W. A. Craigie

LIMBA ROMANA VORBITA

ÎNTRE

1550—1600.

DIRECTIUNEA GENERALA
A
ARCHIVELOR STATULUI

PUBLICATIUNI

ISTORICO-FILOLOGICE

TEXTURI SI GLOSSE ROMANE

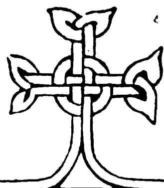
INTRE

1550—1600.

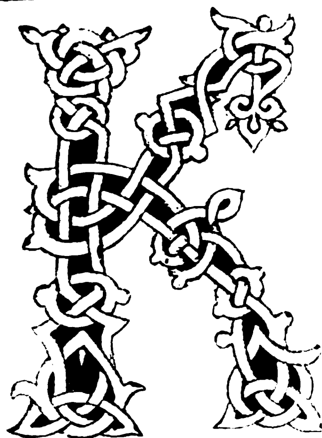

BUCURESCI.
TYPOGRAFI'A SOCIETATII ACADEMICE ROMANE
(LABORATORII ROMANI).
19. STRAD'A ACADEMIEI 19.
1878.

A Mr. A. H. Sayce,
en souvenir de notre connaissance à Florence.
H. Schuchardt

Кꙋвєнте дєн бътрꙋни

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

ÎNTRE

1550-1600.

STUDIŬ PALEOGRAFICO-LINGUISTIC

DE

B. PETRICEICU-HASDEU,

CU OBSERVAȚIUNI FILOLOGICE

DE

HUGO SCHUCHARDT.

TOMULU I.

Publicaţiunea de faţă nu este o brută colecţiune de documente.

Texturile şi glosele n'aŭ fost pentru noĭ decât un simplu material, cu ajutorul căruĭa, înlăturând orĭ-ce teoriă a-priori, am putut studia în cunoscinţă de causă, sub tóte raporturile, limba cea vorbită a străbunilor noştri în a doua jumătate a secoluluĭ XVI.

Intenţiunea autoruluĭ a fost de a pune o seriósă temeliă analitică pentru filologia şi diplomatica română, după cum, pe un teren diferit, dar tot prin analisa cea maĭ minuţiósă, ne încercasem altă dată de a limpeḑi, mergênd din dissecţiune în dissecţiune, trecutul nostru naţional prin *Istoria critică a Românilor*.

Dacă am reuşit, nu se scie; ceĭa-ce scim, este că lucrul nĭ-a costat multă muncă.

Afară de cestiunĭ curat linguistice şi paleografice, am atins adesea puncturĭ istorice şi juridice.

In privinţa filologică maĭ în speciă, pentru a ne asigura după putinţă contra eroriĭ, am supus primele două părţĭ ale publicaţiuniĭ la apreciarea amiculuĭ nostru Hugo Schuchardt, unul din ceĭ maĭ celebri linguiştĭ contimporanĭ, pe care ilustrul Ascoli nu se sfiesce de a-l pune de'npreună cu Mussafia ca ceĭ doĭ succesorĭ maĭ de frunte aĭ mareluĭ Diez.

Respunsul luĭ Schuchardt, scris nemţesce, căcĭ tinde a atrage maĭ cu dinadinsul atenţiunea publiculuĭ străin asupra filologieĭ române, are în vedere maĭ cu deosebire specimenul nostru de *Dicționar etimologic al limbeĭ române* (vedĭ maĭ jos p. 258 — 312), pe care'l consideră ca «partea cărţiĭ cea maĭ importantă pentru linguiştĭ», făcêndu-ne tot-o-dată onórea de a adăoga : «Hasdeu's Scharfsinn und Gelehrsamkeit treten hier in glänzend-«ster Weise hervor».

Observaţiunile critice ale luĭ Schuchardt, carĭ formézā o frumósă monografiă de treĭ cóle de tipar asupra importanţeĭ filologice generale a limbeĭ române şi maĭ ales asupra resultatelor cărţiĭ de faţă, vor apare în tomul II, unde vor figura de asemenea maĭ multe adaosurĭ din parte-ne, provocate maĭ cu sémă prin acele excelente observaţiunĭ, ast-fel că nu le-am putut separa de ele, apoĭ o monografiă asupra genitivo-dativuluĭ român, o altă asupra accentuaţiuniĭ şi vocalisaţiuniĭ irraţionale în vechile nóstre monumente literare, şi 'n fine cincĭ indicĭ la ambele tomurĭ : bibliografic, istoric, juridico-economic, diplomatic şi linguistic.

Terminând, nu putem a nu exprime cea maĭ viuă recunoscinţă D-lor Dim. A. Sturdza şi Gr. G. Tocilescu, ale căror comunicaţiunĭ aŭ sporit fórte mult valórea lucrăriĭ nóstre.

Hasdeu.

Bucurescĭ, 10 august 1878.

I

ACTE SI FRAGMENTE

TEXTURĬ ROMÂNE INEDITE

ÎNAINTE DE ANUL

1600

Tóte texturile din colecţiunea de faţă, afară de cel sub No. 1, represintă limba vorbită a Românilor între 1560—1600.

Ḑic limbă vorbită, şi étă de ce.

Pînă acum, căt se atinge de secolul XVI, s'aŭ publicat numaĭ texturĭ române traduse, în carĭ nu numaĭ sintaxa oglindesce, maĭ mult saŭ maĭ puţin, o construcţiune străină, adecă este slavică saŭ grécă, dar adesea pînă şi cuvintele isolate se întrebuinţéză pe dos, din causa că traducĕtorul nu înţelegea saŭ nu sciea să brodéscă ideia originaluluĭ.

Diaconul Coresi, de exemplu, în Psaltirea sa din 1577, când ḑice în psalmul 3 : ноу мѫ темь де мїи де wамени че кадь, în loc de : «ómenĭ ce *năvălesc*», traduce pur şi simplu, într'un mod fórte stăngacĭu, pe slavicul нападающихъ, din на-падати, literalmente «a *cădé* pe ce-va»; tot aşa în psalmul 21, ḑicerea : ши де кwрнь кȣ оуѫ корнь este o inextricabilă galimatiă, care resultă din neînţelegerea textuluĭ slavic : и ѿ рwгъ инорwжь, latinesce : «et a cornibus unicornium», grecesce : «καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων» ; saŭ în psal-

mul 43 : ръчеле фъцеен мъле este romănesce un non-sens, născut din omonimia a doă vorbe slavice стоудъ, din carĭ una însemnéză «ruşine», ér cea-l'altă «frig», Coresi luând din zăpăcélă pe astă din urmă drept cea de 'ntâiŭ.

Asemenĭ modelurĭ de neromăniă a texturilor traduse ne întimpină la fie-care pas în orĭ-ce veche tipăritură română.

Pînă şi un om atăt de serios ca nemuritorul nostru Cantemir, când se apucă, în «Divanul lumiĭ», a traduce un vers din Ausoniŭ, ne înzestréză cu următórea curiositate :

Oare ce-am greşit? şi ce făcut la vreme? şi ce nu-ĭ bine?
Căce acesteĭ fapte cinstea ĭ-a lipsit, saŭ ceĭa-l'alte
Socotéla 'ntrégă? căce m'am lenit? căce acésta şéde
Réua socotéla!...[1]

În aceste patru versurĭ, óre maĭ recunósce cine-va limba română?

Nu în traducerĭ trebuĭ căutat graĭul viŭ al unuĭ popor.

Colecţiunea de faţă, prima în felul seŭ, ne dâ limba originală a Românuluĭ din a doua jumătate a secoluluĭ XVI.

Aci nemic nu e tradus, cu singura excepţiune — maĭ repetâm încă o dată—a fragmentuluĭ publicat sub No. 1.

Sînt acte oficiale saŭ particulare, scrise în România de către Românĭ după trebuinţe locale şi momentane.

Autoriĭ lor, ómenĭ din popor, nu scieaŭ multă carte.

Eĭ scrieaŭ aşa cum se vorbĭa în ḑilele lor în oraşul saŭ chiar în satul unde trăiaŭ.

Importanţa filologică a acestor documente este întreită :

1. *Dialectologică*, arătând diferinţele din loc în loc în acelaşĭ interval de timp;

2. *Fonetică*, întru cât scriitoriĭ, lipsiţĭ de orĭ-ce cultură ortografică, îşĭ dedeaŭ silinţa de a transcrie întocmaĭ pronunciaţiunea cea poporană;

3. *Sintactică*, de óră-ce cugetarea şi expresiunea aceluĭa ce scriea nu eraŭ împedecate prin nemic străin.

(1) Ap. **Hasdeŭ**, *Archiva istorică*, t. 2, p. 166.—Textul latin al luĭ Ausoniŭ sună :

Quae praetergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus afuit, aut ratio illi?
Quid mihi praeteritum? cur haec sententia sedit,
Quam melius mutare fuit....?

De când actualul ministru al Instrucţiuniĭ Publice, d. Georgiŭ Chiţu, mĭ-a încredinţat Direcţiunea Generală a Archivelor Statuluĭ, sarcina mea de căpetenià a fost de a clasifica tesaurele lor ast-fel, încât sà nu se maĭ dea la lumină, ca în trecut, nesce extracte necritice, desbrăcate de orĭ-cé caracter sciinţific, ci tóte documentele să se pótă publica treptat în întregul lor, nu numaĭ fără nicĭ o abatere în fond saŭ în formă, dar încă—ceia-ce impórtă fórte mult — într'o ordine sistematică, adecă sub rubrice omogene, cuprindĕnd fie-care corp câte o materià de aceiaşĭ natură, animată — aşa ḑicĕnd — de un singur suflet.

Una din asemenĭ rubrice îmbrăţişézá **texturile române înainte de anul 1600.**

Din acéstă rubrică alegem o sémă de acte, a căror autenticitate este maĭ pe sus de îndoélă, lăsând la o parte, pînă la verificare, pe cele maĭ puţin sigure.

Altele câte-va, pe carĭ de asemenea le ţinem de o cam dată în reservă, deşi ele sînt pe deplin autentice, vor intra în doă colecţiunĭ separate :

1. Răvaşele Banilor Craioveĭ;

2. Acte municipale.

In locul lor dâm vr'o treĭ-patru documente de pe la începutul secoluluĭ XVII, cu atât maĭ mult că e peste putinţă, sub raportul limbeĭ, a stabili o riguróśă linià de demarcaţiune între aniĭ immediat anteriorĭ şi ceĭ immediat posteriorĭ luĭ 1600.

Specimenele fotografice se vor publica deosebit într'un tractat de «Paleografia Slavo-română».

Facem excepţiune însă pentru zapisul de sub No. VI, a căruĭa mare însemnătate prosodică ne îndémnă a'l da de pe acum în fac-simile, pentru orisovul de sub No. VII, în care sînt grupate cincĭ diferite caractere, şi pentru semnele de fabrică (Wasser-zeichen) ale documentelor celor scrise pe hârtià.

Fie-care act este reprodus întocmaĭ după original, conservându-se intactă ortografia luĭ cirilică, ba pînă şi literele cele aruncate d'asupra rîndurilor, *litterae columnatae*, în privinţa cărora însă lipsa tipografică ne-a silit pe slova cea scrisă în catul al

doilea a o pune ce-va maĭ spre stînga de slova cea de-desupt, bună óră ѧ^м în loc de ѧ̊.

Fie-care linià din original îşĭ păstréză individualitatea, fiind precésă de o cifră, care indică numerul rîndulu̥ĭ.

Urméză apoĭ transcripţiunea cu litere latine, în care am admis următórea normă : ѫ=â; ъ=ă; ь=ă şi ŭ, atuncĭ când le confundă chiar originalurile; ѧ=î saŭ în; ѣ=é; ꙗ şi ѧ=ĭa; ю=ĭu; ꙋ şi оу=u; о şi ѡ=o; и şi і saŭ ї=i; щ=şt; џ înainte de o vocală móle =ge, gi; џ înainte de o vocală dură=g'; ч înainte de o vocală móle =ci, ce; ч înainte de o vocală dură=ć; ц=ţ, ш=ş, ж=j etc.

Literele puse în original d'asupra rîndulu̥ĭ sînt transcrise cu *cicero cursiv*, ér cele asvîrlite şi maĭ sus, d'asupra catuluĭ al doilea, se pun cu *petit cursiv;* de exemplu : егоүмє =egume*n*^i.

D'asupra rînduluĭ însemnându-se generalmente numaĭ consóna, ér vocala ce o însoţesce fiind sub-înţelésă, de exemplu ва^ч гра^с pentru вачи грасе, pe acéstă vocală, nescrisă în original, noĭ o transcriem cu *petit drept :* va*c*'^i gras^e.

Intre semnele [ ] se completéză lipsurile din original, parentesiĭ ordinarĭ ( ) fiind reservaţĭ pentru traducerea cuvintelor slavice.

De vreme ce se reproduc înseşĭ originalurile, aceste câte-va mesurĭ de exactitate la transcriere sînt de ajuns.[1]

In fine, fie-care act, pe lîngă notiţa descriptivă ce'ĭ precede, se încheià printr'un şir de Notanda, în carĭ se atrage atenţiunea lectoruluĭ asupra particularităţilor celor maĭ interesante ale textuluĭ.

(1) Un alt mod de transcriere, care nu nĭ-a convenit, veḑĭ în **Sickel**, *Monumenta graphica medii aevi*, Wien, 1858 şi urm.

I

CEL MAĬ VECHĬU TEXT BIBLIC ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Oltenia, circa 1560.

Textul publicat maĭ la vale cuprinde aprópe întregul cap XXVI din Levitic, anume verseturile 3—41.

Scris pe doă foĭ de pergamenă, el se păstrézä în Biblioteca Naţională din capitala Serbieĭ, MS. No. 61, de unde l'am copiat într'o călătoriă din 1871.

După scrisóre, după ortografiă şi după limbă, noĭ nu ne sfiim a'l numi «cel maĭ vechĭu text biblic în limba română».

Orĭ-cine îşĭ va da ostenéla de a'l compara cu documentul dela Bistriţa, pe care 'l dâm maĭ jos sub No. III, se va convinge că textul de faţă, presintând aceleaşĭ caractere esenţiale, este totuşĭ ce-va maĭ vechĭu.

El cată să fi fost scris în Oltenia, póte tot la Bistriţa, cam pe la anul 1560, ce-va maĭ mult saŭ ce-va maĭ puţin.

In ce mod şi 'n ce timp va fi rătăcit apoĭ în vecina Serbiă, acésta nu se scie.

Voĭu observa însă, că între manuscrise din acelaşĭ bibliotecă, care mĭ-a fost deschisă fără reservă, graţiă amiculuĭ meŭ Magazinovicĭ, atât de simpatic tuturor Românilor de pe când fusese la noĭ agent diplomatic din partea Serbieĭ, am vĕḑut un mare numĕr de acte de ale Brancovenilor, deşi lipsa de timp nu-mĭ permisese a le cerceta de aprópe.

Ar fi de bănuit, prin urmare, proveninţa brancovenéscă a textuluĭ nostru biblic.

În orĭ-ce cas, el este maĭ vechĭu decât Psaltirea diaconuluĭ Coresi şi tipăriturele române de peste Carpaţĭ de pe la finea seculuĭ XVI, din

carĭ una, publicată în Orăştia la 1582 sub titlul de Палїа, cuprinde Genesea şi Exodul, dar — din nenorocire — nu şi Leviticul.*

Dintre trăsurele paleografice cele maĭ caracteristice ale acestuĭ text, este întrebuinţarea constantă a luĭ ь în loc de ъ pentru vocala nóstră obscură *ă*, întocmaĭ ca şi 'n documentul dela Bistriţa, apoĭ incertitudinea fórte semnificativă în transcrierea diftonguluĭ *oa*, confusiunea în usul semnuluĭ grafic ѫ, şi altele, pe carĭ le indic la urmă.

Singura traducere românéscă veche a Leviticuluĭ este cea cuprinsă în Библїа адекѫ дȣмнеѕеꙗска скриптȣрѫ, publicată din ordinea luĭ Şerban Cantacuzin în Bucurescĭ la 1688, pe 932 pagine in folio, afară de şése foĭ suplementare la început şi una la sfîrşit.

Pentru a arăta diferinţa în stilul român la interval de un secol şi maĭ bine, noĭ reproducem în josul textuluĭ de pe la 1560 pasagiul ce-ĭ corespunde în ediţiunea din 1688.

(*) **Cipar,** *Principie de limbă*, Blaj, 1866, in-8, p. 104, şi *Crestomatia saŭ analecte*, Blaj, 1858, in-8, p. 46—82.

1. сь[1] веци хи. ꙟбльндоу ꙟ токьмѣлеле мѣле
2. ши веци фи сокотиндоу. ши циindȣ. порь
3. нчѣлеле мѣле. давою воаѡ плоае. ꙟ врѣме
4. дестоиникь. шї пѫмьнтȣ^ ва да хасна са.
5. ши лѣмнеле вор фи родитоѡре. ши мльти
6. шоуль ва ажȣнџе. сторсȣра. шї сторсȣра
7. семьнѫтоура. шї веци авѣ пѫнь ла сациоу.
8. ши веци лькоуи коу търие ꙟ цара вострѫ.
9. давою еоу паче ꙟ цара вострь. доурмивеци шї

(¹) Prima literă e scrisă cu roşu.

Де веци оумбла ꙟтрȣ порȣнчиле мѣле ши ꙟвъцътȣриле мѣле веци пъѕи ши ле веци фаче пре дѫнселе. Ши вою да плоае воаѡ ꙟ врѣмѣ еи, ши пъмѫнтȣл ва да роаделе лȣй, ши лѣмнеле кѫмпилор вор да роада лорь. Ши ва апȣка воаѡ треиришȣл кȣлесȣл, ши кȣлесȣль ва апȣка съмѫнца, ши веци мѫнка пѫинѣ воастръ ꙟ сацїȣ, ши веци лъкȣи кȣ ꙟтемеаре пре пъмѫнтȣл

нимѣ ноу ва спѫмьнта пре вои. гонивою а фарь живиниле рѣле сълбатиче де ѫ пьмьнт8^л востроу. ничи ѡсте ноу ва трѣче пре ѫ цара востръ. гонивеци[1] пре връ жимашии вощри. ши ѫнаинтѣ востръ воръ пика де армъ. ши е̃ де ѫтре вои воръ гони пре ѡ соуть. шї ѡ соуть пре ѕѣче мїи. кь врьжимашїи вощри вор пика ѫнаинѣ (*sic*) востръ. кь еоу вою кьоута пре вои. ши вою крѣще пре вои. ши вою моулци пре вои. шї легьтоура мѣ коу вои ѡ вою ци нѣ. мьѫнкавеци де ѫ векоу. ши ачѣлѣ пеѫтроу чѣлѣ ноѡ. ле веци льса ѫнапои. ши локоу^л миеоу ва фї ѫтре вои де лькоуи^т. ши с8флет8^л миеоу н8 ва оуръ пре вои. е8 вою ѫбла ѫтре вои. шї е8 вою хи. доумниѕеоу^л востроу. вои ѫкь веци хи ньродоу^л миеоу.

(1) Prima literă cu roşu.

востр8, ши ръсбою н8 ва трѣче прен пъмѫнт8л востр8. Ши вою да паче ѫ пъмѫнт8л востр8, ши веци дорми, ши н8 ва фи кареле съ спае пре вой, ши вою пїарде хїаръ рѣле ден пъмѫнт8л востр8, ши ръѕбою н8 ва трѣче прен пъмѫнт8л востр8. Ши веци гони пре връжмашїи вощри, ши вор къдѣ ѫнаинтѣ воастръ к8 оучидере. Ши ва гони ден вой чинчи пре ѡ с8тъ, ши ѡ с8тъ ден вой вор гони ѕѣче мїй, ши вор къдѣ непрїатенїй вощри ѫнаинтѣ воастръ ѫ сабїе. Ши вою къ8та престе вой, ши вою бл҃ви пре вой, ши вою крѣще пре вой, ши вою ѫм8лци пре вой, ши вою ѫтъри фъгъд8инца мѣ к8 вой. Ши веци мѫнка веки ши векиле векилоръ, ши веки ден фаца челоръ ноаѡ веци скоате. Ши вою п8не фъгъд8инца мѣ ѫтр8 вой, ши н8 ва оуръ с8флет8ль мїе8 пре вой. Ши вою оумбла ѫтр8 вой, ши вою фи воаѡ дм҃незъ8, ши вой веци фи мїе нородъ. Є8 дм҃н8ль дмн҃ѕъ8л востр8 че вамь

кь еоу сьнтȣ домноу[л] доумнизеоу[л] востроу. чела кареле пре вои амоу адоу[с] афарь де ꙟ жгипеть[1] коу[м] роби ачелора сь нȣ фици. ши жоугȣ[л] а грома ѕило[р] вощри а[м] фрьнть. коу[м] ꙟ дерептате сь ꙟбла[ц] ıарь[2] сь мие ноу веци хи ꙟгьдȣиндоу. шї ноу веци ф аче тоѡ҇те порьчѣлеле (*sic*) мѣле. ши сь веци хи оурън доу ачѣсте порьнчи але мѣле. ши сȣфлетоу[л] вострȣ ва фи лепьдьндоу лѣџѣ мѣ. ши легьтоура мѣ ѡ (*sic*) ѡ веци лепьда. еȣ[3] ꙟкь ачаста вою фаче коу вои. ведѣвою пре вои кȣ коутремоури ши коу фоуги чеи. коу фригоури. де кареле ва скьдѣ фаца вострь ꙟ сȣфлетоу[л] востроу. се вор доспи тоте рѣлеле. ши че веци семьна. семьньтоура вострь. ѡ во[р] мьꙟ ка врьжимашїи вощри. асоупрь[4] де ачѣж. вою ꙟ торче фаца мѣ ꙟ алѣноу[л] востроу. шї вецї хи бж тоуци. ꙟнаинтѣ врьжимашило[р] вощри. ши

(1) Aci se termină prima pagină.
(2) Inițiala cu roșu.
(3) Cu roșu.
(4) Prima literă cu roșu.

скось пре вой ден пъмѫнтȣль егѵпетȣлȣй, фїиндь вой роби, ши амь ѕдробить легътȣра жȣгȣлȣй вострȣ, ши вамь адȣсь пре вой кȣ фалъ. Ꙗръ де нȣ мъ веци аскȣлта, ниче веци фаче порȣнчиле мѣле ачѣстѣ. Че веци не аскȣлта де дѫнселе, ши жȣдекъцилор мѣле се ва ꙟгреȣа сȣфлетȣл вострȣ, ка вой съ нȣ фачеци тоате порȣнчиле мѣле, ка съ ръсипици фъгъдȣинца мѣ. Ши еȣ вою фаче аша воаѡ, ши вою пȣне пре вой липса, ши ръа ши гълбенарѣ ѡрбиндь окїй вощри ши сȣфлетȣль вострȣ топиндь, ши веци съмъна ꙟдъдарь семинциле воастре, ши ле ворь мѫнка ꙟпотривничїй вощри. Ши вою ꙟтъри фаца мѣ престе вой, ши веци къдѣ наинтѣ връжмашилорь

карии оурьскоу пре вои. ачеж се вор домни пре вои. шї веци ф8ци кьндоу нимѣ пре вои ноу ва гони. ѩрь[1] сь ноу веци нїчи аша ꙟгьдоуи мие. коу ꙁ̃ wр маи таре вою бате пре вои. пе ꙟтроу пькате ле востре. шї вою фрьнџе жос пре троуфїꙗ вострь ши пре мьриꙗ троуфїеи востре. шї чероул востр8 ꙟл во (*sic*) фаче каши фероул. шї пьмьнтоул ка де арамь. ши моуꙟка вострь ва пери. кь пьмьнтоул во строу ноу шї ва да хасна. ши лѣмнеле пре кьꙟпоул востроу н8 вор фи родиторе. ши[1] сь веци хї ꙟбаль ндоу ꙟ противa мѣ. ши ноу веци аскоулте (*sic*) пре мине. де ꙁ̃ wр вою маи таре моулци бꙗтьиле пре вои. д8пь пькателе востре. живиниле сь лбатиче де пьдоуре. вою тримите пре вои кареле вор мьꙟка. коконии вощри. ши до битокоул востроу, шї пре вои вор ꙟпоуцина[2] ши кьрьрїле востре вор поустии. сь[3] ꙗрь (*sic*) нїчї

(1) Inițiala cu roșu.
(2) Aci se termină a doua pagină.
(3) Inițiala cu roșu.

вощри, ши ворь гони пре вой чеꙗ че гонеск8 пре вой, ши веци ф8ци негонинд8вꙗ нименѣ пре вой. Ши де н8м веци аск8лта ниче пънъ ꙟтратꙗта, ши вою адаѡџе а въ черта пре вой к8 ране де ꙁ̃ ѡри пентр8 пъкателе воастре. Ши вою с8рпа семецїꙗ мꙟндрїеи воастре, ши вою п8не воаѡ черюл ка де хїер ши пъмꙟнт8ль востр8 ка де арамъ. Ши ва фи ꙟ дешърть вършт8тѣ воастръ, ши н8 ва да пъмꙟнт8ль востр8 съмꙟнца л8й, ши лемн8ль царинїй воастре н8 ва да роада л8й. Ши д8пъ ачаста де веци мѣрџе ꙟ к8рмезишь, ши н8 веци врѣ съ мъ аск8лтаци, вою адаѡџе воаѡ шапте ране, д8пъ пъкателе воастре. Ши вою тримите престе вой гадиниле чѣле сълбатиче але пъмꙟнт8л8й, ши вор мꙟнка пре вой, ши вор топи добитоачеле воастре, ши п8цини

коу ачаста. ноу вь вецї ꙟбоуна. шї вецї хї ꙟвель ндоу ꙟ алѣнȣⷧ миеоу. еȣ ꙟкь вою ꙟбла ꙟ алѣноуль вострȣ. шї де ꙃ҃ ѡⷬ маи таре ѡ вою бате пентрȣ пькателе востре. шї вою адоуче армь пре вои. каре ва ста де бжсьоу. де пре легьтоура мѣ каре амоу фькоуть коу вои. ши сь вь вецї адȣна во и ꙟтроу ѡрашеле востре. тримитевою пре вои морте де чоумь. шї де льꙟгоре. шї вою да пре вои ꙟ мьна врьжимашилоⷬ вощри. атоунче вою лоуа спорюⷧ пьинеи. коуⷨ ꙃиче моуерїле востре ворь коче пьине. мьꙟкавецї шї нȣ вь вецї сьтȣ ра. кьи вою лоуа спорюл. сь [1] жрь (*sic*) ничи кȣ ачѣстѣ ноу вь вецѝ ꙟвьца. че вецѝ ꙟбла ꙟ алѣноуⷧ мїеоу еȣ ꙟкь вою ꙟбла ꙟ алѣноуⷧ востроу. шї де ꙃ҃ ѡⷬ маи таре вою педепсе (*sic*) пре вои. пеꙟтрȣ пькателе востре. пьнж ꙟтратьта. коуⷨ вецї мьꙟка

(¹) Inițiala cu roșu.

вою фаче пре вой, ши пȣстїй вор фи кѫиле воастре. Ши кȣ ачѣстѣ де нȣ вѫ веци педепси, че веци мѣрџе кѫтре мине ꙟ кȣрмеꙃишь. Вою мѣрџе ши еȣ кȣ вои кȣ мѫнїе ꙟкȣрмеꙃишатѫ, ши вою лови ши еȣ пре вой, де, ꙃ, ѡри пентрȣ пѫкателе воастре. Ши вою адȣче престе вой сабїе, иꙃбѫндиндь, иꙃбѫнда фѫгѫдȣинцїй, ши веци фȣџи ꙟ четѫциле воастре, ши вою тримите моарте престе вой, ши вѫ веци да ꙟ мѫниле врѫжмашилорь вощри. Ка сѫ вѫ нѫкѫжѫскȣ пре вой кȣ липсѫ де пѫине, ши вор коаче, ї, мȣери пѫиниле воастре ꙟтрȣнь кȣпторю, ши вор да пѫиниле воастре кȣ кѫмпѫна, шиꙃ веци мѫнка ши нȣ вѫ веци сѫтȣра. Іарѫ де нȣм веци аскȣлта ниче кȣ ачѣстѣ, че веци мѣрџе кѫтрѫ мине ꙟ кȣрмеꙃишь. Ши еȣ вою мѣрџе кȣ вой кȣ мѫнїе ꙟкȣрмеꙃишатѫ, ши вою черта ши еȣ пре вой де, ꙃ, ѡри дȣпѫ грешалеле воастре. Ши веци мѫнка трȣпȣриле фечорилор вощри, ши трȣпȣриле фѣтелор воастре веци мѫнка. Ши вою пȣстїи стѫлпїи вощри, ши вою

76. карнѣ фечорило^{р} вощри. ши а фѣтело^{р} вост
77. ре. шї еȣ вою поустии пре вои. ши пре кипоу
78. риле востре еȣ ле вою зроби (*sic*) ши пре троупоуре
79. ле востре чѣле морте. еȣ ле вою ароуꙟка ка пре идо
80. ли вощри. ши ва оурь пре вои сȣфлетоу^{л} миеȣ
81. шї вою фаче сь фие пȣстии ѡрашеле востре
82. шї еȣ вою поустїи пре локоуриле востре.
83. чѣле св̃нте. шї пре мїросенїѫ вострь чѣ бȣ
84. нь. ноу мие воѫ сь ѡ симцȣ. ꙟн[1] ачеста кипоу во
85. ю поустии пьмьнтоу^{л}. пьнь ꙟтратьта
86. коу^{м} врьжимашїи вощри. карїи лькоуескоу
87. ꙟтроу елоу. се ворь мира пре ель. пре вои во^{р}
88. ꙟпьрци ꙟтре пьгьни. ши вою траџе ар[2]
89. мь доупь вои. ши пьмьнтȣ^{л} вострoу ва пȣ
90. стии. ши ѡрашеле востре во^{р} поустїи. атоу
91. нче ва фи пьмьнтоулȣи сьрбѫтоѡ^{р}. пьнѫ ве
92. ци хи ꙟ пьмьнтоу^{л} врьжимашило^{р} вощри. атȣ
93. нче ва фи пьмьнтоулоу^{и} сьрбѫтоѡ^{р} шї се ва ꙟ

(1) Inițiala cu roșu.
(2) Aci se termină pagina a treia.

пїѧрде чѣле де лемнȣ фъкȣте де мѫниле воастре, ши вою пȣне ѡаселе воастре песте ѡаселе бѕилор вощри, ши съ ва сȣпъра сȣфлетȣль мїеȣ воаѡ. Ши вою пȣне четъциле воастре пȣстїй, ши вою пȣстїи сфинтеле воастре, ши нȣ вою мироси миросенїѧ жѫртвелорь воастре. Ши вою пȣстїи еȣ пъмѫнтȣль вострȣ, ши съ ворь мира пентрȣ ель връжмашїй вощри, чеѧ че лъкȣескȣ пре ель. Ши вою съмѫна пре вой ꙟ лимби, ши ва топи пре вой мергѫндь сабїѧ, ши ва фи пъмѫнтȣль вострȣ пȣстїю, ши четъциле воастре вор фи пȣстїй. Ѧтȣнче бине ва врѣ пъмѫнтȣль симбетиле лȣй, тоате ѕилеле пȣстїирїй лȣй. Ши вой веци фи ꙟ пъмѫнтȣль връжмашилор вощри, атȣнчѣ ва съмбъта пъ–

д҃лчи ꙟ сьрбьтоарѣ са кь пьнь аоу фостоу пре е^{л} наоу авоуть сьрѫтоѡр. кьндоу аоу вроу^{т} трїбоуи. коу^{м} сь аибь сьрѫтоѡ^{р}. атȣнче кь ндȣ вои аџї лькоуить. ꙟтрȣ ель. де ꙟтраче ѫ карїи вор рьмьнѣ де ꙟтре вои. далевою инїмь темьтоѡ^{р}. ꙟ пьмьнтоу^{л} врьжимашї лорь съи. пьнь ꙟтрагьта коумь де фрȣꙟѕа сȣньтоѡ^{р} а лемноулоуи. во^{р} фȣџи ши аша ворь фȣџи. ка шї ꙟнаинтѣ армеи. ши во^{р} пїка кь ндȣ нимѣ пре еи ноу^{и} ва гони. ши во^{р} фȣџї оуноу^{л} де алтоу. нимѣ де ꙟтре вои ноу ва коутеѕа рь дика арма пре врьжимашоу^{л} съоу. кьче аоу ꙟблать ꙟпротива мѣ. дерепть ачѣе еȣ ꙟкь вою ꙟбла ꙟ алѣнȣ^{л} лор.

мѫнтȣль, ши бине ва врѣ симбетеле лȣи, тоате ѕилеле пȣстїирїй лȣй ва съмбъта, кареле наȣ съмбътать ꙟ симбетеле воастре, кѫндь лъкȣѫци пре дѫнсȣль. Ши челор ръмаш ден вой вою адȣче робиме ла инема лорь, ла пъмѫнтȣль връжмашилор лорь, шїи ва гони пре дѫншїй глась де фрȣнѕъ мȣтъндȣсе, ши вор фȣџи ка кѫндь ар фȣџи дела ръѕбою. Ши ворь къдѣ негоници де нимени, ши ва трѣче кȣ ведѣрѣ фрате пе фрате ка ши ла ръѕбою, негониндь нименѣ, ши нȣ веци пȣтѣ съ стаци ꙟпотрива непрїѧтинилорь вощри. Ши веци пери ꙟтрȣ лимби, ши ва мѫнка пре вой пъмѫнтȣль връжмашилор вощри. Ши чей че ворь ръмънѣ ден вой се вор стрика пентрȣ пъкателе лорь, ши пентрȣ пъкателе пъринцилор лорь, ꙟ пъмѫнтȣль връжмашилорь лорь, се ворь топи. Ши ворь ръскȣмпъра пъкателе лорь, ши пъкателе пъринцилор лорь, пентрȣ къче аȣ кълкать, ши маȣ трекȣть кȣ ведѣрѣ пре мине, пентрȣ къче аȣ мерсȣ ꙟнаинтѣ мѣ ꙟ кȣрмеѕишь. Ши еȣ амь мерсȣ кȣ еи кȣ мѫние ꙟкȣрмеѕишатъ.

TRANSCRIPȚIUNEA

să veți hi înblăndu în tocămélele(?) méle și veți fi socotindu și ținndu porăncélele méle, da-voĭu voao ploae în vréme destoinică, și pâmântu*l* va da hasna sa, și lémnele vor fi roditoore, și mlătișulŭ va ajunge storsura, și storsura semănâtura, și veți avé până la sațiu, și veți lăcui cu tărie în țara vostrâ; da-voĭu eu pace în țara vostră, durmi-veți și nimé nu va spâmânta pre voi, goni-voĭu afară jivinile réle sălbatice de în pământu*l* vostru, nici oste nu va tréce pre în țara vostră; goni-veți pre vrăjimașii voștri, și înainté vostră vorŭ pica de armă, și 5 de între voi vorŭ goni pre o sută, și o sută pre ḑéce mii; că vrăjimașii voștri vor pica înain[t]é vostră, că eu voĭu căuta pre voi, și voĭu créște pre voi, și voĭu mulți pre voi, și legătura mé cu voi o voĭu ținé; mânca-veți de în vecu, și acélé peîntru célé noo le veți lăsa înapoi; și locu*l* mieu va fi între voi de lăcui*t*, și sufletu*l* mieu nu va ură pre voi; eu voĭu înbla între voi, și eu voĭu hi dumniḑeu*l* vostru, voi încă veți hi nărodu*l* mieu, că eu săntu domnu*l* dumniḑeu*l* vostru, cela carele pre voi amu adu*s* afară de în âghipetŭ, cu*m* robi acelora să nu fiți, și jugu*l* a gromazilo*r* voștri a*m* frântŭ, cu*m* în dereptate să înbla*ț*i; ĭară să mie nu veți hi îngăduindu și nu veți face toote poră[n]célele méle, și să veți hi urându acéste porănci ale méle, și sufletu*l* vostru va fi lepădându légé mé, și legătura mé o veți lepăda, eu încă acasta voĭu face cu voi : vedé-voĭu pre voi cu cutremuri și cu fughicei cu friguri, de carele va scădé fața vostră în sufletu*l* vostru; se vor dospi tote rélele; și ce veți semăna, semănătura vostră o vo*r* mănca vrăjimașii voștri; asupră de acéâ voĭu întorce fața mé în alénu*l* vostru, și veți hi bâtuți înainté vrăjimașilo*r* voștri; și carii urăscu pre voi, aceâ se vor domni pre voi; și veți fugi cân*d*u nimé pre voi nu va goni; ĭară să nu veți nici așa îngădui mie, cu 7 o*r*i mai tare voĭu bate pre voi peîntru păcatele vostre, și voĭu frânge jo*s* pre trufiâ vostră și pre măriâ trufiei vostre; și ceru*l* vostru îl vo[ĭu] face ca și feru*l*, și pământu*l* ca de aramă, și muînca vostră va peri, că pământu*l* vostru nu-și va da hasna, și lémnele pre căînpu*l* vostru nu vor fi roditore; și să veți hi înblăndu înprotiva

mé şi nu veţi asculte pre mine, de 7 ori voĭu mai tare mulţi bătăile pre voi, după păcatele vostre; jivinile sălbatice de pădure voĭu trimite pre voi, carele vor măĭnca coconii voştri şi dobitocul vostru, şi pre voi vor ĭnpuţina, şi cărările vostre vor pustii; să âră (*sic*) nici cu aćasta nu vă veţi ĭnbuna şi veţi hi ĭnblăndu ĭn alénul mieu, eu ĭncă voĭu ĭnbla ĭn alénulŭ vostru, şi de 7 ori mai tare o voĭu bate pentru păcatele vostre, şi voĭu aduce armă pre voi, care va sta de bâsău de pre legătura mé care amu făcutŭ cu voi; şi să vă veţi aduna voi ĭntru oraşele vostre, trimite-voĭu pre voi morte de ćumă şi de lăĭngore, şi-voĭu da pre voi ĭn măna vrăjimaşilor voştri; atunce voĭu lua sporĭul păinei, cum ḑice : muerile vostre vorŭ coce păine, măĭnca-veţi şi nu vă veţi sătura, că-i voĭu lua sporĭul; să âră (*sic*) nici cu acéste nu vă veţi ĭnvăţa, ce veţi ĭnbla ĭn alénul mieu, eu ĭncă voĭu ĭnbla ĭn alénul vostru, şi de 7 ori mai tare voĭu pedepse pre voi, peĭntru păcatele vostre, pănâ ĭntr'atăta cum veţi măĭnca carné fećorilor voştri şi a fételor vostre, şi eu voĭu pustii pre voi, şi pre chipurile vostre eu le voĭu zrobi, şi pre trupurele vostre céle morte eu le voĭu aruĭnca ca pre idoli voştri, şi va ură pre voi sufletul mieu, şi voĭu face să fie pustii oraşele vostre, şi eu voĭu pustii pre locurile vostre cele svănte, şi pre mirosenia vostră cé bună; nu mie, voâ să o simţu; ĭn acesta chipu voĭu pustii pămăntul, pănă ĭntr'atăta cum vrăjimaşii voştri, carii lăcuescu ĭntru elu, se vorŭ mira pre elŭ, pre voi vor ĭnpărţi ĭntre păgăni, şi voĭu trage armă după voi, şi pămăntul vostru va pustii, şi oraşele vostre vor pustii; atunce va fi pămăntului sărbâtoore pănâ veţi hi ĭn pămăntul vrăjimaşilor voştri; atunce va fi pămăntului sărbâtoore şi se va ĭndulci ĭn sărbătoaré sa, că pănă au fostu pre el, n'au avut sărbâtoore căndu au vrut tribui cum să aibă sărbâtoore, atunce căndu voi aţi lăcuitŭ ĭntru elŭ; de ĭntr'aceâ carii vor rămăné de ĭntre voi, da-le-voĭu inimă temătoore ĭn pămăntul vrăjimaşilorŭ săi, pănă ĭntr'atăta cumŭ de fruĭnḑa sunătoore a lemnului vor fugi, şi aşa vorŭ fugi ca şi ĭnainté armei, şi vor pica căndu nimé pre ei nu-i va goni, şi vor fugi unul de altu; nimé de ĭntre voi nu va cuteḑa rădica arma pre vrăjimaşul său, căce au ĭnblatŭ ĭnprotiva mé, dereptŭ acée eŭ ĭncă voĭu ĭnbla ĭn alénul lor.

NOTANDA :

моуꙟка, мьꙟка, кьꙟпоул, льꙟгоре, ароуꙟка, фрꙋꙟꙁа, де ꙟ, пре ꙟ, де ꙟтре, пе ꙟтроу (dar şi пентрꙋ), adecă *muînca, mâînca, câînpul, lâîngore, aruînca, fruînḑa, de în, pre în, de între, pe întru,* în loc de *munca, mâncà, câmpul, lângóre, aruncà, frunḑa, din, prin, dintre, pentru*;

ь generalmente pentru *ă,* dar şi pentru *ŭ* în : ворь, алѣноуль, дерепть, ель, авоуть, коумь, ѫгипеть... ér unele cuvinte presintă ambele întrebuinţărĭ tot-o-dată : мльтишоуль (mlătişulŭ), фрьнть (frăntŭ), фькоуть (făcutŭ), врьжимашїлорь (vrăjimaşilorŭ);

ѫ se confundă :

a) cu ь : пьнѫ, пѫнь şi пьнь, пѫмьнтꙋл şi пьмьнтꙋл, семьнѫтоура şi семьньтоура, вострѫ şi вострь, сьрбѫтоаре şi сьрбьтоарѣ...,

b) cu ѣ, ꙗ saŭ ѧ : ачѣѫ (acéea), троуфїѫ (trufiea), мьриѫ (măriea), ѫрь (ĭară), мїросенїѫ (mirosenie*a*),

c) cu аѡ : воѫ şi воаѡ,

d) în fine, îl găsim în : бѫтоуци, бѫтьиле, спѫмьнта, бѫсьоу şi — ce'ĭ maĭ curios — în ѫгипеть.

în loc de оа, maĭ adesea simplul о saŭ ѡ : ꙟторче, тоте, востре, вострь, ѡсте, родиторе, морте (la substantiv şi la adjectiv), льꙟгоре, коче; uneorĭ оѡ : тоѡте, родитоѡре, сꙋньтоѡре, сьрбѫтоѡре; maĭ rar оа : воаѡ (dar şi воѫ), плоае, сьрбьтоарѣ;

finalul *u* lung : ꙟбельндоу, сокотиндоу, циindoу, сьнтꙋ (sum), кьндоу, амоу, оурьскоу, ꙟгьдꙋиндоу, оурьндоу, лепьдьндоу, векоу (pentru векю), миеоу, еꙋ, симцꙋ, елоу (dar şi ель), аоу фостоу, лькоуескоу, алтоу, кипоу;

finalul *i* tot-d'a-una lung, chĭar în ноу шї ва да (nu-şĭ va da);

epenteticul *i* în пьине, пьинеи;

organicul *i* lipsesce în спѫмьнта (din спаймъ=*expavimen, cf. арамъ =aeramen);

фи şi хи se întrebuinţéză fără distincţiune, chĭar în aceiaşĭ frasă, de ex. : сь веци хи оурьндоу ачѣсте порьнчи але мѣле ши соуфлетоул востроу ва фи лепьдьндоу...;

infinitivul cu *e* pentru *a* şi *i* : сь ноу веци аскоулте... вою педепсе...;

posiţiunea pronumeluĭ personal în : сь мие нȣ веци хи ꙟгьдȣиндоу..., сь ноу веци нї̆чи аша ꙟгьдоуи мие...;

posiţiunea adverbuluĭ în : де 7 ѡри вою маи таре моулци бѫтьиле пре вои..., сь ноу веци нї̆чи аша ꙟгьдоуи...;

pe lîngă : де 7 ѡри, forma : коу 7 ѡри;

la condiţional, în loc de «când ar fi trebuit ca să aibă» — кьндоу аоу вроут трї̆боуи коум сь аибь (cf. Cipar, *Principie,* p. 191—192);

întrebuinţările luĭ коум :

a) пре вои амоу адоус афарь де ꙟ жгипеть коум роби ачелора сь нȣ фиці... аоу вроут трї̆боун коум сь аибь...,

b) коум ʒиче моуерї̆ле востре ворь коче пьине...,

c) пьнѫ ꙟтратьта коум веці̆ мьꙟка..., пьнь ꙟтратьта коум врьжимашї̆и... пьнь ꙟтратьта коумь де фрȣꙟʒа сȣньтоѡре а лемноулоуи вор фȣци;

пре мї̆росенї̆ѫ востръ чѣ боунь ноу мие вож сь о симцȣ, acolo unde în ediţiunea din 1688: «нȣ вою мироси миросенї̆ѧ жѫртвелорь воастре», lătinesce : «non olfaciam odorem sacrificiorum vestrorum», grecesce : «οὐ μὴ ὀσφρανθῶ τῆς ὀσμῆς τῶν θυσιῶν ὑμῶν»;

ведѣвою пре вои кȣ коутремоури ши коу фоугичеи(?) коу фригоури...;

асоупрь де ачѣж...;

ачеж се вор домни пре вои...;

сь жрь нї̆чї̆ кȣ ачаста ноу вь веци ꙟбоуна...;

морте де чоумь шї̆ де льꙟгоре...;

вою адоуче армь пре вои каре ва ста де бжсьоу...;

коконии воцри ши добитокоул востроу...;

далевою инї̆мь темьтоѡре ꙟ пьмьнтоул врьжимашї̆лорь сѫи...;

мльтишоуль ва ажȣнџе сторсȣра шї̆ сторсȣра семьнжтоура, acolo unde în ediţiunea din 1688: «ва апȣка воаѡ трейришȣл кȣлесȣл ши кȣлесȣль ва апȣка сѫмѫнцѧ», lătinesce : «comprehendet vobis trituratio vindemiam, et vinde-

mia comprehendet sationem», grecesce : «καταλήψεται ὑμῖν ὁ ἀλοητὸς τὸν τρυγητὸν, καὶ ὁ τρυγητὸς καταλήψεται τὸν σπόρον»;

семьна, семьньтоура, cu primul *e* clar;

reflexivul се tot-d'a-una distins de condiționalul сь;

сь, afară de întrebuințarea sa la condițional, e pus isolat în loc de «dacă», întocmaĭ ca latinul *si;*

кипоуриле, cu *-uri-*, dar în acelașĭ rînd троупоуреле, cu *-ure-;*

доумнизеоул;

алѣноул;

громазилор;

дерептате;

живиниле рѣле;

вржжимашїи;

хасна;

нимѣ;

ва коутеза рьдика, fără infinitivalul *a*.

II.

NOTIŢĂ PE O CARTE

Galaţĭ, 1571.

Notiţa de maĭ jos este scrisă pe legătura uneĭ psaltirĭ manuscrise, care se află în Biblioteca Naţională din Bielgrad, MS. No. 122 in-8.

Am copiat'o cam ĭute în călătoria mea din 1871, fără să fi avut timp de a face un fac-simile.

O dâm aci numaĭ în interesul filologic, abstracţiune făcênd de paleografiă.

La marginĭ hărtia fiind ruptă pe alocurĭ, am indicat lipsurile prin puncturĭ în reproducerea originaluluĭ, completându-le însă, după putinţă, în transcripţiune.

1. фїнѫ^{д} кȣмпъратъ ачѣстъ сф҃нтъ ѱ....

2. ши датъ помѣнъ. бесѣречеи де ѫ...

3. де ȣ^{н} ворни^{к} анȣме, ра^{д}, порекла лȣ^{и}...

4. съ дезлегъ фїни^{д} ка (*sic*) вѣке. пентрачѣ...

5. ачеста ворни^{к}, ра^{д}, кареле ѡ дедѣсе пе...

6. ши не авъѫ^{д} чине ѡ лега.

7. ꙗтъ цȣпънѣса тъмъшое грекоаѧ съ афлъ

8. ... ѡ дѣде ла мецїе^{р} де о легъ. ка съ аибѫ ши ꙗ

9. помѣнѫ. пеѫтрачѣ че преѿ съ ва афла...

10. бесѣрека ди ꙟ гълаци. съ поменѣскъ ши пре
11. ра^{д} кареле ѡ аꙋ да^{т}. ши пре пъринцїи лꙋ...
12. ши съ поменѣскъ ꙟ с^{т} литꙋргїе. ши пре ачещи...
13. ...тома. ч^{д}. добра. ч^{д}. ра^{д}.
14. къ ӡиче ӡиче (*sic*) св̃нта скриптꙋръ. блаже^{н} мъ^{ж}. адекъ
15. фериче де бърбатꙋ^{л}, че нꙋ мѣрџе спре сфатꙋ^{л} не
16. кꙋрацило^{р}. ши спре калѣ пъкътошило^{р} нꙋ...
17. ши спре скаꙋнеле пїерӡъторило^{р} нꙋ шꙗде...
18. ꙟтрꙋ лѣџа лꙋ^{і} дꙋмнеӡъꙋ ꙟ^{і} воꙗ лꙋ^{і}...
19. ...ꙟтрꙋ лѣџѣ лꙋ^{і} съ ꙟваць ӡꙋа...
20. † ҂ӡоѳ †

TRANSCRIPŢIUNEA

fiiin*d* cumpărată acéstă sf^{a}ntă ps[altire] şi dată poménă besérecei de în [Gălaţi] de u*n* vornic anume Ra*d*^{ul} porecla lu*i*... să dezlegă fiin*d* ca véche, pentr'acé... acesta vornic Ra*d*^{ul}, carele o dedése pe[rind?] şi neavăîn*d* cine o lega, ïată g'upănésa Tămăşoe Grecoaïa să află [de] o déde la meşte*r* de o legă, ca să aibă şi ïa poménă; peîntr'acé ce preo*t* să va afla [la] beséreca di în Gălaţi, să pomenéscă şi pre Ra*d*^{ul} carele o au da*t*, şi pre părinţii lu... şi să pomenéscă în s^{făn}t^{a} liturghie şi pre aceşti... Toma чед (cu copiĭ), Dobra чед (cu copiĭ), Ra*d*^{ul}, că ḑice ḑice svănta scriptură : блажен мъж, adecă ferice de bărbatu*l* ce nu mérge spre sfatu*l* necuraţilo*r* şi spre calé păcătoşilo*r* nu... şi spre scaunele pierḑătorilo*r* nu şiade... întru légïa lu*i* Dumneḑău î*i* voïa lu*i*... întru légé lu*i* să învaţă ḑua...

† 7079 (1571) †

Notanda :

фїнꙟд și фїинд;

пентрачѣ și пеꙟтрачѣ;

лѣџѧ și лѣџѣ;

помѣнъ și помѣнѫ;

сф̃нтъ și св̃нта;

де ꙟ și ди ꙟ;

confusiunea între о și оа, є și ѧ : тъмъшое грекоаѧ;

не авъꙟд чине ѡ лега, fără infinitivalul *a;*

ка în loc de кам;

gradațiunea timpilor : аȣ дат, дѣде, дедѣсе;

џȣпънѣса;

че преѡт съ ва афла, în sens de «orĭ-ce preot...» ;

бърбатȣл че нȣ мѣрџе...;

спре = latinul *super;*

ꙟі = este;

finalul *i* pretutindenĭ întreg ;

finalul *u* nu putea fi însemnat, tóte consónele finale fiind aruncate d'a-supra rînduluĭ, astfel că vocala ce le însoțesce se sub-înțelege ;

reflexivul *se* nu e distins de condiționatul *să* : съ деѕлегъ... съ поменѣскъ...;

ферице де бърбатȣл...;

пїерѕъторилор;

ѕȣа.

III

MEMORANDUM DESPRE FACEREA UNUĬ ĬAZ DE MÓRĂ

Egumenul Evtemie, Bistriţa (distr. Vîlcea), 1573, decembre 21.

Originalul, scris pe o bucată de pergamenă gălbuiă de 28 ½ centimetri în lăţime şi numaĭ 16¾ în lungime, cu litere marĭ nelegate, nalte cam de 2 ½—3 milimetri, se află în Archivul Statuluĭ din Bucurescĭ, între actele aşa numite «netrebnice» ale mănăstiriĭ Bistriţa din Oltenia.

Din dos, cu o mână posterióră, dar veche, este însemnat : ꙗꙁꙋл морїи ѿ бъбѣни.

In Cartularul saŭ «Condica» Bistriţeĭ, «ꙟтрꙋ каре саꙋ скрис хрисоавеле ши кърциле мошїилор», la aniĭ 1795—96, de către Dionisie Eclesiarcul,[1] in-fol., tomul I, fóia 296 verso, s'a copiat documentul în următorul mod :

Ꙗдекъ еꙋ Єфтимие Єгꙋменꙋл ѿ Бистрица, кꙋм съ съ щие че ам келтꙋит пре ꙗꙁꙋл дела моаръ дин Бъбѣнй, ꙟ зилеле лꙋй Ꙗлеѯандрꙋ водъ, Ꙗспрй гата ҂гѿ : ши ꙁече вачй грасе, ши ꙁече ѡй, ши в і ръмъторй грашй. ши, ӑ : биволй, ши, ̃с : де ѡброаче де гржꙋ, ши алте бꙋкате мꙋлте мжнкътоаре, дечй лам фъкꙋт кꙋ мꙋлтъ трꙋдъ ши ѡстенѣлъ, ши ам плътит тот кꙋ стжнжинꙋл де аꙋ съпат принтрег, дин апа Бистрицїй де ꙋнде съ ꙟчѣпе ꙗꙁꙋл пжнъ

(¹) Acelaş de care e scris «Cronograful Ţereĭ Româneseĭ dela 1764 — 1815», publicat de **Papiŭ** în *Tesaur de monumente istorice,* t. 2, p. 159 — 236. Papiŭ observă în notă, p. 159 : «cine era Dionisie Eclisiarcul, nu puturăm afla. Din unele pasage ale croniceĭ pare a fi fost «de peste Olt.»—Afară de Condica Bistriţeĭ în 3 tomurĭ marĭ, acestuĭ neobosit călugăr, care se iscălesce «biv eclisiarh al episcopieĭ Rîmniculuĭ» şi «dascal slovenesc», i se maĭ datoresc : Condica Tismeneĭ în 2 gróse foliante, Condica mănăstiriĭ Obedénul 1 foliant, Condica mănăstiriĭ Jitian 1 foliant, Condica Govoreĭ etc. etc., pe lîngă sute de documente traduse din slavonesce, tóte conservate în Archivele Statuluĭ.

дин жосꙋл метохꙋлꙋй, ꙗр фъръ че ам плътит, ам мꙋнчит мꙋлт ши кꙋ ѡа-
менїй мнⷭ҇тирїй ка съ фие сфинтей мнⷭ҇тирй де хранъ, ꙗр чине съ ва аместека
ⰼтрачест ꙗзꙋ, съ фие проклет де тни : сфинци пъринцй, ши де тот соборꙋл
сфинтей мнⷭ҇тирй, ши каре егꙋменй нꙋ вор къꙋта съ цие ачест ꙗз, съ ле фїе
пжржше ла жꙋдеката чѣ ⰼфрикошатъ майка пречиста, ши лам сфжршит ла
лꙋна лꙋй декемв : кв : | печетѣ мнⷭ҇тирїй | ла лѣтꙋл ꙁ҃зпв :

Să compare cine-va acéstă copiă cu originalul de maĭ jos, şi se va încredinţa că aprópe nicĭ un cuvînt nu este bine transcris.

Copistul a schimbat pretutindenĭ ortografia, a modernisat pronunciaţiunea, a tradus cuvintele slavice, a mers cu cuteḑarea pînă a preface pe сь în ши, ba chĭar a adăuga pe «чѣ ⰼфрикошатъ», care nu se află nicăirĭ în original; şi să nu se uĭte că acel copist era anume Dionisie Eclesiarcul, om nu fără cunoscinţe şi cu multă deprindere la citirea crisóvelor şi zapiselor.

Acésta ne dă mesura încrederiĭ ce putem pune, sub raportul limbeĭ şi al paleografieĭ, pe vechile copie române ale manuscriselor anterióre, bună-óră a cronicelor nóstre saŭ a cărţiĭ luĭ Negoiă-vodă.

Vom vedé însă maĭ la vale, că nicĭ ceĭ l'alţĭ condicarĭ mănăstirescĭ n'aŭ fost maĭ scrupuloşĭ.

O copiă mult maĭ exactă a acestuĭ document, deşi nu tocmaĭ perfectă, figuréză în Condica cea nouă a Bistriţeĭ, făcută de către Comisiunea Documentală la 1859, in-f., t. 1, p. 253.

Ambele Condice, cea din urmă în treĭ exemplare identice, se află în secţiunea manuscriselor din biblioteca Archivelor Statuluĭ, la un loc cu maĭ multe alte preţióse cartulare mănăstirescĭ, pe carĭ le vom cita la locul lor.

Pecetea circulară întipărită pe céră, «sceau circulaire placard», sub cuvîntul сфрьшит din ultimul rînd, este de 4 centimetri în diametru; ea s'a stricat însă cu desăvîrşire, remănênd numaĭ locul eĭ, cu dese găurele, peste carĭ era lipită céra, de o culóre — se pare — galbenă închisă.

1. ✝ аде^{к} еȣ евтемїе егȣменоу^{л} ѿ бистри^{ц}. кȣ^{м} сь^{с} щїе ча^{м} ке^{л}тȣи^{т}

пре ıазȣ^{л} дела моарь дела бъбѣни

2. ꙟ ꙁилеле лоу алеꙁа^{н}дро во^{д}. а^{с} гата ҂гѿ. ши ї҃ ва^{ч} гра^{с}. ши ї҃ ѡи.

ши. вї рьмь.

3. тори граши ши д҃ биволи. ши. ҃с. де ѡбороаче де грьȣ. ши а^{л}те боука

4. те моу^{л}те мьнкьтоаре ди^{ч} ла^{м} фькоу^{т} коу мȣ^{л}ть трȣ^{д} ши ѡстенѣль

5. ши а^{м} пльти^{т} то^{т} кȣ стьнжинȣ^{л} де аȣ сьпать принтре^{г} де ꙟ апа

би^{с}три

6. цеи де оунде се ꙟчѣпе. ıаꙁȣ^{л} пь^{н} дин жосȣ^{л} метохȣлȣи. ıарь фьрь

ча^{м} пльти^{т} а^{м} мȣ

7. нчить мȣ^{л}ть ши кȣ ѡаменїи мьнъстирїи ка^{с} фїе сфь^{н}теи мьнъстирї

8. де хра^{н}. ıа^{р} чине се ва аместека ꙟтраче^{с} ıаꙁь сь фїе прокле^{т} де. т҃иї.

ѡ҃ци ши де

9. то^{т} сьборȣ^{л} сфьнтеи мь^{н}стири сь каре егȣмен^{н} нȣ во^{р} кьȣта сь

цїе аче^{с} ıаꙁь. сь ле фїе

10. пьрь^{ш} ла жȣдека^{т} маика прч^{с}та ши ла^{м} сфрьши^{т} м^{с}ца де^{к} ҃ка вь

лѣ^{т} ҂ꙁпв҃.

TRANSCRIPŢIUNEA

✝ adec^{ă} eu evtemie egumenu*l* ѡт (dela) Bistri*ţ*^{a}, cu*m* să *s*^{e} ştie *ć*'a*m* che*l*tui*t* pre ïazu*l* dela moară dela Băbéni în zilele lu Alexa*n*dro vo*d*^{ă}, a*s*^{pri} gata 3800, şi 10 va*ći* gra*s*^{e}, şi 10 oi, şi 12 rămători graşi, şi 4 bivoli, şi 200 de oboroace de grău, şi a*l*te bucate mu*l*te măncătoare; di*ći* l'a*m* făcu*t* cu mu*l*tă tru*d*^{ă} şi ostenélă şi a*m* plăti*t* to*t* cu stănjinu*l* de au săpatŭ printreg de în apa Bi*s*triţei de unde se încépe ïazu*l* pă*n*^{ă} din josu*l* metohului; ïară fără *ć*'a*m* plăti*t*, a*m* muncitŭ mu*l*tŭ şi cu oamenii mănâstirii, ca *s*^{ă} fie sfă*n*tei mănăstiri de hra*n*^{ă}; ïa*r*^{ă} cine se va amesteca într'ace*st* ïazŭ, să fie procle*t* de 318 ѡ҃ци (părinţï) şi de to*t* săboru*l* sfă*n*tei mă*n*^{ă}stiri; să care e-

gumen*ĭ* nu v*or* căuta să ţie ace*st* ĭazŭ, să le fie pără*şă* la judeca*tă* maica prec*e*sta; şi l'am sfrăşi*t* м^cца (luna) de*cemvrie* 21 вь лѣт (în anul) 7082 (1573).

N o t a n d a :

ь pentru *ă* : моарь, рьмьтори, мьнкьтоаре etc., dar şi pentru *ŭ* : м8нчить, м8лть, ıазь, ér în cuvîntul сьпать (*să*pat*ŭ*)—ambele întrebuinţărĭ tot-o-dată;

ıазь, dar maĭ jos : ıазь;

мьнѫстирїи, dar maĭ jos : мьньстирї şi мьньстири;

Ѧлеѯандро cu finalul *o* pentru *u;*

лоу pentru лоуи;

finalul *i* pretutindenea întreg : рьмьтори граши, биволи, мьньстири;

finalul *u* întreg numaĭ după vocală : е8, грь8, а8;

де ⱳ апа, dar maĭ jos : дин жос8л, precum şi прин, nu пре ⱳ;

contracţiune принтрег=prin întreg;

се ⱳчѣпе, се ва аместека, dar la condiţional : сь цїе, сь фїе;

remarcabil accentul pe *e* în ѡамéнїи;

să pentru *dacă* : сь н8 вор кьута;

dicĭ pentru *decĭ* : дич лам фькоут;

afară pentru *peste* : фьрь чам пль'тит, ам м8нчить;

la «mănăstire», genitivul cu *ii* : мьнѫстирїи, dar la «sfântă», genitivul cu *ei* : свьнтеи.

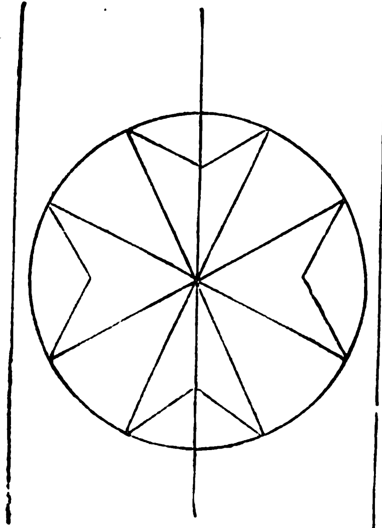
IV.

ZAPIS DE VÎNDARE

ŞTEFAN DIACUL, BRĂHĂŞESCĬ (distr. Tecucĭu), 1577, APRILE 4.

Originalul se află în Archivele Statuluĭ, actele episcopieĭ de Roman, legătura 4.

E scris pe hărtiă de o culóre galbenă rădăciniă, fórte grosolană, pe o bucată de 20½ centimetri în lungime şi 19 în lăţime, avênd următorul semn de fabrică :

Scrisórea e frumósă şi mare; literele sînt nalte cam de 2 milimetri.

Doă peceţĭ octogone de 1½ centimetri în diametru, represintând nesce monograme saŭ arabescurĭ, sînt reŭ întipărite cu fum şi aprópe de tot şterse.

1. † адекѫ еꙋ петрѣ брахѫш скриꙋ ши мѫртꙋрисескꙋ кꙋ честꙋ запис
2. ал меꙋ. кꙋм ам фостꙋ кꙋмпѫрат ѡ парте де ѡчинѫ дин сат дин брѫхѫшещ.
3. де ꙋнде аꙋ фостꙋ шезиндꙋ кꙋдрѣ. дин џꙋмѫтате де сат а чинчѣ
4. парте. че са алѣџе партѣ анꙋшкѫи. ши а фрателꙋi еи мѫтею.
5. ши еꙋ ѡ ам вѫндꙋт лꙋi дꙋмитрꙋ тѣхни. ши фемееi сале теклеи.
6. дерептꙋ доаѡ сꙋте ши треi зеч де флоринци бани тѫтѫрѫщи.
7. ка сѫи хїе лꙋi ѡчинѫ ши мошїе ін вѣч неклѫтит. ши ін токмал
8. нѣꙋ фостꙋ ѡна сꙋлицашꙋл. ши бꙋрнар спѫтѫрел ши кочꙋ бѫдѣ
9. колѣ ши мꙋлци ѡамин бꙋни. ши еꙋ щефан дїакꙋл ам скрис. ши
10. пре маi маре крединце нѣм пꙋс ши печециле ка сѫ се щїе. —

в лт ҂зпе ап д дни

(L. S.) (L. S.)

TRANSCRIPŢIUNEA

† adecă e*u* Petré Brahă*ş* scri*u* şi mă*r*turise*s*cu cu ce*s*tu zapi*s* a*l* me*u*, cu*m* a*m* fo*s*tu cu*m*păra*t* o pa*r*te de ocină di*n* sa*t* di*n* Brăhăşe*st*[i] de u*n*de a*u* fo*s*tu şeḑi*n*du Cudré, di*n* g'umătate de sa*t* a ci*n*cé pa*r*te ce s'a alége pa*r*té Anu*ş*căi şi a fratelu*i* ei Măteĭu, şi e*u* o a*m* vă*n*du*t* lu*i* Dumitru Té*h*ni şi femee*i* sale Teclei, dere*p*tu doao sute şi tre*i* ḑec[i] de flori*n*ţi bani tătărăşti, ca să-i hie lu*i* ocină şi moşie în véc'i neclăti*t*[ă], şi î*n* tocma*l*[ă] néu fo*s*tu Ona suliţaşu*l* şi Bu*r*na*r* spătăre*l* şi Coću Bădécolé şi mu*l*ţi oami*ni* buni, şi e*u* Şte-fa*n* diĭacu*l* a*m* scri*s*, şi pre ma*i* mare credi*n*ţe né*m* pu*s* şi peceţile ca să se ştie.

влт (anul) 7085 (1577) ap[rilie] 4 дни (ḑile).

NOTANDA:

finalul *u* întreg în честꙋ, фостꙋ, лꙋ, шезиндꙋ, дерептꙋ, мѫртꙋрисескꙋ...;

finalul *i* întreg pretutindenĭ;

цѹмѫтате;

pretutindenĭ дин, nu ден saŭ де ꙟ;

forma verbală : ѹнде аѹ фостѹ шезиндѹ Кѹдрѣ (cf. formele analoge în textul de sub No. I);

contracţiunea са алѣџе, pentru се ва алѣџе;

de 'naintea condiţionaluluĭ сѫ tot d'a-una ка : ка сѫ-и ӽїе, ка сѫ се џїе;

ӽїе pentru фїе;

reflexivul се distins de condiţionalul сѫ : сѫ се џїе;

nominativul singular : крединце;

numĭ proprie interesante : Кѹдрѣ, Бѹрнар, Кочѹ Бѫдѣколѣ;

repetiţiunea : дин сат дин Брѫӽѫшещи.

formaţiunea numilor locale : Браӽѫш — Брѫӽѫшещи;

gradaţiunea timpilor : ам фостѹ кѹмпѫрат... ши... ам вѫндѹт;

зечи, nu зѣчи, şi фемееи, nu фемѣеи;

флоринци бани тѫтѫрѫщи;

pleonasm : ѡчинѫ ши мошїе;

Мѫтею, cu *ă;*

дерептѹ;

ѡамини;

genitivul femeesc cu *-ei :* фемееі, Теклеи, dar Ꙗнѹшкѫи;

меѹ, nu миеѹ.

V.

ZAPIS DE VÎNZARE

DRUŢEA, DISTRICTUL BACĂU, 1581, MARTIŬ 11.

Originalul se aflâ în Archivele Statuluĭ, actele mănăstiriĭ Caşin, legătura No. 9.

E scris pe hârtiă gălbuiă, lung de 28, lat de 18½ centimetri, rupt în maĭ multe locurĭ, fără semn de fabrică.

Literele, cam de 2—2½ milimetri în nălţime, sînt frumóse.

Peceţile, întipărite fórte grosolan cu cernélă, lucru nu tocmaĭ rar în vechile zapise române, dar pentru care în sigilografiă nu există vre-un termin tecnic(*), sînt nedescifrabile.

(*) cf. **Chassant et Delbarre,** *Dictionnaire de sigillographie,* Paris, 1860, p. 160 sqq.

1. † ȣто а^{з} дрȣцѣ скри^{ȣ} ши мь^{р}тоурисескоу е^{ȣ} коу че^{ст} ѕапи^{с}а^{л} міе^{ȣ}

2. коу^{м} а^{м} вь^{н}доу^{т} е^{ȣ} а мѣ па^{р}те де ѡчинь ди^{н} са^{т} ди^{н} поени

3. коу то^{т} венитоу^{л} а^{м} вь^{н}доу^{т} непотоуміе^{ȣ} лȣи[1] игна^{т} до

4. бо^{ш} ши сȣроріи сале а^{л}беи преоутѣсіи дерептоу оу^{н} ка^{л}

5. ши треи ѕьчи де талере ка сь ле фіе ло^{р} дирѣ^{п}ть ѡчи^{н}

6. . . . їе . . . . ло^{р} ши непоцило^{р} ло^{р} . . . .

(1) Urméză до, şters apoĭ cu degetul.

7. . . . . . вь^{н}доу^{т} пе^{н}тр8 кь фи . . . . .

8. на^{м} ка сь ле фїе ло^{р} дирѣ^{п}ть м . . їе ꙟ^{н} вѣчи. ди^{н} на . . .ѣ

9. л8^{і} доумитр8 плешѣ вьтав8л8^{и} де ни . . . щи. ши ми^{х}нѣ

10. ѿ та^{м}. ши косте . . . а^{р} ди^{н} стьнещи ши глига ди^{н} б8ч8^{ми}

11. ши боуда ди^{н} ма^{л} ши моу^{л}ци wамени б8ни дечи нои

12. ачéщи wамени кареи маи соу^{с} скрїе дакь а^{м} веѯоу^{т} то^{к}маль

13. де б8нь вое нои ꙟ^{н}кь нѣ^{м} п8^{с} печециле пе^{н}тр8 маи маре

14. мь^{р}тоурїе ка сь сь щїе. влѣ^{т} ҂зпѳ. м^{с} ма^{рт} аі д^{н}

L. S.	L. S.	L. S.	L. S.

TRANSCRIPŢIUNEA

† Ѳто аз (iată eŭ) Druţé scri*ŭ* şi mă*r*turisescu e*u* cu ce*st* zapi*s* a*l* mie*u* cu*m* a*m* vă*n*du*t* e*u* a mea pa*r*te de ocină di*n* sa*t* di*n* Poeni cu to*t* venitu*l* a*m* vă*n*du*t* nepotumie*u* lui Igna*t* Dobo*ş* şi surorii sale A*l*bei preutésii dereptu u*n* ca*l* şi trei zăci de talere, ca să le fie lo*r* diré*p*tă oci*n*ă [şi moş]ie... lo*r* şi nepoţilo*r* lo*r*... vă*n*du*t* pe*n*tru că fi[cĭori] n'am ca să le fie lo*r* diré*p*tă m[oş]ie î*n* véci, di*n* na[int]é lu*i* Dumitru Pleşé vătavulu*i* de Ni... şti, şi Mi*h*nea wт там (tot de acolo), şi Coste... a*r* di*n* Stăneşti, şi Gliga di*n* Buc'u*mi*, şi Buda di*n* Ma*l*, şi mu*l*ţi oameni buni; deci noi aceşti oameni care-i mai su*s* scrie, dacă a*m* veḑu*t* to*c*mală de bună voe, noi încă né*m* pu*s* peceţile pe*n*tru mai mare mă*r*turie ca să să ştie... влѣт (în anul) 7089 (1581) м^{с} (luna) ma*rt*ie 11 дн (ḑi).

Notanda:

ь tot-d'a-una pentru *ă*;

u final întreg: дерептоу, мьртоурисескоу, мїе8, скри8, ér în cele-l'alte cuvinte se sub-înţelege prin aruncarea ultimeĭ consóne d'asupra rîndului;

i final întreg : поени, лѫи, албеи, треи зьчи...;

дерептоу cu де–, dar дирѣпть cu ди–;

tot-d'a-una дин, nicĭ-o dată де ꙟ saŭ ден;

reflexivul *se* confundat în scriere cu condiţionalul *să* : сь сь щїе;

la condiţional сь este tot-d'a-una preces de ка : ка сь ле фїе, ка сь сь щїе;

la dativ : непотоумїеѫ;

la genitiv se confundă desininţele casuale femeiescĭ *ei* şi *ii* : сѫрорїи албеи преоутѣсїи;

лѫи игнат, лѫі доумитрѫ, nu лѫ;

мїеѫ;

зьчи (ḑecĭ) cu vocala obscură, dar везоут cu vocala clară;

în loc de «ómenĭ maĭ sus scrişĭ», construcţiunea sintactică : wамени каре-и маи соус скрїе;

numĭ locale : Поени, Бѫчѫми, Мал...;

numĭ personale : Дрѫцѣ, Добош, Ꙗлба, Плешѣ, Глига, Боуда;

monetă : талере;

dacă = ital. *dacchè* : дакь ам везоут;

repetiţiunea : дин сат дин Поени (cf. textul de sub No. IV);

accentul pe *e* în ачéщи.

VI

O SENTINŢĂ

TUDOR LOGOFĔT, VLĂDESCĬ (DISTR. MUSCEL), ÎNTRE 1583—1585, SEPTEMBRE 22.

Originalul se află în Archivele Statuluĭ, între documentele schituluĭ Valea din districtul Muscel, legătura No. 18.

E scris întreg cu mâna luĭ Tudor logofĕt din Vlădenĭ, astăḑĭ Vlădescĭ, comună rurală din Muscel, pe unde se află, de asemenea, tóte cele-l'alte localităţĭ menţionate în document : Cotescĭĭ, Retivoescĭĭ, Mihăiescĭĭ, Ţigănescĭĭ, precum şi mănăstirea Vĭeroşul saŭ «Viră şu».

Scriitorul aparţinea, prin urmare, uneĭa din regiunile cele maĭ muntóse ale Românieĭ.

Datul aproximativ al documentuluĭ, afară de consideraţiunĭ paleografice, resultă din următórele :

Sălaşul de Ţigănĭ al Opriĭ, dăruit Marineĭ de cătră cumnată-sa jupănésa Ancă a logofĕtuluĭ Condrea — fondul procesuluĭ desbătut în textul de maĭ jos — figuréză în testamentul acesteĭa din urmă, scris în ḑiua morţiĭ eĭ la 17 august 1576 şi transcris în tóte Condicele mănăstiriĭ Vĭeroşul.[1]

Documentul de faţă ne spune, că pe acest Ţigan Oprea cu familia sa Marina îl vinduse vorniculuĭ Oancea «căndu au foostu în zilĕle lu Alixandru vodă celu bătrănu tatălu Mihnéeĭ vodă», adecă

[1] Acéstă mănăstire posedă treĭ Condice : I. din 1780, 1 vol. in-fol.; II. din 1807, 5 tom. in-16; III. din 1861, făcută de cătră Comisiunea Documentală, 1 vol. in-fol., în 2 exemplare. Testamentul jupăneseĭ Anca se află în cel de'ntăiŭ la fóia 164, în cel al 2-lea la foiele 68—70, în cel al 3-lea la pag. 120—122 după exemplarul No. I.

înainte de 1578, de vreme ce anul 1577 este ultimul din domnia luĭ Alexandru.

Dela anul 1577 pînă la darea sentinţeĭ din textul nostru aŭ trebuit să maĭ tréca vr'o câţĭ-va anĭ, în intervalul cărora a murit Ţiganul Oprea, lăsând fiĭu pe Calcĭul, şi a murit stăpînul sălaşuluĭ, vornicul Oancea, remănênd moştenitor fiĭul seŭ Preda.

În acest mod s'ar puté căuta datul aproximativ cam pe la anul 1580; dar atuncĭ se afla pe tron Mihnea, menţionat în document ca fiĭu al luĭ Alexandru-vodă, şi de aceĭa scriitorul, unul din judecătoriĭ ceĭ «luaţi pré răvaşelé domnescii», n'ar fi uĭtat, după tótă probabilitatea, ḑe a pune : «măriei sale Mihneĭ vodă» în loc de a ḑice simplu : «Mihnéei vodă».

Iată de ce noĭ preferim intervalul dintre aniĭ 1583—1585, când domnĭa Petru Cercel, după care însă a venit érăşĭ Mihnea-vodă şi a stat apoĭ la domniă tocmaĭ pînă la 1589.

După ce am limpeḑit ast-fel punctul geografic şi pe cel cronologic, să venim la elementul paleografico-filologic.

Originalul e scris pe hărtiă gălbuiă de 30½ centimetri în lungime şi 20 în lăţime, avênd semn de fabrică un vultur cu doă capete sub o singură corónă cu o stea d'asupra, dar schiţat într'un chip atăt de nehotărît, încăt ne-a fost anevoiă de a'l scóte în fac-simile.

Textul s'a transcris în Кондика сфинтей ши дȣмнезеещїй мънъстирй дин Вале, scrisă la 1801 «прин мȣлта невоинцъ а лȣй Гешргїе Даскал ѿ сȣд Мȣшчел сатȣл Беревоещїй», un volum in-fol., la fóia 112 verso, în următorul mod :

Нои Боерїи че ам фѡст лȣаци прин ръваше домнещи, пе анȣме тȣдор лѡг : ѿ влъдѣни, ши войко лѡг : ѿ котещи, ши сумеѡн питарюл ѿ ретевоещй, ꙟнсъ нѣȣ фѡст лȣат преда фечорȣл ѡанчїи Дворникȣл дин михъещи ши егȣменȣл дела мънъстирѣ ѿ виреш, ши степан лѡг : ѿ цъгънещи, де съ къȣтъм, пентрȣ ръндȣiала ȣнȣи циган, анȣме калчȣл фечорȣл ѡпрїинїй, а лȣи испас, ал кȣи аȣ фѡст, ши кȣи съ каде съл цїе. Дечи ной ачещи треи боерй, Ной ам оумблат пе ȣрма ачестȣи циган, ши аша ам афлат кȣ але ноастре сȣфлете, кȣм ачест циган че iасте маи сȣс скрис, аȣ фѡст де мошїе ал жȣпънѣсїй анкъй, жȣпънѣса кондреи лѡг : ꙟтрȣ ачѣа жȣпънѣса

анка нав фъквт коконй кв кондрах (sic) лwг : чи ав лват пре w сор а кондрей анвме марика, де шав фъквто де свфлет, ши мв дат ачест циган че мсте маи свс зис : wпрѣ исправъ татъл калчвлвй, ши ѫкъ кънд w ав мъритат, мвлтъ зѣстре мв дат, мр ѫтрв ачѣа, кънд ав фост ѫ зилеле лви Ѧлеѯандрв водъ челвй бътржн, татъл михнеи водъ, марика ав фъквт токмѣлъ кв wанчѣ дворниквл, татъл предїй, де мв вънд8т пре ачел циган, wпрѣ исправъ татъл калчвлвй, ши ав фwст де атвнчи пънъ аквма ачел циган ши кв фечорїй тот ай wанчей дворниквл, мр двпъ моартѣ wанчей двор : лав цинвт преда фечорвл лвй. Ѩръ кжнд ав фост аквм, мр сав апвкат ачещи боери че сжнт маи свс зишй, ши кв егвменвл де ачест циган калчвл фечорвл wпрй, ка съл ѧ : мръ апой нѣв фwст лват пре ной пре ръваше домнещй ка съ афлъм де ржндвл ачествй циган; дечи нои лвжнд кв але ноастре свфлете, съ фїе ши съл цїе Преда фечорвл wанчеи дворниквл, фїинд къ лав квмпърат съи фїе де мошїе : Нои аша ам афлат кв але ноастре свфлете, ши мъртврисим, ши де аквм съл цїе чине лав ши квмпърат. — пис : мѣсца : септ : кв : дн.

Твдор лwгф :

Acéstă pretinsă copiă este maĭ mult un fel de traducere.

Georgie Dascălul a fost şi maĭ puţin scrupulos decât acel Dionisie Eclesiarcul, despre care noĭ am vorbit maĭ sus sub No. III.

El schimbă nu numaĭ ortografia, dar pînă şi cuvintele, începênd dela rîndul de 'ntăiŭ, unde pentru : нѣ ав фоwст лвать прѣ ръвашелѣ, pune : ам фwст лваци прин ръваше, şi pînă la rîndul din urmă, unde pe : ченѣ лав ши кънпърать, îl preface în : чине лав ши квмпърат.

În rîndul 5 : фечорвл wпрѣеии лви исправъ, se preface în : фечорвл wпрїинїй а лви испіс; în rîndul 9 : нав фапте, în : нав фъквт; în rîndul 11 : ши w ав фапть фечоwрв, în : шав фъквто де свфлет; în rîndul 12 : шалтъ, este uĭtat; în rîndul 20 : ѫлав дъмв, devine : лвжнд; în rîndul 21 : квм se schimbă în фїиндкъ, etc.

În loc de a da o simplă copiă, noĭ reproducem aci textul întreg în fac-simile, redus cu $^1/_4$ din mărimea naturală.

Acest fac-simile este de o exactitate perfectă, fiind executat prin foto-tipiă.

Cele doă crucĭ, carĭ figurézǎ în rîndul 6, la margine şi d'asupra

cuvîntuluĭ коwмрїи, nu aparţin textuluĭ, ci sînt făcute de o mână posterióră.

Trăsura filologică cea maĭ caracteristică a documentuluĭ de faţă este duplicarea vocalelor în unele cuvinte : феноwрв, соwрв, фоwств, ноwни, прѣдеени, анкаа, ашаа etc.

A crede că acéstă duplicare nu are nicĭ o raţiune, că adecă logofĕtul Tudor duplică printr'o pură fantasiă, fără nici un Dumneḑeŭ, *sans rîme ni raison* după cum ḑice Francesul, este a necunósce principiele paleografice şi epigrafice.

Paleografia şi epigrafica ne învaţă că :

1. Ómeniĭ inculţĭ scriŭ aşa cum se pronunţă;[1]

2. O vocală duplicată în scriere indică o vocală lungă în pronunciaţiune.

Aşa în vechile inscripţiunĭ romane, dela Gracchĭ pînă la al treilea resboiŭ mitridatic, noĭ găsim pe lungul *a* expres prin *aa*, lungul *e*=*ee*, lungul *u*=*uu*, precum :

â=*aa* :	*ê*=*ee* :	*û*=*uu* :
faato	Feelix	fuueit
naatam	leege	iuus
paastores	ree	uutei
aara	seedes	arbitratuu
maanium	seese	luuci, etc.

Urme analóge ne întîmpină, de asemenea, în grafica celor-l'alte antice popóre italice : Umbri, Sabelĭ, Oskĭ.[2]

Fără a trece la alfabete orientale, unde am vedé, bună-óră, că sanscritul *a* lung आ nu este decât *aa* अअ, ca şi la Elinĭ lungul ω=οο, aflâm acelaşĭ fenomen grafic pînă astăḑĭ la Germanĭ în *Haar*, *Meer*, *Aal*, *Paar*, *Schaaf*, *Loos*, *Beere*, unde duplicarea, curat prosodică, n'are nicĭ un punct de plecare etimologic.

(1) Cf. **Lepsius**, *Paläographie als Mittel für die Sprachforschung*, Berlin, 1834, p. 7 : «Je weniger ein Volk litterat ist, desto leichter geht noch die Schrift der Sprache nach.» — Ibid. p. 89 : «Jedes geschriebene Zeichen hatte ursprünglich seinen genau entsprechenden Werth in der Sprache, und jeder gesprochene Laut wurde ursprünglich seinem wesentlichen Theile nach geschrieben.»

(2) **Corssen**, *Ueber Aussprache, Vokalismus und Betonung*, Leipzig, 1868, t. 1, p. 14—19.

Dintre vecinii noştri, lungimea vocalică există numai la Serbi şi la Unguri.

In vechile monumente serbe noi o vedem represintată prin duplicare : ствaар, страах, краалъ, петоога, бивaа, поклисаара, ér după ortografia latină a Croaţilor : *goost*, *goraa*, *silaa*, *stoo* etc.[1]

La Unguri — de asemenea; şi acésta deja în documente fórte vechi, în cari vocala cea lungă, în loc de a purta accent ca în ortografia maghiară de astăḑi, ne apare duplicată, precum, de exemplu, *ér* se scrie într'un act din 1294 : *eer*,[2] *hásfa* — într'un act din 1309 *haasfa*,[3] *lán* — într'un act din 1326 *laan*,[4] *nárfa* — într'un act din 1295 *naarffa*,[5] satul *Sóvar* într'un act din 1285 *Soowar*[6] etc.

Acéstă expresiune a lungimii vocalice prin duplicare, nici Ungurii n'aŭ luat'o dela Serbi, nici Serbii dela Latini saŭ dela Germani, nici Germanii saŭ Latinii din Asia, nici Românii dela vre-unul din aceste popóre, ci la fie-care din ele ea s'a născut pe o cale independinte prin firésca resfrîngere a realităţii, căci nu trebuia decăt o bună ureche pentru a băga de sémă ori-cine dela sineşi, că o vocală lungă ocupă timpul a doă vocale ordinare.

Remâne dară sigur că logofĕtul Tudor pronunţă l u n g vocalele cele duplicate în соwрȣ, феԿоwрȣ, анкаа etc., şi dacă i se întîmplă câte-o dată a le pune cu o simplă vocală, acésta nu este o contradicţiune, ci numai o scăpare din vedere, obicînuită la ori-ce scriere cursivă.

Deci pe la 1580 graiul român din Muscel avea *cantitatea prosodică*, cu totul diferită însă de cea veche latină, căci *o* în соwрȣ e lung, pe când lătinesce, din contra, *o* în *sŏror* e scurt.

Une-ori sînt lungi tocmai silabele lipsite de *accent tonic*, precum în моwшїе, cuvînt repetat de doă ori.

(1) **Miklosich,** *Vergl. Lautlehre der slavischen Sprachen,* Wien, 1852, p. 321.
(2) **Fejér,** *Codex diplomaticus Hungariae,* t. 7, vol. 2, p. 247.
(3) Ibidem, t. 8, vol. 6, p. 16.
(4) Ibid. t. 8, vol. 3, p. 13!.
(5) Ib. t. 6, vol. 1, p. 371.
(6) Ib. t. 5, vol. 3, p. 276.

În genitivo-dativele прѣдеени, шанчеени, lungimea luĭ *e* resultă din contracţiunea luĭ *e* din desininţa casuală nedefinită cu *e* din pronumele personal : прѣде+еи, шанче+еи; ĭar în анкаа, al doilea *a* este articlul femeesc а, contras cu finalul а din numele propriŭ : анка+а.

Cu alte cuvinte, cantitatea prosodică din textul nostru este specifică română.

Acéstă explicaţiune, necontestabilă în privinţa vocalelor *a, o* şi *e*, se împedică totuşĭ, în aparinţă, de duplul *i* în ношии, рѫвашелѣ домнещiи, шанчеии, дечiи, ачестѹии etc., în carĭ lungul *i* nu se póte înţelege.

O dificultate identică a existat în grafica latină, unde *aa, ee* şi *uu* represintaŭ pe vechile inscripţiunĭ lungimea în *a, e* şi *u*, dar *ii*, începênd dela epoca luĭ Cesar, se întrebuinţa adesea în nesce casurĭ, în carĭ vocala nu era lungă.

Aşa se scriea : *aiio* (ajo), *Pompeiius* (Pompejus), *proiiecit* (projecit); ér atuncĭ când după acest *ii*=*ĭ* (j) urmà ordinarul *i*, când adecă se pronunţa *ĭi* (ji), uniĭ gramaticĭ scrieaŭ chĭar treĭ *i* : *Pompeiii, coiiicit, eiiicit*, deşi generalitatea se mulţumĭa şi aci cu duplicarea. [1]

În acelaşĭ mod ca în *Pompeii* saŭ *coiicit*, dar pe o cale nedependinte de paleografia latină, duplul ии saŭ iи în ношии, дечiи, ачестѹии etc. din textul nostru nu póte avé vre-o altă valóre fonetică decât *ĭ+i* saŭ ½*i+i*, astfel că logofĕtul Tudor se vede a fi pronunţat : *nōĭi, decĭi, acestuĭi*, în loc de pronunciaţiunea ordinară de atuncĭ, constatată prin cele-l'alte texturĭ din colecţiunea de faţă : *noi* (nu *noĭ*), *deci* (nu *decĭ*), *acestui* (nu *acestuĭ*), adecă aşa cum pronunţă Italianiĭ pe finalul *i* în *noi, dieci, lui*.

Duplicarea vocalică, pe o scară maĭ restrînsă, ne va maĭ întimpina maĭ la vale, unde vom vedé tot-o-dată, că lungul *a* maĭ în specia s'a mănţinut la Românĭ chĭar pînă la finea seculuĭ XVII, când nu se maĭ audĭa nicăirĭ lungul *o* saŭ lungul *e*.

Să se observe că *u* (ѹ) şi *ă* (ѫ) duplicaţĭ, adecă lungĭ, nu

(1) Corssen, I, p. 18.

se găsesc nicĭ la logofĕtul Tudor, nicĭ în cele-l'alte texturĭ române.

Dintre consóne, se duplică aci *t* în numele local Коттѣщїи, şi *n* între vocale în маринНАА şi ȣннȣни, ér de 'naintea gutураleĭ în анНКАА.

Să fi avut óre Româniĭ în pronunciaţiune maĭ multe felurĭ de *n*, pe carĭ nu scieaŭ cum să le distingă în scriere?

Numaĭ alfabetul dêvanâgari e fericit de a avé semne deosebite pentru patru varietăţĭ de *n*, carĭ însă, maĭ mult saŭ maĭ puţin, une-orĭ maĭ diferenţiate prin sub-varietăţĭ, se află nescrise, ca fapt fonetic, aprópe în tóte graĭurile.[1]

Orĭ-cum ar fi, este cert că şi 'n limba latină exista un *n* maĭ slab alăturĭ cu un *n* maĭ tare, şi că acesta din urmă, din causa târieĭ sale, fără vre-o raţiune gramaticală, se scriea adesea duplicat, anume între vocale.[2]

Cât privesce pe duplul *n* în Аннкаа, ne aducem aminte, ca fenomen aproximativ, nu identic, scrierea latină din epoca decadinţeĭ: *Angnes*=*Agnes*, *ingnes* = *ignes*, *singnifer* = *signifer* etc., unde guturala, pe lîngă normalul *n* ce o însoţesce, a maĭ provocat pe un *n* parasitic.[3]

Dacă н şi нн trebuĭ considerate ca doă varietăţĭ nasale distinse în vechea fonetică română, atuncĭ o a treia varietate nasală maĭ constituia acel sunet pe care părinţiĭ noştri îl represintaŭ prin ѫ saŭ ѫн, căcĭ altmintrea nemic nu ĭ-ar fi împedecat de a scrie ън saŭ жн, fără a maĭ născoci într'adins semnul ѫ, necunoscut paleografieĭ curat slavice.

Tóte acestea merită a fi studiate într'un mod maĭ adîncit.

Cele-l'alte particularităţĭ ale documentuluĭ, veḑĭ maĭ jos în Notanda.

(1) Cf. **Bindseil**, *Physiologie der Stimm-und Sprachlaute*, în *Abhandlungen*, Hamburg, 1838, p. 326—335.
(2) **Corssen**, I, 249.
(3) **Schuchardt**, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, Leipzig, 1866, t. I, p. 113—114.

[illegible]

TRANSCRIPŢIUNEA:

† nooi*i* booĭarii ce né au foo*st* luatu pr*é* răvaşelé do*m*neştii, pr*é* nume Tu*d*o*r*u lo*g*ofet ѿ (dela) Vlă*d*eni şi Voico lo*g*ofet ѿ Co*t*téştii şi Simio*n* pitar ѿ Rătivoeştii, însă né au fo*s*tu luatu Pre*da* fećoru*l* Oaa*n*ceii dvo*r*nic ѿ Mihăeştii şi egumănu*l* de în mănă*s*tir*é* ѿ Virăşu şi Stépanu lo*g*ofet ѿ Ţigăne*st*i, de să cătămu pr*é*ntu ră*n*dulu u*n*nui*i* Ţiga*n* a*n*nume Ca*l*c'u*l* fec'oru*l* Opréei*i* lu*i* Ispravă, a*l* cui au foo*st* şi cui se cade de să-lu ţiie; decii nooi*i* aceştii trei booĭarii, nooi*i* amu ublatu pre urma acestuii Ţiga*n*, şi nooi*i* aşaa amu aflatu cu alé nooa*s*tré sufl*é*té, cu*m* ace*s*tu Ţiga*n* ce ĭa*s*té mai*i* su*s* scri*s* au foo*st* de mooşie alu jupăneasei*i* A*n*ncăei, jupănéasa Co*n*dréei lo*g*ofe*t*; într'aceĭa jupăneasa A*n*caa n'au fa*p*tu coconii cu Codr*é* lo*g*ofe*t*, ce au luatu pr*é* o sooru a Codréei*i* pr*é* nume Mari*n*na de şi o au fa*p*tu fec'ooru şi ĭ-au datu ace*s*tu Ţiga*n* ce ĭasté mai*i* su*s* ḑi*s* Opré Ispra*vă*, tatălu Ca*l*c'ului*i*; şi încă că*n*du o-u măritatu, ş'a*l*tă mu*l*tă ziestr*é* ĭ-au da*t*, ĭa*r* tr'aceĭa că*n*du au foo*st* în zilélе lu A*l*ixa*nd*ru vo*dă* celu bă*t*rănu tată*l* Mihnéei vo*dă*, Mari*n*naa au fa*p*tu tocmelă cu Oa*n*ce dvo*r*nic tatălu Pr*é*deei*i* de ĭ-au vă*n*dutu pr*é* ace*l* Ţiga*n* Opr*é* Ispravă tatălu Ca*l*c'u*lui*, şi au foo*st* de atu*n*ce până acu*m* ace*l* Ţiga*n* şi cu fec'oorii tootu alu Oa*n*ceei*i* dvo*r*nic, şi după moo*r*té Oa*n*ceei*i* dvo*r*nic er l'au ţinutu Preda fec'ooru*lui*; ĭa*r* că*n*du au foostu acu*m*, ĭa*r* se au apucatu aceştii boerii ce să*n*tu mai*i* sus ḑişi, şi cu egumănu*l*, de ace*s*tu Ţiga*n* Ca*l*ću*l* fećoru*l* Opréi de să-*l* ĭaa, ĭa*r* apooi*i* né a foo*st* luatu pr*é* nooi*i* pr*é* răvaşé do*m*néştii de să aflămu de ră*n*du*l* ace*s*tui Ţiga*n*, dece nooi*i* îlu dămu cu alé nooa*s*tré sufl*é*té să fie şi să-lu ţie Préda fec'oru*l* Oa*n*ceei*i* dvo*r*nic, cu*m* l'au cu*n*păratu să ii*i* fie şi mooşie; nooi*i* aşa amu aflatu cu alé nooa*s*tr*é* sufl*é*té şi mă*r*turisi*m*, şi dămu să-lu ţie cené l'au şi cu*n*păratu: — писал (a scris) мѣсеца (în luna) септемврїе 22 дни (ḑile) Ţudoru lo*g*ofet.

Notanda :

Finalul *u* întreg : л8ат8, Т8дор8, фоwст8, Бирзш8, Стѣпан8, кз-тзм8, рзнд8л8, сз-л8, ꙟл8, ам8, 8блат8, афлат8, ачест8, ал8, фапт8, соwр8, фечоwр8, дат8, татзл8, кзнд8, мзритат8, чел8, бзтрзн8, бзнд8т8, тоwт8, цин8т8, ап8кат8, сзнт8, афлзм8, дзм8, к8нпзрат8;

în fapt finalul *u* e pronunţat pretutindenĭ f ă r ă e x c e p ţ i u n e, dar nu se însémnă, după obiceiŭ, acolo unde ultima consónă e aruncată d'asupra rîndulul;

finalul *i* este întreg pretutindenĭ, chĭar în : де ши w (şĭ-o) а8 фапт8... (cf. textul de sub No. I);

é în loc de simplul *e* : нѣ, прѣ, рзбашелѣ, рзбашѣ, Стѣпан8, прѣнт8, алѣ ноwастрѣ с8флѣтѣ (repetat de treĭ orĭ), ꙗстѣ, ж8пзнѣаса, зиестрѣ (fără a fi articulat), зилѣле, ченѣ, póte fi un semn de muĭare consonantică : *nĭe, rĭe, lĭe* şi *tĭe,* după cum se pronunţă pînă astădĭ pe alocurĭ în Transilvania;

e în loc de *é* saŭ *ĭa* : токмелз;

confusiune între *e* şi *é* saŭ *ĭa* : прѣ şi пре, ер şi ꙗр, боwꙗрїи şi боерїи, finalul -ѣщїи (Коттѣщїи) şi -ещїи (Рзтибоещїи, Михзещїи, Цигзнещїи), Пред𝑎 şi Прѣда;

confusiune între е şi їи : дечїи şi дече;

descompunerea luĭ ѣ (*é*) în *ea* : ж8пзнеаса, ж8пзнеасеии... (cf. subscrierea grécă a logofĕtuluĭ moldovenesc Négoe din 1439 : **Νεάγοης**, în **Sguropoli** *Hist. Concilii Florentini,* Hagae, 1660, p. 45);

o duplicat=ō : ноwии, фоwст8, ноwастрѣ, моwшїе, соwр8, фечоwр8, фечоwрїи, тоwт8, моwртѣ, апоwии;

a duplicat=ā : Оаанчеїи, ашаа, анкаа, мариннаа, сз-л ꙗа;

e duplicat=ē : Прѣдееии, Оанчееии;

i duplicat=*ĭi*=actualul *ĭ* : ноwии, рзбашелѣ домнещїи, 8нн8ии, дечїи, ачещїи треи боwꙗрїи, ачест8ии, маии, ж8пзнеасеии, на8 фапт8 коконїи, апоwии...;

t duplicat în коттѣщїи;

n duplicat între doă vocale : ѹнноуни, анноуме, Маринндаа;

n duplicat d'naintea gutturaleĭ : Ѧннкъеи;

numile proprie terminate în ѣ şi къ nu le schimbă la declinaţiune : Ѧннкъеи, Ѡпрѣени, Михнѣени, Кондрѣени;

съ-лоу ціне şi съ-лоу ціе;

ченѣ = cine;

коунпърат8, cu н (cf. textul sub nr. I);

де în loc de ка : де съ кътъм8, де съ афлъм8, де съ-л8 ціне, де съ-л8 ıаа;

contracţiunea ѡ8 = o aŭ (cf. ὤνδρες = οἱ ἄνδρες);

lipsa de contracţiune : се а8 = s'aŭ, нѣ а8 = ne-aŭ;

de treĭ orĭ : а8 фапт8, nicăirĭ «făcut»;

а8 фапт8 фечоѡр8 = a înfiit, deşi este vorba despre o fétă;

де ӂ = din;

ӂтрачеıа şi numaĭ трачеıа;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : к8и се каде де съ-л8 ціне;

vocalisarea nasaleĭ : 8блат8;

а8 Ѧлиѯандр8, dar л8и Исправъ;

сънии фіе, să nu se desparţă óre : съ-ии и фіе, adecă «să-ĭ fie *luĭ*»?

ѕиестрѣ;

metatesa : прѣнт8 = pentru;

соѡр8 = soră.

Pe basa celor de maĭ sus, *sub spe rati*, transcripţiunea curat f o n e t i c ă consecinte ar fi :

nŏĭi bŏĭarĭi ce nĭe au fŏstu luatu prĭe răvaşelĭe domnĭeştĭi, prĭe nume Tudoru logofetu ot Vlădenĭi şi Voico logofetu ot Cottĭeştĭi şi Simion pitaru ot Rătivoeştĭi, însă nĭe au fŏstu luatu Prĭeda fec'ŏrulu Oănceĭi dvornicu ot Mihăeştĭi şi egumănulu de în mănăstiré ot Virăşu şi Stĭepanu logofetu ot Ţigăneştĭi, de să cătămu prĭentu răndulu unnuĭi Ţiganu annume Calc'ulu fec'ŏrulu Oprĭéeĭi luĭi Ispravă, alu cuĭi au fŏstu şi cuĭi se cade de

să-lu ţie; deci nōi aceştii treii bōiarii, nōi amu ublatu prie urma acestui Ţiganu, şi nōi aşā amu aflatu cu alie nōastrie sufiietie, cumu acestu Ţiganu ce iastie mai susu scrisu au fōstu de mōşie alu jupănieasei Anncăei, jupanieasa Condréei logofetu; într'aceia jupănieasa Ancă n'au faptu coconii cu Codré logofetu, ce au luatu prie o sōru a Codréei prie nume Marinnă de şi o au faptu fec'ōru şi i-au datu acestu Ţiganu ce iastie mai susu ḑisu Opré Ispravă, tatălu Calc'ului; şi încă căndu o-u măritatu, ş'altă multă ziestrie i-au datu, iară tr'aceia căndu au fōstu în zilele lu Alixandru vodă celu bătrănu tătălu Mihnéei vodă, Marinnă au faptu tocmelă cu Oănce dvornicu tatălu Priedēi de i-au văndutu prie acelu Ţiganu Opré Ispravă tatălu Calc'ului, şi au fōstu de atunce pănă acumu acelu Ţiganu şi cu fec'ōrii tōtu alu Oăncēi dvornicu, şi după mōrtea Oăncēi dvornicu éră l'au ţinutu Prieda fĕc'ōru-lui; iară căndu au fōstu acumu, iară se au apucatu aceştii bōiarii ce săntu mai susu ḑişi, şi cu egumănulu, de acestu Ţiganu Calc'ulu fec'ōrulu Opréei de să-lu iā, iară apōi nie au fōstu luatu prie nōi prie răvaşie domnieştii de să aflămu de răndulu acestui Ţiganu, deci nōi ilu dămu cu alie nōastrie sufiietie să fie şi să-lu ţie Prieda fec'ōrulu Oăncēi dvornicu, cumu l'au cunpăratu să-i i fie şi mōşie; nōi aşā amu aflatu cu alie nōastrie sufiietie şi mărturisimu, şi dămu să-lu ţiie cenie l'au şi cunpăratu.

VII.

O SUBSCRIERE DOMNÉSCĂ

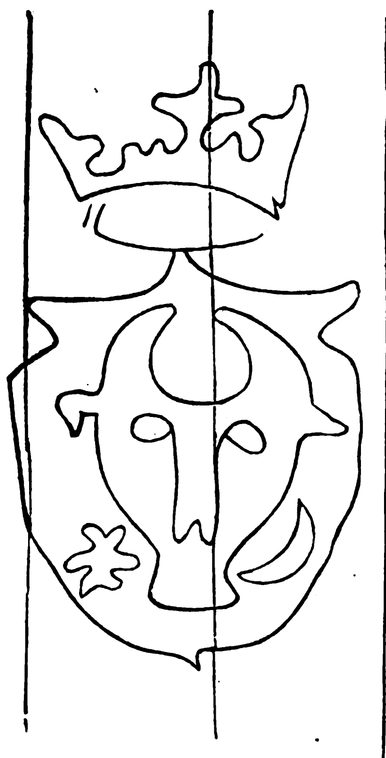
PETRU-VODĂ MIRCEA, IAŞĬ, 1583, AUGUST 4.

Documentul întreg, aflător în Archivele Statuluĭ între ale mănăstiriĭ Sf. Sava din Iaşĭ No. CLXXVIII, s'a reprodus de-mult, atât textul slavic precum şi o traducere in-extenso, în a mea *Archivă Istorică a României*, t. I, part. I (1865), p. 127.

Petru-vodă Mircea, atuncĭ Domn al Moldoveĭ, dându-şĭ titlul de «господарѧ земли Мѡлдовлахїи», dăruiesce mănăstiriĭ Sf. Sava de lîngă Ierusalim «un loc unde să-şĭ facă o biserică», pe care loc eraŭ deja «nesce case zidite de către domnia nóstră în tîrgul Ia-«şilor, pe locul ce 'l cumpărasem domnia mea drept 7000 aspri «banĭ gata domnescĭ (пинѣзи готови господарских) dela nevasta luĭ «Borcea dela Iaşĭ, numită în călugăriă Macrina, şi dela fiă-sa «nevasta luĭ Corpaciŭ...»

Publicat altă dată de către mine numaĭ cu scop istoric, actul a remas totuşĭ pînă acum inedit sub raportul paleografic, care este de astă dată tocmaĭ cel maĭ important.

Mare de 33 centimetri în lungime şi 22 în lăţime, originalul e scris pe o hărtiă gălbuiă fórte grosolană, al căriĭ semn de fabrică — puţin elegant, dar fórte clar — represintă *armele Moldoveĭ* în următorul mod :

Faţă cu acest semn moldovenesc de fabrică, ar puté cineva să conchidă, din pré-multă modestiă, cumcă hărtia în cestiune nu se confecţionà tocmaĭ în Moldova, ci unde-va în străinătate pentru Moldova; modestia însă n'ar fi aci la locul seŭ, căcĭ :

1. Nu există în istoria generală a fabricaţiunii de hărtiă din secoliĭ XV—XVII nicĭ un exemplu de o asemenea commande en gros cu *arme naționale;*

2. Armele naţionale se puneaŭ atuncĭ numaĭ şi numaĭ pe hărtia fabricată *la fața locului.*

Aşa, bună óră :

a) Semnul primeĭ fabrice de hărtiă din Ungaria înfăţişéză «dupla cruce», adecă armele Ungarieĭ;

b) Semnul primeĭ fabrice de hărtiă din Braşov — o «corónă», armele Braşovuluĭ, numit de aceia nemţesce *Kronstadt;*

Semnul primeĭ fabrice de hărtiă din Cluj (Klausenburg) — cele «treĭ turnurĭ», carĭ închipuesc armele Clujuluĭ;

d) Semnul primeĭ fabrice de hărtiă din Sibiiŭ — «doă paloşurĭ încrucişate», armele Sibiĭuluĭ; şi aşa maĭ încolo.[1]

Am luat într'adins exemple din vecina Transilvaniă şi din Ungaria.

Decĭ, graţiă documentuluĭ de faţă, noĭ căpătâm o dovédă sigură, cumcă la 1583 exista deja în Moldova o fabrică de hărtiă.

Unguriĭ n'aŭ nicĭ eĭ vre-o alt-fel de probă despre prima lor hărtiă, pe care o constată numaĭ crucea cea duplă ca semn de fabrică, pe când cronicele şi generalitatea fântînelor istorice păstréză în astă privinţă cea maĭ adîncă tăcere.

Prima fabrică de hărtiă în Ungaria este de pe la 1554;

Prima fabrică de hărtiă în Transilvania este de pe la 1539;

Prima fabrică de hărtiă în Moldova este de pe la 1583;

Iată, negreşit, un fapt fórte preţios pentru istoria industrieĭ române.

Actul e scris întreg de mâna mitropolituluĭ Teofan, certificându-se apoĭ jos : de către dînsul, de către episcopul Georgiŭ de Rădăuţĭ, de către marele logofĕt Stroicĭ, de către al treilea logofĕt Andreĭu, şi în fine, maĭ sus la mijloc între toţĭ, de către însuşĭ Petru-vodă.

Aceste certificărĭ, fie-care de câte doă şi maĭ multe linie, înfăţişându-ne casul fórte rar de cincĭ specimene paleografice întrunite la un loc, le dâm aci, prin foto-tipiă, în fac-simile de mărime naturală.

Sub-scrierea Domnéscă, de asupra căriĭ se află între hărtie, «plaqué entre deux» , sigilul oval de inel, «ὁ δακτύλιος» , cam rĕŭ întipărit, de vr'o 10-12 milimetri în diametru, este pentru noĭ partea cea maĭ interesantă, fiind în limba română.

Asupra primeĭ linie verticale din prima literă : П(ѕєам мєна домнна мєлє), principele în adevĕr *pusese mâna*,[2] adecă a tras cernéla cu degetul în jos, şi apoĭ a preserat peste întréga subscriere nesce

(¹) **Kemény,** *Die ältesten Papiermühlen,* în **Kurz,** *Magazin für Siebenbürgen,* t. I, (1844), p. 134 sqq.

(²) Despre diferite modurĭ, unele fórte ciudate, de «a pune mâna», cf. **Guigue,** *De l'origine de la signature,* Paris, 1863, passim.

năsip auriŭ, ale căruĭ urme s'aŭ conservat pînă astă-ḑĭ,—un elegant năsip de treĭ secolĭ!

Altmintrea, deşi îşĭ mănjĭa iscălitura—căcĭ aşa era obiceĭul—şi deşi scriea slovele ca şi când n'ar fi sciut carte, — căcĭ şi acésta era datina Domnilor, carĭ credeaŭ că o literă nu póte fi m a j e s t ó s ă, dacă nu va fi mare-mare, — Petru-vodă Mircea se pare totuşĭ a fi fost un principe destul de luminat.

Am veḑut maĭ sus, că luĭ i se datoresce înfiinţarea uneĭ fabrice de hărtiă în Moldova.

Un contimpuran ḑice despre dînsul că : «sciea turcesce şi grecesce» şi «ĭubĭa mult pe ómeniĭ învĕţaţĭ, cu carĭ vorbĭa despre astronomiă».[1]

Numaĭ slavonesce se vede că nu sciea, ceia-ce l'a şi silit a subscrie romănesce.

Orĭ-cum ar fi, din m i ĭ de documente carĭ aŭ trecut prin mânele mele, crisovul de faţă este d'o cam dată cel maĭ vechĭu cu o subscriere r o m â n é s c ă a Domnuluĭ.

Intr'un alt document, din 11 septembre 1583, adecă posterior numaĭ cu o lună, scris tot de mâna mitropolituluĭ Teofan, pe hărtiă din aceiaşĭ fabrică şi aflător de asemenea între actele mănăstiriĭ Sf. Sava din Iaşĭ No. II, acest principe subscrie, érăşĭ cu litere marĭ, în doă linie strîmbe, numaĭ : Петрꙋ воевода.

(1) Δωρόθεος Μονεμβασίας, Βιβλίον ἱστορικὸν περιέχον ἐν συνόψει διαφόρους καὶ ἐξόχους ἱστορίας etc., Veneţia, 1798, in-4, p. 455.—Despre ediţiunile anteriόre ale aceşteĭ cărţĭ, veḑĭ Σαθᾶς, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Atena, 1868, p. 222—4. — Cf. **Hasdeŭ**, *Din Moldova*, Iaşĭ, 1862, p. 21. şi Dr. **Barbu Constantinescu**, *Petru cel Schiop*, în *Columna luĭ Traian*, 1871, No. 45.—Despre relaţiunile luĭ Petru cel Schiop cu curtea din Roma, veḑĭ o mulţime de documente în **Theiner**, *Vetera monumenta Poloniae*, t. 3 (1863), p. 5 sqq., unde este şi subscriercea luĭ latinesce : «Petrus Princeps ac Dominus Moldaviae.»

TRANSCRIPŢIUNEA:

† пис оу Iасwх влѣтw /зч҃а м҃ца ав д (S'a scris în Iaşi în anul 7091, august 4).

† сам господинь велѣл (Însuşi Domnul a poruncit).

и аз Стрwич логофет свѣдѣтел и рѫка моа зде (Şi eŭ Stroicĭ logofet martur, şi mâna mea aice).

и аз Ядрею трети лwгофет сведѣтел и рѫка моа зде (Şi eŭ A[n]dreĭu al treilea logofet martur, şi mâna mea aice).

Pus' am mena domniĭa-mele.

Ѳеофан митрополит земли мwлдавскои, свѣдѣтелствꙋа w сем, и власнѫ рѫкѫ (Teofan, mitropolitul ţereĭ moldovenescĭ, mărturisesc despre acésta, şi propria mână).

Геwргїе епископ радwвскїи, свѣдѣтелствꙋа w сем, и власнь рѫкь (Georgiŭ, episcopul de Rădăuţĭ, mărturisesc despre acésta, şi propria mână).

Notanda:

мена pentru мѫна saŭ мьна;

домнил-меле = «domnié-mele», cu prima parte a composiţiunii nedeclinată, nu este o erore gramaticală, ci resultatul analogieĭ, întocmaĭ ca în casul oblic «dumné-luĭ» saŭ «domni*a*-luĭ» în loc de «domni*eĭ*-luĭ»;

меле, nu мѣле.

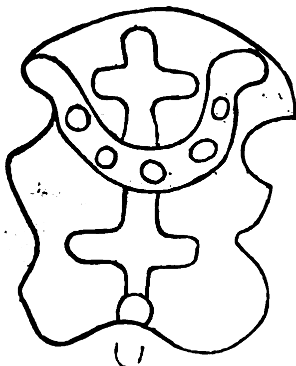
VIII.

O SENTINŢĂ

GHIORGHIE LOGOFĔT, MOLDOVA (Bărlad?), 1588, APRILE 15.

Originalul, dintre actele episcopieĭ Roman No. IV, aparţine Archivelor Statuluĭ.

E scris cu cernélă rădăciniă, pe hărtiă grósă de o nuanţă gălbuiă afumată, lung de 29 ½, lat de 20 centimetri în fóiă, cu următorul semn de fabrică :

Literele, ceva maĭ micĭ de 2 milimetri la înălţime, cu distanţa de aprópe 1 centimetru între rîndurĭ, sînt clare, separate una de alta, dar nu frumóse.

Logofĕtul Ghiorghie, care a scris actul, nu e cunoscut; boierul Bucĭum însă, dela care emană sentinţa, este un personagiŭ fórte istoric.

Mare vornic al aşa numiteĭ ţĕrĭ de jos, adică gubernator al districtelor meridionale ale Moldoveĭ, cu reşedinţa în Bărlad, el era un bun ostaş.

Sub anul 1580, pe când domnia Iancu Sasul în intervalul dintre cele doă domnirĭ ale luĭ Petru-vodă Mircea, cronica luĭ Urechea ne spune :

«Iancul-vodă, prinḑênd de veste că Lăpuşneniĭ s'aŭ rădicat a-«supra luĭ, îndată a trimis pre Bucĭum vornicul cel mare şi pre «Brut postelnicul cu óste împrotiva acelora, şi tămpinându-se «oştile la Balota, s'aŭ lovit de faţă, şi dând răsboĭu vitejesce de «îmbe părţile, aŭ perdut Lăpuşneniĭ răsboĭul...»[1]

La 1592, acusat de trădare, vornicul Bucĭum a fost omorît de către Aron-vodă, urmaşul luĭ Petru-Mircea.

Ne-o spune tot cronica luĭ Ureche :

«... s'aŭ rădicat Orheieniĭ şi Soroceniĭ cu un Domnişor ce-ĭ ḑi-«cea Ionasco, pre carele l'aŭ fost ales dintre eĭ cap şi'ĭ puseră «nume Bogdan-vodă; éră Aron-vodă dacă a înţeles acésta, a dat «scire ţěreĭ să se strîngă, şi el fără zăbavă a eşit cu curtea şi cu «lefeciiĭ seĭ; şi maĭ 'nainte de ce a eşit din curte, a tăiat pre Bu-«cĭum vornicul cel mare şi pre Trotuşén logofĕtul şi pre Paos vor-«nicul, ḑicênd că-ĭ cu scirea lor...»[2]

Aşa dară actul de faţă s'a scris cu patru anĭ înainte de tragica mórte a vorniculuĭ Bucĭum.

Numele luĭ de botez era Condrea : «пана Кондри Бѹчѹма дворника долнѣи земли», după cum îĭ ḑice un crisov al luĭ Petru-vodă Mircea din 29 martiŭ 1583.[3]

Vitézul Condrea Bucĭum sciea óre să scrie?

Iată o cestiune fórte încurcată.

Sentinţa, pe care o publicâm maĭ la vale, ĭ-a scris'o logofĕtul Ghiorghie, ér boierul nostru nicĭ n'a sub-scris'o măcar, ci s'a mărginit a întipări prin fum, în josul actuluĭ, o pecete de inel de formă ovală, lungă de 22, lată de 11 milimetri în diametru, în care abia se maĭ póte recunósce un fel de monogramă.

Atragem atenţiunea asupra importanţeĭ juridice a acestuĭ do-

(1) *Letopiseţile Moldoveĭ*, ed. Cogăln. I, t. 1, p. 201.
(2) Ibid., t. 1, p. 206.
(3) Archivele Statuluĭ, actele m-riĭ Galata, moşia Petricaniĭ pe Topoliţa.

cument, care ne dâ — am puté ḑice — o pagină întrégă din *Obiceiul pămîntuluĭ*, «le droit coutumier» al Românilor.

1. † Ѳто аз Бꙋчꙋм вел дворнек долнеи ꙁмле датам картѣ мѣ ачестор
2. ѡмене анꙋме некоръ ши щефан ден сатꙋ ден мꙋрцещие де пре
3. красна спре ачеꙗ ка сь фїе таре ши пꙋтѣрнече а цинѣ пар
4. тѣ де ѡчень де аколѣ а лꙋ иѡнашко бꙋбок непотꙋл попеи
5. лꙋ мꙋргꙋ пентрꙋ кьчи аꙋ ꙋчес ꙋн ѡм де аꙋ мꙋрит ши ꙗꙋ пльтет капꙋл
6. некоръ ши щефан дела мене ꙗр иѡнашко бꙋбок наꙋ авꙋт кꙋ че пль
7. ти капꙋл, че аꙋ фоцетꙋ ꙟн сь сь се щїе кь миꙋ дат в҃ї бои ꙗр не (*sic*)
8. неменеле ден рꙋделе лꙋи сь наибь трѣбь а цине партѣ лꙋи
9. де ѡчень пентрꙋ кь аꙋ фост фрацїе лꙋи марко ши петрѣ
10. де фаць наинтѣ мѣ ши наꙋ авꙋт пꙋтѣре сь и пльтѣс
11. скь (*sic*) капꙋл пентрꙋ ачеꙗ ꙗм фькꙋт ши нои ачесть скри
12. соаре а ностръ ка сь цїе аче мошїе партѣ лꙋ бобок ꙟн бꙋн
13. паче, ꙗр де се ва афла ченева ден рꙋделе лꙋи сь анбь а дарѣ
14. ачей. в҃ї. бои ши треи галбене де чоботе лꙋи некор
15. ши лꙋ щефан ꙗр де нꙋ се ва афла неменеле ден рꙋделе лꙋи
16. сь ле пльтѣскьь че аꙋ дат ꙗр неи сь цїе ачѣ ѡчень ши
17. фечорие лор ꙟн вѣче аꙗст скрию ши мъртꙋрисеск кꙋ аче
18. сть скрисоаре а мѣ сь се щїе—ши ам скрис еꙋ гиѡргїе
19. лѡгѡфьтꙋл кꙋ мьна мѣ ачесть скрисоаре сь се щїе—
20. (L. S.) ꙋ ꙗс вьлет ҂ꙁчѳ април е҃ї

TRANSCRIPŢIUNEA:

† Ѳто аꙁ (Iată eŭ) Bučum вел дворнек долнеи ꙁемле (marele vornic al ţereĭ de jos) dat'a*m* car*t*é mé aces*tor* omene anume Necoră şi

Ştefa*n* de*n* satu de*n* Mu*r*geşte de pre Crasna, spre aceĭa ca să fie tare şi putĕ*r*nece a ţiné pa*r*té de ocenă de acolé a lu Iona*ş*co Buboc nepotu*l* popei lu Mu*r*gu, pe*n*tru căc^{i} au uce*s* u*n* o*m* de a*u* murit şi ĭ-a*u* plăte*t* capu*l* Necoră şi Ştefa*n* dela mene, ĭa*r* Iona*ş*co Buboc n'a*u* avu*t* cu ce plăti capu*l*, ce a*u* fugetu; ĭ*n*sá să se ştie că mi-*u* da*t* 12 boi, ĭar nemenele de*n* rudele lui să n'a*i*bă trébă a ţine pa*r*té lui de ocenă, pe*n*tru că a*u* fo*st* fraţie lui, Ma*r*co şi Pe*t*ré, de faţă na*i*nté mé şi n'a*u* avu*t* putére să-i plăté*s*că capu*l*, pe*n*tru aceĭa ĭ-a*m* făcu*t* şi noi ace*s*tă scrisoare a no*st*ră ca să ţie ace moşie pa*r*té lu Boboc ĭ*n* bu*n*^{ă} pace, ĭa*r* de se va afla cene-va de*n* rudele luĭ, să aibă a daré acei 12 boi şi trei ga*l*bene de ćobote lui Neco*r*^{ă} şi lu Ştefa*n*; ĭa*r* de nu se va afla nemenele de*n* rudele lui să le plăté*s*că ce a*u* da*t*, ĭa*r* iei să ţie acé ocenă şi fećorie lo*r* ĭ*n* véce; aĭa*st*^{a} scriĭu şi mă*r*turise*s*cu cu acestă scrisoare a mé să se ştie. — şi a*m* scri*s* e*u* Ghio*r*ghie logofătu*l* cu măna mé ace*s*tă scrisoare să se ştie. Ꙋ ıас вь лет (în Iaşĭ la anul) 7096 (1588) apri*l*^{ie} 15.

NOTANDA:

ь tot-d'a-una = ă;

finalul *u* întreg : сатȣ, фȣџетȣ;

е în loc de finalul *i* întreg : ѡмене, Мȣрџеще, таре ши пȣтѣрнече, фраціе, галбене, ꙟн вѣче;

medialul е = *i* : ȣчес, фȣџетȣ, пльтет, мене, чене-ва;

е pentru ѣ : ачесть = «acéstă»;

diferenţiarea : ачесть şi аıасть;

confusiunea între е şi ѣ : a ціпѣ şi a ціпе, ачѣ şi аче;

Бȣбок, dar şi Бобок;

infinitivul întreg : a дарѣ, pe lîngă cel scurtat : a цинѣ;

oa în скрисоаре, dar numaĭ *o* în ностръ, ѡмене;

contracţiunea ми-ȣ дат = «mĭ-aŭ dat»;

ачеи', cu finalul и accentat;

скрию = scri*ĭu*;

dativo-genitivul : лȣ Іwнашко, лȣ Мȣргȣ, лȣ Бобок, лȣ Щефан, dar şi лȣи Некорь;

неи = «eĭ» *(illi);*

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : сь се щїе, де се ва афла, сь-и пльтѣскь... ;

duplul ьь în пльтѣскьь, alăturĭ cu simplul în пльтѣскь, fiind unic şi la finea cuvîntuluĭ, trebuĭ considerat ca resultând numaĭ din uĭtare;

prepoziţiunea repetată : ден сатȣ ден Мȣрџеще;

desininţa casuală repetată : непотȣл попеи лȣ Мȣргȣ;

a ucide în sens numaĭ de «a lovi» : аȣ ȣчес ȣн wм де аȣ мȣрит, încât a putut *ucide* şi fără ca să móră;

numĭ personale : Бȣчȣм, Мȣргȣ, Бȣбок, Некорь;

numele local de rîuleţ : Красна (= slavicul красна «roşiă»);

termin juridic : фечорие = «averea ce trece la *fecĭorĭ*», prin analogiă cu мошие = «averea ce vine dela *moşĭ*», şi cu wчень (slav. wтьчина dela wтьць «tată») = «averea ce vine dela *părinţĭ*»;

expresiunea juridică : (banĭ) де чокоте = «indemnisare pentru alergătură», literalmente «pentru rumperea cismelor»;

чокоте, pînă astă-ḑĭ la Moldovenĭ în sens de «cisme», ardelenesce чиботе «ein grosser sächsischer Stiefel»[1], de acelaşĭ origine cu rusul **чеботъ** «cismă», rutenul *czobit,* litvanul *czebatas,* tóte — prin comerciul pontic al Veneţianilor şi Genovesilor în vécul de mijloc — din italianul *ciabatta* = franc. *sabat* şi *savatte,* span. *zapato* şi *zabata* etc.[2];

чокоте, în sens juridic de «indemnisare pentru alergătură», îşĭ are părechĭa în *calceradigum*, *calciarium* saŭ *calzatum,* literalmente «pentru cisme», în dreptul costumar occidental din vécul de mijloc, precum bunăóră într'un act episcopal neapolitan din secolul IX : «et nullum impedi-

(¹) *Lexicon Budanum,* p. 117.

(²) Despre aceste diferite forme veḑĭ : **Mahn**, *Etymologische Untersuchnugen,* Berlin, 1855, p. 16; — **Matzenauer**, *Cizí slova ve slovanskych r'eccch,* Brno, 1870, p. 24; — **Golembiowski**, *Ubiory w Polszcze.* Warszawa, 1830, p. 132, 141; — **Monlau**, *Diccionario etimológico de la lengua castellana,* Madrid, 1856, p. 468; — **Diez**, *Etymologisches Wörterbuch,* ed. 2, t. 1, p. 125; — **Scheler**, *Dictionnaire d'étymologie française,* Paris, 1873, p. 405, 410; — **Littré** etc.

«mentum nos aut posteri nostri eis facere praesumamus, aut *aliquod cal-«ciarium aut proemium quaerere...»* [1], ér franţusesce *chausses* într'un act din anul 1403 : «comme le prévost de Bar-sur-Aube eust fait adjourner «pardevant lui tous les habitans de Putevillé... à laquelle journée il dit «ausdiz habitans qu'il *venoit querir ses chausses...»* [2], de unde—póte—şi idiotismul frances «à propos de bottes», cu accepţiunea primitivă de : «a vorbi fel de fel de lucrurĭ numaĭ pentru a căpăta ce-va»;

cas juridic : Buboc din satul Murgescĭ omóră pe un om; pentru acésta trebuĭa una din doă : orĭ să fie descapitat, orĭ «să 'şĭ plătéscă capul», adecă să dea judecătoruluĭ, mareluĭ vornic al ţereĭ, o amendă de rescumpărare, anume «12 boĭ»; neputênd plăti, Buboc fuge; fugênd el, averea'ĭ, orĭ-câtă va fi, se va da aceluĭa ce 'l va înlocui la plata amendeĭ; judecătorul chiamă dară de 'ntâiŭ pe fraţiĭ vinovatuluĭ : Marco şi Petrea, carĭ însă «n'aŭ avut putere să-ĭ plătéscă capul»; atuncĭ se presintă din acelaşĭ sat ómenĭ de alt ném, Necoră şi Ştefan, plătesc amenda în cestiune şi capetă ast-fel «partea de ocenă» a luĭ Buboc; asupra acesteĭ averĭ remâne totuşĭ rudelor vinovatuluĭ dreptul de a o relua, întorcênd luĭ Necoră şi luĭ Ştefan ceĭ 12 boĭ, ér pe de asupra maĭ dându-le, ca indemnisare pentru ostenelele lor : треи галбене де чоботе.

(1) **Du Cange**, *Gloss. mediae Latinitatis*, ed. Henschel-Didot, t. 2, p. 27.
(2) Ibid., p. 26.

IX.

ISTORÍA UNUĬ PROCES

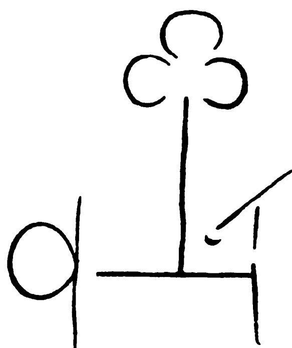
TÎRGU-JIU, 1591, OCTOBRE 13.

Originalul în Archivele Statuluĭ : actele Bistriţeĭ de peste Olt No. XXXI.

S'a transcris şi în Condica cea veche a aceste mănăstirĭ din 1795, la fóia 678, fórte caligrafic, dar fórte necorect, după obiceiul cel constatat deja maĭ sus al luĭ Dionisie Eclesiarcul.

Ce-va maĭ bine s'a copiat în Condica cea nouă, t. 2.

Originalul e scris cu cernélă rădăciniă, în şirurĭ îndesate (5 pînă la 6 milimetri între rîndurĭ), cu litere cam de 2 milimetri, nelegate (afară de тр unit în monogramă verticală), pe hărtiă grósă aspră, fórte gălbuiă, lungă de peste 30, lată de peste 20 centimetri în fóiă, avênd următorul semn de fabrică, întru cât se póte distinge :

Litera pentru sonul *ă* este scrisă astfel, încât e greŭ a decide, dacă ar fi ъ saŭ ь.

Acest act se află în cea maĭ strînsă legătură cu un ordin, scris

tot romănesce, dela «Рац Цѹрцї вел бан ꙟ скаѹнѹл Краювеі», din acelaşĭ an, pe acelaşĭ fel de hărtiă, cu aceiaşĭ cernélă şi chiar de aceiaşĭ mână, pe care'l vom publica în Răvaşele Banilor Craioveĭ.

Pe acelaşĭ fel de hărtiă, şi aprópe în aceleaşĭ condiţiunĭ paleografice, dar de o altă mână, este scris testamentul erouluĭ actuluĭ nostru, «Moldovénul de în Scoarţa», cu treĭ-ḑecĭ de anĭ în urmă, în decembre 1621, aflător sub acelaşĭ numĕr între documentele mănăstiriĭ Bistriţa.

Maĭ pe scurt, autenticitatea documentuluĭ, întru căt privesce epoca de redacţiune, e necontestabilă.

Sub raportul sintactic, el este un admirabil specimen de naraţiune juridică *ţerănéscă*, în care o desfăşurare firéscă a faptelor se unesce cu multă energiă.

În josul actuluĭ, numaĭ sub numele luĭ «Dumitru părcălab» — ḑic numele, ér nu iscălitură, căcĭ nicĭ unul dintre judecătorĭ n'a subscris cu propria sa mână — figuréză o pecete întipărită cu fum, rotundă, de 14 milimetri în diametru, represintând o figură şi o legendă nedescifrabile; ceĭ-l'alţĭ toţĭ s'aŭ mărginit fie-care a întinge vîrful degetuluĭ în cernélă şi a lipi apoĭ căte o pétă sub numele respectiv, afară de unul singur, «Togan», care n'a făcut nicĭ măcar atăta.

1. † съ^{с} щїе к8^{м} а^{8} ме^{р}съ мо^{л}довѣн8^{л} де ꙟ скоа^{р}ца, де пре 8^{н} к8
стъни^{л} наи^{н}тѣ л8^{и} д8ми^{т}р8 пъ^{р}къ

2. лаб8л8^{и} де ꙟ търг8^{л} жїюл8^{и}, жълуинд8се мо^{л}довѣн8^{л}, к8^{м} е^{л} а-
ж8гънд8^{л} вр^{ѣ}ме де ли^{п}съ ш^{и} де нево^{е},

3. е^{л} сѣ8 д8^{с} ꙟ кътроѽ л8 п8т8^{т}, пентр8 хранищѣ л8^{и}, ıа^{р} аче^{ст} ѡ^{м}
че скрїе ма^{и} с8^{с} стъни^{л}, е^{л} сѣ8

4. ск8ла^{т} де а^{8} ꙟтра^{т} ꙟ мошїıа мо^{л}довѣн8л8^{и}, неавън^{д}ъ е^{л} ни^{ч} ѡ
тр^{ѣ}бъ к8 ача мошїе, чи н8ма^{и} ѯикъ

5. нлъ, кѫ лаȣ ꙟзестрат сокрȣсъȣ фрателе лȣнгȣлȣи, ꙗр дака аȣ венит молдовѣнȣл де оунде аȣ фѡст,

6. ел шаȣ гѫсит мошїꙗ ꙟпресȣрат ши арат ши косит, де стѫнил, деч молдовѣнȣл аȣ апȣкат вѫртѡс

7. пре стѫнил, ꙟ че кип ꙗȣ ꙟтрат ꙟ мошїе, ши аȣ мерсѫ де фац амѫндои наинтѣ ачестȣи богарї

8. че ꙗсте маи сȣс скрис дȣмитрȣ пѫркѫлабȣл, де аȣ стѫтȣт де фац, деч ꙟтралт кип наȣ цїїȣт стѫнил

9. кȣм ва маи зич наинтѣ жȣдекѫцїеи, чи аȣ зис кѫ лаȣ ꙟзестрат кȣ ачѧ мошїе лȣнгȣл кȣ фратесѫȣ,

10. деч аȣ тримис де аȣ венит ши лȣнгȣл де фац, наинтѣ лȣи дȣмитрȣ пѫркѫлабȣл, ши сѣȣ мѫртирисит *(sic)*

11. лȣнгȣл наинтѣ жȣдекѫцїеи, кȣм наȣ бѫгат нич ел нич фратесѫȣ, пре стѫнил ꙟ мошїа молдо

12. вѣнȣлȣи, чи фѫрѫ лȣкрȣ аȣ ꙟтрат ел ꙟтрача мошїе, ꙗрѫ молдовѣнȣл сѣȣ мѫртȣрисит ꙟнаинтѣ аче

13. лȣи богарин, кѫ нич лаȣ бѫгат ел ꙟтрача мошїе нич фратесѫȣ, нич аȣ авȣт еи нич ѡ аместекѫ

14. кѫтȣрѫ, кȣ мошїꙗ молдовѣнȣлȣи, нич аȣ фѡст фȣнаш кȣ ел нич нимик, деч аȣ рѫмас стѫнил

15. де жȣдекат де наинтѣ пѫркѫлабȣлȣи, ши а дѡи спрѫзѣче меџїашї, ши денаинтѣ жȣдецȣлȣи,

16. кȣ вї, пѫргарї, кȣм сѫш цїе молдовѣнȣл мошїꙗ кȣ бȣнѫ пач де акȣм ꙟнаинте, кѫ ꙗсте

17. а лȣи мошїе мѫртȣрисит, ꙟкѫ аȣ фѡст атȣнчї мȣлцї меџїашї бȣни де пре ꙟ пре жȣре,

18. де ꙟ колиба^{ш} ко^{и}ка, ш^{и} де ꙟ съ^{т}че^{л} ка^{м}бр, де копъчоа^{с} дръга^{н} к8 фїюсъ^{8} пъ^{т}р8, ш^{и} стън

19. чюлѣ де аколѣ, ш^{и} питѣ ѿ скоарца, винти^{л} ѿ та^{м}, ѡпрїꙗ^{н} а^{л} могъ^{и} ѿ та^{м}, да^{н}

20. чюрѣ, ѿ та^{м}, и дръга^{н} к8 фїюсъ8 а^{р}ка ѿ та^{м}, въдисла^{в}, и тога^{н}, ши пен^{т}р8

21. креді^{н}ца п8с8нѣм ма (*sic*) жос ꙟ лѡк де печецї ши дѣџетеле— м҃ца, ѡ^{х}, дни, г҃ї. в^{л}ъ ꙁ҃р

(punerĭ de deget) (L. S.)

TRANSCRIPŢIUNEA:

† să *s*^{e} ştie cu*m* a*u* me*r*şă Mo*l*dovénu*l* de în Scoa*r*ţa, de pre u*n*^{ă} cu Stăni*l*^{ă} nai*n*té lu*i* Dumi*t*ru pă*r*călabulu*i* de în tărgu*l* Jiĭulu*i*, jăluindu-se Mo*l*dovénu*l*, cu*m* e*l* aju[n]găndu-*l* vréme de li*p*să ş*i* de nevo*e*, e*l* séu du*s* încătroo au putu*t*, pentru hranişté lu*i*, ĭa*r* ace*st* o*m* ce scrie maĭ su*s* Stăni*l*^{ă}, e*l* séu scula*t* de a*u* întra*t* în moşiĭa Mo*l*dovénulu*i*, neavăn*d*ă e*l* nic′ o tr*é*bă cu ac′a moşie, ci numa*i* zicăn*d*ă că l'a*u* înzestra*t* socru-său fratele Lungulu*i*; ĭa*r* daca au veni*t* Mo*l*dovénu*l* de u*n*de au fo*st*, e*l* ş'a*u* găsi*t* moşiĭa înpresura*t*^{ă} ş*i* ara*t*^{ă} ş*i* cosi*t*^{ă} de Stăni*l*^{ă}, dec′ Mo*l*dovénu*l* a*u* apuca*t* vărto*s* pre Stăni*l*^{ă} : în ce chi*p* ĭ-a*u* întra*t* în moşie? ş*i* a*u* mersă de fa*ţ*^{ă} amăndo*i* na*i*nté ace*s*tu*i* boĭari[n] ce ĭa*s*te ma*i* su*s* scri*s* Dumi*t*ru părcălabu*l*, de a*u* stătu*t* de fa*ţ*ă; dec′ într'a*lt* chi*p* n'a*u* ştiu*t* Stăni*l*^{ă} cu*m* va ma*i* zic′^{e} na*i*nté judecăţie*i*, ci a*u* zis că l'a*u* înze*s*tra*t* cu ac′a moşie Lu*n*gu*l* cu frate-se*u*; dec′ a*u* trimi*s* de a*u* veni*t* ş*i* Lu*n*gu*l* de fa*ţ*^{ă} na*i*ntea lu*i* Dumi*t*ru părcălabu*l*, ş*i* séu mărtirisi*t* Lu*n*gu*l* na*i*nté judecăţie*i*, cu*m* n'au băga*t* nic′ e*l* nic′ frate-său pre Stăni*l*^{ă} în moşia Mo*l*dovénulu*i*, ci fără lucru a*u* întra*t* e*l* într'aća moşie, ĭară Mo*l*dovénu*l* séu mărturisi*t* îna*i*nté acelu*i* boĭari*n*, că nic′ l'a*u* băga*t* e*l* într'ac′a moşie, nic′ frate-său, nic′ a*u* avu*t* e*i* nic′ o ame*s*tecătură cu moşiĭa Mo*l*dovénulu*i*, nic′ a*u* fo*st* funa*ş*^{i} cu e*l* nić nimic, deć a*u* răma*s* Stăni*l*^{ă} de judeca*t*^{ă} de na*i*nté păr-

càlabulu*i* ş*i* a do*i*-sprâ-zéce megiĭaşi, ş*i* de na*i*nté judeţulu*i* cu 12 pârgari, cu*m* sà-*ş* ţie Mo*l*dovénu*l* moşia cu bunà pac[e] de acu*m* îna*i*nte, cà ĭa*s*te a lu*i* moşie mârturisi*t*[ă]; încà a*u* fo*st* atunci mu*l*ţi megiĭaşi buni de pre în pre jure: de în Coliba*ş*[i] Co*i*ca, ş*i* de în Sà*t*ce*l* Ca*m*bré, de Copàc'oa*s*[ă] Drâga*n* cu fiĭu-sà*u* Pà*t*ru, ş*i* Pité wт (dela) Scoarţa, Vinti*l*[ă] wт там (tot de acolo), Opriĭa*n* a*l* Mogà*i* wт там, Da*n* Cĭuré wт там, и (şi) Drâga*n* cu fiĭu-sàu A*r*ca wт там, и Vàdi-*s*la*v*, и Toga*n*, ş*i* pen*t*ru credi*n*ţa pusu-né*m* ma jo*s* în lo*c* de peceţi ş*i* dégetele — м҃ца wх дни (luna octobre în ḑile) 13, влѣт (anul) 7100 (1591).

NOTANDA:

ultima consónà fiind pretutindenĭ aruncatà d'asupra rîndului, finalul *u* nu se póte constata;

finalul *i* tot-d'a-una întreg : атѹнчї мѹлцї мецїiашї бѹни...;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *sà* : жѫлѹиндѹ-се, сѣѹ (=се аѹ) дѹс, сѣѹ (=се аѹ) скѹлат, dar сѫ-ш цїе, сѫ се щїе...;

кѹм pentru кѫ : сѫ се щїе кѹм..., жѫлѹиндѹ-се кѹм..., сѣѹ мѫртирисит кѹм...;

pretutindenĭ де ⴄ=din;

де пре ѹнѫ кѹ...;

де пре ⴄ пре жѹре;

lungul *o* în кѫтроѡ=càtrō;

дака=ital. *dacchè* : дака аѹ венит...;

храницѣ;

аѹ апѹкат вѫртѡс пре...;

constructiunea sintacticà : ⴄтр'алт кип н'аѹ щїѹт кѹм ва маи зиче...;

de 2 orĭ genitivo-dativul жѹцекѫцїеи=жѹдекѫцї+еи;

genitivo-dativul : Моrѫи;

фѫрѫ лѹкрѹ, în sens de : «pe nedrept»;

спрѣ ĩn дwи-спрѣ-зѣче;

expresiunea juridică : аꙋ рѣмас де жꙋдекатѣ=a perdut procesul;

expresiunea juridică : аꙋ стѣтꙋт де фацѣ..., аꙋ венит де фацѣ...;

ма жос, dar маи сꙋс, ceia-ce face probabil că ма este o simplă uĩtare;

ꙟ лwк де печецĩ ши дѣцетеле;

deminutivul din «sat»—сѣтчел;

numĩ proprie personale : Коика, Камбрѣ, Дрѣган, Стѣнчюлѣ, Питѣ, Ѡпрĩꙗн, Могѣ, Чюрѣ, Ꙗрка, Тоган...;

numĩ proprie locale : Скоарца, Сѣтчел, Копѣчоасѣ, Коливаши...;

demonstraţiunea pronominală repetată de 2 şi de 3 orĩ spre maĩ multă tăriă : е л ажꙋнгѣндꙋ-л врѣме де липсѣ ши де невое е л сѣꙋ дꙋс...; а ч е с т wм че скрĩе маи сꙋс Стѣнилѣ е л сѣꙋ скꙋлат де аꙋ ꙟтрат ꙟ мошĩꙗ Молдовѣнꙋлꙋи неавѣндѣ е л нич w трѣбѣ..., o construcţiune sintactică plină de o selbatecă forţă;[1]

pleonasm energic : врѣме де липсѣ ши де невое;

fenomen dialectologic fórte remarcabil : аꙋ мерсѣ (citesce : au mersă), întrebuinţat în textul de faţă de 2 orĩ pentru аꙋ мерсꙋ, apoĩ неавѣндѣ (citesce: neavăndă) şi зикѣндѣ (citesce : zicăndă) pentru неавѣндꙋ şi зикѣндꙋ, amintesc într'un mod irresistibil formele româno-macedonene corespundinţĩ : trecutul «au calcată», «au batută», «au aruptă» etc. şi participiul «calcăndalui», «batundalui», «arupsendalui»...,[2] carĩ în limbagiul documentuluĩ nostru ar fi : au călcată—călcăndă, au bătută—bătăndă, aŭ ruptă—rupăndă, în loc de normalele : au călcatu — călcăndu, au bătutu — bătăndu, au ruptu — rupăndu;

relativul *ce* se distinge riguros de conjunctivul *ci* : ачест wм че скрĩе маи сꙋс..., ꙟ че кип... боꙗрĩн че ꙗсте..., dar : неавѣндѣ ел нич w трѣбѣ — чи нꙋмаи..., н'аꙋ щĩꙋт—чи аꙋ зис..., н'аꙋ бѣгат—пре Стѣнилѣ ꙟ мошĩа Молдовѣнꙋлꙋи, чи фѣрѣ лꙋкрꙋ аꙋ ꙟтрат...;

(¹) Ca trăsură antropologică, compară un fenomen identic la Cafriĩ din sudul Africeĩ : **Schrumpf**, *Sessuto*, în *Zeitschrift d. Deuts. morgenländ. Gesellschaft*, t. 16, p. 459, ér despre caracterul fórte energic al Cafrilor : **Fr. Müller**, *Allgemeine Ethnographie*, Wien, 1873, p. 153.

(²) **Bojadschy**, *Macedono-wlachische Sprachlehre*, Bucurescĩ, 1863, p. 76 sqq.

în documentul întreg semnele de punctuaţiune, adecă virgulele, sînt distribuite cu mult bun simţ;

cuvinte accentale : лȣ́нгȣлȣи, ача́, н’аȣ, лȣ́крȣ, бȣ́ни, ꙟ пре жȣ́ре...;

мъртирисит, dar şi мъртȣрисит;

expresiunea juridică : фȣнаши = proprietarĭ, ale cărora *funĭ* de pămînt se învecinaŭ;

фȣне (cf. maĭ jos textul sub No. XI), de unde фȣнаш, este o măsură agricolă, pe care o definesce crisovul luĭ Alexandru-vodă Mircea din 25 aprile 1572, conservat în Archivele Statuluĭ (Episcopia Buzeŭ No. LXXXVI), unde se ḑice : «ȣжа по.· вї. сежени», adecă «funea are 12 stînjenĭ», maĭ adăugându-se că o proprietate se măsură cu funĭ numaĭ în lăţime : «ѿ широкȣ»;[1]

judecata : де наинтѣ пъркълабȣлȣи (cap districtual) ши а дωи-спрѣ-зѣче меџїꙗшї (proprietarĭ ruralĭ) ши де наинтѣ жȣдецȣлȣи (cap municipal) кȣ 12 пъргарї (proprietarĭ urbanĭ);

пъркълаб = ung. *porkoláb* (germ. *Burggraff*), меџїꙗш = ung. *megyés* din *megye* (slav. межда), пъргар=ung. *polgár* (germ. *Bürger*), жȣдец = un compromis de etimologiă poporană între slav. сѫдьць (serb. сȣдац) şi românul жȣдек (lat. *judico*).

(¹) Despre o măsură agricolă analogă, fórte veche în Occident, cf. **Du Cange,** *Gloss. med. Lat.* verbo *funis;* — **Fejér**, *Cod. diplomat. Hungariae,* t. 3, vol. 1, p. 159; — **Zawacki,** *Flosculi legum Poloniae,* Cracoviae, 1619, p. 84—5, etc.

X.

ZAPIS DE VÎNḐARE

NÉNCIUL VORNIC, DISTRICTUL DÎMBOVIŢA, CIRCA 1595.

Originalul în Archivele Statuluĭ: mănăstirea Golgota saŭ Gorgota No. II.

S'a transcris destul de corect în Condica acesteĭ mănăstirĭ, făcută de Comisiunea Documentală la 1854, in-fol., pag. 60.

Scrisórea e cursivă, de o mână bine exercitată, dar nerăbdătóre, de unde se explică, de exemplu, că în loc de вѫнтѹіалѫ pune вѫнтѫнтѹіалѫ, ér în мѫна maĭ aruncase din grabă un н de prisos de asupra, pe care apoĭ l'a şters.

Litera ѫ se aprópiă pré-mult de ь, după cum am observat'o, între altele, şi în documentul precedinte.

Hărtia, nu tocmaĭ grósă în comparaţiune cu cea obicĭnuită pe atuncĭ, şi relativamente destul de albă, lungă de 31, lată de peste 21 centimetri, nu presintă nicĭ un semn de fabrică, care se afla, póte, pe fóia ce lipsesce.

Datul aproximativ al documentuluĭ se restabilesce graţiă următoruluĭ sigil, întipărit fórte bine prin fum :

Din cele doă numĭ, carĭ figuréză pe acest sigil : Строе şi Барбѹл, ultimul este al boieruluĭ «Barbul postelnic de în Măneşti», autorul actuluĭ de faţă, ér cel de 'ntâiŭ este al frateluĭ seŭ Stroe,

de asemenea postelnic, ambiĭ menţionaţĭ împreună într'un crisov dela Mihnea-vodă din 23 maĭu 1590: «болѣрини господствами Барбȣл и Строе ѿ Мънещи» (boieriĭ domnieĭ mele Barbul şi Stroe dela Mănescĭ), conservat tot între documentele mănăstiriĭ Golgota No. I.

Fraţiĭ Barbul şi Stroe aŭ fost fiĭ aĭ luĭ Dragomir vistier din timpul luĭ Vintilă-vodă : «родителїе им жȣпан Драгомир вист... єщеж ѿ при дни Вентил воевода», după expresiunea aceluĭaşĭ crisov.

Maĭ pe scurt, actul de maĭ jos nu póte fi cu mult posterior anuluĭ 1590.

Sub raportul eraldic, vulturul cel quasi-imperial din sigil ar fi important la cas de a se puté urmări maĭ sus genealogia fraţilor Barbul şi Stroe, care însă, de o cam dată, se opresce la părintele lor vistierul Dragomir, maĭ sciindu-se pe d'asupra numaĭ dóră atâta că acest din urmă avea şi el un frate «Tudor mare-logofĕt», amîndoĭ aduşĭ ca membri aĭ Divanuluĭ într'un crisov dela Petraşco-vodă cel Bun din 1555,[1] adecă :

NN

Tudor vel-logofet (1555) *Dragomir vel-vistier*

Barbul postelnic (1590) *Stroe postelnic*

1. † еȣ барбȣл пост де ꙟ мънещ скриȣ ши мъртȣрисескȣ. кȣ чест за-пис ал мїеȣ

2. кȣм тоатъ партѣ мѣ де ѡчинъ де ꙟн търбъчѣни. ꙟнсъ

3. а патра парте а мѣ. еȣ ѡ ам вън дȣт. жȣпънȣлȣи стоикъи

4. логфътȣл търъчѣнȣл. дерепт. ~ке. де галбени

5. ка съ фїе дȣмнѣлȣи мошие кȣ паче. де нíминѣ. ничи

6. ѡ бънтънтȣıал (*sic*) сънаибъ. скрисам еȣ нѣнчюл ворник ѿ мъ-нещи

7. кȣ мъна мѣ. мсца априлїе ı̄ дни

8. мъртȣрїи съши пȣе мънле

([1]) *Condica MS. Golgoteĭ*, pag. 57.

9. степа^н лѡ^г. ши кръ^с тѣ лѡ^г:

10. ши щефꙋ^л по^ст. ши иліе по^ст

(L. S.)

TRANSCRIPŢIUNEA:

† e*u* Ba*r*bu*l* pos^telnic de în Măne*şt*i scriu şi mă*r*turise*s*cu cu ce*s*t zapi*s* a*l* mieu, cu*m* toată pa*r*té mé de ocină de în Tà*r*băcéni, î*n*să a patra pa*r*te a mé, e*u* o a*m* vă*n*du*t* jupănului Stoi*c*ăi lo*g*^o fătu*l* Tărăcénu*l* dere*p*^t 25 de ga*l*beni, ca să fie du*m*né-lui moşie cu pace, de nimine ni*c*^i o bă*n*tă*n*tuia*l*ă să *n*'aibă; scris-a*m* e*u* Né*n*ciu*l* vo*r*nic ѡт (dela) Măne*şt*i cu măna mé, м^с ца (luna) aprilie 10 дни (ḑile). Mă*r*turii să-şi pue măn*l*e(?): Stepa*n* lo*g*^ofet şi Cră*s*té lo*g*^ofet şi Ştefu*l* pos^telnic şi Ilie pos^telnic.

Notanda:

de ↑=din;

міеꙋ;

кꙋм pentru къ: мъртꙋрисескꙋ кꙋм тоатъ партѣ...

rangul pus între numele de botez şi numele de familiă: Стоикъи лѡгофътꙋл Търъчѣнꙋл, literalmente — ca construcţiune sintactică: «τῷ Stoïca ὁ scriba ὁ de Taracenis»;

дерепт;

ка съ фіе дꙋмнѣ-лꙋи мошие кꙋ паче;

бънтънтꙋıалъ=«băntuélă», eróre grafică?

мън^л е, cum óre să se citéscă? мънꙋле saŭ мънеле orĭ мъниле?

finalul *u* întreg: мъртꙋрисескꙋ;

finalul *ĭ* întreg pretutindenĭ, chiar în съ-ши пꙋе;

diferenţiarea numilor personale: Стоикъ, Степан şi Щефꙋл, tóte = «Stephanus».

XI.

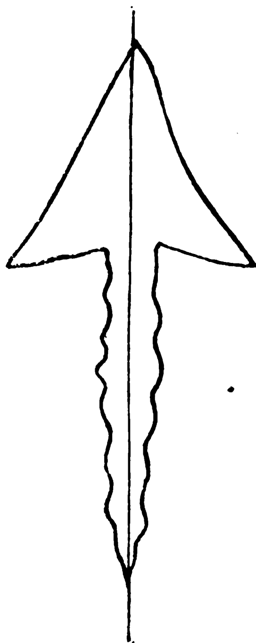
ZAPIS DE VÎNḐARE.

Glodeniĭ (distr. Prahova), 1596.

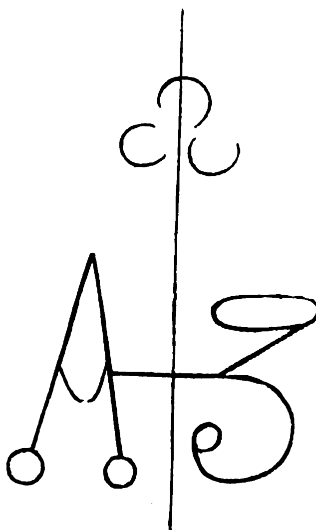
Originalul în Archivele Statuluĭ : mănăstirea Slobodia-luĭ-Enache No. XV.

In Condica cea veche a acesteĭ mănăstirĭ, compilată pe la finea secoluluĭ trecut de cătră un Chiriţă Gheorghie, «дасkалȣл словенеск ал шkоалей домнещтй ѿ сфе́те Гео́ргїе векю», el s'a copiat bine-reŭ la fóia 357 verso.

E scris pe hărtiă subţire, próstă, de nuanţă gălbuiă închisă, fóia fiind lungă de 30, lată de 21 centimetri, cu următorul semn de fabrică pe fóia II la mijloc :

ér pe fóia I, jos, la margine :

Literele, de vr'o 3 milimetri la nălţime, cu distanţa de vr'o 4 milimetri între rîndurî, sînt grăbite, urîcĭóse, nelămurite, maĭ cu sémă ъ şi ѣ, carĭ cu anevoe se pot distinge una de alta.

Sub primele treĭ numĭ din quasi-iscăliturile, scrise tóte de aceiaşĭ mână, sînt pete de cernélă dela punerea degetelor.

Prin localitate, şi chĭar prin persónele în joc, acest document stă într'o intimă legătură cu cel publicat maĭ departe sub No. XII.

1. † аде^{к} е^{ꙋ} ми^{х}нѣ кꙋ фратемие^{ꙋ} драго^{и} шї кꙋ непотꙋ^{л}
2. мие^{ꙋ} радꙋ^{л} фїчорꙋ^{л} лꙋ^{и} їѡ^{н} ѿ глодѣнꙋ^{л} дата^{м} ꙁа
3. писꙋ^{л} но^{с}трꙋ ꙟ мънъ лꙋ^{и} а^{р}бана^{ш} нѣпотꙋ^{л} къ
4. ресꙋлꙋ^{и} кꙋ^{м} съ съ щїе къ а^{м} въ^{н}дꙋ^{т} мошии
5. а. де ꙟ глодѣнї пъ^{р}ціле нѡ^{с}трѣ къте съ
6. ва алеџе де^{н} бащїна дела мѡши нощри
7. шї ꙗ^{р} ама^{и} въ^{н}дѕ^{т} лꙋ^{и} а^{р}бана^{ш} де ꙟ фꙋнѣ пꙋ^{и}
8. па^{р}тѣ лꙋ^{и} кътъ съ ва алеџе къ нѣ а^{ꙋ} фо^{с}тꙋ ш^{і}

9. ноѡ кꙋмпѫратꙋрѫ дела пꙋіа. ачаста мѡшї

10. а вѫндꙋтам ноі де бꙋнѫ воіа нострѫ нѣсилїт де

11. нїмеле дꙋмнѣлꙋі арбанашꙋлꙋі дерепт ꙋгі. ї. бан

12. гата ка сѫ фїе дꙋмнѣлꙋі мѡшїа стѫтѫто

13. ре шї фїчорилор дꙋмнѣлꙋі кѫц дꙋмнезеꙋ и ва да

14. ачаста мѡшиа вѫндꙋтам кꙋ щїрѣ мещїіа

15. шилор де ꙟ сꙋс ши де жос фостаꙋ ши алдамаша

16. рїи каре сѫ вор искѫлї маі жос шї пентрꙋ маі аде

17. вѫрата крединца пꙋнѣм (*sic*) дежетеле ши искѫ

18. лїтꙋрїле ка сѫ сѫ крѣзѫ — пис лѣт ꙁрд.

19. (punerĭ de deget :) еꙋ михнѣ еꙋ драгою еꙋ радꙋл син їѡн

20. еꙋ бѫлдѣ брат пꙋіа ѿ глодѣн мартꙋр | еꙋ манѣ мартꙋр ѿ там. еꙋ добрѣ мартꙋр

TRANSCRIPŢIUNEA:

† adec*ă* e*u* Mi*h*né cu frate-mie*u* Drago*i* şi cu nepotu*l* mie*u* Radu*l* fićoru*l* lu*i* Io*n* ѿ (dela) Glodénu*l* dat'a*m* zapisu*l* nostru în mănă lu*i* A*r*bana*ş* népotu*l* Băresculu*i* cu*m* să să ştie că a*m* vă*n*du*t* moşia de în Glodéni pă*r*ţile no*s*tré căte să va alege de*n* baştina dela moşi noştri, şi ĭa*r* a[m] ma*i* vă*n*du*t* lu*i* A*r*bana*ş* de în funé Pu*i* pa*r*té lu*i* cătă să va alege, că né a*u* fo*s*tu ş*i* noo cu*m*părătură dela Puĭa, aćasta moşia vă*n*dut'a*m* no*i* de bună voĭa no*s*tră nésili*t* de nimele du*m*né-lu*i* A*r*banaşulu*i* dere*pt* u*ghi* 10 ba*n*[i] gata, ca să fie du*m*né-lu*i* moşia stătătóre, şi fićorilo*r* du*m*né-lu*i* că*ţ*[i] Du*m*nezeu i va da; aćasta moşia vă*n*dut'a*m* cu ştiré megiĭaşilo*r* de în su*s* şi de jo*s*, fo*s*t'a*u* şi a*l*damaşarii care să vo*r* iscăli ma*i* jo*s*, şi pe*n*tru ma*i* adevărata credi*n*ţa puné*m* dejetele şi iscăliturile ca să să crézá. пис лѣт (scris în anul) 7104 (1596). E*u* Mi*h*né. E*u* Dragoĭu. E*u* Radu*l* син (fiĭu) Io*n*. E*u* Bă*l*dé брат (frate) Puĭa ѿ (dela) Glodé*n*[i] ma*r*tu*r*. E*u* Mané ma*r*tu*r* ѿ там (tot de acolo). E*u* Dobré ma*r*tu*r*.

Notanda:

фрате-миеѹ;

фїчорѹл, фїчорилор, cu *i* în loc de *e;*

finalul *u* întreg : фостѹ;

finalul *i* întreg pretutindenĭ;

лѹи Іwн, лѹи Ярбанаш, nu лѹ;

numele satuluĭ variază : Глодѣнѹл şi Глодѣнї;

дат'ам ꙟ мѫнѫ лѹи...;

нѣпотѹл (= nĭepotul), нwстрѣ (= nostrĭe), нѣ лѹ фостѹ (= nĭe au fostu), нѣсилїт (= nĭesilit), пѹнѣм (= punĭem)*, — cf. actul de sub No. VI;

condiţionalul *să* nu se distinge grafic de reflexivul *se* : сѫ сѫ щїе, сѫ сѫ крѣѕѫ...;

мwшиа, nu мwшиѧ;

де ꙟ, dar şi ден;

neconsecinţa sintactică : пѫрцїле... кѫте сѫ ва алеџе, nu : вор алѣџе, dar алдамашарїи каре сѫ вор искѫлї, nu : ва искѫлї;

амаи = ам маи;

ностръ, нwстрѣ, стѫтѫторе, fără *oa;*

нїмеле;

дерепт;

дѹмнеѕеѹ, cu *e* clar;

кѹмпѫратѹрѫ, cu mediul *a* clar;

ѹги = galbenĭ unguresci ;

и ва да = ĭĭ va da;

ачаста мwшиа, адевѫрата крединца, de 2 orĭ articulat;

дежетеле, nu деџ- saŭ дѣџетеле;

(*) Пѹнѣм póte fi însă şi o erórе grafică în loc de пѹсѹнѣм.

numile personale : Бълдѣ, Ярбанаш, Драгои saŭ Драгою, Добрѣ, Пѹю (la genitiv-dativ Пѹи);

formalitatea juridică : ачаста мѡшиа вѫндѹт'ам кѹ щїрѣ меџїюшилор де ↑ сѹс ші де жос, фост'аѹ ши алдамашарїи каре съ вор искълї;

меџїюши, cf. textul de sub No. IX;

фѹнѣ, cf. acelaşĭ text;

алдамашарїи din алдамаш = magh. *áldomás* (beutură la cumperare, Kauftrunk), cf. *Anonym. R. Belae,* ap. **Endlicher,** *Monum. Arpadiana,* p. 24 : «gavisi sunt gaudio magno valde, e t m o r e p a g a n i s m o f e c e r u n t *a l d u m á s ,* et gaudium annunciantibus diversa dona presentaverunt», şi ibid. p. 18 : «more paganismo, o c c i s o e q u o p i n g u i s s i m o m a g n u m *a l d a m a s* fecerunt», de unde în legile maghiare ale luĭ Verböczi *áldomás* se traduce prin «victima emtionis», vedĭ **Ipolyi,** *Tatos,* în **Wolf,** *Zeitschrift f. deutsche Mythologie,* t. 2, p. 265;

termin juridic : мѡшїа стътъторе;

expresiunea juridică : бащїна дела мѡши нощри = bulg. баштинѫ «patrimoniŭ» dela башта «tată».

XII.

ZAPIS DE VÎNḐARE

Glodenĭ (distr. Prahova), 1596.

Originalul se află la un loc cu al textuluĭ precedinte, fiind transcris de asemenea, destul de greşit, în aceiaşĭ condică la fóia 351.

Ambele din Glodenĭ şi ambele din 1596, aceste doă documente aŭ în vedere nesce împregĭurărĭ analoge, în carĭ sînt amestecate aprópe acelea-şĭ personage : «Arbanaş nepotul Beresculuĭ», fraţiĭ Dragoĭu şi Mihnea saŭ Manea cu nepoţiĭ lor, fraţiĭ Boldea saŭ Băldea şi Puĭa etc.

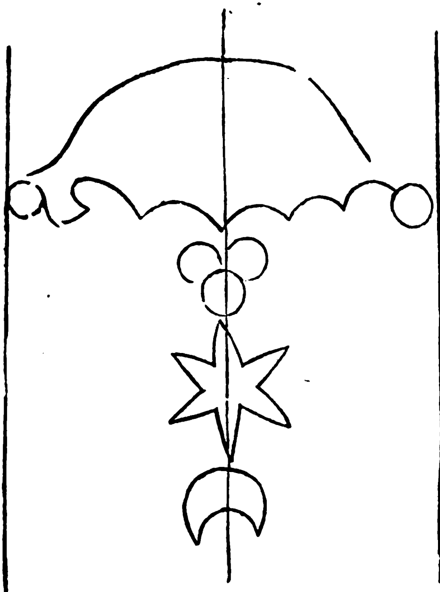
Actul de maĭ jos ne maĭ dâ un fapt cronologic, prin care se confirmă datul de «1596» al amîndurora, anume ne spune că părţile împricinate avuseseră un proces «ꙟнаинтѣ Домнѹлѹи лѹ Ꙟлеѯандрѹ водъ ла диван», adecă cu vr'o cincĭ anĭ înainte, de vreme ce Alexandru-vodă Bogdan domnise între 1591—1592.

Deosebirile între ambele acte sînt :

Scrisórea, maĭ mică, în fond destul de urîtă, este aci totuşĭ relativamente maĭ frumósă şi maĭ lămurită.

Sub raportul ortografic, ea se distinge prin puţinătatea literelor aruncate d'asupra rîndu1uĭ, prin monogramatisarea grupurilor тѣ, рт şi лѵ (în cuvîntul Радѵл), prin nepunctatul ı în locul bipunctatuluĭ ї din cel-l'alt document.

Lung de 31, lat de 22 centimetri în fóiă, actul de faţă este scris pe hărtiă maĭ mare, maĭ solidă, de o nuanţă cu mult maĭ deschisă, avênd următorul semn de fabrică :

Divergința însă cea maĭ pronunţată se rapórtă la limbă.

E cu anevoe a admite, că ambiĭ scriitorĭ vor fi fost născuţĭ şi trăiţĭ în aceiaşĭ localitate.

Deşi amîndoĭ aŭ scris în Glodenĭ, totuşĭ unul din eĭ, probabilmente autorul actuluĭ de faţă, cată să fi venit acolo de aĭurĭ.

Desbinarea dialectologică se începe dela primele şirurĭ, unde în loc de : дат'ам записȣл ꙟ мъиълȣи Ꙗрканаш, citim : дат'ам записȣл ла мъна Ꙗркънашȣлȣи, adecă articulatul «la măna» urmat de genitiv post-pus în locul nearticulatuluĭ «în mănă» urmat de dativ pre-pus, şi merge pînă la ultimul rînd, unde în numele personal Бълдѣ vocala obscură ъ se preface într'o vocală clară : Болдѣ.

Cele-l'alte particularităţĭ. fórte interesante, vedĭ maĭ jos în Notanda.

1. † аде[к] е[8] дрѫгою к8 фратеміе[8] манѣ ш[и] к8 непоции міе[и] ан8[м] ра[д]уль

2. и добре дата[м] запис8[л] ла мѫна а[р]бѫнаш8л8[и] непот8[л] береск8л8[и]

3. ди ѫ гладѣни к8[м] сѫ[с] ціе ка[м] вѫнд8т8 ѡчина ди ѫ глодени па[р]тѣ

4. ноа[ст]рѫ тоа[т] пен[т]р8 кѫ ача[с]тѫ ѡчи[н] а[м]ав8[т] гѫчавѫ ма[и] динате (sic) вр[ѣ]

5. ме каа[8] дат8 пѫринціи ло[р] ба[н] де а[8] плѫтит8 силищѣ ди[ч] сѣ8

6. ск8лат8 дан8 ш[и] к8 мик8[л]ши а[8] ѫпрес8ра[т] лок8реле ноа[ст]ре ш[и]

7. нѣ8 фѫк8т8 пе но[и] мі[р]ц де то[т] дичи нои а[м] ме[р]с8 ѫнаинтѣ

8. до[м]н8л8[и] л[8] ализандр8 во[д] ла дива[н] ш[и] а[м] рѫма[с] пе да[н] ш[и] пе мик8[л]

9. ди[ч] а[р]бѫнаш8[л] ап8кѫнд8[с] каре и скри[8] ма[и] с8[с] ди[ч] арбѫнаш8[л] н8 са[8]

10. лѫса[т] чи ꙗ[р] а[8] мерс8 ла ж8декатѫ чи нѣ8 рѫма[с] пе но[и] де ба[н]

11. сѫи плѫти[м] ди[ч] но[и] на[м] ав8т8 к8 че плѫти чи а[м] вѫнд8[т] ѡчина

12. ача[с]та каре ꙗ[с]те скри[с] ма[и] с8[с] дерепт8 8[г]. и і̃. іши аа[м] при[н]с8

13. ш[и] даторіа ча вѣке то[т] ѫтрачеи ба[н] ꙗ[р] арбѫнаш8[л] сѫ фіе во[л]ни[к]

14. к8 скрисоа[р] ноа[ст]рѫ сѫ стѫпѫнѣскѫ мошіа ѫ па[ч] де ак8[м] к[8] фечори[и]

15. и к8 непоци л8[и] ш[и] кѫнд8 се а[8] фѫк8[т] аче[с]та запи[с] фо[с]та[8] м8[л]ци

16. ѡамени б8ни ди ѫ пре ж8р8ль лок8л8и карии ѫши во[р] п8не

17. ма[и] жо[с] искѫлит8риле ш[и] пен[т]р8 адевѫратѫ крединцѫ а[м]

18. п8[с] ш[и] но[и] искѫлит8риле ма[и] жо[с] ка сѫ с͠ѣ кр[ѣ]зѫ ле[т] ҂ꙁрд

19. (puneri de deget :) † е[8] дрѫгою ѿ глодени е[8] манѣ врати е[г] е[8] ра[д]ул снѫ іѡ[н]

20. е[8] добре с̃нѫ манеи ѡ та[м] е[8] бо[л]дѣ вра[т] п8и[и] ѡ та[м] е[8] ше[р]ба[н] ма[р]

TRANSCRIPŢIUNEA:

† adec^{ă} e*u* Drágoĭu cu frate-mie*u* Mané ş*i* cu nepoţii mie*i* a-nu*m*^{e} Ra*d*ulŭ и (şi) Dobre dat'a*m* zapisu*l* la mâna A*r*bănaşulu*i* nepotu*l* Berescului di în Gl[o]déni, cu*m* s*ă* *s*$_{e}$ ştie c'a*m* vândutu o-cina di în Glodeni pa*r*té noa*s*t*r*ă toa*t*$_{ꙟ}$ pen*t*ru c*ă* aća*s*tă oci*n*$_{ꙟ}$ a*m* avu*t* glăćavă ma*i* dina[in]te vr*é*me, c'aa*u* datu părinţii lo*r* ba*n*i de a*u* plătitu siliştea, di*c*i séu sculatu Danu ş*i* cu Micu*l* şi a*u* în-presura*t* locurele noa*s*tre ş*i* néu făcutu pe no*i* mi*r*ţ de to*t*, dici noi a*m* me*r*su înainté Do*m*nulu*i* l*u* Alixandru vo*d*$_{ꙟ}$ la diva*n* ş*i* a*m* rămas pe Da*n* ş*i* pe Micu*l*; dic^{i} A*r*bănaşu*l*, apucându-*s*^{e} care-i scri*u* ma*i* su*s*, dic^{i} A*r*bănaşu*l* nu s'a*u* lăsa*t*, ci ĭa*r* a*u* mersu la jude-cată, ci néu rămas pe no*i* de ba*n*^{i} să-i plăti*m*, dic^{i} no*i* n'a*m* avutu cu ce plăti, ci a*m* vându*t* ocina aća*s*ta care ĭa*s*te scri*s*$_{ꙟ}$ ma*i* su*s* dereptu u*g*^{hi} 18, şi aa*m* pri*n*su ş*i* datoria cĭa véche to*t* într'acei ba*n*^{i}, ĭa*r* Arbănaşu*l* să fie vo*l*nic cu scrisoa*r*^{é} noa*s*t*r*ă să stăpă-néscă moşia în pac^{e} de acu*m* c*u* fećori*i* и (şi) cu nepoţi[i] lu*i*; ş*i* când*u* se a*u* făcu*t* ace*s*ta zapi*s*, fo*s*t'a*u* mu*l*ţi oameni buni di în pre jurulŭ locului, carii îşi vo*r* pune ma*i* jo*s* iscăliturile, ş*i* pen-*t*ru adevărată credinţă a*m* pu*s* ş*i* no*i* iscăliturile ma*i* jo*s* ca să se cr*é*ză. — лѣт (anul) 7104 (1596).+E*u* Drăgoĭu ѿ (dela) Glodeni. E*u* Mané брати ег (fratele luĭ). E*u* Ra*d*ul снъ (fiĭu) Io*n*. E*u* Dobre с҃нъ Manei ѡтам (tot de acolo). E*u* Bo*l*dé брат (frate) Pui*i* ѡтам. E*u* Şe*r*ba*n* ma*r*^{tur}.

NOTÁNDA:

ь=*ĭ* : Радꙋль, жꙋрꙋль;

finalul *u* întreg : вънꙟꙋтꙋ, датꙋ, плътитꙋ, скꙋлатꙋ, Данꙋ, фъкꙋтꙋ, мерсꙋ, авꙋтꙋ, принсꙋ;

finalul *i* întreg : мꙋлци, ѡамени бꙋни, ꙟши вор пꙋне...;

oa păstrat cu îngrijire : ноастръ, ноастре, тоатъ, скрисоаре, ѡамени;

relativul *ce* distins de conjunctivul *ci* : н'ам авꙋтꙋ кꙋ че плъти, чи ам вънꙟꙋт...;

pentru *s'aŭ* treĭ forme : сѣ8 ск8латъ (= se-au), са8 лъсат (= s'au) şi се а8 фъкут (=se au);

ди în loc de де : ди ꙟ, динаинте, дичи, ди ꙟ пре ж8р8ль;

pentru пре tot-d'a-una пе;

aa=ā : аа8 дат8, аам принс8, dar şi simplul а8, ам;

contracţiunea : кам (=că am), каа8 (=că au);

genitivo-dativul : л8 Ѧлизандр8;

міе8, міеи;

фрате-міе8;

confusiunea între е şi ѣ : Глодѣни şi Глодени;

Берекс8л8и, unde în textul precedinte : Бърекс8л8и;

Болдѣ, unde în textul precedinte : Бълдѣ;

Манѣ, unde în textul precedinte : Михнѣ;

Ѧрбънаш, unde în textul precедinte : Ѧрбанаш;

Дрьгою, unde în textul precedinte : Драгою;

лок8реле, cu — *ure* —, dar искълитурилe, cu — *uri* —;

pronumele repetat : нѣ8 фък8т8 пе нои мірц..., нѣ8 ръмас пе нои де бани..., fenomen analog cu formele sintactice spaniόle ca : «el *le* ha dado *á el*», pe carĭ Mahn şi Steinthal le atribue influinţeĭ bascice (**Kuhn**, *Beiträge*, t. 1, p. 389);

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : съ се крѣзъ;

дерепт8;

даторіа, мошіа, nu — ıа;

а numaĭ în : ча вѣке;

dela Манѣ — genitivo-dativul Манеи, dela П8ıа — П8ии;

«a prinde» în sens de «a cuprinde» : аам принс8 ши даторіа ча вѣке тот ꙟтр'ачеи бани;

demonstrativul *a* în : ачест-а запис;

construcţiunea sintactică : пентр8 къ ачастъ ıчинъ ам ав8т гълчавъ маи динаинте врѣме;

frasă remarcabilă : апȣкъндȣ-се каре-и (=pe carĭ iĭ) скриȣ маи сȣс, дичи ꙗрбънашȣл нȣ с'аȣ лъсат, чи ꙗр аȣ мерсȣ...;

дат'ам... ла мъна ꙗрбънашȣлȣи;

«a remăné pe cine-va» = «a'l face să pérḑă procesul» : ам ръмас пе Дан...., нѣȣ ръмас пе нои...;

гълчавъ = gălcévă;

idiotism : «a face pe cine-va *mirţ de tot*» = «a despuĭa» : нѣȣ фъкȣтȣ пе нои мирц де тот, unde în condică s'a copiat : морци! deşi cuvîntul e scris în original pe cât se póte de limpede;

мирц, formă scăḑută din марц, expresiune întrebuinţată pînă astă-ḑĭ de cătră jucătoriĭ de cărţĭ : «l'am făcut *marţ*»=«l'am bătut cu desăvîrşire», din italianul *marcio*, în dialecte *marzo* şi *marz*, termin de trictrac, trecut şi'n aşa numita «lingua franca» din porturile turcescĭ sub forma de *mârç*[1] şi corespunḑĕtor terminuluĭ frances de trictrac *bredouille*, care la figurat însemnéză de asemenea «a fi bătut cu desăvîrşire» : «être bredouille=être complétement battu».[2]

(¹) **Hyde,** *De ludis orientalibus,* Oxonii, 1694, lib. II : Historia Nerdiludii, p. 36.
(²) **Littré,** *Dict.*, t. 1, p. 413.

XIII.

ZAPIS DE SCHIMB.

PĂTRAŞCO PĂTURNICHE (?), SUCÉVA, 1597, IANUARIŬ 8.

Originalul se află în Archivele Statuluĭ : Sf. Sava din Iaşĭ No. XXXII.

E scris elegant, de o mână sigură, cu litere cursive măricele, cu distanţa de 1 centimetru şi maĭ bine între rîndurĭ, pe un petec de hârtiă subţire gălbuiă, lung de 21, lat de 16 ½ centimetri, în care se maĭ recunósce un fragment din semnul de fabrică, anume porţiunea de jos dintr'o acuilă imperială : ghiare, vîrfurĭ de aripe şi códă.

Vlădică Agafton al Romanuluĭ, una din părţile contractante în zapisul de faţă, a ocupat scaunul episcopal de doă orĭ : de 'ntâiŭ între 1584—89, apoĭ între 1597—1606.[1]

Actul nostru s'a redactat, prin urmare, în primul an din a doua vlădiciă.

Sigilul episcopal, rotund, placat pe céră verde, mare de 25 milimetri în diametru, s'a deslipit; maĭ jos, întipărită prin fum, este pecetea celuĭ-l'alt contractant, octogonă, de 10 milimetri în diametru, represintând nesce arabescurĭ.

† єȣ пътра^{ш}ко пътȣ^{р}нике, фа^{к} мъ^{р}тȣрїє кȣ а
чáстъ микъ къ^{р}цȣлїє. кȣ^{м} амȣ авȣ^{т} ѡ цига^{н}къ, ла
мънъстире, дє бис^{т}рицъ, дѣчи нѣ^{м} то^{к}ми^{т} дє
бȣнъ воѧ ноастръ. ꙟтрє въдика ага^{ф}то^{н}

(¹) Episc. **Melchisedec**, *Chronica Romanuluĭ*, Bucurescĭ, 1874, t. I, p. 218 sqq.

5. еп^{с}кп8^{л} де рома^{н}. дѣчи мїꙗ8 да^{т} ѡ цига^{н}къ

6. ан8ме фръсина. ши 8^{н} копи^{л} ѡнофреи, дѣ а^{к}

7. м8 наи^{н}те. ниме ди^{н} р8да мѣ, ка сѫ наи

8. бъ а пъръ аꙗ^{с}тъ пъра ниче динеѡаръ

9. ꙟ вѣчи, ꙟнаи^{н}та чещїи хъ^{р}тїи а ноáстръ — скри^{с} ꙟ с8чавъ, ген ӥ

(L. S.) аи ꙁ҃ѕрє

(Subscriere nedescifrabilă) (L. S.)

TRANSCRIPȚIUNEA:

† eu Pătra*ș*co Pătu*r*nike fa*c* mă*r*turie cu aćastă mică că*r*țulie, cu*m* amu avu*t* o Ținga*n*că la mănăstire de Bis*t*riță; déci né*m* toc*m*i*t* de bună voĭa noastră între vlădica Aga*f*to*n* ep^{i}*s*c^{o}pu*l* de Roma*n*, déci miĭ-au da*t* o Ținga*n*că anume Frăsina și u*n* copi*l* Ono*f*rei; dé ac*m*u nai*n*te nime di*n* ruda mé ca să n'aibă a păra aĭa*s*tă păra nice dineoară în véci înai*n*tĭa ceștii hă*r*tii a noas*t*ră. — Scri*s* în Suc'avă ghen^{arie} 8 ai 7105.

NOTANDA:

finalul *u* întreg : ам8;

finalul *i* întreg : дѣчи, вѣчи, чещїи;

diferențiarea : аꙗстъ și ачастъ, ba și a treia formă частъ în genitivo-dativul чещїи;

ла мънъстире де Бистрицъ, nearticulat;

ниме;

дин, nu де ꙟ sаŭ ден;

дѣ pentru де în дѣ акм8, дѣчи, dar și де în : де бистрицъ;

accent în : ачáстъ, ноáстръ;

se întrebuințéză de o potrivă *punctul* și *virgula,* fără vre-o rațiune logică;

neconcordarea sintactică : чещїи хъртїи а ноастръ;

ан în loc de ани;

копил în accepţiunea actuală de *puer*, nu în cea veche de *spurius*, însă în privinţa Ţiganilor, la carĭ Românii — se vede — nu admiteaŭ deosebirea de fiĭ *legitimĭ* şi *nelegitimĭ;*

акмꙋ = «acum»;

ниче;

фак мъртꙋріе;

динеѡаръ;

ка de'naintea luĭ съ : ка съ н'анбъ;

а пъръ ачастъ пъра;

ꙟтре în sens de «cu» : нѣм токмит де бꙋнъ воıа ꙟтре вълдика...;

deminutivul : кърцꙋліе;

міıаꙋ = *miĭ-au;*

numele personal : Пътꙋрнике;

casul juridic de schimb : o Ţigancă cu copil, probabilmente maĭ bătrînă, pentru o Ţigancă fără copil, probabilmente maĭ tînără.

XIV.

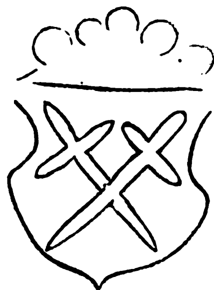
ZAPIS DE CUMPERĂTÓRE.

JUPAN NAN (?), BUNESCII DE JOS (DISTR. VÎLCEA), 1597, IULIŬ 3.

Originalul se conservă în Archivele Statuluĭ : episcopia Rîmnic No. XIV.

Acéstă episcopiă a posedat doă Condice, una veche şi alta nouă, carĭ însă, nefiind depuse la Archive, nu se scie unde se vor maĭ fi aflând.

Scris pe hărtiă grósă, gălbuiă închisă saŭ afumată, lungă de 28, lată de peste 20 centimetri în fóiă, cu următorul semn de fabrică, ale căruĭ conturnurĭ sînt reŭ definite :

Acest semn aparţine fabriceĭ de hărtiă dela Sibiĭu (Hermannstadt), figurând pe documente transilvane de pe la aniĭ 1573 pînă la 1592.[1]

Scrisórea, cu cernélă de o nuanţă rădăciniă, e frumósă, citéţă, peste 2 milimetri la nălţime, cu codiţe şi aruncăture d'asupra fórte elegante, distanţa între rîndurĭ fiind cam de 1 centimetru.

(1) **Kemény**, op. cit., tabela dela sfîrşit No. 15.

O particularitate ortografică rară, este că finalul *u* se scrie adesea chiar în catul al doilea, alăturĭ cu consóna ce 'ĭ precede, de exemplu : кȣмпѫратȣ, жосȣ, датȣ etc., în loc de a fi sub-înţeles în consónă, ca în maĭ totalitatea actelor de pe atuncĭ.

O pecete ovală, de vr'o 18—20 milimetri în diametru, n'a lăsat altă urmă decât a configuraţiuniĭ sale şi doă tăieture paralele verticale, petrecute orizontal prin o făşióră de hârtiă, peste care era lipită céra.

1. † сѫ се щїе кȣм амȣ кȣмпѫратȣ еȣ жȣпан нан дин бȣнещин де жосȣ дин
2. пѫȣлѣнн. дела станчюл. ши дела фратесѫȣ бран. г҃. фѫлчи(¹)
3. ѫ дѣл. ла брȣстȣретȣ. ши. в҃. ѫ вале. ȣна ѫнгюл кѫрстеи
4. шалтѫ ѫ манко(?). дереп ас с҃о. ши лѣȣ вѫндȣтȣ ачещин
5. ѡмен҃, чес сȣс скриш дѣ лор бȣнѫ вое. ши кȣ щирѣ тȣтȣрорȣ
6. мещнїашилор ши дин сȣс. ши дин жосȣ. ши ден крȣчишȣл локȣлȣи
7. ши аȣ пȣс мѫртȣрїе поп станчюл дин бȣнещин. и ѿ ѡкнѫ по им
8. поп станчюл. и поп костандин. и старїца дин слѫтнѡаре по им
9. марїю. и сѫр...а. шин (*sic*) ѡ аȣ датȣ жȣпан нан ачѣле фѫлчи сфентеи
10. мѫнѫстир ла с҃ти иѡан ѕлатаȣстȣ дела ѡкна ча маре. ка сѫн фїе
11. помѣнѫ ши лȣ ши фечорилор лȣи аша сѫ се щие:—пис мца юл. г. дин
12. ши аȣ фост трекȣци ан дела адамȣ. пѫнѫ акмȣ. ѯре бг ȣ н҃шемȣ
13. слав вѫ вѣкин амин : ✕

(L. S.)

† Să se ştie cu*m* amu cu*m*păra*tu* eu jupa*n* Na*n* di*n* Buneşti*i* de jo*su*, di*n* Păuléni, dela Sta*n*cĭu*l* şi dela frate-său Bra*n* 3 fă*l*ci în dé*l* la Bru*s*ture*tu*, ş*i* 2 în vale, una î*n*ghĭu*l* Că*r*ste*i* ş'a*l*tă în ma*n*co

(¹) Urméză cu altă mână şi altă cernélă : сȣсь

(maĭ încoa?), derep aspri 270, şi léu văndutu aceştiĭ omenĭ ce's sus scrişĭ dé lor bună voe şi cu ştiré tuturoru megĭîaşilor şi din sus şi din josu şi den crucişul locului, şi au pus mărturie pop Stancĭul din Buneştii, и wт (şi dela) Ocnă по име (a-nume) pop Stancĭul, и (şi) pop Costandin, и stariţa din Slătioare по име Mariĭa, и Săr... a, şi-i o au datu jupan Nan acéle fălci sfentei mănăstirĭ la sfeti Ioan златаустѹ (gură de aur) dela Ocna c'a mare, ca să-i fie poménă şi lu şi fec'orilor lui, aşa să se ştie :—пис м'ца (scris în luna) ĭulie 3 дни (ḑile), şi au fost trecuţi ai dela Adamu pănă acmu 7105, богѹ нашемѹ слава въ вѣки и амин (Dumneḑeuluĭ nostru slavă în vecĭ şi amin) : ✕

Notanda :

finalul *u* întreg : амѹ кѹмпъратѹ, жосѹ, брѹстѹретѹ, вънд8тѹ, тѹтѹрорѹ, датѹ, Ѩдамѹ, Златаѹстѹ;

finalul *i* întreg : фълчи, трѐкѹци, локѹлѹи...;

de 6 ori дин, o dată ден, nicăirĭ де ꙟн;

simplul *o* pentru *oa* : wмени, dar şi *oa* : слътиwаре;

s' pentru *sînt* : wмени че'с сѹс скриши;

сфентеи;

formele лѹ şi лѹи : помѣнъ ши лѹ ши фечорилор лѹи...;

construcţiunea sintactică curiósă : ши-и w лѹ датѹ жѹпан Нан ачѣле фълчи сфентеи мънъстири...;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : съ се щїе...;

numĭ personale : Нан, Бран, Станчюл, Кърстѣ (gen. Кърстеи)...;

ꙟнгюл = *angulus;*

дереп, fără finalul т;

аи = ani, cf. textul precedinte;

formalitatea juridică : лѣѹ вънд8тѹ ачещии wмени че'с сѹс скриши дѣ лор бѹнъ вое ши кѹ щирѣ тѹтѹрорѹ мещиѩшилор ши дин сѹс ши дин жосѹ ши ден крѹчишѹл локѹлѹи.

XV.

ZAPIS DE DANIĂ

Mateĭu, distr. Mehedințĭ (Cerneț?), 1599, decembre 15.

Originalul în Archivele Statuluĭ : actele Tismeneĭ XI.

S'a transcris în cele doă condicĭ ale acesteĭ mănăstirĭ, cea veche t. 2, fóĭa 94, şi cea nouă t. 1 (sub rubrica moşieĭ Erghevița), în ambele însă greşit, maĭ cu sémă în cea de'ntâĭu.

Erórea cea maĭ importantă, pe care aŭ comis'o amîndoĭ condicariĭ, este de a fi citit în text velétul 7150 (1641) în loc de 7108 (1599), luând adecă pe и (8) drept н (50), de unde resultă o diferință cronologică de aprópe jumătate-secol!

Acéstă greşélă este cu atăt maĭ neiertată, cu căt ambele condicĭ copiază pe aceiaşĭ fóiă un crisov dela Mateĭu Basarab din 14 ianuariŭ 1647, în care se indică fórte limpede că textul de față — donațiunea părților de moşiă ale fraților Stan popă şi Sărbul stolnic cătră mănăstirea Tisména — s'a scris «ѫкъ дин «ӡилеле лѹй Михай водъ, ши тот аѹ цинѹт мънъстирѣ Тисмѣна ачѣсте «мошїй дин Ѹргевица кѹ бѹнъ паче».

Aşa dară datul actuluĭ este cu o deplină certitudine *1599*, aprópe cu un an înainte de mórtea luĭ Mihaĭu Vitézul.

Acest dat se confirmă prin tóte cele-l'alte condițiunĭ ale documentuluĭ.

În adevĕr, chĭar între marturĭ figuréză aci unul din ostaşiĭ ceĭ maĭ cunoscuțĭ de aĭ luĭ Mihaĭu Vitézul, vestitul «Fărcaş-agá», *Farcas Aga* după cum îl scrie contimpurénul Walther, care ne maĭ spune că dînsul comandà un corp de treĭ miĭ Românĭ, Serbĭ

şi Ungurĭ, trimişĭ asupra Vidinuluĭ, dar bătuţĭ acolo de către Turcĭ.[1]

Acelaşĭ eveniment este povestit în cronica anonimă a Ţereĭ-Românescĭ în următorul mod :

«Ĭar când fu la Iulie 16 (anul 1597), alése Mihaĭu-vodă oştĭ «care era maĭ de folos şi le puse cap pre Fărcaş-agă, şi-ĭ trimise «la Diĭu (Vidin) ca să'l dobăndéscă, şi trecură Dunărea pre la «Sdegla, ér Turciĭ încă le prinse de véste mulţime cu totul, şi nu «eşiră să se lovéscă de faţă, ci se ascunseră de făcură meşteşug; «că mergênd oştile luĭ Mihaĭu-vodă făr'de nicĭ un témet, ér Tur«ciĭ îĭ loviră de faţă şi fără véste, şi fu resboĭu tare multă vréme, «însă cea de apoĭ biruiră Turciĭ...»[2]

Bălcescu numesce fórte bine pe Fărcaş-agă : «general maĭ mult «voĭnic decât norocos».[3]

Bătrînul Fotino auḑise, nu se scie de unde, o legendă întrégă despre acest personagiŭ; o legendă pe care el o dă ca fapt istoric, căriĭa noĭ însă, pînă la vre-o umbră de probă, nu-ĭ putem acorda, cel mult, decât valórea uneĭ tradiţiunĭ poporane.

Fărcaş-aga — ḑice el — fusese de'ntâĭu popă, numit Stoĭcă, din satul Fărcaş în districtul Romanaţ, dar arătându-se voĭnic în resbóie, Mihaĭu Vitézul l'a res-popit şi l'a făcut agă, adecă cap peste pedestrime.[4]

Adevĕrul este că 'n districtul Romanaţ se află vr'o treĭ sate numite Fărcaş; însă localităţĭ cu acest nume de origine maghiară — unguresce *farkas* «lup», literalmente «codat», dela *fark* «códa» — se găsesc multe şi pe aĭurĭ în România.[5]

(¹) ***Res gestae Michaëlis,*** în **Papiŭ**, *Tesaur de monumente,* t. 1, p. 25 : «Postea trium «millium eorundem Walachorum, Serviorum et Ungarorum agmen sub Farcas Aga ductore «ad Bdin civitatem vergens.....»

(²) ***Magazin istoric,*** t. 4, p. 285-6.

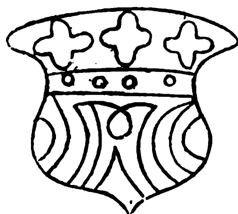
(³) ***Istoria luĭ Mihaĭu Vitézul,*** în ***Revista Română,*** t. 2, p. 302.

(⁴) Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, Viena, 1818, t. 2, p. 128 nota : «Οὗτος ὁ Φάρκας ἦν «ἱερεὺς κοσμικὸς καὶ ὠνομάζετο Παππᾶ Στόϊκας, ἀπὸ χωρίον Φαρκάσι τοῦ θέμα«τος Ῥωμανατζίου· μὲ τὸ νὰ ἦτον δὲ εἰς τὴν ἀνδρείαν περίφημος, ἔστειλεν ὁ Μιχαὴλ «Βοεβόδας etc.»

(⁵) **Frunḑescu,** *Dicţionar topografic,* p. 188—9.

Judecând după textul nostru, în orĭ-ce cas, Fărcaş-agă pare a fi fost Oltén.

Actul e scris pe o jumătate-cólă de hârtiă grósă, de culóre afumată, lung de 29½, lat de 20 centimetri, cu următorul semn de fabrică :

Acest semn aparţine fabriceĭ de hârtiă dela Braşov din a doua jumătate a secoluluĭ XVI.[1]

Literele sînt semi-cursive, maĭ mult cum se scrieaŭ crisóvele decât zapisele, nalte de vr'o 2 milimetri, cu o distanţă de aprópe 1 centimetru între rîndurĭ.

Litera *e*, fie majusculă saŭ minusculă, are forma celeĭ de tipar : Є, є.

Grupurile вѣ, ар, ау (în ра^а^у–), sînt scrise în monograme.

Litera pentru sonul *ă* şovăesce prin formă între ѣ şi ь.

In josul actuluĭ sînt întipărite cu fum cincĭ peceţĭ, din carĭ cele treĭ maĭ micĭ, puse d'asupra numilor : мар, драг şi іwн, nu se disting destul de bine, dar cele doă maĭ marĭ, fórte clare, ni s'aŭ părut a fi atât de interesante, încât le dâm aci în fac-simile.

Cea de'ntâiŭ, d'asupra numeluĭ ник, este următórea pétră gravată (camée), a căriĭ explicaţiune mitologică — arcul indică pe Diana[2],—o lăsâm altora :

(¹) **Kemény,** op. cit., tabela No. 8 şi 9.

(²) Regret de a nu avé la disposiţiune în momentul de faţă pe **Prendeville,** *Photographic fac-similes of the antic gems,* London, 1858, în 4, unde — dacă nu mě înşélă memoria— mi se pare a fi veḑut un cameŭ analog.

Camee de acéstă natură, unele de o rară eleganță, ne întîmpină adesea figurând ca peceți în zapisele române din secolii XVI—XVIII.

Ele ar merita a fi studiate mai cu dinadinsul sub raportul archeologic.

Cea-l'altă pecete este a luĭ Fărcaş-agă, corespundênd pe deplin prin emblemă cu caracterul vitejesc al acestuĭ general : «o mână cu iatagan, ér d'asupra scris фркашь».

Iată-o :

In fine, textul nostru presintă un specimen fórte rar de *cryptographia* română, «l'écriture en chiffres ou en caractères déguisés».

Acest mod secret de a scrie a fost întrebuințat la diferite popóre din anticitatea cea maĭ depărtată.

«Jules César — dice benedictinul Dom de Vaines[1] — écrivait «des lettres en chiffres, que cet empereur appelait *caecas litteras*, «des lettres occultes, parce que ces sortes d'écritures sont seule«ment intelligibles à ceux avec qui on est convenu des caractères. «César employait le *d* pour l'*a*, et ainsi des lettres suivantes. Au«guste écrivait également en chiffres, mais il mettait *b* pour *a*, «*c* pour *b*, et ainsi de suite, transposant toutes les lettres. Au «moye-âge, cet art devint à la mode; mais chacun s'en servit «assez arbitrairement. Les uns retranchèrent les cinq voyelles, «et les remplacèrent par des point, l'*i* par un points, l'*a* par deux, «l'*e* par trois, l'*o* par quatre, et l'*u* par cinq. D'autres substituè«rent à chaque voyelle la lettre qui la suit immédiatement dans «l'ordre alphabétique, laissant pourtant à ces consonnes leur va«leur propre : ainsi *b* servait pour *a* et pour *b*, *f* pour *e* et pour

(¹) *Dictionnaire raisonné de diplomatique,* Paris, 1863, t. 1, p. 629. — Cf. **Natalis de Vailly,** *Eléments de paléographie,* Paris, 1838, t. 1, p. 425, şi maĭ ales marea operă a Benedictinilor : *Nouveau traité de diplomatique,* Paris, 1750-65, t. 2, p. 628, şi t. 3, p. 508-11.

«*f*, *k* pour *i* et pour *k*. Mais, en ce genre rien n'est plus célèbre «que l'alphabet secret du cardinal de Richelieu. Saint Boniface, «évêque de Mayence, passe pour avoir porté cet art d'Angleterre «en Allemagne...»

Eĭ bine, scriitorul din textul nostru a credut şi el de cuviinţă a'şĭ sub-semna numele într'un mod criptografic : пис ѧ^г. ȝѧѱив, adecă : «am scris ѧг. ȝѧѱив».

Cine să fie óre acest ѧг. ȝѧѱив?

Slovele ѧг fiind separate de rest printr'un punct, este învederat că ele formézǎ un cuvînt deosebit, compus numaĭ din doă litere.

Acéstă împregĭurare ne deschide calea descifrăriĭ.

După пис, slavonesce «am scris», este lucru firesc să urmeze un «eŭ», slavonesce аз.

Căpătâm prin urmare, de o cam dată ca ipotesă, valórea a doă semne secrete : ѧ este *a*, ér г este *z*.

Cu acéstă mică provisiune, cată să ne adresâm acum către diferite alfabete criptografice cunoscute din trecut, cercetând : în care anume din ele un *a* se exprimă prin ѧ şi un *z* prin г?

In Occident nu găsim nemic analog, şi nu este de mirare.

Criptografia română trebuĭa să se fi inspirat nu din Occident, ci dela Slavĭ saŭ dela Grecĭ, una din doă; căcĭ înseşĭ literele ѧ, ȝ, ѱ, nu se află pe aĭurĭ.

Celebrul Montfaucon scrisese un capitol întreg despre criptografia grécă.

Alergâm acolo, — şi ce vedem?

Un alfabet, în care ѧ (ϑ) este а (α), г (γ)=з (ζ), ȝ=м (μ), ѱ=т (τ), и (η)=в (β) şi в (β)=и (η)[1].

Decĭ : ѧг. ȝѧѱив=аз матви, adecă : «eŭ Mateĭu».

матви, paleo-slavonesce матѳаний»,[2] se apropiă prin в de forma ruséscă : **Матвѣй.**

([1]) **Montfaucon,** *Palaeographia graeca,* Paris, 1708, p. 288, unde se maĭ observă, că scriitoriĭ grecĭ din evul mediŭ obicĭnuiaŭ a pune în acest mod maĭ cu sémă numile lor şi adnotaţiunile finale.

([2]) **Miklosich,** *Lex. palaeoslov.*, p. 364.

O asemenea descifrare a criptografieĭ române póte fi când-va de o mare importanţă.

Să observăm însă, că Româniĭ aveaŭ nu una, ci maĭ multe sisteme criptografice.

Iată încă un specimen, pe care de asemenea ni s'a nemerit a'l descifra.

Intr'un crisov al mănăstiriĭ Tisména pentru satul Groşanĭ dela vodă Mircea Ciobanul din 3 septembre 1559, scriitorul şĭ-a însemnat numele criptograficesce : балѱχ^л [1].

Condica cea veche a Tismeneĭ a transcris acéstă enigmă prin «Матей.» [2]

Condica cea nouă—prin «Barbul» [3]

баласѱχл nu este nicĭ «Mateiŭ», nicĭ «Barbul».

Gramaticul ascuns sub acéstă criptogramă adaugă că se trage din satul Negescĭ : «ѿ негещи».

Fiind-cá în aceĭaşĭ epocă, după mersul firesc al lucrurilor, nu puteaŭ fi doĭ scriitorĭ domnescĭ din acelaşĭ sat Negescĭ avênd ambiĭ câte un nume compus din 6 litere, criteriul cel sigur de a descifra pe баласѱχл este de a căuta în crisóvele dintre aniĭ 1550 — 1560 numele cel adevĕrat din *6 litere* al unuĭ gramatic ce se ḑice a fi «din Negescĭ».

Acest nume se găsesce, ce-ĭ dreptul, în crisovul luĭ Petraşcu-vodă cel Bun din 10 maiŭ 1555, scris cu aceleaşĭ caractere de «братѹл ѿ негещи».[4]

Decĭ баласѱχл este = братѹл, «Bratul», unul din numile cele maĭ obicĭnuite la strămoşiĭ noştri, de unde s'aŭ format atâţĭa *Brătianĭ*, *Brătescĭ*, *Brătăşenĭ*, *Brateşĭ*, *Bratile*, *Brătulenĭ*, *Brătulescĭ* etc. în nomenclatura topografică a Românieĭ.

Sistema criptografică consistă aci în schimbarea numaĭ a literelor mediale ale cuvîntuluĭ, remănênd neatinse cea iniţială şi cea finală.

(1) *Archiva Statuluĭ, Tisména* XIII.
(2) *Condica Ms. Tismeneĭ* 1787, t. 1, fóia 182 verso.
(3) *Condica Ms. Tismeneĭ 1860*, t. 1, exempl. 1, p. 315.
(4) *Archiva Statuluĭ, Episc. Buzĕŭ* LXXI.

Din cele mediale: а$=r$, ѧ$=e$, ѱ$=t$, χ$=u$,[1] patru litere, din carĭ doă, adecă ѧ şi ѱ, aŭ aceĭaşĭ valóre ca şi 'n cea de'ntâiŭ criptogramă.

Alte specimene de criptografia română, pentru cine ar cerca să le descifreze, sînt :

вѧг. все, într'un crisov dela vodă Alexandru Mircea din 8 ianuariŭ 1569, pe care eŭ citesc : и аз Іѡн «şi eŭ Ion»;[2]

таχ. ццеѱѣ, într'un crisov dela vodă Radu dela Afumaţĭ din 1 iuniŭ 1526,[3] etc.

1. ✝ въ име ѿца и с͠на и ст͠гѡ д͠ха. скрисам нѡи непѡци попен лȣ стан
2. ши аи столникȣи (*sic*) сръбȣлȣи де чернецъ. анȣме стънил ши никола
3. ши раудл. ши еȣ прeȣтѣс ши столничѣса. чѣста а нѡастръ скрипрȣр
4. кȣм със щїе. чаȣ фъгдȣит пърнци ноштри чес маи сȣс скриш попа ши
5. столникȣл сръбȣл. ла морте лѡр. съ де свинтеи мънъстири тисменен
6. ѡчине. анȣме. бистрица. кътъ ва. фи парте лѡр тѡатъ
7. ши аргевица жȣмътате. ши тънтава тѡатъ. кȣ тѡт
8. хотарȣл. ашиждере ши нои лъсъм ши дъм. дȣпъ морте лѡр
9. кърциле ачестѡр ѡчне чес маи сȣс зис. ла св͠нта мънъстире
10. кȣм аȣ еи лъсат кȣ ал лѡр кȣвънтъ. ши ѧкъ съ нȣ ва фи крединца
11. нѡаѡ. мъртȣрїе ес никола арм. ши фаркаш аг. и їѡн кѡм
12. ши гинѣ прък. ши барбȣл ключ ши стънил де...ник. ши тот съборȣл
13. съ сте. кърциле ачестор ѡчине ла св͠нта мънъстире. кȣмȣ лѣȣ

(¹) Cf. **Montfaucon**, loco cit.
(²) *Archiva Statuluĭ*, *Tisména* XI.
(³) Ibid. *Cotrocenĭĭ* LIX.

14. да^{т} аче^{н} пзринци аи ноцри. пз^{н} а8 фо^{с}тз вïи. сз фïе мошïи

15. ѡχа^{б}ниче свн^{н}тен мзстири (*sic*). пі^{с} ѧ^{г}. ѯѧѱив. м^{с}ца де^{к} еї д$^{\bar{}}$ни

вз лѣ^{т} /ѯри .·. ✝

16. (L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)

мар драг ник іѡн фар

TRANSCRIPŢIUNEA:

✝ вз име ѡтца и сына и сватагѡ д8χа (în numele Tatăluĭ şi Fiĭuluĭ şi Sântuluĭ Duh), scris'a*m* noi nepoţi pope*i* lu Sta*n* şi ai sto*l*nicu[lu]i Srăbului de Cerneţŭ, anume Stăni*l*[ă] şi Nicola şi Ra[d]u*l* şi *eu* preutés[a] şi sto*l*nicésa césta a noa*s*tră scri*p*tur[ă], cu*m* să *s*[e] ştie c'au fă*g*[ă]dui*t* părin*ţ*i noştri ce'*s* mai su*s* scri*ş*[i]: popa şi sto*l*nicu*l* Srăbu*l* la mo*r*té lo*r* să de svi*n*tei mănăstiri Ti*s*mene*i*, ocine anume: Bi*s*triţa, cătă va fi pa*r*té lo*r* toată, şi Arghevița jumătate, şi Tă*n*tava toată cu to*t* hotaru*l*, aşij*d*ere şi noi lăsă*m* şi dă*m* după mo*r*té lo*r* cărţile ace*s*to*r* oc[i]ne ce'*s* mai su*s* zis[e] la sv[ă]nta mănăstire, cu*m* au ei lăsa*t* cu a*l* lo*r* cuvă*n*tŭ; şi încă să nu va fi cre*din*ţa noao, mărturie es[te] Nicola ar*m*[aş] şi Fa*r*ca*ş* a*g*[ă] şi Io*n* co*m*[is] şi Ghiné pră*c*[ălab] şi Ba*r*bu*l* clĭuc[er] şi Stăni*l*[ă] de... nic şi to*t* săboru*l*, să ste cărţile ace*s*to*r* ocine la sv[ă]nta mănăstire, cumu léu da*t* ace*i* părinţi ai noştri pă*n* au fo*s*tŭ vii, să fie moşii oha*b*nice svi*n*tei mă[nă]stiri. пис (am scris) ѧг (=аз=eŭ) ѯѧѱив (=матвн=Mateĭu) м^{с}ца дек еї дни вз лѣт (luna decembre în 15 ḑile, în anul) 7108 (1599) .·. ✝

Mar[ia(?)] Dra*g*[a] Nic[ola] Io*n* Fa*r*[caş]

NOTANDA:

finalul *u* expres: к8м8;

finalul *i* expres maĭ pretutindenĭ;

oa în: тѡатз, нѡастрз, нѡаѡ, dar numaĭ *o* în мортѣ (repetat de 2 orĭ);

сз де (= să *dea*), сз сте (= să *stea*);

сз cu sens de «dacă» : сз нѹ ва фи кредїнца;

construcţiunea sintactică : кѹм аѹ еи лзсат кѹ ал лѡр кѹвзнтз;

скриптѹрз = «scrisóre»;

«sînt» redus la s' : че 'с май сѹс (de 2 orĭ);

numele personal etnic Срзбѹл (=Serbul), cu care compară pe Молдовѣнѹл din textul sub No. IX şi pe Арбзнашѹл (= Albanesul) din texturile sub No. XI—XII;

свинтеи (de 2 orĭ);

pleonasm juridic : лзсзм ши дзм...;

finalul з=ŭ : Чернецз, кѹвзнтз, аѹ фостз, pentru ultima formă însă cf. cele ḑise în Notanda la textul No. IX;

и pentru ĭĭ : непоци [попеи], пзринци [ноцıри];

чѣста а нѡастрз скриптѹрз;

flexiunea demonstrativuluĭ *a* : singular bărbătesc : а л лѡр кѹвзнтз, singular femeiesc : а нѡастрз скриптѹрз, plural bărbătesc : непоци а и столникѹлѹи, пзринци а и ноцıри...;

ашиждере = «de asemenea», nu din fantasticul *aşa-şi-de-éră*=*aeque-sic-sic-de-iterum*, precum pretinde d. Cihac, care scrie «aşişĭdere» [1], ci din *aşi* (de unde *aşa* prin *aşia*=*aşi*+demonstrativul *a* ca în «aice*a*», «aĭurĭ*a*», «atuncĭ*a*» etc.), construit apoĭ în *aşi*-ждере prin analogiă cu vechĭul serb тако-ждере, modernul serb *takod'er* «de asemenea» (paleo-slavicul такождеже, adecă тако «sic»+жде «libet»+же «vero», cu trecerea luĭ еже în *ere* după o particularitate a fonetismuluĭ serb) [2], ér finalul *re* din *aşijdere*, érăşĭ prin analogiă, s'a adaus apoĭ către adverbul cu sens opus «altminte-*re*» în loc de primitivul *altminte*; [3]

(1) **Cihac**, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Francfort, 1870, p. 275.

(2) Cf. **Miklosich**, *Vergl. Lautlehre*, p. 336, şi maĭ ales *Lex. palaeoslov.* p. 192, verbo же.

(3) Să observâm că *altmintere* saŭ *altmintre* saŭ *almintre* — câte trele forme de o potrivă întrebuinţate—după ce s'a altoit cu *re* dela *aşijdere*, s'a maĭ amplificat în *almintre-lea* prin analogiă cu *aldoi-lea*, de care geniul poporan l'a apropiat din doă cause : 1. causa externă—iniţialul *al* în ambele; 2. causa internă—înrudirea ideielor de «alt» şi «al-doilea» (cf. unul—*altul*, unul — *al-doilea*). Importantisima acţiune a analogieĭ în limba română, care n'a fost pînă acum nicĭ o dată studiată, pe de o parte va da linguistuluĭ în genere un seceriş dintre cele maĭ bogate, ér pe de alta va împedeca în viitor pe ceĭ ca d. Cihac de a maĭ născoci minunăţie al-de : *aeque-sic-sic-de-iterum*.

termin juridic : мошїє ѡхабникъ = «moşiă pentru tot-d'a-una» saŭ «menită a trece la posteritate», literalmente «oprită [a se înstrăina în alt ném]», dela slavicul ѡхаб-и-ти (сѧ) «a se abţine»;

Ꙗргєвица, astă-ḑĭ *Erghevița*, cu *ar=er*;

numĭ personale : Стан, Стънилъ, Гинѣ, Барбѹл...;

numĭ locale : Ꙗргєвица (=*Arg+ev+ița*, din radicala *arg*=?), Тън-тава...

XVI.

TESTAMENT.

GRAMA, BUDESCIĬ (DISTR. ILFOV), INAINTE DE 1600.

Originalul în Archivele Statuluĭ : Mitropolia din Bucurescĭ No. XIV.

In Condica Mitropolieĭ — ş é p t e - s p r e - ḑ e c ĭ gróse foliantur ĭ! — s'a transcris în tomul II, compilat în 1805, la fóia 204 retro, în următorul mod :

Ѕкрисам еȣ Негре фрателе Недеи, пентрȣ съ съ щие къ маȣ фост робит Тътарїи, дечи ам скъпат дела Тътари тъıат, ши плин де вїерми, дечи маȣ къȣтат фратемїеȣ Недѣ ши маȣ спълат пънъ ла врѣме де моарте, дечи ам лъсат еȣ кȣ сȣфлетȣл мїеȣ че ıасте партѣ мѣ де мошие дин Фрȣмȣшани, съ фие ла мжна фръцинимїеȣ Недеи, пентрȣ съ мъ слȣжаскъ ши съ мъ поменѣскъ, де тоате де че ва требȣи. Ѧша ам лъсат еȣ кȣ сȣфлетȣл мїеȣ ла моартеа мѣ, ши ам пȣс ши мартори, попа дин Бȣдещи, ши Пъдȣре, ши Тодер, ши Ѕтан Зорил, ши Іван, ши Параскива, ши Драгомир. Іар кареле съ ва скȣла съ ıа мошиѧ дела фратемїеȣ Недѣ, съ фие блестемат де 318 сфинци пъринци, ши съ нȣ аибъ ȣнде вени дȣпъ мине. Ши съ щие тот ѡмȣл къ нȣ сжнт даторю ничи ȣнȣи ѡм, фъръ де Радȣлȣй Мънзȣли 8 костанде, къ акȣм е врѣмѣ де апой. Ши ам скрис еȣ Грама дин Бȣдещи.

Acéstă transcripţiune nesocotesce cu desăvîrşire, după obiceiul condicarilor mănăstirescĭ în genere, tóte particularităţile filologice şi paleografice ale textuluĭ.

Hârtia, lungă de 30, lată de 20 centimetri în fóiă, nu presintă nicĭ un semn de fabrică.

Lipsind, pe de altă parte, datul cronologic, precum şi orĭ-ce

noţiune asupra persónelor menţionate în act, singurele criterie, ce ne maĭ remân despre epoca luĭ, sînt de o cam dată limba şi grafica.

Scrisórea, cu cernélă négră gălbuiă, în şirurĭ drepte la distanţă de 8—9 milimetri, cu litere de vr'o 2 milimetri la nălţime, este de o mână exercitată, însă bătrînéscă, judecând după unele trăsure tremurate.

Semnul pentru *e*, mic şi mare, este întocmaĭ ca în documentul de maĭ sus din 1599, ér cuvîntul «eu» e scris pretutindenĭ cu *e* capital.

Scriitorul face puţine aruncăture, érăşĭ ca în documentul precedinte, dar în locul lor îĭ place a trage d'asupra cuvintelor câte un segment acolo unde nu este nicĭ o trebuinţă, bună óră: фρατελε, кѫѹтатѹ, попа etc.

Pentru *i* se găsesce numaĭ и, nicĭ o dată ї, afară de cifra тїи (318).

ѫ nu se pré deosebesce de forma obicĭnuită pentru ь.

In genere, deşi maĭ măruntă, scrisórea se asémenă mult cu a textuluĭ bistriţén din 1573, publicat maĭ sus sub No. III, în care litera ε şi segmentul d'asupra rînduluĭ, acestea doă maĭ ales, presintă aceiaşĭ formă.

Ca pură ipotesă — căcĭ paleografia slavo-română ne existând încă, ar fi ilusoriŭ de a trage din ea nesce conclusiunĭ sigure — ca pură ipotesă, noĭ am fi dispuşĭ a crede, că actul de faţă s'a scris ce-va înainte de 1600 de către un gramatic care, prin vrîstă şi prin crescere, aparţinea maĭ mult anilor 1560—70.

Cât pentru cel-l'alt indice: l i m b ă, lăsâm să vorbéscă însuşĭ textul.

Eram cât p'aci să uĭtâm elementul istoric al actuluĭ: testatorul se plânge că fusese robit şi a «скѫпат дела Тѫтарѫ тѫıатѹ ши пленѹ де вирми».

Acésta ne aduce a-minte un act din aceiaşĭ epocă, adecă circa 1600, pe care l'am publicat în *Archiva Istorică* t. 1, part. 1, p. 35, unde un vlădică Pafomie se vaietă şi el că «л'аѹ тѫıат Тѫтарѫı».

1. † скриса^{м} еȣ негре фрателе недеи пе ꙟ^{н}трȣ съ се щ^{е}и къ маȣ фо^{ст}
2. робитȣ тътаръие (*sic*) де^{ч} амȣ скъпа^{т} дела тътаръ тъꙗтȣ ши
3. пленȣ де ви^{р}ми дече маȣ къȣтатȣ фратемиȣ недѣ ши маȣ
4. спълатȣ пънъ ла врѣме де мо^{р}те дече амȣ лъсатȣ еȣ кȣ
5. сȣфлетȣ^{л} миȣ че ꙗ^{с}те па^{р}тѣ мѣ де ѡ^{ч}нъ де ꙟ фрȣ^{м}шане съ
6. фие ла мъна фръценемиȣ недеи пе ꙟ^{нт}рȣ съ мъ слȣжа^{с}къ
7. ши съ мъ помене^{с}къ де тоѡте де че ва требȣи аша амȣ
8. лъсатȣ е^{ȣ} кȣ сȣфлетȣ^{л} миȣ ла мо^{р}теа мѣ ши амȣ пȣ^{с} шъ
9. амȣ пȣ^{с} ши мъ^{р}тори попа де бȣде^{щ} ши пъдȣре ши
10. тодерȣ ши ста^{н} ӡоре^{л} ши ива^{н} ши пара^{с}кива ши дра^{г}ми^{р}
11. ꙗръ кареле се ва скȣла съ ꙗ ѡ^{ч}на дела фратемиȣ недѣ съ фие
12. блъ^{с}тема^{т} де т҃їи де ѿ҃це ши съ наибъ ȣ^{н}де вене дȣпъ
13. мене ши съ щеи тотȣ ѡмȣ^{л} къ нȣ съꙟ^{н}тȣ даторю не^{ч}
14. ȣнȣи ѡ^{м} фъръ де радȣ^{л}и мъꙟ^{н}зȣ^{л}и ~и ко^{с}та^{н}де къ акȣм еи
15. врѣмѣ де апоеи.
16. ши амȣ скри^{с} е^{ȣ} грама де бȣде^{щ}

TRANSCRIPŢIUNEA:

† scris'a*m* eu Negre fratele Nedei peî*n*tru să se ştei că m'au fos*t* robitu Tătarăie, dec^{e} amu scăpa*t* dela Tătară tăĭatu şi plenu de vi*r*mi, dece m'au căutatu frate-miu Nedé şi m'au spălatu până la vréme de mo*r*te, dece amu lăsatu eu cu sufletu*l* miu ce ĭa*s*te pa*r*té mé de oc^{i}na de în Fru*m*şane să fie la măna frăţene-miu Nedei peî*nt*ru să mă sluja*s*că şi să mă pomene*s*că de toote de ce va trebui, aşa amu lăsatu e*u* cu sufletu*l* miu la morté mé şi amu pu*s* şă amu pu*s* şi mă*r*tori popa de Bude*ş*^{ti} şi Pădure şi Toderu şi Sta*n* Zore*l*^{ă} şi Iva*n* şi Para*s*kiva şi Dra*g*^{o}mi*r*; ĭară carele se va scula să ĭa oc^{i}na dela frate-miu Nedé, să fie blă*s*tema*t* de 318 de

ѿце (părinţĭ) şi să n'aibă u*n*de vene după mene, şi să ştei totu o-mu*l* că nu săî*n*tu datorĭu nec[e] unui o*m* fără Radu*l*[u]i Măînzu*l*[u]i 8 co*s*ta*n*de, că acu*m* ei vrémé de apoei. Şi amu scri*s* e*u* Grama de Bude*ş*t[i].

NOTANDA:

finalul *u* întreg: робитȣ, тѫтȣ, пленȣ, кѫȣтатȣ, амȣ лѫсатȣ, Тодерȣ, тотȣ, сѫнтȣ;

finalul *i* expres prin е, еи, ие, и:

a) i=е: Фрȣмшане (=Frumşani), вене (=venì),

b) i=еи: апоеи (=apoi),

c) i=ие: Тѫтарѫие (=Tătarăi),

d) i=и: вирми, ȣнȣи, мѫртори etc.;

oa prin simplul o: морте, мортѣ;

oa prin оѡ (=ō): тоѡте (cf. textul de sub No. I);

сѫ н'аибѫ ȣнде вене (=venì) дȣпѫ мене (=mine);

medialul *i*=е: мене (mine), пленȣ (=plinu), фрѫцене-минȣ (=frăţine-), cf. textul No. VIII;

ши, dar şi шѫ;

еи (=ĭĭ=este);

construcţiunea sintactică: нȣ сѫнтȣ даторю нече ȣнȣи ѡм фѫрѫ де Радȣлȣи;

prepoziţiunea repetată: де тоѡте де че ва требȣи;

articolatul кареле=«acela care»;

блѫстемат, cu *e* clar;

-en- şi *-în-* scris prin ен şi ѫн: пеѧнтрȣ, деѧ, мѫѧнѕȣлȣи, сѫѧнтȣ (=sum);

medialul *-ĭe*=и: минȣ (=миеȣ), вирми (=виерми);

de 2 orĭ: сѫ се щеи (=ştie);

dela «Tătaru», nominativ plural nearticolat: Тѫтарѫ, articolat: Тѫтарѫие;

nominativ : фрате-минꙋ, genitivo-dativ : фрѫцене–минꙋ;

simplul *să* în loc de *ca să* : пеѫнтрꙋ сѫ мѫ слꙋжаскѫ;

reflexivul *se* distins de condiționalul *să* : се ва скꙋла сѫ ꙗ, сѫ се ціен;

е pentru ѣ : сѫ мѫ помѣнескѫ;

numĭ personale : Негре, Недѣ (genitivo-dativ : Недеи), Пѫдꙋре, Ꙁорел (Zorilă?), Мѫѫнꙁꙋл...;

monetă : костанде.

XVII.

ZAPIS DE VÎNḌARE.

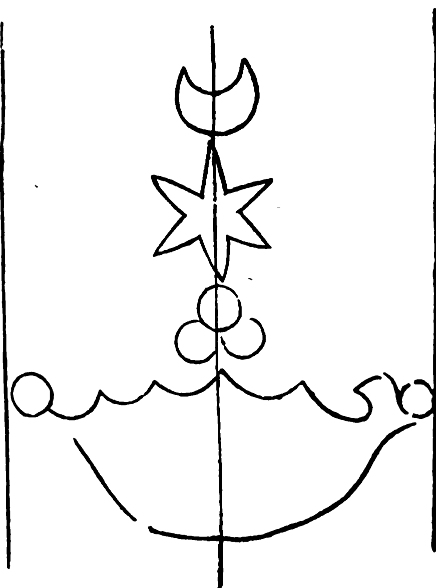
Ivan din Brescĭ, Beleţiĭ (distr. Muscel), circa 1600.

Originalul în Archivele Statuluĭ : m-rea Câmpulung No. VI.

S'a transcris destul de corect, la pag. 111, în Condica acesteĭ mănăstirĭ, compilată la 1855.

Datul cronologic lipsesce, dar în acelaşĭ pachet se află un crisov dela Radu-vodă Mihné, din 10 martiŭ 1623, din care resultă că «Татѹл де ꙟ Белеци», unul dintre actoriĭ în actul de faţă, îşĭ cumpăra pămînturĭ anume : «ꙟкъ де ꙟ ѕилеле лѹ Михаю водъ».

Actul e scris pe o frumósă hărtiă, solidă şi luciósă, lungă de 30½, lată de 21½ centimetri, cu următorul semn de fabrică :

Acest semn de fabrică, pe care noĭ l'am vědut deja maĭ sus în textul No. XII *din anul 1596*, probéză şi el că zapisul s'a scris circa 1600.

Aci este locul de a trage atenţiunea maĭ cu dinadinsul asupra importanţeĭ mărcelor de hârtiă pentru a fixa datul saŭ pentru a puté verifica, pe lîngă alte criterie, autenticitatea unor documente; importanţă capitală, pe care aŭ indicat'o de-mult paleografiĭ germanĭ[1] şi care totuşĭ mereŭ, aprópe tot-d'a-una, scapă din vederea acelora ce adună acte, şi acésta nu numaĭ la noĭ, unde diplomatică nu s'a pomenit încă, dar pînă şi 'n bătrînul Occident.

Scrisórea, cu o cernélă rădăciniă închisă, este de o rară urîcĭune, deşi clară : în şirurĭ strîmbe, cu litere gróse şi nesimetrice, cu dese şterseturĭ, înlocuite une-orĭ prin cuvinte saŭ slove scrise d'asupra.

Iscălitura luĭ «Дѹмитрашко пъхарник», în monograme şi cu treĭ grife de-desupt în formă cam de φ, nu este nicĭ ea frumósă.

Sub raportul linguistic, acest text ne înfăţişéză o particularitate fórte remarcabilă.

Infinitivul «aflà» este scris : афлаχ, adecă *aflah*.

Deşi maĭ jos ne întîmpină şi forma афла, totuşĭ χ (=h) din cel-l'alt variant nu este o greşélă, ci un fonetism propriŭ graĭuluĭ din satul Beleţĭ în tot cursul secoluluĭ XVII.

Acest sat din munţiĭ Muscelului, anume în plasa Podgorieĭ, forméză o singură comună cu satele Albute, Negrescĭ şi Zgripţescĭ, dintre carĭ Negresciĭ se şi menţionéză în actul nostru.

In acelaşĭ pachet al mănăstiriĭ dela Câmpulung se conservă patru zapise, scrise de mâna unuĭ popă Dancu din Beleţĭ, în carĭ tóte găsim pe parasiticul *h* după vocala dela finea cuvîntuluĭ, şi ĭată în ce fel :

I. Zapis din 18 iuniŭ 1654 :

a) съ фїе де мареχ (=mare*h*) крединцъ ла мънаχ (=măna*h*) лѹ Вентилъ,

(1) **Fischer,** *Versuch die Papierzeichen als Kennzeichen der Alterthumskunde anzuwenden,* in *Beschreibung typographischer Seltenheiten,* Nurnberg, 1800—4, t. 6. p. 137—74.—**Ebert,** *Zur Handschriftenkunde,* Leipzig, 1825, t. 1, p. 29—32.

b) бани гатах (=gata*h*),
c) мъртѹріе прѣнѹмех (=pre-anume*h*);
II. Zapis din 12 februariŭ 1657 :
a) марех (=mare*h*) крединцъ,
b) ши Стоикаx (=Stoica*h*),
c) бѹнъ вое мех (me*h*),
d) кѹмпърътоарех (=cumpărătóre*h*),
e) бани гатах (=gata*h*),
d) прѣнѹмех (=nume*h*).

De asemenea într'un zapis din 2 ianuariŭ 1661 şi într'un alt din 27 ianuariŭ 1669.

In acelaşĭ pachet maĭ este un zapis dela un «Негре феचор Фръчен», din 23 iuliŭ 1665, care nu e scris de popa Dancu şi 'n care totuşĭ citim ; «ам пѹс ӡиωах (=zioa*h*)».

Fie dară căt de cĭudat, fenomenul există; este sigur că ţeraniĭ dintr'o parte a Muscelului pronunţaŭ în secolul XVII — dacă nu maĭ pronunţă şi astădĭ — : gata*h*, nume*h*, măna*h*, mare*h*, a me*h*, Stoicah, cumpărătóre*h*, zioa*h*...; cu alte cuvinte, eĭ însoţĭaŭ pe vocala cea finală de un fel de aspiratiune, pe care nu scieaŭ s'o scrie cu slove altfel decăt prin х.

Trăsura cea caracteristică este, că 'n tóte aceste exemple, afară de pronumele personal *meh* (=mea), vocala finală cea aspirată urméză anume după silaba asupra căriĭ apésă accentul tonic, adecă numaĭ în vorbe paroxitone : *gátah*, *númeh* etc.; ba chiar şi pronumiĭ personalĭ cată să fi fost rostiţĭ la Românĭ tot-d'a-una într'o legătură enclitică cu numele ce le precede, căcĭ altmintrea — vocalele cele accentate fiind scutite de dispariţiune—nicĭ o dată «voea mea» saŭ «capul teŭ» n'ar fi devenit «voe-mĭ» şi «capu-ţĭ», încăt nicĭ chĭar *meh* nu avea accent.

Aşa dară aspiraţiunea servĭa în casul de faţă pentru a întări pe o vocală îndoit slabă : 1. slabă prin posiţiunea sa la finea cuvîntuluĭ; 2. slabă prin vecinătatea uneĭ silabe maĭ tarĭ.

Un rol cam analog jócă în limba persiană aşa numitul «*h* quiescent», care se pronunţa óre-cănd, dar astădĭ a remas numaĭ ca un simplu semn grafic : «Litera *h* finalis praecedenti vocali brevi «*a* (et *i* : *kih*, *c'ih*) tanquam sustinendae addita».[1]

(¹) **Vullers,** ***Grammatica linguæ persicæ,*** **Gissæ, 1870, p. 68, § 92—3.**

Ḑic «un rol *cam* analog», căcĭ nu trebuĭ să uĭtâm că: 1. la Persĭ tóte silabele finale *ah* saŭ *eh* sînt tot-o-dată accentate, ceia-ce nu se potrivesce cu exemplele române; 2. în cele maĭ multe cuvinte persiane finalul *ah* saŭ *eh* este organic, adecă provine din scăderea sufixuluĭ primitiv *aka*.[1]

La Germanĭ, pe de altă parte, ba în vechime şi la unele popóre italice, precum la Umbri şi la Oskĭ, *h* este saŭ a fost unul din mijlócele de a lungi o vocală, ceia-ce érăşĭ nu e alt-ceva în fond decât o întărire.

Când vocala nu oferĭa urechiĭ nemic aspirat, grafica exprima lungirea eĭ prin duplicare: *aa*, *ee* etc., după cum am vĕḑut şi la Românĭ într'o sémă din texturile de maĭ sus; când însă o aspiraţiune era cât de puţin simţibilă pentru auḑ, atuncĭ se scriea *ah*, *eh*, *ih*...[2]

In fine, în latinitatea din evul mediŭ *h* se intercala între doă vocale vecine, carĭ eraŭ altmintrea în pericol de a se contopi, adecă de asemenea un soĭu de întărire, precum: *cohactus* (=coactus), *trahicit* (=traiicit), *dihaconus* (=diaconus), saŭ chiar astăḑĭ franţusesce în *trahir* (=vechĭu frances «traïr»).[3]

Nu maĭ adăugâm, că şi 'n limbile semitice există un *h* întăritor al vocaleĭ.[4]

Maĭ pe scurt, finalul *h* în graĭul român dela Beleţĭ îşĭ află, ca fapt fisiologic, o perfectă justificare în limbile cele maĭ diverse, dar presintă în acelaşĭ timp un caracter propriŭ, o individualitate independinte.

Este semnificativ, că textul de maĭ jos, ca şi cel publicat sub No. VI, ambele atât de interesante pentru vocalismul român, unul cu lungirea vocaleĭ prin duplicare, cel-l'alt cu întărirea eĭ prin aspiraţiune, ne vin de o potrivă din Muscel!

1. † адеᵏ рада фата лȣ винти де велеᶣ скрисаᵐ ӡабисȣˡ (*sic*) меȣ

(¹) **Fr. Müller,** *Das Suffix ka im Eranischen*, în **Kuhn,** *Beiträge*, t. 3, p. 481—3.

(²) Veḑĭ despre acésta un capitul bine cugetat in **Höfer,** *Zur Lautlehre*, Berlin, 1839, p. 253—7, unde între altele: «Die Sache ist also die: man drückt die Dehnung aus, wie sie «sich zu hören gab». — Cf. **Corssen,** *Aussprache*, t. 1, p. 98.

(³) **Schuchardt,** *Vokalismus*, t. 2, p. 524—5.

(⁴) Cf. **Spiegel,** în **Kuhn,** *Beiträge*, t. 7, p. 101.

ла мѫна ȣкимеȣ пътрȣ ши ла върȣмеȣ татȣл брат его
ши върȣмеȣ драгȣл и бра его сѫ фиѧ де марѧ кредин
цѫ ла мѫна лорь кȣм сѫс щїѧ кѫ лѣм вѫндȣт партѧ
мѧ де мошиѧ кѫтѫ сѫ ва афлах ди хота
рȣл негрещелор панѫ (*sic*) ѫтрал прибоѧнилор
кѫтѫ сѫ ва гѫси вери ѫн сатѫ вер ѫн апѫ вер ȣскат
вер ѫ кѫнпѫ кѫт сѫ ва афла вер де мошиѧ вер де кȣпѫ
рѫтȣре ши парте ма де морѫ ши де виѧ дила ци
гѫнещ кѫтѫ сѫ афла партѣ ма ши фѫкȣтѫ ши не
фѫкȣт ши ам датѫ дерептѫ бан гата ȣг аї
ши ла ачаста ток фостаȣ wмени бȣни мѫрѫ
тȣриѧ анȣме татȣл дин белец и радȣл де колѣ
и шербан ѿтам и пѫрѫвȣл ши стан вѫтафȣл
дин бȣкȣрещ ши дȣмитрашко пѫхарѫникȣл
ши алац фрац каре шор пȣне искѫлитȣре ман
жос ши амѫ скрис еȣ иван дин брещ

(Subscris :) аз Дȣмитрашко пѫх искал

(punerea degetuluĭ :) еȣ рада фата лȣ винтилѫ

TRANSCRIPŢIUNEA:

† adec[a] Rada fata lu Vinti[lă] *de Belei* scris'*am* zabisu*l* me*u* la mâna uchi-me*u* Pă*t*ru şi la văru-me*u* Tatu*l* брат его (fratele luĭ) şi văru-me*u* Dragu*l* и бра[т] его (şi fratele luĭ) să fiĭa de marĭa credin*ţ*ă la mâna lorŭ, să *s*[a] ştiĭa că lé*m* vâ*n*du*t* par*t*ĭa mĭa de moşiĭa câtă să va afla*h* di[n] hotaru*l* Negreştelo*r* pană într'a*l* Priboĭanilo*r*, câtă să va găsi, veri în satŭ, ve*r*[i] în apă, ve*r*[i] usca*t*, ve*r*[i] în cânpŭ, câtă să va afla ve*r*[i] de moşiĭa ve*r*[i] de cupărăture, şi pa*r*te

mĭa de moră şi de viĭa dila Ţigăne*şt*ⁱ *cătă* să [va] afla pa*r*té *mĭa*, şi fă*cu*tă şi defăcu*t*ᵃ, şi a*m* datŭ dereptŭ ba*n*ⁱ gata u*gh*ⁱ 11, şi la aćasta toc^mélă^ fo*s*t'au omeni buni mărăturiĭa, anume : Tatu*l* di*n* Bele*ţ*ⁱ и (şi) Radu*l* de colé и Şe*r*ba*n* ѿтам (de acolo) и Părăvu*l* şi Sta*n* vătafu*l* di*n* Bucure*şt*ⁱ şi Dumitra*ş*co pă*h*ᵃrănicul şi ala*ţ*ⁱ fra*ţ*ⁱ care ş'o*r* pune i*s*căliture ma*i* jo*s*, şi amŭ scri*s* e*u* Iva*n* di*n* Bre*şt*ⁱ. аз (eŭ) Dumi*tra*ş*co* păh^arnic^ искал (am subscris), e*u* Rada fata lu Vi*n*tilă.

Notanda :

finalul *u* nu e întreg nicăirĭ;

finalul *u* jumătăţit : лорь (= lorŭ), амъ (= amŭ), датъ, дерептъ, сатъ, кънпъ;

pentru *oa* numaĭ simplul *o* : моръ, wмени;

дин, şi o dată cu perderea finaluluĭ н : ди хотарѹл, în loc de дин...;

de asemenea н perdut : ѹки-меѹ (=unchi-meu), кѹпъръторе (=cunpărăture);

дила;

меѹ, nu мїеѹ;

лѹ Винтилъ;

върѹл, în sens de «fratele unchĭuluĭ»;

фраци, în sens de toţĭ vecinii saŭ locuitoriĭ din acelaş sat;

pluralul cu *-ure* : кѹпърътѹре, искълитѹре;

а pentru е : съ фиа, съ съ щїа, мара (nearticulat), мошиа (nartic.), виа (neart.);

алаци = «ceĭ-l'alţĭ»;

contracţiunea : шор = «îşĭ vor»;

reflexivul *se* nedistins de condiţionalul *să* : съ съ щїа;

забисѹл = zapisul, póte cu б numaĭ din greşélă;

пънъ = «pînă», formă cu atât maĭ de notat, cu cât originea cuvîntuluĭ

pînă este de tot obscură, şi negreşit că n'a brodit'o d. Cihac, când o caută în latinul *per-ad* (!); [1]

верн = orĭ = lat. *vel;*

кънпъ (= cănpŭ);

un parasitic *ă* desvoltat lîngă *r* : мърътѹрия, Пъръвѹл, пъхърникѹл, fenomen fonetic fórte important, cunoscut în gramatica sanscrită sub numele de *svarabhakti* (ruptură de son) şi pe care linguistica l'a urmărit pînă acum cu mult interes în diverse limbĭ ario-europee : cf. medio-latinul *urebem=urbem, peregere = pergere,* [2] oskicul *sakarater* = lat. *sacratur, teremnattens = terminaverunt* [3] etc.; [4]

deosebirea juridică între averea moştenită şi averea căpătată : вери де мошия, вери де кѹпърътѹре;

infinitivul афлаҳ = află, vedĭ maĭ sus introducerea la acest text;

numĭ personale : Радѹл şi Рада, Татѹл, Драгѹл, Пъръвѹл, Винтилъ...

(¹) **Cihac,** *Dict. d'étym.*, p. 215.

(²) **Schuchardt,** op. cit., II, p. 406, 416 etc.

(³) **Corssen,** op. cit., II, p. 384 sq.

(⁴) Vedĭ maĭ ales **Benfey** în *Orient und Occident,* t. 3 (1864), p. 25-6, 32, 36, şi **Johannes Schmidt,** *Zur Vocalismus,* întregul tom 2 (1875).

NNo. XVIII—XXIII.

CRISÓVE

DELA

SIMEON MOVILA

1601—1602.

Crisóvele dela Simeon Movilă aŭ un interes întreit :

1. Ele sînt fórte rare, astfel că Fotino mărturisesce că nu i s'a întâmplat a vedé decât abia unul singur, [1] pe când noĭ publicâm aci nu maĭ puţin de cincĭ, tóte românesce, afară de carĭ maĭ cunóscem vr'o câte-va scrise slavonesce.[2]

2. De când şi pînă când a domnit Simeon Movilă în Ţéra-Românéscă, este o cestiune încurcată, pe care istoricii nostri, Românĭ şi străinĭ, n'o limpeḑesc de loc.[3]

3. În fine — şi asupra acestuĭ punct mě voĭu opri maĭ cu stăruinţă, — din câte crisóve, adecă diplome domnescĭ, îmĭ sînt cunoscute pînă acuma, cele maĭ vechĭ scrise românesce sînt anume dela Simeon Movilă.

In acest mod, pînă la probă contrară, onórea introduceriĭ limbeĭ naţionale în cancelaria princiară, cel puţin în Ţéra-Românéscă, aparţine familieĭ Movilescilor, a căriĭa politică totuşĭ, precum se scie saŭ se crede, nu era nicĭ decum naţională.

(1) Ἱστ. τῆς Δακίας, t. 2, p. 146 : «Σώζεται τούτου καὶ ἐν χρυσόβουλλον με ἔτος παλαιόν 7110.»

(2) De exemplu, din 28 aprile 1602 (m-rea Glavacĭoc No. XXIII), din 13 aprile 1601 (ibid. No. XXIX) etc.

(3) **Engel, Sincaĭ, Tunusli, Aron Florian,** etc. După **Laurian**, *Ist. Românilor*, ed. 2, Buc. 1862, p. 432, ar trebui să créḑă cine-va că Siméon Movilă n'a domnit decât vr'o câte-va minute !

Să fie óre permis de a cerceta causa acesteĭ neaşteptate innovaţiunĭ?

Ne vom mărgini, de o cam dată, a propune o simplă ipotesă.

La 15 maĭu 1601 — datul celuĭ de'ntâiŭ din cele cincĭ crisóve de maĭ jos — Mihaĭu Vitézul trăia încă, ducênd un traĭu de tabără peste Carpaţĭ, unde a fost măcelărit peste treĭ lune.

Simeon Movilă, năvălit în Ţéra-Românéscă cu o cétă de Polonĭ şi Moldovenĭ, era un usurpator.

Cronica muntenéscă ḑice despre el :

«Că fiind Mihaĭu-vodă la Ardél, în multe felurĭ de primejdiĭ «dela aĭ luĭ vrajmaşĭ, Ungurĭ, Nemţĭ, Léşĭ, Turcĭ, şi fiind cu dîn«şiĭ în luptă multă vréme, atuncĭa şi Simion-vodă, reul vrăjmaş, «vrémea şĭ-a găsit, că a venit aicĭ în Ţéra-Românéscă cu Léşĭ şi «cu Moldovenĭ de a gonit pre Dómna luĭ Mihaĭu-vodă şi pre fiĭu«seŭ Nicóla-vodă, şi a şeḑut aicĭa Domn în ţéră, găsind'o fără «stăpânire, numaĭ ce eraŭ Buzesciĭ câte-şĭ-treĭ fraţiĭ, că se hicle«nise de către Mihaĭu-vodă şi se închinase la Simion. O săraca de «ţéră, ce a păţit atuncĭa cu Léşiĭ şi cu Moldoveniĭ! că aŭ prădat «şi aŭ jăhuit tótă ţéra, şi mănăstirile, şi boĭarĭ, şi săracĭ, pînă «ce aŭ luat tot ce aŭ găsit la dînşiĭ. Atuncĭa Buzesciĭ, veḑênd a«tâta reutate, n'aŭ maĭ putut răbda, ci aŭ fugit peste Olt la Cra«iova etc.» [1]

Mihaĭu Vitézul, orĭ-ce s'ar ḑice, avea apucăture aristocratice, permiţênd boierilor şi chĭar ajutându-ĭ de a apăsa poporul, de unde însăşĭ clăcăşia a purtat la noĭ în secolul XVII caracteristicul nume de «legătura luĭ Mihaĭu-vodă», [2] măcar-că de fapt fusese maĭ de'nainte.

Simeon Movilă, ca antagonist, trebuia să se arate democrat.

Inlocuirea limbeĭ slavice în cancelaria domnéscă prin graiul

(1) *Magaz. istor.*, t. 4, p. 301. —Veḑĭ mult maĭ pe larg în ceĭ doĭ contimpuranĭ: **Heidenstein,** *Rerum Polonicarum libri XII,* Francofurti, 1672, in-f., p. 376—7, şi **Spontoni,** *Historia della Transilvania,* Venetia, 1638, in-4, p. 189—191.

(2) **Bălcescu,** *Starea socială a plugarilor,* în *Magaz. ist.*, t. 2, p. 237—8, 278.

poporan, întâmplată într'un mod atât de brusc, să nu fi fost óre o consecință a acesteĭ situațiunĭ?

Iată o întrebare.

Orĭ-cum ar fi, crisóvele luĭ Simeon Movilă sînt fórte importante.

Vom maĭ adăoga o vorbă despre doă acte, de asemenea în limba română, dela văduva acestuĭ principe.

Simeon Movilă — nĭ-o spune cronica luĭ Miron Costin — avusese «feciorĭ cincĭ : Mihăilaş, Gavril, Moise, Ioan şi Pătraşcu», dintre carĭ cel de 'ntîiu a reuşit să apuce pe o clipă domnia Moldoveĭ.[1]

Ca regentă, póte din causa tinereţeĭ acestuĭ Mihăilaş, se vede a fi fost mumă-sa Marghita, căcĭ există dela dînsa o interesantă poruncă către vătavul şi municipalitatea dela Pétra, prin care sînt scutiţĭ de dărĭ «6 butnari şi 2 puntaşi» de acolo.

Acest document, fórte scurt, noĭ l'am publicat în *Archiva istorică*, t. I, part. I, p. 70.

Un alt act dela aceiaşĭ Marghită, remas quasi-inedit, de óră-ce d. C. D. Aricescu l'a reprodus în *Revista istorică a Archivelor* (broşura I, 1874, p. 113) într'un mod imposibil, îl vom da maĭ jos ca apendice la crisóvele luĭ Simeon Movilă.

(1) *Letopis.* ed. Cogălnic. I, t. 1, p. 227—8.

XVIII.

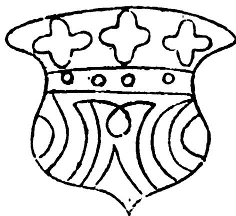
ÎNTĂRIRE DOMNÉSCĂ.

(Un scriitor Moldovén), Tîrgoviște, 1601, maiŭ 15.

Crisovul dela Simeon Movilă, publicat maĭ la vale, se află în original în Archivele Statuluĭ, pintre cele aşa numite «netrebnice» dela Tisména.

S'a transcris în ambele condice ale acesteĭ mănăstirĭ, în cea veche t. 1, fóia 589 verso, în cea nouă t. 3, p. 651—52, dar în amîndoă fórte necorect, astfel că pînă şi numele capitaleĭ Tîrgoviște, scris Тръговище cu тр unit în monogramă, copistul l'a citit *Zăgăeşti*!

Crisovul e scris pe hărtiă, nu tocmaĭ grósă, gălbuiă, lungă de 30, lată de 21 centimetri, cu semnul de fabrică dela Braşov, întocmaĭ ca în textul publicat maĭ sus sub No. XV :

Acest semn de fabrică, în genere, este cel maĭ obicĭnuit în actele muntene de pe la finea secoluluĭ XVI, ceia-ce probéză că hărtia transilvană era pe atuncĭ la noĭ cea maĭ respăndită.

Documentul a fost ce-va maĭ lung în fóiă, căcĭ în starea'ĭ actuală el este forfecat jos, aşa că din numele scriitoruluĭ a maĭ re-

mas numaĭ litera ш, care fusese aruncată d'asupra, bună-óră ca în Iѡнъ^{ш}, Пътра^{ш}ко etc.

Obiceiul de a iscăli gramaticul jos în colţul actuluĭ, ér nu sus în rînd cu velétul, este moldovenesc, străin crisóvelor şi chĭar zapiselor muntene din epoca ce ne preocupă, ceĭa-ce ne face a conchide, că scriitorul, ca şi Simeon Movilă, va fi fost din Moldova.

Scrisórea e cursivă, dar rară, cu litere marĭ de vr'o 3 milimetri şi o distanţă de peste 1 centimetru între rîndurĭ.

Sigilul domnesc, rătund, de 18 milimetri în diametru, presintă la mijloc pe vulturul muntenesc cu crucea în cĭoc, ér înpregĭur : † симеѡн м огила воевода.

La locul lăsat gol între м şi о, sînt doă săbiĭ încrucişate, blazonul Movilescilor.[1]

Subscrierea princiară este :

Sub raportul curat istoric, vom observa că actul s'a scris atuncĭ când Simeon Movilă trăia încă bine cu puternica familiă a Buzescilor, căcĭ se consulta anume cu : «џѹпънѹл Радѹ чѣѹ фост клѹчар Бѹзескѹл», unul dintre ceĭ treĭ fraţĭ carĭ, maĭ tărḑiŭ, l'aŭ bătut şi alungat din ţéră.

1. † млтїю бжїю иѡ симеѡ^{н} могила воево^{да} г^{с}п^{д}нъ. дата^{м} дѹ^{м}-нѣмѣ ка^{р}та

(¹) Veḑĭ **Niesiecki,** *Herbarz Polski,* verbo Mohyla.

2. дȣ^{м}нимѣле. кȣ^{н}вѫцѫтȣра дȣ^{м}нимѣле. рȣгѫторюлȣи но^{с}трȣ
3. егȣмѫнȣлȣ^{и} де ти^{с}мана. ши а то^{т}. сѫборȣ^{л} де аколо. спре
4. ачѣста ка ди сѫ ҳїе во^{л}ни^{ч}. ши пȣта^{р}ни^{ч}. кȣ ка^{р}тѣ дȣ^{м}нимѣле
5. а цинѣ ши а лȣа де^{н} то^{т} венитȣ^{л}. че ва ҳи де жȣмѫта^{т}е
6. де ба^{л}та би^{с}трецȣлȣ^{и}. кȣ^{м} аȣ цѫнȣ^{т} ши ман^{н}та. ꙟ^{н} ӡилеле
7. а^{л}то^{р} до^{м}ни. пе^{н}трȣ че а^{м} вѫӡȣ^{т} до^{м}нѣмѣ. кѫ^{р}циле а^{л}то^{р}
до^{м}ни
8. бѫтрѫни. ши мѣȣ мѫ^{р}тȣриси^{т} наи^{н}тѣ дȣ^{м}нимѣлѧ (*sic*).
9. ɰȣпѫнȣ^{л} радȣ^{л} чѣȣ[1] фо^{с}тȣ клȣча^{р}. кȣӡе^{с}кȣ^{л}. де кѫте ѡри
10. аȣ вѫ^{н}дȣ^{т} до^{м}нїи бѫ^{л}циле. ꙗрѫ кѫлȣгѫрїи. то^{т} аȣ цѫнȣ^{т} жȣмѫ-
та^{т}е
11. де^{н}трачѣ ба^{л}тѫ. ши вамешїи лȣкрȣ наȣ авȣ^{т}. ниче ли саȣ цѫнȣ^{т}
12. ꙟ^{н} самѫ дечи дȣ^{м}нѣме. ꙟ^{н}кѫ ма^{м} мило^{с}тиви^{т} шѣ^{м} милȣи^{т}
дере^{пт} ачѣ
13. та (*sic*) ниме сѫ нȣ аибѫ а ѡпри пре^{с}пре ӡиса дȣ^{м}нимѣле
ши^{н}тра^{лт}
14. ки^{п} сѫ нȣ ҳїе [L. S.] пи$^{с.}$ ȣ тѫргови^{щ} в^{л} ӡ҃ра маю еі д҃ни
15. са^{м} гп^{д}вами велѣ^{л}

(Subscris :) Симеѡн воевода.

† велици болѣ^{р} ȣчи^{л}.

ш̄ (?)

TRANSCRIPŢIUNEA:

† милостїю божїю Иѡаннъ Симеѡнъ Могила воевода господинъ (cu mila luĭ Dumneḑeŭ Ion Simeon Movilă vodă, Domn). Dat'a*m* du*m*né-mé

(¹) Gramaticul pusese de'ntâiŭ slavonul бик (fost) şi apoĭ, aducêndu-şĭ aminte că scrie romănesce, l'a şters şi l'a înlocuit prin чѣȣ.

cartĭa dumni-méle cu'nvăţătura dumni-méle rugătorĭului nostru egumănuluĭ de Tismana şi a tot săborul de acolo, spre acésta ca di să hie volnic[i] şi putĭarnic[i] cu carté dumni-méle a ţiné şi a lua den tot venitul ce va hi de jumătate de balta Bistreţuluĭ, cum au ţănut şi maintĭa în zilele altor domni, pentru ce am văzut domné-mé cărţile altor domni bătrăni, şi méu mărturisit nainté dumni-mélĭa g'upănul Radul céu fostu clućar Buzescul, de căte ori au văndut domnii bălţile, ĭară călugării tot au ţănut jumătate dentr'acé baltâ, şi vameşii lucru n'au avut nice li s'au ţănut în samă, deci dumné-me încă m'am milostivit şém miluit; derep[t] acé[s]ta nime să nu aibâ a opri prespre zisa dumni-méle, şi 'ntr'alt chip să nu hie, пис 8 (scris în) Trăgovi$ş$t[e] влет 7109 (în anul 1601) maĭu 15 дни (zile), сам господствами велѣл (însăşĭ domnia mea a poruncit).

Simeon voevoda.

✝ велици болѣри 8чили (mariĭ boierĭ aŭ învăţat).

....$ş$ (?)

N o t a n d a :

finalul *u* întreg : фост8, în cele-l'alte cuvinte ultima consónă fiind aruncată d'asupra rînduluĭ;

finalul *i* întreg pretutindenĭ;

confusiunea grafică între ѣ şi ѧ : картѣ şi картѧ, маинтѧ şi наинтѣ;

aceĭaşĭ confusiune între е şi ѧ : д8мни–мѣле şi д8мни–мѣлѧ;

ѫ numaĭ la finea cuvintelor : балтѫ, аибѫ;

formă triplă : д8мнѣ-мѣ, домнѣ-мѣ şi д8мнѣ-ме;

цинѣ cu *i*, dar цън8т cu *ă*;

а ca prepoziţiunea dativuluĭ : дат-ам ....ег8мън8л8и де Тисмана ши а тот събор8л;

pleonasm de stil juridic : а цинѣ ши а л8а...;

ниче, dar дечи;

ден;

маинтѧ (magis ante) = «maĭ nainté» (magis in ante);

пентрꙋ че, în sens de «pentru că»;

ниме;

цꙋпъꙋла cu ц, dar жꙋмътате cu ж;

съ хїе, ва хи, nu *fi*-;

шѣм=«şe-am», nu contracţiunea ordinară шам;

remarcabil conjunctiv : ка ди съ хїе (ut sint);

кꙋ'невъцътꙋра, în sens de : «cu porunca»;

rangul pus între numele de botez şi acel de familiă : Радꙋл чѣꙋ фостꙋ клꙋчар Бꙋзескꙋл,—cf. maĭ sus textul No. X;

в и в клꙋчар şcris şi apoĭ şters, înlocuindu-se cu чѣꙋ фост клꙋчар, indică stăruinţa logofeţilor de a se desbăra de formule slavice;

în frasa : де къте ѡри аꙋ вънꙋт домнїи бълцииле, «vĕndut» are sensul de «arendat»;

fórte importantă e forma преспре=«peste», şi anume :

sub raportul fonetic, ca trecere a luĭ *p* în *t* în vecinătatea luĭ *r* (cf. *pricoliču*=*tricoliču*) şi'n vecinătatea luĭ *s* (cf. *creţ*=*crit*- din *crispus*);[1]

sub raportul morfologic, ducêndu-ne la latinul *per-super* în loc de *per-extra*, după cum credea d. Cihac din necunóscerea prototipuluĭ преспре[2], ba şi пресие, precum vom vedé în textul ce urméză.

(¹) In genere *p*=*t* este în linguistică de o raritate nespusă. Cf. **Curtius,** *Grundzüge d. griech. Etymologie*, ed. 4 (1873), p. 187—9, şi **Pictet,** *Les origines indo-européennes*, t. 1, p. 224. Ca fenomen analog, este în dialectul grec tzaconic *ph*=*th* : βαθή (=βαφή), θυτέ (=φυτόν) etc., vedĭ **Deville,** *Etude du dialecte tzaconien*, Paris, 1866, p. 84.

(²) **Cihac,** *Dict. d'étymol.*, p. 215.—Tot acolo *spre* se derivă din *ex-per*, deşi maĭ sus, p. 107, însuşĭ autorul descompune *sprincéna* în «super-in-gena», comiţênd însă şi aci o eróre, căcĭ *g'* (ц) nu se rădică la *c* (ч), ér *sprincéna*, la Macedo-românĭ *sufrancéoa* (pentru *-n-* cf. portugesul «sobra*n*celha») este pur şi simplu latinul plural *supercilia*, cu *l* trecut la Românĭ în *n* întocmaĭ ca în *sémăn* din *similis* (cf. portugesul *semelhar*). **Nemnich,** *Polyglotten-Lexicon der Naturgeschichte*, Hamburg, 1793, in-4, t. 2, p. 1402, aduce forma română : «sprinc*él*ele». Orĭ-de-unde o va fi luat, ea este cea primitivă. *Spre* în «sprincénă» fiind dară *super*, nu înţelegem, pentru ce simplul *spre* trebuĭ să fie *ex-per* (!), şi nu tot *super?* In privinţa accentuluĭ, alăturĭ cu latinul *super* cf. grecul ὑπέρ. E şi maĭ curiósă procederea d-luĭ *Cipar, Gramatica*, t. 1, Buc. 1869, care la pag. 370 scie că *spre* e *super*, ba cunósce şi forma *prespre*, despre care ɗice că este «în loc de *preste* de acum», şi totuşĭ la pag. 367 declară că *preste* e «strămutatu» din *prestră*, — o contradicţiune fără păreche!

XIX.

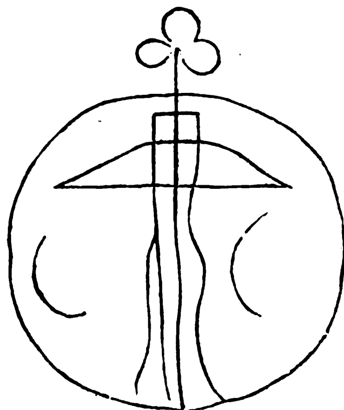
INTĂRIRE DOMNÉSCĂ.

ALEXA, FĂRĂ LOC, 1602, APRILE 8.

Originalul în Archivele Statuluĭ : Tisména, moşia Borescií.

S'a copiat de o potrivă necorect în ambele condice ale mănăstiriĭ, în cea veche t. 1, p. 359, şi în cea nouă t. 1, p. 544.

E scris pe hârtiă destul de fină, lungă de 28 ½, lată de 20 ½ centimetri, cu următorul semn de fabrică[1] :

Pecetea este întocmaĭ ca în documentul precedinte, dar subscrierea domnéscă e maĭ puţin încărcată de cernélă.

Scrisórea este elegantă şi subţire, literele fiind cam de 2 milimetri, ér distanţa între rîndurĭ de 1 centimetru.

Crisovul s'a dat în urma victorieĭ luĭ Simeon Movilă asupra rivaluluĭ seŭ Radu-vodă Mihnea, pe care 'l susţineaŭ Buzescií ceĭ resculaţĭ şi despre care ḑice puţin parlamentar : «кѫндȣ саȣ рѫдикат нещіе лотри кȣ Радȣл-водѫ.»

(1) Acelaşĭ semn de fabrică, maĭ clar în unele puncturĭ, îl vom reproduce în *Acte municipale* după un document tot din 1602 (m-rea Golgota No. V).

1. † иw симиwн могила воиводa. бжїю млстїю гсдрь земли вла-
кои. датам домнїа мѣ
2. ши ам милуит. боiарииул домнїеи мѣле преда цинцерѣнул. кь са-
тул боръщїи ши кь баiа.
3. ꙟ жудецул мехединцилwр, къче кау фост луи де мошїе маи дѣ-
нте врѣме.
4. ши алтъ пентру че ау служит ши сау невоит ла служба домнїеи
мѣле. кънду сау ръдикат
5. кь мехадинцїи [1] кь радул вод. деч ка съи хїе луи. сате де мошїе
кь тот венитул лор.
6. дела домнїа мѣ. пънъ ꙟ вѣк. ши нименилє съ нь съ маи амѣс-
тече прес пе картѣ
7. домнїеи мѣле. [L. S.] влѣтw ꙁзрї мсца ап и.
8. † сам гсднъ казал.

(Subscris :) Симеwн воевода.

† алеѯа

TRANSCRIPȚIUNEA :

† Иwаннъ Симиwнъ Могила воевода божїю милостїю господарь земли влашкои (Ion Simeon Movila vodă, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnul Țereĭ-Românescĭ), dat'am domnița mé şi am miluit boĭarinul domnieĭ méle Preda Țințerénul cu satul Borăştii şi cu Baĭa în județul Mehedinților, căce c'au fost lui de moşie mai déinte vréme, şi altă pentru ce au slujit şi s'au nevoit la slujba domniei méle, căndu s'au rădicat nesto lotri cu Radul vodă, deci ca să-i hie lui

(¹) Inainte fusese scris: неψ лотри, din care se maĭ cunósce щ şi finalul три, apoĭ s'a ras şi s'a pus : кь мехединцїи.

sate de moşie cu tot venitul lor dela domnia mé până în véc, şi nimenile să nu să mai améstece prespe carté domniei méle, вл҃ѣто ҂ҁрı мѣсаца (în anul 1602, luna) aprilie 8, сам господинъ казал (însuşi Domnul a poruncit).

Simeon voevoda.

† Alexa.

NOTANDA:

finalul *u* întreg : кънд8;

нименилє;

reflexivul *se* confundat grafic cu condiţionalul *să* : сѫ н8 сѫ маи амѣстєчє;

алтъ, în sens adverbial de «secundo»;

маи дѣинтє врѣмє (=mai de-*ainte*...);

пєнтр8 чє, în loc de «pentru-că»;

кѫчє к'л8=căcĭ că..., etimologicesce *quoque-quod* (ca formă кѫчє *quoque* : : нєчє : *neque*, ér ca transiţiune de ideĭ—кѫчє : *quoque* : : slavic modern бо «quia» : slavic vechĭu бо «quoque» : : germ. *denn* «quia» : *denn* «quoque» : : grec γάρ etc.);

прєспє=«preste», formă fórte remarcabilă, despre care veḑĭ Notanda la textul precedinte;

лотри, nu ca «hoţĭ», ci ca «ómenĭ fără căpătĭĭu»;

pronumele repetat pentru maĭ multă demonstraţiune : ка сѫ-и хїє л8и;

ж8дєц8л Мєхєдинцилѡр;

ам мил8ит боıарин8л, fără прє la acusativ.

XX.

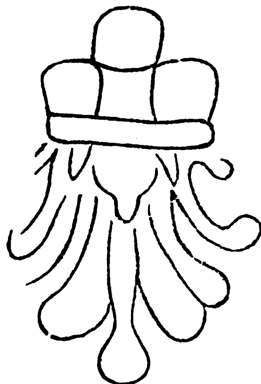
PORUNCĂ DOMNÉSCĂ.

FĂRĂ LOC, 1602, APRILE 13.

Originalul în Archivele Statuluĭ : mănăstirea Radu-vodă No. XXIII.

În condica acesteĭ mănăstirĭ nu s'a copiat.

E scris pe hărtiă tare, dar nu grósă, gălbuiă, lungă de 31 ½, lată de 20 ½ centimetri, cu semnul de fabrică :

Pecetea şi subscrierea domnéscă sînt ca în cele doă NNo. de maĭ sus.

Scrisórea, maĭ îndesată decăt în textul precedinte şi cu o cernélă rădăciniă maĭ deschisă, nu distinge destul de bine pe з de ь.

1. † млстїю бжїю їw симеwн могила воеводa и гсднъ. даваТ гсдво-
ми сїе повелѣнїе гсдвами. калꙋгером.

2. w ста монастир w бꙋкрещ че ꙗсте а стелен. ка съ фїе тари ши
пꙋтѣрничь кꙋ картѣ

3. домнїеи мѣле. аш цинѣрѣ морїле дела длъга. кꙋм аꙋ фост ци-
нꙋт ши май денаинте

4. врѣме. дерепт8 че съ нт кꙋмпърате дела дѣтко ключѣрюл. дерептꙋ
ачѣїа нимѣ

5. съ найбъ ан wпри престе картѣ домнїеи мѣле. къ лѣꙋ кꙋмпърат
стелѣ спътарюл

6. ачел сат длъга ши кꙋ ачѣле морѣ за ꙁмѣ ас. ши ꙁѣче коц де
постав. ши. к де коц

7. де атлаꙁ. дерепт ачѣꙗ нимѣ съ нꙋ се испитѣскъ престе ачѣ-
ста карте а домнїе

8. мѣле. ши вои слꙋжиле лꙋи цїефаи комис каре и вор фи ачїи съ
авец а еши де ачїи дела

9. сат къ де нꙋ вец еши домнїꙗ мѣ вою тримѣте нищ армаш де
въ вор адꙋч легац ла домнїꙗ

10. мѣ. аша въ гръескꙋ. ши май мꙋлт съ нꙋи дѣвꙗлꙋиц пре кълꙋ-
гъри аша въ гръескꙋ

11. домнїе мѣ. инак да нꙋ ст по рѣч гсдвами. пис мсца ап гї дни

12. сам гсднъ казал (L. S.) лѣт ꙁрї

(Subscris :) симеwн воевода

пан ꙗнаки ꙋчи

TRANSCRIPŢIUNEA:

† милостїю божїю Iwаннъ Симеwн Могила воевода и господинъ, давам господствоми сїе повелѣнїе господствами калѸгером wт свѧта монастир wт (cu mila luĭ Dumneḑeŭ Ion Simeon Movilă, vodă şi domn, dă domnia mea acéstă porunca a domnieĭ mele călugărilor dela sânta mănăstire din) Bucureşti ce ĭaste a Steleĭ, ca să fie tari şi putérnici cu carté domniei méle a-şi ţinéré morile dela Dlăga, cum au fost ţinut şi mai denainte vréme, dereptu ce sănt cumpărate dela Détco clĭucérĭul; dereptu acéĭa nimé să n'aibă a-i opri preste carté domniei méle, că léu cumpărat Stelé spătarĭul acel sat Dlăga şi cu acéle moare ѯа (pentru) 45,000 aspri şi zéce coţi de postav şi 20 de coţi de atlaz, derept acéĭa nimé să nu se ispitéscă preste acésta carte a domnie-méle; şi voi, slugile lui Ştefan comis, carei vor fi acii, să aveţi a eşi de acii dela sat, că de nu veţi eşi, domniĭa mé voĭu triméte niste armaşi de vă vor aduce legaţi la domniĭa mea; aşa vă grăescu, şi mai mult să nu-i învăluiţi pre călugări, aşa vă grăescu domnie-mé; инак да нѣст по рѣчи господствами, пис мѣсаца априлїа гї дни, сам господинъ казал, лѣт ѯрї (altfel să nu fie, după vorba domnieĭ mele; s'a scris ale luneĭ luĭ aprile în 13 ḑile; însuşĭ Domnul a poruncit; în anul 1602).

Simeon voevoda.

пан Iанаки Ѹчи (domnul Ianachi a învăţat).

NOTANDA:

finalul *u* întreg: гръескѸ, дерептѸ;

finalul *i* se sub-înţelege maĭ adesea în consóna aruncată d'asupra rîndului: армаш, лега ц, аве ц...;

infinitivul întreg: а-ши цинѣрѣ;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să*: съ нѸ се испитѣскъ;

лѸи, nu лѸ;

домнїе-мѣ, домнїе-мѣле, cu «domnie» neflexionat, dar şi : домнїеи мѣле;

дерептȣ че, în sens de «pentru-că»;

нимѣ;

cuvinte accentate : á мори́ле, моарѐ, ачѣiа̀. н'ани́кѫ:

dela «moară» pluralul nearticulat : моарѐ, nu мори, dar cel articulat мори́ле;

атлаз, stofă de mătase (satin)=bizantul ἀτλάζι=rusul **атласъ**=turcul *athlas*;

particularitatea economică : un sat cu morĭ vîndut pe 45,000 aspri+ *10 coţĭ de postav+20 coţĭ de atlaz;*

pentru sintaxă : бои, слȣџиле лȣи Штефан комис, кареи вор фи ачїи, сѫ авеци а еши де ачїи дела сат;

vocativ : слȣџиле, nu слȣџилор:

армаш, literalmente «om de arme», devenit simplu agent poliţienesc : вою тримѣте нещїе армашии де вѫ вор адȣче легаци, întocmaĭ ca în Francia *gendarme* (=gens d'arme), deşi acéstă scădere logică identică a provenit în fie-care ţéră pe o cale proprie;

repetiţiunea pentru maĭ mare vigóre (δεῖξις τοῦ νοῦ) : аша вѫ грѫескȣ, ши маи мȣлт сѫ нȣ-и дезлегаци пре кѫлȣгѫри, аша вѫ грѫескȣ, frasă în care se maĭ cuprinde în acelaş timp o altă repetiţiune pentru maĭ multă claritate (δεῖξις τῆς ὄψεως) : сѫ нȣ-и (=nu pre eĭ) дезлегаци пре кѫлȣгѫри.

XXI.

PORUNCĂ DOMNÉSCĂ.

Gherghi, (Tîrgovişte?), 25 iuniŭ (1602).

Originalul în Archivele Statuluĭ : mănăstirea Zlatar No. XI, fără ca să fie copiat în vre-o condică.

E scris pe o fóiă de hărtiă la fel cu cele precedinţĭ, lungă de 31, lată de 21 centimetri, care fiind încleĭată din dos cu o altă hărtiă — şi acéstă deja în secolul XVII, când s'a inscris acolo: **картѣ лȣ сѫмишн могила вwдѫ** за (pentru) мошїа ѿ (dela) **сѫлкȣца жȣмѫтате**, — semnul de fabrică abia se maĭ póte discerne : doă florĭ de crin unite prin base.

Scrisórea, cu cernélă rădăciniă, e ne'ngrijită, când maĭ mare, când maĭ măruntă, cu multe litere reŭ determinate, ér distanţa între rîndurĭ este aprópe de 1 centimetru.

Sigilul domnesc, care fusese placat pe céră roşiă, mare de 4 centimetri în diametru, s'a deslipit.

Iscălitura princiară, cu cenobar, e făcută în monograme lungĭ (15—17 milimetri) şi subţirĭ de mâna gramaticuluĭ, adecă ceia-ce se chiamă în paleografiă «signature apparente» ,—lucrul cel maĭ ordinar, ba am puté ḑice chiar exclusiv, abia cu doă-treĭ excepţiunĭ, în crisóvele române pînă la 1600.

Fórte instructiv sub raportul juridic, după cum se va vedé maĭ jos în Notanda, textul de faţă ne presintă tot-o-dată o interesantă particularitate istorică, şi anume aceïa că ne apare aci ca mare-logofát al luĭ Simeon Movilă acelaşĭ «**Ѳїwдосїе**» , care pînă acum era cunoscut numaĭ ca sluga cea maĭ credincĭósă a luĭ Mi-

haïu Vitézul şi, prin urmare, ca duşman înverşunat al Movilescilor.

Mare-logofăt al luï Mihaïu în curs de maï mulţĭ anĭ, acest Teodosie — om cu destulă sciinţă de carte — scrisese româneşce pe la 1597 o entusiastă biografiă a erouluï, pe care Germanul Baltazar Walther, petrecĕtor în Tîrgovişte, a şi tradus'o atuncĭ lătinesce, după cum mărturisesce însuşĭ în prefaţă : «Ju«nio et Julio mensibus anni 1597, brevem quendam rerum gesta«rum, *Walachico sermone a Dn. Cancellario conceptum*, atque «ab ipso Waiwoda approbatum contextum, in aula Targowistea «obtinebam».[1]

Cum de s'a împăcat dară marele nostru logofăt cu usurpatorul Simeon Movilă ?[2]

Textul de maï jos nu ne-o spune.

Să nu ne grăbim însă a acusa din sentimentalism.

Când judecâm cu sânge rece, pe basa fântînelor istorice, logofĕtul Teodosie reese la lumină, din contra, ca un mare patriot şi ca cel maï profund om de Stat dintre boiariĭ românĭ de pe atuncĭ, care însă trebuia să fi fost fórte supărat pe Mihaïu-vodă — eroŭ, dar nu diplomat — şi ïată cum :

După ce Ţera-Românéscă se liberase de Turcĭ prin victoria dela Călugărenĭ, logofĕtul Teodosie combătea neferieitul plan al Banuluï Mihalcea de a cuceri cu orĭ-ce preţ Transilvania şi stăruïa ca lucrurile să se mărginéscă d'o cam dată cu independinţa cea dobăndită; cànd însă n'a fost ascultat, atuncĭ, din cel maï mo-

(¹) D. **Papiŭ**, *Tesaur de monumente*, t. 1, p. XII, ḑice : «Incăt pentru Logofĕtul care «compuse descrierea română, s'ar cere a sci : cine era Logofĕtul luĭ Mihaïu pre la aniĭ «1595—7, lucru ce sperâm că se va puté sci cu timpul». — Cestiunea este de a sci, nu cine a fost «Logofĕtul», căcĭ *logofeţĭ* eraŭ mulţĭ, dar cine a fost «marele Logofĕt» (Cancellarius), care era numaĭ unul, şi nu între aniĭ 1595—7, căcĭ divanul princiar se modifica în parte la fie-care 1 septembre, ci numaĭ în lunele Iuniŭ-Iuliŭ 1597, căcĭ Walther vorbesce anume despre marele logofĕt d e a t u n c ĭ. Eĭ bine, în crisovul luĭ Mihaïu din 30 *iuliŭ* 1597 (mănăstirea Câmpŭ-lung, pe satul Grădiştea) marele logofĕt este — Teodosie. El ocupa însă acest post deja din 1596, cu un an maĭ nainte, precum arată un alt crisov dela Mihaïu, din 10 iuniŭ 1596 (m-rea Rîmnic No. I).

(²) Iată toţĭ boiariĭ ceĭ marĭ aĭ luĭ Simeon Movilă, după un crisov al luĭ scris slavonesce din 20 iuniŭ 1602 (Archivul Statuluĭ, Bistriţa din Oltenia No. LIV) : Dan mare-vornic, Teodosie mare-logofăt, Pană mare-vistiar, Ïanachi mare-spatar, Ştefan mare-comis, Gherghina mare-stolnic, Costandin mare-paharnic şi Dumitrachi mare-postelnic.

derat devenind cel maĭ radical, el propunea luĭ Mihaĭu de a extermina pe toţĭ Ungurii din Ardél, căcĭ numaĭ ast-fel va puté să 'şĭ asigure cucerirea; dar şi acum sfatul seŭ a fost respins din causa contra-sfatuluĭ umanitar al cluceruluĭ Radu Buzescu, vechĭu amic al Maghiarilor.

Ungurul Wolffgang Bethlen ḑice :

«Logofătuluĭ Teodosie, care era om în vrîstă şi renumit la toţĭ «prin onorabilitatea sa, nu-ĭ plăcea invasiunea Transilvanieĭ.» [1]

Un alt contimpuran ne spune :

«Teodosie, logofătul cel de pe vremea luĭ Mihaĭu-vodă, era om «bătrîn şi reŭ către Ungurĭ. El a şi aţiţat pre Mihaĭu-vodă să «taie pre Ungurĭ, şi s'ar fi şi întâmplat de vr'o căte-va orĭ, de nu «s'ar fi împotrivit Radul Cluciarul (Buzescu)». [2]

Prin urmare, Mihaĭu nu asculta pe marele seŭ logofăt.

Dar să'l fi ascultat, se maĭ întâmpla óre şi atuncĭ catastrofa dela Turda?

Nu.

In orĭ-ce cas, lăsând la o parte nestatornicia politică cea scusabilă a logofătuluĭ Teodosie, cată să regretâm fórte mult perderea scrieriĭ sale r o m â n e din 1597, căcĭ ea ar fi trebuit să ocupe un loc de onóre tocmaĭ în colecţiunea de faţă.

In lipsă'ĭ dâm aci subscrierea cea bătrînéscă a acestuĭ remarcabil Român, aşa după cum o găsim într'un crisov al luĭ Mihaĭu Vitézul din 18 ianuariŭ 1597 (Mitropolia Bucurescĭ No. CXXXII):

(¹) **Bethlen,** *Historia de rebus Transsylvanicis,* Cibinii, 1785, t. 4, p. 336 : «Non deerant tamen e Bojaronibus aliqui, quibus consilia de invade da Transilvania displicerent. «In his Theodosius Logoffet alias Cancellarius, vir provectae aetatis, et probitatis opinione «ad omnes commendatus.»

(²) **Şincaĭ,** *Cron.*, II, p. 276.

1. † мл с тїею б҃жїею іѡ симиѡ н могила воево дд и г сд нъ вла ш кои зе м ли пише т г сд воми бол ѣ рини м г сд вами

2. водд лѡ г и си до ри бані кралю в ски м. дꙋ п ачѣꙗ въ гръ с кꙋ до м нїꙗ мѣ пъ нт рꙋ ръ н дꙋ л

3. лꙋ ха м ѕа. ѿ спинѣни. каꙋ вени т наи н тѣ до м нимѣле де сѣꙋ желꙋи т кꙋ м аꙋ фо ст кꙋ м пъра т

4. кало т ба н жꙋмътате де сатꙋ де н съ л кꙋцъ дела сътѣни. ꙗ р дꙋ н моа р тѣ лꙋ

5. кало т ба н и́и сѣꙋ скꙋла т ачеи ѡаме н жꙋ м тате де съ л кꙋ ц. де сѣꙋ пъръ т кꙋ

6. кꙋ м націи лꙋ кало т ба н кꙋ ха м ѕа и пръвꙋ л. ши ашаꙋ фо ст пъръ т ꙋ ачеи

7. рꙋмъни наи н тѣ до м нимѣле. кꙋ м ꙗꙋ фо ст кꙋ м пъра т кꙋ сила̀ ши фъ р воꙗ

8. лѡ р де ч до м нїꙗ мѣ лѣ м фо ст да т лѣцє ачелѡ р рꙋмъни вї боꙗри съ жꙋре

9. кꙋ м ꙗꙋ кꙋ м пъра т кало т ба н фъ р воꙗ лѡ р .ркъ де н чела ръ нд ши шаꙋ пꙋ с ѕиѡа

10. ла винерѣ маре кꙋ м съ вїе кꙋ лѣцѣ съ жꙋре .р диванꙋ л до м нимѣле. де ч

11. къ нд аꙋ фо ст ла ѕ... ла соро к и и наꙋ вени т ши дѣчїꙗ .р коа ч ꙗр наꙋ маи

12. вени...... дере н тачѣꙗ .р врѣ м че бе р (*sic*) ведѣ ча с тъ ка р те а до м нимѣ л

13. іа^{р} вои съ кѫ8та^{ц} сѫ ле лѫѡаци рѫвашеле дела чей оаме^{н} съ ле да^{ц} ла мѫна

14. л8 ха^{м}ѕа. ши съ аибѫ аи цинѣ ша фи еи р8мѫни к8^{м} сѣ8 вѫ^{н}-д8^{т} іа^{р} к8и

15. се ва пѫрѣ стрѫ^{м}б8 сѫ віе де фа^{ц} наи^{н}тѣ до^{м}нимѣле. инакъ да нѣ^{ст} по ре^{ч}

16. г^{сд}вами. и^{с} аїѡ^{л}сїе велики лѡ^{г}фе^{т}. ии^{с} герги м^{с}ц ю^{н} ке ди

† IѠ СИМЇѠН ВОЕВОДА (L.S.) МИЛОСТЇЮ БОЖЇЮ ГОСПОДИНЪ

TRANSCRIPŢIUNEA:

† милостїею божїею Іѡаннъ Симишнъ Могила воевода и господинъ влашкои земли (Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Ion Simeon Movilă, vodă şi domn al Ţereĭ-Românescĭ), пишет господствоми болѣриним господствами Вода лѡгофет и Сидори бани кралювским (scrie domnia mea boiarilor domnieĭ mele luĭ Vodă logofát şi luĭ Sidor, banĭ de Craĭuva). Du*p*^{ă} acéĭa vă grăescu do*m*niĭa mé pă*nt*ru ră*n*du*l* lu Ha*m*za ѿ (dela) Spinéni, c'au veni*t* nai*n*té do*m*ni-méle de séu jelui*t*, cu*m* au fo*st* cu*m*păra*t* Calo*t*^{ă} ba*n* jumătate de satu de*n* Să*l*cuţă dela săténi, ĭa*r* du*p*^{ă} moa*r*té lu Calo*t*^{ă} ba*n* ii séu scula*t* acei oame*n*^{i} ju*m*^{ă}tate de Să*l*cu*ţ*^{ă} de séu părăt cu cu*m*naţii lu Calo*t*^{ă} ba*n* cu Ha*m*za и (şi) Prăvul, şi aş'au fo*st* părăt*u* acei rumăni nai*n*té do*m*ni-méle, cu*m* ĭ-au fo*st* cu*m*păra*t* cu sila şi fă*r*^{ă} voĭa lo*r*, dec^{i} do*m*niĭa mé lé*m* fo*st* da*t* lége acelo*r* rumăni 12 boĭari să jure, cu*m* ĭ-au cu*m*păra*t* Calo*t*^{ă} ba*n* fă*r*^{ă} voĭa lo*r* încă de*n* cela ră*n*^{d}, şi ş'au pu*s* zioa la vineré mare, cu*m* să vie cu légé să jure în divanu*l* do*m*ni-méle; dec^{i} că*n*^{d} au fo*st* la z[ioa] la soroc ii n'au veni*t*, şi déciĭa încóc^{e} ĭa*r*^{ă} n'au mai veni[t]... dere*p*t-acéĭa în vré*m*^{e} ce ve*r* vedé éa*s*tă ca*r*te a do*m*ni-mél^{e}, ĭa*r*^{ă} voi să căuta*ţ*^{i} să le luoaţi răvaşele dela cei oame*n*^{i} să le da*ţ*^{i} la măna lu Ha*m*za, şi să aibă a-i ţiné ş'a fi ei rumăni cu*m* séu vă*n*du*t*: ĭa*r*^{ă} cui se va păré stră*m*bu, să vie de fa*ţ*^{ă} nai*n*té do*m*ni-méle, инакъ да нѣст по речи господствами (altfel să nu

fie, după vorba domnieĭ mele), исправи Ѳїѡдосїе велики лѡгофет, писа Герги мѣсяца юнїа ке дни (a executat marele logofăt Teodosie, a scris Gherghi, ale luneĭ luĭ iuniŭ în 25 ḑile).

N o t a n d a :

finalul *u* întreg : грѫескѹ, пѫрѫтѹ, стрѫмбѹ, сатѹ:

finalul *i* întreg pretutindenĭ;

oa : моартѣ, ѫкоаче, ѡамени;

сѣѹ (=se-au) în loc de саѹ (=s'au) : сѣѹ желѹит, сѣѹ скѹлат, сѣѹ пѫрѫт;

contracţiunea ашаѹ=«aşa au»;

ден;

лѹ Хамза, лѹ Калотѫ;

рѫвашеле=*acte* în genere, fie oficiale saŭ particulare;

сѫлкѹцѫ, deminutiv care presupune салкѫ, nu салче;

demonstraţiunea repetată : и и сѣѹ скѹлат ачеи ѡамени..., лѣм фост дат лѣце ачелор рѹмѫни;

prepoziţiunea repetată : ла зиѡа ла сорок, кѹ кѹмнацїи.. кѹ хамза;

imperativul лѹѡ'аци;

cuvinte accentate : лѹѡ'аци, сила́, и'и;

йи=«illi», dar şi еи;

ачеи şi чеи;

домни-мѣле;

expresiunea juridică : сѫ вїе кѹ лѣцѣ сѫ жѹре ѫ диванѹл...;

кѹм сѫ вїе=*ca* să vie;

ѫ врѣме че=fiindcă;

вер ведѣ (=veĭ...) pus la plural în loc de веци;

ḑicerea : ѫкѫ ден чела рѫнд, făcênd alusiune la prima domnire a luĭ Simeon Movilă, înainte adecă de a fi fost gonit de cătră Buzescĭ la 1601;

numĭ personale : Бодл, Хамзл (turc?), Калотх, Пржвел, Герги;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : се ва пърѣ, сх віе;

рвмжнн = «ţeranĭ carĭ s'aŭ vîndut clăcaşĭ de bună voe» : сх анбх а-н цинѣ ш'а фи ен рвмхнн квм сѣв вхндвт, fiindcă n'aŭ putut să probeze că : ıав фост квмпхрат кв сила шн фхрх воıа лор;[1]

12 боıари = *conjuratores* din legislaţiunea germană medievală : лѣм фост дат лѣце ачелор рвмхнн 12 боıари сх жвре...;[2]

particularitatea administrativă : 2 Banĭ aĭ Craioveĭ, nu unul singur : Бода логофет н Сидори бани кралювским, cf. crisovul din 1486 (*Columna luĭ Traĭan*, 1876, p. 469), unde figurézā de asemenea 2 Banĭ aĭ Craioveĭ : «жвпан Димітрв Гиздавьц н жвпан Дѣтко бани тон стране».

(¹) Cf. la Ruşĭ **крестьянинъ** «ţeran» şi «rob», literalmente «creştin», ca şi când stăpîniĭ ar fi fost păgânĭ. **Maciejowski** (*Historya prawodawstw*, ed. 1, t. 1, § 74, p. 153) crede că *sebr*, «ţeran» în legislaţiunea serbă din evul mediŭ, nu este alt ce-va decât «Serb»; acéstă etimologiă însă e dubiósă. La Germanĭ, «ţeraniĭ» ne apar une-orĭ sub epitetul de «Germani», vedĭ **Savigny**, *Hist. du droit romain au moyen-âge*, trad. Guenoux. Paris, 1839, t. 1, cap. IV, § 56, p. 137—40. Tóte acestea nu probézā însă, că la Slavĭ saŭ la Germanĭ nobleţa nu era de aceiaşĭ naţionalitate cu poporul de jos, stăpâniĭ diferind prin sânge de sclavĭ, ci arată numaĭ că clasa domnitóre, şi acésta pretutindenĭ, nu voiă să fie cuprinsă sub acelaşĭ nume cu plebea.

(²) Ce-va cu totul deosebit de *juriŭ*, cu care eŭ, prin erórc, îl confundasem altă dată (*Archiva istorică*, t. 3, p. 145—157). **Montesquieu**, *Esprit des lois*, l. XXVIII, ch. 13, resumă în următorul mod acéstă sistemă de probe negative, după vechea legislaţiune francă ripuariă, alemană, bavară, turingă, frisonă, saxonă, longobardă şi burgundă : «Celui contre qui on «formait une demande ou une accusation pouvait, dans la plupart des cas, se justifier, en ju-«rant, avec certain nombre de témoins, qu'il n'avait point fait ce qu'on lui imputait. Le nom-«bre des témoins qui devaient jurer augmentait selon l'importance de la chose.»

XXII
PORUNCĂ DOMNÉSCĂ.

TÎRGOVIŞTE, 1602, APRILE 6.

Originalul se află în Archivele Statuluĭ, între actele aşa numite «netrebnice» ale Tismeneĭ.

In condica cea nouă a acesteĭ mănăstirĭ nu s'a copiat, ér în cea veche s'a transcris în t. 1, f. 25 verso, însă—ca tot-d'a-una — în modul cel maĭ necorect.

E scris pe o fóiă de hărtiă gălbuiă, fórte aspră, lungă de $31^{1}/_{2}$, lată de $20^{1}/_{4}$ centimetri, fără semn de fabrică.

Pecetea domnéscă, placată pe céră roşiă, de vr'o 15 milimetri în diametru, s'a deslipit.

Scrisórea, cu cernélă rădăciniă, e elegantă, maĭ ales ѫ şi literele monogramatisate тр şi ѡр, ér distanţa între rindurĭ este de vr'o 9 milimetri.

In privinţa istorică, e remarcabilă naivitatea, cu care Simeon Movilă mărturisesce, că ómeniĭ seĭ, «Лѣши» şi «Молдовѣни», despuiaŭ aşa ḑicênd oficialmente Ţéra-Romănéscă, astfel că trebuĭa un privilegiŭ special, o «слобозїе»—cuvînt înscris din dosul documentuluĭ de faţă — pentru ca o localitate să pótă fi scutită de acéstă legitimă pradă!

1. † млстїю бжїею їѡ симїѡн могила воевода и гсднъ. дават гсдвоми сїе повелѣнїе гсдвами

2. стѣи монастир гсмми (*sic*) тисмѣана. иджест храм успенїе прѣстеи влдчцъ нши бцъ

3. ка съ фїє аль є^н сатꙋ анꙋме ти^с мѣкана ꙟ па^ч де лѣ^ш. де мо^л-
довѣни. де бани

4. де съ наи^б трѣба^б а ме^р це съ^н жꙋдече саꙋ съ^н праа^де ꙟ^т рꙋ еи
ши де ка^н де ѡла^к

5. ши де тоѡате слꙋ^ж беле дꙋ^м нїи мѣле. пъ^н трꙋ къ ꙗ^м ꙋ ꙗ^р та^т
до^м нїе мѣ

6. нꙋма^н съ фїе де ^т р^ѣ ба све^н теи мона^с ти^р че ва фи. дере^п тꙋ а-
чѣꙗ ши воѡа

7. тꙋтꙋрѡ^р слꙋцилѡ^р до^м нїе мѣле карїи вецн ꙟбла преꙟ ме^с рери
ши слꙋ^ж бе^л

8. до^м нїе мѣле. де врѣме че ве^ц^н ведѣ ка^р тѣ до^м нїе мѣле ꙗръ
вои съ авъци

9. а въ фери де аче^л сатꙋ. ши де свъ^н та мона^с ти^р съ нꙋи бъ^н-
тꙋи^ц^н де ними^к

10. ни^ч съ се пл^ъ^н гъ калꙋгерїи ѿ ст҃а мона^с ти^р ни^ч де ꙋнꙋ^л де ꙟ
вои де акꙋ^м

11. наи^н те наи^н тѣ до^м нїе мѣле къ бине съ ции^ц^н къ маре рꙋшине вецн
пъц^н

12. де къ^т ръ до^м нїе мѣ. инако да нѣ^с по ре^ч г^л вами пи^с мц҃а а^п
ѕ҃ дне

13. са^м г^с д нъ велѣ^л (L. S.)

14. пи^с ꙋ ^т ръ^г ви^щ лѣ^т ҂ѕрї

15. ꙋ^ч ве^л лѡ^г фе^т

TRANSCRIPȚIUNEA:

† милостїю божїею Iωаннъ Симїωнъ Могила воевода и господинъ, дават господствоми сїе повелѣнїе господствами свѧтѣи монастири господствами Тисмѣана идеже ест храм ѹспенїе прѣсвѣтеи (saŭ : прѣчистеи) владычицъ нашеи богородицъ (cu mila luĭ Dumneḑeŭ, Ion Simion Movilă, vodă şi domn, dă domnia mea acéstă poruncă a domnieĭ mele sânteĭ mănăstirĭ a domnieĭ mele Tisména, unde este templul adormiriĭ présânteĭ stăpîneĭ nóstre Născătóreĭ luĭ Dumneḑeŭ), ca să fie alŭ e*i* satu anume Ti*s*méana în pa*c*[e] de Lé*ş*[i], de Mo*l*dovéni, de Bani, de să n'ai*b*[ă] tréa*b*[ă] a me*r*ge să-*i* judece sau să-*i* praa*de* în*t*ru ei, şi de ca*i* de ola*c* şi de tooate slu*j*bele du*m*nii-méle, pă*n*tru că ĭa*m*[u] ĭa*r*ta*t* do*m*nie-mé, numa*i* să fie de *tré*ba sve*n*tei mona*s*ti*r*[i] ce va fi, dere*p*tu acéĭa şi vooa tuturo*r* slugilo*r* do*m*nie-méle, carii veţi înbla preîn me*ş*[e]reri şi slu*j*be*l*[e] do*m*nie-méle , de vréme ce ve*ţ*[i] vedé ca*r*té do*m*nie-méle, ĭară voi să avăţi a vă feri de ace*l* satu şi de svă*n*ta mona*s*ti*r*[e], să nu-i bă*n*tui*ţ*[i] de nimic, nic[i] să se plă*n*gă calugherii ѿ свѧта (dela sânta) mona*s*ti*r*[e] nic[i] de unu*l* de în voi de acu*m* nai*n*te nai*n*té do*m*nie-méle, că bine să şti*ţ*[i] că mare ruşine veţi pă*ţi* de că*t*ră do*m*nie-mé. инако да нѣст по речи господствами, пис мѣсаца априлїа ѕ дне, сам господинъ велѣл, пис ѹ Тръговищїе лѣт ѕрї, ѹчини велики логофет (alt-fel să nu fie, după vorba domnieĭ mele, scris ale luneĭ luĭ aprile în 6 ḑile; însuşĭ Domnul a poruncit; scris în Tîrgovişte în anul 7110; a executat marele logofát).

NOTANDA:

finalul *u* întreg : сатѹ, дерептѹ, амѹ;

finalul *u* jumătăţit : алъ еи = alŭ ei;

finalul *i* întreg chĭar atuncĭ când ultima consónă este aruncată d'asupra rîndului;

пре ⷩ = prin, де ⷩ = din;

свѫнта, la genitivo-dativ : свентеи;

a lung : Тисмѣана (= Tismeāna), сѫ-и праáде (= prāde), трѣабѫ (= treābă), dar şi трѣба;

o lung : тоwате (= tōate), воwа (= vōa);

vorbe străine cu vocalism neasimilat : калȣгерїи (καλόγηροι, καλογερεύω în **Passow** No. 444, vers. 10), nu кѫлȣгѫрїи, şi монастире (μοναστήριον), nu мѫнѫстире;

e trecut în vocală obscură : авѫци, пѫнтрȣ;

мерџе, nu мѣрџе;

ȷкȣм, nu акмȣ;

де сѫ наибѫ = ca să n'aĭbă;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : сѫ се плѫнгѫ;

ѫбла, nu ȣмбла;

formă duplă : дȣмнїи-мѣле şi домнїе-мѣле;

particularitate administrativă : Бани, la plural, nu un singur «Ban» de Craĭova, cf. textul precedinte;

каи де wлак «caĭ de curier» = turc. *ûlaq* «curier»;

vocativ : в о w а тȣтȣрwр слȣџилwр;

де врѣме че, acolo unde în textul precedinte : ѫ врѣме че;

pentru sintaxă : де врѣме че веци ведѣ картѣ домнїе-мѣле, іарѫ вои сѫ авѫци а вѫ фери...;

frasă energică : бине сѫ џици кѫ маре рȣшине веци пѫци де кѫтрѫ домнїе-мѣ;

м е с е р е р и ши слȣжбеле домнїи мѣле, unde în Condică se transcrie : м и л о с т е н ї и ши слȣжбеле..., adecă месерѣре = милостенїе, din punct în punct latinul *miserere*, conservat la clasicĭ numaĭ în forma pasivă *misereri*, arcaism român dintre cele maĭ remarcabile.

XXIII.

ZAPIS DE ZÀLOG.

Popa Vasilie, Bĭrlad, 1603, iuniŭ 14.

Originalul în Archivele Statuluĭ, actele Scólelor din Moldova No. I.

Nu este copiat nicĭ într'o condică din cele în ființă.

E scris pe o frumósă hărtiă turcéscă, grósă şi lucιósă, avênd ca semn de fabrică treĭ semi-lune de mărime gradată (cea maĭ mare lungă de 4³/₄ centimetri, cea maĭ mică de 3), cu córne fórte încovoiate, întocmaĭ prin formă — nu şi prin mărime — cu semnul de fabrică reprodus maĭ jos în textul No. XXIV.

Din întréga cólă, lungă de 33, lată de 23 centimetri în fóiă, s'a conservat numaĭ fóia cea scrisă, ér din cea-l'altă abia ¹/₃, pe care se află adnotațiunea : прекȣм скриȣ еȣ Крȣчам etc.

Scrisórea, cu litere nalte de vr'o 3 şi cu distanța între rîndurĭ de 11 — 12 milimetri, e fórte împrăştiată, ast-fel că între cuvinte este un gol aprópe de 1 centimetru, ba chĭar şi între slove vr'o 2 milimetri.

Cernéla e maĭ mult négră.

Textul de față presintă un mare interes linguistic.

1. † крȣча^{н} бȣ^{м}ба^{р} фъкȣта^{м} ѯаписȣ^{л} мїе^{ȣ} ла мъна лȣ^{и}
2. кико^{ш} сто^{л}никȣлȣ^{и} ши е^{ȣ} кица прекȣ^{м} а^{м} пȣ^{с} ѯъло^{г} ѱȣ
3. мътати ди сатъ ди съ^{р}бе чи ести пи апа бъ^{р}
4. ладȣлȣ^{и} кȣ локȣри ди присѣчи кȣ^{н} ва^{д} ди моръ пи

5. апа бъ^{р}ладȣлȣ^{н} дре^{п}тъ ѡ : р̄ : ди ле^{н} ҂ в̄ лȣни

6. ꙗ^{р} нефї^{д}ин^{н} банїи пънъ ла ѕи съ фїе мошїе фичо

7. рило^{р} ши непоцило^{р} ши а тоатъ семи^{н}цїе лȣ^{н} вѣ^{ч} ди

8. вечи ши а^{м} ма^{н} въ^{н}дȣ^{т} : м̄ : ди пъмъ^{н}тȣри ҂ м̄ :

9. ди ле^{н} ла рȣ^{п}тȣръ ди^{н} кожени ди^{н} хота^{р}е си^{рб}ло^{р} ши къ^{н}дъ

10. а^{м} фъкȣ^{т} аестъ ѕапи^{с} аȣ фо^{ст} шо^{л}тȣѕȣ^{л} са^{н}дȣ^{л}

11. ди бъ^{р}ла^{д} кȣ : вї : пъ^{р}га^{р} кари ма^{н} чо^{с} са^{ȣ} пȣ^{с}

12. печецили глигори (*deget*) гаври^{л} (*deg.*), дȣмитра^{ш}къ (*deg.*)

13.	некȣлаю (*d.*) иѡнъ (*d.*) ȣ^{р}сȣ^{л} (*d.*) гȣю^{л} (*d.*) къѕакȣ^{л} (*d.*) де		прекȣ^{м} скри^{ȣ} е^{ȣ} крȣ
14.	дю^{л} (*d.*) ташлика (*d.*) ȣ^{р}сȣ^{л} (*d.*) дȣ-митра^{ш}къ (*d.*)		ча^{м} бȣ^{м}ка^{р} ди са^{р}
15.	ласти ѡмени си^{н}тъ то^{ц} ди^{н} тъ^{р}гъ ди^{н} бъ^{р}ла^{д}		фачи во сми^{н}та
16.	съ а^{н}бъ а фачи ши дреси до^{м}неши (*sic*) пи скрисоре но^{с}		лъ недъ^{н}дъ банїи ла ѕи съ^{н} дѣ ла ѕи ѡ^{р}
17.	попа	тръ пекȣ^{м} ма^{м} искъли^{т} е^{ȣ} крȣча^{м} бȣ^{м}ба^{р} (*deg.*)	чини ва фи ди^{н} се
18.	васили а^{м}	еȣ кица мꙗ^{м} пȣ^{с} децитȣ^{л} (*d.*) кȣ фичорȣ^{л}мїе^{ȣ} ко^{с}-мица	ми^{н}цїе мѣ съ аи
19.	скри^{с} ѕапи	въ ле^{т} ҂ѕраї ми^{ш}ца юни^{дї}	бъ а^{н}сходи пи
20.	сȣ^{л} ѿ коже^{н}		ѕа[пи]сȣ^{л} ꙗ^{р} чели м̄ ѕе^{ч}
21.			ди пъмъ^{н}тȣ^{р} во^{р} ста
22.			ди^{н} си^{р}би ла мъ^{н}дȣ^{м}са

TRANSCRIPŢIUNEA:

† Crućan Bumbar făcut'am zapisul mieŭ la măna luĭ Kikoş stolniculuĭ şi eu Kiţa, precum am pus zălog ǵumătati di satŭ di Sărbe ci esti pi apa Bărladuluĭ, cu locuri di priséci, c'un vad di moră pi apa Bărladuluĭ, dreptŭ o 100 di leĭ în 2 lunĭ; ĭar nefiind banii pănă la zi, să fie moşie fićorilor şi nepoţilor şi a toată semenţie luĭ véc[i] di veci, şi am maĭ văndut 40 di pămănturi în 40 di leĭ la ruptură din Cojeni din hotare[le] Sirb[i]lor, şi căndŭ am făcut aestŭ zapis aŭ fost şoltuzul Sandul di Bărlad cu 12 părgar[i], cari maĭ ǵos s'au pus peceţili: Gligori, Gavril, Dumitraşcŭ, Neculaĭu, Ionŭ, Ursul, Guĭul, Căzacul, Dedĭul, Taşlica, Ursul, Dumitraşcŭ, aĭasti omeni sintŭ toţ[i] din tărgŭ din Bărlad; să aĭbă a[?]faci şi dresi domneşi pi scrisore nostră, pecum m'am iscălit eu Crućam Bumbar. Eu Kiţa mĭ-am pus degitul cu fićorul mieu Cosmiţa вз лет 7111 мишцა (în anul 1603, luna) ĭuni[e] 14.

(Adnotaţiunea la marginea din dréptă :)

Popa Vasili am scris zapisul ѿ (dela) Cojen[i].

(Adnotaţiunea la marginea din stînga :)

Precum scriu eu Crućam Bumbar: di s'ar faci vo smintală, nedăndŭ banii la zi, să-ĭ dé la zi or cini va fi din seminţie mé, să aibă a iscodi (saŭ: a-ĭ scodi) pi zapisul, ĭar celi 4 zec[i] di pămănturi vor sta din Sirbi la măn[a] dum[i]sa[le].

NOTANDA:

finalul *u* nu e întreg nicăirĭ;

ъ, afară de ecuivalintele seŭ ordinar *ă*, exprimă pe finalul *u* jumătăţit: сатъ, къндъ, синтъ, дъндъ, търгъ, Дꙋмитрашкъ, Іѡнъ, дрептъ;

o deosebită predilecţiune de a reduce pe finalul *e* la *i*: чи ести пи апа (=ce est*e* p*e*...), џꙋмътати ди сатъ (=ǵumătat*e* d*e*...), дреси, чели, печецили, ди с'ар фачи (=d*e* s'ar fac*e*), чини;

predilecţiune pentru џ: џос, џꙋмътати;

i pentru *e* la mijloc: деџитꙋл, фичорꙋл, дин (nu ден saŭ де ꙟ);

i pentru ъ saŭ ѫ : синтъ (=sînt);

e pentru ѣ saŭ ꙗ : ести (=ꙗсте), дреси (=дирѣсе), деџитѹл (=дѣџетѹл), вечи (dar și вѣчи);

a pentru ѣ : сминталъ;

дрептъ, nu дирепт, și дреси, nu дирѣсе=«documente»;

лѹи, nu лѹ;

formă duplă : Сърбе și Сирбе, numele satuluĭ «Sărbiĭ»;

prepoziţiunea repetată : ди сатъ ди Сърбе, дин търгъ дин Бърлад;

a ca prepoziţiunea dativuluĭ : непоцилор ши а тоатъ семинціе;

oa în тоатъ, dar simplul *o* în моръ, ѡмени, скрисоре ностръ;

pentru sintaxă : пъргари кари май џос с'аѹ пѹс печециле;

vocalisarea luĭ *r* : во (=vr'o) și пекѹм (dar și прекѹм);

ацестъ ꙁапис, ачасти ѡмени;

вѣчи ди вечи=pentru tot-d'a-una;

печецили în sens de simple punerĭ de deget;

Крѹчан și Крѹчам, o trecere remarcabilă a finaluluĭ *n* în *m*, cu care cf. кѹчин=кѹчюм și tendinţa unor dialecte italiane de a schimba tot-d'a-una pe finalul *n* în *m* : *bene*=*bem*, *asino*=*asem* etc.[1];

expresiunea juridică : а искоди пи ꙁаписѹл=a urmări împlinirea banilor din valórea lucruluĭ ipotecat;

expresiunea topografică : рѹптѹръ= ?

шолтѹꙁѹл «cap municipal» =polon. *szoltys*=germ. *Schultheiss;*

numĭ personale : Крѹчан saŭ Крѹчам, Кикош, Гѹюл, Кица, Сандѹл (= Alexandru), Глигори (=*Grigorie*), Късакѹл (cf. Молдовѣнѹл, Ꙗрванашѹл și Сърбѹл în Notanda la textul No. XV), Дедюл, Ташлика;

мишца pentru мѣсяца arată cum logofeţiĭ puneaŭ formulele slavice fără ca să maĭ scie măcar cum să le scrie.

(1) **Azzolini,** *Vocabolario roverctano e trentino,* Venezia, 1856, passim. — Ca fenomen ario-europeŭ în genere, cf. **Jo. Schmidt,** *Zur Geschichte des Vocalismus,* t. 2 (1875), p. 268.

XXIV.

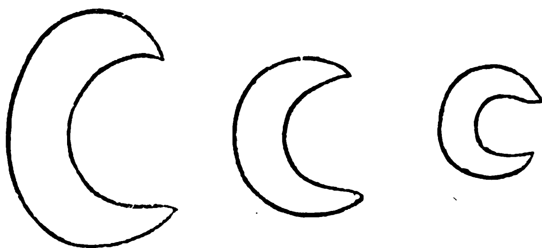
ZAPIS DE VÎNDARE

DISTRICTUL VLAŞCA, 1604, APRILE 10.

Originalul în Archivele Statuluĭ : Stavropoleos No. V.

Acéstă mănăstire n'are nicĭ o condică.

E scris pe hărtiă turcéscă albă, grósă, lungă de 31 , lată de $21\frac{1}{2}$ centimetri, cu următorul semn de fabrică pe prima fóiă :

Scrisórea, avênd litere nalte de 2 şi o distanţă între rîndurĭ de 7 milimetri, cu cernéla négră, este acea a manuscriselor, nu a zapiselor saŭ a crisóvelor, adecă quasi semi-uncială, reproducênd caracterele de tipar; de asemenea şi iscăliturele : Станъ Мерешꙋ, Ѡпрѣ пост, Станъ şi пωпа Костандин, făcute tóte de o singură mână în trăsure subţirĭ nalte de 12—15 milimetri, de felul semnăturelor domnescĭ celor aparente, imitéză titlurile monogramatice dela începutul capitolelor în vechile cărţĭ cirilice.

Din cele-l'alte patru iscăliture, reproducem aci în fac-simile pe a postelniculuĭ Para şi pe a logofătuluĭ Baĭcu :

Iscălitura celuĭ de'ntăiŭ este scrisă cu cernélă rădăciniă, pe când în restul actuluĭ cernéla e négră.

Să sé observe că grifa saŭ codiţa dela ambele iscăliture înfăţişéză acelaşĭ caracter, pe care de asemenea îl vom găsi maĭ la vale şi 'n iscălitura Banuluĭ Udrea, deşi prin scrisóre căte-trele iscăliturele se deosedesc cu desăvîrşire.

Din cele şépte peceţĭ, întipărite prin fum într'un mod fórte nehotărît, una rătundă, cele-l'alte maĭ mult saŭ maĭ puţin octogóne, între 12—15 milimetri în diametru, nicĭ una nu este de reprodus în fac-simile, căcĭ chĭar pe cele maĭ clare abia se póte distinge : pe a luĭ Baicu — ceva ca numele seŭ, pe a luĭ Oprea — un călăreţ, pe a luĭ Drăghicĭu — par'că ar fi o albină saŭ un flutur.

Textul de faţă este în cea maĭ strînsă legătură cu cel ce-ĭ urméză maĭ jos, prin care, însemnat deja sub raportul filologic, el maĭ căştigă şi o importanţă istorică.

Satele menţionate în ambele texturĭ se află la nordul districtuluĭ Vlaşca, nu departe de hotarele Dîmboviţeĭ, şi étă de ce unul din aceste acte este scris chĭar în Tîrgovişte.

1. Ѧдекъ е^{8} пара по^{с}те^{л}ник8^{л} ѫпре8^{н} к8 ж8пънеса́ мѣ малама, ши

2. к8 сокръ ме. са^{м}фира. скрїимь ши мъ^{р}т8риси^{м} к8 аче^{с}та а^{л} но—
^{ст}р8

3. ӡапи^{с}. ка сѫ фїи дѫ маре креди^{н}цъ. ла мъна попеи ста^{н}ч8л8^{н}.
ка сън

4. фїе л8^{н}. ѿчинь ѿ крътожани́. дѫ ѫ^{н} пласа дъ с8^{с}, а патра па^{р}те
де ѫ^{н} са^{т}

5. дъ ꙟ къ^{м}пꙋ ши дъ ꙟ апъ ши дь ꙟ пъдꙋре, ши дь ꙟ селище са-тꙋлꙋй.

6. ши дь престе то^{т} хотарꙋ^{л}. кьть ва фи пе^{нт}рꙋ къ аче^{с}ть па^{р}те дь мошїа,

7. че скрїе ма^{и} сꙋ^{с} фо^{с}та^{ꙋ} да^{т} попа ста^{н}чꙋ^{л}. ꙟ мьна хриꙁїи по^{р}-тарꙋ^{л}. ши

8. жꙋпьнесїи лꙋи са^{м}фиры^{и} ши банꙋлꙋ^{и} а^{н}дрею кълꙋгърꙋ^{л} бани гата

9. аспри. ҂к. ка съи фїи лꙋ^{и} мошїе. стътьтоѡаре. ши фечорилѡ^{р} лꙋ^{и}

10. ꙗ^{р} чине се ва скꙋла дъ ꙟ немꙋ^{л} но^{ст}рꙋ. ачела съ нꙋ фїи во^{л}никꙋ пре^{с}те ꙁи

11. са но^{ст}рь. къ амь пꙋ^{с} ши блестемь. ка съ фїе афꙋриси^{т} ши прокле^{т}.

12. дь т҃иї. ѿць иже сꙋ^{т} въ некїи. ши амь пꙋ^{с} ши боꙗре мъ^{р}тꙋрїе анꙋ

13. мѣ. ста^{н} ми^{р}шꙋ лѡ^{г} ѿ кътꙋ^{н}. и ѡпрѣ по^{ст}, ѿ прежбь. и ста^{н} лꙋ дръ

14. ги^{ч}. попа ко^{с}та^{н}ди^{н} ѿ роать шъ^{р}бань ѿ пꙋрани′, ба^{н}ко лѡ^{г} ѿ дръ-гинеще

15. ши пе^{н}трꙋ ма^{и} маре креди^{н}ць пꙋсꙋнемь печециле ши искълетꙋриле

16. пи^{с} м^{с}ца а^{п} ї д҃ни въ ле^{т} ҂ꙁрві

(subscrişi :) † пара пѡ^{ст}

(L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)

† стань ме^{р}шꙋ † ѡпрѣ по^{ст}. стань † пѡпа кѡ^{с}та^{н}ди^{н}

(L. S.) (L. S.) (L. S.)

† ста^{н}и^{л} (?) дръгичꙋ † шъ^{р}банꙋ † банкꙋ ло^{г}

TRANSCRIPȚIUNEA:

† Adecă e*u* Para po*s*te*l*nicu*l* înpreu*n*ă cu jupănesa mé Malama și cu socră-me Sa*m*fira, scriimŭ și mă*r*turisi*m* cu ace*s*ta a*l* no*s*tru zapi*s*, ca să fii dă mare credi*n*ță la măna popei Sta*n*c'ulu*i*, ca să-i fie lu*i* otcină ѿ (dela) Crătojani, dă în plasa dă su*s* a patra pa*r*te de în sa*t*, dă în că*m*pu și dă în apă și dă în pădure, și dă în seliște satuluĭ, și dă preste to*t* hotaru*l* cătă va fi, pe*nt*ru că ace*s*tă pa*r*te dă moșiĭa ce scrie ma*i* su*s* fo*s*t'a*u* da*t* popa Sta*n*ću*l* în măna Hrizii po*r*taru*l* și jupănesii lui Sa*m*firă*i* și Banulu*i* A*n*dreĭu călugăru*l* bani gata aspri 20,000, ca să-i fii lu*i* moșie stătătooare, și fećorilo*r* lu*i*, ĭa*r* cine se va scula dă în nemu*l* no*s*tru, acela să nu fii vo*l*nicu pre*s*te zisa no*s*tră, că amŭ pu*s* și blestemŭ ca să fie afurisi*t* și procle*t* dă 318 штецъ иже сѫт въ Некїи (părințĭ ce sînt în Nicea), și amŭ pu*s* și boĭare mă*r*turie anumé : Sta*n* Mi*r*ešu lo*g*ofăt ѿ Cătu*n*'и (și) Opré po*s*telnic ѿ Prejbă, и Sta*n* lu Drăghić, popa Co*s*ta*n*di*n* ѿ Roată, Șă*r*banŭ ѿ Purani, Ba*i*co lo*g*ofăt ѿ Drăghinește, și pe*nt*ru ma*i* mare credi*n*ță pusu-nemŭ pecețile și iscăleturile, пис мѣсаца априлїа ї дни въ лет ӡрвї (scris ale luneĭ luĭ aprile în 10 ȥile, în anul 1604).

† Para po*s*telnic. † Stanŭ Me*r*ešu. † Opré po*s*telnic. Stanŭ. † popa Co*s*ta*n*di*n*. Sta*n*i*l* Drăghićn.[1] † Șă*r*bann. † Baicu lo*g*ofăt.

NOTANDA:

finalul *u* întreg : къмпꙋ, волникꙋ, Шърбанꙋ (dar și Шърбанъ = Șărbanŭ), Мирешꙋ (și Мерешꙋ), Дръгичꙋ;

finalul *u* jumătățit : скрїимъ, амъ, блестемъ;

ă expres prin ъ, dar și prin ь, une-orĭ chiar ъ și ь în aceleașĭ cuvinte : мъна și мьна, жꙋпънеса și жꙋпьнесїи, кълꙋгьрꙋл, стътьтоѡаре, ba o dată și prin ьı : Самфирьıи;

ь pentru *ă*, dar și pentru *ŭ*;

(1) Saŭ «Stan lu Drăghićn», finea cuvîntuluĭ «Stan» nefiind clară.

їн pentru їє : скрїимь, сѫ фїн (dar şi сѫ фїє);

în, scris ꙟ şi ꙟн;

din, scris дє ꙟн, дъ ꙟн, дѫ ꙟ, дь ꙟ;

de, scris дє, дъ şi дь;

finalul *i* jumătăţit, de o raritate extremă pe atuncĭ : сатꙋлꙋй;

є pentru ѣ : жꙋпънєса, нємꙋл (=ung. *ném*), пꙋсꙋнємь (=«pusunemŭ» pentru «pusu-ne-am»), ачєсть (=ачѣстѫ), Прєжбь (satul actual Прѣжбѫ);

e pentru *i* : искълєтꙋрилє;

жꙋпънєса, la genitivo-dativ : жꙋпьнєсїи, în sens de «nevéstă»;

жꙋпънєса-мѣ, dar сокрѫ-мє;

Самфира, la genitivo-dativ Самфирьи (=Samfirăi);

ѣ şi ꙗ pentru є : анꙋмѣ, мошїꙗ (nearticulat);

e pentru finalul *i* : боꙗрє (=boĭari), Дръгичєщє;

oo=ō : стътьтоѡарє;

oa : роать (=roată), dar numaĭ *o* : ностръ;

forme duple : мѣ şi мє, Шърбань şi Шърбанꙋ, фїн şi фїє, Банко şi Банкꙋ, Мирєшꙋ şi Мєрєшꙋ...;

pleonasm curios, compus dintr'o vorbă grécă şi o vorbă slavică cu acelaşĭ înţeles : афꙋрисит (=grec. ἀφορίζειν) ши проклєт (=slav. проклати);

плаcа=slav. плаcа «zonă» saŭ «regiune»;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : сє ва скꙋла, сѫ фїи;

лꙋ, în Стан лꙋ Дръгич, ér pe aĭurĭ : лꙋи;

cuvinte accentate : Пꙋрани́, Кръторжани́, жꙋпънєса́;

cuvînt străin neasimilat : ѡтчинь, nu ѡчинь;

numĭ locale : Пꙋрани, Кръторжани, Прєжбь, Роать, Кътꙋни;

numĭ personale : Пара, Малама, Хризѣ, Банкꙋ, Мєрєшꙋ, Дръгичꙋ...;

sintaxă : un «pentru» lăsat la o parte spre a nu se repeta de două orĭ : «пєнтрꙋ къ [pentru] ачєсть партє... фост'аꙋ дат попа.... бани гата аспри 20,000»;

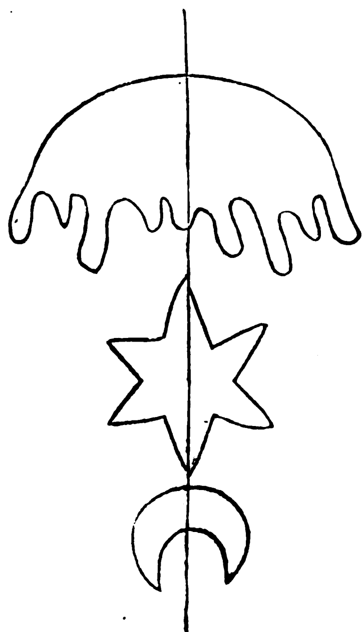
XXV.

ZAPIS DE VÎNZARE

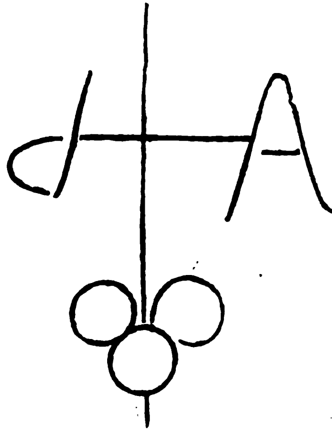
Tîrgoviște, 1605 saŭ 1608, iuliŭ 28.

Originalul se află la un loc cu al textuluĭ de maĭ sus.

E scris pe hărtiă de aceiașĭ calitate, mare de 29 ½ centimetri în lungime și 21 în lățime, dar presintă alte semne de fabrică, anume pe fóia cea scrisă :

ér pe cea-l'altă fóiă :

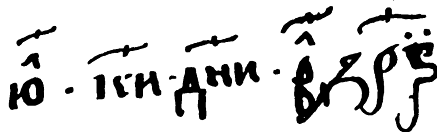
Scrisórea este întocmaĭ ca în cel-l'alt text.

De asemenea sînt aceleaşĭ aprópe tóte persónele puse în joc : călugărul Andreĭu, logofătul Stan Mereş, postelnicul Oprea, logofătul Baĭcu, popa Constantin din Rótă, ér în locul luĭ Stan al luĭ Drăghiciu apare pe scenă tată-seŭ «Drăghiciu bătrînul».

Maĭ pe scurt, ómeniĭ, hărtia şi chiar scriitorul fiind identicĭ, este învederat că ambele acte s'aŭ născut în acelaşĭ interval de timp.

Cu tóte acestea, anul documentuluĭ de faţă nu este precis.

Pe când în cel-l'alt text se citesce fórte limpede «вз лет ‚зрві» (=7112=1604), în cest de acuma, logofătul ajungênd la capătul rîndului, unde nu mĭa încăpeaŭ multe litere, scrie :

adecă pe de o parte scurtéză pe «вз лет» în «вл», ér pe de alta légă ultimele cifre ale velétuluĭ într'o monogramă, monogramă însă atăt de curiósă, încăt o póte citi cine-va în doă felurĭ : saŭ ‚зргї (=7113=1605), orĭ ‚зрѕї (=7116=1608).

Noĭ din parte-ne nu ne bizuim a ne pronunţa cu siguranţă în favórea unuia saŭ altuĭa din aceste modurĭ de a citi.

In orĭ-ce cas, căt pentru cronologiă, distanţa între 1605 şi 1608 nu este mare.

In textul presinte principalul personagĭu este unul din ceĭ maĭ bunĭ hatmanĭ aĭ luĭ Mihaĭu Vitézul, «hatman» prin excelinţă, singurul pe care cronicele îl numesc une-orĭ χατμαн, deşi acest rang nu exista în Ţéra-Românéscă, — vestitul Ban Udrea, vîndênd un sat pe care : «м'аѕ фость милѕить Михаю воевод».

Banul Udrea nu era un simplu cap de *guerillas* ca Fărcaş-agă, ci un general în tótă puterea cuvîntuluĭ, pe care Mihaĭu-vodă îl întrebuinţa în expediţiunile cele maĭ grele, şi maĭ tot-d'a-una cu isbîndă.

Aşa a fost, bună óră, victoria sa asupra luĭ Hafiz-paşă la 1598, despre care contimpuranul Stavrino ḑice :

«Sultanul trimite pe Afis-paşă, om fórte vitéz. Acesta îşĭ aşéḑă «tabăra la Nicopole, avênd 16,000 ostaşĭ bunĭ şi 32 tunurĭ. . . . «Mihaĭu mişcă înainte pe Udrea, cu contingentul de Moldovenĭ, «1000 Căzacĭ şi 1000 Dorobanţĭ. Udrea trece îndată peste Dunăre «cu óstea şi sfăramă tabăra luĭ Afis-paşă» :

Τότε γοργὰ ἐπέρασεν ὁ Οὔδρας τὸ φουσάτον,
Τὸ τάμπαρον τ' 'Αφῆς Πασιὰ, φέρνει-το ἄνω κάτω·
Κ'οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐστάθησαν, διὰ νὰ πολεμήσουν,
Μὸν ἔδωκαν εἰς τὸ φευγιὸν, καὶ τρέχαν νὰ γυρίσουν·
Καμήλαις, βίον, ἅρματα, τ'ἄφηκαν πομπιασμένοι,
Καὶ φεῦγαν, σὰν δὲν ἤθελαν, γυμνοὶ κ'ἐντροπιασμένοι...[1]

După cucerirea Moldoveĭ, Mihaĭu-vodă pusese acolo pe Banul Udrea în capul administraţiuniĭ.[2]

Nu maĭ menţionăm serviciele maĭ mărunte, fie în lupte de peste Carpaţĭ, fie în acelea contra Polonilor.[3]

Contra Polonilor, bună-óră, într'o bătăliă de lîngă Argeş, comandând avant-garda română, el a susţinut de treĭ orĭ atacul uneĭ armate mult maĭ numeróse şi n'a dat dos decăt după ce a perdut 1500 de ómenĭ, înlesnind ast-fel luĭ Mihaĭu timpul de a se retrage şi a se pune la adăpost.

(1) In **Papiŭ**, *Tesaur*, I, p. 300.
(2) *Magaz. ist.*, IV, p. 297.
(3) Ibid. p. 293. **Heidenstein**, p. 358 etc.

Un oficer polon, Otfinowski, care fusese el-însuşĭ în acea luptă, a descris'o în versurĭ, unde mărturisesce despre vitejia luĭ Udrea :

. . . trzykroć meżnie z nami sie potkali . . .[1]

Banul Udrea a avut noroc să'l cânte poeţiĭ, nu numaĭ grecesce şi polonesce, dar cu atât maĭ mult, negreşit, românesce.

Reposatul Bolintinénu ĭ-a consacrat o poemă întrégă, intitulată : «Andreĭu saŭ luarea Nicopoluluĭ de Românĭ».

In acéstă operă puţin nemerită a poetuluĭ — el singur o numĭa «slabă» — Udrea este un tînăr Moldovén, care ĭubesce pe mîndra şi avuta Mariă, dar neputênd s'o ĭea, plécă la resboĭu sub stégul luĭ Mihaĭu Vitézul :

«Andreĭu se pornesce de astăḑĭ în lume,
«Să'şĭ facă prin arme avere şi nume,
«Căcĭ póte Marieĭ să fie el drag,
«Dar lumea'ĭ cĭudată... Andreĭu e sărac.
«Andreĭu se pornesce, şi cine nu scie
«Câţĭ plécă la arme să nu maĭ revie?»

In resboĭu cu Turciĭ, frumósa Bulbuli, féta paşeĭ de Nicopole, vede pe Udrea şi 'l îndrăgesce, deşi el n'o cunósce; travestită apoĭ în sclav negritén, ea îl însoţesce la întórcere în ţéră, unde, acum vestit şi bogat, el se grăbesce la Maria, care'ĭ promisese că'l va aştepta, dar o găsesce măritată şi—eroul móre de apoplexiă, ér pe mormîntu'ĭ se jertfesce, neapărat, şi credincĭósa Bulbuli.[2]

Precum vedeţĭ, Bolintinénu n'a brodit'o bine.

Afară de cele-l'alte neajunsurĭ, vom aminti numaĭ unul : Banul Udrea putea să fi fost tînăr, dar nu era Moldovén.

Moldovén, dintre generaliĭ luĭ Mihaĭu Vitézul, era spătarul Mîrzea, după cum vom vedé maĭ la vale; despre Banul Udrea însă acésta nu resultă de nicăirĭ.

Din contra, după contimpuranul Heidenstein, el ar fi fost înrudit, «propinquitate conjunctus», cu Petru-vodă Cercel[3], ér prin urmare şi cu Mihaĭu Vitézul; dar ca ce fel de înrudire anume, acésta nu se scie.

După documentul precedinte, s'ar puté conchide că Banul Udrea

(1) **Otfinowski,** *Powodzenia niebezpiecznego w Multaniech opisanie,* Krakow, 1601, in-4, o broşură de o raritate nepovestită. — Cf. tot despre acésta pe **Miron Costin,** *Letopis.* ed. Cogăln. I. t. 1, p. 225.

(2) **Bolintinénu,** *Poesiĭ vechĭ şi noue,* Buc. 1855, p. 299—328.

(3) **Heidenstein,** p. 236.

avea o soră numită Samfira, măritată după «Hrizea portarul» şi pe a cării fétă, ce'ĭ ḑicea Malama, o ţinea în căsătoriă «Para postelnicul», adecă :

NN.

Udrea Banul — Samfira — Hrizea portarul

|

Malama — Para postelnicul.

Orĭ-cum ar fi fost, este însă un punct pe care Bolintinénu se pare că l'a ghicit, şi anume când ḑice :

> «Andreĭu era însă o rară fiinţă,
> «O inimă plină d'amor şi credinţă,
> «Gândind ca fecĭóra ce'n junĭ ochişorĭ
> «Se 'nbată de tóte, de vise, de florĭ....»

In adevăr, Banul Udrea se vede a fi fost «o rară fiinţă», o natură romantică, nobilă, cavaleréscă; leŭ în bătaiă, dar nicĭ o fântînă istorică — şi'l menţionéză cam multe — nu'l acusă de cruḑime, după cum acusă pe tovarăşiĭ seĭ Baba-Novac, Georgiŭ Ratz, Deli-Marcu, Mîrzea etc.; credincĭos Domnuluĭ, el nicĭ chĭar după mórtea luĭ Mihaĭu-vodă n'a voit să trécă la un alt stăpîn, căc nu putea fi nicĭ unul de séma Vitézuluĭ, ci a preferit maĭ bine..... să móră de apoplexiă pentru o femeiă ? după cum îl zugrăvesce Bolintinénu..... nu, ci să ésă din lume într'un mod maĭ bărbătesc, dar şi maĭ poetic tot-o-dată, retrăgêndu-se — dînsul, cel maĭ mare boier — într'o bĭată mănăstire :

> . . . . Haec est
> Vita solutorum misera ambitione gravique!
> (*Horat.* Sat. I. 6.)

Călugăria luĭ Udrea este un fapt istoric până aci necunoscut, pe care ni'l desvăluesc acum texturile nóstre.

Miron Costin ḑice că Banul Udrea, ca şi ceĭ-l'alţĭ boierĭ, «s'a închinat la Simeon-vodă».[1]

Nu este şi nu póte fi adevărat, căcĭ :

1. Intre boieriĭ luĭ Simeon Movilă el nu figuréză nicăirĭ;

2. In aprile 1604, precum am vĕḑut în textul precedinte, el era deja *călugăr*, şi negreşit nu de atuncĭ, ér după usul mona-

(¹) *Letop.* ed. Cogăln. I, t. 1, p. 226.

stic trebuia maĭ întâiŭ să fi fost maĭ mult timp *frate*,[1] ast-fel că intrarea'ĭ în mănăstire cată să se fi întâmplat pe la 1601.

Când dară maĭ putea el să se fi «închinat la Simeon-vodă»?

Călugărit, fostul Ban al Craioveĭ, al doilea personagiŭ după Vodă, Udrea nu înceta totuşĭ de a se întitula : «Ѧндрею кълѹгърѹл карилє амѹ фостѹ Бань», ér în subscrierea sa el punea simplu : «Ѧндрии Банѹл».

Acéstă iscălitură, care arată pe un bun scriitor şi o mînă nu bătrînă încă, ĭat'o :

«Andreĭu» nu este decât o formă bisericéscă a numeluĭ nostru poporan *Udrea*, cu care se confundă însă şi «Adrian», generalmente pronunţat «Andrian», precum este, de exemplu, în numele oraşuluĭ «Adrianopole», turcesce *Edreneh*, franţusesce *Andrinople*, romănesce *Udriŭ* : «Ѧндрїанополи саѹ Оуդрїюль».[2]

De altmintrea, numele *Udrea* era odată atât de respăndit la Românĭ, încăt a remas chiar proverbul : «care cum venĭa, tot Udrea 'l chiăma».[3]

O formă femeiască a acestuĭ nume, *Udrişcă*, o vom găsi într'un text maĭ jos.

Cele-l'alte patru subscrierĭ sînt tóte de asemenea făcute de mână propriă, cu o cernélă gălbuiă, afară de a luĭ Костандин дїакон, care, ca şi a Udriĭ, e scrisă cu cernélă négră.

Peceţile, micĭ, reŭ întipărite prin fum, nu presintă nicĭ o figură bine determinată.

(¹) Soborul I şi II canon 5, în **Aristin**, *Indreptarea legiei*, Tîrgovişte, 1652, reproducerea cea nouă p. 119, prevede un termin normal de 3 anĭ de noviciat saŭ «ispită, iscodire, căutare şi cercetare». — Cf. **Silbernagl**, *Verfassung sämmtlicher Kirchen des Orients*, Landshut, 1865, p. 51.

(²) **Amfilohie**, *De obşte gheografie pre limba moldovenéscă*, Iaşĭ, 1795, in-4, p. 15.

(³) **A. Pann**, *Povestea vorbiĭ*, Bucur., 1833, t. 3, p. 25.

1. † Бъ име ѡ҃ца и сн҃а и ст҃го дх҃а аминъ еȣ андрею кълȣгърȣл.
2. кариле амȣ фостȣ бань. скрисамь ȥаписȣл меȣ ка сь фїи де маре
3. кредиparty цъ. ла мьна́ жȣпьнȣлȣи пътрȣ wнческъ ши фечорилwр лȣи.
4. wнчеи ши лȣ станче. кȣмь съ се щїе къ лемь въндȣть сатȣл.
5. кръτожанїи ѿ сȣд. влаш. дерептȣ ЛД аспри гата каре сать.
6. мау фость милȣить. михаю воевод ши амь въндȣть еȣ де а ме
7. бȣнь воа фър дь ничи w невое. ка съ ле фїе лwр сатȣл стътторȣ
8. ши де мошїи ши wхабникъ. лȣи ши фечорилwр лȣи. кȣм аȣ фост
9. ши маи де наинте време аль лwр. ши ла токмела ностръ фостау
ши
10. коюре мъртȣрїе анȣме стан лwфтȣл мереш ѿ кътȣн. и wпрѣ
11. пост. ѿ прежъв и дрьгичь стар. ѿ гратїе. и банко лwф.
12. ѿ бȣтещи. и костандинъ диякон ѿ ротъ. ши аcесть токмел
13. фъкȣтȣсеу ꙟ четáте ꙟ тръговищи. ши пентрȣ маи маре креде
14. нць пȣсȣмимь ши печете. пис мсца юл к҃и дни вл ҂з҃рї...

|L. S.| |L. S.| |L. S.| |L. S.|

15. † стан логофътȣ мерешȣ † андрин банȣл † wпрѣ пост † дръгиче.

|L. S.|

16. † костандин диякон.

TRANSCRIPŢIUNEA:

† Бъ име wтца и сына и сватаго дȣха аминъ (în numele Tatăluĭ şi Fiĭuluĭ şi Sântuluĭ Duh, amin). Eu Andreĭu călugărul carile amu fostu Banŭ, scris'amŭ zapisul meu ca să fii de mare credință la mână jupănului Pătru Oncescŭ şi fećorilor lui, Oncei şi lu Stance, cumŭ să se ştie că le'mŭ vândutŭ satul Crătojanii wт сȣдство (din districtul) Vlașca dereptu 34,000 aspri gata, care satŭ m'au fostŭ

miluitŭ Mihaĭu voevod, şi amŭ văndutŭ eu de a me bună voĭa, făr' dă nici o nevoe, ca să le fie lor satul stătătoru şi de moşii şi ohabnicŭ, luí şi fećorilor lui, cum au fost şi mai de nainte vreme alŭ lor, şi la tocmela nostră fost'au şi boĭare mărturie, anume : Stan lo[go]fătul Mereş ѿ (dela) Cătuni, и (şi) Opré postelnic ѿ Prejăv, и Drăghićŭ стар (bătrînul) ѿ Gratie, и Baico lo[go]fătul ѿ Buteşti, и Costandinŭ diĭacon ѿ Rotă, şi acestă tocmelă făcutu-se-u în cetáte în Trăgovişti, şi pentru mai mare credenţă pusu-mi'mŭ şi pecete, пис (scris) м'ца (luna) ĭulie 28 дни (ḑile) влет (în anul) 711... (160...?) † Stan logofătu Mereşu. † Andrii Banul. † Opré postelnic. † Drăghice. † Costandin diĭacon.

Notanda :

finalul *u* întreg : дерептȣ, амȣ фостȣ, стътъторȣ, Мерешȣ;

finalul *u* jumătăţit fórte des : Бань, скрисамь, Ѡнческъ, кȣмь, сать, фость, милȣить, амь вънд8ть, ѡхабникъ, аль, Дръгичь, Костандинъ, пȣсȣмимь;

ь şi ъ întrebuinţaţĭ ambiĭ de o potrivă pentru *ă* şi *ŭ*;

e trecut în *i* : Ѧндрии (dar şi Ѧндрею), кариле (=carele), сь фїи (dar şi съ фїе), Тръговищи, мошїи (la singular);

e pentru actualul *i* : боıаре (la plural), креденць (dar şi крединць);

ь=е : Дръгичь şi Дръгиче;

o pentru *oa* : Ротъ, ностръ;

duplă formă a genitivo-dativuluĭ : Ѡнчеи ши лȣ Станче;

е pentru ѣ : време (nu врѣме), а ме, фъкȣтȣсеȣ (=făcutu-se-au), печете (nu печѣте), ачесть токмель (=acéstă tocmélă);

ѧ pentru е : а ме бȣнъ воѧ, dar : ничи ѡ невое;

и pentru ıа : пȣсȣмимь (=pusu-mĭ-amŭ);

дь (=dă) şi де;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : съ се цїе;

prepositiunea repetată : ꙟ четате ꙟ Тръговищи;

rangul pus între numele de botez și între poreclă : Стан логофътъл Мереш;

cuvinte accentate : мъна́, чета́те, лъй;

pentru sintaxă : каре сать маѵ фость миловить Михаю воевод;

numĭ locale : Гратїе, Бътещи, Прежъв (=Прежбь din textul precedinte).

XXVI.

O MĂRTURIĂ

Popa Tiful, Mircescĭ (distr. Vlaşca), 1606, aprile 15.

Originalul în Archivele Statuluĭ : Mitropolia din Bucurescĭ No. CXVI.

In condica Mitropolieĭ s'a transcris în t. 9, p. 239, în următorul mod :

Сѫ сѫ щие кѫ аȣ авȣт ȣнкїашȣл Фȣгле мошие ꙟ Мирчещи, ѡ жȣмѫтат (*sic*) де фȣнїе де мошие, ши аȣ авȣт ȣнкїашȣл Фȣгле ѡ бранище алѣсѫ, бранище минѣскѫ а лȣи Шербȣл татѫл Фȣглеи, ши мѫртȣрие. Роман Минескȣл, ши Радомир, ши Балотѫ, ши Снѣгѫ, ши Тома Робȣл, ши Щефан Грама, Михаи, ши Фрѫцилѫ ѡтам, ши Мѫтоша Берчюл; динтр'ачастѫ мошие аȣ дат Шербȣл ȣн лок Воинеи, пентрȣ ѡ Владѫ, ши аȣ фост мѫртȣрие ши Казан, ши ам скрис еȣ попа Тифȣл, ши аȣ фост мȣлци ѡамени бȣни ла моартѣ Фȣглеи; ꙗр чине сѫ ва скȣла сѫ факѫ алт чева, сѫ фие афȣрисит де 318 пѫринци, ши сѫ фие афȣрисит ши анафема; ши аȣ рѫмас ачест сѫрак Ѹдрика сѫ нȣ сѫ бѫнтȣꙗскѫ де нимине; писах месеца априлїе 15 дн вѫ лѣт 7114 : —

⊙ Роман. ⊙ Радомир. ⊙ Балотѫ. ⊙ Снѣгѫ. Тома. Щефан. ⊙ Михаи. ⊙ Фрѫцилѫ. ⊙ Мѫтоша. ⊙ Берчюл. ⊙ Казан. ⊙ Попа Тифȣл.

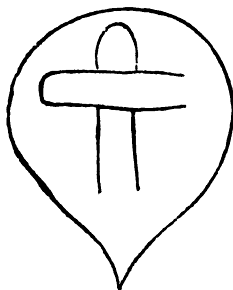
Ши доаѡ фѣце де арие ши кȣ фѫтѫчюне ши ȣн пȣц ши локȣ де кисерикѫ, ачѣстѣ аȣ фостȣ тоате але Фȣглеи де бащинѫ дин Мирчещй.

In acéstă transcripţiune copistul s'a silit numaĭ a surprinde înţelesul actuluĭ; şi nicĭ chiar aci el n'a fost tot-d'a-una norocos,

căcĭ dintr'o femeiă «mătuşa Berciĭ» a făcut un bărbat «Mătoşa Bercĭul», dintr'un bărbat «Vlad» a făcut ó femeiă «Vladă», dintr'o fată «săracă Udrişcă» a făcut un băiat «săracul Udrica» etc.

În adevăr, precum ne vom încredinţa îndată, opera luĭ «popa Tiful» din Mircescĭ nu este tocmaĭ uşóră de descifrat.

Actul e scris pe o fóiă de hărtiă gălbuiă, subţire, lungă de 31, lată de 21 1/2 centimetri, cu următorul semn de fabrică :

Ca specimen de scrisóre, reproducem maĭ jos în text primul rînd în fac-simile, maĭ adaugând aci că cernéla e fórte négră, ér şirurile sînt strîmbe, scrise la o distanţă inegală (dela 3 milimetri pînă la 1 centimetru), şi nu tóte de aceiaşĭ lungime (dela 14 pînă la 20 centimetri).

Sub fie-care iscălitură, tóte scrise de mâna luĭ popa Tiful, este căte o pată de cernélă dela punerea degetuluĭ.

De asupra celor maĭ multe cuvinte, întocmaĭ ca în textul publicat maĭ sus sub No. XVI, scriitorul aruncă căte un segment fără nicĭ o trebuinţă : мирчеще, попа etc.

Este şi maĭ curios că d'asupra luĭ ȣ, scris maĭ mult ca V, figuréză pretutindenĭ doă puncturĭ, ba une-orĭ popa Tiful nu cruţă acest lux de punctuaţiune nicĭ chiar d'asupra luĭ н, ѫ, є, după cum se póte vedé în rîndul cel fac-similat.

Dintre persónele menţionate în act, pe unele le găsim, de asemenea, într'un crisov din 13 maĭu 1620 dela Gavril Movilă, relativ tot la satul Mircescĭ, şi anume : Bercĭul, Balotă şi Roman.

Despre însemnătatea filologică a acestuĭ text, vedĭ maĭ jos Notanda.

Aci vom face numaĭ o observaţiune.

El este tot ce póte fi maĭ rustic.

Intr'însul noĭ găsim cele maĭ stereotipe trăsure ale aceluĭ graĭu ţerănesc, prin care se caracterisă unele scrisorĭ şi inscripţiunĭ latine din vécul de mijloc.[1]

Aşa este, bună óră, acea perpetuă confusiune între *e* şi *i*, *u* şi *o*, despre care deja Mabillon ḑicea în privinţa documentelor latine mediane : «immutatio frequens est *e* pro *i* et vice-versa, i-«temque *u* pro *o*, quae immutatio etiam familiaris fuit apud vete-«res Romanos.»[2]

Maĭ cu sémă semnificativ este în textul nostru *u*=*o* şi *o*=*u*, fenomen pe care nu'l vedem maĭ de loc în cele-l'alte documente din colecţiunea de faţă.

Lepsius a demonstrat, că alfabetul greco-latin primitiv nu distingea pe *u* de *o*, şi prin urmare nicĭ graĭul cel viŭ al poporuluĭ din Elada şi din Italia nu cunoscea vre-o deosebire între ambele sonurĭ, pronunţând o singură vocală mixtă, adecă nicĭ *o*, nicĭ *u*, ci un fel de *o* şi *u* tot-o-dată.[3]

Archaismele, fie lexice, fie curat fonetice, persistă une-orĭ într'un bĭet colţuşor imperceptibil, într'un atom din totalitatea naţiuniĭ, după ce aĭurĭ s'aŭ perdut fără urme; ţeraniĭ dela Mircescĭ din plasa Néjlovuluĭ, cu popa Tiful în frunte, nu-şĭ închipuiaŭ, de sigur, pe la 1600, că eĭ pronunţă vocalele întocmaĭ aşa după cum le rostĭaŭ, cu miĭ de anĭ înainte, străbuniĭ din epoca unităţiĭ etnice greco-italice!

(¹) **Fumagalli,** *Delle istituzioni diplomatiche,* Milano, 1802 t. 1, p. 267—94.

(²) **Mabillon,** *De re diplomatica,* Neapoli, 1789, t. 1, p. 61.

(³) **Lepsius,** *De tabulis Eugubinis*, Berolini, 1833, p. 76 — 9. — Idem, *Paläographie als Mittel für die Sprachforschung*, Berlin, 1834, p. 60 : «Im Griechischen und Lateinischen «dagegen ist das *o* nicht wie im Sanskrit und Hebräischen eine Nüance vom *a*, sondern vom «*u*..... die Paläographie auffallend bestätigt und durch Vergleichung der Semitischen Al-«phabete lehrt, dass V (die alte Form des Griechischen ʋ und im Etruskischen und Umbri-«chen die einzige Form für *o* und *u*) ursprünglich gar kein von O verschiedenes Zeichen war.»

2. де фȣне де мош^{и}е ше аȣ во^{т} ȣкешȣ^{л} фȣгле ȣ бране

3. ціе алесъ бранеціе минескъ а лȣ ^{ше}рбо татълȣ

4. фȣгле^{и} ше мърторіе романъ минеско^{л} ше радомирȣ

5. ше балотъ ше снѣгъ ше тома робо^{л} ше ціефанъ

6. грама михаю ше фръцель ѿ тамъ ше мътоша

7. берчюи де ꙟтрачестъ мош^{и}е аȣ дато шербо

8. ȣꙟ локо воне^{и} пеꙟтро владъ ше аȣ фȣстȣ

9. мъртȣріе ше каѕанъ ше амо скрисо е^{ȣ} попа

10. тифȣ^{л} ше аȣ фȣсто молци ѡмене бони ла мор^{т}е

11. фȣгле^{и} ꙗръ чене се ва скȣла съ факъ ал^{т}ь чева

12. съ ф^{и}е афȣриситъ де т҃ ше і҃и ѡ^{с}теци (*sic*) ше съ фи^{и}

13. афȣр^{с}и^{т}ȣ ше анатима пис мѣсица априліе еі҃

14. ше а ръмасо ачестъ съракъ ȣдриска съ но ȣ бъꙟтотаскъ

15. немене въ л^{и}то : ѕрді

16. рома^{н} (*deget*) ра^{д}ѵмиро (*deg.*) бало^{т}ъ (*d.*) снегъ (*d.*) тома (*d.*) ціефа^{н} (*d.*) михаю (*d.*).

17. фръци^{л} (*d.*) мътоша берчю^{и} (*d.*) каѕанъ (*d.*) попа тифȣ^{л} (*d.*).

18. ше доа феце да арие ше ȣ фътъченъ ше ȣ поцȣ

19. ше лȣкȣ де бесѣрекъ ачесте аȣ фȣстȣ тȣте а фȣс^{т}ȣ

20. але фȣгліе ше а фȣгле де баціенъ де мирчеціи.

TRANSCRIPŢIUNEA:

✝ să se ştie că au votŭ uchişul Fugle moşie în Mirceşte u jĭumătate de fune de moşie şe au vot uchesul Fugle u braneşte alesă braneşte Minescă a lu Șerbo tatălu Fuglei, şe mărtorie Romanŭ Minescol şe Radomiru şe Balotă şe Snégŭ şe Toma Robol şe Ştefanŭ Grama, Mihaĭu şe Frăţelă ѿ тамъ (de acolo) şe mătoşa Bercĭui; de într'acestă moşie au dato Şerbo uîn loco Vo[i]nei peîntro Vladŭ şe au fustu mărturie şe Cazanŭ, şe amo scriso eu popa Tiful, şe au fusto molţi omene boni la morte Fuglei; ĭară cene se va scula să facă altŭ ceva, să fie afurisitŭ de 300 şe 18 ѿстеци (părinţĭ), şe să fii afurisitu şe anatima; пис мѣсица (scris în luna) aprilie 15 въ лито 7114 (în anul 1606); şe a rămaso acestă săracă Udrisca să no u băintoĭască nemene. (Marturĭ :) Roman, Radumiro, Balotă, Snegŭ, Toma, Ştefan, Mihaĭu, Frăţil[a], mătoşa Bercĭui, Cazanŭ, popa Tiful. Şe doa feţe da arie şe u fătăcenă şe u poţu şe lucu de beséreca, aceste au fustu tute a fustu ale Fuglie, şe a Fugle de baştenă de Mirceşti.

NOTANDA:

finalul *u* întreg : татъл8, поц8 (=puţu), ф8ст8 (fostu), л8к8 (=locu);

confusiune între *u* şi *ŭ* : аф8рисить (=afurisitŭ) şi аф8рисит8;

o pentru *u* : молци, бони, амо скрисо, вот (=avut), Минескол (=Minescul), робол (=robul), поц8, шербо, мътоша (=mătuşa), дато (=datu), пеѫтро (=pentru), ф8ст8, ръмасо, но (=nu), бъѫтоѩскъ (=băntuéscă);

u pentru *o* : т8те (=tóte), şi maĭ ales tot-d'a-una 8 în loc de adjectivul numeric *o* (: 8 жюмътате, 8 бранище, 8 фътъченъ) şi în loc de pronumele personal femeesc la acusativ *o* (: съ но 8 бъѫтоѩскъ), dintre carĭ pe cel de'ntăiŭ d. Cihac îl derivă din : «*una* raccourcie en *a*, grossie en *o*», ér pe cel-l'alt din : «*la* raccourcie en *a*, grossie en *o*», doă «rac-

courcissements grossis» dintre cele maĭ imposibile, fără nicĭ un singur exemplu în fonologia română; [1]

confusiunea între *u* şi *o* în aceleaşĭ cuvinte : мърторіе şi мъртѹріе, Радомирѹ şi Радѹмиро, локо şi лѹкѹ, фѹстѹ şi фѹсто;

confusiunea între *i* şi *e* : ѹкишѹл şi ѹкешѹл, Мирчещи şi Мирчеще, Фръцель şi Фръцилъ, съ фие şi съ фии;

e pentru *i* : чене (=cine), wмене, şi pretutindenĭ ше în loc de ши;

e pentru ѣ saŭ ꙗ : Минескъ (=Minéscă), ачесть мошие, Снегъ (dar şi Снѣгъ), феце (nu фѣце);

ю pentru е : Берчюи în loc de Берчеи;

simplul *o* pentru *oa* : wмене, морте;

доа = doă;

ж muĭat : жюмътате;

да арие, în loc de де...;

ѹ҆ѧ=*uîn*=*un*, пеѧтро=*peîntro*=*pentru*, бъѧтоꙗскъ=*băîntoĭască*=*băntuĭ ască*, де ѧ;

disparițiunea luĭ н : ѹкешѹл (= unchesul) şi ѹ (= un), pe lîngă care însă şi ѹѧ, cf. maĭ sus textul No. XVII;

remarcabilă aferesă : вот (de 2 orĭ) pentru авѹт;

фѹгле, cu triplul genitiv : фѹглеи, фѹглїе şi а фѹгле;

а лѹ Шербо;

pe lîngă аѹ фѹстѹ — а фѹстѹ, precum şi а ръмасо;

(¹) **Cihac,** *Dict. d'étym.*, p. 182. — Pronumele nostru *o*, fie ca numeric, fie ca personal, adecă avênd o duplă întrebuințare, dar fiind acelaşĭ în fond, provine din *va*, după cum şi din a treia persónă singulară a indicativuluĭ presinte *va* poporul a făcut tot *o* : «*o* să fie»=«*va* să fie», după cum din maghiarul «*város*» avem «*oraş*», din latinul *vel* prin forma română veche «*vare*» s'a născut «*orĭ*», etc. Este radicala pronominală ario-europeă *va*, de unde de asemenea: zendicul *ava* «acela», slavicul ОВЪ-ОВА, grecul αὐ=*ava* în αὐ-τός (cf. **Bopp,** *Gramm. comparée,* trad. Bréal, t. 2, p. 356) şi albanesul *ai*, forma veche *avi* «acela» şi «el» (cf. **Camarda,** *Saggio sulla lingua albanese*, Livorno, 1864, p. 209). E fórte interesant că primitivul *ava* a scăḑut la *o* şi *u* nu numaĭ la Românĭ, dar şi 'n familia eranică : în dialectul huzvaretic *ô*, în dialectul parsic *ôi* (=forma albanesă *ai*), în limba persiană modernă *ô*, în dialectul bucharic *u*, etc. (**Justi,** *Handbuch der Zendsprache*, p. 32). Maĭ pe scurt, pronominalul *o* este la Românĭ un rest ante-roman.

reflexivul *se* distins de condiționalul *să* : сѫ се цине;

cuvîntul slavic штеци prefăcut în шстеци, — óre prin vr'o etimologiă poporană (de ex. *osteț* «luptător», dela *óste*)? saŭ prin influința tenueĭ ce urméză (cf. ascut, lespede...)?

pentru sintaxă : ачесте аѹ фѹстѹ тѹте а фѹстѹ але Фѹглїе, ше а Фѹгле де бащенѫ, cu doă repetițiunĭ demonstrative;

numĭ bărbătescĭ: Фѹгле,[1] Балотѫ, Снѣгь, Радомирѹ, Минескол, Шербо, Берчѣ, Фрѫциль, Казанѫ, Тифѹл...;

nume femeesc : Ѹдриска;

terminĭ agricolĭ : феце да арие, фѫтѫченѫ (= *fătăcină* din *fătăcĭune*, ca *mortăcină* din *mortăcĭune*), бранеще (= pădure oprită de tăiat);

бранеще din slavicul бранити «oprire», ca medio-latinul *parcus* din *parcere* și provențialul *deves*=«bois *défensable*»;[2]

фѹне, vedĭ texturile No. IX și XI.

(1) Tot așa se chiăma un boier din Moldova la 1641 : «Васнлїе Фѹгле ворникѹл де Брладѹ», *Arch. Statuluĭ, m-rea Rachitósa X.*

(2) *Revue des langues romanes*, t. 4 (1873), p. 218.

XXVII

NOTIȚĂ DE CUMPĂRATURE.

Cubesciĭ sau Bogata (distr. Ilfov), 1606, maĭu 8.

Originalul în Archivele Statuluĭ: episcopia Argeş No. LXXXIX.

In Condica acesteĭ episcopie nu s'a copiat.

E scris pe o fóiă de hărtiă grósă şi aspră, lungă de 32, lată de 21 centimetri, fără semn de fabrică, care se afla — probabilmente — pe fóia ce lipsesce.

Scrisórea, cu cernélă négră, cu litere drepte, nalte de 4 milimetri, şi cu distanța între rîndurĭ de 1 centimetru, presintă ceva intermediar între cursiva zapişelor şi semi-unciala manuscriptelor.

Este greŭ a distinge pe ъ de ь.

1. † Съ се щїе къ... ъ^{н} пъра^{т} ста^{н} добрикъи^{н} пъ^{м} нътꙋри дела
2. негослава пъмъ^{н} тꙋри. ѕ̄ї. ѡ^{п} тꙋ трꙋ къ^{н} пъ. ꙗ^{р} ѡ^{п} тъ тра^{л} тъ
3. къ^{н} пъ ди^{н} ꙁилеле Ми^{в} ни^{н} во^{д}. дир^{ѣ} птъ. /д. де а^{с} при де а^{р}
4. џи^{н} тꙋ. ши ꙗ^{р} а^{ꙋ} кꙋ^{н} пъра^{т} ста^{н} добрикъи^{н} па^{р} те лꙋ стреꙁе
5. тоа^{т} къ^{т} се ва алеџе(*) де пе^{с} те то^{т} хота^{р} лꙋ. ди^{н} апа
6. џемени^{н} пъ^{н} вале пꙋ^{р} къреци^{н}. ꙗ^{р} а^{ꙋ} къ^{н} пъра^{т} дꙋмитрꙋ пъ^{р} ток
7. ,па^{р} те лꙋ прав^{ц} ши а лꙋ ко^{с} тади^{н} тоа^{т} къ^{т} се ва алѣџе
8. пе ѡ^{ч} на блъ^{н} де^{с} къ. де^{н} чи^{н} пъ^{н} чи^{н} ди апа џемени^{н} пънъ
9. вале пъ^{р} къреципо^{р} дирепть /ѕ.л. ве^{д} ви^{н}. ва^{д} ра кътѣ ко^{с} да

(*) Aci de asupra, cu aceiaşĭ mână şi cernélă, e scris: дире^{п} тꙋ /е.

ꙗ^р аꙋ кꙋ^н пъра^т дꙋмитрꙋ ꙋ^н пъ^м нтꙋ ла фефелеи дела миле кълъгърꙋ^л. ꙟ^н къ^н пꙋ^л де жо^с. дирепт^ъ. ꙋ҃. а^с при. ꙗ^р а^ꙋ кꙋ^н пъра^т дꙋмитрꙋ пъмъ^н тꙋри. г҃. ла ва^дꙋлъ кꙋкꙋтїи дела добра фата лꙋ ^въ дисла^в. дирептъ .ц҃. де а^с при гата ди ӡилеле ми^в ни^и во^д. — пи^с мца ма^и и҃ днъ л^т ҂зрдї † ши ꙗ^р а^ꙋ кꙋ^н пъра^т ге^р ге че^л маре .г҃. стъ^н жини дела ла^н га де^л лꙋ дꙋ^н бръвї дирептъ .ц҃. а^с при гата.

TRANSCRIPŢIUNEA:

† să se ştie că [aŭ c]ă*n*păra*t* Sta*n* Dobricăi*i* pă*m*nături dela Negoslava, pămă*n*turi 16, o*p*tu tr'u că*n*pŭ, ĭa*r* o*p*tŭ tr'a*l*tŭ că*n*pŭ, di*n* zilele Mi*v*ni*i* vo*d*ᵃ, diréptŭ 4000 de a*s*pri de a*r*gi*n*tu; şi ĭa*r* a*u* cu*n*păra*t* Sta*n* Dobricăi*i* pa*r*te lu Streze toa*t*ᵃ că*t*ᵃ se va alege de pe*s*te to*t* hota*r*lu, *dire^p tŭ 5000*, di*n* apa Gemeni*i* pă*n*ᵃ vale Pu*r*căreţi*i*; ia*r* a*u* că*n*păra*t* Dumitru Pă*r*toc pa*r*te lu Prav^ă*t* şi a lu Co*s*tadi*n* toa*t*ᵃ că*t*ᵃ se va alége pe o*c*'na Blă*n*de*s*că, de*n* ci*n* pă*n*ᵃ ci*n*, di apa Gemeni*i* pănă vale Pă*r*căreţilo*r*, direptŭ 6030 ve*d*^re vi*n*, va*d*ra căté co*s*^tan da; ĭa*r* au cu*n*păra*t* Dumitru u*n* pă*m*^â ntu la Fefelei dela Mile călăgărul, în că*n*pu*l* de jo*s*, direp*t*ŭ 400 a*s*pri; ĭa*r* a*u* cu*n*păra*t* Dumitru pămă*n*turi 3 la va*d*^u *lŭ* Cucutii dela Dobra fata lu *Vă*disla*v* direptŭ 900 de a*s*pri gata di zilele Mi*v*ni*i* vo*d*ᵃ. — пис мѣсаца маи и҃ днъ лѣт 7114 (scris în ale luneĭ luĭ maĭu 8 ḑile, anul 1606); + şi ĭa*r* a*u* cu*n*păra*t* Ghe*r*ghe ce*l* mare 3 stă*n*jini dela La*n*ga, de*l* lu Du*n*brăvi, direptŭ 900 a*s*pri gata.

NOTANDA:

finalul *u* intreg: ѡнтꙋ (dar şi ѡнтъ), пъмънтꙋ, арџинтꙋ, хотарлꙋ (póte însă şi хотарꙋлꙋ, saŭ chiar o simplă metatesă grafică din хотарꙋл);

finalul *i* întreg pretutindenĭ, şi chĭar duplicat de 2 orĭ în Добрикъии, cf. textul No. VI;

finalul *u* jumătăţit : кънпъ, дирептъ;

oa : тоатъ;

confusiunea între е şi ѣ : алѣџе şi алеџе, дирептъ şi дирѣптъ, Бльндескъ (=Бльндѣскъ), Џеменин (=Џѣменин);

eo=*é* : кътѣ (=cătè) în loc de «căte o»;

пе, nu пре, şi песте, nu престе;

metatesa luĭ *n* : пъмънтȣри şi пъмнътȣри;

дин şi ден;

de 2 orĭ ди în loc de дин : ди апа Џеменин пънъ..., ди ӡилеле Мивнин;

h trecut în *v* : Мивнин pentru Михнин, de 2 orĭ;

confusiunea între *u* şi *ă* : пȣркъреции şi пъркъреципор, кȣнпърат şi кънпърат, кълъгърȣл;[1]

ден чин пънъ чин = din capăt pănă în capăt, dela slavicul чинъ «rînd»;

genitivo-dativul : лȣ Стреӡе, лȣ Правъц;

н pentru м : кȣнпърат, кънпъ, дȣнбръвї;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : съ се щїе;

трȣ în loc de «întru», ca la Macedo-românĭ : тр'ȣ кънпъ, тр'алтъ кънпъ;

dispariţiunea luĭ *n* : тр'ȣ кънпъ (=tr'u*n*...);

numĭ personale : Стреӡе, Добрикъ, Негослава, Правъц, Пърток, Миле, Вълислав, Герге, Ланга;

numĭ locale : апа Џеменин, Пȣркъреции, Фефелеи...;

дел лȣ дȣнбръвї...?

particularitatea economică : o vadră de vin — o costandă.

(1) Despre ъ=*ă* şi ь=*u* la Slavĭ, cf. **Потебня, Къ исторіи звуковъ русскаго языка,** Voronej, 1876, p. 33—38.

XXVIII
O DELIMITAŢIUNE

DISTRICTUL VÎLCEA, 1608, APRILE 15.

Originalul în Archivele Statuluĭ : Cozia II.

Scris pe o fóiă de hărtiă afumată, fórte stricată, lipsind un mare petec la mijloc, lungă de 29 ½, lată de 20 centimetri, fără semn de fabrică.

Scrisórea, cu cernélă gălbuiă, e frumósă, dréptă şi îndesată, cu litere nalte de 2 milimetri şi cu o distanţă de 5 milimetri între rîndurĭ.

Cele şése peceţĭ, întipărite prin fum, sînt fórte nedistinse : abia se maĭ póte recunósce pe una din ele un leŭ în picĭóre cu códa rădicată, adecă ceia-ce se chiamă «lion passant» în eraldică.

Actul s'a transcris la 1778 în condica cea veche a Cozieĭ, fóia 59, pe când nu era încă rupt, ast-fel că acéstă copiă, deşi fórte defectósă ea-însăşĭ, ne va înlesni totuşĭ a completa, negreşit între parentesĭ, lacunele ce există în starea actuală a textuluĭ; din nenorocire însă, condicarul a uĭtat cu desăvîrşire de a copia rîndurile 15—16, tocmaĭ cele maĭ stricate.

Sub raportul ortografic acest act se caracterisă printr'o deosebită predilecţiune pentru ĭ, pe care 'l pune în loc de ĭ şi chĭar de и.

1. † скрисам нои ѯ боꙗр карїи ам фость хотарнич ши токъмѣлнич сфинтеи

2. мънъстир дела коѯїꙗ. ꙗсъ егѹмен аѹ фостѹ пърїнътел пахомїе деч аѹ

3. авѹтъ пър кѹ саркиѯ де бъжорани пънтрѹ къ аѹ авѹтъ саркинѯ ѡч-
нъ депреѹн

4. кѹ сфънъта мънъстире деч нѣѹ лѹатъ егѹменѹл денъпреѹнъ кѹ

5. саркиѯ пре ръваше домнещї дич нои ꙗкъ ам мерсѹ пре кѹвънътѹл

6. домнѹ нострѹ де ам къѹтатъ ши ам къл катѹ ѡчна сатѹлѹи

7. богдънещїи дела ѡлтъ дич ам афлатъ пре саркиѯ мощѣн къ аѹ

8. фостъ кѹмпърат саркиѯ ꙗкъ дин ѯилеле михнеи вод ши ꙗм къ-
ѹтатъ

9. ши кърциле лѹ саркиѯ че аѹ авѹтъ де мошїе дич нои ꙗкъ ам
фъкѹтъ кар

10. тѣ дела мъна [ноа]стръ лѹ саркиѯ съш цїе мошїꙗ пре кърци че аѹ
авѹт[ъ]

11. ꙗсъ ам хотъ[рътъ] кѹмпѹл кѹ пъдѹрѣ де ам фъкѹтъ ѡчна лѹ сар-
киѯ [в]

12. кодри ѹн [кодрѹ пре] лън [гъ х]отарѹл кълимънещїлор ши ам пѹс
п[їа]

13. тръ [дин коаче де валѣ маре] ши съ мѣргъ ачел кодрѹ дин апа
ѡлтѹ[лѹи]

14. кѹ [пъдѹрѣ кѹ тотъ пънъ ла хо]тарѹл мѹерещїи ши челалалт кодрѹ

15. пре.................. цїи ши прин пъдѹре пре слѣмѣ...

16. п................ е пре мѹерѣска пън ла мерїи кърнѹлѹи...

17. алътѹрѣ... [плъв]иченѣска предечиндѣ шн де кътръ селищѣ

18. богданещилор ȣ[нде по]гор калѣ карȣлȣи дела рȣд. ши кȣ пѫдȣрѣ кȣ тот

19. пѫнѫ ꙟ хотарȣл мȣерещіи. ꙗр селищѣ сѫ ѡ ціе пре кȣм пѫрѫтȣр

20. ши лѣȣ фостѫ [алѣ]сѫ маи денаинте врѣме де моцѣніи сатȣлȣи

21. де саȣ щіȣтѫ партѣ влѫдȣцѣскѫ чи ам алес сѫ ціе саркиз .в. пѫрци

22. ши кȣ вадȣл моріи дин селище. ꙗр ѡ парте де селище десп ре

23. малȣл рошȣ алѫтȣрѣ кȣ валѣ ꙟ жос кар парте аȣ фост а сирен сѫ аибѫ а

24. ѡ ціне козіꙗніи дич нои ачещи ѕ̃ боꙗр анȣм пѫрвȣл лѡг ѿ рȣда

25. и фрѫнкȣл ѿ потѫрошан и ангел ком ѿ сѫрчинещи и преда лог ѿ бѫрсещи

26. и гіѡка ѿ сѫмботин и хȣд ѿ дьещи нои аша ам алес ши мѫртȣрисим

27. кȣ сȣфлетеле ноастре. ши пентрȣ кредница нѣм пȣс маи жос пе

28. чецил ка сѫс крѣз пис мца април еідн вл̃т ѫ ѯрȣї

(L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.)

TRANSCRIPȚIUNEA:

† scris'a*m* no*i* 6 boîa*r*[i] carii a*m* fo*s*tŭ hota*r*nic[i] şi tocămé*l*nic*i* sfi*n*tei mănăsti*r*[i] dela Cozîîa, însă egume*n* au fo*s*tu părinăte*l*[e] Pahomie; de*c*[i] au avutŭ pă*r*ă cu Sa*r*ki*z* de Bujorani pă*n*tru că a*u* avutŭ Sa*r*ki*z* o*c*[i]nă depreu*n*[ă] cu sfănăta mănă*s*tire, de*c*[i] néu luatŭ egumenu*l* denăpreună cu Sarki*z* pre răvaşe do*m*neşti, di*c*i noi încă a*m* mersu pre cuvănătu*l* do*m*nu-no*s*tru de a*m* căutatŭ şi a*m* că*l*catu o*c*[i]na satului Bo*g*dăneştii dela O*l*tŭ, di*c*[i] a*m* aflatŭ pre Sa*r*ki*z* moşté*n*, că a*u* fo*s*tŭ cu*m*păra*t* Sa*r*ki*z* încă di*n* zilele Mi*h*nei vo*d*[ă], şi î-a*m* căutatŭ şi că*r*ţile lu Sa*r*ki*z* ce a*u* avutŭ de moşie,

dici noi încă am făcutŭ carté dela măna [noa]stră lu Sarkiz să-și ţie moșăla pre cărţi ce au avutŭ; însă am hotă[rătŭ] câmpul cu pădurĕ de am făcutŭ ocina lu Sarkiz 2 codri, un [codru pre] lăn-[gă ho]tarul Călimăneștilor, și am pus p[ia]tră [dincoace de valé mare] și să mérgă acel codru din apa Oltu[lui] cu [pădure cu totŭ pănă la ho]tarul Muereștii, și cela-l'alt codru pre . . . . [Muere]-știi și prin pădure pre slémé . . . p . . . . e pre Muerésca pană la merii Cărnului . . . alăturé . . . . [Plăv]icenésca pre decindé, și de către seliștě Bogdăneștilor u[nde po]goră calé carului dela Ruda, șı cu pădure cu tot, pănă în hotarul Muereștii, ĭar seliştě să o ţie pre cumpărături, și léu fostŭ [alé]să mai denainte vréme de moștenii satului de s'au știutŭ parté Vlăduţéscă; ci am ales să ţie Sarkiz 2 părţi și cu vadul morii din seliște, ĭar o parte de se-liște despre malul roșu, alăturé cu valé în jos, care parte au fost a Sirei, să aibă a o ţiné Coziĭanii; dici noi acești 6 boĭari, anume Părvul logofăt ѿ (dela) Ruda и (și) Frăncul ѿ Potăroșani и Anghel comis(?) ѿ Sărăcinești и Preda logofăt ѿ Bărsești и Ghioca ѿ Sămbo-tin и Hud ѿ Dăești, noi așa am ales, și mărturisim cu sufletele noastre, și pentru credinţa ném pus mai jos peceţile ca să să créză, пис мѣсаца (scris în luna) aprilie 15 дни (ḑile) влѣтъ 7116 (în a-nul 1608).

Notanda:

finalul *u* întreg : мерсꙋ, фостꙋ (dar și фостъ), кълкатꙋ;

finalul *u* jumătăţit fórte des : авꙋтъ (= avut*ŭ*), лꙋатъ (= luat*ŭ*), къꙋтатъ (= căutat*ŭ*), ѡлатъ...;

un *ă*, vocală irraţională, ce-va ca *schwa* semitic, de 3 orĭ între *n* și *t* : пърîнътеле (=pări*năt*ele), сфънъта (=sfă*năt*a), кꙋвънътꙋл (=cuvă*năt*ul), și o dată între *k* și *m* : токъмѣлничи (=to*căm*élnici), dintre carĭ cu forma céstă din urmă cf. токьмѣлеле în textul publicat maĭ sus sub No. 1 și vo-cala irraţională între *c*—*m* la Romanĭ în cuvinte împrumutate dela Grecĭ : «Al*geme*on» din 'Αλκμαίων, «Al*cume*na» din 'Αλκμήνη, «dra*chuma*» din δραχμή, «Te*cume*ssa» din Τέκμησσα, «*acume*» din ἀκμή, etc.,[1] ér pentru

(1) **Schuchardt,** op. cit. II, p. 395, 408, 425.

nt=*năt*, tot la Romanĭ «*init*er» din *inter*, «Va*lenitio*» din *Valentio*, «li*nit*ei» din *lintei*, «pertine*nit*ibus» din *pertinentibus* etc.;[1]

acelaşĭ *ă* irraţional între *n* şi *p* în денъпреѹнъ (= de*năp*reună), pentru care însă nu se póte aduce vre-o analogiă latină, grupul consonantic *np* neexistând lătinesce, ci numaĭ *mp;*

forme duple : пънтрѹ şi пентрѹ, депреѹнъ şi денъпреѹнъ, дечи şi дичи, мошїе şi мошъꙗ;

дин, nu деꙟ saŭ ден;

прин, nu преꙟ;

genitivo-dativul : лѹ Саркиꙁ;

пре де чиндѣ = de astă parte;

oa : ноастръ;

preposiţiunea repetată : кѹ пъдѹрѣ кѹ тот;

карте, кърци = «documente de posesiune» : ꙗм къѹтат ши кърциле лѹ Саркиꙁ..., съ-ши цїе мошъꙗ пре кърци;

diferinţa juridică : мошъꙗ пре кърци, adecă proprietate basată pe acte de orĭ-ce natură, şi мошъꙗ пре кѹмпърътѹри, adecă proprietate basată pe simplul fapt de a fi cumpărată;

картѣ де ла мъна ноастръ;

моцѣн, моцени = «proprietarĭ», chiar fără *moştenire :* моцѣн къ аѹ фостъ кѹмпърат..., моценїи сатѹлѹи;

şt=*gn* : моцѣн=*mognén* de astădĭ;

ръваше домнецї = lista trimisă de Domniă, cu indicaţiunea celor chiămaţĭ a judeca vre-un proces, a fi conjuratorĭ saŭ a delimita o moşiă, ce-va ca *album judicum* la vechiĭ Romanĭ;

кѹвънтѹл домнѹ-нострѹ;

ам кълкатѹ ѡчина сатѹлѹи, în sens de : am delimitat teritoriul...;

ѡ парте де селище деспре малѹл рошѹ;

калѣ карѹлѹи;

(¹) Ibid., p. 413, 419. — Cf. Corssen, op. c. II, p. 608 sqq.

чела-лат;

кодрꙋ, кодри, în sens de «teritoriŭ delimitat», expresiune fórte remarcabilă, cu care trebuĭ alăturat, ca desfăşurare identică a ideelor, germanul *mark* «teritoriŭ delimitat» (örtliche Abgrenzung) din *mark* «pădure», scandinavul *mörk;*[1]

interesantă transiţiune logică : кодрꙋ «pădure», trecut în accepţiunea de «teritoriŭ delimitat», s'a luat apoĭ în înţelesul general de «bucată», de unde astădĭ dicerea poporană *codru de pâine* = «bucată de pâine» şi proverbul : «flămîndul *codriĭ* visézā şi vrabia meĭu»,[2] adecă «flămîndul visézā bucăţĭ de pâine...»;[3]

слѣмѣ = «culme» saŭ «vîrf» = paleoslav. слѣма, serb. шљеме «acoperiş»;

numĭ personale : Сира, Пъравꙋл, Фрънкꙋл (cf. în texturile de maĭ sus : Молдовѣнꙋл, Сръбꙋл, Арбанашꙋл, Къзакꙋл), Преда, Гіωка, Хꙋд, Саркиз (Armén ?);

numĭ locale : Сѫмботин, Дъеции, Сърѫчинеции, Потѫрошани, Малꙋлрошꙋ, Блѫдꙋцѣскѫ, Мꙋерѣска (genit. Мꙋерецiіи), Плѫвичѣнѣска, Меріи кърнꙋлꙋи...

([1]) Cf. **Grimm,** *Deutsche Rechtsalterthümer,* ed. 2, p. 497 : «Natürliche, älteste Grenze «war aber der Wald und in Eichen wurde das Zeichen gehauen.»

([2]) **Hinţescu,** *Proverbele Românilor,* Sibiĭu, 1877, p. 60.

([3]) Pentru etimologia cuvîntuluĭ *codru,* vedĭ studiul meŭ : *Fragmente pentru istoria limbeĭ române, elemente dacice,* p. 32.

XXIX—XXX.

CUMPĂRĂTURELE SPATARULUĬ MÎRZEA.

Circa 1608—1609.

Intre aniĭ 1568—1577, sub Alexandru-vodă Mircea, se întâmplase un proces scandalos, care nu este fără interes pentru istoria socială a epoceĭ.

Proprietar al satuluĭ Berilescĭ din districtul Ilfov era un boier de ţéră numit Şuşan, după mórtea căruia averea 'ĭ trebuia să tréćă la copiiĭ seĭ, anume la treĭ fete: Stana, Nécşa şi Rada, şi la un băiat: Dispot; cele doă surorĭ maĭ marĭ însă goniaŭ pe unicul lor frate, sub cuvînt că el n'ar fi fost născut din Şuşan, căcĭ—ḑiceaŭ ele: «ест бил прихватил бащ8 им Ш8шан по матерѣ Диспотов на име «Воика злаа хѡдца сѣс един Ѧциганин бл8д сътворила, таж ѡна ест 8текла «понеж ест хотѣл Ш8шан да ю заг8бит, а после Воика ѡна ест родїла тог «синъ виш рѣх Диспод ѿ под плетїе ıакож един копел, и рекла ест Воика «матерѣ Диспотов понеж ест била непразна ѿ Ш8шан (tatăl lor Şuşan «prinsese pe muma luĭ Dispot, numită Voĭca, cu umblărĭ rele. *a-«vênd ea a face cu un Ţigan*, şi dînsa a şi fugit atuncĭ, fiind-că «Şuşan voĭă s'o ucidă, ér după aceĭa Voĭca *a născut pe acel fiiŭ «maĭ sus ḑis Dispot pe sub gardurĭ ca pe un bastard*, şi pretindea «Voĭca, muma luĭ Dispot, cumcă a remas îngreunată de Şuşan)».

Acest proces *turpis causa*, care ne arată că la 1570 lumea nu era maĭ bună decum este astăḑĭ, e descris pe larg într'un crisov al luĭ Mihné-vodă Alexandru din 11 februariŭ 1586, păstrat în Archivele Statuluĭ: Mitropolia Bucurescĭ No. VIII.

Faţă cu cérta între copiiĭ luĭ Şuşan, divanul domnesc a acor-

dat luĭ Dispot dreptul de a-şĭ dovedi legitima filiaţiune prin 12 conjurătorĭ: «дал ест закѡн Диспотов. вї. болѣри, да заклет како ест «рожден Диспод ѿ тѣло Шѹшанов (ĭ-a dat luĭ Dispot lege 12 boierĭ, «ca să jure că este născut Dispot din corpul luĭ Şuşan)»,—ceia-ce s'a şi făcut, conjurătoriĭ jurând— nu se scie pe ce fel de temeiŭ— cumcă «Dispot a eşit din corpul luĭ Şuşan», şi atuncĭ averea a fost adjudecată *pro indiviso* la căte-şĭ-patru: Stana, Nécşa, Rada şi Dispot: «ıакож да бѹдет тѡг брат със тех вишречени сестри .д. братїе «нераздѣлени (ca să fie acel frate cu acele maĭ sus ḑise surorĭ 4 fraţĭ «nedespărţiţĭ)».

Stana, cea maĭ mare fétă a luĭ Şuşan, era măritată după un boierinaş numit Preda, «vătăv ѿ Cacaleţĭ», pe care de asemenea îl menţionéză crisovul luĭ Mihnea, ér maĭ pe larg un crisov dela Radu-vodă Mihné din 16 novembre 1620.

Tóte astea s'aŭ petrecut înainte de 1577; prin urmare, în cele doă documente de maĭ jos noĭ avem a face cu nesce ómenĭ ce aparţin deplin secululuĭ XVI.

Actele de maĭ sus, ca şi cele-l'alte ce vor fi citate acum îndată, se conservă în acelaşĭ pachet No. VIII al Mitropolieĭ din Bucurescĭ.

Actorul principal în ele, cumpărătorul satuluĭ Berilescĭ dela familia luĭ Şuşan, este un personagiŭ fórte istoric: marele spatar Mîrzea.

Cu ocasiunea texturilor precedinţĭ noĭ am făcut deja cunoscinţă cu căţĭ-va dintre ceĭ maĭ remarcabilĭ campionĭ aĭ luĭ Mihaĭu Vitézul: Banul Udrea, agă Fărcaş, logofătul Tudosie.

Nu maĭ puţin celebru este spatarul Mîrzea.

In armata luĭ Mihaiŭ-vodă eraŭ doĭ căpitanĭ cu acest nume, probabilmente fraţĭ, pe carĭ contimpuraniĭ îĭ deosebiaŭ prin epitetele de «Mîrzea cel mare» şi «Mîrzea cel mic».

Eroul nostru este «Mîrzea cel mare», menţionat maĭ adesea în fântîne istorice, ajuns la culmea ierarchieĭ boerescĭ şi al căruĭa numele de botez era Vasilie, [1] pe când cel-l'alt Mîrzea — numele luĭ de botez nu se scie—a jucat un rol relativamente neînsemnat şi de o durată fórte scurtă.

(¹) **Bethlen**, op. cit. t. 5, p. 147.

Spătarul Mîrzea era Moldovén, inamic înverşunat al Movilescilor, din care causă a şi fugit în Ţéra-Românéscă, intrând sub stégurile luĭ Mihaiŭ Vitézul.[1]

Când Simeon Movilă apucase tronul muntenesc, nimine nu l'a combătut maĭ energic şi maĭ adesea.[2]

În capul «haĭducilor», adecă al aceleĭ teribile oştirĭ neregulate care — un fel de başi-buzucĭ — nu primĭa léfă, ci trăia numaĭ din prédă,[3] Mîrzea a devenit gróza Ardéluluĭ, maĭ cu sémă sub succesorul luĭ Mihaiŭ, nu maĭ puţin vitézul Radu-Şerban.

Cronicele transilvane din primiĭ anĭ aĭ secoluluĭ XVII sînt pline de numele acestuĭ general,[4] al căruia mare talent ostăşesc îl admiraŭ chiar inamiciĭ: «ostaş vitéz şi iscusit», ḑice despre el un Sas;[5] «bărbat eminent şi de o vitejiă extremă», adaugă un Ungur.[6]

Iată de ce, de origine obscură din Moldova, Mîrzea s'a rădicat în căţĭ-va anĭ la gradul de mare-spatar, una din boeriele cele maĭ de frunte, şi după aceia Moldoveniĭ l'aŭ rugat să se întórcă la dînşiĭ.

«Ştefan-vodă Tomşa — ḑice cronicarul Miron Costin sub anul «1612 — a prins de veste îndată de venirea Leşilor, şi a strîns şi «el óstea ţereĭ tótă, şi se prilejise atuncĭa şi nişte slujitorĭ de aĭ «luĭ Mihaĭ-vodă, *căpitaniĭ luĭ ceĭ vestiţĭ*, neputênd trăi după mór«tea luĭ Mihaiŭ-vodă în ţéra Unguréscă, *chemaţĭ prin cărţĭ de «Ştefan-vodă, anume M ă r z é...»*[7]

In crisóvele luĭ Ştefan Tomşa, carĭ sînt fórte multe în Archivele Statuluĭ, Mîrzea figuréză ca «mare vornic al ţereĭ de sus».[8]

(1) **Spontoni**, op. c. p. 191: il Capitan Merza Moldavo, Fuoruscito di quella Provincia «che per sua maggior sicurezza erasi in Valacchia ritirato.»

(2) *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, Coronae, 1847, p. 198, 208, 211.

(3) **Bethlen**, t. 5, p. 95—7.

(4) *Chron. Oltard.*, p. 188, 213, 214 etc. — **Trauschenfels**, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1860, p. 123, 258, 267 etc.

(5) *Chron. Olt.*, p. 222: «Merza, ut strenuus et exercitatus miles, forti animo Moysis exercitui occurrens, ultra 3000 trucidat, capto Georgio Makó, quem capite plectit...

(6) **Bethlen**, t. 5, p. 348: «Stanislaus Kracker atque Merza... viri praestantes et summa virtute praediti, quorum quilibet in hac expeditione suas partes dextre obivere.

(7) *Letopis*. ed. Cogăln. I, t. 1, p. 229. — Cf. ibid. p. 231.

(8) Cf. **Codrescu**, *Uricariul*, t. 5, p. 213.

Să revenim însă asupra celor doă texturĭ, publicate maĭ la vale.

Datul cronologic lipsesce, dar nu este greŭ de a'l lămuri printr'un crisov dela Alexandru-vodă Iliaş din 1 iuniŭ 1617, aflător în acelaşĭ pachet şi unde se ḑice că cumpărăturele făcute prin actele de maĭ jos aŭ fost confirmate la timpul lor printr'un crisov al luĭ Radu Şerban, care crisov însă: «загинꙋл их вꙿсех книги емꙋ ꙁа «ѡчинꙋ кꙿда ест излꙿзил Радоул-водꙿ Шербан ѿ зде ѿ земле вꙿ Молдавское «когдаж извадил га ест Батрꙿ Габрꙿ (a perit cu tóte crisóvele de moşiă «atuncĭ când a fugit Radu-vodă Şerban de aicĭ din ţéră în Moldo-«va, fiind gonit de Bator Gabor).»

Se scie că alungarea luĭ Şerban-vodă de către Gabriel Bathori se întămplase la 1610.[1]

Trebuĭ să admitem dară, că cumpărarea moşieĭ, anterióră confirmaţiuniĭ domnescĭ, care şi acésta este anterióră invasiuniĭ luĭ Bathori, avusese loc cam între 1608 — 1609.

O dată acest punct stabilit, maĭ este un altul, şi anume că textul No. XXIX s'a scris când maĭ trăia încă vătavul Preda, ér textul No. XXX deja un timp óre-care după mórtea luĭ, când jupănésa Stana a remas văduvă.

Decĭ: dacă textul No. XXX datéză circa 1609, textul No. XXIX este neapărat circa 1608.

1608 şi 1609 sînt aci doă daturĭ extreme, maĭ jos de carĭ nu este permis a ne pogorî; dar nemic nu împedecă, din contra, ca ambele texturĭ să fie cu cincĭ saŭ şése anĭ maĭ vechĭ, adecă de pe la 1603—1604.

Crisovul dela Alexandru-vodă Iliaş, căruĭ îĭ datorim acéstă lămurire cronologică, ne arată tot-o-dată, că la 1617 Mîrzea nu se maĭ afla în Moldova, ci s'a re'ntors deja în Ţéra-Românéscă, unde a luat din noŭ postul de mare-spatar.

Tóte actele moşieĭ Berilescĭ sînt transcrise, nu pré exact, în condica cea veche a Mitropolieĭ din Bucurescĭ, t. 2, începênd dela fóia 115.

(¹) Engel, I, p. 277.

XXIX
NOTIŢĂ DE CUMPĂRĂTURE

(Berilesci, distr. Ilfov, circa 1608)

Scris pe o fóiă de hârtiă, puţin gălbuiă, lungă de 33, lată de 21 centimetri, cu un semn de fabrică reŭ determinat : ce-va ca un scut oval înflorit pe la margini.

Scrisórea, cu cernélă rădăcinià, e frumósă, cu elegante codiţe şi aruncăture d'asupra, cu litere maĭ micĭ de 2 şi o distanţă între rîndurĭ de 8—9 milimetri.

Din cele treĭ peceţĭ, rătunde, întipărite cu fum, numaĭ cea din mijloc, de 16 milimetri în diametru, este maĭ clară, avênd scris pe ea în gĭur cu slove marĭ: † ПРȣДѦ БѢТѦХ, ér în mijloc o mică figură nedistinsă.

Prin formă literele ь şi ъ se confundă.

1. † съ се щїе къ аȣ кȣ^{м}пъра^{т} жȣпа^{н} мь^{р}ѕѣ ве^{л} спа^{т} ѡчи^{н} ꙟ бе-
рїле^{щ} дела преда ꙟсь де па^{р}те лȣ шȣша^{н} а па^{т}ра

2. па^{р}те шъ кȣ вечина^{ш} анȣме бьла^{н} и михъи^{л} и дра^{г}ми^{р} и пь^{р}-
вȣ^{л}. шъ ıа^{р} аȣ кȣ^{м}пъра^{т} ѡчи^{н} ꙟ бериле (*sic*)

3. ıа^{р} дела преда де ꙟтра патра па^{р}те а патра па^{р}те дела ди^{с}по^{д}
ꙟсъ ıа^{р} де ꙟ па^{р}тѣ лȣ шȣша^{н}

4. шъ кȣ вечина^{ш} анȣме дȣце и ра^{л}^{д}ү и ста^{н} ꙟсъ ꙟпреȣ^{н} аȣ пль^{т}
аче^{с}тъ маи сȣ^{с} скри^{с} мошъе ꙟ а^{с}при ҂ȣѱ

5. † шь ꙗр а8 к8мпьрат ѡчин ꙟ берилєщ ꙗр дела преда ꙟсъ де ꙟ парте влалду а чинче парте шъ к8 вечин

6. ан8ме тиx8л и м8шат и манѣ ꙟсь тот ꙟтрачест8 прец чїе маи с8с скрис

7. † ꙗр а8 к8мпьрат ѡчин ꙟ берилєщ дела марїꙗ фата влалду в ф8ни дерепт8 асприⰰ шъ к8

8. 8 р8мьн ан8 (sic) шърб а8 вънд8т де а лор б8н вое шь аладъмьшар ан8ме аврам пос и щеф8л пос

9. и костантин фрателе л8 дънишор лог де б8ꙁь8 и бълан и михъил и тиx8л и д8ц и драгмир

10. и влалду де аколе де сат де берилєщ ꙗр ачештїи маи с8с скрис ѡчин семнеле и сънт8 ꙟ л8г8 де ꙟ др8м8л

11. л8 кончак8 пън ꙟ матка сьпьт8рїи с8т8 коста л8пїеи шь ꙟ лат8 де ꙟ хотар8л

12. гергїцеи . . . . с . . . . н пънъ ꙟ хотар8л нетеꙁещилор

(L. S.) (L. S.) (L. S.)

TRANSCRIPŢIUNEA:

†.să se ştie că au cumpărat jupan Mărzé великиι (mare) spatar o-cin^ă în Berileşti dela Preda, însă de parte lu Şuşan a patra parte şă cu vecinaşi anume Bălan и (şi) Mihăil и Dragomir и Părvul; şă ĭar au cumpărat ocin^ă în Berile[şti] ĭar dela Preda deîntr'a patra parte a patra parte dela Dispod, însă ĭar de în parté lu Şuşan şă cu vecinaşi anume Duţe и Radul и Stan, însă înpreun^ă au plătit a-cestá mai sus scris^ă moşăe în aspri 6700; † şă ĭar au cumpărat ocin^ă în Berileşti ĭar dela Preda, însă de în parte Vladul^ui a cince parte şă cu vecinaşi anume Tihul и Muşat и Mané, însă tot într'a-cestu preţ cie mai sus scris; † ĭar au cumpărat ocin^ă în Berileşti

dela Mariĭa fata Vla*d*ul*ui* 2 funi dere*p*tu a*s*pri 9000 şă cu u rumă*n* anu*me* Şăr*b;* au vă*n*du*t* de a lo*r* bu*n*ᵡ voe, şă a*l*dămăşa*r*ⁱ anume : Avra*m* pos*telnic* и Ştefu*l* pos*telnic* и Costa*n*ti*n* fratele lu Dănişo*r* lo*g*ofăt de Buzău и Băla*n* и Mihăi*l* и Du*ţ*e и Dra*g*omi*r* и Vla*d*u*l* de acole de sat de Berile*ş*tⁱ; ĭa*r* ace*ş*tii mai su*s* scri*s*e oci*n*e se*m*nele i să*n*tu : în lugu — de în drumu*l* lu Co*n*ćacu pă*n*ᵡ în ma*t*ca săpăturii sutu co*s*ta Lupiei, şă în latu de în hotaru*l* Gherghiţei.... *s*... *n* până în hotaru*l* Netezeştilo*r*.

Notanda:

finalul *u* întreg : ачеств, дерептв, свтв (=suptu), сзнтв (=sunt), лвгв, латв, Кончакв;

n vocalisat : лвгв (=lungu), в (=un), де în loc de ден (: де парте лв швшан), cf. maĭ sus textul No. XXVII;

пт asimilat în т : свтв (=suptu);

е pentru ѣ : ачестз мошзе (=acéstă...), семнеле (nu : сѣмнеле), а чинче парте (=a cincé...);

з pentru *i* după *ş* : мошзе, шз şi шь—nicăirĭ ши;

з pentru *e* după *ş* : Шзрв (=Şerb);

o pentru *oa* : коста (=cósta);

«a plăti *în*...» : ав плзтит ѧ аспри...;

genitivo-dativ femeesc : ачештїи (=acestei), сьпьтврiи, dar şi cu *ei* : Гергицеи, Лвпїеи;

genitivo-dativ bărbătesc : лв Швшан, лв Дзнишор, лв Кончакв;

substantiv nearticulat de'naintea genitivuluĭ : парте лв Швшан, dar şi партѣ лв Швшан;

деѧн;

чїе=«ce este» : прец ч ї е маи свс;

prepoſiţiunea repetată de treĭ orĭ : де аколе де сат де Берилещи;

reflexivul *se* distins de condiţionalul *să* : сз се щїе;

фвни, vedĭ texturile No. IX etc.;

алдзмьшари, vedĭ textul No. XI;

pentru sintaxă : ачештїи маи сѕс скрисе ѡчине семнеле и (=iĭ) сѫнтѕ;

вечинаш și рѕмън, de o potrivă=«clăcaș»;

sub raportul juridic, e ciudat de a vedé ca *aldămășarĭ* în textul de față tocmaĭ pe ceĭ vîndușĭ ca clăcașĭ : Бѫлан, Михѫил etc., carĭ astfel beaŭ pentru propria lor robire, și acésta de 'mpreună cu nesce boierinașĭ ca «Avram postelnic», «Șteful postelnic» și «fratele lu Dănișor logofăt», ceĭa-ce probéză că clăcășia,—condițiunea de вечинаши și рѕмъни—era departe de a fi fost r o b i ă în sensul ordinar al cuvîntuluĭ;

numĭ personale : Бѫлан, Драгомир, Пьрвѕл, Диспод, Дѕце, Тихѕл (cf. Тифѕл în textul No. XXVI, adecă $f=h$), Мѕшат, Манѣ, Шѫрб, Дѫнишор, Кончакѕ;

дрѕмѕл лѕ Кончакѕ, termin topografic încă din epoca dominațiuniĭ Cumanilor în România, cf. «**Кончакъ ему слѣдъ правитъ** (*Konćakŭ* îl urmăresce)» în antica poemă rusă despre expedițiunea luĭ Igor, unde Konćak este numele unuĭ celebru principe cuman, același din Cronica rusă dela Kiev, în care pe la aniĭ 1169—70 el este menționat în următorul mod la un loc cu tribul tătăresc al B e r e n d e i l o r : «**Половци дикіи, Кончакъ съ родомъ своимъ и съ вои и Берендичи** (sălbateciĭ Cumanĭ : *Konćakŭ* cu némul seŭ și cu óstea și *Berendeiĭ*)»[1], de unde la noĭ de asemenea numele personal *Berendeiŭ* și maĭ multe numĭ locale: *Berendeiŭ*, *Berendésca*, *Berendescĭ* etc.;[2]

genitivo-dativul Лѕпїеи dela «Lupia», nume de sat, astăḑĭ *Lipia*, cu trecerea inițialuluĭ *lu* în *li*, cf. latinesce *lubet*=*libet* etc.;

вѫтах, pe pecetea luĭ Preda, = «vătav», din forma primitivă вѫтаг, de unde actualul deminutiv «vătăjel» (cf. polonul *watažka*), adecă $g=h=v$.

(¹) **Карамзинъ**, ed. Einerling, t. 3; nota 3; cf. ibid. notele 58, 60, 67, 68 etc.
(²) Despre importanța elementuluĭ cumanic în România, veḑĭ studiul meŭ *Originile Craioveĭ*, §§. 12—15.

XXX.

O SCRISÓRE DE FEMEIĂ.

(Berilesci, distr. Ilfov, circa 1609).

După ce am dat doă-ḑecĭ şi noă texturĭ bărbătescĭ, vom reproduce acum unul femeiesc; unul singur, dar dintre cele maĭ remarcabile.

Este scris pe o fóiă de hărtiă subţire, gălbuiă, lungă de 31 ½, lată de 21 centimetri, cu un semn de fabrică puţin distins, astfel că ne-a fost anevoe de a'l copia.

Jos, în loc de pecete, este placată o bucăţică de céră galbenă, rătundă, de 12 milimetri în diametru.

Scrisórea, cu cernélă négră, e măruntă şi îndesată, slovele fiind maĭ micĭ de 2 milimetri la nălţime, ér distanţa între rîndurĭ de vr'o 7 milimetri.

Literele sînt : unele pré-plecate în drépta, altele verticale, o sémă pré-plecate în stînga, ceia-ce peste tot le dă un aspect disgraţios.

S'ar puté bănui că actul s'a scris de o mână de femeiă, adecă de către însăşĭ jupănésa Stana, care însă în orĭ-ce cas, chiar de nu l'a scris, cel puţin l'a dictat, după datina femeielor agramate.[1]

Prin indicaţiunea luĭ *a* lung (аа=ā), prin confusiunea între *o* şi *u*, prin mutarea luĭ *e* în ѣ(=*ĭe*) şi trecerea luĭ în *i*, precum şi prin alte particularităţĭ fórte interesante pentru vocalismul român,

(1) Cf. **Fumagalli**, op. cit., t. 1, p. 275 : «strumenti dettati a 'notaj da femmine rozze.»

acest text rivaliséză cu cele publicate mai sus sub NNo. VI şi XXVI, ér sub raportul sintaxei — le şi le întrece.

1. † скри[с] е[ȣ] стана пъ[н] ла а[л] но[с]трȣ чи[с]ти[т] ши дирегътȣ[р] жȣпа[н] мръѕѣ

2. мареле спа[т] мȣ[л]тъ сънътате тремѣцȣ дȣ[м]нитале. ши мъ ꙟ[н]-ки[н] кȣ ка[п]ȣ[л]

3. ла пъмъ[н]тȣ. ла дȣ[м]нитаа ши ла жȣпънѣсаа дȣ[м]нитале. кȣ[м] цѣѡ фо[с]тȣ милъ

4. маи дѣнаитѣ врѣмѣ дѣ ѡкѣшȣ[л] предаа. аша съ ци фие милъ дȣ[м]нитале ши

5. дѣ капȣ[л] ми[ȣ] къ е[ȣ] астъѕи съ[н]тȣ ꙟ полаа дȣ[м]нитале. ши ми[и] нѣдѣждѣ нȣ

6. маи при дȣ[м]ниѕи[ȣ] ши пре дȣ[м]нитаа. ꙗръ нои кȣм[ȣ] амъ гръитȣ маи дѣнаи

7. тѣ врѣмѣ. дѣ сла[т]дѣ бърелѣщие. съ фїи даа[т] дѣ нои съ фїи дȣ[м]ниталѣ мȣши[и]

8. ши кȣкȣнилȣрȣ до[м]нитале ши нипоцилȣ[р] ши стринипоцилȣ[р]. ши ла даа[т]

9. ѡкѣшȣ[л] бърелѣщи[и] ши ла мȣ[р]тѣ лȣ[и]. съ фїи а ж[и]па[н] мръѕѣ мареле спа[т]. ши

10. мъ[р]тȣри[и] а пȣ[с]. дѣ ꙟ какалеце ра[д]ȣ[л] нипо[т]съѡ ши жипа[н] жипа ѿ бȣѕъ[ȣ]. и вла[д]ȣ[л]

11. по[ст] дѣ пожирѣщие. ши игомънȣ[л] ѿ пи[н] аномѣ харитаа. и драгиꙗ бȣѕȣꙗнȣ[л]

12. и нъкȣла жȣдицȣ[л]. и фа[р]ка[ш] ю[з] ба[ш] и лȣпȣ[л] ю[з] ба[ш]. ꙗръ дȣ[м]-нитале съ ци фїи

13. милъ дѣ кап8^{л} ми^{8} ши дѣ ѡмѣни^{и} ми^{и} аръ чини сѫ ва лѣпѫ-
даа дѣ ꙟ к8въ^{н}тѫ

14. чи а^{м8} гръи^{т} к8 д8^{м}нитаа ѡре до^{м}нитаа ѡре нои сѫ фїи блъ-
^{с}тимаа^{т} тиї

15. ѡтъ^{ц} чи^{с} въ ники^{н}. ачѣꙗ ни ро^{г}м^{8} д8^{м}нита^{л} ши жипън.... д8^{м}-
нseparator

16. ши коконꙋ^{и} д8^{м}нита^{л}. ши д8^{м}низи^{8} сѫ въ адаѡ^{г} зелѣ ши а^{и}
до^{м}ниꙗво^{с}тѫ ами^{н}

17. пи^{с} м^{с}ца ю^{ли} еї д^{д}нъ

(L. S.)

TRANSCRIPŢIUNEA:

† scri*s* e*u* Stana pă*n* la a*l* no*s*tru ci*s*ti*t* şi diregătu*r* jupa*n* Mrăzé marelé spa*t*^{ar} mu*l*tă ,sănătate treméţu du*m*nitale şi mă în-chi*n* cu ca*pul* la pămă*n*tu la dumnitaa şi la jupănésaa du*m*nitale; cu*m* ţéo fo*s*tu milă mai dénaité vrémé dé ochéşu*l* Predaa, aşa să ţi fie milă du*m*nitale şi dé capu*l* mi*u*, că e*u* astăzi să*n*tu în polaa du*m*nitale, şi mi-i nédéjdé numai pri Du*m*niziu şi pre du*m*nitaa. Iară noi cumu amŭ grăitu mai dénaité vrémé dé saa*t* dé Băreléşte, să fii daa*t* dé noi să fii du*m*nitalé muşii şi cucuniluru do*m*-nitale şi nipoţilu*r* şi strinipoţilu*r*, şi l'a daat ochéşu*l* Băreléşti*i* şi la mu*r*té lu*i* să fii a jipa*n* Mrăzé marele spa*t*^{ar}, şi mă*r*turi*i* a pu*s*: dé în Cacaleţe Ra*dul* nipo*t*^{u}-săo şi jipa*n* Jipa ѿ (dela) Buză*u* и (şi) Vla*dul* po*st*^{elnic} dé Pojiréşte şi igomănu*l* ѿ Pi*n* anomé Haritaa, и Draghiia Buzuianu*l* и Năcula judiţu*l* и Fa*r*ca*ş* iuzba*ş* и Lupu*l* iuzba*ş*; iară du*m*nitale să ţi fii milă dé capu*l* mi*u* şi dé oméni*i* mi*i*, ară cini să va lépădaa dé în cuvă*n*tŭ ci a*mu* grăi*t* cu du*m*nitaa, ore domnitaa ore noi, să fii blă*s*timaa*t* 318 ѡтъц (părinţi) ci'*s* въ Никии (în Nicea); acéia ni ro*g*^{a}mu du*m*nita*l*^{e} şi jipăn[ései] du*m*-nitalé şi şi coconu*i* du*m*nita*l*^{e}, şi Du*m*nizi*u* să vă adao*g*^{a} zelé şi a*i* do*m*niiavo*s*tă, ami*n*, пис мѣсаца (scris în luna) iu*l*i^{e} 15 днъ (ḑi).

Notanda :

finalul *u* întreg : кȣмȣ, кȣкȣнилȣрȣ, грънитȣ, сянтȣ (sum), фостȣ, нъмънтȣ, тремѣцȣ, рогъмȣ;

finalul *u* jumătăţit : кȣвънтъ (=cuvăntŭ);

finalul *u* întreg şi jumătăţit : амȣ şi амъ;

finalul *i* întreg chiar în астъꙁи;

u pentru *o* : мȣшии (=moşie), нипоцилȣр (=nepoţilor), стринипоцилȣр, диregътȣр (=diregător);

o pentru *u* : цѣѡ фостȣ (=ţi-au...), рогъмȣ (=rugămu), ѡкѣшȣл (=unchesul), игомънȣл (=igumănul), аномѣ (=anume), съѡ (=său);

u pentru *oa* : мȣртѣ (moartea);

u şi *o* în acelaşi cuvînt : кȣкȣнилȣрȣ (=coconiloru) şi коконȣи (=coconului), дȣмнитале şi домнитале, дȣмнитаа şi домнитаа;

o pentru *oa* : востъ (=voastră), ѡмѣнии (=oamenii):

ѣ pentru е : ꙁелѣ (=zile), аномѣ (=anume), дȣмниталѣ (dar şi дȣмнитале), марелѣ (dar şi мареле), дѣ (=de), ѡмѣнии (=ómenii);

i pentru *e* : нипоцилȣр (=nepoţilor), стринипоцилȣр, нипотȣ-съѡ, чи (=ce : кȣвънтъ чи амȣ грънит, şi ѡтъц чи'с въ Никии), чини (=cine), блъстимаат, жȣдицȣл (=judeţul), мȣшии (=moşie), съ фїи (=fie, de 5 ori), ни (=ne : ни рогъмȣ), миȣ (=meu), мии (=mei), дȣмниꙁиȣ (=dumnezeu, de 2 ori);

ъ pentru *e* în cuvinte străine : Нъкȣла, ѡтъц;

i pentru *ă* : стринипоцилȣр (=stră...);

e pentru *i* : Пожирѣще (=şti), Бърелѣще (şi Бърелѣщии), Какалеце (=ţi), ꙁелѣ (=zile);

confusiunea între *e* şi *i* : пре şi при;

confusiunea între *u* şi *i* : жȣпан şi жипан (de 3 ori);

confusiunea între ꙗ şi а : ꙗръ şi аръ;

n vocalisat : аи (=ani), ѡкѣшȣл (=unchéşul, de 2 ori), дѣнаинте (=dénainte, de 2 ori), чистит (=cinstit);

r vocalisat : востръ (=vóst*r*ă);

aa=ā : блъстимаат, даат (de 2 orĭ), саат, Харитаа, дъмнитаа (de 4 orĭ), жъпънѣсаа, Предаа, полаа, лѣпъдаа;

c=«sunt» : щтъц чи'с въ Никии;

скрис еѹ=«am scris eu»;

де ѫ=din;

a=latinul *ad* : съ фїи а жипан...;

forma triplă : дъмниталѣ, дъмнитале și домнитале;

genitivo-dativul : коконъи, ca în «nimenuĭ», nu коконълъи;

a даат, a пъс, nu aѹ...;

reflexivul *se* nedistins de condiționalul *să* : съ фїи, съ ва лѣпъдаа;

prepositiunea repetată : дѣ саат дѣ Бърелѣщие;

conjuncțiunea repetată : ши ши коконъи;

conjunctivul repetat : съ фїи даат дѣ нои съ фїи дъмниталѣ;

пънъ ла, în sens de «către»;

щре=orĭ : щре дъмнитаа, щре нои;

съ ва лѣпъдаа дѣ ѫ къвънтъ;

съ-ци фїи милъ дѣ капъл миѹ (de 2 orĭ);

еѹ астаѕи сънтѹ ѫ полаа дъмнитале;

ми-и нѣдѣждѣ при...;

мѹлтъ сънътате тремѣцѹ дъмнитале ши мъ ѫнкин кѹ капѹл ла пъмънтѹ;

дднъ cu doĭ д pentru дьнь (ḑi), probă de ignoranța formulelor slavice, pe carĭ totușĭ pînă și femeile se credeaŭ datóre a le întrebuința în scrisorile lor;

numĭ personale : Жипа, Драгина, Бѹѕманѹл, Нъкѹла, Фаркаш, Стана.

APENDICE.

XXXI

CATASTIHUL AVERIĬ MĂNĂSTIRIĬ GALATA

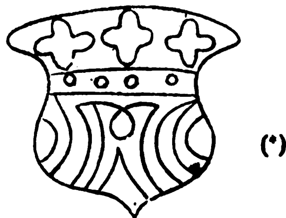
(Iaşĭ), 1588, noembre 4—25.

Publicaţiunea de faţă era deja fórte înaintată, când pré-stimatul nostru amic şi coleg d. D. A. Sturdza, ale căruĭa vaste cunoscinţe şi preţióse colecţiunĭ alérgă tot-d'a-una cu rîvnă înaintea acelora ce brăzduesc câmpul istorieĭ naţionale, ne-a comunicat documentul de maĭ jos, cel maĭ lung în limba română din secolul XVI şi cel maĭ interesant sub raportul lexic.

D. Sturdza a însoţit textul de o notiţă, din care extragem următórele :

«Documentul acesta aparţinea reposatuluĭ Eudoxiŭ Hurmuzachi, şi a venit în «proprietatea mea prin donaţiunea ce mĭ-a făcut venerabilul meŭ amic George «Hurmuzachi.

«El formézǎ o condicuţă, scrisă pe foiţe lungĭ de 33, late numaĭ de 10 centi«metri, pe hărtiă gălbuiă grósă, cu semnul de fabrică dela Braşov, şi anume :

(*)

(*) Cf. maĭ sus texturile No. XV şi XVIII.

«Scrisórea, cu cernélă négră bună, e mare şi frumósă.

«Condicuţa cuprinde peste tot 18 foĭ, din carĭ 27 pagine sînt scrise de aceiaşĭ «mână de gramatic, ultimele 2 sînt lăsate albe, ér pe cea d'întâiŭ este o apostilă «făcută de însăşĭ mâna Domnuluĭ moldovenesc Petru Schiopul, precum e lesne a «constata alăturând'o cu fac-similul publicat de d. B. P. Hasdeŭ.[1]

«Acest catastih al mănăstiriĭ Galata s'a scris cu ocasiunea dăriĭ de sémă, când «egumenul Anastasie a predat tótă averea mănăstiréscă în mânile dichiuluĭ Ger- «vasie în presinţa comisaruluĭ domnesc Caraghiuzăle stolnic, ceia ce s'a întâmplat «la 4 noembre 1588, ér la 15 noembre s'a pus apoĭ apostila princiară.

«Averea mănăstiriĭ este compusă din :

«1. 16 moşie şi anume :
Vălcesciĭ, Teişoriĭ, Hrişcaniĭ, Plopiĭ, Belcesciĭ, Pizdeniĭ, Sadna, Tămăşaniĭ, Şiviţa, Mihăilesciĭ, Vorovesciĭ, Mînjesciĭ, Petresciĭ, Mînzesciĭ, Fălfoesciĭ, Drágănesciĭ;
«2. 4 heleştee;
«3. 21 morĭ;
«4. 6 piue;
«5. 2 vultorĭ;
«6. 1 pod umblător;
«7. 16¼ fălcĭ vie;
«8. 19 sălaşe de Ţiganĭ;
«9. 1 povarnă;
«10. vite : 192 cornute,
« 109 caĭ,
« 1128 oĭ,
« 140 porcĭ,
« 484 stupĭ;
«11. «bucate» anume :
« 32 buţĭ de vin,
« 52 putine de brînză,
« 1 putină de unt,
« 1100 drobĭ de sare,
« 1 majă de morun,
« 1 majă de crap,
« 1 berbenţă de rînze,
« 1 bute şi 12 jumătăţĭ de miere,
« 2 putine de póme murate,
« 1 cant făină,
« 280 stogurĭ fîn,
« 1 stog bob,
« 10 stogurĭ grâŭ,
« 4½ stogurĭ ovăs,
« 4 stogurĭ orḑ,
« 3 stogurĭ mazere,
« 3 stogurĭ săcară.
« 3 stogurĭ hrişcă,
« 52 stogurĭ mălaiŭ,
« 80 mierţe grâŭ,
« 300 mierţe «sîrjiţă»,
« 21 mierţe hrişcă,
« 60 mierţe slad,
« 60 mierţe mălaiŭ;
«12. obiecte de gospodăriă :
« 1 car,
« 2 occiĭ,
« 2 cuţite cu mânere,
« 27 «pecerpele»,
« 444 «bucşĭ de fîntână»,
« 52 sape,
« 25 covóre,
« 2 odélurĭ,
« 1 cergă,
« 1 «pilotă»,
« 1 faţă de perină,
« 4 peşchire,
« 6 mese,
« 56 tipsiĭ,
« 87 talere,
« 27 căldărĭ,
« 4 gratiĭ,

(¹) Veḑĭ maĭ sus textul No. VII.

« 2 pirostiĭ,
« 6 sfredele,
« 4 hîrleţe,
« 9 fiere de ferestre,
« 4 cuie de car,
« 4 cuie micĭ,
« 2 cârlige de magherniţă,
« 3 securĭ,
« 1 tigae,
« 1 «sinie»;
«13. veşminte bisericescĭ :
« 6 zavese,
« 18 póle de icóne,
« 14 dvere,
« 14 patrafire,
« 7 orare,
« 11 «naracleţe»,
« 1 aer,
« 14 procoveţe,
« 2 tetrapode,
« 6 «şirince»,
« 9 brâe,
« 1 caftan,
« 17 felóne,
« 18 stihare,
« 1 antimins,
« 2 grobnice;
«14. odóre :
« 2 chivote,
« 2 cădelniţe,
« 2 potire,
« 4 sfeşnice,
« 63 icóne ferecate şi neferecate,
« 1 taler,
« 1 canaf de policandru,
« 1 tipsiă,
« 3 crucĭ,
« 1 iconostas,
« 1 inel,
« 7 cupe,
« 16 lingure,
« 1 medelniţă,
« 1 umivalniţă,
« 1 scafă,
« 1 ibric,
« 1 sticlă,
« 32 oă de struţ şi de lemn,
« 1 stég,
« 12 fâcliĭ scumpe,
« 50 petele de aur;
15. cărţĭ :
« 4 tetravangele,
« 1 praxă,
« 1 «angaréte»,
« 2 trióde,
« 3 psaltirĭ,
« 12 minee,
« 1 tipic,
« 1 céslov,
« 1 molitvelnic,
« 7 liturgie,
« 2 cărţĭ de cântare,
« 1 praznic,
« 1 «zlatoust»,
« 1 «lesviţă»,
« 1 bibliă;
«16. 12 urice;
«17. banĭ : 9000 aspri banĭ gata,
7000 dăruiţĭ aspri,
16000 aspri a se maĭ da.»

Către notiţa d-luĭ Sturdza, vom adăuga următórele.

Mănăstirea Galata a fost întemeiată de vodă Petru Şchĭopul în doă rîndurĭ : de'ntâiŭ la 1576, într'o vale, unde — ḑice cronicarul — «nu după multă vréme s'a risipit»[1]; apoĭ a doua óră

(¹) *Letopiseţe* ed. Cogăln. I, t. 1, p. 200.

pe dél, la 1583 : «dacă s'a așeḑat Petru-vodă la domniă, n'a lă-«sat în deșert pomana sa mănăstirea Galata, care o zidise întâiŭ «în vale și se risipise, ci cu tótă nevoința a silit de a zidit Galata «den dél, care trăesce și pînă astăḑĭ.»[1]

Catastihul de față s'a scris, prin urmare, peste vr'o cincĭ anĭ după fundarea mănăstiriĭ.

Muntén de origine, dar Domn al Moldoveĭ, Petru-vodă a reușit a înavuți Galata prin donațiunĭ nu numaĭ dela Moldovenĭ, dar și dela Muntenĭ tot-o-dată ; astfel, pintre donatoriĭ menționațĭ în catastih, Dragomir vornicul, Pătru banul, Mitrea vornicul, póte și Radul cĭașnic — numele «Radul» fiind fórte rar în Moldova — aŭ fost boierĭ muntenĭ.

Din cele-l'alte personage concurse la fundațiunea Galateĭ, pe «vlădica Agafton» noĭ l'am întâlnit deja în textul No. XIII din 1597 ca episcop de Roman, ér «logofătul cel mare» nu este alt cineva decât celebrul Stroicĭ, subscris maĭ sus în textul No. VII din 1583 și a căruĭa remarcabilă personalitate, ca bărbat de Stat și ca cel de'ntâiŭ ce s'a încercat a scrie românesce cu litere latine, noĭ am descris'o aĭurĭ.[2]

Nu putem trece însă înainte fără a ne opri o clipă asupra a doĭ donatorĭ, menționațĭ de asemenea în catastih, carĭ ambiĭ, Arnăuțĭ de viță, ajunseseră în Moldova sub Petru Schĭopul la culmea puteriĭ și aŭ căștigat chiar, pînă la un punct, o reputațiune europeană.

Aceștiĭa sînt : Brut postelnicul și Zota spătarul.

Bartolomeŭ Brutti, rudă cu vestitul vizir Sinan-pașă, fusese cât-va timp agent diplomatic al Venețieĭ la Constantinopole ;[3] după aceĭa a remas tot acolo în serviciul ambasadeĭ spaniole și a concurs mult pe lîngă Pórta Otomană la trimiterea luĭ Petru-vodă ca Domn al Moldoveĭ; din recunoscință, acesta l'a chiămat în țéră, l'a făcut boier mare și l'a acoperit cu averĭ.[4]

(1) *Letopis.* t. 1, p. 203.

(2) **Hasdeŭ**, *Viața și scrierile luĭ Luca Stroicĭ*, Bucurescĭ, 1864, in-16.

(3) **Bulengerus**, *Historia sui temporis*, Lugduni, 1619, p. 283. — **Maurocenus**, *Historia Veneta*, Venetiis, 1623, lib. XIV, an. 1591.

(4) Un raport al luĭ Germigny din 1580 în **Charrière**, *Négociations de la France dans le Levant*, t. 3, Paris, 1853, p. 913.

Sub Iancu-vodă Sasul, în intervalul dintre cele doă domnirĭ ale luĭ Petru Schĭopul, Brutti se bucură de aceĭaşĭ înaltă posiţiune.

Catolic gelos, dînsul a făcut tot ce ĭ-a stat în putinţă pentru a respăndi catolicismul în Moldova, şi isbutise chĭar de a întroduce la noĭ pe jesuiţĭ;[1] cu tóte acestea, pe când cerea dela Curtea Papală epitetul de «patron al bisericeĭ apostolice în România», el nu se sfiĭa de a figura în acelaş timp între donatoriĭ mănăstiriĭ ortodoxe dela Galata!

Brutti era şi ostaş între cele-l'alte; aşa maĭ sus, în întroducerea la textul No. VIII, noĭ l'am veḑut învingênd la 1580, împreună cu vornicul Bucĭum, o revoltă a Basarabenilor contra luĭ Iancu-vodă.

Avuţiele cele marĭ aŭ perdut însă pe agerul Albanes : pe când Aron-vodă era încă particular, Brutti iĭ împrumutase o sumă însemnată de banĭ; ajungênd apoĭ la Domniă şi neputênd saŭ nevrênd să'ĭ plătéscă, acest principe a descoperit un alt mijloc de a se răfui, şi anume a poruncit armaşilor la 1591 ca să înece pe bietul creditor în Nistru.[2]

Acesta a fost tragicul sfîrşit al postelniculuĭ Brutti.

Cel-l'alt Albanes, spătarul Zota, este un personagĭu nu maĭ puţin interesant.

Porecla luĭ era Tzigara, ér Zota, saŭ maĭ bine Zotu, numele seŭ de botez : Ζῶτος ὁ Τζηγαρᾶς.

Născut dintr'o familiă albanesă din Ianina, el avea fraţĭ Apostol Tzigara şi Panoson Tzigara.

Venit nu se scie cum în graţia luĭ Petru Schĭopul, Zota a ajuns, în vrîsta numaĭ de 37 anĭ, mare-spatar în Moldova şi ginere al luĭ vodă, luând în căsătoriă pe domniţa Maria.

La urcarea pe tron al luĭ Aron-vodă, Zota fusese de'ntâiŭ bine veḑut de către acest principe;[3] maĭ în urmă însă, căḑut pe semne

(1) Veḑĭ despre acésta o mulţime de acte în Theiner, *Monumenta Poloniae*, t. 3, p. 5 şi altele, unde Brutti îşĭ dă titlul de «Gran Camarier di Moldavia et Capitano di Lapusna.»

(2) Bielski, *Kronika polska od 1587 do 1598*, Warszawa, 1851, p. 164.—Maĭ veḑĭ despre Brutti, C. Esarcu, *Archivele Veneţieĭ*, în *Columna luĭ Traian* 1876, p. 280; — Hasdeŭ, *Istoria toleranţeĭ religióse în România*, ed. 2, Buc. 1865, etc.

(3) *Letopis.*, t. 1, p. 209.

în prepus din causa înrudiriĭ sale cu Petru Şchĭopul, a fost silit a emigra şi a murit la 1599 în Veneţia, lăsând un lung testament italianesce, din care resultă că avea maĭ mulţĭ copiĭ, băieţĭ şi fete.[1]

O ramură din familia Tzigara există pînă astă-ḑĭ în Ţéra-Românéscă, uniĭ în Vlaşca, alţiĭ peste Olt, în districtul Dolj, dacă nu mĕ înşélă memoria.

Apostol Tzigara, fratele erouluĭ nostru, dând la lumină pe la 1630 o istoriă universală în limba grécă, scrisă de mitropolitul Doroteŭ de Monembasia şi al căriĭ manuscris fusese óre-când în posesiunea luĭ Zota,[2] a publicat acolo şi portretul acestuĭa, reprodus apoĭ în cele-l'alte ediţiunĭ ale cărţiĭ.[3]

In gĭurul portretuluĭ este scris : Εἰκὼν τοῦ λαμπροτάτου κυρίου Ζωτοῦ τοῦ Τζηγαρᾶ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, πρωτοσπαθαρίου καὶ γαμβροῦ τοῦ γαληνοτάτου ἡγεμόνος πάσης Μολδοβλαχίας κυρίου κυρίου Πέτρου Βοιβόδα (icóna luminatuluĭ domn Zota Tzigara din Ianina, marele spatar şi ginerele serenisimuluĭ principe a tótă Moldovlachia, domnuluĭ domnuluĭ Petru-voevod), ér la drépta imaginiĭ : ἐτῶν λζ (de anĭ 37).

Acest portret e fórte interesant pentru noĭ, maĭ cu deosebire, prin aceia că ne arată portul unuĭ mare-spatar moldovenesc din secolul XVI : acea căcĭulă de blană, din care ese sus şi se lasă pînă pe spate o lungă códă, probabilmente de catifea; acea dentelă la gît; acele scumpe stofe înflorate ale şubeĭ şi ale haĭneĭ; pumnarul etc.

Şi altmintrea, sub raportul curat artistic, portretul spataruluĭ Zota nu este fără importanţă, de vreme-ce a eşit din mâna uneĭ celebrităţĭ : a luĭ Antonio Bosio, atăt de cunoscut prin opera sa postumă despre catacombele Romeĭ.[4]

Acest portret, ĭată 'l :

(1) Veḑĭ acest testament în **Sathas,** Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, t. 3, Veneţia, 1872, p XCV—CI.

(2) Acéstă istoriă universală s'a tradus din grecesce în romănesce de cătră un Ion Buburuzăĭ din Braşov în a doua jumătate din secolul XVII. Manuscrisul romănesc se află în Muzeul Hohenzollern din Sigmaringen, unde l'a descoperit Schuchardt. Veḑĭ **Gröber,** *Zeitschrift für romanische Philologie,* t. 1, 1877, p. 484.

(3) Despre diferitele ediţiunĭ ale acesteĭ cărţĭ, veḑĭ **Sathas,** Νεοελληνικὴ φιλολογία, Atena, 1868, p. 222—4.

(4) **Antonio Bosio,** *Roma sotterranea, opera postuma publicata da C. Aldobrandino,* Roma, 1632, fol.— Cf. **Boldetti,** *Osservazioni sopra i cimeteri,* Roma, 1720, fol.

ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΖΩΤΟΥ ΤΟΥ ΤΖΗΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΠΡΩΤΟΣΠΑΘΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΓΑΜΒΡΟΥ ΤΟΥ ΓΑΛΗΝΟΤΑΤΟΥ ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΠΑΣΗΣ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑΣ ΚΥ ΚΥ ΠΕΤΡΟΥ ΒΟΙΒΟΔΑ

ΕΤΩΝ, ΛΖ·

Antonius Wolfe Sculpsi

Să revenim la catastihul de maĭ la vale.

Particularitățile sale linguistice vor fi studiate maĭ jos în Notanda; chiar aci însă vom atrage atențiunea asupra unuĭ fenomen grafic, care ni se pare a fi de o mare însemnătate fonetică și în privința căruĭ se cere o desvoltare ce-va maĭ pe larg.

Autorul, saŭ maĭ corect scriitorul catastihuluĭ, deosebesce doă felurĭ de *z*, adecă ꙁ și ѕ.

Cu ꙁ sînt scrise :

la începutul cuvîntuluĭ :

Ꙁота (nume propriŭ),

ꙁарба (nume de stofă),

Ꙁлатоȣсть (nume propriŭ),

ꙁавѣсъ,

ꙁиле,

ꙁалог;

la mijlocul cuvîntuluĭ :

Карагюꙁѣле (nume propriŭ),

ѕвѣꙁдъ,

праꙁниче,

лоаꙁе,

Пиꙁдени (nume de sat);

la sfîrșitul cuvîntuluĭ :

ѡбраꙁ,

атлаꙁ,

ѡрꙁ-ȣ,

ꙗꙁ-ȣри.

Cu ѕ sînt scrise :

la începutul cuvîntuluĭ :

ѕвѣꙁдъ;

la mijlocul cuvîntuluĭ:

верѕи,

трѫтаѕи,

рънѕе,

брѫнѕѫ,

маѕаре;

la sfîrșitul cuvîntuluĭ:

Мѫнѕещи, nume de sat, dela мѫнѕ-.

Cumcă întrebuinţarea, când a luĭ ꙁ, când a luĭ ѕ, nu e de loc capriciósă, ci fórte sistematică, probă este că : ꙁарвѫ e scris cu ꙁ de doă-spre-ḑecĭ orĭ, ѡвраꙁ de şépte orĭ, атлаꙁ de noă orĭ, праꙁниче de patru saŭ cincĭ orĭ, ѡрꙁѹ de doă orĭ, şi nicăirĭ nu vedem ѕарвѫ, ѡвраѕ, ѡрѕѹ etc.

De asemenea врѫнѕѫ şi маѕаре sînt scrise aşa căte de doă orĭ, nicăirĭ врѫнꙁѫ saŭ маꙁаре.

Prin urmare, una din doă : saŭ diverginţa scrieriĭ cu ꙁ şi ѕ provenĭa din tradiţiune, orĭ că ea resultă din diferinţa sunetelor, adecă cuvintele cu ꙁ nu se rostĭaŭ în acelaşĭ mod ca cuvintele cu ѕ.

Tradiţiune nu este, căcĭ vorbele ꙁиле, ꙁарвѫ, Ꙁота, Карагюꙁѣле, атлаꙁ, ѡрꙁѹ, apoĭ верѕи, трѫтаѕи, рѫнѕе, брѫнѕѫ, маѕаре, мѫнѕ — nu sînt slavice, ci latine, turce, grece etc., de unde nu ne putea veni semnul grafic ѕ, cunoscut numaĭ alfabetuluĭ paleo-slavic.

Remâne dară ipotesa cea-l'altă : deosebirea fonetică.

ꙁ se pronunţă şi se pronunţă ca *z* la toţĭ Slaviĭ, încăt Româniĭ nu aveaŭ nicĭ un îndemn de a 'ĭ schimba valórea, de vreme ce dînşiĭ aŭ lăsat intactă pe a celor-l'alte slove.

Cum se pronunţă însă ѕ ?

In grafica slavică cirilică el nu figuréză în manuscrise vechĭ decât numaĭ ca cifră : 6=ѕ; în grafica slavică glagolitică se întrebuinţéză în maĭ multe vorbe, maĭ ales însă în acelea în carĭ consóna originală e *g* la însişĭ Slaviĭ, bună-óră дрѹѕии din дрѹгъ, мноѕи din многъ, пѣнѧѕь=пѣнѧгъ, кънѧѕь=кнѧгъ etc., cu carĭ se póte alătura din textul nostru ѕвѣꙁдъ=polonul *gwiazda*, adecă ѕ=*g* şi ꙁ=*z*.

Dar acésta ne dă puţină lumină chĭar asupra foneticeĭ slavice,[1] necum asupra celeĭ române.

O indicaţiune ce-va maĭ limpede ne procură, póte, numele acesteĭ litere în alfabetul paleo-slavic, anume ѕѣло, ceĭa-ce mi se pare a fi pur şi simplu arabicul *dzâl*, numele luĭ *d* celuĭ punctat d'asupra, carele se pronunţă ca *dz*.

Ne maĭ avênd încotro, cată să smulgem o lămurire în astă pri-

(¹) Cf. **Miklosich**, *Vergl. Grammatik d. slavischen Sprachen*, t. 1, p. 217—8.

vinţă chĭar din cele şépte cuvinte scrise cu ѕ în catastih : вѣрѕи трѫтаѕи, рѫнѕе, брѫнѕѫ, маѕаре, мѫнѕ.

In вѣрѕи=verḑĭ, ѕ represintă sibilarea luĭ *d* din singularul вѣрде=verde.

Tot aşa în трѫтаѕи, plural din трѫтад, dela grecul τετράδιον.

In рѫнѕе, брѫнѕѫ şi мѫнѕ, ѕ este preces de н, adecă de nasala cea *dentală*, prin acomodaţiune cu care însuşĭ ѕ se d e n t a l i s à, pronunţându-se *dz*, pre cum vedem, în adevăr, că a nóstră брѫнѕѫ, după cum o scrie catastihul, se pronunţă la Polonĭ *bryndza*, nu *brynza*.

Avem dară брѫнѕѫ=brîn*dz*ă, мѫнѕ8=mîn*dz*u, рѫнѕе=rîn*dz*e, трѫтаѕи=trăta*dz*i, вѣрѕи=ver*dz*i, cătră carĭ, fără a maĭ căuta vre-o altă explicaţiune, maĭ adaugâm маѕаре=ma*dz*are, astăḑĭ *mazere*, cuvînt obscur, probabilmente ante-roman, ca şi *brîndză* şi *rîndză*.

Maĭ pe scurt, scriitorul catastihuluĭ ḑicea : *zile*, nu *dzile*, dar *verdzĭ*, nu *verzĭ; orzu*, nu *ordzu*, dar *mîndzu*, nu *mînzu*, etc.

Cumcă ѕ din catastih represintă pe *dz*, probă maĭ este, în sfîrşit, însăşĭ scrierea ѕвѣꙁдѫ, vorbă care în dialectele bulgare se pronunţă anume *dzvézdă*,[1] adecă ꙁ=*z* şi ѕ=*dz*.

Un duplu *z*, maĭ dur şi maĭ móle, *z* şi *dz*, se observă pînă acum în fonetismul provincial moldovenesc; şi ar fi fórte instructiv, dacă ar puté cine-va, înzestrat cu o ureche fină şi desbrăcat de orĭ-ce prevenţiunĭ de teoriă, să surprinḑă acolo la faţa loculuĭ şi să specifice într'un mod metodic cuvintele cu simplul *z* şi pe acelea cu *dz*.

Acéstă bifurcaţiune, Moldovenĭĭ o aŭ în comun cu Italianiĭ, la carĭ de asemenea există un ꙁ=*z*, aşa numitul «*s* rimessa», ca de exemplu în *rosa* (=roza), alăturĭ cu un ѕ=*dz*, ca bună-óră în *donzella* (=don*dz*ella).[2]

Urmărirea acestuĭ fenomen póte fi importantă chĭar sub raportul etimologic, şi ĭată cum :

(¹) **Cankof,** *Grammatik der bulgarischen Sprache,* Wien, 1852, p. 7.

(²) Despre duplul *z* în limbile cele maĭ diverse, cf. **Bindseil,** *Abhandlungen zur allgem. vergl. Sprachlehre,* Hamburg, 1838, p. 424—34, unde însă sînt multe erorĭ de fapt.

Plecând dela exemplele верѕи din вѣрде şi тржтаѕи din тржтад, noĭ am fi dispuşĭ a bănui, că *z* se pronunţà la Moldovenĭ ca *dz* numaĭ atuncĭ când poporul maĭ audĭa încă pe *d* unde-va în flexiunea saŭ în familia aceluĭa-şĭ cuvînt, nu însă atuncĭ când suvenirea luĭ *d* era cu desăvîrşire perdută, precum este perdută, de pildă, în ѕиле=*zile*, nu *dzile*, deşi vine din latinul *dies*, al căruĭ *d* a perit la Românĭ fără urmă.

Dacă acésta este adevărat, atuncĭ ar resulta lîngă *brîndză* o formă cu *brînd-*, lîngă *rîndză—rînd-*, lîngă *madzăre—mad-*, lîngă *mîndz—mînd-*, ceĭa-ce, restabilind pe primitivul *d*, ar uşura descoperirea originiĭ cuvîntuluĭ.

In acest cas, bună-óră, al nostru *mînz*, мжнѕ=mân*dz*, redus la prototipul *mand-*, ar trebui separat cu totul de latinul *mansuetus* «blând», de italianul *manzo* saŭ *manza* etc., şi apropiat de bascicul *mando* «vită stérpă» şi de celticul *mannus*=*mandus* «căluţ».[1]

În acelaşĭ mod pentru *brînză*, бржнѕж=brân*dz*â, ar trebui să renunţâm la orĭ-ce derivaţiune care nu ne-ar oferi tema *brand-*, şi am ajunge ast-fel a înrudi acest cuvînt cu βρένθιξ «lăptucă» din «lapte» şi βρένθον «grăsime» saŭ «unturâ», vorbe n e - g r e c e,[2] probabilmente de origine tracică,[3] conservate în Esichiŭ şi carĭ, după legile fonologice cunoscute ε=*a* şi ϑ=*dh*, ne duc la tipul *brandh-* saŭ *bhrandh-*.

In fine, al nostru *mazere*, маѕаре=ma*dz*are, identic pînă şi prin accent cu albanesul μόδουλă «màzere» (citesce *mòdzulă*), nu póte fi înrudit cu sanscritul मसूर (*masûra*, cu accentul pe *û*) «linte»,[4] ci provine dintr'o radicală cu finalul dental, de unde şi celticul *mezur* = *methur* «hrană» (cf. *pomum* din $\sqrt{pa}$ «nutrire», *bacca* $\sqrt{\bar{b}hak\text{-}ş}$ «nutrire» etc.)[5]

(1) Cf. **Diefenbach,** *Origines Europeae,* Frankfurt, 1861, p. 378.

(2) **Hesychius**, ed. M. Schmidt, t. 1, p. 397.

(3) **Pollux**, VI, 104 : «μύρον βρένθιον ἐκ Λυδίας», ap. **Bötticher,** *Arica,* Halae, 1851, p. 43.

(4) Nu maĭ vorbim nemic despre etimologia propusă de **Rösler** în *Sitzugsberichte der wiener Akad.*, *phil.-hist. Cl.*, t. 50 (1865), p. 598.

(5) **Villemarqué,** *Le grand Mystère de Jésus*, Paris, 1865, p. 235. — Pentru întâlnirea, prin desvoltare fonetică posterióră, a românuluĭ *z* cu celticul *z* din dentală, cf. al nostru *brés* «bigarré» cu bretonul *briz, breiz* «bigarré», irlandesul *brit*.

Sub raportul ortografic, catastihul nostru se maĭ distinge prin désa întrebuinţare a litereĭ ж, fórte rară în cele-l'alte texturĭ din colecţiunea de faţă, prin puţinătatea aruncăturelor d'asupra, şi prin aceĭa că consóna finală apare de o mulţime de orĭ neînsoţită de ȣ, ъ saŭ ь, deşi e scrisă în rînd, ér nu d'asupra rînduluĭ, — lucru aprópe fără exemplu in grafica română de pe atuncĭ.

Scrisórea de mână a luĭ Petru-vodă Şchĭopul o reproducem în fac-simile.

Ĭată-o :

1.

2.

3.

4.

5.

6. (*)

(*) După acéstă apostilă domnéscă, pusă în fruntea pagineĭ I, urméză apoĭ 1½ fóiă nescrisă. Textul se începe dela pagina 5.

· † влто · ҂ꙁчꙁ м^{с}ца ное^{в} д

† чиче ката^{с}ти^{х} дела мана^{с}тире

дела галата. сѫ сѫ щие де веш

минтеле бесеречеи. ши де аржи^{н}

т8 ши де ковоаре. ши де банїи

ши де каи^{л} ши де карѫ ши де тѡ^{т}

добиток8^{л} ши де тоате б8кате

ле кънд8 а8 фост8 ег8менъ

анастасїе де ша8 да^{т} сама ла

карагюꙁѣ^{л} столникъ ши тоа^{те}

аастѣ са8 да^{т} ла мъна л8^{и} гервасїе

декїюл8и — :

† вї. ковоаре де дем8^{л}т8

† в. пъреци арѫ де дем8^{л}^{т}

† д. ковоаре ск8мпе ноаѫ — :

† в. а^{л}бе ши доаѡ рошїи

† ѕї. ковоаре дела воеводъ — :

а. ково^{р} рошїи дела драгоми^{р8}

двѡрника — :

---

† а. ковор а^{л}б8 дела ми^{т}рѣ дво^{р}ни^{к}

† а. ково^{р} верде дела 8нъ ча8шъ

† а. ковор га^{л}бѫ^{н} дела хе^{т}ма^{н}

† а. ковор дела бръладан8^{л}

† а. ковор а^{л}б8 дела ко^{р}цинъ

31. † а̄. ково^{р8} алб8 дела сла^{в} ци^{г}

32. † а̄. ковор рошї8 дела ко^{с}

33. тандин сто^{л} ник8^{л}

34. † а̄. ково^{р} рошї8 бр8^{т} посте^{л}

35. ник8ль

36. † а̄. ковоаре дела боꙗрїи

37. † а̄. ѡ^{т} гѣл де ȝарба дела

38. столник8^{л} костандинь

39. † а̄. ѡ^{т} гѣ^{л} дела драгомирь

40. † а̄. пилота петрица де

41. ла драгомирь — :

---

42. † а̄. фаца де перина ꙗрѣ де

43. ла драгомир — :

44. † а̄. черга вꙁна^{т} дела драгоми^{р}

45. † г̄ пешкир дела воево^{дї}

46. † а̄ пешкир дела р8ста^{м}

47. † а̄. маса дела рѡ^{с}та^{м} ꙗре

48. † е̄ мѣсе дела воево^{дї} ꙗрѣ

49. † нв̄ тепсїе дела воевѡ^{да}

50. † д̄ тепсїе дела драгоми^{р8}

51. † ке̄ та^{л} џере к8 доаж ток8

52. ре де раме дела воеводж

53. † ӣ та^{л} џере де пл8^{м} дела ко^{с}та^{н}

54. ти^{н} столни (*sic*) — :

† кг҃ де кълдъре
† д҃ гратїе
† в҃ пиростїи
† д҃ кълдаре маре де бере

---

† а҃ тоᶜ к8 вї. таᴧцере де
ла логофътул чел маре —
† ѕ҃. сврѣдеᴧ
† д҃ хърлѣцé
† ѡ҃. фїере де ферестре
† в҃. к8е маре де каᵖ,
† д҃. маи мичїи
† в҃. кърлице де магеᵖниц
† г҃. сак8ре
† а҃ тиган
† а҃ сїнїе маре (*)

Чич8 де в8шминт8 б8сърч8и

ши де кърцїи

† а҃ тетрѣвагеᴧ фере
кате — :

---

† в҃. кивоте де аᵖџиᴴт8
† в҃. къделнице дъᵖџиᴴт8
† в҃. къци к8 кънафи ши к8

(*) Acéstă linie este după original.

77. мъхреме албїи

78. † а. потир де арџинтȣ кȣ дискос

79. кȣ ѕвѣздъ ши кȣ лингȣре

80. дерџинтȣ

81. † в. свѣшниче де арџинтȣ

82. † а. панагїар де арџȣнтȣ

83. † а. талџир де пет хлѣби дерџинт

84. † а. икона пантократор ферекат

85. † а. икоана съпатъ ши ферекатъ

86. † а. канафи маре че асте. сȣп

87. поликандрȣ скȣмпȣ ши кȣ

88. маргаритар.

89. † а тепсїе де арџинтȣ де коли

90. ва

91. † а крȣче ферекатъ ши сапате

---

92. † а. крȣче гълбъна нȣмаи ла ко

93. дица ферекате

94. † а. крȣче албъ неферекатъ

95. † а. икона москическȣ че асте

96. асȣпра. двереи црска

97. † а. икона москичаскъ ши фоарте

98. фрȣмоасе прѣчиста

99. † а. икоана прѣчиста ши кȣ

100. фїȣл —

101. † а҃. иконостась

102. † в҃. свѣшниче маре де ареме

103. † а҃. празе8

104. † а҃. ангирате

105. † а҃. триѡ[д] митар фарисею

106. † а҃. [т]риѡ[д] пентико[с]тар

107. † г. ѱа[л]тире —

108. † вї҃. минѣе

---

109. † а҃. типикь

110. † а҃. часловеци

111. † а. молитъвни[к]

112. † ѕ҃. л8тирги

113. † в҃. кърци де кънтаре

114. † а҃. карте а пра[ѕ]никвл8и

115. † в҃. тетр8ва[н]гге[л] неферека[те]

116. † а҃. аер8 то[т] сърма

117. † а҃. тетр8вагге[л] п8цине[л]

118. ферека[т]. дела бръздан

119. † а҃. златоустъ сфетїи фе[ѡ]до[р]

120. † а҃. лесвицъ ши с҃ти ифри[м]

121. † а҃. библеи

---(*)

122. † вешминтеле бесѣречен.

123. † а҃. цр҃ска кос8тъ к8 съ[р]ма·

(*) Liniă după original.

† в̄. поале де сръма ла икоане ши кȣ н̄. де канафи

---

† а̄. патрафирь де сръма. кȣ вї настȣри ши кȣ ѕ̄. канафи

† а̄. аѡрар де съ́рма кȣ д̄. канафи

† а̄. пърѣкке де нъраклеце. де сръма ши кȣ ѡбразе

† а̄. поале де иконе де зарба пре марџине кȣрши никȣ негрȣ

† г̄. двере де зарба албастре ши кȣ ротеле де аȣрь

† а̄. завѣсъ де зарба ши кȣ флориле албе де фир

† в̄. завѣсе че сънтȣ маи пре сȣсȣ де празниче ши де моленїи де чѣтма рошїи ши кȣ ротеле де фир

† а̄. проковець де тратаподȣ де зарба. албȣ ши кȣ флоре ши пре марџине

адамаскъ вѣрде

148. † а҃. проковець де иванггелїе де
149. ачелашь вигꙋ ши пре марџи
150. не адамаскъ вѐрде ши кꙋ
151. д҃ кънафи
152. † а҃. прэковеци де ѕарба ши
153. кꙋ флориле алби ши пре
154. марџине. де аⷮлаѕ мꙋш
155. ки кꙋ паⷮрꙋ кънафи
156. † в҃. проковець де ѕарба деⷩ
157. трачелашь вигꙋ пре маⷬ
158. џине ꙋршиникꙋ негрꙋ
159. ши кꙋ ѡптꙋ канафи
160. † а҃. двере маре че стъ ꙟтре
161. стълпи де чѣⷮма рошїе
162. кꙋ ротеле
163. † в҃. поале че стаꙋ ꙟⷩ тиⷩдъ ꙟтре
164. стълпи де адъмъⷭкъ кꙋ
165. ѡбраѕе
166. † в҃. поале де чѣⷮма рошїи кꙋ циⷩ
167. те де фирꙋ — :

---

168. † д҃. поале де икоане де адама
169. скъ рошїи че сънтꙋ ꙟ то
170. ате ѕиле —
171. † г҃. двери де адамаскъ рошїи
172. † в҃. ѕавеси маⷩ пре сꙋсꙋ де праⷥ

173. ниче де адамаскъ рошї

174. † а̄. ꙁавѣсѫ де та^{ф}тѫ а^{л}ба

175. стръ

176. † а̄. тратапо^{д} де адама

177. скъ галбъна к8 фло

178. ре албе

179. † д̄. проковеце де адама

180. скъ фъра канафїи

181. в̄. проковеце де а^{т}ла^{ꙁ} а^{л}

182. бастрѫ

183. д̄. ширинче де та^{ф}тъ

184. албастръ пестре

185. икоане

186. † г̄. двери де беникь рошїи

187. ши к8 цинте де а8р8

---

188. д̄. поале де адамаскъ га^{л}

189. бени ши к8 флоре а^{л}

190. бе ши пре марџине а^{т}

191. лаꙁ8 м8шкїи

192. † а̄. проковець де че^{т}ма ро

193. шїи ши к8 флоре ши пре

194. марџине а^{т}ла^{ꙁ} а^{л}ба^{с}

195. тр8 — :

———————————————— (*)

(*) Liniă din original.

196. † чиче вешминтеле превце
197. ции
198. † г̄. фелшане де адамаскъ
199. а^{л}бе
200. † а̄. фелонь де а^{т}ла^{з} рошїи
201. † а̄. фелонь де адамаскъ
202. албастръ
203. † а̄. фелон де адамаскъ
204. мо^{х}ръть
205. † а̄. фелон. де адамаскъ
206. вѣрде дела роста^{н} ага
207. † а̄. фелон. де зарба де
208. ла сто^{л}никвл коста^{н}
209. динь

---

210. † г̄. стихаре де адамаскъ
211. кв wбразе ши кв фло
212. ре —
213. † в̄. стихаре верзи де а^{т}ла^{з}
214. † а̄. стихар де адамаскъ
215. галбъна
216. † а̄. стихар де адамаскъ
217. кв wбразе албе ши
218. мохоръть
219. † а̄. стиха^{р} де а^{т}ла^{з} нѣгрв

дела владика. ага
фтонь
† д̄. фелоане де кꙋ^{т}ни мо^{х}
рътъ
† г̄. стиха^{р} де кꙋ^{т}ни мо^{х}
рътъ
† в̄. фелоане де кꙋ^{т}не
албе
† а̄. стиха^{р} де кꙋ^{т}ни
а^{л}бꙋ — :

---

† а̄. антимись де а^{т}ла^{з}
рошїи кꙋ слове де а
ꙋрь —
† а̄. грѡбникꙋ де ада
маскъ мо^{х}рътъ
† а̄. гробникь де ꙋ^{р}ши
ни^{к} рошїи дать
де драгомири
† д̄. фелоане де богасїнꙋ
† ѕ̄. стихаре а^{л}бе де богаси"
† д̄. патрафире де ꙃа^{р}ба
къте кꙋ ѕ̄. къна^{ф}
† а̄. патрафирь де ада
маскъ вѣрде кꙋ ѕ̄

244. канафи
245. † а̄. патрафи^{р} де адама
246. скъ галбъна дела ро^{с}
247. та^{м}
248. † г̄. аωра^{р} де ѕа^{р}ба къ^{те}
249. к8 патр8 канафи

---

250. † е̄. переки де нара^{к}лице
251. де ѕарба
252. † е̄. бржe де матасе к8
253. канафи
254. † д̄. бржe простѣ
255. † в̄. бржe де матасе
256. † ѕ̄. па^{т}рафирж де ада
257. маскъ а^{л}бастръ
258. ши рошїи ши не
259. грѣ
260. † г̄ аωра^{р} де адамаскъ
261. † е̄. переке де наре^{к}леце
262. † а̄. проковець де ѕа^{р}ба
263. ѫпреџ8р к8 ωрши
264. ник8 нѣгр8 дела
265. ѕота спътар8
266. † г̄. двере де адамаскъ
267. вѣрде ши к8 фир8

268. ꙟпрецꙋр кꙋ атлаз рошин

---

269. † д̄. поале ꙗрѫши ꙟтра

270. челашь ѡбраз

271. † а̄. тратапод ꙗрѫ ꙟ

272. трачеле ѡбразе

273. † а̄. проковеце ꙗрѧ

274. ꙟтрачеле ѡбраз

275. † а̄. стихар де богасиꙋ

276. албꙋ дела костандин

277. † в̄. ширинче бꙋне скꙋ

278. мпе

279. † а̄. кафтан кꙋ дї нас

280. тꙋре дела медеѧ

---(*)

281. † чиче арцинтꙋл дат дела пѫ

282. трꙋ воеводѫ

283. † в̄. кꙋпе дарцинтꙋ кꙋ лоа

284. зе полꙋите

285. † а̄. кꙋпа маи мика

286. † вї̄. лингꙋре дарцинтꙋ

287. † а̄. мѣделница де арама

---

288. † а̄ ꙋмивалницѫ

289. † а̄. ибрик поленть

(*) Liniă după original.

290. † а̄. сти^{к}ла кȣ мȣ^{р}

291. † а̄ї. ȣриче прен сателе

292. манастиреи

293. † ҂ѧ̄ї. а^{с} бани гата

294. † а̄. ȣри^{к} пȣсȣ ӡало^{г} де

295. репь ҂г̄ а^{с}при

296. † н̄. де трѫтави де

297. петѣле де аȣрь

298. лешескъ

———————————————————(*)

299. † а̄. поти^{р} даржи^{н}тȣ

300. дела радȣ^{л} ча^{ш}ни^{к}

301. † а̄. кȣпа микъ дела

302. ко^{с}те

303. † а̄. кȣпокь да^{р}ци^{н}тȣ де

304. ла ко^{с}танди^{н}, сто^{л}

305. ник

---

306. † а̄. инель де аȣ^{р} ꙗрѫ де

307. ла костантин сто^{л}

308. ник

309. † а̄. кȣпа да^{р}цинтȣ

310. арѫ дела ро^{с}та^{м}

311. † ҂ѕ̄. а^{с} че аȣ да^{т} банȣ^{л} пѫ^{т}рȣ

312. дерептȣ сȣфлетȣ^{л}

(*) Liniă după original.

313. тѫтинесѫ8 ши

314. аре а да ѕ҃дї а^{с}при

315. † а҃. к8пѫ да^{р}цинт8

316. дела драгомири

317. † а҃. скафа да^{р}ци^{н}т8 а

318. ре дела драгоми^{р}

319. † д҃. линг8ре дарцини(*)

320. т8 ара дела дра

321. гомирь —

———————————————(**)

322. чиче икоанеле бесѣречеи

323. † д҃. икоане маре —

324. † ѕ҃ї. икоане моленїе

---

325. † ѕ҃ї. пра^{з}ниче

326. † ді҃. иконици ꙟ горѫ

327. и ꙟ полигандр8

328. † лв҃. де ѡлѫ ши де

329. стр8ць ши де

330. лемн8

331. † а҃. стѣ^{г} к8 кр8че

332. де араме

333. † вї҃. фѫклїи ск8м

334. пе

———————————————(***)

(*) Ultimul и e șters apoĭ de o altă mână.
(**) Liniă după original.
(***) Idem.

335. чиче бꙋкателе ши
336. винꙋл ши де алте
337. ваасе
338. † а҃. маже де морꙋⷩ
339. † а҃. бербенце де рѫн
340. ѕе
341. † а҃. маже де краⷫ
342. † а҃. бꙋте де міере

---

343. † а҃. жꙋматате де мї
344. ере стреде
345. † аї҃. жꙋматеце де міе
346. ре ден влѫчещи
347. † в҃. пꙋтине де поаме
348. мꙋрате
349. † иї҃. стогꙋре де фѫн
350. † а҃. канть де фанина
351. † а҃. каⷬ маре де д҃.
352. каиⷪ
353. † в҃. кочїи
354. † в҃. кꙋците кꙋ мѫ
355. нѫре
356. † кѕ҃. де печерпеле де лꙋⷮ
357. † ꙋмд҃. де бꙋкши де фѫⷩ
358. тѫна де ѡцель

359. † іар. дрωБи де саре

---

360. † нв. де сапе

361. † ки. де б8ци де вин

362. дела котнар

363. † д. б8ци дела воро

364. вещи

365. † и. п8тине де бр†

366. н8ж

367. † в. фωи бржн8ж

368. де ωи

369. † а. п8тине де 8нт

---(*)

370. чиче пжне ши фжн8л ши

371. добиток8л. дела

372. плопїи

373. † е. стог8ри де грж8

374. де естимп8

375. † г. стог8ре де грж8

376. де ан8

377. † г. стог8ре де ωрз8

---

378. † а. стог де сакар

379. † а. стог8 де малаю

380. † м. стог8ре де фжн8

(*) Liniă după original.

381. † ли. де бои маре

382. † мд. де вачїи маре

383. † кг. де третин вачи

384. † ка. вачїи ꙟтерцїи

385. † ѕ. бȣхаюн

386. † кв. де вицел

387. † иї. де вицеи

388. † вї. боȣлеци ꙟтерȣци

389. † д. боȣлен третин

390. |рчв| (*)

391. † ї. каи патрари

392. † е. кан третине

393. † е. калȣшеи стрижи

394. ачи

395. † е. апе стрижи

396. ачїи

397. † вї. апе третине

398. † вї. апе маре стер

399. пе

400. † ли. апе маре ꙟсъ

401. |пѕ| кȣ армасарюл (**)

402. † ѱѕв. де wи

(*) Intocmaĭ așa în original.
(**) Idem.

404. † сѮи. бербечїи

405. |ѩал| *

406. † ї. каи телѣгаре

407. † в. каи негри ла вж^л

408. чещи

409. † ѧ. каи арж

---

410. чиче бꙋкателе дела вль

411. чещи

412. † п. мирце де гржꙋ

413. † т. мирце де сжржицъ

414. † ка. мирце де хри^ш ка

415. † ѕ. мирце де сла^д

416. † ї. мирце де малаю

417. † в. стогꙋре де маꙋаре

418. † а. сто^г де бобꙋ

419. † г. стѡгꙋре де ѡвь^с

420. † а. сто^г де хришка

421. † а. сто^г де ѡрѕꙋ **

422. † чд. де стꙋпїи

423. † чи. де ѡи

424. † к. де порчїи

---

425. **чичꙋ дела тꙋишорь**

(*) Așa în original.

(**) ѡр e scris în monogramă.

426. † ѕ҃а. стогȣре де фънȣ

427. † а҃. стогȣ де малаю

428. † н҃а. стогȣре де фъ^{н}

429. дела хрикани

430. † ѕ҃. стогȣре ла пе^{т}ре^{щ}

431. де фънȣ

432. † ѕ҃. де стȣпи

———————————————— (*)

433. чиче дела са^{д}на

434. † п҃. де стȣпи

435. † к҃. де порчїи

436. † в҃. стогȣре де са

437. каржѫ

438. † а҃. сто^{г} де хри^{ш}ка

439. † а҃. сто^{г} де маѕа^{р}^{и}

440. † н҃. ми^{р}це де малаю

————————————————————————————

441. † ѡ поваарне кȣ васе

442. † н҃. стогȣре де фънȣ

443. † а҃. сто^{г} ши џюмата^{те}

444. де ѡвъсȣ ла тѫ

445. мѫшани

———————————————— (**)

446. † чиче сателе

447. † вѫлчещи кȣ е҃ мори

448. ши кȣ д҃. пїѡ ши

(*) Liniă după original.
(**) Idem.

кѹ ѡ ѹлтоаре.
† тенишори кѹ халѫщеѹн
† хришкани
† плопи кѹ в хѫлещен
† белчещи кѹ моара
† пизден кѹ а моарѫ
† садна кѹ д мори ши
кѹ доѹ піѡ ши кѹ ѡ ѹл
торе ши кѹ подѹл ѧмла
тор

---

† тѫмѫшаній
† михаилещи кѹ г морн
† ворѡвещи
† мѫнѫѫщи кѹ а мор
† пѫтрещи
† мѫнѹещи
† фѫлфоещи
† драганещи кѹ ıазѹри
† шивица кѹ ѕ мори
ши кѹ р порчїи
† ѡї. салаши де ци
ганн
† ї. фѫлче де віе ла
котнарю
† е. фалче де віе ла во

474. ровещи

---

475. † а҃. фа^{л}че ши џюматате

476. ла іаши

477. † с҃. ст8пи ла кърн8^{л} т8до^{р}

478. десѣтинѫ дела васл8^{и}

479. ѫсѫ н8маи а8 фост8

480. р҃. даци де десѣтинѫ

481. арѫ а^{к}м8 сънт8 до

482. аѫ

483. † н҃ де ст8пи ла брани

484. ща

485. т8до^{р8} кѫл8гѫр8^{л} са8

486. да^{т} к8 присака ши к8

487. ст8пи ши к8 то^{т} доби

488. ток8^{л} ши де ва ѫторче

489. аминтрилѣ се фїе лепѫ

490. да^{т} де лѣже

TRANSCRIPŢIUNEA:

ai 7097 (1588) noe^{vrie} 25 zili; ce ĭasti bucate manastiri Galata*i* se ştii.

† въ лѣто (în anul) 7097 (1588) мѣсаца (luna) noe*v*^{rie} 4.

† cice catas*tih* dela manastire dela Galata, să să ştie de veşmintele beserecei şi de arji*n*tu şi de covoare şi de banii şi de cai şi de cară şi de to*t* dobitocu*l* şi de toate bucatele, căndu au fostu egumenŭ Anastasie de ş'au da*t* sama la Caraghĭuzé*l*^{e} stolnicŭ, şi toa*te* aĭasté s'au da*t* la măna lui Gherʏasie dechiĭului :

† 12 covoare de demultu; † 2 păreţi ĭarĭa de demul'; † 4 covoare scumpe noaĭa. † 2 albe şi doao roşii; † 16 covoare dela voevodă; † 1 covoru roşii dela Dragomir двwрника (vorniculuĭ); † 1 covor albu dela Mitré двwрник; † 1 covor verde dela unŭ ćauşŭ; † 1 covor galbân dela hetman; † 1 covor dela Brălădanul; †1 covor albu dela Corştină; † 1 covoru albu dela Slav Ţiganul (?); † 1 covor roşiu dela Costandin stolnicul; † 1 covor roşiu Brut postelniculŭ; † 9 covoare dela boĭarii; † 1 otghél de zarba dela stolnicul Costandinŭ; † 1 otghél dela Dragomirŭ; † 1 pilota petriţa dela Dragomirŭ; † 1 faţa de perina ĭaré dela Dragomir;. † 1 cerga vănată dela Dragomir; † 3 peşchir dela воевоДĭ; † 1 peşchir dela Rustam; † 1 masa dela Rostam ĭare; † 5 mése dela воевоДĭ ĭaré; † 52 tepsie dela voevoda; † 4 tepsie dela Dragomiru; † 25 talgere cu doaă tocure de rame dela voevodă; † 8 talgere de plum dela Costantin stolni[cul]; † 23 de căldăre; † 4 gratie; † 2 pirostii; † 4 căldare mare de bere; † 1 toc cu 12 talgere dela logofătul cel mare; † 6 svrédele; † 4 hărléţe; † 9 fiere de ferestre; † 2 cue mare de car; † 4 mai micii; † 2 cărlige de magherniţă; † 3 sacure; † 1 tigai; † 1 sinie mare.

Cice de veşminte besérecei şi de carţii: † 1 tetrévaггel ferecate; † 2 chivote de argintu; † 2 cădelniţe d'ărgintu; † 2 căţi cu cănafi şi cu măhreme albii; † 1 potir de argintu cu discos, cu zvézdă şi cu lingure de'rgintu; † 2 svéşnice de argintu; † 1 panaghiĭar de arg'untu; † 1 talgir de pethlébi de'rgint; † 1 icona pantocrator ferecată; † 1 icoana săpată şi ferecate; † 1 canafi mare ce ĭaste sup policandru, scumpu şi cu margaritar; † 1 tepsie de argintu de coliva; † 1 cruce ferecate şi sapate; † 1 cruce gălbăna, numai la codiţa ferecate; † 1 cruce albă neferecată; † 1 icona moschicescu ce ĭaste asupra dverei царска (ĭmpărătéscă); † 1 icona moschićască şi foa[r]te frumoase précista; † 1 icoana précista şi cu fiul; † 1 iconostasŭ; † 2 svéşnice mare de areme; † 1 praxeu; † 1 anghirĭate; † 1 triod митар (vameşul) fariseĭu; † 1 triod penticostar; † 3 psaltire; † 12 minée; † 1 tipicŭ; † 1 ćasloveţi; † 1 molităvnic; † 7 lutirghi; † 2 cărţi de căntare; † 1 carte a praznicului; † 2 tetruvanггeluri neferecate; † 1 aeru tot sărma; † 1 tetruvaггel puţinel ferecat, dela Brălădan; † 1 златоуст сфетĭи (gură de aur săntul) Feodor; † 1 lesviţă şi свати (săntul) Ifrim; † 1 biblei.

† Veşmintele besérecei: † 1 царска (ĭmpărătésca) cosută cu sărma; † 2 poale de srăma la icoane şi cu 50 de canafi; † 1 patrafirŭ de srăma

cu 12 nasturi şi cu 6 canafi; † 1 aorar de sărma cu 4 canafi; † 1 păréche de năraclete de srăma şi cu obraze; † 1 poale de icone de zarba, pre margine c'urşinicu negru ; † 3 dvere de zarba albastre şi cu rotele de aurŭ; † 1 zavésă de zarba şi cu florile albe de fir; † 2 zavése, ce săntu mai pre susu de praznice şi de molenii, de cétma, roşii şi cu rotele de fir; † 1 procoveţŭ de tratapodu de zarba, albu şi cu flore şi pre margine adamască vérde ; † 1 procoveţŭ de ivanгелie de acelaşŭ vigu şi pre margine adamască vérde şi cu 4 cănafi; † 1 procoveţi de zarba şi cu florile albi şi pre margine de atlaz muşchi cu patru cănafi; † 2 procoveţŭ de zarba dentr'acelaşŭ vigu, pre margine urşinicu negru şi cu optu canafi; † 1 dvere mare ce stă între stălpi, de cétma roşie cu rotele ; † 2 poale ce stau în tindă între stălpi, de adămăscă cu obraze; † 2 poale de cétma, roşii cu ţinte de firu; † 4 poale de icone de adamască roşii ce săntu în toate zile; † 3 dveri de adamască roşii; † 2 zavesi mai pre susu de praznice, de adamască roşi[i]; † 1 zavésă de taftă albastră; † 1 tratapod de adamască galbăna cu flore albe; † 4 procoveţe de adamască făra canafii; † 2 procoveţe de atlaz albastră; † 4 şirince de taftă albastră pestre icoane; † 3 dveri de benicŭ, roşii şi cu ţinte de auru; † 4 poale de adamască, galbeni şi cu flore albe şi pre margine atlazu muşchii; † 1 procoveţŭ de cetma roşii şi cu flore şi pre margine atlaz albastru.

† Cice veşmintele preuţeşti : † 3 feloane de adamască albe; † 1 felonŭ de atlaz roşii ; † 1 felonŭ de adamască albastră ; † 1 felon de adamască moh°rătă; † 1 felon de adamască vérde dela Rostan-aga; † 1 felon de zarba dela stolnicul Costandinŭ; † 3 stihare de adamască, cu obraze şi cu flore; † 2 stihare verzi de atlaz; † 1 stihar de adamască galbăna; † 1 stihar de adamască cu obraze albe şi mohorătă; † 1 stihar de atlaz négru dela vladica Agaftonŭ ; † 4 feloane de cutni moh°rătă ; † 3 stihar° de cutni moh°rătă; † 2 feloane de cutne albe; † 1 stihar de cutni albu; † 1 antimisŭ de atlaz roşii, cu slove de aurŭ ; † 1 grobnicu de adamască moh°rătă ; † 1 grobnicŭ de urşinic roşii, datŭ de Dragomiri; † 4 feloane de bogasiiu; † 6 stihare albe de bogasi ; † 4 patratire de zarba căte cu 6 cănaf[i]; † 1 patrafirŭ de adamască vérde, cu 6 canafi; † 1 patrafir de adamască galbăna dela Rostam; † 3 aorar° de zarba căte cu patru canafi ; † 5 perechi de naraclite de zarba; † 5 brâe de matase cu canafi; † 4 brâe prosté; † 2 brâe de matase; † 7 patrafiră de adamască albastră, şi roşii, şi negré; † 3 aorar° de adamască; † 5 pereche de nareclete; † 1 procoveţŭ de zarba,

înpreg'ur cu orşinicu négru, dela Zota spătaru; † 3 dvere de adamască vérde şi cu firu, înpreg'ur cu atlaz roşi[i]; † 4 poale iarăşi într'acelaşŭ obraz; † 1 tratapod iară într'acele obraze; † 1 procoveţe iarĭa într'acele obrazе; † 1 stihar de bogasiu albu dela Costandin; † 2 şirince bune scumpe; † 1 caftan cu 14 nasture dela Medeia.

† Cice argintul dat dela Pătru voevodă: † 2 cupe d'argintu cu loaze poluite; † 1 cupa mai mica; † 12 lingure d'argintu; † 1 médelniţa de arama; † 1 umivalniţă; † 1 ibric poleitŭ; † 1 sticla cu mur; † 11 urice pren satele manastirei; † 19,000 aspri banі gata; † 1 uric pusu zalog derepŭ 3,000 aspri; † 50 de trătazi de petéle de aurŭ leşescŭ; † 1 potir d'arjintu dela Radul ćaşnic; † 1 cupa mică dela Coste; † 1 cupocŭ d'argintu dela Costandin stolnic; † 1 inelŭ de aur iarĭa dela Costantin stolnic; † 1 cupa d'argintu iarĭa dela Rostam; † 6,000 aspri ce au dat Banul Pătru dereptu sufletul tătine-său, şi are a da 14,000 aspri; † 1 cupă d'argintu dela Dragomiri; † 1 scafa d'argintu iare dela Dragomir; † 4 lingure d'arginitu iarĭa dela Dragomirŭ.

Cice icoanele besérecei: † 4 icoane mare; † 17 icoane моленіе (rugăciune); † 17 praznice; † 19 iconiţi în горѫ (sus) şi în poligandru; † 32 de oaă, şi de struţŭ şi de lemnu; † 1 stég cu cruce de arame; † 12 făclăi scumpe.

Cice bucatele şi vinul şi de alte vaase: † 1 maje de morun; † 1 berbenţe de rănze; † 1 maje de crap; † 1 bute de miere; † 1 jumatate de miere strede; † 11 jumateţe de miere den Vlăceşti; † 2 putine de poame murate; † 18 stogure de făn; † 1 cantŭ de fanina; † 1 car mare de 4 cai; † 2 cocii; † 2 cuţite cu mănăre; † 27 de pecerpele de lut; † 444 de bucşi de făntăna, de oţelŭ; † 1,100 drobi de sare; † 52 de sape; † 28 de buţi de vin dela Cotnar; † 4 buţi dela Voroveşti; † 8 putiпe de brănză; † 2 foi brănză de oi; † 1 putine de unt.

Cice păne şi fănul şi dobitocul dela Plopii: † 5 stoguri de grău de estimpu; † 3 stogure de grău de anu; † 3 stogure de orzu; † 1 stog de sacară; † 1 stogu de malaiu; † 40 stogure de fănu; † 38 de boi mare; † 44 de vacii mare; † 23 de tretine vaci; † 21 vacii înterţii; † 7 buhaiui; † 22 de viţele; † 18 de viţei; † 12 bouleţi înteruţi; † 9 boulenі tretinі; [peste tot:] 192; † 10 cai patrari; † 5 cai tretine; † 5 caluşei strijiiaci; † 5 iape strijiiacii; † 12 iape tretine; † 12 iape mare sterpe; † 38 iape mare, însă cu armasariul; [peste tot:] 87; † 762 de oi; † 268 berbecii;

[peste tot :] 1030; † 10 cai telégare; † 2 cai negri la Vâ*l*ceşti; † 9 cai ĭară.

Cice bucatele dela Vlăceşti : † 80 mirţe de grâu; † 300 mirţe de sârjiţă ; † 21 mirţe de hrişca ; † 60 mirţe de sla*d*; † 10 mirţe de malaĭu; † 2 stogure de mazare; † 1 sto*g* de bobu; † 3 stogure de ovă*s*; † 1 sto*g* de hrişca; † 1 sto*g* de orzu; † 94 de stupii; † 98 de oi; † 20 de porcii.

Cice dela Teişoru : † 61 stogure de fânu; † 1 stogu de malaĭu; † 51 stogure de fă*n* dela Hri[ş]cani; † 60 stogure la Pe*t*re*şt*[i] de fănu; † 60 de stupi.

Cice dela Sa*d*na : † 80 de stupi ; † 20 de porcii ; † 2 stogure de sacară; † 1 sto*g* de hrişca; † 1 sto*g* de mazar*'*; † 50 mi*r*ţe de malaĭu; † o povaarne cu vase ; † 80 stogure de fănu ; † 1 sto*g* şi gĭumata*te* de ovăsu la Tâmâşani.

† Cice satele : † Vâlceşti cu 5 mori şi cu 4 pio şi cu o ultoare; † Teişori cu halâşteu-i; † Hrişcani; † Plopi cu 2 hâleştei*i*; † Be*l*ceşti cu moara; † Pi*z*deni cu 1 moară; † Sa*d*na cu 4 mori şi cu dou pio şi cu o vu*l*tore şi cu podu*l* înmlator; † Tămâşanii; † Mihaileşti cu 3 mor*'*; † Voroveşti; † Mănjâşti cu 1 mor*'*; † Pâtreşti; † Mănzeşti ; † Fâ*l*foeşti; † Draganeşti cu ĭazuri; † Şiviţa cu 6 mori şi cu 100 porcii; † 19 salaşi de Ţigani; † 10 fălce de vie la Co*t*narĭu; † 5 fa*l*ce de vie la Voroveşti; † 1 fa*l*ce şi gĭumatate la Ĭaşi, † 200 stupi la Cărnu*l* Tudo*r*, desétină dela Vaslu*i*, însă numai au fostu 100 daţi de desétină, ĭară a*c*mu săntu doaă; † 50 de stupi la branişta.

† Tudo*ru* câlugâru*l* s'au da*t* cu prisaca şi cu stupi şi cu to*t* dobitocu*l*; şi de va întorce amintrilé, se fie lepâda*t* de léje.

N o t a n d a :

finalul *u* întreg : кѫндȣ, фостȣ, демȣлтȣ, арџинтȣ, албȣ, рошїȣ, скȣмпȣ, аерȣ, сѫнтȣ (sunt), сȣсȣ, тратаподȣ, вигȣ, ѡптȣ, фирȣ, атлаѕȣ, спѫтарȣ, ѡршиникȣ, пȣсȣ, лемнȣ, тимпȣ, анȣ, ѡрѕȣ, малаю, стогȣ, фѫнȣ, бобȣ, Теишорȣ, ѡвѫсȣ, Тȣдорȣ, коворȣ, Драгомирȣ;

finalul *u* jumătăţit : егȣменъ, столникъ, Костандинъ, Драгомиръ, ȣнъ чаȣшъ, постелникȣлъ, иконостасъ, Златоȣстъ, патрафиръ, беникъ, Ꙗгафтонъ, дать, полеитъ, кȣпокъ, кантъ, инелъ, стрȣцъ, ѡцелъ;

finalul *u* despărut saŭ neglest cu desăvîrşire, deşi consóna finală nu e

aruncată d'asupra rînduluĭ : wтгѣл, ковор, Костандин, пешкир, фелон, добитокꙋл, винꙋл, столник, арџинтꙋл, стихар, Котнар (dar şi Котнарю), дат, хетман, чел, логофътꙋл, сꙋп, пентикостар, фир, ꙟпреџꙋр, фън;

finalul *u* întreg şi jumătăţit în aceleaşĭ cuvinte, saŭ chĭar despărut : лꙋрꙋ şi лꙋрь, грѡбникꙋ şi гробникь, дерептꙋ şi дерепь, Драгомирꙋ–Драгомирь–Драгомир, коворꙋ şi ковор, фънꙋ şi фън;

finalul *ĭ* întreg : верꙋи, пъреци, тратаꙋи, бꙋци, боꙋлеци, преꙋцеши, даци, кърци...;

finalul *i* conservat în търъши, dar perdut în ачелашь;

neaccentatul *a* conservat clar, fără a trece în vocală obscură : жꙋмататe-џюматате-жꙋматеце, манастире (genitivo-dativ : манастири şi манастиреи), Галата (genitivo-dativ : Галатаи), сапате (dar şi съпатъ), канафи (dar şi кънафи), патрафир, ꙃалог, фанина, малаю (de 4 orĭ), патрари, калꙋшеи, армасарюл, ꙟмлатор, Драганеши, салаши, халжщеꙋ, владика, матасе (= ital. *matassa* = gr. μεταξα), маꙋаре;

conservarea neaccentatuluĭ *o* : косꙋтъ (= *cusută*);

vocalism străin conservat intact : хетман (= polonul *hetman*), пантократор, маргаритар etc.;

фїере, мїере, din 3 silabe, precum dovedesce strămutărea : мї-ере;

parasiticul *i* între *n* şi *t* : арџинитꙋ, cf. textul No. XXVIII;

parasiticul *u* după *r* : ꙟтерꙋци=înterţi;

ън trecut în ин : тжтине-сжꙋ;

a pentru ѣ : Бръладанꙋл (= Brălădénul), маса (plur. мѣсе), браниша pentru бранишѣ (cf. maĭ sus textul No. XXVI);

a pentru *e* : сакꙋре (secure?), патрафирь (= slav. петрахиль = gr. ἐπιτραχήλιον), тратаподꙋ=τετραπόδιον, сакаржь (=lat. *secale*) de 2 orĭ;

а pentru ъ : карцїи (= *că*rţi) dar şi кърци. вънатъ (= vân*ă*tă), фъра = făr*ă* : фъра канафїи);

е pentru ѣ : ачеле (nu ачѣле), печерпеле (nu печерпѣле);

e pentru *o* : печерпеле=slav. почьрпало;

ѣ pentru е : простѣ (= próste), негрѣ (=negre), телѣгаре (=telegari);

и pentru е : иванггелїе;

formă duplă : тетрѣваггел şi тетрȣвангел;

cincĭ varianturĭ pentru «Ĭară» : юрѫ, юрж, юрѫ, ара, аре;

ѫ=и : фжклѫи=actualul «făclĭĭ»;

confusiunea între *o* şi *u* : Рȣстам şi Рѡстам, ȣршиникȣ şi ѡршиникȣ;

confusiunea între *e* şi *i* : dela пѫрѣке pluralul переки şi переке, стэгȣре şi стогȣри, настȣри şi настȣре, кȣтни şi кȣтне, ѕили şi ѕиле, масаре şi масари, асти şi асте, щии şi щие;

confusiunea între е şi ѣ : бесеречеи şi весѣречеи, верде şi вѣрде, четма şi чѣтма, негрȣ şi нѣгрȣ;

confusiunea între *i* şi *u* : арџинтȣ şi арџȣнтȣ;

confusiunea între *a* şi *ă* (ѫ, ж) : адамаскѫ şi адѫмѫскѫ, галбжн-галбѫна-гѫлбѫна, халжщеȣ (ung.=*halastó*)—la plural хжлѫщіеи, канафи şi кѫнафи;

confusiunea între ь şi и : проковець şi проковеци (la plural проковеце), Драгомирь şi Драгомири (de 2 orĭ);

confusiunea între ѫ şi ж : Тжмжшани şi Тѫмжшанїи, тафтѫ şi тафтж, албастрѫ şi албастрж, Вжлчещи şi Вѫлчещи, ѧсѫ şi ѧсж, Пѫтрȣ şi Пжтрȣ...;

confusiunea între *o* şi ж : доаѡ şi доаж;

triplă formă : нѫраклеце, нараклице şi нареклице;

аастѣ (= aĭasté) pentru «acéstea»;

ноаа, nominativ plural feminin dela «noŭ»;

oa : ковоаре, тоате, моара, моарж (dar şi морѫ), ноаа. доаѡ şi доаж (dar şi доȣ), ȣлтоаре (dar şi вȣлторе), иколна (dar şi икона), фрȣмоасе, поале, фелѡане, лоаѕе, ѡлж, поаме;

oa formând 2 silabe, precum arată separaţiunea тоате în doă şirurĭ : то-ате, şi доаж în до-аж;

аа=ā : ваасе, unde *a* este lung şi latinesce : vāsum, dar : ѡ поваарне кȣ васе, unde «vase» are un singur *a*, duplicaţiunea fiind transpusă în поваарне = slav. поварьнıа «bucătăriă»;

finalul *i*=*e :* 1 тигаи (=тигае), флориле албеи (dar şi флоре албе), поале галбени, салаши (=salaşe), хжлѫщиеи (=hălăştee);

finalul їи pentru simplul и : 4 (к8е) маи мичїи, де карцїи (=«cărți»), дела боарїи (=boiari), фърă канафїи (=canafi), 21 вачїи (=vaci), 20 де порчїи, 94 де ст8пїи (dar maĭ jos de 2 orĭ : де ст8пи), 100 порчїи, м8шкїи şi м8шки...;

finalul їи pentru е : мъхреме албїи, апе стрижичїи;

finalul їи pentru їѕ : рошїѕ, dar de 5 orĭ рошїи (ковор8 рошїи, проковець рошїи, атлаз рошїи, 8ршиник рошїи), богасин8 şi богасии saŭ богасїн8;

finalul е = и : каи третине (= tretini), каи телѣгаре (=telegari), 5 фълче (=fălci), кълдъре (=căldări), мънъре (=mânări), 4 гратїе (=gratii);

vocalisarea inițialuluĭ *v* : 8лтоаре, lîngă care însă şi вълторе;

аминтрилѣ din «al*t*mintrilé»;

l trecut în *r* : патрафирь din πιτραχήλι, поликандр8=πολυκάνδηλον, wр-шиник8 = ital. *oloserico;*

c trecut în *g* : поликандр8 şi полигандр8;

h trecut în *f* : патрафирь din πιτραχήλι;

в trecut în л : нараклице = slav. наръквица «mănușă», cf. слобод din свобод- şi брѣслъ din братство prin forma intermediară брасвъ;

д trecut în *g* : виг8 (de 2 orĭ) ca sinonim cu wбраз, din slav. видъ «formă» saŭ «chip», cf. *ucig* pentru *ucid, putregaĭu* din *putred, mucegaĭu* din *muced* etc.;

д trecut în *tg* : wтгѣл (plapomă) din slavicul wдѣло;

r trecut în *n* : фанина = *farina,* wршиник8 = it. *oloserico;*

ле = л8 : полеинть, dar la plural пол8ите;

nb asimilat în *nm* : ꙟмлатор (=în*m*lator) din ꙟблатор (=în*b*lator);

confusiunea între џ şi ж : аржинт8 şi арџинт8, ж8мътате şi џюмътате, лѣже pentru лѣџе;

confusiunea între finalul м şi н în numele propriŭ : Ростан, Рwстам şi Р8стам, — cf. Кр8чан şi Кр8чам în textul No. XXIII;

vocalisarea luĭ *n* : ан8, la plural ан=ani;

бръже (de 3 orĭ) pentru actualul «brâne»;

perderea luĭ *b* după *m* : плꙋм = *plumb;*

пт asimilat în п : сꙋп;

талџир, plur. талџере=germ. *Teller* cu *lg'* din *li*, ca la Italianĭ în dialectele venete : *famılgia* din *familia*, *elgi* din *ille* etc.;[1]

хжрлѣце, plural dela *hărleţ*, din slav. рыльць, cu o remarcabilă protesă a luĭ *h* atras de iniţialul *r*, întocmaĭ ca în *hrăpesc* din *răpesc* = lat. *rapio*, lîngă care, printr'un fenomen fonetic analog, grecul ἁρπάζω=*harp-*;[2]

metatesa : лꙋтирги pentru литꙋрги, молитъвник din молитвьникъ, киблеи pentru библие;

metatesa luĭ *r* : Бржлждании (dela Бжрлад = Бржлад), сжрма şi сржма, тратаподꙋ=τετραπόδιον, пестре=«preste», тржтави=τετράδια, петрицꙋ=πτερύγιον, проковець=slav. покровьць;

metatesa luĭ *l*: Блжчещи şi Бжлчещїи;

pluralul cu *-ure* : токꙋре, настꙋре (dar şi настꙋри), лингꙋре, стогꙋре (dar şi стогꙋри);

pluralul cu *-ră* pentru *-re* : карж, патрафирж (dar şi патрафире);

pluralul мжхреме dela «măhramă», astăḑĭ «năframă» prin *m* = *n* şi *h*=*f*, din turcul *makhramâ*, neogr. μαχραμᾶς, serb. махрама şi марама etc.;

dela «floare» pluralul nearticulat флоре, cel articulat флориле;

dela «pio» pluralul tot aşa: 4 пїѡ, 2 пїѡ;

articularea anormală : де адамаскъ галбжна (aşa de 3 orĭ), кꙋпа маи мика, мѣделница де арама, бꙋкши де фжнтжна, крꙋче гжлбжна, фаца де перина, тепсїе де колива, аꙋрар де сжрма, мирце де хришка, канть де фанина...;

condiţionalul *să* nedistins de reflexivul *se* : сж сж ціне, dar în apostila domnéscă : се ціни, şi la finea textuluĭ : се фїе;

neconcordanţă sintactică prin elipsă : ковоpꙋ (din cele) рошїи, 1 тетрѣвагел (patru-evangelie) ферекате, 1 крꙋче ферекатъ ши (cu slove saŭ chi-

(1) **Biondelli**, *Saggio sui dialetti gallo-italici*, Milano, 1853, p. 16, şi *Studii linguistici*, Milano, 1856, p. 254.

(2) Cf. acelaşĭ fenomen în dialecte germanice : *herbermde*, *herkenne*, *herdacht*, *herhaben* etc. în **Kuhn**, *Zeitschr*. t. 14, p. 450, precum şi franţusesce în *hermine*, *herse*, *hérisson*..

purĭ) сапате, 1 кроуче... ноумаи ла кодица (din cele) ферекате, 1 икона (lucru) москическоу, 1 икона москичаскъ ши (din cele) фоарте фрѹмоасе, ковор рошїоу (dela) Брѹт постелникоуль, tóte acestea provenind din causa *dictăriĭ* catastihuluĭ, scriitorul omiţênd ceĭa-ce nu i se părea a fi esenţial, dar scriind restul întocmaĭ;

tot din causa *dictăriĭ* provin neconcordanţele: 1 поутине (dictat: putine una), 2 проковець (dictat: procoveţ doă), 3 пешкир (dictat: peschir treĭ), 1 канафи, 5 фалче, 4 кълдаре, 1 поале...;

adjectivul маре (magnus) întrebuinţat fără schimbare la ambele numere, întocmaĭ după cum poporul întrebuinţéză chĭar astăḑĭ pronumele *care*: кълдаре маре..., коуе маре..., кънафи маре..., свѣшниче маре...; икоане маре..., бои маре..., вачїи маре..., апе маре..., nicăirĭ мари;

тwт добитокоул, тоате бѹкателе, dar ꙟ тоате ѕиле, nu ѕилеле (cf. franc. *toujours*, ital. *tuttodì* etc.);

preposiţiunea repetată: дела манастире дела Галата;

întrebuinţarea partitivă a preposiţiuneĭ де: боукателе ши виноул ши де алте васе (cf. les céréales et le vin et *d'autres* ustensiles);

contracţiunea: шаоу дат (= şĭ-au...), джрџинтоу-дерџинтоу-дарџинтоу lîngă де арџинтоу, часловеци din часословецъ, к'оуршиникоу = коу оуршиникоу;

genitivo-dativ: Галатаи, манастиреи şi манастири;

лоуи Гервасїе, nu лоу;

ден, прен, акмоу...;

чиче «aice», de 11 orĭ, din punct în punct italianul *quici* «aice», întrebuinţat numaĭ în Dante şi în compusul *quiciritta* în loc de *quiritta*;

cuvinte grecescĭ: катастих (=κατάστιχον), манастире, декїю (=δίκαιος), икоана (=εἰκών, neogr. εἰκόνα), егоумень (=ἡγούμενος), стихар (=στιχάριον), сїнїе (=serb. синиjа=grec. σινίον), тетрѣвангел (=τετραευαγγέλιον), кивот (=κιβωτός), дискос (=δίσκος), потир (=ποτήριον), панагїар (=slav. панагиаръ din gr. παναγία), пантократор (=παντοκράτωρ), поликандроу (=πολυκάνδηλον), маргаритар (=mediogr. μαργαριτάρι), колива (=slav. коливо = gr. κόλυβον), иконостась (=εἰκονοστάσιον), пражеоу (=πρᾶξις-πράξεως), ангирате (= ἐγχειρίδιον?), триwд (=τριώδιον), пентикостар (=πεντηκοστάριον), типикь (=τυπικόν), лоутирги (=λειτουργία), аероу (=ἀήρ, cu amestecul lati-

nuluĭ *aër)*, сърма (=σύρμα), патрафирь (=ἐπιτραχήλιον, neogr. πιτραχήλι), фелонь (=φελώνιον), антиминсь (=ἀντιμίνσιον), тръктаѕи (=τετράδια), скафа (=σκάφη), магерницъ (μαγειρεῖον), минѣе (=μηναῖον), пилота (=πιλωτόν), петрица (=πτερύγιον), мѹр (=μῦρον), ѡрар (=ὡράριον=lat. *orarium)*, петѣле (=slav. петала=gr. πετάλιον), аспри etc.;

flexiunea slavică intercalată în frasa română : дела Драгомирѹ дворника (slavonesce ar fi : ѿ Драгомира дворника), дела воеводї (slav. : ѿ воеводы);

талцир де петхлѣби = slav. пать хлѣбь «cincĭ pânĭ», alusiune la miracolul celor cincĭ pânĭ din Evangeliŭ;

царска în 2 accepţiunĭ : 1. uşa cea mare a altaruluĭ : двереи царска, 2. dalmatică : 1 царска косѹтъ;

alte slavisme curat bisericescĭ : праѕник, Ѕлатоѹсть (Crisostom), ѕвѣѕдъ (stea), сфетїи şi свати (sânt), митар (vameş), ѕавѣсъ (la plural ѕавѣсе şi ѕавеси), моленїи (ruge), горж (partea «de sus» a bisericeĭ), лесвицъ (=лѣствица, cartea bisericéscă Κλῖμαξ), гробникь, десѣтинъ (ḑeciuélă) etc.;

сжржицъ, ce să fie şi de unde? pusă între гржѹ şi хришка, este învederat o cereală, dar ce fel anume? ca deminutiv din сжргъ, nu póte fi, credem, decât medio-latin *surgum* şi *suricum*, ital. *surgo* «blé de Turquie», despre care într'un text italic din 1122 : «fuit valida fames, ita «quod surgum valuit solidos XL», ér într'un alt text : «de ordeo, «spelta, aveno et surico — nihil — persolvant»;[1]

ѹмивалницъ = slav. оумывальница «pelvis» saŭ «malluvium»;

лоаѕе, aci în sens de «urechile păharuluĭ», literalmente «viţe» = slav. лоѕа;

мѣделница, de unde şi boieria de «medelnicer» = slav. мѣдяница «pelvis», cu epenteticul *l* ca şi 'n «molitve*l*nic» din молитвьникъ;

бѹхаю moldovenesce «bivol» =polon. *buhaj*, cf. turc *bugha* «taur»;

мїере стреде = slav. стрьдь «miere», boh. *stred*, vechĭul polon *stredz* etc.;

(¹) **Du Cange,** *Gloss. med. Lat.* ed. Carpent., t. 6, p. 459.

бӕкши де фѫнтѫна де wцель=polon. *buksa* «boîte de fer ou d'airain au moyeu de la roue», «frette», «virole» = medio-lat. *buxis;*

кӕпокь, deminutiv din кӕпѫ «pahar», cf. polon *kubek;*

кѫци (la singular : кѫцѫ?) după sens «lădiță» : 2 кѫци кӕ кѫнафи ши кӕ мѫхреме албїи, — gr. κίστη? orĭ germ. *Kasten?* în ambele casurĭ ц = *st;*

канаф, învederat în sens de «ciucur» (кӕ 12 настӕри ши кӕ 6 канафи, saŭ : канафи — сӕп поликандрӕ) = germ. *Knauf*, cu epentesa luĭ *a* din causa imposibilitățiĭ la Românĭ a grupuluĭ inițial *kn;*

pentru actualul *aramă*, la plural *arămĭ* și *arămurĭ*, textul de fața presintă patru forme divergințĭ : раме (cf. ital. *rame*), ареме (cf. vechiu franc. *araim*), арама (cf. portug. *arame*, provenț. *aram*), și араме (cf. lat. aeramen);

сакӕре... pentru «securĭ»? orĭ pentru «sacurĭ» în loc de «sacĭ»?

пѫреци, cu sens de tapeturĭ murale;

ѕарба, stofă aurită, pers. *zarbat* «genus panni auro aliave re intertextum»;[1]

беникь=turc. *benek* «espèce de riche étoffe»;[2]

чѣтма=turc. *ćatma* «du velours brodé»;[3]

ширинче (de 2 orĭ), la colonia grécă din Mariupol în Rusia pînă astă-ḑĭ *schirinka* însemnéză «basma», «Handtuch», cela-ce Grigorović derivă din grecul χειρίς,[4] dar în realitate cuvîntul e luat dela Turcĭ saŭ dela Tătarĭ : turcesce *șehreng* «étoffe persane»;[5]

кӕтне saŭ кӕтни=turc. *quthnî* «espèce d'étoffe de coton et de soie»,[6] din arabul *quthn* «bumbac», de unde și francesul *coton;*

богасиӕ, transilvanesce astă-ḑĭ *bogăzie*=ung. *bagazia* «toile lustrée», derivă direct, cu conservarea luĭ *s* și a genuluĭ masculin, din medio-lat. *bocassinus* «teli species ex gossypio vel lino», de exemplu într'un text

(¹) **Vullers,** *Lexicon persico-latinum,* Bonnae, 1864, t. 2, p. 126.
(²) **Hammer,** *Hist. de l'emp. Ottoman,* trad. Hellert, t. 17, p. 221.
(³) Ibid. p. 243.
(⁴) **Blau,** în *Zeitschr. d. deutsch. morgenländ. Gesellschaft,* t. 28 (1874), p. 578.
(⁵) **Hammer,** l. c. p. 238.
(⁶) **Mallouf,** *Dict. turc-français,* t. 2 (1867), p. 1010.

din 1259 : «de tela livida ac nigri coloris sive bocassino»,[1] saŭ într'un altul din 1434 : «pluviale nostrum de serico albo foderatum de bocassino albo»,[2] de unde se trag de asemenea spaniolul *bocaci* şi vechĭul frances *boucassin*, bună óră într'un text din 1388 : «un pourpoint de blanc boucassin»;[3]

настȣре дела Медеа... ce să fie?

мȣшки = turc. *dimişkî*, neogr. διμίσκιον «satin de Damas», cu aferesa primeĭ silabe;

боȣлеци ꙟтерȣци, вачїи ꙟтерцїи = boĭ şi vacĭ de 2 anĭ, cf. «anterţ» = cu 2 anĭ înainte, şi franc. dialectic *terçon* «boŭ de 2 anĭ»;[4]

боȣлени третини, третине вачїи, каи третине, ꙗпе третине = boĭ, vacĭ, caĭ, ĭepe de treĭ anĭ, cu sufixul după analogia luĭ *nótin* (=*annotinus*) «miel de 1 an», cf. serb. третjак «cal de treĭ anĭ»;

каи пат рари = caĭ de 4 anĭ;

dela боȣ, primul deminutiv боȣлец, al doilea—боȣлѣн;

калȣшеи стрижиачи, ꙗпе стрижиачїи, la singular стрижиак = cal de 1 an, la care s'a tuns cóma, cf. rusul **стригунъ** «cal de 1 an»,[5] dela slav. стригаѭ «tund», în flexiune стриж-;

pentru sintaxă: нȣмаи аȣ фостȣ 100 даци...;

particularitate juridică : un călugăr *se dâ de bună voe* mănăstiriĭ «кȣ прискака ши кȣ стȣпи ши кȣ тот добитокȣл»;

де естимпȣ = «din anul curent»;

де анȣ = «din anul trecut».

---

(1) **Du Cange**, *Gloss. med. Lat.* ed. Carpent. p. 707.
(2) Ibid.
(3) Ib. p. 745.—Cf. **Littré**, *Dict.* t. 1, p. 379.
(4) **Nemnich**, op. cit. t. 1, p. 650.
(5) **Словарь русскаго языка** ed. Acad. Petersb. t. 4, 1848, p. 236.

XXXII.

PORUNCĂ DOMNÉSCĂ.

Fărĭ loc, 30 iuniŭ 1621.

Maĭ sus, în introducerea la crisóvele luĭ Simeon Movilă, am promis a reproduce în Apendice un act dela văduva acestuĭ principe.

Originalul se află în Archivul Statuluĭ : episcopia Argeş XXXVIII.

E scris pe o fóiă de frumósă hărtiă turcéscă lustruită, lungă de $31\frac{1}{2}$, lată de 22 centimetri, cu caractere fórte elegante, cu cernélă rădăciniă.

E greŭ a distinge pe ъ de ь.

Pecetea, întipărită în hărtiă, s'a deslipit.

În iuniŭ 1621 — datul documentuluĭ — domnĭa în Ţéra-Românéscă Gavrilă-vodă, fiĭul luĭ Simeon Movilă; se vede însă din actul de maĭ jos, cumcă măria-sa numaĭ domnĭa, pe când cărmuirea cea de fapt se afla în mânele ambiţióseĭ sale mume, care poruncĭa autorităţilor ţereĭ cu aerul uneĭ adevărate autocrate.

1. † їѡ гⷭпⷣжа маргита. гⷭпⷣжа покоинаго їѡ сїмеѡⷩ воевоⷣⷶ. скрисаⷨ доⷨнїꙗ мѣ

2. картѣ доⷨнїи мѣле. свеⷩтеи шꙵ дꙋⷨнеѕеещїи мъⷩстиⷬ че се ѕиче арꙋешь. кꙋⷨ

3. каꙋ аꙋⷮ свъⷩта мъⷩстире нище мори. че се кѣмъ мориле де жоⷭ. деⷱ лѣꙋ фоⷭ ꙟкиⷭ

4. ѡрѫшанїи к8 грѫдинилє. де на8 ав8т кале сѫ мѣргѫ к8 кар8ль ла моарѫ. деч сѣ8 плѫн

5. сь кѫл8гѫрїи де ꙟ свѫнта мѫнстире кѫ на8 кале сь мѣргѫ к8 карил ла моарѫ.

6. ıар домнїıа мѣ амь кѫ8тат шн амь афлат дерептатѣ. шн амь ж8декат де пре8нѫ

7. к8 боıари. к8м сѫ аивѫ свѫнта мѫнстире кале сѫс мѣргѫ к8 кар8л ла моарѫ

8. шн амь мѫнат пре сл8га домнїи мѣле пре станчюл вѫтах8л к8м сѫ факѫ кале.

9. деч а8 тѫıат гард8рєле грѫдинилор ша8 фѫк8т кале сѫ поатѫ мѣрце к8

10. кар8л свѫнта мѫнстире ла моарѫ к8маоу фос ши маи денаинте врѣме. шн лѣ8

11. лѫсат ши лор локь дест8л сѫ ле фїе де хранѫ. деч ꙟтралть кип сѫ н8 фїе

12. престе к8вѫнт8л домнїи мѣле. сама рече гсдвми :

13. пис. мца. юн. л. дны. лѣтѡм. ѕзрка. : —

TRANSCRIPŢIUNĖA:

† Іѡаннъ, госпожда Маргита госпожда покоинаго Іѡанна Сїмеѡна воевода (Ion Dómna Marghita, Dómna reposatuluĭ Ion Simeon-vodă), scris'a*m* do*m*niĭa-mé carté do*m*nii-méle sve*n*tei *şi* du*m*ne-zeeştii măn*ă*stir*i* ce se zice Argeşŭ, cu*m*c'au avu*t* svă*n*ta măn*ă*stire nişte mori ce se chémă morile de jo*s*, dec*i* léu fos*t* închi*s* orăşanii cu grădinile de n'au avu*t* cale să mérgâ cu *ca*rulŭ la moarâ, dec*i* séu plânsŭ călugării de în svă*n*ta măn*ă*stire cá n'au cale să mérgâ çu caril*e* la moarâ, ĭa*r* do*m*niĭa-mé amŭ căuta*t* *şi* amŭ afla*t* de-

reptaté, *și* amŭ judeca*t* depreună cu boĭari cu*m* să aibă svă*n*ta măn*ă*stire cale să *s*e mérgă cu caru*l* la moară, *și* amŭ măna*t* pre sluga do*m*nii-méle pre Stancĭu*l* vătahu*l* cu*m* să facă cale, dec*i* au tăĭa*t* gardurele grădinilo*r* ș'au făcu*t* cale să poată mérge cu caru*l* svă*n*ta măn*ă*stire la moară, cumau fos*t* și mai de nai*n*te vréme, *și* léu lăsa*t* și lo*r* locŭ destu*l* să le fie de hrană; dec*i* într'a*l*tŭ chi*p* să nu fie preste cuvă*n*tu*l* do*m*nii-méle. Сама рече господствоми (însășĭ a poruncit domnia-mea), пис мѣсаца (scris în luna) юнїа 30 дныи (dile), лѣтωм (în anul) 7129 (1621).

NOTANDA:

siglul cirilic Iω=Iωанн ajungênd a fi un atribut al tronuluĭ la Românĭ, după ce fusese maĭ întâiŭ deja în imperiul româno-bulgar al Asanilor[1] din causa celebruluĭ Ionițiŭ Asén (cf. *Augustus*, *Caesar*=germ. *Kaiser*, *Karl*=slav. краль etc.), gramaticul nu se sfiesce a comite absurditatea de a face pe Dómna Marghită : «Ion Dómna»!

свънта, la genitiv-dativ : свентеи;

genitiv-dativ cu *-ei* : свентеи, dar și cu *-ii* : дꙋмнезееціїи;

nicăirĭ finalul *u* întreg;

finalul *u* jumătățit : Ѩрџешь, алть, локь, карꙋль, плънсь, амь (de 4 orĭ), dar se vede că se audía bine în pronunciațiune, de óră ce плънсь este împărțit în doă șirurĭ : плън—сь;

кѣмъ, nu кїамѫ;

ѫ scris numaĭ la finea cuvîntuluĭ : моарѫ, мѣргѫ (dar кѣмъ), поатѫ, депреꙋнѫ, хранѫ, аибѫ, факѫ, afară de cuvîntul грѫдинилωр, care însă e scris și cu ъ : грѫдиниле;

сѣꙋ=se-au;

pluralul cu *-ure* : гардꙋре-ле;

dela карꙋль, pluralul : кариле;

condiționalul *să* distins de reflexivul *se* : сѫ мѣргѫ, съ аибѫ, съ факѫ, dar се зиче, се кѣмъ;

(1) Cf. Априловъ, Болгарскія грамоты, Odessa, 1845, p. 87 și fac-simile după p. 102.

дє ѧ;

дерептатѣ;

contracţiunea : ш'аѹ (=şi au), кѹмк'аѹ (=cumcă au);

вътахѹл;

«a mănă» nu în privinţa animalilor, ci a ómenilor : амь мънат пре слѹга;

«cum să» în sens de «ca să» : кѹм съ аибѫ, кѹм съ факѫ;

prepoziţiunea repetată : пре слѹга домнїи мѣле пре Станчюл.

XXXIII.

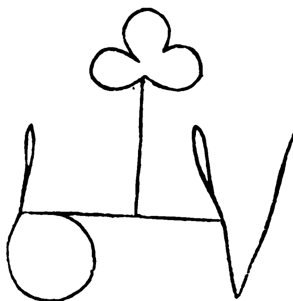
ZAPIS DE VÎNḌARE.

STOÏAN LOGOFĂTUL, CORBII-DE-PIATRĂ, 14 NOEMBRE 1636.

Originalul se află în Archivele Statuluĭ : mitropolia din Bucurescĭ XCVIII.

Nu l'am putut cunósce pînă acuma, căcĭ era depus maĭ mult timp la Administraţiunea Domenelor.

E scris pe un pătrat de hărtiă grósă, solidă, maĭ mult albă, lungă de 21, lată de 15¹/₄ centimetri, cu următorul semn de fabrică :

Acest text confirmă într'un mod decisiv, sub raportul fonetismuluĭ, tot ce am spus noĭ maĭ sus în introducerea la textul No. XVII.

Şi textul cela-l'alt, scris de Ivan din Brescĭ în satul Beleţiĭ pe la anul 1600, şi textul de faţă, scris de logofătul Stoïan la 1636 în Corbiĭ-de-pétră, ambele reproduc limba vorbită a ţeranuluĭ din acelaşĭ district al Musceluluĭ, deşi din doă arondi-

smente diferite : unul este în plasa Podgoria, cel-l'alt în plaiul Nucşóra.

La Corbiĭ-de-pétră, caşi la Beleţĭ, am puté dar ḑice că la Muscelenĭ în genere, existaŭ pe atuncĭ vocale aspirate, saŭ—maĭ corect—vocale lungite prin aspiraţiune, pe carĭ gramaticiĭ sătescĭ, scriind cu cirilica, nu puteaŭ să le exprime altfel decăt prin ах, ех, их.

Texturile dela Beleţĭ ne-aŭ procurat : гатах, афлах, марех, мънах, нѹмех, Стоиках, мех, кѹмпърътоарех, ӡиwах; textul dela Corbiĭ-de-pétră ne maĭ dă acuma pe acelaşĭ *h* în гатах, apoĭ nu numaĭ la finea cuvintelor : Коршорих, щерех, ах [фрацїлор] мених, валех, dar şi la mijloc în пѣахтръ şi вътахфѹл; ba încă ce-va maĭ semnificativ, alăturĭ cu Коршорих el pune forma Коршорїе, adecă -их=-їе, ceĭa-ce probéză şi maĭ limpede, cumcă aspiraţiunea lungĭa în adevăr pe vocala ce 'ĭ precede.

Căt se atinge de paralelurĭ străine ale unuĭ asemenea *h*, apoĭ pe lîngă acelea ce le-am adus deja în introducerea la textul No. XVII, vom maĭ oferi aci una, dintre cele maĭ interesante.

Intr'un manuscris latin din secolul IX, póte chĭar şi maĭ vechĭu, care cuprinde o odă la serbătórea sânţilor Petru şi Pavel, găsim pe un *h* absolutamente identic, bună-óră :

Preclara celi duo luminaria*h*...

saŭ :

Custos *h*ovilis et doctor ecclesie*h*...

saŭ :

Et quod resolvit in terris arbitrio*h*...

saŭ :

E*h*lecci*h*onis tenplum sacratissimum...

saŭ :

A*h*postolorum prepollet *h*alacriter...

saŭ :

Petrus bea*h*tus, etc.[1]

Texturile dela Muscel, ce-ĭ dreptul, nu posedă pe iniţialul *h* ca în *hovilis* saŭ în *halacriter*, dar nu maĭ puţin finalul *h* în *ecclesieh* saŭ în *luminariah* nu se deosebesce de loc de acela în валех (=vale*h*) saŭ în гатах (=gata*h*), precum nicĭ cel medial în *beahtus* nu diferă de al nostru în пѣахтръ (peă*h*tră).

(1) *Revue des langues romanes*, t. 7 (1875), p. 10—11.

Şi fiind-că textul de faţă s'a scris în satul Corbiĭ-de-pétră din Muscel, vom da aci o particularitate istorică fórte interesantă, care nu s'a observat încă.

Unul din ceĭ maĭ celebri bărbaţĭ de Stat aĭ Ungarieĭ în prima jumătate a seculuiĭ XVI a fost Nicolae Olah, adecă «Românul», ajuns archiepiscop-primat şi mare cancelar al regatuluĭ sub împăratul Ferdinand I.

Tatăl acestuĭa, Stefan, era din familia Basarabilor, rudă cu faĭmosul Ţepeş, de gróza căruĭa a trebuit să fugă din ţérá, stabilindu-se în Transilvania, unde familia luĭ n'a întârḑiat de a îmbrăţişa catolicismul, deşi conserva cu mândriă tradiţiunea originiĭ sale domnescĭ din România.[1]

Eĭ bine, acéstă ramură a Basarabilor era anume din satul Corbiĭ-de-pétră.

Eraŭ boieriĭ Corbenĭ.

Ion List, episcopul unguresc de Vesprim, în notele sale manuscrise din 1568 asupra cronicei luĭ Bonfinius, ḑice limpede:

«*Piatra de Corvo*, castellum in Transalpina, Hollo Kew dic«tum, *quod majores Nicolai Olahi Archiepiscopi Strigoniensis «possederunt.»*[2]

1. ✝ скриса^{м} е^{ȣ} ѡпрѣ а^{л} фътȣлȣ^{и} ѿ ко^{р}шори^{х} ачъ^{с}тъ а^{л} міеȣ
2. запи^{с}. кȣ^{м} съ фїе де маре креде^{н}ць. ла мъна ло^{г}фȣтȣ^{и} иѡ^{н}
3. ши а^{л} фръцїнъсъȣ пътрȣ. кȣ^{м} съ^{с} щїе къ а^{м} въндȣ^{т} гръ
4. дина ш^{и} кȣ локȣ^{л} дѣ пъ вале^{х} хȣѕїе. ла кръ нгȣрїе. ш^{и} ме а^{ȣ}
5. да^{т}. бани гата^{х}. а^{с}. /а̅. ши къндȣ а^{м} въндȣ^{т} кȣ щере^{х}
6. ȣ^{н}кимъȣ. лȣ негое. ш^{и} кȣ а^{х} фрацїло^{р} мен^{х}. ши кȣ щере^{х} маме^{н}
7. ши къ^{н}дȣ а^{м} фъкȣ^{т} ача^{с}тъ то^{к}малъ а^{ȣ} фо^{ст} мȣ^{л}цї ѡменїе
8. бȣни. ѿ кръ^{с}тъне^{щ}. анȣме юга ш^{и} барбȣ^{л} ш^{и} ста^{н} робȣ^{л}

(1) **Şincai,** t. 2, p. 187—90.

(2) **Kovachich**, *Scriptores rerum Hungaricarum minores,* Budae, 1798, t. 1, p. 335. — Despre unul din aceştĭ străbunĭ aĭ luĭ Nicolae Oláh, boierul Mogoş dela Corbiĭ-de-pétră din 1456, cf. a mea *Archivă istorică,* t. 1, part. 1, p. 142.

9. ш^{и} де ко^{р}би. попа негое ш^{и} пъ^{т}рȣ вътa^{х}фȣ^{л} ш^{и} шо^{л}мо^{н} пъ^{р}

10. кълабȣ^{л}. ш^{и} негое а^{л} филип ш^{и} стоıа^{н} фечо^{р} w^{н}че ѿ ко^{р}шоріе.

11. юга. ш^{и} горȣнȣ. ш^{и} ачъ^{с}тъ ȥапи^{с} са^{ȣ} скри^{с} ѫ са^{т} ѫ ко^{р}біе де

12. пѣа^{х}тръ. ѫ каса пъркълабȣ^{л} wнче. ш^{и} а^{м} скри^{с} е^{ȣ} стое^{н} ло^{г}фȣтȣ^{л}

13. † пи^{с} м^{сц}а. ноевріе дни ді.

14. вълe^{т} ҂ӡрме.

15. ш^{и} пъ^{т}рȣ креде^{н}ца мемпȣсȣ дециитȣ^{л}

16. по^{п} негое. пътрȣ.[1] wнче пъркълабȣ^{л}. барбȣ^{л}

17. шо^{л}монȣ пъ^{р}кълабȣ^{л}

TRANSCRIPŢIUNEA:

† scris'a*m* e*u* Opré a*l* Fătulu*i* ѿ (dela) Co*r*şori*h* aćă*s*tŭ a*l* mieu zapi*s*, cu*m* să fie de mare crede*n*ţă la măna lo*g*°futu*i* Io*n* şi a*l* frăţină-său Pătru, cu*m* să *s*^{e} ştie că a*m* văndu*t* grădina ş*i* cu locu*l* dé pă vale*h* Huzie la crăngurie, ş*i* me a*u* da*t* bani gata*h* as^{pri} 1000; şi căndu a*m* văndu*t*, cu ştere*h* u*n*chi-mău lu Negoe ş*i* cu a*h* fraţilo*r* mei*h*, şi cu ştere*h* mame*i*; şi că*n*du a*m* făcu*t* aćă*s*tă tocmală, a*u* fos^{t} mu*l*ţi omenie buni ѿ Cră*s*tăne*ş*t^{i}, anume: Ĭuga ş*i* Barbu*l* ş*i* Sta*n* Robu*l*, ş*i* de Co*r*bi popa Negoe ş*i* Pă*t*ru văta*h*fu*l* ş*i* Şo*l*mo*n* pă*r*călabu*l* ş*i* Negoe a*l* Fili*p* ş*i* Stoĭa*n* fećo*r* O*n*ce ѿ Co*r*şorie, Ĭuga ş*i* Gorunu; ş*i* aćă*s*tŭ zapi*s* s'a*u* scri*s* în sa*t* în Co*r*bie de péa*h*tră, în casa părcălabu*l*^{ui} Once, ş*i* a*m* scri*s* e*u* Stoe*n* log°futu*l*. — пис мѣсяца (scris în luna) noevrie дни (ḑile) 14, вълет (în anul) 7145 (1636); ş*i* pă*t*ru crede*n*ţa mempusu degitu*l*; po*p* Negoe, Pătru, Once părcălabu*l*, Barbu*l*, Şo*l*monu pă*r*călabu*l*.

(1) Numaĭ acest martur a subscris cu mâna sa. Grupurile пъ şi тр sînt unite fie-care în monogramă.

NOTANDA:

finalul *u* întreg: кънд8 (de 2 orĭ), Шолмон8, Гор8н8, п8с8;

finalul *i* întreg: м8лцї, б8ни, корби...;

ie pentru finalul *i*: Коршорїе (= Corşor*i*), Корбїе alăturĭ cu Корби, крънг8рие (= crăngur*i*), wмение (= omen*i*);

pentru acelaşĭ -їе = -и se pune -их: Коршорїе şi Коршорих;

e pentru *i*: щерех (=şt*i*reh) de 2 orĭ, ме а8 дат (=m*i* au...);

accentatul *e* trecut în vocală obscură: ачъстъ (=acĕstŭ) de 2 orĭ (la feminin: ачастъ, nu ачѣстъ), пъ (=p*e*=pr*e*), мъ8 (=mău) alăturĭ cu мїе8 (=mieu), пънтр8(=p*e*ntru);

neaccentatul *e* trecut în vocală obscură: фръцинъ-съ8 (=frăţin*e*-său);

e pentru *ĭa*: мем п8с8 (=mĭ-*a*m...);

mănţinerea hiatuluĭ: ме а8 дат...;

е pentru ѣ: дещит8л (=дѣщет8л), Негое (=Нѣгое) de 4 orĭ, Стоен alăturĭ cu Стоѩн;

ѣ pentru е: дѣ пъ валех (d*e*...);

finalul и pentru ї8: 8нки-мъ8 (=unchiu-);

o pentru *oa*: wмение (=*oa*meni);

-en-=*-in-*: креденцъ, креденца;

trecerea luĭ *ă* în *u* după labialul *f*: логофєт8л, логоф8т8и;

genitiv-dativ n e a r t i c u l a t, ca în *cuĭ, căruĭ, nimăruĭ* etc.: логоф8т8и pentru логоф8т8л8и;

л8 Негое, nu л8и;

perderea finaluluĭ *i* la genitiv-dativ: фечор Ѡнче (=Ѡнчеи), вале Х8ѯїе (=Х8ѯїеи);

formaţiunea patronimiculuĭ prin *al*: Ѡпрѣ ал Фът8л8и, Негое ал Филип;

simplul *al* pentru *al-lui*: Негое ал Филип;

pluralul cu *-urie* pentru *-ure*: крънг8рїе;

lungul $\bar{a}$: пѣахтрѫ (=peaahtră=peāhtră);

perderea silabeĭ interne neaccentate *-bi-*: Коршоріє, nume de sat, din Корбишори;

vocalisarea luĭ *n*: пътрȣ=pă*n*tru;

prepoziţiunea repetată: ꙟ сат ꙟ Корбиє;

numĭ personale: Юга, Ѡпрѣ, Фътȣл, Барбȣл, Стан, Стоıан, Шоломонȣ, Ѡнче, Горȣнȣ;

neorganicul *h* in: Коршорих, гатах, щерех, ах фрацилор мєих, пѣахтрѫ, валех, бътахфȣл, vedĭ introducerea la textul de faţă.

II

GLOSSE

GLOSSARI

1536—1589.

Nemuritorul Diez se plângea, că nimenĭ nu extrage cuvintele române, saŭ cel puţin numile proprie, intercalate în documentele nóstre cele scrise în limba slavică.[1]

Cea de'ntâiŭ încercare de acéstă natură am făcut'o eŭ, sînt acum 10 anĭ, analisând un şir de elemente linguistice şi onomastice din graiul Românilor de peste Dunăre, cuprinse într'un crisov al tzaruluĭ serbesc Stefan Duşan de pe la 1348, precum: сѹрдоулъ (=*surdulŭ*), опаритоулъ (=*oparitulŭ*), брадель (=*bradelŭ*, deminutiv din *brad*), баланъ (=balanŭ), фечоръ (=*fećorŭ*), нова вака (=*nova-vaca*, macedo-românesce pentru «juncă»), винишор (=*vinişor*), милишора (=*milişora* «mĭeluşea») etc.[2]

De atuncĭ am reuşit a aduna un mare număr de asemenĭ glosse

(¹) Diez, *Gramm. d. romanischen Sprachen*, ed. 3, t. I, p. 142.
(²) Hasdeŭ, *Archiva istorică*, t. 3 (1867), p. 178—191.

române, unele de cea maĭ mare importanţă filologică, de prin diferite fântîne începênd dela 1350 pînă la 1500.

Maĭ completându-le, sperâm a le publica peste puţin într'un corp separat.

De astă dată, pentru ca să vêḑă orĭ-cine, cât de preţios póte fi în acéstă privinţă ajutorul actelor slavo-române chiar dintr'o epocă maĭ recentă, oferim aci o sémă de specimene, luate din vr'o treĭ-ḑecĭ de crisove inedite dintre aniĭ 1536—1589, tóte muntenescĭ, reservând pe cele moldovene pentru a doua seriă.

Necreḑênd de trebuinţă de a mânţine în reproducerea glosselor, carĭ nu sînt decât nesce *Notanda*, aceiaşĭ punctualitate mimografică pe care am observat'o maĭ sus în transcrierea texturilor, vom preveni numaĭ din capul loculuĭ, că de câte orĭ o consónă finală nu este urmată de o vocală, acéstă consónă se află scrisă în original tot-d'a-una d'asupra rînduluĭ.

1.

Radu vv., scriitor Тѹдор, Bucurescĭ, 1 maĭu 1536.

(hârtiă, Arch. St., M-rea Valea XVI)

dulămi, plural dela «dulamă» (= ung. *dolmány*), nume de haĭnă: три дѹлѫми;

cofteria, nume de stofă preţiósă din care se făceaŭ dulămile boierescĭ: єдна ѿ кофтєрїа, polonesce dela Românĭ *koftyr*,[1] probabilmente ceĭa-ce se numĭa în Occident *caffard*, cu metatesă *cafdar*, un fel de satin de origine orientală, introdus de Genovesĭ în Europa din celebra lor coloniă Caffa în Crimea;[2]

dela «Şchéu», numele românesc al Slavilor (=ital. *Schiavo*), maĭ cu sémă al Bulgarilor, genitivo-dativ: Şchéilor: дєл Шкѣилор.

(¹) **Golembiowski,** *Ubiory w Polszcze,* Warszawa, 1830, p. 171.
(²) Cf. **Bezon,** *Dict. des tissus anciens et modernes,* Lyon, 1859, t. 1, p. 195—6.

2.

RADU-VV., SCRITOR Кореси, BUCURESCÏ, 24 OCT. 1536.

(pergam., Arch. St., M-rea Valea XVI)

confusiunea între finalul ȣ şi ю : nearticulat вȣлпарȣ, articulat вȣлпарюл;

g â d e «calâŭ», întrebuinţat ca nume de Ţigan : Гѫде, toţĭ calâiĭ la Românĭ fiind atuncĭ dintre Ţiganĭ;[1]

ca etimologiă, *gâde* «calâŭ» — póte un rest tracic — presintă o remarcabilă asemenare de formă şi de sens cu zendicul *gadha* (de gen masculin) «ucigaş» şi «hoţ», la acusativ *gadhem*, cu care Justi compară pe sanscritul *gadâ* (de gen feminin) «măcĭucă», oseto-tagoricul *găd* etc.;[2]

alte numĭ de Ţiganĭ: Шȣрмȣ, Житѣ, Бадїна, Павл (=lat. *Paulus*), Баıа, Мѫнжина, Џюрџю (=ital. *Giorgio*);

nume de Ţigancă : Ярмѣнка;

numĭ de Românĭ : Ялѫман, Гѫндѣ, Киртоп;

m o m a ĭ a , ca numele unuĭ plaĭu : планинȣ на име џо се ѕовет Момаıа...., cf. maĭ jos Glosar II la cuvîntul *mamue;*

un Coresi, Кореси, gramatic domnesc la 1536, probéză că acéstă familiă grécă, din care se trăgea celebrul diacon Coresi, primul tipăritor în limba română la 1577, se aşeḑase în România deja de pe la începutul seculuĭ XVI, dacă nu şi maĭ de 'nainte.[3]

(1) **Toppeltinus,** *Origines Transsylvanorum,* Lugduni, 1667, p. 58. — **Benkö,** *Transsylvania,* Vindob., 1778, t. I, p. 502.—*Letopis.* ed. Cogăln. I, t. I, p. 231 etc.

(2) **Justi,** *Handb. d. Zend.,* p. 101.—Româneşce de asemenea calâul se numĭa şi *măcĭucaş.* Veḑĭ maĭ jos Glossar II.

(3) De către acelaşĭ Coresi e scris crisovul luĭ Moĭse-vv. din 1529 (Arch. St., Episc. Argeş LXX bis), crisovul luĭ Radu-vv. din 29 dec. 1532 (Arch. St., M-rea Valea II) şi crisovul luĭ Radu-vv. din 23 apr. 1538 (Arch. St., Episc. Argeş XXVII).

3.

RADU-VV. SCRIITOR NEГ8ИТ, TÎRGOVIŞTE, 20 IUN. 1537.
(pergam., Arch. St., M-rea Govora XII)

frăsinetul : wчин8 8 фрзсинет8л, ca nume de sat;

moştén în sens de «proprietar» : мегиıашом и мощѣном;

măgură în sens de «movilă» : ѿ мзг8ра Ѹрс8лов, şi apoĭ maĭ jos despre aceĭaşĭ localitate : до могил8 Ѹрс8лов;

numĭ proprie bărbătescĭ : Ѹрс8л, Дале, Флоре, Нег8ит;

réde, articulat rédé = «pădurice», astă-ḑĭ moldovenesce *redĭu* saŭ *rădĭu*[1] : wчин8 8 рѣде Флорев..., до двѣма рѣдема помежд8 еıа горе и доле..., и ѿ велика рѣдѣ на двак мѣстѣ...;

réde se pronunţa tot o dată şi *réze*, prin nesiguranţă între *d* şi *z* : wчин8 8 рѣде Флорев, ér maĭ jos : wчин8 рѣзев Флореи;[2]

duplul ее=ē la desininţa genitivo-dativuluĭ singular femeiesc : рѣзев Флореи.

4.

RADU-VV., SCRIITOR Ѡпрѣ, TÎRGOVIŞTE, 14 DEC. 1537.
(hărtiă, Arch. St., M-rea Govora XII)

rédé «pădurice», după cum am vèḑut în documentul precedinte, se pronunţa şi rădé, cu vocala obscură după *r* (cf. moldovenesce *redĭu* şi *rădĭu*), căcĭ fiind vorba despre aceĭaşĭ localitate, găsim aci forma : ржд Флорев...

(¹) Cf. C. **Negruzzi**, *Scrierile* ed. Socec, t. 2, p. 98:

„Adio, rădĭurĭ,
„Codri umbroşĭ,
„Liveḑĭ frumóse..."

(²) Despre nesiguranţa analogă între *d* şi *z* în limba persiană, veḑĭ **Arendt**, *Phonetische Bemerkungen*, în **Kuhn**, *Beiträge*, t. 2, p. 431.

5.

RADU-VV.. SCRIITOR ДАН, BUCURESCÏ, 10 FEBR. 1541.

(pergam., Arch. St., M-rea Brîncoveniï XXVIII)

piscul : пискȣл воиводȣ...;

bucĭumişul, cu *m*, nu «buci*n*işul»: и съ бȣчюмишȣл вьс...

6.

RADU-VV., DATUL ŞI LOCUL RUPT.

(perg., Arch. St., episc. Buzeŭ XVI)

numĭ proprie : Зорѣ, Првнчѣ, Болдѣ, Бълаȣр;

n nemuĭat între doĭ *i* : Sibinĭu = actualul Sibiĭu (=ung. *Szeben*) : ѿ Сибиню дворник;

numirile varietăţilor de caĭ turcescĭ :

1. sang'acul : три кони тȣрски, един санџакȣл = turc. *sang'aq* «stég»,

2. roman : третога кон роман = ?

7.

MIRCEA-VV., SCRIITOR НАН ДЕБЕЛ (cel slab), BUCURESCÏ, 1 IUN. 1545.

(perg., Arch. St., M-rea Bistriţa-olténă I)

pluralul cu *-ure* : рѣка џю се зовȣт крънгȣре (rîul ce se chiamă *crăngure*);

muşcelul, contracţiune din *munticelul*, cu trecerea *nti* ≐ *ş* : мȣшчелȣл вьс (*muşcelul* tot);

părăul : и пъръȣл вьс (şi *părăul* tot);

fatacĭunile: поле — покȣде сȣт биле фатачюниле Вадастраном (câmpul pînă unde aŭ fost *fatacĭunile* Vădăstrenilor);

fatacĭune este ceĭa-ce se ḑice franţusesce *binage*, adecă «donner une seconde façon aux terres», ideia pe care Românul a expres'o cu maĭ multă energiă : «pămîntul a *fătat*», deşi sorgintea acestuĭ termin se aflădeja în latinul «ager *fetus*», «regio *feta*» etc.;

neaccentatul *a*, de 2 orĭ, conservat fără a trece în vocală obscură: фатачюниле;

de asemenea în вадастран=Vădăstran, adecă: din satul Vădastra;

din «mal», doă numirĭ de sate diferite: Мълѣнии şi Мълърѣнии, dintre carĭ cel de 'ntâiŭ dela мал, ér cel-l'alt dintr'o formă малуре după analogia sinonimuluĭ църмуре, cf. maĭ jos documentul No. 32;

Srăbul=«Sărbul»: Ивва Сръбул;

gura în sens topografic de «intrare»: гура Комъшаном;

numĭ proprie de Ţiganĭ: Бордѣ, Курки, Ивва Сръбул, Рича, Лупше, Мија, Калева, Корунга, Гоблица.

8.

МIRCEA-VV., Братул ѿ Нецеции, 8 маiu 1549.

(pergam., proprietatea moşnenilor din Pescéna în Mehedinţĭ)

sufixul *-oane* nemuĭat încă în *-oae*: Lupoane = actualul «Lupóe» (место еж се зовет матка Лупоанев), cf. alban. *uikónyă* feminin dela *uik* «lup», gr. λύκαινα=λύκανια dela λύκος «lup» şi litv. *wilkēnē*=*wilkenia* dela *wilkas* «lup», pe când latina n'are *luponia* saŭ ceva analog, după cum n'aŭ nicĭ cele-l'alte dialecte romanice, în carĭ sufixul *-oni-*, generalmente fórte rar[1], nu servă nicĭ o dată la formaţiunea femininuluĭ, ba nicĭ a augmentativuluĭ ca la noĭ în *bărbatoĭu, gheţoĭu* (cf. sanscr. *himânî* «gheţoĭu» din *hima* «ghiaţă») etc.;[2]

genitivo-dativ singular femeiesc cu *-iei*: въиеи;

genitivo-dativ singular femeesc cu *-eei* (=ĕi): хотарул Стръмбееи;

[1]) Despre antipatia limbeĭ latine pentru *-onia*, cf. **Leo Meyer**, *Vergl. Gramm. d. griech. u. latein. Sprache*, Berlin, 1865, t. 2, p. 144 şi passim.

[2]) Cf. **Benfey**, *Orient und Occident*, t. 1, p. 268 sqq. — Acésta probéză îndestul erórea luĭ **Miklosich**, *Albanische Forschungen* I, Wien, 1870, p. 15, unde crede că sufixul albanes *-onyă* ar fi slavic, fără a maĭ vorbi că la Slavĭ sufixul omogen -ынн nu se aplică nicĭ o dată la animalĭ.

confusiune între *o* şi *u*, între *a* şi *ă*: Божоржцји, ca nume de sat, ér maĭ jos: Бѫжорацји;

хотарѫл брѫдетѫлѫи;

numĭ personale: Минціїкѫ, Лаеш (=negru?), Бѣлчю, Индреа (cf. în documentul următor forma fără nasală: Ідрѣ), Татѫл, Неделко, Фрѫцилѫ, Братѫл...;

numele uneĭ ape: părăul p l o p i l o r (по потокѫ П л о п и л о р).

9.

Mircea-vv., scriitor Опрѣ Галбенѫша, 1 apr. 1551, fără loc.

(perg., Arch. St., M-rea Govora III)

g l o d u l «noroĭu» ca nume de sat: Г л о д ѫ л;

alt nume de sat: Хинца;

ţ é p e ş «cel ce înţépă»: въ дни Влада воевода Цѣпеш;

numĭ personale: Гонѣ, Ѧлбѫл, Бѣлчо, Вльчанѫл, Ідрѣ, Татѫл, Фрѫцилѫ...;

poreclă: Галбенѫша;

a şi *e* neaccentate fără a trece în vocală obscură: Галбенѫша (= «g*a*lb*e*nuşa» pentru «g*ă*lb*ă*nuşa»).

10.

Pătraşcu-vv., Tîrgovişte, 8 apr. 1556.

(hărtiă, Arch. St., M-rea Bistriţa-olténă I)

finalul *u* întreg: хотарѫлорѫ;

pluralul cu *-ră* pentru *-re*: хотарѫ-лорѫ (= hotar*ă*...);

кѫибѫл влѫтѫрѫлѫи, cu metatesa luĭ *l* şi trecerea luĭ *u* în *ă*: влѫтѫр- (=v*ul*tur-);

m ă g u r a: све слѣме до м ѫ г ѫ р а бѣла (tóte délurile pînă la *măgura* cea albă);

вѫрхѫл мѫгѫрилор;

oa: скършоара (de 2 orĭ) în sens de suiş treptat al unuĭ dél: све плаюл дори ȣ скършоара;

плаюл;

pt asimilat în *p*: дори сȣп стог (=su*pt* stog), cf. maĭ sus textul No. XXXI;

h u m ă «terre végétale»: дори до хȣмж, а ѿ хȣмж...;

f é r e c é, în acceptiune de movilă orĭ pétră: а ѿ хȣмж све до фѣречѣ до камен бабов (ér dela humă tot pînă la *férecé* pînă la pétra babeĭ), cuvînt cunoscut, cu accentul pe prima silabă, numaĭ ca nume de plantă = lat. *filix* = it. *felce* etc.;

кȣрмътȣра магеȣшȣлȣи.... =?

дрȣмȣл Мехединцилор....;

слѣмѣ млачилор...., cf. serb. млака «terra ubi aqua prosilit»;

nominativ: валѣ, genitivo-dativ: вален (nu вънии) cu *a* clar şi cu *l* nemuĭat, dar la plural вънилор (nu валилор);

nominativ неграе în sens de «negriciósă», la genitivo-dativ: неграи: валѣ неграе, вален неграи.

11.

Pătraşco-vv., fără loc, 17 apr. 1556.

(hârtiă, Arch. St., M-rea Govora IX)

илопȣл, ca nume de sat;

dela numele rîuluĭ «V e d e a», genitivo-dativ V e *z i e i*: дори ȣ водȣ Везиеи;

patru dativo-genitive singulare femeiescĭ:

1. cu *-iei*: V e z i e i (ȣ водȣ Везиеи);

2. cu *-ii*: f e t *i i* (дори ȣ матка Фетии) şi v ă l c e l u ş *i i* (до ȣста вълчелȣшии),

3. cu *-ei*: f i r a t *e i* (wвършне Фиратеи), s ă c u i t *e i* (дори ȣста Сѫкȣитеи) şi t o p a n *e i* (пѫт Топанеи),

4. cu *-ăi*: ć o r ă c *ă i* (матка Чоръкъи);

genitivo-dative singulare bărbătescĭ: b o u l u i (ѿ матка Бо8л8и), v i ţ e l u l u i (по п8т Вицел8л8и, şi хотар8л Вицел8л8и), c i r e ş u l u i (8 матка Чиреш8л8и), m i t i m o n u l u i (8ста Митимон8л8и), şi î n t e r n i ţ a t u l u i (по матка Ѧнтерница-т8л8и);

numirĭ de rîuleţe, din carĭ nicĭ una nu e de origine slavică: *Boul*, *Fata*, *Cireşul*, *Firata*, *Săcuita*, *Mitimonul*, *Internițatul*, *Ćorăca;*

óre ce să însemneze *firata*, *internițatul* şi *mitimonul*?

ćorăca, deminutiv dela «cĭóră»?

nume personal: Врзван;

metatesa luĭ *r*: Брзван şi Взрван;

b u n g e t: през б8нџет 8 матка Чиреш8л8и (prin *bunget* pînă la matca Cireşuluĭ), cuvînt fórte remarcabil, întrebuinţat pînă acum la Munteni în sens de «pădure veche şi désă»[1] şi care însemnà dintâiŭ «codru de stejarĭ», fiind format prin sufixul *-et* (=lat. *etum*) ca în *frăsin-et*, *făg-et*, *nuc-et* etc. din b u n g «stejar», vorbă conservată astădĭ numaĭ la Albanesĭ: *bungh* «stejar»[2];

sub raportul morfologic, pentru formaţiunea ibridă б8нџет din nelatinul *bung* şi latinul *-etum*, compară din punct în punct брздет, din nelativul *brad* (=alban. *breth—bredzi*) + *etum*, în documentul de maĭ sus No. 8.

12.

Petru-vv., scriitor Строе, fărĭ loc, 14 maĭŭ 1560.

(hârtiă, Arch. St., ep. Argeş XIX)

dela «gemen», feminin g é m ă n a, întrebuinţat ca nume de localitate: Џѣмзна;

dela «brănză», augmentativ b r ă n z o a e, întrebuinţat ca nume de localitate: Брзнѕоае.

(¹) Cf. **Aurelian**, *Judeţul Prahova*, în *Revista sciinţifică* 1872, p. 300: «călătorul stră«bate în timp de 4 şi 5 óre b u n g e t u r ĭ, *pădurĭ de maĭ multe orĭ seculare*». — Acest preţios cuvînt nu se găsesce pus nicĭ într'un dicţionar român!

(²) **Rossi**, *Vocabolario della lingua epirotica*, Roma, 1875, p. 95.

13.

Petru-vv., scriitor Бодїнескꙋл, fără loc, 16 iuniŭ 1560.

(hărtiă, Arch. St., M-rea Câmpu-lung XXVII)

валѣ лꙋстꙋнилор;

lu pentru *lă* : лꙋстꙋнилор, actualul *lăstun-* «hirondelle de rivage» = slav. ластоунъ? orĭ *lu* pentru *lo*, dela vechĭul român *lostun* «chiţcan», despre care cf. Glosar II?

stănâ, de 2 orĭ : место ѿ стънѫ... да си ꙋчини стънѫ;

numĭ personale : Бꙋртѣ, Ѹрѣке, Баломир, Бъркан, Добрꙋш, Бодїнескꙋл.

14.

Petru-vv., scriitor Мирослав, fără loc, 6 iuliŭ 1560.

(hărtiă, Arch. St., ep. Argeş II)

валѣ Флъмънѕещилор;

валѣ Ишилор;

muşcelul = munticelul : дел Сасꙋлꙋв със мꙋшчелꙋл (partea Sasuluĭ cu *muşcelul*);

genitivo-dativ singular femeiesc cu *-eei* (=ĕi) : selişteei (валѣ селищееи);

măgură în sens de movilă : по мъгꙋръ ꙋ камен (pe *măgură* pînă la pétră).

15.

Petru vv., scriitor Михꙋл Таха, Bucurescĭ, 18 maĭu 1563.

(pergam., Arch. St., M-rea Glavacĭog VII)

oa : butişoarâ, ca nume de localitate : ѿ бꙋтишоарѫ;

a pentru ѣ : vălćalei : ꙋ ꙋста вълчалеи;

nume de localitate : balta mărului (блатꙋ мърꙋлꙋи);

T e l o r m ă n é n i în sens de «județul Teleormanuluĭ» : **Телор-мѫнѣни**, adecă pluralul dela numele poporuluĭ întrebuințat ca nume de țéră, cf. fenomen analog în sanscrita, vechea germană, polonă, etc.;[1]

nume de sat : **Хѹхѹрези**;

вїезѹнїе, лакѹл вїезѹнїилор, adecă lacul unde sînt v i e z u-n i i, astăḑĭ pronunțat maĭ mult *vizunie* «caverne, grotte, tanière, terrier», literalmente «terrier de blaireau, Dachsloch», dela *vezune* «blaireau, Dachs, ursus meles», animal pe care Buffon îl definia : «paresseux, défiant, solitaire, qui se retire dans les «lieux les plus écartés, dans les bois les plus sombres, et qui *s'y «creuse une demeure souterraine»*;[2]

derivațiunea *vezunie* dela *vezune*, care se găsesce deja în Molnar,[3] a scăpat din vederea tuturor celor-l'alțĭ din doă cause : 1. variantul *vizuină* lîngă *vizunie*,[4] 2. variantele *ĭezine*, *ĭezune* și *ĭezure*[5] în loc de *vezune*, așa că era fórte greŭ de a ghici, bună-óră, legătura între *ĭezure* și *vizuină*;

forma româno-albanesă — ca să nu ḑicem tracică — a cuvîntuluĭ *vezune* «blaireau» este *viedula*, de unde apoĭ albanesul βιέδολă (citesce : *viedzulă*) «blaireau»[6] și românul *viezure* «blaireau», **вїезѹре** după cum vom vedé scris în Glossar II, trecut la *vĭezune* prin *r*=*n* ca în *suspin*=lat. *suspirium*, și în fine la *ĭezune* prin perderea inițialuluĭ *v* ca în *ĭin*=*vin*;[7]

variantul *vizuină* lîngă *vizunie* provine din prototipul româno-albanes *vĭedu*, din care *viedula* este deminutiv, prin sufi-

(1) **Lassen**, *Zeitschr. f. Kunde d. Morgenlandes*, t. 1, p. 346. — Despre originea numeluĭ «Teleorman», veḑĭ scrierea mea *Originile Craĭoveĭ*, p. 31.

(2) Ap. **Littré**, *Dict.* v. blaireau.

(3) **Molnar**, *Wörterbüchlein deutsch und wallachisches*, Hermannstadt, 1822, p. 127 : «Dachs — vezune. Dachsloch — vezunie.»

(4) *Lexic. Budan.* p. 759. — **Pontbriant**, *Dict.* p. 783, scrie greșit *visuină*, ér la p. 780 pune *viesură* și explică prin «porc-épic», sens despre care cf. maĭ jos Glossar II.

(5) *Lex. Bud.* p. 273.

(6) **Stier**, *Die albanesischen Thiernamen*, în **Kuhn**, *Zeitschr.* t. XI, p. 140.

(7) **Cipariu**, *Gramat.* t. 1, p. 74. — Despre un fenomen analog fórte interesant la Neogrecĭ cf. **Chalkiopulos** în **Curtius**, *Studien*, t. 5, p. 360.

xul *-ină* întocmaĭ ca în *mĭezu-ină* «Zwischenraum»[1] din *mĭezu*= *medium*;

prototipul române-albanes *vĭedu* presintă o remarcabilă analogiă, póte numaĭ de azard, cu vechĭul frances *bedou* «blaireau», pentru care se bănuesce o origine celtică.[2]

16.

Petru vv., 22 octobre 1563.

(perg., Arch. St., M-rea Govora IX)

sînt repetate maĭ tóte localitățile menționate maĭ sus în documentul No. 11, ast-fel însă că unele variante fonetice presintă particularitățĭ interesante, și anume :

genitivo-dativ singular femeiesc cu *-ciei* pentru *-căi* : Чорѫчїеи, nu Чорѫкѫи;

e pentru *i* în ѧнтернецатѹл, nu ѧнтерницатѹл;

un *în-*, și *e* pentru *i* în Ѧфератеи, nu Фиратеи;

dela «Vedea» genitivo-dativul este tot cu *-ziei*, ba încă de 2 orĭ : Везїеи și Везиеи;

numĭ de arborĭ : плопѹл, стежар (de 2 orĭ), жѹгастрѹ, сорб;

шврѫшиꙗ Пѫкѫлѣнѹлѹи;

потека Пѫкѫлѣнѹлѹи;

oa : шврѫшиꙗ Ѹрсоаеи, și шврѫшиꙗ Ноа̀тенѹлѹй cu accentul pe *a* și pe *i*;

confusiune între *oa* și *o* : лѹпоае și лѹпое, nu însă лѹпоане ca în documentul No. 8;

бѹчин, бѹчинѹлѹи, nu бѹчюм...;

epenteticul *i* • кѫинелѹи, de 2 orĭ;

numĭ caracteristice de ape : Бѹте[i], Бовл[ui], Пѫкѫлѣнѹлѹи, Ноатенѹлѹи, Лѹпоае[i], Бѹчинѹлѹи, Фѣте[i] și Фетице[i], Кѫинелѹи, Ѹрсоаеи...;

(1) **Molnar**, op. cit. p. 181.
(2) **Pictet**, *Origines*, t. 1, p. 411. — **Nemnich**, op. cit. t. 2, p. 1531, aduce și o formă francesă dialectică *badoneau*.

numĭ personale : Бърκан, Пана;

o particularitate fonetică dintre cele maĭ remarcabile, anume un duplu *rr* inițial de 3 orĭ în cuvîntul «ръжлецїи» :

прѣше ррържлеции,

имали ррържлецїи,

wсташе ррържлецїи,

ast-fel că nu póte fi îndoélă despre pronunciațiunea *rr*, care există în adevăr la Albanesĭ : *rroig* «trăesc», *rrotă* «rótă», *rrenă* «minciună», *rrală* «rar» etc.[1], așa că și la Românĭ cată a se fi pronunțat pe alocurĭ : *rrótă, rrar* și altele, după cum se și găsesc urme în vechile nóstre tipăriture și manuscrise, bună óră — cât se atinge de Moldova — în Cazania mitropolituluĭ Varlam din 1643 :

part. I, f. 365 : стрикѫчюна ꙗсте w боалѫ ррѫ...,

part. I, f. 273 : легѫтȣри, ѫкисори, морци ррѣле...,

part. II, f. 372 : ꙗсте фоарте съргȣитоаре ка o апъ ррѣпеде...,

apoĭ pentru Muntenia, într'un manuscris din timpul luĭ Mateĭu Basarab, conservat în Biblioteca Centrală din Bucurescĭ :

pag. 28 : ррȣѱинъ,

p. 203 : ррȣпе,

p. 70 și 390 : ррърȣрѣѕъ,

p. 118 : рроасъ,

p. 235 : ррждѣ (rîdea),

p. 387 : ррърȣри,

p. 333 : рраѕеле,[2]

în fine la Macedo-românĭ în *rrău* «rîŭ», *rrădățină* «rădăcină», *rrănie* «rîĭe», *rrană* «rană», *rroșiu* «roșu» etc.;[3]

dintre Neo-latinĭ, afară de vechea limbă română, care împărtășesce acéstă particularitate cu Albanesiĭ, adecă posteritatea directă a Tracilor, duplul *r*, cel móle și cel dur, există numaĭ la Spaniolĭ, carĭ îl împărtășesc cu Bascĭĭ, adecă posteritatea directă

(¹) **Hahn**, *Alban. Stud.* passim. — Acest *r* dur este expres prin *rr* în tóte transcripțiunile limbeĭ albanese afară de a luĭ Leake, cf. **Miklosich**, *Albanische Forschungen* I, p. 14.

(²) Asupra acestuĭ manuscris și particularităților sale mĭ-a atras atențiunea tînărul meŭ elev d. Bianu, înzestrat cu o remarcabilă aptitudine pentru studie linguistice.

(³) Καβαλλιώτου Πρωτοπειρία, Veneția, 1770, passim.

a Iberilor, ér în Asia ambiĭ *r* se găsesc, între cele-l'alte, la Armenĭ: «a common *r*» şi «a strong double *r*»;[1]

ꙁл trecut în жл: ржжлецїи pentru ржꙁлецїи «separaţĭ» saŭ «nedevălmaşĭ»[2] =slav. раꙁличь «diversus».

17.

Mitropolitul Anania, scriitor Блъкꙋл стар (cel bătrîn) ѿ Погьнецїи, Bucurescĭ, 2 iuliŭ 1564.

(hărtiă, Arch. St., ep. Argeş XIX)

pluralul cu *-ure*: гражꙁꙋре;

frénghi, nume de stofă preţiósă: стихар ѿ фрѣнги чернꙋ (stihar din *frénghi* négră) =pers. *frenghî* «pannus aureus Francorum»[3], cf. maĭ jos Glosar II;

particularitate istorică: nepotul mitropolituluĭ Anania se numĭa Dragomir şi era din Tîrşor: Драгомир ѿ Тръгшор;

numĭ bărbătescĭ: Блъкꙋл, Кълчюкꙋл.

18.

Alexandru-vv., fără loc, 8 ian. 1568.

(pergam., Arch. St., ep. Argeş XXII)

gorgan: дори до горган;

grumazul în sens de rădicătura déluluĭ: по грꙋмаꙁꙋл Бржнꙁешов (pe *grumazul* Brănzeşuluĭ);

din «brănḑă» format numele Бржнꙁеш, cu care compară maĭ sus în documentul No. 12: Бржнꙁоае, şi maĭ jos în documentul No. 22: Бржнꙁъ-вѣке.

(1) **Lepsius**, *Standard alphabet*, ed. 2, p. 135.

(2) Cf. **Alexandri**, *Poesiĭ poporale*, ed. 2, p. 379:

„Frunḑă verde pădureţ,
„Olĭolĭo, frate *răsleţ*,
„Ce nu viĭ să ne maĭ veḑĭ?
„Că de când te-aĭ *răsleţit*, etc."

(3) **Vullers**, op. cit. t. 2, p. 667.

19.

ALEXANDRU-VV., FĂRĂ LOC, SCRIITOR СТЪНИЛЪ, BUCURESCĬ, 3 AUG. 1571.

(pergam., Arch. St., M-rea Hurezu XVI)

dela «vălcea», articulat vălcéoa (ВЪЛЧѢѠА КОРБЪЛОВ), la genitivo-dativ nu «vălcélei» (cf. maĭ sus documentul No. 15), ci vălcéoi (ДО ѠПАШ ВЪЛЧѢѠИ);

oa : КОМѠАРЪ;

goruni, plural dela «gorun», o varietate de stejar : ПИСКЪЛ СЪС ГОРЪНИ (piscul cu *goruni*);

numĭ bărbătescĭ : Коцофан, Ницъг, Кица, Петриман, Боболѣ, Дъльфъ, Стънилъ.

20.

ALEXANDRU VV., SCRIITOR НѢГОЕ, BUCURESCĬ, 1572.

(pergam., Arch. St., M-rea Câmpulung XXXVII)

gaura, ca numele unuĭ munte : ПЛАНИНЕ ЕЖ СЕ ЗОВЕТ — ГАЪРА;

finalul *u* întreg : КИНТЕШЪ, numire de haĭnă=polonul *kontusz*, rutenul *kuntysz*, ung. *köntös* etc., cu o formă apropiată de cea unguréscă, tóte din vechĭul persic κάνδυς, menţionat în Xenofonte;[1]

gure în sens de «guler» : ДВЕ РИЗЕ ДОБРЕ СЪС ГЪРЕ Ѿ ФИР (doă haĭne bune cu *gure* de fir), cf. medio-lat. «*gula* mantelli» adus ca sinonim cu *gulerum*, saŭ în vechĭa francesă :

«Si que *les goules de son pelison* gris
«En sont mouilliés...»[2];

gĭurè, cu accentul pe ultima silabă : НѢКОЕ ЏЮРЕ (nesce *gĭurè*) =pers. *gĭurè* «păreche»[3], la noĭ «pantalonĭ», cf. maĭ jos Glossar II la cuvîntul *gĭurule*;

(1) Cf. **Matzenauer**, op. cit. p. 45.

(2) **Du Cange**, *Gloss. med. lat.* ed. Carpent. t. 3, p. 594, ér despre *gulerum*=«guler» tot acolo un text din 1134 : „invenit introitus capucii, qui *gulerum* vulgariter gallice appellatur".

(3) **Vullers**, op. cit., t. 1, p. 538, observă că Persianiĭ aŭ împrumutat acéstă vorbă din hindustanĭ, unde ea însemnéză între altele: „a pair of shoes" şi „a suit of clothes".

particularitate economică : preţul unuĭ «kinteş» 500 aspri, al unuĭ «gĭurè» 300 aspri de argint (аспри срев);

numĭ bărbătescĭ : Льꙋдать, Ѧлевꙋл Палавꙋл (?)...

21.

Alexandru vv., scriitor Вꙁсїю, Bucurescĭ, 13 maĭu 1573.

(pergam.. Arch. St., M-rea Bistriţa-olténă LIII)

codrul : ѿ кодрꙋл еж се ꙁовет Кꙁката;

oo=ō : Селищоwара (=Seliştōara), nume de sat, scris însă şi numaĭ cu *oa* : Селищоара;

alt *oa* : поткоавꙁ;

confusiune între ꙁ şi ж : Ставꙁр şi Ставжр;

conservarea duplului *nn* din Ἰωάννης : Инню, dar şi cu un singur *n* : Иню;

mare bogăţiă de numĭ personale dintre cele maĭ remarcabile : Мареш, Братеш, Дрꙁгою, Нѣнчюл, Станчюл, Градѣ, Побиркꙋ, Ставꙁр, Воинѣ, Драгꙋл, Бобе, Дрꙁган, Бодѣ, Бан, Влꙁдїмир, Ѧлеꙋ, Инеш, Шерб, Дрꙁгина, Тꙋртеш, Кꙁꙁан, Мꙋша, Нѣнка, Поткоавꙁ, Крꙁломан, Соркꙁ, Крꙁчюн, Манѣ, Стꙁнчюкꙋл, Бꙁлан, Гаго, Данчюл, Бꙋнѣ, Стоенел, Мирлан, Цанвале, Чернат, Бадюл, Берча, Винтилꙁ, Станко, Вꙁсїю..., dintre carĭ un singur nume, Драг bună-óră, diferenţiat în: Драгꙋл, Дрꙁгою, Дрꙁган şi Дрꙁгина.

22.

Alexandru vv., scriitor Некꙋла, Bucurescĭ, 4 sept. 1573.

(perg. Arch. St., ep. Argeş L)

brănză véche, ca poreclă de om : сꙁс братиемси по име Брꙁнꙁꙁ вѣке и Опрѣ (cu fraţiĭ seĭ anume *Brănză-véche* şi Opré);

alte numĭ personale : Лепꙁдат, Банчюл, Болборе, Карапче;

curmezişul : сꙁс ꙋжа ꙋ кꙋрмеꙁишꙋл wчинев (cu funea în *curmezişul* moşieĭ).

23.

Alexandru vv., scriitor Кадѣ, Bucurescĭ, 9 ian. 1576.

(perg., Arch. St., M-rea Glavacĭog IV)

finalul *u* întreg : rătundu, ca numele unuĭ loc : ȣ правȣ лакȣлов ръ т ȣ н д ȣ;

Цигънȣш, deminutiv dela «Ţigan», ca nume personal;

alt nume personal : Цервȣл;

oa : комоаръ, бȣтишоаръ;

numĭ locale : Нѣгра (sat aĭ căruia locuitorĭ: Негрѣнїи), лакȣл Бȣте[i], Бȣтишоаръ (cf. maĭ sus documentul No. 15), Пȣркърѣнїи...;

nume de arbore : на стъжарюл Крецȣлов (la *stăjarĭul* Creţuluĭ).

24.

Mihnea-vv., scriitor Дара, Bucurescĭ, 21 iunĭŭ 1579.

(pergam., Arch. St., M-rea Hurez XVI)

finalul *u* întreg : крънгȣ (de 2 orĭ);

pluralul cu *-ure* : крънгȣре;

călinet=«pădure de călinĭ» : крънгȣ ѿ кълинет (crăngu din *călinet*);

genitivo-dativ cu *-ăi* : Дан снȣ Лȣкъи (Dan fiĭul *Lucăi*);

numĭ bărbătescĭ : Жагле, Дара.

25.

Mihnea-vv., scriitor Шербан ѿ Падȣрецї, Bucurescĭ, 10 nov. 1579.

(pergam., Arch. St., M-rea Cotrocenĭ LXXXVI)

o frasă întrégă semi-română : ѿкь кȣрмътȣръ ѿ ȣста Кътълȣюлѡв преꙟн коада Ӥровȣлȣи и приꙟн Шȣвъита на великаг гриндȣлȣ привалȣл Манев=dela curmătură dela gurele Cătăluĭul[ui] pre în coada Ĭarovului şi priîn Şuvăita la grindul cel mare la privalul Maneĭ;

altă frasă analogă : да се ꙁнает хотарѫле селов Лꙋпшанꙋлꙋи ѿ дрꙋмꙋл Дьрсторꙋлꙋи ꙋ велико горган=să se scie hotărâle satuluĭ Lupşanului dela drumul Dărstorului pînă la marele gorgan;

încă una : ѿ белчюгꙋл Добревꙋ дори ꙋ стьжар=dela belcĭugul luĭ Dobre pînă la stăjar;

pluralul cu *-ră* pentru *-re* : хотарѫ-ле;

oa : коада;

formă duplă : предн şi придн;

neaccentatul *a* nescădut la vocală obscură : băragan (преꙁ пꙋт бꙿрагановъ) şi padureţi (Падꙋреці);

blénze : ꙋ лакꙋл блѣнꙁев (la lacul *blénzeĭ*), prin confusiune între *d* şi *z* (ca maĭ sus în documentul No. 3) este = *blénde*, nume de pasere, despre care vedĭ maĭ jos Glosar II ;

numĭ de Ţiganĭ : Бобиціѣнꙋл, Флорѣ, Гонцꙋ, Таталак, Воинѣ, Пискиніа, Кꙋка, Ѹнгꙋрѣнꙋл, Хрьс, Вьлѣн, Копач, Цꙋра, Фера..

26.

Mihné-vv., scriitor Фїера, Bucurescĭ, 12 dec. 1580.

(pergam., Arch. St., M-rea Cotrocenĭ LIX)

solzii, la singular *solz* «écaille», aci în privinţa plopuluĭ : плопи сꙿс солꙁїи (plopĭ cu *solzii*);

neaccentatul *a* fără scădere la vocală obscură : vacarĭul (привалꙋл Манев вакарюл);

привалꙋл — stână ?

oa : кꙿшчоаре;

gorgan despre o movilă mare : ꙋ великаг горган;

faurul «ferar», despre un Ţigan : Стан фаꙋрꙋл;

sălduşul, cu sens de «mlaştină» : сꙿлдꙋшꙋл сꙿс стꙋхꙋл (*săldu-şul* cel cu stuhul), vedĭ documentul ce urméză după acesta;

стꙋхꙋл, astă-dĭ *stuful* «jonc», cu *h*=*f*.

27.

MIHNÉ-VV., SCRIITOR БОТѢ, BUCURESCÏ, 27 IAN. 1851.

(pergam., Arch. St., M-rea Cotrocenï LIX.)

oa : коада (de 2 orï);

ĭu pentru *oa* : кѫшчюре, acolo unde în documentul precedinte : кѫшчоаре;

finalul *u* întreg : гриндȣ, крѫнгȣ;

preîn = prin : преѧн коада Ивορȣлѡв и преѧн Шȣвѫита;

привалȣл, cf. documentul precedinte;

stăjar : дори ȣ стѫжар;

metatesa luï *r* : acelaşï localitate numită Ировȣл şi Ивορȣл;

confusiunea între *-en* şi *-in* : Динцеци şi Денцеци, nume de sat ;

alte numï de localităţï : Дескоперецїи, Фѫсѫıанїи, Корнѫцел...;

gorgan, întocmaï ca în documentul precedinte : велико горган;

bărăgan : пȣт бѫрѫган ов;

лакȣл Блѣнѕев, cf. maï sus documentul No. 25;

кȣрмѫтȣрѫ;

belcïugul, astă-ḑï «muselière», într'un sens topografic: ѿ белчюгȣл Добрев дори ȣ... (dela *belcïugul* luï Dobre pînă la...), cf. maï sus documentul No. 25;

săldușul, ca in documentul precedinte, luat în sens de «loc mlăştinos» : хотарȣл ѿкѫ Корнѫцел по блато на сѫлдȣшȣл сѫс стȣхȣл и прес полю... (hotarul dela Cornăţel pe baltă spre *săldușul* cel cu stuhul şi peste câmp), cuvînt fórte interesant care, ca deminutiv dintr'un *saldu* «baltă», ne explică enigmaticul nume de Σαλδήνσιοι, *Saldensii*, pe care Ptolemeŭ îl dă acelor Dacï ce locuïaŭ tocmaï în partea de jos saŭ cea «băltósă» a Olteniei,[1] numită «blatniţă» încă pe timpul luï Mircea cel Mare[2] şi de unde şi vîntul dela sud

(¹) Veḑï charta luï Ptolemeŭ în a mea *Istoria Critică*, ed. 2, t. 1, p. 324.

(²) Венелинъ, Влахо-Болгарскія Грамaты, Petersb., 1840, p. 56: «ȣ Блатничко сȣдство Кȣманскы бродѫ...».

se chiamă la noi pînă astă-ḑi «băltăreţ», ast-fel că *Saldensii* ar însemna «Daci dela baltă»:

cu *Saldensii* lui Ptolemeŭ şi cu romănul *saldu* «baltă» se află într'o intimă legătură numele eşit din us al unui sat din judeţul Oltului: *Săldeni*, astă-ḑi Isvorul-de-sus,[1] adecă aprópe o traducere a terminului celui vechiu (*isvor*=apă, *saldu*=apă), ér din antica nomenclatură geografică a ţerelor învecinate cu Dacia: localitatea *Salda* saŭ *Saldum* în Pannonia, menţionată pe Tabla Peutingeriană şi 'n Geograful Ravennat, şi Σάλδαπα în Mesia, la Teofilact;[2]

cu acéstă ocasiune, încă o numire etnică din Dacia lui Ptolemeŭ: alăturĭ cu Saldensii, el pune, locuind pe ambele malurĭ ale Oltuluĭ, pe Dacii *Potulatensii*, Ποτυλατήνσιοι, nume compus din prepoşiţiunea *pot* «lîngă» (cf. grecul ποτί saŭ ποτ,[3] zendicul *paiti*, arménul *pat*, latinul *pot* în *pos*-sideo) şi din numele *Ulata*=*Aluta*, adecă *Pot-ulatensii* «Daci de lîngă Olt».

28.

Mihnea-vv., scriitor Nekѹла, Tîrgovişte, 27 aug. 1582.
(hărtiă, Arch. St., M-rea Câmpulung XXVIII)

relativ la zestrea uneĭ fete de boier, acest document presintă terminĭ fórte interesanţĭ de stofe şi podóbe femeiescĭ, precum:

ţoaşe, 2 la număr, una de zarba (cf. maĭ sus textul XXXI), alta de grana (veḑĭ maĭ jos), ambele cu nasturĭ de argint: цоаше 2 една ѿ ӡарбаχ а дрѹга ӡа гранаχ свѣ със пѹш сребрьни, la singular цоаχъ = medio-grecul τζόχα, un fel de mantă: «indumenta ex panno laneo ad talos usque demissa»[4] = la Albanesĭ pînă astă-ḑĭ *tzogă*: «La zoga è una sopratunica a mille pieghe, «che le donne Albanesi vestono quando si recano in Chiesa, e nelle «visite per nozze e lutti; le vedove la portano in tutto il tempo «della vedovanza; è un abito di grave dignità proprio delle ma«ritate»[5] = serb. чоχа, deminutiv чошица «postav», — cf. maĭ jos Glosar II;

(¹) **Frunḑescu**, *Dicţ. topografic al Românieĭ*, Buc. 1872, p. 249, 416.
(²) Cf. **Forbiger**, *Handb. d. alten Geogr.*, t. 3, p. 481, 1100.
(³) **Baunack**, în **Curtius**, *Studien z. griech. u. lat. Gramm.*, t 10 (1877), p. 108.
(⁴) **Du Cange**, *Gloss. med. Graec.* p. 1576.
(⁵) **Dorsa**, în **De Rada**, *Rapsodie d'un poema albanese*, Firenze, 1866, p. 40.

borţi, érăşĭ 2 la număr, una cu mărgăritar şi cea-l'altă cu fluturi : борци 2 една със бисер а дрѕга със флѕтѕри=medio-germ. *borte* «starkes Band aus Seide mit Gold gestickt, als jung«fräulicher Haarschmuck»[1]=vechĭul frances *borte* «ruban fort d'or «et de soie»,[2] maĭ pe scurt un fel de îmbrăcăminte la cap;

флѕтѕри, ca ornament femeiesc la cap, cf. franc. *papillons* «par«tie d'une coiffe qui va en s'élargissant comme les ailes d'un pa«pillon»[3];

bucile de mărgăritar la cerceĭ : ꙁъwшници със бѕчиле със бисер, cf. franc. *boucle* [d'oreille]=lat. *buccula*, pe când forma română vine d'a-dreptul din lat. *bucca;*

cingători : 2 чингътори ꙁа кофтиріє;

кофтиріє, stofă din care se făceaŭ cingătorile femeiescĭ, veḑĭ maĭ sus documentul No. 1;

frăul : кон добръ wседлан и wбѕꙁдан със фръѕл срек (cal bun înşeuat şi înfrânat cu fră u l de argint);

neorganicul *h* la finea cuvintelor : ꙁарбах, гранах, fenomen fórte important, despre care veḑĭ maĭ sus texturile XVII şi XXXIII;

granah=medio-lat. *granata*=polon. *granat*, un fel de postav scump[4], cf. maĭ jos documentul No. 30.

29.

Mihné-vv., scriitor Ibашко, Bucurescĭ, 17 ian. 1588.

(perg., Arch. St., episc. Rîmnic XXXIV)

gruĭul în sens de «dél» : виноград по грѕюл Божораним (viia pe *gruĭul* Bojoranilor), cuvînt în aceĭaşĭ strînsă legătură etimologică cu *grumaz*=alban. *gurmaz*, în care este lătinesce *collis* cu *collum*.

30.

Mihné-vv., scriitor Бalѣ, Bucurescĭ, 6 martiu 1588.

(pergam., Arch. St., M-rea Brăncovenĭ IX)

finalul *u* întreg : шокрьꙗтѕ;

(1) **Ziemann**, ***Mittelhochdeutsches Wörterb.***, Quedlinburg, 1837, p. 41.
(2) **Bezon**, op. cit., t. 1, p. 168—91. - Cf. **Matzenauer**, op. cit. p. 271.
(3) **Littré**, *Dict.*, t. 3, p. 929.
(4) **Golembiowski**, op. cit., p. 156.

metatesa luĭ *r* : шокрьлатꙋ=ung. *sakarlat*, turc. *saqarlât*, polon. *szkarlat*, ital. *scarlatto*, fr. *écarlate* etc., un fel de stofă scumpă, care la început era numaĭ roşiă, ca şi грана (cf. documentul No. 28), maĭ în urmă însă a ajuns a fi de orĭ-ce culóre;[1]

particularitate economică : o bucată de atlaz 1500 aspri (єдин атлаꙁ цѣнꙋ емꙋ 1500 аспри);

dulamă (cf. maĭ sus documentul No. 1) şi feregé (= turc. *ferag'è* „vêtement de dessus"), ambele de „şocrălat" verde : фереџѣ и дꙋламъ ѡбадве ꙁелене ꙁа шокрьлатꙋ;

preutésa : Нѣкша преꙋтѣса;

numĭ de sate : Фълкони, Пиетри;

numĭ de Românĭ : Хꙋрдꙋю, Пистрꙋю (articulat Пистрꙋюл), Вьсию. Правѫц, Бадѣ, Балѣ;

numĭ de Ţiganĭ : Кꙋрки, Џюпа;

numĭ de Ţigance : Сламна, Барсама, Биша, Мома.

31.

Mihné-vv, scriitor Герге, Bucuresci, 28 maĭu 1589.

(hărtiă, Arch. St., M-rea Stavropoleos XXX)

nadragi [de] karagiu : єдна ꙁег нàдрацѝ карацїꙋ бело (o păreche de *nadragĭ* de *caragiŭ* alb), карацїꙋ=ung. *karazsia*=polon. *karazia*, un fel de postav prost din care îşĭ făceaŭ haĭne soldaţiĭ în Polonia, de unde pînă astădĭ zeghea la ţeraniĭ de lîngă Cracovia se chiamă *karazya*[2] = ital. *carisea*, germ. *Kersei*, engl. *kersey* etc.

32.

Alexandru-vv., scriitor Андрею, Bucurescĭ, 6 iuniŭ 1593.

(hărtiă, Arch. St., M-rea Hurezu XV)

ţărmurele, la singular : църмꙋреле Кривев;

Barbă-albá, numele unuĭ boiar : Барбъ-албъ вистиѩр...

(1) **Bezon**, op. cit., t. 3, p. 291.
(2) **Golembiowski**, op. cit. p. 167.

GLOSSAR II

1600—1630.

SPECIMEN DE «DICŢIONAR ETIMOLOGIC AL LIMBEĬ ROMÂNE».

Cel de 'ntâiŭ vocabular român tipărit, astădĭ de o raritate bibliografică nespusă, necunoscut nimăruĭ şi necitat de nimenĭ, se păstrézà în Biblioteca Archivelor Statuluĭ din Bucurescĭ, care a căpătat acest interesant *unicum* dela d. I. M. Codrescu din Iaşĭ.

Este o cărtecică in-16 de 78 pagine, avênd următorul titlu rusesce şi românesce:

Краткое
собраніе именъ по главизмамъ,
расположенное двома діалектами,
вползꙋ хотащимъ оучитьса рꙋс-
каго и молдавскаго ꙗзика

Ѫскꙋртъ
адꙋнаре нꙋмелорь дꙋпъ капетиле
че саꙋ ашезать, кꙋ доаѡ лимби,

ꙟтрꙋ фолосꙋл челѡръ че вѡръ врѣ
а ꙟвъца лимба рꙋсаскъ ши мол-
довенѣскъ.

Печатано въ Яссахъ, протопопомъ Мол-
давскимъ, Волоскимъ, и Бессарабскимъ,
Михаиломъ Стрилбѣцкимъ, въ собстве-
нной своей типографіи. 1789. Года.

La 1789, Moldova fiind ocupată de armata ruséscă, preutul Mihail Strilbetzki, carele îşĭ dâ pomposul epitet de «protopop moldovenesc, muntenesc şi besarabian», şĭ-a înfiinţat în Iaşĭ o tipografiă, unde a dat la lumină acest mic vocabular, promiţênd în prefaţă şi o carte cu dialogurĭ: «карте а ворбелѡръ, каре ла десъвжршитъ правила лимбилѡръ молдовенещи ши рꙋсещи ва вени».

Peste tot sînt vr'o 1500 de cuvinte, dispuse după rubricele de: «Dumneḑeŭ şi duhurĭ», «lumea şi stihiile», «vremĭ şi sărbătorĭ» etc.

Inainte de acest vocabular nu sînt decât dicţionare române manuscrise, dintre carĭ noĭ cunóscem, maĭ mult saŭ maĭ puţin, următórele cincĭ:

1. In Biblioteca Centrală din Bucurescĭ, sub No. V. 5., un mare volum in-folio, întitulat «Păcurarĭul saŭ lexiconul păcurarĭuluĭ slavono-românesc», compus în Bucurescĭ de un ieromonah Macarie la 1778.[1]

Îl studiază actualmente d. I. C. Bianu, care 'l va descrie peste puţin în «Columna luĭ Traian».

2. In Biblioteca Societăţiĭ Archeologice din Moscva, sub No. *240 MS. Slavica*, un manuscris întitulat: Словарь Рꙋмꙋньскаго ꙗзыка (Dicţionarul limbeĭ române), fără dat şi fără numele autoruluĭ, 282 foĭ in-12.[2]

3. Tot la Moscva, fósta bibliotecă a conteluĭ Teodor Tolstoy poseda la 1825, sub No. 74 in-4, un Словарь Славено-Молдавскій

(¹) **Gărlénu**, *Catalogul Bibliotecei Centrale*, Buc. 865, p. 55.
(²) **Библіотека Общества Исторіи**, Moscva, 1845, p. 118.

(Dicţionar slavo-moldovenesc), compus cam pe la 1695 şi scris cu cursiva pe 100 foĭ.[1]

După o indicaţiune din partea reposatuluĭ meŭ părinte Alexandru P. Hasdeŭ, Societatea Academică Română a însărcinat de curînd pe d. Gr. G. Tocilescu, plecat în Rusia, de a urmări aceste doă interesante dicţionare.

4. In biblioteca Universităţiĭ din Pesta, între manuscrisele celebruluĭ istoric unguresc Pray, mi s'a întămplat a descoperi o cărtecică in-16 intitulată: *Dictionarium Valachico-Latinum*, compusă înainte de 1743, fiindcă la finea volumuluĭ sînt scrise în acel an nesce notiţe de o altă mână.

Autorul cată să fi fost din Banat, căcĭ conservă nemuĭat pe *n* în cuvintele *banye* (=baĭe), *kuny* (=cuĭu), *vinye* (=viĭe) etc.[2]

Îl vom cita maĭ jos în Glossar sub prescurtarea de *Lex. MS. Pray*.

5. Dar cel maĭ preţios dicţionar manuscris român este, fără îndoélă, acela ce aparţine d-luĭ Dim. A. Sturdza.

La 1740 manuscrisul era deja stricat, fără început şi fără sfîrşit, astfel că nemerind în mânele unuĭ cărturar, acesta l'a sporit cu vr'o câte-va foĭ şi, punênd ca titlu:

лѣт ꙁѱми (anul 1740)

Леѯикѡн Славенской (Lexicon slavic),

s'a apucat a'l completa.

Manuscrisul întreg, in-4 mic, cuprinde 282 foĭ, dintre carĭ ultimele 261—282 sînt nescrise, ér primele 1—39 sînt pline de adnotaţiunĭ, maĭ ales lexice, de pe la finea seculuiuĭ trecut, scrise de diferite mânĭ în Moldova.

La 1757 manuscrisul aparţinea «dascaluluĭ Nikită», care îl numĭa Лиѱихон din Леѯикон, cu *ps* din *cs* întocmaĭ ca în *cópsă*=*coxa*, ér la 1797 il vedem în mânile unuĭa ce subscriea franţusesce: «Mr. Jean de Talmatzy».

(1) Калайдовичъ-Строевъ, Описаніе рукописей Толстова, Moscva, 1825, p. 265.

(2) Cf. *Revue de linguistique*, t. 5, p. 241.—Acéstă particularitate fonetică se observă însă şi la Haţeg în Transilvania, cf. *Lex. Bud.*, Orthogr. p. 34.

Óre-care din aceştiĭa pare a se fi îngrijit de a lega volumul, adăugând la început şi la sfîrşit maĭ multe foĭ albe.

Partea cea veche a manuscrisuluĭ cuprinde un dicţionar slavo-român între foile 41—215, cu intervalurĭ nescrise saŭ completate de altă mână posterióră, şi o gramatică slavică, de o parte slavonesce şi de cea-l'altă românesce, între foile 216—253, după carĭ urméză apoĭ nesce socotelĭ aritmetice şi astronomice, recete medicale etc.

Manuscrisul d-luĭ Sturdza merită a fi studiat cu d'amăruntul în tóte părţile sale şi chiar de a fi publicat întreg, ceĭa-ce nu intră în cadrul lucrăriĭ de faţă.

Ne-am mărginit dară de a'l examina numaĭ în porţiunea cea veche a dicţionaruluĭ.

Dâm maĭ jos şi un fac-simile de pe fóia 205 retro.

Tóte literele iniţiale sînt făcute cu roşu.

Cernéla e gălbuiă.

După indicĭ paleografice, acest dicţionar e scris fără contestaţiune în prima jumătate a seculuiĭ XVII.

Autorul a fost Muntén, căcĭ întrebuinţéză cuvintele *barză, rănichi* şi altele, necunoscute pe aĭurĭ, ér pe *Ban* îl explică prin «Domn», ceĭa-ce ar fi fost peste putinţă în Moldova, unde boieria de Ban n'a fost nicĭ odată quasi-princiară ca în Ţéra-Românéscă, ba nicĭ că a existat măcar în tot cursul seculuiĭ XVII.

Cuprinsul dicţionaruluĭ presintă o asemenare surprinḑĕtóre cu cel de'ntâiŭ dicţionar tipărit al limbeĭ paleo-slavice, scris de către călugărul Pamba Berindă şi publicat în prima ediţiune la Kiev în 1627 sub titlul de : Леѯиконъ славенороссkий,— carte de o raritate extremă chĭar în Russia[1] şi pe care totuşĭ o posedă la noĭ biblioteca Seminariuluĭ din Bucurescĭ.

Dar cine a fost Pamba Berindă ?

Archeologul rus Sacharov schiţéză biografia acestuĭ lexicograf în următorul mod :

«Pamba Berindă s'a născut în Moldova din părinţĭ ortodoxĭ «în secolul XVI. Călătorind de tînăr pe la locurĭ sfinte, el s'a călu-

(¹) **Hanka**, *Dobrowsky's Slavin*, **Prag, 1834, p. 258 : «äusserst selten».**

«gărit în Ierusalim şi a ocupat acolo diferite funcţiunĭ. Chiămân-«du'l apoĭ la sine episcopul de Lemberg Gedeon Balaban, ĭ-a în-«credinţat corectura cărţilor şi priveghiarea asupra tipăririĭ lor «în tipografiele din Sniatin şi din Krilos. Aci Berindă a început «composiţiunea Dicţionaruluĭ seŭ. După mórtea luĭ Gedeon Ba-«laban, rudele acestuĭa vîndênd tipografia la Kiev, a trecut tot «la Kiev şi Berindă etc.»

El a murit în noua sa reşedinţă la 1632.[1]

Să observâm că numele de mirén al luĭ Berindă a fost Pavel şi că el era nu numaĭ lexicograf, dar şi un excelent zugrav bisericesc tot-o-dată, autor al renumitelor *Ephemerides effigiatae Papebrochii.*[2]

E curios că un Slavon a tipărit cea de'ntâiŭ gramatică a limbeĭ italiane,[3] pe când un Român a făcut cel de'ntâiŭ dicţionar al limbeĭ slavice.

Aşa dară între manuscrisul d-luĭ Sturdza şi lexiconul luĭ Berindă asemenarea e mare; maĭ mult decât atâta, ea este aşa de mare încât ar fi dispus orĭ-cine de a admite, că unul dintre ele a fost cunoscut autoruluĭ celuĭ-l'alt.

Însă care pe care?

Dacă lexiconul luĭ Berindă ar fi fost cunoscut lexicografuluĭ muntén, ar urmà că acesta a scris după anul 1627.

Dacă Berindă, din contra, se va fi servit el de dicţionarul nostru, atuncĭ resultă că acesta trebuĭe să fie cu mult timp anterior anuluĭ 1627.

Eĭ bine, sînt multe temeĭurĭ de a crede, cumcă în adevăr Berindă va fi fost acela care a utilisat lucrarea cea munténéscă.

Ne vom mărgini de a indica vr'o doă-treĭ.

In lexiconul luĭ Berindă sînt aşeḑate în ordine alfabetică unele articole carĭ se află împrăştiate fără nicĭ o ordine în manuscrisul d-luĭ Sturdza.

Aşa la noĭ avem la f. 42 : Ананїа норюл Домнълъи, şi apoĭ la f.

(¹) Cf. **Сахаровъ, Сказанія русскаго народа**, Petersb. 1849, t. 2, part. 5, p. 6.— Cf. **Zegota Pauli**, *Starozytnosci Galicyjskie*, Lwów, 1840, p. 43.

(²) **Martinov**, *Annus ecclesiasticus graeco-slavicus*, Bruxellis, 1863, p. 40.

(³) **Diez**, *Gramm.*³ t. 1, p. 80.

44 érașĭ: Ананїа нор8л Домн8л8и, pe când la Berindă numaĭ o dată la p. 342 : Ананїа wблакъ господень.

Este lucru firesc, că așeḑarea în ordine trebuĭ să fie posterióră desordiniĭ.

Alt ceva.

In unele locurĭ manuscrisul oferă un pasagiŭ complet acolo unde în Berindă îl găsim scurtat.

Așa la noĭ avem la f. 46 : бишаса съ бичми своими даже до пролитїа кръве своеа, pe când în Berindă, la p. 5, citim: бишаса съ бичми до пролитиа крове своеа, adecă своими este omis.

De asemenea într'un alt pasagĭu, manuscrisul pune la f. 34: поидемъ на село и направимъ водоважда напалати нощїю село, pe când în Berindă, la p. 24, lipsesce cu totul începutul: поидемъ на село и.

E lucru firesc, că redacţiunea cea scurtată trebue să fie posterióră celeĭ complete.

In fine, ortografia manuscrisuluĭ este maĭ archaică, maĭ paleoslavică, maĭ grea decât a luĭ Berindă, de exemplu chĭar în pasagĭul de maĭ sus: кръве своеа, acolo unde cel-l'alt modernisézǎ: крове своеа.

E lucru firesc, că o ortografiă maĭ veche denotă și un exemplar maĭ vechĭu.

S'ar puté dară crede că manuscrisul d-luĭ Sturdza, deși scris în Muntenia, totușĭ va fi căḑut, cu mult înainte de 1627, în posesiunea luĭ Berindă în Moldova, unde a și remas de atuncĭ.

Limba dicţionaruluĭ nostru ar concurge a întări acéstă conclusiune, înfăţișând unele ḑicerĭ ce par a nu se maĭ fi întrebuinţat nicăirĭ la Românĭ dela 1600 încóce, cel puţin în România danubiană, de óră-ce nu le găsim de loc în numerósele tipăriture și manuscrise din epoca luĭ Mateĭu Basarab și Vasile Lupul.

Veḑĭ maĭ jos la cuvintele: *auă*, *zgarbură*, *funicel* etc.

Cu tóte acestea, noĭ nu afirmâm cu o deplină siguranţă cumcă Berindă ar fi avut la mână anume manuscrisul d-luĭ Sturdza, și étă de ce.

Afară de dilema propusă maĭ sus: unul din doĭ a cunoscut pe cel-l'alt, maĭ este posibilitatea uneĭ a treia ipotese.

De ce óre Berindă pe de o parte şi autorul dicţionarului nostru pe de alta, trăiând amîndoi cam în acelaşi interval, n'ar fi putut consulta, fie-care în deosebi, una şi aceîaşi fântînă lexică anterióră, adecă vre-o încercare manuscrisă de dicţionar slavic, maî veche, remasă necunoscută, pe care unul din eî a explicat'o apoî rusesce saŭ maî bine rutenesce, ér cel-l'alt românesce ?

Ceîa-ce ar milita óre-cum pentru acéstă ipotesă, este împregîurarea că 'n manuscris se află multe cuvinte serbe saŭ din dialectul sloven modern, pe carî autorul se vede a le fi adaus dela sine către fântîna cea anterióră, căcî nu le găsim în Berindă.

Maî este apoî şi o altă consideraţiune: călugărul moldovén dela Kiev citéză într'o mulţime de locurî cărţile bisericescî unde se citesc cuvintele pe carî le explică, pe când dicţionarul nostru a credut de cuviinţă a suprime fórte adesea asemenî indicaţiunî bibliografice.

Din causa tuturor acestor puncturî de controversă, noî am pus ca dat aproximativ lungul interval dintre aniî 1600—1630, deşi criteriele interne şi externe ne fac a bănui, că el se apropiă maî mult de cea de'ntâiŭ decât de cea din urmă din aceste doă cifre extreme.

Reproducem maî jos din manuscris vr'o doă-sute de cuvinte.

Acolo unde vorba paleo-slavică nu e destul de clară, noî completâm sensul între [] prin sinonime neo-slavice din Berindă, uneorî şi din contimpuranul seŭ Mikalja.[1]

Am profitat de acéstă ocasiune pentru a oferi tot-o-dată un specimen de dicţionar etimologic al limbeî române, ceîa-ce ne lipsesce cu desăvîrşire, căcî lucrarea cea maî bună existinte, «Dictionnaire d'etymologie daco-romane» al d-luî Cihac, are în vedere numaî elementele latine, ş'apoî şi 'n privinţa acestora păcătuesce la tot pasul prin neajunsul de metodă sciinţifică, neajuns ce se urcă adesea la *non-plus-ultra*.

Pe lîngă exemple aduse altă dată[2] despre nemetodismul d-luî

(¹) **Micalia,** *Thesaurus linguae illyricae*, Lavreti, 1649, in-16.
(²) *Columna luî Traian,* 1876, p. 17—32, 179—186, 235.

Cihac, vom maĭ cita aci unul singur, de o dimensiune aşa ḑicênd piramidală.

D-luĭ derivă (p. 322) cuvîntul *zestre* dintr'un: «type latin *ex-* «*staura*=*ecs-staura*, transposé et assimilé en *secstra-sestra*, d'un «primitif latin *staura* du grec σταυρός pieu».

Ca fonetică şi ca logică, d. Cihac trăesce el óre în secolul luĭ Bopp şi Ascoli?

Nu se află în lume nicĭ un silogism şi nicĭ o metatesă saŭ asimilaţiune posibilă, carĭ să conducă pe un om serios dela «par» pînă la «averea mireseĭ» şi dela un *exstaura*, imaginar şi el pe lîngă cele-l'alte, pînă la *zestre*!

O singură etimologiă de acéstă natura—şi la d. Cihac sînt cam multe — compromite o carte întrégă.

Acum câte-va observaţiunĭ asupra unor particularităţĭ fonologice şi morfologice, carĭ n'aŭ putut întra în corpul Glossaruluĭ.

Autorul distinge imperfectul verbilor cu *-ire* de al verbilor cu *-ere*, cel de 'ntâĭu fiind cu -ïѧ, cel-l'alt cu -ѣ, precum la f. 115: се кȣвенïѧ (=cuven*iea* dela «cuven*ire*») şi се къдѣ (=căd*ea* dela «căd*ere*»); de asemenea la f. 94: ръ·тъчïѧ (=rătăc*iea* dela «rătă-c*ire*») ши нȣ пȣтѣ (put*ea* dela «put*ere*»).

Imperativul negativ se forméză din infinitivul întreg cu *-re*, precum la f. 108: нȣ дареци сфънта кънилор, нȣ лепъдареци.

Perfectul simplu dela «dare» este: дѣде (f. 114), дѣдеръ (f. 118); dela «punere»: пȣшȣ (f. 119); dela «prindere»: приншȣ (f. 175).

Pluralul cu *-ure*: лȣкрȣре (f. 178).

Dela «aducere» participiŭ present femeiesc: адȣсътоаре (f. 120), nu адȣкътоаре.

Plusquamperfectul conjunctiv: *vreaĭ băga* = «aĭ fi băgat»: де врѣй бъга фïе-че·wм ꙟтрънселе (неще касе), ръ тъчïѧ ши нȣ пȣтѣ съ ꙗсъ афаръ ден ꙗле (f. 94).

Fórte des *ă* pentru *i* de'naintea luĭ *n*: ꙟмпынџе (f. 56), ꙟтрȣ мыне (slav. во мнѣ, f. 60), мынте (f. 55) etc., o particularitate care — lucru fórte semnificativ — ne întimpină şi în iscălitura

luĭ Berindă : Берында în loc de Беринда, nume românesc despre care cf. maĭ sus Notanda la textul No. XXIX.

Alăturĭ pe aceĭaşĭ fóiă 213 : рѫпсесе şi рѫмсесе, cel de'ntâiŭ prin asimilaţiunea regresivă *mp*=*p*, cel-l'alt prin asimilaţiunea progresivă *mp*=*m*.

Un *u* pentru *i*: негрижѹлив (f. 106).

Metatesa luĭ *r*: шопрѫла =*şopărla*, şi altele.

---

1. *acept* (j'attends, j'espère) : чаю въспрїати, ачепт а лѹа. 170. — чаетъ, ачѣптъ. 171.

Forma *acept* alăturĭ cu *aştept* indică un compromis de etimologiă poporană între *accepto* şi *adspecto* (de unde ital. *aspetto*).

2. *aćuare* (refuge, abri) : скитанїе, ачѹаре. 149.

Lat. *acquieo*, formă primitivă pentru *acquiesco*, conservată în simplul *quieo*. Din *acquieo* a remas posteritate numaĭ la Românĭ, căcĭ vechĭul frances *aquoiser* «a linişti» vine prin *ad-quietiare* din adjectivul *quietus*. Tot din *quietus* ital. *cheto*, span. *quedo* etc., precum şi al nostru [în]*cet*, [în]*cetez*. In Lex. MS. Pray : «*acsuedzu-me* (ачѹеѕѹ-мъ) contegor».

3. *agimă* (échalotte, allium ascalonicum) : влашец, аџима. 208.

Ung. *hagyma*.—Este de observat că Poloniĭ în *szalotka* şi Germaniĭ în *Schlotte* numesc acéstă plantă franţusesce : *échalotte*, ér Serbiĭ şi Croaţiĭ în скалоња o numesc italianesce : *scalogno*.

4. *aimintré* (autrement, de travers) ; възнак, пре дос, аиминтрѣ. 54.

Cf. maĭ sus în textul No. XXXI : аминтрилѣ.

5. *alăută nemţéscă* (harpe) : гѹслъ, алъѹтъ немцѣскъ [Berinda : гарфа, цїтра]. 64.

Deşi protesa luĭ *a* înainte de *l* este evidinte în moldovenescul *alămîe*=*lămîe* =ngr. λειμόνι, totuşĭ iniţialul *a* în *alăută* ar puté fi organic, de óră-ce cuvîntul derivă din arabul *alûd*, de unde portugesul *alaud*, pe lîngă care Portugesiĭ posedă şi forma *laude*, întocmaĭ ca noĭ *lăută*, de unde *lăutar* «musicant ţigan». Cu tóte astea, *t* în loc de *d* în *lăută*, *alăută*, ar indica maĭ curînd proveninţa din germanul *Laute*, venit la rîndul seŭ din provenţalul *laut*. In adevĕr, *d* nu s'ar fi urcat românesce la *t* cu atât maĭ mult, cu cât l'ar fi mănţinut analogia în *laud*, *laudă*, *lăudà*. — Cf. şi turc. *lavut*, *lavutha* «espèce de luth».

6. *albugine* (certaine maladie des yeux): ворволь [gr. βόρβορος?], алвѹцине. 176. — ворвол, алвѹцине. 188.

O conservaţiune poporană fórte semnificativă a terminuluĭ medical latin *albuginem*, pe care Francesiĭ, din contra, l'aŭ căpătat numaĭ în timpiĭ moderni pe calea sciinţifică, mănţinêndu-ĭ forma nominativă *albugo* şi nesciênd de ce gen să'l facă : masculin orĭ feminin (Littré).

7. *alcà* (jeu de bagues, espèce de tournoi oriental) : тризнище, лок ларг саѹ ѹнде алѣргъ ла алка. 151.

Turcul *halqa* «inel». Cf. în balada poporană «Sărb-sărac» :

Turciĭ mergea câte doĭ
Ca să jóce la *halcà*,
Sus în Haidar-paşà,
Şi d'o dată toţĭ plecà...
Ĭar Sărbul se tot ducea,
De halcà s'apropià
Şi din fugă asvărlìà
Geridul seŭ chĭar prin ea...

ceia-ce d. Alexandri adnotéză : «jocul consista întru a se repeḑi călare în par«tea unde se găsĭa halcaoa spînḑurată, şi a svîrli geridul ast-fel încăt să trécă prin «cercul eĭ.»[1]

8. *aleg cu cugetul* (je réfléchis) : размышлаю, семѹеск, алег кѹ кѹцетѹл. 131.

9. *amu* (déja, donc, voici): оуже, амѹ саѹ ютъ.—оуво, даръ, амѹ, адекъ. 199.

Cuvînt care trebuĭ separat cu desăvîrşire de *acmu* saŭ *acum* (à présent), fiind sub tóte privinţele =lat. *modo*, cu posteriorul *a* (=ad) ca în *a-prope*, *a-tăt*, *atuncĭ* etc. Pentru perderea finaluluĭ *do*, cf. *cum=quomodo*. In Lex. MS. Pray : «*acmu*—hunc, *amú* — jam».

10. *armaş* (bourreau) : радник, гъде, армаш. 134.—паличник, мъчюкаш, армаш. 112.

Cf. Notanda la textul No. XX.

11. *auă* (raisin) : гроздъ, аѹа, стрѹгѹрѹл. 209.—грезновеніе, стрѹгѹрін, аѹа. 63.

Din latinul *uva* «strugur», de unde: 1. *oaă* prin *-uv-*=*-oa-* ca în «pl*oae*» din «pl*uv*ies»; 2. apoĭ *oauă* prin epenteticul *u* pentru a înlătura hiatul, ca în «*rouă*»

(¹) **Alexandri**, *Poesiĭ poporale*, ed. 2, p. 109.—O descriere pe larg a acestuĭ joc, veḑĭ in Караџитј, *Lexic.*, p. 802.

«ȡiua» etc.; 3. în fine *auă* prin confusiunea inițialuluĭ *o* cu articlul nedefinit *o* : *oauă*=*o auă*, perdut de aceĭa ca în *strachină*=*o strachină* din ὀστράκινα. Este dară aferesa unuĭ *o*, ér nicĭ decum protesa unuĭ *a*, precum credea d. Cipar. Macedo-româniĭ numesc pînă astăȡĭ strugurul *auă*. La noĭ însă cuvîntul se găsesce numaĭ în limba secoluluĭ XVI, maĭ ales în Coresi, căcĭ în exemplul din secolul XVII pe care 'l citéză d. Cipar: «САѸ КОПТ АѸА» din Noul Testament dela Belgrad din 1648 (Apocal. XIV, 18), venerabilul canonic a uĭtat a ne spune[1] că la margine se află acolo explicațiunea: «стрѸгѸрѸл», negreșit nu în vederea sinonimiceĭ, ci pentru că editorul sciea că lectoriĭ nu vor maĭ înțelege pe archaicul АѸА.

12. *balegă* (fiente, braisin) : МОТИЛА, БАЛЕГА [*Berinda* : ГНОЙ, ЛАЙНА]. 97.

Și la Serbĭ БАЛЕГА. Este una din vorbele lăsate la Dunăre prin invasiunile popórelor turanice din vécul de mijloc. In diferitele dialecte tătare se ȡice pînă astăȡĭ: *balgas*, *balhas*, *balgaș* etc.[2]; cf. maĭ jos la vorba *colun*.

13. *barbat la gură* (éloquent, littéralement : homme quant à la bouche) : рѣчистый, БАРБАТ ЛА ГѸРЪ, ЧЕЛ ȡИКЪТОР. 133.

Să se observe claritatea neaccentatuluĭ *a* : b*a*rbat.

14. *barȡă* (cigogne) : ЧАПЛА, БАРȡЪ. 171. — БРЪК, БАРȡЪ. 204.

Cuvînt necunoscut în Moldova și în Transilvania. Are afiliațiunĭ sigure numaĭ cu limbile celtice. In unele dialecte francese o varietate de barȡă (ardea garzetta, Buschreiher) se chiamă pînă astă-ȡĭ *bardet*, deminutiv dintr'un *bard* «barȡă».[3] Despre vechiĭ Gallĭ, Turnebiŭ ne spune că la dînșiĭ căntăreții se numĭaŭ *bardi*, ér cĭocărlia *bardaea* saŭ *bardala*.[4] Să nu uĭtăm că și numele latin al berȡeĭ : *ciconia*, în dialectul prenestin *conia*, însemnéză de asemenea «căntătóre», dela radicala *can*.[5] Să maĭ amintim că la Celțĭ cuvîntul *bard*- presintă o formă armoricană asibilată *barz*,[6] deși acéstă transițiune, negreșit, este nedependinte de cea românéscă.[7]

(1) **Cipar**, *Principie de limbă*, p. 90.
(2) **Castrén**, *Nordische Reisen und Forschungen*, t. II (1857), p. 138, 156.
(3) **Diefenbach**, *Origines Europeae*, Frankfurt, 1861, p. 241.
(4) Ibid. — Cf. **Stokes** în **Kuhn**, *Beiträge*, t. 5, p. 446.
(5) **Corssen**, *Ausspr.*², t. 2, p. 248.
(6) **Belloguet**, *Glossaire gaulois*, Paris, 1872, p. 111.
(7) Cf. observațiunea mea maĭ sus p. 190, nota 5.—Despre *d*=*z* chiar la vechiĭ Gallĭ, vedĭ **Stokes** în **Kuhn**, *Beiträge*, t. 7, p. 55. — Oare nu cum-va dintr'un celtic *barza* se va fi născut actualul spaniol *garza* (portuges *garça*) «barȡă», pătruns apoĭ și 'n Italia? Căt pentru trecerea inițialuluĭ *b* în *g* la Spaniolĭ, cf. *guró* din franc. *bourreau*, *gorracho* pentru *borracho* din *ebriacus* etc.

15. *băsău* (violence, passion) : ревнїе, хїервенцѣлъ, бъсъ8. 196.

Cf. mai sus textul No. 1.

16. *băsăuri*, plur. (haines, jalousie) : завиды, бъсъ8ри, 189.

17. *băsăos* (envieux, haineux) : ревниви, бъсъоши. 196.

Băsău, *băsăuri*, *băsăos*, adecă radicala lor *băs* cu sensul general de «ceva reŭ», pare la prima vedere a avé multe rude în familia ario-europeă. Vom indica numaĭ pe litv. *baisus* «gróznic», germ. *böse* «reŭ», slav. бѣсъ «demon», celto-bretonul *bos* «cĭumă» etc., carĭ însă tóte, deşi se împacă pe calea consonantică printr'un prototip cu *bh*, totuşĭ presintă dificultăţĭ vocalice şi ar puté să se fi născut din nisce tulpine diferite. Românul *băsău*, în orĭ-ce cas, nu este împrumutat de nicăirĭ, ci cată să fie la noĭ o moştenire ante-romană. Cuvîntul se maĭ aude pe alocurĭ în Moldova şi 'n Transilvania. In Lex. MS. Pray : «*beseu*—injuria».

18. *bişug* (abondance) : оугобѫенїе, бишуг. 62. — излишество, бишуг. 80. — wбилие, бишуг, сацїу, дендестул. 164.

Ung. *böség*, cu trecerea normală a finaluluĭ *ég* la Românĭ în *ug*, ca şi 'n *mesterség*=*meşteşug*, *betegség*=*beteşug* etc. Astădĭ se dice *belşug* saŭ *bilşug*, cu inorganicul *l*.

19. *blem*, v. imper. (allons! marchons!) : поидем на село, блем ла кѫмп. 54.

După cum a observat'o deja Lexiconul Budan (p. 58), este o remarcabilă conservaţiune a conjunctivuluĭ latin *ambulemus*. Aferesa primeĭ silabe e întocmaĭ ca în *buric*=*umbilicus*.

20. *blénde* (émérillon, falco aesalon) : ветрушка, блѣндѣ [*Mikalja :* vitruscja, smeriglio]. 211.

D. Pontbriant (p. 78) aduce forma *bléndă* cu semnificaţiunea de «épervier», adecă «falco nisus», ceĭa-ce nu este exact. Francesul *émérillon*=engl. *merlin*= germ. *Schmerl* etc. vine din lat. *merula* «mierlă». Cu acéstă ocasiune Littré (t. 2, p. 1344) observă : «le nom des animaux passant très-facilement d'une espèce à une autre». Tot aşa românul *blénde* «émérillon» însemnéză propriamente «porumbel», în limba litvană *balàndis*=*balàndias*, de gen feminin, adecă întocmaĭ ca a nóstră *bléndc* din *bălànde*. Cuvîntul însă există şi 'n familia eranică. In limba osetică *balon*, *balan*, cu perderea dentaleĭ finale, se numesce un porumbel de o varietate mare, probabilmente «pigeon culbutant».[1] Semnificaţiunea fundamentală a *blendeĭ* «pigeon culbutant» cată să fi fost «pasere ce sbóră fórte sus», cf. pers. *bala* «sus», *baland* «nalt», în dialectul mazanderanic *balandè*, în dialec-

(1) Fr. Müller, in Kuhn, *Beiträge*, t. 5, p. 256.

tul ghilanic *buland*[1], la Curḑĭ *belind* şi *băltandĭ*.[2] In adevăr, acéstă pasere întrece prin-nălţimea sboruluĭ pe tóte cele-l'alte varietăţĭ columbine: «erhebt sich höher als irgend eine andere Taube».[3] In Glossar I No. 25, am veḑut deja o formă asibilată a cuvîntuluĭ: *blénze*.

21. *bobou* (sarreau, espèce de manteau grossier): портъ, бобоꙋ, ꙃѣкїе. 116.

In Lexiconul Budan (p. 68): *bubăŭ* «sarecă». Din ung. *guba* prin asimilaţiune consonantică regresivă peste silabă: $g+b=b+b$. Cf. românul *bumb*=ung. *gomb*.

22. *bogasiu* (espèce d'étoffe): плаꙗаница, ꙗꙋлꙗꙋ богасїꙋ, пънꙃъ де бꙋмбак. 113.

Cf. maĭ sus Notanda la textul No. XXXI.

23. *bosnat* (sombre, morose): посꙋплен, посоморът, боснат, ꙟнкис. 117.

D. Cihac (p. 27) derivă vorba *bosumflat* din *bot-îmflat*. Atuncĭ şi *bosnat* ar fi *bot-nat*. In *botnat*=*bosnat* trecerea luĭ *t* în *s* s'ar justifica prin influinţa luĭ *n*, grupul *-sn-* fiind ĭubit la Românĭ (cf. dume*sn*ic din dome*st*icus, mo*ş*n*é*n din mo*şt*én etc.). Dar cum óre să se explice trecerea luĭ *t* în *s* între vocale în *bosumflat*? Noĭ credem dară că nu este *bot-îmflat*, ci *bot-suflat*, întocmaĭ ca în francesul *boursouflé*=*boud-souflé* (Littré), de unde *bossuflat*=*bosuflat* prin asimilaţiunea *ts*=*ss* =*s*, şi apoĭ *bosumflat* prin etimologia poporană din *umflat*.

24. *boziu* (gazon): стволїе, покрива, боꙃїꙋл. 140.

In Lexiconul Budan (p. 65) numaĭ *bozu* «sambucus ebulus»=ung. *bodza*, serb. **база**, pol. *bez*, rus. **бузина**, etc. *Boziŭ* «gazon» este cu totul alt cuvînt. Cf. pentru *-z-* pe medio-lat. *wazo*, valonicul *vazon*=franc. *gazon*, germ. *Wasen*, ér pentru *bo-* pe serb. бꙋс «gazon». Forma română pare a fi intermediară.

25. *brănişor* (cordon des chausses): ѡплет, брънишор. — гатник, брънишор. 205.

26. *branişte* (forêt): шꙋма, бранищ е. 211.

Cf. maĭ sus textul No. XXVI. — Cuvîntul maĭ există în Transilvania, de vreme ce în Molnar (p. 165) se găsesce: «Wald, кодрꙋ, пъдꙋре, браниꙗ е.»

27. *căcărézā* (boue, fange): граꙁа, гꙋною, тинъ, кăкăрѣꙁъ. 63.

O etimologiă poporană forte interesantă din slavicul граꙁа «noroĭu».

(1) **Melgounof,** *Dialectes de Mazanderan et de Ghilan,* în *Zeitschr. d. d. morgenl. Gesell.* t. 22 (1868), p. 198.
(2) **Lerch,** *Forschungen über die Kurden*, Petersburg, t. 2 (1858), p. 157.
(3) **Nemnich,** op. cit. t. 1, p. 1131.

28. *calo* (bourreau): мꙋчител, гѫдѣ, мꙋнчиторюл, к а л о. 98. — спекꙋлатор, к а л о, гѫде, χегер. 147.

Astăḑĭ *calâŭ*, cu augmentativul *-âŭ*. Forma *calo* aruncă o neaşteptată lumină asupra acestuĭ cuvînt, înlăturând orĭ-ce etimologiă ipotetică. Este din punct în punct ţiganul *kalò* «negru», epitet pe care şi 'l daŭ Ţiganiĭ eĭ înşiĭ [1]. Prin urmare, ca semnificaţiune fundamentală, *calâŭ* «bourreau» însemnéză «Ţigan». Cumcă calâiĭ la noĭ aŭ fost, în adevăr, maĭ tot-d'a-una dintre Ţiganĭ, veḑĭ maĭ sus Glosar I. Străbuniĭ noştri pînă întru atâta nu eraŭ în stare de a-şĭ închipui că un calâŭ póte fi alt-ceva decât Ţigan, încât Cazania mitropolituluĭ Varlam represintă pe un Ţigan tăind capul sântuluĭ Ion Botezătorul! [2]

29. *câtuşă* (chatte): мѫчка, к ѫ т ꙋ ш а. 207.

O posteritate probabilă din lat. *catus* «pisică», de unde *cătuşă* ca deminutiv. Cf. provenţ. *cat*, franc. *chat*, ér la Spano-portugesĭ şi la Italianĭ cu scăderea luĭ *c* la *g*: *gato* şi *gatto*. Să nu se uĭte însă litv. *katas* «pisoĭu», slav. котъ, celticul *cat* etc. Actualul nostru *cotoĭu* póte să fie din *catoniŭ* prin asimilaţiunea vocalică *a*+*o*=*o*+*o*, cf. *noroc* din slav. нарокъ.

30. *căvan* (plateau d'une balance): шалка, талерꙋл саꙋ к ѫ в а н ꙋ л кꙋмпенїй. 172.

Nu este tot una cu *găvan* «saladier de bois» (Pontbriant), metatesă din serb. şi bulg. ваган «saladier de bois». A nu se confunda de asemenea cu *gavanos*= turc. *qavanos* «pot ou vase de terre». Talerul cumpeneĭ fiind f e r e c a t, cuvîntul *căvan* ar puté deriva din slav. кованъ «ferecat», dacă s'ar găsi unde-va şi la Slavĭ cu aceĭaşĭ semnificaţiune, căcĭ altmintrea etimologia nu va fi sigură.

31. *celar* (cellier): камара, ч е л а р. 206.

Lat. *cellarium*. Ţeraniĭ din Muntenia întrebuinţéză acest cuvînt pînă astăḑĭ.

32. *chilălăesc* (hurler, glapir): скомлю, к ї л ѫ л ѫ е с к, ꙋрлꙋ. 137.

Onomatopeă. Românul *ki* presupunênd necesarmente pe primitivul *cl-* (cf. *chiar* =clarus, *cheie*=clavis, *închis*=inclusum etc.), forma originală cată a fi *clelălăesc*, în care se unesc onomatopeĭa urletuluĭ la Greci: κλά[ζειν], κλα[γγεῖν], κλα[γγάνειν], cu acea la Romanĭ: *ulula*[*re*]. Romaniĭ însă aveaŭ şi eĭ pentru căţeĭ o onomatopeă cu *cl*: *clatire*,[3] de unde forma reduplicată este *clalatire*=*chelă-*. Românul *chelălăi* se întrebuinţéză de asemenea numaĭ pentru căţeĭ.—Cf. în Lex. Bud. p. 617 forma: скнлѫлѫеск=*ex-clala-*.

(¹) **Pott,** *Die Zigeuner*, t. 2. p.107: „Kálo=Zigeuner".
(²) Карте ромѫнѣскѫ де ѫвѫцѫтꙋрѫ, Ѩш, 1643, part. 2, f. 113 retro.
(³) **Wackernagel**, *Voces variae animantium*, Basel, 1867, p. 27.

33. *cinghirésă* (danceuse, joueuse de harpe) : гѫселници, чингирѣсе, жѫкѫтоаре. 178.

Dela *ćeng*, numele harpeĭ orientale, maĭ ales persice, de unde *ćenghî* «căntăreţ».

34. *c'ocotniţă* (parasite, écornifleur) : притрапезник, чокотница, лингѫтор, месар каре пѫзѣще маса. 123. — шепотник, чокотница, баламѫт.

Cîocotniţă maĭ avea la noĭ şi o semnificaţiune oficială : τζοκκότνητζες, ἐκεῖνοι ὁποῦ μαζώνουν τὰ ἀφεντικὰ τέλη (ceux qui perçoivent les impôts des horpodars), ḑice un glossar grec din epoca luĭ Mihaĭu Vitézul. Inlăturând sufixul secundar *-niţă* (cf. *clopot-niţă* dela *clopot*), ne remâne tema *cîocot-*, cu care se întâlnesce vechĭul rus чиготь «ministru»[3], în alte fântîne ruso-slavice чиготъ «calăŭ».[4] Semnificaţiunea fundamentală a cuvîntuluĭ este «curtesan», de unde pe de o parte «funcţionar», pe de alta «parasit» saŭ «linguşitor», ca şi în ital. *cortigiano*, fr. *courtisan*. La noĭ, ca şi la Ruşĭ, cuvîntul pare a fi de origine tătară.

35. *cerĭu, cerşut* (je demande, demandé) : прошѫ, черю еѫ; проси, чѣре ел; просих, ам чершѫт; просите, чѣрец; просиша, черш ѫрѫ. 127.

Lat. *quaero*. Desvoltarea formeĭ *cerşut-cerşură* din *cerĭu*, de unde apoĭ *cerşesc*, *cerşitor* etc., pe carĭ tóte d. Cihac (p. 49) nu le-a înţeles, este fenomenul fonetic fórte remarcabil al treceriĭ luĭ *rĭ* (*rj* saŭ *ry*) în *rş*, după cum îl vedem în unele dialecte slavice şi la Grecĭ în cel tzaconic. Cf. maĭ jos la cuvîntul *măcĭucaş*.

36. *cioae* (métal, bronze): їдол вѫрсат де арџинт саѫ де алтѫ ѡаре-че чїѡае, кѫм ера ꙟн зилеле веки. 83. — илектрон, чїоае. 84.

Astăḑĭ *cióe* şi *acióe* (Pontbriant), maĭ mult în sens de bronz de clopote, «Glockengut» (Lex. Budan.). Vine direct din ital. *acciajo* «oţel»=mediolat. *aciarium* şi *azzaium* (Du Cange).

37. *ćovlică* (chouette) : сова, бѫхница, хѫхѫрез, човлика. 185.

Cuvîntul provenind necontestabil din deminutivul slavic совика dela сова «bufniţă», ne procură doă băgărĭ de sémă: 1. trecerea iniţialuluĭ *s* în *ć* (ч); 2. epentesa luĭ *l*: *ćovlică* în loc de *ćovică*, ca şi maĭ sus în *bilşug* din *bişug*, *molitvelnic* din молитвенникѫ etc.

(1) Veḑĭ imaginea acesteĭ harpe în **Lane**, *Thousand and one nights*, t. I, p. 228.

(2) **Legrand**, *Poëmes historiques en grec vulgaire*, Paris, 1877, p. 26.

(3) **Азбуковникъ** în **Сахаровъ**, **Сказанія**, t. 2, cart. 5, p. 190.

(4) **Miklosich**, *Lex.* p. 1116.—Cf. **Matzenauer**, p. 138: «чиготъ, lictor, satelles, optimatum unus, consiliarius principis, — za jisté cizé».

38. *coderişte* (manche) : држжали, кодерище. 215.

D. Cihac (p. 57) trage cuvîntul d'a-dreptul din *códă* prin sufixul *-işte*. Dar atuncĭ de unde vine medialul *-r-*? *Coderişte*, maĭ corect *codărişte*, derivă din *códă* prin analogiă cu *toporişte=topor-işte*, unde *r* este organic.

39. *coftărie* (espèce d'étoffe précieuse) : препрѫда, кофтърїа [*Berinda* : шарлатнаа шата]. 125.

Vedĭ Glossar I No. 1.

40. *colun* (âne sauvage, onagre) : ѡнагры, колѹни. 160.

Iarăşĭ un cuvînt, ca maĭ sus *balegă*, remas în România dela hórdele turanice din vécul de mijloc. La Calmucĭ, la Kirghisĭ, în Chiva şi 'n Bucharia, asinul sălbatec, la uniĭ şi mîndul de cal, se numesce pînă astădĭ *kulan*, *chulan* şi chïar *kulun*,[1] de unde vine directamente românul *colun*. Miklosich (Lex. 298) a găsit cuvîntul şi într'un manuscris slavic, dar n'a putut să'l explice, dicênd numaĭ : «animal quoddam».

41. *confet* (bonbon).

Vedĭ maĭ jos la cuvîntul *ghidinac*.

42. *contăş* (espèce de vêtement de dessus): скѹтъ, хаинъ де сѹпра, контъш. 137.

Vedĭ Glossar I No. 20, unde este forma кинтешѹ.

43. *cotéĭu* (dogue, espèce de chien) : слѣдникъ, котѣю. 208.

Augmentativ dintr'un *cot-* «câne», de unde deminutivele *căţel* şi *căţea*. Nu vine din latinul *catulus*, prin care s'ar explica numaĭ deminutivele, dar nicĭ din maghiarul *kutya* «căţea», de óră-ce din acesta nu s'ar puté trage decât forma cea femeiéscă, pe când în limba albanesă «cânele» se chïamă *kut*, *kuta*, de unde se deduc tóte formele române. Există de asemenea în limbile eranice : oseticul *khud*, afganicul *kûth*, apoĭ hindustanicul *kuttha* etc.[2]

44. *crieri* (cerveau, cervelle) : мозок, крїерїи. 205.

D. Cihac (p. 63) trage cuvîntul din lat. *cerebrum* printr'un intermediar imposibil *creebrum*. D-sa a uĭtat pe alban. *kric* «cap», de unde d'a-dreptul *crie-re* ca din *spina—spina-re*.

45. *culme* (crinière de cheval) : грива, кѹлме. 205.

Lat. *culmen*. In sens de «cómă» nu se află nicĭ într'un dicţionar român.

(1) **Nemnich,** op. cit. t. 1, p. 1504, 1513.

(2) **Pott** în **Kuhn,** *Beiträge*, t. 3, p. 299.—Cf. **Diefenbach,** *Vergl. Wörterb. d. goth. Spr.*, t. 2, p. 584, şi maĭ ales **Justi** în *Revue de linguistique*, t. 6 (1873), p. 95—6.

46. *drăstă* (sorte de sac ou de besace) : валѣвица, дрѫста. 208.

Cf. cuvîntul ce urméză.

47. *dărştină* (cilice, sac, habit grossier) : вретище, сак де пѫр, дѫрщинѫ, цол. 55.

Din дрѫста prin sufixuĭ *-ină* (cf. *ţol-ină* din *ţólă*). Vedĭ maĭ jos cuvîntul *taistră*.

48. *deh* (mais! laissez donc!) : но, дех. 107.

E curios de a găsi acelaşĭ exclamaţiune cu acelaşĭ sens în limba sanscrită : धिक् (dhik) «Ausruf der Unzufriedenheit, des Vorwurfs, der Geringschätzung», de unde şi verbul धिक्कृ (dhikkar), ceva ca «a dehăi», «seinen Unwillen zu erkennen geben».[1] Albanesul *deh*, identic cu al nostru prin formă, şi certamente moştenit dela acelaşĭ substrat ante-roman al poporaţiuniĭ balcanice, nu maĭ are sensul cel negativ al interjecţiuniĭ sanscrite, devenind «interjezione di preghiera».[2] E cu totul de o altă natură serbul де! «wohlan, age»,[3] care vine prin scurtare din гајде, ca şi turcul *de* în : *de* imdi! *de* baqalîm! etc. Afară de Românĭ şi Albanesĭ, interjecţiunea sanscrită nu s'a conservat intactă nicĭ într'o limbă europeă. Latinul *fi*, cu vocală lungă în Plaut, a suferit obicĭnuita trecere italică a luĭ *dh* în *f*, ca în *dhuma*=*fumus* etc., şi a perdut guturala finală.

49. *dereg* (je dirige) : направи, дерѣџе. 215.

Singurul cas, în care ni s'a întămplat a găsi acest cuvînt cu sensul propriŭ al latinuluĭ *dirigo*. Pentru cele-l'alte semnificaţiunĭ, vedĭ Cihac (p. 81—83), unde însă d-sa amesteeă pe *ridic* şi pe *diredic*, carĭ n'aŭ a face de loc, nicĭ immediat, nicĭ mediat, cu *dirigo*.

50. *dezgauc*, *descauc* (je germe, je pousse, je commence a poindre) : изникаю, десфак, дезгаȣк. 191.—разботѣніе, дезгѫȣкаре, кѫнд се дезкаȣкѫ мȣгȣрȣл. 130.

Este învederat de aceĭaşĭ origine cu *găócă* saŭ *ghiócă* «cosse, écaille, conque, coquille», care însă tocmaĭ de aceĭa nu se póte deriva din lat. *cochlĕa*, după cum o face d. Cihac (p. 109) admiţênd un tip intermediar *cleoca*. Formele verbale *gauc* şi *cauc*, pe carĭ ni le procură glossa de faţă, departe de a indica vre-un *l* muĭat, ne daŭ necesarmente ca prototip un *cauca*, care se şi găsesce, în adevăr, la Albanesĭ

(1) **Böhtlingk-Roth**, t. 3, p. 959. — Cf. **Gubernatis**, *Piccola enciclopedia indiana*, Torino, 1867, p. 395 : «dhik, interiezione di malcontento, di chi è contrariato, di abborrimento, di disprezzo.»

(2) **Rossi**, op. cit. p. 254.

(3) Караџитј, Lex., p. 174.

cu acelaşĭ înţeles : *kafkă* «Hirnschädel, Gehäuse der Schnecken, Muschelthiere und Schildkröten»[1]. Albanesiĭ maĭ posedă şi o formă contrasă *kokă*. Glossa nóstră ne arată tot-o-dată că, înainte de scăderea definitivă a luĭ *k* la *g*, se întrebuinţaŭ de o potrivă ambele forme : *cauc* şi *gauc*.

51. *dezgrăesc* (je nie, je renonce) : **не ѡтрьıцайсѧ, нꙋ те лепѫда, нꙋ те дезгрѫи.** 109.

Ca composiţiune, cf. ital. *disdico*, fr. *dédis* etc., dar şi slav. **ѡт-рицати.**

52. *dezvoalbere* (art, habileté, adresse) : **изботїе, дезвоалбере, мѫестрїе; — изботїе притчю, дезвоалбере а пилде, легѫтꙋрѫ а кꙋвенте фрꙋмоасе.** 89.

O admirabilă păreche logică şi etimologică *(dis*+[in]+*volvo)* pentru italianul ***disinvoltura***, pe care Francesiĭ, neavêndu-l a-casă, aŭ fost siliţĭ să'l ĭea pe dintregul din Italia.

53. *dichis* (instrument, ustensile) : **ѡрꙋдїе, дикис, скꙋлѫ де лꙋкрꙋ, ꙋнеалтѫ.** 167.

Dela Românĭ cuvîntul a retăcit şi 'ntr'un manuscris paleoslavic : **дикиса не имамъ,** ceĭa ce Miklosich (Lex. 161) a tradus pe ghicite : «ἐφόδιον, viaticum», adăogând însă : «vox dubia». După analogia : *închis (=inclusum)*, *deschis (=disclusum)* etc., d i c h i s, maĭ corect *dechis*, adecă *chis* cu *de* ca în «*de* făcut», «*de* dres» etc., pare a fi latinul *clusum* = ital. *chiuso* «gard, ogradă» = franc. *clos*, indicând ast-fel instrumente de construcţiune, cu sensul primitiv al latinuluĭ ***instrumentum*** saŭ *strumentum* din *struo*, pe când instrumentul în genere, pentru orĭ-ce fel de lucru, era **ꙋнеалтѫ**, întrebuinţată de 'ntăiŭ, probabilmente, numaĭ la plural : **ꙋнѣлте**.=*unealte*, o composiţiune curat românéscă din *une-alte*, adecă «de tóte». Etimologia propusă de d. Cihac (p. 299) : «*unealtă=utensilia*, trans«posé cu *uneltia* avec sincope de *si*» este foneticesce tot ce póte fi maĭ imposibil. Astăḑĭ *dichis* se întrebuinţéză maĭ mult în sens de «bună rînduélă» : *a dichisi* «ordnen im Hause», «Zucht halten» (Molnar p. 97).

54. *dodiesc* (je vexe, je tracasse, je taquine) : **пакощꙋ, сꙋпѫр, фак пакосте, додїеск.** 112.

Cf. paleo-slav. **додѣꙗти** «molestum fieri», pe care însă Miklosich nu 'l verifică prin dialectele slavice moderne. Brugman constată în sanscrita vedică o radicală reduplicată *dhudhu* cu acelaşĭ sens de «superare», de unde derivate ***dudhitas***, *dudhis* etc.[2]

55. *dracilă* (plante épineuse) : **драчїе, мѫчешꙋа саꙋ драчилѫ.** 66.

Cf. *drocila*, numele dacic al planteĭ «quinquefolium», conservat în Apulejus, con-

(1) **Hahn**, op. cit. Lex. p. 44.
(2) **In Curtius**, ***Studien***, t. 7, p. 191, 210.

timpuranul luĭ Traian.[1] Identitatea sufixuluĭ e cu atăt maĭ remarcabilă, cu căt cele maĭ multe numirĭ dacice de plante, în Apulejus şi 'n Dioscorid, presintă acelaşĭ sufix *-la* saŭ chĭar *-ila* : doch*ela*, stirsoz*ila*, diod*ela*, *πριαδ-ηλα*, *τουλβ-ηλα*, *μιζ-ηλα*, *καροπιθ-λα* etc. La Slavĭ cuvîntul драчїе, nicĭ o dată cu sufixul *-la* saŭ *-ila*, e cunoscut numaĭ celor meridionalĭ şi n'are nicĭ o etimologiă slavică. Astădĭ se dice la noĭ maĭ mult *dracină*, cu finalul *-lă* trecut în *-nă* întocmaĭ ca în *sémăn=similo* saŭ în transilvanul *nicovană=nicovală*[2] =slav. наковало.

56. *drob de om* (entrailles) : ѫтробица, дробъ де ом. 205.

Interesant specimen român de o duplă etimologiă poporană. Din paleoslavicul ѫтроба. «intestine», Serbiĭ şi Bulgariĭ, printr'o etimologiă poporană, aŭ făcut дробъ[3]. Româniĭ aveaŭ deja maĭ de 'nainte pe дробъ, tot dela Slavĭ, în sens de «ceva mărunt», dela дробити = [s]*drobi*. Luând acum dela Serbĭ saŭ dela Bulgarĭ pe дробъ «intestine», Româniĭ aŭ observat că el se confundă cu *drob*'ul cel de sare saŭ de alt-ceva, şi étă că eĭ s'aŭ grăbit a'l traduce curat românesce, dar literalmente, prin *măruntaĭe*, adecă prin cela-ce d. Cihac (p. 159) în deşert pune într'o legătură logică cu latinul *minutalia* «bagatelles», care nu se aplică nicĭ o dată la un corp uman saŭ animal. Al nostru *măruntaĭe* «entrailles», latin numaĭ ca material, este sub raportul logic o etimologiă poporană română din *drob*'ul cel provenit prin etimologiă poporană serbo-bulgară dela paleo-slavicul ѫтроба. *Drob* «entrailles» a remas însă şi el în limba română, dar aplicându-se maĭ ales la intestinele dobitócelor, «tripailles, frissure», astfel că etimologia poporană cea duplă a dat nascere şi la o diferenţiare logică.[4]

57. *dudă* (tuyau, tube) : врѫтка, цѣвїе саѹ дѹда. 55.

Litv. *duda*, serb. дѹда etc. (Matzenauer).

58. *duméstec, duméstică* (apprivoisé, appartenant à la maison) : вита де касъ, дѹмѣстикъ. 98.—дѹхъ пиаонскїи, дѹх дѹмѣстек. 67.

Lat. *domesticum*. Astădĭ se dice *dumesnic, dumésnică*, cu trecerea *st=sn*, analogă cu ácea în *moşnén* din *moştén*.

(¹) **Grimm,** *Gesch. d. deutschen Spr.*, t. 2, p. 806.

(²) *Lex. Bud.* p. 447.—Există şi o formă *nocovană* (**Molnar,** p. 6), cu asimilaţiunea vocalică $i+o=o+o$.

(³) **Безсоновъ, Болгарскія пѣсни**, part. 3, p. 92 : «дробъ, печень, внутренности».

(⁴) **Andresen,** *Ueber deutsche Volksetymologie*, Heilbronn, 1877, p. 4—5, distinge următórele patru categorie de etimologiă poporană : «Auf der höchsten Stufe stehn Bildungen, «deren formelle Verdunkelung mit einer Aenderung der Bedeutung verknüpft ist. Darnach «folgen Wörter, die zwar ebenfalls und in nicht geringerm Grade entstellt sind, aber den «ursprünglichen Begrif festgehalten haben. Eine andre Klasse begreift solche Formen, welche «sich nicht ohne Widerspruch der Bedeutung lediglich durch den Einfluss eines äusserlich na«hestehenden bekannten Wortes gestaltet haben. Endlich lässt sich eine Anzahl Wörter un«terscheiden, deren volkstümliche Deutung auf einem Misgriff zwischen zwei Homonymen «beruht». Casul de maĭ sus represintă ultimele doă categorie, şi chiar ce-va maĭ mult.

59. *duvalmă* (étalon): лакинар, дꙋвалмъ. 205.

Neînțelegênd cuvîntul pretins slavic лакинар, n'am sci cu precisiune ce să însemneze românul *duvalmă*, dacă nu ne-ar veni în ajutor, din fericire, maĭ multe considerațiunĭ fórte convingătóre. Maĭ întâĭu, étă în fac-simile tipo-fotografic întréga fóiă 205 verso, în care figuréză cuvîntul *duvalmă*, precum și maĭ multe alte arcaisme române, reproduse în Glossarul de față :

Aşa dară *duvalmă* este pus în lexicon între caĭ: пастꙋх—армъсар, ковила—iапъ, жребе—мънзъ, лакїнїе—пръстꙋръ (veḑĭ acest cuvînt maĭ jos), лакинар—дꙋвалмъ. Miklosich (Lex. 154) a găsit în doă manuscrise slavice cuvîntul двалма cu sens de «domitor equorum» şi de «equorum pastor». Celebrul slavist dela Viena n'a descoperit însă nicĭ o vorbă analogă în vre-o limbă slavică. Este evidamente romănul *duvalmă*, care însemnéză prin urmare «étalon», după cum şi polonesce *stadnik*, literalmente «turmaş», însemnéză în acelaşĭ timp «étalon» şi «conducteur de chevaux». Tot aşa vom vedé maĭ jos că *prăsturd*, pusă lîngă *duvalmă*, vrea să ḑică «épă de prăsilă». Dar de unde se trage vorba? Iată o cestiune fórte grea. Medialul *v* între vocale nefiind nicĭ o dată original în cuvintele române cele vechĭ, căcĭ tot-d'a-una se vocaliséză[1], trebuĭ să admitem că 'n *duvalmă* el n'a devenit medial decât numaĭ prin unirea posterióră a doă vorbe separate. Noĭ îl descompunem dară în prepoziţiunea *de* şi numele *valmă*. Prin influinţa labialeĭ ce 'ĭ urméză, *de-* a trecut în *du-*, ca în *dimic*=*dumic* saŭ în *dupre*=*depre*. Vom avé astfel un cal «de valmă», în analogiă cu cal *de-ham*, *de-olac*, *de-jold*, *de-fugă* etc. Maĭ remâne de cercetat originea elementuluĭ constitutiv *valmă*. Este al nostru *valmă* «înpreună» (cf. *de-avălmaş* «co-propriétaire» saŭ «associé»), de unde *duvalmă* «cal de împreunat» adecă «étalon». *Valma* putea să fi avut şi înţelesul de «turmă»=«*ensemble* d'animaux». Atuncĭ *duvalmă*, ca şi polonul *stadnik* «étalon» dela *stado* «troupeau», ar însemna «cal *de-turmă*». In orĭ-ce cas, este o composiţiune din *de* şi *valmă*. *Duvalmă* diferă de *armasar*, ca şi *prăstura* de *épă*, prin aceiaşĭ nuanţă ca italianesce *stallone*, *guaragno* şi *emissario*, franţusesce *cavale* şi *jument*, polon. *ogier* şi *stadnik* etc. Vom vedé maĭ jos la cuvînrul *prăsturd*, că *duvalmă* şi *prăsturd* se aplicaŭ numaĭ la rasa cea maĭ superióră, la caĭ «măiestri».

60. *epănge* (espèce de manteau militaire): хлѣмис, епънџѣ [*Berinda :* жолнѣрскаа шата]. 60.

Turc. *iepăng'è*, de unde serb. јапꙋнџе, neo-gr. γιαπουντές, rus. епанча etc.

61. *famen* (eunuque, châtré): скопец, фаменꙋл. 137.

Maĭ corect *fémen*, cu *a* din *e* ca în *fată*=*fétă*. Cuvînt fórte remarcabil, care presupune un tip latin *feminus*, format din *femina* ca *viduus* din *vidua*, cu sens de «barbat ca femeiă». Să se observe în trécăt, că dela *femina* n'a remas în Dacia luĭ Traian nicĭ o posteritate, căcĭ *femeĭa* nu derivă din *femina*, de unde am avé *fémenă*, după cum este la Macedo-românĭ (cf. *gémenă* din *gemina*), şi nicĭ din *femella*, de unde am avé *femé* (cf. *sté* din *stella*, *purcé* din *porcella* etc.), ci vine din adjectivul «[pars] *feminea*», după cum Românul ḑice pînă astăḑĭ «parte *femeiască*»=*femeiă*. Pentru perderea substantivuluĭ, cf. în tóte limbile romanice: *iérnă*, *verno*,

(1) **Cipar,** *Gramm.* t. I. p. 82.
(2) **Matzenauer,** p. 400.

invierno, hiver, etc. din «[tempus] *hibernum*», *făntînă, fontana, fontaine* etc. din «[aqua] fontana», *albină* din «[musca] *alvina*» şi altele. Intocmaĭ ca la noĭ *femee=fem-nea*, tot aşa la Serbĭ adjectivul женска, literalmente «femeĭască», însemnéză «femee», — o analogiă fórte instructivă.

62. *făr'lucru* (en vain, sans profit) : бошїю, фър л8кр8 [*Berinda* : нададремнє]. 49.

Lucru a conservat aci sensul seŭ latin de *lucrum* «profit».

63. *fărtat* (ami, compagnon) : др8г, соц, фъртат. 67.

Vedĭ asupra acestuĭ cuvînt notiţa mea în *Columna luĭ Traian*, 1876, p. 466-8.

64. *fericesc* (je rends heureux quelqu'un): 8блажаю, фєричєск. 47.

65. *fericez* (je suis heureux) : блаженств8ю, фєричєѯ. 47.

O interesantă diferenţiare logică prin diferenţiarea sufixelor verbale: *-esc* pentru sensul transitiv şi *-ez* pentru cel netransitiv. E curios că aceĭaşĭ diferenţiare se făcea şi 'n modul diametralmente opus, adecă cu *-ez* pentru cele transitive şi *-esc* pentru cele netransitive, judecând după exemplul adus de d. Cipar : мєсєрєѯ «sărăcesc pre altul» şi мєсєрєск «sărăcesc eŭ».[1] In orĭ-ce cas, poporul utilisa pentru scopul logic diferinţa între *-esc* şi *-ez*.

66. *foişor* (salon, chambre de réception) : полата, касъ де диван, фоишор. 115.

Deminutiv din *foiş* «multe foĭ», cf. *frundiş* «multe frunde». Acelaşĭ sens, ca şi aceĭaşĭ origine din lat. *follium-follia*, aveaŭ în vécul de mijloc în Occident cuvintele *foleia, folleia, foleya, folia*,[2] de unde Littré (II1,712) bănuesce că derivă şi modernul frances *folie* «maison de plaisance» : «on y voit d'ordinaire le mot *fo-* «*lie*, mais cela devient douteux quand on trouve dans des textes du moyen âge : «*foleia quae erat ante domum*, et *domum foleyae*, et *folia Johannis* «*Morelli*; le soupçon naît qu'on a là une altération du mot *feuillie* ou *feuillée*.»[3] D. Pontbriant (p. 270) dâ ca sens al cuvîntuluĭ *foişor* numaĭ : «pavillon, parvis, gallerie, tourelle», adecă medievalul «foleia ante domum». De asemenea Lexiconul Budan (p. 222). In cronicele nóstre *foişor* apare întocmaĭ cu accepţiunea francesuluĭ *folie* «maison de plaisance»: «s'aŭ pornit cu toţiĭ [împrotiva luĭ «Stefan-vodă] şi într'un foişor sus în cetate *unde odihnĭa* aŭ risipit uşa şi, ne- «sciind Ştefan-vodă nemică de acésta, s'a sculat etc.»[4] D. Cihac a uĭtat de a pune acest cuvînt între elementeĭe latine ale limbeĭ române, deşi pune ca latin (p. 196) numele propriŭ *Pârvu*=slav. Прьвъ «Primus»!

(1) **Cipar,** *Principia de limbă*, p. 4
(2) **Du Cange,** *Gloss. med. lat.*, t. 3, p. 338—9.
(3) Cf. **Scheler,** op. cit. p. 196.
(4) *Letopis.* ed. Cogăln. I, t. I, p. 167.

67. *fringhie* (sorte d'étoffe précieuse): порфира, фрингїа [Berinda : шарлат]. 125.

Vedĭ maĭ sus Glossar I No. 17.

68. *funicel* (ulcération): болачка, фȣничел. 176 şi 187.

Maĭ sus, în textul No. 1. aceiaşĭ bólă ne apare la plural sub forma de фȣгичеи, adecă la singular фȣгичел. Fie-care variant a-parte ar fi etimologicesce inexplicabil; ambele însă alăturate ne daŭ prototipul фȣнгичел, de unde фȣгичел (=*funghicel*=*fugghicel*) şi фȣничел (=*funghicel*=*funnicel*) prin cele doă felurĭ de asimilaţiune: regresivă şi progresivă. După cum *bunicel* ne duce la *bunic* şi apoĭ la *bun*, tot aşa *funghicel* revine prin intermediarul *funghic* la originalul *fung*= lat. *fungus*, care însemnéză în adevĕr: «végétation charnue, mollasse, spongieuse, «en forme de champignon, qui se développe souvent à la surface des plaies ou des «ulcères» (Littré-Robin). Iată un alt termin latin medical, conservat la Românĭ pe calea poporană, pe când Francesiĭ aŭ căpătat numaĭ prin cărţĭ *fongus*; cf. maĭ sus la cuvîntul *albugine*. Italianesce *fungo*, spaniolesce *hungo*. Afară de textul No. I şi de manuscrisul d-luĭ Sturdza, фȣничел saŭ фȣгичел nu se găsesce nicăirĭ — dacă nu mĕ înşélă memoria — în tipăriturele române din secoliĭ XVI şi XVII.

69. *găde* (bourreau): радник, гѫде, армаш. 134. — слȣга народныи, слȣга народȣлȣи, гѫдѣ. 137.—спекȣлатор, кало, гѫде, хегер. 147.— мȣчител, гѫдѣ, мȣнчиторюл. 98.—гибел, цалѫȣ, гѫде, цалат. 177.

Vedĭ maĭ sus Glossar I No. 2.

70. *gaică* (geai, corvus glandarius) : сонка, гаика. 212.

Gaĭcă, deminutiv din *gaĭu* saŭ *gae*, termen romanic dintre cele maĭ remarcabile. Este medio-latinul *gaius* şi *gaia*, cuvînt necunoscut clasicităţiĭ romane; vechĭul frances *gay*, de exemplu într'un act din 1389 : «l'esbatement du nit du gay» [1]; actualul frances *geai*, provenţ. *gai* şi *jai*, picardul şi normandul *gai*; spaniolul *gayo*, portugesul *gaio*. Cuvîntul român distruge etimologia cea propusă de uniĭ din vechĭul german *gahi* «iute» saŭ «vioĭu» [2], căcĭ vechĭ germanisme nu există nicĭ unul în limba română. Nu póte fi decât un arcaism latin vulgar, colonisat în Spania, în Galia şi 'n Dacia tot o dată. Olandesul *gaay* saŭ *gaey* este un împrumut vechĭu dela Francesĭ, ér englesul *jay* un împrumut modern tot de acolo. Din vechĭa germană, dar nu din *gahi*, ci din *agalstra* «corvus glandarius», provin italianul *gazza* saŭ *gazzera* şi francesul *agace*, fără nicĭ o legătură etimologică cu *gaĭa*. In dicţionarele române *gaĭcă* nu se găsesce.

(¹) **Du Cange**, *Gloss. med. lat.*, t. 3, p. 458.
(²) **Scheler**, p. 209.

71. *gămălioară* (calice de fleurs): кѹполѣг, гѫмѫлиωарѫ. 208.

Deminutiv din *gămălia* «tête d'épingle»=ung. *gomoly*. D. Pontbriant (p. 279) derivă cuvîntul din gr. γαμήλια «présents de noces»!

72. *genuchĭu* (genou) : прекланаю колѣни, плек џенѹкїеле, ѫн џенѹкю.

D. Cihac (p. 108) cunósce numaĭ forma nasalisată *genu-n-chĭu*. Al nostru *genuchĭu* vine direct din lat. *genuculum*, ital. *ginocchio* etc. E interesant şi pluralul џенѹкїе =lat. *genucula*, în loc de actualul «genu[n]chĭ».

73. *gherdan* (collier, chaîne d'or): монисто, гердан. 191. — гривна злата, ланц де аѹр саѹ гердан. 63.

Turc. *gherdan* (Pontbriant). Cuvîntul a pătruns şi la Ruşĭ, sub forma de ердань, într'un act din 1690.[1]

74. *ghidinac* (sorte de pâtisserie): токмири кѹмѹ е конфетѹриле, гидинак, дѹлчец. 123.

Maĭ corect годинак, o curiósă slavisare a «plăcinteĭ», pe care Românii—negreşit—o derivaŭ prin etimologiă poporană din «plăcere», fără a visà că lat. *placenta* era un împrumut din gr. πλακοῦς-πλακοῦντος «gâteau», fără nicĭ o înrudire cu *placere*. Годинак «plăcintă» e format prin sufixul *-ac* (cf. *cozon-ac*) din slav. годьнъ «plăcut». Vechiĭ cofetarĭ românĭ se conformaŭ, se vede, modeĭ de atuncĭ de a slavisà, după cum ceĭ de astă-dĭ francisézĭ. Cată să mărturisim însă că, în acelaşĭ timp, eĭ aŭ întrodus d'a-dreptul din Occident конфетѹриле=ital. *confetto*.

75. *ghinde* (gland) : желѹд, гинде. 209.

Lat. *glandem*, cu conservarea luĭ *e*. D. Cihac (p. 109) cunósce numaĭ forma *ghindă*, adecă cu vocala obscură.

76. *ghionoae* (pivert, picus) : дѣтел, гїωноаѫ. 68. — гїωноаѫ, пасѫри че скобеск ѫн лемн.

Nemnich (II, 962) scrie *geunoæ*. De asemenea Molnar (p. 124) : гехное, maĭ adaugând că masculinul гехною însemnéză «dăltiţă» (p. 125) şi «cĭocan de pétră» (127), astfel că semnificaţiunea fundamentală a tuturor acestor cuvinte ar fi : «acel ce bate saŭ scobesce». *Ghionoĭu* şi *ghionóe* fiind augmentative, presupun un prototip *ghion-*. In limba litvană aceĭaşĭ pasere se chĭamă *genys*. Intre ambiĭ terminĭ, atât de apropiaţĭ prin sens şi prin formă, să fie óre o înrudire genetică?

(1) Археологическiй словарь, p. 36, în Древности, Moscva, 1865—7, t. I.

77. *gïurule* (pantalon) : пАрѫте [polon. *portki*, *portasy*], џюрѹле. 212.

Cf. maĭ sus Glossar I No. 20.

78. *gligan* (sanglier) : вепрѫ, порк сѫлбатек, глиган, маскѹр. 60. 177.

Din ***grigan***, de unde ***gligan*** ca ***Gligorie*** din ***Grigorie***. Cu acest ***grigan*** cf. onomatopoeticul γρό saŭ γρῦ «grognement du cochon», de unde γρύζω «grogne», γρύλλος «cochon» etc. Onomatopeia română este ***grig***, reduplicaţiune infractă (gebrochene Reduplikation) din ***grigri***; de asemenea şi onomatopeĭa grécă este γρυγ-, de vreme ce γρύζω = γρύγjω (cf. γρυκτόν, γρυκτέον), pe când onomotopeia latină (***grunnio***, forma maĭ veche ***grundio***) şi acea germană (***grunzen***, engl. ***grunt***) este ***ghrund***.[1] ***Grig-an*** presintă sufixul ***-an*** tot aşa ca în poporanul ***mĭorl-an*** «pisică» din onomatopoeticul ***mĭorlăi***. In acelaşĭ mod numele de familiă ***Blehan*** s'a format prin sufixul ***-an*** din onomatopoeticul ***blehăi***. Tot din onomatopeĭa ***gri-***, ér nu dintr'o radicală abstractă, derivă scandinavul ***gris***, ***gris***, ***griis*** «purcel» şi sansc. ***ghrişvi*** «porc».

79. *gorgan* (colline, tumulus) : холмѫ, горган. 160.

Generalmente se pune în legătură cu rusul курганъ, care însemnéză de asemenea «tumulus». Celebrul Schafarik credea că курганъ ar fi remas Ruşilor dela vechiĭ Sarmaţĭ, comparându-l cu persianul ***kurkhane***;[2] dar persianul ***kurkhane***, o composiţiune relativamente modernă : ***gûr-khanè*** «casă de mormînt», nu póte fi din epoca Sarmaţilor. Dacă al nostru ***gorgan*** şi rusul курганъ sînt identice, atuncĭ ambele trebuĭ să fie dela Cumanĭ,[3] în limba cărora, în adevăr, aŭ fost o mulţime de persianisme.[4] În orĭ-ce cas, cf. celticul ***galgal*** «movilă»,[5] de unde românul ***gorgan*** ar puté deriva prin dissimilaţiunea ***r+r=r+n***, trecênd finalul ***l*** în ***n*** ca în ***sémen=similis*** etc., deşi ar maĭ remâné o dificultate vocalică, căcĭ din ***galgal*** noĭ am avé ***gărgan***, nu ***gorgan***. Amicul meŭ, cunoscutul antropolog Dr. I. Kopernicki din Cracovia, într'o epistolă din 30 apr. 1873, îmĭ scrie că locuitoriĭ din Galiţia, în regiunea maĭ apropiată de Bucovina, numesc munţiĭ fórte înalţĭ (góry bardzo wysokie) : ***gorgany*** saŭ ***giergany***, ér piciórele de o formă óre-care deosebită ale acelor munţĭ (odnogi pewnego ksztaltu) : ***kiczory*** saŭ ***kiczery***. ***Kiczor***, moldovenesce ***kicĭor=picĭor***, fiind o vorbă învederat română, resultă că şi ***gorgan***

(1) Cf. **Ascoli**, *Studj critici*, t. 2, Torino, 1877, p. 160.

(2) **Šafařjk**, *Slowanské starožitnosti*, Praha, 1837, p. 294.

(3) Cf. al meŭ studiŭ : *Originile Craioveĭ*, p. 41.

(4) *Vocabulaire coman*, în **Klaproth**, *Mémoires*, t. 3, passim.

(5) **Littré**, *Dict.* t. 2, p. 1822 : «Galgal, monceau de pierres de 10 à 12 mètres de longueur «sur 5 à 8 de largeur et 5 à 6 de hauteur qu'on trouve dans différents endroits de la France «On suppose que ce sont des tombeaux antiques élevés à la mémoire des guerriers gaulois ou «romains etc.»

a petruns în Galiţia dela Românĭ. Când însă? Astădĭ în Moldova *gorgan* nu se maĭ aude.

80. *graĭu deşchis* (éloquence, volubilité): благорѣчїе, ворбире бѕнѫ, граю дешкис [*Berinda :* невоіротност азыка, добраа вымова]. 47.

Serb. грајати «a vorbi», граја «vorbă». In limba paleo-slavică грай însemnà numaĭ «cântec».

81. *grangur* (merle doré, galbulus): вѕга, грангѕр. 207.

După Meier, în Besarabia *gangur* ar fi însemnând pe «parus pendulinus», o păserică numită franţusesce «mésange».[1] In orĭ-ce cas, *gangur* şi *grangur* este acelaşĭ nume de pasere. D. Cihac (p. 110), cunoscênd numaĭ forma cu *gr-*, o trage din lat. *galgulus* «merle doré» prin intermediarul *gargur* = *gragur*. Noĭ credem că e maĭ corect de a deriva pe *grangur*=*gangur* din latinul *graculus*, lîngă care există şi o formă vulgară fără *r* : *gagulus*.[2] Prin simpla nasalisare, *graculus* = *grangur* şi *gagulus* = *gangur*. Sub raportul curat zoologic, după cum «grangur» este «*merle* doré», tot aşa doă varietăţĭ de «graculus» se chiamă «*merle* chauve» şi «*merula* sinensis cristata» (Nemnich). Despre confusiunea între numĭ de paserĭ, cf. maĭ sus la cuvîntul *blénde*.

82. *gropilă* (trou): нырა, гропилѫ. 107.

De observat sufixul deminutiv *-ilă*, ca în *rot-ilă*, *Zor-ilă*, *Murg-ilă* şi alte doă-treĭ vorbe, tóte de formaţiunea specifică română, nu latină.[3]—Cf. maĭ sus *dracilă*.

83. *gurguĭală* (enflure ou tumeur sur les mains): стверділи, ши гѕргѕеле че се фак ла мѫнѫ аша сѫ кїамѫ [*Berinda :* гѕзы на рѕках]. 140.

Fórte bine desvoltat în d. Cihac (p. 113), cu observaţiunea numaĭ că *gurguĭu* nu póte veni din forma latină clasică *gurgulio*, ci trebuĭ să fie dintr'un tip latin vulgar *gurgullus*, cf. *puĭu*=*pullus* etc.

84. *g'alău, g'alat* (bourreau): гибел, џалѫѕ, гѫде, џалат. 177.

Turc. *g'elad*.

85. *hegher, hingher* (bourreau): спекѕлатор, гѫде, хегер. 147.—мѕчител, хингер. 98.

Germ. *Hänger*.

86. *hierbenţélă* (violence): рвенїе, бѫсѫѕ, хїербенцѣлѫ. 196.

Dela *ferbinte* = lat. *ferventem*, prin sufixul *-ală*. De observat: disilabismul

(¹) **Мейеръ,** op. cit. p. 188.
(²) **Du Cange,** *Gloss. med. Lat.*, t. 3, p. 458: «gagula, graculus».
(³) Cf. **Quintescu,** *De deminutivis linguæ rumanicæ,* Berolini, 1867, p. 13.

χїєр- = *fer-*, şi *-en-*=*-in-* din lat. *-en-*.. *H* din *f* nu este aci o trecere, ci numaĭ o şovăĭală fonetică, de vreme ce în acelaşĭ manuscris la f. 251 citim: фїєрвєнтє, érăşĭ cu disilabicul фїєр- şi cu *-en-*=*-in-*, dar nu cu *h*, ci cu *f*. Cf. cuvîntul ce urméză.

87. *hiĭare* (fiel) : жєлчь, χїꙗрѣ. 205.

Lat. *fellem*, ital. *fiele*, span. *hiel*. De observat, ca şi în cuvîntul precedinte : disilabismul χїꙗ- = *fe*, şi şovăirea între *f* şi *h*, căcĭ la f. 180 din acelaşĭ manuscris se citesce : фїꙗрє, adecă cu *f*, nu cu *h*.

88. *hition* (vaurien, imbécile) : χȣдыχъ, дє нимик, прощи, χитиѡни. 199.

Ung. *hitvány*.

89. *încindere* (incendier, embraser, attiser) : раждєжєнїє, ѫнчиндєрє, априндєрє.—раȥдражаю, ѫнчинȥ, ѫнтърът. 130. cf. 132.

Lat. *incendere*.

90. *întort, întortare* (entêté, obstination) : раȥвращєнїє, ѫнтортарє, ѫндърътничїє. — раȥвращєнныи, чєл ѫнторт, ѫндърътник. 130. cf. 141.

Lat. *intortus*. A se adăuga la numerósele derivate române din lat. *torqueo*, adunate de d. Cihac (p. 282-3), unde el lipsesce, ca şi cuvîntul ce precede şi cel ce urméză.

91. *învîncere* (vaincre, victoire) : прєпрѣнїє, ѫнвынчєрє; прєпрѣша, ѫнвынсєрѫ; прєпрю, вою ѫнвынчє. 120.—прєпрати, а ѫнвынчє. — оуdолѣю, вою ѫнвынчє, вою бирȣи. 154. — одолѣ, аȣ ѫнвынс, аȣ бирȣит. 166. — побѣдитєлноє, ѫнвынкътоарє, плєкътоарє саȣ бирȣитоарє. 114. — прєпрѣн, оувѣщан, ѫнвынс. 196.

Lat. *in-vincere* cu intensivul *in*.

92. *înzalud, înzaludul* (en vain) : вохма, ѫнȥалȣд. 49.—тȣнє, ѫнȥалȣдȣл. 151. cf. 58. 152.

Serb. ȣȥалȣд «degĭaba», literalmente «în-pentru-prost», din slav. лоудъ «stultus».

93. *jăhuesc* (je ravis, je dépouille) : раȥχищаю, шȣпєск, жъχȣєск.— раȥχищєнїє, ръпирє, жъχȣирє. 131.

Maĭ sînt formele *jăfuesc* şi *jăcuesc* (Lex. Bud.), cu şovăirea între *k*, *f* şi *h*. Din

ung. *zsákolni* «a prădà» = ital. *sacco*, *saccheggiare*. Ung. *zsákmány* «pradă» vine din medio-lat. *saccomannus*, vechĭu franc. *saquement*.

94. *jold*, *şold* (hanche): истесы, армѹри, жолдѹри. 83.—ладвїа, шолдѹл. 94.—кѹкови, шолдѹриле. 205.

Şovăirea între *ş* şi *j* : *şold* şi *jold*, e foneticesce interesantă. Şi maĭ instructivă este etimologia cuvîntuluĭ. El se aplicà dintru'ntâiŭ numaĭ la porc, derivând din medio-germ. *schulter* (= vechĭu germ. *scultirra*), de unde aŭ provenit de asemenea polon. *szoldra* «cuisse de cochon», slovac. *šoldra* şi ung. *sódar* «jambon», în carĭ tóte, ca şi la Românĭ, germanul *t* a trecut în *d* şi *u* în *o*. La Româniĭ de peste Carpaţĭ şunca se chiamă pînă astă-ḑĭ «şold de porc» (Lex. Bud. p. 654). Cuvîntul, prin urmare, nu póte fi fórte vechĭu în limba română, şi totuşĭ—întrodus probabilmente prin cârnăţariĭ germanĭ pe la finea evuluĭ mediŭ—el a reuşit a se generalisa, respândindu-se apoĭ atât de mult, încât ar fi anevoe de a crede în exotismul seŭ, dacă nu l'ar întări formele polonă, slovacă şi maghiară. Şi 'n limba polonă acéstă vorbă a căpătat, pe lîngă semnificaţiunea sa primitivă, o altă posterióră, pe care n'o avusese la Germanĭ, anume acea de «om de nimica», de unde prin împrumut dela Polonĭ litvan. *szaldras* «homo vagus.»[1] *Şold* a început a face să se pérḑă din limba română terminul indigen *armu* = lat. *armus*.

95. *jăţiu* (fauteuil) : престол, жѫцїѹ, скаѹн. 121.

Germ. *Sitz* (Pontbriant). Forma *jilţu* (Lex. Bud.) presintă epentesa luĭ *l* ca în *bilşug*, *cĭovlică* etc.

96. *jude* (prince) : кнѧꙁ, жѹделе. 179.

Apocopă din *judece* = lat. *judicem*.

97. *judec* (prince) : кнез, жѹдек. 210.

Judec pe lîngă *judece* din lat. *judicem*, întocmaĭ ca *şórec* şi *şórece* din *soricem* saŭ ca *berbec* şi *berbece* din *vervicem*, prin influinţa pluraluluĭ *judecĭ*, *şórecĭ*, *berbecĭ*, a cărora *-cĭ* făcea pe popor a crede, după falsă analogiă, că la singular trebuĭ să fie *-c* tot aşa ca în *voĭnic-voĭnicĭ*, *papuc-papucĭ*, *sărac-săracĭ*, *mic-micĭ*, etc.

98. *judeţ* (maire) : аналпат, жѹдец [*Berinda* : староста, намѣсник бѹрмистровъ]. 42.—епархъ, домн, бан, жѹдец. 72.

Etimologiă poporană din serb. сѹдац. Cf. maĭ sus Notanda la textul No. IX.

99. *junice* (génisse) : юница, жѹниче. 206.

D. Cihac (p. 135) indică numaĭ forma *juncă* = lat. *juvenca*. *Junice* este din punct în punct latinul *junicem*, cu *ī* lung, de unde şi franc. *génisse*, provenţ. *junega*. Italianiĭ şi Spanioliĭ n'aŭ acéstă formă.

[1] Cf. **Matzenauer**, op. cit. p. 329.

100. *lăptucă-de-pădure* (laiteron, sonchus oleraceus) : жеткянница, лжптвкж де пждвре сав свсаю. 73.

Vedĭ maĭ jos la cuvîntul *susaĭu*.

101. *lostun* (rat): мигэли, лоствн [*Berinda* : щврок]. 99.—щврж, лоствн. 172.

Dintr'un cuvînt român perdut *lost* «gaură», care se regăsesce în alban. *loş* «loc sub pămînt unde se ascunde animalul». In acelaşĭ mod sanscr. *çuşira* «chiţcan» vine din *çuşa* «gaură» (Pictet). Pentru sufixul *-un*, cf. *gărgă-un* «frelon» (Pontbriant). *Lostun* nu figurézĕ nicĭ intr'un dicţionar român. Chiar în secolul XVII nu maĭ era în us, căcĭ în manuscrisul d-luĭ Sturdza o mână de atuncĭ îl explică la margine prin sinonime : гвзган, кицоран, шоариче маре.

102. *lumănarea puţului* (corde d'un puits, à laquelle on attache le seau, littéralement : «bougie du puits») : водовлжда, четвра пвцвлви сав лвмжнарѣ пвцвлви. 54.

103. *luom, luo, luotor* (prenons, il a pris, preneur) : сж лвѡм амынте. 55.—примини, лвѡ. 124.183.184.—лвѡтор де камжтж. 98.

O în «luo», pentru care astă-dĭ — după analogia celor-l'alţĭ verbĭ cu *-are* — se dice *luâ*, nu póte fi decât latinul *-va-* în le*va*mus, le*va*vit, le*va*tor. Aşa dară şi medialul *-va-* tinde în limba română a deveni *-o-*, ca şi iniţialul *va*. Cf. maĭ sus Notanda la textul No. XXVI nota.

104. *măciucaş* (bourreau, littéralement : «celui qui assome avec la massue») : паличник, мжчюкаш, армаш. 112.

Filiaţiunile cuvîntuluĭ *măciucă* sînt fórte bine indicate de d. Cihac (p. 152) : «vieux portug. *massuca, massua*; fr. *massue*, picard *machuque*; néogr. ματζοῦκα; «néosl. et serbe мачвга, pol. *maczuga, maczuska*» etc., tóte din lat. *matea* «pri«mitif perdu de *mateola*, instrument pour enfoncer en terre (Plin. 17, 18, 29)». Către paralelurile aduse de d. Cihac, s'ar maĭ puté adăuga numaĭ dóră medio-lat. *maxuca* şi *mazuca*, de exemplu în Ordericus Vitalis din secolul XII : «Quidam e«normis staturae ferens ingentem m a x u c a m», saŭ în Chronicon Casauriense din acelaşĭ secol : «cum m a z u c a uno ictu confregit tempora mea».[1] Tóte acestea nu arată, negreşit, modul întroduceriĭ cuvîntuluĭ la Românĭ : prin moştenire? orĭ prin împrumut? şi dacă prin împrumut, atuncĭ când? şi dela cine? *Maciuc-aş* vine dela *măciucă* după analogia de *arm-aş* dela *armă*, *arc-aş* dela *arc*, *suliţ-aş* dela *suliţă* etc. Acest sufix *aş*, acolo unde nu este nicĭ deminutiv (de ex. *deget-oş*), nicĭ de origine unguréscă (de ex. *or-aş*), nu provine din latinul *-accus*, precum se cre-

(¹) **Du Cange,** *Gloss. med. Lat.*, t. 4, p. 330.

de în genere,[1] ci una din doă : orĭ că reproduce forma cea arcaică *-asius* a latinuluĭ *-arius*,[2] saŭ că presintă trecerea luĭ *-ri-* prin *rĭ=rj=rș* în *ș*, ca în dialectul tzaconic[3] și în maĭ multe dialecte slavice.[4] Despre fasa fonetică intermediară *rĭ=rș* la Românĭ vedĭ un indice maĭ sus la cuvîntul *certu -cerșut*. In orĭ-ce cas, acest sufix *aș* este un variant al luĭ *artu=arius*, cu care coincidă perfectamente prin semnificațiune. Al nostru *arc-aș*, bună-óră, nu pote fi alt ceva decât fr. *arch-er*, ital. *arci-ero*, sp. *arqu-ero*, lat. *arcu-arius*. *Arcaș* și *arcarĭu*, ca și *sulițaș* lîngă *săgetarĭu* saŭ moldo-munténul *lăutarĭu* lîngă transilvanul *ceteraș*, sînt simple dublete sufixale. Un prototip *arcuaceus* ar fi tot așa de monstruos ca și un prototip *sagittaceus*!

105. *măgură* (montagne) : гора, мѫгѹрѫ, мѹнте. — горы, мѹнци, мѫгѹри. 63. cf. 64.

In Glossarul I. No. 3, 10 și 14, noĭ am vědut deja *măgură* «movilă». Derivațiunea propusă de d. Cihac (p. 152) dela lat. *macula* «pétă» este inadmisibilă. Românul *măgură* e pur și simplu albanesul *màgulă* «λόφος, collis, côteau».[5] Bohemul *mahura* «măgură», neavênd nicĭ o afiliațiune în cele-l'alte dialecte slavice, este un împrumut dela Românĭ, probabilmente prin intermediul așa numiților Valachĭ din Moravia.[6] Prin radicala *mag-*, nu însă și prin duplul sufix *u-la* saŭ *u-ra*, *măgura* pare a fi înrudită : pe de o parte cu slavicul мог-ила «movilă», pe de alta cu spaniolul *mogote* «montagne isolée», vechĭul portuges' *mogo* «pétră de hotar», ambele acestea de o provenință ne-latină.[7]

106. *măĭu* (je passe la nuit) : нощеваю, мѫю. 107.

Lat. *maneo*, ca *remăĭu=remaneo*. Cf. Cihac, p. 154.

107. *mal* (précipice, bord escarpé): стремнина, мал, рѫпѫ [*Berinda* : прикрый берегъ албо скала или дебра]. 140.

Profesorul Hirschfeld admite dacismul acestuĭ cuvînt, explicând prin el pe «Dacia *Malu*ensis» și colonia *Malu*ese ex Dacia» din monumente epigrafice.[8] In acest

(1) **Diez**, *Gramm.*[3], t. 2, p. 316.

(2) Cf. **Aufrecht**, în **Kuhn**, *Zeitschr.*, t. I, p. 89.—**Mommsen**, *Die unteritalische Dialekte*, Leipzig, 1850, p 254. — etc.

(3) **Deville**, *Etude du dialecte tzaconien*, Paris, 1866, p. 89. — **M. Schmidt** în **Curtius**, *Studien*, t. 3, p. 355.

(4) **Miklosich**, *Lautl.*, p. 493, 507. — Polonul *rz* din *rĭ* se pronunță de asemenea adesea ca simplul *ș*.

(5) **Reinhold**, *Noctes Pelasgicae*, Athenis, 1855, p. 32.

(6) Cf. **Jireček**, *Entstehen christlicher Reiche im Gebiete d. österr. Kaiserstaates*, Wien, 1865, p. 225.

(7) Cf. **Diez**, *Etymol. Wörterb.*[2], t. 2, p. 152.

(8) **Hirschfeld**, *Epigraphische Nachlese zum Corpus Inscriptionum*, în *Sitzungsber. d. wiener Akad.*, phil.-hist. Cl., t. 77, p. 375.

cas forma dacică a fost *malva*. Sufixul *-va* s'a vocalisat la Românĭ prin întâlnirea sa cu finalul bărbătesc *u*, ca şi 'n *molid*=*molidvu* (vedĭ maĭ jos). Avênd intenţiunea de a urmări pe larg, într'o monografiă, istoria cuvîntuluĭ *mal* în întréga familiă ario-europeă, ne vom mărgini aci de a aduce un argument de tot noŭ despre anticitatea *malu*'luĭ în regiunea Carpaţilor. La intrarea Ungurilor în Panonia, eĭ aŭ găsit acolo acéstă vorbă anume în sens de «munte». De aci o mulţime de numĭ locale cu finalul *-mal*, carĭ ne întîmpină în documentele maghiare din seco-liĭ XIII, XIV, XV, tot-d'a-una în privinţa localităţilor m u n t ó s e, adecă întocmaĭ aşa ca finalul *-berg* la Germanĭ saŭ *-gora* la Slavĭ. Iată câte-va specimene, cu indicaţiunea anilor în parentesĭ: mons Baros-*mal* (1275),[1] Buch-*mala* (1257)[2], mons Dudulla-*mal* (1275),[3] vinea Eleu-*mal* (1269),[4] Hormus-*mal* (1430),[5] mons Kis-*mal* (1275),[6] Megyes-*mal* (1275),[7] Hurus-*mal* (1264),[8] Irugh-*mal* (1252),[9] monticulus Kerek-*mali* (1299),[10] Nyr-*mal* (1326),[11] vinea Pop-*mal* seu Pyspük-*mal* (1269),[12] Pruthek-*mal* (1410),[13] promontorium Rezz-*mal* (1394),[14] Tere-*malia* (1225),[15], promontorium Uj-*mal* (1295, 1329),[16] promontorium Zeg-*mal* (1335)[17], mons Zevlev-*mal* (1219),[18] vinea Tusman-*mal* (1276),[19] berch Seleu-*mal* (1295),[20] promontorium Wy-*mal* (1295),[21] mons Mezes-*mal* (1281),[22] etc. Intr'un singur document din 1275 acest final *-mal* se repetă de şése orĭ: «in m o n t e qui dici-«tur Keyk-*mal*... ad locum qui dicitur Eleu-*mal*... ad pro-m o n t-orium quod vo-«catur Arnyk-*mal*... in loco qui dicitur Medyes-*mal*... eundo in m o n t e Bowoz-*mal* «dictum... ascendendo in m o n t e m qui dicitur Gudula-*mal*...»[23] E peste putinţă

(1) **Fejér**, *Codex. diplom. Hung.*, t. 6, vol. 3, p. 287.
(2) Ib. t. 4, vol. 2, p. 442.
(3) Ib. t. 5, vol. 2, p. 288.
(4) Ib. t. 4, vol. 3, p. 497.
(5) Ib. t. 10, vol. 7, p. 307.
(6) Ib. t. 5, vol. 2, p. 287.
(7) Ib.
(8) Ib. t. 4, vol. 3, p. 208.
(9) Ib. t. 4, vol. 2, p. 161.
(10) Ib. t. 4, vol. 2, p. 41.
(11) Ib. t. 8, vol. 3, p. 106.
(12) Ib. t. 4, vol. 3, p. 497.
(13) Ib. t. 10, vol. 5, p. 856.
(14) Ib. t. 10, vol. 2, p. 252.
(15) Ib. t. 3, vol. 2, p. 67.
(16) Ib. t. 7, vol. 2, p. 251.—t. 8, vol. 3, p. 386.
(17) Ib. t. 8, vol. 4. p. 121.
(18) **Wenzel**, *Codex Arpadianus continuatus*, t. II, p. 402.
(19) Ibid. t. 17, p. 146.
(20) Ib. t. 18, p. 202.
(21) Ib p. 205.
(22) Ib. t. 22, p. 350.
(23) Ib. p. 145 şi 154–5.

de a nu recunósce în tóte acestea *mal*, *mala*, *malia* sensul de «munte» **saŭ** de «loc rădicat», cu atăt maĭ vîrtos că cele maĭ multe sînt însoţite de lămurirea «mons», «pro*mont*orium», «vinea» (Weinberg). In limba maghiară cuvîntul nu există. Este dară un vechiŭ termin orografic, găsit de către Ungurĭ în Panonia tot aşa precum Românii găsiseră în învecinata Daciă pe *malva*. Şi să se observe că Ungurii aŭ dat peste el tocmaĭ în acea parte a Panonieĭ pe unde n'aŭ fost nicĭ o dată Românĭ, bună óră pe la Strigonia saŭ pe lîngă Buda. Forma panonică póte să fi avut, ca şi cea dacică, sufixul *-va*, judecând după formele «monticulus *Molluwa*» şi «monticulus *Molvua*» într'un act din 1214.[1] Alăturând acum pe dacicul *malva*, pe românul *mal* şi pe panonicul *mal* saŭ *malva* cu albanesul *mallĭ* «munte», resultă dela sine un prototip pan-tracic *malva* «munte». El se regăsesce, probabilmente, în anticul nume de oraş illiric *Dimallum*, menţionat deja în Tit-Liviŭ (XXXI, 27) şi pe care albaniştiĭ îl descompun în *di-mallte*-[tă] «doĭ-munţĭ»,[2] românesce «doă-malurĭ». In asemenea cas, duplul *ll* fiind o compensaţiune normală pentru *lv*, *Dimallum* = *Di-malvum*. In fine, mărginindu-ne de a urmări numaĭ tipul *mal-va*, să amintim glossa hesychiană despre un munte din Laconia: «Μάλεον δὲ ἀκρωτήριον τῆς Λακωνικῆς.»[3] Μάλεον, cu perderea digameĭ, este pentru ΜάλεϜον = *Malava*. În adevăr, muntele în cestiune se numesce pînă astăḑĭ în dialectul tzaconic Μαλεβό.[4] Conchidem : d. Hirschfeld are dreptate în acest sens, că «Dacia *Malvensis*» însemnéză «Dacia m u n t ó s ă», ér «colonia *Malvese*» — «coloniă de m u n t e».

108. *mamue* (épouvantail): пꙋдило, м а м ꙋ е кꙋ каре спар пъсъриле. 193.

Cf. medio-lat. *momus* şi *momerium*, germ. *Mumme*, *Mummerei*, franc. *momerie*, bohem. *mumraj* etc. Astăḑĭ se ḑice maĭ mult *momăc*, pe care d. Pontbriant (p. 447) traduce prin: «signe, signal, marque, estampille, enseigne». Cuvîntul, în tóte limbile, este de o origine c o p i l ă r é s c ă, fără ca să urmeze neapărat trecerea dintr'o limbă în alta. Cf. ingeniósa observaţiune a luĭ G. von der Gabelentz: «Mein kleiner Neffe pflegte alle runden Dinger mit einsylbigen Wörtern «zu benennen, die aus *m-m* und einem dazwischen stehenden Vocale bestanden, «welcher um so tiefer war, je grösser die Sache. *Mum* nannte er ein grosses run- «des Bild, *Mom* den Mond oder eine Taschenuhr, *Mim-mim-mim-mim* die Sterne «(plural durch Reduplication!)»[5]. Prin sens de «épouvantail», românul *mamue* se apropiă maĭ cu sémă de hesychianul: «μομμώ. δ ἡμεῖς μορμώ φαμεν, το φόβητρον τοῖς παιδίοις.»[6]

(1) **Fejér**, t. 3, vol. I, p. 155—472.
(2) **Hahn**, *Alban. Stud.* I p. 243.
(3) **Hesych.** ed. M. Schmidt, t. 2, p. 548, verbo Κόθηρα.
(4) **Deville**, op. cit. p. 54.
(5) **Steinthal-Lazarus**, *Zeitschr. f. Völkepsychologie*, t. 8 (1875), p. 306.
(6) **Hesych.**, t. 3, p. 118.

109. *mangăr* (espèce de monnaie): АССАРЇИ, БАНЪЛ, МАНГЪР. 43. — ѠБОЛ, БАН, МАНГЪР, ФИЛѢР. 110.

Turc. *mangur*, ung. *mángor*, serb. мангура.

110. *mânz* (poulain) : ЖРЕДБЕ, МЪНЗ. 205.

Vedĭ maĭ sus întroducerea la textul No. XXXI. Pe lîngă paralelurile aduse acolo, vom maĭ cita *manda* «viţel» în dialectul perso-ghilanic.[1]

111. *măţele corăbieĭ* (ancre) : АНКИРА, МЪЦЕЛЕ КОРЪБЇЕИ ЧЕ АРЪНКЪ ꙟН МАРЕ КЪ ФЪНИЛЕ ШИ ЦИН КОРАБЇА. 12.

Ca sens, este o imitaţiune din slavicul котка, котвица, dela котъ «pisoĭu», în dialectul neo-sloven şi serbesc chĭar мачка «pisică» şi «ancoră», cuvînt înrudit cu al nostru *măţă*, bohem. *macek*, unguresce *matska*, la Cumanĭ *mači*, dar şi nemţesce *Mieze*, ital. *mucia*, span. *miza*, fr. *matou*, vechĭu frances *miton* (cf. al nostru *motan*), astfel că este maĭ probabil că Slaviĭ, la carĭ cuvîntul nu e nicĭ vechĭu, nicĭ general, l'aŭ împrumutat din limbile romanice. Cf. şi alban. *maţă*, *miţă* «pisică», *macior* «pisoĭu» (Rossi).

112. *mazăre* (pois verts) : грах, МАЗЪРЕ. 209.

Lex. Budan. (p. 382) însoţesce cuvîntul *mazere* (scris cu *-ze-*, nu *-ză-*) de următórea interesantă notiţă : «Mulţĭ înţeleg prin *mazere* «fasolea», şi ca totuşĭ să «osebéscă una de către alta, numesc fasolea *mazere de grădină*, *mazere de par*, «éră aci arătata mazere (pisum) o numesc [*mazere*] *bumbulé*, [*mazere*] *rătundă*, «[*mazere*] *de cămp*, [*mazere*] *de călată* etc.» Dintru 'ntăiŭ cuvîntul cată să se fi aplicat la maĭ multe felurĭ de legume, maĭ ales însă la «pois verts», căcĭ şi albanesce *mòdzulă* însemnéză «pisum» (Hahn), la Macedo-românĭ μάτζαρε (Kavalliotes). Afară de paralelul celtic, pe care l'am dat maĭ sus în întroducerea la textul No. XXXI, vom maĭ adăuga aci că 'n argotul hoţilor din Grecia, în care sînt multe elemente române, de ex. Νδομνιζέος «dieu» (=*Dumnedeŭ*) în loc de θεός, orĭ-ce hrană în genere se chiamă μαζαράκι,[2] cf. deminutivul român *măzărică* «pois sauvage» (Pontbriant). Nu scim dacă cuvîntul trebuĭ pus în legătură—ne îndoim — cu tzaconicul Μαζαράκι[3] şi albanesul *Mazaraki*,[4] carĭ figuréză numaĭ ca numĭ proprie de localităţĭ.

113. *melcĭu* (tortue) : ЖЕЛВЪ, БРОАСКЪ ЦЕСТОАСЪ, МЕЛЧЮ. 73. — ЗЕЛВЫ, МЕЛЧИ. 75.

Forma obicĭnuită a cuvîntuluĭ este *melc*, ér sensul obicĭnuit nu e «tortue», ci

(1) **Chodzko,** *Popular poetry of Persia,* London, 1842, p. 554.
(2) **Francisque Michel,** *Dictionnaire d'argot,* Paris, 1856, p. 483.
(3) **Deville,** op. cit. p. 54.
(4) **Hahn,** *Alb. St.*, I p. 31.

«limaçon». *Melcŭ* din *melc* s'a născut prin asimilaţiune cu pluralul *melcĭ*, întocmaĭ ca moldovenesce *cărnaţ* în loc de forma muntenéscă cea corectă *cărnat* (=lat. *carnatum*)[1] prin asimilaţiune cu pluralul *cărnaţĭ*. Aceïaşĭ formă asimilată o aŭ şi Macedo-româniĭ : *zmeltzu* = *smelcŭ*,[2] în care iniţialul *s*, probabilmente de o origine prepoziţională, jócă acelaşĭ rol ca în *z-gripsor*, *s-gripţor* «griffon»=gr. γρόψ—γρυπός. Istoria cuvîntuluĭ *melc* noĭ am făcut'o pe larg cu o altă ocasiune.[3] Este zendicul *mûraka* «melc» şi celticul *melc'hueden* «melc». Aprobând acéstă etimologiă, Schuchardt maĭ adaogă pe lat. *murex* «scóĭcă»,[4] a căruĭa perfecta coincidinţă cu forma cea zendică, ca şi perfecta coincidinţă a formeĭ române cu cea celtică, e fórte remarcabilă. Transiţiunea logică dela «scoĭcă» la «bróscă ţestósă» ne întîmpină şi 'n latinul *testudo*. Paleo-slavicul ꙃєлвь, de asemenea, posedă ambele semnificaţiunĭ (Miklosich).

114. *mene* (moi) : прє мєнє. 100.

115. *menţire* (mensonge) : лганїє. мєнцирє. 94.

Ital. *mentire*. Cf. maĭ sus *cuvente* (la *desvoalbere*) şi *mene*, ér maĭ jos *vendecare*. In fapt este o şovăire între *e* şi *i*, căcĭ şi maĭ adesea ne întimpină formele : *mine*, *minţire*, *cuvinte*, *vindecare* etc. Cumcă *e* în asemenĭ casurĭ este conservaţiunea vocalismuluĭ primitiv, ér nu o re'ntórcere posterióră la acel vocalism, adecă nu o «vocalisaţiune întinerită» — întrebuinţând fericitul termen întrodus de Iagić,[5] probă acusativul *tine*, care ar fi devenit цинє, dacă *t* nu s'ar fi mănţinut prin continuitatea formeĭ *tene* alăturĭ cu *tine*.

116. *mesc*, *mescător* (je puise, celui qui puise) : почєрпаѭт водꙋ, мєск апа. 83. — виночєрпалник, мєскътор дє вин. 54.

Nu se găsesce nicĭ într'un dicţionar. Astăḑĭ limba română nu are vre-un termen propriŭ pentru ideïa de «puiser, haurire». *Mesc* este exactamente = lat. *misceo*, ca *tac* din *taceo*, *fac* din *facio* etc. Deja la Romanĭ *misceo* avea semnificaţiunea de «daŭ de băut» : «qui alteri misceat mulsum» (Ovid. Metam. I. 147), de unde transiţiunea directă la «puiser». In cele-l'alte limbĭ romanice lat. *misceo* nu s'a conservat decăt numaĭ prin forma intermediară *misculare*, de unde it. *mischiare*, span. *mesclar*, fr. *mêler* etc. Românul *mesc*=*misceo* este dară cu atăt maĭ interesant. Româniĭ din Istria posedă inchoativul *miscesc*=*miscesco*, dar numaĭ cu sensul de «amestec».[6]

117. *méser* (pauvre) : съромашєскꙋ єꙋ, сꙋнтꙋ мѣсєр. 107.

Lat. *miserum*, it. *misero*, sp. *misero* etc. D. Cipar a atras de-mult şi 'n maĭ

(1) Necunoscĕnd acéstă formă, d. Cihac, p. 44, crează pentru moldovenescul *cărnaţ* un prototip latin *carnaceus*.
(2) **Thunmann**, p. 223.
(3) **Hasdeŭ**, *Principie de filologia comparativă*, t. 1, p. 88—99.
(4) În **Gröber's** *Zeitschr. f. roman. Philol.*, t. 1, p. 482.
(5) *Podmladjena vokalizacija*, Zagreb, 1869.
(6) **I. Maiorescu**, *Itinerar în Istria*, Iaşĭ, 1874, p. 104.

multe rîndurĭ atenţiunea asupra acestuĭ cuvînt, destul de des în vechile tipăriture române. De ce dară l'a uĭtat d. Cihac, punênd (p. 168) numaĭ pe deminutivul *mişel=misellum*?

118. *mestécăn* (bouleau) : БЕРЕЗА, МЕСТѢКЪН. 176. 186.

Cuvînt de formaţiune curat romanéscă, deşi din elemente latine. Vine din *mestec*=lat. *mastico*, prin sufixul *-in* după analogia luĭ *carpen*=*carp-inum*, *frasin* =*frax-inum* etc. (cf. maĭ jos la cuvîntul *mojren*). Finalul *-cinum* a trecut în *-căn* întocmaĭ ca în *cér-căn*=*cir-cinum*. Muguriĭ mestécănuluĭ fiind dulcĭ, ţeraniĭ românĭ din unele locurĭ, bună óră din Gorj în Oltenia, îĭ m e s t e c ă în gură, de unde şi numele arboreluĭ.

119. *mihalţ* (barbotte, gadus lota) : ТѸЛѢ, МИХАЛЦ. 211.

Ung. *menyhal*, cu sufixul deminutival *-ţ*=*uţ*.

120. *misurcă* (casque, heaume) : ШЛЕМЪ, КОИФ, МИСѸРКА. 172.

Polonesce *misiorka* şi *misiurka* «coĭf», ceĭa-ce Matzenauer (p. 255) derivă din franc. *visière* «partie antérieure du casque». Etimologiă de tot greşită. Sensul fundamental al *misurcăĭ* este : «coĭf oriental», dela arabo-turcul *Miçir* «Egipt». Tot aşa arabesce *miçirî* «Egiptén» se chĭamă un fel de sabiă, ér *miçirî mâr* o lance (Vullers). La Polonĭ cuvîntul a petruns prin intermediul Românilor.

121. *mocan* (paysan, imbécile) : СЕЛНИК, М О К А Н. 136. — НЕВѢГЛАС, ПРОСТ, М О К А Н. 104.

Cf. ital. *macù* «orfan» în Brescia, *màcan* «băiat» în Val-Tellina = celtic. *mak, makan* «fecĭor».[1]

122. *mojren* (frêne, fraxinus) : ЕСЕНОВО ДРЕВО, М О Ж Р Е Н. 209.

Cf. bohem. *modrjn* (citesce : modrjin), un fel de brad : «pinus larix», polonesce *modrzew*. Cu tóte astea, românul *mojren* este format întocmaĭ ca *palt-en*, *fras-in*, *carp-en*, *mestéc-în*, *curp-en* etc. In dicţionare nu se găsesce.

123. *molidvu* (mélèze, pinus larix) : ПИТИС, МОЛИДВѸЛ. 126.

Astăḑĭ *molitfu*, *molid* şi *molif* (Lex. Bud.), prin diferite modalităţĭ de asimilaţiune din prototipul comun *molidvu* (*dv=dd=d; dv=tf=ff=f*). În partea radicală, póte şi în sufix (*d=z* la Românĭ şi la Celţĭ), se întâlnesce cu franc. *mélèze*, în dialectul languedocian *mele*, termen isolat în limbile romanice, pe care Diez îl derivà din *mel-lerce* (=*mel-larix*, quasi «brad dulce» saŭ «brad de mĭere»)[2], etimologiă maĭ mult decât problematică prin sine însăşĭ, care devină însă chĭar im-

(1) Biondelli, *Dialetti gallo-italici*, Milano, 1853, p. 71.
(2) Ap. Scheler, p. 196.

posibilă în comparaţiune cu terminul român, unde *mol-* nu póte veni din lat. *mel.* Trebuĭ să admitem o origine celtică. Cf. pedemontanul *malés*, *maléso* «mélèze» (Biondelli).

124. *moştén* (indigène, originaire du pays) : тоземец, мощѣн, wм де цѣрѫ. 150.

Cf. maĭ sus textul XXVIII etc., unde *moştén* apare ca «proprietar». E peste putinţă a 'l separa de *moş* «bunic», de unde *moşiă* «proprietate» (literalmente : «avitum»), şi de *moşnég* «bătrîn». Acest din urmă cuvînt, în care sufixul *-ég* este pejorativ ca în *dulc-ég* , *drum-ég*, *pătu-ég*, *şomo-ég* etc., şi 'n care *-şn-* provine din *şt* ca şi 'n actualul *moşnén* din *moştén* (cf. maĭ sus la cuvîntul *duméstec*), revenind adecă la *moştég*=*moşt-ég*, probéză că 'n *moş* s'a perdut finalul *t*. Tema comună în *moşt-én*, *moş-tég* şi *moş[t]* este *moşt*, pe care o găsim, în adevĕr, în albanesul *motş-im* «bătrîn», propriamente «annosus», dela *mot* «an». Formele române corecte ar fi *motşu*, *motşén*, *motşég*, în carĭ însă a ocurs metatesa *tş*=*şt* din causa cunoscuteĭ predilecţiunĭ a limbeĭ nóstre pentru grupul *şt*.

125. *mozavir*, *mozaviresc* (dénonciateur, hypocrite, je calomnie) : навѣтник, мозавир. 101.—порецни, а пороклн, а мозавири, а пѫры. 116.—притворник, префѫкѫтор, хиклѣн, мозавир. 123. cf. 124.

Karagić (Lex. 375) aduce мȣсеведа «calumnia», мȣсеведити «inique accusare», мȣсевецнја «calumniator», pe carĭ le indică ca de provenință turcă.

126. *mugur* (bourgeon, germe, jet) : вершїе дȣбнагw, мȣгȣр де копач. 187.—разботѣнїе, дезгѫȣкаре, кѫнд се дезкаȣкѫ мȣгȣрȣл. 130.

D. Cihac (p. 170) îl derivă din lat. *muculus*, deminutiv din *mucus* «muc». Etimologiă radicalmente greşită. Este albanesul *mugul* «germoglio, innesto, pic«colo ramicello che si taglia da un arbore per innestarlo in un altro» (Rossi). Accentul în *mugur*=*mugul* este de o potrivă pe prima silabă. Pentru corespundinţa regulată a finaluluĭ român *r* cu albanesul *l*, cf. la cuvintele *măgură*, *mazăre*, *viezure*. Cf. sanscr. *mukula* «bourgeon, bouton» (Böhtlingk-Roth).

127. *mursec* (je dévore, je mange comme les bêtes sauvages) : звѣрофадина, мȣрсекат, мѫнкаре де хїарѫ.

D. Cihac (p. 174) derivă din lat. *morsicare* (cf. ital. *morsecchiare*) pe al nostru *muşcare*, fără a cunósce forma *mursec*, care singură corespunde din punct în punct prototipuluĭ lat. *morsico*. Cât pentru *muşc*, el provine din forma latină colaterală *mordico*, în care licuida+dentala *-rd-* de 'naintea lui *c* aŭ trecut în *ş* întocmaĭ aşa ca licuida+dentala *-nt-* în *muşcel*=*monticellum*. Un fenomen analog al treceriĭ grupuluĭ licuida+nasala în *ş* ne presintă limba zendică[1] : *peşu*=*peretu*

(1) **Fr. Müller,** în **Kuhn,** *Beiträge*, t. 5, p. 382, şi în *Sitzungsberichte d. wiener Akad.*, hist.—phil. Cl., t. 66 (1870), p. 370.—Cf. **Schleicher,** *Compend*[3]., t. 3, p. 197.

=*partu*, *aşa*=*areta*=*arta*, *antavahista*=*aşavahista* etc. In acest mod, Românii aŭ conservat ambele forme latine *morsico* şi *mordico*. In popor cuvîntul *mursec* există pînă astădĭ, deşi în dicţionarele române nu figurézĕ.

128. *naljosul*, *nalsusul* (de haut en bas, de bas en haut) : низбръдо, наложосꙋл. — избрьдо, налсꙋсꙋл. 211.

În dicţionare lipsesce.

129. *nişchiţel* (un petit peu) : сцѣгло, нишкицел, пꙋцинел. 142.

Astădĭ se întrebuinţézĕ—şi acésta numaĭ în Muntenia—forma contrasă *niţel*, pe care un excentric, necunoscênd pe *nischiţel*, o derivà prin afereso-metatesă din *puţinel* = *puniţel* = *niţel!* *Nişchiţel* «puţinel» este deminutiv din *neşcăt* «puţiu», cuvînt fórte des în Psaltirea luĭ Coresi (Ps. 8, 16, 36, 54, 104, 106 etc.) şi care provine din *nu-sciŭ-căt*=*nescio-quantum* tot aşa ca *neştine* din *nu-sciŭ-cine* = *nescio-quinam* saŭ *nescare* din *nu-sciŭ-care*=*nescio-qualem*.[1]

130. *noĭan* (océan, profondeurs de la mer) : пꙋчина, лꙋчїꙋл мърїи, адънкꙋл, ноанꙋл. 125.

Etimologia propusă de d. Cihac (p. 180) din *oceanum* «avec prothèse d'un *n* «et syncope du *c*: *okeanus-oean-noean*» este absolutamente imposibilă, căcĭ numaĭ latinul *g* între vocale, dintre carĭ cea de a doua trebuĭ să fie móle, póte să dispară la Românĭ, de ex. *maĭ*=*magis*, nicĭ o dată însă nu dispare *c* saŭ *k*. Afară de acésta, nu este corect de a vorbi despre «prothèse d'un *n*» în limba română, fiindcă în *nalt* saŭ în *nălbesc*—însuşĭ d. Cihac o scie — *n* nu este protetic, ci prepoziţional : *nalt* =*înalt*, *nălbesc*=*înălbesc*, ér în macedo-românul *număr*=*umăr* el este pronominal : *un-umăr*=*unumăr*=*număr*. Tot preposiţional, dacă nu pronominal, nicĭ decum însă protetic, este *n* şi 'n *noĭan*=*în-oĭan*, ca şi 'n sinonimul italian *nabisso*=*in-abisso*. De unde însă derivă *oĭan?* Este albanesul *uĭana* «ocean» dela *uĭ* «apă».[2]

131. *olele!* (hélas) : оуфъ, ѡлеле, небое, оуоу. 159.

Interjecţiune de durere cu *l*, comună aprópe tuturor limbilor şi care ar fi de ajuns chĭar ea singură — fie ḑis în parentesĭ — pentru a resturna faĭmósa teoriă a luĭ Fick despre neprimitivitatea sonuluĭ *l* la Ario-europeĭ.

132. *omide* (chenille) : гꙋсеница, ѡмиде. 64. 178.

Grec. ὁ μίδας. Este fórte interesant că articolul grec a remas încorporat în forma română, negreşit pentru a da maĭ mult volum disilabeĭ, pe când în *strachină*=ὀστράκινα, vorbă de doă orĭ maĭ lungă, a perit, din contra, chĭar organicul *o*, confundându-se cu articlul nedefinit român.

(¹) Cf. **Hasdeŭ,** *Principie de filologia comparativă*, t. 1, p. 39.
(²) **G. de Rada,** *Antichità della nazione albanese*, Napoli, 1864, p. 7.

133. *omuşor* (lobe ou portion saillante au cou d'un animal) : ѡ-жерелїе, ѡмꙋшорꙋл ꙟн грꙋмаꙁ. 166.

Trebuĭ să fie resultatul uneĭ etimologie poporane; dar din care altă vorbă anume, nu scim.

134. *păinichĭu* (céréales en général, surtout une espèce de millet) : пыро, пѫинникю, грѫꙋ, секарѫ, мѫлаи. 125.

Lat. *paniculum*, deminutiv din *panicum* «un fel de meĭu». Tot din deminutivul *paniculum* vine şi spaniolul *panol*. Din positivul *panicum* derivă românul *părinc* «panicum miliaceum» (Lex. Budan.), prin trecerea luĭ *n* în *r* şi nasalisarea sufixuluĭ *icum* (Cihac). Forma română *păinichĭu* atăt de interesantă, a fost pînă acum necunoscută.

135. *pépene curcubenos* (melon d'eau, cucurbita citrullus) : лꙋбеница, пѣпене кꙋркꙋбенос. 208.

Pépene curcubenos = lat. *peponem cucurbitosum*. Să se noteze însă că al nostru *pépene*, macedo-românul *pépine* şi albanesul *pĭepăn*, tóte cu accentul pe prima silabă, nu pot deriva din latinul *pepònem*, de unde italianul *pepòne*, ci provin dintr'un tip latin ne-clasic *pèpinem*. Căt privesce pe *curcubenos*, forma *curcubétă* = lat. *cucurbita* existănd pînă astăḑĭ (Cihac p. 65), trecerea finaluluĭ *-tos* *(curcubetos)* în *-nos (curcubenos)* se explică numaĭ dóră prin asimilaţiunea sufixală cu *-ne* din *pépene*. De observat, în fine, metatesa *curcu*=*cucur*, pe care o găsim şi 'n macedo-românul *curcubetă* (Kavalliotes).

136. *pespe* (au delà de, au dessus de) : песпе пꙋтѣре. 112. — песпе фире. 119. — преꙁ, песпе. 119.

Cf. maĭ sus Notanda la texturile XVIII, XIX. In manuscrisul d-luĭ Sturdza se găsesce însă şi forma *peste*, de ex. la f. 43 : пeсте мѫнѫстири, пeсте ѡщи...

137. *pestire* (lenteur, retard) : мꙋденїе, пестире [*Berindă :* ѡмешкане]. 98.

Lat. *postire* «a merge după alţiĭ»=«a întărḑia». Tot prin *o*=*e* vine al nostru *ghem*, macedo-românul *glem*, din lat. *glomus*, ital. *ghiomo*. Deja în latina rustică a putut exista o formă *pestire* alăturĭ cu *postire*, ca *retundus* din *rotundus* şi maĭ ales *compes* lîngă *compos*, unde este în joc tocmaĭ silaba *pos*=*pes*. Spaniolul *hermoso* vine din lat. *fermosus* = *formosus*, spaniolul *nemon* din *gnomon*, şi nemic nu ne împedecă, prin urmare, in spaniolul *pestoreja*=*pest-oreja*=*post-auriculam* «cerbice», literalmente «după ureche», de a vedé pe vulgarul latin *pest* din *post*. O analogiă perfectă cu românul *pestire*=lat. *postire* ne presintă alban. *pemmă*= lat. *poma*.[1] Cuvîntul lipsesce in dicţionarele române, dar nu e rar în vechile nóstre tipariture.

(¹) Cf. **Schuchardt**, *Vokalismus*, t. 2, p. 211—217.

138. *pin* (pin sauvage, pinus sylvestris) : питис, сѫсна, пинꙋл. 125.

Lat. *pinus.* D. Cihac (p. 205) greşesce dară, când crede că *pin* nu este la Românĭ un «terme populaire». La Macedo-românĭ *kinu* (Kavalliotes).

139. *plătică* (gardon, cyprinus rutilus) : лащх, плътикъ [*Berindă :* лащъ, рибѣ сїе имѧ есть). 94.—листика, плътика. 211.

Polon. *plotka, plocica, plociczka.* Cf. germ. *Plötze.*

140. *plocad* (couverture) : гꙋбер, поклад, плокад. 206.

Metatesă din slav. покладъ, literalmente «pus peste ceva».

141. *plumănĭ* (poumons) : плюкѣ, плꙋмънїи. 205.

Lat. *pulmonem.* Astădĭ se întrebuinţéză numaĭ forma cu vocala obscură : *plămînă*, ér la Macedo-românĭ : *pălmună.*

142. *polegniţă* (verglas) : голоть, полегницъ [*Berindă :* серенъ, ижеледица, гололедица]. 62.

Acelaşĭ cuvînt, la f. 213 : поледица, după cum şi este forma serbo-bulgară dela paleo-slav. поледити «glacie tegere» (Miklosich). Trecerea luĭ *d* în *gn* este numaĭ aparinte. In realitate, sufixul *-iţă* a fost înlocuit prin sufixul *-niţă*, adecă *poledniţă*, de unde apoĭ *dn*=*gn.*

143. *porănb, porumboae* (pigeon, colombe) : голꙋбъ, порънбꙋл.—голѫбице, порꙋмбоаѧ. 207.

Lat. *palumbum*, ital. *palombo* etc. (Cihac). In glossa de faţă e remarcabilă forma bărbătéscă cu *-ănb-* în loc de primitivul *-umb-*, pe care 'l conservă forma cea femeĭască. Scăderea iniţialuluĭ *pa-* la *po-* este propriă dialectuluĭ român nordic, căcĭ Macedo-românîĭ dic *părumbu* (Kavalliotes), transiţiune normală din lat. *palumbum.*

144. *povară* (charge, fardeau): бремѧ, сарчинъ, поваръ. 49.

Paleoslav. повора «brancard», de unde român. *povară* prin intermediarul *povoară.* Cuvîntul paleo-slavic însă, după Matzenauer (p. 405), vine la rîndul seŭ din gr. ἀποφορά «apport». Termin eminamente românesc este *sarcină*=lat. *sarcina*, pe care nu l'aŭ moştenit nicĭ Francesiĭ, nicĭ chĭar Italianiĭ.

145. *prăstură* (jument) : лакїмїе, прꙋстꙋра. 205.

Cf. maĭ sus la cuvîntul *duvalmă.* Pentru înţelegerea quasi-slaviculuĭ лакїмїе, servă o glossă în Miklosich (Lex. 331) : лакиний конь воиничьскыхъ θήλειαι ἵπποι εἰς ἅρματα, de unde ar urma că *prăstură* este «cavale de guerre». Insemnând épă, cuvîntul *prăstură*=*prăsitură* vine învederat din *prăsesc* «engendre», termin aplicabil la vite în genere, deşi la început el avea înţelesul de tot

restrîns de «a fătà purceĭ»=serb. прасити «ferkeln, porcos pario» (Karağić) dela paleo-slav. прасѧ «porc». Miklosich a uĭtat acéstă vorbă între slavismele limbeĭ române. Sub raportul economic, generalisarea cuvîntuluĭ *prăsesc* asupra tuturor vitelor, probéză că crescerea porcilor juca un rol fórte important la Româniĭ din evul-mediŭ, după cum este pînă astădĭ în Oltenia.

146. *prund* (littoral maritime) : поморїе, цѫрмꙋриле мѫрїй, прꙋндꙋри. 115.

Sensul ordinar al cuvîntuluĭ este «năsip» dela slav. прѫдъ, ung. *porond*.

147. *a răduce, răducător* (être semblable, pareil) : подобник, рѫдꙋкѫтор. 195. — прикллада, рѫдꙋчерѣ. 196.

Cf. în Cantemir : «Нꙋмитор адꙋкѫнд пре тѫнѫр ꙟнаинтѣ са ши кѫꙋ«тѫндꙋ-й тинерецилор ши мѫримїй кипꙋлꙋй, аꙋ ꙟнчепꙋт а-л лови ла инимѫ «сѫ нꙋ кꙋмва фїе вре ꙋнꙋл дин непоцїй лꙋй чїй лепѫдаций, кѫчй ши ла фацѫ «фоарте ш'аꙋ фост рѫдꙋкѫнд кꙋ дѫнсꙋл».[1] Este o aplicațiune interesantă a latinuluĭ *readduco* = ital. *radduco*. In dicționarele române nu se găsesce. Astădĭ se maĭ întrebuințéză cu sensul analog numaĭ simplul *aduce* în locuțiunea : *cam aduce* «se asémănă».

148. *răfrec, răfrecătură* (chiffon) : рꙋб, рѫфрекꙋл. 205. — рꙋбище, тивѣнѫ, рѫфрекѫтꙋрѫ. 133.

Din lat. *refrico* «re'noesc», de unde apoĭ sensul de «cărpesc». Astădĭ necunoscut.

149. a *se rășkira* și a *se răshira* (étendre les ailes) : раꙁкрилѣю, рѫшкирꙋ-мѫ, рѫсхирꙋ-мѫ, арипеꙁꙋ-мѫ. 131.

Un neașteptat paralel românesc pentru cunoscutul fenomen grec al mutăriĭ aspirațiuniĭ, bunŏ-óră : χύτρα=κύθρη, Θελποῦσα=Τελφοῦσα, τάφος=θάπος și altele, adecă *ch*yt=cyt*h*, *th*elp=telp*h*, tap*h*=*th*ap etc. În adevăr, cele doă forme pe carĭ ni le dă glossa de față : рѫшк (răș*h*c)=рѫсх (răsc*h*) ne presintă aspirațiunea mutându-se dela *s* la *c* saŭ vice-versa, astfel încât să formeze cu consóna cea aliată un singur son intim : ш=*sh* și χ=*ch*, lăsând de tot pure pe consónele cele desaliate, întocmaĭ ca în fonetica grécă. Cu tóte acestea, nicĭ *c*, nicĭ *h*, nu sînt aci originale, ci provin din *f*, cuvîntul sunând propriamente *răsfir*, o compozițiune din particula prefixă *răs*—fie slavicul раꙁъ, fie latinul *re-ex*=ital. *ris*— și din *fir*=lat. *filum*=ital. *filo* (în dialectul milanes *fir*)=span. *hilo*=franc. *fil* etc. Francesiĭ în *file* și Italianiĭ în *fila* aŭ o formațiune colaterală din pluralul latin *fila*. *Răsfir*, ca sens fundamental, însemnéză : «desfac ca firul». Lexiconul Bu-

(¹) **Cantemir,** *Chronicul,* ed. Iașĭ, 1835, t. 1, p. 76.

dan cunósce numaĭ forma *răşchir*. D. Pontbriant (p. 629, 609) pune *resfir* şi *răschir* ca doă vorbe separate, dând celuĭ de'ntâiŭ înţelesul fals de «nettoyer avec son bec», fiind-că n'a înţeles locuţiunea poporană pe care o citéză : «îşĭ *resfiraŭ* aripele» (*étendaient*, nu *nettoyaient*), ér pe cel-l'alt traducênd bine prin «éparpiller». Variantul *răshir* n'am găsit nicăirĭ. Pentru şovăirea între *f—h—k*, cf. maĭ sus *jăhuesc—jăfucsc—jăcuesc.*

150. *răscumpăr* (je me venge) : мщꙋса, ръскꙋмпър ѡарекꙋм пентрꙋ ръꙋтатѣ че аꙋ фъкꙋт. 96.

Veḑĭ maĭ jos : *scumpăr.*

151. *rubă* (chiffon) : рꙋбище, тивѣнъ, ръфрекътꙋръ, рꙋбъ, кърпъ. 133.

Serb. рꙋб «basmà pe care o pórtă ţerancele pe cap» (Karagić), din paleo-slav. ржбъ «pânză» (Miklosich). N'are decât o asemenare de azard cu ital. *robba*, franc. *robe* etc., carĭ tóte sînt de provenință germană (Littré).

152. *rumăn* (tributaire, corvéable) : ѡбладаемый, рꙋмън, чел бирꙋит. 164.

Cf. maĭ sus Notanta la textul No. XXI.

153. *să* (si) : ако га стретеши, іар съ-л вер тимпина. 211.

Lat. *sí*, conservat cu sensul seŭ propriŭ «dacă». Nu e rar în vechile tipăriture române, cf. Cihac p. 237. Este de observat şi вер=actualul *vei*, cu conservaţiunea luĭ *r*. Cf. maĭ jos cuvîntul *săvai.*

154. *sahaidac* (flêche tatare) : тꙋлъ, тꙋлбъ де сахаидаче. 151.

Cuvînt tătăresc, care dela foştiĭ Nogaĭ din Crimea a trecut şi la veciniĭ lor Slavĭ : malorusesce сайдак, polon. *sajdak* «carquois», *sajdacznik* «archer». In glossa de faţă însemnéză «săgétă», căcĭ altfel nu se póte înţelege «tulbă *de* sahaidace». Tot aşa pare a fi şi în mitropolitul Dosofteĭu :

«Моав ши Агар ла съхъйдаче,
«Гебал ши Амон гътаꙁж ланче,
«Амалехиціи фарекж пꙋшче,
«Филистиманіи праціи с'арꙋнче...»[1]

155. *sămărăt* (gai, enjoué) : шꙋмен, съмърът, вѣсел. 172.

Prin acéstă glossă se distruge cu desăvîrşire etimologia, altmintrea fórte plausibilă, pe care o propunea reposatul Rösler pentru cuvîntul nostru *posomorît* : «mit slavischer Bildung aus magy. *szomorú* traurig».[2] *Sămărăt* însemnând «ve-

(1) *Psaltire*, Uniow, 1681, ps. LXXXI.
(2) Rösler, *Romänische Studien*, p. 351.

sel», opusul seŭ *posomorît* «ne-vesel» este compus necesarmente din *sămărît* preces de particula negativă *po-*; saŭ maĭ bine ḑicênd, *sămărît* şi *posomorît* fiind forme participiale, verbul *sămărî* cu sens de «veseliă» este opusul verbuluĭ *po-somorî* cu sens de «ne-veseliă», adecă e preces de *po*=«ne». In adevĕr, *pa* este particulă de negaţiune în limba albanesă, care întră tot-d'a-una în cuvinte compuse: *pa-bessă* «ne-credincĭos», *pa-mundună* «ne-putincĭos», *pa-ştatşm* «ne-corporal» etc. Tot aşa este în *pa-sămărî*, de unde scăderea vocalică *posomo-* prin acţiunea celor doă labiale, dintre carĭ iniţialul *po* = *pa* îşĭ are părechea în *porumb* = *palumbum*. Pentru positivul *sămărî* noĭ nu găsim vre-un paralel în limba albanesă actuală întru cât ne este cunoscută, dar acésta nu atinge întru nemic rigurositatea conclusiuniĭ de maĭ sus, fie că un asemenea paralel se va afla maĭ tărḑiŭ, fie că se va fi perdut. Să observâm numaĭ că în *sămărî* partea radicală este *sam*, de unde *săm-or* şi 'n fine *să-mor-esc* întocmaĭ ca din *jos* formaţiunea secundară *jos-or* şi formaţiunea terţiară *jos-or-esc* (cf. Cihac p. 134). Faptul preţios este constatarea şi 'n limba română a particuleĭ negative albanese *pa*=sanscr. *apa*.

156. *săpşóră* (houe, hoyau) : рылец, сѫпшоарѫ. 134.

Sinonim pentru *hărlcţ*=slav. рыльцъ, despre care veḑĭ maĭ sus Notanda la textul No. XXXI. Deminutiv din *sapă* «houe», care — existând în unele dialecte slavice numaĭ ca vorbă împrumutată (Matzenauer p. 303)—este medio-lat. *sapa* «houe», adus ca termin latin rustic sub forma de *sappa* deja în Isidor de Sevilla din secolul VI, franc. *sape* cu deminutivul *sapeau*, ital. *zappa*, span. *zapa* cu trecerea *s*=*z* ca în *symphonia*=it. *zampogna*=sp. *zampoña* (la noĭ *cimpoĭu* cu iniţialul ć din *s*, cf. maĭ sus la cuvîntul *ćĭovlică*).

157. *săvai* (quoique, bien que, au moins) : и оуво, мѫкар, сѫваи, 84. — поне, ѫнкаиле, мѫкар, сѫваи. 116.

Din *să-va* «dacă vrea» (si libet), de unde *săvaĭ* prin analogiă cu *încaĭ*, *maĭ*, *numaĭ* etc. In dicţionarele române nu se găsesce şi din limba literară a despărut de-mult, dar poporul dela ţéră îl maĭ păstréză pe a-locurĭ. În vechile nóstre tipăriture nu e rar. D. Cihac nu-l cunósce.

158. *a se scarandivi* (être dégoûté, répugner) : ѡмражаюса, мѫ скарандивеск саѹ скрѫбеск.—ѡмраженїе, скарандивире, ѹрѫре, скрѫбире. 166.

In dicţionarele române nu se găsesce. Sub raportul vocalic, este interesantă netrecerea în vocală obscură a celor doĭ *a* neaccentaţĭ : sc*a*r*a*n-. In privinţa etimologică, este paleo-slav. скараѧдовати-сѧ (=skarendovati-) «répugner» din скараѧдъ (= skarendŭ) «puant».

159. *scovardă* (sorte de gâteau) : сковраДникъ, сковардѫ. 137.

Paleo-slav. сковрада, cu trecerea luĭ ра în *ar* după cum a trecut ла în *al* în

baltă = блато şi 'n *daltă* = длато, tóte acestea deja prin fonetism românesc, fără a fi trebuinţă de a alerga la formele proto-slavice *балт- şi *далт-.

160. *scumpăr*, *scumpărătoriu* (je me venge, vengeur, vindicatif) : месть, скѹмпъраре.—месникъ, скѹмпъръторю. 96. 98.

Cf. maĭ sus *răscumpăr*. *Scumpăr*=*ex-comparo* şi *răscumpăr*=*re-ex-comparo* însemnéză literalmente «je rachète». Cu acest sens, cuvîntul lipsesce în d. Cihac (p. 13). Resbunarea considerată ca «rachat» este consecinţa instituţiunilor juridice medievale, când rudele ucisuluĭ se împăcaŭ cu ucigaşul pentru o plată óre-care hotărîtă. Tot de atuncĭ datéză vorba: *resbunare*=*re-ex-bonum-*, adecă «îmbunătăţirea» reuluĭ celuĭ comis. Sensul *răscumpărare* «vengeance» = «rachat» apare limpede maĭ cu sémă în Pravila luĭ Vasile Lupul, de ex.: «де ва трѣче «сѹдалма ши ла алть ѡбразь, атѹнче ачела ал трен ѡбразь поате съ вїе съ «пъраскѫ ла џюдець, ши съи ръскѹмпере џюдецѹль, кѹмѹ саре ѕиче ва «сѹдѹи нещине пре вреѹнь копиль ши сѹдалма нѹ ръмъне асѹпра копилѹлѹи, «че трѣче ла татъсъѹ, атѹнче макарь къши прїимѣще сѹдалма, ꙗръ та- «тъсъѹ поате съ вїе ла џюдець ши съш чаръ ръскѹмпъраре».[1]

161. *selbeḑesc* (je pâlis) : побледѣваа, селбеѕїа. 193.

Cuvînt fórte remarcabil. Este denominativ dela *salbed* «pâle»=latin. *subalbidum* cu vocalisarea luĭ *b* între vocale ca în *sebum* = *seŭ*, *subulam* = *sulă* etc., adecă *subalbidum* = *salbidum* = *salbed* (cf. *putridum* = *putred*, *rancidum*= *rînced*, *fracidum*=*fraged* etc.). Astăḑĭ se ḑice maĭ mult *sarbed*, conservând însă sensul de «pâle», pe lîngă care s'aŭ maĭ desvoltat accepţiunile de «fade, insipide, âpre, âcre, revêche, hâve». Necunoscênd forma *salbed* = *subalbidum*, d. Cihac (p. 241) derivă pe *sarbed* din latinul *in-sapidus* prin aferesa luĭ *in*, epentesa luĭ *r* şi trecerea luĭ *p* în *b*!

162. *semuesc* (réfléchir) : размышлаю, разсѹждаю, семѹеск, алег кѹ кѹџетѹл, жѹдек, сокотеск. 131.

Frumósă grupare de patru sinonime române pentru «réfléchir». *Semuesc* nu se află în dicţionarele române. Probabilmente vine dela *sémă* (=*samă*=ung. *szám*?), cf. «a da samă», «a băga samă» etc., prin sufixul verbal *-ui-*, care servă în limba română a formà denominative, fie din vorbe moştenite, fie din cele împrumutate, vechĭ saŭ noue. Acest punct — vom profita de ocasiunea ce ni se presintă — merită din parte-ne o parentesă. Pentru sufixul nostru verbal denominativ *-ui-* în cuvinte de origine latină, cf. *căpăt-uesc*, *ghem-uesc*, *jur-uesc*, *legĭ-uesc*, *păcăt-uesc*, *pesc-uesc*, *spic-uesc* etc. Acest sufix *-ui-* corespunde pe deplin sufixuluĭ albanes *-ue-* din 1ma şi 2da conjugaţiunĭ active după gramatica luĭ Lecce, de ex.: a *pesc-ui-* = me *peşk-ue-*, a *plumb-ui-* = me *plumb-ue-*, a *învăl-ui-* = me *im-*

(1) *Cartea româněscă de învăţătură*, Iaşĭ, 1646, f. 125 verso.

văl-ue-, a *răfui-* = me *răfue-* etc. Vocala intercalată *u*, prin care se distinge acest *-ui-* saŭ *-ue-*, este identică cu grecul ο în ἰατρε-ό-ειν, δουλε-ό-ειν, θεμιστε-ό-ειν (=legĭ-u-i), ἀμφιπολε-ό-ειν (=sîrg-u-i) etc. şi cu slavicul в în к8по-в-ати, во-јε-в-ати, съвѣща-в-ати (= sfăt-u-i = βουλε-ό-ειν = măs-u-e) etc., unde υ şi в presintă la Elinĭ şi la Slavĭ aceiaşĭ natură denominativă.[1] Remâne a se cerceta a-parte originea acestuĭ *-u-*, modul seŭ de distribuire în conjugaţiunea fie-căriĭ din cele patru limbĭ, urmele sale posibile în cele-l'alte graĭurĭ ario-europee, maĭ ales în cele eranice începênd dela zendica,[2] etc. Ne mărginim aci a constata importanţa fenomenuluĭ.[3] Ce e maĭ curios decât tóte, este că d. Cipar se preface că nu cunósce existinţa verbilor cu *-ui-* în limba română. Ĭată pînă unde împinge hotărîrea sistematică de a nu vedé la noĭ decât numaĭ şi numaĭ elemente latine!

163. *slomnu* (vestibule de l'église) : припрата, сломн8л. 207.

Astădĭ în limba poporană *slon* «barrière», pe care Miklosich (Lex. 858) îl derivă din paleo-slav. слонити «appuyer». Atuncĭ însă ar trebui explicat *m* în forma *slomnu*.

164. *sluga norodului* (bourreau) : сл8га народныи, сл8га народ8л8и, гѫдѣ. 137.

Ḑicerea română este o simplă localisare din slavicul сл8га народный, care la rîndul seŭ este o pură imitaţiune din grecul δήμιος «calâŭ» dela δῆμος «popor». Şi la Românĭ, şi la Slavĭ, pare a fi fost numaĭ o locuţiune savantă, nu poporană. Merită a fi menţionată ca specimen de obicĭnuitul pedantism al începuturilor literare, la noĭ ca şi la orĭ-ce alt popor.

165. *solzi*, *zolzi* (écaille) : чешю8а, солѕїи. 171. — скралище, ѕолѕїи. 211.

Şovăire între iniţialul *s* şi *z*, prin care se justifică trecerea definitivă *zer* = *serum*, *zahar*=*saccharum* etc. şi care este analógă cu şovăirea între *ş* şi *j*, semnalată la cuvîntul *jold*. Singularul *solz* este pentru *sold* prin influinţa pluraluluĭ *solzĭ* ca maĭ sus *melcĭu* din *melc* prin influinţa pluraluluĭ *melcĭ*, cu atât maĭ mult că *solz* la singular se întrebuinţéză fórte rar. Acest *sold* nu póte fi decât latinul *solidum*, «partea cea tare a orĭ-căruĭ lucru», de unde scurtul *i* a despărut deja la Romanĭ, bună óră *soldum* pentru *solidum* în Horaţiŭ (Sat. 1, 2, 113. 2, 5, 65). Din verbul lat. *soldare* derivă span. *soldar*, franc. *souder* etc. cu sensul de «a uni strîns părţile unuĭ lucru». În medio-latina se numĭa *solda* drojdiele, ca «partea cea maĭ tare a vinuluĭ» (Du Cange).

(1) **Schleicher,** *Formenlehre d. kirchenslawischen Sprache,* Bonn, 1852, p. 196—197.

(2) Vedĭ în acéstă privinţă indicĭ fórte preţióse în **Kraushaar,** *De radicum quarundam indo-germanicarum variatione quae dicitur,* Marburg, 1869, p. 41—49 : De radicibus quae ex consona et *u* vocali compositae videntur.

(3) Cf. **Diez,** *Gramm.*[3], II, p. 406.

166. *spată* (glaive) : мечъ, спатъ, палѡш. 96.

Lat. *spatha*, de unde ital. *spada*, span. *espada*, provenţ. *espaza*, franc. *épée*=*espée* etc., dintre carĭ tóte însă forma română e cea maĭ bine conservată. Fiind-că cuvîntul se găsesce adesea în vechile tipăriture române, nu înţelegem de ce l'a uĭtat d. Cihac, punênd în locu-ĭ (p. 259) pe *şpagă*, pe care noĭ am luat'o dela Ruşĭ : шпага.

167. *stăvar* (étalon) : армъсар саѹ стъвар. 110.

Pe lîngă *armăsar* şi *duvalmă*, al treilea sinonim român pentru «étalon». Literalmente «cheval de haras», dela *stavă* «haras, Stuterey, Rossheerde», cuvînt care se maĭ întrebuinţéză în Transilvania (Molnar p. 107, 131). Lex. Bud. (p. 668) ne dă tot de acolo şi pe *stăvarĭu*, însă numaĭ cu sensul de «pastor equitii», cu care cf. maĭ sus cele doă accepţiunĭ ale cuvîntuluĭ *duvalmă*: «pastor equitii» şi «equus admissarius». Miklosich (Lex. 879) derivă pe românul *stavă* din paleoslav. става, ставъ, carĭ însă, însemnând «articulus», «compages» şi «pondus», nu pot avé nemic comun cu o «herghelia de caĭ». *Stavă* vine din medio-lat. *stalla*, ital. *stalla* «grajd», de unde ital. *stallone*, franc. *étalon*=*estalon* «stăvar» etc. Trecerea finaluluĭ *-lla* în *-va*, fie immediată, fie prin intermediul unuĭ *u*, este întocmaĭ ca în *măduvă* din lat. *medulla*.[1] Cf. însă şi alban. *stavă* «mulţime» (Hahn).

168. *stărc* (cigogne) : сиконїа, стръкѹл. 149.

Paleo-slav. стръкъ, litv. *starkus*, serb. штрк, ung. *eszterag* etc. de o parte, vechĭu-germ. *storah*, scandin. *stork*, noŭ-germ. *Storch* etc. pe de alta, ne arată acest termen ca propriŭ anume ramureĭ slavo-germanice din familia ario-europeă. Plecând dela frumósa analogiă gr. γέρανος «grue»=γέρων «vieux», Pictet afiliază pe slavo-germ. стръкъ-*storah* «cigogne» cu slav. старъ «vieux» (germ. *starah* «fort»)[2]. Forma moldovenéscă *cucostărc* este interesantă prin alipirea luĭ *stărc* de *cuco-*=*cucor* din lat. *cicon-* (cf. *cucută* [alban. *kukută*]=lat. *cicuta*). Albanesul *stărkĭok* să nu fie óre aceĭaşĭ composiţiune cu termeniĭ intervertiţĭ, adecă *stărk-kĭok*=*stărc-cucor*?

169. *surată* (amie, compagne) : дрѹгина, соацъ, сѹратъ. 67. 70.

Surată din *soră* ca *fărtat*=*frătat* din *frate*, formaţiunĭ quasi-participiale, analóge cu slav. побратимъ şi посестрима. Cf. maĭ sus la cuvîntul *fărtat*.

170. *susaĭu* (laiteron, sonchus oleraceus) : жетѣлница, лъптѹкъ де пъдѹре саѹ сѹсаю. 73.

Cf. alban. *şuşală* «Rübe des Maiskolbens» (Hahn).

171. *a se svii* (reculer, se défier) : оукланатиса, сѫ се свїѫскъ. 199. —неѡтречешимиса, де нѹ те веи свїи де мыне. 192.

[1] Cf. Schuchardt, *Albanisches und Romanisches*, în Kuhn, *Zeitschr.*, t. 20, p. 298 nota.
[2] *Origines indo-europ.*, t. 1, p. 491.

Paleo-slav. сѫвиѭ «convolvo», сѫвити-сѧ «a se strînge în sine». Astăḑĭ se ḑice *sfiì*. S'a uĭtat de către Miklosich între slavismele limbeĭ române.

172. *şaizeci, saisute* (soixante, six cents) : шестѫдесат, шаиӡечи. — шестѫ сот, шаи сѹте. 172.

Contracţiunea *şaizeci=şase-zeci* şi *şai-sute=şase-sute*, adecă *s=ĭ*, nu se maĭ vede, cu un rînd maĭ jos, în шасемїи, ceĭa-ce probéză că ea se datoresce numaĭ tendinţeĭ eufonice de a înlătura succesiunea a treĭ sibilante : *ş+s+z* şi *ş+s+s*. Este fórte remarcabil, că acelaşĭ procediment ne întîmpină şi la Macedo-românĭ în *şaidzăţi* (Bojadži), σιαεντζάτζι (Kavalliotes). Ce-va de o altă natură este contracţiunea poporană *paĭsprezecĭ* pentru *patru-spre-ḑecĭ*. Un fenomen analog *t=ĭ*, dacă nu ne înşelâm, ne întîmpină în *maĭcă* (serb. мајка)=*matcă* şi 'n *taĭcă=tatcă*.

173. *şez* (plaine) : раӡдолы, шеӡѹри, вѫи. 130.

Forma obicînuită e *şes* = alban. *şeş*, pe carĭ d. Cihac (p. 273) le derivă din lat. *sessum*.[1] E interesant *z* pentru *s*, cu care cf. maĭ sus la cuvîntul *solzi*.

174. *şupesc* (je ravis, je dépouille) : раӡхищаю, шѹпеск, жѫхѹеск. 131.—ѹхапльетѫ, шѹпѣще, апѹкѫ, рѫпѣще. 184.

Lex. Bud. (p. 687) are numaĭ cuvîntul *şuparĭu* «sauvage, violent», care reapare în d. Pontbriant (p. 716) sub forma de *şupaĭu* «mièvre, espiègle, folâtre».

175. *taistră, traistră* (havresac) : пира, таистра. 113. — спирида, траистра. 139. — тоболец, пѹнга, таистра, толба. 150.

Trebuĭ înlăturată comparaţiunea cu germ. *Tornister*, cuvînt de tot noŭ, necunoscut în vechĭa germană şi nicĭ chĭar în germana medie. Modernul german *Tornister* este un împrumut din bohemul *tanistra*, care la rîndul seŭ provine din ital. *canestra* cu schimbarea iniţialuluĭ *c* în *t* întocmaĭ ca în bohem. *tarneř* din ital. *carniere*. Tot dela Bohemĭ, deja prin intermediul Germanilor, aŭ luat cuvîntul Ungurĭĭ, prefăcêndu'l în *tarisnya* saŭ *tarisznya*. Românul *taistră*, de unde prin împrumut şi polonul *tajstra*, necunoscut celor-l'alte dialecte slavice, forméză cu totul o altă familie lexică, proprie numaĭ Românilor şi Albanesilor, carĭ însă o posedă în tóte dialectele lor, pînă şi 'n cele maĭ depărtate de orĭ-ce contact cu Bohemĭĭ, cu Germanĭĭ saŭ cu Ungurĭĭ. Glossa de faţă ne procură doă forme române : *taistră* şi *traistră*, pe lîngă carĭ trebuĭ să maĭ adăugâm formele transilvane *straiţă*[2] şi *straistă*,[3] forma macedo-română *trastur*, pe care o scim dela d. profesor Caragiani, şi forma cea cu dentala medie, cuprinsă într'o glossă de maĭ sus : *drăstă*. In lim-

(1) Acéstă etimologie, pe care noĭ o considerâm ca provisórie, o primesce şi **Schuchardt** în **Kuhn**, *Zeitschr.*, t. 20, p. 251.

(2) *Lex. Budan.* p. 675.

(3) **Bobb**, *Dictionariu rumanesc*, Cluj, 1823, t. 2, p. 404.

ba albanesă avem o seriă completă de variante analoge. Hahn (Lex. 132) aduce formele *trastă* şi *trase* (=rom. *traistă*); în Camarda (Gramm. 326, 340) aflâm forma *draştă* (=rom. *drăstă*), pe care o întrebuinţéză Albanesiĭ din Sicilia; în fine Rossi (Vocab. 1212) ne procură forma *ştreiţă* (=rom. *straiţă*) «sacchetto di pelo di capra o d'altro, dove si mette la biada da dare al cavallo». Alăturându-se variantele, se capătă un prototip comun româno-albanes *staristra*, de unde, prin diferite accidente fonetice, decurg tóte formele cele derivate. In *staristra* orĭcine va distinge din capul loculuĭ sufixul de instrumentalitate *-tra*, unul din cele maĭ bine conservate în tóte limbele ario-europee, afară numaĭ dóră de Slavĭ, la carĭ, prin intermediarul *-dlo*, el a scăḑut la simplul *-lo*. Sufixul *-tra* jócă aci acelaşĭ rol ca în gr. μάκ-τρα «vase pour broyer», φόκ-τρα «jatte pour le lait», φέρε-τρον «brancard», καλύπ-τρα «enveloppe», lat. *mulc-tra* «sceau pour traire» etc. Numaĭ prin acest sufix româno-albanesul *staris-tra* se întâlnesce cu ital. *canes-tra*=boh. *tanis-tra*=germ. *Tornis-ter*. Separând sufixul, remâne de explicat tema *staris-*, de unde variantul albanes *trase* ar puté deriva chĭar direct, fără sufixul *-tra*, referindu-se către variantele cu *-tra* ca gr. καλαμίς (καλαμιδ-) «instrument de roseau» către lat. *calamis-trum*=*calamid-trum*.

176. *tămbar* (espèce de vêtement): оутворенїе, тзмбаръл [*Berindă*: шата долгаꙗ невѣстаꙗ, шꙋба]. 157.

Medio-gr. ταμπάριον «chlamydis vel sagi militaris species» (Du Cange), ital. *tabarro*, medio-lat. *tabardum*, franc. *tabard* etc. La Serbiĭ din Montenegro тамбарина. Originea primitivă a cuvîntuluĭ pare a fi arabă, deşi nu sîntem în stare de a o verifica în momentul de faţă.

177. *tar* (charge, fardeau): бремѧ, сарчинз, поварз, тар. 49.

Din paleo-slav. товарз marchandise» = serb. товар «fardeau», de unde de asemenea, prin acelaşĭ fel de contracţiune (cf. *cal* = lat. *cavallus*) vine cu sensul cel vechiŭ ung. *tár* «magasin». Tot de acolo, prin sufixul *-niţă*, româno-transilvanul *tarniţă* «selle de charge» (Miklosich).

178. *tivénă* (chiffon): рꙋбище, тивѣнз, рзфрекзтꙋрз. 133.

Nu se póte trage din verbul *tivì* «ourler, broder», căcĭ atuncĭ ar trebui să fie *tivélă*, afară numaĭ dóră de casul treceriĭ luĭ *l* în *n* (cf. la cuvîntul *dracilă*). Derivaţiunea cea maĭ plausibilă este din medio-gr. τήβεννα, medio-lat. *tebennum* «toga, aliquod genus vestimenti» (Du Cange). Cât pentru scăderea sensuluĭ, cf. românul *buléndră* «chiffon» (Pontbriant) = medio-lat. *balandrana* = franc. *balandras* = sp. *balandran* = ital. *palandrana* «espèce de manteau».

179. *tolbă* (saccoche): тоболец, пꙋнга, таистра, толба. 150.

Serb. торба, polon. şi bohem. *torba* etc. Pentru trecerea luĭ *r* în *l*, veḑĭ maĭ jos la cuvîntul *tulbă*.

180. *trămbit* (je sonne de la trompette) : трȣбит, трѫмбитъ, дъ вѣсте тȣтȣрор, бȣчȣнѣѕъ. 151.

Astă-ḑĭ se întrebuinţéză forma cu *t* assibilat : *trămbiţ*, *trămbiţar* (Pontbriant), deşi Lex. Budan maĭ indică alăturĭ şi pe *trimbit*. La noĭ vine dela Slavĭ : paleo-slav. трѫба, трѫбити, sloven. *trombeta*, serb. трȣмбета etc., ér la Slavĭ parte de la Germanĭ, parte dela popórele romanice occidentale (Matzenauer). E remarcabilă tot-o-dată în glossa de faţă forma бȣчȣнѣѕъ cu *-un-*.

181. *tulbă* (carquois) : тȣлъ, тȣлбъ де сахаидаче. 151.

Paleo-slav. тȣлъ «carquois», către care Românii aŭ adaus sufixul *-ba* prin confusiune cu *torbă*, ér acesta la rîndul seŭ a suferit urmarea confusiuniĭ prin trecerea luĭ *r* în *l* : *tolbă* (veḑĭ la acest cuvînt). Exemple de o asemenea acţiune reciprócă a doă vorbe diferite una asupra alteĭa sînt în linguistică dintre cele maĭ instructive.

182. *ţărmure*, *ţărmuri* (rivage) : брег, църмȣре. 50. — поморїе, църмȣриле мърїй, прȣндȣри. 115.

După accent, vine din lat. *terminem*; după vocalism însă, din archaicul *termonem*; în ambele casurĭ cu trecerea luĭ *n* în *r*. Proveninţa din *termonem* cu urcarea accentuluĭ este maĭ probabilă.

183. *ţéră*, *ţeran* (pays, paysan) : иноплеменник, дентраλтъ цѣръ, стрѫин, де алт нѣм. 82. — тоѕемец, моцѣн, ѡм де цѣрѫ. 150. — селанинъ, церан. 136.

Lat. *terram*. Conservaţiunea luĭ *e* clar este remarcabilă.

184. *ţintar* (jeu des dés) : таблїеле, ошчоареле чѣле де жȣкат саȣ цинтар. 152.

Dela *ţintă* «point de mire», care vine la rîndul seŭ din paleo-slav. цѧта (= tzenta) «monnaie, denier», maĭ tărḑiŭ numaĭ «fiche, jeton».[1]

185. *ţiţeĭu* (petit-lait) : сȣротка, цицеюл. 206.

Negreşit un derivat dela *ţiţă* «mamelle».[2] Nu l'am găsit nicăirĭ în dicţionare.

186. *ţohă* (sorte de vêtement de femme) : вънътъ цохъ, рошїе цохъ, вѣрде цохъ, галбенъ цохъ, цохъ мохоръть. 212.

Veḑĭ Glossar I No. 28. Vom maĭ adăuga numaĭ la cele spuse acolo, că Bizanti-

(1) Cf. **Dobrowsky,** *Institutiones linguae slavicae*, Vindob., 1822, p. 99.

(2) Pentru paralelurĭ etimologice şi analogie logice, cf. **Diefenbach,** *Vergl. Wörterb.*, t. 2, p. 608—9, unde însă, după obiceiŭ, nu sciĭ cum să alegĭ binele din reŭ.

niĭ, dela carĭ a trecut cuvîntul la Românĭ şi la Albanesĭ, îl căpătaseră eĭ-înşiĭ din Orient, prefăcênd — ca tot-d'a-una—pe *ć* în *tz* : persian *ć'ûkhâ* «vêtement de laine», curdic *ć'ôkha* «drap», osetic *ćuka* etc., de unde şi la Turcĭ *ć'oha*. Serbul чоха vine dela Turcĭ, nu dela Bizantinĭ.

187. *ţol* (cilice, habit grossier) : вретище, сак де пър, дърцинъ, цол. 55.

Se întrebuinţéză nu maĭ puţin forma femeiască *ţólă*, o căriĭ primitivitate se probéză prin derivatul seŭ *ţolină* «femme malpropre» (Pontbriant), pė când din bărbătescul *ţol* nu avem nicĭ un derivat. A căuta originea acestuĭ cuvînt în turcul *ćul* saŭ *g'ul* «housse, couverture d'un cheval» s'ar potrivi sub raportul sensuluĭ, dar nu şi sub al formeĭ, căcĭ turcul iniţial *ć* saŭ *g'*, ba nicĭ măcar din vre-o altă limbă, nu trece la Româniĭ dela Dunăre în *ţ*. Admiţêndu-se ca formă primitivă femeiescul *ţólă*, cuvîntul ar fi=lat. *stola* «haĭnă de asupra», maĭ ales «haĭnă femeiască», de unde chĭar la vechiĭ Romanĭ acéstă vorbă căpătase înţelesul secundar de «femeiă», bună-óră în Statius (Silv. I, 2, 235) : «hic juvenum coetu s t o l a mixta», adecă nu departe de a nóstră *ţolină*. Pentru trecerea luĭ *st* prin metatesa *ts* în *ţ*, pe care la finea cuvîntuluĭ am vĕḑut'o deja maĭ sus în *straiţă* =*straistă*, la începutul cuvîntuluĭ o găsim, pentru a nu cita decât exemple de o perfectă certitudine, la Macedo-Românĭ în *ţupu*=*stuppa* (Kavalliotes), unde —pe de asupra—femininul a trecut în masculin ca şi la noĭ în forma *ţol*. Tot aşa ital. *zolla* (citesce *ţolla*) a derivat din vechĭul german *skolla* prin intermediul *stolla*= *tsolla*.[1] Cu tóte acestea, o obiecţiune fonetică fórte seriósă împedecă de a deriva pe al nostru *ţólă* d'a-d r e p t u l din latinul *stola*, căcĭ în vorbele latine moştenite finalul *-la* ar fi devenit necesarmente *-ră*, ca în *móră*=*mola* saŭ în *vióră*=*viola*. Resultă dară că *stola* a pătruns la Românĭ deja în evul-mediŭ, fie prin intermediul Bizantinilor, fie prin al Italianilor, cu sensul obicĭnuit de «haĭnă lungă». Pentru scăderea acestuĭ sens la acela de «chiffon», cf. maĭ sus la cuvîntul *tivénă*.

188. *urdin* (je viens, j'accours) : приходити, а ѹрдина. 195.

Lex. Budan (p. 736) arată doă accepţiunĭ ale cuvîntuluĭ *urdin* : 1. «umblare désă la cine-va saŭ la care-va loc»; 2. «scursóre, fără sânge saŭ cu sânge». Din causa primeĭ din aceste accepţiunĭ, gaura stupuluĭ s'a numit *urdiniş*, căcĭ «albinele intră şi es adesea-orĭ». Sub raportul formeĭ, *urdin* este amplificat din *urd*, ca *scarp-in* din *scarp*=lat. *scalpo* (Cihac). Sub raportul sensuluĭ, accepţiunea de a «umbla» s'a născut din acea de a «curge», ca rom. *merg*=lat. *mergo* «mĕ cufund în apă», franc. *arriver*=lat. *adripare* «a sosi la mal», şi franc. *aller* (vechĭu *aner*), provenţ. şi catal. *anar*, ital. *andar* etc. din lat. *adnare*, *annare* «a înnota».[2] Din acéstă semnificaţiune fundamentală de «curgere» aŭ remas: sensul *urdinare* «scursóre» (cf. franc. «*cours* de ventre»), apoĭ *urdóre* saŭ *urdorĭ*

(¹) **Bonsch** în **Gröber,** *Zeitschr. f. roman. Phil.*, t. 1, p. 420.

(²) **Brachet,** *Grammaire historique de la langue française*, 4ᵉ éd., p. 224, şi *Dictionnaire étymologique de la langue française*, éd. 1, p. 42.

«curgerea ochilor», în fine *urdă* «fromage blanc», cf. lat. *serum* «zer»=slav. сыръ «brînză» = sanscr. *saram* «apă» dela √*sar* «curgere». Cât pentru *urdóre*, cuvîntul póte să derive şi d'a-dreptul din *urdă*, întocmaĭ ca germanul *Augenbutter* «urdóre» din *Butter* «unt», ca macedo-românul *ţalpă* «urdóre» (cu *ţ* din *ć* după consonantismul macedo-român)=alban. *ghĭalpă* «unt», saŭ ca—după Grandgagnage — francesul *chassie* «urdóre» din lat. *caseus* «brînză».[1] Pe *urda*, Unguriĭ, Serbiĭ şi Slovaciĭ aŭ luat'o dela Românĭ, după cum o recunósce însuşĭ Matzenauer,[2] ér Schafarik atribue originea cuvîntuluĭ anume Dacilor.[3] Macedo-româniĭ aŭ şi eĭ *urdă*, tot aşa ca şi Româniĭ dela Dunăre.[4] Dela dînşiĭ orĭ dela noĭ, una din doă, aŭ căpătat'o şi Bulgariĭ.[5] Odată ajunşĭ aci, noĭ găsim acéstă vorbă şi la Albanesĭ, dar tocmaĭ la ceĭ din Sicilia, sub forma de *udós* «il formaggio» (Camarda). Comparând pe românul *urd-* cu albanesul *ud-*, resultă un prototip comun *und-*. Albanesiĭ aŭ perdut nasala, ér Româniĭ aŭ trecut'o în *r* ca în *mormînt*=lat. *monumentum* şi 'n atâtea alte. Sensul de «brânzet» dintre derivatele radicaleĭ *und* este propriŭ numaĭ Româno-albanesilor; cu un înţeles apropiat însă, ba chĭar cu conservarea nasaleĭ, posedă un dialect persic cuvîntul *unda* «Buttermilch, lait de beurre».[6] Românul *urdă*, albanesul *udos* şi persicul *unda* formézã o strînsă familiă lexică.

189. *usturoĭu* (ail, oignon) : БЕЛИ ЛѸК, ѸСТѸРОЮЛ. 212.

D. Cihac (p. 303) îl derivă din *ustur*=lat. *ustulo*, de unde *usturonĭu*=*usturoĭu*. Trebuĭa adăugat, că se întrebuinţéză şi forma *ustunoĭu* (Lex. Bud.), cu trecerea luĭ *r* în *n* prin asimilaţiunea regresivă cu vechĭul sufix *-onĭu* : *usturonĭu*=*ustunonĭu*=*ustunoĭu* (cf. *cunună* din *coronă*, *fănină* din *fărină*, *senin* din *serin*=*serenum* etc., adecă $r+n=n+n$). Ca analogie logice pentru *usturoĭu* din ideia de «usturime», cf. slavicul чеснъкъ «ail» în legătură cu чесати-сѧ «usturà». √*uş* «ardere», de unde vechĭul latin *uso* = *uro* cu derivatul seŭ *us-tulo* «us-

(1) **Grandgagnage,** *Dictionnaire étymologique de la langue wallonne,* Liége, 1845, p 88. Acéstă etimologiă a cuvîntuluĭ *chassie*, primită şi de **Hippeau** în *Dictionnaire de la langue française au XII—XIII siècle,* este controversată de Littré, Scheler etc., dar nu distrusă prin vre-o altă maĭ bună. Argumentul în contra'ĭ a d-luĭ **Le Héricher** în *Revue de linguistique*, t. 9 (1870), p. 206 : „la forme populaire *chiasse* et *chiasseux*" este de tot slab, căcĭ *chiasse* şi *chiasseux* aŭ resultat pe calea etimologieĭ poporane, bună-óră ca la noĭ în glossa de maĭ sus *căcărézã* din slav. грѧзъ.

(2) *Op. cit.* p. 366 : „z rumunského."

(3) *Slowanské starožitnosti,* p. 380 : „w slowančině nêktera slowa n e p o c h y b n ê ze sta„rogetického gazyka pošla, gako buitar (opilio inferior), urda (caseus secundarius), brinza etc."

(4) Cuvîntul lipsesce în **Kavalliotes,** dar se află în **Daniel,** Λέξικον τετράγλωσσον, apud **Martin-Leake,** *Researches in Greece,* London, 1814, p. 385.

(5) Ibidem.

(6) **Gabelentz** în *Zeitschr. d. deutsch. morg. Ges.*, t. 20 (1866), p. 330, unde eminentul orientalist nu găsesce pentru acest cuvînt nicĭ un paralel în cele-l'alte limbĭ învecinate.

tur», a maĭ produs — după Pictet — pe latinul rustic *unio* «oignon»[1] cu lungul *u* în loc de *usnio* (pentru *un* = *usn* cf. *pruna* = *prusna* √*pruș*). In loc de tóte aceste paralelurĭ atăt de interesante, d. Cihac (p. 15) compară cu *usturoĭu* numaĭ pe al nostru *ardeĭu* «poivre rouge», pe care 'l derivă necorect dela un prototip latin *ardivum*; ḑic «necorect», căcĭ din *ardivum* noĭ n'am avé *ardeĭu*, ci *arḑiŭ*, întocmaĭ ca din *tardivum* — *tărḑiŭ*. *Ardeĭu* ar puté deriva numaĭ dóră dintr'un *ardilium*, ca *meĭu* din lat. *milium* saŭ *teĭu* din lat. *tilium* (nu *tilia*, cf. it. *tiglio*); dar maĭ probabil este de o formațiune curat românéscă modernă, cu sufixul *eĭu* ca maĭ sus în *țițeĭu*.

190. *uture* (chat-huant, chouette, noctua) : **ѥѥн, ȣтȣрє.** 207.

Este necontestabil de acelașĭ origine cu serb. **ȣтина** «chouette (Karagić) și cu bulg. **ȣтва** «chouette»,[2] carĭ însă nu pot deriva una din alta și se separă căte-trele de paleo-slav. **ѫты** (= *antu*) «canard» = rus. **утка** = serb. **ȣтва** etc. Nu póte fi nicĭ grecul ὠτός (de unde lat. *otus*), căcĭ lungul ω n'ar fi trecut în *u*, maĭ cu sémă când în tóte variantele accentul se află tocmaĭ pe prima silabă, împedecând ast-fel scăderea vocalică. Afară de acésta, ὠτός se ḑicea numaĭ despre varietatea cea urechĭată a bufnițeĭ, «*Ohr*eule», «long-*eared* owl», «chat-huant *cornu*», fiind o formațiune specifică grécă din tema ὠτ- «oreille». Propriŭ Românilor, Serbilor și Bulgarilor, *ut* «bufniță» se găsesce și la Albanesĭ, ba încă sub forma cea maĭ simplă : *ut* «guffo, uccello notturno di rapina» (Rossi). E peste putință dară de a nu recunósce originea eminamente tracică a acestuĭ cuvînt, pe care nu 'l găsim nicăirĭ afară din teritoriul dela Carpațĭ pînă la Epir. Dintre vechile numĭ locale tracice, cf. orașul *Uti*dava în Dacia și orașul *Utus* (Tab. Peuting.) saŭ Οὔτως (Procop.) lîngă rîul de acelașĭ nume în Mesia. Cuvîntul român *uture* nu se află în dicționarele nóstre și a perit, póte, chĭar din limbă, lăsând însă și el o urmă topografică în numele laculuĭ *Uturina* din districtul Dolj, cu sufixul *-in*, favorit la Oltenĭ în numirĭ locale și personale, ca : *Dobrot-in*, *Camed-in*, *Flor-in*, *Tudor-in*, *Robot-ina*, *Marot-in*, *Rod-ina*, *Cioclov-ina*, *Stup-ina*, *Vert-ina* etc.[3] Serbul **ȣтина** și bulgarul **ȣтва** sînt fórte rare, abia maĭ conservându-se pe icĭ-colea ca arcaisme poetice. La Albanesĭ *ut* se maĭ păstréză într'un singur dialect, ast-fel că nu l'a cunoscut Hahn și nu 'l menționéză nicĭ Stier în excelentul seŭ studiŭ despre nomenclatura zoologică albanesă. Acésta este un specimen despre modul, cum elementele linguistice autoctone, adecă ante-romane, aŭ despărut și despar treptat din graĭurile balcanice! Vom maĭ observa că forma română *uture* presupune o formă albanesă *utulă*, întocmaĭ ca rom. *vĭezure*=alban. *vièdzulă* saŭ ca rom. *sîmbure*=alb. *sùmbulă* «bóbă».[4] O asemenea formă nu se găsesce óre în vre-un dialect albanes?

(¹) **Columella**, XII, 10, 1 : „coepam, quam vocant unionem r u s t i c i".
(²) **Миладиновци, Бѫлгарски народни пѣсни,** Zagreb, 1861, p 537.
(³) Cf. **Hasdeŭ,** *Istoria critică*, t. 1, ed. 2, p. 88--9, și **Frunḑescu,** op. cit., passim.
(⁴) **Martin-Leake,** op cit., p. 323.

191. *văduu*, *văduă* (veuf, veuve) : вдовъ, wм вꙁдꙋꙋ, la plural : вꙁдꙋи мꙋлци.—вдова, вꙁдꙋꙁ. 53.

Lat. *viduus*, *vidua*. D. Cihac (p. 304) cunósce numaĭ forma *văduv-văduvă* cu propaginaţiunea luĭ *v* în sufix ca şi ital. *vedovo-vedova*, fr. *veuf-veuve* etc. Maĭ este, bună-óră în Psaltirea luĭ Coresi ps. 108, şi forma articulată вꙁдꙋw, născută deja din *văduva* prin aceĭaşĭ transiţiune *o* = *va*, despre care veḑĭ maĭ sus la cuvîntul *luo*.

192. *vendecare* (guérison) : лѣчба, вендекаре. 93.

Sub raportul vocalismuluĭ, cf. maĭ sus la cuvîntul *menţire*. Este lat. *vendico* «je sauve» = ital. *vendico* etc. Paralelurile romanice sînt adunate de d. Cihac (p. 315), care nu cunósce însă semnificaţiunea românéscă cea veche de «a cicatrisà» şi chĭar în genere : «a astupa». Astfel în mitropolitul Dosofteĭu : «саꙋ виндекат пꙁмꙁнтꙋл престе дѫнсꙋл»,[1] saŭ : пꙋсѫ скаꙋнꙋл престе виндекꙁтꙋра прꙁпꙁщїй».[2] Aşa dară lat. *vendico* «scap» a trecut la Românĭ, naţiune eminamente belicósă, de 'ntâiŭ cu sensul de «scap de rănile dobăndite în bătaiă» şi deja după aceĭa a ajuns la accepţiunea actuală de «scap de orĭ-ce bólă.»

193. *viezure* (blaireau, ursus meles) : ꙗꙁвац, вїеꙁꙋриле. 207. — dar şi cu sensul de «hérisson» : χирогрил, вїеꙁꙋре, арич. 161.

Veḑĭ maĭ sus Glossar I No. 15. Confusiunea de sensurĭ «blaireau» şi «hérisson» nu ne întîmpină nicĭ într'o altă limbă, şi prin urmare trebuĭ să aĭbă vre-o causă specifică română. Noĭ credem de a o puté descoperi. Forma *ĭezine* (Lex. Bud.) pentru *viezure* se aprópiă pînă şi prin sufix de arménul *ozni* «aricĭu», care — cu transiţiunea fonetică normală χ (gh)=*z* în tóte limbile eranice — corespunde fórte aprópe greculuĭ ἐχῖνος «aricĭu». Slaviĭ şi Litvaniĭ aŭ acest cuvînt cu *ž* pentru *z* şi fără sufixul *-n-* : paleo-slav. ıежь.=litv. *ežis* etc.[3] Forma albanesă actuală *eşk* este un împrumut din slavicul deminutiv ıежькъ, după cum şi alban. *irikĭ* este érăşĭ prin împrumut latinul *ericium*, terminul curat albanes perind. Aşa dară Româniĭ cată să fi avut pentru «aricĭu» un termin ante-roman *ĭezine*, care confundându-se cu *viezure*, a resultat pentru acesta din urmă dupla semnificaţiune «blaireau» şi «hérisson». Căt se atinge de *aricĭu*=lat. *ericium*=sp. *erizo* =port. *ericio* etc. (Cihac), este de observat trecerea iniţialuluĭ *er* în *ar* întocmaĭ ca în *argat* = gr. ἐργάτης, *Ardél* = ung. *Erdély*, *Arminden* = serb. şi bulg. Јеремин-дан «ḑiua sf. Ieremia»[4] etc.

(¹) *Synaxar*, Iaşĭ, 1683, t. 1, f. 125 retro.

(²) Ibid. f. 219 verso.

(³) Cf. **Huebschmann,** *Die Stellung des Armenischen,* în **Kuhn,** *Zeitschr.*, t. 23, p. 25, unde pentru forma arménă restabilesce prototipul *aghanĭa* (maĭ bine *aghinĭa*), ér pentru forma leto-slavică : *aghĭa*. Pentru forma grécă prototipul ar fi *aghina*. **De Lagarde,** *Armenische Studien,* Göttingen, 1877, p. 119, citéză o formă arménă *kozni* în loc de *ozni*. De unde însă iniţialul *k*?

(⁴) Despre un fenomen analog — nu identic — în cele-l'alte limbĭ ario-europee, veḑĭ **Brug-**

194. *vipt* (céréales) : житъ, гръꙋл, виптꙋл, секара. 74.

Lat. *victum*. Cf. Cihac p. 318, unde însă a scăpat din vedere forma macedo-română *ghiptu* (Daniel), care are tocmaĭ sensul de «céréales». Să se maĭ noteze în acéstă glossă, ca şi maĭ sus la *păinichĭu*, claritatea neaccentatuluĭ *e* în секара =lat. *secale*, cuvînt în care — d. Cihac (p. 252) a uĭtat s'o spună — numaĭ Româniĭ, din tóte popórele romanice, aŭ conservat accentul latin pe a doua silabă, căcĭ ital. *sègale*, franc. *seigle*, catalanul *sègol*, retorom. *sègal* etc., chĭar albanesul *thèkără* (cu *th*=*s* ca în *thî-u*=gr. σῦ-ς şi *thikă*=lat. *sica*), tóte fără excepţiune, afară de forma română, aŭ mutat accentul din latinul *secàle*.

195. *vizonie* (terrier de blaireau) : иазвина, визонїе. 173.

Vedĭ maĭ sus Glossar I No. 25. De observat însă *o* : viz*o*nie, în loc de obicĭnuitul *u* : viz*u*nie.

196. *zăbală* (mors, frein) : жвала, зъбала. 210.

Ung. *zabola* din bohem. *zubadlo* «frenum» dela paleo-slav. зѫбъ «dinte» cu sufixul instrumental *-dlo* = *-tra*. Dacă Româniĭ ar fi luat din paleo-slavica, ar avé *zămbală* cu conservaţiunea vocaleĭ nasale.

197. *zăgan* (un grand vautour) : харадрїwн, зъган. 185.

Se află şi 'n Lex. Budan (p. 766), care 'l dâ ca sinonim cu *sorliţă*, traducênd pe acéstă din urmă (p. 657) prin «vultur percnopterus, Geyeradler». La noĭ cuvîntul maĭ trăesce în unele numirĭ locale, bună-óră muntele Pétra-*Zăgan* în Prahova, şi'n numele de familiă *Zăgănescu*, care prin sens nu diferă de *Vulturescu*. Ca etimologiă pare a fi de origine turanică; cf. turc. *doghan* şi *thoghan* «faucon» şi ostiacul khar-*dzagan* «faucon» (Castrén). Sinonimul *sorliţă*, deminutiv din *sor* cu epentesa luĭ *l* întocmaĭ ca maĭ sus în *cĭovlică* (cf. *ḑiu-l-ică* în loc de *ḑiu-ică*), nu póte fi decât cumanicŭl *sar* «vultur» (Klaproth), ceĭa-ce ne face a bănui că ambele cuvinte aŭ pătruns la Românĭ dela Cumanĭ, în aceĭaşĭ epocă medievală în care noĭ am luat dela Maghiarĭ, pentru alte varietăţĭ de păserĭ rapacĭ, pe *şoĭm* = ung. *sólyom*, pe *uliŭ* = ung. *ölyv*, pe *coroĭu* = ung. *karoly*, pe *caĭe* = ung. *kánya* etc. Acéstă coincidinţă este fórte instructivă.

198. *zechie* (sarrau, sorte de manteau grossier): портъ, бобоꙋ, зѣкїе. — портище, зѣкїе, сꙋкнъ. 116.

In Lex. Bud. (p. 769): *zéche*. Forma actuală maĭ obicĭnuită este *zeghie*. Şi Unguriĭ aŭ *zeke*, maĭ ales însă Săcuiĭ din Transilvania[1], ceĭa-ce tocmaĭ ne face a crede

man, *Zur Physiologie der R-Laute*, în **Curtius**, *Studien*, t. 5 (1872), p. 318—20, 325 etc. — Cf. **Schuchardt**, *Vokalismus*, t. 1, p. 210 : „Zwischen *r* und *a* besteht eine enge Wahl-„verwandtschaft. Wir finden Bethätigungen derselben in den semitischen, in den germani-„schen, in den romanischen Sprachen."

(1) **Pray**, *Dissertationes historico-criticæ*, Vindobonæ, 1775, p. 42.

că aŭ împrumutat'o dela Românĭ¹. La Cumanĭ *zaga* (după ortografia genoveză *xaga*) se numĭa o haĭnă de pele: «cuirasse»; şi fiindcă Klaproth n'a indicat pentru acest termin nicĭ un paralel în cele-l'alte limbe turco-tătare ², s'ar puté bănui că şi Cumaniĭ, locuind pe la noĭ în curs de seculĭ, îl vor fi luat dela Românĭ. Cu tóte astea, în limba mingrelică din Caucas *zaga* însemnéză «pele».³ Să fie óre un împrumut dela Cumanĭ? Pentru originea latină a *zechieĭ* — renunţând la etimologia *zechia*=lat. *sagulum*, căcĭ *ek* din *ag* n'ar puté fi justificat — ni se presintă o ipotesă. *Zechiea* la Românĭ, ca şi *zeke* la Săcuĭ, nu se face nicĭ o dată din pele, ci tot-d'a-una din pîslă, «feutre», «bourre», adecă din ceĭa-ce se ḑicea lătinesce *seta*. *Seta* însemna la Romanĭ nu numaĭ pîr de animal, dar şi lucrurile confecţionate din el. La deminutiv era *setula*. Acest *setula* nu putea trece la Românĭ decât sub forma de *seche*, maĭ corect сѣкїе, întocmaĭ după cum din *vetula* noĭ am căpătat *veche*, în tipăriturile din seculiĭ XVI-XVII: вѣкїе. Cu trecerea iniţialuluĭ *s* în *z* ca în *zer* = lat. *serum*, avem dară ѕѣкїе, *zeche*, de unde apoĭ cu scăderea luĭ *k* la *g* prin acomodaţiune cu *z* din prima silabă (cf. maĭ jos la cuvîntul *zgarbură*): *zéghie*, *zeghie*, *zeghe*. Pentru verificarea acesteĭ ipotese — o dâm aci numaĭ ca ipotesă — ar trebui găsită posteritatea latinuluĭ *setula* cu sens de haĭnă în vre-un alt dialect romanic. Italianul *secchia* vine din lat. *situla*, având prin urmare cu totul un alt înţeles; dar şi din *setula* italianesce ar fi eşit tot *secchia*, ca din *vetula* — *vecchia*. Există óre vre-o urmă?

199. *zgarbură* (botte): скорни, згарбѹри. 205.

Ne aducem aminte de a fi dat peste acest cuvînt numaĭ în Psaltirea luĭ Coresi, de ex. în ps. LIX: «спрє Идѹмєи тинзь згарбѹра мѣ», acolo unde slavonesce este: «сапогь мои», ér în Vulgata: «calceamentum meum», cf. şi ps. CVII. Accentul este indicat pe prima silabă. D. Cihac (p. 245) cunósce numaĭ forma *scarpă* «soulier de femme, surtout escarpin». *Zgarbură* este ital. *scarpola*, a căruĭ *p* a trecut de asemenea în *b* la Slovacĭ în *škarbala* «calceamentum rusticorum amplum et latum» (Matzenauer). La Românĭ trecerea luĭ *p* în *b* a fost provocată prin acomodaţiune progresivă de trecerea analógă din tenue în mediă a luĭ *c* în *g* din prima silabă, care la rîndul seŭ a fost datorită iniţialuluĭ *z* din *s*, întocmaĭ ca în *zgaĭbă* = lat. *scabies* = ital. *scabbia*.

200. *zilesc* (je passe la vie): ѕилєск бинє, трѣєск бинє. 46.

Imitaţiune din paleo-slav. благо-дѣнствѹіѫ, care şi el imitéză pe gr. εὐ-ημερέω.

(¹) Despre elemente linguistice române la Ungurĭ şi maĭ ales la Săcuĭ, veḑĭ **Edelspacher**, *Rumun elemek a magyar nyelvben*, Buda-pest, 1875, scriere pe care — din nefericire — noĭ o cunóscem numaĭ după recensiunea în **Ujfalvy**, *Revue de philologie et d'ethnographie*, t. 2 (1876), p. 221 — 2.

(²) *Vocabulaire coman*, în **Klaproth**, *Mémoires*, t. 3, p. 242.

(³) **Klaproth-Güldenstädt**, *Beschreibung der kaukasischen Länder*, Berlin, 1834, p. 193.

III.

CRONICA

LUÏ

MIHAIL MOXA.

— OLTENIA —

1620.

Cronica, pe care o publicâm maĭ la vale, a fost găsită și cumpárată în Bucurescĭ de către reposatul profesor rus V. Gregorovicĭ, care a și publicat o mică parte din ea, anume finalul începênd dela cuvintele: дечи аȣ фост пънж ла Михаил фїюл Дȣкжеи 6613 (vedĭ maĭ jos p. 399), într'o cărticică a sa, astă-dĭ fórte rară, întitulată: О Сербіи въ ея отношеніяхъ къ сосѣднимъ державамъ, Казань, 1859, pag. 5—45.

După mórtea luĭ Gregorovicĭ în Odessa la 1877, prețiosul manuscris a trecut la Museul Rumiantzov dela Moscva, de unde l'a copiat sînt acum câte-va lune d. Gr. Tocilescu și a binevoit de a ni-l pune la disposițiune, comunicându-ne tot-o-dată că este in-8, fiind scris pe 101 foĭ nepaginate și avênd câte 16 rîndurĭ pe fie-care pagină, ér pe scórța legătureĭ de lemn, îmbrăcate cu pele négră, se află maĭ multe însemnărĭ, carĭ constată că manuscrisul aparținuse o dată mănăstiriĭ Bistrița de peste Olt.

Autorul ne spune însușĭ că se chiamă «Moxa Mihail», că este călugăr, că a scris la 1620, că s'a apucat de lucru din îndemnul episcopuluĭ Teofil dela Rîmnic și că a compilat cronica sa din diferite «cărțĭ slovenescĭ» și «alte izvóde».

D. Tocilescu prepară un studiŭ a-parte asupra fântînelor luĭ Moxa și asupra loculuĭ ce i se cuvine în vechĭa literatură istorică a Românilor; în asteptarea cercetărilor, tot-d'a-una atât de solide, ale juneluĭ nostru amic, ne vom mărgini dară de a constata—ceĭa-ce făcuse deja și Gregorovicĭ—cum-că între izvórele călugăruluĭ oltén trebuĭa să fi fost o traducere slavică

a cronicei bizantine a luĭ Constantin Manassis și óre-carĭ cronice serbescĭ, unele remase pînă acum necunoscute.

Chĭar dacă Moxa nu ne-ar spune el-însușĭ că s'a servit de «cărțĭ slovenescĭ», totușĭ acésta lesne s'ar puté demonstra prin textul seŭ romănesc, în care pe alocurĭ s'aŭ furișat din grăbire pînă și flexiunĭ slavice, de ex: «нѫскꙋ пре Каада, Каадь нѫскꙋ пре Ӑрамь» (p. 349), unde Каада este genitivul slavic dela Каадь: «роди Каада», saŭ tot ast-fel treĭ genitive slavice unul lîngă altul: «нѫскꙋ Сима ши Хама ши Ӑфета» (p. 347), saŭ în fine adjectivul slavic Петровь în «каса лꙋи Петровь» (p. 385), celace trebuĭa să fi fost slavonesce: «домъ Петровъ».

La prima vedere s'ar puté bănui că Moxa va fi avut denainte'ĭ vre-un text grecesc! Așa, bună óră, în pasagĭul: «Касїе, Кикероне, ши Левколе, ши Катли, Катоне ши Скипїѡне» (p. 357) terminațiunea numilor proprie numaĭ prin suprimerea finaluluĭ *s* diferă de nomenclatura corespundinte în Manassis: «Κάσιοι, καὶ Κικέρωνες, καὶ Λεύκολοι (=Luculli) καὶ Κάτλοι (=Catuli), Κάτονες καὶ Σκηπίωνες», ér forma dată la nominativ luĭ *Numa Pompilius*: Номань Помвилїѡнь (p. 355) provine pur și simplu din ne'nțelegerea acusativuluĭ grecesc: Νούμαν Πομπίλιων, conservându-se chĭar pronunciațiunea neo-grécă μπ=*mb*. Aceste grecisme însă, ca și Нервє (p. 360) din *Nerva* prin grecul Νερούας, aŭ putut fórte bine să fie deja în textul slavic, de unde Moxa le-a reprodus apoĭ pe de'ntregul.

Afară de obscurul pasagiŭ despre Isac Comnen la p. 397, care se pare a fi corupt în manuscris, și afară de vr'o doătreĭ locurĭ puțin însemnate, unde Moxa se vede a nu fi înțeles originalul slavic, de ex.: «се лови кꙋ Ѹкторь ꙟ нѫдѣжда (?) Троıанилорь» (p. 353), textul Cronicei nu presintă alte dificultățĭ decât numaĭ dóră archaismele sale, archaisme însă fórte importante, carĭ aruncă adesea cea maĭ neașteptată lumină asupra diferitelor fenomene ale limbeĭ române, maĭ cu sémă sub raportul fonetic și cel gramatical, după cum vom vedé maĭ jos în Notanda.

Am spus din capul loculuĭ, că ținta publicațiuniĭ de față

este de a studia limba vorbită a străbunilor noştri din secolul XVI, numaĭ **limba cea vorbită**, înlăturând cu desăvîrşire acele texturĭ traduse, în carĭ—ca în Coresĭ maĭ cu sémă—influinţa literară străină întunecă sintaxa română şi une-orĭ chiar morfologia.

Moxa aparţine secoluluĭ XVI, căcĭ la 1620 el trebuia să fi fost cel puţin de 30—40 de anĭ; dar cartea sa nu pecătuesce óre şi ea prin străinismul limbeĭ, deşi nu se póte numi traducere în sensul strict al cuvîntuluĭ?

Compilând din slavonesce, călugărul oltén întrebuinţéză câte o dată slavisme ne'mpămîntenite, de ex.: благочестивь (p. 361), благодарениѥ (388), чюдесе (358), царь (369), ѡмилениѥ (370), свети (359) saŭ светы (366), светлa (364), Златаѹст (366), a ѡгоди (350) saŭ ѡгодникь (360), a побѣди (357) etc., după cum érăşĭ—pentru a arăta că scie carte—el scrie într'un loc ѳемелиѥ (p. 554), deşi pe aĭurĭ uĭtă etimologia dela θεμέλιον şi pune curat românesce темелиѥ (p. 356, 385); generalmente însă stilul luĭ Moxa este fórte românesc, abundând în vorbe şi întorsetùre poporane «кѫтѫ фрѹнзѫ ши ıарбѫ» (p. 392), nérvos, înflorit şi elegant tot-o-dată, după cum se póte judeca din următórele câte-va specimene în transcripţiune:

«Coifurele, segétele, suliţele, platoşele, tóte armele, luĭ era «maĭ dragĭ decât mése tinse pline de veselie şi de vin dulce; «sunetele armelor şi răsunul córdelor de arc, maĭ ĭubĭa decât «glas de alăute» (p. 395).

«Nu ĭubĭa sunete de sabiĭ şi bucine sémne de răzbóe, nice «chiote de glóte, nice glas de óste, ce numaĭ ce bé şi mânca «cu muerĭ frumóse şi cu fluere şi cu alăute, jucărĭ şi cântece...» (p. 395).

«Biruise răul pre bine şi acoperise strâmbătăţile pre de-«reptăţĭ» (p. 372).

«Cela ce avea cerbice ţapănă şi trufă ĭute şi cu limbă a-«scuţită, elu se mué ca boul de jug» (p. 372).

«O, pizmă! de început vrăjmaşe, fiară cumplită, tâlhariŭ, «scorpie veninósă, şarpe muşcătoriŭ, segétă fără fier, suliţă a-

«scuțită, viață fără pace, cât răŭ facĭ și câțĭ muncescĭ!» (p. 371)

«Era pre mare și pre uscat ca năsipul de mulțĭ, și bărbațĭ «bunĭ și vitéjĭ, ce fu maĭ tare și maĭ putérnic aurul decât «mulțimea oștilor, că póté sparge cetățĭ și a răsipi ziduri, aurul «póte birui războĭul, póte piérde tóte bărbățiile, că e segétă «lucie și se înfige lesne la inimă de om» (p. 369).

«Sórele acoper nuoriĭ, așa și pre bine vrăjmașiĭ» (p. 367).

«Plecâ cerbicia Egypténilor și birui trufa Turcilor» (p. 361).

«Le prădâ țara, și le răsipi cetățile, și le arse satele, și «le tăĭa muerile, și le ucidea fecĭoriĭ, și le junghea pruncіĭ, «până màĭ le pustii țara și multă comóră adunâ» (p. 375).

In fine, étă descrierea bătăliei dela Rovine:

«Se rădicâ Baĭazit cu Turciĭ spre Rumânĭ, decĭ se loviră «cu Mircea-voevod, și fu războiŭ mare câtu se întuneca de «nu se vedea văzduhul de mulțimea săgételor, și màĭ pierdu «Baĭazit óstea luĭ cu totul, ĭară pașiĭ și voevoḑiĭ periră toțĭ, «așa de se vărsa sânge mult cât era văile crunte» (p. 402)...

Orĭ-cine vede că Olténul nostru își cunoscea pré-bine limba și'șĭ mănuĭa pré-bine condeĭul pentru ca să'șĭ fi putut robi cugetarea sub jugul uneĭ sintaxe străine.

Se póte asigura că Moxa nu s'a ținut nicĭ o dată de litera fântînelor sale, mulțumindu-se a surprinde numaĭ ideĭa, pe care o amplifica une-orĭ prin propriele sale observațiunĭ, bună-óră: «Serbie, *ĭară romănésce șerb*» (p. 356), saŭ pe aceĭașĭ pagină următórea falsă etimologiă: «puseră nume besérecieĭ Capitol, «și *de atunce pănă acmu noĭ chemâm besérecile latinescĭ ro-* «*mănésce capiște*»; saŭ tot acolo o alăturare cam șchiópă între instituțiunea consulilor la Roma și între municipalitatea română: «tocmiră în toțĭ aiĭ să-șĭ pue sfétnicĭ, *cum ḑicem noĭ județ* «*cu părgarĭ*», unde nu póte să fie de comparat nemic, afară numaĭ dóră durata anuală a funcționăriĭ.

Sub raportul limbeĭ, Moxa nu e nicĭ decum maĭ pe jos de cronicariĭ nostri, pe carĭ ĭĭ întrece însă prin vechime, căcĭ tóte «letopisețele» române, câte s'aŭ publicat d'o cam dată, sînt

ajunse pînă la noĭ în nesce copie mult maĭ moderne, fără a se urca vre-una din ele măcar pînă la jumătatea secoluluĭ XVII, pe când manuscrisul cel descoperit de Gregorovicĭ este chĭar din anul 1620, probabilmente de însăşĭ mâna autoruluĭ, dacă nu cum-va transcris sub ochiĭ seĭ de către vre-un caligraf al mănăstiriĭ.

Scrisórea, aşa numită semi-uncială, e fórte elegantă, judecând maĭ cu sémă după acea parte din copia adusă de d. Tocilescu, pe care a executat'o într'un mod admirabil o savantă din Moscva, d-şóra Evreinov, doctor în Drept, fiind silită a face maĭ mult un exact fac-simile după manuscris, un fel de decalcare, de vreme ce se temea să nu greşéscă, nesciind nicĭ o vorbă romănesce.

Punctuaţiunea însă a luĭ Moxa e de tot capriţiósă şi cuvintele adesea nu sînt separate unul de altul, ceĭa-ce îngreuiază lectura şi împedecă chĭar, pînă la un punct, înţelegerea textuluĭ. Reproducênd originalul cirilic fără a-l transcrie cu litere latine, noĭ am fost nevoiţĭ dară de a adopta o punctuaţiune raţională şi a despărţi nu numaĭ vorbele, dar încă şi elementele enclitice, fiind-că altmintrea, de exemplu, дѹсе-се (=se duse) s'ar fi confundat cu дѹсесе (=dusèse). Neajunsul tipografic ne-a constrîns tot-o-dată de a nu puté reproduce accentuaţiunea manuscrisuluĭ, asupra căriĭ—fiind fórte interesantă—vom reveni pe larg în tomul II, mărginindu-ne aci de a indica o singură particularitate.

In poesia poporană română desinințele *-luĭ* şi *-lor* ale genitivo-dativuluĭ pórtă asupră-le un accent secundar, ceĭa-ce le permite de a rima cu vorbele terminate în *-ùĭ* şi *-òr*, de exemplu:

Fetişóra lùĭ
Spuma làpteluĭ,
Mustecĭóra lùĭ
Spicul grâulùĭ,
Perişorul lùĭ
Péna còrbulùĭ...

(Mioriţa)

Saŭ:

Tinerel, mândru feciôr,
Cum e bradul codrilôr
Sus pe vîrful munţilôr...

(Inelul şi năframa)

Eĭ bine, genitivo-dativele *-luĭ* şi *-lor* sînt pretutindenĭ de doă orĭ accentate în manuscrisul luĭ Moxa, de ex.: невѹ́нѹлѹ̀и, стъпѫ́нилóрь, ѫпъра́тѹлѹ̀и, боıа́рилóрь etc., cu acea diferinţă însă între ambele desinințe, că silaba *-luĭ* e tot-d'a-una baritónă, ér silaba *-lor* oxitonă.

Cele-l'alte—maĭ jos în Notanda.

ІС. ✝ ХС.

ДЕ'НЧЕПȢТȢЛ ЛȢМІЕЕИ ДЕ'НТЪЮ

Сȣфлеть тинѫюбы авȣціе сокотѣще, ши де пȣрȣра о похтѣще, ꙗрѫ тȣ, сȣфлет ꙟпърѫтескь, де пȣрȣра ꙟсетошеѕи кȣ мента, ка съ афли ꙟвъцѫтȣра кърцилѡр ши дентр'ѫнсе кȣ дȣлчацѫ съ те адъпи; ши ꙟтреби съ щіи: каріи аȣ домнить де'нтъю, ши пънѫ ȣнде аȣ аѫȣнсь, ши кȣм аȣ ꙟпърѫцит, ши къци аи. Нои вѡм лȣа аческь греȣ, съ-и ши кȣ прѣцеть, че дарȣриле тале ꙗле не ръкореськ сȣдориле ноастре; мȣлци сѣȣ невоить де аȣ скрись аии ши ꙗȣ киеѕȣить съ спȣе адевърь, ши ȣнȣл кȣ альть нȣ шаȣ съмънать, ꙗтъ ши нои де кътъ не ꙗсте пȣтѣра спȣнемь кȣ адевърь.

Ꙟчепȣтȣл лȣ Дȣмнеѕеȣ че фȣ фъкѫторю десъвършит лȣміен: де'нтъю фъкȣ черю фърѫ стѣле, нȣмаи кȣ кȣвънтȣл фѣче, ши-л фрѫмсецѫ дȣмнеѕеȣ кȣ фрѫмсѣца лȣи. Пѫмънтȣл ꙗрѫ ера неподобить, къ ера коперить кȣ'нтȣнѣрекȣл; дечи стрѫлȣчи лȣминѫ, ши фȣџи ꙟтȣнѣрекȣл, ши се арътѫ пѫмънтȣл, ши трекȣ ѕȣа де'нтъю.

Ꙗ доа ѕи: лȣминѫ ши а доа ѕи, ши фъкȣ ши ал доиле черю, ші-и пȣсе нȣме дȣмнеѕеȣ чела че-л фѣче. Ꙗтȣнче ꙟпърци апа, ȣна ѡ сȣи сȣс, алта ѫѡс, ꙟсъ нȣриле пѫмънтȣлȣи, ши пȣсе ꙟтре ꙗле черюл ка ȣнь пърѣте връѡс.

Ꙗ треꙗ ѕи: стрѫлȣчи ши а треꙗ ѕи; атȣнче токми ꙗѕереле, ши иѕвоаръле, ши възиле, ши мȣнціи, ши піетриле, връътоапеле, кодріи, пѫдȣриле, дȣмбрѫвиле, поміи, ербиле, съмънѫтȣриле, легȣмиле, флориле, ши толтѫ фрѫмсѣца пѫмънтȣлȣи.

Ꙗ патра ѕи: лȣминѫ ши а патра ѕи, ꙟчепȣ а подоби черюл кȣ стѣле ши кȣ лȣчафери, кȣ соареле ши кȣ лȣна, де се ꙟтрекь

ȣна кȣ алтѫ ꙟтрȣ лаȣда кȣи лѣȣ фаптъ ши съ кȣноаскѫ ѡаменїи времиле анилѡр. Пȣсе пре Кронъ маи сȣс, ал доиле Зевсъ, ши ал треиле Ѧрисъ, ал патрȣл соареле де лȣминѣꙁѫ лȣмїеи, ал чинчиле Ѧфродитъ, ал шаселе Єрмїа, ши лȣна маи жѡс, ши ꙟблѫ непърѫситъ, дȣпѫ ꙁиса лȣи дȣмнеꙁеȣ, карѣшъ ꙟ рѫндȣл еи.

Ѧ чинча ꙁи: дечи пънѫ а чинча ꙁи нȣ ера пре пѫмѫнтъ ниче ѡ витѫ, ниче ꙟтр'апѫ, ниче ꙟ вѫꙁдȣх а ꙁбȣра, ши ꙁисе дȣмнеꙁеȣ апелор, де фѣчерѫ пещи де тот фѣлȣл, съ ле фїе сȣфлетȣл ши храна дентр'апѫ, ши дентр'апѫ еши родȣлъ пасерилѡр че ꙁбоарѫ, ꙗрѫ де ꙟ пѫмѫнтъ тоате добитоачеле, ши фїериле, гадинеле ши тоате гъꙟганїиле кѫте ꙟмблѫ пре пѫмѫнтъ.

Ѧ шасѣ ꙁи фѣче дȣмнеꙁеȣ раюл кȣ тоате помѣтеле ши кȣ фрȣмоасе мирꙁмѫ, ши кȣ дȣлчацѫ десфътатѫ, кȣ ꙟвъцѫтȣра сфинцїеи лȣи; ши ꙟ мижлокȣл раюлȣи рѫсѫди дȣмнеꙁеȣ помъ де пречепȣт че ꙗсте бине ши рѫȣ, ши апѫ кȣрѫтоаре ꙟ мижлокȣл раюлȣи де ȣдѫ помецїи, ши де аколо се ꙟпартъ ꙟ патрȣ де есъ ꙟ лȣме, а нȣме Геѡнъ, ши Нилȣл, ши Єфратȣл, ши Тигрȣ.

Фъкȣ Дȣмнеꙁеȣ ѡмȣл кȣ мѫна лȣи, де лȣт, де съвършитȣ-л фѣче, кȣ сȣфлет вїȣ, шї-и дъруи минте слободѫ ши пречепѫтоаре, пре кипȣл ѡбраꙁȣлȣи сѫȣ, ши-л пȣсе съ се сълѫшлȣꙗскѫ ꙟ едемъ, ȣнде е хранѫ де раю, ши фȣ алтѫ лȣме, лȣме кȣ ꙟцелепчюне де плинъ; ши-л ꙟвъцѫ кȣ тот бинеле раюлȣи съ се ꙟдȣлчаскѫ, ꙗрѫ де помȣл пречепȣтȣлȣи съ се ферѣскѫ, ниче кȣ мѫна съ нȣ се атингѫ.

Ѧтȣнче адȣсе Дȣмнеꙁеȣ кътрѫ Ѧдамъ тоате вителе ши тоате фїериле ши гадинеле кѫте ꙟмблѫ пре пѫмѫнтъ, ши тоате пасериле кѫте ꙁбоарѫ де пре пѫмѫнтъ ꙟ сȣсъ, де се ꙟкинарѫ лȣи Ѧдамъ, ка нище роби домнȣ-сѫȣ, ши ле пȣсе нȣме Ѧдамъ тȣтȣрора, кѫрїꙗшъ пре подоаба еи: къ пънѫ ачїа ръѡтъци хитлѣне ꙟ инима лȣи нȣ ера.

Ѧдȣрми Ѧдамъ сомнȣл чел амаръ, ꙟчепътȣра къдерїеи, ши се атинсе ꙁидиторюл кътрѫ коастеле лȣи ши лȣѡ осъ де-и фѣче соцъ, ши се дещептѫ Ѧдамъ де ѡ вѫꙁȣ, шї-и ꙁисе Єва, че се кїамѫ вїацѫ, ꙗрѫ Ѧдамъ се кїамѫ пѫмѫнтъ рошїȣ.

Ѧ шаптѣ ꙁи дȣмнеꙁеȣ, дѣка съвърши тоате лȣкрȣриле бȣне але лȣи, а шаптѣ ꙁи ѡдихни де тоате, ши ле пȣсе лѣџе лорь де ле ꙁисе: ѡ! дои ꙟтѫю нѫскȣци де ꙟ пѫмѫнтъ ши аи раюлȣи вїꙗтничи! ачастѣ тоате сѫнтъ адȣсе пентрȣ трѣба воастрѫ! де тоате съ въ ꙟдȣлчици де сацїȣ, нȣмаи че вѫ ферици де помȣл пречепȣтȣлȣи, къ ꙟ час че вери мѫнка кȣ амаръ вецп мȣри, ꙗрѫ де въ вeци фери вїацѫ несъвършитѫ фърѫ гриже вeци моштени.

Ѩрѫ еи се спѫрѣрѫ де кȣвѫнть, ши се ферїѩ де ачел помь ка де ȣнь врѫжмаш.

Ѩрѫ дїаволȣл възȣ вїѩца лѡр ꙟтр'атъта бине ꙟ раю ка ꙟџерїи, че нȣ пȣтȣ рѫбда, че арȣꙟкѫ ȣрџїе спр'иншїи кȣ пиѕмѫ, ши-шь афлѫ хитленїа лȣи шарпеле ка ȣнь вась, де се апропїе де арѡми пре стрѫмоаша, де-и арѫтѫ поамеле фрȣмоасе ла ведѣре ши дȣлчи ла гȣстаре, ши минцѝ ꙟтъю де-и шопти: мѫꙟкаци, ѕисе, къ вецѝ фи ка Дȣмнеѕеȣ, де вецѝ щи бинеле ши ръȣл. Ѩрѫ дѣка аȣѕи ачѣста Євва, нȣмаи кът се противи сфатȣлȣи шарпелȣи че фȣ ꙟвъцать де сатана, дечи гȣстѫ, ши дѣде ши лȣ Ꙗдамь де мънкѫ, ѩрѫ нȣмаи кът се възȣрѫ голи ши се рȣшинарѫ ȣнȣл де алть. Ѡ марникѫ неаскȣлтаре! ѡ нѫпрасникѫ къдѣре! къ ꙟвъцѫтȣра а прѣ ꙟнѫлцатȣлȣи Дȣмнеѕеȣ ѕидиторюл нȣ аȣ аскȣлтать, ѩрѫ сфатȣл челȣи ꙟџерь кѫѕȣт л'аȣ лȣать. Дѣчїа-ши акоперирѫ рȣшина кȣ фрȣнѕе, ши се аскȣнсеръ сѫпть десиме де тȣртѣле; ѩрѫ Дȣмнеѕеȣ щїȣ ачѣста, ши ле поносȣлȣи пентрȣ неаскȣлтара лѡр, шї-и скоасе де ꙟ раю, де-и педепси кȣ ѡстенить ши кȣ гимпи че ꙟпȣꙟгь, ши кȣ трȣдѫ ши кȣ дȣрори съ се хрънѣскѫ ши кȣ сȣдори съ лȣкрѣѕе пъмѫнтȣл; ши Євва грижа бърбатȣлȣи-шь ши греȣа нѫскȣтȣлȣи съ-ль поарте; шї-и ꙟвъскȣ ꙟ пїеи де трȣпь, де лъкȣа ꙟнаинтѣ раюлȣи ши плънџа немъꙟгѫѩть. Дѣчїа-ш кȣноскȣ мȣѩра, ши нѫскȣ пре Ꙗвел ши пре Каинь. Де атȣнче ꙟтрѫ ѕавистїа ꙟ лȣме, къ се скȣлѫ Каинь де ȣчисе пре фрате-съȣ Ꙗвел. Дѣчїа се ꙟмȣлцирѫ ѡаменїи пре пъмѫнт ꙟпреȣнѫ кȣ рѫѡтъциле. Ши тръи Ꙗдамь 230 де аи; ѩрѫ нѫскȣ ши пре Сиѳь; ѩрѫ де тот тръи Ꙗдамь 932.

Сиѳь гѫси де нȣмеле лȣи Дȣмнеѕеȣ, ши пȣсе нȣме стѣлелѡр ши тоатѫ философїа, ши нѫскȣ пре Єнос, ши тръи де тот 912 аи. Єнос нѫскȣ пре Каинань, ши тръи 905 аи. Каинань нѫскȣ пре Малȣсаль, ши тръи 715 аи; ши Малȣсаль нѫскȣ пре Малелеиль, ши тръи 740 аи. Малелеиль нѫскȣ пре Ꙗредь, ши тръи 895 аи. Ꙗредь нѫскȣ пре Єнох, ши тръи 962 де аи. Єнох нѫскȣ пре Матȣсаль, ши тръи 690 де аи, ши се мȣтѫ, нȣ мȣри. Матȣсаль нѫскȣ пре Ламех, ши тръи 782. Ламех нѫскȣ пре Ное, ши тръи 755 де аи. Ное, кѫндь фȣ де 160 де аи, нѫскȣ пре Сима ши Хама ши Ꙗфета.

Ꙗтȣнче се ꙟплȣ лȣмѣ де ръѡтъци: ȣитарѫ пре Дȣмнеѕеȣ пре чела че ѩȣ фъкȣт, ши се ꙟкина соарелȣи ши лȣнїеи ши стѣлелѡр, ши се местекарѫ ꙟ лȣкрȣрй фърѫ де лѣџе.

Нȣмаи че ера де ꙟ рȣда лȣи Сиѳ дерепть Ное ал доиле дȣпѫ Ꙗдамь, де се ферїа де местекѫтȣра чѣ ра, ши мȣлть ꙟвъца пре

тоци сѫ се пържсѣскж де ръꙋ, че ниме нꙋ-л аскꙋлта; дечи-л ꙟвъцж дꙋмнезеꙋ сѫ факж корабїе, ши ѡ гжти; дечи слобоѕи дꙋмнезеꙋ слоата черюлꙋи, ши се връсаръ плои де акоперирж пъмжнтꙋл. Ное ꙟтрж ꙟ корабїе кꙋ фечорїи ши кꙋ нꙋрориле, ши тримисе дꙋмнезеꙋ де чѣле де пре пъмжнть де тоате вителе, ши фїери ши пасери, де се ачꙋарж кꙋ-нꙋс ꙟ корабїе; дѣчїа ꙟнълцж апа корарабїа ши еи се мънтꙋирж, іарж алалци тоци се некарж.

Де'нчепꙋтꙋл лꙋмїеи пжнъ ла потопь 2242 де аи. Кънд стътꙋ плоіа ши скжѕꙋрж апеле, еши Ное де ꙟ корабїе кꙋ тоате сꙋфлетеле ши дыханїиле кжте ера ꙟ корабїе, ши іарж се дѣде мꙋлциме а тоате сꙋфлетеле. Дечи дꙋпж потопь Симь нжскꙋ пре Ꙗрфаѯадь, ши тръи 500 де аи. Ꙗрфаѯадь нжскꙋ пре Каинан, ши тръи 420 де аи. Каинань нжскꙋ пре Салла, ши тръи 405 аи. Салла нжскꙋ пре Єверь, ши тръи 330 де аи. Єверь нжскꙋ пре Фалекь, ши тръи 133 де аи. Фалекь нжскꙋ пре Рагавь, ши тръи 123 де аи. Ꙟ ѕилеле лꙋ Фалекь сѣꙋ ꙟчепꙋт стълпꙋль:

ꙞПЪРЪЦЇА ЛꙊИ НЕВРОД.

Къ се скꙋлж де ꙟ рꙋда лꙋи Симь ꙋнь ѡмь, анꙋме Неврод, ши се пꙋсе ꙟтъю домнь пре пъмжнт, ши ѕисе къ апꙋкж чинста лꙋи дꙋмнезеꙋ де ѡ пꙋсе спре ель къ іасте дꙋмнезеꙋ, ши мжсꙋрж пъмжнтꙋл, ши невои ѡаменїи сѫ факъ [стълпꙋль], дечи ꙟчепꙋрж а лꙋкра пънж ꙟ 40 де аи: тотꙋ-л ꙟнжлцарж, пꙋцинь нꙋ ажꙋнсе кржгꙋл лꙋнїеи. Лимба ле ера тот ꙋна, ши ера пꙋши 72 де дерегжтори. Дечи дꙋмнезеꙋ ле вѫзꙋ небꙋнїа ши остенѣла ꙟ дешерть, дѣчїи ле ꙟпърци лимбиле пре дерегжтори, нꙋмаи Єверь че-ш цинꙋ лимба кꙋ чата-ш. Дела потопь пънж ла стълпь 600 де аи.

Дѣчїа се ръсфирарж лимбиле престе тоатж лꙋмѣ, ши дꙋпж стълпь Рагавь нжскꙋ пре Серꙋх ши тръи 135 де аи. Ꙗчесть Серꙋх ꙟчепꙋ ꙟтъю а фаче дꙋмнезеи, дечи ꙟчепꙋрж ѡаменїи а се ꙟкина боѕилѡр ши ꙋитарж кꙋ тотꙋл пре дꙋмнезеꙋ, ши се ꙟмплꙋ лꙋмѣ де ръѡтъци, ши-ш фъча четаци, карїи ꙋнде дескжлека, ѡчине ши церрь, карїи пре рꙋдж. Де ꙟ рꙋда лꙋ Ꙗфеть, Троіань фѣче Тролда; Ꙗсꙋрдинь, рꙋда лꙋ Симь, фѣче Вавулонꙋл, че се кїамж Ꙗсурїа; Месремь, ден рꙋда лꙋи Хамь, фѣче Мисїрюл анꙋме Єгупетꙋл:

ꙞПЪРЖЦЇА ЄГУПЕТꙊЛꙊИ.

Дѣка се мꙋлцирж лимбиле пре пъмжнть, ꙟтъю се скꙋлж ꙟпържцїа де Єгупет, ши ꙟчепꙋрж а лꙋа бирь де пре ла алцїи,

ши фъча рѫȣ мȣлть, ръзбоае, жафȣри, фȣртȣшагȣри, кȣрвїи, ȣчидери; маи рѫȣ ера къ се ꙟкина бозилѡр: де врѣ иждери чинева чева пре лȣме, еи-ль фъча къ е дȣмнезеȣ ши-л скрїа икоанѫ де и се ꙟкина; ши аȣ цинȣт ꙟпъръцїа Єгуптѣнїи 1663 де ани.

ꙞПЪРѪЦЇА ꙖСѴРЇИЛѠР.

Серȣх нѫскȣ пре Нахорь, ши тръи 137 де ани; Нахорь нѫскȣ пре Ѳара, ши тръи 209 де ани; Ѳара нѫскȣ пре Ꙗвраамь, ши тръи 200 де ани. Де ꙟпърцира лимбилѡр пънѫ ла Ꙗвраамь 1072, ꙗрѫ дела Ꙗдамь пънѫ ла Ꙗвраамь 3320 де ани. Ꙗвраамь къндь фȣџи дела Ꙗвимелех, ꙟпъратȣл Єгупетȣлȣи, ꙟтрȣ Ꙗсирїа, атȣнче се рѫдикѫ домнȣл Ꙗсирїилѡр, Виль чел маре ши таре, де-ль ава ши-л чинстїа ка пре дȣмнезеȣ, ачела добѫнди ꙟпъръцїа де ла Єгуптѣны, ши аȣ цинȣт ꙟпъръцїа Ꙗсирїанїи 1300 де ани, пънѫ ла Сарданапал.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛȢ СОСТРЇЄ ЄГѴПТѢН.

Мȣлте цеpь ши бѫрбаци бȣни адȣсе Сострїе, ши пȣрчѣсе де ꙟблѫ маи тоатѫ лȣмѣ, ши бирȣи; дѣчїа невоиа пре тоци съ-и дѣ бирь; токма ꙟблѫ ѕѣче ани, ши се ꙟтоарсе кȣ мȣлтѫ добѫндѫ; ши ѡбори ши ꙟпъръцїа Ꙗсѵрїилѡр. Дѣка мȣри Сострїе, ꙗрѫ крескȣ ꙟпъръцїа Ꙗсѵрїилѡр. Ꙗвраамь нѫскȣ пре Їсаакь, ꙗрѫ Їсаакь нѫскȣ пре Іꙗкѡвь, Іꙗкѡвь нѫскȣ пре Левїе, Левїе нѫскȣ пре Каѳа, Каѳь нѫскȣ пре Ꙗрамь, Ꙗрамь нѫскȣ пре Мѡѵси. Къндь фȣ Мѡѵси де 85 де ани, атȣнче скоасе пре рȣда ѡѵреꙗскѫ де ꙟ робїа лȣ Фараѡнь де ꙟ Єгупет, шї-и трекȣ мара рошїе кȣ пȣтѣра лȣ дȣмнезеȣ пре ȣскать, ши аȣ трѫить ꙟ пȣстїе 40 де ани, ши аȣ мъꙟкат манѫ сфънтѫ. Де ꙟ анȣл де ꙟтъю а лȣи Ꙗвраамь пънѫ къндь аȣ ешит Ѡврѣии де ꙟ Єгупет 505 ани, ꙗрѫ дела потопь 3689. Дȣпѫ моартѣ лȣ Мѡѵси стътȣ Іс̈ȣсь Навїинь, шї-и вѫгѫ дȣмнезеȣ ꙟ цара чѣа че ле фъгѫдȣисе лȣ Ꙗвраамь, ши домни 27 де ани. Бѫтръни анȣме жȣдѣце 23 де ани, Гоѳѡноил 40 де ани, Стринїе 50 де ани, Меѳȣаѡд 80 де ани, Девора ши Варакь 20 де ани, Стринїе 20 де ани, Мадинее 7 ани, Гедеѡнь 40 де ани, Ꙗвимелех 6 ани, Ѳѡла 20 де ани, Ꙗирь 10 ани, Маните 18 ани, Єѳае 6 ани, Монь 7 ани, Єлѡмь 10 ани, Лавдѡн 8, Стринїе 40 де ани, Самѱѡнь чел таре 20 де ани, Попа Илїа 20 де ани. Де'нчепȣтȣл лȣ Самоиль кȣ Саȣл пънѫ ла Давидь 40 де ани.

ꙞПЪРЖЦІА ЛꙊИ ДАВИД.

Де ꙟ ешитꙋл Израилилѡр де ꙟ Єгупеть пънѫ ла Давидъ 630 де ани, ꙗрѫ де ла Ꙗдамь 4456 де ани, ши ꙟпържци Давидъ 40 де ани. Соломѡнъ ера де 12 ани, кѫндъ стътꙋ ꙟпърать ши фѫкꙋ бесѣрека Сїѡнꙋлꙋи, ши ꙟпържци 40 де ани. Дѣчїи стътꙋ Ровоамъ, атꙋнче се адꙋнарѫ тоци Израилїи де-ль рꙋгарѫ съ ле юшꙋрѣзе мѫнкѫтꙋриле че-и асꙋприсе Соломѡнъ; ел нꙋ аскꙋлтѫ сфатꙋл бѫтрънилѡр съ ле ѡгодѣскѫ, че аскꙋлтѫ де тинери, дечи маи рѫꙋ и ꙟтърѫтъ; ꙗрѫ еи ръспꙋнсерѫ: ниче тꙋ нꙋ вери домни де акꙋм, ши-ши алѣсерѫ пре ѡ слꙋгѫ а лꙋи Соломѡнъ пре нꙋме Іеровоамъ, де ши-л пꙋсерѫ домнъ; ши-л пържсирѫ 10 рꙋде, нꙋмаи кътъ ръмасе фїюл лꙋи Соломѡнъ кꙋ доаѡ рꙋде, ши домни 17 ани. Ꙗвїа фїюль лꙋ Ровоамъ 6 ани, Ꙗса 40 де ани, Іѡсафатъ 20 де ани. Ꙟтрꙋ зилеле ачелора аꙋ пророчитъ Ілїе ши Ілїсеи ши Михеи. Іѡарамъ 8 ани, Озїа 40 де ани. Пре врѣме че ꙟпържцїа Озїе, атꙋнче-се рѫдикѫ дꙋпѫ алци ꙟпърацї Сенахиремъ витѣзꙋл кꙋ цара Ꙗсасирїеи ши кꙋ рꙋда Персилѡр ши кꙋ Мидѣнїи кꙋ ѡасте маре пре Іерусалимъ, ши хꙋлїа пре дꙋмнезеꙋ кꙋ кꙋвинте рѣле, ꙗрѫ сфинцїа лꙋи тримисе ꙟџерь де ꙟ черь де ꙋчисе ꙟтр'о ноапте 185 де мїи де ощиле лꙋ Сенахиремъ: чела че ѡкърїа ꙟтъю пре дꙋмнезеꙋ, апои фꙋџїа ка ꙋнъ епꙋре съ скапе. Дечи дꙋпѫ Озїе, ель ꙟпържци, Ꙗхавъ, 17 ани. Годѡлїа маика лꙋ Озїе 7 ани. Іѡасъ 1 ани, Ꙗмасїа 29 де ани, Ꙗзарїꙗ ши Озїа 12 ани. Ꙟ зилеле ачестора аꙋ пророчитъ: Іѡсїе, Ꙗмос, Ісаїа, Іѡнна, Іоиль. Іѡадамъ ꙟпържци 16 ани, Ꙗхазъ 16 ани, Єзекїа 23 де ани, Манасїа 18 ани. Ꙗчеста аꙋ фѫкꙋт Византїа вѣке ши невоиа ѡаменїи де се ꙟкина идолилѡр. Монъ 12 ани, Іосїе 31 де ани; ꙟ зилеле ачестора аꙋ фост пророчитъ Іеремїа ши Софонїꙋ. Іоахазъ 3 лꙋны, Седекїе 11 ани, пре ачеста-л орби Навъходоносор ꙟпърать, кѫндъ ръсипи Іерусалимꙋл, ши-л дꙋсе ꙟ Вавулѡнъ кꙋ робїи. Дѣчїа аꙋ ꙟпържцит Навъходоносѡр 25 де ани, ши пентрꙋ мѫндрїа лꙋи-л фѣче дꙋмнезеꙋ де аꙋ фость поркъ 7 ани. Валтасаръ фїюл съꙋ 11 ани, ачеста ꙟдрѫзни кꙋ васеле бесѣречїеи де беꙋ кꙋ кꙋрвеле, ши вѫзꙋ ꙟ ведѣре кѫ еши де'нтр'ꙋꙟ пърѣте о мѫнѫ ши скрисе треи кꙋвинте: мани, декель, фаресь; Данїил пророкъ ле спꙋсе: ꙟпърциторюл аꙋ нꙋмѫрать вїаца та ши цѣꙋ лꙋать ꙟпържцїа.

ꙞПЪРѪЦІА ЛȢИ КѴРЬ.

Дѣчїꙗ се скȣлѫ де ꙟ Персида Кѵрь кȣ ȣнкю-сѣȣ Дарїе Мидѣнȣл, ши спарсерѫ ꙟпърѫцїꙗ Вавѵлѡнȣлȣи, ши пери ръȣ Валтасарь; дѣчїꙗ стътȣ ꙟпърать маре пре нȣме Кѵрь, ши аȣ ꙟпърѫцить 30 де ани, ши слобоѕи Кѵрь Оврѣии де ꙟ робїе, шї-и лъсѫ сѫ-ши факѫ четате ꙟ Іерусалимь ши ꙟ бесѣрека Сїѡнȣлȣи, къ се ꙟплȣрѫ атȣнче 70 де ани де кънд ера робици. Дȣпѫ Кѵрь ꙟпърѫци Камвись 7 ани, Дарїе Истаспь 36 де ани, ши мȣлте острове ши църи кȣ четъци добънди, ши Ꙗнатолїа кȣ тотȣл. Ꙗчеста Дарїе ꙗрѫ слобоѕи Иѕраилїи ла очине-ш, ши ле пȣсе маи маре пре Ѕоровавель, стренепотȣл лȣи Давидь, ши пȣрчѣсерѫ де чинчи ори къте о мїе де мїи, ши 1000 де попи. Дȣпѫ Дарїе стътȣ Ѯерсь, ачеста адȣнѫ ощи мари, пре апѫ ши пре ȣскат, де се лови кȣ Гречїи, ши нȣ фолоси немикѫ, че се ꙟтоарсе рȣшинать, ши ꙟпърѫци 28 де ани. Ꙗртаѯерсь кȣ мȣꙗра лȣи 41 де ани, Дарїе Ꙗрсихонь 4 ани, ши алцїи с'аȣ ѡръндить де с'аȣ мънать дела Кѵрь де ꙟтъю пънѫ ла Дарїе чел бѫтȣт де Ꙗлеѯандрȣ 230 де ани. Ꙗрїаварсамь ꙟпърѫци 6 ани.

ꙞПЪРѪЦІА ЛȢИ ꙖЛЕѮꙖНДРȢ МꙖКИДОН.

Дела Ꙗдамь пънѫ ла Ꙗлеѯандрȣ Макидонь 5167 де ани, ачеста ѡбори домнїа Тȣрчилор ши плекѫ Индїа, Сирїꙗ, Финикїа ши тоци домнїи пъмѫнтȣлȣи ши тоци витѣжїи лȣмїеи, дела ръсѫрит пънѫ ла апȣс, ши с'аȣ плекат лȣи, ши ꙟпърѫци де тоть 38 де ани, ши мȣри отрѫвит ꙟ Вавѵлѡнь, шї-и се ꙟпърци ꙟпърѫцїа ꙟ 4 пърци: ȣнїи цинѣ Сирїа ши Финикїа, алцїи ръсѫритȣл, ши алцїи апȣсȣл.

ꙞПЪРѪЦІА ЛȢИ ПОТОЛОМЕИ ЄПȢРЄ.

Пре Єгѵпеть ши пре Ꙗлеѯандрїа ꙟтъю стътȣ Потоломеи Єпȣре, ачеста се ръдикѫ ши придъди шȣпть мѫна лȣи църи мȣлте, ши пре ачѣле локȣри кȣ тотȣль, ши авȣ комоарѫ мȣлтѫ, ши ꙟпърѫци 40 де ани; ши ꙟбїꙗ ши алцїи сѫ-и кїꙗме Потоломеи ꙗрѫ. Потоломеи Брата 38 де ани, ачеста невои пре Ѡврѣи де скоасерѫ кърциле лѡр тоате де ꙟ оврееши гречѣше. Потоломеи Євергеть 25 де ани, Ꙗнтїѡх Єпифань 4 ани, Потоломеи Филопаторь 25 де ани, Потоломеи фїюл лȣи 20 де ани, Потоломеи Фȣско 17 ани, Потоломеи Ꙗлеѯандрȣ 10 ани, Потоломеи фрате-сѣȣ 8 ани,

Потоломеи Діѡнис 30 де аи, Потоломеи Патрь 22 де аи, Клеѡпатра ꙟпърцѫтѣса лȣ цинȣть ꙟпърѫціꙗ Єгѵпетȣлȣи, ши с'ав мънат дела Потоломеи Єпифань пънѫ ла Клеѡпатра 300 де аи. Де атȣнче се лъруіꙗ пре лȣме ꙟпърѫціꙗ Римȣлȣи; ачѣстѣ кȣм не фȣ пȣтѣра нои скрисем.

ꙞПЪРѪЦІꙖ ТРОꙖНИЛѠР.

Съ ꙟчѣпемь де акȣм арѫта ши де ꙟпърѫціꙗ Римлѣнилѡр де'нчепȣтȣл лѡрь. Пре врѣме че ꙟпърѫціꙗ Давидь Іерȣсалимȣл, ꙗрѫ ꙟ Троада домніꙗ Пріамь ши ава доамнѫ ши нъскȣрѫ де'нтр'ѫнсѫ фечори мȣлци, де-и кема кавра(?), ꙗрѫ Пріамь вѫꙁȣ атȣнче ȣн вись, пърȣ-и къ вѫꙁȣ ȣн тъчюне апринсь ешиндь ден трȣпȣл мȣеріеи лȣи ши дѣде де о парте вънть де арсе четата тоатѫ; ши спȣсе ачѣста философилорь, еи ръспȣнсерѫ къ: арѫ фи маи бине че ва наще съ-л арȣнчи ꙟ фок; ꙗрѫ кȣрȣндь нъскȣ анȣме Ꙗлеѯандрȣ, коконь фромошел, ші-и фȣ милѫ а-л піꙗрдера, че-л лепъдѫ ꙟтр'ȣн кѫмпь, ши-ль афларѫ неще пъстори де-ль лȣарѫ ші-и пȣсерѫ нȣме кȣм кема ачел кѫмпь: Паріе. Дечи дѣка крескȣ воиникь, ель фȣ кȣноскȣт де Пріамь; дечи-л лȣѡ ла динсь, къ-и пърȣ къ ав скѫпать де пакосте; че че ꙗсте съ фіе нȣ се поате трѣче. Дѣчіꙗ фърѫ пестѣлѫ Ꙗлеѯандрȣ Паріе, елȣ-шь ȣчисе ȣн фрате ши прибеџи ꙟ Спарть, ȣнде е цара гречꙗскѫ, ла Менелаи; елȣ-л пріими ла динсȣл кȣ чинсте, ши-л цина ка пре ȣнь фечорь де домнь; Паріе вѫꙁȣ пре Єлена мȣꙗра лȣ Менелаи, прѣ фрȣмоасѫ ши албѫ, дечи о прѣ ꙟдрѫџи, ши пȣсе окіи хитлѣни спри'нса, ши ащептѫ пънѫ кѫндь се дȣсе Менелаи ѡареȣнде, атȣнче се скȣлѫ Ꙗлеѯандрȣ, дечи апȣкѫ пре Єлена кȣ тоатѫ авȣціꙗ лȣ Менелаи ши ꙟтрѫ ꙟ корабіе съ фȣгѫ пре маре ла Троада; ꙗрѫ фортȣна-и ꙁмѫчи де-и скоасе ꙟ гȣра Нилȣлȣи, ла ȣнь лок анȣме Кановикȣл, ꙗрѫ соціи лȣи де греȣ-л пърирѫ кътрѫ Противес, ꙟпъратȣл Єгѵпетȣлȣи, ші-и спȣсерѫ кȣм ав апȣкат ача мȣꙗре кȣ бȣнѫтата тоатѫ а лȣ Менелаи, ꙗрѫ Противес и ꙟпȣтѫ кȣ амарь, дѣчіꙗ-л гони ши опри пре Єлена кȣ тоатѫ авȣціꙗ, пънѫ ва вени домнȣ-сѫȣ ла динсѫ.

Дѣка се ꙟтоарсе Менелаи де ꙟ кале ши нȣ-ши гѫси мȣꙗрѣ, ниче бȣнѫтата, пȣсе скръбѫ маре, ши-ши дъріꙗ фаца, ши-ши рȣмпа хаиниле, кȣ Даріе сокрȣ-сѫȣ, ши адȣнѫ Гречіи тоци чеи маи мари, ши ле спȣсе де патимѫ ши ли се рȣгѫ фоарте ка съ се батѫ кȣ Троꙗніи пентрȣ ел; еи се жȣрарѫ тоци съ-ши пȣе капетеле дерепть динсѫ; ши ꙗтѫ мȣлци се скȣларѫ де пре

ꙟ острове, ши де пре ѹскат, де'нтрѹ Атина ши деи Таліа, де ꙟ Ахаіа, де ꙟ Елада, ши островеле кѹ тотѹл, ши витѣжи бърбаци бѹни ши тоци воевоꙁіи: Ахилеи, Несторь, Паламид, Патроклеи, Девсись, Пилеи; дечи рѫдикарѫ мѹлциме маре спре Троада, ши тримисерѫ ꙟнаинте пре Ахилеи кѹ Паламид сѫ праде ѹскатѹл ши островеле. Дечи дѣка вѫꙁѹрѫ Троѧнїи адѹнате атѫта ощи де претѹтиндина, адѹнарѫ ши еи ажѹторь: Каріи ши Ликіанїи, Мисіи, Фригіи ши Асіа кѹ тотѹл, ши де ꙟ четата Троѧнилорь маи мѹлци де 50,000 де бърбаци бѹни еширѫ, ши Екторь, фечорѹл лѹ Пріамь краи, ши алци мѹлци витѣжи хрѫбори, де се ловирѫ де фѫцишь кѹ Гречїи, ши мѹлть сѫнџе се врѫсѫ, ши ниче ѡ парте нѹ бирѹи; ши се ꙟкисерѫ Троѧнїи ꙟ Троада, ꙗрѫ Гречилорь се тѫмплѫ ꙟпѫрекѣре, кѫ авѣ Дивсесь врѫжмѫшіе пре Паламид ꙟтрѹ аскѹнсь, ши-л пѫрѫ кѫтрѫ ꙟпѫратѹл кѹ хитленшѹг кѫ ва сѫ плѣче ощиле сѹпть Троѧни, ꙗрѫ ꙟпѫратѹл креꙁѹ ши пїердѹ пре Паламид. Дѣка аѹꙁи Ахилеи ши Фетид ши алціи воевоꙁи, фоарте се ꙟтристарѫ ши пѹсерѫ пиꙁмѫ; дечи нѹ се невоіа нименила ла рѫꙁбою. Атѹнче еширѫ Троѧнїи ден четате ши се ловирѫ кѹ Елинїи, ши бирѹирѫ, ши мѹлци Гречи перирѫ, ши мѹлть сѫнџе се врѫсѫ, пѫнѫ кѫндь ѡкори Екторь пре Патроклеи; атѹнче вѫꙁѹ Ахалїе (sic) атѫта кѫдѣре Гречилорь, еши ка ѹнь лѣѹ мѫнїѡс ши спѫрџа столѹре, ши се лови кѹ Екторь ꙟ нѫдѣжда Троѧнилорь; дечи-л бирѹи, ши ꙗрѫ се ꙟкисерѫ ꙟ четате. Вѫꙁѹ Пріамь краю кѫ-и слѫбѣще пѹтѣра, тримисе ла Давидь ꙟпѫратѹл Овреескь де черщѹ ажѹторю, че нѹ-и дѣде, кѫ-шь феріа ѡаменїи сѫ нѹ се мѣстече кѹ пѫгѫнїи; атѹнче тримѣсе ши ла Индіа де черщѹ ла Тавтаніе ажѹторю, ши венирѫ фѫрѫ нѹмѫрь мѹлци. Дечи аша ле ера сфада: аѡра бирѹа Гречїи пре Троѧни, аѡра Троѧнїи пре Гречи; дечи аѹ фость ощи ши рѫꙁболе ши врѫсаре де сѫнџе пѫнѫ токма ꙟ 12 аи, пѫнѫ кѫндь се сфѫтѹирѫ Гречїи сѫ-и пѫрѫсѣскѫ, кѫ сѫџетѫ Алеѯандрѹ Паріе фечорѹл лѹ Пріамь краю пре Ахилеи, ши се ꙟтристарѫ; ꙟкѫ арѹнкарѫ враже ши ли-се арѫтѫ кѫ кѹ брѫбѫціа нѹ ворь пѹтѣ лѹа Троада, ниче кѹ сабіа, нѹмаи кѹ хитленіа. Дечи фѣчерѫ ѹн каль де лемнь гѫѹнос, ши ꙟкисерѫ ꙟтр'ꙟсѹл нище брѫбаци, ши се фѣчерѫ а се дѹче: лѫсарѫ калѹл ши се аскѹнсерѫ ꙟтрѹ-ꙟ островь. Троѧнїи еширѫ ши вѫꙁѹрѫ пристанища пѹстіе, нѹмаи калѹл че афларѫ, ши ꙟнтѫю сфѫтѹирѫ сѫ-ль арꙁѫ сав сѫ-ль нѣче; ель венисе атѹнче врѣма Троѧнилор де перить, дечи-л бѫгарѫ ꙟ четате ши се лѹарѫ а ба ши а мѫнка ши а жѹка пѫнѫ ꙟноптѫ, ши адѹрмирѫ де греѹ; атѹнче еширѫ чеи аскѹнши де ꙟ каль, ши

ръдикарѫ парѫ, ши възȣрѫ Гречїи атȣнче мѣрсерѫ ши принсерѫ порциле, ши ꙟтрарѫ ꙟ четате: дѣчїа аша добѫндирѫ Гречїи Троада. Дечи жȣнгѣ пре воевоꙁи пре маи мари, ши кȣ дерептȣл ꙁикѫндь: де ꙟ бръбаци пънѫ ꙟ мȣери, ши коконїи фърѫ милѫ ера ȣчиши, шї-и ръteꙁа ка кȣ сѣчера спичеле некрȣцать. Ши дѣка се сътȣрарѫ де жефȣит ши де тъıать, апринсерѫ ши четата де арсе пънѫ ꙟ темелїе. Дѣчїа се скȣлѫ Менелаи дȣпѫ спартȣл Троадеи де аȣ кинȣит пре маре ши аȣ ротѫчить: ши дѣка-ши афлѫ мȣıара Єлина ꙟ Єгупеть ꙟ четате ꙟ Мемфа, ши авȣ оспѫць дела Претеȣ ꙟпърать, ши с'аȣ мънать де тоть 8 аи дȣпѫ ръсипитȣл Троадеи пънѫ че аȣ венить Менелаи ꙟ касъ ши ꙟ Спарть, ıатъ се сфръши повѣста де Троıани, ка ꙟ скȣрт деплинь, н'ам скрись ка Омирь, къ ель аȣ авȣть лимбѫ дȣлче де ıаȣ фость драгь а подоби повестиле.

ДЕ ꙞЧЕПȢТȢЛ РȢМѪНИЛОР.

Съ ꙟчѣпемь а скрїе де акȣм търїа ши пȣтѣра Рȣмѫнилорь, де ȣнде с'аȣ ꙟчепȣть ши аȣ цинȣть пѫмѫнтȣл тоть ши църи. Дечи дȣпѫ прада Троадеи, Єнїа џинереле лȣ Прїамь кралю с'аȣ скѫпать, слȣ-л де слобоꙁисе оџıанїи, ель се мȣтѫ кȣ тоатѫ рȣда лȣи, кȣ каци скѫпасе, ꙟ цара Венецїеи. Дечи Єнеа кȣ каци нотасе кȣ нȣнсȣл фѣчерѫ враже ши лȣарѫ плѫꙁȣит, кѫ ле ꙁисе скрипть: съ ноате де акола спре апȣсь пънѫ вор соси ла ȣнь кѫмпь ши ле се ва ȣмпла маса лорь де хранѫ, аколо съ дескалече царѫ, ıарѫ ȣнде ва мȣри о витѫ фȣгѫндь де остенитѫ акола съ факѫ четате. Ши лȣарѫ ачесть плаꙁь, дечи сосирѫ ла ачель кѫмпь ши фѣчерѫ колиби. Аколо ера ıарбѫ, де ѡ кема сѣлинѫ, мȣлтѫ: ши прѫнꙁиндь еи, ȣнȣль гȣстѫ сѣлинѫ, дѣчїа ш'алтȣл ши ш'алтȣл, атȣнче стригарѫ: акȣм ни се ꙟмплȣ плѫꙁȣитȣл кȣ мѣселе. Дечи врȣрѫ съ факѫ сфадѫ, кȣ скроафѫ грасѫ, ıарѫ ıа се ꙁмѫчи де ꙟ мѫна Єнїеи; ель ѡ гони токма 4 миле пънѫ ѡстени, ши скроафа ѡкоси де къꙁȣ, ши нъскȣрѫ ѡдатѫ 30 де пȣрчеи. Єнїа ꙟцелѣсе къ се ворь мȣлци пре аколо, ши аȣꙁи глас де-и ꙁисе съ ꙁидѣскѫ акола четате. Дѣка ꙟчепȣ а ꙁиди, тѫмплѫ-се де възȣ фокь де'нтрȣ ачел локь, ши вени ȣнь лȣпь де ꙟ пъдȣре ши пȣрта гѫтежїи де бѫга ꙟ фокь, ıарѫ ȣнь вȣлтȣрь бѫтѣ кȣ арепиле ши адȣча вѫнть де-ль аџица, ıарѫ ѡ вȣлпе хитлѣнѫ немери де-ши ȣда коада ꙟ апѫ ши скȣтȣра пре фок де врѣ съ-ль стингѫ: еи-ль апринде, ıарѫ ıа стѫнџа; ꙟсъ апои бирȣирѫ еи, ıарѫ ıа фȣџи; дечи пречепȣ Єнїа, къ кȣ мȣлте

сваде ши ꙟделꙊнгꙟ време еи се ворь ꙟнжлца пре алте лимби, ши зиди четата албж ши лꙊнгж, ш'алтж четате анꙊме Лешн. Ши аꙊ авꙊть свадж мꙊлть кꙊ домнꙊл латинескь кꙊ Латин, Фавно, ши ТꙊрнꙍсь СавантꙊл, ши кꙊ алци домни де ꙟпрежꙊр, ши тотꙊ-и бжта Ѳнїа. Апои се ꙟпжкарж ши ꙟпърцирж лок де царж. Дека мꙊри Ѳнїа, ель статꙊ домнь фїю-сꙊ Асканїе, нъскꙊт де ꙟ КреꙊса фата лꙊи Пріамь краю; дꙊпъ'нсꙊл статꙊ фїю-сꙊ Теверь, ши ера мжндрꙊ ши витѣзь, ши мꙊри некать. Дечїи рꙊмасерж дои фечори, Немиторь ши АмꙊлїе; Немиторь лꙊѡ домнїа, АмꙊлїе авꙊціе, ши се скꙊлж Немиторь де Ꙋчисе фечорїи лꙊ АмꙊлїе тоци, ꙗрж пре ѡ фатж ель ѡ пꙊсе попж, ши пꙊсе лѣце: фѣтеле че ворь фи попи сж нꙊ се мꙊрите; ꙗрж ꙗ се аместекасе кꙊ ѡрꙊчине; дѣка аꙊзи Немиторь кꙊ е грѣ, пꙊсе де ѡ пжзїа пънж кꙊндь нъскꙊрж дои цѣмени; дечи пре денса ѡ бжгарж ꙟ темницж, ꙗрж пре коконїи и-лепꙊдарж кꙊ Ꙋнь чинь пре апа Тиверїеи сж пꙗрж; ꙗрж дꙊмнезеꙊ и-крꙊцж, кꙊ-и гꙊси Ꙋнь поркарю анꙊме ФестꙊл, ши фѣче бине кꙊ-и дꙊсе а касж-ши, ꙗрж мꙊꙗрѣ лꙊи ЛꙊпа нъскꙊсе Ꙋнь коконь морть, кꙊ фꙊ воꙗ лꙊ дꙊмнезеꙊ, дѣчїа и-пꙊсе сꙊгаши ꙟ локь де фечори. Дѣчїа ле зисе нꙊме: Рѡм ши Ромил. Дѣка крескꙊрж, лорь ле ера вїаца кꙊ поркарїи, де пꙊща тꙊрме ши фꙊра. КꙊ нещїꙊтꙊл стрикарж тꙊрма лꙊ АмꙊлїе, че ле ера мошь: татж мꙊни-сꙊ. Дѣчї-и принсерж шї-и дꙊсерж ла АмꙊлїе, елꙊ-и вꙊзꙊ воиничи ши фрꙊмоши, ши афлж кꙊ-и сꙊмть непоци, ши адꙊнарж глоате де скоасерж пре Немиторь де ꙟ домнїе ши дѣдерж лꙊ АмꙊлїе домнїа, ꙗрж АмꙊлїе дѣде авꙊцїе мꙊлтж непоцилорь, де рꙊдикарж ощи ши добжндирж мꙊлте домнїи ши цꙊрꙊь. ДꙊпж ачѣа зиди Ромил четате прѣ маре ши фрꙊмоасж, дела Адамь пънж с'аꙊ фꙊкꙊт РѵмꙊл 4708 де аи, ши кꙊ глас де бꙊчинь ꙊрꙊ: сж аскꙊлте тоатж лꙊмѣ де четата че и се пꙊсе нꙊмеле Рѵмь; дечи кꙊци есь де акола еи се кїамж РꙊмжни.

ꙞПЪРЖЦЇА ЛꙊ РОМИЛ ЧЕ АꙊ ꙞПЪРЖЦИТЬ ꙞТЪЮ Ꙟ РѴМЬ.

Дѣка мꙊри мошꙊл лꙊ Ромил, АмꙊлїе, атꙊнче се рꙊдикж ꙟпꙊрать Ромил, ши адꙊнж ѡамени мꙊлци де ꙟпрежꙊрь де-и бꙊгж сж лжкꙊꙗскж ꙟ Рѵм, ши фꙊ ꙟтжю ꙟпꙊрать РѵмꙊлꙊи Ромил, ши-ши токми боꙗри свѣтничи, тоть ꙟцелепци, ши мꙊлте цꙊрꙊь плекж сꙊпт сине, ши ꙟпꙊржци Ромил, 48 де аи. Номань ПомпилїѡньстатꙊ домнь дꙊпж Ромил, ачеста токми 12 лꙊни ꙟтрꙊ ань, анꙊме ГенꙊарїе ши ФеврꙊарїе, ши алте бꙊнжтꙊци мꙊлте

иждъри, ши опри пре ѡамени съ нȣ се ꙟкине боꙁилорь, че съ се ꙟкине лȣи дȣмнеꙁеȣ челȣи вїȣ. Номань ꙟпърци ѡчине де ꙟ пъмжнть ѡаменилор съ се хржнѣаскъ, ши ꙟпържци 52 де ани; Тил, 38; дȣпъ’нсь Маркїе 42 де ани; Таркинїе 20 де ани. Ꙟ ꙁилеле лȣ Таркинїе придъди Алеꙁандрȣ Македѡнь тоатъ лȣмѣ. Дȣпъ ачѣа ꙟпържци ципереле лȣ Таркинїе, Тȣлїе, 44 де ани, дела Роми пънъ ла Тȣлїе 204 де ани, ачеста де’нтъю-л кема Сербїе, ꙗръ ромжнѣще шербь, къ нъскȣсе де’нтр’о робъ. Ла ачеста Тȣлїе адȣсе о мȣꙗре 9 кърци де ава плъꙁȣитȣриле Севилїеи. Ѥль бъгъ ꙟ фок треи де’нтр’ънсе шї-и ле плъти; ꙗ вени ꙗръ, ель арсе ш’алте треи, ши ꙗръ ле плъти, къ-и пърѣ къ нȣ-сь де трѣбъ; ꙗ вени ши а треа ѡаръ, миръ-се дѣчїа ꙟпъратȣл, плъти ши ачѣле треи ши ле аръть вржжиторилорь, еи ръспȣнсеръ къ спȣнь де фолось четъцїеи ачѣле кърци; дѣчїа ле цина ла чинсте. Ачеста ꙟпърать врѣ съ ꙁидѣскъ ꙟ Рȣмь бесѣрекъ, ши съпжндь темелїа афȣндь ꙟ пъмжнть, афларъ ȣнь капь де ѡсь де кȣра сънџе кȣм аръ фи тъꙗть атȣнче, шї-и ера фаца калдъ ка де ѡмь вїȣ. Дѣка цїȣ ȣнь философь анȣме Ѥрснинїе, ꙁисе: ачастъ четате ва фи капь а мȣлте лимби, ꙟсъ кȣ спата ши кȣ връсаре де сънџе; ши пȣсеръ нȣме бесѣречїеи Капитол, ши де атȣнче пънъ акȣм нои кемъм бесѣречиле латинещи ромжнѣще капище.

Четатѣ Рȣмлȣи пънъ ла Тȣлїе аȣ фост сȣпть ꙟпъраци; ꙗръ пентрȣ ка сили ȣнь фечорь а лȣ Тȣлїе, лȣѡ пре Лȣкритїа мȣꙗра лȣ Колатин, ѡмь де рȣдъ бȣнъ, атȣнче се адȣнаръ тоци бȣнїи Рȣмлȣи де пре ȣнъ, ши сфътȣиръ съ нȣ маи фїе ꙟпъраци, че токмиръ ꙟ тоци аии съ-ши пȣе сфѣтничи, кȣм ꙁичем нои жȣдець кȣ пръгари, ꙗръ Гречїи ипать, пентрȣ трȣфа лорь.

ДОМНІА РȢМȢЛȢИ ЧȢИ ОРЪНДИЦИ.

Дѣка се сколасеръ де ꙟ Рȣмь мȣнчиторїи, маи наинте де алцїи добжнди месерѣре Брȣть, дела ипать, ши Колатинь. Съ спȣнемь пȣцинель де Брȣть. Ѥра оаре-чине ꙟ Рȣмь анȣме Маркїе, де рȣдъ бȣнъ ши плинь де бȣнътате; ачестȣа арȣнкъ пиꙁмъ Тȣлїе де-ль тъе, ши пре фечорїи, шї-и стржнсе бȣнътата тоатъ ла динсȣл; ꙗръ ȣнь фечорь а лȣ Маркїань, анȣме Брȣть, съ фѣче небȣнь де скъпъ де моарте, ши-ль пȣсе Тȣлїе мъскърич коконилорȣ-шь. Брȣть ель се кїамъ небȣнь, дечи петреча кȣ фечорїи ꙟпъратȣлȣи ка ȣнь небȣнь. Оаре-кжндь Тȣлїе тремисе фечорїи ла Делфось съ ꙟтрѣбе де пророчи: кареле ва фи ꙟпърать; ши мерџа ши Брȣть кȣ нȣншїи, де веселїа кȣ мъскърничїи пре кале, ши

дȣча дарȣри лȣ Аполонь; іарѫ Брȣть ꙟпалȣ ȣнь тоіагь де галбени кѫ ера гѫȣнось, ши-ль дȣча дарь; еи рѫда де дарȣл лȣи Брȣть. Кѫндь врȣрѫ сѫ іасѫ, еи ꙟтребарѫ пре Аполонь: чине ва домни Румлѣніи? іарѫ лорь ли се рѫспȣнсе: чине ва сѫрȣта маи наинте мȣмѫ-са; алціи нȣ ꙟцелѣсерѫ, че нȣмаи Брȣть, ши грѫби де сѫрȣтѫ пѫмѫнтȣл, кѫ е маика тȣтȣрорь; алціи сѫ ꙟтреча сѫ-шь сѫрȣте мȣмѫниле. Дѣчіи фȣ Брȣть маи маре Румȣлȣи, кȣ сфатȣл бѫтрѫнилорь, ши Колатинь, іарѫ дȣпѫ 'ншіи алціи: Касіе, Кикероне, ши Левколе, ши Катли, Катоне ши Скипіѡне. Помбіе Магнѣ сѫ рѫдикѫ воеводь Румȣлѣи кȣ сфатȣл лȣ Юліе, че фȣ апои Кесарь; ачеста Помбіе мȣлте рѫзбоае пре маре ши пре ȣскать аȣ фѫкȣт, ши мȣлте цѫрь аȣ добѫндить, ши 'нтр'о датѫ че аȣ ꙟмблать ꙟ ѡасте ель аȣ добѫндить 1000 де четѫци ши 540 де четаци, тот мари ши вестите, ши аȣ домнить 45 де ани; ши с'аȣ мѫнать дела Тȣліе пѫнѫ ла Кесарь 464, де аȣ цинȣт Румȣль тоть свѣтничи.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛȢ ГАЇЕ КЕСАРЬ.

Гаїе скимбѫ домніа спре ꙟпѫрѫціе, кѫ победи фѫрѫ де нȣмѫрь мȣлте лимби ши цѫрь, ши лѫрџи тѫріа Румȣлȣи пѫнѫ ла марџина пѫмѫнтȣлȣи; ши-ши пȣсе нȣме Кесарь, пентрȣ кѫ ера ѕимислить ꙟ трȣпȣл маикѫ-са, ши кѫндь фȣ апроапе де нѫскȣть, іа мȣри, ши нȣмѫрарѫ лȣниле ши сокотирѫ кѫ е віȣ коконȣл ꙟтр'ѫнса, дечи ѡ спентекарѫ ши скоасерѫ коконȣл дентр'ѫнса, дерепть ачѣа и-пȣсерѫ нȣме Кесарь, че се ѕиче спентекать. Дѣка мȣри Гаїе Кесарь, ель стѫтȣ ꙟ ȣрма лȣи Севасть Авгȣсть.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛȢ АВГȢСТЬ КЕСАРЬ.

Ачеста Авгȣсть спарсе ꙟпѫрѫціа лȣ Потоломеи, дечи дела Адамь пѫнѫ ла Потоломеи ши пѫнѫ се рѫдикѫ Авгȣсть 5457 де ани; ачеста ꙟкѫ іюби сѫ-ль кѣме Кесарь, ши маи наинте де нащера лȣи вѫзȣ татѫ-сѫȣ ȣнь вись: кѫ рѫсѫри соареле ден трȣпȣл мȣеріеи лȣи; ші-и спȣсе ȣнь философь дѣка аȣѕи: ѡ оме! ꙟпѫрать а тоатѫ лȣмѣ вери наще. Ачѣста де'нтѫю кѫндь шеда а мȣлци фѫча казне рѣле, іарѫ ȣ'нцелепть скрисе о хѫртіе де о арȣнкѫ наинтѣ лȣ Кесарь, ꙟ скриптȣрѫ ѕича: пѫрѫсѣще-те де а мȣнчира. Дѣчіа се дерептѫ де фоарте сокотіа, ши нȣ мȣнчіа пре ниме де граби, кѫ-ль ꙟвѫцѫ ши ȣнь философь, анȣме Ан...*)

---

*) Aci în copia D-luĭ Gr. Tocilescu lipsesc căte-va rindurĭ, probabilmente despre nascerea luĭ Crist.

....де ꙟпърѫціа лȣ Авгȣсть, кѫндь тремисѣсе сѫ скріе лȣмѣ тоатѫ. Дела Адамь пѫнѫ ла Хс. 5500 де ани, ши пре Оврѣи и-доміа Ірѡдь. Атȣнче и-ера датѫ домніа дела Кесарь Авгȣсть. Ши фȣ Інсȣс дȣмнеѕеȣ ши ѡмь, ши фѫча чюдесе мари ши мȣлте, ши ꙟвѫца ѡамении кȣ адевѫрь, ши мȣлци креѕȣрѫ ꙟтрȣ Інсȣс кѫ виндека тоате боалеле дентре ѡамени.

ꙟПЪРѪЦІА ЛȢ ТИВЕРІЕ КЕСАРЬ.

Дȣпѫ Авгȣсть ель стѫтȣ Тиверіе Кесарь ꙟ Рvмь, ши де'нтѫю аша-л юбіа боꙗріи кѫть ꙟбла ши ѕиа ши ноаптѣ фѫрѫ пѫѕитори ши фѫрѫ арме; кѫ де врѣ пȣне вр'ȣнь воеводь саȣ врѣ чинсти кȣ алтѫ боеріе, нȣ-л май скимба; ши спȣсе ши ѡ пилдѫ, кѫ ера ȣнь ѡмь де ава ѡ ранѫ рѣ ши плинѫ де пȣрои ꙟпȣ-ците, ши-л мѫнка мȣщеле; ѡаре-кȣи и-фȣ милѫ ди'нсȣль ши врȣ сѫ ле гонѣскѫ, ел ѕисе: ласѫ-ле кѫ сѫмть сѫтȣле ачѣста де нȣ мѫнѫꙟкѫ рѫȣ, нȣмаи че лиꙟгь, ꙗрѫ де ворь ꙟкѫпа нище фламѫнде(sic), маи рѫȣ ворь мѫꙟка. Ачѣста грѫи Тиверіе де боꙗри: сѫ фіе ꙟ врѣме мȣлтѫ пре месерѣре пѫнѫ се сатȣрѫ, дечи маи нȣ мѫнѫꙟкѫ рѫȣ пре сѫрачи. Аша ера де'нтѫю, апои фѣче во-гать рѫȣ ши пїерда мȣлци фѫрѫ винѫ. ꙟн 19 ань де доміа лȣи Тиверіе, пре Іс. Хс. л'аȣ рѫстигнить Єврѣии пре крȣче ши Пилать ꙟтрȣ Іерусалимь, ш'аȣ арѫтать моарта ши аȣ фость ꙟгропать, дѣчіа аȣ прѫдать ꙗдȣл ши ꙗȣ спарть тѫріа ши аȣ ꙟвис а треа ѕи де ꙟ моарте, ши дȣпѫ че с'аȣ ꙟнѫлцать ла черь преспре 40 де ѕиле, Маріа Магдалина с'аȣ дȣс токма ла Рvмь, дѣȣ желȣит, ши атѫта се мѫніе Тиверіе Кесарь кѫть аȣ мȣнчит преѡціи ши кѫртȣларіи жидовещи, маи врѫтос пре Пилать, пѫнѫ че аȣ мȣрить. Тиверіе аȣ домнить 23 де ани.

ꙟПЪРѪЦІА ЛȢ ГАІЕ КЕСАРЬ.

Дѣка мȣри Тиверіе, добѫнди стѣгȣл Рvмȣлȣи непотȣ-сѫȣ Гаіе; ава віацѫ спȣркатѫ ши нѫравь сирѣп ши ȣчигашȣ, ши сиаіа фѣте, ши де рȣда лȣи рȣшина, ши нȣмаи че бѣ ши мѫꙟка, кȣ алѫȣте ши кȣ мѫскорничіи, ши мȣлци кȣ авȣціе ȣчисе фѫрѫ де винѫ де ле лȣа бȣнѫтата. Ачеста ѡаре-кѫндь вѫѕȣ тинѫ пре ȣлица Рvмȣлȣи, дечи невои пре Ѵеспасіань воеводȣль де ѡ аȣ кȣрѫцит кȣ полла лȣи; ши пери жȣнгѣть ла рѫѕбою.

ꙟПЪРЖЦІА ЛȢ КЛАВДІЕ КЕСАРЬ.

Япȣкѫ Клавдіе домніа, ши ера блаꙁнѫ ши фрикос, дечи кѫндь веніа чинева ла динсь, маинте-л черка сѫ нȣ фіе армѫ аскȣнсѫ. ꙟ ꙁилеле ачестȣа фȣ фоамете маре преспре тоатѫ лȣмѣ; ши аȣ домнить 13 ани ши 9 лȣны.

ꙟПЪРЖЦІА ЛȢ НЕРОНЬ КЕСАРЬ.

Стътȣ ши Неронь, ши ера фъръ рȣшине ши плинь де кȣрвіе, фѫча-шь воа трȣпȣлȣи ши пре воа пънтечелȣи, мъꙟка ши бѣ фъръ рѫндь ши ера тоть бѣть де винь. Ячеста-шь ȣчисе пре мȣмѫ-са, ши рѫстигни пре свети Петрь, ши тѫе капȣл лȣ свети Павель апостоль, ши мȣлть рѫȣ фѣче челора че мѫртȣрисіа нȣмеле лȣ Хс. къ е фіюл лȣ Дȣмнеꙁеȣ. Дѣка-и вѫꙁȣрѫ Рȣмлѣніи віаца порчѣскѫ, ꙟтинатѫ ши ꙟпȣцитѫ, ел ера ȣрѫть тȣтȣрорь ши-л пѫрѫсирѫ, ши се спѫре де се жȣꙟге ꙟсȣши; ши аȣ домнить 13 ани. Іȣтȣліе 8 лȣны. Ши семнѫ ȣнь нȣмѫрѫторю де стѣле часȣл кѫндь ва мȣри ши фȣ аша. Ялwнь 3 лȣни ши мȣри ȣчись де ȣнь Спасіань (sic).

ꙟПЪРЖЦІА ЛȢ ѴЕСПАСІАНЬ КЕСАРЬ.

Вени рѫндȣл ла Ѵеспасіань де домніе, къ-л алѣсе сфатȣл ши wщиле, пентрȣ къ ера ꙟцелепть ши бѫрбать бȣнь ши кȣ нѫрокь. Ячеста мȣлте ꙟпѫрѫцїи аȣ бирȣить ши мȣлтѫ авȣціе адȣнѫ, ши се ꙟтоарсе ꙟ Рȣмь пре маре, іарѫ пре Тить фію-сѫȣ 'л лѫсѫ ꙟ Іерȣсалимь кȣ wщи сѫ-и плѣче къ се лепѫдасе де а фира сȣпт Рȣмлѣни. Дечи с'аȣ ꙟкись ꙟ четате мȣлци Ѡврѣи фѫрѫ де нȣмѫрь, іарѫ Тить аȣ wколить кȣ wщиле четата ши w аȣ бѫтȣть дои ани, пѫнѫ іаȣ флѫмѫнꙁить ши аȣ рѫсипить четатѣ, ши лѣȣ арсь бесѣрека. Дѣчіа аȣ перить ȣніи де фоаме, алцїи ȣчиши, токма w міе де міи, ши ши-аȣ лȣать роби 207 де міи; аша пѫціа рѫȣ маре ши фоаме, кѫть ȣніи-шь мѫꙟка фечоріи, къ-и аѫнсѣсе атȣнчи педепса лȣ Іс. кȣм ꙁисѣсе къ: нȣ се ва цинѣ піатрѫ пре піатрѫ ка сѫ нȣ се рѫсипѣскѫ четата кȣ бесѣрека ши лорь перире. Ячѣста фȣрѫ дѣка трекȣрѫ 40 де ани дȣпѫ ꙟнѫлцатȣл лȣи Хс. ꙟ черь. Ѵеспасіань аȣ домнить 10 ани, ши аȣ мȣрит бѫтрѫнь.

ꙞПЪРѪЦІА ЛꙊИ ТИТЬ ФІЮЛ ЛꙊИ СПЯСІЯНЬ.

Лъсѫ ши домніа фію-съꙋ лꙋи Тить, ѡмь дꙋмнеѕеескь ши прѣ воиникь бꙋнь, ши ѡгодникь, ши фоарте Ꙟдꙋрѫторь ши дарникь, ши-л юбіа боꙗріи ши тоци църаніи де пре Ꙟ тоатѫ лꙋмѣ. Ꙗчеста мꙋлтѫ бръбъціе аръта, кѫть де врѣ фи ш'алтѫ лꙋме алътꙋра, дестоиникь ар фи фость а ѡ цина ши а ѡ дерепта; ши ѕича тоци: пънѫ нꙋ вомь веда фаца Ꙟпъратꙋлꙋи съ нꙋ не Ꙟтоарчемь Ꙟтристаци ши мъхници; че-л апꙋкѫ моарта маинте де врѣме, нꙋмаи че домни дои ани.

ꙞНЪРѪЦІА ЛꙊИ ДОМЕНТІЯНЬ.

Мꙋтѫ-се парта де домніе лꙋи Доментіань, паре-ць къ нꙋ-ши ера фрате ши де'нтр'ꙋн сънџе кꙋ Тить, къ похтіа авꙋціе ши аꙋрь ши арџинть, де кърчмѫріа венитꙋриле ши адъѡџа вамеле, върса сънџе фърѫ де милѫ, ши прѫда ѡаменіи. Ꙗчестꙋа спꙋсе ꙋнь философь: кꙋм ши кънdь ва мꙋри, ши чине ва домни дꙋпѫ 'нсь; елꙋ-л кемѫ апроапе де ель де-ль Ꙟтребѫ: дарѫ тꙋ, оме, кꙋм ши кьндꙋ-ци ва фи сфръшеніа? ел спꙋсе адевърь, ꙗрѫ Ꙟпъратꙋл врꙋ съ-ль ласе Ꙟ менчюнѫ, ши ѕисе съ-ль арѕѫ де віꙋ: ши атꙋнчешь кѫѕꙋ плоае маре де стинсе фокꙋл, ши роаserѫ ниџіе кѫини легѫтꙋриле де-ль слобоѕирѫ, ши фꙋ кꙋм ѕисе философꙋл. Ꙗчест Доментіань мꙋлть рѫꙋ фѫча челора че креда Ꙟ Хс., ши тремисе де адꙋсерѫ непоціи лꙋи Ꙗкѡвь ши аи Іꙋдеи фраціи лꙋи Хс. трꙋпаџіе де Ꙟ рꙋда лꙋи Давидь, ші-и Ꙟтреба де Ꙟпъръціа лꙋи Хс. ꙋнде-и ши кѫндь ва фи; еи ръспꙋнсерѫ къ ва фи ла сфръшеніа вѣкꙋлꙋи, ши нꙋ е де пре частѫ лꙋме Ꙟпъръціа лꙋи Хс.; елꙋ-и ласѫ, нꙋ-и маи Ꙟвълꙋи, ши порꙋнчи съ нꙋ маи мꙋнчаскѫ пре крещини; ши домни 15 ани; рѫꙋ фꙋ, рѫꙋ се сфръши.

ꙞПЪРѪЦІА ЛꙊИ НЕРꙊЕ.

Кѫндꙋ-ши дѣде ачеста сꙋфлетꙋль кꙋ невое, Нерꙋе дꙋпѫ'нсꙋл добѫнди домніа. Ѡмь бꙋнь ши милостивь, ши нꙋ юбіа стръбѫтъциле (sic), ниче сꙋтіа пре ниме, че домни 1 ань, ши патрꙋ лꙋны.

ꙞПЪРѪЦІА ЛꙊ ТРЯІЯНЬ КЕСЯРЬ.

Иꙋсесе Ꙟ скаꙋнь де Ꙟпъръціа Траіань, воиникь ши бръбать витѣѕь ши ръбдꙋривь Ꙟтрꙋ ѫ-декатѫ, ши дерепть ши нефъ-

царникь. Ꙗчеста плекѫ чербича Єгуптѣнилорь, ши бирȣи трȣфа Тȣрчилорь, ши ꙟ пȣцинѫ врѣме де марџина пъмѫнтȣлȣи пънѫ ꙟ марџини ѡ примблѫ, ши тоци ꙟнѫлцаціи сȣпть сабїа Рꙋмȣлȣи кȣрѫндь плекѫ. Ꙗчестȣа и пъра ръȣ де чеа че пъціа ръȣ, ши-л дȣра инима де чеа че болїа, немѣрничїи и-милȣа, соціи-шь и дърȣа, ши ръбда мȣлте хȣле ѡменещи; ачеста ꙟкъ ѕича: каде-се ꙟпъратȣлȣи а се асъмѫна кȣ ръбдара лȣи дѫмнеѕеȣ; дечи наинта а тоатѫ кȣрта дѣде-шь сабїа голѫ ꙟ мѫна пръкѫлабȣлȣи шї-и ѕисе: де вези къ домнескь престе лѣџе, ловаще-мѫ фърѫ милѫ кȣ сабїа, іарѫ де мергь пре лѣџе, тȣ мѫ крȣцѫ. Ꙗчеста ꙟпъ-рѫци 19 ани ши 6 лȣны, ши ꙟ ѕилеле лȣи мȣлтȣ се кȣтремȣрѫ пъмѫнтȣл преспре тоатѫ лȣмѣ, ши мȣлте четъци с'аȣ ръсипить ши мȣлци ѡамени аȣ перить.

ꙞПЪРѪЦЇꙖ ЛȢ ꙖНДРЇꙖНЬ.

Траїань елȣ-шь дѣде домнїа ла моарте џинере-сѫȣ лȣ Ꙗндріань. Ꙗчеста се веселїа кȣ кѫрциле елинещи, ши ꙟтреба кȣвинте скȣмпе, ши чинстїа пре чеа че щїа карте бине, шї-и дърȣа, шї-и пȣрта кȣ нȣнсȣл ꙟ ѡасте ши а касе (sic) ши пре тоате дрȣмȣриле, ши ера тȣтȣрорь прѣ драгь, свѣтничилорь ши глоателорь. Ꙗчеста пре Ѡврѣи де тотȣ-и сфѫрши шї-и пїердȣ, пентрȣ че се лепѫдасе де а-ши плекарѣ чербича сȣпть жȣгȣл Рꙋмȣлȣи, ши ле спарсе четѫциле, ши ле арсе каселе, шї-и жȣнгѣ де ꙟ микь пънѫ ꙟ маре, ши ле пȣстїи цара, іарѫ четата Іерȣсалимȣлȣи де ꙟ рѫдѫчинѫ ѡ ръсипи, ши іарѫ фѣче де бъгѫ Єллины ꙟтрѫ'нса сѫ лѫкȣіаскѫ, шї-и пȣсе нȣме Єлїе четата; ши домни Ꙗндріань 21 де ани.

ꙞПЪРѪЦЇꙖ ЛȢ ꙖНТОНИНЬ.

Ꙗнтонинь лȣѡ кȣнȣнѫ де домнїе, ши ера ѡмь бȣнь пре крещини, ȣнде-и веда мергѫндь сара демънѣца ла бесѣрекѫ де се ꙟкинѫ лȣ Хс. ка ши еи боѕилорь. Єл порȣнчи претȣтиндина съ ле дѣ паче ка съ-шь ціе лѣџа, пентрȣ ачѣа-л кема благочестивь; ши домни 22 де ани.

ꙞПЪРѪЦЇꙖ ЛȢ МꙖРКО ꙖНТОНИНЬ.

Ши дȣпъ 'нсь стътȣ Марко домнь. Ꙗчеста ꙟнкѫ ера плинь де тоатѫ ꙟцелепчюнѣ ши щїинца, ши авѣ дарь ши кипь де ѡ-

менїе бȣнѫ, шї-и ера драци ꙟцелепцїи ши кътрȣларїи, ши ера прѣ ꙟдȣрѫторю ши дарникъ. Спȣсерѫ къ нѫвълирѫ врѫжмаши мȣлци кȣ ѡщи спре цара Рȣмȣлȣи де ѡ прѫда, ши нȣ авѣ де ȣнде лȣа бани съ рѫдиче ѡщи, че скоасе тоате ферекътȣриле ꙟпѫрѫтещи, къте ера де аȣръ ши къте ера де арџинтъ, скȣле, мъргѫритарю, кълане, стиме ши вешментеле ꙟпѫрѫтѣсеи, ла търгȣри ле скоасе де кȣмпъра кȣи требȣиа, ши стрѫнсе авȣцїе; дечи рѫдикѫ ѡщи ши ѡбори тоци врѫжмашїи сȣпт сабїа лȣи, ши мȣлте талере де аȣръ ши де арџинтъ адȣсе, ши де алте авȣцїи, ши стригѫ: чине ва врѣ де воа лȣи съ а галбени ши съ ꙟтоарне че аȣ кȣмпъратъ, нои вом да, ѩрѫ де нȣ ва врѣ, ꙟ воа лȣи съ фїе. Аша ера вїаца ачестȣи ꙟпъратъ бȣнъ, къ пре сърачи кȣ бирȣриле нȣ-и асȣпрїа; ши домни 20 де ани; ши пентрȣ къ ера бȣнъ ши милостивъ, лȣї и фȣ моартѣ ка ȣнъ сомнъ де адȣрмире.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ КОМОДЪ.

Мирȣ-мѫ кȣмъ нȣ-ш а рѫдȣче фечоръ а пъринте, къ съ леȣ, пардосъ, тигръ, тоци факъ пȣїи мънїѡши, кȣмъ сѫмтȣ ши еи, дарѫ ден ѡмъ бȣнъ кȣм нȣ нъскȣ бȣнъ? къ фечорȣл лȣи Марко, Комодъ, стътȣ ꙟпъратъ, че немикѫ нȣ-шъ семънѫ ла нъравъ кȣ татѫ-съȣ, къ-и ера вїаца кȣ хлапїи ши кȣ кȣрвеле, кȣ бецивїи, шї-и ера гата сабїа а тъѩрѣ ꙟ боѩри ши ꙟцелепцїи ши бȣнїи. Дечи кȣмȣ-и фȣ вїаца, аша-и фȣ ши моартѣ, къ мȣри ѡтрѫвитъ; ши домни дои ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢИ ПЕРТИНАѮЪ.

Дȣпъ 'нсȣл стътȣ Пертинаѯъ, прѣ бѫтрѫнȣл, ши домни ȣанъ (sic). Їȣлїанъ кȣмпънѫ (sic) ꙟпъръцїа, че нȣ-и фȣ фолос ди'нсѫ, къ се скȣлѫ Севиръ де-л тъе; ши домни 9 лȣны.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢИ СЕВИРЪ ЦАРЪ.

Ачеста Севиръ мȣлтъ аȣ ꙟблат де аȣ добъндитъ църъ ши четъци, ши с'аȣ дȣс пре апа Нилȣлȣи фоарте мȣлтъ, дечи къте аȣ гѫситъ тоате лѣȣ лȣатъ. Ѡни съ спȣнемъ де Нилъ, къ ѩсе де'нтр'ȣл ꙟ мȣнте че-л кѣмѫ Атлантъ, ла ȣн локъ анȣме Макенитида, спре апȣс апроапе де ѡкїанъ, шї-е маи ꙟналтъ де тоате

мъгꙋриле а тоатѫ лꙋмѣ, ши ниме нꙋ и се поате ꙋрка ꙟ връх, ши нꙋмаи че и се топѣще ѕѫпада ꙟ міѫѕъ-варѫ, атꙋнче вине Нилꙋль маре, ꙟ лꙋна лꙋ Ꙗвгꙋсть. Ꙗчеста мꙋꙟкѫ мꙋлтѫ ши гоанѫ пꙋнѣ пре крещини; атꙋнче се мꙋнчи ши Линѡнидь, татѫл лꙋ Ѡригинь. Ши домни 17 аи. Ꙗша-и ера нъравꙋл, кънdь врѣ фи ꙟ пачѣ: ѡаре-че врѣ кꙋщета де демѫнѣцѫ, дѣчїа се ѡсебїа ꙟн-сꙋши де врѣ ворови де боꙗри ши де месерери, дѣчїа шедѣ де жꙋдека пънѫ амїаѕѫѕи, дꙋпѫ ачѣа ꙟкълека де се прембла пꙋ-цинель, дѣчїи прѫнѕїа ши врѣ дꙋрми пꙋцинель, дѣка се скꙋла ел се скълда, дѣчїа четїа кърциле гречещи ши лѫтинещи пънѫ сара; ꙗрѫ ла празниче мари келтꙋꙗлѫ фъча ла масѫ.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛꙊ ДЕКЕИ КЕСАРЬ.

Стътꙋ ши Декеи ꙟпърать ꙟ Румь, ши ръдикѫ гоанѫ маре спре крещини ши мꙋлци се мꙋнчирѫ пентрꙋ Хс. де лꙋарѫ кꙋнꙋнѫ де мꙋченикь. Ꙗтꙋнче врꙋ съ се мꙋнчаскѫ ши Ѡригинь, че нꙋ пꙋтꙋ ръбда, че се лепъдѫ де Хс. ши ръꙋ еретикь се фѣче, къ ера прѣ кънтꙋларю, де скрисе хꙋле рѣле спре Хс. ши алте ꙟбълѫтꙋри. Ꙗ-честа Декеи домни дои аи, ши мꙋри некать ꙟтр'о тинѫ ла ꙋнь ръѕбою. Гала дои аи, Валерїань 15 аи, Ꙗгалїань 9 аи, Клавдїе 1 ань, Ꙗврилїань 2 аи, Провь 6 аи, Нꙋмерїань 2 аи, Маринь 2 аи, Ꙗндоникь Каракаль 8 аи.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛꙊИ ДЇѠКЛИТЇАНЬ ШИ Ꙗ ЛꙊИ МАѮИМЇАНЬ.

Лꙋарѫ стѣгь де домнїе Дїѡклитїань ши МаѮимїань. Ꙗмъндои ера ꙟнтр'ꙋн нъравь ръꙋ, ши фъча кꙋмꙋ-и ꙟвъца сатана: жꙋнгери ши ꙋчисътꙋри, върсаре де сънџе ши темнице, ране, саꙋ че ръꙋ ера съ нꙋ се факѫ атꙋнче пре чеи че ера крещины! къ се не-воиа де ꙟ ръдѫчинѫ съ ѕмꙋлгѫ крещинѫтата ши де тоть съ ѡ стиꙟнгѫ,*) ши скръшнїа кꙋ динцїи спре тꙋрма лꙋи Хс. ка нище кънн тꙋрбаци, къ ера кꙋрвари кътъ нꙋ ава сацїꙋ, ши плини де тоть ръꙋл; ши ръи ера, ръꙋ се сфръширѫ, къ Дїѡклитїань арсе аскꙋнсь ꙟнтр'о плѣвницѫ, ꙗрѫ Маѯимїань ль плꙋрѫ (sic) вїермїи де вїꙋ, ши аша-ши лепъдарѫ сꙋфлетеле; ши лꙋ домнить 20 де аи.

ꙞПЪРѪЦЇА КОНСТЕИ ТАТѪЛ ЛꙊ КОСТАНТИН ꙞПЪРАТЬ.

Ꙗчеста Конста маинте ера џинере лꙋи Маѯимїань, къ-и цинѣ ѡ фатѫ анꙋме Ѳеѡдора; дѣчїи нъскꙋ дентрѫ'нса пре Констїе

---

*) De'ntâiŭ scris: стингѫ, şi apoĭ intre и şi н pus de asupra un ꙟ.

татѫл лȣи Галь ши а проклатȣлȣи лȣ Іȣлїань, чела че-шь кълкѫ лѣџа. Ши ꙟпържциа Конста Бретанїа ши Галїа ши Ꙗлпа, ꙗрѫ Маѯентїе цинѣ атȣнче Рѵмȣл ши Италїа; ши ꙟпържци Конста 4 аи.

ꙞПЪРЖЏЇА ЛȢ КОСТЯНТИНЬ МЯРЕЛЕ ꙞПЪРЯТЬ ꙞТЪЮ Ꙟ КРЕЩИНЫ.

Дѣка стътȣ ꙟпърать Костантинь фечорȣл Костеи (sic), нъскȣтȣл де ꙟ светаа Елина пре партѣ тътѫне-сѫȣ, кѫ атȣнче се ръсхырарѫ мȣлте пърци ꙟпържцїа Рѵмȣлȣи: Маѯентїе лȣасе Рѵмȣл, Севирь алтѫ латȣре, Маѯимїань алта, ашишѫдера (sic) Галерїе; ши порончирѫ Рѵмлѣнїи лꙇ Костантинь ка сѫ-и изБѫваскѫ де мȣнчитори, атȣнче ръдикѫ ѡщи спри’ншїи, шї-и се арътѫ крȣча ден черю ши фȣ кȣвънть: Костантине, кȣ ачаста вери бирȣи. Ши фѣче стѣгȣл кȣ крȣче, дѣчїи мѣрсе ши бирȣи пре тоци ши фȣ ꙟсȣши ꙟпърать ꙟтъю крещинескь; ши абътȣ де сȣрȣпѫ каселе идолилорь ши астȣпѫ капищиле ȣнде пȣрта Еллинїи сфара дракȣлȣи, ши ле сфърши толтѫ спȣркъчюна лорь, ши дешкисе бесѣречиле крещинещи, ши се лърџи престе тоатѫ лȣмѣ. Ка кȣ ȣнь бȣчинь де аȣрь гласȣл лȣи дела марџинѣ пъмѫнтȣлȣи пънѫ ꙟ марџини сѫ ръсȣнѫ кътрѫ крединца лȣи Хс. Дела Хс. пънѫ ла Костантинь, къндь адȣнѫ съборь ꙟ Никеи де алѣсе лѣџе крещинѣскѫ, 318 аи, ꙗрѫ дела Ꙗдамь 5836 де аи. Костантинь дърȣи пре пъринтеле лȣи Папа Селевестрȣ кȣ четата Рѵмȣлȣи, ши карїи ворь фи дȣпъ ’нсь; ꙗрѫ елȣ-ши фѣче четате ꙟпържтѣскѫ Цариградȣл ла Виѯантїа, 5852 де аи. Ꙗтȣнче аȣ афлать Елина крȣча лȣи Хс. Ши аȣ ꙟпържцить Костантинь 32 де аи ши 11 лȣны. Ла моартѣ лȣи пȣсе домнь пре партѣ ръсѫритȣлȣи аль доиле фїю Костандїе, ꙗрѫ пре Конста ши Костантинь лорь ле дѣде апȣсȣль ши Галїа; че се тинсерѫ кȣръндь, ѡ амарь! кѫ се сфъдирѫ адинсь еи-ши.

ꙞПЪРЖЏЇА ЛȢ КОСТЯНТЇЕ ФЕЧОРȢЛ ЛȢ КОСТЯНТИНЬ.

Вени толтѫ ꙟпържцїа ла Костантїе, ши пȣсе пре непотȣ-сѫȣ Гаїе фечорȣл лȣ Костантинь сѫ фїе Кесарь. Дѣка-л щїȣ кѫ се ръдикѫ сѫ фїе ꙟпърать, елȣ-и тъе капȣл, ши дѣчїа се ꙟчепȣ рѫȣ. Ши домни Костантїе 24 де аи.

ꙞПЪРЖЏЇА ЛȢИ ІȢЛЇЯНЬ КЪЛКЖТОРЮ ДЕ ЛѢЏЕ.

Ꙗтѫ стътȣ ши Іȣлїань фрателе лȣи Галь, кȣ вїацѫ ꙟпȣцитѫ порчѣскѫ, де фȣ Кесарь; ши дѣка мȣри фрате-сѫȣ Галь, атȣнче

ши се лепѫдѫ де дꙋмнезеꙋ ши пѫрѫси лѣцѧ крещинѣскѫ. Дечи се лепи де дракꙋл ши рѫдикѫ арме ши рѫзбоіе спре Хс. Дѣка аꙋѕи ачѣста Костандіе, де скѫрбѫ елꙋ се рѫзболи ши мꙋри. Дѣчіи стѫтꙋ ѫпѫрать Іꙋліань, атꙋнче иви венинꙋл амарь дела инимѫ че авѣ, дечи хꙋліа пре Хс. ши ѕича кѫ ѡꙋ сфрѫшить рꙋда ши ѡꙋ спарть лѣцѧ мошилорь; ши вѫрса сѫнџе крещинескь фѫрѫ милѫ, ші-и піердѣ кꙋ гроѕниче морци. Ѧнсѫ ѡкюл дерепть нꙋ доарме, че вѫѕꙋ рѫѡтѫциле лꙋи ши нꙋ рѫбдѫ ѫ де лꙋѫгь, че-и тремисе сфадѫ кꙋ Тꙋрчіи; дечи дꙋкѫндꙋ-се ел ла диншіи, мѫніа лꙋ дꙋмнезеꙋ-л сѫџетѫ пре кале, ши домни 2 ани. Иꙋвіань домни 9 лꙋни, Ꙋалентіанинь 1 ань, Ꙋаль фрате-сѫꙋ 13 ани, Гратіань ши кꙋ Ꙗлестинь 3 ани.

ѪПЪРѪЦІА ЛꙊИ ѲЕѠДОСІЕ ЧЕЛꙊИ МАРЕ.

Гратіань, пѫнѫ ера віꙋ, дѣде домніа деспре рѫсѫрить лꙋ Ѳеѡдосіе; ель цинѣ Румꙋл, че кꙋрꙋндꙋ-л жꙋнгіарѫ нище врѫжмаши, ѩрѫ Ѳеѡдосіе пꙋрчѣсе ла Румь. Кѫндь фꙋ ѫ Солꙋнь авꙋ ѫпꙋтаре кꙋ Солꙋнѣніи, дечи тѫе 15000 де ѡамени. Дѣка соси ѫ Румь, тоци врѫжмашіи лꙋ Гратіань и-піердꙋ, ши дѣде домніа Румꙋлꙋи лꙋ Ꙗленть фрателе лꙋ Гратіань, че нꙋ тржи мꙋлт, кѫ се рѫдикѫ ѡаре-чине анꙋме Євгеніе спри'нсꙋл, ел де фрикѫ се спѫнѕꙋрѫ; ѩрѫ се рѫдикѫ Ѳеѡдосіе кꙋ ѡщи спре Євгеніе, ши-л добѫнди де-ль піердꙋ. Ꙗль доиле ань ден домніа лꙋи Ѳеѡдосіе фꙋ аль доиле сѫборь а тоатѫ лꙋмѣ, адꙋнать ѫ Цариградь 150 де пѫринци. Ѳеѡдосіе пꙋсе ѫ Румь домнь пре фію-сѫꙋ Ѡнопіе; ши домни Ѳеѡдосіе 17 ани, ши мꙋри ѫ Медіѡламь, ꙋнде ера Ꙗмвросіе архіепископꙋл.

ѪПЪРѪЦІА ЛꙊ ꙖРКАДІЕ.

Румꙋл домніа Ѡнопіе, ѩрѫ фрате-сѫꙋ Ꙗркадіе Цариградꙋл, фечоріи лꙋ Ѳеѡдосіе. Ꙗчещіа амѫндои кѫндь ера коконаши, еи ѫвѫца карте ла свети Ꙗрсеніе, ші-и черта татѫ-сѫꙋ сѫ аскꙋлте де даскаль; еи се лѫꙋда кꙋ рѫꙋ кѫндь ворь фи ѫпѫраци; Ꙗрсеніе фꙋџи де фрикѫ ла кѫлꙋгѫріе; ѩрѫ дѣка фꙋрѫ еи ѫпѫраци, черка пре ѫ тоатѫ лꙋмѣ сѫ-ль милꙋюскѫ, ши-л афларѫ; дечі-и скрисерѫ карте, доарѫ е (sic) требꙋѩще милѫ се-и тремицѫ ши сѫ-и ѩрте де грешалѫ. Ꙗчеста Ꙗркадіе авѣ ѡ мꙋѩре анꙋме Єудоѕіа, фоарте рѣ ши лакомѫ, ши-ши пꙋрта брѫбатꙋл кꙋм ера воѩ еи, ши-л

невои де скоасе пре светꙑ Іѡаннь Златаȣст де ꙟ ипархїе, пентрȣ къ-и ꙟвъца пре бинеле лорь съ ле фїе де спъсенїе. Аркадїе домни 14 ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢИ ѲЕѠДОСЇȢ ЧȢЛ МИКЬ.

Дѣка мȣри Аркадїе, лъсѫ ши кȣнȣна ши скаȣнȣл фїю-сѫȣ лȣи Ѳеѡдосїе, нъскȣть де ꙟ Єѵдоѯїа; іарѫ ел ера тинерель де 7 ани, елȣ-л ꙟвъца сорȣ-са Полхирїа тоатѫ ꙟцелепчюнѣ; ши нȣ-и кȣтеза нимена, пентрȣ фрика лȣи Издигердь, домнȣл тȣрческь, къ-ль рȣгасе Аркадїе съ-и фїе прїатинь фечорȣлȣи, пентрȣ ача тремисе ȣнь боіаринь а лȣи сокотиторь ши скрисе ла боіари: кареле нȣ се ва плека, еȣ вою вени де вою фаче избѫндѫ коконȣлȣи. Дечи дѣка вени ꙟ връстѫ де ꙟсȣрать, сорȣ-са Полхирїа грижїа съ-и афле соць. Єра ꙟнтрȣ Аѳїна ȣнь ѡмь анȣме Леонтїе, ши щїа тоть нȣмѫрȣл стѣлелорь, ши авѣ дои фечори ши ѡ фатѫ анȣме Аѳина, де ера прѣ фрȣмоасѫ; дѣчїа ла моартѣ лȣи, Леѡнтїе ел ꙟпърци тоатѫ авȣцїа фечорилорь, къ ера богать, іарѫ фѣтеи лъсѫ нȣмаи 100 де галбени шї-и зисе: сокотѣще-ци атѫта ши фрѫмсециле; къ-и кȣноща ꙟ стѣле че ва фи; іарѫ фрацїи, дȣпъ моартѣ тѫтъне-сѫȣ, ниче атъта нȣ-и дѣдерѫ. Ши се скȣлѫ кȣ ѡ мѫтȣше а еи, сорь тѫтъне-сѫȣ, де се дȣсе ꙟ Цариградь ши-шь плѫнџа стрѫмбѫтатѣ ꙟнаинтѣ Полхиреи; іа ѡ възȣ аша тинѫрѫ ши фрȣмоасѫ ши се мирѫ де ꙟцелепчюнѣ еи, ши щїȣ къ е фатѫ кȣратѫ ши ꙟкѫ нȣ ера крещинѫ, ши ѡ дѣде ла Павлинь логофетȣл де ѡ ботезѫ, шї-и пȣсерѫ нȣмеле Єѵдоѯїа. Дѣчїи фѣчерѫ нȣнтѫ ши ѡ кȣнȣнарѫ, де фȣ ꙟпърѫтѣсѫ ши нъскȣ ши ѡ фатѫ де фȣ апои датѫ де Ѳеѡдосїе дȣпѫ Валентїань ꙟпъратȣл де Рѵмь. Съ спȣнемь пȣцинель де Рѵмлѣнꙑ, че ли с'аȣ тъмплать.

Єра ꙟ Рѵмь ȣнь боіаринь маре, анȣме Маѯимь, ши авѣ ѡ мȣіаре прѣ фрȣмоасѫ; ши ѡ прѣ ꙟдрѫџи ꙟпъратȣл, ши мещершȣгȣи де добѫнди инелȣл лȣ Маѯимь; ши-л тремѣсе ла мȣіаре-и де ѡ кемѫ кȣ нȣмеле лȣ Маѯимь, іа крезȣ ши мѣрсе ла ащернȣт, ꙟпъратȣл ѡ принсе де ѡ рȣшинѫ; дѣка аȣзи Маѯимь, фоарте се мънїе ши ръдикѫ сфадѫ рѣ пре ꙟпъратȣл, де съвръшить и тъіарѫ капȣл ши рȣшинѫ ши ꙟпърѫтѣса; іарѫ іа де скръбѫ тремѣсе ла Гезерих домнȣл Вандалȣлȣи, ши се скȣлѫ кȣ ѡщи, вине де лȣѡ Рѵмȣл ши роби лȣ Маѯимь мȣіара ши фата. Пънѫ атȣнче с'аȣ цинȣть де Рȣмъни Рѵмȣл, дѣчїа ꙟкъпȣрѫ Вандалїи, къ стътȣ ꙟпърать Маѯимь, чела че фѣче атȣнче ръзмирица, ши дȣпѫ'нсь

Ѡлеврїе, дѣчїи Манорь, дѹпъ'нсь Гликерїе, дечи Непотїань ши Ѡресть, ши фїю-сѫѹ Ромиль. Ѫтѫю марѣ четате Рѵмѹл ѡ аѹ ѫпъръщить Ромиль, ши апои ꙗръ аѹ ѫпъръщить ши ꙗѹ фость перирѣ дела Ромиль. Дѣчїа ѡ лѹаръ стреинїи, ши тоци воевозїи, пъркълабїи, нимѣрничїи, фъръ плекаци сѫпть Ѩндалы. Дечи де акѹм ꙗръ съ ѫдерептъмь пре повѣсте ѫнаинте кѹм мѣрџе.

Кѹмѹ-шь ѫпъръцїа Ѳеѡдосїе ѫпреѹнъ кѹ соцѹ-сѫѹ ѫпърътѣса Ѵѵдозїа, венирь ши фрацїи еи де'нтрѹ Ѩѳана; ꙗ ле зисе: де нѹ мъ врѣци досъди, нѹ ашь фи астъзи ѫпъръте́съ; ши фъръ пѹши де ѫпъратѹл боꙗри мари; че ниче ѹнь бине пре лѹме нѹ ꙗсте ка съ нѹ се амѣстече кѹ скръба ши кѹ мѹлть амарь: соареле акоперь нѹѡрїи, аша ши пре бине връжмашїи. Дечи че вомь съ спѹнемь? вїꙗ бине Ѳеѡдосїе кѹ ѫпъръте́са ѫ тоате зилеле ѫ дезмїерджчюне, дечи де нъпраснъ вени ка ѹнь вънть кѹ виворь ѹръчюна, къ адѹсе ѡаре-чине ѫпъратѹлѹи ѹнь мърь прѣ маре ши фрѹмос, ель се миръ ши-л тремисе ѫпъръте́сеи, ꙗ ѫкъ се миръ ши-л тремисе ла Павлинь нашѹ-сѫѹ; ель нѹ щїѹсе де мърь къ аѹ фость ѫ мъна ѫпъратѹлѹи, че и-ль дѹсе дарь; дѣка-ль възѹ, елѹ-шь препѹсе кѹ гъндь рѫѹ, ши тремѣсе атѹнче-шь де ѡ кемъ ши ѡ ѫтребъ: ѹнде е мърѹл? ꙗръ а се жѹръ къ л'аѹ мъкать; ель атѹнче и арътъ мърѹл шї-и скоасе минчюна ѫн фацъ, дечи пре бїетѹл Павлинь и тъе капѹл атѹнче-ши, ꙗръ пре ѫпъръте́са ѡ гони дела динсь. Ѩ се дѹсе ла Іерѹсалимь ши мѹлтъ милостенїе ѫпърци мънъстирилорь ши мишеилорь, ши се сфърши аколо. Ѩчестѹа Ѳеѡдосїе и се арътъ 7 кокони, де ѫ сомнь адормици де ѫ зилеле лѹ Декеи, аскѹнши ла четатѣ Ѵфесѹлѹи де фрика мѹнчилорь ши аѹ дормить 372 де ани. Ѩчеста ѫпърать фѹ аромить де ѹнь скопить анѹме Хрисафїе, де-шь гони сорѹ-са дела динсь Полхерїа, къ ера ѡмь хитлѣнь ши рѫѹ; апои ѡ кемъ ꙗръшь ѫпъратѹл ла динсь. Ѳеѡдосїе аѹ домнить 42 де ани.

ѪПЪРЪЦЇА ЛѸ МАРКЇАНЬ.

Ръмасе ѫпъръцїа ла сорѹ-са Полхирїа дѹпъ моартѣ лѹ Ѳеѡдосїе, ши ера прѣ ѫцелѣптъ, дечи възѹ къ нѹ поате фи Цариградѹл фъръ ѫпърать, къ фечорїи лѹ Ѳеѡдосїе нѹ тръиръ; дечи алѣсе ꙗ пре ѹнь ѡмь бѹнь анѹме Маркїань ши маинте-ль жѹръ къ ѡ ва лъса съ-шь цїе фетїа кѹмь с'аѹ фъгъдѹить лѹи дѹмнезеѹ деи тинерѣце, атѹнче-ль кѹнѹнъ ѫпърать. Ѩчесть Маркїань ера де рѹдъ мѣсеръ, че ера кѹ нъравь бѹнь ши ѫцелепть, дечи ѫтрасе а слѹжи ѫ кѹрте. Ѡаре-кѫндь ѫтр'о ѡасте ешисе

кȣ Гречїи, кѫ ле прѫда Тȣрчїи цара, елȣ се рѫзболи пре кале де ѕѫча ꙟтр'ȣн сать ла нище ѡамени ши се ꙟфѫртѫци кȣ нȣнишїи; дѣка се скȣлѫ ден боалѫ ши се дȣсерѫ ла вѫнать ши остенирѫ гониндь, дѣчїи се кȣлкарѫ сѫ ка доармѫ; ши маи наинте се дещептѫ ȣнȣл, вѫѕȣ ȣнь вȣлтȣрь де сȣпра лȣи Мартїань де-шь тинсѣсе арепиле де-ль ȣмбрїꙗ, атȣнче дешептѫ пре фрате-сѫȣ шї-и арѫтѫ, пентрȣ ачѣа кȣноскȣрѫ кѫ семнѣѕѫ кѫ ва фи Маркїань ꙟпѫрать ши-ль дещептарѫ де-и спȣсерѫ кȣ бȣкȣрїе, атȣнче-а дѫрȣирѫ кȣ 300 де галбени ка сѫ нȣ-и ȣите кѫндь ва вени ла ꙟпѫрѫцїе; елȣ се дȣсе ла Цариградь ши се лепи де Ꙗспарь че ера воеводь пре тоате чѣтеле; тѫмплѫ-се де се дȣсерѫ ꙟ ѡасте сѫ се батѫ кȣ Геесерих домнȣл Ꙗндалȣлȣи, ши фȣрѫ бирȣици ши фȣ Маркїань принсь вїȣ ши кȣ алци, дѣчї-и цинѣ ꙟ легѫтȣрѫ ши вѫѕȣ ши Геесерих ȣнь вȣлтȣрь ȣмбриндь кȣ арепиле пре Маркїань дȣрминдь ꙟ легѫтȣрѫ, дечи се мирѫ фоарте, дечи кȣноскȣ кѫ ва фи ꙟ бине маре, ши легѫ кȣ нȣнсь жȣрѫмѫнть де ва фи ꙟпѫрать сѫ фїе кȣ паче кȣ Геесерих. Дечи каȣтѫ: пре чине крȣцѫ дȣмнеѕеȣ, пасериле ꙟкѫ и слȣжескь ши пѫгѫнїи-а чинстескь. Дечи-а тремисе кȣ соцїи-шь кȣ тоци ꙟ Цариградь, ши фѫрѫ ѕѫбавѫ стѫтȣ ꙟпѫрать; дечи кїемѫ пре Татїань, дечи-а пȣсе Патрикїе ши пре Іȣлїе воеводь Илирїкȣлȣи, кѫ-и ера фраци пре крȣче шї-и фѫкȣсе мȣлть бине ꙟ сѫрѫчїе. Маркїань ꙟпѫрѫцїꙗ, иарѫ Полхирїꙗ ѕиди бесѣрека Влахерна; атȣнче фȣ аль патрȣль сѫбѡрȣл а тоатѫ лȣмѣ, адȣнатѫ ꙟ Халкидѡнь 630 де пѫринци. Ши аȣ домнить Маркїань 29 де ани, ши аȣ мȣрить де бѫтрѫнь, кѫ ера ѡмь бȣнь, блѫндь ши мѫнгѫїѡс.

ꙟПЪРѪЦІꙖ МАРЕЛȢИ ЛЕѠНТЬ.

Ꙗтȣнче ера боꙗринь маи маре Ꙗспарь де авѣ о слȣгѫ анȣме Леѡнть ши ера пȣсь пре тоатѫ авȣцїꙗ лȣи сѫ ѡ цїе; дечи-а рѫдикѫ ꙟпѫрать ка сѫ-и пȣе ȣнь фечорь а лȣи Кесарь, кѫ нȣ лѫсѫ Дȣмнеѕеȣ пре Ꙗспарь сѫ фїе ꙟпѫрать, кѫ ера Ꙗрїань, аша се ꙟшелѫ ꙟ нѫдѣжда ꙟцелепчюнееи ѡменещи; дȣпѫ ачѣа сѫ апропїе Ꙗспарь ла ꙟпѫратȣл кȣ маре ꙟдрѫѕнире ши ѕисе: ѡ ꙟпѫрате! нȣ се каде чине поартѫ кѫѡань мохорѫть сѫ грѫꙗскѫ менчюни, ꙟмпле-ми че аи фѫгѫдȣить де пȣне ȣнь фечорь аль мїеȣ сѫ фїе Кесарь. ꙟпѫратȣлȣ-и грѫи: чине поартѫ кѫѡань мохорѫть нȣ се каде сѫ фїе бирȣить де слȣгѫ-шь, че сѫ аскȣлте слȣга де ꙟпѫратȣл. Ꙗчесть ꙟпѫрать афлѫ комоарѫ мȣлтѫ ши рѫдикѫ ощи пре Ливїани ши Геесерих ши пȣсе воеводь пре кȣмнатȣ-

сѫꙋ Василескъ оцилоръ, ши ера пре маре ши пре ꙋскатъ ка нѫсипꙋл де мꙋлци, ши бърбаци бꙋни ши витѣжи; че фꙋ маи таре ши маи пꙋтѣрникъ аꙋрꙋл декѫтъ мꙋлцимѣ оцилоръ, кѫ поате спарџе четѫци ши а рѫсипи ꙁидꙋри, аꙋрꙋл поате бирꙋи рѫꙁбоюл, поате піꙗрде тоате бърбѫціиле, кѫ е сецатѫ лꙋчіе ши се ꙟфиџе лесне ла инимѫ де ѡмъ. Аꙋрꙋл лꙋ Геeꙁерихъ ши фꙋ ажꙋторъ; ши пре аскꙋнсъ тремисе ла Василескъ, елꙋ се амѫџи де драгостѣ аꙋрꙋлꙋи, дечи кѫндъ фꙋ ла рѫꙁбою ел ꙟтѫю ꙟчепꙋ а фꙋџи, дѣчіи ꙟдѫржтничи пре тоци а фꙋџи. Ѡнъ кѫꙋтаци, кѫте лимби ши оцши адꙋнате, ѡ лꙋчире де аꙋръ ле бирꙋи! Аша сѫ тѫмплѫ Гречилоръ ꙟ Ливіа; ши домни 17 ани.

ꙟПЪРѪЦІА ЛꙊИ ЛЪВЪ ЧЕЛꙊИ МИКЪ.

Ачесть Леꙋ ниче ꙋнъ фечоръ нꙋ авѣ, нꙋмаи ѡ фатѫ анꙋме Ареаднія, ши ѡ мѫритѫ дꙋпѫ ꙋнъ боꙗринъ анꙋме Зинонъ; дечи нѫскꙋ де'нтр'жнса ꙋнъ коконъ ші-и пꙋсерѫ нꙋмеле Леѡнтъ; ачеста-и дѣде ла моарте мошꙋ-сѫꙋ ꙟпѫрѫціа, че нꙋмаи че домни ꙋнъ анъ.

ꙟПЪРѪЦІА ЛꙊ ЗИНОНЪ ВРЪКОЛАКꙊЛ.

Зинонъ, татѫлъ сѫꙋ Леѡнтъ (sic), нꙋ ера дерептъ ла крединцѫ крецинѣскѫ, че мꙋлци де ꙟ тꙋрма лꙋ Хс. и мꙋнчіа, ши пѫсторіи тꙋрмеeи ꙟкѫ и слꙋтіа рѫꙋ; ши беꙋ ши елъ пѫхарꙋл че адѫпа пре алалци, кѫ-и спꙋсе ꙋнъ четиторю де стѣле кꙋмꙋ-и ва фи сфрѫшитꙋл, дечи мꙋлци воиничи піердꙋ де ꙟ кꙋрте; ши домни 17 ани.

ꙟПЪРѪЦІА ЛꙊ АНАСТАСІЄ ЦАРЪ.

Трекꙋ ꙟпѫрѫціа гречаскѫ ши ла Анастасіе Чеꙋрꙋл; че кꙋм ера елъ, аша авѣ ши віацѫ чеꙋрѫ, кѫ чеꙋрѫ де'нтѫю-шъ стрѫмбъ спре ереса лꙋ Євтихіе. Дечи дентр'жнсꙋл се скорни негꙋрѫ ꙟтꙋнекатѫ ши вихоръ юте пре крецини, дечи ꙟчепꙋ пре патріаши (sic) де ꙟ скаꙋне кꙋ рꙋшине а-и скоате, ка неще фѫкѫтори рѫи, ши гоніа пре чеи крецини дерепци ши кꙋ гроꙁниче мꙋнчи и мꙋнчіа, ши ера претꙋтиндина сꙋспинъ ши плѫнџери, ши-л блѫстѫма мꙋлци де фацѫ сѫ ꙟмпле рѫꙋ. Дечи ѡарє-кѫндъ, дꙋриминдъ елъ, вѫꙁꙋ ꙋнъ висъ: ꙋнъ ѡмъ маре цїиндъ ѡ хрѫтіе де ера нꙋмеле лꙋ Анастасіе скрисъ, ши ꙁисе кꙋ мѫніе: бꙋнѫтѫциле Єꙁекееи ле вѫꙁꙋ Дꙋмнеꙁеꙋ де-и маи дѣде віацѫ 15 ани, ꙗрѫ нѫравꙋл тѫꙋ чель

ръ8-л въ ȥ8, дечи цѣ8 тъꙗть де ꙟ віацъ 15 ани, ши-л расе де ꙟ хрътіе. Дѣчїи се фоарте мъхни, ши м8ри кърънд де т8нать ши де ф8лџерь, ши ф8 ꙟгропать; престе п8цине ȥиле ель стригъ се-ль деȥгроапе ши се р8га к8 ѡмиленіе дела инимъ, ꙗръ привегиторїи ръсп8нсеръ къ домнѣще алт8л, ши н8-л дескоперирь; п8цинъ врѣме трек8, ф8 дескоперить, ши-л гъсиръ къ-шь мъꙟка тоть: ши пашмацїи, ши местїи, ши брацеле ка де стрїини. Н8 ера де тоть ръ8 Анастасіе, че ера ши б8нь, къ де н8 врѣ фи ꙟт8некать к8 ача връколъчїе де фъча ръ8 православничилорь, аиментрѣ ель ера б8нь, къ ера семнать 8нь л8кр8 ръ8 ꙟ цара гречаскъ ши родисе ѡ поамъ рѣ ши юте, ши н8 алтъ че ера принсь 8нь нъравь ръ8 де тоци ѡаменїи ши де м8ери ши де копїи ши де тоци къци се скръншевескь ши се пише, пънъ ꙟ роби ши'м мишеи, п8с ера съ дѣ бирь ла ан8л 8нь флоринть де арџинть, к8м се ȥиче 12 аспри дерепть 8нь ѡмь, дечи тоци пънъ ши ꙟ кокони, ꙗръ дерепть витъ де тоате къте 6 мангърь, де да ꙟ вистѣрюл ꙟпърат8л8и; ꙗръ Анастасіе ф8 р8гать де неще пъринци къл8гъри де ȥм8лсе де ꙟ ръдъчинъ ача добъндъ ꙟп8цитъ ши де ѡкара алторь църъ. Анастасіе а8 домнить 27 ани.

ꙞПЪРЪЦІА Л8 І8СТІАНЬ ꙞТЪЮ.

Ачеста І8стїань се гръще къ и-а8 дать Амантїе, 8нь боꙗринь, ав8ціе м8лтъ, ка съ нъемѣскъ чѣте де воиничи съ ръдиче ꙟпърать пре 8нь фечорь а л8 Амантїе, ан8ме Ѳекрить, ꙗръ 8стинь к8 ав8ціа алтора добънди ши ель ꙟпъръціа, ши ера б8нь ши ꙟцелепть, ши скоасе ереса ден цара а Манихеилорь. Ат8нче се крещинъ Аламѕндарь, домн8л Т8рчилорь. Мѣрсеръ ла динсь ачеи еретичи Манихеи де врѣ съ-л скоаце день крединца дерѣптъ ла ересь, де ȥича къ а8 кин8ить Хс. пре кр8че к8 тр8п8л ши к8 д8мнеȥеира; ель вр8 съ ле арате менчюниле, дечи п8се де-и шопти ѡаре-чине ла 8рѣке, дѣчїи се фъче мъхнить, еретичїи-л ꙟтребаръ, ел8 ле ръсп8нсе: вени-м вѣсте къ а8 м8рить архаггель Михаиль; еи ȥисеръ: н8 крѣде, къ н8 морь ꙟџерїи; де морь ꙟџерїи, ниче д8мнеȥеира н'а8 кин8ить ꙟпре8нъ к8 тр8п8л; еи се д8серъ р8шинаци. І8стїань а8 домнить 9 аи.

ꙞПЪРЪЦІА Л8И І8СТИНІАНЬ ЧЕЛ8И МАРЕ.

Дѣка-шь дѣде І8стїань даторїа даторник8л8и ши липи л8т8л де църанъ, ель стътѣ ꙟпърать фрате-съ8 І8стиніань чел маре.

Ачеста ѫтъю рѫдикѫ ѡщи пре Геламерь домнѹл Вандалилорь, къ скрисе Индирих ла ѫпъратѹл де-ль рѹгѫ шї-и спѹсе къ л'аѹ ѫкись Геламерь ѫ четате кѹ мѹіарѣ ши кѹ фечорїи ши іаѹ лѹать домнїа, іарѫ ѫпъратѹл тремѣсе воеводь пре Велисарїе кѹ ѡщиле, ши се дѹсе кѹ мѹлциме де воиничи де се лови кѹ Геламерь ла ръзбою; дечи-л бирѹи ши-л принсе кѹ мѹіара ши кѹ фечорїи, шї-и спарсе четатѣ де гѫси авѹцїе мѹлтѫ фъръ нѹмъръ, ши-л дѹсе легать ла ѫпъратѹл кѹ тоатѫ авѹцїа лѹи. Ачеста Велисарїе бѹнь бърбать се арътѫ Гречилорь: де сѹлицъ лѹи се спѫре Хозрои домнѹл Тѹрческь, ши добънди Рѹмѹл чел бѫтрънь, ши ле принсе домнѹл де-ль дѹсе легать, ши алте мѹлте ръзбоае бирѹи; ши пре ѫпъратѹл Іѹстинїань ден перире-л скоасе, къ се рѫдикасе ѡ рѹдѫ а лѹ Анастасїе кѹ ѡ самѫ де ѡамени пре ѫпъратѹл, іарѫ Велисарїе кѹтезъ ка ѹн леѹ шї-и бирѹи. Дечи тъе атѹнче 35 де мїи де чеи врѫжмаши хитлѣни ши скъпѫ ѫпъратѹл; дѣчїи ера лѹдать де тоци воеводѹл Велисарїе, че нѹ плъкѹ ачѣста пизмееи, кѹмѹ ши се гръіаще: ѡкюл хитлѣнь ши пизмашѹ нѹ ювѣще бинеле омѹлѹи; челѹа че іасте бръбать бѹнь ши кѹтезѫторь ла ръзбою, ель соси пизмееи робь ши бъѹ пъхарѹл нѫпъстїеи, къ-и тъіарѫ капѹл. Ѡ пизмѫ! де ѫчепѹть врѫжмаше, фїарѫ кѹмплитѫ, тълхарю, скорпїе вениноасѫ, шарпе мѹшкѫторю, сецѣтѫ фъръ фїерь, сѹлицѫ аскѹцитѫ, вїацѫ фъръ паче, кѫть ръѹ фачи ши кѫци мѹнчещи! Ачеста ѫпърать зиди бесѣрекѫ прѣ маре ши фрѹмоасѫ, анѹме света Софїа, ши ера крещинь бѹнь, милѹа пре мишеи ши сокотїа кѹ чинсте преѹцїи ши рѹгѫторїи; ши 'н ал 26 де ани ѫпърѫцїа лѹи фѹ а тѹатѫ (sic) лѹмѣ ал чинчиле съборь адѹнать ѫ Цариградь 165 де пъринци. Ши домни Іѹстинїань чел маре 39 ани.

ѪПЪРѪЦЇА ЛѸ ІѸСТИНЬ ЧЕЛ МИКЬ.

Кънды врѣ съ моарѫ Іѹстинїань, ел фечори нѹ авѣ, че-шь дѣде ѫпърѫцїа непотѹ-съѹ лѹ Іѹстинь; ши ера ѡмь бѹнь ши дерепть, ши стръмбѫтъциле нѹ ле юбїа, ниче нъравѹриле рѣле, че ера кѹ сѹфлеть кѹрать ши кѹ кипь фрѹмось, ши кѹвинте дешарте нѹ-и плѫча, ниче ера юбиторь л'авѹцїе, ши ера фрѹмось ши блѫндь, ши хитленшѹгѹль нѹ-ль авѣ; че ера тоть болнавь, ши маи мѹлть ѫпърѫцїа де ѫ пать; дечи пентрѹ къ нѹ пѹтѣ еши десь ла мишеи ши ла съраҷи съ-и жѹдече кѹ дерептѹль, еи авѣ асѹпрѣлѫ мѹлтѫ ши стръмбѫтъци грѣле ши мънтѹири рѣле де кътрѫ ѡ самѫ де боіари, къ ера лакоми ши нѹ се пѹта сътѹра ши ле ера жѹдецѹл тоть ѫ платѫ; дечи ера

претꙋтиндинѫ сꙋспини ши плѫнџери кꙋ лакрѫми ши ципете; дечи аꙋѕи ꙟпъратꙋл де ръꙋл лорь, че нꙋ ле пꙋта фолоси, къ-л ꙟгреѡꙗ дꙋрориле, нꙋмаи че ле порончїа ши ли се лъꙋда шї-и ꙟгроѕїа кꙋ кꙋвънтꙋл, че еи нꙋ гѫндїа, кꙋмꙋ се гръꙗще: инимѫ лакомѫ ши юбитоаре ла авꙋцїе нꙋ се рꙋшинѣѕѫ де фацѫ ꙟпѫрѫтѣскѫ, ниче се тѣме де дꙋмнеѕꙋ. Дечи бирꙋисе ръꙋль пре бине ши акоперисе стръмбѫтъциле пре дерептъци, ꙗрѫ ꙟпъратꙋл сꙋспина ши тънжїа; ꙟсъ ѡаре-чине де ꙟ боꙗри вени ꙟнаинтѣ ꙟпъратꙋлꙋи кꙋ ꙟдрѫѕнире де ѕисе: ѡ, ꙟпърате! де вере (sic) врѣ съ ꙗи де ꙟ мѫниле ръꙋлꙋи съ иѕбѫвещи пре ѡамени, дъ мїе сабїа, дечи де вою тъꙗ несацїꙋл ши лъкомїа ши де вою скоате де ꙟ ръдѫчинѫ нъравꙋл лакомилорь, чинсте съ аибь дела домнїа та, ꙗрѫ де нꙋ вою фи дерепть съ-м таи капꙋл. Ꙟпъратꙋль атꙋнче-ль пꙋсе бань маре, шї-и ѕисе съ грижаскѫ де дерептате. Дѣчїи жꙋдекѫндь ел кꙋ дерептꙋл, вени ѡ мꙋꙗре въдꙋѡ ши се жѫлꙋа пентрꙋ ꙋнь постѣлникь де ера рꙋдѫ ꙟпъратꙋлꙋи, кꙋмꙋ ꙗꙋ лꙋать тоатѫ авѣра пентрꙋ ниче ѡ винѫ; ел тремѣсе съ-л кѣме ла жꙋдекатѫ; постѣлникꙋл нꙋ мѣрсе, че ꙟкѫ-л ꙟжꙋрѫ; атꙋнче фѣче ꙟпъратꙋл ѡспъць маре боꙗрилорь, тъмплѫ-се де фꙋ ши постѣлникꙋл ла ача веселїе, немери ши банꙋл чел маре, гръи кътрѫ ꙟпъратꙋл: доарѫ те къещи, доамне, де ꙟвъцѫтꙋрѫ че мїаи ѕис кꙋ жꙋдець дерепть съ фїꙋ, пре карїи ворь ѡбиди пре чеи сърачи кꙋ стрѫмбꙋль еꙋ съ-л черть, дечи ꙗтъ-ци ꙟкинь боерїа-ми, къ еꙋ нꙋ почь ръбда хитлѣнїи ши хлапїи ши немилостивїи а фи ꙟ чинстѣ та; ꙗрѫ Іꙋстїань ръспꙋнсе: де амь еꙋ фъкꙋть че-ва кꙋ недерептꙋл, нꙋ-ми вегѣ вое немикѫ, че мѫ ꙗ де ꙟ скаꙋнь де-м фѫ пре дѣлѫ, ꙗрь де ꙗсте алть чине-ва, дела масѫ-л скоалѫ ши-л жꙋдекѫ кꙋмꙋ цѣм ѕись; дѣка ѕисе ꙟпъратꙋл аша, атꙋнче-шь фꙋ скось постѣлникꙋл дела масѫ кꙋ рꙋшине ши-ль дꙋсе де-л жꙋдекѫ кꙋ мꙋꙗра че-ль пърѫꙗ де авꙋцїе че ꙗꙋ лꙋать, дечи чела че авѣ чербиче цапънѫ ши трꙋфѫ юте ши кꙋ лимбѫ аскꙋцитѫ, елꙋ се мꙋе ка боꙋл де жꙋг шї-и се гѫси вина фацѫ; дечи ѕисе де-л бътꙋрѫ шї-и расе барба ши капꙋл ши спрѫнчѣнеле, ши-л пꙋсерѫ пре ꙋ мѫгарю де-ль пꙋртарѫ кꙋ пїала пре тоате ꙋлицеле кꙋ рѣ рꙋшине. Дѣчїи се спѫрѣрѫ тоци ши се тъꙗрѫ лѫкомїиле ши жафꙋриле ка кꙋ бричꙋл, ши се фѫкꙋ тꙋтꙋрор жꙋдець дерепть. Ꙗша ꙗсте чине аре минте слободѫ ши нꙋ е юбиторю ла авꙋцїе, ниче е фъцарникь: нꙋ се тѣме де чеи ꙟналци, ниче се рꙋшинѣѕѫ де нимена; дечи де вери авѣ минте кꙋратѫ ши вїацѫ дерѣптѫ съ нꙋ лѫкомещи ла добъндѫ хитлѣнѫ, нꙋ те вери тѣме де ꙟпърать, ниче те вери рꙋшина де боꙗри, ниче-ц ва фи фрикѫ де домни. Ꙗ-

честа Іѹстіанъ мѹлте дерептъци аѹ токмитъ вїецїеи лѹмїеи, ши аѹ токмитъ 12 лѹны; ши 'н ал шаптеле анъ де домнїа лѹи, атѹнче с'аѹ ѫплѹтъ пацилоръ дела ѫвїеръ лѹ Хс. 532 де ани, іаръ дела Ядамъ 6065 де ани.

ѪПЪРЖЦЇА ЛѸ ТИВЕРЇЕ.

Нѹ авѣ Іѹстинъ фечори ниче фѣте, че-шъ дѣде ла моарте ѫпъръцїа лѹ Тиверїе, кѹ токмала сфатѹлѹи ши а пъринци патрїарши; ши ера бърбатъ ла ѡци ши кѹтезъторю ла ръзбою, дѣчїа-ши апъра де тоате пърциле цара де кътръ връжмаши, ка ѹнъ пъсторъ тѹрма, къ се ѫчепѹсе ѫкъ де ѫ зилеле лѹ Янастасїе ѫпъратъ а авѣ лѹптаре кѹ Шкѣии, къ лѹасѣ (sic) цара де жосъ, Дїюл ши Ѡхридѹл; ши Софїа ѡ дедѣсе ѫпъръцѣсееи лѹ Іѹстинъ, ши кѹ мѹлтъ бине ши кѹ дарѹри ѡ чинстїа Тиверїе ка пре ѡ маикъ а лѹи; іаръ іа, кътъ авѣ, тотъ ѫпърцїа мишеилор, ши зидїа бесѣречи ши тремита милостенїе пре ла мънъстири. Тиверїе авѣ ѡ фатъ, дѣчїи ѡ дѣде дѹпъ Маврикїе; ла моарте-ши дѣде стѣгѹл лѹи Маврикїе; ши домни Тиверїе 5 ани.

ѪПЪРЖЦЇА ЛѸИ МАВРИКЇЕ.

Маврикїе, дѣка стътѹ ѫпъратъ, елѹ-шъ дѣде ѡ соръ дѹпъ Филипик, къ ера бърбатъ бѹнъ ши де мѹлте ѡри се лѹпта кѹ Тѹрчїи ши тотѹ-и бътѣ. Дечи ѡ датъ-и бирѹи ши принсе вїи мѹлци фъръ нѹмъръ ши пре Хозрои, домнѹл лоръ, ши ла мѹлци се афла крѹче съмнатъ ѫ фрѹнте, шї-и ѫтреба ѫпъратѹл къ: нѹ-съ крешини, пентрѹ че с'аѹ съмнатъ крѹче ѫ образеме? еи ръспѹнсеръ: пъринцїи ноцри къндъ добъндиръ Янатолїа фѹ оморъ маре ши мѹрїам нѹмаи нои Тѹрчїи, іаръ крецинїи ниче ѹнѹл, атѹнче не сьмнъмъ ши нои де скъпъмъ, іаръ акмѹ нои вомъ пери де вои къ въ ѫкинаци крѹчїеи; зисе ши ачѣста Хозрои: мѹлтъ досадъ авемъ нои де вои Гречїи, че ва вени врѣме де вомъ добънди нои цара воастръ ши вомъ домни ръсъритѹл кѹ тотѹл 588 де ани, дечи веци фи атъта врѣме роби Тѹрчилоръ, дѣчїи се ва апропїа ачѣ зи фъръ саръ ѡаменилоръ. Ши іаръ се скѹларъ Тѹрчїи кѹ ѡци дѣѹ ажѹнсъ пънъ ла зидѹл лѹнгъ че зидисе Янастасїе ѫпъратъ де ѫ маре пънъ ла Силиврїа де ѫкътрѹѡ венїа Шкѣии ши Тътарии, Маврикїе ле тремѣсе дажде ши легъ кѹ диншїи паче, ши се ѫтоарсеръ. Ѡаре-чине-и спѹсе къ-и ва фи перирѣ де ѹнѹлъ че-и ва фи нѹмеле Фита, елъ атѹнче ѫкисе пре Филипикъ ѫ

темницѫ, чела че пȣрта греȣ ла ръзбоае ши-л апъра де кътрѫ връжмаши; атȣнче се скȣлѫ Хагань домнȣл Сръбескь кȣ ѡщи мари спре Гречи, Маврикїе тремѣсе кȣ ѡщиле воеводь пре Коментїѡлань ꙟ локȣл лȣ Филипикь, атȣнче се ꙟтȣнекѫ соареле ши алть семнь ꙟкѫ фȣ, къ нѫскȣ ѡ мȣꙗре ѡ фатѫ че ниче авѣ ѡки, ниче мъни, ниче пичоаре, нȣмаи че авѣ коадѫ ка де пеще; дѣка се ловирѫ кȣ Сръбїи де фъцишȣ, Коментиѡлань пизмїа ꙟпъратȣлȣи ши ꙟчепȣ а фȣџи, дѣчїи перирѫ Гречи прѣ мȣлци, ши принсерѫ вїи 12000, ши тремисе Хагань ла Маврикїе съ-и ръскȣмпере, ель нȣ врȣ, ниче лъсѫ рȣделе съ-и ръскȣмпере, ши черѣ нȣмаи къте ȣнь перперь пре ȣнȣл; Хагань съ мънїе де-и тъе пре тоци. Дѣчїи вени мънїа лȣ Дȣмнезеȣ спри'нсȣл шї-и арȣꙟкарѫ пизмѫ тоци; атȣнче възȣ Маврикїе ши ȣнь вись, къ-ль пърѫжа мȣлци ѡамени ꙟнаинтѣ лȣ Хс. ши фȣ ꙟтребать: ден доаѡ съ-шь ю-бѣскѫ мȣꙟкѫ, аича ла несвръшить; елȣ-ши чершȣ аича, шї-и зисе глас: даци-л съ-л мȣнчаскѫ Фока; атȣнче се дещептѫ ши скоасе пре Филипикь де ꙟ темницѫ. Маинте пȣцинь де ача врѣме ера тремись Фока де стрѫжари съ ле чарѫ миртикь, ꙗрѫ ꙟпъ-ратȣлȣ-и бътȣ, шї-и зисе: трѣчеци Дȣнѣра де въ хръници кȣ прѫдаре; Фока се ꙟтоарсе мънїѡсь ши пърѫ пре ꙟпъратȣл кȣ амарь, атȣнче се скȣларѫ тоате чѣтеле де рѫдикарѫ пре Фока ꙟпърать. Дѣка щїȣ Маврикїе, сȣспинѫ ши зисе: ачеста ва ка кȣ сѣчерѣ рътеза де пре лȣме пре мине ши пре рȣда ма тоатѫ; къ се иви атȣнчеши ча стѣ, комить, ка ѡ сабїе; дечи врȣ съ фȣгѫ; че кареле поате скѫпа де наинта челȣа че ле поате тоате ши-ши скȣмпърѫ мънїа пънѫ ꙟн а патра рȣденїе де сѣмънцѫ?

ꙞПЪРѪЦЇА ФОКѪЕИ МȢНЧИТОРЮЛ.

Дѣка стътȣ Фока ꙟпърать ши добънди скаȣнȣл ши стѣгȣль, атȣнчеши тремѣсерѫ де принсерѫ пре Маврикїе ши тоци фе-чорїи лȣи ши мȣꙗра, дѣчїи тъе пре тоци пре рънды; ши привїа Маврикїе, сȣспина ши зичѣ: дерептȣ цї-и жȣдецȣл, доамне Їисȣсе! апои пери ши Маврикїе; ши лȣ домнить 20 де ани; ши фȣрѫ ꙟгропаци тоци ꙟтр'ȣн локь, ши ера скрис: еȣ сънть фата лȣ Ти-верїе, ꙟпъръте̑са лȣ Маврикїе, маикѫ а мȣлци кокони, нъскȣци кȣ бȣкȣрїе ши мȣрици кȣ скръбѫ. Дечи Маврикїе фȣ виновать; дарѫ коконїи пентрȣ че-и ȣчисерѫ фъръ винѫ? Дѣчїи се ꙟтъръть Фока спре ръѡтъци, къ авѣ нъравȣл дракȣлȣи, ȣчигашȣ, сирѣпь, мънїѡсь, гȣстърець, бецивь, мърець, мѫндрȣ, ръȣ де тоть; дѣчїи да ръȣ мȣлть ѡменилорь, ȣнїи де боꙗри ардѣ-и кȣ фокь, пре алцїи

и жѹꙟгѣ, пре алцїи и слѹтїа, маи мѹлци ѹчида, ши фѫча морци грозниче ши ꙟ боꙗри ши ꙟ кѹртѣни ши ꙟ цѫрани: сѫнџеле ѡмѹлѹи авѣ ка ѡ беѹтѹрѫ дѹлче. Дѣчїи плѫнџа тоци претѹтиндина ши рѹга тоци пре Дѹмнезеѹ сѫ-и избѫвяскѫ де ꙟ гѹра леѹлѹи, шї-и фѹ милѫ лѹи Дѹмнезеѹ ши кѫѹтѫ кѹ ѡкїи чеи милостиви, ши вѫзѹ рѫѡтѫциле лѹи, шї-и фѹ милѫ де жѹꙟгѣра лорь, дѣчїа адѹсе жѹдець че фѫча ши ель алторь; кѫ нещѐ боꙗри вѫзѹрѫ атѫта рѫѹ ши сѫнџе врѫсѫндѹ-се, ши фѫрѫ милѫ прѫдаци ши мѹнчици, ши ка ѹнь леѹ беѹндѹ-ле сѫнџеле, скрисерѫ карте лѹи Іраклїе воеводѹл де ꙟ Фригїа ка сѫ вїе; ель рѫдикѫ ѡщи ши пѹрчѣсе, дечи се ловирѫ кѹ Фока ши-л бирѹирѫ ши фѹ принсь вїѹ мѹнчиторюл, дѣчїи фѹ пѹсь де л'аѹ сѫџетать ꙟ прочкѫ, ши аша ш'аѹ лепѫдать сѹфлетѹл; ши аѹ домнить 8 ани.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛѸ ІРЯКЛЇѸ ꙞПЪРЯТЬ.

Ꙗчестѹа ера нащера ден Каподокїа ши де рѹдѫ маре ши богать ши ера воиникь ши таре де врѫтѹте ши кѹтезѫторю ши мѫестрѹ ла рѫзбою, ши нѫскѹ фечорь де-и сѫмѫна ꙟтрѹ тоть, анѹме Костантинь. Ꙟн ал треиле ань де домнїа лѹи, еши Хозрое кѹ мѹлциме де Тѹрчи де лѹѡ Палистина кѹ тотѹл ши четатѣ Іерусалимѹлѹи ши прѫдѫ Ясїа тоатѫ, ши цара гречаскѫ пѫнѫ сосирѫ ла Цариградь, ши се лѫѹда кѫ ва ꙟгрѫди четатѣ кѹ сѹлицеле, кѹ плавезеле (sic) ши кѹ арчеле, ши де кѫтрѫ маре кѹ корабїиле, кѫ адѹсѣсе кѹ динсѹл Мидѣнїи, Халдїанїи, Ясѵрїанїи, Тѹрчїи ши Тѫтарѫи, де-и спѫра ши-шь рѫда ши зича кѫ нѹ се ворь тѹрна пѫнѫ нѹ ворь добѫнди четатѣ. Дѣка вѫзѹ Іраклїе ꙟпѫрать кѫ нѹ се ва пѹта бате кѹ ѡщиле лѹ Хозрое, кѫ ера мѹлци ка нѫсипѹл, ель сфѫтѹи мещершѹгь плинь де ꙟнцелепчюне, кѫ афларѫ нище мѫестрїи але лѹ Ярхїмидь Рѵмлѣнѹл де иждерѫсе кѫндь бѫтѣ Рѵмлѣнїи де демѹлть пре Сиракѹси, дечи токмирѫ нище ѡглинде ши ле пѹсерѫ ꙟ зидѹл четѫцїеи ден кѫтрѹѡ арда соареле наинтѣ корабїилорь, дѣчїи соареле бѫтѣ ꙟ стикле, де акола ешїа фокь ка фѹлџерѹл ши ле ардѣ корабїиле ши при'нши, дечи се спѫрѣрѫ ши се мѹтарѫ де пре апѫ тоци. Іераклїе ꙟкинѫ четатѣ фечоареи ши маичеи Домнѹлѹи, ши-шь лѫсѫ фїю-сѫѹ, ель еши пре аскѹнсь ши стрѫнсе ѡщи мари, дечи се дѹсе ꙟ Персїда де ле прѫдѫ цара ши ле рѫсипи четѫциле ши ле арсе сателе, ши ле тѫꙗ мѹериле ши ле ѹчида фечорїи ши ле жѹнгѣ прѹнчїи, пѫнѫ маи ле пѹстїи цара ши мѹлтѫ комоарѫ адѹнѫ; дѣка аѹзи ꙟпѫратѹл Хозрое, лѫсѫ четатѣ ши се тѹрнѫ, дечи се тимпинарѫ

ши се ловирѫ де фацѫ, ши бирȣи Іраклїе, ши мȣлци Тȣрчи перирѫ, ши воевоѕїи лȣ Хоѕрое, ши рȣда лȣи кȣ тотȣл; 6000 де ани ера кȣрсȣл соарелȣи къндь аȣ ꙟблать спата гречаскѫ пре ꙟ цара тȣрчаскѫ; ачѣстѣ с'аȣ тъмплать; апои іарѫ къндь ера ꙟкъ Іраклїе ꙟ Персїда, Хоѕрое адȣнасе де ꙟпрежȣрь тоате цѫриле асȣпра Цариградȣлȣи, іарѫ ꙟ мижлокȣ се трȣдїа четатѣ ка ѡ корабїе де валȣре ꙟ мижлокь де маре, ши де тоате пърциле ера непречепȣци; ꙟнсѫ-и апѫра браціȣл чел таре ши налть, де-шь тинсе мѫна ꙟпреȣнѫ кȣ мѫнїе ши скорни вѫнть кȣ виворь ши порни плои кȣ гриндине; чеи де пре апѫ некѫ, іарѫ чеи де пре ȣскать ка ȣнь прахȣ-и рѫсипи, іарѫ ꙟ четате кѫнта: „чѣ че ещи маи бирȣитоаре декъть воиничїи Цариградȣлȣи“ чеи де бирȣире. Іераклїе аȣ домнить 31 де ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢИ КОСТАНТИНЬ ФЇЮЛ ЛȢ ІРАКЛЇЕ.

Чершȣ-л пѫмѫнтȣл ла Іраклїе ꙟпрȣмȣтȣл ши-л дѣде; пре ȣрмѫ-ши лѫсѫ ꙟпѫрѫцїа фїю-сѫȣ лȣ Костантинь, че домни нȣмаи ȣнь ань ши нȣ апȣкѫ сѫ факѫ чева ка сѫ се кȣноаскѫ, кѫ-л отрѫви мащехȣ-сѫȣ Мартинь.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ ІРАКЛОНЬ ФРѪЦИНИ-СЪȢ.

Дȣпѫ Костантинь апȣкѫ Мартинь домнїа кȣ фїю-сѫȣ Іраклонь, че пѫцинель ле трѫи, кѫ лȣарѫ кȣрѫндь рѫскȣмпѫраре дела дȣмнеѕеȣ, пентрȣ кѫ нȣмаи че се арѫтѫ рѫȣ, лȣ Іраклонь и таіарѫ насȣл, іарѫ лȣ Мартин лимба, шї-и скоасерѫ кȣ рȣшине.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ КОНСТА ФЇЮЛ ЛȢ КОСТАНТИНЬ.

Стѫтȣ Конста ꙟпѫрать, непотȣл Ираклїеи, ши авѣ ꙟтрȣ инимѫ де ꙟтѫю ши крединцѫ ра, кѫ ера еретикь ши ꙟвѫлȣиа рѫȣ пре православничи; ши фȣ ꙟ ѕилеле лȣи ал шаселе сѫборь ден тоатѫ лȣмѣ адȣнать ꙟ Цариградь 170 де пѫринци сфинци. Атȣнче се иви пре лȣме Махметь чела че аȣ токмить лѣџе Тȣрчилорь, ши нѫвѫлисе мȣлциме де Сѫрѫчини ла Цариградь ка сѫ-ль добѫндѣскѫ, че-и бѫтȣ Конста шї-и гони кȣ рȣшине ра. Ачеста врѣ сѫ плѣче скаȣнȣл Цариградȣлȣи сȣпть четатѣ Рȣмȣлȣи, че ȣнде нȣ ва сѫ ажȣте дȣмнеѕеȣ, ꙟ дешертȣ се невоіаще нищине, кѫ беȣ аколо пѫхарȣл кȣмплить де моарте; ши аȣ домнить 17 ани.

ꙟПЪРѪЦІА ЛȢ КОСТАНТИНЬ БѪРБОСȢЛ ФЕЧОРȢЛ КОНСТЕИ.

Дѣка пери Конста, ель се ръдикѫ ден Сикилїа ȣнь ѡмь анȣме Миꙁиꙁїа, че кȣръндȣ се свръши, къ се скȣлѫ Костантинь бърбосȣль кȣ ѡщїи спре Сикилїа ши пре тоци връжмашїи тътѫне-съȣ Констеи кȣ дерептȣл пїердȣ ꙟпреȣнѫ кȣ Миꙁиꙁїа. Ачеста къндь пȣрчѣсе ꙟ ѡасте ера тинерель, иарѫ къндь вени ера бърбось. ꙟ зилеле ачестȣа ꙟпърать трекȣрѫ Шкѣии Дȣнѫра ши лȣарѫ царѫ мȣлтѫ дела Гречи; ачѣ царѫ ѡ кема маинте Мисїа. Ши аȣ домнить Костантинь 10 ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ ІȢСТИНЇАНЬ.

Дȣсе-се ши Костантинь депре лȣме дȣпъ алалци, ши-шь лъсѫ ꙟпърѫцїа фїю-съȣ лȣ Іȣстианинь; че нȣ-л юбїа боꙗрїи, ниче църанїи, пентрȣ къ ера ръȣ, виꙁетлѣнь(sic), сирѣпь, ȣчигашь, плинь де небȣнїе, ниче авѣ ѡмь дерепть сине, ниче сфать ꙟтреба де ниме, че се цинѣ ꙟсȣши къ е прѣ ꙟцелепть; пентрȣ ачѣа-л чертѫ Дȣмнеꙁеȣ, къ се скȣларѫ Шкѣїи, Сръбїи ши Рȣмѫнїи мȣнтѣнїи де ле лȣарѫ цара де кътрѫ Дȣнѫре токма пънѫ ла Драча, ши Іȣстїанинь ꙟкъ пери ръȣ; ши аȣ домнить 6 ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ ЛЕѠНТЇЕ ЦАРЬ.

Къ се скȣлѫ ȣнь боꙗринь ден кȣрте анȣме Леѡнтїе ши кȣ алцїи ноаптѣ, ши принсерѫ пре Іȣстїанинь де-и тъꙗрѫ насȣл ши-л тремисерѫ ꙟ Херсонь преспре марѣ Понтȣлȣи. ꙟсъ ѡкюл дерепть ле вѣде тоате, дечи чине че фаче лȣи фаче, къ се ръдикарѫ нещїе тълхари кȣ Тȣрчи ши кȣ Караимани де пръда Африкїа ши цара пре лъꙟгѫ маре, ел тремѣсе боꙗрїи кȣ ѡщи де се ловирѫ ѡ датѫ кȣ диншїи шї-и бирȣирѫ, Тȣрчїи ꙟкъ се маи ꙟмȣлцирѫ, дѣчїи се ловирѫ ш'алтѫ датѫ ши бирȣирѫ атȣнче пре Гречи ши ле лȣарѫ ѡ четате: Кархїдонȣл; Гречїи нȣ пȣтȣрѫ ръбда рȣшинѣ ши досада, че се адȣнарѫ тоци маи марїи де сфътȣирѫ, ши алѣсерѫ пре ȣнь прибѣгь де-ль кема Тиверїе Аѱимарь, ши-ль ръдикарѫ ꙟпърать. Леѡнтїе аȣ домнить 3 аны.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ ТИВЕРЇЕ АѰИМАРЬ.

Дѣчїи вени Аѱимарь ши добънди Цариградȣль ши принсе пре Леѡнтїе де-и тъе насȣл ши-л бѫгѫ ꙟ темницѫ. Дѣчїи фȣ ꙟпъ-

рать Ѧѱимарь; че авѣ фрикѫ де Іꙋстїанинь чел кꙋ насꙋл тъꙗть къ ва вени де-и ва лꙋа ꙟпърѫцїа, пентрꙋ къ-и спꙋна ачѣа ꙋнь нꙋмѫрътор де стѣле; дечи тремѣсе ла Хагань домнꙋл Сръбескь шї-и фъгѫдꙋи аꙋрь мꙋлть ка съ-и тремѣцѫ капꙋл лꙋ Іꙋстїанинь; Хагань врѣ съ-л тремѣцѫ легать, ꙗрѫ ел дѣка принсе де вѣсте фꙋџи ла домнꙋль Шкїенескь ла Тервелѣ, дечи нъеми де аколо ѡщи мари ши се дꙋсе ла Цариградь ши а пꙋцини адевери сфатꙋл, дѣчїи гъсирѫ сꙋлинарюл пре ꙋнде мерџа апа ꙟ четате ши ме-щершꙋгꙋирѫ де ꙟтрарѫ ꙟ четате. Тиверїе Ѧѱимарь аꙋ домнить 7 ани.

ꙖРѪ ꙞПЪРѪЦЇА ЛꙊ ІꙊСТЇНЇѦНЬ.

Дечи ꙟкъпꙋ Іꙋстиніань крънꙋл ꙗрѫ ла ꙟпърѫцїе, ши дърꙋи пре домнꙋл Шкѣилорь бине ши се тꙋрнѫ; дѣчїа че вомь спꙋне маинте де нъпаcте рѣ че адꙋча пре боꙗри, къ ле лꙋа ꙟтѫю бꙋ-нѫтата толтѫ, дѣчї-и лега кꙋ мꙋериле-шь ши фиїи лорь кꙋ фѣтеле шї-и бѫга приꙟ касе-ши де-и арда кꙋ касе кꙋ тоть, ши пре алцїи мꙋлци и жꙋꙟгѣ ка вителе, ши нꙋ нꙋмаи боꙗрилорь ле фъча ръꙋ, че-ш адꙋсе аменте де патимѫ къндь ера ел ꙟ Херсонь, дечи тремисе ла диншїи: ниче съ крꙋце бътрѫнь, ниче тънѫрь, ниче мꙋꙗре, ниче бабѫ, ниче фатѫ, ниче коконь де цицѫ, че пре тоци съ-и пїарѕѫ ши съ-и сврѫшаскѫ; дечи ера плѫнџере ши кїоте мꙋлте атꙋнче Херсонѣнилорь, кѫть коврѫшїа пре Виолѣемь; ши лꙋѕи ꙟпъратꙋл къ лї-е милѫ де нꙋ-и пїердь пре тоци, че ꙟкъ тремѣсе пре Филипикь кꙋ ѡщиле ши-а ꙟвъцѫ съ-и сврѫшаскѫ кꙋ тотꙋл ши съ ле ръспѣскѫ ѡрашꙋл съ-ль факѫ църинѫ (sic) де арать. Ѡщиле възѕрѫ нъравꙋл лꙋи фърѫ милѫ ши свирѣпь ка де лꙋпь че ба съмце фърѫ сацїꙋ, дечи нꙋ врꙋрѫ съ се ꙟпреꙋне ꙟтрꙋ атъта спꙋркъчюне а лꙋи;

ꙞПЪРѪЦЇѦ ЛꙊИ ФИЛИПЬ ЦѦРЬ.

че ръдикарѫ ꙟпърать пре Филипикь ши пꙋрчѣсерѫ спре Цариградь кꙋ коракїиле пре маре. Іꙋстїанинь се спѫре, ꙟсъ еши ꙟтъмпинать съ се ловаскѫ кꙋ диншїи пре ꙋскать; кѫндь принсе де вѣсте: Филипикь маи сосѣще ла Цариградь; атꙋнче се тꙋарсе(sic) де сърџь ла четате съ апꙋче склꙋнꙋл; кѫндь соси, Филипикь ꙟтра ꙟ четате ши принсе порциле, ши фърѫ пестѣлѫ фꙋ принсь Іꙋ-стїніань; дечи кꙋмь фъчѣ ель алтора, аша и се фѣче, къ фꙋ жꙋꙟгѣть кꙋ фїю-съꙋ Тиверїе. Филипикь ꙟпърать нꙋ ера крещинь,

че ера еретикь ши дефъима пре лѣџа дерѣптѫ; че нȣ се аскȣнсе де ѡкюл лȣ дȣмнеѕеȣ, къ-шь пїердȣ ѡкїи ꙟпреȣнѫ кȣ ꙟпърѫцїа. Ши аȣ домнить Филипикь 2 ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ ЯРТЕМЇЕ ЦАРЬ.

Дѣка се тъмплѫ аша лȣ Филипикь, кȣртѣ се скȣлѫ кȣ сватȣл ꙟпреȣнѫ де пȣсерѫ пре Яртемїе ꙟпърать; ши ера юте ши ꙟдръзнець ши къртȣларю. Ятȣнче се тъмплѫ ѡасте кȣ Тȣрчїи, дечи тремѣсе воиничїи тоци ши боꙗрїи съ се ȣчигѫ кȣ Тȣрчїи. Дѣка-и бѫтȣрѫ шї-и гонирѫ де ꙟ хотаръле гречещи, еи рѫдикарѫ ȣнь пърать (sic) пре Ѳеѡдосїе, ѡмь блаꙁнѫ ши нȣ щїа рѫндȣл ниче се пречепѣ ла ръꙁбою. Яртемїе дѣка щїȣ, елȣ се ꙟкисе ꙟ четатѣ Никеюлȣи ши лъсѫ паꙁничи съ пѫꙁѣскѫ Цариградȣл. Дѣка вени Ѳеѡдосїе, ель пȣсе мȣлтѫ невоинцѫ кȣ четѫцѣнїи, ши кȣ маре кинь ши мещерщȣгь дѣвїа добѫнди четатѣ, ши тремисе жȣрѫмѫнть маре ши ꙟфрикошать ꙟ Никею ла Яртемїе, къ ниче ȣнь рȣȣ нȣ-и ва фаче, нȣмаи съ се кълȣгѫрѣскѫ. Ши домни Ѳеѡдосїе нȣмаи ȣнь ань.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ ЛЕȢ ИКОНОБОРЕЦЬ.

Ячеста Леȣ, кȣ нȣмеле ши кȣ нъравȣл де леȣ ши кȣ сȣфлетȣл де фїарѫ, ел ера де ꙟ Ісаврїа, де рѫдѫ мѣсерѫ, ши-л гѫсирѫ ла ȣнь пȣць нище Ѡврѣи негȣцѫтори ши-л кȣноскȣрѫ кȣ але лорь мѫестрїи къ ва фи ꙟпърать, дечи-л жȣрарѫ ка съ аскȣлте диншїи кȣмȣ-л ворь ꙟвъца кѫндь ва фи ꙟпърать. Еȣ ли се фъгѫдȣи къ-и ва аскȣлта, ши дѣчїи кȣрѫндь фȣ кȣноскȣть де сфатничи ши соси воеводь ръсъритȣлȣи, ши-ши афлѫ аѫȣторю Яртаваꙁдь анȣме ȣнь боꙗринь, дѣчїи се рѫдикѫ ꙟпърать; ꙗрѫ Ѳеѡдосїе дѣка аȣꙁи, ел фȣџи де-ш лъсѫ скаȣнȣл ши кȣнȣна мѫнчиторюлȣи, ши се кълȣгъри, дечи добѫнди ꙟпърѫцїа де вѣчи; ꙗрѫ чел кȣ нъравь де леȣ, фїарѫ нѫсилникѫ, атȣнче венирѫ чеи проклаци де Ѡврѣи ла чел леȣ сълбатекь ши свирѣпь, дечи ниче чершȣрѫ аȣрь, ниче арџинть, ниче боерїе дела ꙟпъратȣл, че-и ꙁисерѫ аша: де вери съ мори де бѫтрѫнь ꙟ пърѫцїе(sic), ꙗрѫ тȣ лѣпѫдѫ иконеле де ꙟ бесѣрекѫ ши раде ѡбраꙁеле де пре ꙁидȣри ши ѡпрѣще ѡаменїи съ нȣ се ꙟкинѣ лорь. Еȣ се фъгѫдȣи, пȣюл аспидееи непоцилорь нѫпрѫчееи, ши кемѫ пре Германь патрїархȣл де врȣ съ-л ꙟпреȣнѣꙁе а рѫȣ сфатȣл лорь, ꙗрѫ пъринтеле нȣ-и дѣде ниче а гръи, че-л фоарте ꙟфрȣнтѫ рѫȣ кȣ сфентеле скриптȣри.

Ѥлꙋ-л гони де ꙟ патріершіе. Ѡ, амарь скꙋлѫ-се лꙋпꙋл пре пъсторю, ши ꙟтрарѫ лꙋпіи ꙟ тꙋрма лꙋ Хс. де ѡ спърџѧ ши ѡ нека кꙋм ера маи рѣꙋ, ши сфрѫшіѧ ѡбразꙋл лꙋ Хс. ши а прѣ кꙋратеи маиче ши а тꙋтꙋрорь сфинцилорь, ши-ши връсѫ вениꙋꙋл амарь пре тоци крещиніи кѫци се ꙟкина сфинтелорь ѡбразе, де-и мꙋнчїѧ шї-и рънїѧ кꙋ мꙋлтѫ ꙟвѫцѫтꙋрѫ а дракꙋлꙋи, ꙟкъ маи вꙋтось пре пъринцїи кълꙋгѫри! Соцꙋ се фѣче лꙋ Ѣартасарь кꙋ рѣле лꙋкрꙋре але лꙋи, къ коврѫшїѧ пре мꙋнчиторїи де'нтѫю. Ꙟтъ еꙋ вою арѫта корбꙋлꙋи негрѣла, къ ера ѡ бесѣрекѫ апроапе де света Софїа ши ера стрѫнсе кѫрци ꙟтр'ѫнса: треи ꙟтꙋнерѣче ши треи мїи, ши ера а тоатѫ лꙋмѣ философїи ꙟтр'ѫнсе адꙋнате, де ле цинѧ 4 даскали плини де тоатѫ ꙟцелепчюнѣ, ши щїѧ философїѧ тоатѫ ши адѫнкꙋл скриптꙋрилор елинещи кꙋ крещинещи, ши вѣка кꙋ тотꙋл, тꙋтꙋрор арѫта шї-и лꙋмина кꙋ кꙋвинтеле ка соареле, кѫть токма ꙟшиши ꙟпъраціи немикѫ нꙋ фѫчѧ фѫрѫ сфатꙋл ачелора пъринци философи; іарѫ ꙟпъратꙋл Леꙋ мꙋлть невои сѫ-и поатѫ ꙟтоарче сѫ-и фїе соци спре рѫꙋл лꙋи че фѫчѧ, че маи бине врѣ гони вѫлтꙋрь сaꙋ врѣ принде стѣле; дѣка вѫзꙋ кѫ немика нꙋ ва фолоси, ел адꙋсе гѫтѣже ꙋскате демпрежꙋрь де бесѣрекѫ, дечи арсе пре ачеи сфинци пъринци ꙟпреꙋнѫ кꙋ кѫрциле ꙟ бесѣрекѫ. Ѡ, амарь леꙋ кꙋ сꙋфлеть крꙋнть ши кꙋ минте де фїарѫ връжмаше, кѫтѫ пагꙋбѫ фечеши! кѫ ера аколѣ, маи скꙋмпь де тоате, ꙋнь сфитокь минꙋнать де пѫнтече де шарпе ши ера ꙟтр'ѫнсь скриптꙋра лꙋи Ѡмирь: Иліада ши Ѡдисіа. Ꙟ зилеле ачестꙋѧ Леꙋ прѫдарѫ кꙋ мѫнїе цара гречаскѫ пѫнѫ лѫнгѫ Цариградь. Ши домни ачеста Леꙋ кꙋмплить 25 де ани.

ꙞПЪРѪЦЇѦ ЛꙊ КОСТѦНТИНЬ КꙊФꙊРИТꙊЛ.

Рѫкѫи леꙋл ши сѫри пардос маи мѫнїѡсь, вещежи мѫчешꙋль ши ѡдрѫсли стѫлпѫри маи ꙟгимполсе кꙋ полме ꙟпꙋците ши некѫчоасе! Ꙗчеста Костантинь, анꙋме Копронимь Кꙋфꙋритꙋл, нѫскꙋ де ꙟ нѫпрѫкѫ шарпе; дечи кꙋмꙋ-и ера нꙋмеле Кѫкачѧ, аша-и пꙋцїѧ ши вїаца. Ѡ доамне, чела че ещи де тоате фѫкѫторю, кꙋм рабзи ѡмь фѫрмѫкѫторю ши ѡтравникь? Кѫлкѫ кꙋ тотꙋл лѣџѧ ши ꙟпла воѧ дракꙋлꙋи, кѫче кѫ нꙋ ера мꙋнчи пре лꙋме, елꙋ ле иждѫрѫѧ ши слꙋтїѧ пре крещини, ши рѫсипїѧ мѫнѫстириле ши ле лꙋа авꙋцїиле, ши рѫдѣ сфинтеле ѡбразе де пре бесѣречи де скрїѧ кѫни ши каи ши алте гадини, ши хꙋлїѧ пре маика прѣ кꙋрата; кѫ дешертѫ ꙋнь тиксеꙋ плинь де галбени пре ѡ масѫ ши-л арꙋꙟкѫ ꙟнаинтѧ а нище пъринци ши зисе: че е бꙋнь де

акмȣ? аша е ши маика Марїѧ, ашиждера ши алте мȣери. Дечи ши алте мȣлте врѫжм шеа дефѫима. Че воmь повести маи мȣлть дин'нсȣл? дентр'ȣн кѫне нѫскȣ ȣн фечорь де кѫне, дечи фѫча тоть кѫнѣцїе! Ачеста спȣркать ѡмори пре свети Стефань новїи, ши авȣ вїацѫ Ꙟделȣнгѫ, ши нȣ авѣ рѫѕбоае кȣ стрїинїи, че нȣмаи кȣ капетеле лецїеи крецїинещи, ши пре кѫлȣгѫри нȣ ювїѧ ниче Ꙟ ѡки сѫ-и вадѫ. Ачеста арсе моцїиле сфинтееи мȣченицѫ Ѳалимїѧ: кȣ ѡасе де витѫ ши де кѫне ле местека ши ле апринсе. Ши домни 30 де ани.

Ꙟпърѫцїѧ лȣ Лев фїюл Кȣфȣрїтȣлȣи.

Лепѫдѫ-ши ѡарѣ-кѫндь ши ачеста сȣфлетȣл, лȣ Лев фїю-сѫȣ ѧсѫ-и стѣгȣл, ши домни 1 ань нȣмаи.

Ꙟпърѫцїѧ лȣ Костантинь фїюл лȣ Лев ши маикѫ-са Ірїна.

Лев трекȣ кȣрѫндь ден лȣме; Ірїна соаца лȣи ши фїю-сѫȣ Костантинь, нѫскȣть дентр'ѫнса, лѫсѫ-и Ꙟпърѫцїѧ; ѫнсѫ ел ера атȣнче тинерель, дечи пȣрта Ірїна крѫма. Ачеста адȣнѫ де претȣтиндинѣ сѫборь, ал шаптеле сѫборь а тоатѫ лȣмѣ, Ꙟ Никею 318 де пѫринци сфинци; дечи мѫрѫчинїи чеѧ че дѫрїѧ сфинтеле иконе де Ꙟ рѫдѫчинѫ-и ѕмȣлсерѫ, ши ноирѫ пѫмѫнтȣл целенить, ши арȣнкарѫ сѫмѫнца де православїе ши крещѧ маре Ꙟтрȣ инима а бȣни крещини. Ѡрѫ дѣка рѫсѫрїѧ мȣстѣацѫ коконȣлȣи, атȣнче се апропїарѫ дин'нсȣл неще арȣмитори хитлѣны ши-л мѫглисїрѫ де-шь гони пре мȣмѫ-са Ꙟпърѫтѣса дела динсь де лȣѡ ель крѫма де Ꙟпърѫцїе. Дѣчїи се Ꙟтоарсе Ꙟ лȣкрȣре непотрѣбниче, ши-шь кѫлȣгѫри мȣѧра ши се аместекѫ кȣ алта, кȣмь се ѕиче: пикѫтȣра де ва пика де пȣрȣрѣ пре пїатрѫ, Ꙟкѫ ѡ пѫтрȣнде, аша ши амѫцїѧ пре ѡамени бласне; ѫнсѫ се дещептѫ ка трѫѕїȣ, дѣка се сѫтȣрѫ де воѧ лȣи, ши ѧрѫши кемѫ пре мȣмѫ-са сѫ Ꙟдерептѣѕе токмѣлеле Ꙟпърѫтещи; дечи петречѧ фїюл кȣ маикѫ-са Ꙟ тоть бинеле де пренѫ. Атȣнче венирѫ мȣлци Шкѣи де прѫда Рȣмеле, ши еши Ꙟпѫратȣл де се бѫтȣ кȣ динщїи, ши-л бирȣирѫ ши перирѫ мȣлци Гречи ши боѧри; дѣчїи се ловирѫ Гречїи кȣ Армѣнїи шї-и бирȣирѫ ши принсерѫ мȣлци Армѣни; ши кȣ Аравлѣны Ꙟкѫ лȣ фѫкȣть лȣптѫ шї-и бирȣирѫ. Ѡрѫ Кардань домнȣл Шкїенескь тремѣсе ла Ꙟпѫратȣл де-и ѕисе: кȣрѫндь сѫ-м тремици харачю, сау вою вени де вою прѫда цара пѫнѫ

ла Цариградь; елꙋ-и ръспꙋнсе: бѫтрънь ещи, нꙋ те ѡстени, че вою вени еꙋ ла тине къ сѫнт тънѫрь. Дѣчїи еширѫ ꙋнїи ла лаци кꙋ ѡщи, че нꙋ се ловирѫ, къ се спѫрѣрѫ Шкѣии де фꙋџирѫ. Ꙟтрачѣа врѣме съпа ꙋнь ѡмь ла ꙋнь ѕидь, ель гъси ꙋнь мормѫнть де мармꙋре ши ꙋнь морть ꙟтр'ꙟнсь ши слове скрисе де ѕичѫ: Хс. ва наще де ꙟ фатѫ ши креѕь, ꙗрѫ ꙟ ѕилеле лꙋ Константинь ꙟпърать ши а Ірїнеи ꙗр мѫ ва ведѣ соареле. Ꙗрѫ Ірїна бѫтѣ съ фїе ꙟсъши кръмитоаре, дѣчїи афлѫ неще ѡамени хлапи де-и ꙟдемнѫ: кѫндь дꙋрмїа ꙟпъратꙋл амїаѕѫѕи, еи ꙟтрарѫ ши-л принсерѫ де-ль ѡрбирѫ, ши дѣчїа фꙋ Ірїна ꙟнсѫши ꙟпърѫтѣсѫ. Ꙟтрꙋ врѣма ачѣа мꙋри папа Ꙗндрїань де ꙟ Рѵмь ши стътꙋ ꙟ скаꙋнь Леѡнть, ꙗрѫ рꙋда лꙋ Ꙗндрїань скоасерѫ пре Леѡнть де ꙟ Рѵмь кꙋ рꙋшине; ель черꙋ ажꙋторю ла Ірїна съ-и фолосѣскѫ, ꙗ нꙋ-и дѣде; Леѡнть тремѣсе ла Карꙋл ꙟ Шпанїа де вени кꙋ ѡщи ши ꙟкъпꙋ ꙟ Рѵмь ши дѣде скаꙋнꙋл лꙋ Леѡнть. Елꙋ се скꙋлѫ де благослови пре Карꙋл съ фїе ꙟпърать Рѵмꙋлꙋи ши Венецїеи; ꙗрѫ дꙋпѫ моарта лꙋ Леѡнть ель стѫтꙋ папѫ ꙋнꙋл че венисе кꙋ Карꙋл де ꙟ Шпанїа де-ль кема Формось, ꙟчела скоасе ꙟтѫю ереса латинѣскѫ ши де атꙋнче с'аꙋ лепѫдать Гречїи де Рѵмлѣни, ши дѣчїи аꙋ авꙋть свадѫ мꙋлтѫ маика кꙋ фата де аꙋ ꙟтрать ꙟтре ꙗле савїа де с'аꙋ ꙟпърцить ши с'аꙋ тъꙗть. Ꙗрѫ ꙟпърѫтѣса Ірїна дꙋпѫ че-ш ѡрби пре фїю-съꙋ мꙋлтꙋ се къиа ши мꙋлтѫ милостенїе да сърачилорь, ка съ поатѫ ꙋрни мѫнїа лꙋ дꙋмнеѕеꙋ дела динсѫ, че ѡкюл че вѣде тоатѣ (sic) ши жꙋдекѫ инимиле ѡменещи, елꙋ се мѫнїе ши пꙋсе ꙋръчюне, шї-и тръи пꙋцинь пꙋтѣра ши беꙋ пъхарь амарь ши пелинать; ши домнирѫ де тот кꙋ фїю-съꙋ 14 ани.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛꙊ НИКѴФОРЬ ГЕНИКА.

Къ се скꙋлѫ спри'нса ꙋнꙋл де ꙟ кꙋрте де чеи вестици, анꙋме Никѵфорь, д'ѡ скоасе ден домнїе, дечи ѡ тремѣсе де фꙋ църаꙟкѫ мѣсерѫ ши де немикѫ: ꙟ вїаца еи нꙋ-и ажꙋнџа, че се хрѫнїа ка ѡ вѫдꙋѡ съракѫ пре ла ꙋшиле алтора. Ꙗша плѫтѣще дꙋмнеѕеꙋ кꙋи нꙋ щїе харь де бине че-и дѫ. Дѣчїи ꙟвъртиндꙋ-се роата де мѫнїе ꙟпрежꙋрь, ꙟнѫлцѫ пре Никѵфорь де сꙋпра, ѡмь рѫꙋ, ꙋчигашꙋ, кꙋ нꙋравь рѫꙋ, ꙗбиторю ла аꙋрь, ꙟкись ла кꙋвинте; боерїиле нꙋ ле да воиничилорь пентрꙋ слꙋжбе, че ле виндѣ пре аꙋрь; гꙋра лꙋи ера тоть аꙋрь ши китѣла лꙋи, ꙗрѫ лимба лꙋи ера де боꙋ; ши де алте ера мѫхнить, ꙗрѫ де врѣ адꙋче чине-ва аꙋрь, атꙋнче ера вѣсель; ши арꙋꙟкѫ пре тоци дѫжди грѣле; тъе ши

лѣфа воиничилорь; пентрȣ ачѣꙗ тоци тънжїꙗ ши прѣтȣтиндинꙗ ера кїωте; ши невоиꙗ пре воеводь Вардꙗ сѫ ле фїе ꙟпърать; елȣ се дȣсе ла ȣнь пъринте сфѫнть ꙟ пȣстїе де-и спȣсе валȣриле шї-и спȣсе кȣмȣ л'аȣ рȣгать сѫ ле фїе ꙟпърать, ши-л ꙟтребѫ: фи-ва? ель ωпри де-и ꙁисе: ꙟтрȣ немика сѫ нȣ се баџе кѫ-шь ва пїарде ωкїи, ꙗрѫ ден чеџи треи че аȣ венить кȣ тине—ле ꙁисе—Леω ва фи ꙟтъю ꙟпърать, дȣпѫ'нсȣл Михаил, Томꙗ аль трейле, че нȣ ва ꙟкѫпꙗ, нȣмаи че-шь ва пȣне нȣме ши ва пери. Ꙗтȣнче се рѫдикѫ Некуфорь ꙟпърать кȣ ωщи мари спре Шкѣи лѫнгѫ Дȣнѫре, ши се ловирѫ фѫцишȣ кȣ Крȣм домнȣл лорь, ши фȣрѫ бирȣици атȣнче Гречїи ши Никуфорь, ши фȣрѫ мѫкаре сабїеи ши хранѫ армелорь; дечи ферекѫ Крȣмь цестȣл капȣлȣи лȣ Никуфор кȣ аȣрь ши дѣде тȣтȣрорь де бѣ вinь дентр'ѫнсȣл. Ши аȣ домнить Никуфорь 8 ани ши 9 лȣны. Ставрикїе фїюсȣ аnȣкѫ стѣгȣл, че пери кȣрѫндь ꙟтр'ачелаш рѫꙁбою де ачѣла сȣлице.

ꙟПЪРѪЦЇꙖ ЛȢИ МИХꙖИЛ РȢГꙖВȢИ.

Михаил Рȣгавеи ера џинере лȣи Никуфорь. Вѫꙁȣ атȣнче Виꙁантїꙗ ꙁи бȣнѫ ши слободѫ пѫнѫ фȣ Михаил ꙟпърать, кѫ ера ωмь бȣнь ши целепть(sic), блѫндь ши линь, вѣсель, рѫбдȣрїȣ, неlакомь, ниче се бȣкȣра де скандала алтȣꙗ, ниче се грѫбїꙗ кȣ моартѣ кȣива, ниче асȣпрїꙗ пре сѫрачи кȣ бирȣриле, прешцїи чинстїꙗ, рȣгѫторїи милȣꙗ; атȣнче пȣцинѫ врѣме вѫꙁȣ царꙗ гречаскѫ маре рѫпаωсь ши мȣлтѫ паче ши алинатѫ вїацѫ фѫрѫ валȣри; че де нѫпраснѫ лови вѫнть кȣ фортȣнѫ, кѫ се скȣлѫ ꙗрѫ Крȣмь ꙟпърать кȣ Шкѣии де фѣче рѫꙁбою кȣ Михаил ꙟпърать лѫꙟгѫ Ѡдрїю ши-л бирȣи, ши перирѫ мȣлци Гречи, ꙟпъратȣл ꙟкѫ абїꙗ скѫпѫ, ши тоатѫ авȣцїꙗ ꙟпърѫтѣскѫ ши гречаскѫ ω апȣкарѫ Шкѣии. Ши дѣчїꙗ фѫрѫ пестѣлѫ се скȣлѫ чел нȣме ши кȣ нѫравь де Леȣ, че мѫꙟка карнѣ ωилорь лȣ Хс., ꙗрѫ Михаил дѣка вѫꙁȣ кѫ вине леȣль чел кȣ нѫравь де фїарѫ, се дȣсе де вое-ши ши лѫсѫ скаȣнȣл челȣи че-и бать мȣлци пиꙁмѫ мȣнчиторюлȣи; фȣџи де се дȣсе де нȣ-л щїȣ ниме че се фѣче; ши домни 2 ани.

ꙟПЪРѪЦЇꙖ ЛȢИ ЛЕȢ ꙖРМѢНȢЛ ШИ ЛȢПТѪТОРЮЛ ИКОꙖНЕЛОРЬ.

Ꙗчеста Леȣ ера рȣдѫ де Ꙗрмѣнь, ши ꙗрѫ иви ачеста мѫрѫчини ꙟгимпоши ши ωдрѫсли маи аскȣцици декѫть ꙟтѫю де

ꙟгимпа пре крещини че се ꙟкина сфинтелорь икоане, ши ка ꙋнь шарпе кѫска гꙋра ши-шь връса вениꙋл пре ѡбразꙋль лꙋ Хс. ши а лꙋи мѫинѫ прѣ кꙋратѫ кꙋ хꙋле грозаве, ши ардѣ икоанеле сфинцилорь, ши черка претꙋтиндинѣ връто апеле пре ꙋнде ера бесѣречи ши лъкꙋите де пъринци, де рѫꙋ-и ꙟвъла; ши плѫнцꙗ претꙋтиндинѣ тоци. Ꙗчеста Леꙋ врꙋ сѫ пiарѕѫ рꙋда лꙋи Михаил тоатѫ, шï-и скопи ꙋнь фечорь Никvта, апои фꙋ патрïархь де-ль кема Игнатïе. Ꙟ скимбꙋль вïецïеи адꙋсе-ши аминте де чел пъринте че пророчисе дин'шïи, дечи се тема де Михаил дентрꙋ Ꙗмоарея де сѫ нꙋ се скоале сѫ-и ꙗ ꙟпѫрѫцïꙗ, дечи-л бѫгѫ легать ꙟ темницѫ, кѫ врѣ сѫ-л пïарѕѫ; че пре чине-ль ферѣцïе дꙋмнеѕеꙋ, ꙟ дешерть кꙋцетѫ рѫꙋ минтꙗ ѡменѣскѫ, кѫ Михаил се нѫдежꙋдꙋиꙗ пре кꙋвѫнтꙋл челꙋи пъринте сфѫнть, дечи дескопери ши голи ши арѫтѫ лꙋ Ипатïе постѣлникꙋл: кꙋмꙋ ꙗꙋ пророчить ачель пъринте минꙋнать ши бѫтрѫнь сꙋфлетескь, кикнѡсь кꙋ пѣнеле де аꙋрь, кѫнта дꙋмнеѕеꙗще, кърꙋнть кꙋ пърꙋл ши кꙋ минтꙗ; ши алтѫ ꙟкѫ ѕисе: де нꙋ вечи грѫби, еꙋ вою спꙋне пре тоци кѫци-с хитлѣни ꙟпѫратꙋлꙋи. Дечи стрѫнсе Папïе чатѫ тоци кꙋ арме, шï-и бѫгѫ ꙟ бесѣрекѫ демѫнѣца ꙟтр'о ѕи де нащерꙗ лꙋи Хс. Дечи вïиндь ꙟпѫратꙋл ла бесѣрекѫ, еи нѫвѫлирѫ ши-л жꙋꙟгѣрѫ. Ꙗша пери Леꙋ Ꙗрмѣнꙋль, врѫжмашꙋль крещинилорь, рѫсипиторюль икоанелорь ши ал лецïеи. Де моартѣ лꙋи скрисѣсе ши Сивïла де демꙋлть, кѫ се афлѫ ѡ карте а еи ꙟ кꙋртѣ ꙟпѫрѫтѣскѫ де ера скрисе мꙋлте пророчïи де домни ши ера ѡбраѕе де фïери ши де ѡамени скрисе ꙟ карте, ши ера ꙋнь леꙋ ши ста ꙋнь ѡмь де-ль ꙟпꙋнцꙗ кꙋ ѡ сꙋлицѫ ши треча сꙋлица прентр'о словѫ анꙋме херь; атꙋнче ѕисе Кïесторь философꙋл де ачел херь: ꙟтр'о ѕи де нащерꙗ лꙋ Хс. ва пери ꙋнь пърать (sic) де-л ва кема Леꙋ; кꙋм ши фꙋ. Ши аꙋ домнить Леꙋ 7 ани.

ꙞПЪРѪЦÏꙖ ЛꙊИ МИХꙖИЛЬ.

Михаил фꙋ домнꙋ ꙟ локь де легать, ши ден темницѫ еши, ꙟ скаꙋнь де ꙟпѫрѫцïе шеѕꙋ. Ꙗчеста ꙟкѫ нꙋ се ꙟкина икоанелор, че ꙗрѫ нꙋ ле рѫсипïа, ниче пре алцïи ѡпрïꙗ сѫ нꙋ се ꙟкине. Ши авѣ де мꙋлте ѡри досадѫ де Тꙋрчи, ши ле ѡборѫ столꙋриле ши ле прѫда цара; дечи авѣ понось кѫ е блаѕнѫ ши фрикось, ꙗрѫ ель тѫнжïа рѫꙋ дѣчѣа ши сѫ скрѫбïа кѫ нѫвѫлïа мꙋлть рѫꙋ де мꙋлте пърци асꙋпрѫ-и. Ꙗтꙋнче се рѫдикѫ Ѳѡма, чела че-и спꙋсе чел пъринте семнь рѫꙋ, кꙋ мꙋлциме де Гречи, ши-шь рѫдикѫ нꙋме де ꙟпѫрать, кѫ ера чюдать ши ꙟфрикошать кꙋ ꙟдрѫ-

ѕнире, че де нȣ ва пȣтѣрникȣл дȣмнеѕеȣ ръилор сѫ стѣ ꙟ тъм-пишȣ, ка ȣнь пѫинжинь ле е пȣтѣрѣ, ши сфатȣл ѡменескь дела Ѳѡма нȣ авѣ ажȣторь, че врѣ сѫ-и фїе нѫдѣжда пре стрїини, че нȣ пȣтȣ, кѫ авѣ Михаил прїѧтинь бȣнь пре Мȣртагь домнȣл Шкѣилор, дечї-и порȣнчи де вени кȣ ѡщи ши бирȣи пре Ѳѡма, ши фȣ принсь вїȣ, дѣчї-и се стинсе лȣмина ѡкилорь. Михаиль домни 8 ани.

ꙟПЪРѪЦЇѦ ЛȢИ ѲЕѠФИЛ.

Ѳеѡфил, кѫндь врѣ татѫ-сѫȣ Михаил сѫ-ль ꙟсоаре, ель адȣнѫ фѣте фрȣмоасе де пре'н тоатѫ цара ꙟтр'о касѫ ши мѣрсе сѫ-шь алѣгѫ. Єл вѫѕȣ ѡ фатѫ прѣ фрȣмоасѫ ши ꙟцелѣптѫ, дечи грѫи кѫтрѫ 'нса кȣ испитѫ: пентрȣ мȣꙗре аȣ венить рѫȣа ꙟ лȣме. Ꙗ рѫспȣнсе кѫтрѫ'нсȣа: адевѫрь ꙗсте, ши пентрȣ мȣꙗре аȣ ꙟтрать ши бинеле ꙟ лȣме, кȣм аи ѕиче: пентрȣ Євва рѫȣа ши пентрȣ пречистаа Марїѧ бинеле. Ꙗȣѕи ꙟпѫратȣл ши се мирѫ де ѕисе: еȣ маи ꙟцелѣптѫ мȣꙗре де мене нȣ вою лȣа; ши дѣде мѫрȣль чель де аȣрь, че ера семнь де нȣнтѫ, ȣнїи фѣте анȣме Ѳеѡдора. Касїѧ ѕисе кѫтрѫ Ѳеѡдора: добѫндиши ꙟпѫрѫцїѧ лȣмѣскѫ, ши еȣ вою невои сѫ фїȣ ꙟпѫрѫтѣсѫ; дѣчїи се фѫкȣ кѫлȣгѫрицѫ ши с'аȣ ꙟкись ꙟтр'о килїе де аȣ петрекȣть вїацѫ ꙟџерѣскѫ, дѣчїѧ [аȣ] добѫндить ꙟпѫрѫцїѧ лȣ Хс. Ѳеѡдора се кȣнȣнѫ кȣ Ѳеѡфил. Де аиминтрѣ ера ѡмь бȣнь ши нȣ юбїѧ стрѫмбѫтѫциле, ши пре Хс. прославїѧ ши пречистаа маикѫ; ꙗрѫ икоанелорь нȣ се ꙟкина; ши пре чеѧ че се ꙟкина, елȣ-и вѫлȣїѧ; кѫ скоасе пре Меѳодїе ден патрїершїе де-л тремѣсе кȣ дои тѫлхари ꙟтр'ȣн ѡстровель сѫ кинȣꙗскѫ ꙟтр'о пещерѫ: ȣн тѫлхарю мȣри, де аȣ рѫбдать ꙟ пȣтоаре ка 'нтр'о мȣꙟкѫ; ши Ѳеѡдорь ши Ѳеѡфань, нище сфинци пѫринци стлѫпи дерѣптееи леџи де рѫѕима кȣ алорь ꙟвѫцѫтȣрѫ лȣмѣ де крѣдере пѫнѫ акмȣ, елȣ-и бѫтȣ рѫȣ, ши ле скрисе сѣмне ꙟ ѡбраѕе слове де поносȣ. Ꙗша-и ера лȣи Ѳеѡфиль вїаца ꙟкременитѫ де а се ꙟкинарѣ икоанелорь, ꙗрѫ дерептатѣ авѣ; кѫ вени ѡ мȣꙗре вѫдȣѡ де желȣи пентрȣ ȣнь боꙗринь кѫ ш'аȣ фѫкȣть касѫ ши ꙗȣ астȣпать ферестриле кѫшчоареει де шаде ꙟ тȣнѣрекь; ꙟпѫратȣл черчетѫ де афлѫ бине, дечи ѕисе де рѫсипирѫ каса лȣи Петровь боꙗринȣл пѫнѫ ꙟ темелїе, ши при'нсȣл скоасерѫ ꙟ мижлокь де трѫгь де фȣ бѫтȣть фоарте; алтѫ ꙟкѫ сѫ спȣнемь кȣм нȣ авѣ лѫкомїе пре авȣцїе, кѫ превїѧ пре маре дентр'ȣнь фоишорь, ел вѫѕȣ ѡ корабїе вїиндь прѣ ꙟкѫркатѫ, венїѧ кȣ маре невое, ши щїȣ кѫ ꙗсте негоцȣль

ꙟпѫрѫтѣсеей, ши ѡ кемѫ атꙋнчеши де ѡ чертѫ, шї-и ѕисе: ѡ, пѫрѫтѣасѫ! ꙟ че вїацѫ ещи кꙋ чинсте ши кꙋнꙋнатѫ де ꙟпѫрать, аꙋ нꙋ-ци сосѣще? че аи лꙋать храна сѫрачилорь де негоцеторещи ши прекꙋпещи! ши ѕисе де апринсерѫ корабїа, ши арсе кꙋ тотꙋл негоцꙋл. Де ва врѣ нещине сѫ се адеверѣскѫ ѥленшꙋгꙋль лꙋи, сѫ аꙋѕѫ: кѫѕꙋ ѡдатѫ ѡ ꙗрнѫ прѣ џеролсѫ де ꙟгецѫ марѣ пѫнѫ ꙟтр'адѫнкь, ши кꙋрѫндь вени кѫлдꙋрѫ де се дежгецѫ, дѣчїи се рꙋпсерѫ слоии ши се ѕи марѣ лѫꙟгѫ четате ши се нѫлцарѫ слои пре слои, пѫнѫ коврѫшїа тꙋрнꙋриле, ши ера трѫснете ши ꙋрлете де-ци пѫра кѫ пїаре лꙋмѣ; кѫндь се слобоѕирѫ ꙟ жось, еи спарсерѫ ѡ бꙋкатѫ маре де ѕидꙋл четѫцїеи; ꙗрѫ Ѳеѡфил атꙋнче лѫтꙋ де нꙋ кѫꙋта сѫ рѫмѫе чева дентрꙋ авꙋцїе-шь, че пѫѕи де нои ача спѫртꙋрѫ де четате. Ѳеѡдора пре аскꙋнсь цинѣ сфинтеле икоане ши се ꙟкина лорь, ши коконїи-ши пре фꙋришꙋ и ꙟвѫца сѫ се ꙟкине; дерепче кѫ ера брꙋдїи, нꙋ ле ѕича икоане, че ле ѕича пѫпꙋши; ꙗрѫ ꙟпѫратꙋль Ѳеѡфил фоарте-и черта шї-и ферїа де ачѣа. Шї-и ера драгь а чети ла скриптꙋри, дечи афла кꙋвинте скꙋмпе, ши нꙋ се афла ниме сѫ и ле спꙋе, ꙗрѫ ꙋнь постѣлникь лѫꙋдѫ пре пѫринтеле Мефѡдїе кѫ щїе тоть, ши-ль адꙋсерѫ ден легѫтꙋрѫ; че-и кѫѕꙋсе динцїи ши мѫсѣлеле де рѫꙋль пещерїеи; атꙋнче се иви лꙋмина де ꙟвѫцѫтꙋра лꙋи Мефѡдїе ка ꙋнь мѫргѫритарю ден скоикѫ ши ка ꙋнь лꙋчафѫрь де сꙋпть нꙋѡри, кѫ ѕиче: нꙋ се поате аскꙋнде четатѣ стѫндь ꙟ вѫрхꙋль мꙋнтелꙋи; дечи-л цинѣ ла ащернꙋть, шї-и гꙋста кꙋ дꙋлче де ꙟ иѕворꙋл де мїꙗре ꙟвѫцѫтꙋри бꙋне кꙋвинтеле лꙋи, ши-л цинѣ ка ѡ пїатрѫ лꙋминатѫ ꙟ кꙋртѣ лꙋи, ши се адѫпа ꙟпѫратꙋл ка де ꙟ апа Нилꙋлꙋи кꙋ шипокꙋль де аꙋрь. Ши аꙋ домнить Ѳеѡфил 12 ани.

ꙞПѪРѪЦЇА ЛꙊ МИХАИЛ ФЕЧОРꙊЛ ЛꙊИ ѲЕѠФИЛ ШИ АЛ ѲЕѠДОРЇЕИ.

Треꙋ ши ачеста вала ча де моарте че пре ниме нꙋ-л трѣче, ши-шь дѣде кꙋнꙋна фїю-сѫꙋ лꙋи Михаиль; че ꙟкѫ ера коконь митютель, дечи ера Ѳеѡдора де токмїа тоате ꙟ пѫрѫцїа фїю-сѫꙋ; ши пѫнѫ атꙋнче чинстїа прентр'аскꙋнсь сфинтеле икоане, ꙗтѫ Никодимь ѕикѫндь кꙋ дерептꙋль; ꙗрѫ ка ѡ пасере че-ши хрѫнѣще пꙋишорїи, шї-и питꙋла пѫнѫ трекꙋ вѫнѫторюл, атꙋнче стригѫ кѣрь кꙋ гласъ де бꙋчинь ферекать кꙋ аꙋрь ши-шь арѫтѫ смꙋнѫтꙋра де ꙟ инимѫ; дѣчи трекꙋ ꙗрна ши ꙟфлори примѫвара, кѫ стрѫнсе сѫпѫтори ши лꙋкрѫтори де скоасерѫ де ꙟ рѫ-

дѫчинѫ ача ересѫ а челоръ лȣптѫтори де икоане, ши се сѫмѫнѫ православіа, ши слобоѕи доамна тоци де прен тоате легѫтȣриле, ши се смери лоръ де фѣчерѫ рѫгѫ дерептъ Ѳеѡфил, невои-се ши адевери кѫ л'аȣ ертатъ дȣмнеѕеȣ; ши дѣде ꙗрѫ скаȣнȣл де патріершіе лȣи Меѳѡдіе, ꙗрѫ пре Іѡанъ лъ скоасе кѫ ера еретикъ; елъ пȣсе пиѕмѫ де ꙟдемнѫ ш'алціи рѫи ка ши елъ де пѫрѫжа пре Меѳѡдіе кѫ аȣ кȣрвитъ кȣ ѡ мȣꙗре, ши се адȣнѫ сѫборъ де ачѣа: мȣꙗра ста де фацѫ де-л вѫдіа, ꙗрѫ пѫринтеле се голи ꙟнаинта тȣтȣрора де-л вѫѕȣ сѫборȣл кѫ-и ера вещежите мѫнȣнтаеле де нȣмаи че авѣ де ȣдатъ; дечи се рȣшинарѫ ка неще кѫни пѫрѫшіи, ши мȣꙗра ꙟкѫ спȣсе пиѕма лоръ, апои адевѫръ. Ꙟтрȣ ѕилеле лȣи Михаил с'аȣ крещинатъ Шкѣіи, кѫ принсѣсе Гречіи ꙟтр'о ѡасте ѡ соръ а домнȣлȣи Шкіенескъ, дечи ѡ ꙟвѫцарѫ карте ши ѡ крещинарѫ, апои ѡ скȣмпѫрѫ фрате-сѫȣ дела Гречи; ꙗ ботеѕѫ ши пре фрате-сѫȣ крещинѣще; кѫндъ щіȣрѫ алци Шкѣи, еи сѫрирѫ спре домнȣ-сѫȣ сѫ-лъ ȣчигѫ; елȣ-и бирȣи, дѣчіи скрисе ла Михаил де-и тремѣсе ȣнъ [пѫ]ринте митрополитъ де-и ботеѕѫ пре тоци, ȣніи де вое, алціи де невое; атȣнче аȣ фостъ дела Ядамъ ани 6352. Михаилъ пѫнѫ фȣ сȣптъ аскȣлтарѣ мѫне-са, ел ера бȣнишоръ, ши пȣрта крѫма Ѳеѡдора кȣ маре чинсте; ꙗрѫ дѣка кресꙗ Михаилъ ши вени ꙟ врѫстѫ, ел липи пре лѫнгѫ елъ нище хлапи ши смрѫѕи, ши ȣꙟкѣшȣ фрате мѫне-са де 'лъ кема Варда, плинъ де тоате хитлеміиле, де пȣрта пре ꙟпѫратȣл кȣмȣ-и ера лȣи воа, ши-л фѣче де-ши гони пре мȣмѫ-са дела динсȣл; ꙗрѫ ꙗ, кѫндъ врȣ сѫ се дȣкѫ, адȣнѫ тоци боꙗріи, дечи лѫсѫ ꙟ мѫна фію-сѫȣ ꙟпѫратȣлȣи 1200 де киндинаре де аȣръ, ȣнъ киндинаръ ꙗсте 150 де литре, ши 3000 де киндинаре де арџинтъ, ши алте ферекѫтȣри мȣлте, ши еши ден кȣрте. Дѣка се вѫѕȣ Михаил волникъ, елъ кȣрѫндъ рѫсипи ачѣ авȣціе тоатѫ кȣм нȣ се кѫдѣ баламȣцилоръ, хоцилоръ, мѫскѫричилоръ; ши кȣ мȣлте рѫѡтѫци ꙟдемнѫ Варда пре ꙟпѫратȣл де жȣнге пре Ѳеѡктистъ логѡфетȣл, ѡмъ бȣнъ ши пріиторю ꙟпѫратȣлȣи. Ѳеѡдора и блѫстемѫ ши амѫндои сѫ пацѫ ка Ѳеѡктистъ. Михаилъ се ꙟделетніа кȣ жокȣриле, фѫча врѫтѣлницѫ ши се фѫча секирашȣ де ꙟбла кȣ карȣл кȣ 4 каи, принде кȣмѫтри, ботеѕа фіини, кȣнȣна, пѫнѫ сврѫши ши лѫсѫ вистѣрюл пȣстію, бѣ де се ꙟбѫта, дѣчіа се фѫча патріархъ де бѫга мȣщарю ꙟтр'ȣн потиръ ши кȣменека боꙗріи, кѫнтѫри кȣ кȣрвеле де ꙗбосте скорніа; дечи ꙟблѫндъ аша ши рѫсипиндъ, Варда тотȣ-лъ ꙟдемна спре рѫȣ, де стрикѫ ȣнъ копачъ де аȣръ, че ера фѫкȣтъ де Лев прѣ ꙟцелептȣл ши ера токмите пасери прин стлѫпѫри де кѫнта карѣшъ ꙟ кипȣл еи, ши

дои лей тоть де аȣрь, ши дои стȣрѕи ш'алте лȣкрȣре мȣлте де аȣрь, фѫкȣте де ꙟпѫраци бѫтрѫни де ле скота кѫндь венїа соли дела алци ꙟпѫраци, сѫ се мире; елȣ ле топи ши фѣче галбени ши дѫрȣи фїинїи ши мѫскѫричїи; чеи боꙗри бȣни ши бѫтрѫни, ȣнїи мȣрирѫ. Соси ши Варда Кесарь, дѣчїи фѫча рѫȣ кȣмȣ-и ера воꙗ, ка ши ꙟпѫратȣл, нȣ нȣмаи ка пѫнѫ ачїа, че ꙟкѫ нещїе спȣркѫчюни рѣле фѫча, кѫ ꙟкѫ кȣрвїа кȣ ȣнь фїастрȣ-ши ка кȣ мꙋꙗрѣ лȣи, ши щїа ѡрашȣль маи тоть, аȣѕи ши Игнатїе патрїархȣл, дечи-л ꙟвѫца ши-л ꙟгроѕїа кȣ мȣнчиле вѣчилорь; че ера адевѫрь пилда лȣи Соломѡнь: чрѫтарѣ небȣнȣлȣи флаȣер ꙗсте. Дѣчїа арȣꙟкѫ пиѕмѫ кȣ врѫжмѫшїе Варда пре пѫринтеле ꙟ локь де благодаренїе, дечи вени ѡдатѫ сѫ се кȣминече кȣ алци, Игнатїе ль ѡбыди шї-и ѕисе: нȣ ва лȣа васȣл спȣркать мȣрь сфѫнть; ель се мѫнїе де-ль скоасе ден скаȣнь ши пȣсе пре Фотїе, дѣчїа фѣче рѫȣ мȣлть лȣи Игнатїе; че кȣрѫндь се ѡсѫнди, кѫ пȣрчѣсе ꙟпѫратȣл ꙟ ѡасте сѫ се батѫ кȣ Тȣрчїи, Варда бѫта сѫ фїе ꙟпѫрать ши пѫѕїа де ꙟ ѕи ꙟ ѕи ка сѫ-ль поатѫ пїарде, Михаил щїȣ ши ѕисе лȣ Василїе Македонь де-ль жȣꙟге мергѫндь ꙟ ѡасте.

Сѫ спȣнемь пȣцинел де Василїе, кѫ ера де ꙟ Македонїа, фечорь де ѡмени мѣсери, ши фȣрѫ робици де Шкѣи, ель сȣꙗ цицѫ атȣнче, ши сечера мȣма лȣи ꙟ кѫмпȣ(sic) стѫпѫнилорь, коконȣл ѕѫча пре мирище ши венїа ȣнь влѫтȣрь де-ль ȣмбрїа, мȣмѫ-са 'ль гонїа, ель ꙗрѫ венїа, апои-л лѫсѫ, кѫ пречепȣ кѫ е семнь бȣнь; дѣка соси ꙟ врѫстѫ, елȣ-шь пѫрѫси маикѫ-са де се дȣсе ꙟ Цариградь ши се нѫими пре ла ѡамени де се хрѫнїа; ноаптa дȣрмїа ла ѡ бесѣрекѫ анȣме свети Мокїе, атȣнче вени сфѫнтȣл де грѫи преѡтȣлȣи: че дорми де нȣ те сколи сѫ каци пре ꙟпѫратȣл ꙟ касѫ? елȣ се скȣлѫ ши мѣрсе ла бесѣрекѫ де вѫѕȣ ȣнь ѡмь спрѫтигось кȣ нещїе мѫни гроасе дȣрминдь пре пѫмѫнтȣль голь; лȣи и пѫрȣ ѡ ведѣре, дечи се тȣрнѫ; лȣи и вени пѫнѫ а трея ѡарѫ, шї-и спȣсе апои: чине доарме ачїа ел ва фи ꙟпѫрать; атȣнче мѣрсе де-л дещептѫ ши-л дȣсе ꙟ касѫ-ш кȣ чисте (sic) маре; ши авѣ преѡтȣл ȣнь фрате де слȣжїа ла ȣнь боꙗринь маре де-ль кема Ѳеѡфилиць, дѣчїи дѣдерѫ ла боꙗринь, елȣ-ль пȣсе комись; атȣнче адȣсерѫ лȣи Михаиль ȣнь бидивїȣ прѣ бȣнь дарь де ꙟ Мисирь, ши нȣ се афла ниме сѫ-ль поатѫ ꙟкѫлека, ꙗрѫ Ѳеѡфилиць спȣсе кѫ аре ѡ слȣгѫ бѫрбатѫ, ши фȣ атȣнчешь кемать Василїе, дечи принсе калȣл де фрѫȣ ши-л ши ꙟкѫлекѫ ши алергѫ кѫтȣ-и фȣ воꙗ; атȣнче-л пȣсе комись маре ши кȣрѫндь соси ши постѣлникь маре, ши-л фоарте ꙗбїа ꙟпѫратȣл, ши дѣчїа

ꙟчепꙋ а ꙋри пре Вѧрда. Михаил елꙋ-шь пъѕїѧ жокꙋриле ши бериле ши мъꙟкъриле; атꙋнче вени ꙋнь вѣстникь де-и спꙋсе ꙟпърѧтꙋлꙋи къ-и прѧдѫ Кържимѧнїи царѧ; ель, дерепть съ нꙋ се спае боꙗрїи ши съ нꙋ пърѫсѣскѫ жокꙋл, алергѫ де сфъримѫ ѡ ѡглиндѫ че ера фъкꙋтѫ де ꙋнь философь, дечи къть врѣи къꙋта ꙟтр'ѫнсꙋ тꙋ врѣи кꙋноаще, фїе ден че латꙋри а тоатѫ лꙋмѣ съ се врѣ ръдика ѡщи. Ѡ, небꙋнїе, кътѫ пагꙋбѫ фѣче Гречилорь!

Ятꙋнчѣ дѣде Михаил ѡ ибовникѫ а лꙋи дꙋпѫ Вѧсилїе, анꙋме Єvдокїѧ, ши ѡ кꙋнꙋнѫ ꙟсꙋши, ши-шь дѣде кꙋнꙋна де ꙟпърѫцїе лꙋ Вѧсилїе съ фїе ꙟпърать. Ѡ датѫ жꙋкѫ тоатѫ ѕꙋа, сарѧ беꙋ де се ꙟбѫтѫ; ѡѧре-чине анꙋме Вѧсиликинь лъꙋдѫ пре ꙟпърѧтꙋл къ: жꙋкѧши бине астъѕь ши врътежиши бине калꙋл ла алкѧ; ель ерѧ бѣть де се бꙋкꙋрѫ ши-л дърꙋи пре ачелѧ кꙋ пашмѧцїи лꙋи, ши-л пꙋсе съ фїе ꙟпърѧть; Вѧсилїе стѧ де привїѧ, ши къꙋтѫ ꙟпърѧтꙋл кꙋ амарь лꙋ Вѧсилїе; атꙋнче се спъре ши адꙋнѫ чатѫ ши се ръдикѧрѫ ꙟтр'ачѧ ноапте де ꙋчисерѫ пре Михаил, къ-ль афларѫ махмꙋрь де винь ла ащернꙋть, дечи нꙋ се пꙋтѣ апѫра, че фꙋ жꙋꙟгѣть аколѣ. Ши аꙋ домнить Михаил ꙟпреꙋнѫ кꙋ мꙋмѫ-са 14 ани, ꙗрѫ ꙟсꙋши 11 ани, ши-л ꙟгропарѫ ла мънѫстире че ѡ кемѧ Хрисополи, лъꙟгѫ мꙋмѫ-сѧ; аша ерѧ а лꙋи Михаиль вїаца: нꙋмаи че бѣ ши мънкѧ ши жꙋка.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛꙊИ ВАСИЛЇЕ МАКЕДѠНѢНꙊЛЬ.

Ꙗчесть Вѧсилїе, дѣка стътꙋ ꙟпърать, скоасе пре Фотїе де ꙟ бесѣрекѫ ши дѣде скаꙋнꙋль ꙗрѫ лꙋи Игнатїе; черкѫ вистѣреле ши нꙋ афлѫ немика, къ врѣ съ дѣ лѣафъ кꙋрцїеи ши нꙋ авѣ де ꙋнде, че тремѣсе пре ꙋнде афла авꙋцїе ꙟпърѫтѣскѫ ръсипитѫ де Михаиль де ѡ стрънсерѫ ши кꙋръндь ꙟплꙋ вистерїиле; ши фѣче 3 фечори: Костантинь ши Лъвь ши Ялеѕандрꙋ. Фѣче ѡасте ꙟтъю Вѧсилїе ла Карѧимани, ши-л бирꙋирѫ де перирѫ Гречи мꙋлци, ши пꙋцинь де нꙋ пери ши ꙟпърѧтꙋль; дꙋпѫ ачѣѧ тремѣсе пре џинере-съꙋ Хрисофорь ши бирꙋи пре Ягарѣни; ши ꙗрѫ се скꙋлѫ ꙟсꙋши ꙟпъратꙋль кꙋ ѡщи де трекꙋ ла ръꙋль Єфрадꙋлꙋи ши фѣче ръѕбою кꙋ Тꙋрчїи ши кꙋ Манхеїи ши кꙋ алте лимби, шї-и бирꙋи Вѧсилїе. Дѣчїи добѫнди четъциле чѣле тари ши плине де бꙋнѫтате, ши се тꙋрнѫ кꙋ мꙋлтѫ авꙋцїе; ши де мꙋлте ѡри с'аꙋ бѫтꙋть кꙋ църъ де пре ꙟпрежꙋрь, ши тотꙋ-и бирꙋиѧ Вѧсилїе. Ятꙋнче се тъмплѫ де фꙋ кꙋтремꙋрь мѧре, кътꙋ се ръсипїѧ бесѣречиле; ꙟпърѧтꙋл ле ръдика, ши мꙋлци Ѡврѣи крещинѫ. Ши ꙗсте ѡ цѧрѫ маре, че се кїѧмѫ Рꙋсы, спре мїаѕѫ-ноапте, дечи токмирѫ паче бꙋнѫ

кȣ Гречїи ши се фъгѫдȣирѫ къ се ворь крещина; ꙟпъратȣл Василїе тремисе пре ȣнь пъринте митрополить съ-и ꙟвѣџе лѣџе ши съ-и ботѣѕе; атȣнче ѕисерѫ: пънѫ нȣ вомь ведѣ минте дела тине сѣмне минȣнате, нȣ вомь крѣде, ниче вомь фи крещини; ель ѕисе де фѣчерѫ фокь, дѣчїи ръдикѫ мънилє ꙟ сȣсь владика ши ѕисе: Христоасе доамне, прослѫвѣще нȣмеле тѣȣ! ши арȣꙟкѫ Єѵангелїа ꙟ фокь де стътȣ врѣме мȣлтѫ ши нȣ арсе. Рȣсьи се мѧрарѫ де пȣтѣра лȣи Хс. ши се ботеѕарѫ тоци крещинѣще. Ȣнь фечорь а ꙟпъратȣлȣи, анȣме Костантинь, ель мȣри, ши фоарте тънжїа Василїе де ель; ꙗрѫ ель ера ȣнь кълȣгѫрь де фрѫмъка анȣме Ѳеѡдорь Сандаваринь, ши адȣсе нещє ведери ꙟпъратȣлȣи кȣ фармече, дечи-шь възȣ фїю-съȣ Костантинь ȣнде вени кълѫрѣще ши сърȣтѫ пре татѫ-съȣ ꙟпъратȣл, дѣчїи фȣ невъѕȣть; ши алте сѣмне кȣ фармечеле лȣи фъча, пентрȣ ачѣа-ль ꙗбїа ꙟпъратȣль пре Сандаваринь; ꙗрѫ Леѡнть фїюл лȣ Василїе нȣ-л ꙗбїа, ка пре ȣнь мъскѫричь. Сандаваринь пȣсе пиѕмѫ пре Леѡнть, дѣчїа-ль аромисе съ поарте хангѣрь пре аскȣнсь: кънд ꙗсе ла вънать ꙟпъратȣл, къндаи нъвълѣще вр'ȣнь хитлѣнь саȣ вр'о фꙗрѫ ла татѫ-тъѕ де припѫ, ꙗрѫ тȣ съ аиби кȣ че-ль сприжони(sic); ель крезȣ ши фѣче аша. Сандаваринь се апропїе ши ла ꙟпъратȣль де-и ѕисе: пъѕѣще-те къ фїю-тъȣ Леѡнть те дибȣꙗще съ те пїарѕѫ ка съ-ци ꙗ ꙟпърѫцїа, ши те ва нъвъли акмȣ ла вънать, де вери съ крези чаркѫ-ль къ вери армѫ хитлѣнѫ гѫси аскȣнсѫ ла динсȣл; кȣм ши фȣ; дѣчїи се мънїе ꙟпъратȣл, дечи-л багѫ ꙟ темницѫ ши аȣ ѕъкȣть врѣме мȣлтѫ, ши ниче ȣнь боꙗринь нȣ пȣтѣ ꙟтоарче пре ꙟпъратȣл съ ꙗрте пре фїю-съȣ; ѡдатѫ фѣче ꙟпъратȣль ѡспъць боꙗрилорь, дечи ла масѫ ȣнде-и чинстїа ера ѡ пасере ꙟтр'о колвїе де аȣѕи афарѫ ȣнїи плѫꙟгѫндь пре Леѡ, пасерѣ ден колвїе ꙟкъ стрига: Леѡ, Леѡ! аȣѕирѫ дела масѫ боꙗрїи ши-шь афларѫ дѣчїа прилежь ши ꙟчепȣрѫ а плънџе ши а рȣга пре ꙟпъратȣл, шї-и ѕича: доамне, частѫ пъсъръе че е десȣпра ноастрѫ, ȣнде нȣ вѣде пре Леѡнть, ꙗ-ль стригѫ пентрȣ нои, къ нои синтемь ѡамени де мъꙟкѫмь ши бемь де преȣнѫ къ домнїа та ши а-минте нȣ не адȣчемь де'нсȣл, ши атъта врѣме ꙟкись ꙟ темницѫ, че не рȣгѫмь ꙗртѫ-ль, къ-ць ꙗсте фїю; атȣнче-ль ертѫ шї-и дѣде ꙟпърѫцїа-шь. Ши еширѫ ла вънать; ȣнь черьь маре нъвъли ла ꙟпъратȣл де-л лȣѡ де бръȣ ꙟ коарне пре Василїе, ши врѣ пери атȣнчешь; ель гръби ȣнь воиникь де тъе брѫȣл ꙟпъратȣлȣи кȣ сабїа ши ȣиди; дѣчїи ꙟ локь де чинсте, къ-и скоасе капȣль де ꙟ перирѣ, ель ѕисе де-и тъꙗрѫ капȣль ши пȣсе прихапѫ къ аȣ скось сабїа спре ꙟпъратȣль. Ши Василїе

де вътъмжтѹра корнѹлѹи чербѹлѹи пѹцинж време трѣи ши мѹри, ши аѹ домнить 20 де ани.

ЋПЪРЖЦІА ЛѸ ЛЕѸ ПРѢ ЋЦЕЛЕПТѸЛ.

Пре ѹрмж лъсж ћпържціа лѹ Леѹ фїю-съѹ. Ши аѹ фъкѹть ръзболе кѹ Шкѣии ши Фрънчїи ши кѹ Тѹрчїи; дечи аѡрѣ-ль бирѹиа, аѡрѣ-и бирѹиа. Ши ера ѡмь бѹнь ши ћцелепть, ши зидїа бесѣречи мѹлте ши фрѹмоасе ћтрѹ лаѹда лѹи дѹмнезеѹ ши а сфинцилорь; ши мѣрсерж ћтр'о зи де Росалїи ла бесѣрека лѹи свети Мокїе сж се ћкине, ель нъвъли де ћ ѡлтарь ѹнь ѡмь де лови пре ћпъратѹль кѹ ѹнь бжць ћ капь де-и крепж капѹл ръѹ; ши се спъре къ ва мѹри, шї-и кѹрѣ сънџе мѹлть; ши фѹ принсь омѹл де боіари де-ль мѹнчиржж мѹлть, ши пре ниме нѹ въди, къ ера кѹ дѹхь некѹрать; іаржж ѹнь пъринте кълѹгжрь де-ль кема Марко ель мъћгжа пре ћпъратѹл кѹ кѹвинте де ћ ѱалмїи лѹи Давидь ши-л бѹкѹра де-и зисе: съ щїи, ћпърате, къ вери ћпържци де акмѹ 10 ани; ћ зи че фѹ ловить ћтр'ачѣа зи мѹри. Ачеста Леѹ пентрѹ къ нѹ фъча фечори, ель цинѹ пънж а патра мѹіаре, че лѹ чертаре пентрѹ ачѣа де кътрж Николае патрїархѹль; елѹ-ль скоасе ден скаѹнь ши пѹсе пре ѹнь пъринте бѹнь, дентрѹ коконїе петрекѹть тоть ћ кълѹгжрїе ши ѡмь прѣ щїѹторю, дечи мѹлте лѹкрѹре бѹне аѹ токмить, ши де а патра нѹнтж кареле ва кълка лѣџа. Леѹ аѹ домнить 30 де ани.

ЋПЪРЖЦІА ЛѸИ АЛЕѮАНДРѸ ФРАТЕЛЕ ЛѸИ ЛЕѸ ШИ АЛ (sic) ЛѸ КОСТАНТИНЬ ФЕЧОРѸЛ ЛѸ ЛЕѸ.

Ла моарте-шь лъсж ћпържціа фржцине-съѹ лѹи Алеѯандрѹ ши фїю-съѹ лѹи Костантинь. Атъта ель зисе Леѹ ла моарте-шь: възь пре Алеѯандрѹ 13 лѹни дажж-и вїацж; ши фѹ аша, къ нѹмаи че бѣ ши мъћка ши се ръпоѹса, іаржж ћ грижа алторь валѹри нѹ се аместека, ши се вещежи ка ѡ флоаре, нѹмаи че домни 1 ань ши ѡ лѹнж; дѣчїа ћнсѹши ћпърать Костантинь, че ера тинерель де 7 ани де нѹ пѹтѣ дерепта кръма де домнїе, че ера ѹнь боіаринь бѹнь ши бжтрънь де-ль кема Романь Лакапинь, дѣчїи пѹрта ачела грижа. Атѹнче се ржрдикж ѹнь фечорь а лѹи Андроникь Дѹка де адѹнж воиничи ши се испити съ апѹче домнїа, че маинте-ль апѹкж арма ши и се върсж сънџеле; дѹпж ачѣа се ръдикж ѹнь боіаринь анѹме Фока Левь, ши ера атѹнче воеводь пре тоате чѣтеле; дечи възѹ пре Романь ћтрѹ атжта чинсте, елѹ се фъча

ꙟкѫ а фи прїѧтинь ꙟпъратȣлȣи; дечи адȣнѫ ѡщи мари де претȣтиндинѣ, де ꙟ Ликаѡнь, ден Фригїѧ, де ꙟ Ивери, ден Памфилїѧ, ден Мисїѧ, ден Сирїѧ, ден Киликїѧ, де ера мȣлци кътѫ фрȣнѕѫ ши ꙗрбѫ, ꙗрѫ пре аскȣнсь ель врѣ сѫ фїе ель Фѡка ꙟпърать; ашиждерѣ ши Романь де елȣ-ш сѫ фъчѧ а пȣрта грижа ꙟпъратȣлȣи, ꙗрѫ дентрȣ адѫнкȣл инимїеи лȣи ель вътѣ сѫ фїе ꙟпърать; дечи токми де венїѫ апроѕи дела Фока де-и спȣнѣ некрединца кътрѫ ꙟпъратȣл, дечи-л сфътȣи Романь де скрисе карте ла воиничи ши арътѫ прїетинчїа лȣи Романь ши хитленшȣгȣль Фокѫи, дечи-л пързирѫ ши фȣ принсь Фока ши-ль ȣрбирѫ (sic). Ꙗтъ-и гони Романь лȣпїи ка сѫ-шь мѫнѫнче ꙟсȣши ѡиле ши сѫ спаргѫ тȣрма. Ꙗтȣнче прѫда Шкѣии цара гречаскѫ пънѫ лѫꙟгѫ Цариградь ши лȣарѫ Ѡдрїюль; дѣчїи ꙟпъратȣлȣи пърѣ къ ꙗсте кȣ вине Романь, дечи ꙟкъ-л маи ꙟдрѫщи; дечи токми де дѣде ѡ фатъ-шь Романь дȣпѫ ꙟпъратȣл; ши кѫндь фȣ нȣнта, Костантинь кȣнȣнѫ пре Романь сокрȣ-сѫȣ сѫ фїе ꙟпърать. Домни пънѫ атȣнче Костантинь 7 ани.

ꙟПЪРѪЦЇѦ ЛȢИ РОМѦНЬ КѦЛѦПИНЬ (sic).

Чель кȣ минте адѫнкѫ Романь, дѣка се въѕȣ ꙟнълцать ꙟ скаȣнь де ꙟпъръцїе, пре цинере-сѫȣ нȣмаи кȣ нȣмеле че ера де ꙟпърать, ꙗрѫ стѣгȣл ши воѧ кȣ вистѣреле домнїѧ Романь, ши челȣа че авѣ пѫне де сацїȣ се апȣкѫ де а-мѫнѫ-и ши се сътȣра аи лȣи, ꙗрѫ сътȣлȣл ръмасе флѫмѫндь; ка ꙟчепȣ Романь а скрие кърци де пȣнѣ нȣмеле лȣи де ꙟпърать ши а фечорилорь, ꙗрѫ фїюль ꙟпърътескь дѣде ꙟдъръть. Ꙗтȣнче венирѫ Тȣрчїи ꙟтъю спре добѫнда църиеи гречещи ши ѡ лȣ прѫдать пънѫ ла четатѣ де Брȣса, ши аȣ фость атȣнче нȣмърȣл анилорь 6453 [945]; че кѫндȣ-и пъра лȣи Романь къ ш'аȣ тоате ꙟтърить ши токмить, атȣнче къѕȣ ши пїердȣ, къ вени Костантинь ла връстѫ де бърбать ши добѫнди минте, дечи се сфътȣи кȣ боꙗрїи кѫче къ Романь прѣ ꙟбѫтрѫнисе, дечи-ль сколсерѫ ши-л фѣчерѫ кълȣгѫрь; ши аȣ домнить Романь 25 де ани.

ꙖРѪ ꙟПЪРѪЦЇѦ ЛȢИ КОСТѦНТИНЬ ФЕЧОРȢЛ ЛȢИ ЛЕȢ.

Дечи пре фечорїи лȣ Романь елȣ-и принсе Костантинь ши-и голи де тоатѫ авȣцїѧ-шь ши-и тремѣсе сѫ фїе църани сърачи; ши-шь пȣсе воеводь пре тоате чѣтеле пре Никифорь Фока ши пре Василїе постѣлникȣл; ши нъскȣ-се фечорь де ꙟ Єлена фата

лѹи Романь де-аь кема при'нсѹл Романь пре нѹмеле мошѹ-сѫѹ. Ши домни Костантинь ал доиле рѫндь 15 ани.

Ꙟпърѫціа лѹи Романь фіѹл лѹи Костантинь нъскѹтѹль ꙟ ѡршенічѹ.

Лъсѫ-ши Костантинь ла моарте домніа фію-сѫѹ лѹ Романь. Ачеста се ꙟделетнічіа кѹ ѡгари, кѹ тараши, кѹ шоими, де гоніа фіери ши вѫна пасери ши ꙟбла кѹм нѹ требѹиа, ꙗрѫ крѫма ши сфатѹль дедѣсе а неще тикѫици ши невѹни де-л цинѣ. Атѹнче лѹарѫ Кърѫиманіи Критѹл ши фѫча досадѫ рѣ ѹскатѹлѹи, ꙗрѫ Фока Никифорь воевод скорни ѡщи ши трекѹ ла Крить, дечи бѫтѹ пре Караимани ши ле принсе домнѹл віѹ; атѹнче-и вени вѣсте кѫ ꙗѹ лѹать Тѹрчіи Антіѡхіа, тѹрнѫ-се Никифорь ши аколо, бирѹи ши пре ачеа ши сколсе четатѣ ден мѫниле лорь. Дечи ꙟкѫ фіиндь Фока ꙟ ѡсте(sic), Романь ꙟпъратѹл мѹри; ши домни 3 ани, ши лъсѫ мѹеріеи Ѳеѡфаніеи ꙟпърѫціа ши коконилорь. Дечи фѹ воеводь Никифорь, ши ꙗрѫ фѹ мѫнать кѹ ѡщиле ла Сиріа; ель ера ѹнь проклать де хадѫмь, дечи пѹрта ель пѹтѣрѣ ꙟ сѹсь ꙟ жось де ꙟпърѫціе, ши нѹ юбіа бинеле лѹи Никифорь, че скрисе карте ла Іѡ Цимисхи сѫ віе ка сѫ-л пѹре(sic) ꙟпърать; Цимисхи ера рѹдѫ Фокѫеи, ши ера бърбать бѹнь ши ꙟцелепть, фрѹмось ши ѡмь бѹнь, дечи спѹсе сфатѹл евнѹхѹлѹи; атѹнче се сфѫтѹирѫ тоци боꙗріи ден кѹрте, дечи рѫдикарѫ пре Никифорь ꙟпърать, ши-ль юби кѹ драгь ши ꙟпърѫтѣса Ѳеѡфана, кѫ прѹнчіи лѹи Романь ера тинереи.

Ꙟпърѫціа лѹи Никифорь Фока.

Никифорь ера воиникь ши кѹ ꙟдрѫзнире бѹнѫ, таре ꙟ мѫни ши милостивь, ши се липи де Ѳеѡфана ꙟпърѫтѣса пре коконіи лѹи Романь пентрѹ юбовѹль лѹи; елѹ-и цинѣ кѹ чинсте. Авѣ Никифорь пре лѫꙟгѫ бърбѫціа трѹпаскѫ ши ча сѹфлетѣскѫ, кѫ авѣ ꙟпреѹнатѫ драгосте кѹ свети Аѳанасіе де ꙟ светаа гора Аѳѡнѹлѹи. Дѣчіи ꙁиди бесѣрекѫ ши мѫнѫстире прѣ маре ши фрѹмоасѫ анѹме Лавра, ши аѹ фость атѹнче нѹмѫрѹль анилорь 6482 [974]. Ши мѹлте ѡщи ши рѫꙁбоае кѹ мѹлте лимби аѹ бѫтѹть, кѫ аѹ ꙟдерептать пре Караимани ши аѹ плекать Сѵріа, ши с'аѹ ꙟкинать Ликіа, ши аѹ добѫндить Финикіа, ши ꙗрѫ адаѡсе гречаска сѫ фіе гречаскѫ. Атѹнче прѫдарѫ Рѹсіи пре Шкѣи адоарѫ, кѹ токмала лѹи Никифорь. Аша ера Фока де тоате бѹнь, че нѹ-

маи че-ль смінтіѧ къ цинѣ мȣꙗре пре Ѳеѡфана, ші-и ера кȣмѫтрѫ; ши алта ꙟкъ се тъмплѫ, къ фȣ фоамете маре ꙟ Цариградь де соси кіла де гръȣ къте ȣнь галбень; ꙟпъратȣл авѣ житнице прѣ мари пline де пъне, дечи зисе съ се вънзѫ де пънѣ лȣи къте 2 киле ꙟтр'ȣн галбень; дечи-л дефъима цара, пентрȣ къ ла Василіе Макидонь ꙟкъ фȣсѣсе ꙟ зилеле лȣи фоамете маре, че ель ꙟвъцѫ де виндѣ ден житница ꙟпърѫтѣскѫ къте 12 киле пре ȣнь галбень, де-шь скоасе цара пре ȣшорь де фоамете. Фока арȣꙟкѫ ȣрціе пре Цимисхи пентрȣ къ-л вѫдисе ѡаре-чине кȣ нище кȣвинте рѣле, дечи-ль гони дела динсь; ꙗрѫ ꙟпърѫтѣса фоарте тънжіѧ дȣп'жнсь де нȣ-и врѣ веда фаца съва ѡ зи; дѣчіи рȣгѫ кȣ хитленшȣгь пре Фока де-л кемѫ ꙗрѫ, ши ера прѣ воиникь ши фрȣмось Цимисхи, дечи врѣ съ моарѫ Ѳеѡфана де нȣ-л веда; ши Фока фоарте се пъзіѧ де дȣмнезеȣ, къ пȣрта десȣпра къмашь де аȣрь, ꙗрѫ пре лъꙟгѫ піале къмаше де лънѫ; ши ашернȣтȣл лȣи ера де ѡловирне, ель се кȣлка жось пре рогожинѫ; ши ѱалтіра нȣ-и треча ꙟ зи; ла мȣꙗре-ши мерца рарь; че нȣ-и плѫча аша, дечи се ꙟсоци кȣ Цимисхи ши сфътȣирѫ ръȣ пре ꙟпъратȣл ка Далида пре Самѱѡнь ши Тиндарида бърбатȣлȣи-шь; дѣчіи-л пъзирѫ де-л гѫсирѫ дȣрминдь жось пре ȣнь цоль, ши-ль жȣꙟгѣрѫ аколѣ. Ши домни Никифорь Фока 6 ани.

ꙞПЪРѪЦІѦ ЛȢИ IѠ ЦИМИСХИ.

Цимисхи пȣсе кȣнȣнѫ ꙟ капȣ-ши де ꙟпърѫціе. Дечи ꙗрѫ се спърѣрѫ принь прежȣрь цѫриле ші-и фȣціѧ де'наинтѣ сабіеи лȣи тоци врѫжмашіи ши де сȣлица лȣи се тема тоате лимбиле; ши лърци ѡчинѫ Гречилорь де тоате пърциле, ши лȣѡ дела Рȣси де ле добѫнди стѣгȣриле кȣ тотȣл, ши пре Борись домнȣль лорь фȣ принсь віȣ де-л дȣсе ꙟ Цариградь ши-л пȣсе боꙗринь маре анȣме магістрȣ, ши кȣ Сръбіи авѣ сфадѫ ші-и бирȣи. Дечи дȣпѫ че бѫтȣ Цимисхи Рȣсіи, елȣ се скȣлѫ Свѣтьславь домнȣль рȣсескь кȣ ѡщи мари ши бѫтȣ пре Шкѣи де-и плекѫ сȣпть сине. Дечи шезиндь ель ꙟ Дръсторь, ель вени Цимисхи, ши се ловирѫ де фацѫ кȣ Рȣсіи, бирȣирѫ ші-и гонирѫ пънѫ-и скоасерѫ ден цара Шкѣилорь. Аша ера Цимисхи бърбать бȣнь ши воиникь. Ши домни 6 ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛꙊИ ВАСИЛЇЕ ФЇЮЛ ЛꙊИ РОМАНЬ.

Пънѫ кънд ꙟпърѫци Фока ши Цимисхи, еи крескȣрѫ воиничи Василїе ши Костантинь ꙟ ȣршеникь нъскȣцїи, фечорїи лȣи Романь ꙟпърат; дѣчїи шеѕȣ Василїе ꙟ скаȣнь ши се арътѫ ꙟпърать столȣрелорь; дечи Василїе ꙟтрȣ тоть се невоиа съ-шь самене мошȣ-сьȣ Македонѣнȣлȣи, къ гȣстъриле нȣ-ле юбїа фърѫ врѣме, ниче-шь да вїецїеи ѡдихнѫ, че пȣрта арме грѣле ꙟ тоть часȣл прежȣрь ель, ши павецеле(sic), коифȣреле, сецателе, сȣлицеле, платошеле ши тоате армеле лȣи ера маи драци декъть мѣсе тинсе плине де веселїе ши де винь дȣлче; сȣнетеле армелорь ши ръсȣнȣль коарделорь де аркь маи юбїа декѫть гласъ де алъȣте. Мȣлте ръѕбоае аȣ фъкȣть Василїе ши мȣлте църъ аȣ бирȣить, ши мȣлци връжмаши аȣ пȣсъ сȣпть сабїа лȣи ши іаȣ плекать: Сръбїи, Арбѫнашїи, Фрънчїи, Иверїи, Кързиманїи; ши пре Шкѣи и смери кȣ тотȣл ши ле слъби пȣтѣра, къ принсе ла ръѕбою вїи 15,000, фърѫ къци перисе, шї-и ѡрби пре тоци, нȣмаи че лъсѫ дентр'о сȣтѫ ȣнȣл кȣ ȣнь ѡкю ка съ трагѫ пре алалци ꙟ цара лорь: къте пре 99 орби; ши скоасе тоате четъциле ши тоате ѡчинеле че лȣасе маинте де Шкѣи дела Гречи. Ши аȣ домнить Василїе 30 де ани.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛꙊИ КОСТАНТИНЬ ФРАТЕЛȢ ЛꙊИ ВАСИЛЇЕ.

Мȣри Василїе бѫтрънь, ши шеѕȣ ꙟ скаȣнь фрате-съȣ Костантинь; че немикѫ нȣ-шь семънѫ фръцине-съȣ, че кȣм чинстїа Василїе пре чеа че ера бърбаци бȣни ши цинѣ каи бȣни ши арме, атъта Костантинь нȣ юбїа сȣнете де сабїи ши бȣчине сѣмне де ръѕбоале, ниче кїѡте де глоате, ниче гласъ де ѡасте, че нȣмаи че бѣ ши мъꙟка кȣ мȣери фрȣмоасе ши кȣ флȣере ши кȣ алъȣте, жȣкъри ши кънтече кȣрвеши де юбосте. Ши ера бѫтрънь ши кърȣнть, ши ера фрикось ши блѫѕнѫ ши препȣиторю, къ щїȣ дентрȣ ѡаре-чине пре Романь, ȣнȣль де ꙟ кȣрте къ-и ва фи пре ȣрмѫ ꙟпърать, дечи-шь дѣде фїе-са Зое дȣпѫ 'нсȣл. Ши домни Костантинь 2 ани ши 11 лȣни.

ꙟПЪРѪЦЇА ЛȢ РОМАНЬ АРГѴРОПОЛСКОȢ.

Романь фȣ ꙟпърать, цинереле лȣи Костантинь, ѡмь прѣ ꙟцелепть, ши авѣ фрика лȣи дȣмнезеȣ, ши се ꙟвъца пȣрȣрѣ ꙟ сфентеле кърци, ши ста пре рȣгѫ толтѫ ноаптѣ, ши зидїа бесѣричи ꙟтрȣ

лаȣда лȣи дȣмнеѕеȣ; ꙗрѫ ꙟпѫрѫтѣсеи и ꙟфлоріа тинерѣцеле ши ѡ догоріа похтеле; ведѣ пре Романъ кȣ віацѫ кȣратѫ ши ȣсеби дорминдъ ди'нса, ꙗрѫ ѥ ꙟчепȣ а кȣџета ръȣ, къ ера ȣнъ воиникъ фрȣмосъ ши кипешȣ, анȣме Михаил де ꙟ Пефлагѡнъ де рȣдѫ, де слȣжіа ꙟ кȣрте, ꙗрѫ Зое фоарте-лъ юбіа кȣ рѫвне ши тремитѣ кȣвинте кȣ пилде пънѫ къндъ съ местекарѫ ȣнȣл кȣ алтъ де преȣнѫ. Дѣчіи сфътȣирѫ ръȣ пре Романъ, дѣчіи токмирѫ пре неще фъкѫтори де ръѡтъци: къндȣ се скѫлда Романъ ꙟ бае' еи-л сȣгрȣмарѫ де мȣри. Ши аȣ домнитъ Романъ 5 ани.

ꙞПЪРѪЦІА ЛȢИ МИХАИЛ ПЕФЛАГѠНЪ.

Стътȣ Михаил ꙟпърать; ачеста платѫ лȣѡ пентрȣ лȣкрȣ де кȣрвіе, че елъ кȣм ера де фрȣмосъ ши кȣ кипъ трȣпескъ, аша ера ши сȣфлетескъ фрȣмосъ, къ ꙟцелѣсе де ꙟ кътѫ сърѫчіе се ꙟнълцѫ ꙟпърать, дечи ера ѡмъ бȣнъ ши смѣренъ, ші-и ера милѫ де мишеи, ши мъꙟгѫа пре чеа че пъціа ръȣ, ниче се гръбіа кȣ піꙗрдера ѡмȣлȣи, ши сърачіи и милȣа, преѡціи чинстіа, бесѣречиле ꙟтъріа, боꙗріи и дъриа, воиничіи и милȣиа, кȣ дерептȣл ѕикъндъ: ниме нȣ се дȣча дела динсъ кȣ ѡкіи лъкрѫмоши, саȣ чине-л прѣ рȣга нȣ се врѣ ꙟтоарче мъхнитъ; че авѣ ѡ бѫтае рѣ кȣ дȣхъ некȣратъ, дечи пъціа ръȣ де мȣлте ѡри; къндъ се трезвіа, елъ маи вrътосъ невоиа де ста пре рȣгѫ; ши авѣ неще фраци ръи, поркари, въкари, небȣни, неꙟцелепци, кȣ нъравъ ръȣ, пъкȣрари, дечи ꙟбла небȣнѣще ши ꙟвълȣа цара пънѫ че трекȣ ши Михаилъ дȣпѫ алалци. Ши домни 7 ани.

ꙞПЪРѪЦІА ЛȢИ МИХАИЛ КАЛАФАТИНЪ.

Скимбѫ-се домніа ши ла ачеста Михаил, ѡмъ ръȣ, кȣ менте де витѫ, мъндрȣ, мъниѡсъ, фърѫ сфатъ; ши липи де елъ неще тинери; гони пре Зоа ꙟпърѫтѣса ши пре Ѳеѡдора ꙟтр'ȣнъ ѡстровъ де ле тȣнсе; дечи се рѫдикѫ глъчавѫ маре ꙟтрȣ боꙗри ши ꙟ воеводи, къ-щъ адȣча аминте де пъринціи Зоеи кътъ бине аȣ авȣтъ, ши кȣм ѡ аȣ тȣнсъ фърѫ вое, дечи цара ꙟпърѫціеи ѡ сȣгъ неще небȣни, пъстори де порчи; дечи се ꙟглотирѫ ши се рѫдикарѫ спри'ншіи, пънѫ-и скоасерѫ кȣ рȣшине рѣ, ши ꙗрѫ адȣсерѫ пре Зоа ла скаȣнȣлъ мошилоръ де ꙟпърѫціе. Ши домни Михаил 1 ан.

ꙟПЪРѪЦІА ЛȢИ КОСТѦНТИНЬ МОНѦМѦХЬ.

Зоа ꙟпърѫтѣса пȣрȣрѧ похтіѧ съ се кѣме маикѫ а фію нъ-скȣть ден трȣпȣль еи; дѣчіи се аджпа ден дои грѫдинари ка ȣнь пометь: ȣнȣл кема Костантинь Монамахь, ѡмь бȣнь ши воиникь ши прѣ милостивь, дечи-ши пȣсе де-и ера бърбать. Ѧша се гонѣще бинеле кȣ рѫȣль, ка ѡ ротѫ че ꙟмблѫ ꙟпрежȣрь: ши ꙟ сȣсь ши ꙟ жось. Ачеста Монамахь ла рѫзбою нȣ щіа рѫндȣль, ꙗрѫ ла алалте ла тоть ера бȣнь ши ꙟцелепть ши дарникь, ши ꙟдȣрѫторю ла мишеи, ши четіа мȣлть ла скриптȣри, ши фоарте-л юбіа тоци кѫ жȣдека кȣ дерептȣл пре тоци фѫрѫ фѫцѫріе, ши тоци ши мишеии де претȣтиндина мȣлть бине лȣа дентрȣ мѫниле лȣи; ши чине ва врѣ съ се адеверѣѕе а маре крединцѫ че авѣ: весерекѫ прѣ фрȣмоасѫ ѕиди лȣ свети Геѡргіе, ши алте мȣлте фѫча кȣ калдѫ инимѫ кътрѫ дȣмнеѕеȣ бȣнѫтѫци; че тоть болѣа де пичоаре, пентрȣ ачѣа мȣлци де мȣлте ѡри се рѫдика врѫжмаши спри'нсȣл; че кȣи нȣ ꙗсте датѫ де сȣсь, ꙟдешертȣ се испитѣще, кѫ перирѫ ка прахȣл наинтѣ ȣнȣи вѫнть, ꙗрѫ пентрȣ маре дерептата лȣи ниме немика нȣ-и пȣтѣ стрика, нȣмаи ачѣ боалѫ че-л досѫдіа ши 'нтрȣ ачѣа се сврѫши. Ши домни 13 ани.

ꙟПЪРѪЦІА ѲЕѠДОРІȢИ ꙟ ȢРШȢНИКЬ НЪСКȢТѪ.

Рѫмасе домніа ла Ѳеѡдора, кѫ Зоа сорȣ-са мȣрисе маинте; ши ера юбѣцѫ ла фіешче бърбать, дечи ѡ цина ȣнь бѫтрѫнь анȣме Михаил; ши цинȣ ꙗ домніа ꙟнсѫши ȣнь ань, атȣнче се сврѫширѫ тоци де рȣда лȣ Василіе Македонь.

ꙟПЪРѪЦІА ЛȢИ МИХАИЛ.

Атȣнче аȣ фость нȣмѫрȣл анилорь 6513 [1005]. Нȣмаи че авȣ Ѳеѡдора рȣдѫ де пре моаше-са, фата лȣ Романь ꙟпърать сокрȣл лȣ Костантинь фечорȣл лȣи Лъвь, де-ль кема Исакіе, дечи нȣмаи че се кема кȣ нȣмеле Романь ꙟпърать, ꙗрѫ пентрȣ кѫ ера прѣ бѫтрѫнь ши ера легать жȣрѫмѫнть ꙟфрикошать Ѳеѡдорѫ, ель пȣрта рѫндȣл ши крѫма [?]. Исакіе Комнинь ера бърбать бȣнь ши кить [?] кȣ ѡщиле, дечи врȣ сѫ-ль скоацѫ ши ден скаȣнь ши фȣ сфадѫ маре ꙟтрȣ еи, дечи-шь пончиша бȣлицеле Гречи спре Гречи ши-шь рѫдика арме пре алте арме, ꙟкѫ тоть [ꙟнсѫ пре ?] тȣтиндинѣ бирȣи Исакіе, ши докѫнди ꙟпърѫціа.

ꙞПЪРѪЦІА ЛꙊИ ИСꙖКІЄ КОМНИНЬ.

Дечи еши претȣтиндина вѣсте де ꙟпърѫціа лȣ Исакіе Комнинь, ши домніа ꙟцелепцѣще, че кȣрѫндȣ-л лѫȣнсерѫ боале грѣле ши-шь дѣде кȣ бȣнѫ врѣре а лȣи ꙟпърѫціа ши авȣціа лȣ Костантинь Дȣка; елȣ-ши тȣнсе пърȣл ꙟпреȣнѫ кȣ нъравȣл ши принсе віꙗцѫ кълȣгѫрѣскѫ, ши домни 3 ани.

ꙞПЪРѪЦІА ЛꙊ КОСТꙖНТИНЬ ДꙊКꙖ.

Фȣ Дȣка ꙟпърать ши домніа бине, къ ниче се фоарте ꙟнълца, ниче се ꙗрѫ лѫса, че мерџа пре кале ꙟпърѫтѣскѫ. Каріи ера бȣни, еи авѣ дела динсȣль чинсте, ꙗрѫ каріи ера ръи, еи ера чертаци. Ши авѣ 7 фечори нъскȣци ден доамнѫ-са Єvдокіа, че дȣча гриже ди'нса, къ ера тинѫрѫ ши фрȣмоасѫ, дечи се темѣ дȣпѫ моартѣ лȣи къ се ва мърита дȣпѫ алтȣл ши ва наще фечори кȣ алть бърбать, дечи се сфътȣи съ ѡ сколцѫ дела динсь ши съ да коконіи ла алціи съ-и крѣскѫ ши съ-и ціе; ꙗ щіȣ, дечи се адевери кȣ жȣрѫмънть маре къ нȣ се ва мърита дȣпѫ моартѣ лȣи, че-и ва сокоти фечоріи ші-и ва крȣца. Дечи мȣри Дȣка ши ръмасе Єvдокіа кȣ коконіи тинереи де-и ѡкротіа, че де припѫ се сирипи бȣра трȣпаскѫ ши ръдикѫ фȣртȣнѫ тȣрбȣре де ȣнда похтелор, дечи-ши пȣсе вѣтрилѫ трȣпȣл деспре житіа [де спрежиніа?] вънть де стъмпѫраре ꙟ че кипь вине кȣ вънть де ръспȣнде. Єра ȣнь воеводь де-л кема Романь Діѡгень, вѣсель ши мъꙟгѫюѡсь(sic), воиникь ши фрȣмось, де рȣдѫ де ꙟ Кападѡкіа; ачеста вѫꙁȣ пре ѡ мȣꙗре ціиндь вистѣреле гречещи кȣ неще кокони тинереи, елȣ се ръдикѫ кȣ ѡщи съ-и ꙗ домніа, ши се лови кȣ ѡщиле ꙟпърѫтѣсеи, ши фȣ бирȣить Романь ши принсь віȣ ши-л адȣсерѫ съ-ль мȣнчаскѫ; дечи-ль вѫꙁȣ ꙟпърѫтѣса атъта де воиникь, фрȣмось ши кȣвіѡсь, н...-шь къȣтѫ съ-шь скȣмпере мѫніа де пре Романь, ниче-ш гѫнди де чель жȣрѫмънть ꙟфрикошать, че-ль ши ꙟдрѫџи кȣ ръвне; дечи ꙟ локь де темницѫ добънди Романь пать де нȣнтѫ, ши ꙟ локь де легать соси ꙟпърать. Ши аȣ домнить Дȣка ꙟпреȣнѫ кȣ Єvдокіа 7 ани, ꙗрѫ ꙟсѫши кȣ коконіи 7 ани.

ꙞПЪРѪЦІА ЛꙊИ РОМꙖНЬ ДІѠГЄНЬ.

Дѣка се вѫꙁȣ Романь сосить ꙟтрȣ атъта мъріе де ꙟпърѫціе, мȣлтѫ бърбѫціе аръта, къ кȣ мȣлте църи се лȣптѫ ши мȣлте

лимби а8 бир8ить; маи врътось к8 Т8рчїи а8 авѫть де м8лте wри сфадѫ, ши тот8 ꙗ8 бѫт8ть, ши фърѫ н8мъръ м8лциме де Т8рчи а8 тъꙗть; дечи ле аръ тѫ ель кѫтѫ бърбѫцїе а8 Гречїи ши сѫнть витѣжи ла ръзбою; че е маи хръбоарѫ 8ръчюна ши пизма, пентр8 къ ера Романь врътось. Принсерѫ а ф8џи, дѣчїи се спърѣрѫ стол8риле ши ф8 принсь ѫпърат8ль де Т8рчи; ши ѫкѫ фърѫ нъдѣжде домн8ль т8рческь ертѫ пре ѫпърат8ль де се д8се ла царъ-ши, че н8 п8т8 ѫкъпѣ, къ маи ср8г8ирѫ де принсерѫ порциле а т8т8рорь четъцилорь. Ши а8 домнить Романь Дїwгень 3 ани ши. 6 л8ни.

ѪПЪРѪЦЇА Л8 МИХАИЛ ФЇЮЛ Д8КѪЕИ.

Ат8нче венисе ла врѫстѫ Михаил, фечор8л л8 Костантинь, ши ф8 ръдикать ѫпърать; дечи-шь скоасе пре м8мѫ-са фърѫ воꙗ еи де w т8нсе кълъ8гѫрицѫ; а8зи ꙗрѫ де Романь къ се ръдикѫ ѫпърать, дечи тремисе wџи ши-л принсе; алть ръ8 н8-и фѣче, че-и дѣде четатѣ Ефес8л8и к8 тоть венит8л, дечи шеда аколѣ де бѣ ши мъ ѫка ши-шь ръпо8са бѫтрънѣцеле пънѫ ла моарте. Ши а8 домнить Михаил ль Д8кѫеи 6 ани. Дечи а8 фост пънѫ ла Мизаил фїюл Д8кѫеи 6613 [1105].

Пънѫ ачича с'а8 скось дентр'алте кърци словенеџи пре лимба ноастрѫ вїециле ши петрѣчериле ѫпъръѫтеџи че а8 фость де ѫчеп8т8л л8мїееи пънѫ ла Михаил фечор8л Д8кѫеи: ат8нче а8 фость н8мър8л анилор 6613; че к8м н8 поци ажѫнџе нилт8л черюл8и, ниче адѫнк8л пъмѫнт8л8и, ниче марџинѣ л8мїеи, ши к8м н8 се поть н8мъра стѣлеле черюл8и, ниче нѫсип8л мърїеи, аша н8 се поате афла адънк8л скрипт8рилорь; къ 8нїи де чеи сфинци пъринци лѣтописець а8 скрись де 8неле, алцїи де алтеле, 8нїи пре 8не лок8ри ши де 8нїи ѫпъраци а8 ѫм8лцинт (sic), алцїи а8 скрис маи ск8рть, ꙗрѫ ачича с'а8 ад8нать ка ѫ ск8рть ши ка ѫ де тоть. Ши ꙗсте зиса сфинцїеи тале, w прѣ ѫцелѣпте пъринте кур Ѳеwфил, епископ8ль де Рѫбникь! ꙗтъ ши е8 роб8ль сфинцїеи тале, маи мик8ль ши маи апои де тоци ши тикълос8л, кълъ8гѫр8ль Моза Михаил, кѫт8 мї8 (sic) фость џїинца ши ам пречеп8ть е8, ам невоить де ам скрись. Дечи съ ка[де съ] п8немь ши нои wдихнѫ кондеюл8и, ка 8нь трѫгъторю вѫсла, къ wаре

кꙋмь желꙋюціе чине е пре маре сѫ вадѫ пристаниціе, аша ши скрїиторюл пѫзаціе сѫ вадѫ свршитꙋл. Дечи сѫ пꙋнем ши нои негоцꙋл кор..бїеи ноастре сѫ стѣ ꙟ вадꙋл пѫскарилорь. Кѫндꙋ аꙋ фѫкꙋть пѫскарїи вадь де ѡдихнѫ фꙋртꙋнацилорь ель аꙋ фость ан 5555, ꙗрѫ кѫндь ам сосить еꙋ ла ачесть вадь ел аꙋ фость нꙋмѫрꙋл анилорь 7129 [1620] ꙟ`лꙋна лꙋ септеврїе.

Де акмꙋ с'аꙋ скось дентр'алте изводе, де ачѣаш ꙟпѫрѫцїе: Дꙋпѫ Костантинь фечорꙋл Дꙋкѫеи аꙋ домнить Никифорь В..таніать 3 ани ши жꙋмѫтате; Алезїе Комнинь 36; Іѡань фїю-сѫꙋ 25 де ани; Манꙋиль фїю-сѫꙋ ꙟ ꙋршеникь нѫскꙋть 36 де ани; Алезїе фїю-сѫꙋ 3 ани; Андроникь Комнинь 3 ани. Пре ачеста-л принсе Ісакїе Аггель де-ль мꙋнчи пѫнѫ-л ѡмори, шї-и лꙋѡ фата де-и фꙋ ꙟпѫрѫтѣсѫ, ши домни 6 ани. Алезїе фрате-сѫꙋ домни 8 ани. Аꙋ фость нꙋмѫрꙋл атꙋнче 6702 [1194]. Аꙋ мꙋтать Калоїѡань доминꙋль Шкѣилорь трꙋпꙋль лꙋи светїи Іѡань Рилькїи де л'аꙋ дꙋс ла четате ꙟ Трѫнѡвь. Ісакїе аꙋ домнить де преꙋнѫ кꙋ фїю-сѫꙋ 5 лꙋны. Алезїе Мꙋрцꙋфлонь домни 80 де зиле, ши фꙋ сфадѫ маре атꙋнче ꙟ Цариградь, кѫ се скꙋлѫ рꙋда лꙋи Комнинь де се чертарѫ кꙋ а лꙋи Палеѡлогь, ши фꙋџи Мꙋцꙋрфлѡнь (sic) ла Веницїа де вени кꙋ Фрѫнчїи. Ани 6710 [1202] лꙋарѫ Фрѫнчїи Цариградꙋль дела Гречи ши л'аꙋ цинꙋть 62 де ани, ши де фрика Фрѫнчилорь поменїа Гречїи пре папа ла жрѫтѫвникь; ши авѣ Гречїи атꙋнче ши де кѫтрѫ Шкѣи, кѫ ле прѫда цара; атꙋнче дѣдерѫ моціїиле сфинтеи Винери ꙟ локь де дажде ши алте рѫндꙋри скꙋмпе мꙋлте. Дечи аꙋ ꙟпѫрѫцить Ѳеѡдорь чел маре ꙟпреꙋнѫ кꙋ Фрѫнчїи 18 ани; Іѡань кꙋмнатꙋ-сѫꙋ 32 де ани. Михаил Палеѡлогь скоасе четатѣ дела Фрѫнчи, ани 6769 [1261], ши аꙋ домнить 24 де ани. Андроникь фїюл лꙋи Палеѡлогь 30 де ани. Ачеста авѣ ꙋнь коконь тинерель анꙋме Калоїѡань, дечи се вѫзꙋ кѫ е бѫтрѫнь ши апроапе де моарте ши нꙋ ꙗꙋ рѫмась ниче ꙋнь непоть, че кемѫ пре Катакозинꙋ де-и зисе: вези кѫ морю, ши фїю-мїеꙋ ꙗсте микь; фїи тꙋ ꙟпѫрать! —дечи-л кꙋнꙋнѫ кꙋ ꙟпѫрѫцїе де'наинтѣ глоателор—ꙗрѫ пре фїюл мїеꙋ сокотѣціе: сѫ арѫ трѫи, ель ва фи кѫндь-ва ꙟпѫрать.

ꙟПЪРѪЦІА ЛꙊ КАТАКОЗИНꙊ.

Стѫтꙋ ꙟпѫрать Катакозинꙋ, ани 6804 [1292]. Атꙋнче ꙟтр'ачѣа [с'аꙋ скꙋлать] ꙋн боꙗрю ѡаре-каре Тꙋркь анꙋме Ѡтмань кꙋ мꙋлци Тꙋрчи де аꙋ лꙋать мꙋлте цѫри деспре рѫсѫрить де лѣꙋ робить ши лѣꙋ придѫдить, пѫнѫ че аѫꙋнсерѫ четатѣ Брꙋса, ши

мȣри аколо Ѡтманъ; шї-и фȣ ꙟ лок фїю-сѣȣ Ѡрканъ, ши принсерѫ вадȣл ла Калиполи ши дѣчїѧ фъча ръȣ мȣлть крещинилоръ; ꙗрѫ Катакозинȣ и апъра ши нȣ-и лъсѫ съ трѣкѫ марѣ. Атȣнче мȣри ши Ѡрканъ, шї-и фȣ ꙟ локъ Мȣратъ, ши фоарте невоиѧ съ трѣкѫ марѣ; ел възȣ Катакозинȣ къ нȣ-и ва пȣтѣ ѡпри, къ се ѡбръширѫ вистѣреле ши храна воиничилоръ, дечи порончи ла Алеѯандрȣ домнȣлъ Шкѣилоръ, ши ла ѡраше, ши ла домнȣлъ Сръбилоръ, ши ла Ѹглешъ диспотъ, ши ла кралюль Вълкашинъ, ка съ-и тремицѫ ѡщи ꙟтр'ажȣторю; еи нȣ врȣрѫ, че-и ръспȣнсерѫ: апърѫ-те кȣм щїи. Катакозинȣ се ꙟтристѫ фоарте, дѣчїи ꙟкѫ маи тремѣсе ши ле зисе: де нȣ-м веци ажȣта акмȣ, апои вои вѣ веци кѫи; еи ръспȣнсерѫ: кѫндъ воръ вени Тȣрчїи ла нои, нои не вом апъра. Атȣнче легѫ жȣрѫмѫнтъ маре Катакозинȣ кȣ Амȣратъ, ши скрисерѫ кърци де адеверит, ка съ нȣ стриче Тȣрчїи Гречилор ниче Рȣмелѣ, ниче Македонїѧ, ниче алте ѡчине гречещи; ши се фъгъдȣирѫ Тȣрчїи съ фїе аша, дечи лъсѫ Катакозинȣ вадȣл дела Калиполи Тȣрчилоръ.

КȢМ АȢ ТРЕКȢТЪ ТȢРЧЇИ МАРѢ ДЕ АȢ ЛȢАТЪ ꙞПЪРѪЦЇА.

Атȣнче ера ани 6834 [1326] кѫндъ трекȣ Амȣратъ кȣ Тȣрчїи, ши пȣрчѣсерѫ спре Шкѣи ши фѣчерѫ ꙟтѫю ръзбою кȣ Асѣнъ фечорȣл лȣ Алеѯандрȣ, ши пери атȣнче Асѣнъ ши мȣлци Шкѣи кȣ динсъ. Дечи ꙗрѫ се адȣнарѫ Шкѣии кȣ Михаил фїюл лȣи Алеѯандрȣ де се маи ловирѫ; пери ши ачела, ши робирѫ мȣлть нърѡдъ фърѫ нȣмѫръ де-ль дȣсерѫ ла Калиполи. Атȣнче мȣри Катакозинȣ, ши аȣ домнитъ 25 де ани.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛȢ КАЛЇѠАНЪ.

Соси Калоїѡанъ ꙟ връстѫ де бърбатъ ши сȣи ꙟпърѫцїа тънѫне-сѣȣ лȣи Андроникъ, ани 6845 [1337]; ши авѣ Калоїѡанъ дои фечори, анȣме Андроникъ ши Маноилъ; дечи се сфътȣисе Андроникъ кȣ Цалапїе ка съ-шь ȣчигѫ пъринцїи: Цалапїе пре Мȣратъ, ꙗрѫ Андроникъ пре Калоїѡанъ; ꙗрѫ еи щїȣрѫ, дечи-ши ѡрби фечорїи: Мȣратъ пре Цалапїе, Калоїѡанъ пре Андроникъ; ши авѣ вїацѫ бȣнѫ де преȣнѫ Мȣратъ кȣ Калоїѡанъ ши паче. Атȣнче ꙗрѫ се рѫдикѫ Мȣратъ кȣ Тȣрчїи спре Ѹглешъ ши спре Вълкашинъ кралю; еи стрѫнсерѫ ѡщи мари сръбещи, ши се ловирѫ де фъцишъ кȣ Тȣрчїи, ши мȣлть сѫнџе се връсѫ ꙟтр'амъндоаѡ

ѡщиле, апои бирѹирѫ Тѹрчїи, ши пери Ѹглешь ши Влъкашинь ла валѣ Марица, ани 6879 [1371], ши лѹарѫ Тѹрчїи плѣнь мѹлть де-ль дѹсерѫ ла Калиполи. Атѹнче ѫтѹнекѫ соареле ѫтр'о амїазъзи, кътѹ се ведѣ стѣлеле. Атѹнче мѹри Алеѯандрѹ, домнѹл Тръновѹлѹи, шї-и фѹ ѫ локь Шѹшмань; ши треми[се] Мѹрать де-и чершѹ пре сорѹ-са, ель де невое ѡ дѣде съ-и фїе доамнѫ; дѣчїи се скѹлѫ Мѹрать кѹ Тѹрчїи де лѹарѫ Трънов̀ѹл ши алте четъци мѹлте ши цара Шкѣилорь. Ѹлѹ-ши ѫпърѫцїѧ Калоїѡань ѫ Цариградь; Тѹрчїи кълкарѫ жѹрѫмънтѹл: дечи че добѫндїѧ тоть пѹнѫ ѫпрежѹрѹл Калиполѹлѹи, лѹарѫ ши Македѡнїѧ кѹ тотѹл. Атѹнче мѹри Калоїѡань ѫпъратѹль, ани 6880 [1372]; ши домни 35 де ани.

ѦПЪРѪЦЇѦ ЛѸИ МАНОИЛ ПАЛЕѠЛОГЬ.

Стътѹ ѫ локь фїю-сѹ Маноиль ѫпърать. Атѹнче се скѹлѫ мѹлтѫ мѹлциме де Тѹрчи ши ѫчепѹрѫ а прѫда ши а лѹа църи ши четъци: лѹарѫ ши Амореа ши Драчюл пънѫ ла Далматїѧ ши тоатѫ цара Арбѫнашилорь; ши ѫчепѹрѫ а скъдѣ пѹтѣра крещинѣскѫ, къ нѹ авѣ ниме пѹтѣре съ ле стѣ ѫнаинте. Дѣчїи се дѹсерѫ ши ла Сръби ши фѣчерѫ аколо ръзбою маре, ши мѹлть сънџе с'аѹ връсать, ши мѹлци фърѫ нѹмѫрь аѹ перить; атѹнче ѹнь воиникь анѹме Милошь Кобиличь, витѣзь ши бръбать бѹнь, дечи мещершѹгѹи де се апропїе ши спинтекѫ кѹ ѹнь ханџѣрю пре Мѹрать-беги, ши аша пери. Пре ача врѣме ѹчисе ши Шѹшмань домнѹль Шкѣилорь пре Дань воевод домнѹл рѹмѫнескь. Дѣчїи се ръдикѫ Баиазит-бегь, фечорѹл лѹи Мѹрать, де се ловирѫ кѹ Лазарь домнѹль сръбескь, ши-л бирѹи де-л ѹчисе, ши плекѫ цара сръбаскѫ сѹпть сине съ-и дѣ дажде, ши ле пѹсе домнь пре Стефань диспоть, ани 6897 [1389]. Дѣчїи се ръдикѫ Баиазить кѹ Тѹрчїи спре Рѹмѫни, дечи се ловирѫ кѹ Мирча воеводь, ши фѹ ръзбою маре кътѹ се ѫтѹнека де нѹ се ведѣ въздѹхѹль де мѹлцимѣ съџѣтелорь, ши маи пїердѹ Баиазить ѡастѣ лѹи кѹ тотѹл, иарѫ пашїи ши воеводїи перирѫ тоци, атѹнче пери Костантинь Драговичь ши Марко Кралевичь, аша де се връса сънџе мѹлть кать ера възиле крѹнте, дечи се спъре Баиазить ши фѹџи де трекѹ Дѹнѫра, ши пѹсе сокотитори пре ла тоате вадѹриле, ши принсе пре Шѹшмань домнѹл Шкѣилорь де-л тъе, ани 6903 [1395]: атѹнче лѹарѫ Тѹрчїи цара Шкѣилорь кѹ тотѹль. 6905 [1397] Жикмонь краюль ѹнгѹрескь адѹнѫ тоатѫ (sic) търїѧ деспре апѹс: домнїи, воеводїи, боиарїи, Нѣмцїи ши Фрънчїи, ши пре ѹскать

ши пре Дȣнѫре, кѫть нȣ се ведѣ апа де мȣлцимѣ корабїилорь: Мирча воеводь кȣ Рȣмѫнїи, ши дела Маноиль Палеѡлогь венирѫ корабїи мȣлте плине де воиничи де ꙟ Цариградь, ши де ꙟ Венеціа 30 де корабїи; дечи мерцѫ краю (sic) пре ȣскать ꙟ жось пре Дȣнѫре кȣ хвалѫ маре ши кȣ ѡщи токмите, ꙟплѫтошаци, полеици, ши скрипїа де-ць пѫра кѫ рѫсаре соареле; ши кѫндь соси ла четатѣ де Некопое, ель врѣ сѫ а Некопоа, іарѫ Баіазить стрѫнсе Тȣрчїи кȣ тотȣль деспре рѫсѫрить ши пѫзирѫ кȣрѫндь де се ловирѫ фѫцишȣ кȣ чеи деспре апȣсь, ши фȣ сфадѫ маре ꙟ мȣлтѫ врѣме, че ꙟвенсерѫ Тȣрчїи пре Ȣнгȣри, іарѫ краю (sic) скѫпѫ ꙟтр'о корабїе, іарѫ Баіазить іаȣ гонить пѫнѫ ла Дȣнѫре ши мȣлци се некарѫ ꙟ Дȣнѫре; дечи краю кȣ кѫтѫ хвалѫ венисе, кȣ маи маре рȣшине се ꙟтоарсе, кѫ-шь пїердȣ воиничїи кȣ тотȣл ши лѫсѫ ѡасе де ѡамени кѫть нȣ-ши пȣтѣ ара ѡаменїи пре ачеи кѫмпи. Ꙟнсѫ Баіазить нȣ ащептѫ, че ꙟ ани 6906 [1398] се рѫдикѫ ꙟ сȣсь пре Дȣнѫре спре апȣсь де лȣа ꙟпѫрѫцїи ши принсе ѡчине ши пре Срацимирь ꙟпѫратȣл де-ль пȣсе сȣпть сине бирникь, ши мѣрсе ꙟ цара ȣнгȣрѣскѫ де ѡ прѫдѫ ши ѡ арсе пѫнѫ ла Бȣда, ши се ꙟтоарсе кȣ мȣлци робы фѫрѫ нȣмѫрь. Дѣчїи пȣрчѣсе Баіазить кȣ Тȣрчїи спре Цариградь ка сѫ-ль добѫндѣскѫ, ши треча прен цара гречаскѫ ши ешїа Гречїи де и се ꙟкина, ель нȣ-и ꙟвѫлȣіа пре ниме; добѫнди ши Ѡдриюл; дечи соси ла Цариградь; четѫценїи се спѫрѣрѫ кȣ Маноиль ꙟпѫрать, ши тремисе Баіазить ла ꙟпѫратȣл ка сѫ-ль ласе сѫ ꙟтре ꙟ четате; ель нȣ щїȣ че ва фаче, че нȣмаи че тинда мѫниле кѫтрѫ черю ши рȣга пре дȣмнезеȣ, ши се сфѫтȣи кȣ кȣрта де-и трѫмисерѫ дарь скȣмпь ши чершȣрѫ паче, кѫ сѫ ле дѣ дажде; іарѫ ель ниче дарȣриле нȣ врȣ сѫ ле іа, че зисе кѫ: ва ꙟтра ꙟ четате ши вою лȣа четатѣ воастрѫ, іарѫ пре вои вѫ вою скоате голи де вѫ веци дȣче ȣнде веци врѣ. Дѣка аȣзирѫ Гречїи, нȣмаи че сȣспина кѫтрѫ дȣмнезеȣ дентрȣ адѫнкȣль инимїеи лорь. Ши се апропїарѫ Тȣрчїи де зидȣл четѫцїеи, дечи атѫта де лѫса сѫџате претȣтиндинѣ ꙟ четате, кѫть нȣ се ведѣ соареле де гросимѣ лорь; ши ȣнде стрига, елȣ се рѫсȣна вѫздȣхȣль ка де тȣнь; че немикѫ нȣ пȣтѣ фолоси кȣ а лѡрь спаимѫ, кѫ-и ꙟпрѫщїа пре департе кȣ пȣшчиле ши кȣ сѫкалѫшеле, дечи се нѫпȣстирѫ ла Галата де фѫча ши аколо гроазѫ. Іарѫ Баіазить стѫтȣ ꙟтр'ȣꙟ локь ꙟналть де вѫзȣ сфѫнта Софїе, дечи грѫи кѫтрѫ боіари (sic) лȣи: аколѣ вою лѫкȣи кȣ мȣіара мѣ; ашиждерѣ тоци боіарїи-шь пикнїа локȣриле де лѫкȣить ȣнде ведѣ бесѣречи фрȣмоасе. Дечи се принсерѫ ꙟтѫю де Галата сѫ ѡ добѫндѣскѫ, ши пȣсерѫ трѫ-

бѫчїе, дечи ꙟчепꙋрѫ а ѡ бате кꙋ тꙋнꙋри, ши ѡбориꙗ ꙁимцїи четъцїеи, аѡрꙗ пътрꙋнда ши пърецїи; дечи кѫть стрика Тꙋрчїи ꙁꙋа, ноаптѣ ꙁидїꙗ Фрѫнчїи; ши се мира Тꙋрчїи къ ѡ ведѣ демънѣца ꙟтрѣгѫ; дечи нꙋ-ш фоарте гъндїꙗ, къ-и ꙟпрочка ши Фрѫнчїи ден четате кꙋ тꙋнꙋриле де-и делꙋнга департе. Ꙟсѫ ѡ датѫ нъвълирѫ Тꙋрчїи ши ꙟтрарѫ сꙋпть четате, атꙋнче се спъреꙗрѫ Фрѫнчїи, че грѫбирѫ Гречїи день (sic) Цариградь де-и апърарѫ. Дечи аша ажꙋта ꙋнїи алтора ши се спреженїꙗ ꙋнїи пре алцїи де кътрѫ връжмаши токма 6 ани; ши ле адꙋчꙗ ден Трапеꙁꙋнда ши ден Кафа бꙋкате ши арме ши ажꙋторь, ши де прен тоате ѡстроавеле кѫте нꙋ ера лꙋате де Тꙋрчи; ши де ꙟ Венецїꙗ ꙟкъ венїꙗ де ле адꙋчꙗ хранѫ; ши се сꙋиꙗ Гречїи ши Фрѫнчїи прин тꙋрнꙋриле четъцилорь де-и ꙟпрѫщїꙗ пре департе пре Тꙋрчи кꙋ свинѣце, кꙋ сакалъше ши кꙋ тꙋнꙋре; ши съпарѫ приꙟ пъмѫнть гаꙋрѫ де ешїꙗ ноаптѣ ден четате ши ꙋчидѣ мꙋлци Тꙋрчи. Дечи вꙁꙋ Баꙗꙁить ꙟтрꙋ атѫта врѣме къ нꙋ-и спорѣще немикѫ, че нꙋмаи кѫтꙋ-и пїерь воиничїи, елꙋ се рѫдикѫ мънїѡсь ши кꙋ рꙋшине рѣ де се дꙋсе ла локꙋ-шь. Ятꙋнче се скꙋлѫ Темермѣнь домнꙋл тътѫрѫскь де рѫдикѫ ѡщи асꙋпра лꙋ Баꙗꙁить, ши-л бирꙋи, ши пери Баꙗꙁить ꙟтр'ачела рѫꙁбою, ани 6910 [1402]; ꙗрѫ Гречїи дѣдерѫ атꙋнче лаꙋдѫ лꙋи Дꙋмнеꙁеꙋ къ-и иꙁбѫви де врѫжмаши. Ꙗрѫ ꙟ локꙋл лꙋ Баꙗꙁить стътꙋ Цалапїе Мꙋсꙋлмань; ши'н аль 16 ань де домнїꙗ лꙋи фꙋ ꙗрнѫ прѣ маре ши рѣ. Ши ани 6916 [1408] мꙋри бꙋнь крещинь ꙟпърать Калоїѡань, непотꙋль лꙋи Маноил ꙟпърать. Пре ачѣꙗ врѣме се рѫдикѫ Мꙋсїа кꙋ Рꙋмънїи ши кꙋ Шкѣии, ши Стефань диспоть кꙋ Сръбїи, де се дꙋсерѫ ла Цариградь съ се ловаскѫ кꙋ Цалапїе съ добѫндѣскѫ Цариградꙋл, ши фѣчерѫ рѫꙁбою маре ден афарѫ де четате ла Космида, ши фꙋ бирꙋить Цалапїе, ши мꙋлци Тꙋрчи перирѫ кꙋ динсꙋл. Ши дꙋпѫ ачѣꙗ а (sic) фость ани 6918 [1410] жꙋнге Мꙋсїа пре Валкань ши пре Лаꙁарь, юлїе 6. Яни 6921 [1413] пꙋрчѣсе Мꙋсїа де добънди (sic) Бръдо; ши ель ꙟкѫ пери ла Искра ꙟтр'ачела ань, шї-и фꙋ ꙟ локь Мꙋрать. Яни 6926 [1418] [мꙋри] Мирчѣ воеводь домнꙋл рꙋмѫнескь. Яни 6934 [1426] прѫдѫ Мꙋрать цара сръбаскѫ, ши ла анꙋл мꙋри Стефань домнꙋл сръбескь. Яни 6946 [1438] добѫнди Мꙋрать Смедерова, авгꙋсть 27, ши скоасе пре Григорь ши пре Тома ши принсе Степань де-и легѫ шї-и бѫгѫ ꙟ темницѫ. Яни 6950 [1442] ꙋчисе Ꙗнкꙋл воеводь пре Меꙁить-бегь ꙟ цара рꙋмѫнѣскѫ; ши ꙗрѫ ал доиле ань с'аꙋ ловить Ꙗнкꙋл воеводь кꙋ Тꙋрчїи ꙟ цара рꙋмѫнѣскѫ ла Ꙗловницѫ шї-и бирꙋи, ши перирѫ атꙋнче Тꙋрчи мꙋлци фърѫ нꙋмѫрь. Ятꙋнче се рѫдикѫ

Геѡргїе диспоть кȣ Ѹнгȣрїи ши кȣ Сръбїи де трекȣрѫ Дȣнѫрѣ пре ла Слатинѫ ши бѫтȣрѫ пре Тȣрчи, ши лȣарѫ ꙗрѫш Смедерова Сръбїи. Дѣчїи се скȣлѫ Таȣдь-бегь кȣ Тȣрчи де бѫтȣ ѡастѣ сръбѣскѫ ла Ситницѫ. Ꙗни 6953 [1444] се рѫдикѫ Влѫдиславь кȣ ѡщи мари ла Тȣрчи де се ловирѫ де фъциш, ши бирȣирѫ Тȣрчїи атȣнче, дечи пери Влѫдиславь ла Варна. Ꙗни 6956 [1448] пȣрчѣсе Мȣрать-бегь кȣ Тȣрчїи де се лови кȣ Тома домнȣл Боснееи, ши-л бирȣирѫ, ши лȣарѫ атȣнче Тȣрчїи Босна; ши ла анȣл се лови Мȣрать (sic) кȣ Ꙗнкȣл воеводь ла Косова, ши пери Ꙗнкȣл, дечи добѫндирѫ Тȣрчїи Косовȣл; ши'н ал доиле ань мȣри Мȣрать-беги ꙟ феврȣарїе ꙟ 4 ꙁиле.

ꙞПЪРѪЦЇА ЛꙊ МАХМЕТЬ ФЇЮЛ ЛꙊ МꙊРАТЬ.

Кънdь стътȣ Махаметь ꙟпърать, ель ера нȣмѫрȣл аилорь 6960 [1452]. Дечи адȣсе тоци Тȣрчїи де претȣтиндинѣ ши пȣрчѣсерѫ мȣлци фърѫ нȣмѫрь спре Цариградь ка сѫ-ль добъндѣскѫ; ши лȣ ѡколить ꙟтъю Галата де ѡ аȣ бѫтȣть, пънѫ че ѡ аȣ добъндить; ши дѣчїи се легарѫ де Цариградь кȣ тоате мещершȣгȣриле лорь ши кȣ тоате бръбѫцїиле ши пȣтѣра лорь, ши дȣпѫ невоинцѫ ши връсаре де сѫнџе еи ꙟкъпȣрѫ ꙟ Цариградь.

ДЕ ЦАРИГРАДЬ.

Ꙗни 6961 [1453] добънди Махаметь Цариградȣл, ꙟ лȣна лȣи маи 29, ꙟтр'о ꙁи де винери. Чине аȣ ꙁидить ꙟтъю Цариградȣл, ель л'аȣ кемат Костантинь мареле ꙟпърать, фїюл Костеи ши ал Еленеи. Ши кънdь аȣ лȣать Тȣрчїи Цариградȣл, чине аȣ фость ꙟпърать, ꙗрѫ л'аȣ кемать Костантинь. Фост'аȣ дела Адамь пънѫ кънdь аȣ гътить Костантинь Цариградȣл ани 5836, ꙗрѫ дела нащерѣ лȣи Христось 318. Дечи дела Костантинь че аȣ ꙁидить четатѣ пънѫ кънdь ѡ аȣ лȣать Тȣрчїи, еи аȣ трекȣть 1125; ꙗрѫ кънdь венирѫ ꙟтъю ла Калиполи, еи аȣ фость ани 6867 [1359]. Атȣнче с'аȣ ꙟчепȣть а се дескѫлека цара Молдовеи. Дечи дѣка лȣарѫ Тȣрчїи четатѣ дела Гречи, еи ле тъꙗрѫ ꙟпъратȣл ши пре тоци боꙗрїи ши тоате капетеле, ши слъби тоатѫ пȣтѣра гречаскѫ. Дѣчїа скрисе Махаметь ꙟ тоате латȣриле, пре ла краи, пре ла домни, пре ла воевоꙁи, де се мѫртȣриси ꙟпърать, кѫ пънѫ атȣнче се кема бегы. Дечи де атȣнче тоть се сфъдескь кȣ тоате църиле ши нȣ аȣ рѫꙁбȣнь, че тоть лѫрџескь де тоате пърциле. Ꙗни 6963 [1455] бътȣ Махаметь пре Сръби ши ле лȣѡ ѡ

четате ан8ме Бръдо, ши Ситница, ши алте четъци ꙟпрежѹрь; ши дѣчїи п8рчѣсе Махаметь ла Белградь ка съ-ль добъндѣскѫ, ши се лови к8 Ѥнк8л, ши бир8и Ѥнк8л пре Махаметь к8 кристошїи, дечи се т8рнѫ Махаметь р8шинать. Дѣчїа тремисе Махаметь 8нь паш8 де добънди ꙗрѫ Смедерова ши ѡ четате ан8ме Ръшава ши алте четъци м8лте. Ꙗни 6969 [1461] трек8 Махаметь марѣ ла Ꙗнатолїа ши добънди ѡ четате ан8ме Синоп8л ши Трапезонд8ль, ши се бът8 к8 Юз8мь Хасань ши-ль бир8и; ши'н аль трейле ань мѣрсе де добънди толтѫ Босна. Ꙗни 6974 [1466] прѫдѫ Махаметь пре Ꙗрбѫнаши ши м8лци тъе; пре Скендира домн8л скоасе ден царѫ, ши зиди аколо четате де ѡ кема Конюх; ши ла ан8л ꙗрѫ п8рчѣсе ла Ꙗрбѫнаши пре алтѫ кале ши прѫдѫ Томорница. Ꙗни 6976 [1468] мѣрсе Махаметь ла Кързимани ши ле бѫт8 ѡ четате ан8ме Галова; алте четъци м8лте кързимънещи добънди, ши Негрип8л. Ꙗни 6981 [1473] ръдикъ-се Махаметь к8 ѡщи мари спре Из8мь-Хасань, ши н8 п8т8 фолоси немикѫ, че-шь пїерд8 воевозїи ши пашїи ши маи шастѣ к8 тот8ль ла валѣ Ѹфрадал8и; аколо пери ши Хасань М8рать паш8л ден Романїа. Ꙗни 6983 [1475] тремѣсе Махаметь ѡщи мари спре Стефань воеводь ла цара Молдовен, ши перирѫ ат8нче Т8рчи м8лци фъръ н8мѫрь; ши ꙗрѫ ани 6984 [1476] се ск8лѫ ꙟс8ши Махаметь к8 ѡщи мари спре Молдова, ши се ловирѫ де фацѫ ла Валѣ-албѫ, ши бир8ирѫ ат8нче Т8рчїи, дечи фѣчерѫ ръ8 маре Молдовѣнилорь; ши к8 Мисирѣнїи а8 фък8ть ръзвою, че н'а8 избѫндить; ши с'а8 бѫт8т к8 Иверїи. Кънды а8 фост ани 6989 [1481] Махаметь а8 м8рить, ши а8 стът8ть ꙟ локь фїю-съ8 Баꙗзить, дечи се ск8лѫ Баꙗзит ꙟтъю ла Килїа ши ла Четатѣ-албѫ де ле л8ѡ дела Стефань воеводь; ши се д8се ла Ꙗравлѣни ши ла Мисирѣни, че н8 фолоси немикѫ, къ-шь пїерд8 воиничїи ши се ꙟтоарсе р8шинать де аколо: вени к8 п8цини воиничи; ши кънды фѹрѫ ани 6997 [1489] ꙗрѫ тремѣсе Баꙗзить ѡщи прѣ мари пре Мисирѣни ши пре Ꙗравлѣни, ши маи м8лци перирѫ; ши ꙟ Цариградь ꙟкъ се тъмплѫ ат8нче 8нь семнь, къ ꙗтѫ къз8 ф8лџерь ден черь де апринсе прах8л чель де п8шкѫ, дечи ръсипи касе м8лте приꙟ прежѹрь, ши перирѫ м8лци, ши пъмѫнт8ль ꙟкъ се к8тремѹрѫ кать ꙟпърат8л ꙟкъ се спъре къ ва пери ат8нче.

NOTANDA

1. *a*) Finalul *u* e întreg fórte rar, aprópe exclusivamente numaĭ atuncĭ când este urmat de un pronume personal enclitic saŭ de reflexivul *se*: де съвръшитȣ-л фѣче (346), тотȣ-л ҶнЖл-цлрЖ (348), елȣ-шь ȣчисе (352), елȣ-л прїими (352), тотȣ-и бЖтл (355, 373), елȣ-и възȣ (355), де'нтѫю-л кемл (356), коконилорȣ-шь (356), елȣ-л кемЖ (360), кѫндȣ-ци ва фи (360), елȣ-и лъсЖ (360), кѫндȣ-ши дѣде (360), де тотȣ-и сфръши (361), елȣ-шь дѣде (361, 373), мȣлтȣ се кȣтремȣрЖ (361), кȣмȣ-и фȣ (362), кȣмȣ-и Ҷвъцл (363), елȣ-ши фѣче (364), елȣ-и тъе (364), кȣрȣндȣ-л Жȣнгїарж (365), елȣ се ръзболи (365, 368), елȣ се амъцн (369), кȣмȣ-и вл фи (369), елȣ ле ръспȣнсе (370), елȣ-л Ҷвъцл сорȣ-са (366), елȣ-шь препȣсе (367), елȣ се дȣсе (368, 383), кȣмȣ се гръюще (372), Ҷпъ-рлтȣлȣ-и гръи (368), кȣмȣ цѣм зис (372), елȣ се мȣе (372), кȣмȣ юȣ лȣать (372), елȣ-ши чершȣ (374), Ҷпърлтȣлȣ-и бътȣ (374), Ҷ мижлокȣ се трȣдїл (376), ȣнь прлхȣ-и ръсипи (376), Ҷ дешертȣ се невоюще (376), кȣрѫндȣ се съвръши (377), елȣ се Ҷкисе (379), елȣ ли се фъгЖдȣи (379), елȣ се фъгЖдȣи (379), кȣмȣ-л ворь Ҷвъцл (379), елȣ-л гони (380), соцȣ се фѣче (380), кȣмȣ-и ера (380), елȣ ле иЖдЖръл (380), елȣ-и ръспȣнсе (382), елȣ се скȣлЖ (382, 388, 394), мȣлтȣ се кънл (382), елȣ се мънїе (382), кȣмȣ л'лȣ рȣгать (383), кȣмȣ юȣ пророчить (384), елȣ-и вълȣїл (385), елȣ-и бътȣ (385), елȣ-и бирȣи (387), кȣмȣ-и ера вол (387, 388), тотȣ-ль Ҷдемна (387), елȣ ле топи (388), елȣ-шь пържси (388), елȣ-ль пȣсе (388), кътȣ-и фȣ вол (388), тотȣ-и бирȣил (389), кътȣ се ръсипїл (389), елȣ-шь пъзїл

(389), елȣ-ль скоасе (391), елȣ се фъча (391), де елȣ-ш (392), кънде-и пъра (392), елȣ-и принсе (392), ꙟ капȣ-ши (394), кȣрънде-л ажȣнсеръ (398), елȣ ши тȣнсе (398), елȣ се ръдикъ (398), тотȣ ıаȣ бътȣть (399), кътȣ се ведѣ (402), елȣ-ши ꙟпъръціа (402), кътȣ се ꙟтȣнека (402), елȣ се ръсȣна (403), кътȣ-и пїерь (404), елȣ л'аȣ кемат (405), елȣ-и цинѣ (393), cu excepţiunĭ însă ca: ель се миръ (367), ель се мъніе (388);

b) doă casurĭ de finalul *u* întreg de 'naintea conjuncţiuniĭ *şi*: кȣмȣ ши се гръıаще (371), сѫмтȣ ши еи (362);

c) într'un mod independinte de cuvîntul ce urméză, finalul *u* întreg se află de 13 orĭ numaĭ după consóna *ş*: ȣчигашȣ (358, 374, 382), пизмашȣ (371), фъцишȣ (374, 383, 403), тъмпишȣ (384), фȣришȣ (386), ȣꙟкѣшȣ (387), секирашȣ (387), пашȣ (406), кипешȣ (396), cu câte-va excepţiunĭ ca: фъциш (353, 401, 405), ȣчигашь (377);

d) într'un mod necondiţionat, finalul *u* întreg ne întimpină în *domnu*: Михаил фȣ домнȣ ꙟ локь де легать (384) şi în: кънде аȣ фъкȣть (400).

2. Finalul *i* este scris întreg fórte des, maĭ tot-d'a-una, anume acolo unde el se rostesce astă-ḑĭ jumătăţit, bună óră: дечи мȣлци воиничи=actualul *decĭ mulţĭ voĭnicĭ* (369), şi se póte ḑice cu certitudine că se şi p r o n u n ţ a întreg când era urmat de pronumele enclitic: бърбатȣлȣи-шь (347, 394), дечи-л (348, 352, 368 etc.), еи-ль фъча (349), лȣи-л фѣче (350), еи-ль априндѣ (354), ȣніи-шь мъꙟка (359), пъгѫніи-л чинстескь (368), кȣ соціи-шь (368), еретичїи-л ꙟтребаръ (370), апои-л лъсъ (388), коконїи-ши (386), дечи-шь възȣ (390), еи-л сȣгрȣмаръ (396), дечи-л възȣ (398).

3. *a*) ь represintă în textul nostru, ca în paleografia română în genere, pe *ŭ*: сȣфлеть кȣрать ши кȣ кипь фрȣмось (371)=*sufletŭ curatŭ şi cu chipŭ frumos*, lipsind numaĭ atuncĭ când ultima consónă e scrisă d'asupra rînduluĭ (cf. maĭ sus p. 4, 20, 29, 40, 59, 117), dar conservă şi valórea sa cirilică de *ĭ* atuncĭ când înlocuesce pe finalul *i* scurtat, de ex.: елȣшь şi елȣши =*elu-şĭ*, църъ şi църи=*ţărĭ*, ıȣбиторь şi ıȣбиторıю=*ĭubitorĭu* etc.;

b) ъ şi ѫ represintă de o potrivă pe *ă*, cel al doilea scriindu-se maĭ cu sémă la finea cuvîntuluĭ (cf. maĭ sus p. 110, 227), dar adesea şi la mijloc, fără ca scriitorul să observe vre-o deosebire sistematică între ambele semne, aşa că pe acelaşĭ

pagină, bună-óră, cuvîntul *bărbaţĭ* e scris: бжрбаци, бърбаци şi бржбаци (353);

c) aceĭa-şĭ confusiune între ѧ, ꙗ şi ѣ, carĭ câte-trele represintă sonul *ya*, deşi la finea cuvîntuluĭ figuréză maĭ adesea ѧ;

d) semnul ы, care sună propriamente *ă*, se întrebuinţéză maĭ ales în vorbele saŭ în flexiunile slavice neasimilate: дыханіиле (348)=sl. дыханïе ‹spiritus›, Єгуптѣны (349), Рѹсы (389, 390), ѡбыди (388)=sl. обидити ‹injuria afficere›, Єллины (361), Румлѣны (366), Ѧравлѣны (381), тинжюбы (345)=sl. тинолюбы ‹luti amans›, робы (403) бегы (405)=serb. *bego*=turc. *beg*, dar şi în vr'o doă-treĭ cuvinte curat române în loc de *i*: de 'ntâĭu după *n* în крещины (363, 364)=крещини, аны (377)= ани, хитлѣны (381)=хитлѣни, şi fórte des în лѹны (350, 359, 361 etc.)=лѹни, apoĭ între *h* şi *r* în ръсхырарж (364).

4. *a*) Textul nostru nu cunósce de loc pe acusativul singular masculin *îl* (în manuscripte cirilice ꙟл), ci numaĭ pe л saŭ ль=*lŭ*: де съвръшитѹ л фѣче (346), дечи л ꙟвъцж (348), тотѹ л ꙟнжлцарж (348), еи ль фъча (349), лѹи л фѣче (350), дечи л лѹѡ (352), елѹ л прїими (352), греѹ л пърирж (352), елѹ л де слобоѕисе (354), еи ль априндѣ (354), де'нтъю л кема (356), пре Тить фїю-сѫѹ л лъсж ꙟ Іерослимь (359), елѹ л кемж (360), Маѯимїань ль плѹрж вїермїи (363), дѹмнеѕеѹ л съцетж (365), елѹ л ꙟвъца (366), пъгжнїи л чинстѣскь (368), нъравѹл тъѹ чель ръѹ л възѹ (370), еретичїи л ꙟтребарж (370), кѹмѹ л ворь ꙟвъца (379), елѹ л гони (380), пре Іѡань ль сколсе (387), тотѹ ль ꙟдемна (387), Игнатїе ль ѡбыди (388), мѹмж-са ль гонїа (388), апои л лъсж (388), елѹ ль пѹсь (388), елѹ ль сколсе (391), дечи л дефъима (394), дечи л гони (394), еи л' сѹгрѹмарж (396), дечи л възѹ (398), дечи л кѹнѹнж (400);

b) de asemenea în loculacusativuluĭ masculin plural *iĭ* (cirilicesce ꙟи saŭ ꙟй) Moxa pune tot-d'a-una, fără o singură excepţiune, pe simplul *i*: ръѹ и ꙟтържтъ (350), фортѹна и ѕмжчи (352), тотѹ и бжта (355, 373), пре коконїи и лепъдарж (355), дѹмнеѕеѹ и крѹцж (355), дѣчїа и пѹсе сѹгаши (355), елѹ и възѹ (355), пре Оврѣи и домнїа Ірѡдь (358), елѹ и лъсж (360), соцїи-шь и дърѹиа (361), де тотѹ и сфръши (361), немѣрничїи и милѹиа (361), вржжмашїи лѹи Гратїань и пїердѹ (365), ꙟпъратѹлѹ и бътѹ (374), кѹ гроѕниче мѹнчи и мѹнчїа (369), мѹлци и жѹꙟгѣ (378), ка ѹнь прахѹ и ръсипи (376), ръѹ и ꙟвълѹиа (384), елѹ и вълѹїа (385), елѹ и бътѹ (385), пре

фȣришȣ и ꙟвъца (386), елȣ и бирȣи (387), Ѳеѡдора и блѫстемѫ (387), тотȣ и бирȣиа (389), елȣ и цинѣ (393), елȣ и принсе (392), пре Шкѣи и смери (395), сърачїи и милȣиа (396), Катакоѯинȣ и апъра (401), ba chïar câte de doă orï într'o singură frasă, de ex.: пре алцїи и жȣꙟгѣ, пре алцїи и слȣтїа (375), мȣлци де ꙟ тȣрма лȣ Христос и мȣнчїа ши пъсторїи тȣрмеен ꙟкъ и слȣтїа (369), боıарїи и дърȣиа, воиничїи и милȣиа (396);

c) tot așa vedem numaĭ *i* în locul dativuluĭ singular *iĭ*: Противес и ꙟпȣтѫ (352), и пȣсерѫ нȣме (357), и фѹ милѫ ди'нсȣль (358), ачестȣа и пъра (361), и тъе капȣл (364, 367), и ꙟфлорїа тинерѣцеле (396), ꙟпъратȣлȣ и гръи (368), кȣмȣ и ва фи (369), елȣ и ръспȣнсе (382), кȣмȣ и ера воа (388), лȣи и пърȣ (388), лȣи и вени (388), лȣ Ираклонь и тъıарѫ насȣл (376), ér într'un loc *e* pentru *i*: дорѫ е требȣıаще милѫ (365);

d) în fine, nicĭ dativul *îșĭ* (cirilic ꙟши saŭ ꙟшй) nu există în Mόxa, ci numaĭ ши=*și*, maĭ adesea шь=*șĭ*: ȣнїи шь мъꙟка фечорїи (359), ачеста шь ȣчисе пре мȣмѫ-са (359), елȣ шь дѣде (361, 373), елȣ ши фѣче (364), кȣмȣ шь ꙟпърѫцїа Ѳеѡдосїе (367), елȣ шь препȣсе (367), елȣ ши чершȣ (374) елȣ шь пъръси (388), елȣ шь пъѯїа жокȣриле (389), дечи шь въѯȣ (390), ниче шь да (395), дечи шь дѣде (395), елȣ ши тȣнсе (398), дечи ши пȣсе (398), ниче ш гѫнди (398), дечи шь скоасе (399), дечи ши ѡрби фечорїи (401), боıарїи шь пикнїа локȣре (403);

e) acéstă particularitate: *lŭ=îl*, *i=iĭ*, *șĭ=îșĭ*, maĭ cu sémă când cuvîntul ce precede este terminat printr'o consónă saŭ prin doĭ *i*, ca în Маѯимїань ль плȣрѫ, пъгѫнїи л чинстеск, Іѡань ль скоасе, коконїи и лепъдарѫ, соцїи-шь и дърȣиа, Противес и ꙟпȣтѫ, лȣ Ираклонь и тъıарѫ etc., e cu atât maĭ remarcabilă, cu cât în deșert ar căuta-o cine-va în cele-l'alte monumente ale limbeĭ române, fie cât de vechĭ.

5. *a*) Cuvîntul cel maĭ supus la variațiunĭ fonetice și morfologice este *însu* (=*ipsus*=*inpsus*=*insus*, cf. *nunta*=*nunpta*=*nupta*): ꙟсȣши (389 etc.), ꙟшиши (380 etc.), при'нсȣл=*pre însul* (385, 393), при'нши (375), спри'нсȣл=*spre însul* (365, 374, 397), спри'нса (352, 382), спри'ншїи (347, 364), дȣпѫ 'нсь (356, 360), дȣпъ'нсȣл (355, 362, 383), дȣпъ'ншїи (357), ла динсь (352, 359), кȣ динсь (401), ла динсȣл (352, 356)), ла динсѫ (352, 382), дерепть динса (352), ла диншїи (365), кȣ диншїи (373, 377), пре денса (355), и фȣ фолось ди'нсѫ=*de însă* (362),

ȣсеби дорминдь ди'нса (396), грижє ди'нса (398), и фȣ милѫ ди'нсȣль (358), вомь повести ди'нсȣл (381), се апропїарѫ ди'нсȣл (381), пророчисе ди'ншїи (384), аминте нȣ не адȣчемь де'нсȣл (390), кътръ'нсȣл, кътръ'нса (385), кȣ нȣс=*cu îns* (348) prin metatesa luĭ *n* şi asimilaţiunea vocalică progresivă, кȣ нȣнс (368) prin ulteriórа propaginaţiune a nasaleĭ, кȣ нȣншїи (356, 368) etc.;

b) între formele articulate ale luĭ *însu* şi între cele nearticulate nu este absolutamente nicĭ o diferinţă de sens, pe aceĭaşĭ pagină fiind: лȣw ла динсь şi cu treĭ şirurĭ maĭ jos: прїими ла динсȣл, dar este o mare deosebire logică şi póte etimologică între formele omofone: динсь=*dîns* «ipse»=it. *desso* şi динсь =ди'нсь=*de îns* «de ipso», astă din urmă fiind combinată cu prepoșiţiunea *de*, cea-l'altă fiind compusă după d. Cihac (Dict. 128) din *id-ipse*, derivaţiune însă de o cam dată nedemonstrată, de vreme ce *de* în *dîns=ipsus* póte fi ca *d* în *dalb= albus*, adecă tot prepoşiţiunea *de* întrebuinţată intensivamente, ér cu prepoşiţiunea *ad* se nasce o altă formaţiune din *îns*: *adins=ad ipsum*=ital. *adesso*, pe care o găsim de asemenea în textul nostru:

c) w амарь! къ се сфътȣирѫ адинсь еи-ши (364), literalmente: «se certară chĭar eĭ», unde *adins=ad ipsum*, cu sensul francesuluĭ *même*=it. *medesimo=metipsissimus*, presintă o nuanţă de semnificaţiune necunoscută lexicografilor nostri, carĭ nu citéză decât numaĭ *în-adins* saŭ *într'adins* «exprès».

6. *a*) ꙟ=*în* este întrebuinţat ca un fel de nasală în interiorul cuvintelor: мѫꙟка (346, 358, 359, 370, 383, 391, 395, 399), мъꙟкать (349, 367), мънѫꙟкѫ (de 2 orĭ la p. 358), мъꙟкѫмь (390), мъꙟкърилє (389), мѫꙟкаци (347), мъꙟкаре (383), мȣꙟкѫ (363, 374, 385), арȣꙟкѫ (347, 380, 382, 388, 390, 394), арȣꙟкарѫ (374, 381), ꙟпȣꙟгь (347), лиꙟгь (358), жȣꙟге (359, 387, 388), жȣꙟгѣрѫ (384, 394), жȣꙟгѣ (361, 375, 378), жȣꙟгѣра (375), жȣꙟгѣть (378, 389), мъꙟгѫа (391, 396), немъꙟгѫıать (347), мъꙟгѫюwсь (398), ꙟделȣꙟгѫ (355, 381), лȣꙟгь (365, 373), лȣꙟгѫ (350), стиꙟнгѫ (363), лъꙟгѫ (377, 383, 386, 387, 389, 392, 393, 394), църаꙟкѫ (382). ȣꙟкѣшȣ (387), плѫꙟгѫндь (390), ȣꙟ (350, 353, 362, 403), гъꙟнганїиле (346), dar se scrie şi cu simplul н: мънкѫ (347), мѫнка (358), мънка (353, 389), мънкѫтȣриле (350), жȣнге

(404), жꙋнгѣ (354), жꙋнгѣть (358), арꙋнкѫ (356, 357), лъ̆нгѫ (383), делꙋнга (404), стингѫ (354), ꙋнь etc.;

b) Moxa este singurul care aruncă o lumină decisivă asupra natureĭ acestuĭ interior ꙟ, căcĭ în cele-l'alte texturĭ, unde fenomenul e generalmente fórte rar, noĭ îl găsim nu numaĭ de-'naintea luĭ *k* şi *g*, dar încă în кьꙟпꙋл, фрꙋꙟѯа (15), фїиꙟд, авъ̆ꙟд (20), бъ̆ꙟтоꙗскъ̆ (153) etc., adecă de'naintea labialelor şi a dentalelor, ast-fel că din cele puţine exemple nu se putea trage nicĭ o conclusiune precisă, după cum n'am tras'o noĭ înşi-ne maĭ sus la p. 37, pe când în textul de faţă, afară numaĭ de cuvîntul ꙋꙟ=*un*, sînt tocmaĭ 66 casurĭ de ꙟ, tóte exclusivamente de 'naintea gutturaleĭ, fie tenue saŭ medie, de unde resultă cu o deplină certitudine că interiorul ꙟ este anume *nasala gutturală*, ca γγ saŭ γχ la Grecĭ: *mănâγχă*, *aruγχă*, *luγγŭ*, *liγγŭ*, *înpuγγŭ* etc.;

c) deşi Moxa întrebuinţéză une-orĭ pe н pentru ꙟ, totuşĭ el simţĭa fórte bine diferinţa lor fonică, de vreme ce nu pune nicĭ o dată pe ꙟ de'naintea uneĭ consóne neguturale, ş'apoĭ în cuvîntul стиꙟгѫ, după ce scrisese de'ntăiŭ numaĭ стингѫ, a adaus după aceĭa pe ꙟ d'asupra luĭ н;

d) consóna nasală guturală ꙟ, adecă ꙟ în interiorul cuvîntuluĭ, trebuĭa să fi avut un element vocalic obscur, póte ceva maĭ scurt decât în prepositiunea ꙟ=*în*, adecă de scurtimea albanesuluĭ *ĕ*, căcĭ fără un asemenea element nu s'ar puté explica identitatea grafică între ꙟ în acéstă prepositiune şi între ꙟ cel medial, maĭ ales în vorbe compuse ca: ꙟпꙋꙟгь saŭ ꙟделꙋꙟгѫ, unde scriitorul ar fi fost silit să stea pe gândurĭ dacă iniţialul ꙟ nu s'ar fi pronunţat a p r ó p e tot aşa ca şi cel-alt ꙟ, ceĭa-ce se maĭ confirmă şi prin scrierea ꙟн în loc de simplul ꙟ în гъ̆ꙟнганїиле, стиꙟнгѫ.

7. Prepositiunile compuse cu ꙟ=*în* conservă generalmente pe acest ꙟ, scriindu-se, ca adesea şi 'n cele-l'alte texturĭ: де ꙟ (346, 347, 348, 349 etc.)=*din*, пре ꙟ (352—3, 360, 365, 376 etc.) şi при ꙟ (378, 404, 406)=*prin*, dar de multe orĭ şi ден, прен, прин, ér de doă orĭ chĭar день (370, 404) =*denŭ*, ceĭa-ce nu póte fi decât o scăpare de condeiŭ.

8. *a*) Aferesa luĭ ꙟ prin dissimilaţiune cu o nasală ce'ĭ precede: ꙋ'нцелепть saŭ ꙋн целепть (357)=*un înţelept*, мꙋлте пъ̆рци

ꙟ пѫрѫціѧ Рvмѫлѫи (364)=*multe părţĭ în înpărăţiea Rymuluĭ*, вл пери ѫнь пѫрать (384)=*un înpărat*, рѫдикарѫ ѫнь пѫрать пре Ѳеѡдосїе (379), шаде ꙟ тѫнѣрекь (385)=*în întunérec*, токмїѧ тоате ꙟ пѫрѫціѧ (386)=*în înpărăţiea*, сѫ мори де бѫтрѫнь ꙟ пѫрѫціе (379);

b) aferesa luĭ ꙟ fără dissimilaţiune: ѡмь бѫнь ши целепть (383)=*şi înţelept*, ль плѫрѫ (363)=*îl înplură*, елѫ-и вѫлѫїѧ= *învăluia* (cf. 360: ꙟвѫлѫи, 376, 384 şi 403: ꙟвѫлѫиѧ), ѡ! пѫрѫтѣасѫ (386)=*o! înpărătésă*, се тѫарсе ((378)=*se întórse* cf. 351, 403, 406: се ꙟтоарсе).

9. *a*) Apocopa luĭ ꙟ prin dissimilaţiune: де 'нчепѫтѫл лѫмїеи пѫнѫ ла потопь (348)=*den începutul*..., де ꙟпѫрцирѧ лимбилѡр пѫнѫ ла Аврлѧмь (349)=*den înpărţirea*..., де'нчепѫтѫл лѫ Сл-монль кѫ Сльѫл пѫнѫ лл Давидь (349), unde dispariţiunea luĭ ꙟ în де=деꙟ se probéză prin comparaţiunea cu pasagele analóge în carĭ ꙟ se conservă: деꙟ ешитѫл Изрлилилѡр пѫнѫ ла Давид (350)=*deîn eşitul*..., деꙟ анѫл де ꙟтѫю а лѫи Авраамь пѫнѫ кѫндь (349)=*deîn anul*..., apocopa luĭ ꙟ fiind însă maĭ puţin sigură în: де марџинѧ пѫмѫнтѫлѫи пѫнѫ ꙟ марџини (361), căcĭ într'un alt loc este: дела марџинѣ пѫмѫнтѫлѫи пѫнѫ ꙟ марџини (364);

b) apocopa luĭ ꙟ fără dissimilaţiune de 'naintea consóneĭ: ѫнїи де боѩри (374)=*uniĭ den boĭarĭ*, şi apoĭ: ꙟн 19 ань де (=den) домнїѧ лѫи Тиверїе (358),* ши 'н ал шаптеле ань де домнїѧ лѫи (373), ꙟн ал треиле ань де домнїѧ лѫи (375), ши 'н ал 16 ань де домнїѧ лѫи (404), unde dispariţiunea luĭ ꙟ din деꙟ saŭ ден se constată prin alăturare cu pasagĭul: аль доиле ань ден домнїѧ лѫи Ѳеѡдосїе (365);

c) apocopa luĭ ꙟ fără dissimilaţiune de 'naintea vocaleĭ: ѫ ань (362)=ѫꙟ ань=*un an*, după cum am maĭ vĕḑut în alte texturĭ maĭ sus de'naintea consóneĭ: ѫ кѫмпѫ (157)=*un cânpŭ* şi ѫ рѫмьн (169)=*un rumăn*;

d) nasala în ѫꙟ saŭ ѫн era atât de puţin simţită, acest cuvînt sunând aprópe ca simplul *u*, saŭ maĭ bine ca un *u* urmat de o vocală nasalisată fórte scurtă, încât Moxa a luat drept articol indefinit pe *u* saŭ *uc* în numele propriŭ Ѹеспа-

*) Tot aşa pe aceĭaşĭ pagină pasagiul cu lacuna despre nascerea luĭ Crist trebuĭ completat: [ꙟн ал 30 ань] де ꙟпѫрѫціѧ лѫ Авгѫсть, unde însă apocopa ocurge de'naintea vocaleĭ prin dissimilaţiune.

сїанъ (358, 359)=Οὐεσπασιανός=*Vespasianus*, pe care'l scrie în doă locurĭ: ȣнъ Спасїанъ (359), лȣи Спасїан (360);

e) ȣ мъгарю (372)=*un măgarĭu* póte să fie o apocopă a luĭ ꙟ ca în ȣ анъ, dar se explică maĭ bine prin assimilaţiune, după cum vom vedé îndată.

10. Contracţiunea: маинте (359, 360, 363, 367, 374, 377, 378, 390, 391 etc.)=маи ꙟнаинте, dar de multe orĭ şi forma: маи наинте (356 etc.).

11. *a*) Acomodaţiunea regresivă a finaluluĭ ꙟ cu iniţiala cuvîntuluĭ următor: дем прежȣръ де бесѣрекъ (380)=*den prejur* (cf. 355: деꙟ прежȣр), labialul *p* acomodându-şĭ pe ꙟ în labialul *m*;

b) assimilaţiunea completă regresivă a finaluluĭ ꙟ cu iniţiala cuvîntuluĭ următor: ши'м мишеи (370)=*şi în mişeĭ*, şi tot aşa pare a fi în: ȣ мъгарю (372)=*un măgarĭŭ* prin forma intermediară ȣм мъгарю;

c) acomodaţiunea regresivă a iniţialuluĭ ꙟ: ȣмпла (354), dar pe aceĭa-şĭ pagină: ꙟмплȣ, pe aĭurĭ ꙟмпле (368, 369), unde labialul *p* îşĭ acomodase pe *n* în labialul *m* deja în prototipul latin *impleo*=*inpleo*, ér la Românĭ acomodaţiunea s'a întins maĭ departe asupra elementuluĭ vocalic, prefăcêndu-l în labialul *u*, ca şi la Catalanĭ: *umplir*.

12. *a*) н dispărut: флъмѫде (358)=*flămânde* şi стръбѫтъцилє (360)=*strămbătăţile*, póte numaĭ din grăbirea condeĭuluĭ, căcĭ pe aĭurĭ vedem: флѫмѫндъ (392), флѫмънꙁить (359), стрѫмбѫтъцилє (371), стръмбѫтатѣ (366);

b) o dispariţiune reală a luĭ н este în genitivo-dativul Костеи (364, 405) alăturĭ cu nominativul Конста (363, 364)=*Constans*, Костантїє, Костандїє (364)=*Constantius* şi Костантинъ (364, 405)=*Constantinus*, Româniĭ pînă astă-ḑĭ pronunţând *Costea*, *Costantin*, şi pare a fi de asemenea reală în чистє (388)=*cinste*, pe aĭurĭ чинстє (352, 372), чинста (348), adecă tot de'naintea grupuluĭ *st*, cu atât maĭ mult că prototipul slavic чьсть este fără nasală;

c) forma română nasalisată *cinste* provine din fusiunea temeĭ slavice: чьсть=чѣсть ‹onóre› cu o altă temă slavică: часть=чѧсть ‹parte›.

13. Moxa nu întrebuinţéză nicĭ o dată formele actuale *înnec*,

înnot, *înnoesc*, *înfrumusețez*, rare-orĭ *îmmulțesc* (347, 377, 399), singurele cunoscute d-luĭ Cihac (Dict. 98, 127, 172, 180), ci numaĭ pe cele simple: *nec*, *not*, *noesc*, *mulțesc*, *frâmsețez*: тоци се некарѫ, се мѕлцирѫ лимбиле (348), съ-ль нѣче (353), чеи де пре апѫ некѫ (376), поаме некѫчоасе (380), се воръ мѕлци пре аколо (354), мѕри некать (355, 363), ши-л фрѫмсецѫ дѕмнезеѕ (346), ноирѫ пъмѫнтѕль (381), нотасе, сѫ ноате (354), нои ача спъртѕрѫ (386), ѡ нека (380) etc.

14. Șovăirea între *e* și *i* de'naintea luĭ *n*:

a) după *n* și înaintea luĭ *n*+consónă: менте (396), ментѫ (345), менчюнѫ (360), менчюни (368), менчюниле (370), вешментеле (362), аменте (378), аментрѣ (370), dar și: минте (346, 372 etc.), аминте (388, 396), минчюна (367), аминтрѣ (385), минци (347);

b) după *p* și înaintea luĭ *n*+consónă: спентекарѫ, спентекать (357), dar și: спинтекѫ (402);

c) după *f* și înaintea luĭ *n*+consónă: сфентеле (379, 395), dar și: сфинтелоръ (380), сфинтееи (381);

d) după *v* și înaintea luĭ *n*+consónă: ѫвенсерѫ (403)=*învinseră;*

e) după *m* și înaintea luĭ *n*+vocală: мене (385), кѕменека (387) alăturĭ cu: сѫ се кѕминече (388);

f) prin urmare, acéstă șovăire ocurge generalmente în cuvinte de origine latină după o labială (m, p, f, v) înaintea luĭ *n* urmat de o consónă, maĭ ales de *t*.

15. Șovăirea între *e* și *i* în cuvinte ne-latine fără acțiunea nasaleĭ:

a) се лепи де дракѕл (365), се лепи де Ѩспаръ (368), dar: ши липи лѕтѕл (370), ел липи (387), се липи де Ѳеѡфана (393) etc.;

b) немеи (378), сѫ немѣскѫ (370), dar: нѫими (388);

c) привїѫ (374, 389), dar: превїѫ (385);

d) спрѫженїѫ (404), dar спрежони (390), unde după *j* maĭ ocurge *o*=*e*, cuvîntul derivând prin substantivul *sprijin* din slav. спражьнъ ‹conjunctus›, cf. serb. спрежник ‹adjunctor›.

16. In премвала (363) și примвалѫ (361),=пре ѫвла, пре ѫвлѫ, șovăirea între *e* și *i* este identică cu acea de maĭ sus de sub No. 7: преѫ și приѫ.

17. In стреинїи (367) şi стрїинїи (370, 381), стрїини (385) din *străin=extraneus* este acomodaţiunea şi apoĭ asimilaţiunea regresivă a luĭ *a=e=i* cu învecinatul *i*.

18. Nasala se vocaliséză:

a) *n* aprópe tot-d'a-una în pluralul dela *an*: кѫци аи (345), аѹ скрис аии (345), времиле аилѡр (346), şi aşa aprópe pe fiecare pagină, adesea de maĭ multe orĭ, de exemplu de 30 de orĭ pe pagina 349, dar adesea se găsesce şi forma ани, cu н conservat prin influinţa singularuluĭ ан;

b) *m* în кѫ трѫѕїѹ (381)=*cam tărḑiŭ*.

19. Epenteticul *i* se află numaĭ în cuvîntul *căini=căni*, şi acésta o singură dată: нище кѫини (360), dar ce-va maĭ jos fără epentesă: нище кѫни (363), cf. 381: дентр'ѹн кѫне нѫскѹ ѹн фечорь де кѫне, дечи фѫчѫ тоть кѫнѣще.

20. демѫнѣца (361, 384, 404), демѫнѣцѫ (363), nicăirĭ демѫинѣцѫ, деминѣцѫ şi cu atât maĭ puţin диминѣцѫ.

21. Finalul н trecut în м: Медїѡлам (365)=Mediolan, în aceleaşĭ condiţiunĭ ca maĭ sus în Крѹчам=Крѹчан (133) şi Рѡстам=Ростан (219).

22. Aferesa luĭ *i* de'naintea luĭ *u*: Ѹстинь şi Іѹстинь (370) =*Justinus*, şi ѹшорь (394) din vechiul *iuşor*, conservat în forma verbală: сѫ ле юшѹрѣѕе мѫнкѫтѹриле (350), unde *i* este organic din lat. *lev-=ieu-=iu-*.

23. Finalul *ă* trecut în *e* fără acomodaţiune vocalică:

a) după *ş*: ѡ мѫтѹше (366)=*mătuşă*, пиѕмѫ врѫжмаше (371) =*vrăjmaşă*, фїарѫ врѫжмаше (380), се пише (370)=*se pişă*, кѫмаше (394)=*cămaşă*, моаше (397)=*moaşă*;

b) după *ţ*: сѫ-л скоаце (370, dar 397, 398: сѫ-ль скоацѫ, сѫ ѡ скоацѫ).

24. Medialul *é* (ѣ) trece fórte des în *a*, nu numaĭ în casurile obicĭnuite astă-ḑĭ în graĭul vulgar, de ex. după *ş* (371 etc.: шарпе, 346: ал шаселе, а шасѣ, а шаптѣ, 371: дешарте, 385: шаде etc.), după *ţ* (350, 352 etc.: цара, 372: цапѫнѫ, dar 350: цѣѹ лѹат, 370: цѣѹ тѫіать, 372: цѣм ѕис), după *s* (361 etc.: сара, dar 348: сѣѹ ѫчепѹт), după *v* (363 etc.: варѫ, 364, 375: иѕбѫваскѫ, 378, 404: ловаскѫ, 381 etc.: ваѕѫ), după *b* (402, 404: србаскѫ, dar 405: србѣскѫ), după *p* (393,

398: трѹпѧскѫ), după *m* (363: масѫ), după *f* (363 etc.: фатѫ), după *j* (372: грижаскѫ), cĭ maĭ ales după ч: дѹлчацѫ (345, 346), ꙟдѹлчаскѫ (346), чата (348), чатѫ (384, 389), чарѫ (374), мѹнчаскѫ (360, 374, 398, dar 363: мѹнчаскѫ), частѫ (360, 390), ачаста (364), ачастѫ (356), гречаскѫ (369, 370, 375, 376, 380, 383, 392, 393, 405, dar 352: гречꙗскѫ), гречаска (393), тѹрчаскѫ (376), чаркѫ (390), лѹчафѫрь (386), ér mănținerea luĭ *é* în pluralul лѹчафери (345) se explică prin acțiunea regresivă a următoruluĭ *e*+*i*.

25. Muĭarea accentatuluĭ *e* și a luĭ *é*:

a) după *p*: пїетриле (345), пїатрѫ (359, 386), пїерда (358), пїардера (352), пїꙗрде, пїарде (369, 388), пїарѕѫ (378, 384), пїала (372), пїаре (386) etc.;

b) după *v*: вїермїи (363);

c) după *f*: фїерь (371), фїарѫ (371, 380, dar 390: фꙗрѫ), фїери (348, 384), фїериле (346) etc.;

d) după *m*: мїеѹ (368), мїꙗре (386), мїаѕѫ-ноапте (389), мїаѕѫ-варѫ (363), деѕмїерджчюне (367);

e) prin urmare, generalmente după o labială (*p*, *v*, *f*, *m*).

26. Propaginațiunea luĭ *o*:

a) regresivă și progresivă tot-o-dată de 15 orĭ în numele Потоломеи=*Ptolemaeus* (351, 352, 357);

b) progresivă însoțită de asimilațiunea labialelor: вороби (363) =*vorbi*.

27. Vocale lungĭ, indicate prin reduplicațiune:

a) *aa*=lungul *a*: хрѫнѣаскѫ (356)=*hrăneaască*, ꙟпѫрѫтѣасѫ (366, 386), латинѣаскѫ (382), лѣафѫ (389), мѹстѣацѫ (381), cf. maĭ sus p. 129 și 234;

b) *ii*=lungul *i*: ꙟмѹлцинит (399), ботеѕа фїини (387), дѫрѹи фїинїи (388) dela *fin*=*affinis*, unde și lătinesce primul *i* este lung;

c) *ee*=lungul *e*, vedĭ maĭ jos la No. 58, *b*.

28. Conservațiunea neaccentatuluĭ *o*: Росалїи (391)=*Rusaliĭ* dela prototipul *Rosalia*.

29. Confusiunea între neaccentatul *o* și *u*:

a. фромошел (352)=*frumușel*, dar pe aceĭașĭ pagină: фрѹ-

молсѫ, ér pe aĭurĭ chĭar cu vocala obscurĕ: фрѫмсєцѧ (345), фрѫмсєцилє (366), фрѫмсєцѫ (345);

b. дормить (367), адормици (367), дорминдь (396), dar дꙋрміѧ (382), адꙋрмирє (362), дꙋрминдь (368, 388) etc.;

c. Ромѫнѣщє (356), dar Рꙋмѫни (354, 355), Рꙋмѫнїи (377), рꙋмѫнєскь (402), рꙋмѫнѣскѫ (403);

d. ꙋрєирѫ (392), dar pe aĭurĭ: ѡрєирѫ (382);

e) ѡршєничє (393), dar maĭ jos: ꙋршєникь (395, 397, 400)‘ ér despre originea cuvîntuluĭ cf. maĭ sus p. 219;

f. арꙋмитори (381), dar: аромисє (390), ароми (347), аромить (367);

g. нєгꙋцѫтори (379), dar нєгоцєторєщи (386);

h) фортꙋнѫ (383) фортꙋна (352)=lat. *fortuna*, dar şi фꙋртꙋнѫ (398), фꙋртꙋнацилорь (400), numaĭ forma cu *u* fiind cunoscutĕ de d. Cihac (Dict. 106), care observĕ: ‘l'acception ‘de *tempête* a dû se développer en premier lieu de l'it. *correre* ‘*fortuna*, c.-à-d. *courir fortune sur mer, et de là subir une* ‘*tempête*, le mot roumain est pris du néogrec„ , comiţênd—credem noĭ—doă erorĭ:

α. ca sens, *fortuna* a putut deveni ‘tempête„ numaĭ prin intermediul etimologieĭ poporane curat române dela *tună*, şi este remarcabil că tot etimologia poporană dela *tună* pare a fi schimbat la noĭ pe *e* în *u* în *întunerec=intenebricum*, unde trecerea luĭ *e* în *u* între *t* şi *n* este foneticesce inexplicabilă, afară numaĭ dacă vom admite un prototip metatetic *intebnericum*;

β. urmézĕ darĕ că Greciĭ (φουρτοῦνα), Turciĭ (fortuna) şi Serbiĭ (фортꙋна) aŭ luat cuvîntul, direct saŭ indirect, dela Românĭ, după cum tot dela Românĭ—şi acésta n'o contestă nicĭ d. Cihac—aŭ luat eĭ pe *furcă*: ngr. φοῦρκα, bulg. фꙋркъ etc.

30. *u* după altă vocală trece în *o*: пъѡтъци (346, 348, 374, 387, 396), пъѡтъцилє (347, 365, 375), ѧгрєѡıа (372), прєѡтꙋл, прєѡтꙋлꙋи (388), прєѡцїи (396, dar 371: прєꙋцїи), ръпаѡсь (383, dar 391 şi 399 prin acomodaţiunea ambelor vocale: ръпоꙋса).

31. Conservaţiunea luĭ *e* în derivatele dela *bĕŭ*: бєꙋ кꙋ кꙋрвєлє (350), бєꙋ ши єль (369), бєꙋ пъхарь (382), бєꙋ дє сє ѧбѫтѫ (389), бєꙋ аколо (376), бєꙋндꙋ-лє сънцєлє (375), бєꙋ-

т8рѫ д8лче (375), numaĭ o dată cu vocala obscură: къ8 пъ-харѫл (371).

32. стрѫмоашѧ (347), dar стренепот8л (351), în casul întâiu conservându-se ă în стрѫ (=*extra*) prin protecţiunea regresivă a vocaleĭ dure *oa*, în casul al doilea scădênd la *e* prin aco-modaţiunea regresivă cu următorul *e*.

33. *oa* se indică tot-d'a-una fórte exact, afară de плоѩ (348, dar 360: плоае) şi ѡсте (393, dar 395: ѡасте) şi afară de trecerea în *ua*: т8атѫ л8мѣ (371), се т8арсе (378), т8атѫ търїѧ (402), ér адоарѫ (393) este contracţiunea din адоа оарѫ.

34. Conservaţiunea duplului *rr* latin de patru orĭ în plu-ralul dela *ţéră*=*terra*: ѡчине ши церрь (348), домнїи ши църрь (355), м8лте църрь (355), а8 добъндить църрь (362), dar pe aĭurĭ cu un singur *r*: м8лте церь (349), църи к8 четъци (351) etc.

35. Confusiunea între *r* şi *n*:

a) *r* trecut în *n* probabilmente numaĭ printr'o scăpare de condeiŭ, dacă nu sub influinţa nasaleĭ din prima silabă: к8м-пънѫ ꙟпърѫцїѧ (362), dar pe aceĭa-şĭ pagină: к8мпъра, к8м-пърать;

b) *n* trecut în *r*: съ-л пѹре ꙟпърать (393)="să-l *punie*" (cf. Cipariŭ, Principia p. 144)=actualul: "să-l puĭe".

36. Contracţiunea finaluluĭ *va* (*vi*, *vă*) la *o*:

a) *luò*=*levavit*, nicĭ o dată *luá*: л8ѡ ось (346), л8ѡ ла динсь (352), л8ѡ домнїѧ (355), л8ѡ пре Л8критїѧ (356) etc., cf. maĭ sus p. 287;

b) ден кътр8ѡ арда (375), деꙟ кътр8ѡ венїа (373), *cătruo*=*cătră-va* (cf. *unde-va*, *când-va* etc.) cu contracţiunea finaluluĭ *va* în *o* şi acomodaţiunea de labialism a precedinteluĭ *ă* în *u*, ér nu din *contra-ubi*, după cum crede d. Cihac (Dict. 47);

c) ѡ м8ѩре въд8ѡ (372, 385), ѡ въд8ѡ съракѫ (382), *vă-duo*=*văduvă*, cf. maĭ sus p. 310.

37. Confusiunea între *văl-* şi *vul-*: в8лт8рь (368)=lat. *vulturius*, dar maĭ des: вълт8рь (380), влът8рь (388), cf. p. 243 No. 10.

38. Metatesa:

a) a luĭ *r* este fórte désă, aprópe la fie-care pas: врътось (345), връсѫ (353), връсарѫ (348), връсаре (353), врѣбаци,

бръбжціа (353), бръбать (360), пръгари (356), хрътіе (357), крънѕл (378), пръкжлабѕлѕи (361), врьх (363), врътѕте (375), вржколакѕл (369), вржколжчіе (370), чрътарѣ (388, dar 391: чертаре), тръзіѕ (381), фрьмъка (390, dar tot acolo: фармече, ér 380: фърмжкъторю) etc;

b) a luĭ *r* peste silabă: Ѕвва нѕмаи кът се противи (347)=*se potrivi*, Мѕрцѕфлонь alăturĭ cu Мѕцѕрфлωнь (400);

c) maĭ rară a luĭ *l*: стлъпь, стлъпѕль (348), влътѕрь (388), глъчавж (396);

d) a uneĭ silabe într'un nume propriŭ străin: Калапинь (392) alăturĭ cu Лакапинь (391)=Λακαπηνος.

39. *zua*=*ḑi-u-a*, articolat dela *zi*: трекѕ зѕа де'нтъю (345), жѕкж тоатж зѕа (389), adverbial: ѫбла ши зѕа ши ноаптѣ (358), стрика Тѕрчіи зѕа (404).

40. ѣ pentru finalul *e*: ѫ пачѣ (363)=*în pace*, лѕасѣ (373) =*luase*, тоатѣ (382)=*toate*.

41. *h* pentru *f* numaĭ în ръсхырарж мѕлте пърци (364), alăturĭ cu ръсфирарж лимбиле (348), unde tot-o-dată *i* trece după *h* în vocală obscură, cf. maĭ sus p. 298 No. 149.

42. Finalul *î* (ж) actual accentat apare maĭ tot-d'a-una în textul luĭ Moxa ca *i*: wбори (349, 351, 353, 362)=*oborî* (la imperfect wбwриа, 404, dar şi wборъа 384), wкъри=*ocărî* (imperfectul wкъріа, 350), ѕри (389)=*urî*, wмори (381, 400) =*omorî*, пъри=*părî* (la perfect пърирж, 352), dar tot-o-dată пърж (353, 374) cu imperfectul пържа (372, 374, 387).

43. Nicĭ o dată forma actuală *spăria* (Cihac, 258), ci tot-d'a-una fără *i* după *r*: се спжрѣрж (347, 382), се спърѣрж (375), се спжре (359, 371, 378), се спъре (389), спъра (375), apoĭ cu vocalisarea luĭ *r*: съ нѕ се спае (389) etc.

44. *a* după *s* trecut în *e*: сеџатж лѕчіе (369), сеџѣтж фърж фіерь (371), сеџателе (395), dar съџѣтелорь (402), съџате (403), съџетж (353), ér *ă* după *s* trece în *i*: синтемь (390), cf. acelaşĭ fenomen după *z*: шезиндь (394).

45. Asimilaţiunea consonantică progresivă peste silabă: вιворь (367, 376)=вихорь (369)=slav. вихръ, serb. şi sloven. *vihár*.

46. *Plavezǎ* (375: кȣ плавеꙁеле ши кȣ арчеле)=actualul *pavăzǎ* ‹bouclier›, represintǎ cu metatesǎ forma italianǎ *palvese*, dupǎ cum *pavezǎ* saŭ *paveţǎ* (395: павецеле, конфȣреле, сецателе) reproduce pe cea-l'altǎ formǎ italianǎ *pavese*, de unde resultǎ împrumutul cuvîntuluĭ sub ambele forme anume din Italia în cursul evuluĭ mediŭ.

47. Şovǎirea între *ti* şi *ki*: Маркїань (368) şi pe aceĭaşĭ paginǎ acelaşĭ personagiŭ: Мартїань.

48. кȣра сꙑнџе (356), кȣрѣ сꙑнџе (391), апж кȣржтоаре (346), în loc de actualul *curgea*, *curgǎtoare*, unde *g* nu s'a format din *i* al uneĭ forme latine ipotetice *currio*, dupǎ cum crede d. Cihac (Dict. 71), ci s'a furişat prin analogiǎ cu *merg*, *mers*, cǎtrǎ *cur*, *curs*=*curro*, *cursum*, dar vechea formǎ *a cure* =*currere* a influinţat tot-o-datǎ la rîndul seŭ asupra luĭ *merg*, care în Transilvania se pronunţǎ fǎrǎ *g*: *mer, mere*.

49. бȣчинь (355, 364, 386), бȣчине (395), cf. maĭ sus p. 248.

50. Forma ашишждера (364) alǎturĭ cu ашиждера (381, 403) modificǎ cele ḑise maĭ sus la p. 90 în acest sens cǎ cuvîntul român s'a format nu din *aşi*+ждера, ci din *aşişĭ*+ждера, cu atât maĭ mult cǎ 'n dialectul daco-român forma corecta *aşi* pentru *aşa*=*aşi-a* nicĭ cǎ existǎ, în adevĕr, decât numaĭ în compusul *aşi-şĭ*=*aşa-şĭ*, unde primul *i* se conservǎ prin protecţiunea asimilativǎ regresivǎ a finaluluĭ *i*.

51. сȣрȣпж каселе идолилорь (364)=actualul *surpâ* pare a confirma etimologia propusǎ de d. Cihac (Dict. 271) din latinul ipotetic **subrupare*, deşi n'ar fi peste putinţǎ derivaţiunea din cuvîntul latin existinte *surrumpere*, cu perderea nasaleĭ ca în simplul *rup*=*rumpo* şi cu trecerea din conjugaţiunea *-ĕre* în conjugaţiunea *-are* ca în *nǎscare* lîngǎ *nascere*.

52. сфꙑримж (389)=*sfǎrâmâ*.

53. Una din particularitǎţile cele maĭ interesante ale textuluĭ luĭ Moxa este întrebuinţarea pleonasticǎ a luĭ *el*:

a) înainte de un nume propriŭ: ель ꙟпꙑрꙑци Ахавь (350), ель стꙑтȣ домнь фїю-сꙑȣ Асканїе (355), ель стжтȣ ꙟ ȣрма лȣи Севасть Авгȣсть (357), ель стжтȣ Тиверїе Кесарь ꙟ Рꙋмь (358), ель стꙑтȣ ꙟпꙑрать фрате-сꙑȣ Іȣстинїань (370), ель се рꙑдикж ден Сикилїа ȣнь wмь (377), ель стжтȣ папж ȣнȣл че венисе

(382), ель ера ѹнь кълѹгъръ де фръмъка (390), ель гръби ѹнь воиникь де тъе (390), ель нъвъли де ꙟ олтарь ѹнь ѡмь (391), ель ӡисе Лев ла моарте-шь (391), ель връ съ фїе ель Фока ꙟпърать (392), елѹ-и принсе Костантинь (392), ел въӡѹ Катакоӡинѹ (401), елѹ-ши ꙟпържцїа Калоїѡань (402), елѹ л'аѹ кемат Костантинь (405), ель ера ѹнь проклать де хаджмь (393), елѹ се скѹлж Свѣтьславь (394), ель вени Цимисхи (394) еи кресқѹрж воиничи Василие ши Костантинь (395);

b) înainte de un nume comun: елѹ се ръсѹна въӡдѹхѹл (403), ель ера нѹмърѹл аилорь (405), еи аѹ трекѹть [аи] 1125 (405), еи аѹ фость ани 6867 (405), ель аѹ фость ан 5553 (400), ел аѹ фость нѹмърѹл аилорь 400;

c) în urma numeluĭ propriŭ: Парїе елѹ-шь ѹчисе ѹн фрате (352), Брѹть ель се кїамж невѹнь (356), Траıань елѹ-шь дѣде домнїа (361), Леонтїе ел ꙟпърци тоатж лѹмїа (366), Маврикїе дѣка стътѹ ꙟпърать елѹ-шь дѣде (373), дарѹриле тале ꙗле не ръкорескь (345), Артемїе дѣка щїѹ елѹ се ꙟкисе (379), Ѳеѡдосїе дѣка аѹӡи ел фѹџи (379), Михаил елѹ-шь пъӡїа жокѹриле (389), Костантинь ель мѹри (390), Марко ель мъꙟгжа пре ꙟпъратѹл (391);

d) într'un sens neutru (=*illud*): ель венисе атѹнче врѣма Троıанилор де перить (353);

e) o asemenea întrebuinţare a persóneĭ a treĭa la nominativ e fără exemplu în texturile române vechĭ saŭ noue, ér din cele-l'alte limbe romanice se pot indica numaĭ óre-carĭ analogie de postpunere în vechea francesă şi 'n spanióla, nicăirĭ însă analogie de prepunere, nicĭ o dată adecă ce-va ca: "el năvăli un om", ci numaĭ dóră: "un om el năvăli", cf. în Diez (Gramm.[3], III, 63 şi urm.): "e Berenger il fiert Astramaritz", saŭ într'un text medio-latin din Spania: "ipsam civitatem restauramus eam".

54. Pronumele pleonastic, ca cel de sub No. precedinte, dar în casurĭ oblice şi numaĭ înainte de nume: съ-и фїе прїатинь фечорѹлѹи (366), чершѹ-л пъмжнтѹл ла Іраклїе ꙟпрѹмѹтѹл (376), ıатъ-и гони Романь лѹпїи (392), шї-и фѹ мила лѹи дѹмнеӡеѹ (375).

55. Pronumele repetat la acusativ şi maĭ cu sémă la dativ: лорь ле ера вїаца (355), лорь ли се ръспѹнсе (357), лѹи и фѹ моартѣ (362), лорь ле дѣде (364), ле пѹсе лѣџе лорь (346),

кѕмѕ-и ера лѕи воа (387), лѕи и пъръ (388), лѕи и вени (388), де-ль кема при 'нсѕл (393), елѕ-л ꙟвъца (366) etc.

56. Prepositiunea repetată:

a) жѕнгѣ пре воевоꙁи пре маи мари (354), ѕитарж пре дѕмнеꙁеѕ пре чела че ꙗѕ фъкѕт (347);

b) ꙟ четате ꙟ Мемфа (354);

c) кѕ домнѕл латинескь кѕ Латин (355), арда кѕ касе кѕ тоть (378);

d) ла домнѕл Шкїенескь ла Тервелѣ (378), ла аллате ла тоть (397).

57. Articolarea pleonastică anormală:

a) în construcţiunea nominativuluĭ cu genitivul: аль патрѕль съборѕл а тоатж лѕмѣ (368), цара а Манихеилорь (370), ꙟвъцжтѕра а прѣ ꙟнжлцатѕлѕи (347);

b) în construcţiunea adjectivuluĭ cu numele personal la genitiv: а проклатѕлѕи лѕ Іѕлїань (364);

c) în construcţiunea numeluĭ personal la casul oblic cu terminiĭ de înrudire contraşĭ cu pronumele reflexiv: домнїа фиюсъѕ лѕи Тить (360), сѕи ꙟпъръцїа тътжне-съѕ лѕи Андроникь (401), лъсж ꙟпъръцїа фїю-съѕ лѕ Костантинь (376), лъсж ꙟпъръцїа фїю-съѕ лѕ Іѕстианинь (377), дѣде кѕнѕна фїю-съѕ лѕи Михаиль (386), лъсж ꙟпъръцїа фржцине-съѕ лѕи Алеꙁандрѕ ши фїю-съѕ лѕи Костантинь (391), дѣде ꙟпъръцїа непотѕ-съѕ лѕ Іѕстинь (371) etc.;

d) Рѕмжнїи мѕнтѣнїи (377)=*Rumâniĭ muntenĭ*.

58. Genitivo-dativul femeiesc:

a) cu *-iei*: лѕмїеи (345, 346, 348, 351, 399), вїецїеи (384), кѫдерїеи (346), лѕнїеи (347, 348), бесѣречїеи (350, 356), мѕерїеи (352, 357 393), четъцїеи (356, 375, 386, 403), нжпъстїеи (371), вїецїеи лѕмїеи (373), крѕчїеи (373), Иракліеи (376), лецїеи (381, 384), пещерїеи (386), Ѳеѡдорїеи (386, 397), Ѳеѡфанїеи 393), кѕрцїеи (389), инимїеи (392, 403), църиеи (392), мърїеи;

b) cu *eei*: Полхиреен (366), ꙟцелепчюнеен (368), Ѹꙁекееи (369), тѕрмееи (369), пиꙁмееи (de doă orĭ la p. 371), фечоареен ши маичееи (375), ꙟпържтѣсееи (373, 386, 398), пъюл аспидееи непоцилорь нжпръчееи (379), сфинтееи (381), дерѣи-

тееи (385), кѫшчоареeи (385), Боснееи (405), Молдовееи (405, dar 406: Молдовеи), лѫміееи (345, 399), ꙟпѫрѫціееи (396), Зоееи (396);

c) cu *ĕei* la numĭ bĕrbătescĭ: Фокѫеи (374, 393, dar 392: Фокѫи), Дѫкѫеи (399, 400).

59. Genitivo-dativul bĕrbătesc prepus este generalmente *lu*: лꙋ Ядамь (347), лꙋ Фалекь (348), лꙋ Яфеть (348), лꙋ Симь (348), лꙋ Фараонь (349), лꙋ дꙋмнезеꙋ (349), лꙋ Мωvси (349), лꙋ Явраамь, (349) etc., dar fórte des și *lui*: лꙋи дꙋмнезеꙋ (347), лꙋи Симь (348), лꙋи Явраамь (349) etc.

60. Concordarea articluluĭ prepositiv *al*:

a) regulată la gen și la numĕr: лꙋкрꙋриле бꙋне але лꙋи (346), непоціи лꙋи Іаковь ши аи Іꙋдеи (360), ꙋнь фечорь аль міеꙋ (368), мѫестріи але лꙋ Ярхімидь (375), рѫсипиторюль икоанелорь ши ал леціеи (384), а лꙋи маикѫ (384), рѣле лꙋкрꙋре але лꙋи (380), але лорь мѫестріи (379);

b) neregulată, cu femininul singular pentru ambele genurĭ și numere: анꙋл де ꙟтѫю а (=al) лꙋи Явраамь (349), фечорь а лꙋ Маркіань (356), боıаринь а лꙋи (366), фечорь а ꙟпѫратꙋлꙋи (390), фечорь а лꙋи Кесарь (368), фечорь а лꙋ Ямантіе (370), нꙋмеле лꙋи де ꙟпѫрать ши а фечорилорь (392), фечорь а лꙋи Яндроникь (391), фечорь а лꙋ Тꙋліе (356), ꙟ зилеле лꙋ Костантинь ꙟпѫрать ши а (=ale) Іріней (382);

c) neregulată prin atracțiunea cuvîntuluĭ precedinte: ꙟпѫрѫціа лꙋ Михаил фечорꙋл лꙋи Ѳеωфил ши ал (=a) Ѳеωдоріеи (386, cf. 391).

61. Nearticularea normală:

a) a terminilor de înrudire construițĭ cu pronumele reflexiv absolut la singular: ꙋнкю-сѫꙋ (351), сокрꙋ-сѫꙋ (352, 392), непотꙋ-сѫꙋ (358, 364), фїю-сѫꙋ (359, 390, 401), цинере-сѫꙋ (361, 389), татѫ-сѫꙋ (362, 365), домнꙋ-сѫꙋ (346, 352, 387), фрате-сѫꙋ (364), маикѫ-са (357, 388, 381), сорꙋ-са (366, 367, 402), нашꙋ-сѫꙋ (367), кꙋмнатꙋ-сѫꙋ (368), соцꙋ-сѫꙋ (367), мошꙋ-сѫꙋ (369, 393), мꙋмѫ-са (387, 388, 381), мащехꙋ-сѫꙋ (376), доамнѫ-са (398), фїе-са (395) etc. cu singura excepțiune: фїюл-сѫꙋ (350), forma nearticulată directă remănênd tot așa la casul oblic, afară de: мѫни-са saŭ мѫне-са (355, 387, dar

357 381: манкѫ-са), тѫтъне-съ8 (366, 377), фрѫцине-съ8 (391);

b) a substantivuluĭ în genere construit cu pronumele reflexiv enclitic la singular: касѫ-ши (355, 388), сл8гѫ-шь (368), вое-ши (383), м8ıаре-ши (394), фїастр8-ши (388), моарте-ши (373), фатъ-шь (392), ав8цїе-шь (386), лок8-шь (404), cu singura excepţiune чата-ш (348), ér la plural: очине-ш (351), apoĭ pe aceĭa-şĭ pagină 378 ne întimpină nearticolatul касе-ши şi articolatul м8ериле-шь, de asemenea e articolat соцїи-шь (361, 368), precum şi tot-da-una la casurile oblice: бърбат8л8и-шь (347), коконилор8-шь (356).

62. Nearticularea anormală:

a) гръи кътрѫ боıари(=*boĭariĭ*) л8и (403);

b) ꙟ къмп8 (=*câmpul*) стъпѫнилорь (388);

c) мерџа краю пре ѵскать (=craĭul) (403), ıарѫ краю скъпѫ (403), дечи краю к8 кътѫ хвалѫ венисе (403), dar maĭ sus: краюль;

d) фрате (=fratele) мѫне-са (387).

63. Articolarea fórte corectă a ordinalelor: ал патр8л (346), аль патр8ль (368)=*patru-lŭ*, articolat ca *omu-lŭ*, nu ал патр8ле, născut prin analogiă cu: ал доиле, ал трееле, ал чинчиле, ал шаселе (346)=*şése-le*, articolat ca *părinte-le*, aceste din urmă tot-d'a-una fără amplificativul *a*, adecă nicĭ o dată ал доилѣ=*doi-le-a*.

64. Intrebuinţarea luĭ *cel* de'naintea substantivuluĭ într'un mod apropiat de al articoluluĭ definit prepositiv: гонїа пре чеи крещини дерепци (369), тъе ат8нче 35 де мїи де чеи връжмаши хитлѣни (371), се иви ат8нчеши ча стѣ комить ка ѡ сабїе (374), чеи боıари б8ни ши бѫтрѫни (388).

65. Intrebuinţarea improprie a pronumeluĭ reflexiv:

a) *seŭ* în lóc de *luĭ*: Зинонь, татѫль съ8 Лешнть, н8 ера дерепть (369)=*Zinon*, *tatăl luĭ Leont*...;

b) *seŭ* în loc de *lor*: ле ера мош, татѫ мъни-са (355)=*tatăl mumeĭ lor*, шї-и черта татѫ-съ8 (365)=*tatăl lor*.

66. алалци тоци се некарѫ (348), адъпа пре алалци (369), д8се-се д8пѫ алалци (377), еширѫ 8нїи ла лалци saŭ л'алалци (382, cf. 371: л'ав8цїе lingă 372: ла ав8цїе), сѫ трагѫ пре а-

алалци ꙟ цара лорь (395), трекꙋ дꙋпѫ алалци (396), ꙗрѫ ла а-лалте ла тоть (397), pretutindenĭ cu sens de ‘ceĭ-l’alţĭ’, ‘cele-l’alte’, adecă o composiţiune din *alt* cu articlul prepositiv *al*, ca în *al-doile*, *al-meŭ* etc., dar o composiţiune bizară prin discordiă la gen şi la numer: *al-alţi*=‘ille alteri’, *al-alte*=‘ille-alterae’, cf. albanesul *tiatără*=*tă-i-atără*=‘illud-ille-alter’.

67. Condiţionalul *să* e distins maĭ tot-d’a-una de reflexivul *se*: сѫ се хрѫнѣскѫ (347), сѫ се батѫ (352), сѫ нꙋ се мѣстече (353), сѫ се кꙋноаскѫ (376) etc., cu puţine excepţiunĭ ca: сѫ (=se) тѫмплѫ (369) saŭ: се-ль (=să-lŭ) деꙁгроапе (370).

68. сѫ cu sensul latinuluĭ *si*: вꙍм лꙋа ачесть греꙋ, сѫ-и ши кꙋ прѣцеть (345), сѫ леꙋ, пардось, тигрь, тоци фаkь пꙋїи мѫ-нїоши (362), сѫ арѫ трѫи (400).

69. Conjuncţiunea *ci* nu e distinsă nicăirĭ de pronumele *ce*: че че ꙗсте сѫ фїе, нꙋ се поате трѣче (352), че нꙋмаи че домни ꙋнь ань (369) etc.

70. Intrebuinţărĭ remarcabile ale prepositiunii *de*:

a) *de* cu sensul de ‘care’: ера ꙋнь ꙍмь де ава ѡ ранѫ (358), ѡ фатѫ анꙋме Ꙗлина де ера прѣ фрꙋмоасѫ (366), ѡ фатѫ де фꙋ апои датѫ де Ѳеѡдосїе дꙋпѫ Валентїань (366), боꙗринь маи маре Ꙗспарь де авѣ ѡ слꙋгѫ (368), ꙋнь пострѣл-никь де ера рꙋдѫ ꙟпѫратꙋлꙋи (372), нѫскꙋ фечорь де-и сѫмѫна ꙟтрꙋ тоть (375), ér fiind urmat de persóna a treĭa la acusativ capătă sensul de ‘pe care’: нѫскꙋ-се фечорь де ꙟ Ꙋлена фата лꙋи Романь де-ль кема при’нсꙋл Романь (393), боꙗринь бꙋнь ши бѫтрѫнь де-ль кема Романь (391), ꙋнь пѫринте кѫ-лꙋгѫрь де-ль кема Марко (391), ꙋнь боꙗринь маре де-ль кема Ѳеѡфилиць (388), фрате мѫне-са де-ль кема Варда (387), ꙋнꙋл че венисе кꙋ Карꙋл де ꙟ Шпанїа де-ль кема Формось (382), ꙋнь пѫрать де-л ва кема Леꙋ (384), ꙋнь прибѣгь де-ль кема Тиверїе (377), четате де ѡ кема Конюх (406) etc.;

b) *de* cu sens partitiv: мїи де ощиле лꙋ Сенахиремь (350), сѫ се вѫнꙁѫ де пѫнѣ лꙋи (394), мїи де чеи врѫжмаши (371), cf. maĭ sus p. 221;

c) *de* prepus adverbuluĭ *greŭ*: адꙋрмирѫ де греꙋ (353), де греꙋ а пѫрирѫ (352);

d) *de să*=*ca să*: де сѫ нꙋ се скоале (384).

71. Prepoșițiunea *a* servind pentru formarea casurilor nearticulate:

a) la dativ: а мȣлци фъча казне (357), съ-л ꙟпреȣнѣѕе а ръȣ сфатȣл лорь (379), дедѣсе а неще тикѫици (393), рѫдȣче фечорь а пъринте (362);

b) la genitiv: а пȣцини адевери сфатȣл (378), съ се адеверѣѕе а маре крединцъ (397), инима а бȣни крещини (381), токмала сфатȣлȣи ши а пъринци (373), манкѫ а мȣлци (374);

c) la ablativ: се апȣкѫ де а-мѫнѫ-и (392)=‘dela mâna luĭ,.

72. Pluralurĭ archaice:

a) cu *-ă*: изворъ[ле] (345), [фрȣмоасе] мѵриѕмѫ (346), articulat Тътаръи (372, 375), ceĭa-ce presupune nearticulatul *Тътаръ;

b) cu *-ure*: столȣре (353), столȣрелорь (395), лȣкрȣре* (380, 381, 388, 391), валȣре (376), конфȣреле (395), тȣнȣре (404);

c) dela *mumă* pluralul: мȣмѫниле (357).

73. Dela *om* vocativul: оме! (357), дарѫ тȣ оме! (360).

74. Infinitivul întreg articulat: шї-и фȣ милѫ а-л пїардера (352), пърѫсѣще-те де а мȣнчира (357), се лепѫдасе де а фира (359), де а-ши плекарѣ чербича (361), гата сабїа а тъярѣ ꙟ боıари (362), де а се ꙟкинарѣ иконелорь (385).

75. Dela verbe cu *-ire* imperfectul păstréză tot-d'a-una pe *i:* се ферїа saŭ се ферїıа (347), невоиа (349, 350), ѡкърїа (350), фȣџїа (350), хȣлїа (350), юбїıа saŭ юбїа (351, 360), лърџїа (352), мȣнчїа (357), сокотїа (357), венїа (359), пѫцїа (359, 361), слȣтїа (360), болїа (361), требȣиа (362), мȣрїам (373), силїа (358), ѡбориа (404) etc., întunecând une-orĭ pe *i* în *ă* după *r*, ca în пърѫа (372, 374, 387) saŭ ѡборъа (384), pe când imperfectul verbelor cu *-ere* se forméză regulat numaĭ prin а saŭ ѣ=*ea*: дȣча, ръда, ѕича, креда, дȣрѣ, пȣнѣ etc., ast-fel că verbele cu *-ire* și cele cu *-ere* nu se confundă nicĭ o dată la imperfect unele cu altele ca în graĭul de astădĭ, ĭată de ex. o frasă: и пъра (=părea) ръȣ де чеа че пъцїа (=pățiea) ръȣ ши-л дȣра (=durea) инима де чеа че болїа (=boliea) (361), cf. maĭ sus p. 266.

76. Gerundiul cu *-und-*: беȣндȣ-ле съниџеле (375), кȣрȣндь

нъск8 (352), к8р8нд8-л ж8нгїаръ (365, dar 361, 364, 370 etc.: к8ръндь).

77. La conjunctiv *ară* (=lat.*haberet*) în locul actualuluĭ *ar*: аръ фи маи бине (352), к8м аръ фи тъіать (356), дестоиникь аръ фи фость (360), съ аръ тръи (400).

78. *să aibă* (=lat. *habeam*) pentru actualul *să am*: чинсте съ аибь дела домнїа та (372).

79. Textul nostru întrebuinţéză fórte des, alăturea cu imperfectul indicativ simplu în *-am*, un imperfect compus cu *vré*, pe care d. Cipariu (Gram. I p. 304, Principia 191) şi eŭ-însumĭ maĭ sus (p. 266) l'am luat din eróre drept conjunctiv, dar care nu este în realitate decât un imperfect indicativ compus: де врѣ иждери (=ijderĭa) чине-ва че-ва пре л8ме, еи-ль фъча (349), де врѣ п8не (=punea) вр'8нь воеводь сл8 врѣ чинсти (=cinstĭa) к8 алтъ боерїе, н8-л маи скимба (358), де н8 мъ врѣци досъди (=dosădĭaţĭ), н8 ашь фи астъзи ѫпъръцѣсъ (367), маи бине врѣ гони (=gonĭa) бълт8рь сл8 врѣ принде (=prindea) стѣле (380), де врѣ ад8че (= aducea) чине-ва л8рь, ат8нче ера вѣсель (382), кътъ врѣи къ8та (=căutaĭ) ѫтр'ънса, т8 врѣи к8ноаще (=cunosceaĭ) фїе ден че алт8ри а тоатъ л8мѣ съ се врѣ ръдика (=se rădicaŭ) ѡщи (389), де-л л8ѡ де бръ8 ѫ коарне пре Васнлїе, ши врѣ пери (=perĭa) ат8нчешь (390), фоарте тънжїа д8п'ънсь де н8-и врѣ веда (=vedea) фаца (394), чине-л прѣ р8га, н8 се врѣ ѫтоарче (=întorcea) мъхнить (396), де врѣ фи (=era) ш'алтъ л8ме алъл8рѣ, дестоиникь аръ фи фость а ѡ цина (360), де н8 врѣ фи (=era) ѫт8некать к8 ача бръколжчїе, аиментрѣ гль ера б8нь (370), şi maĭ ales în următorul lung pasagĭu, unde acéstă formă verbală ar fi cu totul ne'nţelegibilă, dacă nu s'ar traduce anume prin imperfectul indicativ: аша-и ера нъравѹл кънdь врѣ фи (=era) ѫ пачѣ: ѡаре-че врѣ к8цета (=cugeta) де демънѣцъ, дѣчїа се ѡсебїа ѫнс8ши де врѣ ворови (=vorbĭa) де боıари ши де месерери, дѣчїа пранзїа ши врѣ д8рми (= dormĭa) п8цинель (363), cea-ce ar deveni o completă galimatiă, dacă врѣ к8цета s'ar explica prin „ar fi cugetat„, врѣ ворови prin „ar fi vorbit„ şi врѣ д8рми prin „ar fi dormit„.

80. Este remarcabil sensul specific românesc al luĭ *vré*, când se întâmplă ce-va fără voinţă saŭ chĭar contra voinţeĭ: вр8 съ се м8нчаскъ ши Ѡригинь, че н8 п8т8 ръбда (363).

кѫндъ врѣ сѫ моаръ Iѹстиніанъ (371), кѫндъ врѹ сѫ се дѹкѫ [гонитѫ], адѹнѫ тоци ковріи (387), врѣ сѫ моаръ Ѳеофана (394).

81. La a-doua persónă singulară a viitoruluĭ nicĭ o dată *veĭ*, ci numaĭ вери (346, 350, 364, 372 etc.), ér o dată cu *e* pentru *i*: де вере врѣ сѫ ми (372), ceĭa-ce face a crede că finalul *i* se pronunţa aci întreg, cf. maĭ sus No. 2.

82. Moxa postpune adesea pronumele personal enclitic şi pe reflexivul *se* la a treĭa persónă singulară a perfectuluĭ simplu: тѫмплѫ-се (354, 368), мирѫ-се (356), мѹтѫ-се (360), дѹсе-се (377), скѹлѫ-се (380), нѫскѹ-се, нѫскѹ-се (356, 392), дѣде-шь (361), добѫнди-ши (370), вени-м (370), пѫрѹ-и (352), лѫсѫ-ши, лѫсѫ-ши (360, 393), пѹсе-се (360), чершѹ-л (376), лепѫдѫ-ши (381), лѫсѫ-и, лѫсѫ-и (381), адѹсе-ши (384), тѹрнѫ-се (392), рѫдикѫ-се (406) etc., rare-orĭ la a treĭa persónă singulară a imperfectuluĭ simplu: фѫча-шь (359), ардѣ-и (374), şi numaĭ o dată la prima persónă a presinteluĭ indicativ: мирѹ-мѫ (362).

83. Forme de notat ale perfectuluĭ:

a) dela verbul original **vie* (=lat. *vivere*, cf. *scrie=scribere*), de unde *în-vie*, perfectul compus este **a vis*, *a în-vis*: аѹ ꙟвис а трѣа ꙁи де ꙟ моарте (358), ceĭa-ce presupune ca perfect simplu **vise* (=lat. *vixit*), ér la imperfect *viea*=lat. *vivebat*: віꙗ бине Ѳеωдосіе кѹ ꙟпѫрѫтѣса (367), este fórte neregulat însă substantivul derivat prin sufixul *-nic* în: аи раюлѹи віꙗтничи (346)=„locuitorĭ„;

b) dela *face* doă forme ale perfectuluĭ compus: кѹи лѣѹ фапть (346) lîngă: чела че ꙗѹ фѫкѹт (347), dintre carĭ însă *a fapt* abia o dată, ér pe aĭurĭ tot-d'a-una *a făcut*, şi doă forme ale perfectuluĭ simplu: *féce* şi *făcu*, întrebuinţate uneorĭ ambele în aceĭaşĭ frasă: фѫкѹ черю фѫрѫ стѣле, нѹмаи кѹ кѹвѫнтѹл фѣче (345), saŭ: фѫкѹ ши ал доиле черю шї-и пѹсе нѹме дѹмнеꙁеѹ чела че-л фѣче (ibid.), formele *a fapt* (=lat. *factum*) şi *féce* (=lat. *fecit*) fiind cele organice, ér formele *făcu* şi *a făcut* fiind născute prin analogiă cu perfectul simplu şi perfectul compus dela *tac*, *zac* etc., unde *tăcù* (=lat. *tacuit*), *zăcu* (=lat. *jacuit*) etc. sînt organice;

c) dela *scrie* abia într'un singur loc s'a păstrat forma *script* (=lat. *scriptum*), şi numaĭ ca adverb: ле ꙁисе скрипть (354)=

‘le ḑise în scris„, dar se găsesce maĭ adesea substantivul derivat *scriptură*, cu sensul actualuluĭ ‘scrisóre„: ꙟ скриптꙋрꙟ ӡича (357), saŭ ‘scriere„: адꙟнкꙋл скриптꙋрилор (380, 399), шї-и ера дрáгь а чети ла скриптꙋри (386);

d) dela *trimite* (=lat. *transmitere*) sînt doă forme de perfect simplu: тримисе saŭ тремисе (350, 356, 360, 366 etc.) şi тремѣсе (366, 367, 371 etc.);

e) forma organică pentru prima persónă plurală a perfectuluĭ simplu e conservată în: нои скрисем (352) şi: не сꙟмнꙟмь ши нои де скꙟпꙟмь (373), adecă *scrisem=scripsimus* şi *semnâm =signavimus*, în locul actualeĭ forme *scriserăm*, *semnarăm*, *scăparăm*, unde *-ră-* s’a întrodus numaĭ prin analogiă cu a treia persónă plurală: *scriseră=scripserunt*, *semnară=signaverunt* etc., ér provincialismul bucurescén, printr’o nouă bizareriă, maĭ adaugă pe acest *ră* chiar la tóte persónele perfectuluĭ compus: *am făcutără*=‘am făcut„ etc.

84. Participiul trecut întrebuinţat ca substantiv nu e des: спартꙋл Троадеи, рꙟсипитꙋл Троадеи (354), ꙟнꙟлцатꙋл лꙋи Христос (359), гревꙋл нꙟскꙋтꙋлꙋи сꙟ-ль поарте (347), кꙋ нещїꙋтꙋл стрикарꙟ тꙋрма (355), maĭ interesant *dată* cu sens de ‘sórte„: кꙋи нꙋ іасте датꙟ де сꙋс (397).

85. Dela *ceriu* perfectul tot-d’a-una *cerşu*, nicĭ o dată *ceru*: чершꙋ ажꙋторю (353, 382), чершꙋ ла Тꙋвтанїе (353), чершꙋрꙟ лꙋрь (379), чершꙋ-л пꙟмꙟнтꙋл (376), чершꙋ аича (374), чершꙋрꙟ паче (403), cf. maĭ sus p. 273 No. 35.

86. Şovăirea între *preste* şi *prespre*: преспре 40 де ӡиле (358), преспре тоатꙟ лꙋмѣ (359, 361), преспре марѣ Понтꙋлꙋи (377), dar: престе апе (361), престе тоатꙟ лꙋмѣ (364), престе пꙋцине ӡиле (370).

87. аичя=*aicé*, de 2 orĭ la p. 399, cf. maĭ sus p. 221.

88. кꙟче кꙟ (380, 392), cf. maĭ sus p. 114.

89. Particularităţĭ sintactice maĭ remarcabile:

a) concordarea pluraluluĭ cu singularul: адꙋнате атꙟта (=atâte) оши (353), добꙟнди Рꙋмꙋл чел бꙟтрꙟнь ши ле (=şi-l) принсе домнꙋл (371), пре карїи ворь шбиди пре сꙟрачи кꙋ стрꙟмбꙋль, еꙋ сꙟ-л (=să-l) черть (372), ꙟ чꙗс че вери (=veţĭ) мꙟнка,

кѹ амаръ вецн мѹрн (346), рѹда лѹ Ѩндрїанъ скоасеръ (=scoase) пре Леѡнтъ (382);

b) concordarea acusativuluĭ cu dativul: дъръи пре пъринтеле лѹи (=pre) папа Селевестрѹ кѹ четата Рѹмѹлѹи (364), пре (=luĭ) Конста ши Костантинъ лоръ ле дѣде апѹсѹлъ (364), пре (=luĭ) бїетѹл Павлинъ и тъе капѹл (367), вѣзъ пре (=veḑ că luĭ) Ѩлеѯандрѹ 13 лѹни датъ-и вїацъ (391);

c) concordarea dativuluĭ cu nominativul: челѹа (=cela) че ѥсте бръбатъ бѹнъ ши кѹтеѯъторъ ла ръѯбою, елъ соси пиѯмеи робъ (371);

d) concordarea acusativuluĭ cu nominativul: пре Борис домнѹлъ лоръ фѹ принсъ (=îl prinse) вїѹ де-л дѹсе (394);

e) verbul auxiliar separat de verbul principal prin alte elemente: де амъ еѹ фъкѹтъ (372)=“de am făcut eŭ„, ва ка кѹ сѣчерѣ рътеѯа (374)=‘va răteza ca cu sécerea„, вери армъ хитлѣнъ гъси (390)=‘veĭ găsi armă hitlénă„, ш'аѹ тоате ꙟтърить (392)=‘ș'aŭ întărit toate„, cf. reflexivul *se* despărțit de verb prin adverb: се фоарте мъхни (370), ниче се фоарте ꙟнълца, ниче се ѥръ лъса (398), precum și: нѹ-ш фоарте гъндїа (404)=‘nu-șĭ găndĭa fórte„, cu sensul de “nu cuteza„;

f) e désă inversiunea saŭ maĭ bine metatesa sintactică, căte o dată fórte îndrăznéță: ши 'н ал 26 де ани ꙟпъръцїа лѹи (371)=‘și 'n al 26 anĭ de înpărăția luĭ„, саѹ-л де слобоѯисе оштѣнїи (354)=‘saŭ de-l slobozise oștenіĭ„, чел нѹме ши кѹ нъравъ де Леѹ (383)=“cel cu nume și nărav de Leŭ„, аша де се върса сънџе мѹлт (402)=‘așa de mult sânge se versa„, челѹи че-и бать мѹлци пиѯмъ мѹнчиторюлѹи (383)=“muncitorĭuluĭ celuĭ ce-ĭ etc.„, фъча кѹ калдъ инимъ кътръ дѹмнеѯеѹ бѹнътъци (397)=“făcea bunătățĭ cu caldă inimă către dumneḑeŭ„, шї-и ръттеѯа ка кѹ сѣчера спичеле некрѹцатъ (354)=‘și-ĭ răteza necruțat ca spicele cu secerea„, се кѹлкаръ съ ка доармъ (368)=‘se culcară ca să doarmă„, че-лъ ши ꙟдръџи (398)=‘ce și-l îndrăgi„, нѹмаи калѹл че афларъ (353)=‘ce numaĭ calul aflară„, etc;

g) алъ патрѹлъ съборѹл а тоатъ лѹмѣ адѹнатъ (=adunat) ꙟ Халкидѡнъ (368), скоасеръ кърциле лор тоате де ꙟ овреецїи (=ovreesce) гречѣще (351), ‘adunată„ prin atracțiune re-

gresivă cu ‹lumea› şi ‹ovreescĭ› prin atracţiune regresivă cu ‹toate›;

h) a domni şi *a împărăţi* se construesc direct cu acusativul: чине ва домни Румѫнїи (357), пре Оврѣи и домнїа Їрωдь (358), Румѫ домнїа Ѡнорїе, iаръ фрате-сѫѹ Аркадїе Цариградѹл (365), вомь домни рѫсѫритѹл (373), ꙟпѫрѫцина Конста Бретанїа (364), марѣ четате Румѹл ѡ аѹ ꙟпѫрѫцить Ромиль (367).

90. De observat sub raportul semnificaţiuniĭ:

a) a cârcimări=‹a specula›: кѫрчмѫрїа венитѹриле (360);

b) a semna=‹a prevesti›: семнѫ ѹнь нѹмѫрѫторю де стѣле часѹл кѫндь ва мѹри (359), кѹноскѹрѫ кѫ семнѣзѫ кѫ ва фи ꙟпѫрать (368), cf. алть семнь ꙟкѫ фѹ кѫ нѫскѹ ѡ мѹiаре ѡ фатѫ че ниче лвѣ ѡкiи (374). пречепѹ кѫ е семнь бѹнь (388), dar şi cu un alt sens: ера семнать ѹнь лѹкрѹ рѫѹ ꙟ цара гречаскѫ ши родисе ѡ полмѫ рѣ (370), unde însă семнать póte fi o eróre de condeiŭ în loc de: семѫнать;

c) a abate=‹a se apuca›: абѫтѹ де сѹрѹпѫ каселе идолилорь (364), Ѳеѡфил атѹнче абѫтѹ де нѹ кѫѹта сѫ рѫмѫе че-ва (386);

d) a bate=‹a dori›: Барда бѫта сѫ фїе ꙟпѫрать (388), дентрѹ адѫнкѹл инимїеи лѹи ель бѫтѣ сѫ фїе ꙟпѫрать (392);

e) a împle=‹a realisa›: ꙟмпле-ми че аи фѫгѫдѹить (368), dar *a împle reŭ*=‹a cădé într'o nenorocire: ши-л блѫстѫма мѹлци де фацѫ сѫ ꙟмпле рѫѹ (369);

f) врѫколакѹл (369), врѫколѫчїе (370) în aplicaţiune la ceĭ îngropaţĭ de viĭ, ceia ce, după Manassis, s'ar fi întâmplat împăraţilor Zenone şi Anastasiŭ: фѹ дескоперить ши-л гѫсирѫ кѫ-шь мѫꙟка тоть, ши пашмацїи ши местїи ши брацеле (370);

g) dela *pizmă*, afară de verbul *a pizmi*: Коментиѡлань пизмїа ꙟпѫратѹлѹи (374), treĭ locuţiunĭ caracteristice:

α) a pune pizmă: се ꙟтристарѫ ши пѹсерѫ пизмѫ (353), ель пѹсе пизмѫ де ꙟдемнѫ ш'алцїи (387);

β) a arunca pizmă: ачестѹа арѹнкѫ пизмѫ Тѹлїе де-ль тѫе (356), шї-и арѹꙟкарѫ пизмѫ тоци (374), арѹꙟкѫ пизмѫ кѹ врѫжмѫшїе (388);

γ) a bate pizmă: челѹи че-и бать мѹлци пизмѫ (383);

h) nuanţele de semnificaţiune ale luĭ дерепть=‹drept›:

α) кѹ дерептѹл зикѫндь (354);

β) дестонникь аръ фи фость а ѡ цина ши а ѡ дерепта (360), се дерептѫ (357);

γ) *derept*=‹pentru›: дерепть динса (352), дерепть ачѣла (357), дерепть ꙋнь ѡмь (370), дерепть Ѳеѡфил (387), дерепть витѫ (370);

δ) *derept să*=‹ca să›: дерепть съ нꙋ се спле (389);

ε) *derept*=‹lîngă›: ниче авѣ ѡмь дерепть сине (377);

ζ) дерепче къ ера бръдїи (386);

i) *bunătate*=‹avere, bogăţiă›: бꙋнѫтата тоатѫ а лꙋ Менелаи (352), нꙋ-ши гѫси мꙋiарѣ ниче бꙋнѫтата (352), стрѫнсе бꙋнѫтата тоатѫ (356), ле лꙋа бꙋнѫтата (358), четъциле чѣле тари ши пліне де бꙋнѫтате (389) etc.;

j) *cocon* tot-d'a-una cu sens de ‹copil›: нъскꙋ де'нтр'ѫнса ꙋнь кокон (369), амъндои кънд ера коконаши (365), ѡ спентекарѫ ши сколсерѫ коконꙋл (357); кокон де цицѫ (378) etc., dar şi *copil*: де тоци ѡаменїи ши де мꙋери ши де копїи (370);

k) o diferenţiare de sens fórte curiósă între pluralul *cetăţi* şi pluralul *cetaţi*: аꙋ добъндить 1000 де четъци ши 540 де четаци (357), ши-ши фъча четаци карїи ꙋнде дескѫлека (348);

l) pe lîngă sensul ordinar al cuvîntuluĭ *mântui*: еи се мънтꙋирѫ (348), ne întimpină şi o accepţiune insolită: стрѫмбѫтъци грѣле ши мънтꙋири рѣле (371);

m) *judeţ* cu sensul latinuluĭ *judicium*: ле ера жꙋдецꙋл ꙟ платѫ (371), жꙋдець дерепть (372), дерептꙋ цї-и жꙋдецꙋл (374) etc.;

n) *a-şĭ iubi den*=‹a opta›: ден долѡ съ-шь юбѣскѫ мꙋꙟкѫ, лича аꙋ несвръшить (374);

o) *la*: юбиторь л'авꙋцїе (371, 372), юбитоаре ла авꙋцїе (372), юбиторю ла аꙋрь (382), юбѣцѫ ла фїешче бърбать (397), бърбать ла ѡщи ши кꙋтеѯѫторю ла ръѯбою (373), мъестрꙋ ла ръѯбою (375);

p) *a ura*=‹a augura›: ши кꙋ глас де бꙋчинь ꙋръ съ аскꙋлте тоатѫ лꙋмѣ де четата (355), dar cu sensul de ‹oracol› se întrebuinţéză *plaz*: лꙋарѫ ачесть плаѯь (354), de unde apoĭ derivatele *plăzuit* şi *plăzuitură*: лꙋарѫ плъѯꙋить (354), плъѯꙋитꙋриле Севилїеи (356).

r) *a sci* se întrebuinţéză fórte des cu sensul de ‹a afla ce-va›, ‹sciscitare›: дѣкл щїꙋ ꙋнь философь, ӡисе (356), дѣ-ка-л щїꙋ кѫ се рѫдикѫ (364), щїꙋ кѫ е фатѫ кꙋратѫ (366), щїꙋ кѫ ꙗсте негоцꙋль ꙟпѫрѫтѣсеен (385), кѫндь щїꙋрѫ алци Шкѣи, еи сѫрирѫ (387), Михаил щїꙋ ши ӡисе (388), щїꙋ ден-трꙋ ѡаре-чине (395), еи щїꙋрѫ, дечи-ши ѡрби фечорїи (401) etc.;

s) *a-şĭ semena*=‹a se asemena›: ꙋнꙋл кꙋ алть нꙋ ш'аꙋ сѫ-мѫнать (345), нꙋ-шь семѫнѫ ла нѫравь кꙋ татѫ-сѫꙋ (362), сѫ-шь самене мошꙋ-сѫꙋ (395), нꙋ-шь семѫнѫ фрѫцине-сѫꙋ (395), şi cu acelaşĭ sens *a-şĭ răduce* (cf. maĭ sus p. 298 No. 147): нꙋ-ш а рѫдꙋче фечорь а пѫринте (362);

t) *turtea*=‹arbust, copăcel›: се аскꙋнсерѫ сꙋпть десиме де тꙋртѣле (347);

u) *a se mâna*=‹a trece un interval de timp›: с'аꙋ мѫнать дела Кꙋрь де ꙟтѫю пѫнѫ ла Дарїе (351), с'аꙋ мѫнать де тоть 8 ани (354), с'аꙋ мѫнать дела Тꙋлїе пѫнѫ ла Кесарь (357), dar *a mânà*=‹a trimite›: фꙋ мѫнать кꙋ ѡщиле ла Сирїа (393);

v) *a se ucide*=‹a se lovi›: тремѣсе воиничїи тоци ши боꙗ-рїи сѫ се ꙋчигѫ кꙋ Тꙋрчїи (379);

x) *a dibui*, după d. Pontbriant (p. 219): ‹tâtonner, hésiter, balancer, être indécis›, figuréză în Moxa cu sensul de ‹a căuta ocasiunea›: те дибꙋꙗщїе сѫ те пїарӡѫ ка сѫ-ци ꙗ ꙟпѫрѫцїа (390), maĭ fiind de observat că astă-ḑĭ se pronunţă maĭ mult *ghibui*, cu iniţialul *g*=*d*;

z) *gustare*=‹ospăţ›: гꙋстѫриле нꙋ ле ꙗбїа фѫрѫ врѣме (395), de aci *gustăreţ* ‹gourmand›: гꙋстѫрець, бециво, мѫрець (374);

aa) *răzbun*=‹odihnă›: се сфѫдескь кꙋ тоате цѫриле ши нꙋ аꙋ рѫӡбꙋнь (405);

bb) *a-şĭ scumpăra mânia*=‹a-şĭ resbuna›: ши-ши скꙋмпѫрѫ мѫнїа пѫнѫ ꙟи а патра рꙋденїе де сѫмѫнцѫ (374), сѫ-шь скꙋм-пере мѫнїа де пре Ромапь (398), dar simplul *a scumpăra*=‹a rescumpăra›: ѡ скꙋмпѫрѫ фрате-сѫꙋ (387), pe când *răscum-părare*=‹pedépsă›: лꙋарѫ кꙋрѫндь рѫскꙋмпѫраре дела дꙋмнеӡеꙋ (376), cf. maĭ sus p. 301 No. 160;

cc) *méser* cu sensul latinuluĭ *miser*: де рꙋдѫ мѣсерѫ (367, 379), фꙋ цѫрадкѫ мѣсерѫ (382), фечорь де ѡамени мѣсери

(388), şi tot aşa *mişel*=lat. *misellus*: нꙋ пꙋтѣ еши десь ла мишеи ши ла сърачи (371), тоть ꙟпърціꙗ мишеилор (373), ꙟдꙋрѫторю ла мишеи (397), мишеии де претꙋтиндинꙗ мꙋлть бине лꙋı дентрꙋ мъниле лꙋи (397) etc., dar *meserére*=lat. *miserere*, prin acelaşi transiţiune logică ca în slavicul *slujbă* din *slugă*, se întrebuinţéză numaĭ cu sens de ‘funcţiune,: маи наинте де алціи добѫнди месерѣре бꙋнь (356), сѫ фіе ꙟ врѣме мꙋлтѫ пре месерѣре (358), де боꙗри ши де месерери (368), cf. maĭ sus p. 129 ;

dd) mănuntae numaĭ cu sensul de „genitalia‘: се голи ꙟнаинта тꙋтꙋрорл де-л въꙁꙋ съборꙋл къ-ıı ера вещежите мънꙋнтаеле де нꙋмаи че авѣ де ꙋдать (387), ceĭa-ce confirmă opiniunea nóstră de maĭ sus (p. 277 No. 56) cumcă semnificaţiunea de *mănuntae*=‘intestine, este posterióră;

ee) a se lăuda cu reŭ şi simplu *a se lăuda cuĭ-va*=‘a ameninţa,: и черта татѫ-сꙋ сѫ аскꙋлте де дасклль, еи се лꙋда кꙋ рѫꙋ кѫндь ворь фи ꙟпѫраци (365), нꙋмаи че ле порончїꙗ ши ли се лꙋда шї-и ꙟгроꙁїꙗ кꙋ кꙋвѫнтꙋл (372);

ff) a scorni tot-d’a-una cu o nuanţă pessimistă: скорни вѫнть кꙋ виворь (376), кѫнтѫри кꙋ кꙋрвеле де ꙗбосте скорнїꙗ (387), се скорни негꙋрѫ ꙟтꙋнекатѫ (369), şi chiar în: скорни оѱи (393)=‘făcu o armată din nemica saŭ pe neaşteptate‘;

gg) a aromi, tradus de d. Pontbriant (Dict. p. 46) prin: ‘assoupir, engourdir, endormir à demi,, are în Moxa tot-d’a-una sensul de ‘a îndemna la ce-va prin seducţiune,: се апропїарѫ ди'нсꙋл нещıе арꙋмитори хитлѣны ши-л мъглисїрѫ де-шь гони пре мꙋмѫ-са (381), дїаволꙋл... се апропїе де аромн пре стрѫмоашл (347), дѣчїꙗ-ль аромисе сѫ поарте ханџѣрь пре аскꙋнсь (390), фꙋ аромить де ꙋнь скопить анꙋме Хрисафїе де-шь гони сорꙋ-са (367);

hh) foişor: превїꙗ пре маре дентр’ꙋнь фоишорь (385), cf. maĭ sus p. 280 No. 66;

ii) bogat=‘mult,: фѣче богать рѫꙋ (358);

kk) rudă cu sens de ‘gens,: рꙋда лꙋи Сим (347), рꙋда лꙋ Ꙗфеть etc. (348), рꙋда ѡѵреꙗскѫ (349), рꙋда Персилор (350) etc.;

ll) нꙋ-ми вегѣ вое немикѫ (372)=‘nu mĕ asculta,;

mm) *a se înfârtăţi*=‹a se face fraţĭ de cruce›, de unde urmézâ că *fârtat* însemnézâ anume ‹frate de cruce› saŭ maĭ corect *frate pre cruce*: се ꙟфъртъци кꙋ нꙋнꙋїи—ера фраци пре крꙋче (368);

nn) *măgură* cu sens de ‹munte›: съ спꙋнемь де Ниль, кѫ ꙗсе де'нтр'ꙋꙟ мꙋнте че-л кѣмѫ Ѩтлантъ—шї-е маи ꙟналть де тоате мѫгꙋриле а тоатѫ лꙋмѣ (362), cf. maĭ sus p. 288 No. 105.

92. *hitlén*=*viclén* cu derivatele sale: ωмь хитлѣнь ши ръꙋ (367), вꙋлпе хитлѣнѫ (356), хитленїѧ (347, 353), хитленшꙋг (353, 371) etc. suscită următórele observaţiunĭ:

a) хитлѣн derivă din slavicul хытрь ‹artificialis, callidus›, cu sensul conservat în polonul *chitry* ‹astutus›=russ. хитрый etc. şi cu forma serbuluĭ хитрен, dialectic хитлен ‹properus› (Karadzicz), pe când din acelaşĭ slav. хытрь fără schimbarea formeĭ şi a semnificaţiuniĭ provine românul poporan *hîtru* ‹artificialis, callidus›;

b) actualul *viclén* din хитлѣн cuprinde interesantele transiţiunĭ fonetice a iniţialuluĭ *hi-* în *vi-* şi a medialuluĭ *-tl-* în *-cl-*;

c) sufixul unguresc *-şug*=*ség* (cf. maĭ sus p. 270 No. 18) s'a adaus către tema slavică *hitlen-* întocmaĭ după cum s'a adaus şi către tema slavică приѧтьнъ;

d) perderea nasaleĭ de 'naintea luĭ *ş* în actualul *vicleşug* din хитленшꙋг este identică cu perderea nasaleĭ de'naintea luĭ *ş* în actualul *prieteşug* din прїетин-шꙋг (în Moxa însă, 392, cu un alt sufix: прїетинчїѧ) saŭ cu perderea luĭ *r* în actualul *meşteşug*=мещершꙋг (366 etc.)=ung. *mesterség*, a luĭ *g* în *beteşug* =ung. *betegség* şi altele, consóna fiind conservată totuşĭ în бѡленшꙋгꙋль (386).

93. Cuvinte formate din fusiunea a doă teme:

a) *vizetlén*=‹perfid›: ера ръꙋ, виꙁетлѣнь, сирѣпь, ꙋчигашь (377), compus din *Vizentén*=slav. Виꙁантѣнинъ ‹Bizantin› (cf. *graeca fides* etc.) prin perderea nasaleĭ de 'naintea luĭ *t* (cf. *cât*=*quantum* etc.) şi prin imitaţiunea finaluluĭ din sinonimicul *hitlén*, adecă виꙁетлѣнь=виꙁент(ѣн)+(хит)лѣн, deşi s'ar puté primi şi o altă explicaţiune, considerând pe finalul лѣн ca adaus către numele de oraş Виꙁант- ‹Bizanţiŭ› prin analogia formeĭ slavice Рим-лѣн ‹Roman› dela Римъ ‹Roma›

dar sinonimitatea *vizetlén—hitlén* și presința grupuluĭ *-tl-* în ambele vorbesc maĭ mult în favórea primeĭ derivațiunĭ.

b) măscornicie: кꙋ лꙋꙟте ши кꙋ мъскорничїи (358) în loc de *măscărnicia* (356: веселїѧ кꙋ мъскърничїи) sub influința cuvîntuluĭ *scorni* (cf. No. 91 *ff*), adecă мъскърничїе+скорнире, căcĭ nu se póte admite că мъскорничїи ar fi o erórе grafică saŭ o modificațiune fonică în loc de мъскърничїи, de vreme ce paleograficesce ъ nu se confundă nicĭ o dată cu о, ér foneticesce nu există în cuvînt nicĭ un motiv asimilativ saŭ acomodativ pentru trecerea luĭ ъ în о;

c) platoșă ‹cuirasă›: сꙋлицеле, платошеле ши тоате армеле (395), ѡщи токмите, ꙟплътошаци, поленици (403)=medio-lat. *plata* ‹cuirasă›, modificat—ni se pare—după *cămașă*, căcĭ ‹cuirasa› se numĭa și *cămașă de fer*, adecă *platoșă=plata*+(къма)шъ;

d) furtuna din lat. *fortuna+tună*, vedĭ maĭ sus No. 29 *h*;

e) nestimate, vedĭ maĭ jos No. 146.

94. *mașteh*=‹tată vitreg›: къ-л отръви мащехꙋ-съꙋ Мартинь (376), masculin format după femininul *maștehă* ‹mumă vitregă›, fără considerațiune că slav. мащеха este o simplă desvoltare din мати ‹mumă›, cf. maĭ sus p. 279 No. 61 fenomenul analog de masculinul *famen* din *foemina*, saŭ slav. къмотръ=rom. *cumătru* din къмотра=lat. *commater*.

95. Masculinul *soț* în privința femeieĭ: дѣка вени ꙟ връстъ де ꙟсꙋрать, сорꙋ-са Полхирїѧ грижїѧ съ-и афле соць (366), кꙋ соцꙋ-съꙋ ꙟпъръцѣса Єvдоѯїа (367), dar și: Ірїна солца лꙋи (381).

96. Tot-d'a-una *sor*=lat. *soror*, nicĭ o dată actualul *sóră*: дѣде ѡ сорь дꙋпъ Филипик (373), ѡ сорь а домнꙋлꙋи Шкїенескь (387) etc.

97. *morĭu*=lat. *morior*, nu *mor*: везꙟи къ морю ши фїю-мїеꙋ іасте микь (400), dar a treĭa persónă plurală *mor*: морь ꙟцерїи (370).

98. *mitĭutel*: ера коконь митютель (386), o formațiune fórte interesantă din *mic*: микꙋ-т-ел, de unde apoĭ *k* trecut în *t* prin asimilațiunea regresivă *k+t=t+t* și *u* muĭat în *ĭu* prin acomodațiunea progresivă: *i+u=i+ĭu*, remănĕnd însă de explicat sufixul primar *-t*, către care s'a adaus sufixul secundar *-el* și pe care ni'l presintă de asemenea în aceĭa-șĭ combinațiune sinonimul *puțin-t-el=puținu-t-el*, ast-fel încât se pot restabili cu certitudine doă forme române perdute: *micut* și *puținut*, cf. *Grecoteĭu* ‹Graeculus›=*Grecu-t-eĭu*.

99. *căndaĭ*=‹dacă cum-va›: кѫндь ꙗсе ла вѫнать ꙟпъратꙋл, кѫндаи нъвълѣще вр'ꙋнь хитлѣнь саꙋ вр'о фꙗрѫ ли тать-тъꙋ де припѫ (390).

100. *a uidi*=‹a scăpa de pericol›: ꙋнь чербь маре нъвъли ла ꙟпъратꙋл де-л лꙋѡ де брꙋꙋ ꙟ коарне пре Басилїе, ши врѣ пери атꙋнчешь, ель гръби ꙋнь воиникь де тъе бръꙋл ꙟпъратꙋлꙋи кꙋ сабїа ши ꙋиди (390), cuvînt fórte remarcabil, ne maĭ audit astă-dĭ şi care nu se póte explica decât prin albanesul *uidii* ‹concordia›, *uidis* ‹conciliare, pacificare› (Rossi da Montalto), cu transiţiunea logică ‹linişte›=‹scăpare›.

101. *pestélă*=‹zăbavă, întărdiare›: фъръ пестѣлѫ фꙋ принсь (378), фъръ пестѣлѫ се скꙋлѫ (383), cf. maĭ sus p. 296 No. 137.

102. *săva*=‹măcar›: де нꙋ-и врѣ веда фаца съва ѡ ꙁи (394), cf. maĭ sus p. 300 No. 157.

103. *ceur*=‹δίκορος›, la feminin *ceură*, la verb *a ceuri*, despre omul cu un ochĭu negru şi cel-l'alt de o culóre deschisă, defect cunoscut în medicină sub numele de ‹heterophtalmiă›, de care suferĭa, după Manassis, împăratul Anastasiŭ: Анастасїе чеꙋрꙋл, че кꙋм ера ел, аша авѣ ши вїацѫ чеꙋрѫ, къ чеꙋрѫ де-'нтъюшь стръмбь спре ереса (369), şi să se observe că un sat de peste Olt aşedat lîngă Jiŭ se numĭa Чаꙋри deja în epoca luĭ Mircea cel Mare*).

104. *a se acĭua*=‹a se adăposti›: се ачꙋарѫ кꙋ нꙋс ꙟ корабїе (348), cf. maĭ sus p. 267 No. 2.

105. *duróre*=*dolorem*: кꙋ трꙋдѫ ши кꙋ дꙋрори съ се хрънѣскѫ (347), къ-л ꙟгреꙋꙗ дꙋрориле (372), cu totul diferit de *durere*, дꙋрѣре, care este un infinitiv.

106. *spata*=‹sabia›: лꙋ ꙟблать спата гречаскѫ пре ꙟ цара тꙋрчаскѫ (376), кꙋ спата ши кꙋ връсаре де сънџе (356), cf. maĭ sus p. 303 No. 166.

107. *ţest*=lat. *testum* cu sens de ‹craniŭ›: ферекѫ Крꙋмь цестꙋл капꙋлꙋи лꙋ Никифор (383).

108. се адъпа ꙟпъратꙋл ка де ꙟ апа Нилꙋлꙋи кꙋ шипокꙋль де аꙋрь (386) acolo unde în Manassis: τῷ χρυσοῤῥόῳ Νείλῳ, de unde resultă că *şipoc* însemnéză ‹curs›, cf. aceĭaşĭ temă

*) Венелинъ, Влахо-болгарскія граматы, р. 56.

şip- cu un alt sufix: *şipot* ‹goulot de fontaine, trou d'où sort l'eau› (Pontbriant).

109. *alca:* вржтежиши бине кал8а ла алка (389), cf. maĭ sus p. 268 No. 7.

110. *mahmur de vin*=‹ameţit de beutură›: 8чисерж пре Михаил кж-ль афларж махм8рь де винь ла ашерн8ть (389), din turc. *makhmur* ‹celui qui éprouve la prostration succédant à l'ivresse›, *makhmurlîq* ‹étourdissement résultant de l'ivresse› (Mallouf), fiind ciudat că şi o altă vorbă relativă la beţiă: *kief* ‹veseliă după beutură›, Românii aŭ luat'o tot dela Turcĭ, cărora Alkuranul le interḑice întrebuinţarea vinuluĭ.

111. *mest*=turc. *mest* ‹chaussure›: пашмацїи ши местїи (370), astă-ḑĭ *meş* ‹chaussure, pantoufle› (Pontbriant) cu perderea finaluluĭ *t* după *s*, cf. maĭ sus p. 294 No. 124, şi de aceĭaşĭ provenință turcă este şi cel-l'alt cuvînt *paşmaţiĭ*, maĭ menţionat şi 'n pasagĭul: джр8и пре ачела к8 пашмацїи л8и (389), fiind de observat că deja Bizantiniĭ luaseră de acolo: παζμάκζης =*paşmakgi* ‹calceorum feminarum confector› (Du Cange).

112. *culvie*: ера ѡ пасере ꙟтр'о к8лвїе де л8ѕи афарж 8нїи плжꙟгжндь пре Леѡ, пасерѣ ден к8лвїе ꙟкж стрига (390)=slav. кл8виꙗ din gr. κλωβός ‹cavea avium›, forma română actuală *colivĭă* provenind din variantul slavic к8львиꙗ=*culĭviĭa* (Miklosich).

113. *blaznă*, plural *blazne*, invariabil la masculin şi la feminin: ѡмь блаѕнж ши н8 щїа ржнд8л (379), амжцїа пре ѡамени блаѕне (381), е блаѕнж ши фрикось (384), ера фрикось ши блаѕнж (395), în Lexiconul Budan (p. 58): *blasnă* ‹om mişel, nebăgat în sémă› şi ‹lucru blăsnit, stricat saŭ reŭ lucrat›=slav. блаѕнж ‹error, scandalum› (Miklosich).

114. *hlap*: к8 хлапїи ши к8 к8рвеле (362), хитлѣнїи ши хлапїи (372), афлж нещє ѡамени хлапи (382), нещє хлапи (387)=slav. хлапж ‹servus, rusticus›.

115. *smărd:* нище хлапи ши смржѕи (387)=slav. смрждж ‹plebeius, rusticus›.

116. *aoré*=‹une-orĭ›: аѡрж бир8иа Гречїи пре Троꙗни, аѡрж Троꙗнїи пре Гречи (353), аѡрж пжтр8нда ши пжрецїи (404), a-

decă *a-óre=ad-horas* cu amplificativul *-a*, o formaţiune din *óră* necunoscută d-luĭ Cihac (p. 183).

117. *a scripi*=actualul *a sclipi* cu trecerea luĭ *ri* în *li* (cf. maĭ sus p. 283 No. 78): поленци ши скрипїѧ де-ць пъра кѫ ръсаре соареле (403).

118. *a ijderi*, *a ijdări*, *a ijdărî*=‹a inventa›: де врѣ иж-дери чине-ва че-ва (349), бѫнътѫци мѫлте иждъри (356), мѫ-естрїи але лѫ Архимидь Румлѣнѫ де иждерѫсе кѫндь бѫтѣ Рум-лѣнїи (375), мѫнчи пре лѫме. елѫ ле иждѫрѫѧ (380).

119. сирѣпь (374, 376), dar de asemenea: свирѣпь (378, 379)=slav. свирѣпь ‹ferus› (Miklosich), ér la verb: се сирипи (398).

120. ıань кѫбтѧци (369), ıани съ спѫнемь (362), forma *ıani* apropiându-se maĭ mult de gr. ἠνί decât de lat. *en*.

121. *sechiraşu*: се фъчѧ секирашѫ де ѫбла кѫ карѫл кѫ 4 каи (387)=ungur. *szekeres* ‹vizeteŭ, căruţaş›.

122. *sacalăş* saŭ *săcalăş*: кѫ пѫшчиле ши кѫ сѫкалѫшеле (403), кѫ сакалѫше ши кѫ тѫнѫре (404)=ungur. *szakallás* ‹eine Art Kanone› (Ballagi).

123. *cristoşĭ*: бирѫи Шинкѫл пре Махаметь кѫ кристошїи (406) =ungur. *keresztes* ‹ostaş însemnat cu crucea›?

124. *svinéţă*, un fel de armă de foc: ѫпрѫщїѧ пре депарτе пре Турчи кѫ свинѣце (404)=slav. свиньць ‹plumb›, de unde la Moldovenĭ pînă astă-ḑĭ puşca se chĭamă în popor *sinéţă*, cu *si*=сви-, ca maĭ sus la No. 119.

125. *bidiviŭ*: адѫсерѫ лѫи Михаиль ѫнь бидивїѫ прѣ бѫнь дарь де ѫ Мисирь ши нѫ се афла ниме съ-ль поатѫ ѫкълека (388)=serb. бедевија ‹cal arabesc›=turc. şi arab. *bedevi* ‹beduin, locuitor din deşerturĭ›, fără nicĭ o legătură cu sanscr. *baḍavâ*‹ juments›, cu care-l înrudĭa Pictet (Origines I, p. 350).

126. *sprătigos*: ѡмь спрътигось кѫ неще мѫни гроасе (388)=?

127. *taras* saŭ *taraş*: се ѫделѫтничїѧ кѫ ѡгари, кѫ тараши, кѫ шоими, де гонїѧ фїери (393)=un băţ ferecat pentru vînătóre, cf. frances. ‹la chasse au pieu›.

128. *procĭcă*, *a înprocĭca*: а'лѫ скѫщетать ѫ прочкѫ (375),

къ-и ӂпрочкѫ ши Фрънчїи дин четате (404)=serb. прочкати ‹a străpunge›.

129. *a picni*: тоци боꙗрїи шь пикнїѫ локꙋре де лъкꙋить (403) =serb. пикнꙋти ‹a pretinde cine-va să apuce cel de'ntăiŭ un lucru óre-care› (Karadzicz, v. пик et пикнꙋти).

130. *trăbăcie*: се принсерѫ де ӂтъю де Галата съ ѡ добън-дѣскѫ ши пꙋсерѫ тръбѫчїе (403)=medio-lat. *trebuchetum* saŭ *trabucha* (Du Cange), ital. *trabocchetto*, span. *trabuquete*, franc. *trébuchet*, ‹machine de guerre qui lançait des pierres› (Littré).

131. *hrăbor*: мꙋлци витѣжи хръбори (353), е мꙋи хръбоарѫ ꙋрѫчюнѫ ши пизма (399)=slav. храбръ, храбъръ ‹luptător›.

132. *cin*=în Manassis σκάφη ‹albiă›: пре коконїи и лепъ-дарѫ кꙋ ꙋнь чинь пре апа Тиверїеи (355), cf. serb. чинъ ‹formă›.

133. *plévniță*: арсе лескꙋнсь ӂтр'о плѣвницѫ (363)=slav. плѣвь-ници ‹receptaculum palearum› (Miklosich).

134. Шкѣи, Шкѣии, Шкѣилорь, Шкїенескь (373 şi urm.) tot-d'a-una despre Bulgarĭ=ital. *Schiavo*, *Schiavone*, cf. maĭ sus p. 238 No. 1.

135. *şerb*=lat. *servus*: Сербїе, ꙗрѫ ромѫнѣще шербь (356).

136. Numĭ locale sub forma lor slavică neasimilată: Ръбникь (399) dela рыба ‹pesce›, рыбьнъ ‹pescos›=românesce *Râmnic* prin acomodaţiunea regresivă de nasalisare: $b+n=m+n$, şi Ꙗловницѫ (404) dela ꙗлова ‹stérpă›=românesce *Ialomniță* prin aceĭaşĭ acomodaţiune $v+n=m+n$, apoĭ *Ialomiță* prin asimilaţiune progresivă.

137. Contracţiunea мїꙋ (399)=*mi-aŭ*.

138. Confusiunea între sufixul *-iŭ*=lat. *-ivus* (cf. *tărḑiŭ*= *tardivus*) şi sufixul *-iv*=slav. ивъ (cf. *milostiv* etc.): ръбдꙋрїꙋ (383), dar şi: ръбдꙋривъ (360).

139. *brudiŭ*=‹nevrăsnic›: коконїи-ши пре фꙋришꙋ и ӂвъцѫ съ се ӂкине, дерепче къ ера брꙋдїи нꙋ ле ḑичѫ икоане, че ле ḑичѫ пъпꙋши (386).

140. ши-ши дърїѫ фаца ши-ши рꙋмпа хаинеле (352), дърїѫ сфинтеле икоане (381)=slav. дерѫ, дърати ‹scindo, dilacero›

(Miklosich), de unde probabilmente, cu trecerea inițialuluĭ *d* în *g* (cf. maĭ sus *dibui*=*ghibui*) provine *sgăriù* ‘égratigner, écorcher, râcler’ (Pontbriant)=*s-dăriù*, ér pentru *s-*=*ex* prepus la o vorbă slavică, exemplul cel maĭ apropiat este *sdrénță* și *drénță*=polon. *drance* ‘chiffon’, tot dela slav. дрьрати.

141. ни-л сȣгрȣмарѫ де мѫри (396), *a sugruma*=actualul *zugrumà*, încă o probă sigură de trecerea în *z* a inițialuluĭ *s* urmat de vocală, pe lîngă *zer*=*serum*, *zăhar*=*saccharum*, *zăvon*=σάβανον și póte *zeche*=*secche*, cf. maĭ sus p. 312; ér cât se atinge de etimologiă, sinonimul *a sugușà* (Lexic. Budan.)= ‘(a apuca) *sub gușă*’ vorbesce decisiv pentru: ‘(a apuca) *sub grumaz*’.

142. *hadîm*: ȣнь прократь де хадѫмь (393)=turc. *khadim* ‘eunuc’.

143. *țărină* în loc de *țàrină*: сѫ ле рѫспѣскѫ wр шȣл сѫ-шь факѫ цѫринѫ де арать (378).

144. *u* parasitic după *ĭ* urmat de o vocală accentată: мѫнгѫюwсь (398)=*măngăĭuos* pentru мѫнгѫиwсь=*măngăĭos*.

145. *cărtulariu*: кѫртȣларїи жидовещи (358, cf. 362), ѫдрѫзнець ши кѫртȣларю (379, cf. 363)=medio-gr. χαρτουλάριος, astă-ḑĭ *cărturar* prin asimilațiunea regresivă *lar*=*rar*.

146. *stimă*=‘lucru prețios’: мѫргѫритарю, кѫлане, стиме (362)=gr. στέμμα ‘cunună’, la plural στέμματα, de unde cu acelașĭ înțeles cuvîntul *nestimate*, întrebuințat maĭ ales în basmele nóstre poporane și avînd aerul unuĭ participiŭ român, ceĭa-ce ĭ-a și atras adausul luĭ *ne-* prin analogiă cu *neprețuit*, adecă *nestimate*=*ne*(*prețuit*)+στέμματα.

147. *a pridădi*=‘a supune’: придѫди сȣпть мѫна лȣи цѫри мȣлте (351), придѫди Ѧлеѯандрȣ Македwнь тоатѫ лȣмѣ (356), лѣȣ робить ши лѣȣ придѫдить (400), coincidă foneticesce cu forma slavică reduplicată прѣдады, прѣдадѣхъ, прѣдади dela прѣдати ‘a trăda’, dar cu o remarcabilă modicare a semnificațiuniĭ.

148. *a se orăndi*=‘a urma unul după altul’: ши алцїи с'аȣ орѫндить (351), чеи орѫндици (356) ‘consuliĭ anualĭ aĭ Romeĭ’=slav. ȣрѧдъ ‘ordine’, ȣрѧдити ‘a pune în ordine’.

149. Fórte des *a se turna* în loc de *a se întórce*: лѫсѫ четатѣ ши се тȣрнѫ (375), дѫрȣи пре домнȣл Шкѣилорь бине

ши се тѹрнѫ (378), дечи се тѹрнѫ (388), се тѹрнѫ кѹ мѹлтѫ авѹціє (389), тѹрнѫ-се Никифорь (393).

150. Particularitățĭ economice:

a) мангърь (370), cf. maĭ sus p. 291 139 No.;

b) перперь (374)=gr. ὑπέρπυρον ;

c) ѹнь флоринть де арџинть кѹм се ӡиче 12 аспри (370).

FINEA TOMULUI I.

CUPRINSUL.

ERRATA.

Pagina:	Rîndul:	Tipărit:	Citesce:
15	22,25	lung	întreg
16	11	трїкоүн	трїкоүн
24	25	afară	fără
34	8	rîme	rime
44	15	Sennul	*c*) Semnul
58	29	na*i*ntea	na*i*nté
59	5	Pă*t*ru	Pă*t*ru ș*i* Stăncĭulé de acolé
67	23	stătătóre	stătătore
73	7	siliștea	siliște
85	27	moye-âge	moyen-âge
»	29	points	point
89	17	și	i
90	14	demonstrativuluĭ	articluluĭ
95	2	fără	fără de
102	2	defăcută	nefăcută
103	nota 4	Vocalismus	Geschichte des Vokalismus
118	5	ѧ′	ѧ′,
121	nota 1	invade da	invadenda
129	10	jкȣм	ѧкȣм
153	16	băntuĭ ască	băntuĭască
214	13	icone	icoane
215	18	și	i
217	19	strămutărea	strămutarea
255	2	1851	1581
268	28	hunc	nunc
»	35	pluvies	pluvia
273	8	horpodars	hospodars
277	7	3	2
280	22	III, 712	II, 1712
»	nota 1	op. cit.	Описаніе очаковскія земли, Petersb., 1794, in-8,
300	13	să-mor-esc	săm-or-esc

Pagina:	Rîndul:	Tipărit:	Citesce:
304	3	saisute	șaisute
307	nota 1	Ronsch	Rönsch
309	nota 3	Fruuḑescu	Frunḑescu
310	5	articulată	nearticulată
311	11	25	15
345	21	ꙟсъ нȣриле	ꙟ сънȣриле
348	7	ракïа	вïа
350	17	пре Іерохалимь	спре Іерохалимь
»	21	ꙟпъръѫци, Ꙗхавь,	ꙟпъръѫци Ꙗхавь
352	8	лѡрь	лѡрь
353	28	вирȣа	вирȣна
»	36	ꙟтрȣ–ꙟ	ꙟтр'ȣꙟ
354	12	Спарть, ꙗтъ	Спарть. Ꙗтъ
355	1	ꙟделȣꙟгѫ	ꙟ делȣꙟгѫ
356	8	нѫскȣсе	нѫскȣ–се
358	31	рȣшина	[се] рȣшина
360	2	лъсѫ ши	лъсѫ–ши
»	34	пȣсесе	пȣсе–се
361	5	милȣа	милȣна
»	6	дърȣа	дърȣна
»	18	рȣа	рȣна
364	8	ꙟпъръѫцïа	ꙟ пъръѫцïа
»	36	атȣнче	атȣнче–
370	24	добънди ши	добънди–ши
»	32	морь	[нȣ] морь
371	24	милȣа	милȣна
374	17	М инте	Мainte
»	33	ера	ера
376	16	нȣмаи	нȣмаи
»	22	таꙗрѫ	тъꙗрѫ
»	26	ꙟтъю ши	ꙟтъю–ши
379	23	динишïи	ди нишïи
381	2	връѫм шȣа	връѫмашȣа
383	23	милȣа	милȣна
»	24	алинатѫ	алинатѫ
384	5	ꙟвълȣа	ꙟвълȣна
388	21	ѡмени	ѡамени
395	30	кȣрте	кȣрте,
396	8	бле'	бле,
»	16	милȣа	милȣна.

CARȚILE POPORANE

ALE

ROMÂNILOR

IN

SECOLUL XVI.

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A ARCHIVELOR STATULUĬ.

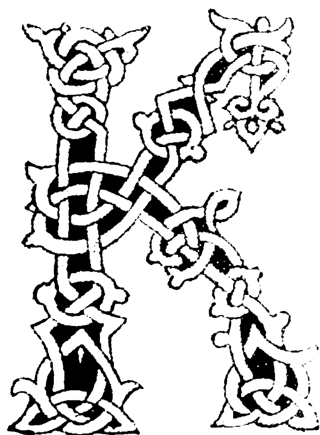
Publicațiunĭ istorico-filologice

LIMBA ROMÂNA VORBITA

ÎNTRE

1550 — 1600

TOMUL II.

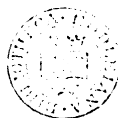
CĂRȚILE POPORANE

ALE

ROMÂNILOR

IN SECOLUL XVI

IN LEGATURA CU LITERATUR'A POPORANA CEA NESCRISA

Texturi române cu paraleluri străine.—Originea lor și filiațiunile interne și externe.—Însemnătatea lor istorică și linguistică.—Bogomilismul in România.—Cucul și turturica.—Povestea Numerelor.— Specimen de gramatica istorico-comparativă a limbeĭ române.

STUDIŬ DE FILOLOGIĂ COMPARATIVĂ

DE

B. Petriceicu-Hasdeu.

BUCURESCI
Noua Typografie Națională C. N. Rădulescu str. Academieĭ No. 24.
1879.

Domnului Dim. A. Sturdza

din partea autorului

STIMA—AMICIA

ale tale dintru ale tale.

PREFAȚA

D. Dim. A. Sturdza procurându-mĭ ocasiunea de a da la lumină cele maĭ vechĭ cărțĭ poporane ale Românilor, ceĭa-ce m'a condus la un întins studiŭ asupra acesteĭ importante ramure a literatureĭ nóstre naționale, am fost silit a modifica planul, pe care mi-l propusesem în prefață la tomul I.

Excelentele observațiunĭ ale luĭ Schuchardt, relative la primele doă părțĭ din tomul precedinte, apar într'un Suplement la acel tom, unde figuréză de asemenea observațiunile analóge ale d-luĭ G. Bariț, împreună cu întimpinările mele, cu unele îndreptărĭ și adaosurĭ.

Monografia cea promisă asupra genitivo-dativuluĭ român întră în partea III din volumul de față; cât pentru monografiele, anunțate tot atuncĭ, despre accentuațiunea și vocalisațiunea irațională în vechile nóstre monumente literare, le reserv pentru un Suplement la tomul II, unde voĭu publica în același timp «Onomatologia română până la 1600».

Sintesa operei întregĭ, conspectul sistematic al consecințelor sale pentru istoria limbeĭ române din tóte puncturile de vedere, va face obiectul tomuluĭ III, prin care sper a încheĭa lucrarea.

Orĭ-cum ar fi, volumul, pe care'l publicâm acuma, deșĭ face parte dintr'o vastă colecțiune, totușĭ se póte considera ca ce-va întreg, complet, îmbrățișând un teren independinte și bine determinat: *Cărțile poporane ale Românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă.*

Către acest titlu special, noĭ am maĭ adaos: ‹Studiŭ de filologiă comparativă›.

Să ne explicâm.

Prin ‹filologiă comparativă› noĭ nu înțelegem, ca Whitney, ca d. Hovelacque, ca revista parisiană a d-luĭ de Rialle etc., comparațiunea analitică a maĭ multor limbe. O asemenea noțiune ar fi fost la locul eĭ numaĭ dóră atuncĭ, când filologia propriŭ ḑisă se mărginia în analisa linguistică a clasicitățiĭ. De când însă, dela Wolf pînă la Böckh, preocupațiunea filologică clasică s'a întins asupra tuturor elementelor culturale ale anticitățiĭ, fie ele linguistice saŭ numaĭ etice, aceĭașĭ accepțiune lărgită se cuvine pe deplin termenuluĭ corespunḑĕtor de ‹filologia comparativă›. Unica deosebire între cele doă sfere este, că una din ele studiază într'un mod isolat popórele antice în desvoltarea civilisațiuniĭ lor, pe când cea-l'altă urmăresce într'un mod comparativ manifestațiunea naturală, statică și dinamică, a spirituluĭ tuturor popórelor.

Pentru noĭ dară ‹filologia comparativă› cuprinde

întrunite ambele doctrine, pe carĭ revista berlineză a luĭ Steinthal le împreună ca: ‹Etno-psicologiă› și ‹Linguistică›. Linguistica, fie cea positivă saŭ analitică, fie cea transcendentală saŭ sintetică, fie cea descriptivă saŭ de clasificațiune, se referă la organismul limbelor. Etno-psicologia, pe de altă parte, cercetéză credința popórelor, depusă maĭ cu deosebire în literatura poporană. Ambele, linguistica și etno-psicologia, spiritul popórelor în l i m b ă și acelașĭ spirit în c r e d i n ț ă, sînt într'o correlațiune intimă, adesea indissolubilă, de exemplu în mitologiă saŭ în onomatologiă: ambele la un loc forméză ‹filologia comparativă›.

Iată în ce sens opera de față este în tótă puterea cuvîntuluĭ un ‹Studiŭ de filologiă comparativă›: limba română și literatura nóstră poporană ne preocupă aci d'o potrivă....

Terminând, constatâm că tomul I a fost apreciat fórte favorabil în presa străină de Gustav Meyer (*Beilage zur Allgemeinen Zeitung*, 1879, No. 42), de Angelo de Gubernatis (*Nuova antologia*, 1878, p. 723-4), de Dr. Jarnik (*Der Osten*, 1878, No. 44) și alțiĭ. De asemenea profesorul Miklosich l'a consultat nu o dată în noua sa cercetare *Ueber die Wanderungen der Rumunen*. Ne place a adăuga însă, că în acelașĭ timp d. Cihac a credut de cuviință a ne consacra în *Convorbirĭ literare* dela Iașĭ (1879, No. 3 și 4) o lungă diatribă, pe care tot d-sa a reprodus'o apoĭ franțusesce în *Romanische Studien* (t. 4, p. 141—84). Ca ton, lucrarea d-luĭ Cihac este caracterisată cu pré-multă bună-voință: ‹d'un ton

quelque peu acerbe, de către d. Gaston Paris, cai nu şĭ-a dat ostenéla de a o cerceta şi 'n fond (*Ro mania*, 1879, No. 31, p. 466); ca sciinţă şi metódă ea a fost combătută cu o perfectă independinţă d spirit de către Dr. M. Gaster în *Zeitschrift für ro manische Philologie* (t. 4, p. 468-76). In acest moc ne putem scuti de a respunde noĭ înşine la tonu sciinţa şi metóda d-luĭ Cihac, pînă ce nu şi-le v drege pe tóte.

B. P. H.

Bucurescĭ, 5 Decembre 1879.

OCHIRE

ASUPRA

CĂRȚILOR POPORANE

Însemnătatea lor.—Raportul cătră literatura poporană în genere.—Cărțile poporane ale Românilor.—

Codex Sturdzanus.

OCHIRE

ASUPRA

CARŢILOR POPORANE

§ 1. Renumitul Görres, spirit fantastic, dar profund, a fost cel întâĭu, dacă nu ne înşelâm, căruĭ i se datoresce, de pe la începutul secoluluĭ nostru, împărţirea literatureĭ poporane în doă marĭ ramure: literatura poporană nescrisă şi literatura poporană scrisă, dând tot-o-dată acesteĭ din urmă epitetul de *cărţĭ poporane.*[1])

Vederile luĭ Görres despre correlaţiunea ambelor ramure, silindu-se cu orĭ-ce preţ a le da o origine comună, pe când în realitate ele curg ca doă rîuleţe ce se împreunéză sosind din direcţiunĭ opuse, sînt nesce vederĭ strîmte şi 'n parte false; dar punctul de plecare era just şi fecund, maĭ ales atuncĭ când aprópe nimenĭ în lumea cea cultă nu înţelegea încă importanţa literatureĭ poporane în genere, căcĭ pedantismul şi bontonismul, fie-care în felul seŭ, batjocoriaŭ d'o potrivă tot ce eşia din popor şi tot ce plăcea poporuluĭ.

---

1) Görres, *Die teutschen Volksbücher. Nähere Würdigung der schönen Historien- Wetter- und Arzneybüchlein, welche theils innerer Werth, theils Zufall, Jahrhunderte hindurch bis auf unsere Zeit erhalten hat.* Heidelberg, 1807, in-16, pag. X, 311.

A despreţui spiritul plebeĭ, ‹Pöbelwitz›, fiind-că nu face cum facem noĭ şi ceĭa ce facem noĭ înşi-ne, — ḑicea cu durere şi cu indignaţiune Görres — este ca şi când ne-am supĕra pe vermele de metasă, pentru că ne dă numaĭ metasă, ĭar nu ne ţese nesce galóne gata saŭ nu ne cóse nesce haĭne de purpură!

Cartea luĭ Görres, pe lîngă o întroducere şi un lung epilog, cuprinde analisa bine scrisă a 48 cărţĭ poporane germane. Se începe prin ‹Albertus Magnus›: despre puterea ĭerburilor, a petrelor scumpe şi altor minunate lécurĭ; se încheiă prin faĭmosul apocrif despre copilăria luĭ Crist, respăndit în evul-mediŭ în tótă Europa occidentală sub titlul de ‹Liber de infantia Salvatoris›; între aceste doă extremităţĭ, una quasi-medicală şi cea-l'altă quasi-teologică, figuréză tot felul de cărţĭ poporane în proză şi 'n versurĭ, legende, romanţurĭ, biografie, prorocirĭ, visurĭ, călătorie etc. etc.

§ 2. Mult timp după Görres şi pe o scară mult maĭ întinsă, a descris Nisard în doă marĭ volume cărţile poporane ale Franţeĭ.[2])

Colecţiunea luĭ se împarte în 13 rubrice:

I. Almanacurĭ;
II. Sciinţe şi arţĭ:
 1. Magia négră, magia albă, cabbala;
 2. Vrăjirea;
 3. Prorocirĭ;
 4. Gospodăria;
III. Glume şi jocurĭ de cuvinte;
IV. Dialogurĭ şi catechismurĭ;
V. Discursurĭ, oraţiunĭ funebre şi predice comice;
VI. Tipurĭ şi caractere;
VII. Vieţele personagelor faĭmóse;

2) Nisard, *Histoire des livres populaires ou de la littérature du colportage depuis le XV-me siècle jusqu'à l'établissement de la Commission d'examen des livres du colportage (30 novembre 1852)*, Paris, 1854, in-8, t. 1 pag. XVI-580, t. 2 pag. 599.

VIII. Religiunea şi morala;
IX. Stihurĭ religióse şi legende versificate ale sfinţilor;
X. Epistolare: scrisorĭ de afacerĭ, de complimente şi de dragoste;
XI. Limba tălharilor;
XII. Pedagogia;
XIII. Romanţurĭ şi poveştĭ.

Fórte bogată ca adunare de material, nu maĭ puţin interesantă prin frumósa reproducere a gravurelor poporane, opera luĭ Nisard lasă departe în urmă pe a luĭ Görres sub raportul q u a n t i t a t i v, dar remâne departe în urmă ea-însăşĭ în privinţa q u a l i t a t i v ă.

Criticul frances nu înţelege nicĭ importanţa intrensecă a cărţilor poporane, nicĭ legătura lor cu literatura poporană cea nescrisă, nicĭ măcar caracterul lor intern de «poporanitate», pe care'l confundă mereŭ cu împregĭurarea externă de a fi «colportate». El le descrie, căcĭ azardul l'a făcut «secretar al comisiuniĭ însărcinate a le examina»; le descrie, fiind-că acéstă muncă i s'a impus ca o sarcină oficială; le descrie, în fine, după cum descrie un profan după forme din afară un buchet de florĭ, fără a avé o umbră de noţiune despre viéţa, organismul şi relaţiunile plantelor.

§ 3. Cea maĭ nouă publicaţiune de acéstă natură, sînt cele treĭ tomurĭ apărute de curând, în carĭ s'aŭ reprodus textualmente, cu ilustraţiunĭ în fac-simile, ba chĭar cu frontispiciurĭ separate şi cu conservarea paginaţiuniĭ originale, vr'o şése-ḑecĭ de cărţĭ poporane englese ale Scoţieĭ, aşa numitele «chap-books», împărţite în treĭ rubrice:

I. Comice şi umoristice;
II. Religióse şi biblice;
III. Poveştĭ, romanţurĭ şi istoriórе.[3)]

Acéstă consciinţiósă codificaţiune a cărţilor poporane ale

3) *John Cheap. The Chapman's Library: the scottisch chap literature of last century, classified. With life of Dougàl Graham.* Glasgow, 1877-1878, in-8.

Scoţieĭ, cu texturĭ întregĭ, reproduse cu o exactitate documentală, ĭar nu numaĭ extracte ca în Nisard saŭ analise ca în Görres, ar merita a fi imitată în tóte ţerile Europeĭ, oferind un teren complet şi sigur ulteriórelor cercetărĭ critice.

Editorul, a căruĭ individualitate abia apare într'o prefaţă de vr'o patru pagine şi într'o scurtă biografiă a luĭ Dougal Graham, celuĭ maĭ poporan scriitor scotlandes din secolul trecut, observă fórte just, că mult maĭ bune sînt, în orĭ-ce cas, cărţile poporane decât ḑiarele aşa numite poporane, foiţe polemice ce aŭ început a străbate pe la sate, căcĭ: «cartea poporană este oglinda opiniunilor şi obiceielor rurale, pe când ḑiarul «pretins poporan vine din afară pentru a desnatura adevĕratul «gust al poporuluĭ.» «Chĭar cărţile poporane de origine străină, «—adaugă el,—se naturaliséză astfel în limbă şi 'n caractere, «încât nu le maĭ recunósce cine-va dintre cele născute şi cre«scute pe pămîntul scotlandes.»

§ 4. Scriind cele de maĭ sus, noĭ n'am avut cât de puţin intenţiunea de a da o bibliografiă a cărţilor poporane din Occidinte, ci am voit numaĭ a constata însemnătatea, pe care a început şi va fi silită din ce în ce maĭ mult a le recunósce sciinţa modernă în totalitatea lor, fie unele din ele cât de insipide din punctul de vedere al claselor celor culte ale societăţiĭ, precum sînt, de exemplu, visurile, vrăjile saŭ minunile «mareluĭ Albert».

Unele categorie speciale ale cărţilor poporane, maĭ ales cea religiósă şi cea romantică, aŭ atras maĭ de de-mult asupră-le, într'un mod isolat, atenţiunea învĕţaţilor, ca şi când ele ar fi de o natură maĭ înaltă decât cele-l'alte. Ne ajunge a cita numerósele colecţiunĭ de aşa numite apocrifurĭ biblice, începênd dela Fabricius pînă la Tischendorf, pe carĭ nu o dată vom avé a le consulta în cursul studiuluĭ de faţă. Şi maĭ vestită este opera Englesuluĭ Dunlop despre cărţile poporane cele romantice, apărută aprópe în acelaşĭ timp cu scrierea luĭ Görres.[4])

4) In traducţiunea germană adausă a luĭ F. Liebrecht: *Geschichte der Prosadichtungen oder Geschichte der Romane, Novellen, Märchen* etc., Berlin, 1851, in-8, pag. XXX, 560.

Nu maĭ menţionâm nesce lucrărĭ de tot monografice, precum sînt cele de Benfey, Köhler, Wesselofsky, d'Ancona şi alţiĭ, împrăştiate maĭ ales în diferite publicaţiunĭ periodice.

Dar ce este o carte poporană? şi ce fel de loc o-cupă ea în literatura poporană în genere?

§ 5. Literatura poporană cea nescrisă, cântece, basme etc., se póte scrie, şi totuşĭ, fie chĭar tipărită, ea nu încetéză de a fi nescrisă, căcĭ se nasce şi trăesce într'un mod nescris. Scrisul o copiază; dar copia nu este originalul cel viŭ, original ce continuă a se mişca şi a se schimba după ce i s'a scos portretul, încât ajunge cu timpul, în bine saŭ în reŭ, a nu maĭ semĕna unul cu altul. Dacă reproducţiunea cea scrisă isbutesce a se respăndi în popor, numaĭ atuncĭ, sub forma'ĭ cea petrificată, ea devine literatură poporană scrisă saŭ, maĭ precis, carte poporană.

Literatura poporană cea scrisă, chĭar când o învaţă cineva pe din afară, nu încetéză totuşĭ de a fi scrisă, căcĭ se nasce şi trăesce într'un mod scris. Ea este o statuă, uneorĭ plină de plasticitate, de expresiune, de colorit, dar fără mişcarea cea reală a vieţeĭ. Trecĕnd în graĭul cel viŭ, dacă ea reuşesce a prinde rădăcină în popor, începĕnd a cresce ca ce-va noŭ şi adesea perḑĕnd orĭ-ce urmă exteriórǎ a fiinţeĭ sale de maĭ 'nainte, atuncĭ devine literatură poporană nescrisă.

Ambele categorie se pot contopi; însă originile lor, cea scrisă şi cea nescrisă, sînt diverse.

§ 6. Literatura poporană cea nescrisă este opera unuĭ întreg popor, saŭ chĭar a uneĭ ginţĭ întregĭ, a umanităţiĭ. Acela care a compus pentru prima óră o doĭnă, doĭna nu este a luĭ, căcĭ ea a sburat slobodă în aer, lipsită de vre-un semn individual, şi din aer, nepironită prin nemic, a prins'o în sbor un altul, apoĭ un al doilea, un al treilea şi aşa maĭ încolo, în aceĭaşĭ ţéră saŭ pînă la marginile pămîntuluĭ, fie-care adăugând saŭ suprimĕnd câte ce-va, fără a da sémă nimĕnuĭ

de ceĭa ce face, de vreme ce lucrul nu este al nimĕnuĭ. Lipsaĭ de orĭ-ce fixitate este atăt de pronunţată, încăt se întămplă adesea că acelaşĭ individ spune altfel bucata cea poporană de căte orĭ o repetă, ca acea căntăréţă italiană, care schimba mereŭ cuvintele cântecului, dicênd cu naivitate că aşa'ĭ convine: "così mi viene".

Literatura poporană cea scrisă, fie căt de anonimă, este o operă individuală. Din însuşĭ momentul nasceriĭ sale, ea se fixéză prin scrisóre. O dată încuĭbată în popor, ea va fi citită de miĭ de gure, dar numaĭ citită, póte încă abia silabisită, fără a se modifica, fara a căştiga saŭ a perde, fără a primi la tot pasul căte o nuanţă nouă, positivă saŭ negativă, dela fie-care dintre ceĭ ce o propagă, cel puţin în aceĭaşĭ ţéră din aceĭaşĭ epocă.

Colectivă prin origine, nestatornică în traĭul seŭ, acésta este literatura poporană cea nescrisă; individuală prin nascere, fixă în fond şi 'n formă într'un moment dat, acésta este cartea poporană.

Dar pentru ca ambele să fie p o p o r a n e: una—fiĭcă de sânge, cea-l'altă—fiĭcă de suflet a poporuluĭ; pentru ca ambele să se pótă substitui una alteĭa, să se pótă metamorfosa una într'alta, astfel că une-orĭ este a-nevoe a trage între ele o linie de demarcaţiune; trebuĭ ca ambele de o potrivă să oglindéscă poporul, ambele să fie popor el-însuşi, căcĭ poporul în realitate ĭubesce numaĭ pe sine-şĭ. Nicĭ o dată o carte nu va deveni poporană, dacă ea nu vorbesce în graĭul cel necĭoplit al poporuluĭ; dacă nu resfrânge credinţele poporuluĭ, speranţele luĭ, slăbicĭunile luĭ; dacă scie ce-va maĭ mult decăt ce scie poporul în patriarcala luĭ nesciinţă.

§. 7. Literatura poporană cea scrisă, ca şi cea nescrisă, călătoresc din limbă în limbă; dar ele nicăirĭ nu se traduc, ci se t r a n s f o r m ă.

Orĭ-ce popor posedă o formă proprie a sa, primind ca al seŭ numaĭ ceĭa-ce corespunde aceleĭ forme specifice, care se

modifică şi ea din epocă în epocă, provocând atuncĭ modificărĭ correlative în tot ce este poporan.

Literatura poporană cea nescrisă sufere astfel o triplă rotaţiune: 1° prin trecere din gură în gură; 2° prin trecere din ţéră în ţéră; 3° prin trecere din epocă în epocă. Ultimele doă din aceste rotaţiunĭ îĭ sînt comune cu cartea cea poporană. Şi ea se transformă de asemenea, când se împrumută dintr'o altă limbă, multe lucrurĭ adăugându-se, unele suprimêndu-se, o sémă prefăcêndu-se, pînă ce planta cea exotică capĕtă un aer indigen. Şi ea, pe de altă parte, se adaptéză din timp în timp la vederile momentuluĭ, prin copiştĭ— dacă circulă în manuscript, prin editorĭ—dacă este tipărită.

De aci resultă mulţimea varianturilor ale orĭ-căriĭ cărţĭ adevĕrat poporane: varianturĭ externe şi varianturĭ interne, deşi maĭ puţine, negreşit, decât nenumĕratele varianturĭ ale literatureĭ poporane celeĭ nescrise, carĭ se datoresc maĭ cu deosebire treceriĭ din gură în gură.

§ 8. Literatura poporană cea nescrisă se nasce într'un mod spontaneŭ. Ea este efectul impresiuniĭ, nicĭ o dată a premeditaţiuniĭ. Un sentiment involuntar — şi iată o doĭnă; o întâmplare, o catastrófă—şi iată o baladă; un fenomen, o credinţă, un joc de cuvinte — şi iată o legendă, un basm; o păţélă — şi iată un proverb; o asociaţiune de ideĭ, o analogiă neaşteptată — şi iată o ghicitóre.

Cartea poporană, din contra, nu este şi nu póte fi spontaneă. Ea presupune tot-d'a-una o intenţiune, o tendinţă, o ţintă precisă din partea autoruluĭ. Scriitorul vrea ca alţiĭ să petrécă, să rîḑă, să créḑă, să înveţe, să imite saŭ să se ferésca. El v r e a. In casul cel maĭ bun, tot încă este ce-va silit.

In literatura poporană cea nescrisă predomnesce elementul liric; în cartea poporană — elementul didactic. Dintr'o parte, i n s p i r a ţ i u n e; de cea-l'altă, a s p i r a ţ i u n e.

Generalmente, cartea poporană nicĭ nu afectéză măcar de a fi tot una cu literatura poporană cea nescrisă. Ea pretinde a da poporuluĭ nu cela ce el are deja, ci cela ce'ĭ lipsesce. dar ca-

re să-ĭ convină, să-ĭ placă, să-ĭ fie pe înţeles. Pînă la un punct, ea se crede a fi superióră opereĭ proprie a poporuluĭ. Ea are aerul de a se pogorî pînă la popor.

§ 9. O trăsură comună importantă între ambele ramure ale literatureĭ poporane este anonimitatea lor.

O carte poporană cu numele autoruluĭ, e ce-va excepţional; şi chĭar când se întâmplă acésta, în cele maĭ multe casurĭ numele este fictiv. Adesea un personagĭu real ca «marele Albert» de exemplu, ca papa Leone III, ca împăratul Eracliŭ, ca Laensberg, ca Nostradamus, ca apostolul cutare saŭ cutare, ca însuşĭ Mântuitorul, devine un nume t i p i c, căruĭ i se atribue sute de apocrifurĭ disparate.

Din anonimitate, fie pentru literatura poporană cea nescrisă, fie pentru cărţile poporane, decurge o consecinţă fórte caracteristică.

Producţiunile poporane nescrise, sburând fără control din gură în gură, se întâlnesc, se 'ncrucişéză, se confundă. Dacă doă saŭ maĭ multe bucăţĭ separate sînt omogene saŭ analóge, dacă ele presintă unele puncturĭ de contact, dacă una ar puté să figureze ca început saŭ continuaţiune orĭ epizod la o altă, une-orĭ chĭar prin antitesă, ele se combină împreună, formând o singură bucată.

Câte cântece nu s'aŭ combinat astfel din fragmente poetice maĭ vechĭ! Câte basmurĭ, deosebite prin sorginţĭ, nu s'aŭ cusut cu dibăcia în câte un singur basm! Pînă şi proverbele saŭ ghicitorile, maĭ apĕrate de remaniare prin laconismul lor, sînt expuse la o asemenea «atracţiune moleculară».

Aceĭaşĭ lucrare produce anonimitatea asupra cărţilor poporane. Şi ele se amalgaméză. Fie-care copist saŭ noŭ editor are dreptul şi resimte chĭar un fel de ispită de a amesteca doă saŭ maĭ multe cărţĭ poporane într'una singură, dacă crede că va deştepta prin acésta maĭ mult interes în cititoriĭ seĭ, saŭ că'şĭ va ajunge maĭ bine la scop.

In cartea poporană, ca şi'n literatura poporană cea nescrisă, este fórte anevoe, une-orĭ aprópe peste putinţă, a dis-

tinge printr'o analisă minuţiósă diversele părţĭ constitutive ale unuĭ atare conglomerat.

Dificultatea este şi maĭ mare, când se întâmplă — un cas destul de obicĭnuit — amestecul aşa ḑicênd hibrid între ambele ramure ale literatureĭ poporane, fie-care amestecată deja maĭ de'naintea în propriul seŭ cerc. Bucata poporană nescrisă mixtă *A* s'a combinat din bucăţĭ poporane separate *k*, *l*, *m*; cartea poporană mixtă *B* s'a combinat în acelaşĭ mod din cărţĭ poporane distinse *r*, *s*, *t*. *A* şi *B* fiind egalmente impersonale, adecă aparţinênd tuturora de o potrivă, fără a fi a nimĕnuĭ în parte, se combină la rîndul lor într'un al treile corp de doă orĭ mixt: $A\ (k+l+m)+B\ (r+s+t)$.

Este o adevĕrată tortură pentru un critic!

§. 10. Orĭ-cum ar fi, cartea poporană represintă deja un pas făcut din sfera literatureĭ poporane în sfera literatureĭ culte: are şi ea un a u t o r, are o t i p o g r a f i ă, are un e d i t o r.

In literatura cea cultă ea ocupă însă, retrasă departe la margine, un fel de mahală, despre care nu scie maĭ nemic şi nu vrea să scie centrul oraşuluĭ.

Autoriĭ cărţilor poporane sînt câte o dată maĭ-maĭ ómenĭ de geniŭ, după cum a fost Dougal Graham în Scoţia saŭ Anton Pann la noĭ; şi totuşĭ pe terenul literatureĭ culte eĭ n'ar fi fost în stare de a scrie un articolaş cât de mediocru într'o fóiă de a doua mână.

Tipografiĭ şi editoriĭ cărţilor poporane păstréză fórte adesea *incognito*, ca şi autoriĭ lor. Une-orĭ nu se arată pe frontispiciŭ nicĭ măcar locul unde s'a publicat misteriósa broşură, ba nicĭ măcar anul. Pentru culmea mistificaţiuniĭ, se pune câte odată pe titlu că «s'a tradus» dintr'o limbă din care nu s'a tradus. Poporul crede!

Unele localităţĭ în diferite ţerĭ îşĭ apropriaseră monopolul tradiţional de a tipări cărţĭ poporane. Aşa sînt Köln şi Nürenberg în Germania, Troyes şi Montbelliard în Franţa, adevĕrate oraşe-vechiture ale Europeĭ, pentru carĭ nu s'a sfîrşit încă vécul de mijloc.

Maĭ pe scurt, literatura cea cultă, chĭar când dă ce-va poporuluĭ, îĭ aruncă pe furiş numaĭ cela-ce lépădă ea-însășĭ!

§ 11. Şi totuşĭ, înainte de a se desfăşura într'o limbă o literatură cultă, cartea poporană, în curs de secolĭ, este unica literatură a naţiuniĭ întregĭ, a tuturor claselor societăţiĭ, a boĭeruluĭ ca şi a ţeranuluĭ, nivelaţĭ prin lipsă de cultură.

Tot aşa se petrece atuncĭ, când literatura cea cultă a uneĭ naţiunĭ şĭ-a ales ca mijloc de expresiune o limbă străină, după cum a fost latina în Occidinte. Aprópe totalitatea scrierilor medievale în limbe naţionale, nu lătinesce, sînt nesce adevĕrate cărţĭ poporane.

§ 12. Alt-ceva nu maĭ puţin caracteristic.

Gusturile intelectuale ale copiluluĭ, fie chĭar un fiiŭ de principe, nu se pré-deosebesc, pînă la o vrîstă óre-care, de gusturile intelectuale ale poporuluĭ.

Copilul din tóte straturile sociale ĭubesce literatura poporană cea nescrisă; copilul din tóte straturile sociale citesce cu pasiune cărţile poporane, maĭ ales cele romantice.

§ 13. Multe cărţĭ poporane, ca şi unele producţiunĭ nescrise ale poporuluĭ, deşi sînt fórte respăndite, mereŭ repetate saŭ mereŭ citite, par totuşĭ a fi—după cum am maĭ spus'o—absurde saŭ chĭar ridicole.

Sînt nesce nemicurĭ în tótă puterea cuvîntuluĭ, dar nemicurĭ importante.

Popularitatea lor — facem aci o deosebire dittologică între p o p o r a n şi p o p u l a r, termenul cel de'ntâĭu indicând ceĭa ce aparţine poporuluĭ, ĭar cel-l'alt denotând ceĭa-ce este ĭubit de popor — popularitatea lor nu diferă în fond de popularitatea unuĭ individ. Individul cel popular póte să fie un smintit saŭ un ignorant; el n'ar fi ajuns însă la popularitate, dacă nu era la nivelul societăţiĭ sale, dacă n'o represinta într'un punct óre-care maĭ fotograficesce decăt ceĭ cu minte saŭ ceĭ învĕţaţĭ.

Aşa este şi cu popularitatea cea mare a unor secăture scrise saŭ nescrise ale literatureĭ poporane.

Sub raportul istoric, ca oglindă socială, ele posedă o nespusă valóre.

Nu maĭ puţin sub raportul linguistic, ca unele ce cugetă şi vorbesc într'o cestiune dată întocmaĭ ca poporul.

§. 14. De când cu tiparul, cărţile poporane apar generalmente în broşurèle de format fórte mic, între 16-32 de pagine, afară numaĭ dóră de cele romantice, ce-va maĭ lungĭ. Ele se vînd atât de eften, încât nu e ţeran saŭ muncitor care să nu-şĭ pótă cumpĕra şi el o cărtecică. Cu tóte astea, editura câştigă nepovestit, din causa immensuluĭ numĕr de exemplare ce se împrăştiă, retipărindu-se pe maĭ nemic în fiecare an, saŭ chĭar maĭ de multe orĭ pe an. Când cartea poporană este pré-scurtă, cuprinḑĕnd abia vr'o 2-3 pagine, ea se publică la un loc cu o altă saŭ cu alte, cu carĭ se înrudesce prin materiă saŭ prin tendinţă, une-orĭ din capriciul editoruluĭ.

O asemenea grupare a cărţilor poporane era şi maĭ obicĭnuită înainte de introducerea saŭ respândirea tiparuluĭ. Copiştiĭ le scrieaŭ adesea maĭ multe într'un singur volum, căcĭ cititoriĭ preferĭaŭ a avé întrunită o mică b i b l i o t e c ă p o p o r a n ă, ce-va maĭ compact, în loc de nesce spulberate foiţe, expuse maĭ lesne a se strica saŭ a se perde. De aci urmézǎ că vechile cărţĭ poporane în diferite limbe s'aŭ conservat pînă la noĭ maĭ cu sémă în aşa numiţiĭ *codices manuscripti miscellanei*.

Atarĭ *codices* sînt câte o dată de o varietate extremă, precepte religióse figurând alăturĭ cu recepte medicale şi romantul alăturĭ cu astrologia. Maĭ adesea cuprinsul unuĭ *codex* e omogen: numaĭ religios, numaĭ astrologic etc. Este o raritate excepţională de a da cine-va peste o mică carte poporană scrisă a-parte, şi acésta numaĭ dóră în nesce condiţiunĭ éräşĭ excepţionale, bună-óră cusută la un volum, manuscris saŭ tipărit.

§ 15. Ca specimen romănesc de carte poporană manuscrisă conservată separat, deşi fórte mică, ne póte servi o bucată curiósă, d'o cam dată inedită: *Istoria tutunuluĭ*.

Reposatul meŭ părinte descoperise în biblioteca poetuluĭ basarabian Costache Stamate căte-va foĭ scrise de mână, legate la un loc cu Acatistul cel tipărit de către Samuil Klain în Sibiĭu la 1801 şi copiate, pe la începutul acestuĭ secol, după un exemplar maĭ vechĭu.

Iată bucata în cestiune, transcrisă întocmaĭ cu litere latine:

«Istorii pentru tĭutĭun. Ascultaţi ĭubiţii mei blagosloviţ, o învăţă-«tură foarte de folos pentru creştini, însă mai ales pentru care vor «fi căzut întru aćastă greşală ră ş' înşălăcĭune diĭavoléscă, însă di vor «fi băut tĭutĭun. Acĭastă carte este scoasă di pre limba letinéscă «prin limba moldovenéscă cu nevoinţa marelui dascal al Ierusalimu-«lui kir Silivestru, care au ales din multe cărţi a sfinţii părinţi din «Ierusalim, zăcănd: — Inchinăndu-se la sfăntul mormănt al Dom-«nului nostru Is. Hs. şi şăzănd şi eu pe o piĭatră şi vorbind de ale «noastre vorbe sufleteşti, o minune ca aćasta văzurăm şi auzirăm, «adică undi veniră un stareţ bătrăn şi să închină sfăntului mormănt «şi apoi să întoarseră către noi făcănd închinăciune; noi am zăs: «Dumnezeu să te erte, părinte! Ĭar el începu cu lacrămi a spune «zăcănd: — O minune ascultaţi, fraţilor; să vă spuĭu o întămplare «ca aćasta ce am văzut întru aćasta cale fiind; că eu, fraţilor, lă-«cuescu întru o peşteră de 75 de ani, ce să chiamă Araviĭa. Acu, «işind la lume să viu să mă închin sfăntului mormănt a Domnului «nostru Is. Hs. şi mergănd, am întălnit un om nalt şi cu o falcă «mare şi cu una mică şi cu nasul foarte mare, ĭar el trecu pe lăngă mine «şi tăcè; ĭar eu stătuĭu şi găndiĭu şi cunoscuĭu că nu-i creştin pă-«măntĭan, ce poate să fie un diĭavol; şi nu lăsaĭu lucru slab, ce în-«dată mă luaĭu după dănsul şi, fiind voĭa lui Dumnezău, îl găsăĭu «într'un munte înalt al Carmilului, şi făcè o grădină cu zădĭu de «piĭatră şi săpa în grădină şi sămăna; ĭar eu m'am apropiĭat de «dănsul şi am zăs: spune'mi, ce sapi şi ce sameni? ĭar el nu răs-«punsă nić ca cum; ĭar eu zăsăĭu că: te voĭu jura pe numele în-«păratului vostru Satana, parte de el să nu ai de nu-m vei spune «ce sameni acolo; ĭar el cu mare greu îm spusă aşa, adică printr'o «trestie lungă di-m şopti la ureche dintr'ănsa şi zăsă: — Părinte «sfinte, eu sănt Galaar, dimonul care sănt căpitan preste toţi dracii «şi sănt mai încredinţat la împăratul nostru Satana pentru slujbele

'care-i fac cu credință; și mai mult pentru aćasta am socotit noi 'toți pentru ca să facem și noi noao vre o mirodenie, și nĭ-am străns 'toți în muntele acesta al Carmilului, și socotind aćasta adică am 'pus o tidvă și nĭ-am beșit într'ănsa toți, și am zăs, că ce va iși 'dintr'ănsa să ne fie spre mirosul nostru; și am pisat'o și s'au fă-'cut sămănța aceĭa tĭutĭun, și va fi noao miros, că aceĭa va trage 'oamenii pre nasuri și pre guri, și ăntăĭu vor tragi păgănii și apoĭu 'Țiganii și apoĭu creștinii, și se va înmulță dela răsărit până la 'apus, și să va îndemna boerii, încă și din cei bisăricești, că va fi 'mai cu prețu decăt tămăĭa; și întăĭu va trage tĭutĭun, apoĭu va 'mergi la biserică; și măcar de nu vor trage unii, dar cum vor iși 'dela biserică după sfănta nafură, îndată vor trage tĭutĭun; și fără 'tămăi or putè trăi, ĭar fără tĭutĭun nu vor putè nici o ză; și gura 'lor vor pute ca cuibul pupăzăi, și dinței lor va avè smoală; și or-'care va be, îndigrabă or-ce voe a noastră va face, și mai cinstit 'la înpăratul nostru va fi; măcar de trei ori de va trage cu totul 'la noi va fi, și mai cinstit ăl vom face din plata sa, și parte di'n-'părăței ăi vom face. Deci cine s'ar întămpla ca să cadă întru 'aćastă greșală și înșălăcĭune dĭavoléscă, cu toată blagoslovenĭa 'ne rugăm ca să se lasă și să se părăsască de acel lucru dĭavo-'lesc; ĭară cine s'ar întămpla să nu créză sau să nu să părăsască 'de acel lucru înșălătorĭu, unul ca acela să fie legat și afurisăt de '15 părinți de a Ierusalimului, di vremi ce să face prieten și prii-'mitorĭu tocmelelor dĭavolești; ce mai vărtos de aclasta să se fe-'réscă și cu totul să se lepede, și încă și pe alțăi să învețe a să lepăda; 'și pentru aćastă greșală datorĭu este fieşte-care, din cei care vor fi 'căzut întru acest păcat, tămăe bisericei să aducă în toată vremĭa; 'și care să va lepăda de acest păcat, acela să fii blagoslovit și fe-'ricit în vecii vecilor, amin.»

§ 16. Textul nostru, scris cum se vorbesce în Basarabia, ḑice că s'a tradus din lătinesce în moldovenesce «cu nevoința mareluĭ dascal al Ierusalimuluĭ kir-Silivestru».

Prin urmare, acel «kir-Silivestru» era Român, saŭ cel puțin sciea romănesce.

Ne îndoim pré-mult să fi existat vre-o dată la Ierusalim, saŭ pe aĭurĭ în Asia, un asemenea «mare dascăl».

Și apoĭ, chĭar să fi existat, tot încă el nu putea să tra-ducă pe cele căte-va pagine din «limba letinéscă», și 'n a-

celașĭ timp să le compileze „din multe cărțĭ a sfințiĭ părințĭ din Ierusalim".

In fine, în Palestina fiind aprópe necunoscuțĭ Țiganiĭ, este cu desăvîrșire neprobabil, ca un drac de acolo să fi spus că tutunul „întâiŭ vor trage păgâniĭ și apoĭ Țiganiĭ", cela-ce, din contra, se potrivesce fórte bine în gura unuĭ drac din România.

Părintele meŭ îșĭ deduse ostenéla de a urmări, dacă nu cum-va Rușiĭ vor fi avênd vr'o istorióră analogă asupra tutunuluĭ, și a constatat, în adevĕr, că posedă și eĭ în acéstă privință o carte poporană, publicată de către contele Kușelev-Bezborodko,[5] dar care diferă cu totul de cea română.

În Rusia meridională se povestesce, că tutunul a crescut din cadavrul Herodiadeĭ, fiind-că tăiase capul luĭ Ion Botezătorul.[6]

La Serbĭ, tutunul s'a născut din intestinele ereticuluĭ Ariŭ.[7]

Se scie că la Spaniolĭ, din contra, tutunul e considerat ca o „ĭérbă sfântă".[8]

In scurt, *Istoria pentru tiutiun*, așa după cum o vedem maĭ sus, este o invențiune curat românéscă a vre-unuĭ călugăr nefumător, carele s'a credut dator, pentru a reuși maĭ bine în cruciata sa contra tutungiilor, de a inventa tot-odată pe „un mare dascăl al Ierusalimuluĭ kir-Silivestru".

Este sigur, în orĭ-ce cas, că maĭ mulțĭ bunĭ creștinĭ aŭ renunțat la pipă din causa acesteĭ cărtecele, decât din îndemnul celor maĭ savante tractaturĭ igienice!

§ 17. D. S. F. Marian a cules în Bucovina doă legende poporane române fórte interesante, carĭ nu sînt fără legătură cu „Istoria tutunuluĭ".

5) Kostomarov, Памятники старой русской литературы, Petersburg, 1860, p. 427-34.

6) Dragomanov. Малорусскія народныя преданія, Kiev, 1876, p. 18.

7) Karadzić, Живот и обичаји народа српскога, Beograd, 1867, p. 231.

8) De Gubernatis. *La mythologie des plantes*, t. 1, Paris, 1878, p. 109.

Una, audită în satul Horodnic-de-sus, sună în următorul mod:

«Doĭ dracĭ aŭ voit o dată să ĭea de soţiă pe féta unuĭ boer. Insă «preotul din loc n'a voit să-ĭ cunune cu dînsa. Supĕrându-se dracul «cel maĭ mare că nu-şĭ póte împlini dorinţa, se duse şi se spîndu-«râ de un plop. Insă acesta s'a clătinat o dată bine, şi a svîrlit pe «dracul cine scie unde, de s'a prefăcut în sălitră şi pulbere când a «picat la pămînt. Dracul cel maĭ tînăr, care încă era de faţă, ve-«dênd acésta, se'nspăĭmîntâ şi alergâ în ruptul capuluĭ la ĭad. Cum «ajunse aci, spuse celuĭ maĭ mare peste dînşiĭ ceĭa ce a pĭ.ţit ĭăr-«tatul seŭ. Atuncĭ dise Scaraoţchi, maĭ marele dracilor: — Staţĭ, că «eŭ am maĭ mult folos din el decăt din noĭ. — Şi după ce rosti «cuvintele acestea, eşi din ĭad şi se porni spre dracul cel mort, «unde aflâ o mulţime de tutun crescut din trupul luĭ. Vedênd acésta, «Scaraoţchi s'a întors înapoĭ la ĭad şi a trimis treĭ dracĭ în lume să «semene tutun pretutindene, etc.»

Aci e locul de a observa, că însuşĭ numele de *Scaraoţchi*, epitetul moldovenesc al Sataneĭ, este de provenință c ă r t u-r ă r é s c ă, fiind aprópe fără nicĭ o modificare slavicul Искаріотски «Ἰσκαριώτης», porecla vîndĕtoruluĭ Iuda, carele, după ce-l luase dracul, a reuşit pe semne să-l restórne şi să-ĭ ĭea locul pe tronul Infernuluĭ.

§ 18. Cea-l'altă legendă, culésă în satul Mănăstióra, e maĭ lungă.

Intr'o mănăstire, condusă de sântul Vasile, s'a introdus dracul, petrecênd călugărese vr'o şése anĭ şi asistând regulat la serviciul divin, dar furişându-se din biserică din dată ce se începea cheruvicul. Observând acésta şi deşteptându-i-se o bănuélă, sântul Vasile a pecetluit într'o di cu crucĭ tóte întrările şi eşirile bisericeĭ:

«Diavolul, care nicĭ nu visase de ceĭa-ce i s'a pregătit, când s'a «început cheruvicul, a dat să ésă pe uşă afară, dar vedênd uşa pe-«cetluită cu cruce, se întórse repede la ferestre; aicĭ încă eraŭ crucĭ, «se repedi dar în vîrful turnuluĭ, însă, neputênd eşi nicĭ pe aci din «causă că şi turnul era pecetluit cu crucĭ, picâ de o dată în mijlo-«cul bisericeĭ şi se prefăcu în dohot. Vedênd acésta St. Vasile, po-«runci celor-l'alţĭ clericĭ să rădice de grabă dohotul cu pétra unde «a cădut diavolul, să'l scóţă afară şi să'l arunce într'o rîpă mare

„care se afla în apropierea bisericeĭ. Clericiĭ făcură cum le-a po-„runcit St. Vasile, luară adecă dohotul şi pétra, şi le aruncară în „rîpă. Din dohotul acesta a crescut apoĭ o buruénă mare şi grasă, „adecă tutunul . . . „

Urméză după aceĭa, cum un alt drac a întrat într'o fétă de împărat, care n'a putut să se vindice pînă ce nu i s'a adus foĭ de tutun, şi de atuncĭ s'a lăţit tutunul peste tótă faţa pămîntuluĭ.„

§ 19. D. Marian adaugă:

„Aceste legende, cred eŭ, vor fi fost causa de uniĭ preoţĭ „bătrînĭ predică fórte mult contra fumatuluĭ, condamnând pe „toţĭ fumătoriĭ şi spuindu-le că tutunul este érba dracu-„luĭ.„[9])

Iată dară de unde s'a născut şi „Istoria tutunuluĭ„. Cartea poporană şi legendele poporane nu sînt în casul de faţă decăt treĭ varianturĭ ale aceluĭaşĭ motiv, care s'a desfăşurat pe de o parte pe cale scrisă, pe de alta pe cea nescrisă.

E greŭ însă a decide, dacă prototipul lor comun a fost o carte poporană trecută în legendă, saŭ o legendă poporană trecută în carte, atăt de strînsă este une-orĭ împletecirea celor doă ramure ale literatureĭ poporane.

§ 20. Nu atăt de rare, şi totuşĭ mult maĭ preţióse decăt cărţile poporane isolate, cel puţin cele manuscrise, sînt codificările lor într'un singur volum, căte o dată fără nicĭ o analogiă între diferitele bucăţĭ înşirate una după alta.

Un frumos specimen romănesc de acéstă natură este manuscriptul de pe la finea secoluluĭ trecut, descoperit de d. I. C. Bianu.

Un „logofăt Ioniţă Giurescu„, probabilmente Bucurescén, s'a apucat la 1799 a copia împreună feĭ de feĭ de cărtecele, carĭ circulaŭ pe atuncĭ în popor, şi anume:

1°. *Pentru a doua venire a luĭ Hristos*, 4½ foĭ;

---

9) Marian, *Botanica poporană română*, în *Albina Carpaţilor*, 1879, p 311-12.

2°. *Trepetnic de semne*, pe 4½ foĭ, explicând consecințele tuturor «clătirilor» posibile ale corpuluĭ uman, bună-óră: «De «să va clăti vîrful capuluĭ, veĭ dobăndi saŭ va dărui Dumne- «zău cocon fórte învățat, etc.»

3°. *Zilele cele rele ce au arătat Dumnezău lui Moisi*, urmate de: *Zile bune preste an*, pe 1 fóiă; de exemplu: septembre 3, 8, 24 — ḑile rele, pe când septembre 1, 4, 5, 8, 10 etc. — ḑile bune.

4°. *Gromovnic al lui Iraclie înpăratul care au fost numărător de stele*, de doă orĭ copiat în manuscript, o dată maĭ ne'ngrijit pe 6½ foĭ, apoĭ maĭ caligrafic pe 8½ foĭ, arătând consecințele tunetuluĭ după «zodiele» fie-căriĭ lune, de ex.: «De va tuna în numărul berbeceluĭ, despre răsărit, va fi ro- «ƀie și peire multă, fiarăle pămăntului vor fi sătule și spre «stricare mare etc.»

5°. *Rojdanic*, pe 8½ foĭ, prevestind viitorul fie-căruĭ om după «zodia» sub care s'a născut, de ex.: «Iulie. Leu. De «va naște cocon într'acéstă lună, va fi gălbejos în față, și va «avé cinste dela toți etc.»

6°. *Dohtoriĭ*, pe 11 foĭ, cu recete și formule cabalistice contra a tot felul de bóle, între carĭ figuréză și «îndrăcirea» și la carĭ se maĭ aplică «slovele de cĭumă», scrise pe o pagină separată.

7°. *Calendar scos după limba ungurésca pă limba rumănésca*, pe 11½ foĭ.

8°. *Intrebări și răspunsuri trebuincĭóse și de folos spre învățătură celor ce vor citi*, pe 5 foĭ; o prescurtare de catechism în dialog între «dascăl» și «ucenic».

9°. O însemnare fără titlu, pe 1½ fóiă, despre consecințele ḑileĭ în care cade Crăcĭunul, de ex: «Duminică de să va în- «tămpla crăcĭunu, ĭarna va fi înnoită și ré etc.»

10°. In fine, pe 64 foĭ, cam jumătatea manuscriptuluĭ întreg: *Viața și povestea și lucrurile marelui înpărat Alexan-*

dru Machedon din cetatea lui Filip craiu, cum făcu războae cu tóte dihaniile pămăntului și fu înpărat a toată lumé.

§ 21. Afară de No. 7, unde se ḑice că s'a ‹scos după limba ungurescă›, restul nu ne arată vre-o proveninţă străină, ca şi când ar fi nesce lucrărĭ curat românescĭ.

Tóte cele ḑece bucăţĭ sînt anonime, căcĭ nimenĭ nu se va încerca, negreşit, a lua la serios pe ‹Iraclie înpăratul›, pretinsul autor al N-ruluĭ 4.

NNo. 1 şi 8 sînt de categoria religiósă; No. 6 e medical; No. 10 e romantic; NNo. 3, 4, 5 şi 7 sînt astrologice; NNo. 2 şi 9 sînt de asemenea profetice, dar fără intervenirea stelelor.

Este un *codex manuscriptus miscellaneus* în tótă puterea cuvîntuluĭ, îmbrăţişând o adevĕrată bibliotecă poporană localisată şi anonimă, deşi, după cum am maĭ spus, nu tot-d'a-una colecţiunile de acest fel sînt atăt de variate: în tesă generală, se specialiséză şi ele pînă la un punct, ca şi bibliotecele cele sciinţifice.

§ 22. Tóte cărţile poporane din manuscriptul logofĕtuluĭ Ioniţă Gĭurescu, scrise fórte românesce, sînt t r a n s f o r m a t e după originalurĭ din afară.

La unele abia titlul, devenit stereotip, maĭ vĕdesce originea exotică. Aşa *trepetnic*, literalmente ‹tremurător›, dela slavicul трепетъ ‹tremor›; *gromovnic*, dela sl. громъ ‹tonitru›; *rojdanic*=sl. рождєникъ ‹qui natus est›.

Am ḑis că unele titlurĭ de cărţĭ poporane deveniseră la noĭ stereotipe.

Românul sciea fórte bine, de exemplu, ce însemnéză *trepetnic*, dar nu maĭ avea consciinţă de slavismul saŭ măcar de străinismul acestuĭ cuvînt.

Vechĭul ‹Trepetnic› s'a publicat într'o mulţime de ediţiunĭ în timpiĭ din urmă, dintre carĭ una, acum de'naintea nóstră, o broşurică de 30 pagine in-64, se intitulézā aşa:

‹*Trepetnicul* cel mare, întru care se coprinde toate semnele ‹ce se fac la om, precum bătaĭa ochilor, a buzelor, și în scurt ‹de toate mișcările și încheeturile trupuluĭ omenesc ce sînt date ‹dela natură, tălmăcite *din limba Franțuzéscă* în limba Ro-‹mânéscă de un ĭubitor de al seŭ ném Românesc. A șése-‹spre-ḑecea tipărire. Prețul 30 parale. Bucurescĭ, Tipografia ‹Națională a luĭ St. Rasidescu, 1863.›

Ni se spune că s'a tradus ‹din limba *Franțuzéscă*›. Dar atuncĭ cum s'ar chiăma ‹Trepetnic›, dacă acéstă vorbă, fie ea venită orĭ de unde, n'ar fi ajuns la Românĭ ca un fel de termen tecnic?

Tot așa *Gromovnic* saŭ *Rojdanic* s'ar fi putut pune ca titlurĭ stereotipe la o cărtecică poporană localisată din grecesce saŭ din turcesce, ba și la o composițiune curat românéscă.

§ 23. O carte poporană póte să-șĭ atribue ad-libitum orĭ-ce proveninţă străină, alegênd'o după moda momentuluĭ. Intr'o ḑi ea va apare ca tradusă din slavonesce, într'o altă ḑi — din grecesce, apoĭ—din nemțesce etc., potrivit cu simpatiele internaționale ale poporuluĭ într'o epocă óre-care. Nemenĭ nu are dreptul a o desminți, de vreme ce ea este impersonală, ĭar prin urmare și fără naționalitate precisă.

Am veḑut deja maĭ sus, că ‹Istoria tutunuluĭ› s'a tradus din lătinesce numaĭ în imaginațiunea autoruluĭ.

Aci ni se presintă un al doilea cas de acéstă trăsură în caracteristica cărților poporane.

Trepetnicul dela 1863 ne asigură că s'a tradus ‹din limba Franțuzéscă›. Glumă! Francesiĭ nu aŭ nemic analog, căcĭ s'ar afla indicat în bogatul repertoriŭ al luĭ Nisard. Este absolutamente acelașĭ ‹Trepetnic›, pe care la 1799 îl copiase, neapĕrat după ce-va maĭ vechĭu, logofĕtul Ioniță Gĭurescu; și probă — ĭată începutul ambelor:

1799:	1863:
De să va clăti vărful căpului, veĭ dobăndi saŭ va dărui Dumnezeu cocon, fórte învățat va fi;	Vîrful capuluĭ de se va clăti, dobândă spune, saŭ va dărui Dumneḑeŭ un cocon;

De să va clăti încăetura capului, neşte striini neştiuţi vor veni şi vor aduce dobăndă;

De să va clăti chica, în oaste vei merge şi iar sănătos vei veni;

De să va clăti tămpla capului despre drépta etc.

Incheetura capuluĭ de se v clăti, neşte streinĭ neştiuţĭ vo veni şi darurĭ îţĭ vor aduce;

Chica de se va clăti, în oast 7 anĭ veĭ merge şi veĭ veni să nătos la casa ta;

Tâmpla capuluĭ de drépta clă tindu-se etc.

S'a schimbat construcţiunea sintactică şi s'a adaus—pentr conformitate cu legislaţiunea momentuluĭ — 7 anĭ la serviciu militar; altfel este tot una.

E fórte probabil, că Giurescu a copiat Trepetnicul după u exemplar românesc tipărit la 1743, pe care'l indică reposatu Iarcu.[10])

Redacţiunea romănéscă nu póte fi decât o transformare, ma mult saŭ maĭ puţin depărtată, a uneĭ vechĭ redacţiunĭ sla vice, prin care s'a întrodus la noĭ însuşĭ titlul. La vecini Serbĭ, deşi există un Трепетник fórte apropiat de al nostru totuşĭ, prin fenomenul constatat maĭ sus în §-ful 9, el s' amalgamat acolo cu aşa numitul Сановник, adecă «Explicaţiu nea visurilor».[11])

§ 24. Tot dela Slavĭ nĭ-a venit *Rojdanicul,* iarăşĭ ca transformare, cu supresiunĭ, adaosurĭ şi schimbărĭ necontenite după cum lesne se póte convinge cine-va prin comparaţiune următoruluĭ pasagiu romănesc cu cel corespundětor dintr'o re dacţiune serbă:

De va naşte fată într'acéstă lună, va fi frumoasă, şi cu ochii roşii, şi va fi mănioasă şi-şi va certa bărbatul; şi de tănără nu-i va fi ruşine de nimic, şi de un bărbat va avé o gréţă mare, şi

Роди се дѣвица красна ли цемь, пльтію роумена, высок главою, зле очи имать, тѣлом срѣдьня, печаль не имать, лю та, за млада дрьза и свадлива нарочита моужа поиметь, и оу

10) Iarcu, *Biblioteca chronologică română*, Bucurescĭ, 1873, p. 4.
11) Novaković, Примери књижевности и језика, Beograd, 1877, p. 527-9.

de fecîorul dintăîu va avé o grijă, îar de alții să va bucura, și va boli de o mână, va boli și de picere și de tóte încăeturile, ce să porte 72 de nume ale lui Hristos, adecă canonul lui Hristos, să nu să apropie duhul necurat, și va boli de cap etc.

битькь еи боудеть или вь челяди или вь скотѣ. И о срѣдьнихь дѣтехь обрадоуеть се. Прѣмеждїе имать. г. лѣто. .е., .з., .аі., .л. Оскрьбить се оть бѣсна пса или оть змїе, нь не оумреть. Оть дрѣва свалить се и оть оурокь поболить. Оужась прїемлеть, нь да носи божіихъ словесь на оловѣ, и не озлобить се. Поболить главою etc.[12])

La sfîrșit redacțiunea română maî adauge aci o recetă medico-teologică, care lipsesce de tot în redacțiunea serbă:

‘. . . îar de să va războli, léc este rădăcină de turte cu untdelemn și lămăe albă, să le amestece toate la un loc și să să ungă peste tot și să să afume, și să slujască muceniței Marina.»

§ 25. Cele ‘72 de nume ale luî Hristos adecă canonul luî Hristos», menționate în pasagîul de maî sus din *Rojdanic*, îată încă o carte poporană, care se vede a fi fost pe atuncî atât de respândită între Românî, încât Gîurescu n'a credut de cuviință nicî măcar de a o copia.

Noî o cunóscem într'o mulțime de redacțiunî străine, dintre carî ne mărginim a cita una slavică și una francesă, ambele din secolul XVI.

In capul lor figurézǎ un fel de reclamă comercială despre eficacitatea doftorieî, care sună franțusesce așa: ‘Voici les noms de Jésus-Christ; quiconque les portera sur soi en voyage, tant sur la terre que sur la mer, sera préservé de toutes sortes de dangers et de périls, qui les dira avec foi et dévotion.»

Iată acum cele 72 de numî:

Власть. Сила. Слово. Животъ. Милость. Люби. Мудрость. Осотиръ. Пандократоръ. Пара-

Trinité †, Agios †, Sother †, Messie †, Emmanuel †, Sabaoth et Adonay †, Athanatos†, Jésus

12) Novaković, op. cit. p. 519.

клитъ. Свѣтъ. Трапеза. Пастырь. Овча. Цвѣтъ. Камень. Путь. Домъ. Риза. Основаніе. Глава. Чистъ. Женихъ. Владыка. Истина. Сынъ человѣческы. Еммануилъ. Начатокъ. Пръворожденны. Мессиа. Отьць. Творець. Саваотъ. Кириосъ. Святы духь. Милосерди. Заступникъ. Вождь. Слънце. Христосъ. Исцѣлитель. Богоутробны. Милостивы. Прѣвечны. Атанатосъ. Создатель. Агнець. Левъ. Тельць. Образъ. Слава. Азъ есмь иже есмь. Правда. Источникъ. Уста. Истинна. Радость. Началникъ. Елеонъ. Иерѣи. Пророкъ. Дверь. Вѣчны. Оправдание. Богъ. Троица нераздѣлима. Царь надъ всѣми царьми.[13])

†, Pentagna †, Agiagon †, Ischiros †, Eleison †, ô Theos †, Tetragrammaton †, Ely †, Saday †, Aigle †, grand Homme †, Vue †, Fleur †, Source †, Sauveur †, Alpha †, et Oméga †, premier Né †, Sagesse †, Vertu †, Consolateur †, Chemin †, Vérité †, et Vie †, Médiateur †, Médecin †, Salut †, Agneau †, Brebis †, Veau †, Espérance †, Bélier †, Lion †, Ver †, Bouche †, Parole †, ou Verbe †, Splendeur †, Soleil †, Gloire †, Lumière †, Image †, Pain †, Porte †, Pierre †, Épouse †, Pasteur †, Prophète †, Prêtre †, Saint †, Immortel †, Jésus-Christ †, Père †, Fils †, Homme-Saint †, Dieu †, Agios †, Résurrection †, Mischios †, Charité †, Eternité †, Créateur †, Rédempteur †, Unité †, Souverain Bien †, Évam †.[14])

După acéstă excentricitate, urméză pe acelaşĭ calapod «les noms de la sainte Vierge», apoĭ «les paroles que dit Adam» şi cine maĭ scie ce!

Ce e maĭ curios decât tóte, este că 'n Occidinte aceste galimatie se atribuĭaŭ luĭ papa Leone III, amiculuĭ luĭ Carol cel Mare. Titlul ediţiunilor latine este: *Enchiridion Leonis papae serenissimo imperatori Carolo Magno in munus pretiosum datum.*[15])

§ 26. După cum la noĭ o mare parte din cărţile poporane sînt de origine slavică, tot aşa la Slavĭ cele maĭ multe sînt de fabrică bizantină.

---

13) Tichonravov, Памятники отреченной русской литературы, Moscva, 1863, t. 2, p. 339—44.

14) Ap. Nisard, op. cit. t. 1, p. 187—8.

15) Ibid. p. 183.

Gromovnicul, bună óră, respăndit într'o mulţime de redacţiunĭ slavice fórte diferenţiate,[16]) de unde el a trecut şi la noĭ, carĭ îl cunóscem cel puţin în doă manuscripte, unul din volumul luĭ Gĭurescu şi un al doilea din colecţiunea d-luĭ Cipar,[17]) afară de o ediţiune tipărită în Bucurescĭ la 1795, identică cu textul luĭ Gĭurescu, este pur şi simplu grecul *Brontologiŭ*, menţionat în scriitoriĭ bizantinĭ la un loc cu *Selinodromiŭ*, cu *Calandologiŭ*, cu *Apocalipsul apostoluluĭ Paul*, cărţĭ poporane trecute de asemenea la Slavĭ, parte şi la Românĭ.

Să se observe, că şi la Grecĭ aceste «Tunetare», «Lunare», «Calendare» etc. circulaŭ pintre popor în redacţiunĭ divergintĭ, fiind numite generalmente la plural: τὰ λεγόμενα Βροντολόγια καὶ Σεληνοδρόμια ἢ Καλανδολόγια...[18])

Dacă nu tóte *Gromovnicele*, unul cel puţin se atribuĭa deja în Bizanţiŭ împăratuluĭ Eracliŭ.[19])

§ 27. Cea maĭ celebră însă din cărţile poporane, întrate în colécţiunea luĭ Gĭurescu, este *Alexandria*.

In secolul XVII ea se încuĭbase într'atâta la Românĭ, încât Miron Costin a credut de cuviinţă a o stigmatisa cu tot din-adinsul în Cronica sa:

«Scrie Plutarh, vestit istoric, la viaţa luĭ Alexandru Ma-«chedon, carele aŭ scris Alexandria cea adevĕrată, nu basme, «cum o scrie *o Alexandrie, din grecie orĭ dintr'alte limbe scósă* «*pre limba rumănéscă, plină de basne şi scornitur*ĭ.»[20])

Intre cărţile tipărite, pe carĭ le-a găsit Italianul Del Chiaro în Romănia pe la începutnl seculuĭ trecut, figuréză şi o ediţiune a *Alexandrieĭ*: «Alexandrie, o sia Storia di Ales-«sandro il Macedone, stampata in Lingua Valaca; ma detta «Storia è veramente curiosa per le molte favole che in essa

16) Novaković, op. cit. p. 524-7.—Tichonravov, op. cit. t. 2, p. 361—74.
17) Cipariŭ, *Principia*, p. 114.
18) Du Cange, *Glossarium mediae graecitatis*, Lugduni, 1688, p. 227.
19) Ibid. Supplem. p. 44.
20) *Letopiseţe*, ed. 1, t. 1, p. 256.

«vedonsi frammischiate.»[21]) Nu numaĭ acea edițiune, dar nicĭ una pînă la cea scósă în Sibiĭu la 1794, identică cu textul luĭ Gĭurescu, nu se maĭ póte găsi nicăirĭ, necunoscêndu-li-se nicĭ măcar anul publicațiuniĭ, tóte fiind de de-mult exterminate prin désă întrebuințare.

In edițiunile Alexandrieĭ, pe câte le cunóscem noĭ, se adauge tot-d'a-una la sfîrșit, ca un fel de apendice: *Vrednica de însemnare întîmplare a patru corăbierĭ rusescĭ, carĭ aŭ fost strîmtorațĭ de ĭarnă în ostrovul Spitzberg la anul 1743.* Incă un exemplu de acea grupare la un loc a cărtecelelor poporane, despre care am vorbit maĭ sus în §-ful 14. Un om nedeprins cu apucăturele acesteĭ ramure a literatureĭ poporane, s'ar întreba neapĕrat: ce are a face marinarul rusesc Șarapov cu sublimul eroŭ al Alexandrieĭ? Apoĭ de!..

§ 28. Se scie, că prototipul acesteĭ «Alexandrie», scris grecesce în seculul XI sub pseudonimul de Kallisthenes, s'a transformat, în proză și'n versurĭ, la tóte popórele din Europa, devenind retutindenĭ una din cărțile poporane cele maĭ favorite.[22])

Nu este fără interes de a observa, că cel maĭ vechĭu exemplar bulgaresc cunoscut al «Alexandrieĭ» s'a scris în Moldova la 1562.[23])

§ 29. La Românĭ, în privința vechimiĭ, dintre tóte cărțile poporane cele romantice, «Alexandria» rivaliséză numaĭ dóră cu «Varlaam și Iosafat», o altă producțiune bizantină, de proveniță indiană, dar atribuită sântuluĭ Ioan Damascen, fórte împrăștiată în diferite limbe și pe care la noĭ, pe la începutul seculuĭ XVI, o citĭa cu desfĕtare ilustrul Domn al Țereĭ-Românescĭ Négoe Basarab...[24])

---

21) Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Venezia, 1718, p. 44.

22) Dunlop, op. cit. p. 183, 482.—Cfr. Snellaert, *Alexanders geesten van Jacob van Maerlant*, Brussel, 1861, I-II. — Despre redacțiunĭ paleo-slavice, Jagić, *Historia knjizevnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, Zagreb, 1867, t. 1, p. 948 și urm.—O veche redacțiune bohemă versificată, în Hanka, *Starobylá skládánie*, t. 2, Praha, 1818, p. 151—264.

23) Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, p. 440.

24) *Invățăturele luĭ Négoe Basarab*, Bucurescĭ, 1843, p. 113, 121, 184, etc.

§ 30. Tocmaĭ atuncĭ când logofĕtul Ioniţă Gĭurescu codifica pe la 1799 vechile cărţĭ poporane ale Ţereĭ-Românescĭ, tóte în proză, o nouă carte poporană, de astă dată în versurĭ, căuta a se introduce la noĭ din Transilvania, şi a şi reuşit, în adevĕr, a deveni astădĭ una din cele maĭ respândite. Este *Istoria pré-frumosuluĭ Arghir şi a pré-frumóseĭ Elena cea măiastră şi cu pĕr de aur, adecă o închipuire sub care se înţelege luarea ţereĭ Ardéluluĭ prin Traĭan cesarul Rîmuluĭ.*

Prima ediţiune românéscă este cea din Sibiĭu la 1800. In prefaţă, Ioan Barac, "dascal normal în Braşov", mărturisesce că a tradus'o din unguresce: "Mulţĭ citesc istoria luĭ Arghir cea în limba unguréscă scrisă". Versificaţiunea în multe locurĭ se aprópiă de a poesieĭ nóstre poporane, cela-ce a concurs nu puţin la succesul cărţiĭ; de exemplu:

Tînărul dacă pornesce,
Departe călătoresce,
Singur numaĭ cu o slugă
Merge dând Domnuluĭ rugă.
O, Arghire! lungă cale,
Lungĭ necazurile tale!
Iea d'a-lungul délurile
Şi numĕră jghĭaburile....

D. Cipar posedă un manuscript în proză, pe 13 foĭ, cuprindĕnd un fragment din *Istoria luĭ Archirie*, despre care dice că ĭ-a remas dela strămoşu-seŭ, adecă cam de pe la începutul seculuĭ XVII.[25]) Nu va fi fost cum-va o primă încercare de a traduce românesce cartea cea poporană ungurésca? Orĭ-cum, pînă la prelucrarea cea versificată a luĭ Barac, ea n'a isbutit a se respândi pintre Românĭ.

Cĭudata ideă de a vedé în acest romanţ o alusiune la cucerirea Dacieĭ de cătră Traĭan nu este românéscă, ci aparţine chĭar Ungurilor. Póte tocmaĭ ea va fi îndemnat pe "dascălul

25) Cipariu, *Principia*, p. 116.

dela Braşov„ din patriotism, a traduce cartea romănesce. In catalogul Széchenian originalul maghiar este indicat aşa:

„*Argirus nevü Király-firul, es egy tündér Szüz-leanyról* „*Historia.* Sine loco et anno, in-8, fol. 16. Auctor est Albertus „Gergei, qui ex Italico sermone in hungaricum traduxit. Fa- „bella vero hac expressa esse dicitur subjugatae a Romanis „Daciae historia.„[26])

Pe la 1778, ḑicênd de asemenea că un Albert Gergej tradusese istoria luĭ *Argirus* din italianesce şi că prin ea se represintă cucerirea romană a Dacieĭ, renumitul Benkö adaugă că: „la ţeraniĭ Ungurĭ din Transilvania acéstă carte este atăt de „căutată, ca şi când ar fi ce-va sacru.„[27])

Cine va fi fost Albert Gergej şi când va fi trăit, nu scim. În orĭ-ce cas, traducerea luĭ Arghir „din italianesce„ este o farsă, ca şi maĭ sus traducerea Trepetniculuĭ nostru „din franţusesce„ saŭ a Istorieĭ tutunuluĭ „din lătinesce„.

Intre cărţile poporane italiane, vechĭ şi noue, în versurĭ şi'n proză, nicĭ un Arghir nu se află.

Misteriosul Albert Gergej a găsit originalul seŭ maĭ aprópe. Luând un basm romănesc, fórte popular la fraţiĭ noştri de peste Carpaţĭ, el l'a transformat într'o carte poporană unguréscă versificată, căriĭ — pentru maĭ multă véḑă — ĭ-a atribuit o origine italiană.

A susţine că basmul cel romănesc l'am fi împrumutat óre-când noĭ dela Ungurĭ, e peste putinţă; căcĭ dacă Unguriĭ ar fi avut la eĭ a-casă ce-va asemenea în gura poporuluĭ, ar fi fost absurd din partea luĭ Albert Gergej de a ḑice tocmaĭ poporuluĭ că a tradus din italianesce ceĭa ce poporul cunoscea maĭ de'nainte unguresce; pe când luând basmul dela Românĭ şi dându-l Maghĭarilor sub o altă formă, ca o noutate în limba lor, mistificaţiunea cea italiană se explică dela sine prin natura cea generalmente mistificativă a cărţilor poporane.

---

26) *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchenyi*, t. 1, pars 1, Sopronii, 1799, p. 35.
27) Benkö, *Transilvania*, Vindobonae, 1778, t. 1, p. 16-17.

Basmul romănesc în cestiune, ĭată cum este resumat de către frații Schott: ‘Un băiat, gonit de o mamă-vitregă, nimeresce ‘într’o pădure la un uriaș, cu ajutorul căruĭa prinde o ȡînă, ‘răpindu-ĭ cununa în timpul scăldătóriĭ. Fugênd dînsa, el plécă ‘după ea, apucă prin vicleniă treĭ darurĭ minunate dela treĭ ‘dracĭ, carĭ se certaŭ pentru posesiunea lor, și prin acele da‘rurĭ isbutesce a redobăndi pe ĭubita sa și se cunună a‘mîndoĭ.‚ [28])

Cele patru trăsure caracteristice: 1° ‘prinderea ȡîneĭ și perderea eĭ‚; 2°. ‘protecțiunea unuĭ uriaș‚; 3°. ‘surprinderea a treĭ darurĭ minunate dela treĭ dracĭ în cértă‚; 4°. ‘regăsirea finală a ȡîneĭ‚; acesta este fondul ‘Istorieĭ luĭ Arghir‚, către care transformatorul ungur a maĭ adaus, negreșit, unele particularitățĭ specifice maghĭare, de exemplu ‘Négra-cetate‚=*Fekete-város*, apoĭ grădina unde petrecea frumósa ȡînă etc.[29])

Cu acéstă carte poporană s’a întâmplat dară ce-va, care se întâmplă adesea în Linguistică. Englesiĭ aŭ luat dela Francesĭ cuvîntul *bougette* ‘pungă‚, l’aŭ prefăcut în *budget* cu sensul de ‘punga regeluĭ‚=‘vistieriă‚, de unde cu timpul vorba s’a întors înapoĭ în Franța cu modificațiunea englesă cea materială și ideală, ca și când ar fi ce-va curat englesesc. Tot așa Unguriĭ transformă într’o carte poporană a lor propriă un basm romănesc, și acea carte poporană ungurésca, astfel transformată, revine de aci la Românĭ ca un lucru unguresc, necesitând o nouă transformare.

Ca tip, compus din doă motive esențiale: 1°. ‘prinderea ȡîneĭ și perderea eĭ‚, 2°. ‘regăsirea finală a ȡîneĭ‚, motive complicate în fie-care sub-tip cu nesce ingrediente secundare diferite, povestea nóstră e cunoscută, fie ca basm, fie ca carte poporană, în maĭ tóte limbele. Nu alt ce-va este faĭmósa rapsodiă sanscrită despre regele Purûravas și ȡîna Urvaçî. Nu

---

28) Schott, *Walachische Mährchen*, Stuttgart, 1845, p. 355.

29) Cfr. Wolf-Mannhardt, *Zeitschrift für deutsche Mythologie*, t. 3 (1855), p. 312.

alt ce-va balada germană medievală despre ducele Frederic de Svabia și dîna Angelburg. Nu alt ce-va vechia istorióră persiană despre amorul vitézuluĭ cu dîna în romanțul Bahar-Danuș. Nu alt ce-va poema francesă din secolul XIII despre Partenopex de Blois și dîna Melior. Nu alt ce-va, în sfîrșit, pînă și la selbatecii din Australia, legenda despre regele Tawhaki și dîna Tango-tango...[30])

Originalitatea sub-tipuluĭ romănesc consistă în caracteristicul adaos la cele doă motive esențiale a altor doă subordinate: 1°. „surprinderea a treĭ darurĭ minunate dela treĭ dracĭ în cértă„; și maĭ ales 2° „protecțiunea unuĭ uriaș„.[31])

Despre tóte acestea nicĭ nu viséză măcar d. Dr. At. Marienescu din Oravița, scriind un tractat întreg pe 50 pagine despre istoria luĭ Arghir; un tractat în care, deși avea la dispoșițiune interesante variantur̆ poporane ale basmuluĭ, totușĭ preferă a inventa ce-va propriŭ al seŭ, adăugând la original și maĭ ales suprimênd din el tocmaĭ părțile cele maĭ specifice, pentru a ne spune apoĭ cu gravitate, că Arghir este— *Apollo Argirotoxos*![32])

Unicul folos, pe care'l tragem din monografia d-luĭ Marienescu, este de a puté constata prin varianturile citate de d-sa, cum-că basmul nostru poporan, după ce devenise carte poporană ungurescă și s'a re'ntors astfel la Românĭ schimbat la față,

30) Cfr. Liebrecht. *Amor und Psyche*, in Kuhn's *Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung*, t. 18 (1869), p. 57—66.—Karlowicz. *La belle Mélusine et la reine Vanda*, în *Archiv f. slawische Philologie*, t. 2 (1877). p. 595. — Cox, *The mythology of the aryan nations*. London, 1870. t. 1, p. 397 si urm. Fiske, *Myths and mythmakers*, London, 1873 p 95-9.—Dunlop op. cit. p. 174-7; etc.

31) Despre cele treĭ darurĭ din basmul român, cfr. Cox, op. cit., t. 1, p. 375 nota 3. — Benfey, *Pantschatantra*, Leipzig. 1859. t. 1, p. 269. și o mulțime de paralelurĭ adunate de Cosquin, *Contes populaires lorrains*, în *Romania*, t 5 (1876), p. 363 — 6, tóte însă în altfel de combinațiunĭ. — Pentru protecțiunea uriașuluĭ nu ne aducem a-minte nicĭ o paralelă străină. Este cu totul alt ce-va uriașul din ciclul mitic Odysseus-Polyphem al luĭ Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, Leipzig. 1864, p. 60.

32) Marienescu, *Argir și Iléna Cosandiana, povéstă poporală, prelucrată și provedută cu esplicațiunĭ pré-interesante pentru popor și pentru învețațĭ*, Pesta, 1872, ca extract separat din dîarul *Albina*.

de aci poporul—în conformitate cu cele spuse în §-ful 9— a început a confunda ambele forme, cea scrisă şi cea nescrisă, dând nascere unuĭ al treilea tip, fórte amestecat.

Dar fiind vorba de d. Marienescu, ne maĭ aducem a-minte încă ce-va.

§ 31. Raritatea la Românĭ a cărţilor poporane în versurĭ dă Istorieĭ luĭ Arghir o deosebită însemnătate.

Noĭ bănuim, că tot carte poporană de acéstă natură, trecută apoĭ în poesia poporană cea nescrisă, va fi fost o dată balada bănăţénă, publicată de d. Marienescu sub titlul de: *Andronim şi Filana saŭ pétra dracului*, unde demonul pere prin dragostea sa pentru o fétă de om, ca şi 'n prima legendă bucovinénă despre tutun...

§ 32. Ca specimen românesc de un *codex miscellaneus* omogen, consacrat uneĭ singure categorie de cărţĭ poporane, este preţiosissimul manuscript, pe care mi l'a pus la disposiţiune mult-stimatul meŭ amic d. Dim. A. Sturdza. Deşi textualmente acest codice ocupă un mic loc în opera de faţă, totuşĭ el şi numaĭ el este acela care ĭ-a dat nascere.

In fundul Transilvanieĭ, maĭ sus de Turda, pe malul drept al Murăşuluĭ, se află un sat românesc numit *Măhacĭu*, unguresce *Mohács,* în vechĭle documente latino-maghĭare din evul-mediŭ *Muhach*.

Intre aniĭ 1580-1620, în curs de vr'o 40 de anĭ, a preoţit acolo un popă, care nu avea multă învĕţătură, dar cu atât maĭ bine: sciind maĭ tot atâta cât sciea şi poporul seŭ, el scriea pentru popor, după gustul şi'n graĭul poporuluĭ.

Pe la 1600, acest «popă Grigorie», — aşa se numĭa el — s'a apucat a face o colecţiune de cărţĭ poporane religióse în limba română, parte copiând pe cele vechĭ, parte traducênd el-însuşĭ din slavonesce, parte intercalând pe de'ntregul în volumul seŭ o colecţiune analogă gata, compilată de cătră un alt popă, de tot anonim, cam pe la 1550.

Acésta este **Codex Sturdzanus**.

§ 33. Manuscriptul, in-quarto, e legat în lemn îmbrăcat cu pele.

Dintr'o însemnare lătinéscă din dosul legătureĭ, se vede că la 1774 cartea aparţinea unuĭ óre-cine "in Alba Julia".

Hărtia este de calităţĭ diverse, dar de o potrivă grósă şi gălbuiă, fără semne de fabrică, afară de vr'o treĭ-patru locurĭ, unde însă ele sînt ascunse în mare parte prin îndoitura volumuluĭ. Numaĭ pe foile 124-125 şi 205-206 se recunósce bine semnul fabriceĭ dela Sibiĭu: "doă paloşe încrucişate", ĭar pe fóĭa 213-214 pare a fi "coróna", semnul fabriceĭ dela Braşov.

Cu o scrisóre cursivă maĭ nouă, dar din secolul XVII, pe hărtiă mult maĭ subţire, s'aŭ pus pe ultimele doă foĭ 248--250 nesce rugăcĭunĭ slavonesce.

Cu o altă mână, cu caractere semi-unciale, tot în secolul XVII, este scris pe pag. 20: .Ѧ щире сѫ въ фї[е] ѡменилѡр. кънд҄ь ворь фи празниче мари. съ веници ла бесѣ[ре]кѫ сѫ аскоулътаци к8въꙗтоулъ л8 доумнезе8 etc.; un îndemn inspirat, probabilmente, prin lectura textuluĭ ce precede pe pag. 1-19 despre păzirea serbătorilor şi maĭ ales a duminiceĭ.

Afară de aceste adausurĭ posterióre şi afară de un Tatăl-nostru unguresce cu litere cirilice la pag. 153, restul manuscriptuluĭ cuprinde: pe de o parte, T e x t u r ĭ M ă h ă c e n e, aprópe tóte scrise de către însuşĭ popa Grigorie; ĭar pe de alta, codificaţiunea cea anterióră a cărţilor poporane, pe care — din motivul arătat maĭ jos — noĭ o vom numi T e x t u r ĭ B o g o m i l i c e.

Este, ca să dicem aşa, *codex miscellaneus geminatus*, compus din doĭ *codices miscellanei*, diferiţĭ prin epoce, prin localităţĭ, pînă şi prin tendinţe, pe lîngă deosebirea cronologică şi póte chĭar geografică între elementele constitutive ale fiecăruĭ în parte.

§ 34. Bucata cea maĭ vechĭe din codicele Grigorian este de pe la 1580. Bucata cea maĭ nouă din codicele ante-Gri-

gorian trebuĭ să fie pe puţin cu vr'o doă-ḑecĭ de anĭ anteriórĕ.

Codicele Grigorian s'a scris la nordul Transilvaniei; codicele ante-Grigorian, fără a presinta o indicaţiune literală a localităţiĭ, pare a proveni dîn Ţéra-Românéscă, saŭ cel puţin din Braşov.

Codicele Grigorian adună pe nealese cărţĭ poporane religióse în genere, orĭ-care ar fi natura lor respectivă specială; pe când codicele ante-Grigorian, mărginindu-se într'un cerc maĭ restrîns, culege numaĭ cărţile religióse cele relative la viaţa postumă, la migraţiunile sufletuluĭ, la Paradis şi maĭ cu deosebire la Infern.

In fine, codicele Grigorian se distinge printr'o nuanţă d i a l e c t i c ă fórte pronunţată; pe când codicele ante-Grigorian, din tóte monumentele literare române pînă acum cunoscute, póte fi considerat cu tot dreptul ca textul nostru cel maĭ vechĭu în limba t i p i c ă.

§ 35. Unele din cărţile poporane, codificate în volumul luĭ popa Grigorie, aŭ remas la noĭ fórte respândite pînă în momentul de faţă.

Aşa este: ‹Legenda Duminiceĭ›, astăḑĭ *Epistolia Domnuluĭ Isus Hristos*; ‹Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad›, astăḑĭ *Epistolia Maĭceĭ Domnuluĭ*, ţesută la un loc cu *Visul Maĭceĭ Domnuluĭ*; ‹Ruga sântuluĭ Sisinie›, astăḑĭ *Minunile sfîntuluĭ Sisoe*, trecute şi'n descântec.

Acéstă persistinţă a lor ne permite a urmări cu un pas sigur schimbările introduse, în curs de treĭ secolĭ şi maĭ bine, în redacţiunea unuĭa şi aceluĭa-şĭ text poporan, carele avusese tot-o-dată, printr'o circulaţiune atât de îndelungată, destul interval pentru a se furişa şi chĭar a se ramifica în literatura poporană cea nescrisă.

Am putut constata în acelaşĭ timp, că apocrifurile religióse la Românĭ, ca şi pe aĭurĭ, circuléză maĭ tot-d'a-una în câte doă redacţiunĭ paralele, una maĭ lungă şi cea-l'altă prescurtată,

dintre carĭ una póte să dispară saŭ să ésă din us prin concurenţa celeĭ-l'alte.

§ 36. Fragmentul de sub No. II şi acel de sub No. VIII dintre ‹Texturĭ Măhăcene› nu sînt cărţĭ poporane. Noĭ le reproducem totuşĭ din causa importanţeĭ lor linguistice, maĭ cu sémă dialectice.

Cât privesce scurtul catechism de sub No. III şi cele doă predice de sub NNo. IV şi IX tot din ‹Texturĭ Măhăcene›, ele sînt pe deplin cărţĭ poporane, fie prin tendinţă, fie prin limbă.

§ 37. Tóte bucăţile din ‹Texturĭ Bogomilice›, afară numaĭ dóră de o parte a N-ruluĭ IV, şi unele bucăţĭ din ‹Texturĭ Măhăcene›, aŭ fost óre-când cărţĭ poporane religióse favorite ale secteĭ Bogomililor, născute în Bulgaria prin transformarea doctrinelor asiatice pauliciano-manicheice şi care, pe la finea véculuĭ de mijloc, s'a respăndit nu numaĭ în România, dar încă străbătuse pînă la Provenţa, unde a concurs la desvoltarea sgomotóseĭ secte a Albigensilor.

Un alt curent eretic, pornit de astă dată din Occidinte, anume secta şi maĭ sgomotósă, ba chiar scandalósă a Flagellanţilor, a propagat în tótă Europa bucata de sub No. I din ‹Texturĭ Măhăcene›.

Tóte acestea ne-aŭ condus, în urma unor cercetărĭ fórte întinse, a recunósce nesce vechĭ cărţĭ poporane de origine eretică în balada ‹Cucul şi turturica› şi'n enigmele din ‹Povestea Numerelor›...

§ 38. Cele maĭ respăndite cărţĭ poporane religióse aŭ fost tot-d'a-una cele i n f e r n a l e.

O lectură favorită a ţeranuluĭ frances este pînă astăḑĭ o broşurică de 24 pagine in-12, intitulată: *Le Miroir du Pécheur, composé par les RR. PP. Capucins, missionnaires; très-utile à toutes sortes de personnes: le tout représenté par figures. Vous y verrez l'état malheureux de l'âme lorsqu'elle a eu le malheur de tomber dans le péché mortel* etc., urmând

apoĭ opt gravure orribile, maĭ ales: „Petit crayon de l'état malheureux d'une âme damnée„, unde dracĭ, şerpĭ, liliecĭ şi şopîrle torturézǎ pe bĭetul om în flacǎre: „il est couché et „garroté sur un gril de fer rouge, au milieu des flammes „dont il est environné et pénétré; les diables le tourmentent „dans toutes les parties du corps; il a au cou une bourse, „ce qui marque qu'un de ses péchés est l'avarice et le bien „d'autrui qu'il n'a pas restitué: c'est un des péchés qui damne „le plus de monde.„

Tot de acest fel, fie prin text, fie prin gravure, fie prin respǎndire, este o cǎrtecicǎ poporanǎ englesǎ de 24 pagine in-16: *The Pilgrim's progress from this world to that which is to come.*

La Germanĭ, din evul-mediŭ şi pînǎ 'n secolul nostru, a remas fórte poporanǎ o broşurǎ analogǎ în versurĭ: *Wahrhaftige Beschreibung des jüngsten Gerichts im Thal Josaphats.*

Nu maĭ vorbim despre naţiunĭ maĭ puţin înaintate decǎt Francesiĭ, Germaniĭ şi Englesiĭ pe calea cultureĭ.

Cǎte temerĭ şi îndoĭele, cǎte grijĭ, cǎte palpitaţiunĭ, nu deştéptǎ óre asemenĭ cǎrtecele în inima poporuluĭ, maĭ cu sémǎ în copiĭ, în femeĭ, în bǎtrînĭ, şi acésta din generaţiune în generaţiune într'un lung şir de secolĭ!

Memoriele istorice ne spun cǎte-o datǎ, cǎ 'n ḑiua cutare saŭ cutare principele X saŭ ministrul Y a suferit de guturaiŭ orĭ şĭ-a scrintit un deget.

Ceĭa ce ar trebui maĭ bine sǎ înregistreze istoria, sînt bǎtǎile de inimǎ ale unuĭ popor întreg, chĭar atuncĭ când ele pornesc dintr'o secǎturǎ ca *Le Miroir du Pécheur.*

Influinţa, pe care aceste cǎrţĭ, unde se repetǎ la tot pasul teribilul *memento mori*, o exercitǎ asupra moralitǎţiĭ poporuluĭ, asupra cugetelor şi faptelor sale, este immensǎ; şi când resultatul e mare, fie-ĭ cǎt de micǎ causa, ea totuşĭ meritǎ pe deplin de a fi bǎgatǎ în sémǎ.

Tocmaĭ de acéstă natură sînt cele maĭ multe cărţĭ poporane din volumul luĭ popa Grigorie:

Legenda Duminiceĭ;
Legenda luĭ Avram;
Predica dela 1600;
Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad;
Apocalipsul apostoluluĭ Paul;
Cugetărĭ în óra morţiĭ . . .

PARTEA I.

TEXTURI MAHACENE

— 1580—1619 —

TEXTURI MĂHĂCENE

INTRODUCEREA GENERALA.

§ 1. Texturile, publicate maĭ la vale, afară de No. IX, sînt scrise tóte în satul Măhacĭu din Transilvania, şi anume NNo. I, III, IV, V, VI, VII şi 'n parte II de către preutul Grigorie de acolo între aniĭ 1580-1619; o parte din No. II de către un alt Măhăcén, elev al popeĭ; în fine, No. VIII de către un al treilea Măhăcén din acelaşĭ epocă. N-rul IX nu s'a scris în Măhacĭu, dar nu departe.

Aprópe totalitatea texturilor aparţine dară luĭ popa Grigorie. Cele maĭ multe, ca NNo. I, II, IV, VI şi VII, sînt traduse de către el, saŭ bine ḑicênd prelucrate, d'a-dreptul din slavonesce. N-rul V s'a copiat după un manuscript de pe la 1580. N-rul III s'a transcris, cu o exactitate aprópe diplomatică, de pe o carte tipărită dela 1560.

§ 2. Cine să fi fost acel neobosit popă Grigorie?

La 1583 el era deja preut în Măhacĭu, căcĭ a scris atuncĭ pe 9 foĭ în limba paleo-slavică o bucată liturgică, care se află în manuscript pe paginele 162-179, purtând următórea adnotaţiune finală:

Пис поп. Григоріе. ѡт Мжхачю. мсцл. ген. кѧ. днь. влто. ,ѕчл. ѡт рож хсвл. ,л. ф. пг. вь да и простит. (A scris popă Grigorie

din Măhaciu, ale lunei lui ianuariŭ în 29 ḑile, anul 709
dela nascerea lui Crist 1583. Dumneḑeŭ să-l ierte!).

Inainte de a fi popă, prin urmare înainte de 1583, dîn
a scris românesce fragmentul de sub No. VI.

La 1619, după vr'o patru-ḑecĭ de anĭ, popa Grigorie n
trăia încă, scriind atuncĭ predica de sub No. IV.

Iată tot ce se scie despre acest personagiu, căruĭ i se c
toresce cea maĭ importantă colecţiune de texturĭ române
din secolul XVI, nu numaĭ Texturile Măhăcene, scrise maĭ tc
cu mâna sa, dar şi Texturile Bogomilice, publicate în part
II a opereĭ de faţă.

§ 3. După ce am lămurit, bine-reŭ, individualitatea luĭ p
pă Grigorie, să trecem acum la localitatea, unde el a tr
şi a scris în curs de atâţia anĭ.

Părintele protopop Stefan Colceriu, actualmente preut
Măhaciu, nĭ-a transmis în acéstă privinţă, prin bine-voitór
mijlocire a protopopuluĭ Beniamin Popp din Uióra, următóre
interesante notiţe, cuprinse într'o epistolă din 2 maiu 187

«Măhaciu este primul sat românesc în fostul Scaun al
«rieşuluĭ, atât sub raportul situaţiuniĭ, avênd apă bună, a
«curat, pădurĭ multe—maĭ tóte de goron şi puţin mestécăn,-
«precum şi prin vinul seŭ cel bun, grâul cel maĭ greŭ şi vi
«frumóse. Aicĭ se produce cea maĭ bună calitate de crump
«ne (cartofĭ), pe carĭ Măhăceniĭ le numesc *picioicĭ*, iar
«satul învecinat Dumbrăŭ se chiamă *cucule*. Măhaciul es
«aprópe de calea cea veche a Transilvanieĭ, care astăḑĭ,
«şi 'n trecut, primind tóte căile laterale, duce spre Urbe
«Mare.

«Comuna are acum de abia 185 case cu 876 suflete,
«când în anul 1864 avea 235 case cu aprópe 1000 suflet
«Numĕrul locuitorilor a scăḑut: parte, printr'un morb dift
«ritic, care a secerat la 1866 maĭ toţĭ pruncii la 5 a
«parte, printr'un teribil incendiŭ la 1867, arḑênd la 61 f
«milie tot ce a putut arde; în urma căruĭ flagel, venind

‘tómnă umedă și aflând pe ómenĭ cu casele negata, o mulți-‘me de tinerĭ s’aŭ îmbolnăvit de recélă și mulțĭ aŭ și murit. ‘Să maĭ adaug, că la 1868 un părîŭ, ce curge prin mijlocul ‘satuluĭ, în urma uneĭ rumperĭ de nor a făcut daună în co-‘mună și ’n țarină. Tóte aceste loviture aŭ scădut atăt nu-‘mĕrul familielor, căt și buna lor stare materială.

‘Satul este curat românesc. Afară de vre-o 3 Țiganĭ, nu ‘se află aci nicĭ un străin. Ultimul Israelit a plecat dela noĭ ‘la 1869, și de atuncĭ încóce n’aŭ avut loc de a se maĭ în-‘cuĭba alțiĭ.

‘Originea satuluĭ e obscură. Sînt însă doă părerĭ, trecute ‘în tradițiunea poporală.

‘Prima părere este, că locuitoriĭ ceĭ de’ntâiŭ s’ar fi retras ‘aicĭ în secolul XIV din Bogata, comună în câmpia Turdeĭ, ‘acum constituind o parte însemnată din orașul Baginuluĭ. ‘Mongoliĭ devastându-le satele și răpindu-le averea, eĭ șĭ-aŭ ‘aflat aci un adăpost sigur, tot locul fiind îmbrăcat cu pă-‘dure pînă la drumul țereĭ, ĭar șesul fiind cuprins de un lac ‘mare ce împedeca intrarea în interiorul văiĭ.

‘A doua părere este, că re’ntorcĕndu-se oșteniĭ țereĭ din ‘bătălia dela Mohacs (1526) și aflând Transilvania devastată ‘de Turcĭ, 11 oștenĭ s’ar fi aședat aicĭ, însă nu în satul ac-‘tual, ci maĭ la vale; căcĭ atuncĭ pe locul comuneĭ de astădĭ ‘era o mănăstire catolică, ale căriĭ ruine se chĭamă *Biserică* ‘*Unguréscă*, pe unde arând, adesea scóte plugul căpăține și ‘óse de om. Se crede că aceĭ 11 oștenĭ ar fi fost: Mircea, ‘Mirea, Stancă, Cordoș, Pocol, Șușman, Raț, Părduț, Bărbos, ‘Popa și Hegeduș. Cel din urmă Hegeduș a murit la 1831; ‘ceĭ din urmă Stancă, Pocol și Cordoș, eŭ ĭ-am înmormîntat. ‘Aceste familie tóte îșĭ aŭ cărțile lor nobilitare pe pergame-‘nă, căștigate pentru virtuțĭ militare dela Mihaĭu Apafy și ‘Francisc Rákoczy; și le place a se făli prin diplomele lor de ‘*nemeșug* cu slove de aur și pe pelea de câne.

‘Portul de astădĭ al Măhăcenilor puțin diferă de al locui-‘torilor din satul învecinat Dumbrăŭ, dar se deosebesce mult

«de al celor-l'alte sate din giur. Eĭ se disting prin curăţeniă «şi eleganţă. Sumanul e cernit negru şi cusut cu pănură fină «de culorĭ deosebite; cĭorecĭ albĭ; peptar la ceĭ bătrînĭ de «mĭel, la ceĭ tinerĭ — de pănură vînătă. In timpiĭ ceĭ bunĭ «pînă cătră 1840, Măhăceniĭ purtaŭ un cojoc frumos de pie«le de mieĭ negri pînă la gresne, cu lână în afară, şi cuş«mă lungă pînă şi de 2 urme, négră. Femeile îşĭ fac învăli«tórea cea albă cu mult alaĭu; pentru încreţitul eĭ daŭ pînă «şi 2 fl., şi o aşédă pe cap cu multă graţiă.

«Pînă la 1849 Măhăceniĭ servĭaŭ ca grăniceri călărĭ în re«gimentul *Székely huszár*.

«In popor circulă pînă astădĭ tradiţiunĭ despre Mihaĭu Vi«tézul, a căruĭ catastrofă s'a întâmplat aşa dicênd sub ochiĭ «Măhăcenilor, la cóstele lor, în Mirăslâŭ. Există legende şi «despre Traĭan...»

§ 4. Intr'o altă scrisóre, părintele Colcerĭu ne comunică doă fragmente din poesia poporană dela Măhacĭu.

Iată despre Mihaĭu Vitézul:

De-ar da bunul Dumnedeŭ
Să maĭ vĕd la Mirăslâŭ,
Heĭ! pe Mihaĭu suvulcat
Pe harmăsarĭu-ĭ turbat.
La strîmtórea rîuluĭ,
La gârla Murăşuluĭ,
Să vĕd cum îĭ îmbuldesce,
Să vĕd cum îĭ prăpădesce!
Să vĕd Basta 'ngenunchĭat,
Care urît l'a 'nşelat,
Şi tabăra luĭ ca'n vînt
De Mihaĭu Vitéz fugênd...

Acéstă bucată are ce-va pré-artificial şi tot-o-dată pré-istoric: este o composiţiune a vre-unuĭ dascăl.

Nu maĭ puţin următorul fragment despre Traĭan:

Lîngă Turda, nu departe,
Traĭan se luptă pe moarte,

Face ulițĭ prin dușmanĭ,
Cu-a luĭ zdravenĭ căpitanĭ.
Las'să facă, c'al luĭ tĭept
Hrănesce un suflet drept:
Diua bate și zdrobesce.
Nóptea rănițiĭ grijesce.
Și nu-ĭ cótă ca'npărat,
Ci ca tată-adevĕrat:
Îșĭ spintecă haĭnele
De le légă ranele...

Frumóse *stihurĭ*, carĭ ar figura de minune într'o «carte poporană»; dar nu e cât de puțin p o e s i ă p o p o r a n ă. Nicĭ o dată poporul nu cunósce atât de bine amăruntele istorice; și nicĭ o dată, maĭ cu sémă, el nu le reproduce cu atâta exactitate, chĭar atuncĭ când le-a vedut el-însușĭ.

Ce-va maĭ prețios, adevĕrat poporan, este următórea comunicațiune a părinteluĭ Colcerĭu:

«La noĭ pînă și pruncíĭ aŭ un cântec de primăvéră, în care dic:

Vino, sóre,
Pe răzóre,
Că țĭ-oĭu da o cingĕtóre!
Una mie,
Una ție,
Una popeĭ Irimie;
Și un paĭu,
Și un maĭu,
Și sabia luĭ Mihaĭu,
Capul Turculuĭ să-l taĭ!»

Iată popor în tótă puterea cuvîntuluĭ!

Acest «cântec de primăvéră», atât de interesant printr'o mențiune autentică despre Mihaĭu Vitézul, nu este însă propriŭ Măhăcenilor. El se aude și pe aĭurĭ în Transilvania. Un variant de lîngă Sibiĭu sună în următorul mod:

Trecĭ, plóe trecĕtóre,
Că vine sórele

Şi'ţi taiă piciórele,
Cu un maiu,
Cu un paiu,
Cu măciuca luĭ Mihaiu;
Sus pe cap,
După cap,
Curge sânge mohorît;
Dâ-mi căciula
Să prind murga:
Murga a fugit,
Plóia s'a risipit!

In Ţéra-Românéscă acest cântec a scăḑut la un fel de parodiă, în care plóia este ameninţată:

Cu căciula luĭ Mihaiu,
Plină cu cojĭ de mălaiu...

§ 5. Părintele Colceriu, din nefericire, nu nĭ-a procurat nicĭ o notiţă l i n g u i s t i c ă asupra Măhaciuluĭ. Judecând totuşĭ după cele treĭ cântece, graiul de acolo pare a presinta óre-carĭ particularităţĭ: *tiept*=«piept», *cótă*=«caută», aspiraţiunea iniţială în *hărmasariu*=lat. *admissarius, suvulcat* cu sens de «urcat»...

Nicăirĭ însă *n* între vocale nu trece în *r*: *bunul, îngenunchiat, haĭnele, una* etc., nicĭ o dată *burul* saŭ *ura,* după cum se vorbia în Măhaciu pe la 1600.

Constatând acest fenomen, lăsâm explicaţiunea luĭ pentru §-fiĭ următorĭ.

§ 6. Măhaciul se menţionéză pentru prima óră sub acest nume în istoria Transilvanieĭ la anul 1291, într'o diplomă a regeluĭ maghiar Andreiu III, unde figuréză tot-o-dată cele-l'alte localităţĭ învecinate: «Felvinch scilicet, Eurmenus, Hydusteluk, Medyes, Dumburou, M u h a c h...»[1])

Acest sat, prin urmare, n'are a face cu Mohaciul din Ungaria, nicĭ cu faĭmósa bătăliă de acolo dela 1526.

1) Szabó K., *Székely oklevéltár*, Kolozsvártt, 1872, p. 26-7.

In diploma din 1291, ca și 'n diferite documente transilvane din secolul XIV, ca locuitorĭ aĭ Măhacĭuluĭ ni se presintă Săcuiĭ, numaĭ Săcuiĭ, fără a se pomeni măcar elementul românesc.[2])

Ruinele așa numiteĭ «Biserice Ungurescĭ», probézá, că Săcuiĭ în adevĕr aŭ fost óre-când pe acolo, deși astăḑĭ nu se maĭ află nicĭ unul.

După ambele tradițiunĭ locale, Româniĭ aŭ venit la Măhacĭu de pe aĭurĭ, ceĭa-ce se maĭ confirmă, pînă la un punct, prin deosebirile lor în port, în obiceĭurĭ, în graĭu, de către cele-l'alte sate învecinate.

După una din cele doă legende, cuĭbul anterior al Măhăcenilor ar fi fost în satul Bogata din câmpia Turdeĭ.

Combinând tóte elementele, de carĭ putem dispune, immigrațiunea Românilor în Măhacĭu cată să se fi întâmplat în secolul XV, maĭ sporind — póte — printr'un noŭ contingente pe la începutul secoluluĭ XVI, adecă cam pe timpul bătălieĭ dela Mohacĭu, ceĭa-ce va fi remas apoĭ în legendă ca un obscur punct cronologic, întărit în memoria poporană prin asemenarea de azard a numilor.

De'ntâiŭ puținĭ la numĕr, Româniĭ s'aŭ îmmulțit cu încetul, reușind a goni sau a'șĭ asimila pe Săcuĭ.

In secolul XVII se maĭ vorbĭa în Măhacĭu și unguresce, astfel că chĭar în volumul luĭ popa Grigorie, la pag. 153, nu scim cine din aceĭașĭ epocă, póte vre-un copil al preutuluĭ, s'a apucat a transcrie cu litere cirilice, într'un mod fórte cĭudat, cu vocalismul cel trăgănat al Săcuilor, pe Tatăl-nostru unguresc: МИА ГАГАКА КИ ВАГИ МЕНЕГЕБЕНЕ СЕТЕЛЕШЕК Ы ТЕ НЕ-ВЕДЕ ЮЮНЬ ТЕ ѠРЬСАГОДЬ etc.=*mi atyánk ki vagy a'mennyekben szenteltessék* [*meg*] *a'te neved*...

§ 7. Româniĭ, immigrațĭ în Măhacĭu pe la începutul secoluluĭ XVI, se distingeaŭ, între cele-l'alte, prin doă particula

2) Orbán B., *A Székelyföld leirása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*, Pest, 1871, t. 5 , p. 118-9.

rităţĭ consonantice maĭ remarcabile ale fonetismuluĭ lor; particularităţĭ, cărora popa Grigorie le-a remas credincios pînă la mórte şi carĭ, într'un grad ce-va maĭ scădut, caracteriséză de asemenea pe ceĭ-l'alţĭ doĭ Măhăcenĭ contimpuranĭ de sub NNo. II şi VIII.

Şi anume:

1°. Eĭ nu confundaŭ pe ꙁ=*z* cu ѕ=*dz*;

2°. Pe *n* între vocale îl prefăceaŭ în *r*.

§ 8. Despre deosebirea între *z*(=ꙁ) şi *dz*(=ѕ) în fonetismul moldovenesc, noĭ am vorbit maĭ pe larg în tomul I, pag. 187-189.

Dintre vechiĭ scriitorĭ Moldovenĭ, singurul în care acest interesant fenomen se póte urmări într'un mod sistematic, este mitropolitul Dosofteĭu.

Iată, de exemplu, un pasagĭu de pe la începutul „Parimierului„ dela 1672:

Дин пророчиѧ Захарией (=*Z*ahariei) чтенїе. Ꙗчаста ѕѫче (=*dz*îce) Домнȣль тот пȣтарникȣль. Постȣль чель а патра, ши постȣль ал чинча, ши постȣль ал шапта, фи-ворь касїи лȣй Iȣда ши касїй лȣй Иꙁраиль (=I*z*railŭ) де бȣкȣрїе, ши де веселие ши де праꙁнїче (=pra*z*nice) бȣне: Ши вець весели-вѫ. Ши адевъръта-та, ши пача съ юбиць. Ꙗчаста ѕѫче (=*dz*îce) тоть пȣтарникȣль. Къ ворь вени нъроде мȣлте, лъкȣитѡрї де четъц мȣлте, ши съ вор стрѫнџе гъꙁдȣиндь (=gă*z*duind) ȣнїи ꙟтралалц четъцѫле ѕѫкѫндь(=*dz*îcînd), ꙋ'мблаць съ мерџемь съ не рȣгъм фацей Домнȣлȣй. ши съ черкъмь фаца Домнȣлȣй тот пȣтарникȣлȣй ꙟ Iерȣсалим. ши вор вени нърѡдѣ мȣлте ши лимбї мȣлте, съ чарче фаца Домнȣлȣй тот пȣтарникȣлȣй ꙟ Iерȣсалим, ши съ милостиваскѫ фаца Домнȣлȣй тот пȣтарникȣлȣй. ꙟн ѕѫлеле (=*dz*îlele) ꙟн ачалѧ апȣка-съ-ворь ѕаче(=*dz*éce) бърбаць де тоте лимбиле пъгѫнилор, ши съ вор принде де пола а бърбат Iȣдеȣ, ѕѫкѫндь (=*dz*îcînd), марџе-вом кȣ тине, дрепче к'ам аȣѕѫт(=au*dz*ît). къ Дȣмнеѕъȣ (=Dumne*dz*ău) кȣ тине асте...

Intocmaĭ aşa pînă astădĭ Moldoveniĭ pronunţă: *dzîce, dzî-*

cînd, *dzîlele*, *dzece*, *audzît*, *Dumnedzău* etc., dar: *Zaharie*, *praznic*, *Izrail*, *gazdă*...

Sub acest punct de vedere, «Texturile Măhăcene» se întâlnesc pe deplin cu consonantismul moldovenesc.

Popa Grigorie scrie:

1°. cu ѕ=*dz*: Домнеѕеꙋ, ѕеꙋ, ѕисе, ѕиче, креѕꙋт, къѕоѵ, ѕоѵша, ѕиле, астъѕи, ботеѕацїи, ботеѕаю, лоѵѕꙋ, лꙋѕици, лꙋѕи, ѕаче, флъмъꙟѕїи, лъꙟцеѕїи, въѕꙋрѫ, въѕꙋю, въѕꙋтеле, ѫнкиѕи, мїаѕѫноапте, шиѕѫндꙋ, прѫꙟѕимꙋ etc.

2°. cu ꙁ=*z*: иꙁворе, Наꙁаретолꙋи, гьволꙁде, праꙁничеле, ꙟдръꙁнире, ꙁмеꙋл, иꙁбъвѣскь, ꙁементеши, треꙁвитꙋлчи, събѫꙁнитꙋ etc.

Orĭ-unde scrie cu ѕ=*dz* popa Grigorie, tot așa scrie și mitropolitul Dosofteiŭ, tot așa se rostesce pînă astădĭ în Moldova. Aceĭa-șĭ perfectă identitate în privința luĭ ꙁ=*z*.

Coincidința e cu atăt maĭ remarcabilă, cu căt vechile cărțĭ tipărite în Transilvania, în epoca luĭ popa Grigorie și maĭ încóce, precum și tóte publicațiunile luĭ Coresi, nu observă nicĭ o dată, dar n i c ĭ o d a t ă, acéstă distincțiune fonetică.

Fără comparațiune și maĭ remarcabilă este trecerea măhăcénă a luĭ *n* între vocale în *r*.

§ 9. Transițiunea uneĭ consóne óre-carĭ în *r* se numesce în Linguistică *rhotacismus*. Generalmente însă acest termen se aplică la trecerea luĭ *s* în *r*, ca lătinesce în *uro* din *uso* (cfr. *us*-tus) saŭ *naris* din *nasis* (cfr. *nas*-us), ca la vechiĭ Spartanĭ în τίρ pentru τίς, în μιργάβωρ pentru μισγήως etc.[3])

Trecerea luĭ *n* în *r*, atăt de legitimă sub raportul fisiologic, de vreme ce ambele sînt semi-vocale dentale, este totușĭ de o raritate extremă în limbele ario-europee, și chĭar în totalitatea limbelor. De aceĭa linguistiĭ aŭ și uĭtat'o aprópe cu desăvîrșire.

---

3) Cfr. Joret, *De Rhotacismo in indoeuropaeis ac potissimum in germanicis linguis*, Paris, 1875, passim.

După Benfey și Donaldson, sufixul primar *-ra* s'ar fi născut din sufixul primar *-na*. Casurĭ ca sanscritul *ûdhar-* lîngă *ûdhan-*, *ahar-* lîngă *ahan-* saŭ *yajvarî* lîngă *yajvanî*, latinul *femur* lîngă arcaicul *femen*, grecul χυδρός lîngă χυδνός saŭ pindaricul μάρη lîngă lat. *manus* și altele, ar păré a întări acéstă derivațiune,[4]) care ar indica un germene de *r*=*n* în epoca cea maĭ primordială a familieĭ linguistice ario-europee; orĭcum însă, un germene oprit în crescere.

Exemplele de trecerea luĭ *n* în *r*, vr'o doă-treĭ peste tot, aduse de Kuhn în latina și 'n germana, sînt nu numaĭ fórte sporadice, dar încă maĭ mult decât nesigure.[5]) Sanscrita, celtica, limbele slavice, nu cunosc de asemenea acéstă transițiune.

Din dialecte neo-latine, abia se citéză: vre-un specimen portuges, ca *sarar*=*sanare*, unde este efectul asimilațiuniĭ regresive; vre-un specimen catalan, ca *verema*=*venenum*, unde este efectul disimilațiuniĭ regresive; vre-un specimen languedocian, ca în *caral*=*canalis*, și alte câte unul de pe aĭurĭ, de aceĭașĭ natură ultra-excepțională.

Bine constatată este trecerea luĭ *n* în *r*, la Francesĭ și la Spaniolĭ, atuncĭ când *n* urméză după o altă consónă, saŭ maĭ ales după doă, precum sp. *sangre* din *sangne*=*sanguinem*, *hombre* din *hombne*=*hominem*, fr. *diacre* din *diacne*=*diaconus*, *ordre* din *ordne*=*ordinem*, *pampre* din *pampne*=*pampinus*, *timbre* din *timbne*=*tympanum* etc. Acest fenomen însă ocurge exclusivamente în *-cn-*, *-gn-*, *-rdn-*, *-ndn-*, *-mpn-* și *-fn-* la Francesĭ, în *-ngn-*, *-mbn-* etc. la Spaniolĭ; nicĭ o dată dară el nu

4) Donaldson, *The New Cratylus*, ed. 4, London, 1868, p. 243, 475, 677, și *Varronianus*, ed. 3, London, 1860, p. 363. — Benfey, *Orient und Occident*, t. 1 (1862), p. 191, 287 nota, 289. — Cfr. totușĭ o altă explicațiune a fenomenuluĭ de Hovelacque, în *Revue de linguistique*, t. 4 (1870), p. 1—14, precum și teoria luĭ Brugman în Curtius, *Studien zur griechischen und lateinischen Grammatik*, t. 7 (1875), p. 355-8, cumcă în forme reduplicative *r* se disimiléză în *n*, ĭar nu vice-versa.

5) Kuhn, *Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung*, t. 10 p. 291, t. 12 p. 396, t. 15 p. 304.

constituă o transițiune individuală independinte a luĭ *n* în *r*, ci numaĭ o acomodațiune de grup consonantic.

Tot așa în interesantul dialect grec tzaconic noĭ găsim: ὕπρε=ὕπνος, λαφρία=δάφνη, κρῖπε=κνῖπες, ἔτρερι=ἔτνερι, πρίγγου=πνίγω, adecă πρ=πν. φρ=φν, κρ=κν, τρ=τν, dar de *r*=*n* nu există nicĭ un exemplu.[6])

Singurele limbe ario-europee, unde *r*=*n* ni se presintă ca ce-va regulat, normal, scutit de orĭ-ce influință a sonurilor învecinate, anume între vocale, sînt româna și albanesa.

§ 10. Din cele doă dialecte albanese, toskic și gheghic, cel de'ntâĭu fórte des, cel-l'alt mult maĭ rar, dar ambele în diverse gradurĭ, prefac pe *n* între vocale în *r*.

Din cele treĭ dialecte române, — daco-român, macedo-român și istriano-român, — primul maĭ puțin. al doilea maĭ obicĭnuit, al treilea aprópe tot-d'a-una, prefac pe *n* între vocale în *r*.

Latinul *venenum*, de exemplu, devine *vănêr* în gheghica, *vărêr* în toskica; *virin* în macedo-româna, *verin* în daco-româna dintr'o parte a Transilvanieĭ, *verir* în istriano-româna.

In privința limbeĭ albanese, fenomenul a fost de-mult observat, deși într'un mod astfel ca și când în gheghica n'ar exista de loc trecerea *r*=*n*, ci numaĭ în toskica.[7])

In privința româneĭ, studiele luĭ Ascoli[8]) și Miklosich[9]) asupra dialectuluĭ istriano-român aŭ scos maĭ la ivélă acéstă particularitate fonetică, care pînă atuncĭ se părea a fi présporadică.

Eĭ bine, în «Texturile Măhăcene» ale luĭ popa Grigorie

6) Deville, *Etude du dialecte tzaconien*, Paris, 1866, p. 79. — Cfr. Curtius, *Studien*, t. 4, p. 249.

7) Hahn, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, Gramm. p. 16. — Miklosich, *Die romanischen Elemente im Albanischen*, Wien, 1871, p. 86. — Camarda, *Saggio di grammatologia comparata sulla lingua albanese*, Livorno, 1864, p. 84-5.

8) Ascoli, *Studj critici* I, Gorizia, 1861, p. 61.

9) Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861, p. 58 și urm.

dintre 1580-1619 transițiunea luĭ *n* între vocale în *r* es
întocmaĭ ca la Istriano-românĭ; de exemplu:

верерѣ 'vinerĭ,=istr. *vireri*;
домерекь 'duminică,=istr. *dumirecă;*
мѫроу, articolat мѫра 'mâna,=istr. *mâră;*
а цирѣ, циреци, цир8т 'ţiné,=*a ţiré*, *ţireţi*, *ţirut*;
л8ри 'lunĭ,=istr. *luri*;
л8ра 'luna,=istr. *lura*;
бире 'bine,=istr. *bire*;
оур8л 'unul,=istr. *urul;*
чире 'cine,=istr. *cire;*
ѡамери 'ómenĭ,=*omiri*, etc. etc.

Reposatul Ion Maĭorescu, în importanta sa excursiune
Istriano-românĭ, observă: 'désa schimbare a luĭ *n* în *r*, (
'Moţiĭ în Ardél, ca Moldoveniĭ etc.,[10]); ĭar într'un alt loc: 'M
'tarea luĭ *n* în *r* nu era pentru mine nemic noŭ, sciind m
'rea aplecare a bravilor noştri Mocanĭ saŭ Moţĭ de a u
'acéstă permutare, care e usată şi în Moldova, d e ş i n
'a ş a d e d e s.,[11])

Măhaceniĭ dară din secolul XVI eraŭ nesce 'Moţĭ, sa
'Mocanĭ, în tótă puterea cuvîntuluĭ. Cum însă de nu m
vorbesc eĭ astădĭ tot aşa?

Ce-va maĭ mult. Maĭorescu exagerase de tot 'aplec
carea bravilor noştri Mocanĭ saŭ Moţĭ, de a muta pe *n* în
Nicăirĭ în Transilvania, deşi se dice pe a-locurĭ în munţĭ *iren*
saŭ *dumirecă,* totuşĭ ce-va ca *lură* nu se maĭ pomenesce; şi (
atât maĭ puţin veţĭ afla unde-va o propoşiţiune întrégă ca ce
din 'Legenda luĭ Avram, a luĭ popa Grigorie: че-ци ва по
ѧралинте мѫрѫѧкѫ=ce-ţĭ va pu*n*e î*n*ainte mă*n*ăncă,.

Tot acolo citim: р'апвсвл='*în* apusul,,, cela-ce întrece chĭ
pe Istriano-românĭ!

11) I. Maiorescu, *Itinerar in Istria*, Iaşĭ, 1874, p. 16.
12) Ib. p. 30.

§ 11. Sînt cunoscute exemplele daco-române comune de *r*=*n*, ca în *mărunt*=*minutus*, *cărunt*=*canutus*, *feréstră*=*fenestra*, *părinc*=*panicum*, *nimăruĭ* din *nimănuĭ*, şi alte câte-va, nu multe la numĕr.

Se scie ĭarăşĭ, că Moldoveniĭ, pe carĭ Ion Maiorescu ĭĭ punea pré-aprópe de Istriano-românĭ, pronunţă tot-d'a-una *pîră* în loc de *pînă*; şi totuşĭ în tipăriturele moldovene din secolul XVII noĭ nu ne aducem a-minte să fi vĕdut unde-va altfel decât пѫнѫ saŭ пѫнѫ orĭ пѫнѫ.

In Cazania moldovenéscă a mitropolituluĭ Varlam dela 1643 ne-a întimpinat însă de maĭ multe orĭ un plural fórte interesant dela *nume*=„nomen": *numere*=„nomina", cu o adevĕrată trecere a luĭ *n* în *r*; de exemplu:

în partea II la fóia 111 verso: авѣ 4 фечори шн нѹмереле лорь сѫмть ачаста...;

în partea I la f. 197 verso: ноу-и пѹтинцѫ а ле споуне ноумереле тѹтѹрорь...

Constatându-se o dată feréla vechilor scriitorĭ românĭ de a întrebuinţa forma cu *-r-* atuncĭ când le era cunoscută şi forma cu *-n-*, devin cu atât maĭ preţióse casurile, în carĭ le scapă de sub condeĭu, aşa dicĕnd fără voe, câte un *r* pentru *n*.

Astfel între „Texturĭ Bogomilice", scrise pretutindenĭ fără rhotacism, şi anume în „Cugetărĭ în óra morţiĭ", noĭ vedem la pag. 107 de doă orĭ: динраинте=„dinainte" şi ѫраинте=„înainte", ĭar la p. 86: пѹре, pe care scriitorul se grăbesce a îndrepta în пѹне, fără însă a fi putut ascunde pe р.

§ 12. Exemplele românescĭ documentale cele maĭ vechĭ de *r* pentru *n* se află în glose moldovenescĭ din secolul XV.

Intr'un crisov inedit dela Petru-vodă din 22 august 1447, aflător în Archivele Statuluĭ, m-rea Némţ pach. XXI No. 6, se menţionéză satele: *Jeminescĭ*=Жеминещин, şi *Fântânele*=Фынтынѣле.

Intr'un alt crisov inedit dela acelaşĭ Domn, din 8 decembre 1453, păstrat tot acolo, pach. XXI No. 7, în loc de *Făntănele* stă *Făntăreli:* фынтырѣли, ĭar în loc de *Jemenescĭ*, adecă *Gemenescĭ*, patronimic plural dela *Gémăn*, ne întimpină: где бьлъ Барбъ Цамыръ, adecă: ‹unde a fost Barbŭ G é m ă r ŭ›.

Iată dară din *făntănă*=lat. *fontana* s'a făcut *făntără*, ca în istriano-romăna *fontară;* şi din *gémăn*=lat. *geminus* — *gémăr*, probabilmente tot aşa în istriano-romăna, deşi cuvîntul lipsesce în vocabularul luĭ Maiorescu.

In casul de'ntâĭu, este *r*=*n* între vocale; în casul cel-l'alt, între o vocală şi o semi-vocală.

Un al treilea exemplu este ce-va maĭ noŭ.

Pe timpul luĭ Stefan cel Mare, locuĭaŭ în vecinătate lîngă Prut doĭ ţeranĭ cu numele Bodea. Pentru a-ĭ distinge, poporul ḑicea unuĭa *Bodea Rumânul*, celuĭ-l'alt *Bodea Sărbul*.

Intr'un crisov din 13 martiŭ 1489 noĭ vedem dară: до селище Бодѣ С р ъ б о у л а, wттолѣ еще по берег Проута гори до селище Бодѣ Р ѹ м ъ р ѹ л а=‹pînă la sălistea luĭ Bodea S ă r b u l, apoĭ tot pe malul Prutuluĭ pînă la săliştea luĭ Bodea R u m ă r u l›.[12])

Rumăr pentru *Rumăn*, aşa ḑic pînă astăḑĭ Istriano-românii.

§ 13. Din cele de maĭ sus resultă, că nicăirĭ *r* n'a reuşit a usurpa într'un mod absolut locul luĭ *n*.

La Albanesĭ, chĭar în dialectul toskic, *n* a remas intact într'o mulţime de casurĭ. De asemenea la Românĭ, chĭar în dialectul istrian.

Deja Ascoli observă despre cele doă localităţĭ principale istriano-române: ‹Il paroco Micetich mi assicurava d'aver no‹tato, in più esempj, che a Sejane si conserva la *n* origi‹nale, fatta *r* in Valdarsa; come in *păne* ‹pane›, che in Val‹darsa è *păra* (feminile, dat. *lu păre*). Anche Ireneo ha, colla ‹*n*, *puine*, ed ha *vino*, mentre in Valdarsa oggidì si dice *vir*;

12) Hasdeŭ, *Archiva istorică*, t. 1, part. 1, p. 155.

‘ma ci da *urra ova=una ovis*, e riferisce che: Chichi si ad-‘dimandino *Rumeri*. Nel valdarsese vedemmo colla *n* antica ‘l’*un* articolo indeterminato, ma il numerale è *ur*...,[13])

Popa Grigorie din Măhacĭu, orĭ-căt de r h o t a c i s t, are totușĭ: скаȣнȣл, икоане, мѫнїе, оунȣл lîngă оурȣл, лȣминат lîngă лȣмират etc.

Acéstă persistință a luĭ *n* între vocale a avut, între altele, o consecință fórte originală.

Luptându-se *-n-* și *-r-* în doă forme ale aceluĭașĭ cuvînt, fără a se maĭ scie de către popor care anume din doă este cea maĭ corectă, s’a dat nascere prin confusiune uneĭ a treĭa forme cu *-nr-*, întocmaĭ precum în Moldova, ḑicêndu-se pentru ‘agnellus, *mĭel* și *nĭel* tot-o-dată, s’a născut alăturĭ și s’a propagat apoĭ a treĭa formă *mnĭel*.

Exemple de *-nr-* pentru *-n-* sînt fórte dese în Texturĭ Măhăcene: дȣмеꙟрекь, пѫꙟръ, кȣꙟрȣра, лȣмиꙟра, бȣꙟрѫтате, венрить etc.

Limba eranică a Afganilor ne oferă în acestă privință o neasteptată analogiă. Ea trece une-orĭ pe cerebralul *n* în cerebralul *r*; dar atuncĭ póte să se desvolte în acelașĭ timp și un *nr*. De exemplu, din *mangun* s’a făcut *mangur*, dar și *mungunr*.[14])

§ 14. Alte doă consecințe, nu maĭ puțin însemnate, ale persistințeĭ luĭ *n* în luptă cu *r*, sînt:

1°. Posibilitatea, pentru o limbă saŭ un dialect, de a reveni cu timpul la sunetul cel organic, pe care se părea deja că’l perduse. Moldoveniĭ nu maĭ ḑic nicăirĭ *fântără*, ci *fântână;* nicăirĭ *Rumâr*, ci *Rumân*. In Măhacĭu, din dată ce pădurile din pregĭur s’aŭ rărit, devenind astfel maĭ ușor și maĭ des contactul cu satele învecinate, aŭ despărut cu desăvîrșire *cire, bire, mâră* etc., re’ntorcêndu-se graĭul la *cine*, *bine*,

13) Ascoli, *Studj* I, p. 62-3.

14) Trumpp, *Die Verwandtschaftsverhältnisse des Pushtu*, in *Zeitschr. d. deutschen morgenländ. Gesellschaft,* t. 21 (1867), p. 29.

mână. Este teoria luĭ Ascoli despre **însănătoşarea** sunetuluĭ, «il risanamento», teoriă pe care aŭ criticat'o uniĭ, fiind-că n'aŭ înţeles'o.[15])

2°. Posibilitatea, din dată ce s'a perdut consciinţa priorităţiĭ relative între *n* şi *r*, de a trece une-orĭ *r* în *n*, maĭ ales dacă acéstă transiţiune maĭ este ajutată într'un cuvînt prin asimilaţiune saŭ acomodaţiune. Aşa la noĭ în *cunună*= lat. *corona*, *venin*=lat. *venenum*, *senin*=lat. *serenus, suspin*=lat. *suspirium* etc. Este fenomenul numit de d. Le Marchant Douse **compensaţiune încrucişată**, «Cross-compensation»[16]), dar pe care—pentru a avé un termen tecnic—noĭ am preferi maĭ bine a'l numi *metadioxis*, «trans-revendicaţiune», fiind în adevĕr un fel de victoriă parţială a sunetuluĭ celuĭ gonit contra asupritoruluĭ seŭ.

§ 15. Trecerea luĭ *n* între vocale în *r* este un rhotacism specific românо-albanes, de care s'ar găsi, póte, nesce slabe urme numaĭ dóră pe icĭ-colea în grupul linguistic eranic, judecând după casul afgan citat maĭ sus în §-ful 13.

Un cuvînt româno-albanes, remarcabil într'un grad extrem, respândit departe pe la vecinĭ şi'n care — de sigur dintr'o epocă de tot veche—a ocurs acest fenomen fonetic, este *raţă*, albanesce *rossă*, de unde apoĭ serbul рацa, slovenul *reca*, maghĭarul *rétze*, ba şi'n dialectul friulén *razze*.

Ascoli se întreba, negreşit într'un mod fórte ipotetic, dacă nu cum-va *raţă* ar fi în vre-o legătură cu italianul *razza*, sp. *raza*, fr. *race* «ném».[17]) Miklosich îl pune între cuvinte străine, furişate de pe aĭurĭ în limbele slavice,[18]) ceĭa-ce nu va împedeca pe d. Cihac—ne remăşim maĭ de'nainte—a crede în ruptul capuluĭ că noĭ l'am luat dela Slavĭ. O etimologiă decisivă, saŭ cel puţin plausibilă, nu s'a propus încă. Tot ce s'ar fi putut afirma d'o cam dată, este natura româno-albanesă a vorbeĭ:

15) Pezzi, *Glottologia aria recentissima*, Torino, 1877, p. 10.
16) Le Marchant Douse, *Grimm's Law*, London, 1876, p. 38.
17) Ascoli, *Studj* I, p. 57 nota 3.
18) Miklosich, *Die Fremdwörtern in den slavischen Sprachen*, Wien, 1867, p. 49.

ea nu se află decât numaĭ pe peninsula balcanică şi'n regiunile immediat limitrofe.

La noĭ, în graĭul dela Slănic, nu se ḑice *raţă*, ci *naţă*. Tulpina numeluĭ acesteĭ păserĭ în limbile ariane din Europa este *anati-*, de unde latinul *anas* — *anatis*, vechĭul german *anut*, anglo-saxonul *ened*, ĭar cu aferesă grecul νῆσσα=*nâtyâ*. *Raţă* se urcă dară dela sine-şĭ la prototipul *aratya*=*anatya*, cu perderea iniţialuluĭ *a-* ca în gréca; o perdere însă, întâmplată deja după trecerea luĭ *n* în *r*, de vreme ce condiţiunea esenţială a uneĭ asemenĭ trecerĭ este posiţiunea între doă vocale.

Formele cu medialul *-e-*: pluralul român *reţe*, slovenul *reca* şi magĭarul *rétze*, pot fi tot atât de vechĭ, ca şi cele cu *a*: singularul român *raţă*, serbul раца, friulanul *razze*. Latina avea de asemenea în acelaşĭ timp formele *anata* şi *anela*, Germaniĭ *anut* şi *anit*, cu carĭ se alătură şi italianul *anitra*, vechĭu *aneter*.[19])

§ 16. Elementul comun Românilor şi Albanesilor—întru cât nu este nicĭ latin, nicĭ slavic, nicĭ grec—represintă substratul **tracic**, adecă poporaţiunea autoctonă a peninsuleĭ balcanice, împărţită din anticitatea cea maĭ depărtată în triburile omogene de Dacĭ, Mesĭ, Odrisĭ, Tribalĭ, Frigĭ etc.

In puţinele resturĭ ale diferitelor graĭurĭ tracice, în numĭ proprie saŭ în cele câte-va glosse, nu se póte surprinde óre acea propensiune de a schimba pe *n* între vocale în *r*, care caracterisézǎ într'un mod atât de idiosincrasic pe Românĭ şi pe Albanesĭ?

Drept respuns, ne vom mărgini a indica în fugă câte-va licărirĭ în acéstă privinţă.

Când preţiosul glosar al luĭ Hesychius ne dâ ca numele dialectic grec al ‹auruluĭ› γλουνός, şi ne dâ tot-o-dată ca nume **frigian** al aceluĭa-şĭ metal γλουρός, simpla trecere a luĭ *n* între vocale în *r* lămuresce diferinţa ambelor cuvinte.

19) Pott în Kuhn's *Beiträge*, t. 4 (1865), p. 87.

Când Dioscoride, în glossele sale botanice, pune ca nume d a c i c al plantel «quinquefolium» *propedula*, iar ca nume celtic *pompedula*, forma dacică se póte explica numal printr'un tip intermediar *ponopedula*, trecut în *poropedula*.

Acelaşi oraş în M e s i a este numit *Laedenata* în «Notitia Dignitatum», şi *Laederata* pe Tabla Peutingeriană; o altă localitate tot de acolo se chiamă *Dinogetia* în Ptolemeŭ şi *Dirigothia* în «Notitia Dignitatum»....

I.

LEGENDA DUMINICEI

— 1600 —

LEGENDA DUMINICEI

INTRODUCEREA

§ 1. Manuscriptul luĭ popa Grigorie se începe, pe pag. 1-19, prin «Legenda Duminiceĭ».

O asemenea prioritate, în adevĕr, o merita pe deplin acéstă carte poporană, dacă nu de alt ce-va, cel puţin prin aceĭa că --dintre cele religióse—ea a ajuns, nu se scie cum, a fi cea maĭ respăndită la toţĭ creştiniĭ de orĭ-ce rit, în Europa, în Asia şi chĭar în Africa, sub fel de fel de redacţiunĭ, unele maĭ lungĭ, altele maĭ scurte, fie-care adaptată la împregĭurările locale ale momentuluĭ.

A scrie o istoriă completă a «Legendeĭ Duminiceĭ», s'ar cere un volum, deşi ţesĕtura'ĭ e fórte simplă. Printr'o scrisóre autografă, Crist ameninţă cu pedepsele cele maĭ energice pe toţĭ creştiniĭ, carĭ nu vor păzi duminica. In unele redacţiunĭ, scrisórea sosesce din cer d'a-dreptul; în altele, între carĭ şi în cea românéscă a luĭ popa Grigorie, ea este băgată într'o pétră cădută din cer...

§ 2. Un text grecesc al acestuĭ norocos aprocrif a fost cunoscut luĭ Fabricius după un manuscript de 8 pagine in-8 al Bibliotecei Bodleyane, din care el a reprodus însă numaĭ următorul început:

Ἐπιστολὴ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὕτη ἡ Ἐπιστολὴ ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς Ἰερουσαλὴμ μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ἡμέρα τετράδι.

Πρόλογος καὶ διήγησις θαύματος τοῦ γενομένου ἔντονα τῆς ἁγίας Βηθλεέμ.

Λίθος ὁ πεσὼν μακρὸς ἐν Βηθλεὲμ τῇ πόλει, καὶ ὁ λίθος μακρὸς ἦν, τὸ δὲ βάρος ἦν φοβερόν· οὐδεὶς γὰρ εἰς χεῖρας αὐτὸν κήλισε, εἰ μὴ ὁ πατριάρχης Ἰωαννίκιος σύναξιν ποιησάμενος μετὰ ἀρχιερέων καὶ ἱερέων ἡμέρας τρεῖς καὶ νύκτας. Καὶ τότε ἠκούσθη φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα. Λάβε, πατριάρχη, τὸν λίθον εἰς τὰς χεῖρας σου. Καὶ λαβὼν αὐτὸν ὁ πατριάρχης εἰς τὰς χεῖρας, εὐθέως ἠνοίχθη ὁ λίθος, καὶ εὑρὼν τὰ αὐτὰ γεγραμμένα. Ἴδετε υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἐποίησα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἐστειλάμην προφήτας καὶ ἀποστόλους εἰς τὸ ἐλέγχειν τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· οὐδαμῶς ἠκούσατε ὅτι οὐδὲ ἐμετανοήσατε, οὐδὲ τοῦ εὐαγγελίου μου τὰ λόγια ἠκούσατε τοῦ λέγοντος· οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρελθῶσιν. Ἔστειλα πρῶτα τὴν ἐπιστολήν, καὶ οὐ μετανοήσατε, οὐδὲ ἐπιστεύσατε· καὶ πάλιν δευτέραν ἐπιστολὴν στέλλω πρὸς ὑμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐὰν οὐ μετανοήσητε, ποιήσω ἐγὼ χειμῶνας πλείστους, καὶ

Epistola Domnuluĭ nostru Isus Hristos.

Acéstă epistolă a căḑut din cer în Ierusalim, în luna luĭ septembre, într'o miercurĭ.

Prologul şi povestirea minuniĭ întâmplate în templul Sf. Vitleem.

O pétră lungă a căḑut în oraşul Vitleem; era lungă şi de o gróznică greutate. Nimenĭ n'a atins'o cu mâna, ci însuşĭ patriarcul Ioanniciŭ, făcênd sobor de archiereĭ şi de preoţĭ în treĭ ḑile şi treĭ nopţĭ, ĭată că s'a auḑit un glas din cer ḑicênd: „Ĭea, patriarşe, pétra cu mânele tale!„ Şi luând'o patriarcul în mână, îndată s'a deschis pétra şi s'aŭ găsit scrise acestea: — Vedeţĭ, fiiĭ omuluĭ, că am făcut cerul şi pămîntul, marea şi tóte cele dintr'însele. Trimis'am proroci şi apostolĭ pentru a mustra păcatele vóstre pe pămînt; dar voĭ nicĭ decum n'aţĭ ascultat şi nu v'aţĭ pocăit, nicĭ cuvintele evangeliuluĭ meŭ n'aţĭ ascultat, când ḑice: cerul şi pămîntul se vor trece, ĭar cuvintele mele nu se vor trece. Am trimis prima epistolă, şi nu v'aţĭ pocăit, nicĭ aţĭ creḑut. Vĕ maĭ trimit ĭarăşĭ, ómenilor, a doua epistolă; şi dacă nu vĕ veţĭ pocăi, vĕ voĭu face eŭ ĭerne nenumĕrate, şi ca-

περιλαγμοὺς καὶ πῦρ καχλάζον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀκρίδας καὶ βρούχους, καὶ ποταμοὺς ἀπάκτους etc.[1])	tastrófe, și foc clocotind din cer, și lăcuste, și rîurĭ desfundate etc.

§ 3. Se vede că la Grecĭ acest apocrif, a căruĭ origine— precum ne vom încredința maĭ jos — se perde în întunerecul véculuĭ de mijloc, se uĭta din timp în timp și apoĭ iarășĭ se aducea din când în când la lumină; căcĭ pe la 1578 el a-pare d'o dată la Constantinopole ca ce-va cu totul noŭ, în nesce condițiunĭ cam cĭudate.

Stefan Gerlach, teolog și elenist, care însoțise între aniĭ 1573—1578 ambasada austriacă la Stambul, lăsând descrise intr'un prețios memorial tóte evenimentele petrecute sub ochiĭ seĭ în capitala imperiuluĭ otoman, ne dâ, cu ocasiunea consacrăriĭ unuĭ mitropolit de către patriarcul constantinopolitan, următórea relațiune:

«La acéstă ceremonia, la 2 iuniŭ 1578, era față și un călugăr 'care, cu puține ḑile înainte, adusese vestea, cumcă nu departe de 'Ierusalim a căḑut din cer o mare pétră (ein grosser Stein vom 'Himmel gefallen), unde era scris, că la 15 ale acesteĭ lune va fi 'peirea lumiĭ. El ișĭ fabricase și o scrisóre dela patriarcul din A-'lexandria, atestând adevĕrul miraculuĭ și sfîrșitul lumiĭ scris pe 'acea pétră. Decĭ fie-care creștin trebuĭa să fie gata pentru judecata 'cea de pe urmă. Se maĭ făgăduĭa acolo iertarea tuturor pĕcatelor 'orĭ-cuĭ va cumpĕra cu preț de un galben o copiă de pe acea scri-'sóre. De aci, în ḑilele de duminică și de serbătorĭ, acel călugăr 'se așeḑa de'naintea bisericeĭ, vindea ómenilor miraculósa istoriă și 'strîngea banĭ.»

Gerlach povestesce apoĭ, că patriarcul a cerut sémă dela acel călugăr, a constatat că el n'are nicĭ o scrisóre dela vre-un patriarcat, l'a desmințit de'naintea poporuluĭ, l'a silit să întórcă baniĭ ceĭ luațĭ, ĭar exemplarele pretinseĭ epistole din cer aŭ fost arse.[2])

1) Fabricius, *Codex apocryphus Novi Testamenti*, t. 3. Hamburg, 1743. p. 511-12.

2) Gerlach, *Tage-Buch*, Frankfurt a. M., 1674, p. 504—5.

§ 4. Din cercetările luĭ Fabricius resultă, că prima mențiune positivă a Legendeĭ Duminiceĭ este din secolul VI, de pe la anul 584, când a stigmatisat'o într'o epistolă Licinian, episcopul Cartaginiĭ în Africa, ḑicênd: «epistola, care se începe «prin îndemnul de a serba ḑiua Duminiceĭ și se pretinde că «s'ar fi pogorît din cer peste altarul luĭ Crist în templul sân«tuluĭ apostol Petru, să sciţĭ că este o născocire a dracu«luĭ.»[3])

«Biserica sântuluĭ apostol Petru» indică Roma în loc de Ierusalim.

In secolul VIII circula o altă redacțiune, în care s'aŭ pus deja ambele centrurĭ religióse tot-o-dată: Ierusalimul și Roma. Un episcop frances, Adalbert, acusat de eresiă, propaga pe la anul 740 o Legendă a Duminiceĭ, unde se ḑicea că: «o scri«sóre a luĭ Isus Hristos a căḑut în Ierusalim, a găsit'o acolo «arcangelul Mihail, a citit'o și a copiat'o preotul Leora, tri«miţênd'o apoĭ într'un alt oraș la preutul Talasiŭ etc.», pînă ce, la urma urmelor, «un înger al Domnuluĭ a adus'o la Roma, «depunênd'o pe mormîntul Sântuluĭ Petru.»[4])

Fabricius publică apoĭ in-extenso o Legendă a Duminiceĭ numaĭ cu Ierusalim, care circula latinesce în Francia pe la 788 și'n care, deși lipsesce epizodul «petreĭ», ca și'n cele'l'alte doă de maĭ sus, fondul însă nu diferă măĭ întru nemic de al diferitelor redacțiunĭ posterióre.[5])

El maĭ menționéză în trécăt o veche redacțiune anglo-saxónă a acesteĭ Legende, conservată în manuscript în Biblioteca Bodleyană; și se întrébă, dacă nu cum-va de aceĭașĭ natură ar fi o broșură nemțéscă in-8, apărută la 1613 în Goslar sub titlul latino-greco-german: *Epistolae συμφυγεῖς oder Klag- und Warnungsbriefe Jesu Christi des Heylandes der Welt an seine allgemeine Christenheit* etc.[6])

3) Fabricius, op. cit., t. 1, Hamburg, 1719, p. 308—9.

4) Ibid. p. 309 nota.—cfr. Collin de Plancy, *Dictionnaire infernal*, Paris, 1863, p. 6-a.

5) Fabricius, op. cit., p. 309-318.

6) Ib. t. 3, p. 511, 512.

§ 5. Intre manuscriptele Bibliotecei Imperiale din Viena se află patru exemplare latine medievale ale Legendei Duminicei:

1°. ‹Epistola Domini nostri Jhesu Christi, descendens de celo›, în care se dice între altele: ‹Rogo vos omnes divites et pauperes ut per omnes dies sanctos dominicos etc›.[7])

2°. ‹Incipit epistola in nomine Trinitatis Saluatoris Domini nostri Jhesu Christi, que de celo in Jherusalem cecidit›.[8])

3°. ‹Incipit epistola de die dominico, quia nescitis...›[9])

4°. ‹Epistola de Christo et de die dominica, quia nescitis nec timetis...›[10])

§ 6. Respândirea cea mare a Legendei Duminicei se începe în secolul XIV. Secta Flagellanţilor, născută maĭ de'nainte, a luat atuncĭ un avînt deosebit în urma cĭumeĭ din 1348, reversându-se în tóte ţerile pentru a predica creştinilor lăsarea păcatelor şi sfîrşitul lumiĭ, ĭar ca mijloc de expiaţiune a trecutuluĭ — bicĭuirea în public peste pele gólă pînă la sânge, de unde însuşĭ numele sectarilor. Cartea cea sacră a acestor nebunĭ era — Legenda Duminiceĭ.

Cronicarul medieval Albert Argentinensis, vorbind sub anul 1349 despre sosirea Flagellanţilor în Bavaria, ne spune că eĭ citĭaŭ poporuluĭ o scrisóre, pe care un înger o adusese în templul sântuluĭ Petru în Ierusalim şi 'n care se dicea: ‹Christum offensum contra mundi pravitates, plurima exprimens crimina, violationem diei Dominicae, et quod non jejunetur feria sexta, blasphemias, usuras, adulteria; Christumque rogatum per Beatam Virginem et Angelos pro misericordia, respondisse etc›.[11])

‹Templul sântuluĭ Petru în Ierusalim›, ĭarăşĭ un amestec al

7) *Tabulae codicum manu scriptorum*, t. 1, Vindobonae, 1864, p. 85 No. 510.
8) Ibid. p. 227 No. 1355.
9) Ibid.
10) Ib. p. 297 No. 1878.
11) Urstisius, *Germaniae historici illustres*, Francofurti, 1670, t. 1, f. 149.

Ierusalimuluĭ cu Roma, analog cu acela din Legenda Duminiceĭ a luĭ Adalbert.

§ 7. Fritsche Closener, cronicarul Strasburguluĭ, mort la 1384, ne-a conservat un text nemțesc flagellantic al aceluĭ apocrif, care se începe în următorul mod:

Ir menschenkinder, ir hant gesehet unn gehoret, waz ich verbotten habe, unn habent daz nüt behuetet, darumbe daz ir ungerecht unn ungeloubig sint, unn habent daz nüt gebuszet und gebeszert, unn ouch von uwern sunden nüt enwoltent lon, die ir begangen hant, unn hant wol gehoret in deme ewangelio: himel unn erde mus vergan, e mine wort iemer vergant. Ich han üch gesant von korne, von wine unn olei genug, wol noch rehter mosze; unn daz hab ich uch alles genomen von uwern ougen, umbe uwere bosheit unn um uwere sünde unn umbe uwere hochfart, wand ir nüt behuetet habent minen heiligen sunnendag unn minen heiligen fritag, mit vasten unn mit firen. Darumbe gebüt ich den Sarracenen unn andern heideschen lüten etc.[12])

Voĭ, fiĭ omenescĭ, ațĭ vedut și audit cele ce v'am oprit de a face, și ațĭ nesocotit acelea, căcĭ sînteţĭ nedrepțĭ și necredincĭoșĭ, și nu v'ațĭ pocăit, nicĭ v'ațĭ îndreptat, și nicĭ pentru păcatele vóstre n'ațĭ primit resplata ce vi se cuvenĭa; și ațĭ audit bine în Evangeliŭ: cerul și pămîntul se vor trece, ĭar cuvîntul meŭ nu se va trece. Eŭ v'am dat grâŭ și vin și uleĭu, tóte cu îndestulare, și apoĭ le-am luat ĭarășĭ pe tóte de'naintea vóstră, pentru reutatea vóstră și păcatele vóstre și mândria vóstră, căcĭ n'ațĭ păzit sânta mea duminică și sânta mea vinerĭ, postind și odihnindu-vĕ. De aceĭa am trimis eŭ pe Saracinĭ și alte nêmurĭ păgâne etc.

Epizodul «petreĭ» lipsesce și de astă-dată; restul însă coincidă de minune cu Legenda Duminiceĭ cea grécă din Fabricius, cu a luĭ popa Grigorie și cu altele, pe carĭ le vom cerceta maĭ la vale.

§ 8. Coincidința este și maĭ remarcabilă cu o altă redacțiune flagellantică, reprodusă întrégă de către Stumpf după un manuscript latin din secolul XIV, și pe care noĭ o credem a fi sorgintea tuturor redacțiunilor «cu pétră».

---

12) Closener, ap. Hahn, *Geschichte der Waldenser und verwandter Sekten*, Stuttgart, 1847, p. 540—44.

Ea se începe așa:

«Haec est Epistola Domini nostri Jhesu Christi descendens super «Altare Sancti Petri in Jherusalem, scripta in t a b u l i s m a r m o- «r e i s...»[13])

«Tablele de marmură cu epistola căḍută din cer», amărunt pe care nu'l găsim nicăirĭ în redacțiunile anterióre, a dat apoĭ nascere, printr'o transițiune atăt de naturală ca *marmură=pétră*, redacțiunilor posterióre cu «scrisórea căḍută din cer într'o pétră»...

§ 9. Punerea lîngă «duminică» a «vinerií», care ne întimpină în ambele texturĭ flagellantice, dar nu se vede a fi figurat în redacțiunile dela 584, 740 și 788, nu e fără interes; căcĭ vinerea, ca ḍiua patimeĭ luĭ Crist, ca ḍiua cea predestinată a suferințeĭ, era tocmaĭ ḍiua cea maĭ sacră a Flagellanților, astfel că intercalarea eĭ în redacțiunea românéscă și 'n cele-l'alte analóge, une-orĭ totușĭ maĭ adăugându-se și mĭercurĭa, par a indica o proveninṭă anume flagellantică.

§ 10. Nu cunóscem Legenda Duminiceĭ în redacțiunile germane moderne, născute din cea veche, precum nicĭ pe cele englese, carĭ cată să se fi desfășurat din cea anglo-saxónă. In Francia însă ea este fórte poporană pînă astăḍĭ, reproducêndu-se mereŭ într'o cărtecică de 46 pagine in-24, intitulată: *Pratique de dévotion à Notre-Dame de Bon-Secours, avec des prières de chaque jour de la semaine, pour le soulagement des âmes du Purgatoire, une protestation d'amour à la sainte Vierge, et autres prières.*

Iat'o întrégă:

«Les dimanches, vous ne ferez aucun travail, sous peine d'être «maudit de moi. Vous irez à l'église prier que Dieu vous pardonne

---

13) Stumpf, *Historia Flagellantium*, în Förstemann—Zacher — Opel, *Neue Mittheilungen aus dem Gebiete hist.-antiquarischer Forschungen*. Halle, t. 2 (1835), p. 9—15.

«vos péchés. Je vous ai donné six jours pour travailler et le sep-«tième pour vous reposer. Après avoir entendu le service de Dieu, «donnez de vos biens aux pauvres, vos champs seront remplis des «bénédictions du Seigneur; bien au contraire, si Vous ne croyez pas «à ma présente lettre, les malédictions tomberont sur vous et sur «vos enfants, et vos bestiaux seront maudits de moi. Je vous en-«verrai, pour marque de ma colère, un tremblement de terre, «pour toucher ces libertius qui mènent une vie déréglée. Vous «jeunerez cinq vendredis, en l'honneur de ce que j'ai souffert sur «la croix. Pour vous, vous donnerez copie de cette lettre à ceux ou à «celles qui n'auront d'autre intérêt que celui de ma gloire. Ceux «qui jureront et se moqueront de ma présente lettre, écrite de ma «main, et prononcée de ma propre bouche; ceux qui la tiendront «cachée sans la publier, seront maudits et confondus au terrible jour «du jugement. Ceux qui diront qu'elle a été écrite de ma propre «main et prononcée de ma propre bouche, s'ils avaient commis au-«tant de péchés qu'il y a d'atomes en l'air, ils leur seront pardonnés «étant marris de m'avoir offensé, avec une ferme résolution de se «corriger des méchantes inclinations, particulièrement satisfaire à «son prochain, si on lui a fait tort ou injustice. Ceux qui la gar-«deront soigneusement avec dévotion dans leurs maisons, jamais «l'esprit malin, ni feu, ni foudre, ni tempête ne pourront leur faire «aucun tort, et seront préservés de tout malheur. Toute femme en «travail d'enfant sera délivrée en la mettant sur elle.»[14])

In întroducere, redacţiunea francesă ne spune, că «scrisórea din cer» s'a găsit în Ierusalim pe mormîntul Mântuitoruluĭ în timpul liturgieĭ, de'mpreună cu alte câte-va rugăcĭunĭ, învălite într'o cârpă, prin care se înlocuesce aci, într'un mod fórte prozaic, epizodul «petreĭ».

Cele «cinq vendredis» şi «ce que j'ai souffert sur la croix», — să fie óre flagellantism?

§ 11. Redacţiunea francesă este o învederată prescurtare, ceĭa-ce presupune existinţa anterióră în Francia a uneĭ redacţiunĭ lungĭ, care va fi eşit din us.

Nu scim, pînă la ce punct se înrudesce ea cu un alt apocrif, intercalat în aceĭaşĭ carte poporană *Pratique de dévotion*, dar pe care Nisard abia o menţionéză sub titlul de:

14) Nisard, *Histoire des livres populaires*, Paris, 1854, t. 2, p. 51-3.

«Copie d'une bénédiction envoyée du ciel, par la prière «du vénérable abbé Coloman, au roi Tibéry son père, contre «tous ses ennemis, en quelque lieu qu'ils fussent, et approu«vée par le pape Charles-Léon, qui l'envoya à son frère».[15])

Din papa Leone III, favoritul stereotip al cărților poporane occidentale, căruĭ i se atribuiaŭ pînă și fermece, și din contimpuranul seŭ împăratul Carol cel Mare, s'a croit aci un singur «papa Carol-Leone», maĭ inventându-se apoĭ un rege «Tibéry» cu fiĭul seŭ tot atât de imaginar «abbé Coloman». Un asemenea talmeș-balmeș e cam rar chĭar într'o carte poporană!

§ 12. Redacțiunea ungurécă a Legendeĭ Duminiceĭ se publică într'o broșurică de 8 pagine in-16, fără loc și fără an, purtând lungul titlu de: *A hét mennyei sz. zárak i mádsága, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus keserves kinszenvedésének és öt mélységes sebének emlékezetére, és a purgatoriumban szenvedő lelkek kiszabadulásukért lehet mondani.*

Intre rugăcĭunĭ, cuprinse în acéstă broșură, figurézâ și «Visul Maĭceĭ Domnuluĭ»: *A boldogságos szüz Anyának álma.*

Iată acea redacțiune în traducere:

«Acéstă scrisóre s'a găsit in Bethania lîngă icóna Arcangeluluĭ Mi«hail; e trimisă de însușĭ Domnul nostru Hristos și e scrisă cu li«tere de aur, pe carĭ nicĭ un om nu le póte da jos, nicĭ nu le pó«te atinge; dar cel ce vrea să le copieze, aceluĭa i se deschid «dela sine și presintă următórele cuvinte: Eŭ, Isus Hristos, porun«cesc și spun voă etc.»

§ 13. Redacțiunea ungurécă este interesantă prin amalgamarea cea dibace a doă cărțĭ poporane independințĭ: ea se incepe prin Legenda Duminiceĭ, dar se sfîrșesce pe nesimțite prin cele «12 Vinerĭ», un alt apocrif fórte respândit nu numaĭ în Occidinte, ci de asemenea la Grecĭ[16]) și la Slavĭ,[17]) atribuindu-se în genere unuĭ papa Clemente.

15) Nisard, op. cit., t. 2. p. 50.
16) Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum historia,* t. 1, Romae, 1864, p. 301.
17) Tichonravov, Памятники отреченной русской литературы, Moscva, 1863, t. 2. p. 324-38, unde sînt reproduse patru redacțiunĭ slavice ale acestuĭ apocrif, începênd din secolul XV. — Cfr. o redacțiune rutenă în Dragomanov, Малорусскія народныя преданія, Kiev, 1876, p. 144-5.

Nesciind despre ce fel de Clemente e vorba, fiind-că la Roma aŭ fost patru-spre-ḑecĭ papĭ cu acest nume, redacţiunea unguréscă declară pe ghicite într'o introducere, că tóte rugăcĭunile din *A hét mennyei sz. zárak*, adecă din «Cele şépte sfinte încuĭetorĭ ceresci», aŭ fost comunicate papeĭ Clemente XII de către un sânt hagiŭ în óra morţiĭ: «a melyeket egy "istenfélő zarándok, halálának utolsó óraján, XII. Kelemen "pápa ő szentségének megnyilatkoztatott etc.»

Papa Clemente XII a domnit între aniĭ 1730-40.

Acésta se chĭamă cronologia cărţilor poporane!

§ 14. Pînă aci, afară de cele doă redacţiunĭ grece, cea din Fabricius şi acea din Gerlach, noĭ n'am găsit nicĭ una care să se potrivéscă cu redacţiunea românéscă a luĭ popa Grigorie în privinţa epizoduluĭ «petreĭ căḑute din cer».

Nu cum-va s'o fi avênd Slaviĭ?

Redacţiunea paleo-slavică din secolul XVI, care aparţine Academieĭ Teologice din Moscva, intitulată: «Epistola Domnuluĭ nostru Isus Hristos despre sânta pré-gloriósa piósa Duminică», nu cade din cer în Ierusalim, ci drept în Roma pe altarul apostolilor Petru şi Paul, şi ĭarăşĭ fără «pétră».

Prin fond, ea diferă pré-puţin de redacţiunile occidentale, începêndu-se cu:

Послоушаите сынове человѣчьсти ꙗкожь вы дахь вѣроу вѣровати. и погоубити грѣхы ваша. и вса прегрѣшенїа ваша сватыа ради недѣли. аще ми не вѣроуете ни ѡстанетеса ѕлыхъ дѣлъ вашихъ. и несмь поганьскыхъ ꙗѕыкъ престоупилъ на вы. и пролѧаша кровь вашю на ѕемли. тако ми вѣры не асте и еѵаггелїа моего не послꙋшаете глаголюща. небо и ѕемлѧ мимондоуть etc.[18])

Ascultaţĭ, fiĭ omenescĭ, că v'am dat legea ca să o credeţĭ şi păcatele vóstre şi tóte retăcirile vóstre să péră prin sânta Duminică; dacă nu mĕ credeţĭ şi nu vĕ lăsaţĭ de faptele vóstre cele rele, eŭ trimit pe voĭ limbe păgâne ca să verse sângele vostru pe pămînt, căcĭ nu aveţĭ credinţă în mine şi nu ascultaţĭ evangeliul meŭ când ḑice: cerul şi pămîntul se vor trece etc.

18) Tichouravov, op. cit., t. 2, p. 314-22.

O redacţiune paleo-slavică fórte veche a Legendeĭ Duminiceĭ, póte cea maĭ veche, căcĭ menţionéză invasiunea Pecenegilor: „аще бы возъбранили поганїи Печенегове, то вамъ было wставити все имѣнїе и їти было въ цьрковь„, ĭar se scie că Pecenegiĭ dispar din istoriă deja în secolul XII, s'a păstrat —din nenorocire numaĭ într'un fragment inform — între manuscriptele Bibliotecei Sinodale din Moscva.[19]) Din cât a remas, nu se póte culege, dacă ea este din cele ierusalimitane orĭ din cele romane, şi'n ce mod anume se va fi pogorît pe pămînt.

Orĭ-cum ar fi, e sigur că există redacţiunĭ paleo-slavice şi cu epizodul „petreĭ„, bună-óră acea din secolul XVII în biblioteca Societăţiĭ Istorico-archeologice din Moscva, întitulată: „Epistola dela nevedutul Dumnedeŭ şi mântuitor al nostru Isus Hristos„, din care se citéză următorul pasagĭu:

Божїимъ повелѣнїемъ развалисѧ камень на четыре части и wбрѣтохомъ сеи Богомъ писанный свитокъ . . .[20])	Din porunca luĭ Dumnedeŭ s'a spart pétra în patru bucăţĭ, şi am găsit acest sul, scris de Dumnedeŭ...

Popa Grigorie din Măhacĭu, în orĭ-ce cas, avea de'nainte'ĭ un text óre-care paleo-slavic, căcĭ din totalitatea lucrărilor sale se vede, că el nu sciea grecesce.

§ 12. Din dialectele slavice moderne, se află o redacţiune bohemă fórte veche, pe care, sub titlul *List s Nebe* „scrisóre din cer„, a reprodus'o Hanka între monumente din secoliĭ XIII-XIV. Partea introductivă îĭ lipsesce de tot, începêndu-se cu:

Nevyerzyucy nechczete wyerzyty ze yaz sem pokoyny a czakayu aby sye obratyly kupokanyu wszesty den boh uczynyl	Necredincĭoşilor, nu voiţĭ a crede în mila mea şi că eŭ aştept pocăinţa vóstră! In a şesea di Dumnedeŭ a isprăvit tot

19) Gorski et Nevostruev, Описаніе славянскихъ рукописей, t. 2, part. 3, Moscva, 1862, p. 105, No. 231.
20) Библіотека Общества Исторіи и Древностей, Moscva, 1845, p. 101, MS. No. 217 in-8.

wsze swe dyelo a sedmy odpoczynul odewszeho dyela a takez wy czynte nebudetely cztyty nedyele od dewate hodyny w ssobotu az dopyrwe hodyny v pondyely budu wy klety etc.[21])

lucrul seŭ, şi'n a şeptea ḑi s'a odihnit de orĭ-ce lucru; şi voĭ să faceţĭ tot aşa, ĭar de nu veţĭ serba duminica dela óra 9 din sămbătă pînă la óra 1 din lunĭ, eŭ vĕ voĭu afurisi etc.

Acéstă redacţiune este interesantă din maĭ multe puncturĭ de vedere.

Mărginindu-se în serbarea duminiceĭ, ea nicĭ nu menţionéză măcar vinerĭa cea de predilecţiune a Flagellanţilor, şi cu atât maĭ puţin mĭercurĭa cea ortodoxă.

Fără a specifica modalitatea pogorîriĭ sale din cer, ea ne spune că Dumneḑeŭ a trimis'o apostoluluĭ Petru «în oraşul Galata»: «v myesto Galata». Iată dară, pe lîngă Ierusalim şi Roma, un al treilea punct de revelaţiune: o mahala a Constantinopoliĭ, dacă nu cum-va prin «Galata» se va fi înţelegênd provincia Galatia din Asia-mică, ĭar în glumă ar puté să fie şi al nostru Galaţĭ.

§ 13. Mult maĭ nouă, dar importantă, este redacţiunea rutenă, care în Rusia meridională se pórtă la sîn, ca un fel de talisman, împreună cu «Visul Maĭceĭ Domnuluĭ».

Iat'o întrégă în traducere, după textul publicat de d. Dragomanov:

«Acéstă scrisóre a fost găsită în ţéra Britanieĭ (в земли Британськой) pe muntele Maslinilor de'naintea icóneĭ sântuluĭ arcangel Mihail; şi cine voĭá s'o citéscă saŭ s'o prescrĭe, ea singură i se deschidea; şi era scrisă cu litere de aur aşa: Eŭ, Isus Hristos, fiĭul luĭ D-ḑeŭ, vĕ poruncesc vouă, ca să serbaţĭ ḑiua duminiceĭ şi cele-l'alte serbătorĭ, şi să nu munciţĭ nicĭ un lucru, nicĭ să săpaţĭ rădăcinele în pometurile vóstre, şi să nu vĕ căutaţĭ de căştig, ci să mergeţĭ la biserică, bătrînĭ şi tinerĭ; căcĭ eŭ v'am dat şése ḑile pentru lucru, ĭar pe a şeptea am sfinţit'o pentru fapte bune şi pentru ca să vĕ odihniţĭ după munca vóstră; apoĭ să daţĭ de pomană, să nu despreţuiţĭ pe ceĭ săracĭ, să nu vĕ scărbiţĭ de ceĭ orfanĭ, să nu

21) Hanka, *Starobylá skládanie, památka XII a XIV wěku*, t. 3, Praha, 1818, p. 259—62.

ultaţĭ pe ceĭ bătrînĭ, să nu părăsiţĭ pe cerşitoriĭ ceĭ orbĭ, să socotiţi pe tatăl, pe muma şi pe maĭ mariĭ voştri; şi dacă nu veţĭ face cum vě poruncesc eŭ, atuncĭ vě voĭu pedepsi cu fómete, cu cĭuma şi cu resboĭu greŭ, şi voĭu scula împărat pe împărat, craĭu pe craĭu, boier pe boier, oraş pe oraş, tată pe fiiŭ, mumă pe fiĭcă, frate pe frate, vecin pe vecin, unul pe altul, şi va fi între voĭ multă vĕrsare de sânge; şi aşa vĕ voĭu smeri pe toţĭ, şi măndria vóstră o voĭu nimici pentru păcatele vóstre. Şi dacă tot nu vĕ veţĭ pocăi, atuncĭ vĕ voĭu pedepsi cu pedépsă de foc: cu tunet grozav, cu fulger şi grindină; şi pomiĭ voştri nu vor da ródă; şi voĭu răpezi asupră-vĕ nesce păserĭ rele, carĭ sburând vĕ vor mănca de viĭ, de unde se va întinde o cumplită pestilenţă; şi vĕ veţĭ isprăvi traĭul cu o mórte silnică, pentru ca să cunósceţĭ mânia mea şi dreptatea. Incă vĕ maĭ poruncesc de a nu mărturisi strîmb asupra cuĭ-va, ĭar sîmbătă de cu vreme să vĕ lăsaţĭ de muncă, şi acésta anume în onórea maĭceĭ mele, căcĭ dacă maĭca mea nu s'ar fi rugat pentru voĭ, de de-mult v'aş fi perdut pentru păcatele vóstre. In sfîrşit, vĕ maĭ poruncesc, ca să credeţĭ acesteĭ scrisorĭ şi cuvintelor mele; şi'n care casă se va afla acéstă scrisóre, să se dea şi altora s'o citéscă saŭ s'o prescrie. Omul care va face aşa, de ar avé el păcate cât năsip în mare, câtă frunḑă pe copacĭu, tóte i se vor ierta şi va merge în împărăţia ceruluĭ în vecĭ, amin.

Isus Hristos, născut din pré-curata fecĭóră Maria, amin„.[22])

Acéstă redacţiune nu este decât un al doilea variant al aceluĭaşĭ tip, din care s'a desvoltat redacţiunea unguréscă.

Printr'o etimologiă poporană curiósă, oraşul *Bethania* în Palestina, conservat intact de către Ungurĭ, s'a prefăcut aci în *Bretania.*

§ 14. Acelaşĭ tip fără ‹pétră›, tot cu Muntele Maslinilor, ba chiar cu ‹Bretania›=‹Bethania›: ‹list ten jest znaleziony w ziemi *Brytanskiej*›, se regăsesce la Polonĭ, într'un variant tocmaĭ din secolul XVI, reprodus în cronicuţa luĭ Ioachim Jerlicz.[23])

Ambele redacţiunĭ, pe lîngă aprópe identitatea lor textuală, se maĭ întâlnesc încă într'o trăsură semnificativă.

---

22) Dragomanov, Малорусскія народныя предапія, p. 168—9.
23) Jerlicz, *Latopisiec albo kroniczka*, Warszawa, 1853, t. 2, p. 41—44. — Despre cronica luĭ Jerlicz, cfr. Hasdeŭ, *Archiva istorică*, t. 2 (1865), p. 11-17.

Redacţiunea rutenă se copiază tot-d'a-una la un loc cu ‹Visul Maicei Domnului›, originea ambelor fiind explicată în următorul mod:

Тиї святиї слова післані на сей світ від самого Господа нашего Ісуса Христа Львови патриарсї єрусалимському. А Лев посвятивши послав його братові свому каролеви, що був на війнї і тим поміг його ворога забрати...[24])

Insuşi Domnul nostru Isus Hristos a trimis aceste sfinte cuvinte pe astă lume patriarcului Leone dela Ierusalim, iar acesta, sfinţindu-le, le-a trimis apoi fratelui seŭ Regelui, care era atunci în resboiu şi, cu ajutorul lor, a biruit pe vrăjmaş...

Intocmai aşa redacţiunea polónă, care şi ea figuréză în Jerlicz lîngă "Visul Maicei Domnului›, spune că:

Te słowa Boże święte na ten świat zesłane od samego Pana Boga Lwowi Papieżowi, a Lew Papież posłał bratu swemu Królowi naprzeciwko nieprzyjaciołom onego...

Aceste cuvinte dumnedeescî le-a trimis însuşi Dumnedeŭ papei Leone, iar papa Leone le-a trimis fratelui seŭ Regelui contra inamicilor...

Tótă deosebirea este, că în redacţiunea rutenă faimosul papa Leone III, din consideraţiuni de ortodoxiă, s'a mutat din Roma la Ierusalim în calitate de patriarc! In ambele redacţiuni ‹Regele›, rutenesce король, polonesce *król*, este împăratul Carol cel Mare, din numele căruia s'a şi format cuvîntul краль ‹rege› la toţi Slavii. Am vedut mai sus în §-ful 11, că Francesii, mai îndrăzneţi decât Rutenii şi Polonii, nu s'aŭ sfiit a turna din cei doi amici Leone şi Carol un singur ‹papă Carol-Leone›...

§ 15. La Bulgari Legenda Duminicei a reuşit a trece într'un cântec poporan fórte ingenios, unde ‹sânta Vineri› deşteptă din somn pe ‹sânta Duminică„, care îi povestesce apoi:

Сестро ми свѣта и Петко!
Малко ми дремка фатила,
Да чудим сопок сонвала!

Sora mea, sântă Vineri!
Puţin m'a furat somnul,
Şi minunat vis am visat.

24) Dragomanov, op. cit., p. 168.

Стред море дърво израстло,	In mijlocul măriĭ crescu un arbure,
Израстло дърво високо,	Crescu un arbore înalt,
Вър небо дърво крепеше,	Cu vîrful pînă la cer,
Да под дърво-то две листя,	Iar sub arbore doă foĭ,
Два листа били широки,	Doă foĭ eraŭ late
Сва-та ѣ земя покриват:	De acoperĭaŭ tot pămîntul:
Тіе не биле два листа,	Dar acelea nu eraŭ doă foĭ,
Туку си биле две книги,	Ci eraŭ doă cărţĭ.
Що'и пеет попови	Pe carĭ le cântă popiĭ
Да завѣруват Рисяни:	Ca să crédă creştiniĭ:
Да си држѣт празници,	Să serbeze serbătorile,
Свѣтаа Петка, Неделя.[25])	Pe sântele Vinerĭ şi Duminică...

Unirea atât de intimă a Duminiceĭ cu Vinerĭa să fie óre şi aci un ecoŭ depărtat al Flagellantismuluĭ?

Este fórte probabil, că şi la ceĭ-l'alţĭ Slavĭ, ba póte şi'n ţerile din Occidinte, Legenda Duminiceĭ va fi trecut în poesiă poporană.

Noĭ bănuim, că ce-va cam de felul acesta trebuĭ să fie poema germană medievală, indicată între manuscriptele Bibliotéceĭ Imperiale din Viena sub titlul: «De diebus dominicis observandis», cu atât maĭ mult că ea se începe prin: *Diz ist div vrone botschaft* «acésta e solia cea sântă».[26])

§ 16. Inainte de a ajunge la Românĭ, sîntem siliţĭ a ne repeḑi pe o clipă tocmaĭ în Africa şi'n Asia.

Bogata literatură teologică a Etiopieĭ posedă şi ea, sub titlul *Tômar*, adecă «Fóiă», redacţiunea Legendeĭ Duminiceĭ ca cu căderea epistoleĭ la Roma în biserica sânţilor Petru şi Paul. Acest apocrif este acolo atât de bine localisat, încât illustrul Ewald, descoperindu-l cel întâiu, credea în primele momente că a dat peste ce-va original etiopic.[27]) Maĭ târḑiŭ însă, cercetând împreună cu Larsow, el a maĭ constatat:

1°. O redacţiune în limba coptică;

2°. O redacţiune siriacă a bisericeĭ nestoriane.

---

25) Miladinovtzi, Български народни пѣсни, Zagreb, 1861, p. 34—5.
26) *Tabulae codicum*, t. 1, p. 304 No. 1953.
27) Ewald, *Aethiopische Handschriften in Tübingen*, in *Zeitschr. d. d. morgenl. Gesellschaft*, t. 1 (1847), p. 16–22.

Ewald conchide apoĭ, cam à-priori, că patria primitivă a Legendeĭ Duminiceĭ este Roma, de unde în secolul VIII ea va fi străbătut în Etiopia.[28])

Pe lîngă redacţiunile etiopică, coptică şi siriacă, Praetorius maĭ cunósce în cincĭ manuscripte o redacţiune arabă,[29]) tóte cu Roma şi tóte fără epizodul ‹petreĭ›.

§ 17. Din cele de maĭ sus resultă, că redacţiunile Legendeĭ Duminiceĭ peste tot se pot reduce la cincĭ tipurĭ, după diferinţa localităţiĭ unde a căḑut miraculósa scrisóre:

DR: tipul cu Roma;

DRJ: tipul cu Roma-Ierusalim;

DJ: tipul cu Ierusalim;

DO: tipul cu Muntele Maslinilor;

DG: tipul cu Galata.

Tipul cu Ierusalim se împarte apoĭ în treĭ sub-tipurĭ:

DJ-P: sub-tipul fără ‹pétră›;

DJ+M: sub-tipul cu ‹tabla de marmură›;

DJ+P: sub-tipul cu ‹pétra căḑută din cer›.

Sub-tipul DJ+P se găsesce numaĭ la Grecĭ, la Slavĭ şi la Românĭ, fiind cu desăvîrşire necunoscut în Occidinte, unde putem însă urmări sorgintea luĭ immediată în tipul DJ∓M.

Vom vedé maĭ departe, că Româniĭ posedă de asemenea tipul DO.

Tóte aceste tipurĭ şi sub-tipurĭ sînt absolutamente identice prin fond, provenind dintr'un prototip comun, ale căruĭ amănunte s'aŭ conservat în derivatele luĭ într'un mod aşa ḑicênd m p r ă ş t i a t.

Un exemplu.

Nemic maĭ specific, ca prescripţiunea de a nu plivi în ḑ de duminică, prin care se distinge tipul DO în tóte redacţiunile sale: cea polonă, cea maghiară, cea rutenă, cea română.

28) Ibid. p. 337-8, unde se citéză Mai, *Collectio scriptt. veterum* t. 4, p. 26 312, 542. — *Catalogus codd. orient. Musei Brit.* t. 1, p. 110 (ed. 1838).—Perkin *A residence of eight years in Persia*, p. 15.

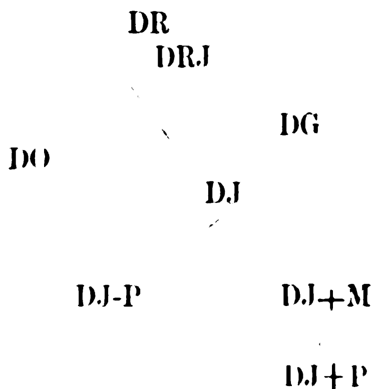
29) Ap. Steinschneider, *Apokalypsen mit polemischer Tendenz*, în *Z. d. d. morg Ges.*, t. 28 (1874) p. 656, şi t. 29 (1875) p. 165-6.

Eĭ bine, acest ingredient, deşi lipsesce în cele maĭ multe redacţiunĭ ale tipuluĭ DJ, ne întimpină totuşĭ în cea maĭ veche din ele, acea din anul 788: ‘nec ipsas oleras in hortibus vestris die Dominico colligatis.‚

§ 18. Nu-e cu neputinţă de a stabili, cel puţin pînă la un punct, genealogia celor cincĭ tipurĭ.

Numaĭ în tipul DJ se menţionéză trimiterea maĭ de'nainte a uneĭ alte epistole din cer: ἔστειλα πρῶτα τὴν ἐπιστολὴν după redacţiunea grécă din Fabricius, ‘quod *prius* mandavi vobis‚ după redacţiunea flagellantică din Stumpf. In redacţiunea luĭ popa Grigorie se pomenesc chĭar doă scrisorĭ anteriórе: ‘ведецн, фїн шаменнлшр, кѫ лннте тремеш ш картѣ ла вон, іарѫ ‘вон нѹ ш кревѹтъ; тремешѹ шн а дѡа картѣ, іарѫ нѹ шн вѫ ‘кревѹт кѹвѫнтѹлѹн меѹ; тремеш шн а треа скрнптѹрѫ...‚

Inainte de tipul DJ se vede dară a fi existat tipul DR şi chĭar DM. în carĭ ambele nu se vorbesce nicăirĭ despre existinţa unor epistole precedinţĭ. In adevĕr, redacţiunea latină dela 584, cea maĭ veche din cele cunoscute, este anume cu Roma: ‘memoria S. Petri apostoli‚. Pentru redactoriĭ scrisoriĭ cu Ierusalim, acea cu Roma era ‘primă epistolă‚. Apoĭ ca ‘a doua epistolă‚ în redacţiunea luĭ popa Grigorie nu se póte înţelege decât numaĭ dóră cea cu Muntele Maslinilor. Cât pentru tipul DG, fiind pré-fragmentat şi pré-isolat, cată să'l lăsâm d'o cam dată afară din arborele genealogic, carele se resumă cam aşa:

In acest mod se verifică ipotesa luĭ Ewald, cumcă légănul Legendeĭ Duminiceĭ este Roma, probabilmente pe la jumătatea seculuļuĭ VI.

Din redacţinea cu Roma, prin intermediul celeĭ cu Roma şi Ierusalim tot-o-dată, se nasce pe de o parte redacţiunea cu Muntele Maslinilor, remasă fără posteritate, ĭar pe de alta o redacţiune numaĭ cu Ierusalim. Din acéstă din urmă, prin veriga flagellantică a ‹scrisoriĭ pe o tablă de marmură›, trecênd apocriful din Occidinte în Oriinte, se desfăşură in fine la Grecĭ, la Slavĭ şi la Românĭ redacţiunea cea cu ‹pétra căḑută din cer cu o scrisóre într'însa›.

§ 19. Venim acum la redacţiunile române în specia.

Cu treĭ secolĭ şi jumătate în urma luĭ popa Grigorie, Legenda Duminiceĭ a reapărut tot în Transilvania în ḑilele nóstre, respăndindu-se de acolo peste întréga Românime cu o răpeḑicĭune atăt de furiósă şi cu o isbândă atăt de covirşitóre, încăt nu credem să maĭ existe la noĭ vre-un alt specimen analog.

Englesul Boner, călătorind pe la 1863 prin satele române de lingă Murăş-Oşorheĭu, a auḑit că preuţiĭ anunţaŭ pretutindenĭ poporuluĭ cumcă: ‹a căḑut din cer o pétră, în care era închisă o scrisóre cătră mitropolitul Şaguna, poruncindu-ĭ de a îndemna poporul ca să postéscă maĭ exact, să se închine maĭ regulat, să-şĭ îndrepteze traĭul, căcĭ altfel Dumneḑeŭ va trimite asupra holdelor nesce locuste cu cĭocurĭ şi ghĭare de fer, etc. etc.›[30])

Este învederat Legenda Duminiceĭ, trecută printr'o nouă redacţiune. Să nu uĭtâm totuşĭ că vorbesce un turist, un călător fórte superficial, care credea fără control, şi une-orĭ nu înţelegea destul de bine ceĭa-ce'ĭ spuneaŭ amiciĭ seĭ Saşĭ şi Ungurĭ, căcĭ cu Românĭ el nu avusese de loc a face. In acest chip aserţiunea, cumcă ‹scrisórea din cer› era adresată

30) Boner, *Transylvania, its products and its people*, London, 1865, p. 368.

mitropolitului Şaguna, este o curată glumă, după cum ne vom încredinţa îndată; iar anul 1863, când s'ar fi petrecut lucrurile, este o neexactitate, de vreme ce înainte de acest an pretinsa revelaţiune fusese deja tipărită în Sibiiu şi, prin urmare, nu mai era o noutate. Lui Boner i se va fi povestit o întâmplare anterióră anului 1863, dar tot din timpul mitropolitului Şaguna, carele se urcase pe scaunul archiepiscopal la 1848, şi dînsul a prefăcut'o apoi — ca să fie mai interesantă — într'un eveniment contimpuran.

§ 20. Prima şi unica ediţiune transilvană—cel puţin aşa'mi scrie d. consiliar Iacob Bologă, după ce luase informaţiuni de pe la librarii de acolo—este din 1862, sub titlul de "Epistolie a Domnului nostru Isus Hristos ce a trimis'o Dumnedeŭ din ceriu", cu litere cirilice, "tipografia eredei de Closius" dela Sibiiu, 40 pagine in-32.

Tot la 1862, dacă nu şi mai de'nainte în manuscript, Legenda Duminicei a pĕtruns din Transilvania în Ţéra-Românéscă. Reposatul Iarca citéză o ediţiune din 1862, fără arătarea locului şi tipografiei, sub titlul de *Epistolă a Domnului nostru Isus Hristos*; apoi doă ediţiuni bucurescene din 1866, una intitulată: *Epistoliele Domnului Isus Hristos*, tip. Raşidescu, 36 pag. in-12, iar cea-l'altă: *Epistola Mântuitorului Isus Hristos şi rugăciuni la fulger, cutremur, trăsnete*, tip. Vaidescu, 33 pag. in-32. Pe cea din 1862, Iarca ni-o dă ca "editio princeps".[31] Afară de cele trei ediţiuni de mai sus, pe cari nu le avem la mână, noi mai cunóscem altele 9 bucurescene, tóte sub titlul devenit stereotip de: *Epistolie a Domnului nostru Isus Hristos ce a trimis'o Dumnedeŭ din cer*, şi anume:

d) fără an şi loc, cu cirilica, 53 pag. in-32;
e) 1873, fără indicaţiunea tipografiei, 32 pag. in-32;
f) 1876, tip. Carol Göbl, 33 pag. in-16;
g) 1876, tip. Radulescu (Raşidescu), 32 pag. in-32;
h) 1877, tip. C. Göbl, 28 pag. in-32;

31) Iarca, *Bibliografia*, p. 95, 114.

i) 1877, tip. Theod. Mihăescu, 32 pag. in-32;
j) 1877, tip. D. P. Cucu, 32 pag. in-32;
k) 1878, fără indicaţiunea tipografieĭ, 31 pag. in-32;
l) 1878, tip. Radulescu, 32 pag. in-16.

In tóte ediţiunile, din dosul titluluĭ, este imaginea Mântuitoruluĭ.

In ediţiunea dela Sibiĭu sînt puse la sfîrşit doă rugăcĭunĭ pentru "scóterea dracilor", carĭ lipsesc în ediţiunile bucurescene.

Cată să maĭ adaugâm, că noĭ sîntem departe de a cunósce tóte ediţiunile acesteĭ broşure. Unele trebuĭ să se fi făcut şi în provinciă. Din aceste din urmă, a ajuns pînă la scirea nóstră numaĭ cea dela Craiova, 1878, tip. Benveniste, 32 pag. in-32.

N'ar fi o exageraţiune de a ḑice, că 'n curs de 16 anĭ, dela 1862 pînă la 1879, ea avusese pe puţin 16 ediţiunĭ.

Aprópe fie-care s'a scos în 5000 exemplare, ceĭa-ce ar face peste tot vr'o 80,000!

Doă ediţiunĭ în 1876, treĭ în 1877, ĭarăşĭ treĭ în 1878, probéză că Legenda Duminiceĭ, deşi resădită din noŭ aşa de curând, a reuşit totuşĭ a prinde adîncĭ rădăcine în Ţéra-Românéscă. Nicĭ o dată o carte seriósă n'a fost la noĭ atât de citită!

§ 21. In tóte ediţiunile, pe carĭ le avem la mână, "epistolia" propriŭ ḑisă, adecă revelaţiunea cea găsită într'o pétră căḑută din cer, este urmată de Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad, în care s'a intercalat "Visul Maĭceĭ Domnuluĭ". Acéstă "epistoliă a Maĭceĭ Domnuluĭ", după cum o vedem întitulată, există şi'ntr'o redacţiune de pe la mijlocul secoluluĭ XVI, pe care o vom reproduce maĭ jos în Texturĭ Bogomilice, unde— pe lîngă cele-l'alte — o vom alătura şi cu redacţiunea'ĭ cea nouă. De o cam dată ne interesă în acéstă din urmă numaĭ un fragment dela început, care lipsesce în redacţiunea cea veche, unde lipsesce nu maĭ puţin şi "Visul Maĭceĭ Domnuluĭ", şi care nu este în realitate decât tot Legenda

…minicel, dar după variantul cel trecut la Ungurĭ, la Polonĭ … la Rutenĭ, adecă DO.

Iată-o:

"Acéstă carte este arătată în faţa bătrînilor, în munţiĭ Maslinilor, …naintea icóneĭ sfîntuluĭ arhanghel Mihail. Acéstă carte a fost ani… …tă în nişte măslinĭ, şi cine vrea să o citéscă saŭ să o isvodéscă, …eĭ singură s'a fost deschis, şi aceste cuvinte eraŭ scrise într'însa: …s Hristos, fiĭul luĭ Dumnedeŭ cel dela Părintele cel din cerurĭ. …runcesc vouă încă éră pentru puterea dumnedeiriĭ mele ceĭ sfinte, … aceştia cărţĭ să-ĭ credeţĭ; poruncesc vouă, creştinilor, să nu lu…ţĭ în sfînta duminică, că am sfinţit duminica, ca nicĭ un lucru …ĭ să nu lucraţĭ, nicĭ rădăcinile din grădină să nu le scóteţĭ, pentru …sul sufletelor vóstre, şi acésta să o ţineţĭ şi să o credeţĭ, şi în… acéstă lume deşértă să vě feriţĭ de reutăţĭ, şi să faceţĭ faptele … bune, că eŭ v'am dat vouă şése dile într'o săptămână de tot …rul, dar a şéptea di o am sfinţit pentru ca să faceţĭ fapte bune; … de nu veţĭ face ce v'am poruncit, vě voiŭ pedepsi pre voĭ cu fóme cu cĭumă, şi cu oştĭ, şi cu lăcuste; éră care om va maĭ remâné …pă acela, cu mare mórte îl voĭu munci, de se va scula împărat …te împărat şi domn peste domn, şi între voĭ mare sânge se va …ta; atuncĭa pre toţĭ îĭ voĭ îmblândi, şi mândria vóstră cea deşértă voĭu lua dela voĭ, şi vě voĭu certa cu tunet şi cu fulger, pentru … să cunósceţĭ, că este mâna mea spre voĭ pentru păcatele vóstre; … mĭ este pentru mila maĭceĭ mele, étă că v'am poruncit vouă pen…tru ca să vě sculaţĭ, să mergeţĭ duminica la biserică, de faptele …stre cele rele să vě feriţĭ; şi dacă nu vě veţĭ pocăi, voĭu trimite …supra vóstră paserile ceruluĭ cele rele, carĭ vě vor mânca pre voĭ … viĭ, şi după mâncarea păserilor voĭu trimete cĭuma cea mare pre …mînt: şi éră vě maĭ poruncesc sâmbăta după vecerniă să vě fe…riţĭ de tot lucrul reŭ pentru cinstea maĭceĭ mele, că de nu m'ar fi …gat maĭca mea, de mult v'aş fi pierdut de pre pămînt; altmin…trea vě poruncesc şi vouă, bătrînilor şi tinerilor, să nu maĭ …ceţĭ reutăţĭ, nicĭ să vorbiţĭ de reŭ pre cine-va, că apoĭ eŭ …voiŭ da vouă împărăţia ceruluĭ şi pace vecĭnică, şi păcatele vó…stre iertate vor fi; şi éră dic încă vouă, oh! creştinilor pravoslav…nicĭ, întru acéstă carte cine nu va crede, acela va fi proclet, şi …mpărăţia ceruluĭ nu va vedé; ci dacă veţĭ face poruncele luĭ …mnedeŭ şi să vě ispoveduiţĭ cum se cuvine, pre acela îl va ierta …mnedeŭ, de ar fi făcut păcate câte stele pe cer, saŭ cât nisip în …re, saŭ câtă frundă în codru, saŭ câtă iarbă pe pămînt; la cine

«va fi acéstă carte şi nu o va arăta, acela să fie proclet, şi pocăé-«niă de păcate nu va avé; după aceĭa vĕ maĭ poruncesc vouă cu «jurămîntul meŭ cel vecĭnic, să faceţĭ aceste poruncĭ ale mele, pre-«cum vĕ poruncesc, că eŭ sînt adevĕratul Dumneḑeŭ, care am scris «acéstă carte.»

§ 22. Să ne 'ntórcem acuma la redacţiunea nouă cea mare, aşa numita «Epistoliă». N'o vom analisa aice, de vreme ce o reproducem întrégă maĭ la vale, în josul textuluĭ luĭ popa Grigorie. Nu numaĭ în economia totală şi 'n cele maĭ multe amărunte ele se potrivesc fórte bine, dar încă pe a-locuri «Epistolia» s'ar puté lua drept o simplă copiă modernisată. Cu tóte astea, divergințele nu sînt puţine, şi étă anume una din cele maĭ interesante.

Popa Grigorie nu ne spune, cum se va fi numit fericitul patriarc al Ierusalimuluĭ, cu care Divinitatea creḑuse de cuviinţă a intra în corespondinţă epistolară, ci menţionéză numaĭ pe «călugărul Melintie». Redacţiunea cea modernă, din contra, nu scie nemic despre acesta din urmă, dar pe patriarc îl numesce fórte limpede: «eŭ Ioanichie patriarhul sfinteĭ cetăţĭ a Ierusalimuluĭ», adecă întocmaĭ ca în redacţiunea grécă din Fabricius.

Din cele-l'alte divergințe în redacţiunea cea modernă, vom maĭ aminti un indice sigur de proveninţa eĭ curat transilvană: este blăstemul contra acelora «ce n'aŭ creḑut în Sfânta Treime», —adecă contra aşa numiţilor *unitarĭ* saŭ *anti-trinitarianĭ*, carĭ forméză una din cele patru religiunĭ privilegiate ale elementuluĭ ne-român din Ardél, pe când în România eĭ nu există şi — prin urmare — nu puteaŭ să fie anatematisaţĭ...

† Повѣста сфинтее доумиречи.

† Скриптȣра Домнȣлȣи нострȣ а лȣи Иiс. Хс.*)

Скриптȣра дин черю а д[ом-
нȣ]лȣи нострȣ а лȣи Iсȣс Хс.
лоу лъсатȣ. ден черю. ла iрслмь.
кȣвънтȣ. ши спȣнерѣ. кȣ фрикъ
маре. ла чататѣ iрсламȣлȣи. ла
скаȣнȣл сфнть. къѕоу ѡ пiатръ.
ден черю. микъ ера ши ꙟ ве-
дѣре. ꙟсѫ ниме нȣ ѡ пȣта
рѫдика. адонаръ-съ. патрiаршiи.
ши кълȣгѫрiи. ши преоуции. де
стѫтȣрѫ ꙟ треи ѕилѣ ши ꙟ треи
нопцї. спре роугъ. рȣгаръ дȣм-
нъѕъȣ. ши гръи глас дин черю.
де ѕисъ аша: лȣѡци пиатра.
дечи ѡ лȣѡ петра патрiархȣл чел
марѣ. де ѡ десвѣче. ꙟтрънсъ.
1. афлѫ | оу карте. къȣтарь. карте.

Povéstĭa sfintee dumireci.

Scriptura Domnului nostru a luĭ Iis. Hs.

Scriptura din ceriu a d[omnu]lui nostru a lui Isus Hs. Au lăsatu den cerĭu la Irusalimŭ cuvăntu și spuneré cu frică mare. La ćatáté Irusalimului, la scaunul sfăntŭ, cădu o piatră den cerĭu; mică era și în vedére, însâ nime nu o putĭa rădica. Adonară-să patriarșii și călugârii și preuții de státură în trei dilé și în trei nopți spre rugă. Rugară Dumnădău, și grăi glas din cerĭu de disă așa: luoți piatra! Deci o luo petra patriarhul cel maré de o desvéce. Într'ănsă află u carte. Căutară carte; carté dise așa: Vedeți, fii oaminilor! că ainte treimeș o carté la voi, ĭară voi

*) Acest titlu e scris tocmaĭ la pag. 126, dar tot cu mâna luĭ popa Grigorie.

EPISTOLIA

Ascultațĭ, creștinĭ blagoslovițĭ, cu frică și cu cutremur. Adevĕrat să scițĭ, că a cădut o piatră din cer; mică era la vedere, dar grea la ridicare, cât nu putea să o ridice niminea; atuncĭ pré-sfințitul patriarhul sfinteĭ cetățĭ a Ierusalimuluĭ și a tótă Palestina a adunat toțĭ mitropolițiĭ și vlădiciĭ, și aŭ făcut rugăcĭunĭ și deniĭ cu cântărĭ sfinte, treĭ dile și treĭ nopțĭ; atuncĭa veni glas din cer dicênd: luațĭ piatra cu blagoslovitele mâĭnile vóstre și o desfacețĭ; și dacă o des-

кaртѣ ѕисе aшa. ведеци фїи ωa-
минилωр. къ aинте треімеш о
картѣ. лa вои. іaръ вои н8 ω
креѕ8ть. тремеш8. ши a дωa
картѣ. іaръ н8 ши въ ꙟкреѕ8т.
к8вънт8л8и ме8. треімеш. ши a
треꙗ скрыпт8ръ моулте л8кр8ре.
ши сѣмнѣ лъсaю спре вои. е вои.
но ши въ ꙟкреѕоут. ши но вь
покъит. нече к8вънтоул. ꙟџер8-
лоуи ме8 нaцї aск8лтaт8. нече
ꙟцелѣсет8. черюл ши пъмѫн-
т8л се вa скимбa. іaръ к8вънт8ль
ме8 но вa трече ꙟ вѣк8, къ
дерепт8 фaптеле вωaстре. челѣ
м8лтелѣ. е8 вою лъсa. ши вою
тремете ерни. грѣле. ши џер8-
ры. ши ф8aмете. ши лък8сте.
2. ши ωмїде. ши т8се рa. | ..... [де-
реп]тче н8 aвеци. миль, мишеии
плънг8. допъ вои. е вои но и ми-
л8ици. пре ѕе8. съмт8 лимбы
чaлa че нaоу лѣџе. aчѣлa ꙟкъ
дa8 мaстенїе. е вои милостенїе

nu o creḑutŭ; tremeşu şi a doa carté, ĭară nu şi vă încreḑu*t* cuvăntulu*i* meu; treimeş şi a treĭa scrî*p*tură: mu*l*te lucrure şi sémné lăsaĭu spre voi, e voi no şi vă încreḑu*t* şi no vă pocăi*t*, ne*ce* cuvăntu*l* îngerulu*i* meu n'aţi ascu*l*tatu, nece înţelésetu. Cerĭu*l* şi pămăntu*l* se va schi*m*ba, ĭară cuvăntulŭ meu no va trece în vécu; că dere*p*tu faptele voastre celé mu*l*telé, eŭ voĭu lăsa şi voĭu tremete erni gréle şi gerurî şi fuamete şi lăcuste şi omide şi tuse rĭa*)... [Derept]-ce nu aveţi milă? Mişeii plăngu dopă voi, e voi no-i miluiţi. Pre ḑeu! sămtu li*m*bî cĭalĭa ce n'au lége, acélĭa încă dau mi*l*ostenie, e voi milostenie nu aveţi. Pre ḑeu! lémneloru-vă

*) Aci fiind capĕtul primeĭ foĭ, ĭar cea următóre începĕndu-se cu o lacună, cată a lipsi o întrégă fóiă la mijloc.

făcură, aflară într'însa aceste dumneḑeescĭ cuvinte scrise şi ḑicĕnd: étă că v'am dat epistoliă maĭ întîĭu, şi tot nu v'aţĭ maĭ întors dela fără-de-legile vóstre, nicĭ v'aţĭ pocăit precum v'am poruncit, nicĭ aţĭ ascultat cuvintele mele cele sfinte; pentru aceĭa am trimis asupra vóstră limbĭ păgânescĭ de v'aŭ robit fără de milă, şi tot nu v'aţĭ pocăit de faptele vóstre cele rele şi spurcate, şi nu veniţĭ la calea cea dréptă, şi cuvintele sfinteĭ scripturĭ nu le ascultaţĭ; că v'am ḑis, că cerul şi pămîntul va trece, dar cuvintele mele nu vor trece; iară cela ce a făcut bine, acel om nu va peri! Aşa şi acum, pentru păcatele vóstre şi pentru ḑioa dumineceĭ ce nu o ţineţĭ şi nu o cinstiţĭ, trimis'am asupra vóstră iernĭ grele, gerurĭ ĭuţĭ şi geróse, şi

нȣ авеци. пре ѕеȣ лѣмнелорȣ-вꙟ
дедꙋ плод де родескȣ. дерептȣ.
фаптеле воастре чалѣ ралеле.
ꙗрꙟ ле вою сека. ши дерептȣ
грешалеле воастре чалѣ мȣлте-
ле. рꙟоурелe ши изворареле вою
сека. ши приꙟ фꙟрꙟделѣџа воа-
стрꙟ. чаа мȣлта. ꙟцелѣџеци.
немꙟндрилорȣ кꙟ но семтеце
3. ꙟцеле|пци. дедо-вь лѣџе нече ѡ
ѕись дѣле мѣле нȣ фѣчетȣ ши
но ле цинꙟротȣ. ши нȣ ле аскȣл-
тат. нȣ щици неꙟцелепцилорȣ.
кꙟ ꙟ верерѣ маре аинте фечȣ
ѡмоу ꙟтꙟе Ядамȣ. де-л фечю
ꙟ кипоул міеȣ. нȣ щици неꙟ-
целепцилорȣ. кꙟ сфнта дȣмеꙟ-
рекь мѣрсе архаггль Гаврилȣ ꙟ
четатѣНазатолȣи де спȣсе чеии
фѣте прѣкȣрате кꙟ ва наще хс.
сфнта домерекь мꙟ ботеѕаю,
ла апа Іѡрданолȣи. кȣ сфнтȣл
Іѡань. ши мирȣ сфнтȣ. вꙟ дедю
воаѡ лѣџе. е вои скриптȣра но

dedu plo*d* de rodescu; dere*p*tu faptele voastre cĭalé rĭalele ĭară le voĭu seca. Şi dere*p*tu greşalele voastre cĭalé multele, răurele şi izvoarele voĭu seca, şi priĭn fărădelégĭa voastră éala multa! Inţelégeţi, nemândriloru, că no semteţe înţelepţi! Dedo-vă lége; nece o ḑisă d'éle méle nu fécetu şi no le ţiĭnrotu şi nu le ascu*ltat*. Nu ştiţi, neînţelepţiloru, că în vereré mare ainte feću omu întăe Adamu, de'l fecĭu în chipu*l* mieu? Nu ştiţi, neînţelepţiloru, că sf*â*nta dumeĭnrecă mérse arhaggelŭ Gavrilu în cetaté Naza[re]tolui de spuse ceii féte pré-curate că va naşte Hs.? Sf*â*nta domerecă mă boteḑaĭu la apa Iordanolui cu sf*â*ntu*l* Ioanŭ, şi miru sf*â*ntu vă dedĭu voao lége; e voi scriptura no ţiĭnreţi şi nu

vinturĭ marĭ, şi trăsnete, şi plóe gróznică şi fără măsură, cât aŭ eşit apele din matca lor afară, şi fómete, şi mórte în dobitócele vóstre, şi cutremur mare pre pămînt, şi multe semne v'am arătat ca să cunósceţĭ că este mânia mea asupra vóstră, pentru reutăţile vóstre şi pentru a mea sfîntă duminică, care voĭ nu o cinstiţĭ cu curăţiă şi cu paza bisericeĭ, ci vĕ îndémnă diavolul de vĕ aflaţĭ la alte locurĭ, o! reilor şi imprilestiţilor şi pîngăriţilor ce sînteţĭ voĭ! Dar nu cunósceţĭ, că v'am dat pâine multă, şi vin, şi miere, întru saţiul vostru? iară voĭ nu vĕ lăsaţĭ de faptele vóstre cele rele şi spurcate! Pentru aceĭa vrut'am să pierd pe toţĭ ómeniĭ de pe faţa pămîntuluĭ. ci m'am întors pentru ruga maĭceĭ mele, care pururea stă

4. цинꙟреци. ши ноу асколтаци.
нȣ щици къ сфнта домерекь.
вою џюдека вїии, ши морцїи. нȣ
щици къ веꙟрерѣ маре. еȣ
мъ рѫстигнїю приꙟтрȣ вои. кȣ
соулица мъ ꙟпоунсерь ꙟ кѡасте.
кȣ трестїе мѫ оучидѣ пре капȣ.
е ꙟ мѫроу ши ꙟ пичюаре. еи
ми бѫтȣрь гьвоаѕде. е кȣ оцьт
ши кȣ фїаре мъ адъпарь. дерептȣ
съ ласȣ воаѡ лѣџе, ши мѫ саю
ꙟ тикаль. дерептче нȣ алѣџеци,
сфнта домерекь. ши съ алѣџеци
сфнта веꙟрери. че лȣкраци сфн-
та домерекь. пре ѕеȣ амь лъ-
5. сатȣ вѡаѡ, шасе ѕиле де лȣ-
крȣ. іарь сфнта домерекь съ но
лȣкре. че съ съ чѧе де пъкате
кѫте аȣ фаптȣ. ꙟр ачѧле шасе
ѕиле. іаръ чела че ва лȣкра сфнта
домерекь. ачелȣіа се досаџїе
фокȣл де вѣкь. оунде ворȣ
скършка кȣ денцїе. ши ꙟ вїер-
мїи, чѧ неадормицїи. е чела че

asco*l*taţi. Nu ştiţi, că sf*ă*nta domere*că* voĭu gĭudeca viii şi morţii? Nu ştiţi, că veînreré mare eu mă răstigniĭu priîntru voi? cu suliţa mă înpunseră în coaste, cu trestie mă ucidé pre capu, e în mâru şi în picĭuare ei mi bâtură găvoaz*d*e, e cu oţă*t* şi cu fiĭare mă adăpară, dereptu să lasu voao lége şi mă saĭu în ticală (?). Dere*p*tce nu alégeţi sf*ă*nta domere*că* şi să alégeţi sf*ă*nta veînreri, ce lucraţi sf*ă*nta domerecă? Pre ḑeu, amŭ lăsatu voao şase ḑile de lucru, ĭară sf*ă*nta domere*că* să no lucre, ce să să cĭae de păcate căte au fa*p*tu înr acĭale şase ḑile; ĭară cela ce va lucra sf*ă*nta domere*că*, aceluĭa se dosĭaşte focu*l* de vécŭ, unde voru scărşca cu denţie, şi în viermii ceĭa neadormiţii; e cela ce va ţiînré şi va cesti şi va posti cu

şi se rógă pentru lume şi pentru săracĭ şi pentru mişeĭ şi văduvele cele sărace, ce strigă pre urma vóstră să le miluiţĭ, ca să vĕ miluesc şi eŭ pre voĭ şi să iert păcatele vóstre. Şi iară că vĕ ḑic, că de nu vĕ veţĭ pocăi, lua-voĭu róda de pre pămînt, pentru păcatele vóstre şi pentru ḑioa duminiceĭ; că pămîntul nu va rodi, şi pomiĭ voştri se vor usca; şi vielor voiŭ da rod mult, apoĭ le voĭu usca; apoĭ voĭu lua apele de pe faţa pămîntuluĭ; după aceĭa să sciţĭ că în munca iaduluĭ vĕ veţĭ munci în vecĭ, că v'aţĭ făcut reĭ, mozavirĭ, mincinoşĭ, şi nu vĕ iubiţĭ unul cu altul, ci vecin pre vecin purtaţĭ pizmă, şi ascultaţĭ pe la ferestrele altora, şi de rĕul altuĭa vĕ pare bine, iar nu-ĭ căştigaţĭ şi să-ĭ miluiţĭ, să faceţĭ milostenia săracilor, şi

ва цирꙟрѣ ши ва чести. ши ва
пости. кꙋ кꙋрѫціе. ачелꙋа се ва
да дꙋлчаца раюлꙋи. ши вою ше-
дѣ ꙟ скаоуноуа славеєи меле.
ши вою блѫстѫма кꙋ мѫра мѣ
чаа ꙟраалта. ши кꙋ скаꙋноуа
міеꙋ, чела сфнтꙋл. че вои но
6. веци цирѣ. ши но веци чиꙟ-
сти сфнта домерекь, ши сфн-
ціи міеи чеа маріи. е еоу вою
лѫса дерептꙋ некрединца воастрѫ
фіери юци. ши сѫрпи кꙋ кѫте
доаѡ капете. ши горнле лѡр де
фокꙋ вор фи. де ворꙋ сꙋџе трꙋ-
пореле воастре. ши сѫ фіе блѫ-
стематꙋ. ѡмоуа чела че нꙋ-ш
ва лѫса лꙋкрꙋл сѫꙋ симбѫть
де ꙟр ал ноаѡле час. пѫꙟрѫ лꙋри
демеꙟреца. де сѫ маргѫ ла бе-
сѣрекь. кꙋ тоать фомѣѫ. сѣра
ши демеꙟраца. де сѫ маргѫ
ла бесѣрекь. кꙋ тоать фомѣѫ
сѣра ши демеꙟраца (sic). ши ла
летꙋргіе. де сѫ се роаџе. кꙋ фрикь

curăţie, aceluĭa se va da dul-
ćaţa raĭuluĭ. Şi voĭu şedé în
scaunu*l* slaveeĭ mele şi voĭu
blăstâma cu mâra mé cĭaĭa înr-
a*l*ta şi cu scaunu*l* mieu cela
sf*a*ntu*l*. Ce voĭ no veţi ţiré
şi no veţi cĭînsti sf*a*nta do-
mere*că* şi sf*i*nţiĭ mieĭ cela
mariĭ, e eu voĭu lăsa dere*p*tu
necredi*n*ţa voastră fieri ĭuţi
şi sărpi cu căte doao cape-
te; şi gorile lo*r* de focu vor
fi, de voru suge truporele
voastre. Şi să fie blăstematu
omu*l* cela ce nu-ş va lăsa
lucru*l* său simbâtă de înr a*l*
noaole ćas păĭnră luri de-
meînreţa de să mĭargâ la be-
sére*că* cu toată foméâ séra
şi demeînrĭaţa, de să mĭar-
gâ la besére*că* cu toată fo-
méâ séra şi demeînrĭaţa, şi
la leturghie, de să se roage
cu frică ceînre-şi cu greşa-

---

biserica nu o păziţĭ, şi sînteţĭ reĭ şi păgânĭ, că înşelaţĭ unul pe altul; că eŭ v'am dat lege sfântă, ĭară voĭ, reilor, nu o păziţĭ şi nu ascultaţĭ poruncile mele cele sfinte; şi nu cunósceţĭ, reilor şi împrilestiţilor, că în sfînta duminică mĕ odihniĭ de tóte lucrurile mele; şi duminica a trimis Tatăl pre arhanghelul Gavril de a dat veste bună pré-curateĭ maĭceĭ mele pentru nascerea mea; şi duminica m'am sculat să judec tótă lumea, pre ceĭ viĭ şi pre ceĭ morţĭ, şi voĭu da fie-căruia după faptele sale; iar cine va fi făcut bine şi va fi făcut poruncile mele, pe aceĭ om îl voĭu pune d'a-drépta mea întru împărăţia mea. şi'l voĭu trimite în raĭu de va moşteni acolo în vecĭ; iară

7. | чеꙟре-ши коу грешалеле са-	lele sale; ĭară miercuré și
ле. ıарь міеркѹрѣ. ши веꙟрери.	veînreri să postiți și să le
сѣ постици. ши сѣ ле цїꙟреци	țiînreți cu curăție și să slăviți
кѹ кѹрѣціе. ши сѣ слѣвїци ꙟ	în numele miu, aceluĭa se va
ноумеле мїѹ. ачелѹıа се ва да	da dulcețа raĭului; ĭară se nu
дѹлчеца раюлѹи. ıарѣ се нѹ ле	le țiînruretu și scriptora sfdntă
циꙟрѹретѹ. ши скриптора сфнть	să no o ascultaret, așa-mi a-
сѣ нѹ ѡ аскѹлтарет. аша-ми а-	gĭute brațele méle și veșmâîn-
џюте брацеле мѣле. ши веш-	tul miu cela stă asupra mé,
мѫꙟтѹл мїѹ чела сть асѹпра мѣ.	și cuînrura éaĭa sfdnta ce stă
ши кѹꙟрѹра чаа сфнта че сть	în capul miu cela pré-curatul,
ꙟ капѹл мїѹ чела прѣкѹратѹл.	altă tremĭatere no voĭu tre-
алтѣ трематере но вою трemате	mĭate la voi, ce voĭu deșchide
ла вои. че вою дешкыде черюл	cerĭul de voĭu lăsa o ploae de
8. де вою лѣса ѡ плоае де фокь |	focŭ în lura lui priere, a șaptĭa-
ꙟ лѹра лѹи прїере. а шапта-	spră-ḑĭace ḑi, de va arde plo-
спрѣѕаче ѕи. де ва арде плодѹл,	dul de spre pămăntu totu; și
деспре пѫмѫнтѹ тотѹ. ши вою	voĭu tremétе ĭară spre voi niște
тремѣте ıарѣ спре вои. ниџе	pasărĭ cu capetele căt de bou,
пасѣры кѹ капетеле кѣт де боу,	și pénele lor vor fi ca u coseță
ши пѣнеле лѡр вор фи ка ѹ	de ĭarĭa (?) despletită, de voru
косець де ара деслетить. де	suge săngele deîn trupurele
ворѹ соуџе сѣнџеле деꙟ трѹпѹ-	voastre, de veți fi ca neşte
реле воастре де веци фи ка неџе	icoane; și veți mĭarge la mur-

care va fi făcut reŭ, goni-l-voĭu dela mine, și vor auḑi glasul meŭ cu frică și cu cutremur, și voĭu grăi lor: duceți-vĕ dela mine, blăstemaților, în focul de vecĭ cel nestins, în muncă și în vermiĭ ceĭ neadormițĭ, unde este gătit locul vostru cu diavoliĭ și cu păgâniĭ și cu făcĕtoriĭ de reŭ; ĭată ce vĕ ḑic, că de nu vĕ vețĭ pocăi de păcatele vóstre ce facețĭ, și nu vețĭ păzi biserica cu curățiă și cu smereniă, voĭu trimite mânia mea spre voĭ, când nicĭ aminte nu vĕ vețĭ aduce. Și blăstemat să fie acel om, care va lucra de sâmbăta séra pînă lunĭ în resăritul sóreluĭ, saŭ cine va face păcat într'acea vreme; și iarășĭ ḑic: pentru vinerĭ și pentru miercurĭ, ca să se păzéscă cu curățiă și cu post, iară nu cu lucrul, că acestea vĕ vor scóte pre

икоане. ши веци марџе ла мꙋр-
мѫнтеле морцилорꙋ воштри. де
веци плѫꙟџе. ши веци ꙁиче е-
шици морци де преимици, ши
нои ла вои. кѫ но пꙋтем рѫбда
часте фїери юци. де веци ведѣ
9. атонче кѫ е цилꙟрꙋтꙋл мїеꙋ |
тоутиндири. ши вою ꙟтоарче
лꙋмира сѡарелꙋи. де кѫтрѫ вои
де ва фи ꙟтꙋꙟрѣрекꙋ. де вѫ
веци џюꙟгѣ адеꙟ вои. ши вою
тремѣте глас дин черю кꙋ мѫнїе.
ши-м вою ꙟтоарче фаца де
кѫтрѫ вои. сѫ нꙋ аоуꙁꙋ плѫꙟ-
џериле воастре. преꙟче нꙋ чиꙟ-
стици сфнта домерекь. ши сфн-
ціи мїеи. покѫици-вь пѫгꙋби-
торылорꙋ. кѫ вои но юбици
лꙋмиꙟра че юбици ꙟтоурѣрекꙋл
фѫкѫтори рѫи че нꙋ кѫоу-
таци коум фачеци. кꙋрварилорꙋ.
стрѫмбилѡр. клеветничилорꙋ.
10. џюрѫтори стрѫмби. | вои, кѫндо
лꙋкраци е вои вь лѫоудаци. но

mântele morţiloru voştri de
veţi plăînge, şi veţi ḑice: eşiţi,
morţi! de preimiţi şi noi la
voi, că no putem răbda clаste
fieri luţi; de veţi vedé atonce,
că e ţiînrutul mieu tutindiri;
şi voiu întoarce lumira soarelui
de către voi, de va fi întuîn-
rérecu, de vă veţi gluînghé a-
deîn voi; şi voiu treméte glas
din cerlu cu mănie, şi-m voiu
întoarce faţa de către voi, să
nu auḑu plăîngerile voastre.
Preîn ce nu ciînstiţi sfânta do-
merecă şi sfinţii miei? Pocă-
iţi-vă, păgubitoriloru! că voi
no lubiţi lumiînra, ce lubiţi
înturérecul. Făcători răi, ce
nu căutaţi, cum faceţi? Cur-
variloru, strămbilor, clevetui-
ciloru, gluràtori strămbi! voi
cându lucraţi, e voi vă lău-
daţi; no vă precłapeţi, unde
no voiu lăsa eu roao pre pă-

(p)oi din iad, şi v'am dat voă tótă dulcéţa pămîntuluĭ să mâncaţĭ, şi
(p)ot nu v'aŭ ajuns, ci mâncaţĭ pesce în ḑilele cele oprite. Anatima să
(f)ie acel om, şi să i se verse maţele ca ale luĭ Arie! Şi să sciţĭ că
(d)'acum înainte nu voiu maĭ trimite alte epistolie ca cea de'ntâiu
(ş)i ca cea de acum, ci când nu vĕ veţĭ aduce aminte, deschide-voiu
(p)orţile ceruluĭ şi voiu da plóiă cu foc în luna luĭ Fevruarie, de vĕ
(v)oiu arde de viĭ de pre faţa pămîntuluĭ; şi voiu trimite asupra vó-
(s)tră fiare selbatece de vĕ vor mănca de viĭ, şi voiu lua lumina de
pe faţa pămîntuluĭ, şi va fi întunerec mare, şi voiu trimite trăsnete
de vĕ voiu arde; atuncĭ veţĭ merge la mormintele morţilor de veţĭ
striga: eşiţĭ, morţilor, din morminte, să intrâm noĭ de viĭ, că nu

вь пречапеци. оунде но вою лъса
еоу ролѡ. пре пъмънть. вои но
веци авѣ че сечера. ши веци
мори тоци де фоаме. сека-вою,
риоуреле ши вою сека марѣ к8
тоать апа. де ѡ вою ꙟтоарче
кътрь черю. но веци щи. де спре
пъмжнть ꙟкътроѡ веци скъпа
де фаца ма. мишеилор8, сла-
билор8. моулцеско-сь фаптеле
воастре. де но ле почю ръбда.
че но чинстици сфнта доме-
рекь. ши празданичеле мѣле. ши
11. посторееле съ ле цирeци к8
мастенїе. ши к8 лакрѫми. ши
к8 фрикъ. ши к8 роугѫчюре.
мишеии мил8ици. фламѫꙟнѕїи
съторацї-и. ши сетошїи адъ-
пацї-и. ши лъꙟѕевїи къоутаци.
ши кълъторїи фъгѫд8ици. ла
каселе воастре. де-и ръпъоу-
саци. фачеци паметь л8и дом-
неѕе8. ши сфинцилор8. к8 дра-
госте ши к8 ибосте. ши к8 весе-
лїе. д8пѫ ачѣ дерепт8 морци-вь.

mântŭ, voi no veţi avé ce secera şi veţi mori toţi de foame; seca-voĭu riurele şi voĭu seca maré cu toată apa, de o voĭu întoarce cătră cerĭu; no veţi şti de spre pămîntŭ, încătroo veţi scăpa de faţa mĭa. Mişeiloru, slabiloru! mulţesco-să faptele voastre de no le pocĭu răbda. Ce no cinstiţi sfănta domerecă şi prazdnicele méle, şi postorele să le ţireţi cu milostenie şi cu lacrâmi, şi cu frică, şi cu rugâcĭure? Mişeii, miluiţi; flămăînḑii, sătoraţi-i; şi setoşii, adăpaţi-i; şi lăîugeḑii, căutaţi; şi călătorii, făgâduiţi la casele voastre de-i răpăusaţi; faceţi pametŭ lui Domneḑeu şi sfinţiloru cu dragoste şi cu iboste şi cu veselie. Dupâ acé, dereptu morţi-vă şi dereptu părinţi-vă, curăţi la besérecă, luoaţi a-mente sfănta scriptoră.

---

maĭ putem răbda muncele, pedepsele ce ne-a trimis Dumneḑeŭ pentru păcatele nóstre! Iar eŭ îmĭ voĭu întórce faţa de către voĭ, ca să nu vĕ auḑ, şi vĕ voĭu părăsi în vecĭ, că v'aţĭ făcut rĕĭ, mozavirĭ, mincinoşĭ, nicĭ nu vĕ iubiţĭ unul cu altul, şi sînteţĭ curvarĭ, sodomlenĭ, de luaţĭ banĭ cu camătă şi opriţĭ ostenéla săracilor şi nu-ĭ iubiţĭ. Legea o aţĭ lăsat, biserica nu o păḑiţĭ cu rugăciunĭ, cu liturghiĭ, carile vĕ sînt de spălarea păcatelor vóstre. Oh, dar cum nu vĕ este frică că se va deschide pămîntul şi vĕ va înghiţi? Apoĭ ce respuns vreţĭ să daţĭ în ḑiua judecăţiĭ? Decĭ pocăiţi-vĕ şi vĕ întórceţĭ dela fără-de-legile vóstre; nu fiţĭ mîndri, făţarnicĭ, ci fiţĭ sme-

ѫ дерептꙋ пъринци-вь. коурѫ-
ѫ и бесѣрекь. лꙋѡаци а мен-
те сфнта скрипторь. ши ваи де
де ѡмоула чела че доче прескꙋра
ла бесѣрекь. кꙋ оуритꙋ | саꙋ и
нпотат кꙋ алтꙋл. аинте дꙋ-те
де те ѩртъ кꙋ ѫсꙋл. ши вь лъ-
саци грѣшалеле. оуроул ал-алтꙋ.
атѫнче дꙋ прескорѣ ла бесѣрекь.
ши алъможна. ши ваи де де
преоутолꙋ чела че но-и достои-
никꙋ. ши кънтъ летꙋргїе. коум
но се покъаще. че съ лась фо-
кꙋлꙋи де вѣкꙋ. пре ѕеꙋ слꙋжескꙋ
ко елꙋ ѫџерїи ѫкъ кꙋ фрикь.
ши ваи де де ѡмоула чела че дъ
аꙋрꙋ. ши арџинтꙋ ѫ мить. ши
ваи де де ѡмоул чела немило-
стивꙋл, ши ваи де | де късъто-
риꙋл. чела че но-ш ва дещепта
фомѣа дин касъ сфнта доме-
рекь де ноапте. съ маргь ла
бесѣрекь. ши ваи де де чела че
но-ш ва лъса грешалеле сале.
ши но съ ва покъи. ши ваи де

Şi vai de de omu*l* cela ce doce prescurĭa la besére*că* cu uritu, sau-i înpota*t* cu altu*l*. Ainte du-te de te ĭartă cu însu*l*, şi vă lăsaţi gréşalele uru*l* al-altu, atonce du prescoré la besérecă şi alămojna. Şi vai de de preutolu cela ce no-i dostoinicŭ, şi căntă leturghie; cu*m* no se pocăĭaşte, ce să lasă focului de vécu? Pre ḑeu, slujescu co elu îngerii încă cu frică! Şi vai de de omu*l* cela ce dă auru şi argintu în mită; şi vai de de omu*l* cela nem*i*lostivu*l*; şi vai de de căsătorĭu*l* cela ce no-ş va deştepta foméĭa diin casă sf*ă*nta domerecă de noapte să mĭargă la besére*că*; şi vai de de cela ce no-ş va lăsa greşalele sale şi no să va pocăi; şi vai de de omu*l* cela ce no-ş va da răpausu sf*ă*nta domerecă: au are détorĭu, sau sluj-

---

… Oh, vaĭ de ceia ce sudue pe preuţiĭ şi călugăriĭ şi pe ceia ce … bisericeĭ, că nu suduesc pe dînşiĭ, ci tocmaĭ pe Dumneḑeŭ, … că ḑice că cel ce sudue pe sluga împăratuluĭ, aŭ nu pe …ratul sudue atuncĭ! Oh, vaĭ de ceia ce n'aŭ creḑut în sfănta …me! Oh, vaĭ de naşul ce va face păcat cu fina şi finul ce va face … cu naşă-sa! Vaĭ de cumnatul, ce face păcat cu cumnată-sa! … de aceĭa ce apucă din viile şi moşiile altora, ca să se îmbogă…! Vaĭ de ceia ce vorbesc în biserică şi nu ascultă sfînta slujbă! … de preutul ce slujesce bét saŭ învrăjbit cu alt cine-va! Oh, vaĭ … cel ce cuminică cu sfintele taĭne, cum nu i se aprinde gura, că

де ѡмоул чела че но-ш ва дъ
ръпаоусȣ. сфнта домерекъ. лȣ
аре дѣторю. саȣ слȣжникъ. де
но-л ва лъса съ ръ[па]оусе. че
лȣ невоаще съ лȣкре. саȣ съ-и
плътѣскъ, дѣторюл сфнта до-
мерекъ. ши ваи де де чела ом
че но-ш ва лъса добитокȣл. съ
14. ръпаоусе | сфнта домерекъ. ши
съ мѣргѫ. ѡмоул ла бесѣрекъ,
коу тоатъ фомѣа. съ се роаџе
кȣ фрикъ. ши кȣ гриже. ши ваи
де де ѡмоул чела че реде ꙟ
бесѣрекъ. ѡ ваи де де ѡмоул
чела че ва спарџе ачесть ко-
вънтȣ де но-л ва пріими ла
сеꙟре. съ фіе блъстематȣ ла
ꙃоуѡа де џюдецȣ кȣ дедевъ[ръ]:
—Яша-ми аџюте маика ма чеѫ
прѣкȣрата. ши серафіміи міеи
чеа кȣ къте шасе арепи де фокȣ.
ши херовіміміи міеи. чеа кȣ ве-
15. дѣре мȣлтъ. ши сфнтоул міеȣ |
Іѡн. къ ачасть карте е скрисъ
де татъл міеȣ. чела невъꙃоутоул

nică, de no-l va lăsa să
pause, ce lu nevoĭaşte să
cre, sau să-i plătéscă dé
rĭu*l*, sf*ă*nta domere*că*. Şi
de de cela *om* ce no-ş va l
dobitocu*l* să răpause sf*ă*
domere*că*. Şi să mérgâ o
la besére*că* cu tótă fom
să se roge cu frică şi cu gr
Şi vai de de omu*l* cela
rede în besérecă. O, vai
de omu*l* cela ce va spa
acestŭ covăntu de no-l va
imi la seĭnre! Să fie blă
matu la ḑuoa de gĭudeţu
dedevărŭ! Aşa-mi agĭute
ca mĭa ceâ pré-curata,
serafimii miei ceĭa cu
şase arepi de focu, şi h
viimii miei ceĭa cu ve
multă, şi sf*ă*ntu*l* mieu Io*n*
acéstă carte e scrisă de
tă*l* mieu cela nevăḑutu*l*
cerĭu. Şi iară omu*l*

---

nu este singur, ci cu sfinţĭ îngerĭ împreună! Vaĭ de călugăr
face curviă pe faţa pămîntuluĭ! Şi să sciţĭ că acéstă epistoliă nu
făcută din fire pămîntéscă, ci este din cer, şi o am trămis pe l
creştinilor, ca să vĕ părăsiţĭ de păcatele vóstre şi să faceţĭ voi
Dumneḑeŭ, ca să fiţĭ fiĭ lumineĭ. Iar vaĭ de preotul, saŭ călug
saŭ dascălul, saŭ diaconul care nu o va citi înaintea ómenilor,
o scrie să o aibă tot omul în casa sa, şi să o trimiţă şi pre
nu va fi, că de mare folos este în casa omuluĭ; iară vaĭ de ce
o va scri, şi va lipsi vre-un cuvînt dintr'însa; iară ferice de c
o va cumpăra acéstă sfîntă epistoliă şi o va da de pomană, s

деꙟ черю. ши ꙗрѣ ѡмоул чела
че сѣ ва афла де ва ѕиче. кѣ
нѹ е де домнеѕеѹ фаптѣ. че
ва ѕиче. кѣ-и де мѫꙟрѣ де ѡм
де спре пѣмѫнтѣ. ачела сѣ фїе
блѫстематѹ ла ѕоуѡа де џю-
деуѹ. ши сѣ се спаргѫ ка со-
домѹлѣ. ши ка гомороул. ши
сѣ фїе датѹ софлетѹл лѹи ꙟ
мѫꙟрѹле дракѹлѹи. де лѹ ворѹ
доуче ꙟ фокѹл. чела нестинсѹл.
ꙟ готовїрѣ драколѹи. ши ꙟџе-
16. рилорѹ лѹи. ши чела че но
ва асколта. ачестѣ кѹвѫнтѹ. кѹ
фрикѣ ши кѹ ꙟдрѣѕнире. ши
кѹ грижe маи бире, сѣ но фїе
нѫскѹт ачела ѡмѣ:—ши часть
карте сѫ ѡ четѣскѣ. сѫва преѹтѣ.
сѫва дїакѣ. ꙟтре ѡамеꙟри. ши
сѣ ꙟвѣце. ши сѫ ѡ тремѣцѣ.
дела оуꙟрыи ал-алци. ши пре
ла четѣци. ши пре ла домни.
фѣрѣ фрикѣ. ши фѣрѣ грижe.
ши сѣ ѡ тремацѣ. ꙟ тоатѣ
лѹма. роутесѹвѡ ачеа че ворѹ

ce să va afla de va ḑice că nu e de Do*m*neḑeu faptă, ce va ḑice că-i de mâînră de o*m* de spre *pă*mântŭ, acela să fie blâstematu la ḑuoa de gĭudeţu, şi să se spargâ ca Sodomulŭ şi ca Gomoru*l*, şi să fie datu sofletu*l* lui în mâînrule dracului de-lu voru duce în focu*l* cela nestinsu*l*, în gotoviré dracolui şi îngeriloru lui. Şi cela ce no va asco*l*ta acestŭ cuvântu cu frică şi cu îndrăznire şi cu grije, mai bire să no fie nâscu*t* acela omŭ. Şi ćastă carte să o cetéscă, săva preutŭ, săva diacŭ, între oameînri, şi să învéţe, şi să o treméţă dela uînrîi al-alţi, şi pre la cetăţi, şi pre la do*m*ni, fără frică şi fără grije; şi să o treméţă în toată lumĭa. Rute su vo (?) aceĭa ce voru asculta şi voru priimi cĭastă carte de o voru învăţa, eu le voĭu da

---

ómenĭ li se vor ierta păcatele şi vor moşteni împărăţia ceruluĭ, de va face poruncile luĭ Dumneḑeŭ, cu Avram şi cu Isac şi cu Iacov; iară ferice de acela, cine o va asculta cu tótă inima; şi ferice de aceĭ ce fac bine la săracĭ şi la călătorĭ, şi 'ĭ vor aduce în casele lor, aceia vor fi miluiţĭ întru împărăţia ceruluĭ; iară vaĭ de părinţiĭ aceia carĭ nu 'şĭ daŭ copiiĭ să înveţe carte şi să păḑéscă biserica, că vor să dea séma pentru dînşiĭ înaintea judeţuluĭ celuĭ drept, căcĭ aŭ murit ca dobitócele. Pentru acésta alergaţĭ la duhovniciĭ voştri de vě mărturisiţĭ păcatele vóstre, ca să vě încredinţaţĭ a vě çuminica cu pré

ѧскꙋѧта. ши ворꙋ прїими. чѧсть
кѧрте. де ѡ ворꙋ ꙟвъцѧ. еоѵ
17. ле вою да долчѣ|цѧ. рѧюлꙋи.
ꙟ вечїе де вѣкь:- Къ ѧчасть
кѧрте ѡ-оѵ тремесꙋ. патрипар-
хѡѧ. дела ірсамь. пре ꙋн къ-
лꙋгърꙋ. че лꙋ кемѧ Мелинтїе.
скрыптꙋрь сфнть. а домнолꙋи
нострꙋ. а лꙋи іс. хс. ѡаре кър-
толарю ва фи. ѡаре вѧ фи вѧдко.
ѡаре вѧ фи преꙋтꙋ, ѡаре дїакь.
чела че нꙋ ва повѣсти. ши но
вѧ споꙟре тоѵтиндире. ѧчелѧ съ
фїе блъстьмать. де домноѵл
нострꙋ диꙟ черю. ши де т. иї.
18. де ѡци де ꙟтрꙋ Некею. | іаръ
чела че ва споꙟре. ши челѧ че
вѧ крѣде де ва прїими лѧ сиꙟре.
бꙋꙟрътате вá фи дела татьлꙋ
ши дела фїюль іс. хс. ꙟтрꙋ
вечїе де вѣкь кꙋ дедевьрь:—
пыс. мсца мр. ѡї. днь въ днь.
Бѧтрь Жикмѡн кралю. егда оѵ-
бїеть. Михаю вод. ѡ Миръслъꙋ.

do*l*céţa raĭului în vecie de vécŭ. Că acéstă carte o-u tremesu patriĭarho*l* dela Ie*rusalim*ŭ pre un călugăru ce-lu chema Melintie, scrîptură sf*ân*tă a do*m*nolui nostru a lui Is. Hs. Oare cărtolarĭu va fi, oare va fi vl*adic*o, oare va fi preutu, oare diacŭ, cela ce nu va povésti şi no va spoînre tutindire, acela să fie blăstămatŭ de domnu*l* nostru diîn cerĭu şi de 318 de o*l*ţi (părinţĭ) de întru Necheĭu; ĭară cela ce va spoînre şi cela ce va créde de va priimi la siînre, buînrătate va fi dela tatălu şi dela fiĭulŭ Is. Hs. întru vecie de vécŭ cu dedevărŭ. (Scris în luna luĭ martiŭ a 19 ḑi, în ḑilele regeluĭ Bator Sigismund, când fu bătut Mihaĭuvodă la Mirislăŭ, anul dela Adam 7108, dela nascerea luĭ

---

curatele taĭne ale luĭ Isus Hristos, carele vĕ este de folosul sufletelor vóstre, şi cu dragoste să luaţĭ sfănta anafură.

Pentru acésta eŭ, Ioanichie, patriarhul sfinteĭ cetăţĭ a Ierusalimuluĭ, cu ajutorul Tatăluĭ şi cu al Fiuluĭ şi cu al sfîntuluĭ Duh, Troiţeĭ ceĭ de o fiinţă şi nedespărţită, m'am învrednicit de am deslegat aceste dumneḑeescĭ cuvinte, carĭ aŭ fost întru acéstă. Mĕ rog luĭ Dumneḑeŭ, creştinĭ blagosloviţĭ, ca să vĕ deschiḑă ochiĭ sufletelor vóstre, ca să o puteţĭ cumpăra acéstă epistoliă; iar de nu vi se va întîmpla a o cumpăra, să vindeţĭ ce-va din casele vóstre, şi să o cumpăraţĭ, că de

влѣт. ѿт Ядам ,з. ри. ѿт рож-	Crist 1600. Pomenesce, Dóm-
ство хсво. ,а. х. помени ги	ne, sufletul robuluĭ luĭ D-ḑeŭ,
дше раб бжїе призвитерь іреи	presbiter iereŭ Grigorie, spre
Григорїе въ ѡставленїе грѣхѡм	ĭertarea păcatelor în împărăţia
19. въ црство нбсное.	ceruluĭ!)

puţină plată este, iar de mare folos va fi aceluĭ om în casa sa, şi 'ĭ va dărui Dumneḑeŭ împărăţia sa, a căruia este stăpînirea şi puterea, a Tatăluĭ şi a Fiiuluĭ şi a sfîntuluĭ Duh, în vecĭ nesfîrşiţĭ, amin.

NOTANDA

1. finalul *u* întreg : лъсатȣ (1,5), кȣвьнтȣ (17) ковьнтȣ (15) кȣвънтȣ (1), тремешȣ (2), аскȣлтатȣ (2), ꙟцелѣсетȣ (2), дерептȣ (2,5,7,12), плънгȣ (3), съмтȣ (3), родескȣ (3), немѫндрилорȣ (3), неꙟцелепцилорȣ (4, de 2 orĭ), фѣчетȣ (4), фечȣ şi фечю (4), циꙟротȣ (4), омоу (4), Ꙗдамȣ (4), Гаврилȣ (4), мирȣ сфънтȣ (4), капȣ (5), мѫроу (5), ласȣ (5), блъстематȣ (7,15), блѫстематȣ (16), фаптȣ (6), ворȣ (6,7,9,16,17), фокȣ (7,15), циꙟрȣрьтȣ (8), морцилорȣ (9), пъмънтȣ тотȣ (9), ꙟтȣꙟрѣрекȣ (10), лоуȣȣ (10), пъгȣбиторылорȣ (10), кȣрварилорȣ (10), клеветничилорȣ (10), мишеилорȣ (11), слабилорȣ (11), лѣнешилорȣ (11), ꙟпȣціїцилорȣ (11), сфинцилорȣ (12), оуритȣ (12), преоутолȣ (13), преȣтȣ (18), вѣкȣ (13), слȣжескȣ (13), ѱюдецȣ (15,16), елȣ (13), лȣ (14,16,18), лоурȣ (13), арѱинтȣ (13), ръплоусȣ (14), датȣ (16), ꙟѱерилорȣ (16), тремесȣ (18), кълȣгърȣ (18), татьлȣ (19), dar şi cu *u* jumătăţit : блъстьматҍ (18), кȣвънтȣлҍ (2) etc., afară de casurile unde vocala finală e dubiósă, consóna din urmă fiind scrisă d'asupra rîndului.

2. ꙟ întrebuinţat ca *nasală vocală* în interiorul cuvîntuluĭ: вешмѫꙟтȣл (8), плъꙟѱе (9), плъꙟѱериле (10), ѱюꙟгѣ (10). чиꙟсти (7, dar 6 : чести), чиꙟстици (10, dar 11 : чинстици), флъмъꙟȣїи (12), лъꙟѱеȣїи (12);

деꙟ (16). диꙟ (14,18), адеꙟ [вои] (10), деꙟтрȣ (18), приꙟтрȣ (5), преꙟче (10), dar şi дин (1,10) şi ден (1);
pentru grupul ꙟр, vedĭ maĭ jos No. 13.

3. -ен- = actualul *-in-*: менте (12), денціе (6), верерѣ (4) = *veneré*, домерекь (4,5,6,7 etc.) = *domenecă*, демеꙟрѣца (7) = *demenéţa*, чеꙟре (8) = *cene*, сеꙟре (5, dar 19 : сиꙟре) = *sene*, dar şi -ꙟн = actualul *-in-* : мȣрмꙟнтеле (9).

4. confusiunea între *o* şi *u* :
допъ (3), гориле (7), трȣпореле (7), атонче (9,13), кꙟндо (11), веци мори (11), Іѡрданолȣи (4), моүлцеско-сь (11), посторееле (11), сътораці (12), скрипторь (12), доче (12), ꙟпотат (13), преоүтолȣ (13), ко (13), ковьнтȣ (15), Наꙁаретолȣи (4), прескорѣ (13, dar 12 : прескȣрѧ), софлетȣл (16), циꙟротȣ (4), драколȣи (16, dar tot acolo : дракȣлȣи), асколтаци (5), асколта (17, dar tot acolo ; аскȣлта), долчѣца (17), адонаръ (1), патриꙗрхѡл (18), домнолȣи (18), домерекь (4,5 etc., dar şi дȣмеꙟрекь, cf. maĭ jos No. 13), споꙟре (18,19, dar 1 : спȣнерѣ), домнесеȣ (12, 16, dar 1: дꙋмнъѕъȣ), кꙟртоларю (18), дедо-вь (4), но (2 etc., dar fórte des şi нȣ, căte-o dată unul lîngă altul, de ex. 18: нȣ ва повѣсти ши но ва..);
u pentru *o*: оү карте (2, dar tot acolo : ѡ картѣ), мȣрмꙟнтеле (9);
ua pentru *oa* : фȣамете (2, dar 11 : фоаме);
ĭu pentru *ĭo* după ч : пичюаре (5).

5. ѣ pentru finalul е : ѕилѣ (1), [чел] марѣ (1), [ѡ] картѣ (2), [а доѡа] картѣ (2), сѣмнѣ (2), челѣ (2), мȣлтелѣ (2);
ѣ pentru medialul е : ва повѣсти (18), грѣшалеле (13);
е pentru ѣ saŭ ꙗ : петра (1, dar tot acolo : пиатра);
е pentru finalul *i* : денціе (6), семтеце (3);
i pentru finalul *e*: тȣтиндири (10, dar 13 : тȣтиндире);
е pentru finalul ю : [ѡмоү] ꙟтꙁе (4);
е în silaba accentată, urmată de o silabă cu finalul *-e* : меле (6, dar maĭ ades мѣле), трече (2), челѣ (2, dar pe aĭurĭ чала, чѣла, чалѣ), тремете (2, dar 9 : тремѣте);

NOTANDA

1. finalul *u* întreg : лъсатꙋ (1,5), кꙋвьнтꙋ (17) ковьнтꙋ (
кꙋвънтꙋ (1), тремешꙋ (2), аскꙋлтатꙋ (2), ꙟцелѣсетꙋ (2),
рептꙋ (2,5,7,12), плънгꙋ (3), сънтꙋ (3), родескꙋ (3), нел
дрилорꙋ (3), неꙟцелепцилорꙋ (4, de 2 orĭ), фѣчетꙋ (4), фе
фечю (4), циꙟротꙋ (4), омоу (4), Ядамꙋ (4), Гаврилꙋ
мирꙋ сфънтꙋ (4), капꙋ (5), мꙟроу (5), ласꙋ (5), блъсте
(7,15), блꙟстематꙋ (16), фаптꙋ (6), ворꙋ (6,7,9,16,17),
(7,15), циꙟрꙋрѣтꙋ (8), морцилорꙋ (9), пъмънтꙋ тотꙋ (9),
ꙟрѣрекꙋ (10), доуꙋꙋ (10), пъгꙋбиторылорꙋ (10), кꙋрвар
(10), клеветничилорꙋ (10), мишеилорꙋ (11), слабилорꙋ (
лѣнешилорꙋ (11), ꙟпꙋцїцилорꙋ (11), сфинцилорꙋ (12), оу
(12), преоутолꙋ (13), преꙋтꙋ (18), вѣкꙋ (13), слꙋжескꙋ (
џюдецꙋ (15,16), елꙋ (13), лꙋ (14,16,18), доурꙋ (13), арџ
(13), ръплоусꙋ (14), датꙋ (16), ꙟџерилорꙋ (16),
месꙋ (18), кълꙋгърꙋ (18), татьлꙋ (19), dar şi cu *u* jun
ţit : блъстьмать (18), кꙋвънтꙋль (2) etc., afară de cas
unde vocala finală e dubiósă, consóna din urmă fiind s
d'asupra rîndulul.

2. ꙟ întrebuinţat ca *nasală vocală* în interiorul cuvînt
вешмъꙟтꙋл (8), плъꙟџе (9), плъꙟџериле (10), џюꙟгѣ (
чиꙟсти (7, dar 6 : чести), чиꙟстици (10, dar 11 : чинст
флъмъꙟзїи (12), лъꙟџезїи (12);

(16). дндѫ [illegible]
5). предѫче (1[illegible] [illegible]
grupul [illegible]
-ен- = actual [illegible]
, домерек [illegible]
, чеѫре [illegible]
-жн = actual [illegible]
confusiunea [illegible]
(3). горн [illegible]
вещи мор [illegible]
(11). сх [illegible]
(13). прест [illegible]
(4). преск [illegible]
сиѫротх (1 [illegible]
(5). аско [illegible]
ѫдонарх (1 [illegible]
15 etc., dar [illegible]
19, dar 1: сирни [illegible]
(18). [illegible]
dată unul in [illegible]
pentru o: [illegible]
(9):
pentru oa: [illegible]
pentru ia du [illegible]
ѣ pentru in [illegible]
доwа; карт [illegible]
pentru median [illegible]
pentru ѣ sau [illegible]
pentru finalu [illegible]
pentru finalu [illegible]
pentru finalul [illegible]
în silaba accentu [illegible]
6, dar mai ades [illegible]
чаѫ, чаѫѣ), трім [illegible]

ci pentru *e* : треімеш (2 de 2 orĭ, şi tot acolo : гремешѹ).

6. confusiunea între *e*, *é*, *a* după ч : дѹлчеца (8), дѹлчаці (6), долчѣці (17), часть şi часть (17), ачасть (18), чла (3), чататѣ (1, dar 4 : четатѣ) etc.

7. ѫ pentru а : чеѫ (15), фомѣѫ (7 de 2 orĭ, dar 14, 15 : фомѣа).

8. ы pentru *i* : скрыптѹрѫ (2), скрыптѹрь (18), церѹры (2), лимбы (3), дешкыде (8), пасѫры (9), пѫгѹбиторылорѹ (10), сѹ-дрыи (17), şi în slavicul пыс — писа;
i după *r* pentru *î* : оурить (12);
confusiunea între *i* şi *î* după *r* : риоуреле (11) şi рѫоуре (3);
î pentru *i* după *r* : лакрѫми (12);
e după *r* pentru *î* : реде (15).

9. *i* pentru *ă* după *s* : симбѫть (7);
e pentru *ă* după *s* ; семтеце (3).

10. contracţiunea luĭ міеѹ (4, 6, 9 etc., dar 2 : меѹ) în міѹ : нѹмеле міѹ, вешмѫнтѹл міѹ, капѹл міѹ (8);
aferesa vocaleĭ pentru a înlătura hiatul : ѡ–оу тремесѹ (18) = o au...

11. *oa* generalmente conservat : ноастре, воастре, плоае, иконне, нтоарче, соаре, кѡасте etc., afară numaĭ în : сѫ се рѡще (15, dar 7 : сѫ се рѡаще) şi afară de фѹамете, vedĭ maĭ sus No. 4.

12. alte particularităţĭ vocalice :
воуѡа (15, 16);
дѣторю, дѣторюл (14);
дѹмнѫзѹѫѹ (1) şi домнезеѹ (12, 16);
нече (2);
[лѹра лѹи] прїере (9);
[ал] ноаѡле (7).

13. *n* între vocale trecut în *r* : верерѣ (4), домерекь (4.5, 6,7,10,11,14,15), доумиречи (în titlu), мѫроу (5), мѫра (6), цирѣ (6), цирец и (11), лѹри (7), лѹра (9), тоутиндири (10).

тоутиндире (13), лꙋмирі (10), ꙟтоурѣрекꙋл (10), роугжчюре (12), оурꙋл (13)), бире (17);

н în aceīașī posițiune și chīar în aceleașī cuvinte trecut în *nr*: дꙋмеꙟрекь (4), циꙟрѣ (6), циꙟреци (4,8), циꙟрꙋтꙋл (9), циꙟротꙋ (4), циꙟрꙋретꙋ (8), веꙟрерѣ (5), веꙟрери (5,8), ꙟр-лчале (6), ꙟр ал нолѡле (7), ꙟралта (6), пжꙟрꙁ (7), демеꙟреці (7), демеꙟрѣца (7), чеꙟре (8), сеꙟре (15), сиꙟре (19), кꙋꙟрꙋра (8), ꙟтꙋꙟрѣрекꙋ (10), лꙋмиꙟра (10), мжꙟрꙁ (16), мꙁꙟрꙋле (16), ѡмеꙟри (17), оуꙟрын (17), споꙟре (18,19), бꙋꙟрꙁтате (19);

н între vocale conservat: адонарꙁ (1), спꙋнерѣ (1), склꙋнꙋл (1,6), ѡаминилѡр (2), Іѡрданолꙋи (4), пѣнеле (9), иколне (9), мꙁніе (10), лѣнешилорꙋ (11).

14. ѕ = *dz*: дꙋмнꙁѕꙁꙋ (1), домнеѕеꙋ (12,16), ѕеꙋ (3,5,13), ѕисꙁ (1,4), ѕисе (2), ѕись (4), ѕиче (9,16), креѕꙋт (2), ꙟкреѕоут (2), кꙁ-ѕꙋт (1), ѕилѣ (1), ѕиле (5,6), ботеѕлю (4) лоуѕꙋ (10), шапта-спрꙁѕаче ѕи (9), флꙁмꙁꙟѕїи (12), лꙁꙟџеѕїи (12), ѕоуѡа (15,16), небьѕоутоул (16);

ӡ = *z*: иӡволре (3), Наӡлретолꙋи (4), гьволӡле (5), праӡдни-челе (11), ꙟдрꙁӡнире (17).

15. predilecțiunea pentru џ în loc de ж: џюрꙁтори (10), џюдецꙋ (15,16), џюдекл (5), аџюте (15), џюꙟгѣ (10).

16. re'ntórcerea luī *ș* la *s* prin trecerea luī *e* (=*īe*) în *ă*: сꙁрпи (7) =*șerpi* (*sīerpi*).

17. *o* din *vá*: лꙋѡ (1), лꙋѡци (1), лꙋѡаци (12), ꙟкꙁтроѡ (11).

18. alte particularitățī consonantice:

sf între vocale trecut în *sv*: десвѣче (1);

-nt- trecut în *-mt-*: сꙁмтꙋ (3), семтеце (3).

19. tripla articulare în construcțiunea substantivuluī cu ad-jectivul: фаптеле вѡастре челѣ мꙋлтелѣ (2), грешлалеле воастре чалѣ мꙋлтеле (3), фаптеле воастре чалѣ раделе (3), фꙁрꙁде-рѣџа воастрꙁ чаа мꙋлта (3), вїермїи чеа неадормицїи (6), мж-ꙋ мѣ чаа ꙟралта (6), склꙋноул мїеꙋ чела сфꙁнтꙋл (6), сфин-

цїи мїеи чел мдрїи (7), кꙋ҆ⰺрꙋрл чал сфинтл (8), капꙋл мїꙋ че
прѣкꙋратꙋл (8) ѡмꙋл чела немилостивꙋл (13), манкл мл че
прѣкꙋратл (15), татъль мїеꙋ чела невьꙋтоꙋл (16), фоксл че
нестинсꙋл (16). ceĭa-ce nu se vede nicăirĭ în redacţiunea ce
nouă.

20. *cel* întrebuinţat ca un quasi-articol de'naintea substan-
tivuluĭ: спꙋсе чеии фѣте прѣкꙋрате (4).

21. pentru articlul *al* :

cu preposiţiunea *de* : ѡ вись дѣле мѣле (4);

cu *alt* : лъсаци грѣшалеле оуроул ал-алтꙋ (13), съ ѡ тремⷤ
ць дела оуⰺрыи ал-алци (17).

22. genitivo-dativul femeesc cu *-eei* : славееи (6);

idem cu *-ee* : сфинтее [доумиречи].

23. pluralul cu *-ure* : лꙋкрꙋре (2), ръоуре (3), трꙋпоре-
(7), трꙋпꙋре-ле (9), риоуре-ле (11), посторе-ле (11).

24. conservaţiunea la singular şi la plural a tematicul
-u- din latinul *manus* : ⰺ мъроу [ши ⰺ пичюаре] (5), ⰺ мъ
ⰺрꙋле [дракꙋлꙋи] (16), dar la singular articolat мъⰺрл (6) şi chi
nearticolat : де мъⰺръ [де ѡм] (16).

25. ordinalul feminin : [а] шапта-спръ-зачѣ [ѕи] (9), nu
шапте-спръ-зача, ceĭa-ce ar permite a construi seria ordin
lelor analóge dela 11 pînă la 19 în modul următor : *a un-
spre dece, a dou-'a spre dece, a treĭ-'a spre dece* etc., ade
cu articolul după unimĭ, pe când la ordinalele masculine :
un-spre-dece-le etc. articlul vine după decimĭ.

26. ordinalul masculin fără amplificativul *-a* : ал ноаѡле (7

27. forma pronominală enclitică în loc de cea absolută
морци-вь (12), пъринци-вь (13), лѣмнелорꙋ-въ (3), ceĭa-ce n
figurézĕ nicăirĭ în redacţiunea cea nouă.

28. forme arcaice ale perfectuluĭ, despărute în redacţiun
cea nouă :

1-a pers. sing.: тремешꙋ (2), треимеш (2 de orĭ), дедю (4
дедꙋ (3), дедо-вь (4), фечꙋ (4), фечю (4);

3-a pers. sing.: десвѣче (1);

2-a pers. plur. : фѣчетꙋ (4), аскꙋлтат (4), циꙟротꙋ (4), креꙁꙋть (2), вꙁ ꙟкреꙁꙋт (2), вь покꙁит (2), ꙟцелѣсетꙋ (2).

29. tot aşa forme arcaice ale condiţionaluluĭ : сє нꙋ ле циꙟрꙋретꙋ (8), сꙁ но ѡ аскꙋлтарет (8).

30. organicul *fapt* pentru analogicul *făcut* : де домнеꙁеꙋ фапть (16), кꙁте аꙋ фаптꙋ (6).

31. reduplicarea preposiţiuniĭ *de* după *vaĭ*: вали де де омоул (12, 13 de 2 orĭ, 14, 15 de 2 orĭ), вали де де преоутолꙋ (13), вали де де кꙁсꙁторюл (14), вали де де чела че (14), вали де де чела ѡм (14), unde în redacţiunea cea nouă vedem pretutindenĭ un singur *de* : *vaĭ de omul* etc.

32. *dedevăr*=‹de-de-verus›: џюдецꙋ кꙋ дедевьрь (15), вечїе де вѣкь кꙋ дедевьрь (19).

33. condiţionalul *să* şi reflexivul *se* nu tot-d'a-una distinşĭ în scriere: сꙁ се родџе (7, 15), се ва скимба (2), сꙁ се спаргꙁ (16), dar şi: сꙁ сꙁ чае (6), адонарꙁ-сꙁ (1) etc.;

aceĭaşĭ incertitudine în scrierea conjuncţiuniĭ *să* (=lat. *si*): сꙁ но ѡ аскꙋлтарет (8), dar pe aceĭaşĭ pagină: се нꙋ ле циꙟрꙋретꙋ;

tot aşa în privinţa flexionaruluĭ *-se*: ꙁисе (2) şi ꙁисꙁ (1) etc.

34. nicĭ o deosebire grafică între conjuncţiunea *ci* şi pronumele relativ *ce,* ambele scrise tot-d'a-una d'o potrivă: че.

35. dissimilaţiune sintactică: с е к а-в о ю риоуреле ши в о ю с е к а марѣ (11), ѡаре к ꙁ р т о л а р ю в а ф и, ѡаре в а ф и в л а д и к о (18).

36. е cu sensul de ‹ĭară›, *enim*: е вои вь лꙁоудаци (11), е вои но-ши вꙁ ꙟкреꙁоут (2), е вои но-и милꙋици (3), вꙁ дедю воаѡ лѣџе, е вои скриптꙋра но циꙟреци (4), е ꙟ мꙁроу ши ꙟ пичюаре еи ми бꙁтꙋрь (5), е чела че ва циꙟрѣ ши ва чести (6), е еоу вою лꙁса (7).

37. *foméĭă*=lat. *familia*, cu trecerea luĭ *fam-* în *fom-* în-

tocmaĭ ca în *fóme=fames*: сѫ маргѫ ла бесѣрекь к8 тоатѣ ф о м ѣ ѫ (7 de 2 orĭ), чела че но-ш ва дешепта ф о м ѣ а дин касѫ сфьнта домерекь (14), коу тоатѣ фомѣа сѫ се рѡщє (15). Cuvîntul pare a fi perit din limbă prin confusiune cu *femeiă*, фемѣе, care în Transilvania — prin aceĭaşĭ acomodaţiune între *f-m*—se pronunţă în unele locurĭ *fomée*, *fomee*, după cum se şi scrie în gramatica luĭ Molnar (ed. din 1788 p. 10, 69).

38. *căsătorĭu*=‹om cu familiă›: кѫсѫторюл чела че но-ш ва etc. (14).

39. алѫможна=ἐλεημοσύνη, cf. sub raportul vocalismuluĭ paleosl. алмоужьно şi vechĭu-germ. *alamuosan*.

40. з8е8=*deus* în exclamaţiunea: пре з8е8! repetată de 4 orĭ (3, 5, 13).

41. *săva*=‹măcar, fie›: сѫва пре8тъ, сѫва дїакъ (17), cf. t. 1, p. 300, No. 157;

cu acelaşĭ sens *oare*: ѡаре кѫртоларю ва фи, ѡаре ва фи владнко (18).

42. *pre* cu sensul latinuluĭ *per*: ѡ-оу тремес8 патриiархѡл [картѣ] дела Іер8салимъ п р е 8н кѫл8гѫр8 (18).

43. аинте (2, 4, 13).

44. *a făgădui* cu sensul de ‹a găzdui›, pe care'l are maghĭarul *fogadni*: кѫлѫторїи фѫгѫд8нци ла каселе воастре (12).

45. *a cură* cu sensul latinuluĭ *currere*: коурѫци ла бесѣрекь (12).

46. *a ucide* cu sens de ‹a lovi›: оучидѣ пре кап8 (5).

47. *aden voi*=‹între voĭ›: вѫ вецн щюнгѣ аден вон (10).

48. *prence*=‹pentru ce›: прен че н8 чинстици (10).

49. *rute* saŭ *rutesu* saŭ *rutesuvo*, ce să fie? роуте-с8 (saŭ: роутес8) вѡл, чеа (saŭ: вѡ ачеа) че вор8 аск8лта (17). Sens probabil: ‹ferice de....›

50. мѫсаю (saŭ: мѫ саю) ꙟ тикаль (5)...?

51. ꙋ косець де ара десплетить (9)...? să fie óre: "o cosiţă de *hidră* despletită"? adecă ара = ὕδρα?

52. slavisme maĭ insolite: готовїрѣ (16), гьвоаꙁде (5), пламеть (12), ивосте (12).

53. vocativul slavic владыко luat drept nominativ: ва фи владико (18).

54. плодꙋл (9) cu sensul slavic propriŭ плодъ "fructus" (Miklosich).

55. *mândru* cu sensul slavic propriŭ мѫдръ "înţelept": немѫндрилорꙋ (3) = slav. немѫдри.

56. accentele sînt însemnate rar, fără o distincţiune strictă între cel acut şi cel grav, deşi acesta din urmă maĭ ales pe ultima silabă;

accentuaţiunea normală, ca cea de astădĭ: афла̀ (16), асꙋ́пра (8), бра́целе (8), ка́селе (12), кꙋрва́рилорꙋ (10), коу́рѫци (12), ча́сть (17), фо́кꙋ (7), фо́кꙋлꙋи (13), фѫкѫто́ри (10), фа́чеци (12), ф̀ечю (4), го́риле (7), лѫс̀а (11, 14), лѫса́тꙋ (5), лѫса́ци (13), лꙋкр̀а (6), лꙋкра́ци (11), мо́рцїи (5), ма́ре (5), на́ше (4), неꙟцел̀епцилорꙋ (4), пѫри́нци (12), п̀ѫꙟръ (7), рѫбд̀а (9), ра́юлꙋи (6, 8, 18), рѫпѫоуса́ци (12), соу́лица (5), сѡ́арелꙋи (10), ска́-ꙋнꙋл (6), с̀имбѫть (7), ша́се (5), то́ци (11), циꙟро́тꙋ (4), ве́ци (9), вед̀ѣ (9), во́рꙋ (17), ꙟкѫтро̀ѡ (11), ѕи́че (9), ѕи́ле şi ѕ̀иле (5, 6);

accent scădut pe o silabă posterióră: ард̀е (9), ачелꙋ̀ıа saŭ ачелꙋ̀а (6, 8), ботеѕа̀ю (4), ча̀е (=*céră*, 5), чела́ (6, 14, 17), чѐа plur. (6, 7), ча̀а saŭ ча̀а singul. (6, 8), чеꙟре́ши (=*cineşĭ*, 8), чер̀ю (10), дедо́-вь (4), дешкыд̀е (8), демеꙟрац̀а (7 de 2 orĭ), фачец̀и (10), фѣт̀е (4), џюрѫтор̀и (10), лꙋкр̀е (5), лꙋр̀и (=*lunĭ*, 7), мѫроу́ (=*mânu*, 5), мїѐи (15), ноаѡ́ле (7), ѡламеꙟр̀и (17), пасѫр̀ы (9), пло̀е (8), прїер̀е (8), сѣр̀а (7 de 2 orĭ), шас̀е (5), ꙟџерило́рꙋ (16), во̀и (=*voĭ*, 8 etc.) воıџр̀и (9), ѕоуѡ̀а (16);

accent urcat pe o silabă anterióră: к'емъ (18), ч'инстици (11), фóмѣа saŭ фóмѣж (14,15,7 de 2 orĭ), џю'дгѣ (10), [ва'] лъ'съ (14), ръ'плоусѹ (14), роу'гжчюре (12), ръ'стигнїю (5), ро'дескѹ (3), скри'птора (8), ш'едѣ (6), [вою] с'ека şi с'екъ [-вою] (3 de 2 orĭ, 11 de 2 orĭ);

doă accente: ръ'бд'а (11), сла'билóрѹ (11), тоу'тиндир'е şi тоу'тиндир'и (10,18), [вецн] ц'ир'ѣ (6), во'уw'а (15);

accent duplu pe acelaşĭ silabă: ръ"оурелe (3), р"алеле (3), р"ноурелe (11), р"жи (10), ръ"плоусе (14), ре"де (15), коу'ръ"ци (12), prin urmare tot pe silaba cu *r*-, maĭ ales cu *r* iniţial, ceĭa-ce pare a fi în legătură cu cele constatate de către noĭ în t. 1, p. 249;

accentuaţiune diverginte: воуw'а (16) şi в'оуw'а (15), лъс'а (11,14) şi лъ'са (14), ръбд'а (9) şi ръ'бд'а (11), фа'чеци (12) şi фачец'и (10), ша'се (5) şi шас'е (5);

fórte des sînt accentate monosilabele нѹ saŭ но, коу, ла, съ, şi maĭ tot-d'a-una ши, deşi maĭ adesea cuvîntul maĭ lung ce urméză după ele este lăsat fără accent, adecă un fenomen analog cu accentul nostru intenţional în frasele: *nù'ţĭ permit, vreaŭ şì aceasta, nu mĕ duc decàt cù tine*, etc.

роу'тесѹвw (17).

57. *paĭericul*, adecă semnul ca un apostrof cu colţ—în loc de a fi rotunḑit în vîrf—, care represintă în paleografia slavică pe ъ şi ь[1]) şi pe care—din lipsă tipografică—noĭ îl vom înlocui aci prin apostroful ordinar, figuréză în interiorul cuvintelor, ca vocală irraţională între doă consóne, în următórele casurĭ: аскѹл'та (17), алла'ци (17), ал'ть (8), атон'че (9), кър'-толарю (18), кар'те (16,17,18), ковьн'тѹ şi кѹвьн'тѹ (15,17), кѹр'варилорѹ (10), дереп'тѹ (5,12 de 2 orĭ), деџеп'та (14), деш'-кыде (8), фап'те (3), летѹр'гїе (13), мѣр'се (4), мар'гж şi мар'-гь (7,14,15), мар'џе (9), мор'ци (9,12), мор'цилорѹ (9), мѹр'мжн-теле (9), Мелин'тїе (18), нежцелеп'цилорѹ (4 de 2 orĭ), ноап'те (14), нестин'сѹа (16), пърин'ци (12), памън'ть (16), ръб'да (9),

1) Cfr. Калайдовичь, Іоаннъ экзархъ болгарскій, Мосvа, 1824, p. 72.

скрип'тȣра şi скрип'тора (1, 4, 8, 12), сън'џеле (9), сър'пи (7), спар'џе (15), спар'гѫ (16), шап'та (9), ѫцелеп'ци (4), віер'міи (6);

paĭericul la finea cuvîntuluĭ în loc de ŭ: де-л' фечю (4), но-ш' ва (14 de 3 orĭ), нȣ-ш' ва (7), но-л' ва (14, 15), вор'фи (7, 9), prin urmare numaĭ după monosilabe;

doă paĭericurĭ într'un singur cuvînt: ар'џин'тȣ (13), скър'-ш'ка (6).

58. sub raportul curat ortografic, se confundă mereŭ:

ѣ, ꙗ şi ѧ;

ъ, ь şi ѫ.

59. Maĭ remâne de lămurit o cestiune cronologică.

Popa Grigorie îşĭ termină lucrarea cu o adnotaţiune slavică, scrisă în opt şirurĭ, din carĭ cele de 'ntâiŭ cincĭ sînt:

пыс. мсца. март. ѳі днь

въ днь. батрь жикмѡн кралю.

егда оубїеть. михаю вод. ѡ ми-

ръслъȣ. влѣт. ѡт адам. ѯ. ри.

ѡт рожство хсво. а. х.

adecă:

'Scris în luna luĭ martiŭ 19 ḑile,
'în ḑilele regeluĭ Sigismund Bathori,
'când fu bătut Mihaĭu-vodă la Mi-
'rislăŭ, anul dela Adam 7108,
'dela nascerea luĭ Crist 1600.,

Bătălia dela Mirislăŭ avusese loc la 18 septembre 1600,[1] încăt popa Grigorie nu putea s'o cunóscă la 19 martiŭ.

In luna luĭ martiŭ Mihaĭu-vodă se afla în Braşov, fórte departe de Mirislăŭ.[2])

Cum óre să ne explicâm acéstă minune?

---

1) Kemény *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens*, Klausenburg, 1839, p. 166.

2) Trauschenfels, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1860, p. 152.

Este învederat, că în ḑiua când îşĭ terminase manuscrisu
popa Grigorie l'a adnotat numaĭ cu şirul cel de 'ntăiŭ: «s
scris în luna luĭ martiŭ 19 ḑile».

Tot aşa, după cum vom vedé maĭ jos în textul No. V, L
genda sânteĭ Parasceve este adnotată numaĭ cu ḑiua luneĭ, a
nume: «2 august», fără nicĭ o indicaţiune a anuluĭ.

In septembre însă se întâmplă bătălia dela Mirislăŭ, în ca
Mihaĭu Vitézul a fost învins prin dibăcia luĭ Basta.

Mirislăŭ fiind la o depărtare numaĭ de căte-va césurĭ de
Măhacĭu, un asemenea eveniment, petrecut chĭar în vecin
tate, putea óre să nu impresioneze adînc pe un Român?

Iată de ce popa Grigorie s'a grăbit a adăuga cătră adn
taţiunea cea din luna luĭ martiŭ pe cele-l'alte şépte şirurĭ, c
carĭ ea pare a fi într'o contradicţiune cronologică.

Prin acésta se explică tot-o-dată anomalia de a se fi p
ḑiua luneĭ în şirul întăiŭ, ĭar anul abia în şirul al patrulea.

II

INCERCARI DE TRADUCERE DIN SLAVONESCE

— CIRCA 1600 —

SĂ NEŞTIRE BURU CREŞTIRU...

INTRODUCERE.

§ 1. Cele doă fragmente de maĭ jos traduc, după un text slavic, omilia εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, atribuită generalmente luĭ Ioan Crisostom, deşi nu se scie dacă 'ĭ aparţine în realitate.[1])

Bucata în cestiune a fost tradusă fórte adesea slavonesce, căcĭ se obicĭnuĭa a o citi în biserică la Pascĭ,[2]) din care causă o vedem trecută şi 'n Omiliarul cel dela 1580 al luĭ Coresi sub titlul de: „ꙟвъцѫтȣрѫ ꙟнтрȣ сфѫнта ши марѣ доуминека паштилѡр, скрисѫ е де сфѫнтȣль Іѡан Златооусть„.

Acéstă împregĭurare ne permite a face aci următórea comparaţiune în trécăt între limba luĭ Coresi şi limba manuscrisuluĭ dela Măhacĭu:

Coresi:	Textul măhăcén:
кьци деꙟ часȣль де ꙟтьи лоукрат'аци, прїимици астъѕи че вѫ се каде плата;	с'лоу нештире де ꙟтѫа час лȣкратȣ, сѫ а астѫѕи платѫ дерептѫ;
кьци доупѫ аль треилѣ часъ аци венить, моулцеминдь ши веселиндȣ-вѫ съ прѫѕнȣици;	с'аȣ нештире дȣпѫ ал треиле час веритȣ, съ благодараскѫ ши съ праѕнȣѫскѫ;
кьци доупѫ аль шаселѣ часъ аци ажоунсь, немикѫ сь вѫ сфїици;	с'лоу нештире дȣпѫ ал шаселе час ажȣнсȣ, ниме съ нȣ се спѫмѫнте, къ ꙟтр'о немикь нȣ се ва дешерта;

1) *Io. Chrysostomi Opera omnia*, ed. Montfaucon, Paris, 1718—38, t. 8, p. 250.

2) Cfr. între altele: Калайдовичъ et Строевъ, Описаніе рукописей графа Толстова, Moscva, 1825, p. 51, No. 106, 3.

ꙗрѫ кареи аци пестить пьнѫ ла аль ноаwле чась, апропїаци-вѫ ши немика роушинѫꙟдȣ-вѫ;

ши кьци ши пѫнѫ ла аль оуꙟспрѫѕѣчелѣ чась аци пестить ши ажоунсеть, сѫ ноу вѫ тѣмеци кѫ чѣци пестить...[3])

сѫ се-ȣ нещире дȣпѫ ла ноwле час лѫсатȣ, сѫ сѫ апропїе, немикѫ сѫ нȣ се тамѫ;

сѫ-оу веритȣ нещире ꙟн ла оунспрѫѕѣчеле час, сѫ нȣ се тѣмѫ де пестѣлѫ...

Inainte de a ne opri asupra acesteĭ comparaţiunĭ, să observâm o particularitate fórte importantă.

§ 2. Textul de maĭ la vale nu este scris de singurul popă Grigorie, ci de dînsul şi de un alt óre-cine tot din Măhacĭu, graĭul ambilor fiind caracterisat prin aceĭaşĭ trecere a luĭ *n* între vocale în *r*. Ş'apoĭ acel altul a fost anume un contimpurén, ba chĭar un elev al luĭ popa Grigorie, lucrând sub conducerea acestuĭa, carele a scris cu mâna sa fragmentul al doilea întreg, dar în fragmentul de 'ntâiŭ a făcut numaĭ primul şir, lăsând ca restul să fie continuat, firesce cu voĭa sa, de o altă mână, maĭ puţin sigură şi maĭ puţin elegantă.

In acest mod cele doă fragmente de maĭ jos, prin conformitatea lor fonetică, cel puţin sub raportul rotacismuluĭ, probézâ că noĭ avem a face aci cu un adevărat dialect, cu un graĭu comun localităţiĭ, de vreme ce ele provin nu dela unul, ci dela doĭ individĭ.

Deşi traduse, aceste fragmente sînt fórte remarcabile chĭar în privinţa sintactică. Ambiĭ scriitorĭ construesc frasele lor într'un mod cu totul independinte de sintaxa originaluluĭ slavic, şi une-orĭ chĭar contra acesteĭa.

Aşa, de exemplu :

a. Adjectivul este pus după substantiv, pe când slavonesce substantivul se pune după adjectiv :

3) *Evanghelie cu învăţătură*, Braşov, 1580—81, in-f., quaternionul VIII, pag. 13.

нинѣшнаго тържьства = празникꙋ де астъзи;
праведнии дльгь = платъ дерaптъ.

b. Conjuncțiunea *et* se omite acolo unde e pusă slavonesce; dar se pune, din contra, acolo unde ea lipsesce în textul slavic:

благочестивъ и боголюбивъ = бꙋрꙋ крещирꙋ де дꙋмнезеꙋ юбить:
благодар да празнꙋеть = сѫ благодараскъ ши сѫ празнꙋъскъ:
дьнь почитета = ши зꙋа чистици etc.

c. Posițiunea verbuluĭ diferă de acea din frasa slavică, punêndu-se la sfîrșit acolo unde slavonesce este la mijloc, saŭ la mijloc unde slavonesce e la sfîrșit:

аще кто оуслишить деветаго час = сѫ се-ꙋ нещире дꙋпъ ал ноуле час лъсатꙋ;
аще въ единнадесете час приидe = сѫ-оу веритꙋ нещире ꙟн ал оунспръзꙋчеле час.

d. Se adaugă cuvinte, carĭ nu există în textul slavic:
богатьствѣ благости = бꙋрътата бꙋрътъцией де астъзи, etc.

Departe de a fi suferit influința sintaxeĭ slavice, popa Grigorie și elevul seŭ s'ar puté ḑice că nicĭ nu scieaŭ slavonesce, căcĭ textul pretins slavic — așa cum l'aŭ copiat eĭ — este o adevărată caricatură, în care numaĭ cu multă bună voință recunósce cine-va limba luĭ Ciril și Metodiŭ.

§ 3. Revenim dară asupra comparațiuniĭ de maĭ sus.

Graĭul luĭ popa Grigorie și al elevuluĭ seŭ este învederat maĭ arcaic decât al luĭ Coresi; maĭ arcaic chĭar ca sintaxă română generală, fără a maĭ vorbi despre fonetismul lor cel dialectic, care demonstră pînă la ultima evidință, că eĭ scrieaŭ așa cum pronunțaŭ, ér nu așa cum se scriea în manuscrisele și tipăriturele din epoca lor, căcĭ — să n'o uĭtâm — Româniĭ aveaŭ deja o brumă de «limbă literară».

I.

аще ктѡ благочестивъ и бголюбивъ.

да насладитса добраго нинѣшнаго тържьства.

аще кто ѡт рабь благьнжравних.

да вънидеть радѫтса въ радость га своего.

аще кто ѡт прьва час далал ест.

да приметь дънес правед-
127. ни дльгь.

аще кто по третием час приидеть.

благодар да празнѫеть.

аще кто по шестием час достиже.

ничтоже да оумнитса.

ибо ничимже ѡттѫщиеваетса.

съ нещире бȣрȣ крещирȣ дȣмнезеȣ юбить:·

сѫ се ꙟдȣлчѣскѫ де б
празникȣ де астѫзи:·

съ нещире де шерби кȣ
нѫравь:·

съ ꙟтре бȣкȣрѫндȣ-се
бȣ[кȣ]рия домнȣ-сеȣ:·

с'аоу нещире де ꙟтѫа
лȣкратȣ:·

съ а астѫзи платѫ де
тѫ:·

с'аȣ нещире дȣпѫ ал т
ле час веритȣ:·

съ благодаряскѫ ши сѫ
нȣѫскѫ:·

с'аоу нещире дȣпѫ ал
селе час ажȣнсȣ:·

ниме съ нȣ се спѫмѫ

къ ꙟтр'о немикь нȣ
дешерта:·

I.

Să neştire buru creştiru de dumnezeu ĭubitŭ, să se îndulcé
bunŭ praznicu de astăzi. Să neştire de şerbi cu bu năravŭ, s
bucurându-se în bucuriă domnu-seu. S'au neştire de întâĭa ćas
tu, să ĭa astăzi plată derĭaptă. S'au neştire după al treile ćas
să blagodarĭască şi să praznuăscă. S'au neştire după al şa
ajunsu, nime să nu se spământe, că într'o nemică nu se va

аще кто оуслишить девета-го час.	сѫ се-ꙋ нещире дꙋпѫ ал ноωле час лѫсатꙋ:.
да пристѫпит ничтоже бо- 128.дсе.	сѫ сѫ апропїе немикѫ сѫ нꙋ се тамѫ:.
аще вѫ едининадесете час приде.	сѫ-оу веритꙋ нещире ꙟн ал оунспрѫꙋѣчеле час:.
да не оустрашитса ꙋкѫснѣнию лючбовстви бо сїи (?) владкѫ.	сѫ нꙋ се тѣмѫ де пестѣлѫ кѫ-и бꙋрꙋ чинститорюл деспꙋеторюлꙋи:.
примлѣте послѣднѣго ꙗко же и прѫваго.	приимѣще чела де ꙟтѫи ка ши чела де апои:.
оутешлите иже вѫ единнинадесете годинѫ.	ꙟблѫꙟѕѣще чела че аꙋ веритꙋ ꙟн ал оуспрѫѕѣчеле час:.
ꙗкоже дѣлавшаго ωт прѫваго часа.	ка ши чела че лоу лꙋкратꙋ ди ꙟтѫа:.
129. и послѣднѣго милꙋеть.	ши ачела де апои милꙋаще:.
и прѫваго оутешаеть.	ши ачела де ꙟтѫи ꙟблѫѕѣще:.
и ωномоу даеть.	ши ачелꙋѣ дѫ:.
и семꙋ дарꙋеть.	ши ачела дѫрꙋаще:.
и дѣланїе почитаеть.	ши лꙋкрꙋлꙋ чиꙟстѣще:.
и прѣдложенїе хвалить.	ши пꙋнерѣ лаꙋдѫ:.
тамже оубо вѫнидеть вѫ радωсть гд своего.	дерептꙋ ачѣа ꙟтраци ꙟ бꙋкꙋрїа домнꙋлꙋи вострꙋ:.
и прѫвїи и вторїи.	ши чеа де ꙟтѫи ши аи доїи:.

Să se-u neştire după al noole čas lăsatu, să să apropie, nemică să nu se tiamă. Să-u veritu neştire în al unsprădécele čas, să nu se témă de pestélă, că-i buru cinstitoriul despuetoriului: priiméşte cela de întâi, ca şi cela de apoi; înblâinzéşte cela ce au veritu în al usprăzécele čas, ca şi cela ce au lucratu diintâia; şi acela de apoi miluiaşte. şi acela de întâi înblâzéşte, şi aceluĕ dă, şi acela dăruiaşte, şi lucrulu ciinstéşte, şi punere laudă. Dereptu acéia întraţi în bucuriia domnului vostru: şi ceia de întâi, şi ai doii, plată să luaţi; bogaţii şşi mişeii soţu cu

мѫздѫ приимѣте.	платѫ съ лȣаци:.
богати и нищїи.	богацїи шши мишеїи:.
130. дрȣгȣ | съ дрȣгом ликоеть.	сѡцȣ кȣ соць съ вѫ ꙟчетаци.
въздрѫжници.	чеа че съ аȣ цирȣт:.
и лѣниви.	ши лѣнишїи:.
днь почитета.	ши зȣа чистици:.
поствившеса и непостив-шеса.	ши чеа че слоу поститȣ. ши чеа че нȣ сѣȣ поститȣ:.
възвеселитисѣ днес.	бȣкȣраци-вѫ астѫзи:.
трапеза готоваго насладись въси.	маса гѫтаци ши вѫ ꙟдȣлчици тоци:.
талець оупитанїе.	вицелȣл грасȣ:.
никтоже изиде алечен.	ниме съ нȣ асѫ флѫмѫндȣ:.
въси наслададитисѣ (sic)	ши тоци вѫ ꙟдȣлчици кȣ мишеи ши кȣ богаци
131. богатѫствѣ благости.	де бȣрѫтата бȣрѫтѫциеи де астѫзи:.
никтоже ридае нищете.	ниме съ нȣ плѫнгѫ де месеретате астѫзи:.
аби бо са царсвтие (sic).	ивитȣ-се-ȣ депреоурѫ ꙟпъ-рѫцїа:.
никтоже да плачетса съ грѣшенїи.	нимѣ съ нȣ плънгѫ де пѫкателе сале астѫзи:.
ѡтпȣщенїе бѡ ѡт гроба въсне.	къ ертарѣ де ꙟ гроапѫ се аȣ лȣминат:.
никтоже да оубоитса съмрти.	ниме съ нȣ се тамѫ де морте:.

soțŭ să vâ încetați; ceĭa ce să au țiru*l* și lénișii; și zua cistiți. Și ceĭa ce s'au postitu, și ceĭa ce nu séu postitu. bucurați-vâ astâzi. Masa gâtați și vâ îndulciți toți: vițelu*l* grasu. Nime să nu Ĭasâ flâmându; și toți vâ îndu*l*ciți, cu mișei și cu bogați, de burâtatĭa burâtâției de astâzi. Nime să nu plângâ de meseretate astâzi. Ivitu-se-u depreurâ înpărâțiĭa. Nimé să nu p*l*ângâ de pâcatele sa*l*e astâzi, că ertar*é* deîn groapâ se au lumina*t*. Nime să nu se tĭaamă de morte, că ne au mâ*n*tuitu mântuitorĭu*l* de

свободи бо нас спсва съмрти.	къ не доу мжнтȣитȣ мжн-тȣиторюл де морте:.
оутасибо иже ѡт неа дръ-житса ми(?).	стиꙟсе че ера цирȣт де диꙟсȣ:.
оумжчи | да съшедїи въ адъ.	мȣꙟчи іадȣл чела че лȣ погоритȣ ꙟ іадȣ:.
ѡгорчисѣ иже вькȣши пълти его.	амжри-се кь ꙟбȣкъ де трȣпȣл лȣ:.
и се прѣдвари въ галелеи пѫжпи.	ши адекъ аштептж ꙟ галелеи де стригж:.
адъ рече ѡгорчисе с трета има.	ши іадȣл се амжрисе ши къѕȣ џосȣ:.
оугорчисе оубо оупраѕнисе.	амжржсе ши се дешертъ*):.
оугорчисе оубо наржгань быст.	амжрисе ши фȣ батжокȣрж:.
приать тало бȣ приѕисе(?).	ши трȣпȣл лȣи се типинж кȣ дȣмнеѕеȣ:.
къѕат ѕемле.	лȣѡ пъмжнтȣ:. |
и стретенїе бо приать еже видѣаше.	ши тъꙟпиръчю челȣа че ведѣ:.
и въпаде иже не видѣаше.	ши къѕȣ ꙟтрȣ че нȣ щиа:.
где ти съмрти жело.	оунде цї-и морта аколѡ:.
где ти се побѣда.	оунде цї-и абирȣирѣ:.
въскрес хс.	ꙟвисе дȣмнеѕеȣ:.
и ти ниѕложень быст.	ши тȣ погоритȣ фȣсе.
въскресе.	ши ꙟвисе дȣмнеѕеȣ:.

*) ...ainte scris: афȣнджж, apoĭ şters.

... Stiinse, ce era ţirut de diînsu muînci ĭadul, cela ce au pogo-... ĭadu. Amâri-se, că înbucă de trupul lu, şi adecă aşteptâ în ... de strigâ, şi ĭadul se amârise şi căzu g'osu, amârâ-se şi se ...tă, amârise şi fu batjocurâ. Şi trupul lui se tipinâ cu dumnezeu, ...mântu, şi tăînpirăcĭu celuĭa ce vedé, şi căzu întru ce nu ştiĭa, ... ţi-i mortĭa acolo, unde ţi-i abiruiré. Invise dumnezeu, şi tu ...tu fuse; şi învise dumnezeu, şi căzurâ dracii; învise dumnezeu,

и па[до]ше бѣсовѣ.
въскрес хс.
и живет живи.
и радисе аггли.
134. въскрес хс.
и мртвець ни единь въ гробѣ.
хс. бwг въста wт мртви.
начетокь оумершим быст.
тwмꙋ слава и държава въ
135. вѣки аминь.

ши къзꙋрж драчїи:.
ꙟвисе дꙋмнезеꙋ:·
ши виацж вїе:.
ши се бꙋкꙋрарж ꙟџерїи:
ꙟвисе дꙋмнезеꙋ:· |
нече оунꙋл мортꙋ нꙋ-и гроапж:·
дꙋмнезеꙋ ꙟвисе деꙟтрꙋ мор
ꙟчепжтꙋра морцилwр ф
ачелꙋа-и цирꙋтꙋл ши с
ꙟ вѣкꙋ адевжрꙋ:· |

II.

иже въ стых wца ншего Іwанна архїепскпа костантинѣграда злꙋстаго.

аще кто благочистив и бголюбив.
158. да насладитса добра н|инѣшнѣго тръжства.
аще кто wт рабь благонравних.

wре-чире ера оум пжри аноме Іwнь дин четата костантин ꙟпжрат. кꙋ рос де аꙋроу:.
се-и нещире бꙋрь крещ де домнеѕеꙋ юбыть:·
се се ꙟдꙋлчаскь де бꙋрь пр ник де астьѕи:·
се-и нещире де шербы бꙋрь нжравь:.

şi viĭaţâ vie, şi se bucurarâ îngerii; învise dumnezeu, nece unul m
nu-i în groapâ; dumnezeu învise deîntru morţi, încépâtura morţ
fu; aceluĭa-i ţirutul şi slava în vécu adevâru.

II.

Ore-cire era um pârinte anome Ionŭ din cetatĭa lui Costantin
pârat, cu rostul de auru. Se-i neştire burŭ creştirŭ de domneḑeu
bitŭ, se se îndulóască de burŭ praznic de astăḑi. Se-i neştire de şi

да вънидет радȢиса въ ра-…хть га своего.	де се ꙟтре бȢкȢръндȢ-се ꙟ бȢкȢрїе домно-съȢ:.
аще кто ѿт пръваго часа …ѣла ест.	с'аȢ нещире де ꙟтъюл час лȢкратȢ:·
да прїимет днес праведнїи …ъгь.	де се а астъзы плать де-репть:·
аще кто по третїемь часѣ …їиде.	с'аȢ нещире допъ ал треиле час венрить:·
блгодаре да празднȢеть.	съ благодара[скь]...*)

*) …ui departe lipsesce o fóiă.

…ă nâravŭ, de *se* între bucurăndu-se în bucurie domno-său. S'au … de întăĭul ćas lucratu, de se ĭa astădî plată dereptă. S'au ne-…bpâ al treile ćas venritŭ, să bl*a*godarĭască....

NOTANDA

---

1. finalul *u* întreg : празникȣ (127), лȣкратȣ (127,129,159), веритȣ (128,129), ажȣнсȣ (128), лѫсатȣ (128), дерептȣ (130), сѡцȣ (131), постїтȣ (131), грасȣ (131), флѫмѫндȣ (131), мѫнтȣитȣ (132), диꙟсȣ (132), погоритȣ (133, 134), ѡдє (133), ѱосȣ (133), пъмѫнтȣ (133), мортȣ (135), вѣкȣ (135), адевѫрȣ (135), аȣроу (158).

2. ꙟ întrebuinţat ca nasală vocală în interiorul cuvîntului: ꙟблѫꙟзѣще (129), стиꙟсе (132), диꙟсȣ (132), мȣꙟчи (133), тьꙟпиръчю (134), деꙟтрȣ (135), деꙟ (132, dar 158 : дин);

n despărut : оу-спрѫ-зѣчеле (129, dar tot acolo : оун-спрѫȣѣчеле), ꙟблѫзѣще (130, dar 129 : ꙟблѫꙟзѣще), чистищ (131), типинѫ (133) ;

н pus după ꙟ : ꙟн ал оунспрѫȣѣчеле (129).

3. confusiunea între *o* şi *u* : аноме (158), домно-сѫȣ (159, dar 127 : домнȣ-сеȣ), допѫ (159), домнеȣеȣ (158, dar 133, 134,135 : дȣмнезеȣ).

4. е pentru ѣ : дерепть (159) = дерѣптъ;

confusiunea între finalul е şi ѣ : ниме şi нимѣ (132);

confusiunea între ѣ şi ѧ după ч : ꙟдȣлчѧскь (159) şi ꙟдȣлчѣскѫ (127) ;

medialul ѫ pentru ѧ : празнȣѫскѫ (128).

5. vocala lungă reduplicată : таамж (132) = *teaamă.*

6. ы pentru *i* : юбыть (158), шербы (159), астжвы (159), adecă numaĭ în porţiunea scrisă de către însuşĭ popa Grigorie;

i pentru *î* după *r* : погорит8 (133, 134), амжри-се (133 de 3 orĭ, dar tot acolo : амжрж-се).

7. aferesa vocaleĭ pentru a înlătura hiatul : сж-оу верит8 (129), се-8 лжсат8 (128), ивит8-се-8 (132);

hiatul lăsat : се л8 л8минат (132), не аоу мжнт8ит8 (132), сж л8 цир8т (131);

hiatul înlăturat prin contracţiune : ск8 постит8 (131).

8. *oa* bine păstrat, afară de : морте (132 de 2 orĭ), морта (134), шре-чире (158).

9. нече (135).

10. *n* între vocale trecut în *r* : нещире (127,128,129,158, 159), б8р8 (127, 129), б8ржтата (132), б8ржтжциеи (132), крещир8 (127), верит8 (128, 129), цир8т (131, 132), цир8т8л (135), депреоуржж (132), тъмпиржчю (134), шре-чире (158);

finalul *nŭ* trecut în *rŭ* : б8рь крещирь (158), б8рь [празникь] (159), б8рь [нжравь] (159), dar în porţiunea cea ne-grigoriană: б8нь празник8 (127) şi б8 нжравь (127);

n între vocale trecut în *nr* : венрить (159), numaĭ în porţiunea cea scrisă de popa Grigorie;

n între vocale conservat : п8нерѣ (130), л8минат (132), типинж (133), оун8л (135), мн ал (129);

finalul *n* acomodat cu iniţiala cuvîntuluĭ următor : оум пжминте (158).

11. confusiune între ѕ (=*dz*) şi ʒ (=*z*) în porţiunea cea ne-grigoriană, cu preferinţă pentru ʒ: оунспржѕѣчеле (129) şi tot acolo оуспржʒѣчеле, астжʒи (127, 131, 132), ʒ8а (131), мелжʒѣще (129), мблжʒѣще (130), кжʒ8 (133,134), кжʒ8рж (134), д8мнеʒе8 (133,134,135), afară de ʒ normal în празник8 (127);

pe cele doue pagine însă, scrise de însuşĭ popa Grigorie, distincţiunea între ȣ şi ʒ e bine mănţinută: праʒникь (159), dar астѫȣи şi астѫȣы (159), домнеȣеȣ (158).

12. ж, nu џ, în porţiunea ne-grigoriană: ажȣнсȣ (128), dar şi џосȣ (133).

13. -чю pentru -шȣ: тѫꙟпирѫчю (134) = *tămpiniş*, în originalul slavic стретенїе.

14 *o* din *va*: лȣѡ (133), dar лȣаци (130).

15. *ş* reduplicat la începutul cuvîntuluĭ după vocală: богацїи шши мишеїи (130).

16. genitivo-dativ femeesc cu *-iei*: бȣрꙟтѫциеи (132).

17. pentru articolul *al*: аи доїи (130).

18. ordinalul masculin fără amplificativul *-a*: ал треиле (128,159), ал шаселе (128), ал нѡле (128), ал оунспрѫзѣчеле (129).

19. ꙟтѫа час (127), prin precugetare la ѡарѫ, dar în porţiunea grigoriană: ꙟтѫюл час (159).

20. femininul *întâĭa* cu sens neutral: лȣкратȣ ди ꙟтѫа (129).

21. *de* cu sens partitiv: ꙟбȣкѫ де трȣпȣл лȣ (133), нещире де шерби (127) = slav. кто ѿ рабь;
de=‹ca›: де се ꙟтре (159), де се а (159).

22. condiţionalul *să* şi reflexivul *se* nu tot-d'a-una distinşĭ în scriere: сѫ се ꙟдȣлчѣскѫ (127), dar сѫ сѫ апропїе (128), се се ꙟдȣлчаскь (159).

23. лȣ pentru лȣи: ꙟбȣкѫ де трȣпȣл лȣ (133).

24. *adecă* cu sens de ‹ĭată›: ши адекѫ ащептѫ (133)=slav. и се прѣдвари.

25. тȣ=lat. *tum*? ши тȣ погоритȣ фȣсе (134).

26. *să* adesea cu sens de ‹dacă›, redus la *s'* de'naintea vocaleĭ (127, 128 etc.).

27. construcţiune sintactică remarcabilă: с'аȣ нещире де ꙟтѫюл чїс лȣкратȣ (159)=‹dacă aŭ nescine de'ntăiul cés *lucrat*›, (cfr. 127: с'аоу нещире де ꙟтѫа час лȣкратȣ), с'аȣ нещире допѫ ал трейле час венрить (159)=‹dacă aŭ nescine după al treile cés *venit*›, (cfr. 128: с'аȣ нещире дȣпѫ ал трейле час верitȣ), с'аоу нещире дȣпѫ ал шаселе час ажȣнсȣ (128)=‹dacă aŭ nescine după al şésele cés *ajuns*›, сѫ се-ȣ нещире дȣпѫ ал ноѡле час лѫсатȣ (128)=‹dacă *s'aŭ* nescine după al noăle cés *lăsat*›, dar fără separaţiunea verbuluĭ principal de verbul ajutător: сѫ-оу веритȣ нещире (129)=‹dacă aŭ venit nescine›.

28. omisiunea luĭ *pre*: приимѣще чела де ꙟтѫи ка ши чела де апои (129).

29. абирȣирѣ (134)=‹victoria›, slav. побѣда.

30. ꙟвисе (134,135) = ‹n înviat›, slav. въскресе;

31. шерби (127), шербы (159) = ‹sclavĭ›.

32. месеретате (132) = ‹sărăciă›; мишеи (131), мишеїи (130) = ‹săracĭ›;

33. ѕȣа (131) = ‹ḑiua›.

34. ꙟчетаци (131) = ‹asociaţĭ›, dela *cétă* = paleosl. чета, чата ‹agmen, cohors›.

35. пестѣлѫ (129) = ‹zăbavă›, în textul slavic ȣкъснѣние.

36. деспȝеторюл (129) = ‹stăpîn›, în textul slavic вла-дыкѫ.

37. сѡцу кȣ соць (131).

38. slavism insolit: благодараскѫ (128).

39. *patericul*: ащеп'тѫ (133), бȣкȣрѫн'дȣ-се (127), бат'-жокȣрѫ (133), дешер'та (128), дереп'тȣ (130), мор'тȣ (135), мор'циаѡр (135), шер'бы (159), оум' пѫринте (158), вен'рить (159).

40. accentul nu e pus aprópe nicăirĭ, afară de: [се] ꙟтр'е (159), до́мно-сѫȣ (159), до́пѫ (159).

III.

INTREBAREA CRESTINÉSCA

ORIGINALUL: 1560. — COPIA: 1607.

INTREBAREA CREȘTINESCĂ

Introducere.

§ 1. Venerabilul canonic Cipariŭ, în fruntea tipăriturelor române transilvane din secolul XVI, ca pe cea maĭ veche dintre tóte, pune: „Invăţătura creştinéscă„, tipărită în Sibiĭu la 1546, fără însă a ne da din ea vre-un extract, saŭ măcar o limurire cât de scurtă.[1])

La întrebarea nóstră asupra acestuĭ punct de nedomerire, eminentul filolog dela Blaj, într'o scrisóre din 26 ianuariŭ 1879, ne respunde următórele:

„Tot ce sciŭ este, că la anul 1847, fiind în Viena, un literat „maghiar mĭ-a arătat o carte în limba latinéscă, tipărită la „Braşov cu titlu: *Ephemerides*, în care la anul 1546 scrie, „că în acel an s'a tipărit romănesce la Sibiĭu o carte numită „*Doctrina christiana*. Acel literat înşă a murit în 1849, şi „cărţile luĭ aŭ trecut prin multe mâuĭ, pînă la biblioteca A„cademieĭ Ungurescĭ din Buda-Pesta, în care la 1874 am „cercetat cu tot de adinsul după acea carte latinéscă, dar nu „o am putut afla.„

Acea carte *Ephemerides*, „tipărită la Braşov„, este ea vechiă saŭ nouă? D. Cipariŭ, din nenorocire, nu nĭ-o spune. Şi totuşĭ

---

1) Cipariŭ, *Crestomatia saŭ analecte*, Blaj, 1858, p. XIX.

ar fi trebuit s'o facă. In adevăr, numaĭ în casul de a prov
dela un scriitor tot din secolul XVI, o asemenea carte p
fi considerată ca o făntînă în cestiunea de faţă, ca o m
turiă seriósă în privinţa unuĭ eveniment din 1546.

Un catechism român dela Sibiĭu din 1546 remâne dară
mult decăt problematic. Insuşĭ d. Cipariŭ nu'l maĭ menţion
în ulterióreie sale scrierĭ.[2]) Cu tóte astea, o «învăţătură
ştinéscă» în limba nóstră a existat în Transilvania în sec
XVI, cu mult înainte de publicaţiunile luĭ Coresi; şi este f
probabil, că ea a fost anume cea de'ntâiŭ carte română t
rită, dar nu la 1546 şi nu la Sibiĭu.

§ 2. Pastorul săsesc Simon Massa, născut în prima ju
tate a seculuĭ XVI şi reposat la 1605, în cronica sa,
de importantă pentru istoria română, ne spune sub anul 15

«Eodem anno die 12 Martii Johannes Benknerus, Ju
«Coronensis, cum reliquis Senatoribus, reformavit Valacho
«Ecclesiam, *et praecepta Catechescos discenda illis pr*
«*suit.*»[3])

Adecă:

«La 12 martiŭ aceluĭaşĭ an (1559), primarul Braşov
«Ion Benkner şi ceĭ-l'alţĭ membri municipalĭ aŭ îmbună
«biserica Românilor şi ĭ-aŭ pus pe eĭ să înveţe precep
«catechismuluĭ».

Cine era acel Ion Benkner?

In ce anume se cuprindea acea «îmbunătăţire» a bise
române din Transilvania?

Iată primele doă cestiunĭ, ce ni se presintă la citirea
sagĭuluĭ de maĭ sus, înainte de a ajunge la punctul de
împunerea «de a învăţa preceptele catechismuluĭ».

---

2) Cfr. *Principie de limbă*, Blaj, 1866, p. 101.

3) *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, ed. Trausch, Coronae, 1847, p.

§ 3. Dela 1547 pînă la 1562, Ion Benkner, pe care unele cronice săsescĭ îl scriŭ Hanes Benckner, fusese ales de 12 orĭ primar al Brașovuluĭ.[4])

El a murit la 1565.[5])

Cele maĭ multe amărunte despre dînsul, ni le procură contimpuranul seŭ Ostermayer, din care aflâm, bună óră, pînă și căsătoria luĭ Benkner, saŭ—ce-va maĭ interesant—întâlnirea ce avusese el cu Petrașcu-vodă din Ţéra-Românéscă.[6])

Ceĭa-ce ne preocupă însă maĭ mult în casul de faţă, este că la 1546 el a concurs la fundarea primeĭ fabrice de hârtiă în Brașov,[7]) dând astfel—negreșit—un maĭ mare avînt activităţiĭ tipografice de acolo.

Dar în ce mod Hanes Benckner, fiind luteran, amestecatu-s'a el în afacerile bisericeĭ române?

§ 4. O raritate bibliografică încurcă pînă acum nu puţin pe filologiĭ Slavĭ.

In biblioteca episcopală ortodoxă din Ungvár, în biblioteca imperială dela Petersburg și 'n biblioteca d-luĭ Lukaszewicz din Poltava în Rusia meridională, se află câte un exemplar—treĭ exemplare peste tot!—dintr'un Evangeliar, tipărit slavonesce, fără indicaţiunea anuluĭ, cu cheltuĭala unuĭ Sas din Transilvania, carele îșĭ dâ numele de: азъ жѹпанъ Ханьшь Бѣгнерь ѿт Брашев, adecă: «eŭ, jupân Hanes Benckner din Brașov».

Slaviștiĭ sînt generalmente dispușĭ a crede, că este o tipăritură încă din secolul XV. saŭ cel puţin de pe la începutul seculuĭ XVI.[8])

4) Marienburg, *Die Oberbeamten zu Kronstadt*, în *Siebenbürgische Provinzialblätter*, t. 2, 1806, p. 35—6.

5) Transchenfels, *Fundgruben*, p. 24.

6) Kemény, *Fundgruben*, p. 33 seqq.

7) Ibid. p. 31—2.

8) Karatayev, Хронологическая роспись славянскихъ книгъ, Petersburg, 1861, p. 2, No. 9.

Numaĭ ilustrul Schaffarik, maĭ păzit, observă că epoca precisă a luĭ Benkner, pe care 'l scrie Biegner, ar trebui cercetată în istoria specială a Transilvanieĭ.[9])

Din cele doă paragrafurĭ precedinţĭ resultă, că Evangeliarul în cestiune n'a putut fi tipărit înainte de 1559, şi că destinaţiunea luĭ era de a servi anume Românilor din Transilvania: «Valachorum Ecclesiae», pentru ca eĭ să aĭbă un text uniform, în loc de a întrebuinţa, ca pînă atuncĭ, nesce manuscrise şovăitóre şi une-orĭ discordante.

Dar Benkner era luteran, ér usul limbeĭ naţionale în biserică, nu a uneĭ limbe străine saŭ mórte, este unul din preceptele cele maĭ elementare ale Reformeĭ. Românul trebuĭa să se închine românesce. Traducţiunea pentru prima óră a Sânteĭ Scripture întregĭ înfăţişa marĭ dificultăţĭ şi cerea un timp pré îndelungat; se putea însă—drept început—a se da Românilor d'o cam dată măcar un mic catechism, şi acésta este ceĭa-ce a şi făcut Benkner: «praecepta Catecheseos discenda illis proposuit».

Datul «12 martiŭ 1559», pe care'l citim în Simon Massa, indică—după tótă probabilitatea—numaĭ ḑiua luăriĭ decisiuniĭ de cătră consiliul municipal săsesc al Braşovuluĭ de a înzestra pe Românĭ cu o ediţiune slavică a Evangeliaruluĭ şi cu un catechism în limba poporană; căt privesce însă execuţiunea lucruluĭ, ea cată să se fi făcut în anul 1560.

§ 5. Cu doă-ḑecĭ de anĭ maĭ tărḑiŭ, s'a repeţit amestecul luteranilor din Braşov în cărţile bisericescĭ ale Românilor, prin publicarea la 1580 a Omiliaruluĭ luĭ Coresi, pe care l'a dat la tipar, érăşĭ cu cheltuĭala consiliuluĭ municipal, primarul Lucas Hirscher: «еȣ жоупѫнȣль Хрѫжиль Лоукачь жоудецȣль Брашовȣлȣи ши а тоть цинȣтȣль Брѫсеи».

Să constatâm însă, că Saşiĭ nu se vede de nicăirĭ a se fi încercat vre-o dată de a furişa propriele lor credinţe în tipă-

9) Schaffarik, *Geschichte der serbischen Literatur*, Prag, 1865, t. 1, p. 255, No. 113.

riturele cele religióse ale Românilor, astfel că ingerința luterană nu provoca din partea fraților nostri de peste Carpați acele țipete, acele temeri și plângeri, cari resunaŭ de pretutindeni, de câte ori o carte românéscă eșia sub auspiciele cele calvine ale unuĭ Ungur.

In acest mod, de exemplu, autorul anonim al dissertațiunii *De conversione Valachorum* vorbesce fără nicĭ o supărare despre Omiliarul dela 1580, «per Saxones editum», dar pe aceeași pagină el se aprinde și fulgeră, când menționéză «liberos pestilentos» aĭ calvinilor.[10])

Peste un secol și maĭ bine după luteranĭ, calviniĭ aŭ scos și eĭ la lumină un catechism în limba română, în care însă, înfruntându-se pe față ritul oriental, sînt combătute sacramentele, icónele, posturile etc.[11])

O traducere românéscă a catechismuluĭ luĭ Luther n'ar fi fost atât de scandalósă, doctrina mareluĭ reformator, în genere, diferind pré-puțin de cea ortodoxă; și totușĭ este de credut, d'o cam dată à-priori, că «jupânul Hanes Benckner» s'a abținut dela o asemenea perfidiă, mărginindu-se de a publica o simplă traducere românéscă după vre-un catechism în us la crestiniĭ resăritenĭ, întocmaĭ după cum a făcut maĭ târdiŭ «jupânul Lucas Hirscher» în privința Omiliaruluĭ.

§ 6. Intre numerósele catechismurĭ ale bisericeĭ grece, cel maĭ elementar, cel maĭ simplu și maĭ clar tot o dată, cel maĭ puțin supus controverseĭ, este o mică exposițiune a credințeĭ creștine: ἔκθεσις σύντομος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, compusă după sânțiĭ Ciril de Alexandria și Anastasiŭ de Antiochia, probabilmente de către sântul Maxim în secolul VII, dar atribuită une-orĭ, póte pentru maĭ multă autoritate, luĭ Ioan Crisostom.

Ea există în diferite manuscrise grece cu variante. Unele se încep, bună óră:

10) Ciparĭŭ, *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 11.
11) Ibid. p. 9.

'Ερώτησις. Ποίας θρησκείας εἶ;
Απόκρισις. Χριστιανός etc.,
altele:
'Ερώτησις. Ποίας θρησκείας εἶ ἄνθρωπε;
Απόκρισις. Χριστιανός εἰμι....[12])

Acest catechism a fost cel întâiŭ, pe care l'aŭ adoptat şi l'aŭ tradus Slaviĭ meridionalĭ în urma creştinăriĭ lor dela Greci şi 'l conservă într'un preţios manuscris tocmaĭ de pe la anul 1100.[13])

Dela Slavĭ, acelaşĭ catechism, ca cel maĭ lesne de înţeles şi cel maĭ uşor de învăţat, a trecut în urmă la Românĭ; şi este maĭ mult decăt probabil, că el anume, ér nu altul óre-care, a fost cel tipărit romănesce la 1560 în Braşov de către Hanes Benckner, cu atăt maĭ vîrtos că nu se deosebesce mult de catechismul cel mic al luĭ Luther.

§ 7. Eĭ bine, în manuscrisul luĭ popa Grigorie, pe pag. 196—216, noĭ găsim tocmaĭ catechismul luĭ Ciril şi Anastasiŭ, pe care preutul din Măhacĭu l'a copiat la 1607 după un original scris în limba tipăriturelor române din secolul XVI.

Copia este mult maĭ elegantă decăt scrisórea cea obicĭnuită a luí popa Grigorie; literele sînt maĭ marĭ, maĭ îngrijite; inițialele, titlul general şi cuvintele ѫтребаре şi рѫспоунсь sînt scrise cu roşu; tóte imitéză, pînă la un punct, caracterele de tipar, şi ar fi interesant de a le compara cine-va în acéstă privinţă anume cu Evangeliarul luĭ Benckner dela 1560.

Popa Grigorie îşĭ dâ tótă silinţa de a păstra intacte ortografia şi fonetica textuluĭ copiat, astfel că—de exemplu—nicăirĭ nu figuréză ѕ, ci numaĭ ꙁ, şi nicăirĭ *n* între vocale nu trece în *r*, afară numaĭ de cuvîntul нимерилѣ=*nimenilé*, care

12) Nessel, *Catalogus Codicum MSS. Bibliothecae Vindobonensis*, Vindobonae, 1690, pars I, p. 243, 355.—Cfr. Fabricius, *Bibliotheca graeca*, Hamburg, 1807, t. 10, p. 597.

13) Sreznevskii, în Извѣстія Академіи Наукъ, t. 1, p. 89—96. — Jagić, în *Knjizevnik*, t. 3, Zagreb, 1866, 137.—Cfr. Kalaidovicz et Stroev, Описаніе рукописей гр. Толстова, p. 542, No. 16.

putea să fi fost scris aşa şi 'n prototip, căcĭ se întrebuinţéză şi pe aĭurĭ între Românĭ, ba şi la noĭ se ḑice *nimăruĭ*=*nimenuĭ*; în propria adnotaţiune însă, pusă la sfîrşit şi unde el nu copiază pe nimenĭ, Măhăcénul nostru revine la dialect, scriind чири=*cine*, măcar-că şi aicĭ, sub influinţa originaluluĭ, în care nu se găsesce de loc ѕ, pune ȥилеле pentru ѕилеле.

§ 8. Să tragem conclusiunile din cele de maĭ sus.

Este sigur, pe temeĭul uneĭ mărturie istorice contimpurane, cumcă la 1560 s'a tipărit în Braşov, din iniţiativa autorităţilor săsescĭ de acolo, un catechism în limba română.

După tóte probabilităţile, expuse maĭ sus în §-fiĭ 5 şi 6, acel catechism era o traducere după exposiţiunea cea scurtă a credinţeĭ creştine de sânţiĭ Ciril şi Anastasiŭ.

Nu e de creḑut, că tot în secolul XVI şi tot în Transilvania, când exista deja un exemplar tipărit, se va maĭ fi făcut o altă nouă traducere după acelaşĭ catechism.

Resultă dară, că ‹Intrebarea creştinéscă› a luĭ popa Grigorie, care cuprinde tocmaĭ compendiul sânţilor Ciril şi Anastasiŭ, şi care, în acelaşĭ timp, nu este decât o simplă copiă, reproduce anume catechismul românesc cel dela 1560.

§ 9. S'ar maĭ puté nasce cestiunea secundară: ce nevoe să fi avut óre preutul din Măhacĭu de a copia o carte deja tipărită?

La 1607 ediţiunea din 1560 cată să fi devenit de o raritate extremă.

Acéstă sórtă a avut'o de asemenea catechismul cel dela Belgrad din 1642, care, deşi deochĭat prin calvinismul seŭ, totuşĭ nu se maĭ găsĭa pe la 1657, abia peste cincĭ-spre-ḑecĭ anĭ, încât a trebuit să se scóţă o a doua ediţiune; apoĭ astăḑĭ ambele ediţiunĭ sînt cu totul invisibile, mult maĭ rare decât Omiliarul dela 1580 şi chĭar decât Psaltirea luĭ Coresi.

Ajunge a spune, că d. Ciparĭu n'a fost în stare de a da un extract din acest catechism, căcĭ în deşert l'a căutat pretutindenĭ, după ce perduse la 1849 unicul exemplar cunoscut

din a doua ediţiune, ér pe cea din 1642 nicĭ a veḑut'o v
dată.[14])

Cu atăt maĭ rar, firesce, trebuĭa să fi fost la 1607 c
chismul cel din 1560, după o trecere de peste patru-ḑec
anĭ, şi—prin urmare—se înţelege dela sine că popa Grig
apucase cea de'ntâiŭ ocasiune ce i s'a presintat pentru ca
tragă o frumósă copiă după vre-un exemplar străin.

§ 10. Dacă cercetările ce preced sînt corecte, atuncĭ te
publicat maĭ la vale posedă marea valóre de a ne oferi p
carte tipărită romănesce, anterióră cu 17 anĭ faĭmóseĭ Psa
a luĭ Coresi.

Deşi vechĭu de peste treĭ secolĭ, acest catechism este
totuşĭ într'o limbă, care se aprópie fórte mult, şi s'ar puté
chĭar că nu diferă de graĭul actual al sătenilor din Ţ
Românéscă şi din regiunile învecinate ale Transilvanieĭ.

El ne presintă fără comparaţiune maĭ puţine dificultăţ
netice, morfologice, lexice şi sintactice, decât limba propr
luĭ popa Grigorie, măcar-că preutul din Măhacĭu trebuĭ
fi fost încă copil în anul când acest text eşĭa la lumină
téscurile Braşovuluĭ.

S'ar puté dară afirma în cunoscinţă de causă, că pe la
mătatea seculuĭ XVI limba română înfăţişa diverse stra
unele maĭ înapoĭate, altele maĭ înaintate, între carĭ exista
stratul cel devenit astăḑĭ, aprópe fără nicĭ o schimbare, li
t i p i c ă a Românuluĭ.

In catechismul din 1560 pînă şi finalul *u* nu se maĭ
nicăirĭ, abia-abia persistând în *cumu* şi *cându*, dar şi ac
tot-d'a-una.

14) Cipariŭ, *Crestomatia*. p. XXI, XXII.

ꙟТРȢБАРѢ КРȢЩИНѢСКѪ.

ꙟтребарѣ. Крещинь еши.

Рѫспоунсь. Крещинь.

ꙟ. Кареле ѡмѡл крещинь.

Р. Ѡмоуль крещинь асте ачела ѡмь чине ꙟ хс҃. крѣде. ши віазѫ коумь сѫнть токмѣлеле. крѣде ертьчюнѣ пѫкателорь дела татѫль сф҃нть домнезеоу кѫ и се ва да ꙟ харь преꙟ іс҃ хс҃.

ꙟ. Дела чине те кеми крещинь.

Р. Дела хс҃.

196. ꙟ. Коу че і вери адевѫра кѫ еши крещинь.

ÎNTREBARÉ CREŞTINÉSCĂ.

Întrebaré. Creştinŭ eşti?

Răspunsŭ. Creştinŭ.

Î. Carele omol creştinŭ?

R. Omulŭ creştinŭ ĭaste acela omŭ cine în Hs. crede, şi viază cumŭ săntŭ tocmélele; créde ertăcĭuné păcatelorŭ dela Tatălŭ sfăntŭ Domnezeŭ că i se va da în harŭ preîn Is. Hs.

Î. Dela cine te chemi creştinŭ?

R. Dela Hs.

Î. Cu ce veri adevăra că eşti creştinŭ?

Р. Коу ачѣа кꙋ м'ам ботезатъ. ꙟноумеле татълоуи ши фїюлоуи ши дхоулоуи сфнтъ. ши крезъ. ꙟ іс хс.

Ꙟ. Коу маи моултъ. коу че вери адевꙋра.

Р. Коу ачѣа кꙋ щїоу рꙋдꙋчина крещинꙋтꙋцїеи.

Ꙟ. Кꙋте лоукроуре требоуꙗще сꙋ щїи ѡмоулъ крещинъ.

Р. Чинчи лоукроуре.

198* Ꙟ. Ка|реле-сь ачѣлѣ.

Р. Де ꙟтꙋи зѣче порꙋнчѣле але лоуи домнезеоу. Ꙗ [doa] крединца крещинѣскꙋ. Ꙗ треа татъль ностроу. Ꙗ па[тра] ботезоулъ. Ꙗ чинчѣ коуминекꙋтоура.

Ꙟ. Пре чине шь дѣде домнезеꙋ. зѣче коувинтеле сале [a]фарꙋ.

Р. Пре Мѡѵси пророкъ пре доаѡ табле де пїатрꙋ ꙟ врꙋх[ꙋ] моунтѣлꙋи де Синае.

Ꙟ. Зи чѣле зѣче коувенте.

199. [Р.] Де ꙟтꙋи еоу сꙋнтъ домноул | домнезеоу ал тꙋоу п[ре] лꙋнгꙋ мене домнезеи стрїини сꙋ наибі. Ꙗ доа ноуме[ле]

*) Din scăpare de vedere, după pagina 196 pagina următóre s'a numerotat [î]n manuscris: 198.

R. Cu acéïa că m'am botezatŭ în numele Tatăluĭ şi Fiĭuluĭ şi D[u]hului sfântŭ, şi crezŭ în Is. Hs.

Î. Cu mai multŭ, cu ce veri adevăra?

R. Cu acéla că ştiu rădăcina creştinâtâţiei.

Î. Câte lucrure trebuĭaşte să ştii omulŭ creştinŭ?

R. Cinci lucrure.

Î. Carele-sŭ acélé?

R. De întăi, zéce porâncéle ale lui Domnezeu; a doa, credi[nţa] creştinéscâ; a treĭa, tatălŭ-nostru; a patra, botezulŭ; a cincé, cu[mi]necâtura.

Î. Pre cine-şŭ déde Domnezeu zéce cuvintele sale afarâ?

R. Pre Moysi prorocŭ pre doao table de piatrâ în vrăh[ul] muntélui de Sinae.

Î. Zi céle zéce cuvente.

R. De întăi: eu săntŭ Domnul Domnezeu al tău; pre lângâ me[ne] domnezei striini să n'aibi. A doa: numele Domnului Domnezeului tă[u]

домнѹлѹи домнезеоулоуи тъоу ꙟ харь съ ноу-ль аи преꙟ
гоура та къ невиноватъ ноу вери фи. Я треа сърбѣзж
доуменека. Я патра тать-тъоу ши моумж-та чинстѣще-и
съ вери съ аиби зиле моулте ши боуне пре пжмжнть. Я
чинчѣ съ ноу оучизи. Я шасе съ нѹ фїи коурвари. Я шап-
200. тѣ ноу фоура. | Я ѡпта съ ноу фїи мжртоурїе стржмбж
вечиноулѹи тъоу. Я нѡа съ ноу пофтещи каса вечиноулоуи
тъоу. Я зѣчѣ съ нѹ пофтещи вечинѹлѹи тъѹ нече моуа-
ре-и. нече фата-и. нече фечороул. нече боѹль. нече калоуль.
нече немика че асте ал лѹи.

ꙟ. Ани съ гржимь депре хасна челѡр зѣче коувинте але
лоуи домнезеѹ. дерепть че-ши дѣде домнезеѹ зѣче коу-
201. винтеле сале афарж съ не прентроу але | испъсимь.

Р. Ноу дерепть ачѣа къ нимерилѣ ноу ле поате ꙟплѣ де-
плинь.

ꙟ. Даржа дерепче лѣѹ дать афарж.

Р. Дерепть треи фолосѹре. фолосоул дъꙟтъи коум нои пж-
кателе ноастре. съ ле потемь кѹноаще деꙟ еи пре нои съ
не смеримь. ши съ мѣрџемь ла врачю ла іс хс. Яль доиле
фолось. коумѹ не дѣде зѣче коувинтеле сале съ ꙟвжцьмь

în harŭ să nu-lŭ ĭaĭ preîn gura ta, că nevinovatŭ nu veri fi. A *t*reĭa: sărbéză dumeneca. A patra : tată-tău şi mumâ-ta cinstéşte-i, să veri să aibi zile multe şi bune pre pâmântŭ. A cincé : să nu ucizi. A şase : să nu fii curvari. A şapté : nu fura. A opta : să nu fii mârturie strâmbâ vecinului tău. A noa : să nu pofteşti casa vecinului tău. A zécé: să nu pofteşti vecinului tău nece muĭare-i, nece fata-i, nece fecoru*l*, nece boulŭ, nece calulŭ, nece nemica ce ĭaste al lui.

Î. Ĭani să grăimŭ depre hasna cel*or* zéce cuvinte ale lui Do*m*nezeu, dereptŭ ce-şi déde Do*m*nezeu zéce cuvintele sale aĭarâ, să ne prentru ĭale ispăsimŭ.

R. Nu dereptŭ acéĭa, că nimerilé nu le poate înplé deplinŭ.

Î. Dară derep-ce léu datŭ afară?

R. Dereptŭ trei folosure. Folosu*l* dăintăi : cu*m* noi pâcatele noastre să le potemŭ cunoaşte, deîn ei pre noi să ne smerimŭ şi să mérgemŭ la vracĭu la Is. Hs. Alŭ doile folosŭ : cumu ne déde zéce

202. фапте боуне крещинилѡр. | ши виацѫ боунѫ. Ꙗ треа фолось. коум ѡамени фъкѫтори де рѫоу съ се ꙟтоаркѫ кътрѫ домнеѕеꙋ.

Ꙟ. Дѣка нѣꙋ дать домнеѕеꙋ кꙋвентеле сале афарѫ съ не испъсим пеꙟтрꙋ але. дарѫ прен че не въмь испъси.

Р. Преꙟ крединца дерѣптѫ.

Ꙟ. Че не ꙟвацѫ пре крединца дерѣптѫ.

Р. Ѥvглїа.

Ꙟ. Че е еvглїа.

203. Р. Боунѫ вестире ши веселїе дела татѫль сфнть | домнеѕеꙋ коум ноаѡ не ва ерта тоате пѫкателе дерепть іс хс.

Ꙟ. Пре чине шь дѣде домнеѕеꙋ еvглїа са афарѫ.

Р. Пре фїю-лꙋи чель сфнть. съ пре чине (?) порѫнчи ноаѡ боукоурїе ши милѫ ши ертѫчюнѣ пѫкателѡр.

Ꙟ. Че е дарѫ крединца чѣа че ноаѡ требоуаще съ не испъсим.

204. Р. Нѫдѣжде ꙟ мила татьлꙋи сфнть домнеѕеꙋ дерепть моартѣ фїюлꙋи чель сфнть.

---

cuvintele sale să învâțămŭ fapte bune, creştinilor, şi viaţâ bunâ. A treĭa folosŭ : cum oameni fâcâtori de râu să se întoarcâ cătrâ Domnezeu.

Î. Déca néu datŭ Domnezeu cuventele sale afarâ să ne ispăsim peîntru ĭale, darâ pren ce ne vămŭ ispăsi?

R. Preîn credinţa deréptâ.

Î. Ce ne învaţâ pre credinţa deréptâ?

R. Evanghelia.

Î. Ce e evanghelia?

R. Bunâ vestire şi veselie dela Tatâlŭ sfăntŭ Domnezeu, cum noao ne va erta toate pâcatele dereptŭ Is. Hs.

Î. Pre cine-şŭ déde Domnezeu evanghelia sa afarâ?

R. Pre fiĭu-lui celŭ sfăntŭ, să pre (?) cine porânci noao bucurie şi milâ şi ertâcĭuné pâcatelor.

Î. Ce e darâ credinţa céĭa ce noao trebuĭaşte să ne ispăsim?

R. Nâdéjde în mila Tatălui sfăntŭ Domnezeu dereptŭ moarté filului celŭ sfăntŭ.

Ꙟ. Зи крединца чѣȣ фъкȣть вı. апслъ.

Р. Капъ диꙟтѫи де фапта лоумїеи·:· Крезъ ꙟтрȣ доумне-
зеȣ ꙟ татълъ поутѣрникоулъ фъкъторюл черюлȣи ши алъ
пъмѫнтȣлȣи възоутелѡръ ши невъзȣтелѡр. Кап ал доиле де
скȣмпарът. Ши ꙟтроу оуноул домнъ іс. хс. фїюлъ лȣи дом-
205. незеȣ че-оу нѫскоутъ диниѡрѫ. | ꙟсѫ де ꙟ татълъ нѫскоут
маинте де тоате вѣкȣре. лȣминѫ дела лȣминѫ домнезеȣ
дерептъ деꙟ домнезеȣ дерептъ. нѫскоут ꙟсѫ нефъкȣтъ
оуноулъ коу татъ. преꙟ чине тоате фъкоуте сънтъ дерептъ
нои ѡаменїи. ши дерептъ испъсенїе ноастрѫ ве[ни]таȣ деꙟ
черю. ши аоу нѫскоутъ деꙟ дхоулъ сфнтъ. ши ꙟ Марїа
206. фатъ ѡмъ фоу. ръстик|нитоу-сѣȣ дерептъ нои соуптъ Пи-
латъ деꙟ Понтъ. киноуитъ ши ꙟгропатъ ши ꙟвисе а треа
зи. доупѫ скриптоуръ ши сѫ соуи ꙟ черю ши шъдѣ а де-
рѣпта татълȣи. ши ꙗръ вене-ва коу славѫ а жоудека вїии
ши морцїи. къ ꙟпѫрѫцїа лоуи ноу асте ѡбръшенїе. Капъ
ал трейле де сфнцїе. Ши ꙟ дхоулъ сфнтъ домнȣл че вїи
207. фаче. ꙟсѫ дела татълъ вине ши ꙟ татълъ ши | ꙟ фїюл сѫ
не ꙟкинѫмъ ши сѫ слѫвимъ. коумъ аоу гръитъ прорѡчїи

Ĭ. Zi credinţa céu făcutŭ 12 ap*osto*lĭ.

R. Capŭ diîntăi de fapta lumiei: crezŭ întru Dumnezeu în tatălŭ putérniculŭ făcătorĭu*l* cerĭului şi alŭ pământului, văzutelorŭ şi nevăzutelo*r*. Ca*p* al doile de scumpară*t*: şi întru unu*l* do*m*nŭ Is. Hs. fiĭulŭ lui Do*m*nezeu, ce-u nâscutŭ diniorâ, însâ deîn tatălŭ nâscu*t* mainte de toate vécure, luminâ dela luminâ, Do*m*nezeu dereptŭ deîn Do*m*nezeu dereptŭ, nâscu*t*, însâ nefăcutŭ, unulŭ cu Tată, preîn cine toate făcute săntŭ; dereptŭ noi oamenii şi dereptŭ ispăsenie noastrâ, venit'au deîn cerĭu şi au nâscutŭ deîn D*u*hulŭ sf*ă*ntŭ, şi în Mariĭa fată omŭ fu, răsticnitu-séu dereptŭ noi suptŭ Pilatŭ deîn Pontŭ, chinuitŭ şi îngropatŭ, şi învise a treĭa zi dupâ scripturâ, şi să sui în cerĭu şi şădé a-derépta Tatălui, şi ĭară vene-va cu slavâ a judeca viĭ şi morţii, că înpărâţiĭa lui nu ĭaste obrăşenie. Capŭ al treile de sfinţie: şi în D*u*hulŭ sf*ă*ntŭ Domnu*l* ce vii face, însâ dela Tatălŭ vine şi în Tatălŭ şi în Fiĭulŭ, să ne închinâmŭ şi să slâvimŭ, cumŭ au grăitŭ prorocii, şi într'una sf*ă*ntă a săborului ap*osto*lilorŭ besé-

ши ꙟтр'оуна сфнть а съборȣлоуи апслилорь бесѣрека. мъртоурисѣще оуꙟ ботеꙁь съ съ ꙗрте пъкателе. аштептъмь скоулатоуль морцилорь ши вер фи віоу ꙟ вечіе аминь.

ꙟ. Че ꙗсте а треꙗ парте че требоуꙗще крештиноулȣи. съ щіе.

Р. Ꙗсте татьль ностроу че-оу ꙟвъцать ꙟсоушь іс. хс. пре

208\. апсли. Матѳеи. ѕі. ши Лукь не. |

ꙟ. Зи ѡче-нашь рȣмънѣще съ ꙟцѣлѣцемь.

Р. Татьль ностроу че ешти ꙟ черю. сфинцѣскъ-се ноумеле тъоу. съ віе ꙟпъръціе та фіе воꙗ та коум ꙟ черю. аша ши пре пъмънть. пита ноастръ съціѡсъ дъ-не ноаѡ астъꙁи. ши ꙗрть ноаѡ грешалеле ноастре. коум ерть[мь] ши нои грешицилѡр ноштри. ши ноу не доуче ꙟ нъпасте че не иꙁбъвѣще пре нои де хиклѣноул. къ а та е ꙟпъръціе ши пȣтѣрѣ ши слава ꙟ вечіе аминь.

209\. ꙟ. Къте | рънդоуре де лоукроуре съ не коуприндемь ꙟ роугъчюне.

Р. Доаѡ.

ꙟ. Кареле-сь ачѣлѣ.

---

reca, mârturiséşte uîn botezŭ, să să ĭarte pâcatele, aşteptămŭ sculatulŭ morţilor, şi ver fi viu în vecie, aminŭ.

Î. Ce ĭaste a treĭa parte ce trebuĭaşte creştinului să ştie?

R. Ĭaste tatălŭ-nostru, ce-u învăţatŭ însuşŭ Is. Hs. pre apostoli, Mathei 16 şi Luca 55.

Î. Zi oce-naşŭ rumâneşte să înţélégemŭ.

R. Tatălŭ nostru ce eşti în cerĭu, sfinţéscâ-se numele tău, să vie înpărâţie ta, fie voĭa ta cum în cerĭu aşa şi pre pâmântŭ, pita noastrâ săţiosâ dă-ne noao astâzi, şi ĭartă noao greşalele noastre cum ertămŭ şi noi greşiţilor noştri, şi nu ne duce în nâpaste, ce ne izbâvéşte pre noi de hiclénul, că a ta e înpărăţie şi puteré şi slava în vecie, aminŭ.

Î. Câte rânduri de lucrure să ne cuprindemŭ în rugâcĭune?

R. Doao.

Î. Carele-sŭ acélé?

Р. Милкоуитоура ши датоул де харь.

Ꙟ. Че асте милкоуитоура ши датоул де харь.

Р. Милкоуитоура. асте ачѣа кѫндь черемь чева дела домнеꙃеȣ ши авемь греоу ши невоиѫ ноастрѫ. сфнть ноумеле ал лоуи пре аџоуторю сѫ-ль кемѫм.

210. Ꙟ. Че е датоуль | де харь.

Р. Датоуль де харь асте ачѣа кѫндоу не адоучемь аминте де тоате фаптеле боуне але лоуи домнеꙃеоу ши дѫмь харь лоуи преꙟ хс.

Ꙟ. Кѫте лоукроуре требоуеськь сѫ фїе ꙟ роугѫчюне.

Р. Чинчи лоукроуре. Деꙟтѫи порѫнчѣлеле. кѫ домнеꙃеоу. аоу порѫнчить ши аоу лѫсать сѫ роугѫмь. Ꙗ доаѡ фѫгѫ-

211. доуитоу-нѣоу кѫ не ва пре нои аскоулта. Ꙗ треа креди|нца кѫ тоате фѫгѫдоуитȣриле лоуи домнеꙃеȣ коу крединцѫ. ноумаи сѫ ле поутемь коупринде ла нои. Ꙗ патра чѣрере греȣ ши невоие соуфлетоулоуи ши троупоулоуи. Ꙗ чинчѣ ꙟ ал коуи ноуме требоуаще сѫ чѣремь сѫ вери сѫ щїи ноумаи ноумеле лоуи іс. хс.

Ꙟ. Кѫте чѣрери сѫнть ꙟ татьль нѡстроу.

R. Milcuitura şi datul de harŭ.

Î. Ce ĭaste milcuitura şi datul de harŭ?

R. Milcuitura ĭaste acéĭa, căndŭ ceremŭ ce-va dela Domnezeŭ, şi avemŭ greŭ şi nevoiâ noastrâ sfântŭ numele al lui pre ag'utorĭu să-lŭ chemâm.

Î Ce e datulŭ de harŭ?

R. Datulŭ de harŭ ĭaste acéĭa, căndu ne aducemŭ aminte de toate faptele bune ale lui Domnezeu şi dămŭ harŭ lui preîn Hs.

Î. Căte lucrure trebuescŭ să fie în rugăcĭune?

R. Cinci lucrure. Deîntăi porâncélele, că Domnezeu au poráncitŭ şi au lăsatŭ să rugâmŭ. A doao, fâgâduitu-néu că ne va pre noi asculta. A treĭa, credinţa că toate fâgâduiturile lui Domnezeu cu credinţâ numai să le putemŭ cuprinde la noi. A patra, cérere greu şi nevoie sufletului şi trupului. A cincé, în al cui nume trebuĭaşte să ceremŭ să veri să ştii, numai numele lui Is. Hs.

Î. Căte cereri săntŭ în tatălŭ-nostru?

212. Р. Шапте чѣрери сѫнть. треи-сь диꙟ але де віаца | де вѣкь.
патроу чѣрере депре віаца ачещіи лоуми
ꙟ. Че асте а патра парте че требоуаще сѫ щіе крещи-
ноул.
Р. Ботезоуль коум аоу скрись сфнтоул. мѳ. еvг. листь (sic)
капь маи апои. оунде зисе домноул доумнезеоуль нострoу іс. хс.
пѫсаци ꙟ тоатѫ лоумѣ ꙟвѫцаци тоате лимбиле ботезаци
ꙟ ноумеле татьлоуи сфнть. ши іарѫ зиче ꙟ еvглїе лоуи
213. Марко | капь маи апои. чине ва крѣде ши ва фи ботезать
испѫсить ва фи. чине іарѫ ноу ва крѣде перить ва фи.
ꙟ. Че асте а чинчѣ парте че требоуаще крещиноулоуи сѫ
щіе.
Р. Коуменекѫтоура дела прѣстоль. че асте скрисѫ де сфнціи
еvглисти. мѳ. рѕ. мр. зд. лоук. рѳ. ши сфнтоуль Павель
апсль.
ꙟ. Зи чѣле коувинте.
214. Р. Домноул | домнезеоу іс. хс. доупѫ чинѫ лѡ ѡ питѫ ши
благослови. ши фрѫмсе ши дѣде оучееничилѡр сѫи. ши зисе
лоуаци ши мѫнкаци. кѫ ачеста асте троупоул міеоу. че се

R. Şapte céreri săntŭ: trei-sŭ diîn ĭale de viaţa de vécŭ, patru cérere depre viĭaţa aceştii lumi.

Î. Ce ĭaste a patra parte ce trebuĭaşte să ştie creştinu*l*?

R. Botezulŭ, cum au scrisŭ sf*ă*ntu*l* M*a*th*ei* ev*an*gh*e*listŭ capŭ mai apoi, unde zise Do*m*nu*l* Du*m*nezeulŭ nostru Is. Hs.: pâsaţi în toatâ lumé, învăţaţi toate limbile, botezaţi în numele Tatălui sf*ă*ntŭ; şi ĭară zice în ev*an*gh*e*lie lui Marco cap mai apoi: cine va créde şi va fi botezatŭ — ispăsitŭ va fi, cine ĭarâ nu va créde — peritŭ va fi.

Î. Ce ĭaste a cincé parte ce trebuĭaşte creştinului să ştie?

R. Cumenecâtura dela préstolŭ, ce ĭaste scrisâ de sf*i*nţii ev*an*ghe-listi M*a*th*ei* 106, M*arco* 64, Luc*a* 109, şi sf*ă*ntulŭ Pavelŭ ap*ostol*ŭ.

Î. Zi céle cuvinte.

R. Do*m*nu*l* Do*m*nezeu Is. Hs. dupâ cinâ lo o pitâ şi bl*a*goslovi şi frâmse şi déde ucenicilo*r* săi şi zise: luaţi şi mâncaţi, că acesta ĭaste trupu*l* mieu, ce se déde dereptŭ voi; acasta faceţi căndŭ veţi face

дѣде дерептъ вои. ачаста фачеци кѫндъ вецй фаче помѣна мѣ. ашишдере ши пѫхаръ лоуѡ доупѫ чинѫ ши благослови. ши дѣде оученичилѡр сѫи. ши ѕисе бѣци тоци деꙟтр'ѫнсъ.
215. ачеста асте синџеле мїеоу де лѣџе ноаѡ. че се ва вѫрса дерептъ вои. дерептъ моулци сѫ вѫ се арте пѫкателе ачаста фачеци поуроурилѣ. кѫндъ вецй фаче помѣна мѣ:·
Скрис'ам еꙋ попа Григорїе диꙟ Мѫхачю. ꙟ ѕилеле лꙋи Батъръ Боулдоужарю кралю. карте чири сѫ ва ꙟтреба коу алтоул сѫ щїе рѫспꙋнде. ꙗрѫ ноумѫроул аилѡр. дела Ядам. ,ѕ. р. еі.
216. аи. дела нащерѣ лꙋи хс. ,а. х. ѕ. аи.

---

poména mé; aşişdere şi pâharŭ luo după cină şi blagoslovi şi déde ucenicilor săi şi zise: béţi deîntr'ânsŭ, acesta ïaste singele mieu de lége noao, ce se va vărsa dereptŭ voi dereptŭ mulţi să vă se ïarte păcatele; acésta faceţi pururilé cândŭ veţi face poména mé.

Scris'am eu, popa Grigorie diin Mâhacïu, în zilele lui Batărŭ Buldujarïu craïu, carte: ciri să va întreba cu altul, să ştie răspunde; ïară numârul ailor dela Adam 7115 ai, dela naşteré lui Hs. 1607 ai.

NOTANDA

— — —

1. finalul *u* întreg numaĭ în коумꙋ (202) şi кънд̕оу (211) căte o singură dată, ér pe aĭurĭ tot-d'a-una ь=*ŭ*.

2. ꙟ întrebuinţat ca nasală vocală numaĭ în *un:* оуꙟ (208) şi 'n compusele cu *in:* деꙟ (202, 206, 207), дъꙟтъи (202), диꙟтъи (205), деꙟтъи (211), деꙟтр'ѫнсь (215), преꙟн (196, 200, 203, 206, 211), пеꙟтрꙋ (203), dar şi прен (208), прен-троу (201).

3. -ен- = actualul *-in-*: кꙋвенте (199, dar 201, 214: коувинте), кꙋвентеле (203, dar 198, 201, 202: коувинтеле), коуменекѫтоура (214, dar 199: коуминекѫтꙋра), доуменека (200), мене (200).

4. confusiunea între *o* şi *u*: доумнеꙁеꙋ (205). доумнеꙁеоуль (213) şi домнеꙁеоу (196, 198 etc.), домнеꙁеи (200), домнеꙁеоулоуи (200), ѡмѡль şi ѡмоуль (196), потемь (202) şi поутемь (212).

5. ѫ pentru *o:* [не] вѫмь [испѫси] (203).

6. ѣ pentru *-e-*: ꙟцѣлѣџемь (209) = ꙟцелѣџемь, моунтѣлꙋи (199);

e pentru -ѣ-: черемь (210, dar 212: чѣремь);

ε şi ѫ pentru -ѣ saŭ -ıа: невоиѫ [ноастрѫ] (210), невоие [соуфлетоулоуи] (212), испъсеніе [ноастрѫ] (206), ѧпъръціе [та] (209);

e pentru -i: вене-ва (207), [патроу] чѣрере (213, dar 212: чѣрери);

i pentru -e: [сѫ] щіи [ѡмоуль] (197), dar pe aĭurĭ: [сѫ] щіе [крещиноул] (213).

7. i pentru ѫ după s: синѕеле (215).

8. după ш:

ъ pentru e: шъдѣ (207);

ŭ pentru ĭ: [чине]-шь [дѣде] (199, 204, dar 201: че-ши дѣде), ѧсоушь (208).

9. *oa* bine conservat, afară de съціѡсѫ (209) şi динишрѫ (205);

а доаѡ (211), dar şi: а доа (198, 200), а нѡа (201).

10. aferesa vocaleĭ pentru a înlătura hiatul: че-оу нѫскоуть (205), че-оу ѧвъцать (208);

hiatul înlăturat prin contracţiune: ръстикнитоу-сѣ8 (206).

11. alte particularităţĭ vocalice:

нече (201);

дѣка (203);

стрїини (200);

апостоль (205) la plural, dar şi апостоли (208);

дерепть (201, 202 etc.), дерѣптѫ (203), дерѣпта (207), де-репче (202);

а шасе (200), dar tot acolo а шаптѣ etc.

12. în catechism *n* între vocale nu trece niciĭ o dată în *r*, afară de нимерилѣ (202), cfr. maĭ sus p. 96;

în adnotaţiunea finală a luĭ popa Grigorie: чири (216)=*cine*.

13. ѕ(=*dz*) nu se întrebuinţéză nicăirĭ, ci numaĭ ȥ (=*z*), afară de cifra ѕ=6 (208, 213).

14. *o* din *va*: лоуѡ (215) şi tot acolo chĭar лѡ [ѡ питѫ].

15. vocalisarea luĭ *n* prin următorĭul *i*: ан, анашр (216

16. nevocalisarea luĭ *r* în aceĭaşĭ posiţiune: вери [ադевъ (197), вери [фи] (200) etc., ér o dată chiar dispariţiunea *i*: вер' (208).

17. alte particularităţĭ consonantice:
ашишдере (215);
жоудека (207), dar аџоуторю (210);
рътикнитоу-сѣ (206) cu *-cn-* = *-gn-*.

18. сѫнтъ la prima persónă singulară: [еоу] сѫнтъ (1
şi la a treĭa plurală: [фъкоуте] сѫнтъ (206);
pluralul сѫнтъ redus la сь: треи-сь (212), кареле-сь (19

19. formă triplă: деѫтъи (211), динтъи (205), дѫ
(202).

20. nicăirĭ *lu*, ci numaĭ *luĭ*: лоуи домнезеу (199, 2 etc.).

21. pluralul cu *-ure*: ръндоуре де лоукроуре (210), лоукр ре (197 de 2 orĭ, 211 de 2 orĭ), вѣкуре (206), фолосуре (20

22. genitivo-dativul femeesc cu *-iei*: лоумїеи (205), креı нѫтѫцїеи (198).

23. dupla articulare în construcţiunea substantivuluĭ cu nitivul: ноуме-ле ал лоуи (210).

24. întrebuinţarea corectă a articluluĭ *al*: аль доиле (20 а зѣчѣ (201), фъкъторюл черюлуи ши аль пъмѫнтулуи (20 коувинте але лоуи домнезеу (201), фаптеле боуне але л (211), ал коуи ноуме (212) etc.;
articlul prepositiv *al* contopit cu substantivul ce prece ca şi când ar fi postpositiv: зѣче коувинте-ле сале (198,2 202) = *cuvinte ale sale;*
al cu sens neutral: немика че ѫсте ал луи (201).

25. amplificativul *-a* lipsesce la ordinalul masculin: доиле (202,205), ал треиле (207), dar se adaugă la: нил рилѣ (202), поуроурилѣ (216), nu însă la ашишдере (215).

26. ordinalul feminin luat în sens neutral: а треа фолось (203).

27. *eĭ* pentru *ele*: пѫкателе ноастре сѫ ле потемь коуноаще деꙟ еи *(sic)* пре нои сѫ не смеримь (202).

28. participiul substantivat: датоуль [де харь] (210. 211), фапта [лоумїен] (205), скоулатоуль [мѡрцилорь] (208); скȣмпарьт (205), prin erόre grafică pentru скȣмпьрат?

29. perfect arcaic; ꙟвисе (207), дѣде (199, 204), dar nicăirĭ фѣче, ci numaĭ лоу фѫкоуть.

30. substantiv nearticulat după *tot*: тоате вѣкȣре (206).

31. construcţiunea cu pronumele enclitic: нече моуаре-и, нече фата-и (201).

32. propaginaţiunea preposiţiuniĭ: ла врачю ла Ісоус (202).

33. propaginaţiunea pronumeluĭ: дѫ-не ноаѡ (209), не избѫвѣще пре нои (209), не ва пре нои аскоулта (211), ноаѡ не ва ерта (204).

34. кареле ѡмѡла (196) = *care e omul.*

35. elipsa verbuluĭ ajutător: киноуить ши ꙟгропать ши ꙟвисе (207).

36. condiţionalul *să* nu e tot-d'a-una distins în scriere de reflexivul *se*: сѫ вѫ се арте (216) lîngă сѫ сѫ ꙗрте (208).

37. *să* cu sensul latinuluĭ *si*: сѫ вери (200,216) = *dacă vreĭ.*

38. *pre* cu sensul „prin”: пре чине-шь дѣде? пре Моуси пре доаѡ табле (199), пре чине-шь дѣде домнезеȣ еѵаггелїе (204);

pre cu sensul „pentru”: пре аџоуторю сѫ-ль кемѫмь (210);
pre de'naintea acusativuluĭ: не ꙟвацѫ пре крединца (203);
pre cu preposiţiunea *de* în sens „despre”: чѣрере депре вїаца ачещїи лоуми (213), сѫ грѫимь депре хасна челѡр зѣче (201).

39. сѫ пре чине.... =? (204).

40. *cum* cu sensul ‹că› : коум ноаѡ ѝе ва ерта (204).

41. *a*=‹ad› : шѫдѣ а-дерѣпта (207).

42. *cine* cu sens ‹care› : асте ачела ѡмь чине ⱥ хс. крѣ (196).

43. адевѫра = ‹adeverì› (197 de 2 orĭ).

44. маинте = ‹maĭ nainte› (206).

45. dativul pentru ablativ: [сѫ нꙋ пофтещи] вечинꙋлꙋи [ч нече моуаре-и нече фата-и] (201).

46. inversiunea sintactică: сѫ не пpентроу але испѫси (201), не ва пре нои аскоулта (211).

47. а та е ⱥпѫрьціе ши пꙋтѣрѣ (209).

48. *ĭani*= lat. *en*, gr. ἠνί : ани сѫ грѫимь (201).

49. slavisme maĭ insolite: прѣстоль ‹tron› (214), пи пита ‹pâine› (209,215), ѡче-нашь ‹tatăl-nostru› (209).

50. врѫхоул (199) = sl. врѫхѫ ‹vîrf›, dar deja cu trecer luĭ х în *f*: пофтещи (201 de 2 orĭ) = sl. похотѣти.

51. милкоунтоура (210 de 2 orĭ) explicat prin: ачѣа кѫн черемь чева дела домнезеꙋ, dela *a milcui*, bohemesce *mil wati* ‹a desmierda, caresser›.

52. ungurisme:
hasna ‹folos› = ung. *haszna*: хасна челѡр ѕѣче коуви (201), cfr. tom. 1, p. 17;
Боулдоужарю (216) = ung. *Boldizsár* ‹Baltasar›.

53. хиклѣноул (209), cfr. t. 1, p. 436, No. 92.

54. mărturia că Românii nu înţelegeaŭ limba slavică a sericeĭ: ѕи ѡче-нашь рꙋмѫнѣще сѫ ⱥцѣлѣщемь (209).

55. accentele sînt puse rar, generalmente cum se acce téză şi astădĭ;

accentuaţiune scăḑută : ачѣ'ѧ (198), татьл'оуи (198), фїю-лоу'и (198), пїатр'ж (199), а до'а (200), домнеѕеоулоу'и (200), ан'и (201), ноумел'е (212), чѣрер'е plur. (213);

accentuaţiune urcată: ко'теѕоуль (199, dar 213 : боте'ѕоуль), к'оувенте (199), к'оувинте (201), б'оукоурїе (204), ѫк'инжмь (208), р'оугжмь (211), р'оугжчюне (210,211), к'оуменекжтоура (214);

doă accente pe acelaşl cuvînt : крещ'иноулоу'и (214), но'с-тр'оу (199), ск'оул'атоуль (208);

accentarea monosilabelor de'naintea altor cuvinte neaccentate : крѣде ш'и вїаѕж (196), ѕ'и чѣле ѕѣче (199), ноу' фїи мжртѕрїе (201), ноу' ле поате (202), сѫ л'е потемь (202), ѕ'и чѣле коувинте (214) etc., cfr. maĭ sus p. 64, No. 56.

56. *paieric* :

după *r* şi *l*: моул'ть (198), моул'ци (216), моул'те (200), м'лѕи (201, 210), ал'коуи (212), ал'доиле (205), ал'тоул (216), аскоул'та (211), мил'коуитоура (210 de 3 orĭ), Боул'доужарь (216), сѫр'бѣѕж (200), моар'тѣ (204), мор'цїи (207) мор'цилорь (208), поутѣр'никоуль (205), мжр'тоурисѣще (208), юр'-те (208), ар'те (216), ер'тьмь (209), вер'фи (208), пар'те (208), вѫр'са (216);

după *n*: сѫн'ть (196), чин'чи (198), а чин'чѣ (200), коу-вин'те (199,201,202), прен'че (203), кредин'ца (203), Пон'ть (207), рѫн'доуре (210), мин'те (211), поржн'чѣлеле (211), мжн'-каци (215), кѫн'дь (215), ѫтржн'сь (215), син'целе (215), şi după *m* : фржм'се 215);

după *p* : шап'те (212), шап'тѣ (200), ѡп'та (201), дереп'-ть (201, 202, 206, 207, 215, 216), дерѣп'тж (203), дереп'че (202), дерѣп'та (207), фап'та (205), фап'те (202,211), скрип'-тоурь (207), ащеп'тьмь (208), şi după *f* : поф'тещи (201);

după *c* : рѫстик'нитѕ (206).

57. ortografia Catechismuluĭ, generalmente, este maĭ consecinte decât a luĭ popa Grigorie;

multă predilecţiune pentru оу în loc de ѕ;

ь se întrebuinţéză d'o potrivă pentru *ă* şi *ŭ*, une-orĭ chĭar în acelaşĭ cuvînt: татьль=tat*ă*l*ŭ* (196 etc.), ꙟвѫцьмь=învâţ*ă*m*ŭ* (202), аштептьмь=aştept*ă*m*ŭ* (208), dar la mijloc numaĭ ca *ă* şi la capăt numaĭ ca *ŭ*, afară de фапть (206), ꙗрть (209), сфзнть [вестрека] (208);

fórte rar ѫ alternéză cu ъ, ca în татѫль (203) lîngă татьль (196 etc.) saŭ ꙗрѫ (214) lîngă ꙗрꙿ (207, 213), în genere ѫ fiind preferit la finea cuvîntuluĭ, unde ъ apare numaĭ excepţionalmente, dar figurând adesea şi la mijloc, bună-óră tot-d'a-una în cuvîntul пѫкатє etc.;

ꙗ şi ѧ sînt de tot rare, cel de'ntâiŭ întrebuinţându-se sistematic în ꙗрꙿ şi cel-alt în ѧстє, ér ambele alternând în ꙗртє (208) saŭ ꙗрть (209) lîngă ѧртє (216).

58. o comparaţiune între ortografia Catechismuluĭ şi acea a luĭ Coresi, veḑĭ maĭ jos pag. 118—119.

IV.

O PREDICA

— 1619 —

O PREDICA.

INTRODUCERE.

§ 1. Textul, pe care'l publicâm maĭ la vale, ocupă la finea manuscrisuluĭ pag. 232—46.

Este cea maĭ de pe urmă din scrierile luĭ popa Grigorie, opera bătrîneţilor sale, după aprópe patru-ḑecĭ de anĭ de preuţiă.

Ca cuprindere, nu e ce-va noŭ. Literatura teologică grécă şi cea slavică sînt pline de fel de fel de predice, omilie şi comentare asupra oraţiuniĭ dominicale. Chĭar romănesce, d. Cipariŭ posedă doă foĭ de Татъл ностру ку тълк, într'un manuscris de pe la începutul seculuĭ XVII.[1]) De aceĭaşĭ natură e şi lucrarea de faţă a luĭ popa Grigorie.

Ca limbă însă, acest text este de o însemnătate nespusă. E maĭ important decăt chĭar «Legenda Duminiceĭ». Afară de particularităţile proprie graĭuluĭ dela Măhacĭu, el se distinge prin nesce arcaisme române generale, pe carĭ nu le póte găsi cine-va, grămădite într'un spaţiŭ atăt de restrîns, nicĭ într'un alt monument din trecutul nostru literar.

---

1) Cipariŭ, *Chrestomatia*, p. 114. — Căt pentru limba acestuĭ manuscris, cfr. *Archiv pentru filologia şi istoria*, Blaj, 1867, p. 433—6.

Deşi scrisă la 1619, acéstă predică ne presintă o limbă mult maĭ veche decăt acea din publicaţiunile luĭ Coresi şi din Catechismul dela 1560.

§ 2. Dâm aci pe "Tatăl-nostru" al luĭ popa Grigorie în comparaţiune cu cele treĭ texturĭ române, pînă acum cunoscute, ale oraţiuniĭ dominicale din secolul XVI:

1°. Din Catechismul dela 1560;

2°. Din Omiliarul luĭ Coresi;

3°. Scris cu litere latine de cătră marele logofăt moldovenesc Luca Stroicĭ şi comunicat la 1593 istoriculuĭ polon Sarnicki.

Din acéstă scurtă comparaţiune va resulta că:

1°. Coresi n'a făcut decăt a reproduce la 1580 pe Tatăl-nostru dela 1560, modificându-l numaĭ în ortografiă;

2°. Textul luĭ Stroicĭ este o redacţiune moldovenéscă independinte, ce-va maĭ arcaică decăt cea braşovénă;

3°. Textul luĭ popa Grigorie întrece pe tóte prin conservatism linguistic, păstrând pînă şi pe *n* din вїѩе=*vinie*=lat. *veniat*, pe care cele-l'alte texturĭ l'aŭ muĭat deja în вїе şi care — pronunţat pînă astăḑĭ în Banat şi 'n Haţeg — ne întimpină, dintre vechile nóstre tipăriture, numaĭ în Palia cea dela Orăstia din 1582.[2])

CATECHISM 1560:	CORESI 1580:
Татьлъ ностроу че ещи ѧ черю. сфнцѣскж-се ноумеле тъоу. съ вїе ѧпържцїе та фїе воа та коум ѧ черю. аша ши пре пжмжнть. пита ноастрж съцїωсж дъ-не ноаω астжѯи. ши іарть ноаω грешалеле ноастре. коум ертьмь ши нои грешицилωр ноңри. ши ноу не	Татжль ностръ че еңи ѧ чери сфнцѣскж-се ноумеле тъѫ. съ вїе ѧпържцїа та. фїе воа та коумь ѧ чери аша ши пре пъмжнть. пита ноастрж съциωсж дъ-не ноаω астъѯи. ши іартж ноаω грешалеле ноастре, коумь ертъмь ши нои грешицилωр ноңри. ши нѫ не дѫче

2) Cipariŭ, *Principie*, p. 144. — cfr. *Chrestomatia*, p. 79.

доуче ꙟ нѫпасте че не избѫвѣще пре нои де хиклѣноул. кѫ а та е ꙟпърьціе ши пȣтѣрѣ ши слава ꙟ вечїе аминь.[3])

ꙟ нъпасте че не избѫвѣще пре нои де хитлѣнȣль. къ а та е ꙟпържціѧ ши пȣтѣрѣ ши слава ꙟ вечїе аминь.[4])

STROICI 1593 :

Parintele nostru ce esti in ceriu, swincaske-se numele teu: se vie inperecia ta, se fie voia ta, komu ie in ceru assa ssi pre pemintu. Penia noastre secioase de noai astedei. Ssi iarte noae detorijle noastre, cum ssi noi lesem detorniczilor nosstri. Si nu aducze pre noi in ispite, ce ne mentuiaste de fitlanul. Ke ie a ta inperecia ssi putara ssi cinstia in veczij vecilor, Amen.[5])

POPA GRIGORIE 1619 :

Татъль нострȣ чел че ещи ꙟ черюре. се сфенцѣскъ-се нȣмеле тъȣ съ вїꙟе ꙟпързціїа та. ши се фїе воа та ка ꙟ черю ши пре пѫмѫнтȣ. пъꙟрѣ ноастръ съцишаса дъ-ѡ ноаѡ астъзи. ши ласъ ноаѡ грешалеле ноастре. ка ши нои лъсъмȣ грешицилȣрȣ ноѱри. нȣ не дȣче нои ꙟ нъпасти. [че не избъвѣще де][6]) хиклѣнȣл. къ а та асте ꙟпързціїа ши сила. ши слава ꙟ вечїа вѣкȣлȣи аминь.

§ 3. Dar arcaismele cele maĭ preţióse, fonetice, morfologice, lexice şi sintactice, sînt cuprinse nu în cele căte-va şiruri din Tatăl-nostru, unde ele nu puteaŭ să încapă, ci în explicaţiunile luĭ popa Grigorie.

Le vom vedé maĭ jos în Notanda.

---

3) Maĭ sus p. 104.

4) Cipariŭ, *Chrestomatia*, p. 43.

5) Sarnicki, *Statuta y Metrica Przywiljeow Koronnych*, Cracovia, 1597, in f., p. 1223. — Cf. studiul meŭ: *Viéţa şi scrierile luĭ Luca Stroicĭ*, Bucurescĭ, 1864.

6) Cuvintele din parentesĭ s'aŭ scăpat în textul oraţiuniĭ dominicale, dar resultă din context.

FRAȚI DRAGI.....

фраци драци асколтаци сфнта їеуглїе че сѫ грѫаще домни-
елȣрȣ вѡастре де бине сокотици ши лѡаци аменте че грѫаще
232. домнеѕеȣ. |
домноу ї҃с х҃с аша ѕисе сѫ роугѫмȣ-не. їеуглїе. ꙟтрѫ ꙟн-
трȣ челарюль тѫȣ ши ꙟнкиде оуша та. тлѫкованїе че се
ѕиче ꙟцелѣџере аша ѕиче. се те ꙟнкиѕи ꙟнтр'ѫрема та.
де тоате кȣџетеле лȣмїеи дешарте. еуглїе. ѕиче рѡагь-те
тáтѫлȣи ден черю ꙟ фȣришȣ ши татьль тѫȣ ва ведѣ ꙟ
фȣришȣ да-ва цїе лаве. ачѣ ѕиче. ши домнеѕеȣ ва ведѣ
ꙟрема та фѫрь де хикленшȣгȣ. ши да-ва цїе ꙟ ведѣрѣ
тȣтȣрорȣ. еуглїе. рѡагѫндȣ-вь. сѫ нȣ грѫици рѫȣ ка алте
233. лимби паре-ле амȣ кѫ ꙟнтрȣ мȣлте кȣвен|те але лорȣ
аȣѕици ворȣ фи. нȣ вь асемѫрареци лорȣ. аша ѕиче нȣ кȣ
ирема сѫ кȣџеци алте. е кȣ лимба се грѫещи гѫндиндȣ ꙟ-
тр'аюре. ка чеа фѫцарничїи. кѫ нȣ вере добѫнди. еуглїе.

Frați dragi! Ascoltați sfănta ievanghelie, cę să grăĭaște domnieluru-voastre, de bine socotiți și loați amente ce grĕĭaște Domneḑeu.

Domnu Is. Hs. așa ḑise să rugămu-ne, ievanghelie: "întră întru celarĭulŭ tău și închide ușa ta.„ Tlăcovanie, ce se ḑice înțelégere, așa ḑice: se te închiḑi într'ărema ta de toate cugetele lumiei deșarte. — Evanghelie ḑice: "roagă-te Tatălui den cerĭu în furișu, și tatălŭ tău va vedé în furișu, da-va ție aĭave„. Acé ḑice: și Domneḑeu va vedé înrema ta fără de hiclenșugu, și da-va ție în vedéré tuturoru. — Evanghelie: "roagăndu-vă să nu grăiți rău, ca alte limbi; parele amu că întru multe cuvente ale loru auḑiți voru fi; nu vă asemărareți loru„. Așa ḑice: nu cu irema să cugeți alte, e cu limba se grăești găndindu într'aĭure, ca ceĭa fățarnícii, că nu vere dobăn-

щи татѫлъ востръ че в'арѫ требои аинте ꙟкѫ де чершо-
тȣл вострȣ. щи домнеꙁеȣ иꙟрима та ши ꙟцелѣџе тоате
кȣџетеле тале. ши вѣде тоате фѫцѫриле тале. ши плекатȣл
тѫȣ. аите ꙟнкѫ де кȣвънтȣл тѫȣ. еѵглїе. ꙁиче. аша амȣ сѫ
вѫ рȣгаци вои. вои ботеꙁацїи че сеци ꙟ номеле татѫлȣи
ши фїюлȣи ши дхоулȣи сфнтъ. сѫ ꙟнцелѣџеци че грѫици.
234. ши чире кемаци. ꙟнтрȣ аџюторюлъ тѫȣ. | де нȣ кȣ иримл
се нȣ сокотещи ка чеа ꙟнтȣрекацїи. чее че аȣ ꙟнтȣ-
рекатȣ дȣпѫ часта лȣме дешартѫ де нȣ ворȣ се ꙟнце-
лѣгъ биꙟреле сѫȣ. еѵглїе. ꙁиче. татълъ нострȣ чел че ещи
ꙟ черюре. а че ши(?) ꙟнцеленчȣрѣ сȣфлетȣлȣи, ши ꙟ ирема
се ꙟралци асȣпрѫ де черю. кѫ домнеꙁеȣ. елȣ аȣ фаптȣ черюлȣ
ши пѫ[мъ]нтȣлȣ. вѫꙁȣтеле тоате ши невѫꙁȣтеле. елȣ цѣȣ датȣ
трȣпȣ. диꙟтр'о фѫрънемикъ. елȣ цѣȣ датȣ вѫртȣте. елȣ цѣȣ датȣ
235. wкїи. ши мѫрȣ. ши пичоаре. спре сила лȣи стаи ꙟ пȣрѫнчита
лȣи се ꙟбли ꙟн лѣџѣ лȣи. кѫ елȣ цѣȣ датȣ вїаца ши ꙁиле
кȣ самѫ. ши час де морте. ши ꙟвїере деꙟ морте. ши
ꙟтре елȣ сь стаи кȣ пелица ши кȣ софлетȣл сѫ даи рѫспȣнсȣ.
де чѣи лȣкрат кȣ пелица. нече кȣ оу кипȣ нȣ поци трѣче

---

di. — Ev*an*gh*e*lie : «ști Tatălŭ vostru ce v'ară treboi, ainte încă de cerșotu*l* vostru». Ști Do*m*neḑeu iînrima ta, și ințelége toate cugetele tale, și véde toate fățările tale și plecatu*l* tău, aite încă de cuvăntu*l* tău.— Ev*an*gh*e*lie ḑice : «așa amu să vă rugați voi.» Voi, botedații ce seți în nomele Tatălui și Fiĭului și D*u*hului sf*ă*ntŭ, să înțelégeți ce grăiți și cire chemați întru agĭutorĭulŭ tău, de nu cu irima se nu socotești ca ceĭa înturecații, cee ce au înturecatu după ćasta lume deșartă, de nu voru se înțelégă biînrele său. — Ev*an*gh*e*lie ḑi*ce* : «Tatălŭ nostru *cel* ce ești în cerĭure». Ace și (?) înțelepćuré sufletului și în irema se înralți asupră de cerĭu, că Do*m*neḑeu elu au faptu cerĭulu și pămăntulu, văḑutele toate și nevăḑutele; elu ţéu datu trupu diîntr'o fărănemică; elu ţéu datu vărtute; elu ţéu datu ochii și măru și pićoare; spre sila lui stai în purăncita lui, se înbli în légé lui; că elu ţéu datu viĭața și ḑile cu samă și ća*s* de morte și înviere deîn morte; și între elu să stai cu pelița și cu soflетu*l* să dai răspunsu de céi lucra*t* cu pelița. Nece cu u chipu nu poți tréce dé acé.

дѣ ачѣ. татъл ѕиче. фїи бꙋрꙋ, ка ѕисе елꙋ де се фїи фїюлꙋ
лꙋи де се ꙟпли кꙋвънтꙋл лꙋи ши фъгъдꙋита та. че се ѕиче
боѡтеџюрѣ та. де се добъндеши ѡчина ꙟн черю ши дꙋлчаца
раюлꙋи. ши каса татълꙋи тъꙋ. се те връжмашꙋл. ꙟншаль
236. къ тотꙋ | менчꙋросꙋл татъ-и е дракꙋл. дече се те рꙋпсере
дела татъл тъꙋ деꙟ черю дꙋче-те-вери кꙋ елꙋ. ꙟ фокꙋл
нестинсꙋ. ши ꙟнтрꙋ'нтꙋрѣрекꙋл дѣ афарь ꙟнтрꙋ вїермїи
неадꙋрмици. юѡ е скърчкарѣ динцилорꙋ. ши плънџере кꙋ
амарꙋ. ши тоатъ мꙋꙟка. къ елꙋ кꙋ пъкатꙋл ꙟнтре ши
гъмбосѣще ѡмꙋл. аинте пъхa мъндрїа. трꙋфа. лъкомїе бецїа
ревнирѣ. лѣнѣ. корвїе. фортꙋшаго. ши допъ ачѣа тоатъ
недерептатѣ. къ нꙋ гръеши татъл мїеꙋ че татъл нострꙋ.
237. дерепче | тоци сфинцїи лꙋи се ци фїе фраци дела ꙋн татъ
фечори мъдꙋларе лꙋи хс. елꙋ нї-и капꙋл нострꙋ е лꙋи хс.
капꙋл і-е ѕеꙋлꙋ. еѵглїе. ѕиче. се сфенцѣскъ-се нꙋмеле тъꙋ.
ачѣ ѕичѣ. фъ нꙋи сфинци съ слъвѣскъ-се кꙋ нои. нꙋмеле
славееи тале. къ'нтрꙋ елꙋ боѡтеѕатꙋ-м'амꙋ. се сфинцѣскъ-се
ꙟн сꙋфлетеле ноастре. ши ꙟнтрꙋ боѡтѣџюрѣ ноастръ кꙋ
але ноастрѣ бꙋре лꙋкрꙋре съ прослъвѣскъ-се нꙋмеле славееи
тале. нꙋ лъса нои се фим ръи се нꙋ се ѡкърѣскъ слъвитꙋл

Tată*l* ḑice: fii buru, ca ḑise elu de se fii fiĭulu lui, de se împli cuvăntu*l* lui şi făgăduita ta, ce se ḑice bootegĭuré ta, de se dobăndeşti ocina în cerĭu şi dulcéaţa raĭului şi casa Tatălui tău. Se te vrăjmaşu*l* înşĭa*lă*, că totu-mencurosu*l* tată-i e dracu*l*, dece se te rupsere dela Tată*l* tău deîn cerĭu, duce-te-veri cu elu în focu*l* nestinsu şi întru 'nturérecu*l* dé afară întru viermii neadurmiţi, ĭuo e scărécaré dinţiloru şi plăngere cu amaru şi toată muînca, că elu cu păcatu*l* între şi găm*m*boséşte omu*l*; ainte păha, măndria, trufa, lăcomie, beţiĭa, revnire, léné, corvie, fortuşago, şi dopă acéĭa toată nederepataté. Că nu grăeşti Tată*l* mieu, ce Tată*l* nostru, derepce toţi sf*in*ţii lui se-ţi fie fraţi dela un tată, fecori mădulare lui Hs. Elu ni-i capu*l* nostru, e lui Hs. capu*l* i-e ḑeulu.—Ev*an*ghelie ḑi*ce*: «se sfenţéscă-se numele tău». Acé ḑicé: fă nui sf*in*ţi, să slăvéscă-se cu noi numele slaveei tale, că'ntru elu booteḑatu-m'amu; se sf*in*ţéscă-se în sufletele noastre şi întru bootégĭuré noastră, cu ale noastré bure lucrure să proslăvéscă-se numele slaveei tale; nu lăsa noi se fi*m* răi, se nu se ocărescă slă-

238. н8меле тъ8 | к8 нои че се лаѕде. н8меле ст8 ал тъ8 спре
нои крещирїи. ѡ ферикат8 пъринте че аре фечори ка ачеа
че се лаѕде ꙟн славъ к8 еи н8меле л8и:—еѵглїе. съ вїꙟе
ꙟпъръцїа та. ꙟпъръцїа гръаще а доаѡ веꙟретъ к8 славь
маре. чѣрем8 се вїꙟе дух8л л8и. ши мил8и ꙟтр'ъремиле ноастре
се п8тем8 фаче пре воа л8и. к8 сфѣт8 б8р8. де к8 б8[к8]рїе
се аштептъмь веꙟрет8л л8и. ши ꙟвїерѣ мѡрцилор8. ши џ8-
дец8л. нъдъинд8-не спре мила славеей л8и. ши спре сл8жба
239. ноастръ. еѵглїе. ши се фїе воа та ка [ш]и ꙟ черю ши пре
пъмънт8:—к8м8 ꙟ черю ꙟџерїи воа та фак8. ши ꙟпреоурь
сънт8 аша ши нои деспре пъмънт8 воа та се фачем8.
домнеѕе8 маре-и ши ꙟпреоуръ к8 тоци сфенцїи тъи съ
фїим8. еѵглїе. пъꙟрѣ ноастръ съцишаса дъ-ѡ ноаѡ астъѕи.
сацї8 гръаще чѣ че асте. фирѣ ноастръ че е ѡп8 а фи
търие астьѕи к8вънт8л л8и домнеѕе8. а та-и къщига де
мъꙟре. пелица л8и хс. асте пъꙟре стътут8л8и ностр8. ши
240. трезвит8л8и ностр8, ши сфт8л ши л8мират8л. | сънџеле л8и
хс. пре спсенїе ноаѡ, ши спре вїаца де вѣчи. р8гъм8-вь.
астъѕи фъръ ѡсъндъ съ не к8мерек8м8, к8 ста пелица л8и

---

vitul numele tău cu noi, ce se laude numele s*fân*tu al tău spre noi creștirii. O, fericatu părinte, ce are fećori ca aceĭa ce se laude în slavă cu ei numele lui!—Ev*an*ghelie: «să viine înpărăția ta.» Inpărăția grăĭaște a doao veînretă cu slavă mare, ćeremu se viine D*u*h*ul* lui, și milui (?) într'ăremile noastre se putemu face pre voĭa lui cu sfĕtu buru, de cu bucurie se așteptămŭ veînret*ul* lui și înviеré morțiloru și g'udeț*ul*, nădăindu-ne spre mila slaveei lui și spre slujba noastră.—Ev*an*ghelie: «și se fie voĭa ta ca și în cerĭu și pre pâmântu.». Cumu in cerĭu îngerii voĭa ta facu și înpreură săntu, așa și noi despre pământu voĭa ta se facemu; D*om*neḑeu mare-i, și înpreură cu toți sfenții tăi să fiimu.—Ev*an*ghelie: «păinré noastră sățioasa dă-o noao astăḑi.» Sațiu grălaște ćé ce ĭaste firé noastră: ce e opu a fi tărie astăḑi cuvântu*l* lui D*om*neḑeu, a ta-i căștiga de măînre; pelița lui Hs. ĭaste păînre stătutului nostru și trezvitului nostru; și sf*ân*tu*l* și lumiratu*l* săngele lui Hs. pre sp*a*senie noao și spre viĭața de véci; rugămu-vă astaḑi fără osăndă să ne cumerecumu cu s*fân*ta pelița lui

шѝ к8рат8л сѫнџеле л8ѝ се фим8 гата кѫ доаѡрѫ пѫꙟрѫ
мѫꙟре врем8 трѣче де л8ме кѫ ѕисе домноул ꙟ тоате врѣми
сѫ фимь гата. еvглїе. шѝ ласѫ ноаѡ грешалеле ноастре. ка
шѝ ной лѫсѫм8 грешициꙶор8 ноцри. дерепче шѝ д8пѫ боѡте-
џюре грешимь шѝ допѫ фѫгѫ[д8]итѫ не р8гѫм се ласе ноаѡ
май вѫртос8 аратѫ ноаѡ ка врем8 рѫбдѫтори сѫ фим8. кѫ
241. аша ва лѫса ел8 ноаѡ ка ной врем8 | лѫса виноваципор8
ноцри. се поменирем8 ре8 н8 ва лѫса ноаѡ. се дѣдерем8
рѫ8 дерепт8 рѫ8. н8 ва лѫса. аша нї-и ѕисѫ ноаѡ де дом-
неѕе8. ка врем8 фаче ной вечирилор8 ноцри. аша шѝ ел8
ва фаче ноаѡ нетрек8т8. еvглїе. н8 не д8че ной ꙟ нѫпасти.
нетаре сем8 ной ѡамерїи. дерепть ачѣ н8 ни се каде сѫ
не дѫм8 ной к8 воꙗ-не ꙟ испити. кѫ испителе сѫнт8 але
ей ноастре крединце сѫ авем8 рѫбдаре. де се не р8гѫм8
кѫнд8 врем8 кѫдѣ кѫ дѣꙟ испите се н8 ꙟгицици фим8.
242. де нѫпасти. че к8 аџюторюл л8ѝ домне|ѕе8 рѫбдаре се авем8
шѝ л8кр8 десесфѫршит8 се прїимим8. кѫ чела че-ль ꙟвенче
испита каде ꙟ нѫпасте. шѝ ꙟгицит8 ва фи ꙟтр8 іад8. е
чела че ва кѫдѣ шѝ-ль ва трѣче к8 аџюторюл л8ѝ домнеѕе8

şi curatul sângele lui, se fimu gata, că doaoră păînră măînre vremi
tréce de lume, că ḑise Domnul în toate vremi să fimŭ gata.—Evan-
ghelie: «şi lasă noao greşalele noastre, ca şi noi lăsămu greşiţiluru
noştri». Derepce şi dupâ bootegĭure greşimŭ şi dopă făgăduită ne
rugăm se lase noao; mai vărtosu arată noao, ca vremu răbdători să
fimu, că aşa va lăsa elu noao ca noi vremu lăsa vinovaţiluru noştri;
se pomeniremu reu, nu va lăsa noao; se déderemu rău dereptu rău
nu va lăsa; aşa ni-i ḑisă noao de Domneḑeu, ca vremu face noi
veciriloru, aşa şi elu va face noao netrecutu.—Evanghelie: «nu ne
duce noi în năpasti». Neţare semu noi, oamerii; dereptŭ acé nu ni
se cade să ne dămu noi cu voĭa-ne în ispiti, că ispitele săntu ale
ei noastre credinţe; să avemu răbdare de se ne rugămu căndu vremu
cădé, că déîn ispite se nu înghiţiţi fimu de năpasti, ce cu agĭutoriul
lui Domneḑeu răbdare se avemu şi lucru desesfărşitu se priimimu,
că cela ce-lŭ învence ispita cade în năpaste şi înghiţitu va fi întru
ĭadu, e cela ce va cădé şi-lŭ va tréce cu agĭutorĭul lui Domneḑeu

кȣ рѫбдарѣ ши де ва трѣче достоиникȣ-и. ши кȣрȣрѫ де славѫ. че-и гѫтитѫ де домнеȣеȣ челорȣ че л'аȣ юбитȣ елȣ. евгліе. хиклѣнȣл ꙟ дракȣл че кȣ хлиншигȣл сѫȣ кѫȣȣ деꙟ черю. ши скоасе Ядам ꙟтѫи ѡмȣ деꙟ раю. ши Юда дела
243. хс. ши алци мȣлци де нȣ ѕиче | се не избѫвѣскѫ нои де ѡаме[ри] хиклѣне кѫ еи нȣ н'арѫ фаче ноаѡ ниче ȣн рѫȣ. че хиклѣнолȣ врѫжмашȣлȣ рѫдикѫ ѡамерїи спре нои ши фаче невое лорȣ ши ноаѡ. ка рѫдикѫ шарпеле ши ꙟтрѫ ꙟ елȣ ши прилѫсти Еvва. ши Еvва ꙟшелѫ Ядам. ши кѫ-ȣȣрѫ де бȣꙟрѫтатѣ лȣи домнеȣеȣ. ши еи ши ѕмеȣл. ши рѫдикѫ спре ꙟнсȣши хс. хиклѣнȣлѫ ши ꙟтрѫ ꙟ Фарисеи.
244. ши ꙟшеларѫ Іоуда | спре перирѣ са. ши алцїи мȣлци дерептачѣ нȣ де ѡамери не рȣгѫмȣ се не избѫвѣскѫ. че де хиклѣнȣл врѫжмашȣлȣ че тоци не ѕементѣщи. де се нȣ-лѫ фѫгѫдȣимȣ елȣ ꙟтрȣ немикѫ. се нȣ перимȣ кȣ елȣ. че се оуримȣ елȣ ꙟнтрȣ немикѫ. ши ни се каде се лȣ блѫстемѫмȣ елȣ кȣ кȣ[вѫнтȣлȣ] лȣи домнеȣеȣ. кѫ а та асте ꙟпѫрѫцїа ши сила. ши слава ꙟ вечїа вѣкȣлȣи аминь. ꙟралцѫ нои ачичѣ ꙟн дѫрнире сѫ авемȣ оуповѫинцѫ таре. кѫ ꙟм-

---

cu răbdaré, şi de va tréce dostoinicu-i şi curură de slavă ce-i gătită de Domneḑeu celoru ce l'au ĭubitu elu. — Evanghelie: "hiclénul, (...?) în dracul ce cu hlinşigul său căḑu dein cerĭu şi scoase Adam întâi omu deiu raĭu şi Ĭuda dela Hs. şi alţi mulţi; de nu gice să ne izbăvéscă noi de oameri hicléne, că ei nu n'ară face noao nice un rău, ce hiclénolu vrăjmaşulu rădică oamerii spre noi şi face nevoe loru şi noao, ca rădică şarpele şi întră în elu şi prilăsti Evva, şi Evva înşelă Adam, şi căḑură de buînrătaté lui Domneḑeu şi ei şi zmeul, şi [se] rădică spre însuşi Hs. hiclénulŭ şi întră în Farisei şi înşelară Iuda spre periré sa şi alţii mulţi; derept acé nu de oameri ne rugămu se ne izbăvéscă, ce de hiclénul vrăjmaşulu ce toţi ne zementéşti, de se nu-lŭ făgăduimu elu întru nemică, se nu perimu cu elu, ce se urimu elu întru nemică, şi ni se cade se-lu blăstemămu elu cu cuvântulu lui Domneḑeu. — [Evanghelie:] "că a ta ĭaste împărăţiĭa şi sila şi slava în veciĭa vécului aminŭ". Înralţă noi acicé în dărnire, să avemu upovăinţă tare, că împăratul

245. пъратꙋл а тотꙋ ꙗсте татъль нострꙋ деꙟ черю. ши | пꙋ-
тѣрникꙋ ши слъвитꙋ. де се ꙋповъимь кꙋ крединцъ таре не-
гъндиндꙋ-не ши се щим къ хиклѣнꙋлꙋ времꙋ ꙟвенче ши
връжмашꙋл кꙋ сила татълꙋи нострꙋ. ши не вемꙋ прослъви
кꙋ елꙋ. апои къндꙋ ва веꙟри ꙟн слава са елꙋ ва да кꙋиши
дꙋпъ лꙋкрꙋлꙋ лꙋи ꙟ вечїа вѣкꙋлꙋи. аминь :— пис попь Гри-
горїе ди Мъхачю. влѣт. ꙁ҃. р҃. кꙁ҃. ѿ рожво. ҂а. х҃. ꙋ҃і.
246. мсца. маи. і. днь. аминь.

---

a totu ĭaste tatălŭ nostru deîn cerĭu, şi putérnicu, şi slăvitu, de se upovăimŭ cu credinţă tare, negăndindu-ne, şi se ştim că hiclénulu vremu învence şi vrăjmaşul, cu sila Tatălui nostru, şi ne vemu proslăvi cu elu; apoi căndu va veînri în slava sa, elu va da cui-şi după lucrulu lui în vecĭa vécului, amin. (Scris'a) popă Grigorie di Măhacĭu (în anul) 7127, (dela Nascerea luĭ Crist) 1619, (luna maĭu) 10 (ḑile), aminŭ.

NOTANDA

...inalul *u* este întreg aprópe t o t - d’a - u n a, afară
...ă când ultima consónă e aruncată d’asupra rîndului :
... (233 de 2 orĭ), тȣтȣрорȣ (233), тотȣ (236, 245),
... (244), хиклѣнȣлȣ (246), хикленшȣгȣ (233), черюлȣ
...). пъмѫнтȣ (240), пъмѫнтȣ (240), пъмьнтȣлȣ (235), лȣ
...). елȣ (235 de 4 orĭ, 236, 237 de 2 orĭ, 238 de
... 241, 242, 243, 244, 245 de 4 orĭ, 246 de 2 orĭ),
... (234 de 2 orĭ), датȣ (235 de 3 orĭ, 236), дъмȣ (242)
... (242), трȣпȣ (235), ворȣ (234, 235), времȣ (241
... orĭ, 242 de 2 orĭ, 246), вемȣ (246), гъндиндȣ (234),
... (235), [лȣ] фаптȣ (235), фачемȣ (240), факȣ a 3-a
... (240), семȣ (242), сѫнтȣ a 3-a pers. (240, 242), фимȣ
... de 2 orĭ, 242), фїимȣ (240), роүгъмȣ (233, 242, 245),
... (232), рѫспȣнсȣ (236), кипȣ (236), фїюлȣ (236),
... (236), диницилорȣ (237, 244), амарȣ (237), ѕеȣлȣ (238),
... (239), ферикатȣ (239), чѣремȣ (239), пȣтемȣ (239),
... (239), бȣрȣ (239), мѡрцилорȣ (239), фортȣшаго (237),
... (240). къндȣ (242, 246), дерептȣ (242), вечирилорȣ (242),
... (242), авемȣ (242, 243, 245), кȣмерекȣмȣ (241),
... (241), грешицилȣрȣ (241), грешимȣ (241), въртосȣ (241),
... (242), помениремȣ (242), десесфършитȣ (243),

прїимимȣ (243), ꙟгинцитȣ (243), ıадȣ (243), челорȣ (243), юбитȣ (243), ѡмȣ (243), ѡнȣ (240), врѫжмашȣлȣ (244), фъгъдȣимȣ (245), перимȣ (245), оурримȣ (245), блъстемъмȣ (245), нȣтѣрникȣ (246), слъвитȣ (246), лȣкрȣлȣ (246), коутезатȣ-м'амȣ (238):

une-orĭ frase întregĭ cu *u* întreg: елȣ аȣ фаптȣ черюлȣ ши пъмънтȣлȣ (235), елȣ цѣȣ датȣ трȣпȣ (235), челорȣ че л'аȣ юбитȣ елȣ (245), нȣ перимȣ кȣ елȣ, че се оуримȣ елȣ (245), се лȣ блъстемъмȣ елȣ (245), etc.;

numaĭ noă casurĭ peste tot cu finalul ь=*й*: грешимь (241), фимь (241), татъль (234, 235), аџюторюль (234), аџептъмь (239), хиклѣнȣль (244), [нȣ-]ль (245), ȣповъимь (246), челарюль (233), afară de дерепть лчѣ (242), unde ambele cuvinte sînt unite în дерепталчѣ (245).

2. ꙟ întrebuinţat ca vocală nasală în interiorul cuvîntului: мȣꙟка (237), вїꙟе (239 de 2 orĭ);

деꙟ (236, 237, 243, 245), дѣꙟ (242), диꙟтр'о (235), dar şi ден (233), ba chĭar cu vocalisarea totală: ди [Мъхалчю] (246) şi дѣ [афарь] (237);

оу [кипȣ] (236, dar 238: ȣн тать, 244: ȣн ръȣ), анте (234. şi tot acolo: аинте);

pentru ꙟ une-orĭ scris ꙟн: ꙟнтрȣ (233), ꙟнкиде (233), ꙟнцелѣџе (234), ꙟнкъ (234) etc., ér o dată prin acomodaţiune ꙟм: ꙟмпъратȣл (245);

pentru grupul ꙟр, vedĭ maĭ jos No. 12.

3. -ен- = actualul *-in-*: менчȣросȣл (237), кȣмерекȣмȣ (241), кȣвенте (233, 234), ɪменте (232), ꙟвенче (243. 246), сфенцїи (240), сфенцѣскъ (238), ѕементѣџи (245) = actualul *smintesce*.

4. confusiunea între *a* şi *u*:

o pentru *u*: ɪсколтаци (232), требои (234), черешотȣл (234), номеле (234), софлетȣл (236), домнеȣеȣ (232, 233 etc.), домниелȣрȣ (232), корвїе (237), фортȣшаго (237), допъ (237 241), хиклѣнолȣ (244), dar şi хиклѣнȣлȣ (246), дȣпж (241 etc.;

u pentru *o*: грешницилȣрȣ (241), домниелȣрȣ (232), виновацилȣрȣ (242), пȣрънчита (236), нȣи (238), dar şi нои etc.

5. *oa* pretutindenĭ conservat, afară de вѡстре (232) şi морте (236 de 2 orĭ);

oa de prisos: рѡагъндȣ-вь (233);

доаѡръ (241)=*doară*, ‹póte›.

6. оѡ=lungul *o*: коѡтеџюре (241), коѡтеџюрѣ (236, 238), коѡтеȣатȣ-м'амȣ (238), dar котеȣацїи (234);

їи=lungul *i*: [съ] фїимȣ (240, dar 241, 242: фимȣ).

7. ѣ pentru -*e*: зичѣ la presinte (238, dar 236 etc.: зиче), [але] ноастрѣ (238), дѣ [ачѣ] (236);

ѣ pentru -*e*- коѡтѣџюрѣ (238);

i pentru -*e*: испити (242, dar tot acolo şi испите), нъпасти (242 de 2 orĭ, dar 243: нъпасте), ѕементѣщи la a 3-a pers. (245);

e pentru -*i*: [нȣ] вере [добънди] (234), [ѡамери] хиклѣне (244), нетаре [семȣ нои] (242);

e pentru -*i*-: веꙟретъ (239), веꙟретȣл (239);

e pentra -ѧ: чее [че] (235, dar 234, 235 etc.: чеѧ);

e pentru -*ă*: ꙟнтре [ши гъмбосѣщие] (237);

e, nu ѣ saŭ ѧ, în silaba accentată urmată de o silabă cu finalul ѣ saŭ ѧ: ꙟвїерѣ (239), ачеѧ (239), чеѧ (234 etc).

8. -ȣм- pentru -ъм-: кȣмерекȣмȣ (241);

-иг- pentru -ȣг-: хлиншигȣл (243)=хикленшȣгȣ (233), cu remarcabila contracţiune: хлин-=хиклен-.

9. *i* după *r* pentru *î*: оуримȣ (245).

10. *e* între *z* şi *m*: ѕементѣщи (245)=*smintesce* din slav. съмѧтити.

11. alte particularităţĭ vocalice:

нече (236), дече (237);

дерептȣ (242), дерепче (237) etc.

12. *n* între vocale trecut în *r*: [ꙟнтр']ърема (233), ꙟ-тр']ъремиле (239), ирема (234, 235), ирима (235), [вь] а-

семърареци (234), чире (234), ꙟнтърекꙟтъ (235), ꙟнтърекаци (235), ꙟнцелепчърѣ (235), мъръ [ши пичоаре] (235), връ (236 239), вре (238), воꙋтецюрѣ (236, 238), воꙋтецюре (241) менчъросъл (237), [ꙟнтръ'] нтърѣрекъл (237), ꙟпреоурь (240 de 2 orĭ), лъмиратъл (240), крецирїи (239), кмерекъмъ (241) вечирилоръ (242), ѡамери (245), ѡамерїи (242, 244), къръ (243);

n între vocale trecut în *nr* : въꙟрътатѣ (244), ꙟнꙟре (235), ꙟралцъ (245), ꙟралци (235), [ва] веꙟри (246), веꙟре (239), веꙟретъл (239), пъꙟрѣ (240), пъꙟре (240), мъꙟре (240 241), пъꙟръ (241), ꙟрема (233), иꙟрима (234);

n între vocale conservat : бине (232), ѡчина (236) лѣнѣ (237), помениремъ (242), виновацилъръ (242).

13. ѕ=*dz* : домнѕеъ (232, 233, 234, 235 etc.), ѕеѕе (238), ѕиче (233, 234, 235, 236, 238), ѕичѣ (238), ѕи (233, 241), ѕисъ (243), къѕъ (243), къѕъръ (244), воꙋтеѕатѣ (238), вотеѕацїи (234), астъѕи (240, 241), астъѕи (240), ѕиѕ (236), въѕътеле (235 de 2 orĭ), лъѕнци (234), ꙟнкиѕи (233)

ꙁ=*z* : ꙁмеъл (244), иꙁкъвѣскъ (245), ꙁементѣции (245) треꙁвитълъи (240).

14. ѕ=*dz* trecut în џ=*dj* : џиче (243) lîngă ѕиче (23… etc.).

15. џюдецъл (239), аџюторюл (240), etc., nicăirĭ -ж- între vocale saŭ urmat de vocală.

16. *o* din *va* : лѡаци (232).

17. alte particularităţĭ consonantice :

скърчкарѣ (237);

ꙁементѣции (245);

десесфършитъ (243)=*desevărşit.*

18. dupla post-articulare în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul : хиклѣнолъ връжмашълъ (244), хиклѣнъл връжмашълъ (245), пъꙟрѣ ноастръ съцинѡаса (240);

acelaşĭ fenomen prin alipirea post-positivală către substantiv a articluluĭ prepositiv *al* dela pronumele ce urméză :

сфѫнта пелицъ [лѹи ши] кѹратѹл сѫнџеле [лѹи] (241), слѫвитѹл нѹмеле [тѫѹ] (238)=пелицѫ а-, сѫнџе ал-, нѹме ал-, ceĭa-ce nu se întîmplă însă atuncĭ când pronumele e preces de adjectiv: нѹмеле сфѫнтѹ ал тѫѹ (239), nu: нѹмеле сфѫнтѹл тѫѹ.

19. adjectivul pre-articulat şi post-articulat tot-o-dată: чеа ꙟнтѹрекацї-и (235), чеа фѫцарничї-и (234).

20. întrebuinţarea corectă a articluluĭ *al*: нѹмеле сфѫнтѹ ал тѫѹ (239), кѹвенте але лорѹ (234), а та-и кѫщинга (240), але ноастрѣ бѹре лѹкрѹре (238) etc.

21. substantiv nearticulat după *tot*: ꙟ тоате врѣми (241).

22. nearticulat: домноѵ Іѕѹс Христос (233).

23. genitivo-dativul femeesc cu *-eei*: славеен (238 de 2 orĭ, 239);

cu *-iei*: лѹмїен (233);

cu *-ei* deslipit şi pus de'naintea cuvîntuluĭ: испителе сѫнтѹ але еи ноастре крединце (242)=але ноастре-еи крединце=але крединце-еи ноастре.

24. pluralul cu *-ure*: черюре (235), лѹкрѹре (238).

25. tematicul *-u-* din latinul *manus* conservat chĭar la plural: мѫрѹ [ши пичоаре] (235).

26. люре (234), fără amplificativul *-a*.

27. forma pronominală enclitică în loc de cea absolută: татѫ-и [е дракѹл] (237), [кѹ] воа-не (242) etc.

28. forma organică a persóneĭ a 3-a sing. *şti*=lat. *scit*, în loc de forma actuală analogică *ştie*: щи татъль (234), щи домнезеѹ (234).

29. [еаѹ] аѹ фаптѹ (235).

30. organicul *semu*, *seţi*, pentru analogicul *sîntem*, *sînteţi*: семѹ нои ѡамєрїи (242), вои ботеѕацїи че сеци (234).

31. forme arcaice ale condiţionaluluĭ: се те рѕпсере дела татъл тъѕ (237), се помениремѕ (242), се дѣдеремѕ (242), unde се=lat. *si*.

32. imperativ negativ cu *-re-*: нѕ вь асемърареци лорѕ (234).

33. reduplicarea negaţiuniĭ (?): нѕ н'аръ фаче (244), dacă nu cum-va este pentru нѕ нѣръ фаче.

34. *ară*=actualul *ar*: аръ фаче (244), аръ требои (234).

35. participie substantivate: [аша нï-и] ѕисъ [ноаѡ] (242), чершотѕл (234), плекатѕл (234), а доаѡ веѫретъ (239), веѫретѕл (239).

36. propaginaţiunea pronumeluĭ: л'лѕ юбитѕ елѕ (243), съ въ рѕгаци вои (234), елѕ нï-и капѕл ностръ (238), лѕи Христос капѕл і е ѕеѕлѕ (238), съ нѕ-ль фъгъдѕимѕ елѕ (245), не дъмѕ нои (242), се лѕ блъстемъмѕ елѕ (245), нѕ не дѕче нои (242), аша нï-и ѕисъ ноаѡ (242);

pronume pleonastic: домнеѕеѕ елѕ лѕ фаптѕ (235), алте лимби паре-ле (233), пъѫрѣ ноастръ съциѡаса дъ-ѡ (240).

37. *vremu*, *vemu*, *veri* în formarea viitoruluĭ: дѕче-те-вери (237), вемѕ прославви (246), времѕ ѫвенче (246), времѕ лъс (241), времѕ ръбдътори съ фимѕ (241), времѕ фаче (242) времѕ трѣче (241), времѕ къдѣ (242).

38. pentru prepoziţiunea *de*:

де=«dacă»: де нѕ ѱиче (243);

де=«ca»: де се фïи (236), де се ѫпли (236), де се до бъндеѱи (236), де се не рѕгъмѕ (242) etc.;

времѕ трѣче де лѕме (241).

39. maĭ tot-d'a-una se confundă în scriere condiţionalul s reflexivul *se* şi conjuncţiunea *să* «dacă», scriindu-se de o p trivă се: се нѕ ѫгицици фимѕ (242), се кѕѱеци (234), се рѕпсере (237), се те бръжмашѕл ѫнишаль (236), се фимѕ şi t acolo съ фимѕ (241), се фаче (240), се ѕиче (233) etc.

40. conjuncţiunea *ci* şi pronumele relativ *ce* se scriŭ d'o potrivă че.

41. accusativ fără *pre* : ꙟшелъ Адам (244), ꙟшеларь Іоуда (244), оурим8 ел8 (245), ꙟралцъ нои (245), хиклѣн8л8 врем8 ꙟвенче (246), н8 лъса нои (238), л'а8 юбит8 ел8 (243) скоасе Адам (243), не д8че нои (242), тоци не ѕементѣщи (245), н8-ль фъгъд8им8 ел8 (245).

42. dissimilaţiunea sintactică : ва ведѣ ꙟ ф8риш8 ши да-ва ціе аве (233).

43. metatesa sintactică : съ прослъвѣскъ-се (238), се сфенцѣскъ-се (238), съ слъвѣскъ-се (238), се те връжмаш8л ꙟншаль (236), д8че-те-вери (237), съ роугъм8-не (233), врем8 ꙟъедътори съ фим8 (241).

44. specimen de fraseologiă : се те връжмаш8л ꙟншаль, къ тот8-минч8рос8л татъ-и е драк8л, anче се те р8псере дела татъл тъ8 деꙟ черю, д8че-те-вери к8 ел8 ꙟ фок8л нестинс8 (236-237)=‹de te înşélă vrăjmaşul, căcĭ tatăl luĭ e dracul cel de tot minciunos, decĭ, dacă te va fi rupt dela tatăl teŭ din cerĭu, te veĭ duce cu el în focul nestins.›

45. фечори мъд8ларе л8и Христос (238).

46. *netare*=‹slab›, de unde prin augmentativul *-âŭ* actualul *nătărâŭ* ‹prost› : нетаре сем8 нои (242).

47. *stătut*=‹existinţă›, *trezvit*=‹susţinere› : пъꙟре стът8т8л8иностр8 ши треѕвит8л8и ностр8 (240).

48. *op*=‹trebuinţă› : е ѡп8 а фи (240).

49. *a învence*=‹a birui› : ачела ꙟвенче испита (243), врем8 ꙟвенче (246).

50. *fericat* pentru *fericit* : ферикат8 пъринте че аре фечори (239).

51. *peliţă* cu sens de ‹corp› : к8 пелица ши к8 суфлет8л (236), пелица л8и Христос (240), пелица л8и ши к8рат8л сънѕеле л8и (241).

52. *celarïu*=‹cămară›: ꙟтрꙟ ꙟтрꙋ челарюль тꙋ (233).

53. *între*=‹de'nainte›: ꙟтре елꙋ сь стаи (236).

54. *cu* cu sens de ‹cum›: ка ши нои лꙋсꙋмꙋ (241), ка време рꙋбдꙋтори сꙋ фимꙋ (241), ка нои времꙋ лꙋса (241), ка времꙋ фаче нои (241), ка рꙋдикь шарпеле (244), ка ѕисе еѧ (236).

55. е cu sens de ‹éră›: кꙋ ирема се кꙋвеци алте, е к лимба... (234), е чела че ва кꙋдѣ (243), елꙋ нї-и капꙋл нꙋстрꙋ, е лꙋи Христос капꙋл і е ѕеꙋлꙋ (238).

56. ѕеꙋлꙋ (238).

57. *ïuo*=‹unde›: юw е скꙋрчкарѣ динцилорꙋ (237).

58. ачичѣ (245)=‹aice›.

59. *amu* cu sensul ‹etiam, enim›: алте лимби паре-ле ам кꙋ ꙟнтрꙋ мꙋлте кꙋвенте (233), аша амꙋ сꙋ вꙋ рꙋгаци (234).

60. фꙋрьнемикь (235)=‹nemică›.

61. аите, аинте (234)=‹înainte›.

62. а че ши, saŭ: аче ши (235)=?

63. *plecat*=‹aplicaţiune, tendinţă›, *făţare*=‹simulaţiune prefăcătorii›: вѣде тоате фꙋцꙋриле тале ши плекатꙋл тꙋ (234).

64. *căştigă* în loc de *căştig*: а та-и кꙋщига де мꙋꙟре (240

65. хиклѣнꙋл (243, 244, 245), хиклѣнолꙋ (244), хиклѣнꙋлꙋ (246), хиклѣне (244), хикленшꙋгꙋ (233), хлиншигꙋл (243 cf. maĭ sus p. 112 No. 53.

66. slavisme maĭ insolite: прилꙋсти (244), оуповꙋинцꙋ (245 ꙋповꙋимь (246), нꙋдꙋиндꙋ-не (239), тлꙋкованїе че се ѕиче ꙟ целѣџере (233), пꙋха (237)=sl. пыха ‹superbia›.

67. *a gămbosi*: кꙋ пꙋкатꙋл ꙟнтре ши гꙋмбосѣще (237)=

68. *dărnire*: ꙟралцꙋ нои ачичѣ ꙟ дꙋрнире (245)=?

69. accentuaţiunea e fórte rară, şi generalmente cea normală : сȣ́флетȣлȣи (235), ȣ̀нче (233, 236), то́ци (240), ч̀е-рю (236) etc.;

accent urcat : рȣ́гъмȣ (241);

accent scădut : чѐа (235), сѫ ста̀и (236), сѫ да̀и (236), но̀и (241, 242, 244), веції̀а (237);

două accente : т̏а (233), во̏а (240);

maĭ des sînt accentate monosilabele : с̀е фимȣ (241), с̀е ꙉели (236), с̀е дѣдеремȣ (242), ш̀и се фїе (239), віаца ш̀и ꙃиле (236) etc.

70. *pateric:* ꙟцелеп'чȣрѣ (235), рѫспȣн'сȣ (236) рȣп'сере (237), ȣн̀татъ (238), дереп̀че (241), дереп'тȣ (242), дереп'ть (242, 245), сън̀тȣ (242), кредин'це (242), дър'нире (245), ꙟн̀сла-ꙋ (246).

71. în privinţa ortografică, cfr. sus p. 65 No. 58.

V.

LEGENDA SANTEI VINERI

— CIRCA 1580 —

LEGENDA SANTEI VINERI.

Introducere.

§ 1. Legenda sânteĭ Vinerĭ, pe care o dâm maĭ la vale, este bucata cea maĭ lungă din tóte lucrările, originale şi neoriginale, ale neobositulul preut dela Măhacĭu.

Ea ocupă în manuscris pag. 180—195, fiind scrisă cu litere marĭ şi îngrijite, în şirurĭ drepte şi îndesate, maĭ puţin elegant însă decât Catechismul cel dela 1560, deşi titlul şi unele iniţiale sînt aci de asemenea făcute cu roşu.

§ 2. Prototipul aceste legende e bizantin. Manuscrisul grec al Biblioteceĭ Imperiale din Viena pórtă titlul: Μαρτύριον τῆς ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Παρασκευῆς, şi se începe întocmaĭ ca lucrarea luĭ popa Grigorie:

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, τοῦ ἑλληνισμοῦ σφοδρῶς κατακρατοῦντος, κατῴκει ἐν κώμῃ τινὶ ἀνὴρ θεοσεβὴς, ὀνόματι Ἀγάθων etc.[1])	Ꙟтр'ачѣла зиле ера оу ѡмь ꙟтр'ачѣ четате, крещинь доула-че ши кꙋрат, ши роуга-се ꙟтрꙋ аскꙋнсꙋ кътръ Домноул, е чель ѡм кема-л Ꙗгатонь etc.

Cuvintele: τοῦ ἑλληνισμοῦ σφοδρῶς κατακρατοῦντος, prin carĭ pasagĭul grec pare a se depărta de cel românesc, în realitate corespund în acesta din urmă ‹rugeĭ *întru ascunsu*›, adecă de frica păgânismuluĭ ce era la putere.

1) Nessel, op. cit., pars V, p. 128.

Cu tóte astea, traducţiunea română nu s'a făcut din grecesce, ci din slavonesce, ba încă anume după o redacţiune bulgară saŭ serbă, precum resultă din însuşĭ numele «свєта Пєтка», carele se dâ sânteĭ Vinerĭ nu numaĭ în titlu, ceĭa-ce ar fi puţin important, de vreme ce un frontispiciŭ slavic, din causa modeĭ, putea să figureze într'o operă curat română, dar se maĭ repetă necontenit chiar în text.

Dacă redacţiunea serbo-bulgară s'a publicat unde-va saŭ ba, acésta nu scim, şi n'o cunóscem nicĭ în manuscris.

§ 3. O altă legendă a aceleĭaşĭ sânte Vinerĭ, cu mult maĭ pe scurt, se găsesce în Vieţile Sânţilor pe luna luĭ iŭliŭ după ediţiunea bucurescénă din 1836, unde ea se începe în următorul mod :

«Sfânta cuviósa muceniţă a luĭ Hristos Paraskevi s'au născut întru un sat din cele ce era în hotarăle Romeĭ ceiĭ vechĭ, din părinţĭ hristianĭ, cu numele Agathon» etc.

Fără a urmări proveninţa acestuĭ variant, tradus d'a-dreptul din Meneele grece, precum dovedesce *Paraskevi* şi *hristianĭ*, cată să observâm că hagiografia numeră vr'o cincĭ sânte diferite cu numele de Παρασκευή, slavonesce Пѧтка, după fonetism serbo-bulgar *Petka*, romănesce *Vinerĭ*: o sântă Vinerĭ dela Iconia, serbată la 28 octobre; o sântă Vinerĭ din timpul luĭ Nerone, serbată la 20 martiŭ; sânta Vinerĭ «fiĭca luĭ Agaton», aceĭa ce ne interesă aci şi care se serbéză la 26 iuliŭ; apoĭ o sântă Vinerĭ ruséscă, serbată în luna luĭ maiu; şi'n fine, o sântă Vinerĭ dela Tîrnova, serbată la 14 octobre.[2])

Legenda celeĭ dela Tîrnova, care este fórte populară peste Milcov, ca patrónă a Iaşuluĭ, s'a scris romănesce în secolul XVII de către ceĭ doĭ celebri mitropoliţĭ aĭ Moldoveĭ, Varlam şi Dosofteĭu.

In cel de'ntâiŭ ea se începe aşa :

[2]) Martinov, *Annus ecclesiasticus graeco-slavicus*, Bruxellis, 1863, p. 263.

Ачаста свѫнтѫ ши прѣкꙋвїωасѫ фечоарѫ Параскева ера де мошїе дин Епиват, нѫскꙋтѫ дин пѫринци крединчоши ши крещини бꙋни, ꙟтрꙋ тоатѫ вїаца са кꙋ милостенїе ши кꙋ фапте бꙋне etc.[3]).

In mitropolitul Dosofteĭu, aceĭașĭ legendă se termină cu următórea anecdotă :

Динтр'с палмѫ а свинцїий сале асте ла свѫнта епископїе ла Рωмань ω бꙋкѫца, ши ла Бꙋчюлещь оун дацеть, адꙋс дин Цариград де Дꙋмитрашко логофѫтꙋль, прекꙋмь міаꙋ спꙋс Іωрдаки спѫтарюль ла маса Дабижїй водѫ etc.[4]).

Ambele redacțiunĭ, a luĭ Dosofteĭu și maĭ cu sémă a luĭ Varlam, se întemeĭază pe legenda cea bulgară a sânteĭ Vinerĭ dela Tîrnova, scrisă în secolul XIV de către patriarcul Eutimiŭ și care se începe prin :

Сїа ꙋбо сватаа прѣподобнаа Пєтка ωтчьство имѣяше Епївати, родителе же благочьстивїи, ходещїихъ въ всѣхъ божїихъ за повѣдехъ etc.[5])

Să ne'ntórcem însă la sânta Vinerĭ „fiĭca luĭ Agaton„.

§ 4. Popa Grigorie n'a făcut alt ce-va decăt a copiat o lucrare străină, ca și maĭ sus cu Catechismul cel dela 1560.

El conservă cu stăruință limba și chĭar ortografia originaluluĭ seŭ. Numaĭ în treĭ locurĭ îĭ scapă de a preface pe *n* între vocale în *r* : ꙟтꙋрекате=*întunecate*, меꙟре=*mene* și сꙋра =*sună*; căt despre ꙋ însă, este maĭ puțin scrupulos, punĕndu-l adesea acolo unde originalul trebuĭa să fi avut pe ѕ, de unde resultă scrierea neconsecinte : ѕисе și ꙋисе, домнеѕеꙋ și домнеꙋеꙋ, кѫѕꙋ și кѫꙋꙋ etc., ceĭa ce nicĭ o dată nu ne întimpină în lucrările proprie ale luĭ popa Grigorie.

3) Varlam, *Carte romănéscă de învățătură*, Iașĭ, 1643, in-f., part. 2, f. 12—16.

4) Dosofteĭu, *A synaxarului carte*, Iașĭ, 1683, in-f., t. 1, f. 64—6. — Cf. C. Negruzzi, *Pecatele tinerețelor*, Bucurescĭ, 1872, p. 264.

5) Гласникъ дружства србске словесности, t. 8 (Bielgrad, 1856), p. 131—141.

§ 5. Originalul, copiat de cătră preutul din Măhaclu, cată să fi fost scris anume în regiunea Braşovuluĭ.

Un indice între maĭ multe ni se pare a fi decisiv în acéstă privinţă.

Textul de maĭ jos întrebuinţéză cuvîntul *boerésă* în sens de ‹femeiă› saŭ ‹nevastă›, ceĭa-ce — dacă nu mě înşel — este o particularitate aprópe exclusivă a graĭuluĭ din partea cea b î r s é n ă a Transilvanieĭ, unde acéstă vorbă s'a contras astădĭ în *borésă*.

Se scie că nemuritorul nostru Anton Pann, voind să rîdă de Braşovenĭ, le pune în gură următorĭul dialog p r o v i n c i a l despre fabricaţiunea vinuluĭ:

—Măĭ sóţe, *văzt*'aĭ tu *ghie?*
—Am *văzt,* măĭ — dise — ş'o mie.
—*No* da cum iĭ? de'ĭ *văzt*, spune!
—*Da aŭ iĭ*, măĭ, v'o minune?
De n'aĭ *văzt*, cred *pot* să'ţĭ pară;
No, mă, să-ţĭ spun cum iĭ dară.
Iĭ albă şi *stenchişóră,*
Răscăcănată la sóre...
—*No minţ* tu, că n'aĭ *văzt ghine*,
Să 'ţĭ spun *ĭo*, cată la mine:
Ghia ae'ĭ *pĭ*-un dél pusă,
Tot cu ţepĭ pin ea împunsă,
Şi *cochile*, voĭnicĭ *tună*
Póma eĭ de ĭ-o adună,
Şi supt *chiciŏre împarcă*,
Să-ĭ *cure* zéma o calcă.
Apoĭ *pĭ*-acea zêmă, dragă,
O botez *ghin* şi o bagă
În o scorbură întinsă,
Cu bete d'alun încinsă,
De-aci *mere* o *b o r é s ă*
Ce iĭ zice cărjmărésă ....[6])

Ceĭa ce putem afirma în cunoscinţă de causă, este că în Moldova, în Ţéra-Românéscă şi 'n munţiĭ apusenĭ aĭ Transil-

6) Pann, *Povestea vorbeĭ*, Bucurescĭ, 1852, t. 1, p. 115—6.

vanieĭ *borésă=boerésă* cu sens de «muĭere» nu există nicăirĭ, şi nu se vede a fi existat vre-o dată.

§ 6. Popa Grigorie nu ne spune anul, când a transcris Legenda sânteĭ Vinerĭ.

Din împregĭurarea că ea se află legată în manuscris anume între bucata cea slavonesce din 1583 şi între Catechismul cel copiat la 1607, nu se póte conchide nemic, de vreme ce părţile volumuluĭ nu sînt aşeḑate într'o ordine cronologică.

Orĭ-cum ar fi, dacă nu copia, totuşĭ originalul trebuĭ să fie anterior anuluĭ 1600.

Limba diferă puţin de a luĭ Coresi, şi maĭ curând s'ar puté ḑice că e maĭ veche decât acea din Omiliarul dela 1580.

Din punctul de vedere curat linguistic, este un text de multă valóre, maĭ ales ca morfologiă şi ca sintaxă.

Nu e fără interes nicĭ sub raportul sociologic.

§ 7. Legenda sânteĭ Vinerĭ presintă tóte fantasticele peripeţie ale unuĭ basm, şi tocmaĭ de aceĭa era predestinată a deveni fórte populară, căcĭ orĭ-care ar fi religiunea cea n o m i n a l ă a unuĭ popor, religiunea sa r e a l ă va remăné tot-d'a-una mitologică.

Nu este dară de mirare, că dintre atâtea şi maĭ atâtea legende ale sfinţilor, una din cele de'ntâiŭ traduse în românesce a fost anume aceĭa în care ni se povestesce, bună-óră, cum: «sfânta Veneri apropie-se la zmeu, şi călcă cu picorul «spre falca zmeului, şi întră întro elu, şi trecu prin zgăul «lui afară, şi ĭară stătu înaintĭa zmeului.»

La acéstă popularitate a sânteĭ Vinerĭ a maĭ contribuit la Românĭ reminiscinţa sânteĭ celeĭ pagane cu acelaşĭ nume, a sânteĭ atât de v e n e r a t e la vechiĭ Romanĭ,[7]) a aceleĭ ḑeiţe Venere, dela care s'a numit ḑiua *Vinerĭ* la tóte popórele neo-latine, şi pentru care par'că ar fi făcute într'adins cu-

7) Cfr. Ackner, *Die römischen Inschriften in Dacien*, Wien, 1865, No. 33, 227, 353 şi maĭ ales 352: «Veneri victrici pro salute imperii...»

vintele din legenda nóstră : „mai frumósă fată de aćasta n'am vădut„.

Inainte de a fi cunoscut hagiografia grécă, poporul român avea deja în poveştile sale pe *sânta Vinerĭ* cea transformată în prima epocă a creştinăriĭ din deiţa Venere, după cum avea — cu schimbarea sexuluĭ — pe *sânta Miercurĭ* din deul Mercuriŭ saŭ pe *sânta Joĭ* din deul Jove.

Sânta Vinerĭ, de exemplu, din basmul „Fata moşuluĭ„, încungiurată de „puĭ de balaurĭ, şerpĭ, nevăstuĭcĭ, cĭuhureĭ, şopârle, năpârcĭ şi guşterĭ„ şi păzită de o „căţeluşă cu dinţĭ de fer şi cu măsele de oţel„ [8], nu póte fi — negreşit — nicĭ sânta Vinerĭ dela Iconia, nicĭ acea dela Tîrnova saŭ de pe aĭurĭ, ci este curat antica deiţă Venere, născută printre monstriĭ oceanuluĭ, călătóre pe o bróscă ţestósă, amica tuturor animalilor, principiŭ al procreaţiuniĭ...

8) Ispirescu, *Legende şi basme*, t. 1, Bucurescĭ, 1872, p. 95.

СТꙗ ПȣТКꙗ.

ꙟтр'ачѣла ѕиле. ера оу ѡмь ꙟтр'ачѣ четате. крещинь
доулче ши кȣрат. ши рȣга-се. ꙟтрȣ аскȣнсȣ. кътръ домноул.
е чель ѡм кема-л Ѧгатонь. е боерѣса лȣи кема-ѡ Полфїа.
ши фȣ вїаца лѡр. ши лькȣирь еи. ле. де аи фърь де фечѡри.
ши роуга-се еи. ꙟтрȣ аскȣнсȣ. ꙟ тоть часоул. аша ѕичѣ
дѫ мїе хрстоасе. ꙟпърате каоутѫ ши спре нои. ши дъ ши
нѡаѡ плод съ фїе ши съ наскѫ. деꙟтрȣ нои. фечорел. сау
фечѡриць. нои да-л'ам. сфнцїе-тале. кȣ тоать партѣ еи.
ши венна ꙟџерѡл домнȣлȣи. спре еи ши ѕисе лорь. аȣѕи
ши аскȣлтѫ домнеѕеȣ. рȣгъчюне воастрь. ши е съ наскѫ.
ѡ фечорѣ. диꙟтрȣ вои съ фїе. ноумеле еи сфнта Венери.
ши наще-ва венери. ши кънды ѡ веци | ботеѕа аша съ-и

(SÂNTA VINERĬ)

Intr'acélĭa zile era u omŭ într'acé cetate, creştinŭ du*l*ce şi cura*t*,
ruga-se întru ascunsu cătră Do*m*nu*l*. E celŭ o*m* chema-*l* Agatonŭ,
boerésa lui chema-o Po*l*fiĭa; şi fu viaţa lo*r* şi lăcuiră ei 35 de ai
ă de fećori. Şi ruga-se ei în*t*ru ascunsu în totŭ ćasu*l*, aşa ḑicé:
mie, Hr*is*toase împărate! caută şi spre noi, şi dă şi noao plo*d*
fie şi să nască deîn*t*ru noi: fećore*l* sau fećoriţă; noi da-l'a*m*
nţie-tale cu toată parté ei. Şi venila îngero*l* Do*m*nului spre ei şi
e lorŭ: auzi şi ascu*lt*ă Do*m*nezeu rugăcĭune voastră, şi e să nască
fećoré diîntru voi; să fie numele ei sf*â*nta Veneri; şi naşte-va veneri;
cândŭ o veţi buteza, aşa să-*i* fie nomele ei. Aşa zise îngeru*l* Do*m*-

фїе номеле еи. аша ѕисе ꙟџероул домнꙋлꙋи. ши съ дꙋсе дела еи. ши еи дѣачїи рꙋга-се кꙋ фрикь. кътрь домнꙋл. ши нъскꙋ фечоара сфнта Венери. ꙟ лоуна лꙋи броумарю. дı. ѕиле ши ботеꙁарѫ сфнта Венери. ши-и поусѫрь номеле съмта Венери. ши ѡ дꙋче ꙟ тоатѫ врѣма. де ѡ ꙟнкина кътрѫ бесѣрека домнꙋлꙋи. ши пѫнъ ла аноул. ꙟцелѣсе ꙟ тоатъ лаџѣ домнолꙋи. ши къндь ера де чинчи ани. гънди-сѫ. ꙟтрꙋ синѣ. ши ꙁисе нꙋ ми се каде нꙋмаи ачичѣ съ фїоу ши съ лъкꙋескꙋ. че ми сь каде съ мъ дꙋкь. съ проповедꙋескꙋ лѣџѣ. домнеꙁеꙋлꙋи мїеꙋ. ши приꙟ тоате сателе. ши ꙟ тоате чьтъциле. ши еши ноаптѣ. диꙟ кꙋртѫ тътѫнесъꙋ. ши съ дꙋсе ꙟтрꙋ ѡ четате маре че ѡ кема. Ꙗнтиѡхїе. ꙟтр'ънсъ лъкꙋиа. оу 'мпърат маре. че-ль
181. кима Ꙗн|тиѡх ꙟпърат. че ера Грек. ши ꙟтрь сфнта Венери. ꙟ четате. че ера ꙟчепꙋ а гръи кътрь ѡамини. ши ѕисе крѣдеци вои ꙟтрꙋ свнта троицѫ. че е а татълꙋи. ши а фїюлꙋи. ши дхꙋлꙋи сфнть ıс. хс. къ ачела ꙗсте дѣдевьрь домнеꙁеꙋ. лꙋминьторю. ши сфнциторю. ши спситорю. ши домнеꙁеꙋль домнеꙁеилѡр. ши ꙟвъца пре еи ши моулци аоуѕиа. ши крѣдѣ. ши алци ѡамени спꙋнѣ алтора. ши ла бесѣрекь.

---

nului, şi să duse dela ei. Şi ei déacii ruga-se cu fric*ă* că*t*ră Do*m*nul. Şi născu fećoara sf*ă*nta Veneri în luna lui brumarĭu 15 zile, şi boteḑară sf*ă*nta Veneri, şi-i pusără nomele sămta Veneri, şi o duce în toată vrémĭa de o închina că*t*ră beséreca Do*m*nului; şi până la anu înţelése în toată lĭagé Do*m*nolui. Şi cândŭ era de cinci ani, gândi-să întru siné şi ḑise: nu mi se cade numai acicé să fiŭ şi să lăcuescu, ce mi să cade să mă ducŭ să propoveduescu légé Do*m*neḑeului mieu, şi priîn toate satele, şi în toate ćătăţile. Şi eşi nopté diîn curtĭa tătâne său, şi să duse întru o cetate mare ce o chema Antiohie. In*t*r'ănsă lăcuiĭa u 'mpăra*t* mare ce-lŭ chima Antio*h* înpăra*t*, ce era Gre*c*. Şi întră sf*ă*nta Veneri în cetate ce era, începu a grăi că*t*ră oamini şi zise: crédeţi voi întru sv*ă*nta troiţă ce e a Tatălui şi a Fiĭului şi D*u*hului sf*ă*nti Is. Hs.? că acela ĭaste dédevărŭ Do*m*neḑeu, luminătorĭu şi sf*in*ţitorĭu şi sp*ă*sitorĭu şi do*m*neḑeulŭ do*m*neḑeilo*r*. Şi învăţa pre ei, şi mul*ţ*i auziia şi crédé; şi alţi oameni spuné altora, şi la besérecă şi priîn cetate

ши приꙟ четате. іарѫ алци ѡамени. спȣнѣ ла ꙟпѫратȣлȣ. ши
ꙁиче доамне ꙟпѫрате венит-ав. ѡ боерѣсь ꙟ четате. де
проповедȣеще ши спȣне де фїюль Марїеен. чела че аоу рѫ-
стигнить. пѫриꙟцїи ноштри ꙟ крȣче. ши дека аȣꙁи ачель
ꙟпѫрать. ель мѫние-сь спре а. ши ꙁисе слȣџелѡр лȣи. сѫ
мѣргь сѫ ѡ адȣкь. ꙟнаинтѣ лȣи. ши кѫоута спре а. челȣ.
182. пѫрат. ши мира-сь де фрѫмсециле еи. ши ꙁисе слȣџилѡр
сале сѫ-ми аџюте домнеꙁеȣл мїȣ. чела че креȣȣ еȣ ꙟтрȣ
ель. кѫ маи фрȣмоась фать де ачаста н'ам вѫȣȣт. ши
ѳисе кѫтрь а чель ꙟпѫрат. че самь де ѡмь ешти ши коум
те кеамь. ши ѳисе а. кѫтрѫ елȣ. еȣ сѫмть ѡ крещинѫ бо-
теѕатѫ. ꙟ нȣмеле ми-е ста Петка. ши ꙁисе чель ꙟпѫрат.
кьтрь а нȣ грѫи аша че маи бине те плѣкь домнеѳеȣлȣи
мїеȣ. ши ꙟкинѫ-те лȣи. де фаче-те-вою домнѫ. ши ꙟ-
пьрьтѣсь спре тоате каселе меле. е сфнта Бенири. рѫспоунсе
ши ꙁисе лȣи. анатима... меле ачелȣа. че ꙁиче аша ши
те... ши атȣнчи. мѫние-сь ачел ꙟпѫрат... слȣџилѡр лȣи.
преꙟдеци-ȣ де ѡ легаци. ши рѫстигни-ѡ-врем. ꙟ крȣче ка
ши домнеѳеȣлȣ еи. ши ведѣ-вем че ва фолоси... атоꙟ-
83. чи сфнта Бенери. рȣгѫ-сь ши | ѳисе доамне домнеѳеȣлȣ

---

ră alți oameni spuné la înpăratulu și zice: doamne inpărate! ve-
t-au o boerésă în cetate de propoveduește și spune de fiĭulŭ Mariei
la ce au răstignitŭ păriinții noștri în cruce; și deca auzi acelŭ
păratŭ, elŭ mănie-să spre ĭa, și zise slugelor lui să mérgă să o
ucă înainté lui, și căuta spre ĭa celu părat, și mira-să de frăm-
țile ei, și zise slugilor sale: să-mi agĭute domnezeul miu, cela
credu eu întru elŭ, că maĭ frumoasă fată de acésta n'am vădut!
dise către ĭa celŭ înpărat: ce samă de omŭ ești și cum te chea-
ă? Și dise ĭa către elu: eu sămtŭ o crestină botezată în numele
e (sânta Vinerĭ). Și zise celŭ înpărat către ĭa: nu grăi așa, ce
ai bine te plécă domnedeului mieu și închină-te lui, de face-te-
u domnă și înpărătésă spre toate casele mele. E sfânta Veniri
spunse și zise lui: anatima.... mele aceluĭa ce zice așa, și te...
atunci mănie-să acel înpărat [și dise] slugilor lui: preindeți-u
o legați, și răstigni-o-vrem în cruce ca și domnedeulu ei, și vedé-
m ce va folosi.... Atoînci sfânta Veneri rugă-să și dise: Doamne

мїеȣ. каȣть ши спре мене. сѫ но лаȣде-сь. драчїи спре м
ши тремате ꙟџероуꙋл тѫȣ. кȣ арѫтара силелѡр тале.
милȣаще сȣфлетȣлȣ мїеȣ. дѡамне чеа че ꙟкȣџȣрь-мь
алѣџе чеа че лȣпть-сь кȣ мене. ши ла сфрьшитȣл. р
чюнееи ѱалѡм... скȣлѫ-сь ши ѕисе амин. ши арь
апои. сь лаȣде-сь ши еи кȣ тине домне. ши атȣнчи
ачела час иви-се. оу ноѡрь дин черю. ши еши оуꙟ
хорь маре диꙟ ноѡрь ши лȣа ѡ пїатрь маре форт
ель ши ѡ пȣрта вѫнтȣл. ка ѡ фрȣꙟѕь ши сȣра. ш
тȣꙟчи. иви-се ꙟџерȣл домнȣлȣи ꙟнаинтѣ еи. ши
легѫтȣреле. диꙟ мѫнȣле еи ши грѫи кѫтрь а ꙁисе н
тѣме. че лаȣдь сила домнȣлȣи. домнеѕеȣл тѫȣ. ши а
чи моунчиторїи че ѡ лега. кѫѕȣрь џось ла пѫмьнтȣ.
скȣларѫ-сь ши стригарь тоци кȣ глас маре. ши
184. серь маре | асте кредин҆ца крещинѣскѫ ши атȣꙟчи с
Ѳенери. рѫдикь мѫнȣле сале кѫтрь черю. ши рȣга-се ат
ѡаменїи мȣлци еи стрига ши ꙁиче нȣ-и алтȣ дом
маи маре. фѫрь домнеꙁеȣл сфинтееи Ѳенери. ши тоат
џиле ачелȣи ꙟпѫрат. кѫꙁȣрь џось ꙟнаинте сфнтееи Ѳ
ши ꙁича тоци милȣаще-не сфнть Ѳенери. ши но

Do*m*neḑeulu mieu! cautĕ şi spre mene, sĕ no laude-sĕ dracii
mene, şi tremĭate îngeru*l* tău cu arâtarĭa silelo*r* tale, şi milurĭaş
fletulu mieu, Doamne! [de] cerĭa ce încug′ură-mă, şi alége c
luptă-să cu mene! Şi la sfărşitu*l* rugăcĭuneei psalo*m*... sculâ
ḑise ami*n*; şi ĭară ḑise apoi: să laude-să şi ei cu tine, Do*m*ne! Şi
în acela ća*s* ivi-se u noorŭ diîn cerĭu, şi eşi uîn vihorŭ mar
noorŭ, şi lua o piatră mare forte în elŭ şi o purta văntu*l*
fruînḑă, şi sura; şi atuînci ivi-se îngeru*l* domnului înaintĕ
rupse legăturele diîn mănule ei, şi grăi că*t*ră ĭa zise: nu te
ce laudă sila Domnului Do*m*neḑeu*l* tău. Şi atuînci muncitori
lega căḑură g′osŭ la pămăntu, şi sculară-să şi strigară toţi c
mare şi ziseră: mare ĭaste credinţa creştinéscâ! Şi atuînci
Veneri rădică mănule sale că*t*ră cerĭu şi ruga-se. Atunci o
mulţi, ei striga şi zice: nu-i altu do*m*uiziu mai mare, fără c
zeu*l* sf*i*nteei Veneri! Şi toate slugile acelui înpăra*t* căzură g′c
aiînte sfinteei Veneri, şi zicĭa toţi: milurĭaşte-ne, sf*ă*ntă Vener

фърълеџиле нѡастре... че рѡгъ дерепть нои ши арать ши ноѡа сѣмне съ фим ши нои крецїнни ка ши тꙋ. ши съ не ꙟкиньм. татьлꙋи. ши фїюлꙋи. ши дꙋхꙋлꙋи сфнть ши зисерь тоци амнь. ши скꙋла-се ши ботеѕа еи. ши се дꙋсе ши лъꙋдаі домноул домнеѕеꙋ. ши де вѫѕꙋ чель ꙟпьрат. ачѣлѣ ши мънїе-сь. ши кемъ алте слꙋџи але лꙋи. ши зисе прендеци-ѡ ши ѡ легаци. ши афлаци ѡ кълдаре. ши ардеци
185. петри ши ле змикꙋраци ши | ле бъгаци ꙟ кълдаре ши бъгаци плꙋмбꙋ. ши сеꙋ ши смѡаль съ фїарбѫ ꙟ шапте зиле. ши ꙟ шапте нопци. ши а шапта зи бъгаци ача[с]тъ ꙟ кълдаре. ши акоперици кꙋ ѡ пїатръ. пѫнѫ вою вени ши еꙋ съ вѫѕꙋ. ши аша зисе ачель ꙟпърат кꙋ мънїе ши се дꙋсе де ачиа. ши слꙋџиле лꙋи фѣчерь аша. ши а шаптѣ ѕи вене ꙟпѫратꙋл ши зисе дескоперици. кълдарѣ. ши ѡ дескоперирь. ши сфнта Венери скꙋлѫ-се. ши стътꙋ ꙟ пичоаре ꙟ кълдаре. ши зисе маре асте спре меꙟре. ши ачелꙋ ꙟпѫрат вѫѕꙋ. аче чюдъ маре. ши гръи кътрь сфнта Венери. ши зисе... лꙋкрꙋ-и де тине. че нꙋ сь приꙟде де тине. ниче фокꙋлꙋ. ниче апа. ши атꙋнчи гръи сфнта Венери. кътрь ачелꙋ ꙟпърат. апропїе-те де веѕи сила дѣдевърꙋлꙋи домнезеꙋ. ши нꙋ сь

---

uita fărălegile noastre... ce rogă dereptŭ noi, și arată și nooa sémne să fim și noi creștini ca și tu, și să ne închinăm Tatălui și Fiilului și Duhului sfântŭ; și ziseră toți aminŭ. Și scula-se, și boteḑa ei, și se duse, și lăŭda Domnul Domneḑeu. Și de văḑu celŭ înpărat acélé, și mănie-să, și chemă alte slugi ale lui, și zise: prendeți-o și o legați, și aflați o căldare, și ardeți petri și le zmicurați, și le băgați în căldare, și băgați plumbŭ și seu și smoală să fiarbă în șapte zile și în șapte nopți, și a șaptia zi băgați aciastă în căldare și acoperiți cu o piatră, până voiu veni și eu să văḑu. Și așa zise acelŭ înpărat cu mănie și se duse de acila. Și slugile lui féceră așa. Și a șapté zi vene înpăratul și zise: descoperiți căldaré. Și o descoperiră. Și sfânta Veneri sculă-se și stătu în picoare în căldare, și zise: mare este spre meînre. Și acelu înpărat văḑu ace ciudă mare, și grăi cătră sfânta Veneri și zise: [ce] lucru-i de tine? ce nu să priînde de tine nice foculu, nice apa? Și atunci grăi sfânta Veneri cătră acelu înpărat: apropie-te de veḑi sila dédevărului Domnezeu. Și nu să putia

186. п8та апропїа де д8горѣла фок8л8и. ши де вѫѕ8 сфнта | Венери. кѫ н8 се поате апропїа ниче к8таѕѫ а л8ѡ апа к8 мѫна. диꙟ кѫлдаре ши ар8ꙟкѫ ꙟ ѡбраз8л. чел8и ꙟпѫрат. ши оурби ачел8 ꙟпѫрат. ꙟн ачела час. е сфнта Венери еши диꙟ кѫлдаре к8ратѫ ши фр8мѡасѫ. ши ат8ꙟчи ачел8 ꙟпѫрат мерсе. ши се апропїе де а ши кѫз8 ꙟнаиꙟта еи. ши р8га-се мил8аще-мѫ шарба л8и хс. а л8и домнеѕе8. ши рѡгѫ дерептѫ мене. доарѫ ми с'арѫ дешкиде ѡкии мїе сѫ фїи8 крещин8. ши е8 ши тоате сл8џиле мѣле. ши цин8т8л ꙟпѫрѫцїеен мѣле.. ши милостиви-се. сфнта Венери. ши кѫз8 к8 фаца ла пѫмѫꙟт8 ши плѫꙟсе. ши балтѫ де лакрѫмиле се фѣче. ши ск8лѫ-се ши лѡа к8 мѫна дерѣптѫ. де лакрѫмиле еи. ши 8ꙟсе ѡкыи. чел8и ꙟпѫрат. ши зисе ꙟ н8меле татѫл8и ши фїюл8и. ши дх8л8и сфнтѫ. сѫ веѕи. ши ат8нчи ачел8и ꙟпѫрат вѫѕ8. ши алци ѡамени. м8лци неволничи

187. веꙟдекѫ еи. ши ачел8и ꙟпѫрат. л8минѫ ши | ведѣре маи бине ши маи врѫтосѫ. декѫт маите. ши плекѫ-се ши л8ѡ сфнта Венери. де лакрѫмиле сале. ши л8ѡ апѫ ши ботеѕе ачел8 ꙟпѫрат. ши тоате сл8џиле л8и. ши тоци ѡаменїе диꙟ пѫрѫцїа л8и :— ши ıарѫ сфнта Венери гѫꙟди ши ѕисе д8че-

---

apropiĭa de dugoréla focului. Şi de vădu sfănta Veneri că nu se poate apropiĭa, nice cutĭaḑâ, ĭa luo apa cu măna diĭn căldare şi aruîncă în obrazul celui înpârat. Şi urbi acelu înpărat în acela ĉas. E sfănta Veneri eşi diĭn căldare curată şi frumoasă. Şi atuînci acelu înpărat merse şi se apropie de ĭa, şi căzu înaiĭntĭa ei, şi ruga-se: miluĭaşte-mă, şarba lui Hs. a lui Domneḑeu, şi rogă dereptŭ mene, doară mi s'ară deşchide ochii mie, să fiu creştinu, şi eu şi toate slugile méle şi ţinutul înpărăţieei méle. Şi milostivi-se sfănta Veneri, şi căzu cu faţa la pămăintu şi plăînse, şi baltă de lacrămile se féce; şi sculă-se, şi loa cu măna deréptă de lacrămile ei, şi uînse ochîi celui înpărat, şi zise: în numele Tatălui şi Fiĭului şi Duhului sfăntŭ, să veḑi! Şi atunci acelui înpărat văḑu. Şi alţi oameni mulţi nevolnici veîndecă ei. Şi acelui înpărat lumină şi vedére mai bine şi mai vrătosŭ decăt maite. Şi plecă-se şi luo sfănta Veneri de lacrămile sale, şi luo apă şi boteḑe acelu înpărat şi toate slugile lui şi toţi oamenie diĭn părăţiĭa lui. Şi ĭară sfănta Veneri găîndi şi ḑise:

мъ-вою. ꙗрьши ꙟтр'алть четате. съ проповедꙋескꙋ. кꙋвьн-
тꙋл лꙋи хс. ши съ спꙋю лорь къ пъгъни-сꙋ. коум съ се
ботѣѕе. ши съ се кꙋнꙋне. де ворь пери. ши съ дꙋсе. ши
мергьндꙋ а пре кале. тьмпинъ алть ꙟпърат. че-л кема.
Атизма ꙟпьрат. ши ӡисе кътръ а челꙋ ꙟпърат. џюпьнѣсь
че wмь еще. ши коумꙋ те кемь. че нꙋ те ꙟкини дом-
неей меле. а гръи кътрь ачела ꙟпърат. ши мира-сь де
фрьмсециле ей. ши ꙟтребь-w ши ӡисе де оунде еще. сфнта
Венери ръспоунсе кътрь ель ши ӡисе. еоу сьмтꙋ w кре-
щинъ ботеӡате. ꙟ нꙋмеле мї-и ста Петка. ши ӡисе кь-
трь а челꙋ ꙟпърат. пась дꙋпъ мене. ши крѣде ꙟ дом-
188. невеꙋл мїеꙋ. ши | џюра-ци-мъ-вою ꙟнаинтѣ домнеѕеоулꙋи
мїꙋ. съ фїи доамнь мїе ши ꙟпъръте́сь тоутꙋрорꙋ полате-
лwр мѣле. е съ ноу аскꙋлтарет мене. да-те-вою спре маре
мꙋꙟкъ. ши вїаць нꙋ вере авѣ. ши атꙋꙟчи сфнта Венери.
гръи кътрь елꙋ. ши ӡисе. дїаволе ꙟтꙋрекате ши ꙗдꙋле слꙋга
ꙗдолꙋлꙋи (sic). ши атꙋꙟчи мънïе-сь ачель ꙟпьрат. ши ӡисе
слꙋџилwр сале. приꙟдеци-w съ w дꙋчемь. ꙟнаиꙟта челꙋи
ӡмїеꙋ. диꙟ четате. де сь w мънъꙟчи. е сь бирꙋире спре
ӡмїеꙋ ши съ но перире. де ель плека-не-времь ши ꙟки-

---

luce-mă-voĭu ĭarăşi într'altă cetate să propoveduescu cuvântul lui
Is. şi să spuĭu lorŭ că păgâni-su, cum să se botéḑe şi să se cu-
nune, de vorŭ peri. Şi să duse şi, mergăndu ĭa pre cale, tâmpină
altă înpărat ce-l chema Atizma-înpărat. Şi zise către ĭa celu în-
părat: gĭupânésă! ce omŭ eşte şi cumu te chemă? ce nu te în-
hini domneei mele? Ĭa grăi către acela înpărat, şi mira-să de frăm-
seţile ei, şi întrebă-o şi zise: de unde eşte? Sfânta Veneri răspunse
către elu şi zise: eu sâmtu o creştină botezate în numele mi-i (sânta
Vineri). Şi zise către ĭa celu înpărat: pasă după mene şi créde în
domneḑeul mieu, şi gĭura-ţi-mă-voĭu înainté domneḑeului miu să fii
doamnă mie şi înpărătésă tuturoru polatelor méle; e să nu ascultaret
mene, da-te-voĭu spre mare muîncă, şi viĭaţă nu vere avé. Şi atuînci
sfânta Veneri grăi către elu şi zise: diavole înturecate şi ĭadule sluga
idolui! Şi atuînci mânie-să acelŭ înpărat şi zise slugilor sale: priînde-
i-o să o ducemŭ înaiîntĭa celui zmieu diîn cetate de să o mânâînci; e
să biruire spre zmieu şi să no perire de elŭ, pleca-ne-vrem şi închina-

на-не-врѣмь ши нои еи. ши домнеꙁеȣлȣи еи. кѫ ѫтр'ачѣ
четате. оуѫ ꙁмеȣ форте маре лѫкȣиа ѫтрȣ елȣ дїаволȣль.
ши тоате дȣхȣреле некȣрате. ши ачела лѫкȣиѫ ла еи. ши-л
рȣга еей ка ши домнеѕеȣ. ши ачелȣ ѫпьрат крѣдѣ ѫтрȣ
ель. ши тоате слȣџиле лȣи. ши тоци ѡаменїе лȣи. ши а-
189. тончи дȣсерь сфнта Бене|ри ѫ четате. ши дешкисерь пор-
таа. ши ѡ дȣсерь кѫтрь ꙁмеȣ сѫмта Бенери. вѫꙁȣ ꙁмеȣль.
ши-ши фѣче кȣ мѫна крȣче. ѫ нȣмеле лȣи іс хс. ши а-
тоунчи фȣџи дїаволȣл. ди ꙁмеȣ ши тоате дȣхȣреле некȣрате
ши атȣѫчи сфнта Бенери апропїе-се ла ꙁмеȣ. ши кѫлкѫ
кȣ пичорȣл спре фалка ꙁмеȣлȣи. ши ѫтрѫ ѫтро елȣ. ши
трекȣ при ꙁгьȣл лȣи афарь. ши іарь стьтȣ. ѫнаинта
ꙁмеȣлȣи. ши атȣнчи стригѫ дїаволȣль. ши ѕисе ѡ мишеи
де нои кȣм не рȣшинѫм нои. ҂а. де бьрбаци чеа че ерам
ѫ четате. де ѡ фать не рȣшинѫм нои. акȣм ши фȣџирь
афарь диѫ четате. тоате дȣхȣреле. ши атȣнчи ачель ѫпѫ-
рать. ши вѫꙁȣ ачаа. ши креꙁȣ. ши плекарь-се тоци ѫна-
инта сфнтеи Бенери. ши ѕисе ачель ѫпьрат. милȣаще-не
сфнть Бенери. сѫ крѣдем ши нои ѫ хс. ѫ домнеꙁеȣл тѫȣ.
ши ботеꙁь ачель ѫпѫрат. ши тоате слȣџиле лȣи. ши тоци

---

ne-vrémŭ şi noi, ei şi domnezeului ei. Că într'acé cetaté uîn zmeu forte mare lâcuia, întru elu diavolulŭ şi toate duhurele necurate, şi acela lăcuiĭa la ei, şi-*l* ruga eei ca şi do*m*neḑeu, şi acelu înpăra*t* crédé întru elŭ, şi toate slugile lui şi toţi oamenie lui. Si atonci duseră sf*ă*nta Veneri în cetate, şi deşchiseră portaa, şi o duseră că*tr*ă zmeu. Sămta Venerí văzu zmeulŭ şi-şi féce cu măna cruce în numele lui Is. Hs., şi atu*n*ci fugi diavolu*l* di zmeu şi toate duhurele necurate, şi atuînci sf*ă*nta Veneri apropie-se la zmeu, şi călcă cu pićoru*l* spre fa*l*ca zmeului, şi întră întro elu, şi trecu pri zgău*l* lui afară, şi ĭară stătu înaintĭa zmeului. Şi atunci strigâ diavolulŭ şi ḑise : o, mişei de noi! cum ne ruşină*m* noi 1000 de bărbaţi, ceĭa ce era*m* în cetate, de o fa*tă* ne ruşină*m* noi acu*m*! Şi fugiră afară diîn cetate toate duhurele. Şi atunci acelŭ înpăra*t* şi văzu acĭalĭa şi crezu, şi plecară-se toţi înaintĭa sf*i*ntei Veneri. Şi ḑise acelŭ înpăra*t*: miluĭaşte-ne, sf*ă*ntă Veneri, să créde*m* şi noi în Hs. în Do*m*nezeu*l* tău. Şi boteză acelŭ înpăratŭ, şi toate slugile lui, şi toţi oamenii

190. ѡаменїи лȣи. ача|а ꙟ тоате. крезȣрь ши сѫ ботезарь :—
ши атоунчи сфнта Венери. ѕисе. ꙗрь ми се каде мїе се
мь доук. ши се дȣсе ꙟтр'ȣ четате маре че лѫкȣиа. оуꙟ пь-
рат маре че-л кема Ꙗклит ꙟпьрат. ши ꙟтрь сфнта Венери.
ꙟ четате. ши ꙟчепȣ а грѫи кътрь ѡамени. крѣдеци вои ꙟ
нȣмеле татьлȣи. ши фїюлȣи ши дхȣлȣи сфнть а лȣи. їс. хс.
кѫ ачела асте дѣдевьрь. ши аȣзи чел ꙟпьрат. де а. ши
кема-ѡ ши зисе. кътрь а. че ѡм еши. ши коум те кѣмь.
а зисе кътрь чел ꙟпьрат. еȣ сѫмть ѡ крешинь ботезатѫ
нȣмеле мї-и Петка. ши крезȣ ꙟтрȣ сфнта троиць. ши зисе
чел ꙟпьрат. кътрь а. нȣ ѕиче кѫ ешїи ботезать. че пась
де рогь домнезеȣл мїȣ. чела че крезȣ еȣ. ши џȣра-ци-мѫ-
вою. ꙟнаинтѣ домнеѕеȣлȣи мїеȣ. коум адȣче-вою ши поне-
вою слава мѣ. ши чинстѣ. мѣ спре капȣл тѫȣ. ши сѫ фїи
191. домнѫ мїе ши ꙟпѫрьтѣсь. то|тȣрорь полателѡр меле. е сѫ
нȣ аскȣлтаре мене*). еȣ да-те-вою. спре маре мȣꙟкь. ши рѣ
морте ѡмори-те-вою. е сфнта Венери зисе. лȣи анатима
фїюлȣ дїаволоулȣи. врѫжиторю рѫȣ. ши кѫне рѫȣ. еȣ крезȣ

*) Aci cu o mână posterióră adaus веи d'asupra luĭ нȣ, ér pe dela аскȣл-тарe şters şi înlocuit cu де, adecă: сѫ нȣ веи аскȣлата де мене.

---

lui: aclaa în toate crezură şi să botezară. Şi atunci sfânta Veneri dise: Iară mi se cade mie se mă duc. Şi se duse într'u cetate mare ce lăcuila uîn părat mare ce-l chema Aclit-înpărat. Şi întră sfânta Veneri în cetate şi începu a grăi cătră oameni: crédeţi voi în numele Tatălui şi Fiĭului şi Duhului sfântŭ a lui Is. Hs., că acela Iaste dédevărŭ? Şi auzi cel înpărat de Ia. şi chema-o şi zise cătră Ia: ce om eşti şi cum te chémă? Ia zise cătră cel înpărat: eu sămtŭ o creştină botezată, numele mi-i (Vinerĭ), şi crezu întru sfânta troiţă. Şi zise cel înpărat cătră Ia: nu dice că eşti botezată, ce pasă de rogă domnezeul miu cela ce crezu eu, şi g'ura-ţi-mă-voĭu înainté domnedeului mieu, cum aduce-voĭu şi pone-voĭu slava mé şi cinsté mé spre capul tău, şi să fii domnă mie şi înpărătésă toturorŭ polatelor mele; e să nu ascultare mene, eŭ da-te-voĭu spre mare muincă, şi ré morte omori-te-voĭu. E sfânta Veneri zise lui: anatima, fiĭulu diavolullui, vrăjitorĭu rău şi câne rău! eu crezu în Domnezeul mieu, de dereptu

ꙟ домнеѕеȣ мїеȣ. де дерептȣ домнеѕеоуⷧ мїеȣ. нȣ нꙋмаи
тр҄ꙋпоуⷧ. че ши соуфлетȣⷧ да-л-вою. спре мȣꙟкь. проклеци
сѫ фїе моуꙟчиторїи тѫи. ши домнеѕени тѫи коу тине. ши
атȣнчи мѫние-сь ачел ꙟпѫрат коу амарь. ши атȣꙟчи ѕисе
мȣꙟчиторилѡр лȣи. сѫ адȣкь ѡ кѫлдаре. ши сѫ пїнсеѕе петри.
ши сеȣ ши се адȣкь блоумбȣ. ши смоаль ши*) баџе ача
фать. ꙟ кѫлдаре сѫ фїарбь ꙟ треи ѕиле ши ꙟ треи нопци.
ши**) дȣсерь сфнта Венери. кѫтрь фокь. ши кѫтрь кѫлдаре.
ши че ста ꙟнаинтрѣ. тоци ши еши ѡ парь дин фокь маре.
192. динтр'ачел фок | ал лѡр. ши ꙟконџȣрь-и. ачеи мȣнчиторїи
ши арсерь тоци ꙟтр'ачел час. ши сфнта Венери ста ачїи
ши рȣга-се кȣ ѱалѡм дин сѫлтири. аша ѕичѣ милȣаще-мѫ
домне кѫ спре тине оуповьаще соуфлетȣл мїеȣ. ши ла сфрь-
шитȣл рȣгьчюнїеи ѱалѡмлȣи. ѕисе амин. ши вѫѕȣ ачель ꙟ-
пьрат. мȣꙟчиторїи лȣи кѫ перирь. ши спѫрие-сь. ши фрикѫ
маре фȣ спре ель. ши кемѫ слȣџиле лȣи тоате. ши ꙟтребь
еи. ши ѕисе споунеци-ми че вою фаче чещїи магеници. ши
ѕисерь кѫтрь елȣ. сѫ ноу-и тьере капȣл. кȣрꙋндȣ ачещи ѡамени

*) Cu o mână posterióră adaus d'asupra: сѫ.
**) Idem: ѡ.

D*om*nezeu*l* mieu nu numai trupu*l*, ce şi sufletu*l* da-l-voĭu spre muĭncă; Procleţi să fie muĭncitorii tăi şi domnezeii tăi cu tine! Şi atunci mănie-să ace*l* înpăra*t* cu amarŭ, şi atuĭnci zise muĭncitorilo*r* lui să aducă o căldare şi să piiseḑe petri şi seu, şi se aducă blumbu şi smoală, şi bage acĭa fată în căldare să fiarbă în *t*rei zile şi în trei nopţi. Şi duseră sf*ă*nta Veneri că*t*ră focŭ şi că*t*ră că*l*dare şi ce sta înaintré toţi, şi eşi o pară diĭn focŭ mare diĭntr'ace*l* fo*c* al lo*r*, şi încong'ură-i acei muncitori, ş*i* arseră toţi într'ace*l* ĉa*s*. Şi sf*ă*nta Veneri sta acii şi ruga-se cu ps*a*lo*m* din săltiri; aşa ḑice: miluĭaşte-mă, Do*m*ne, că spre tine upovăĭaşte sufletu*l* mieu! Şi la sfrăşitu*l* rugăcĭuniei ps*a*lo*mu*lui zise: ami*n*. Şi văzu acelŭ înpăra*t* muĭncitorii lui că periră, şi spărie-să, şi frică mare fu spre elŭ, şi chemă slugile lui toate şi întrebă eĭ şi ḑise: spuneţi-mi, ce voĭu face ceştii magheniţi? Şi ḑiseră că*t*ră elu: să nu-i tăere capu*l*, curu*n*du aceşti

тоци кътрь домнеѕеоул еи. фаче-е-ва де плека-се-ѡр. ши атȣнчи ѕисе Аклит ꙟпьрат. кътрь слȣџиле лȣи. тъаці-и капоул***). ши сфнта Венери. рȣга-се ачелѡр мȣꙟчитори ши ѕисе льсаци-мь ши ѡгоди[ци]-ми съ фак рȣгьчюни. съ мъ рогȣ кътрь Хс. домнеѕиоул міеȣ. ши ѕисерь еи рѡгь-те кȣрȣндȣ.
193. ши атȣнчи сфнта Венери. рȣга-се кȣ лакрьми. ши пльнџѣ. | ши ѕича домне деспȣеторюл. пъринтеле а тоут цинотоул. фъкьторюл черюлȣи. ши ал пьмьнтолȣи. аоуѕи-мь ши аскȣлть-мь. шарба та ꙟтр'ачеста час рогȣ-те съ фачи месерѣрѣ та. ши съ даи. мъріа та. челора че ворь фаче. помѣнѫ міе. ши принoсȣл. ши летȣргіе. ши лȣмънаре. ши вѡр чинст[и]. ачаста ѕи. блвѣще-е домне каселе лѡр. ши фічоріи лѡр ши холделе лѡр. ши добиточеле лѡр тоате. ши фоугь де еи тоате дȣхȣриле рѣле ши фърмькьтоареле ши сȣфлетеле лѡр съ фіе лȣминате. е чела че нȣ ѡ ва чинсти ачаста ѕи Венерѣ маре. кȣ милостеніе ши кȣ рȣгьчюне. ла бесѣрекь. ıарь чела че ва лȣкра ꙟтр'ънса ачела съ фіе блъстемат. е чела че ѡ ва чинсти ши ѡ ва пости шапте ѕиле. съ фіе лȣи сънътате.

***) Aci un semn, şi apoĭ adaos jos la margine cu aceĭaşĭ mână: кȣрȣндо ши досерь сфнта Венери съ-и тае капоул.

oameni toţi că*tr*ă do*m*neḑeu*l* ei face-e-va de pleca-se-vo*r*. Şi atunci ḑise Aclit înpăra*t* către slugile lui: tăĭaţi-i capu*l* curu*n*do. Şi doseră sf*ă*nta Veneri să-i tae capu*l*. Şi sf*ă*nta Veneri ruga-se acelo*r* muîncitori şi ḑise: lăsaţi-*mă* şi ogodiţi-mi să fa*c* rugăcĭuni, să mă rogu că*t*ră Hs. Do*m*neziu*l* mieu. Şi ḑiseră ei: rogă-te curu*n*du. Şi atunci sf*ă*nta Veneri ruga-se cu lacrămi şi plă*n*gé şi ḑicĭa: Do*m*ne despuetorĭu*l*, păr*intele* a tu*t* ţinotu*l*, făcătorĭu*l* cerĭului şi al pământolui! auḑi-mă şi ascultă-*mă*, şarba ta, într'acesta ĉas; rogu-te să faci meserére ta şi să dai mărĭĭa ta celora ce vorŭ fa*ce* poménă mie şi prinosu*l* şi leturghie şi lumănare, şi vo*r* ci*n*sti acasta ḑi, bl*agoslo*véşte-e, Do*m*ne: casele lo*r*, şi ficorii lo*r*, şi holdele lo*r* şi dobitocele lo*r* toate; şi fugă de ei toate d*u*hurile réle, şi fărmăcătoare*le*; şi sufletele lo*r* să fie luminate; e cela ce nu o va ci*n*sti acasta ḑi veneré mare cu milostenie şi cu rugăcĭune la beséreca, ĭară cela ce va lucra într'ă*n*sa, acela să fie blăstăma*t*; e cela ce o va ci*n*sti şi o va posti şapte ḑile, să fie lui sănătate şi ertăcĭune păcatelo*r*; şi cine nu o va ci*n*-

шн ертьчюне пъкателѡр. шн чине н8 ѡ ва чинсти сфн
Венери. че ѡ ва сп8рка де вое к8 карне са8 к8 бръ
194. фьрь де харци. са8 к8 к8рвїе. са8 фїе к8 че л8кр8 | ръ
сѫ ф8ре нетаре. е пѫринцїи л8и сѫ н8 сарь покѫи. сѫ ф
ист8кан. ачела гр8мад8 шн к8 мѫн8ле сале. ачела ѡмь
н8 бир8аскь. кѫ сфнта Венери. рѫстигнит8-с'а8 хс. де
ѫ кр8че коу ѡцит. шн к8 фере адьпарь-ль. шн коу с8ли
ѫп8серѫ-л ѫ костеле л8и. приѫтр8 сѫ ласе ноаѡ лѣце. до
ноул ностр8 іс. хс. шн д8пѫ аче грѫи свнта Венери.
зисе м8ѫчиторилѡр фачеци коум в'а8 зис воа домн8л
стр8. шн плекь кап8л ѡос. м8ѫчито... шн тѫе к8 спата
п8ль еи. шн л8ѡ домноул к8рать с8флетоул еи. ѫ мѫн
сале. шн-л д8се ѫ черю. шн фост-а8 тѫарѣ капол8и
свнтеи Венери. ѫ л8на л8и коупторю. кѕ. де зиле шн н
домноул сѫ-и фїе празникоул еи. атоѫче... льсь се-и
кѫнд а8 нѫск8т. ѫ л8на л8и бр8марю ді. зиле. дерептъ
зи че блсви... асте каса. ачеа оуѫде-и чете... сфнтеен
нери. сѫ ва чети шн сь... сп8не ѡаменилѡр: и пис
195. Григорїе ѡт Мѫхачю. мсца авгоуст. в. днь.— |

---

sti sfănta veneri, ce o va spurca de voe cu carne sau cu bră
fără de harți, saŭ cu curvie saŭ fie cu ce lucru rău, să fure n
re, e părinții lui să nu s'ară pocăi, să fie istucan acela [cu ?]
madu, și cu mănule sale acela omŭ să nu biruiască; că sfănta
neri răstignitu-s'aŭ Hs. de voe în cruce, cu oțit și cu fere ad
ră-lŭ, și cu sulița înpuseră-l în costele lui, priîntru să lase noao
Domnul nostru Is. Hs. Și după ace grăi svănta Veneri și zise n
citorilor: faceți cum v'au dis voa domnul vostru. Și plecă capul
Muîncito.... și tae cu spata capulŭ ei. Și luo Domnul curatŭ s
tul ei în mănule sale și-l duse în ceriu. Și fost-au tăiaré capol
svintei Veneri, în luna lui cuptoriu 26 de dile, și nu lăsă Do
să-i fie praznicul ei atoînce, [ci] lăsă se-i fie când au născut, în
lui brumariu 14 dile; dereptŭ aća di ce blagoslovi... iaste cas
ceia uînde-i cete[ște].. sfintei Veneri, să va ceti și să [va] spun
menilor. (Și a scris popa Grigorie din Măhaciu, în 2 dile ale
luI august).

NOTANDA

---

finalul *u* întreg: ачелȣ (186, 187 de 2 orĭ, 188, 189),
182, 188 de 2 orĭ), проповедȣескȣ (181, 188), мергьндȣ
коумȣ, кȣмȣ (188, 190), сѫмтȣ 1-a pers. (188), тоу-
(189), елȣ (183, 189 de 2 orĭ, 190, 193), фїюлȣ (192),
креȣȣ 1-a pers. (183, 192), дерептȣ (192), блоумбȣ,
(186, 192), кȣрȣндȣ, кȣрȣндо (193 de 3 orĭ), рогȣ (193),
(180 de 2 orĭ), лѫкȣескȣ (181), ꙟпѫратȣлȣ (182), домне-
(183, 184), сȣфлетȣлȣ (184), пѫмьнтȣ, пѫмѫꙟтȣ (184,
мтȣ (185), фокȣлȣ (186), крещинȣ (187), вѫȣȣ, вѫѕȣ a
pers. (185, 186 de 2 orĭ), вѫȣȣ 1-a pers. (186, 187).

ꙟ ca vocală nasală în interiorul cuvîntuluĭ: гьꙟди (188),
мȣꙟкь (189, 192), мȣꙟчитори (193), мȣꙟчиторилѡр
195), моуꙟчиторїи (192, 193), атȣꙟчи, атоꙟче, атоꙟчи
184 de 2 orĭ, 185, 187, 189 de 2 orĭ, 190, 192,
ꙟде (186), приꙟдеци, преꙟдеци (183, 189), ꙟнаиꙟте,
ꙟнаиꙟнта (185, 187, 189,) оуꙟде (195), мѫнѫꙟчи
брѫꙟȣь (194), пѫриꙟцїи (182), фрȣꙟȣь (184), арȣꙟкь
пѫмѫꙟтȣ (187), плѫꙟсе (187), ȣꙟсе (187), веꙟдекь (187),
ꙟаинта (190), атȣнчи (190, 192 etc.), прендеци (185),
(193), пѫринцїи (195) etc.;
змеȣ] (189), оуꙟ [пьрат] (191), оуꙟ [вихорь] (184);

диꙟ (181, 184, 187, 188, 189, 190, 192), диꙟтрȣ (18
приꙟ, приꙟн (181, 182), приꙟтрȣ (195);

vocalisarea totală a luĭ ꙟ: оу ѡмь (180), оу [мпьрать] (18
оу нѡрь (184), ꙟпȣсерѫ (195). ꙟкȣцȣрь (184), маинте (1
[фȣци дїаволȣл] ди [ӡмеȣ] (190), при ӡгьȣл (190).

3. -ен- = actualul *-in-*: мене (184 de 3 orĭ, 187, 1
189, 192), меꙟре (186)=*mene*, Венери, венери (180, 181 e
Венири (183), прендеци, преꙟдеци (183, 185), веꙟдекь (187

4. confusiunea între *o* şi *u*:

o pentru *u*: но (184, 185, 189), ꙟтро (190), поне (1
тотȣрорь (191), домнеӡеȣл (190 etc.), домнолȣи (181), д
(193), кȣрȣндо (193), ꙟконцȣрь (193), цинотоул (194), пь
толȣи (194), каполȣи (195), ꙟцерѡл (180), номеле (181), ат
(189), атоꙟче (195), атоꙟчи (183);

u pentru *o*: [ꙟтр']ȣ [четате] (191), [преꙟдеци-]ȣ [де
гаци] (183), тоут (194), оурби (187)=*orbĭ*.

5. *e* pentru *-i*: [че ѡмь] еще (188, dar 191: че ѡмь
[де оунде] еще (188), [нȣ] вере [авѣ] (189), фаче-е-ва (19
face-i-va, благословеще-е (194), [тоци] ѡаменїе (188, 18

e pentru *-i-*: домнееи (188)=*domniei*;

i pentru *-e*: сълтири (193)=*psaltire*, мѫнѫꙟчи a 3-a
(189), петри (185);

i pentru *-e-*: фїчорїи (194, dar 180: фечори, фечорел
чорицъ), ѡцит (195), ѡамини (182, şi tot acolo: ѡамени),
(181, şi tot acolo: кема), Венири (183, şi tot acolo: Ве
домнеӡиȣ (185), домнеӡиоул (193);

e pentru -ѣ-: [те] кемь a 3-a pers. (188, dar 191:
şi 183: кеамь), дека (182);

e pentru -ѣ la imperfect: дȣче (181)=*ducea*, ӡиче
185)=*zicea*;

e pentru *-ie-*: петри (185), фере (195);

ѣ pentru *-e-* крѣдѣ (182, 189), [ꙟкина-не-]крѣмь (1
tot acolo: плека-не-врем);

ѣ pentru *-e*: [ꙟтрȣ] синѣ (181);

ea pentru ѣ: кѣамь (183);

дѣ ачїи (181)=*de aci*;

e într'o silabă accentată urmată de o silabă cu *-e*: пропоповедѹеще (182), благословеще (194), меле (183 de 2 orĭ, 188, 192), мерсе (187), тьере (193), фере (195);

e pentru *-ă*, probabilmente numaĭ prin eróre grafică: [крещинѫ] ботезате (188, dar 191: крещинь ботезатѫ), [ши] ботезе (188)=ботезь.

6. confusiunea între *e*, ѣ, *a* după ч: аче [чюдѫ] (186), [дѹпѫ] аче (195), ача [ѹи] (195), ача [фать] (192), чеа (184), ачаа (190) etc.

7. ы pentru *i* numaĭ în: wкыи (187, şi tot acolo: wкии); *i* după *r* pentru *î*: wмори (192);

-i întreg după *ş*: юрьши (188), [ши-]ши [фѣче] (190).

8. contracţiunea luĭ мїеѹ (183, 188, 191) în мїѹ (183, 189, 191).

9. *oa* adesea redus la *o*: домнѫ (183, 191), домне vocat. (193, 194, 184), рwгь (185, 187, 191, 193), морте (193), форте (189, 184), портаа (190), костеле (195), добитоачеле (194);

нowа (185), ноаw (195), dar боа (195).

10. аа=lungul *a*: портаа (190);

ее=lungul *e*: еен (189)=*illi*, cfr. maĭ jos No. 24;

їи=lungul *i*: [сѫ] пїнсезе (192).

11. alte particularităţĭ vocalice:

ниче (186).

сеѹ (186, 192)=*sebum*;

кѫне (192) fără *-i-*;

псалwм (193);

ѕмеѹ şi ѕмїеѹ (189);

чьтѫциле (181);

aferesa: [челѹ] пѫрат (182);

дерептѹ, дерепть (192, 195 etc.).

12. *n* între vocale trecut în *r*: ѫтѹрекате (189), сѹра (184);

trecut în *nr* : мєѫрє (186);
cfr. maĭ sus p. 141.

13. confusiune perpetuă între ѕ şi ꙁ :
scris cu ѕ : пїнсєѕє (192), ѕичє (191, 195), ѕичѣ (18
193), ѕичѧ (194), ѕисє (193 de 3 orĭ, 181, 183 de 2
190, 184 de 3 orĭ, 191), ѕисєрь (193 de 2 orĭ), ѕис (19
домнєѕєȣ (182, 185, 187, 189), домнєѕєоѵл (188, 189, 1
193), домнєѕєȣлȣ (183, 184), домнєѕєȣлȣи (181, 183, 19
домнєѕєȣль домнєѕєилѡр (182), ботєѕє (188), ботѣѕє (188),
тєѕарѫ (181), ботєѕатѫ (183), лоѵѕи (194), ѕи (186, 1
195), ѕилє (194, 195 de 2 orĭ), брѫѫѕь (194), грȣмаѕȣ (19
крєѕȣ (183), вѫѕȣ, вѫѕȣ a 3-a pers. (185, 186 de 2
вѫѕȣ 1- apers. (186. 187), вєѕи (186, 187), вѫѕȣт (183), фр
ѕь (184), кѫѕȣрь (184), кȣтаѕѫ (187);
cu ꙁ : крєꙁȣ 1-a pers. (191, 192), крєꙁȣ a 3-a pers. (19
крєꙁȣрь (191), домнєꙁєȣ, домнєꙁиȣ (180, 185, 186), домн
ꙁєоѵл, домнєꙁиоѵл (190, 191, 192 etc.), домнєꙁєни (192
домнєꙁєȣлȣи (189), ꙁисє (180, 181, 182, 183 de 3 orĭ, 18
etc.), ꙁичє (182, 183, 185), ꙁисєрь (184, 185), ꙁичѧ (185
ꙁи (186), ꙁилє (180, 181, 186, 192), вѫꙁȣ (190, 193), бо-
тєꙁа (181), ботєꙁь (190), ботєꙁать, ботєꙁатѫ, ботєꙁатє (188
191 de 2 orĭ), ботєꙁарь (191), лȣꙁи (180, 182, 191), лоѵ-
ꙁиѧ (182), кѫꙁȣ (187 de 2 orĭ), кѫꙁȣрь (185);
cfr. maĭ sus p. 141.

14. predilecţiunea pentru щ : щȣра (191), щюра (189), щю-
пѫнѣсь (188), щось (184, 195), ащютє (183).

15. *o* din *va* : лȣѡ (187, 188, 195), лѡа (187, dar 184 :
лȣа).

16. vocalisarea luĭ *n* : аи (180), dar şi ани (189);
vocalisarea luĭ *r* : [вєдѣ]-вєм (183), dar tot acolo : [рѫ-
стигни-ѡ]-врєм etc.

17. *-mt-* pentru *-nt-* :
[єȣ] сѫмть (183, 188, 191);
сѫмтѫ [Бєнєри] (181, 190).

18. alăturĭ cu сꙟмта (181, 190)=*sancta*, formele: сфꙟнта 183, 187, 192) şi свꙟнта (195), afară de serbismul pur ѕета (188 etc).

19. alte particularităţĭ consonantice:
дїаволоулълȣи (192);
вихорь (184);
блоумбȣ (192), dar şi плȣмбȣ (186);
ꙟнаинтрѣ (192);
сълтири (193)=*psăltire*.

20. fórte désă întrebuinţare a demonstrativuluĭ *cel* într'un mod propiat de articlul prepositiv: ачель ꙟпърат (183, 186, 189, 190 de 3 orĭ 192, 193), ачелȣ ꙟпьрат (186 de 2 orĭ, 187 de 2 orĭ, 188, 189), челȣ ꙟпърат (188), чель ꙟпърат (183 de 2 orĭ, 185, 191 de 3 orĭ), ачела ꙟпьрат (182, 188 de 2 orĭ), ачелȣи ꙟпьрат (187 de 2 orĭ), челȣи ꙟпърат (187 de 2 orĭ), челȣи ѕмїеȣ (189) etc., ceĭa-ce însă — negreşit prin intermediul slaviculuĭ ть saŭ сь — pare a fi o reminiscinţă din originalul grec, cfr. maĭ sus p. 139: ꙟтр' ачѣла ѕиле=ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

21. substantiv articulat după adjectiv nearticulat: кȣрать ȣфлетоул (195).

22. articulare anormală: балть де лакръмиле се фѣче (187).

23. lipsa de articol: рȣгьчюне [водстрь] (180), ертьчюне [пъкателѡр] (194).

24. întrebuinţarea corectă a articluluĭ *al*: фок ал лѡр (193), слȣџи але лȣи (185), фъкьторюл черюлȣи ши ал пьмьнтолȣи (194) etc.

25. genitivo-dativul femeesc cu *-eei*: рȣгъчюнееи (184), сфинтееи (185 de 2 orĭ, 195), свинтееи (190), ꙟпъръцїееи (187), Марїееи (182);
cu *-iei*: рȣгъчюнїеи (193);

cu *-ei* : свинтеи (195) etc.

26. nicăirĭ лȣ, ci numaĭ лȣи.

27. тътѫне-сѣȣ (181).

28. pluralul cu *-ure* : дȣхȣреле (189, 190, dar 194 : дȣхȣриле).

29. conservaţiunea tematiculuĭ *-u-* din lat. *manus* : мѫнȣле (184, 185, 195), мѫнȣле (195).

30. forma absolută în loc de cea enclitică : дѫ міе (180).

31. *su* pentru *sînt* : пъгьни-сȣ (188).

32. condiţional arcaic : сѫ ноу аскȣлтарет (189), сѫ нȣ аскȣлтаре (192), сѫ кирȣире спре ꙁміеȣ ши сѫ но перире (189), сѫ нȣ-и тьере капȣл (193), сѫ фȣре (194), unde сѫ=lat. *si*; сѫ нȣ с'арь покѫи (195).

33. perfect arcaic : фѣче (181, 187, 190), фѣчерь (186), вене (186)=*venit*.

34. imperfectul cu *-iea* dela infinitivul cu *-i*, dar cu *-ea* dela infinitivul cu *-e* : лоуꙁиѧ ши крѣдѣ (182), лѫкȣиѧ (189, 191) lîngă пȣтѧ (186), вениѧ (180) lîngă ѕичѣ (180) etc.

35. ablativ fără prepoziţiune : р ѣ м о р т е ѡмори-те-вою (192).

36. gerundiŭ cu *-und-* : кȣрȣндȣ (193 de 2 orĭ), кȣрȣндо (193).

37. propaginaţiunea pronumeluĭ : преꙟдеци-ȣ де ѡ легаци (183), прендеци-ѡ ши ѡ легаци (185), ми с'арь дешкиде ѡкии міе (187), приꙟдеци-ѡ сѫ ѡ дȣчемь (189), ми се каде міе се мь доук (191), ꙟпȣсеръ-л ꙟ костеле лȣи (195);

pronume pleonastic : чель ѡм кема-л Ягатонь (180), воерѣсл лȣи кема-ѡ (180), четате маре че ѡ кема (181), оу'мпърать че-ль кима (181), соуфлетȣл да-л-вою (192), ꙟконцȣрь-и ачеи мȣнчитори (193), нȣ ѡ ва чинсти ачаста ѕи (194), капоȣли еи свинтеи Венери (195), ѡаменіи мȣлци еи стрига (185), мȣлци неволничи веꙟдекь еи (187), ѡ дȣсерь кътрь ꙁмеȣ

:змта (190), w вл чинсти сфънта Кенери (104), cfr. maĭ sus nota ** dela pag. 154.

38. *vrem*, *vem* in formarea viitoruluĭ: рзстигни-w-врем 183), ведѣ-вем (183), плека-не-врем (189) etc.

39. subjonctiv pentru viitor: е сз наскж (180)=*va nasce*, з фїе (180)=*va fi*, сз фїи (191)=*veĭ fi*;

viitor pentru subjonctiv: че вою фаче (193)=*ce să fac*.

40. pentru prepoziţiunea *de*:

de=‹decăt›: маи фрумоась фать де ачаста (183);

de=‹ca›, ‹să› ‹ca să›: де w легаци (183), де сь w мзлудчи (189);

de=‹aşa că›: де плек..-се-вwр (193), де дерептs домнезеоул sїеs (192)=‹aşa că pentru ....›, де фаче-те-вою (183), де пропоедуеще (182);

de=‹dacă›: де вжзу (185, 186);

de cu sens partitiv: луw де лакрзмиле сале (188), луа еа лакрьмиле еи (187);

exclamaţiunea: w мишеи де нои! (190);

фьрь де харци (194), фьрз де фечwри (180);

перире де ель (189);

фоуге де еи (194);

аузи чел жпьрат де а (191).

41. distincţiunea între condiţionalul *să*, reflexivul *se* şi conjuncţiunea *să* nu e strict păzită: сз котезарь (191), сз ва чети (195), мзние-сь (188, 189, 192), лупть-сь (184), скула-сь (184) lingă скуль-се (187) şi скулж-се (186), сз лауде-сь (184), се мь доук (191), сз адукь lingă се адукь etc.

42. conjuncţiunea *ci* şi pronumele relativ *ce* se scriŭ d'opotrivă че.

43. accusativ fără *pre*: сз ноу аскултарет мене (189), сз ну аскултаре мене (192), котезь ачель жпзрат (190), ваце ача фать (192), дусерь сфънта Кенери (192), досерь сфънта (193), жконцурь-и ачеи мунчитори (193), жтребь еи (193), котева еи

(185), веꙟдекь еи (187), ши-л ꙋга ееи ка ши домнезеꙋ (
дꙋсерь кътрь ʒмеꙋ съмть Венери (190).

44. *spre* cu sensul latinuluĭ ‘super’ : ꙟпьрьтѣсь спре
(183), кълкь кꙋ пичорꙋл спре фалка (190), чинстѣ мѣ сп
пꙋл тъꙋ (191), бирꙋире спре ʒмїеꙋ (189);

spre=‘la’, ‘cătră’ : да-те-вою спре маре мꙋꙟкъ (18
фрикь маре фꙋ спре ель (193).

45. *ce*=‘in care’ saŭ ‘unde’ : четате маре че лъкꙋі
пьрат (191).

46. composiţiune incorporativă: да-те-вою (189, 19
мори-те-вою (192), џꙋра-ци-мъ-вою (191), џюра-ци-м
(189), фаче-е-ва (193), дꙋче-мъ-вою (188), плека-не-врем
ꙟкина-не-врѣмь (189), ръстигни-ѡ-врем (183), да-л-вою
etc., cfr. maĭ jos No. 50.

47. subjonctivul fără *să*: баџе ача фать (192), ф
еи тоате дꙋхꙋриле (194).

48. construcţiune de observat: ботезатѫ ꙟ нꙋмеле ми-
Петка (183), ботеʒатѫ нꙋмеле мї-и Петка (191), боте
нꙋмеле мї-и света Петка (188), ctr. de asemenea an
în: ꙟцелѣсе ꙟ тоатъ лаџѣ (181).

49. dissimilaţiune sintactică: прендеци-ѡ ши ѡ легаци
преꙟдеци-ꙋ де ѡ легаци (183).

50. metatesă sintactică: съ но лаꙋде-сь (184), съ
(184), че лꙋпть-сь (184), скꙋларь-се (184), мъние-сь (18
192) şi aşa la tot pasul, fără a maĭ vorbi de exemplele
sus la No. 46.

51. pleonasticul *dise*: ръспоунсе ши ʒисе (183), ꙟ
ши ʒисе (193), гръи кътрь а ʒисе (184), еи стрига
(185), гръи кътрь сфьнта Венери ши ʒисе (186), стри
волꙋль ши зисе (190), гръи свьнта Венери ши ʒисе (195
се ачелѡр мꙋꙟчитори ши зисе (193).

52. construcţiunea imperfectuluĭ cu perfectul: кем
ʒисе (191).

53. dativ pentru nominativ: ачелꙋи ꙟпърат възꙋ (187).

54. fraseologiă:

е сѫ бирꙋире спре ꙁмїеꙋ ши сѫ но перире де ель, плека-не-врем ши ꙟкина-не-врѣмь ши нои еи (189)=‘Iar dacă va birui pe zmeŭ şi dacă nu va peri de el, ne vom pleca şi ne vom închina şi noĭ eĭ„;

сѫ нꙋ-и тьере капꙋл, кꙋрꙋндꙋ ачещи ѡамени тоци кьтрь домнеꙁеоꙋл еи фаче-е-ва де плека-се-вѡр (193)=‘dacă nu-ĭ veĭ tăia capul, încurând pe toţĭ aceştĭ ómenĭ îĭ va face să se plece către dumneḑeul eĭ„;

еши парь диꙟ фокь маре, диꙟтр'ачел фок ал лѡр (192).

55. е cu sens de ‘Iară„: е сѫ ноꙋ аскꙋлтарет (189), е сѫ нꙋ аскꙋлтаре (192), е сѫ бирꙋире (189), е сфѫнта (183, 187), е пѫринцїи лꙋи (195), е чела че нꙋ ѡ ва чинсти (194), е чела че ѡ ва чинсти (194), е чель ѡм (180), е боерѣса лꙋи (180).

56. ocară: вржжиторю ржꙋ ши кѫне ржꙋ! (192).

57. деспꙋеторюл (194)=‘stăpîn„.

58. магениць (193) = ‘fermecătóre„, paleo-sl. магесьникъ ‘magicus„ (Miklosich).

59. четате (180, 181, 182, 188, 189) tot-d'a-una cu sens de ‘oraş„.

60. *polată*, полателѡр (189, 192)=‘curte princiară„, din lat. *palatium* prin slav. полата.

61. боерѣсь (180, 182)=‘muĭere„, dela *boĭer*=slav. болꙗръ, alban. *bujar* şi *bujareşă*, cfr. maĭ sus p. 142.

62. аичѣ (181)=‘aice„.

63. плод (180)=‘posteritate„, cfr. maĭ sus p. 63, No. 54.

64. *fecĭor*=‘copil în genere„: фьрѫ де фечѡри (180), de unde deminutive după sex: фечорел şi фечѡриць (180) saŭ фечорѣ (180).

65. *dédevăr*=‹adevărat›: дѣдевьрь домнезеѹ (182), дѣдевзрѹлѹи домнезеѹ (186), ачела асте дѣдевьрь (191).

66. numile lunelor: лоуна лѹи броумарю (181, 195)=‹octobre›, лѹна лѹи коуптор̈ю (195)=‹iuliŭ›.

67. *meserére*=‹milă, grație›: рогѹ-те сз фачи месерѣрѣ та (194).

68. шарба (187, 194)=‹sclavă›.

69. нетаре (195), cfr. maĭ sus p. 133, No. 43.

70. *istucan*=‹pétră, bolovan›: сз фїе истѹкан ачела грѹмаѕѹ (195), paleo-sl. истоуканъ ‹statua, simulacrum›.

71. *spată*=‹sabiă›: тзе кѹ спата (195).

72. *harți*=‹silă, violență›: фьрь де харци (194), ung. *harc* ‹luptă, resboĭu›.

73. *čudă*=‹miracol›: аче чюдз маре (186), slav. чоудо.

74. фрзмсециле (183, 188)=‹beauté›.

75. *ținut* cu sens de ‹spațiŭ, întindere›: цинѹтѹл ѫпзрьцїеей мѣле (187), și chĭar ‹lume, univers›: пзринтеле а тоут цинотоул (194).

76. маинте (187)=‹maĭ 'nainte›.

77. *nevolnic*=‹bolnav›: мѹлци неволничи веѫдекь (187), paleo-sl. неволıа ‹necessitas›, trecut la Slaviĭ meridionalĭ la semnificațiunea de ‹morbus› (Miklosich).

78. alte slavisme maĭ insolite: оуповьаще (193), wгодници (193), дѹгорѣла (186), etc.

79. мзние-сь коу амарь (192).

80. че самь де wмь (183).

81. cuvintele sînt fórte rar accentate, și maĭ tot-d'a-una cu accentul normal;

de observat doă accente pe а=*ĭa*: вени̏а (180), лоуѕи̏а (182), ̏а (182, 183 de 3 orĭ, 188, 191), ачи̏а (186), лзкѹи̏а (189) pentru лзкѹи̏а etc.;

accentarea monosilabelor între cuvinte neaccentate: крѣдем ш'и нои (190), ачѧста ȣ'и венерѣ (194), ш'и ӡисе (185), ш'и алѣџе (184) etc.

82. *paĭericul* este indicat rar, şi anume:

după *r* şi *l*: пар'тѣ (180), ар'деци (185), ар'серь (193), ѹр'би (187), пор'тѧл (190), бьр'бѧци (190), шѧр'ба (194), фър'мькьтоареле (194), кȣр'віе (194), ал'тȣ (185), ал'ть (188), ал'ци (182 de 2 orĭ), ал'тора (182), мȣл'ци (185), къл'даре (185, 186, 192 de 2 orĭ), къл'дарѣ (186), бал'ть (187), къл'кь (190), че-л' кемѧ (188), дѧ-л'-вою (192);

după nasală: Ꙗн'тиωх (181), ꙟтрьн'съ (181), кредин'ца (185), ѧтон'чи (189), атѹн'чи (190), ꙟнаин'та (190 de 2 orĭ), дин'-съѧтири (193), съм'тѧ (190);

după *p*: ноѧп'тѣ (181),ноп'ци (192), шап'те (186 de 2 orĭ, 194), а шап'тѣ (186), дереп'ть (185, 187), лȣп'ть (184), рȣп'се (184);

деш'кисерь (190);

ӡ'меȣ (190).

83. sub raportul ortografic, cfr. maĭ sus p. 65, No. 59.

84. ar fi important de a constata, dacă partea finală a Legendeĭ sânteĭ Vinerĭ este tot aşa în prototipul grec saŭ în textul slavic, căcĭ ea presintă, în orĭ-ce cas, o coincidinţă fórte semnificativă cu Legenda Duminiceĭ, şi anume:

LEGENDA DUMINICEĬ (p. 46):

«Nu ştiţi, că veînreré mare «eu mă răstigniĭu priîntru voi? «cu suliţa mă înpunseră în «coaste, cu trestie mă ucidé «pre capu, e în mâru şi în «picĭuare ei mi bâtură gă-«voazde, e cu oţăt şi cu fiĭare «mă adăpară, dereptu să lasu «voao lége...»

SÂNTA VINERĬ (p. 156):

«Sfănta veneri răstignitu-«s'au Hs. de voe în cruce, «cu oţit şi cu fere adăpară-lŭ, «şi cu suliţa înpuseră-l în «costele lui, priîntru să lase «noao lége...»

de unde resultă—după noĭ — că Legenda Duminiceĭ s'a scris sub influința uneĭ próspete lecture a Legendeĭ sânteĭ Vinerĭ, astfel că s'a întrodus în ea un pasagĭu cu totul străin «duminiceĭ», ba încă și un altul: «Nu știți, neînțelepțiloru, că în vereré mare feću omu întăe Adamu...» (pag. 45), carĭ pasage lipsesc ambele în «Epistoliă», unde vinerĭa nu e considerată decăt numaĭ ca o ḑi de post de o potrivă cu miercurĭa.

VI.

FRAGMENT DINTR'O CONJURAȚIUNE

— ANTE 1583 —

FRAGMENT DINTR'O CONJURATIUNE

INTRODUCERE.

§ 1. A scóte pe dracul, saŭ chiar un număr căt de mare de dracĭ, din corpul bietuluĭ om, prin nesce rugăcĭunĭ ad-hoc însoţite de împunerea mânelor, a fost tot-d'a-una o specialitate favorită a preutuluĭ creştin. Tertullian, în elocintea sa Apologiă, mustră pe păgânĭ de a nu cunósce acest meşteşug; constată că eĭ alérgă la exorcistul creştin, de căte orĭ vine draculuĭ gustul să se lege de dînşiĭ; şi-ĭ ameninţă că creştiniĭ ceĭ persecutaţĭ lesne şĭ-ar puté resbuna, dacă ar lăsa pe persecutorĭ în stăpînirea sataneĭ. Pînă şi muierile creştine făceaŭ să tremure infernul. Despre sânta Eufrasia ni se povestesce, de exemplu, că ea scotea pe dracul din om cu toĭagul stareţeĭ dela mănăstirea unde petrecea: "Nam si sumo baculum abbatissae, "flagellabo te; caeterum resistente daemone et exire nolente, "sumens Euphraxia abbatissae baculum, dixit ei: Exi!"[1]

Cată să mărturim însă, că niciĭ o dată clericiĭ occidentalĭ, nicĭ chiar renumiţiĭ franciscanĭ, n'aŭ fost în stare de a rivalisa în acéstă privinţă cu preuţiĭ din resărit; şi nicĭ o dată

1) Martigny, *Dictionnaire des antiquités chrétiennes*, Paris, 1865, p. 265. — Cfr. art. *Dämonische* in Herzog, *Real-Encyklopädie für protestantische Theologie*, t. 21, p. 218 sqq.

preuțiĭ din resărit, la rîndul lor, n'aŭ reușit de a se rădica atât de sus în opiniunea sataneĭ, ca popiĭ noștri de peste Carpațĭ. În Transilvania, când i se năzare unuĭ Sas saŭ Ungur că a întrat dracul intr'însul, el nu trimite după preutu seŭ confesional, ci alérgă în ruptul capuluĭ la popa românesc uĭtând că este de altă lege, întocmaĭ după cum făceaŭ păgâni din anticitate. Venerabilul meŭ amic d. G. Barit, într'o epistolă dela 13 aprile 1879, ne împărtășesce din Sibiiŭ următórele câte-va fapte, fórte instructive sub raportul sociologic, despre acéstă necontestabilă autoritate a popeĭ ardelén asupra draculuĭ:

«1. Pe la 1837, pe când se ținea Dieta aicĭ în Sibiiŭ «preutul ortodox Climente Popoviciu din comuna vecină ro«mâno-săséscă Hristian, nemțesce Grossau, scosese dracĭ din «maĭ mulțĭ Sașĭ, carĭ veniaŭ la el cu convicțiunea că necu«ratul nu-ĭ lasă în pace, le ĭea puterile, nu-ĭ sufere să se a«propie de nevestele lor etc. etc. Popa săsesc se plânse l «episcopul seŭ, carele — din parte-ĭ — denunță casul la guvern «Guvernul trase la respundere d'a-dreptul pe episcopul no«stru Vasilie Moga, predecesorul mitropolituluĭ Șaguna. E«piscopul chiămă pe popa Climente și-ĭ ḑise năcăjit: Veḑ «ticălosule, ce mĭ-aĭ făcut cu scóterea dracilor? să da «înscris, că nu veĭ maĭ cuteza să scoțĭ dracĭ din Sașĭ! — «Bĭetul popă Climente se rugă de iertare și declară în scri «cu jurămînt, că de ar sci el că aŭ întrat o mie de dracĭ î «Sașĭ, nu va maĭ scóte nicĭ unul din eĭ. Episcopul Moga tri«mise declarațiunea popeĭ în original la guvern, unde se ci «în consiliul de atuncĭ, compus din 12 membri, între car «treĭ eraŭ Sașĭ. A fost un rîs cu hohote, și guvernul avu a «tâta minte ca să pună declarațiunea *ad acta*.

«2. În Brașov era între aniĭ 1833—1842 paroc în cetat «Vasilie Grecénu, socrul neuĭtatuluĭ nostru poet Andreĭu Mu«reșénu. Șése anĭ, cât am locuit eŭ cu acel venerabil preut î «aceĭașĭ casă, aveam destule ocasiunĭ de a vedé, cum venĭa «la el Sașĭ, și maĭ ales Săsoĭce, chĭar din burgesiă, ca să

‘vindece prin rugăciunĭ, pe eĭ saŭ pe vre-un membru al fa-‘miliei, căcĭ nicĭ un medic nu le póte ajuta, bóla fiind dela ‘diavolul. Aceïașĭ Sașĭ saŭ Săsoĭce dà și liturghiĭ; uniĭ cereaŭ ‘să li se facă și *maslu* cu 5 saŭ 7 popĭ; firesce pe ascuns, ‘ca să nu afle preuțiĭ săsescĭ. Popa Vasilie se apăra, refusa, ‘dar nu putea să scape.

‘3. Aci în Sibiiŭ era un advocat maghiar, ale căruĭ doă ‘fete suferïaŭ de o bólă cumplită, încât n’o putură vindeca ‘nicĭ chĭar mediciĭ din Viena. În fine părințiĭ, audind că ex-‘orcismele popilor românĭ — *oláh popak* — vindecă, se du-‘seră pe ascuns la parocul greco-catolic Antonie Vestemênu ‘ca să le citéscă, ba dederă și liturghiĭ. Ambele domnișóre s’aŭ ‘vindecat perfect; una e deja măritată, cea-l’altă e voĭnică ca ‘un grenadir.

‘4. Parocul dela biserica orășenilor din Blaj, Alimpiŭ Bla-‘șanu, ne spunea — în august 1877, cu ocasiunea adunăriĭ ‘generale a Asociațiuniĭ Literare Transilvane — cumcă Sașiĭ ‘nicĭ acuma nu’l lasă în pace cu rugămințile lor pentru ex-‘orcisărĭ. D-sa vrea să-ĭ scóță pe ușă afară, dicêndu-le:
‘ ‘Mergețĭ la popa vostru, că e om cu minte și de trébă,
‘ ‘D-deŭ îl ascultă și pe el, numaĭ voĭ să avețĭ credință.,
‘ Sașiĭ însă, năcăjițĭ sărmaniĭ de bóla lor cea dela diavol,
‘ nu-l slăbesc, ci-ĭ replică cam asa: ‘Bun e popa al nost,
‘ ‘domnule porintĭe, da n’are *ce-ĭ trebuĭ.*, — ‘Bine, ce să
‘ ‘aĭbă *ce-ĭ trebuĭ?* Voĭ să avețĭ credință!, — ‘Nu așa, domnule
‘ ‘porintĭe; popa al nost nu are cruce se sporie pe dracu,
‘ ‘nu are cu ce să facă fum să fugă dracul, nu scie rugă-
‘ ‘cĭunile potrivă de drac,.

‘5. Casul maĭ próspăt a fost cu popa ortodox Moldovanu ‘din comuna rurală româno-maghiară Sân-Mihaĭu de lîngă Turda. ‘Acel preut a vindecat și maĭ vindecă pe mulțĭ bolnavĭ prin ‘rugăcĭunile sale. Vedênd Unguriĭ — calvinĭ și socinianĭ anti-‘trinitarĭ — atâțĭ Românĭ vindecațĭ, aŭ început și dintre eĭ a ‘merge la popa Moldovanu. In 1876 óre-cine l’a denunțat.

«Diarele maghiare din Cluj aŭ cerut contra luĭ acţiune cri«minală prin procuror. Eŭ l'am luat în apărare energică prin «*Gazeta Transilvaniei*. Intr'aceĭa fiĭul seŭ, advocat la Abrud, «iĭ alergâ în ajutor. Procesul cel proiectat nu s'a intentat. «Orĭ-cum însă, eŭ creḑ că de aci înainte popa Moldovanu va «ḑice şi el, imitând pe popa Climente dela Hristian de sînt «acum 40 de anĭ, că nu va maĭ scóte dracĭ din Ungurĭ şi «Unguróĭce».

D. Bariţ maĭ adaugă către acéstă interesantă notiţă:

«Acest exerciţiŭ al *scóterii dracilor* din ómenĭ nu este la «noĭ ce-va noŭ. Chĭar în legile Transilvaniei se aflâ urme nu «numaĭ de exorcisare, dar şi de sorocirea dracilor ca să între «în vrăjmaşiĭ Românilor. Legea dietală din ḑilele luĭ Rákoczi «opresce exorcismul prin cuvintele: *az oláh popak ne afuri«száljanok*, adecă: popiĭ românescĭ să nu afurisésca. Boieriĭ «calvinĭ, veḑênd că se grămădesc multe nevoĭ peste familiele «lor şi sciind, pe de altă parte, cum apăsaŭ eĭ pe preuţiĭ «românĭ, începuseră a crede că relele vin dela anatemele po«pilor».

§ 2. Nemulţumirea, ba chĭar temerea, cu care ceĭ dela putere privĭaŭ în Transilvania la exorcismele preuţilor românĭ, pare a fi singura causă, că în aşa numitul *Molităvnicŭ*, publicat de către popa Ioan din Vinţ în Bălgrad la 1689, «suptŭ «crăirĭa şi biruinţa pré-luminatuluĭ şi milostivuluĭ Domnŭ Mi«hailŭ Apafi celŭ maĭ mare, din mila luĭ Dumneḑău craĭuluĭ «Ardéluluĭ», nu figuréză nicĭ o rugăcĭune de scóterea dracilor, deşi s'ar fi cuvenit măcar una saŭ doă între «molitvele la tóte feĭurite de trebĭ», carĭ sînt aşeḑate la finea volumuluĭ.

Tocmaĭ de aceĭa însă, conjuraţiunile de acéstă natură, silite a circula pe furiş, numaĭ în manuscris saŭ din memoriă, cată să fi fost maĭ numeróse, înmulţindu-se ca orĭ-ce lucru oprit, şi în acelaşĭ timp cată să fi fost maĭ cĭudate, maĭ excentrice, ca tot ce nu se teme de control.

In cartea luĭ popa Grigorie din Măhacĭu sînt treĭ rugăcĭunĭ diferite de scóterea dracilor.

Una din ele, scrisă de o altă mână, dar tot în prima jumătate a seculuṷ XVII, e numaĭ slavonesce şi ocupă ultimele pagine 247–250. Ea este combinată de cătră un «iereŭ popă Simeon», póte tot din Măhacĭu, din fragmentele maĭ multor conjuraţiunĭ separate, şi are aerul de a fi servit la asigurarea personală a acestuĭ preut contra draculuĭ, ér nicĭ decum pentru a apăra de Satana pe ceĭ-l'alţĭ creştinĭ.

Despre acéstă rugă, în parte, vom maĭ vorbi maĭ jos.

Nefiind scrisă românesce, ea ne interesă într'un mod indirect.

Ca probă că popa Simeon, ca şi popa Grigorie—veḑĭ maĭ sus p.77—şi ca ceĭ-l'alţĭ preuţĭ românĭ de pe atuncĭ, scrieaŭ o slavonéscă imposibilă, maĭ imposibilă decât lătinésca preuţilor occidentalĭ din evul mediŭ, fără a se fi întărit bineşor măcar în declinaţiunea şi conjugaţiunea limbeĭ pe care o torturaŭ, étă începutul rugeĭ sale :

«Заклинли *(sic)* те *(sic)* диаволе. т. нı. некыи *(sic)* сти «*(sic)* wць *(sic)*.

Cincĭ greşelĭ la şése cuvinte!

Cele-l'alte două ruge de scóterea dracilor, cuprinse în acelaşĭ manuscris, ne privesc de aprópe, fiind scrise românesce, şi anume :

1°. Un scurt fragment, pe pagina 152, eşit din mâna luĭ însuşĭ popa Grigorie;

2°. O lungă bucată, pe paginele 114—126, scrisă de un anonim în a doua jumătate a seculuṷ XVI.

Pe acéstă din urmă o vom publica întrégă maĭ la vale, între monumentele literatureĭ bogomilice în România.

§ 3. Din lucrarea luĭ popa Grigorie a remas numaĭ sfîrşitul, fiindcă de 'nainte'ĭ lipsesce o fóiă.

Cuprinsul părţiĭ celeĭ perdute se póte cunósce, căcĭ originalul slavic, după care s'a tradus ruga, s'a conservat pe pag. 149—151, lipsindu-ĭ însă, la rîndul seŭ, câte-va şirurĭ finale,

carĭ se aflaŭ pe aceĭaşĭ fóiă unde era începutul traducţiuniĭ române.

Este o conjuraţiune pentru gonirea unuĭ demon special, «a draculuĭ din ape» : ѡт рѣкы водных.

§ 4. Afară de limbă, care posedă tóte preţiósele particularităţĭ ale vechiuluĭ graĭu dela Măhacĭu, acest fragment, atăt de scurt din nenorocire, ne maĭ presintă interesul cronologic de a fi cea maĭ veche din scrierile cunoscute ale luĭ popa Grigorie.

In josul rugeĭ, traducĕtorul adnotézá slavonesce : «Să pomenescĭ, Dómne, sufletul robuluĭ luĭ Dumneḑeŭ Grigorie..».

La 1583 — după cum ne-am încredinţat maĭ sus în introducerea generală—autorul nostru era deja preut în Măhacĭu ; şi de atuncĭ încóce el nu uĭta nicĭ o dată de a precede numele seŭ cu epitetul de «popă» saŭ de «presbiter».

Fragmentul nostru, în care ne întimpină numaĭ «Grigorie», fără «popă» şi fără «presbiter», este dară anterior anuluĭ 1583.

FRAGMENT

. . . . хωм. ши Мисахωм. ши Ꙗведнаг. ωпрескꙋ–те дїаволе. кꙋ челе дωа лꙋмири. че–ꙋ фъкꙋтꙋ домнꙋл. сωареле ѕилеи. ши лꙋра нопцїеи. съ наиби пꙋтѣре а стрика немикь ꙟ крещири. ωпрескꙋ–те дїаволе сътанꙋ. кꙋ херовимїи. ши кꙋ серафимїи лꙋи ıс. хс. ши кънтарѣ нетъкꙋть. ши кꙋ ал нострꙋ гласꙋ. сь не фїе де фолꙋсꙋ. ши де исповеданїе. ши акоум ши пꙋрꙋрѣ. ши ꙟ вечїе де вѣкꙋ амин.

помѣни ги дше рабь бжїе Григорїе вь ωставленїе грѣ–
52. хωм. вь црство нбснїи.— |

...[Sedra]hom și Misahom și Avednag, oprescu-te, diavole, cu cele
a lumiri ce-u făcutu Domnul : soarele ḑilei și lura nopţiei, să n'aibi
ıtére a strica nemică în creștiri ; oprescu-te, diavole sătanu, cu
rovimii și cu serafimii lui Is. Hs. și cântaré netăcută, și cu al nostru
asu, să ne fie de folusu și de ispovedanie, și acum și pururé și în
cie de vécu amin. (Să pomenescĭ, Dómne, sufletul robuluĭ luĭ D-ḑeŭ
rigorie spre ĭertarea păcatelor în împărăţia ceruluĭ).

NOTANDA

---

1. finalul *u* întreg: глась, фолъсъ, вѣкъ, фъкътъ, сътанъ

2. челе, nu чѣле.

3. *u* pentru *o*: фолъсъ.

4. дwа.

5. contracţiunea: че-ъ [фъкътъ].

6. *n* între vocale trecut în *r*: лъмири, лъра, крещири; *n* între vocale conservat: сътанъ.

7. genitivo-dativ cu *-eei*: ѕилееи; cu *-iei*: ноnціеи.

8. ѕ=*dz*: ѕилееи.

9, ablativul slavic remas intact: Сидрахwм, Мисахwм= Sidrah„, „prin Misah„.

10. ал ностръ глась.

11. *paieric*: ноn'ціеи, ал'ностръ.

VII.

LEGENDA LUI AVRAM

— ANTE 1600 —

LEGENDA LUI AVRAM

INTRODUCERE.

§ 1. Bucata de maĭ jos este una din numerósele legende biblice apocrife de fabrică bizantină.

Prototipul grec se află în manuscris în Biblioteca Imperială din Vienna, sub titlul de: Διήγησις περὶ τῆς θανῆς τοῦ Α-βραὰμ.[1])

Traducţiunea română însă, fiind de popa Grigorie, s'a făcut ıu din grecesce, ci din slavonesce.

Un exemplar slavon se găsesce în biblioteca Archivelor Sta-ulul, într'un manuscris fórte remarcabil, care fusese al mănă-tiriĭ Mihaĭu-vodă din Bucurescĭ şi asupra căruĭa, din causa mportanţeĭ sale, ne vom opri ce-va maĭ pe larg.

§ 2. Este un volum de 140 foĭ in-16, pe hârtiă grósă, fără nceput şi fără sfîrşit.

După cuprins, aparţine la acea interesantă categoriă de nanuscrise, pe carĭ bibliografiĭ slavĭ le numesc *Sbornik*, adecă adunare, de fel de fel de scrierĭ scurte, omogene saŭ eterogene, incronice saŭ din epoce diverse.

Sbornikul nostru se compune din vr'o 30 bucăţĭ, şi anume:

---

1) Nessel, op. cit. pars V, p. 175, MS. No. CXXVI.

1. O botanică medicală, fără început, încheiată prin doă descântece;

2. Разоумникъ сеже есть оучитель въсѣмь словесемь господа нашего ic. хa (Inţeleptul saŭ învăţătorul tuturor cuvintelor Domnuluĭ nostru Is. Hs.), în întrebărĭ şi respunsurĭ;

3. Слово w Ядамѣ wт зачала до конца (Cuvînt despre Adam dela început pînă la sfîrşit);

4. Слово избранное свaтаго Григорїа Богослова w крестѣ честнѣмь и w двою крестѹ разбойничю (Cuvînt ales al sântuluĭ Grigorie Teologul despre crucea luĭ Crist şi despre cele doă crucĭ ale tălharilor);

5. Ѿ дрѹвѣмь дрѣвѣ на немь же распатса разбойникь вѣрный (Despre al doilea lemn, pe care fu restignit tălharul cel credincĭos);

6. Ѿ третїемь дрѣвѣ на немь же распатса разбойникь невѣрный (Despre al treilea lemn, pe care fu restignit tălharul cel necredincĭos);

7. Повѣсть w главѣ Ядамовѣ (Legenda despre capul luĭ Adam);

8. Исправленїе w двою разбойникоу (Adaus despre ceĭ doĭ tălharĭ);

9. Слово w прѣмѫдрости Соломонwвѣ и женѣ его (Cuvînt despre înţelepcĭunea luĭ Salomon şi despre nevésta luĭ);

10. Altă legendă sub acelaşĭ titlu;

11. Слово w Давидѣ цари и пророцѣ господни како родиса и како въцариса (Cuvînt despre David, împărat şi proroc al luĭ Dumneḑeŭ, cum s'a născut şi cum a ajuns la domniă);

12. Слово како исписа Давидь ѱальтирь (Cuvînt despre cum a scris David psaltirea);

13. Слово како исписаса сватое еуглїе (Cuvînt despre cum s'a scris sântul evangeliŭ);

14. Слово како вхздвижеса Прѣсватаа (Cuvînt despre înălţarea Pré-sântei);

15. Слово како wсжди Марьѳа Пілата прѣдь Царемь Кесаремь (Cuvînt despre cum a pârît Marta pe Pilat de'naintea împăratului Cesar);

16. Слово w Авраамѣ wт зачала і до конца (Cuvînt despre Avram dela început pînă la sfîrşit);

17. Исправленїе w Саррѣ (Indreptare despre Sarra);

18. Слово како оучаше Сарра Авраама (Cuvînt despre cum învăţa Sarra pe Avram);

19. Слово како гости Авраамь сватжа троицж (Cuvînt despre cum ospetâ Avram pe Sânta Treime);

20. Слово w Исмаилѣ (Cuvînt despre Ismail);

21. Слово w Исаацѣ (Cuvînt despre Isac);

22. Слово w житїи и w сжмрхти Авраамовѣ како прїиде архаггель вхзати дꙋшж его (Cuvînt despre viéţa şi despre mórtea lui Avram, cum a venit arcangelul să ĭea sufletul luĭ);

23. Слово w Сивилѣ і w Давидѣ цари (Cuvînt despre Sibilla şi despre împăratul David);

24. Слово прѣмждраго Іwсипа како бысть житїе его (Cuvîntul pré-înţeleptuluĭ Iosif despre viéţa sa);

25. Дигинь царь (Împăratul Diogen);

26. Слово w ветхом Алеѯандрѣ, како оуби Іwга царѣ и Сїwна царѣ etc. (Cuvînt despre bătrînul Alexandru, cum a ucis pe împaratul Iog şi pe împăratul Sion);

27. Слово w царѣ Фwцѣ и w братїи его, како погоуби ихь една крхчмхрица Ѳеофана вх единж нощь (Cuvînt despre împăratul Foca şi fraţiĭ seĭ, cum ĭ-a omorît cărşmărésa Teofana într'o nópte);

28. Слово w сватѣмь пророцѣ Ілїи како бѣжа wт жены (Cuvînt despre sântul proroc Ilie, cum a fugit dela nevéstă);

29. Слово ѡ Сапсонѣ и ѡ женѣ его (Cuvînt despre Samson și despre nevésta luĭ), fără sfîrșit;

30. O legendă, fără început, despre cum s'a vîndut dracu-luĭ Eladie, bărbatul Corasieĭ, și cum l'a scăpat sântul Vasilie;

31. Слово сватаго Іωанна Златоуста ѡ дѹшевныхь разборѣхь (Cuvîntul sântuluĭ Ioan Crisostom despre grijile sufletescĭ), numaĭ câte-va șirurĭ dela început.

§ 3. Manuscrisul e scris întreg de aceĭașĭ mână, nu maĭ tărḑiŭ decât în prima jumătate a seculuĭ XVI, dar părțile sale sînt copiate după nesce originalurĭ maĭ vechĭ, din diverse epoce și de diferite redacțiunĭ.

Așa bucata No. 1, de exemplu, se depărtéză de cele-l'alte în limbă prin nuanțele sale rutene.

Iată un specimen:

Также кто маеть раны, столци кропивное листа ѕмасломь старымь, раны вычищаеть въсѣ и оуѕдоровлаеть; также кого оукоусить скаженаа котюга, кропивныи корень гриѕи, также оуваривши оу водѣ пїи ѕдравь бѫдеть . . .	Iarășĭ cine are rane, să piseze frunḑă de urḑică cu unt vechĭu: curăță tóte ranele și însănătoșéză; érășĭ pe cine va mușca un câne turbat, să raḑă rădăcină de urḑică, saŭ s'o bé fértă în apă, și va fi sănătos . . .

In acest pasagĭu vom observa cuvîntul котюга ‹câne›, care lipsesce atăt în dicționarul paleo-slavic al luĭ Miklosich, precum și 'n cel paleo-serbic al luĭ Danichich, și care nu este decăt al nostru *coteĭu*, analisat deja în t. 1, p. 274, No. 43.

Bucata No. 2 este una din cele maĭ vechĭ. Ea s'a compus în secolul XII, saŭ cu puțin maĭ tărḑiŭ, și cuprinde în sine, între altele, acea interesantă caracteristică zoomorfică a popórelor, pe care, după un alt manuscris, a cunoscut'o deja

Schaffarik, şi care va fi aci la locul seŭ, de vreme ce ea n'a uĭtat de a da un epitet şi Românilor:

Въпрось: како сѫть чьсти ѩзыкомь, повѣждь ми? Ѡтвѣть. Фраги есть левь. Ѧламатинь (*sic*) wрель, Сарацининь вепрь, Тоурчинь ꙁъмїа, Ѧрменинь кѹщерь, Индїанинь голѫбь, Сїрїанинь рыба, Иверенинь wвень, Татаринь агарь и пeсь, Куманинь пардось, Русинь видра, Литва тѹрь, Мръкы медведь, Грѣкь лисица, Блъгаринь быкь, Влахи котка, Срьбинь влъкь, Оугринь рись. Ѧламанинь ꙁабрь, Рыхъ вѣверица, Асынь елень, Сасинь конь пастѹхь, Лѣхь норець, Еврѣанинь ꙁвець, Ѧрбанасинь бебрь, Егvптѣнинь коꙁель, Хѹнавь ꙁаяць, Сакоулатинь канѣ, Чаркасинь биволь, Персинь жарави, Харватинь аспида.

Intrebare: spune-mĭ, carĭ sînt particularităţile limbilor? Respuns: Italianul e leŭ, Germanul acuilă, Arabul vĭer, Turcul balaur, Arménul guşter, Indul porumbel, Sirianul pesce, Georgianul berbec, Tătarul ogar şi câne, Cumanul leopard, Rusul vidră, Litvanul taur, Mărca (?) urs, Grecul vulpe, Bulgarul boŭ, *Românul pisică*, Sărbul lup, Ungurul panteră, Germanul zîmbru, Rîhul (?) veveriţă, Osetinul cerb, Sasul armasar, Polonul sobol, Evreul vieḑure, Albanesul castor, Egipténul ţap, Hunavul (?) iepure, Săcuĭul caiă, Circasianul bivol, Persul cocor, Croatul aspidă.

Exemplarul luĭ Schaffarik presintă óre-carĭ variante. Aşa ‘Mărca urs„ lipsesce acolo; în loc de Рыхь este Хїꙁинь (?); în loc de Лѣхь este Чехь (Bohem); în loc de Ѧламанинь ꙁабрь este Нѣмьць сврака (Némţul — cĭóră); şi se maĭ adauge: Цаконь ажь (Ţaconul—aricĭu).[2])

§ 4. După acéstă caracteristică a némurilor, bieţiĭ Slavĭ meridionalĭ: ‘Bulgarul boŭ„ şi ‘Sărbul lup„, se află puşĭ la mijloc între ‘Grecul vulpe„ şi ‘Românul pisică„, adecă între animalele cele maĭ deştepte şi cele maĭ norocóse în viclenia lor, după antica credinţă vulgară universală.

2) Schaffarik, *Slowanské starožitnosti*, Praha, 1837, p. 996.

Caracteristica Românuluĭ prin ‹pisică› este maĭ cu sé[...] remarcabilă, căcĭ pisica ne apare în metafórele poporane [...] personificarea abilitățiĭ de:

a surprinde pe adversarul seŭ pe neașteptate: ‹guet[...] comme un chat›, ‹qui gatta ci cova›, ‹feles quidem quo[...] lentio, quam levibus vestigiis obrepunt avibus› (Plin.);

a se preface mórtă, când acésta îĭ vine la socotélă: ‹f[...] la gatta morta›;

a atrage printr'o părută desmerdare: ‹des manières chatte[...] ‹pisică blândă›;

a scăpa tot-d'a-una téfără dintr'o cădere: ‹le chat reto[...] toujours sur ses pattes›, ‹cadere in piè come il gatto› ‹e[...] Katze hat neun Leben›;

în fine, a sgăria reŭ, când se superă: ‹buen amigo es[...] gato, sino que rascuña›, ‹ne reveillez pas le chat qui dort›...

Nu maĭ adaugâm că pisica, adevărată antitesă a cânel[...] ĭubesce casa, ‹patria›, de unde anevoe póte cine-va s'o sc[...] saŭ s'o alunge, dar nu devine nicĭ odată sclava unuĭ s[...] pîn.[3])

§ 5. La parentesa de maĭ sus, maĭ deschidem aci o [...] parentesă.

Româniĭ din Basarabia posedă și eĭ o caracteristică zoom[...] fică a némurilor, într'un proverb ritmic, deși nerimat, pe [...] re'l audisem în copilăriă dela bătrînul boier Vasilie Crist[...] unul din ceĭ maĭ de pe urmă g ĭ u b e l i ĭ de peste Prut:

‹Léhu-ĭ vulpea,
‹Turcu-ĭ lupul,
‹Rusu-ĭ ursul,
‹Dar săracul
‹Moldovanul
‹Cându-ĭ óiă,
‹Cându-ĭ vacă›.

De aceĭașĭ categoriă sînt la noĭ epitetele de *cióră* și *l[...] tórc*, ce se daŭ Țiganilor și Evreilor.

3) Brinkmann, *Die Metaphern*, Bonn, 1878, t. 1, p. 392—427.

Caracteristica cea analógă din manuscrisul slavic ni se pare dară a fi o simplă amplificare literară a vre-uneĭ vechĭ ḑicătorĭ poporane serbe saŭ bulgare, în care —negreşit— se menţionaŭ numaĭ popórele învecinate.

Tot aşa Saşiĭ din Transilvania aŭ un proverb ritmic despre veciniĭ lor, dar tără zoomorfiă şi — tot-o-dată — fără piper :

«Der Eanger, Blôch och der Zegun,
«Da°ôt seny gor lastig legyt.
«Der jantschi fleacht den ga°ônzen da°ôg,
«Der Moi da°ônzt mät dem botu nôch,
«Der Kere der gît na°ktig,»;

adecă:

«Fraţiĭ nostri: Ungurul, Românul şi Ţiganul, sînt ómenĭ «ciudaţĭ! Ungurul—*Janci*—vagabundéză tótă ḑiua; Românul «—*mâĭ*—jócă cu bâta luĭ; Ţiganul—*kere*—umblă despoiat».[4])

Proverbele zoomorfice de e t n o t i p i ă sînt generalmente de tot rare. Italianiĭ, de exemplu, n'aŭ nicĭ unul, deşi posedă o mulţime de ḑicătorĭ fórte muşcătóre, scurte şi lungĭ, în versurĭ şi 'n proză, despre toţĭ veciniĭ lor, externĭ şi internĭ.[5])

Dar să ne 'ntórcem la Avram.

§ 6. Istoria acestuĭ patriarc ocupă cel maĭ mult loc în Sbornik, anume NNo. 16—22, şépte bucăţĭ egalmente apocrife, respândite pintre Slaviĭ de peste Dunăre, de'mpreună cu alte sute de fabule teologice, de către faĭmósa sectă a Bogomililor, cărora vom consacra maĭ la vale o notiţă a-parte.

In casul de faţă ne preocupă numaĭ No. 22, pe care a creḑut de cuviinţă a'l traduce romănesce laboriosul preut dela Măhacĭu.

Textul slavic al acesteĭ legende, întru cât scim noĭ, fiind pînă acum inedit, îl publicâm faţă 'n faţă cu cel romănesc.

4) Borchgrave, *Essai sur les colonies belges en Hongrie*, La Haye, 1871, p. 110.
5) Giusti, *Proverbi toscani*, Firenze, 1873, p. 269—278.

Ambele diferă în căte-va puncturĭ secundare.

Popa Grigorie şĭ-a permis şi aci, după obiceĭu, de a scu şi de a adăuga, ceĭa-ce ce dâ tuturor traducerilor sale, ochiĭ unuĭ linguist român, o valóre cu atât maĭ mare sub portul sintactic.

In orĭ-ce cas însă, textul slavic e maĭ complet, căcĭ fina luĭ a remas netradus.

(Cuvint despre viéța și mórtea lui Avram, cum a venit arcangelul să iea sufletul lui)

Кѫндо тремѣсе. домноул архаггль Михаиль. кътрѫ Аврам. ши коу бокоріе. съ ꙗ софлетол. юбиторюлꙋи ла ѡаспеци Аврам. ши дещинсе архаггль соуптꙋ кодрꙋ. ши фꙋ ка оу кълъторю. ши авѣ Аврам попꙋрѣ лѣџе фъръ ѡспе. съ но мъръндче. ши ꙟтр'ачѣа врѣма. ꙟкисе връжмашоул. тоате каиле. съ нꙋ мѣргъ ѡаспе. ла каса лꙋи Аврам. ши фꙋрь. е. ꙁиле де но мѫꙟкѫ. немикѫ. ши гръи фіюлꙋи сѫꙋ. лꙋи Ісакꙋ ши ешимꙋ доарѫ врем ведѣ.
154. оундева | вр'ꙋ ѡмꙋ. сь-ль а-

Слово ѡ житїи и ѡ съмрти авраамовѣ. како прїиде архггль възати дшѫ его.

Авраам живѣше въ домоу своемь. и желлаше видѣти вьсѣ строжщѫаса на свѣтѣ, и стл нл млтвѣ къ боу, и посла бъ архаггла михаила да възмет емоу дшѫ. въ то врѣмѣ не бѣ аль авраам хлѣбь. г. днїи понеже враг бѣ оудръжал вьса гостѣ да никто непрїидет. архаггль сътворисѧ ꙗк единь пѫтник. и видѣ ег авраам издалече и възрадовлсѧ и рече: приходит кь мнѣ гость. хощѫ бо и аз сънѣсти хлѣбь. изшед вь стрѣтенїе его и реч. добрѣ градѫщоу ти пѫтем твоим. ѡнже тъжде емоу

Cândo tremése Domnul arhagghelŭ Mihailŭ cătră Avram și cu bocorie să la sofletol iubitorĭului la oaspeți Avram, și deștinse arhagghelŭ suptu codru, și fu ca u călătorĭu; și avé Avram poruré lége fără ospe să no mărânce; și într'acéla vrémĭa închise vrăjmașul toate caile, să nu mérgă oaspe la casa lui Avram, și fură 5 ḑile de no mâĭncâ nemicâ; și grăi filului său lui Isacu: și eșimu, doarâ vrem vedé unde-va vr'u omu, să-lŭ aducemu elu la casa noostră, că

дȣчемȣ елȣ ла каса нѡстръ.
къ амȣ ꙟпоцинѫ-се софлетол
міеȣ ꙟ мере. ши еширѫ. ши
въѕȣрѫ. архаггль Михаиль ка
ȣ кѫлѫторю ѡспе. ши ꙟтре-
барѫ елȣ. де оунде еще. ар-
хаггль ѕисе де сосȣ съмтȣ. Ꙗ-
врам ѕисе блѫмȣ съ прѫꙟѕимȣ.
архаггль ѕисе. маре требѫ амȣ.
ши оустенитȣ съмтȣ. ѕисе Ꙗ-
врам съ юбещи домнол тȣ. ар-
хаггль ѕисе слабȣ съмть пи-
чоареле мѫ дорȣ. ши ѕисе Ꙗ-
врам лȣи Ісакȣ фїюлȣи съȣ.
до-те акась. ши адȣ калȣлȣ.
155. съ дȣчемȣ честȣ ѡ|спе ко нои.
архаггль ѕисе но оустени фе-
чорȣл. че блѫмȣ кътилирȣ. грѫ-
индȣ мѣрсерь. кътрѫ оуꙟ ар-
бȣре. ши ꙟкиръ-се пърѫ ла пѫ-
мѫнтȣ. ши гръи сфнть. сфнть.
сфнть. гръаще праведникȣлȣи.
Ꙗврам ꙟи пѫрѣ къ дерептȣ
елȣ се ꙟкирь лемнȣл. ши гръи
пѫнрѫ ачиа но щїа чире мѣр-

реч. авраам реч. брате прїид
въ дом мои да сънѣми хл
ѡнь же реч бръза ес мнѣ
бота. авраам млащеса зов
архаггль реч прїидѣмь съ р
стїѫ. и посла авраамь оуго
вати трапезѫ, и реч. привед
ми кона да прїидем. арха
реч, легко спѣши и прїн
грѣдѫщим же ѡбѣма. прїид
къ дъбоу амврїискомоу. да
листвїе глааше. сть. сть.
праведником и вѣие да
поклониса до земла. ав
мнѣше его ради дѫбь
творить. понеже не вѣдѣше
ес грѣдыи съ ним. и до
ста въ дом. и прїать сарра в
ѡмыти новѣ его. ꙗкоже
ѡбычаи. егда ѡсавла новѣ
ѡ велїе чюдо и сего члка
новѣ, ꙗкоже и тѣх. иже
гоубишѫ содом и гоморь.
врам въспрѣщлаше сарр

---

amu înpoțină-se sofletol mieu în mere; și eșiră și vădură arhagg
Mihailŭ ca u călătoriu ospe, și întrebară elu: de unde eșțe? ar
ghelŭ ḑise: de sosu sămtu; Avram ḑise: blâmu să prâînḑimu;
haggelŭ ḑise: mare trebă amu, și ustenitu sămtu; ḑise Avram
ĭubești domnol tu! arhagghelŭ ḑise: slabu sămtŭ, pićoarele mă d
și ḑise Avram lui Isacu fiĭului său: do-te a-casă și adu calulu, să
cemu cestu ospe co noi; arhagghelŭ ḑise: no usteni fećorul, ce bl
cătiliru. Grăindu, mérseră cătră uîn arbure, și închiră-se păr
pământu și grăi: sfăntŭ-sfăntŭ-sfăntŭ—grălașțe; pravednicului Av
ĭi păré că dereptu elu se închiră lemnul și grăi; pânră acil

щє. кȣ нѫꙟсȣ. ши ꙟтрарь ꙟ
каса лȣи Ꙗврам. тремѣсе Ꙗ-
врам. Ісакȣ съ адокѫ. оуꙟ бер-
бѣче. ши ѕисе. ши ѕисе Са-
реєи. адȣ лѫоуторюл ши лъ
ѡспеле ачестоа пичоареле. къ
асте оустенитȣ. ши лȣа лъоу-
торюл, ши-и спѫлѫ пичоареле.
ши въѕȣ къ фърѫ пелицѫ а-
сте. ши ѕисе лȣи Ꙗврам. а-
часте пичоаре но-соу де ѡм.
че съмтȣ де чеи треи че пер-
156. доръ Содо|молȣ ши Гоморȣл.
атонче Ісакȣ ѕисе кȣ мѫние.
ѡ къче кȣ фокȣл арсе ши къче
ѡспеле. че асте дела ꙟпѫра-
тȣл черюлȣи. Ісакȣ фѣче мѫ-
ꙟкаре. ꙟр ачела час архаггль
се досе ꙟ џерое р'апȣсȣл соа-
релȣи. кѫндо се адора. ꙟџерїи.
ши се ꙟкирь домнолȣи. грѫи
домне Ꙗврам ва съ дѣ мїе
карне де бербѣче. де съ мѫ-

гнѣвомь гл҃а. почто причитаеши
грѣшника къ стымь. егда хо-
тахѫ асти, изыде арх҃ггль не-
видимо. и възыде на нб҃са оу
прѣстола и реч г҃и велиши ли ми
гл҃ати прѣд славоѫ. г҃ь реч ми-
хаиле гл҃и. и реч михаиль, а-
враам нн҃ѣ масо прѣдлагает. г҃ь
реч, еже того видиши адѫща
и ты аждь. въ тои же час
сънидє, и сѣдше ꙗдѡша. егда
бы҃с възлещи авраамоу съ гос-
тем. ꙗко бѣ емоу обычаи.
сарра же въ инои храминѣ.
исаакь съ ревекоѫ. въ полоу-
нощи же въста ісаакь велми
плачащи и рыдаѫще. припаде
прѣд храминѫ къ ѡцȣ своемоу
гл҃аше. ѡч ѡч, ѡтвръзи ми да
са тебе наблюдѫ. понеже не
виждѫ тебе по сем. прїиде
сарра и ревека, и съниждѡшаса

știia cire mérge cu nâînsu. Și întrară în casa lui Avra*m*; tremése Avra*m* Isacu să adocâ uîn berbéce; și ḑise și ḑise (*sic*) Sareei: adu lâutoriu*l* și lă ospele acestoia picoarele, că iaste ustenitu; și lua lăutoriu*l* și-i spâlâ picoarele, și văḑu că fără peliţâ iaste; și ḑise lui Avra*m*: aciaste picoare no-su de o*m*, ce sămtu de cei trei ce perdoră Sodomolu și Gomoru*l*. Ato*n*ce Isacu*) ḑise cu mânie: o, căce cu focu*l* arse! și căce ospele ce iaste dela înpâratu*l* ceriului? Isacu féce mâincare. Înr acela ċa*s* arhagghe*l*ŭ se dose în geroe r'apusu*l* soarelui, căndo se adora îngerii; și se închiră Domnolui, grăi: Do*m*ne! Avra*m* va să dé mie carne de berbéce de să mărăncu; ce-mi ḑici?

*) In textul slavic: Avram.

рънкȣ че ми ѕичи. домноул ѕи-
се лȣи че ци ва поре ꙟраинте
мѫрѫꙟкѫ. ꙗрѫшь дещиꙟсе ꙟ-
џерȣл. ши афлѫ маса гата. ши
мѫꙟкѫ Аврам. кȣ ꙟџерȣл. ши
гьтѫ патȣ де ѡспеци. ши се
колкарь. ши ꙟ міаѕѫноапте
сколъ-се Ісакȣ. диꙟ патȣл съоу.
ши стѫтȣ ꙟраинтѣ оушиеи ка-
сееи. гръи кȣ глас маре. пъ-
157. ринте пъринте, дешкиде съ
сърȣтȣ. фръмсециле фѣціеи та-
ле. къ де акомȣ ниче дириѡрѫ.
но те вою ведѣ. аȣѕи мȣмѫ-
са кȣрсе ши дешкисе. ши ла
Аврам ꙟтръ. ши лȣ сърȣта ши
плънџѣ. ѕисе Аврам спȣре-ми
фѫтȣл міеȣ. че плънџи. Ісакȣ
ѕисе. пъринте пъринте. оуꙟ
висȣ въѕȣю. авѣ кȣрȣрѫ ꙟ
капȣ. ка соареле. ши-ми ѡ лȣа
ѡаспеле ачеста. въѕȣ пъринте
ачеста асте ꙟџерȣл. ши е тре-
месȣ съ те ѧ. ши лȣ стринџе

и множество людій. авраам ѡтвръзе им. исаакь пріемь авраама за выѫ плача и рыдаѫ. ѡблобызаѫщи лице его. въпрашаше его авраам что толико рыдаеши, исаакь реч видѣа сънь. вѣнець ꙗко слнце бѣ на главѣ моеи. и съи гость възат ми его. и ѡтнесе на нбса. и тако разоумѣх. ꙗко тъи ес архаггль и хощеть възати дшѫ оца моего. и начат плакати, и вѫси въсплакаахѫ. тогда и архаггль въсплака. и падѡша слъзы михаиловы. и быша каменїе многоцѣнное. и припаде авраам помлиса гла. повѣждь ми ги, кто еси ты. что ли пришел еси. и ѡтвѣща емоу и реч. азь есмь архаггль михаиль. и посланъ есмь ѡт ба пріати дхь твои. авраам оубоаса велико. и помлиса къ боу и реч. не

Do*m*nu*l* ḑise lui: ce-ţi va pore înrainte, mârâîncâ. Ĭarâşŭ deştiînse îngeru*l* şi aflâ masa gata, şi mâîncâ Avra*m* cu îngeru*l*; şi gătâ patu de ospeţi, şi se colcară. Şi în miaḑâ-noapte scolă-se Isacu diîn patu*l* său şi stâtu înraintĭa uşiei caseei, grăi cu gla*s* mare: părinte! părinte! deşchide, să sărutu frămseţile féţiei tale, că de acomu nice diriorâ no te voĭu vedé! Auḑi mumâ-sa. curse şi deşchise; şi la Avra*m* întră, şi lu săruta şi plăngé. Ḑise Avra*m*: spure-mi, fâtu*l* mieu, ce plăngi? Isacu ḑise: părinte! părinte! uîn visu văḑuĭu; avé cururâ în capu ca soarele, şi mi o lua oaspele acesta; văḑu, părinte, acesta ĭaste îngeru*l* şi e tremesu să te ĭa. Şi lu stringe în braţe, şi

ꙟ браце. ши лȣ сѫрота. ши а-
марȣ плѫнџе. Ꙗврам ꙟкѫ плѫн-
џе. ꙟџерȣл ꙟкѫ плѫнџе. Сара
ꙟкѫ плѫнџе. лакрѫмиле ꙟџе-
рȣлȣи але се фѫче пїетри фѫрѫ
прецȣ. Ꙗврам ѕисе домне. спо-
ꙟре-ми чире ещи тȣ. архаггль
160*ѕисе еоу сѫмтȣ архаггль михаил.
ши сѫмтȣ тремесȣ. сѫ аȣ софле-
тȣл тѫȣ. Ꙗврам ѕисе доамне сѫ
фїȣ дȣсȣ кȣ трȣпȣл. ла домнȣл
доамне. атонче ꙟџерȣл сȣи ꙟ че-
рю. ши кȣ фрикь грѫи кѫтрѫ
домноул. ши-и порѫнчи домнол.
сѫ а Ꙗврам кȣ трȣпȣл. ши досе
елȣ. ꙟџерȣл ꙟ черю. ши мѣрсе
Ꙗврам. кѫтрѫ прѣстолȣ. ши се
рȣгѫ домнолȣи. ши фȣ дȣс ла
прѣстолȣл херȣвимилорȣ. акȣлȣ
амȣ мира-се. тоате силеле че-
черюлȣи. де Ꙗврам. ши ѕисе
домнол. кѫтрѫ ꙟџерȣ до-те кȣ

поими дшѫ моѫ нинѣ, ѡслаби
ми владико и даждь ми видѣти
что творитса по свѣтоу. тогда
ѡтпоусти емоу бь и реч ар-
хаггло у. да възыдет на аерь
сѫ авраамомь да покажет емоу,
да видит всѣ строжщѫаса по
вселеннѣи. и даст емȣ власть
да еже хощет да творит. и
поат его архаггль, и възыде
на аерь. и ѡтврѣзе гь авраамоу
срдчнѣи ѡчи и видѣ всѣ и
разоумѣ. и видѣ на едином
мѣстѣ на четврътѣмь нбси
члка велелѣпна, и по малоу ра-
довашаса а по многоу плачааше.
и въпроси авраамь архаггла и
реч. кто ест сѫи члкь, что ли
си толико творих. архаггль реч
тои ест пръвозданныи адам. и
провождаеть праведныа въ раи

*) In manuscris s'a intervertit aci la legat ordinea foilor.

lu sărota, şi amaru plânge. Avra*m* încă plânge; îngeru*l* încă plânge; Sara încă plânge. Lacrâmile îngerului ĭale se face pietri fără preţu. Avra*m* ḑise: Do*m*ne, spoînre-mi, cire eşti tu? Arhaggh*e*lŭ ḑise: eu sămtu arhaggh*e*lu Mihailŭ, şi sămtu tremesu să ĭau sofletu*l* tău. Avra*m* ḑise: Doa*m*ne! să fiu dusu cu trupu*l* la Do*m*nu*l*, Doa*m*ne! Atonce îngeru*l* sui în cerĭu, şi cu frică grăi cătrâ Do*m*nu*l*. Şi-i porânci Do*m*no*l* să ĭa Avra*m* cu trupu*l*. Şi dose elu îngeru*l* în cerĭu. Şi mérse Avra*m* cătrâ préstolu şi se rugâ Do*m*nolui, şi fu du*s* la préstolu*l* heruvimiloru. Aculu amu mira-se toate silele cerĭului de Avra*m*. Şi ḑise Domno*l* cătrâ îngeru: do-te cu ĭubitorĭu*l* mieu cu

юбиторюл мїеȣ кȣ Ꙗврам съ
ваѕь тоате фѫптȣра. ши фїе лȣи
ка ва гръи аша. ши пȣрчѣсерѫ.
ши въѕȣ оу ѡмȣ ꙟтр'ȣꙟ ска-
оунȣ ꙟралтȣ. шиѕѫндȣ ꙟтрȣ
блѫꙟѕира раюлȣи. кȣ мȣлтѫ
фрѫмсѣце. ꙟтрȣ оу час. боу-
161. коура-се допѫ ач|ѣ моултȣ плѫн-
џе. ши ꙟтребѫ Ꙗврам ꙟџерȣл
ѕисе доамне. чеꙟре ꙗсте а-
честа ѡмȣ че аша фаче. ар-
хаггль ѕисе ачеста-и фѫкотȣл
ꙟтъи Ꙗдам. амȣ къндȣ вѣде
софлетеле. дерѣпте. трекъндо
ꙟ раю атонче се весе[лѣ]ще.
къндȣ вѣде софлетеле греши-
цилорȣ. трекъндȣ ꙟ мȣꙟкѫ.
атончи врътосȣ плѫнџе. ши ѕи-
се ѡ фецїе мїеи кȣмȣ в'аци
158. съблѫзнитȣ .....

а грѣшныѧ въ мѫкѫ. да егда видить праведныѧ идѫщѧ въ раи. тогда радоуетсѧ. а егда видит грѣшныѧ въ мѫкѫ, тогда плачетсѧ. и пакы тоу видѣ единого члка стара. и юноша съ ним. и расписȣет въсѣкомоу грѣхы. и видѣ двоа врата. и десной великотѣснаа. а на лѣ великоширокаа. и прїиде един жена, и ста на срѣдѣ обо врат. и ни въ едина врат въходащи. и въпроси авраам емоу. аблъкѫ и голѫба лѣ и възлюби авраам сагнѫ прїимет. и прѣдаст дхь сво боу. мца. мрт. ке боу нашемоу слава в вкы.

Avra*m* să vaḑă toate fâptura, şi fie lui ca va grăi aşa. Şi purcéser Şi văḑu u omu într'uîn scaunu înraltu şiḑându, întru blâînḑirĭa r ĭului, cu multâ frâmséţe; întru u ćas bucura-se, dopâ acĭa mu plânge; şi întrebâ Avra*m* îngeru*l*, ḑise: Doamne, ceînre ĭaste aces omu, ce aşa face? Arhagghe*lŭ* ḑise: acesta-i fâcotu*l* întăi Ada*m*; am căndu véde sofletele derépte trecăndo în raĭu, atonce se veseléşt căndu véde sofletele greşiţiloru trecăndu în muîncă, atonci vrătos plânge. Şi ḑise: o, feţie miei! cumu v'aţi săblâznitu....

NOTANDA.

---

1. finalul *ȣ* întreg: калȣлȣ (155), дȣчемȣ (155), адȣчемȣ (155), [..]ȣ (161), [мѫ] дорȣ (155], слабȣ (155), соуптȣ (154), Ісакȣ (154. 155, 156, 157, 160), честȣ (155), кътилирȣ (156), гръиндȣ (156), ешимȣ (154), ѡмȣ (155, 161, 162), елȣ (155, 156, 161), лȣ (160 de 3 orĭ), амȣ (155 de 2 orĭ, 158, 161), пѫмѫнтȣ (156), дерептȣ (156), нѫꙟсȣ (156), Содомолȣ (156), сѫмтȣ a 3-a pers. (156), сѫмтȣ 1-a pers. (155 de 2 orĭ, 160, 161), соу a 3-a pers. (156), блѫмȣ (155, 156), прѫꙟѕимȣ (155), оустенитȣ (155, 156), кѫндȣ (158), кѫндо (154, 157), грешицилорȣ (158), трекѫндȣ (158), трекѫндо (158), сблѫѯнитȣ (158), херȣвимилорȣ (161), ꙟцерȣ (161), скаоунȣ (161), ꙟралтȣ (161), шиѕѫндȣ (161), моултȣ (162), врѫтосȣ (158), кȣмȣ (158), акомȣ (160), мѫрѫнкȣ (157), патȣ (157), [..]рȣтȣ (160), висȣ (160), капȣ (160), вѫѕȣ 1-a pers. (160), тремесȣ (160, 161), амарȣ (160), прецȣ (160), сосȣ (155);

ь=й numaĭ în 5 casurĭ: сѫмть (155), архаггель (154, 155 etc.), [сѫ–]ль (155), сфѫнть (156), afară de ꙗрѫшь (157), unde ь=ĭ.

2. ꙟ întrebuinţat ca nasală vocală în interiorul cuvîntuluĭ: [..]ꙟсȣ (156), мѫꙟкѫ (154, 157), мѫꙟкаре (157), мѫрѫꙟкѫ (157), прѫꙟѕимȣ (155), дещиꙟсе (157), блѫꙟѕира (161), мȣꙟкѫ (158);

дин (157), 8н [склоун8] (161), оун [внс8] (160), оун [ар-б8ре] (156), оун [бербѣче] (156);

vocalisarea totală a luĭ н: оу [кълъторю] (154), 8 [кълъторю] (155), [вр']8 [wм8] (155), оу [wм8] (161), оу [час] (161

н nenasal: ни [пжрѣ] (156).

3. -*en*-=actualul -*in*-: мере (155)=*mene*, чере (162) *cine*.

4. *e* pentru -*i*: феціе [міен] (158), [де found] еше (15

e pentru -ѣ-: требж (155);

i pentru -*e*- după *ș*: шиъжнд8 (161);

e la imperfect pentru -ѣ= și -ѣ8=: пльнџе (158, 160, 16 =*plăngea*, стринџе (160)=*stringea*, фжче (160)=*făceaŭ*;

міаъжноапте (157), міеѕ (155 etc.), міен (158), пієт (160) etc.;

e pentru -*ă* după *ț*: фржмсѣце la singul. (161);

e pentru -*ă* din grăbire: тоате [фжпт8ра] (161).

5. confusiunea între *o* și *u*:

o pentru *u*: Содомоль (156), ачестол (156), до-те (1 161), досе (157, 161), адокж (156), кындо (154, 157), корїе (154), софлетол (154, 155), софлет8л (161), софлет (158), пор8рѣ (154) но (154, 156, 160), ніпоцинж (155), (155), домнол (155, 161), домнол8и (157, 161), ко (15 пердорь (156), трекындо (158), поре (157)=*pune*, споире (1 =*spune*, атончи, атонче (157, 158 de 2 orĭ, 161), д (161), фжкот8л (158) колкарь (157), сколъ-се (157), ак (160), съропа (160), адора (157)=*aduna*;

u pentru *o*: ак8л8 (161).

6. *oa* scădut la *o*: дирниwрж (160), домне voc. (157, 1 dar 161: доамне), wспе (154, 155), wспеле (157, dar 1 wаспе, wаспеци);

ow pentru оа: ноwстрж (155).

7. alte particularitățĭ vocalice:

нече (154);

каиле (160), nu кзиле.

8. *n* între vocale trecut în *r:* мѫрънкꙋ (157), мърънчє (154), мѫрѫꙟкѫ (157), мєрє (155), чирє (156, 160), кътилирꙋ (156), ꙟкиръ (156), ꙟкирь (156, 157), пърѫ (156), адора (157), порє (157), спꙋрє (160), кꙋрꙋрѫ (160), дириѡрѫ (160), џєроє (157), р'[апꙋсꙋл]=*în apusul* (157);

n între vocale trecut în *nr:* ꙟраинтє (157), ꙟраинта (157), ꙟр [ачєла] (157), ꙟралтꙋ (161), чєꙟрє (162), споꙟрє (160), пѫнрѫ (165), unde este de observat şi нр pentru ꙟр;

n între vocale conservat: мѫниє (157), скаоунꙋ (161), ꙟпоцинѫ (155);

r=*n* de maĭ multe orĭ într'o propoziţiune: чє ци вѧ порє ꙟраинтє мѫрѫꙟкѫ (157)=«ce-ţĭ va *pune înainte, mănâncă*», saŭ: споꙟрє-ми чирє єщи (160)=«*spune*-mĭ *cine* eştĭ».

9. ѕ=*dz:* ѕилє (154), ѕисє (155, 156, 157, 160, 161), ѕичи (157), въѕꙋ 1-a şi a 3-a pers. (156, 160, 161), въѕꙋю (160), ваѕь (161), въѕꙋрѫ (155), прѫꙟѕимꙋ (155), блѫꙟѕира (161), мїлѕѫноаптє (157), аꙋѕи (160), шиѕѫндꙋ (161);

ꙁ=*z*: съблѫꙁнитꙋ (158).

10. *-mt-* pentru *-nt-*: съмтꙋ 1-a pers. (155 de 2 orĭ), съмтꙋ a 3-a pers. (156), съмть (155).

11. propaginaţiunea nasaleĭ: нѫꙟсꙋ (156)=*însu*, cfr. t. 1, p. 411 No. 5-*a*.

12. genitivo-dativ femeesc cu *-eei:* ласєєи (157), Сарєєи (156);

cu *-iei:* оушиєи (157), фѣцїєи (160).

13. соу (156)=*sînt*.

14. *vrem* la formarea viitoruluĭ: врєм вєдѣ (154).

15. *avea* pentru *aveam:* авѣ кꙋрꙋрѫ ꙟ капꙋ ка соарєлє (160)= în textul slavic: вѣнєць ꙗко слънцє бѣ на главѣ моєи.

16. perfect arcaic: фѣчє (157).

17. dissimilaţiune sintactică: астє ꙟџєрꙋл ши є трємєсꙋ (160).

18. propaginaţiunea pronumeluĭ: сѫ-ль адȣчемȣ елȣ (155), со флетол мїеȣ ꙟ мере (155);

pronume pleonastic: лакрѫмиле ꙟцерȣлȣи але се фѫче (160).

19. reduplicarea conjuncţiuniĭ: кȣ юбиторюл мїеȣ кȣ Авра (161).

20. pleonasticul *dice:* ꙟтребѫ Аврам ꙟцерȣл висе (162).

21. acusativ fără *pre*: сѫ а Аврам (161), досе елȣ (16 адȣчемȣ елȣ (155), ꙟтребѫ Аврам ꙟцерȣл (162), тремѣсе д ноуа архаггель (154), вѫзȣрѫ архаггель (155), ꙟтребарѫ (155), но оустени феч орȣл (156), тремѣсе Аврам Ісакȣ (15

22. subjonctiv fără *să*: фїе лȣи ка ва грѫи (161).

23. omisiunea luĭ *şi:* стѫтȣ ꙟраинта оушиеи касееи п (157), ꙟтребѫ Аврам ꙟцерȣл висе (162).

24. pentru *de:*
de=‹ca›: де сѫ мѫрѫнкȣ (157);
de=‹de când›: фȣрь 5 виле де но мѫꙟкѫ (154).

25. pentru *la:* юбиторюлȣи ла wаспеци (154).

26. *şi* pentru *să:* ши ешимȣ (154).

27. concordarea acusativuluĭ cu dativul: лѫ wспеле ачес (156).

28. *peliţă*=‹corp›: фѫрѫ пелицѫ асте (156).

29. *a descinde*=‹a se pogorî›: дещинсе архаггель (154), д щиꙟсе ꙟцерȣл (157).

30. *a cură*=‹a alerga›: кȣрсе ши дешкисе (160).

31. *codru* cu sens de ‹munte›, întocmaĭ ca la Albanesi la Româniĭ din Istria: дещинсе архаггель соуптȣ кодрȣ (15 ḑicênd maĭ jos: де сосȣ сѫмтȣ (155);

cfr. din Omiliarul dela 1580 următórele pasage, în carĭ fi vorba de ‹pogorîre›, ‹urcare› şi ‹nălţime›, este necontes bil că autorul înţelegea prin *codru* ‹munte›, ér nu ‹p dure›:

дещиꙟгѫндь ель деꙟ кодрȣ (XVI, 7);
соүи-се ꙟ кодрȣ ꙟсȣшь а се рȣга (XIX, 2);
сȣи-се ла кодрȣ сь се роаџе (XXXVIII, 3);
се соүи ꙟ кодрȣ Домнȣль (XXXVIII, 4);
дещинџемь деꙟ кωдрȣль ачеста (XXXVIII, 5);
аре а не сȣи ши пре нои Домнȣль ла кодрȣль чела ꙟналтȣль (XXXVIII, 7)...

32. *geroe*, vedĭ maĭ jos Excursul dela p. 201—9.

33. блѫмȣ (155, 156)=‘sǎ mergem’.

34. *arbure* tradus prin *lemn:* мѣрсерь кѫтрѫ оуꙟ арбȣре ...се ꙟкирь лемнȣл (156).

35. кѫтилирȣ (156)=‘cu încetul’, cu *-r-*=*-n-* din *cǎtilin*, în loc de unica formǎ pînǎ acum cunoscutǎ *cǎtinel*, contrasǎ din deminutivul *cǎtilinel* (cfr. *nițel*=*neșchițel*, t. 1, p. 295 No. 129);

posteriorul *cǎtinel* ne întimpinǎ deja în tipǎriturele cele vechĭ, de ex.: пре кѫтинель пре кѫтинель сѫ депринсѫрѫ ωаменїи, în Cazania mitropolituluĭ Varlam dela 1643, f. 188 retro;

primitivul *cǎtilin* distruge cu totul derivațiunea cea închipuitǎ de d. Cihac (*Dict. étym.* p. 123): ‘*cǎtinel* écourté de *incetinel*’, imposibilǎ și altmintrea prin *cǎ->ce-<quie-*;

etimologia cea veche, propusǎ în Lexiconul Budan (p. 106) din ital. *catellon catellone*, capǎtǎ maĭ multǎ probabilitate prin forma *cǎtilin*, dar totușĭ nu este fǎrǎ o dificultate óre-care din causa luĭ *-in*=*-on*.

36. блѫꙟȣира раюлȣи (161).

37. *ca* pentru ‘cum’: фїе лȣи ка ва грѫи (161).

38. *amu*: акȣлȣ амȣ мира-се (161), амȣ кѫндȣ вѣде (158), кѫ амȣ ꙟпоцинѫ-се (155), vedĭ t. 1, p. 268 No. 9.

39. авѣ лѣџе (154)=‘avea obiceĭu’, ‘era deprins’.

40. *cǎce*=‘pentru ce’: ω, кѫче кȣ фокȣл арсе ши кѫче ωспеле (157).

41. exclamaţiunea: сѫ юбещи домнол тȣ! (155)=‹să faci acésta, dacă iubescĭ pe Domnul›.

42. фрѫмсециле (160), cf. maĭ sus p. 166 No. 74, dar şi la singular: [мȣлтѫ] фрѫмсѣце (161).

43. дерептȣ елȣ (156)=‹pentru el›.

44. slavisme maĭ insolite: сѫблѫѕнитȣ (158), прѣстолȣ (161), праведникȣлȣи (156).

45. cfr. maĭ sus p. 61 No. 33, 34.

46. accentare anormală scăḑută: аст`е (156), ачаст`е (156), ѕис`е (155 de 3 orĭ, 157);

accentarea monosilabelor: ш`и бѫзȣ (156), ш`и фȣ (154), с`е досе (157) etc.;

accentare duplă: щї``а (156), сѫ те ``а (160), сѫ ``а (161), сѫ ``лȣ (161).

47. *paĭeric*:

după nasală: дещин'се (154), мѫрѫн'че (154), пѫрин'те (157), трекѫн'до (158), стрин'џе (160), сѫм'тȣ (155), сѫм'ть (155);

după licuidă: пер'доръ (156), кол'каръ (157);

după *p*: фѫп'тȣра (161).

48. cfr. maĭ sus p. 65 No. 58.

EXCURS

LA „LEGENDA LUĬ AVRAM„.

GENUNE. — GENOE. — GEROE.

PARADISUL LA ROMÂNI.

Următórele cuvinte din Legenda luĭ Avram, aşa după cum a refăcut'o popa Grigorie din Măhacĭu: се досе а џ е р о е р'апȣсȣл сѡарелȣи, nu se pot explica prin originalul slavic, în care arcangelul se duce de asemenea, dar nu într'o *geroe* occidentală, ci se urcă drept la cer: вьзыде на небеса.

Este dară un adaus românesc, care merită pe deplin de a fi studiat de aprópe.

Vom avé aci treĭ întrebărĭ de deslegat:

1°. Ce însemnéză cuvîntul *geroe*?

2°. Care este originea luĭ?

3°. Cum trebuĭ să înţelegem întregimea pasagĭuluĭ, a căruĭ inserţiune cată să fi avut un motiv în consciinţa luĭ popa Grigorie?

I.

După fonetismul dela Măhacĭu, care preface regularmente pe *n* între vocale în *r*, cuvintele: џерое р'апȣсȣл trebuesc transcrise prin: „genoe în apusul„.

Dar ce să fie *genoe*?

Textul nostru ḑice maĭ departe, că acolo се адора ꙟџерїи, adecă—érăşĭ cu trecerea luĭ *n* în *r*,— locul unde „se adunaŭ îngeriĭ„.

Este, prin urmare, un fel de paradis, „o gură de raĭu„, după expresiunea cântecululuĭ poporan.[1])

Acésta forméză primul pas la constatarea semnificaţiuniĭ cuvîntuluĭ.

Genoe diferă numaĭ dóră prin sufix de *genune*, o vorbă despărută şi ea din graĭul poporuluĭ, dar care ne întimpină fórte des în psaltirea cea versificată a mitropolituluĭ Dosofteiu, unde lesne putem urmări diferitele sale nuanţe de semnificaţiune.

Şi anume:

1. Ꙟрꙟ пизмашїй вор да'н џенꙋне,
Ꙋрници де Домнꙋл ꙟн пꙋтреџꙋне...,

acolo unde psaltirea cea în proză tot a mitropolituluĭ Dosofteiu ḑice: тꙋ дарꙟ, дꙋꙟꙋ, пꙋгорꙟ-й-вей пре ꙟшь ꙟ пꙋцꙋл стрикꙟрїй, adecă—comparându-se texturile grec şi latin: *genune*=φρέαρ=*puteus*.

2. Виворꙋль апей сꙟ нꙋ мꙟ трагꙟ,
Сꙟ мꙟ 'нгицꙟ џенꙋна чѣ ларгꙟ....,

unde psaltirea în proză: сꙟ нꙋ мꙟ ꙟначе волбꙋра апей ниче сꙟ мꙟ сорбꙟ адꙟнкꙋл, adecă: *genune*=βυθός=*profundum*.

3. Престе лꙋчїꙋ де џенꙋне
Трек корабїй кꙋ минꙋне,
Якоⷧо ле вине тоанꙟ
Де фак кицїй џок ши гоанꙟ...,

în psaltirea în proză: ачаста маре че-й маре ши латꙟ, аколо-с жигꙟнїй кꙟрора нꙋ асте нꙋмꙟр, вите мичй ши кꙋ марй, аколѡ корабїиле ноатꙟ, adecă: *genune*=θάλασσα=*mare*.

1) Alexandri, *Poesiĭ populare*, ed. 2, p. 1.

4. Карїй ꙟмблъ 'н корабїй пре маре,
Де-ш фак лꙋкрꙋл престе ц е н ꙋ н й таре,
Ачеа юꙋ вꙁꙋт де минꙋне
Чаꙋ лꙋкрат Дꙋмнеꙁꙋꙋ ꙟн ц е н ꙋ н е...,

in psaltirea cea în proză: карїй дешиндь ꙟ маре ꙟ корабїй, фꙁкꙁндь лꙋкраре ꙟтр' а п е м ꙋ л т е, ачеа вꙁꙋрꙁ лꙋкрꙋриле Домнꙋлꙋй ши мирателе лꙋй ꙟ ц е н ꙋ н е, adecă: *genune*=βυθός, ἐν ὕδασι πολλοῖς=*profundum*, *in aquis multis*.

5. Дѣꙋ трекꙋт прин ц е н ꙋ н е
Иꙁраил кꙋ минꙋне...,

unde psaltirea în proză pune: ача рошїе м а р е. [2])

De aci resultă, că sensul general al cuvîntuluĭ *genune* este: ‹mare adîncime›, ér sensul specificat: ‹vastă întindere de apă›, ‹ocean›.

In primul din aceste doă sensurĭ îl cunósce încă, chĭar în secolul nostru, dar póte numaĭ din cărţĭ, faĭmosul Prale în glosarul la comica sa psaltire: ценꙋне, болбоакꙁ, а д ꙁ н к н е ф ꙋ н д о с. [3])

In acelaşĭ sens, un punct la Dunăre, unde se lua vama dela pescuit, se numĭa *Genune* deja sub Mircea cel Mare, care — printr'un crisov din 28 martiŭ 1415—hărăzesce venitul aceleĭ localităţĭ mănăstiriĭ Cozia: да ест томꙋ свератомꙋ храмꙋ вама шт Г е н ꙋ н е. [4])

Intr'un sens metaforic, Cantemir întrebuinţéză acéstă vorbă ca ‹mare mulţime›: Ласꙁꙋ краюл ꙋнгꙋреск вꙁꙁꙁнд, кꙁ кꙋ че сꙁ стѣ ꙟмпотрива атꙁта ц е н ꙋ н е де Тꙁтарй нꙋ ва пꙋте...[5]), ce-va după cum Shakspeare, într'un celebru vers din Hamlet (III, I), pune ‹o mare de grijĭ› în loc de ‹o mulţime›:

‹... a sea of troubles.›

2) Dosofteĭu, *Psaltire pre versurĭ*, Uniew, 1681, ps. LIV,LXVIII, CIII, CVI, CXXXV.—*Psaltiré de 'nţăles*, Iaşĭ, 1688, f. 685, 84 v, 133 v., 141 r., 173 v.

3) Prale, *Psaltiré*, Braşov, 1827, f. 90 r.

4) Archiva Statuluĭ din Bucuresciĭ. *Docum. Cozia litt. A.*—Cf. ibid. *Condica* MS de Vasilie Dascăl, 1757.

5) *Chronicul*, Iaşĭ, 1835, t. 1, p. 155.

Maĭ pe scurt, pasagĭul: архаггелъ се дусе ꙟ џ е р о е р'апꙋсꙋл соарелꙋи — însemnéză: ‹arcangelul se duse în adîncul la apusul sóreluĭ›, saŭ chĭar maĭ d'a-dreptul: ‹a plecat în părţile oceanuluĭ atlantic›.

II.

Am spus maĭ sus, că *geroe=genoe* diferă de *genune* numaĭ dóră prin sufix.

Acéstă diferinţă póte să nu fie decăt aparinte.

Lucrul s'ar limpeḑi fórte lesne, dacă noĭ am sci, cum anume pronunţa popa Grigorie un alt cuvînt cu acelaşĭ final: *minune*, adecă dacă'ĭ ḑicea минрое, orĭ минрꙋрє.

În casul de 'ntâiŭ, dacă pronunţa *miroe* pentru *mirure*, atuncĭ finalul *-oe*, maĭ corect *-oĭe*, ar fi şi 'n *geroe* din *gerure*=*genune* un simplu resultat al muĭariĭ luĭ *r*, însoţit de trecerea luĭ *u* în *o* întocmaĭ ca în доcе=*duse* şi адора=*aduna* din acelaşĭ pasagĭu.

Dacă însă, din contra, popa Grigorie pronunţa *mirure*, nu *miroe*, atuncĭ nicĭ *geroe* nu maĭ póte fi pentru *gerure*, ci ar trebui considerat, aprópe nu siguranţă, ca o contracţiune dissimilativă din augmentativul *geruróe*=*genunoe* ‹genune mare›; un augmentativ fórte potrivit pentru a exprime ideia de ‹ocean›.

Pînă la o probă contrariă, noĭ am fi dispuşĭ a preferi casul al doilea: *genóe*=*genunóe*.

O contracţiune dissimilativă analógă ne întimpină adesea în Cazania mitropolituluĭ Varlam în privinţa cuvîntuluĭ *ascultoĭu* =*ascultătorĭu*, de ex.: пре вица Домнꙋлꙋи стътꙋрѫ а с к ꙋ л т о и [6]). In *ascultoĭu* s'aŭ dissimilat *t*+*t*=*t*; în *geróe* saŭ *genóe* s'aŭ dissimilat *r*+*r*=*r* saŭ *n*+*n*=*n*; în ambele casurĭ contracţiunea dissimilativă s'a întămplat într'o posiţiune identică sub raportul accentuluĭ.

6) Varlam, *Carte de învăţătură*, Iaşĭ, 1643, f. 311 r.

O a treïa posibilitate, care nu trebuï nicï ea exclusă, este admiterea uneï scăpărï din vedere curat grafice: џероє în loc de џеропє=*genune*, cu *-or-* pentru *-un* ca în поре=*pune* şi адѹра=*aduna* în aceïaşï legendă a luï Avram (cfr. maï sus Notanda No. 8). O literă saŭ o silabă uïtată, nu este ce-va rar în scrierile luï popa Grigorie. Aşa în Legenda Duminiceï el a pus din grabă ръоусє pentru ръпаоусє (p. 52) saŭ дєдєвь pentru дєдєвьрь (ibid.), în Legenda sânteï Vinerï: шгоди-ми pentru шгодици-ми (p. 155) saŭ чинст pentru чинсти (ib.), în Legenda luï Avram: вєсєщє pentru вєсєлѣщє (p. 194) etc.

Nu cuteḑâm dară a ne rosti cu încredinţare, dacă *geroe* e simplul *genune* saŭ augmentativul *genunóe*. In orï-ce cas însă, nu póte a nu fi una din doă, ér prin urmare cuprinde aceïaşï parte fundamentală.

Acuma, separând elementul formativ, fie *-oe,* fie *-une*, noï căpătâm fondul *gen-*, гєн- în crisovul luï Mircea cel Mare, care póte fi radicală, dar póte fi nu maï puţin şi o vorbă, un cuvînt gata de formaţiune primară, cu sufixul *-n-*.

Acestuï *gen-*, ér nu elementuluï seŭ formativ secundar, orï-care ar fi, îï aparţine semnificaţiunea de ‹adîncime› saŭ ‹ocean›.

Eï bine, la Elinï, într'un mod dialectic, exista cuvîntul ὠγήν, ὠγῆνος, ὠγενός, într'un manuscris al luï Hesychius γῆν, cu sensul precis de ‹ocean›.[7])

Apropiarea între românul vechïu *gen-une* ‹ocean›, sub forma mirciană nepalatalisată гєнѹнє, şi între elenicul ὠ-γεν-ός ‹ocean› este ademenitóre sub tóte puncturile de vedere.

Iniţialul ὠ- în ὠγενός ar fi putut proveni la Grecï dintr'o etimologiă poporană a cuvîntuluï dela ὠκεανός, cu care el n'are a face etimologicesce, de vreme ce κ între vocale nu alternéză cu γ.

Chïar dacă am recunósce însă că ὠ- este organic, şi tot încă el n'ar puté să împedece comparaţiunea metodică a luï ὠγενός cu al nostru *genune*.

7) Cfr. *Hesychius* ed. M. Schmidt, t. 4, p. 317.

In adevăr, să admitem cu Pott derivaţiunea luĭ ὠγένος din radicala *vagh*, de unde şi sanscritul *vahâ* «fluviŭ»[8]). Atuncĭ vom avé pentru *genune* un prototip *vagen*–. In acéstă formă silaba iniţială *va*– se vocaliséză la noĭ în *o*–, ca în *oraş*= *város*, *o* fi=*va* fi, *orĭ*=*vare* în vechile texturĭ române etc. O dată trecut *va*– în *o*–, acest *o*– dispare apoĭ cu totul din *ogenune* prin confuşiune cu articlul feminin nedefinit *o*, întocmaĭ după cum a dispărut în *strachină*=*ostrachină*=ὀστράκινη.

Ipotesa adausuluĭ inorganic al luĭ ὠ- este însă maĭ probabilă, nu numaĭ din causa neregularităţiĭ γ=*gh* în loc de χ= *gh*, după cum vedem chĭar într'un derivat al radicaleĭ *vagh*: ὄχος=scr. *vahas*, dar maĭ cu sémă din causa caracteruluĭ aşa ḑicênd exotic al luĭ ὠγενός la Grecĭ. El nu ne întimpină nicăirĭ în monumente literare, saŭ măcar pintre arcaisme poetice, ci abia în vr'o glossă saŭ doă. Dacă am presupune dară, că Greciĭ l'aŭ împrumutat dela vecinĭ, bună-óră dela Tracĭ, atuncĭ nemic n'ar fi maĭ natural decât o modificare după o analogiă indigenă, precum se întîmplă maĭ tot-d'a–una în asemenĭ casurĭ.

Cuvîntul este el în adevăr tracic?

In limba albanesă actuală, întru cât o cunóscem, el nu există.

Acésta însă, negreşit, nu este o probă decisivă contra ipoteseĭ tracice, de óră ce astă-ḑĭ şi la Românĭ vorba *genune* s'a perdut de-mult, deşi în secoliĭ trecuţĭ se întrebuinţa în tóte provinciele Dacieĭ luĭ Traian.

Este interesant, că o localitate dacică, menţionată de Dione Cassiŭ şi pusă tocmaĭ lîngă Dunăre, ca şi Genunea luĭ Mircea cel Mare, se numĭa *Genucla*, Γενούκλα, ceĭa-ce ar puté éraşĭ să nu fie decât *genune*, dar cu un alt sufix.

Orĭ-care ar fi acuma neajunsul datelor de maĭ sus pentru obţinerea uneĭ soluţiunĭ positive, totuşĭ între românul *genune*

8) Pott în Kuhn's *Zeitschrift f. vergl. Sprachf.*, t. 5 (1856), p. 262.—cfr. Pictet, *Les origines indo-européennes*, Paris, 1878, t. 1, p. 138, t. 3, p. 383.

şi grecul ὠγενός nu se póte contesta o coincidinţă remarcabilă, care nu se pare a fi datorită numaĭ azardululĭ.

Dacă însă ar fi să renunţâm la etimologia tracică, maĭ a-les din causa lipseĭ cuvîntuluĭ în albanesa, atuncĭ ni s'ar pre-sinta o analogiă celtică fórte seriósă.

Orĭ-unde aŭ locuit Celţiĭ, găsim din anticitate numirĭ locale ca: *Genabum*, *Genua*, *Geneva* etc.

Tóte aceste localităţĭ se află lîngă ape marĭ saŭ chĭar pe un ţerm maritim.

Linguiştiĭ derivă cuvîntul dela celticul *genu* 'gură,, ceĭa-ce se potrivesce de minune în privinţa uneĭ adîncimĭ,.[9])

Un lac, o mare, un ocean, se înfăţişézá naturalmente ima-ginaţiuniĭ poporane ca o 'gură, a pămîntuluĭ.

Românul *genune* să nu fie óre un vestigiŭ al amesteculuĭ Tracilor cu Celţiĭ pe teritoriul Dacieĭ?

Intrebarea e fórte legitimă.

Astfel *genune* stă şovăind la respânte între elenicul ὠγενός şi celticul *genu*.

Ne grăbim a trece la un teren maĭ solid.

III.

Am vedut maĭ sus, că misteriósa 'genoe în apusul sóreluĭ,, acolo unde 'se adună îngeriĭ,, este un adaus propriŭ din partea luĭ popa Grigorie, fără nicĭ o legătură cu originalul slavic.

Paradisul creştin se află la resărit, după care—precum se scie—se o r i e n t é z ă înseşĭ bisericele nóstre.

Aşa cred toţĭ creştiniĭ, fără deosebire de rit saŭ chĭar de sectă.

'Des règlements—dice abatele Martigny—remontant, pense-'t-on, à l'origine même de l'Eglise, et qui furent fixés par la 'suite dans les Constitutions apostoliques (II. 57), prescrivaient

9) Glück, *Die bei Caesar vorkommenden keltischen Namen*, München, 1857, p. 105.—Cfr. Le Gonidec, *Dict. breton-français*, ed. Villemarqué, Saint-Brieuc, 1850, p. 331.

«que les églises fussent disposées de façon que la porte re-
«gardât l'occident, et que l'abside présentât sa convexité à
«l'orient: ainsi les fidèles, en priant, avaient le visage tourné
«vers l'orient; et la principale des nombreures raisons my-
«stiques qu'on a données de cette disposition, c'est que nous
«devons diriger nos yeux vers le paradis terrestre, que Dieu
«avait placé à l'orient, afin d'entretenir en nous le regret de
«l'avoir perdu, ainsi que le désir d'arriver au ciel, qui est le
«véritable Eden.»[10])

Cum dară popa din Măhacĭu cutéză de a pune paradisul la apus?

La apus era numaĭ paradisul păgân.

Acolo, şi anume în oceanul atlantic, «genoe în apusul sé-reluĭ», era după vechiĭ Grecĭ locuinţa fericiţilor, «unde se a-duna îngeriĭ», οἱ Μάκαρες; acolo ne întimpină Hesperidele, Ely-siul, Atlantida, în Homer, în Hesiod, în Platone.[11])

Este evidinte, că popa Grigorie nu s'a luat după clasicitatea elenă, ci după o credinţă poporană curat românéscă.

Creştinismul, altoit abia pe d'asupra, n'a fost în stare, după ḑecimĭ de secolĭ, de a şterge din memoria străbunilor noştri paradisul cel păgân.

Şi acésta — observaţĭ bine — numaĭ la Românĭ dintre tóte popórele neo-latine.

Iată de ce la noĭ, la noĭ exclusivamente, apusul se numesce *sfinţit*, adecă «consacrat», ceĭa-ce ar fi inexplicabil fără pa-sagĭul luĭ popa Grigorie.

In balada poporană «Inelul şi năframa», ceĭ doĭ amanţi sînt îngropaţĭ în direcţiunĭ opuse:

«Şi 'n biserică ĭ-aŭ dus,
«Şi 'n doă racle ĭ-aŭ pus,

---

10) Martigny, *Dict. des antiquités chrétiennes*, Paris, 1865, p. 487.

11) Cfr. Vinet, *Paradis profanes de l'Occident*, în *Revue de Paris*, 1856, 15 janv.— *Die homerischen Phaeaken und die Inseln der Seligen*, în Welcker, *Kleine Schriften*, Bonn, 1845, t. 2.—Th. Martin, *Traditions sur le séjour des morts*, în *Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques*, Paris, 1878, t. 12.

«Racle mândre 'mpărătescĭ
«Purtând semne letinescĭ,
«Şi pe dînsul l'a zidit,
«In altar la resărit,
«Pe ea 'n tindă la *sfinţit*...»[12])

Ciudată contradicţiune! Altarul, porţiunea cea maĭ sacră a bisericeĭ, se află «la resărit»; şi totuşĭ nu resăritul, ci tocmaĭ apusul, partea contrariă, unde nu este decât modesta «tindă» a templuluĭ, se numesce *s f i n ţ i t*.

Este o eclectică fusiune între paganism şi creştinism în consciinţa poporuluĭ...

Şi ḑicênd acésta, noĭ nu avem în vedere paganismul grec saŭ latin, ci paganismul în genere, care—aprópe pretutindenĭ, în regiunile cele maĭ diverse şi la popórele cele maĭ eterogene —stâ în diverginţă cu tradiţiunea creştină specifică asupra posiţiuniĭ paradisuluĭ.

Selbatecul din Australia, întocmaĭ ca bătrînul Homer, crede că edemul se află pe o insulă în oceanul dela apus.

Şi nu este greŭ de a ghici originea cea antropologică a acesteĭ credinţe pagane generale. Imaginaţiunea popórelor primitive, în orĭ-ce epocă şi 'n orĭ-ce ţéră, vede un intim paralelism între m ó r t e a s ó r e l u ĭ, când se isprăvesce ḑiua, şi între a p u s u l o m u l u ĭ, când se curmă viéţa. Ochĭul privesce luminosul glob dispărênd în undele oceanuluĭ. Tot într'acolo dară, spre o bine-cuvîntată insulă din sînul depărtatuluĭ occidinte, călătoresce şi sufletul reposatuluĭ:

Καὶ τοὶ μὲν ναίουσιν ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες
Ἐν μακάρων νήσοισι παρ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην,
Ὄλβιοι ἥρωες, τοῖσιν μελιηδέα κάρπον
Τρὶς ἔτεος θάλλοντα φέρει ζείδωρος ἄρουρα...

(Hesiod., *Op. et dies* 165)

12) Alexandri, *Poesiĭ populare*, p. 21.

Tot aşa la Românĭ, paradisul ‘în genoe în apusul sóreluĭ, este un product indigen, un rest paganic, pe care creştinismul l'a gàsit înpetrit pe pămîntul Dacieĭ, şi pe care nu numaĭ n'a putut să-l restórne, dar a maĭ fost silit de a lăsa occidintelui caracteristicul nume de *sfinţit*...

VIII.

FRAGMENT LITURGIC

— CIRCA 1600 —

Tot așa la Românĭ, p…
este un product indigen.
l'a găsit înpetrit pe păm…
putut să-l restórne, dar
caracteristicul nume de

IENT LITURGIC

INTRODUCERE.

l, publicat maĭ la vale, nu este scris de popa le cătră elevul seŭ de sub No. II, ci de un n, saŭ cel puţin un Român din vecinătatea în limba luĭ ne întimpină acelaşĭ fenomen rii luĭ *n* între vocale în *r*.

cinătatea Măhacĭuluĭ, fiindcă rotacismul *n*=*r* at de consecinte ca în scrierile luĭ popa Grigorie; urézĕ în acest text o altă particularitate fonouă, aşa ḑicênd *ne-grigoriană*, anume trecerea ntre vocale în *şt*.

1619 fragmentul aparţinuse deja luĭ popa Grigorie, ina 221, unde el se termină, se începe immediat o —veḑĭ-o maĭ jos sub No. IX—, care se sfîrşesce pe 3. şi apoĭ din dosul acesteĭ pagine urmézĕ predica la 1619 şi reprodusă maĭ sus sub No. IV. De aci u numaĭ că predica s'a scris maĭ tărḑiŭ decât fragdar maĭ decurge încă consecinţa, că maĭ 'nainte de a ţinut luĭ popa Grigorie, fragmentul în cestiune, începênd agina 217, aparţinuse unuĭ alt individ, aceluĭa ce scri-

sese bucata cea intermediară şi care nu era Măhăcén, de vreme ce nu preface nicăirĭ pe *n* în *r*.

Este dară cu putinţă, ca doxologia de maĭ jos, care — dacă ne-am informat bine—face parte din serviciul de diminéţă în duminicele păresimelor—să se fi scris chĭar cu mult înainte de 1600.

глас. и҃. слава.

слава татьлȣи ши фїюлȣи ши дх҃ȣлȣи сф҃нть. оуша де покъинць дескише-не. де вїаць дътътѡаре. мърекѫ амȣ соуфлетолȣ мїеȣ. кътрѫ бесѣрека сфцїееи тале. бесѣрека нѡастрѫ. трȣпорерѡрь кȣрѫцирѣ. де тѡате спȣркѫчюриле. ꙟсъ кътъ ефщинь кȣрьцитѡрю. ши дȣлче ѡгѡдитѡрю. ши ми-
218. лѡсирдȣ:— | ши акѡм ши поурȣре ꙟ вечїа де вѣкȣ. ла спѫсънїе кърарe дерѣсъ-не. а лȣи домнеѕеȣ нѫскѫтѡре. ꙟ поуркѫчюне амȣ споуркѫмȣ-не соуфлетоул ꙟ пъкате. ши ꙟ пърьсире амȣ лъкоить. тѡть чѣрем а та роуг҃ьчюнѣ съ не нѕбѫвѣскѫ де тѡатъ некоуръцїа:— глас ѕ. милȣаще-не домне дȣпѫ маре милостѣ та ши дȣпѫ моултоул ещинсоугȣлȣи тъоу. милȣаще нои:—моултоул а лѡрȣ мѣле лакрѫми. кȣџетат-ам ꙟтроу ментѣ. треморaю ꙟ фрика та ѕи де џюдецȣ. ꙟсѫ не нѫдъждои[м] милостиеи доулче ѡгѡдееи тале.
219. ка Дв҃дȣ стригь. милȣаще-не домне допѫ маре милȣсте та ши дȣпѫ моултоул ещин[сȣ]гȣлȣи тъоу. коурѫцаще моул-

---

Glas 8, slava. Slava Tatălui şi Fiĭului şi D*u*hului sf*â*ntŭ, uşa de pocăinţă deschişe-ne, de viĭaaţă dătătoare; mărecă amu sufletolu mieu cătrâ besérecа sf*in*ţieei tale, besérecа noas*t*ră, truporerorŭ curâţiré de toate spurcâcĭurile; însă cătŭ efştinŭ curăţitorĭu şi ogoditorĭu şi milosirdu, şi aco*m* şi purure în vecĭla de vécu la spâsănie cărare derésă-ne a lui Do*m*neḑeu nâscătore; în [s]purcăcĭune amu spurcâmu-ne suflctu*l*, în păcate şi în părăsire amu lăcoitŭ, totŭ *cére*m a ta rugăcĭuné să ne izbâvéscâ de toată necurăţiĭa.—*Glas* 6. Miluĭa*şte*-ne, Do*m*ne, după mare milosté ta şi după mu*l*tu*l* eştinsugului tău; miluĭaşte noi, multu*l* a loru méle lacrâmi; cugetat'a*m* întru menté; tremoraĭu în frica ta, ḑi de gĭudeţu; însă ne nădăjdoi*m* milostiei du*l*ce-ogodeei tale; ca D*a*v*i*du strigă: miluĭaşte-ne, Do*m*ne, dopă mare miluste ta şi după mu*l*tu*l* eşti*n*sugului tău; curâţĭaşte mu*l*tu*l* greşaleloru

тоуλ грѣшалелорȣ ноастре:—слава. глас. в҃. дерептȣ ап[
рѡгѫм моуλтоу милостивь домноуλ. коурѫцѣще моуλтȣλ [
кателорȣ ноастре: и҃ н҃ нѣ. дерептȣ а λȣи домнезеȣ. нѫс[
тѡарѣ рѡгѫм моуλтоу милостивь доноуλ. коурѫцѣще тѡ[
грешалелорȣ ноастре. ши милȣаще нои:—милȣаще нои д[
не. допѫ маре мила та ши допѫ моуλтолȣ ещинсоугȣ
220. тъȣ коурѫцѣще тоате грешалеле ноастре. | ши милȣа[
нои:. Iсоус ѫвисе*) деѫ мормѫнтȣ. коум зисе маинте.
221. дърȣи лȣме коу маре месерѣре: |

*) Aci la margine adaus: глас.

---

noastre!—Slava, glas 2. Dereptu ap*osto*lî rogâ*m* mu*l*tu-milostivŭ D
nu*l*, curâţéşte mu*l*tu*l* pâcateloru noastre иинѣ (şi acuma?). Derep
lui Do*m*neḑeu nâscâtoaré, rogâ*m* mu*l*tu-milostivŭ Donu*l*, curâţ
toate greşaleloru noastre şi miluĭaşte noi; miluĭaşte noi, Do*m*ne, d
mare mila ta şi dopâ mu*l*tolu eşti*n*sugului tău; curâţéşte toate
şalele noastre şi miluĭaşte noi! Isu*s* învise deîn mormântu, cu*m*
mainte, şi dărui lume cu mare meserére ....

NOTANDA.

---

1. finalul *u* întreg: милѡсирдȣ (218), вѣкȣ (219), соуфлетолȣ (218), џюдецȣ (219), лмȣ [лъкоить] (219), Давидȣ (220), грѣшалелорȣ (220), грешалелорȣ (220), дерептȣ (220), моуцтȣ (220), пѫкателорȣ (220), моуцтолȣ (220), мормѫнтȣ (221), лѡрȣ (219).

2. confusiunea între *o* şi *u*:

o pentru *u*: соуфлетолȣ (218), акѡм (219), треморлю (219), нѫдъждоим (219), допѫ' (220, şi tot acolo: дȣпѫ), моуцтолȣ (220), рѡгѫм (220 de 2 orĭ), трȣпорерѡрь (218), лъкоить (219).

u pentru *o*: милȣсте (220).

3. *e* pentru *-ĭ*: дескише-[не] (218);

ѣ pentru *-e-*: грѣшалелорȣ (220, şi tot acolo: грешалелорȣ);

ĭ pentru *ă* după *s*: милѡсирдȣ (218);

ы pentru *ĭ*: апостолы;

ă pentru *-e-*: спѫсъніе.

4. *oa* redus la *o*: домне voc. (219, 220), нѫскѫтѡре (219, dar 220: нѫскѫтѡарѣ).

5. *aa*=lungul *a*: вїаацѣ (218)=*viĭaaţă*.

6. alte particularităţĭ vocalice:

дєѫ (221);
ментѣ (219);
дерептꙋ (220):
дерѣсъ (219):
мїеꙋ (218).

7. *n* între vocale trecut în *r*: мърекѫ (218), спꙋркѫчюриле (218);
n conservat: поурꙟчюне (219), роугьчюнѣ (219).

8. ѕ=*dz*: домнеѕеꙋ (219, 220), ѕи (219), ѕисе (221);
ꙁ=*z*: изꙁѫвѣскѫ (219).

9. *-ft-* trecut în *-şt-*: ещинсоугꙋлꙋи (219, 220)=*eftinşugului*, unde în acelaşĭ timp, prin dissimilaţiune cu *ş* din noul *şt*, anteriorul *ş* a trecut în *s*;
-ft- trecut în *-fşt-*: ефщинь (218);
cfr. trecerea luĭ *n* în *r* şi tot-o-dată în *nr*, adecă:

n : r : nr : : f : ş : fş.

aceste fenomene sînt absolutamente de aceïaşĭ natură cu trecerea, la Moldovenĭ şi 'n unele graĭurĭ române din Transilvania, a luĭ *pi* în *ki* şi 'n *pki*, precum şi a luĭ *bi* în *ghi* şi 'n *bghi*, de ex.:

lupĭ=lukĭ=lupkĭ,
copil=cokil=copkil,
stupină=stukină=stupkină,
bine=ghine=bghine,
cerbĭ=cerghĭ=cerbghĭ etc.;

d. Lambrior s'a silit a petrunde, dar n'a reuşit a înţelege acest interesant fenomen, pe care 'l explică—nu scim cum—prin trecerea luĭ *ĭ* (*j*) în guturală şi apoĭ disparіţiunea labialeĭ;[1])

causa fenomenuluĭ este pur şi simplu co-existinţa în localităţĭ învecinate a formelor diverginţĭ *copil* şi *cokil*, *bine* şi *ghine*

1) Lambrior, *Du traitement des labiales p, b, v, f dans le roumain populaire*, in *Romania*, 1877, p. 445—6 — cfr. Gaster, in *Zeitschr. f. romanische Philologie*, t. 2 (1878), p. 190.

etc., de unde—prin incertitudinea de a sci, care din doă să fie cea maĭ bună—poporul le împacă printr'o a treïa formă de compromis: *copkil=copil+cokil*, *bghine=bine+ghine*;

întindênd dară proporţiunea de maĭ sus, noĭ putem ḑice cu o certitudine matematică:

n : *r* : *nr* :: *f* : *ș* : *fș* :: *p* : *k* : *pk* :: *b* : *g* : *bg*....

este absolutamente unul şi acelaşĭ fenomen;[2])

cf. maĭ jos p. 223—4.

10. alte particularităţĭ consonantice:

трȣпорерѡрь (218);

џюдецȣ (219);

доноул (220)=*domnul*, probabilmente printr'o scăpare din vedere grafică;

de asemenea în поуркѫчюне (219)=*spurcăcĭune.*

11. omisiunea articluluĭ postpositiv femeesc: милȣсте [та] (220), [дѫрȣи] лȣме [коу] (221).

12. articulare de prisos: [а та] роугьчюнѣ (219), [а лȣи домнезеȣ] нѫскѫтѡрѣ (220).

13. antipatia articluluĭ postpositiv pentru adjectiv: маре мила та (220), милостивь домноул (220 de 2 orĭ).

14. genitivo-dativ femeesc cu *eei-*: сфинцїеей (218), ѡгѡдеей (219);

cu *-iei*: милостией (219).

15. perfect arcaic: ꙟвисе (221), дескише (218)=*deschişĭ.*

16. cuvinte compuse: доулче-ѡгѡдеей (219), моултоу-милостивь (220 de orĭ).

17. acusativ fără *pre:* милȣаще нои (219, 221).

18. genitiv după *mult* şi *tot*: моултоул ещинсоугȣлȣи (219, 220), моултолȣ ещинсоугȣлȣи (220), моултȣл пѫкателорȣ (220),

---

[2]) Despre acest interesant fenomen, pe care'l numesc *syllexis*, eŭ vorbesc pe larg în a mea *Enciclopediă linguistică,* actualmente sub presă.

тwате грешалелорꙋ ноастре (220, dar tot acolo şi: тоате грешалеле ноастре).

19. metatesa sintactică: моултоул а лwрꙋ мѣле лакрꙑми (219) =*a lacrămilor mele.*

20. *ca* pentru ‹cum›: ка Давидꙋ стригъ (219).

21. амꙋ (218), cf. maĭ sus p. 199, No. 38.

22. маинте (221)=‹maĭ 'nainte›.

23. месерѣре (221), vedĭ maĭ sus p. 166, No. 67.

24. slavisme maĭ insolite: милwсирдꙋ (218), милꙋсте (220), милостиен (219), wгодееи (219).

25. accent urcat: роу́гъчюнѣ (219), рẃгꙑм (220 de 2 orĭ);
accent scădut: тал̀е (219);
accent duplu: ꙋ̏и (219), ѫс̏ъ (218), т̏ꙑꙋ (220);
accent pe monosilabe: ш̀и милwсирдꙋ (218), ш̀и акwм (219).

26. *paieric:*
покꙑин'цъ (218), ещин'соугꙋлꙋи (219), спꙋр'кꙑчюриле (218), милwсир'дꙋ (218), дереп'тꙋ (220).

IX.

O PREDICA

— CIRCA 1600 —

O PREDICA

INTRODUCERE.

§ 1. Bucata de maĭ jos, fiind pusă în manuscris între doă bucățĭ măhăcene și tot-o-dată—după cum ne-am încredințat maĭ sus la pag. 213—fiind scrisă la mijloc între puncturile de timp când s'aŭ scris ele înseșĭ, adecă după fragmentul liturgic de pe la 1600 și înainte de predica dela 1619, este maĭ mult decât probabil că s'a compus și ea în vre-un sat nu tocmaĭ departe de Măhacĭu, căcĭ altmintrea ar trebui să presupunem o călătoriă pré-lungă înainte și 'ndărît pentru bietul caiet de vr'o 15 foĭ, pe care popa Grigorie, umplênd paginele cele albe dela sfîrșit, l'a legat apoĭ la un loc cu alte manuscrise ale sale.

Iată de ce vom publica anume aci, între «Texturĭ măhăcene», acéstă bucată, deși prin limbă ea diferă de ele cu desăvîrșire: nu preface nicĭ o dată pe *n* între vocale în *r*; nu cunósce pe ѕ=*dz*, ci numaĭ pe з=*z*; nu are preferință pentru щ, ci maĭ mult pentru ж; nu confundă pe *o* cu *u* etc.

Se va întreba cine-va, dacă nesce asemenĭ deosebirĭ fonetice puteaŭ exista între doă localitățĭ apropiate? Noĭ credem că nu *puteaŭ*, ci *trebuĭaŭ* să existe. In adevăr, numaĭ prin contactul Măhăcenilor cu sate române fără *r*=*n* saŭ fără *dz* se explică transițiunea de compromis *n*=*nr* saŭ conservarea luĭ

n în unele cuvinte ca *scaunul*, *mănie* etc., precum şi şovăirea între s şi z, pe care o vedem la elevul luĭ popa Grigorie de sub No. II.

Maĭ pe scurt, regiunea Măhacĭuluĭ formà ca un fel de oasis dialectic, apărat de suflul din afară în curs de secolĭ prin posiţiunea sa topografică, precum am constatat'o maĭ sus în Introducerea generală: dar care cu încetul, rărindu-se pădurile de'npregĭur, a fost adus pe nesimţite a se nivela şi el, din ce în ce maĭ mult, cu cea-l'altă Romănime dintre rîurile Arieş şi Mureş.

Acéstă nivelare se pare a se fi început abia pe la finea secoluluĭ XVI.

§ 2. Orĭ-unde să se fi scris, textul de maĭ jos este fórte interesant.

Ca şi Catechismul dela 1560, el nu cunósce aprópe de loc pe finalul *u* întreg; dar alăturĭ cu acéstă modernisare ne întimpină pe neaşteptate arcaismele cele maĭ remarcabile, ca *ĭuo* ‹unde›, şi altele.

Apoĭ este de ajuns a arunca o cătătură asupra textuluĭ, pentru a ne convinge, că avem de'naintea ochilor nu o simplă traducere, ci o compunere originală, o predică improvisată, în care autorul, nu îndestul de cărturar, se repetă necontenit, deşi pe icĭ-colea o observă el-însuşĭ şi şterge ceĭa-ce scrisese.

Literele sînt fórte urîte. Forma luĭ ч séměnă maĭ mult cu francesul ç.[1]) Pentru н se pune pretutindenĭ latinul N, ca şi'n unele crisóve vechĭ din Moldova şi din Ţéra-Romănéscă, ba une-orĭ şi 'n paleografia curat slavică.

Despre altele—veḑĭ maĭ la vale Notanda.

1) Intocmaĭ ca al doilea ч dela 1143 în Episcopus Sabas, *Specimina palaeographica codicum slavonicorum*, Moscva, 1863, Supplem. tab. VIII.

ZISE DOMNUL...

Зисе домнѡул. кьндь ва вени фїюл ѡменескь. диꙟтроу
слава са. ши тоци сфнцїи. ꙟџеры коу ель. ꙟтрȣ щирѣ а
тоате лимбиле. ши а тоатѫ лоумѣ. ꙟтрȣ ӡȣа де жоудець.
атоунче коу трȣпоул. ши коу соуфлетоул сьнѫтошь ста-
вօрь. ꙟнаинтѣ лоу хс. сѫ дѣ рѫспȣꙟсь. чинешь де пѫка-
теле сале де чѣла че аȣ лоукрать коу трȣпоул сьȣ. дечи
чеа че аȣ юбить дȣмнеӡеȣ. асȣпрѫ де готь кь порѫнчителе
лоу доумнеӡеȣ таре лѣȣ циноуть. ши воа кȣџетелорь сале.
221. бирȣитȣ | ꙟ сине. ши аȣ пьрѫсить тоате рѣлеле. ши по-
рѫнчителе лоу дȣмнеӡеȣ таре лѣоу циноуть ꙟ виаца са
ꙟтрȣ тоатѫ лѣџѣ лȣ дȣмнеӡеȣ. ши аȣ сьврьшить крединцѫ
кȣратѫ. ши ньдѣждѣ дерѣптѫ ши ꙟ ибосте десьврьшить.
трекȣт-аȣ дин ачаста лȣме. ачеа вѡр ста тоци дѣдерѣпта

Zise Domnul: căndŭ va veni fiiul omenescŭ diîntru slava sa și toți sfinții îngerî cu elŭ întru știré a toate limbile și a toată lumé, întru zua de județŭ, atunce cu trupul și cu sufletul sănâtoșŭ sta-vorŭ înainté lu Hs. să dé râspuînsŭ cine-șŭ de pâcatele sale de céľa ce au lucratŭ cu trupul său. Deci ceľa ce au ľubitŭ Dumnezeu asuprâ de totŭ, că porâncitele lu Dumnezeu tare léu ținutŭ, și voľa cugetelorŭ sale biruitu în sine, și au părâsitŭ toate rélele, și porâncitele lu Dumnezeu tare léu ținut în viľața sa întru toată légé lu Dumnezeu, și au săvrășitŭ credință curată și nădéjde deréptâ, și în iboste desăvrășită trecut'au din aclasta lume, aceľa vor sta toți

лȣ х҃с. дечи ѕиче кь вѡр ста чине кȣм аȣ кьщигать. кȣ
каци дать к҃ȣ порѫнчитѫ ꙟтрȣ дхь. ачелора ва ѕиче х҃с
веници бл҃свицїи татѫлȣи мїеȣ. де добѫндици чѣла че-
гьтите воаѡ. ꙟпьрѫцїа черюлȣи. ꙟкь диꙟ токмала лоумїеи
ши ачїишь ꙟтроу клипитоул ѡкюлоуи. тѡци дерепцїи ко
222. сȣфлетоуль. ши троу[поу]ль ста-ворь. ꙟтроу ꙟ|пьрѫцїа че
рюлоуи. тоци вѡрь ста. чинешь коу месерѣрѣ са. че аст
гѣтить лѡр ꙟ вечїа вѣкоулȣи. ши амѡу дѣчїа кȣ боукȣрї
несфрьшитѫ. бȣкȣра-се-ворь. ши амȣ дѣчїа грѣцѫ де ни
менила нȣ ворь авѣ. нече ѡ мѫхнире. че ноумаи чѣла ꙟтр
чѣла боукȣрїи ши веселїи. ꙟтроу нетрекȣцїи вѣчи фьрѫ д
доурѣре. нече дьнѫѡарѫ. арѫ тѡци чеа че ꙟтр'ачѣста лȣм
де дȣмнеѕеȣ ноу сѣȣ темоуть. ши порѫнчителе лоу доумнеѕе
н'аȣ сокѡтить. оурѫте лаȣ (оурѫт ле аȣ?) фѡсть. ши а л
аскоулта. ши лѣџѣ лȣ доумнеѕеоу н'лоу юбить ꙟн чѣст
лȣме. фьрѫ крединцѫ коуратѫ. ши фѣрѫ нѫдѣжде дерѣпт
223. ши тоате похтеле троупȣлоуи н'аȣ пѣрѫсить. | ачеа тѡц
коу сȣфлетоул. ши коу троупȣль ста-вѡр дѣстѫꙟга лȣ х҃с
ачеа ѕѫчѣ-ворь жѡсь. ꙟтроу локоул чела де плѫꙟџере.
фѡкоуль чела мареле чела че ва арде ачѣста лоуме. ко

---

déderépta lu Hs.; deci zice că vor sta cine cum au căştigatŭ; cui ca
(?) datŭ cu porâncită întru duhŭ, acelora va zice Hs.: veniţi, blagoslovi
loviţii tatălui mieu, de dobândiţi célla ce-s gătite voao, înpărăţii
ceriului, încă diin tocmiala lumiei. Şi aciişŭ întru clipitul ochiulu
toţi derepţii cu sufletulŭ şi trupulŭ sta-vorŭ, întru înpărăţiia ceriu
lui toţi vorŭ sta cine-şŭ cu meseréré sa, ce iaste gătită lor în veci
vécului, şi amu décia cu bucurie nesfrăşită bucura-se-vorŭ, şi am
décia gréţă de nimenilla nu vorŭ avé, nece o mâhnire, ce numai cé
lla între célla bucurii şi veselii întru netrecuţii véci, fără de durér
nece dănăoară. Iară toţi ceia ce într'acésta lume de Dumnezeu n
séu temutŭ şi porâncitele lu Dumnezeu n'au socotitŭ, urâte l'au (u
rât le-au ?) fostŭ şi a le asculta, şi légé lu Dumnezeu l'au iubit
în césta lume, fără crediuţă curată şi fără nădéjde deréptă, şi toat
pohtele trupului n'au părăsitŭ, aceia toţi cu sufletul şi cu trupulŭ sta
vor dé-stâinga lu Hs., aceia zăcé-vorŭ josŭ întru locul cela de plâ
îngere, în foculŭ cela marele, cela ce va arde acésta lume cu toat

тоатѫ бȣнѫтатѣ еи чѣа дешарта. ачелора ва ѕиче тоутȣ-
рѡрь хс. кȣ гласъ маре де оурџїе фърѫ де мѫсȣрѫ. дȣчеци-
вѫ дела мине блѫстемацилѡр. де татѫль мїеȣ. ꙟ фокоул
де вѣкь. чела че асте гътить дракȣлȣи. ши ꙟџерилѡр лȣи.
аȣ еȣ фокоул доарь-ль гътисе воаѡ. ба ноу-л гътисе воаѡ.
че-ль гътисе дракȣлȣи ши ꙟџерилѡр лоуи. че приꙟсеть нѫ-
224. равȣль дракȣлȣи. ши ꙟтрȣ | ель в'аци деѕмїердать. арѫ але
мѣле ньравоуре оурѫтоу-лѣци. ши лѣци лепѫдать. че аци
ꙟдоулчить нѫравȣл дракȣлȣи. ши ꙟтрȣ ель в'аци деѕмїердать
че асте нѫравоул дракȣлȣи.*) мърїиле ши сълтѫтоуриле. ши
ѕбїарѫтеле ши данцоуреле. ши беџїиле. ши коурвїиле. ши
лѫкомїиле. ши оучидериле. ши вражбеле. ши пърѫле. ши
минчюниле. ши фъцѫриле. ши неспȣнериле. ши немилеле. кь
тоть ѡмȣль чела че аша фаче. кѣмѫ-се сѡць ши ръпаоусь
дракȣлоуи. ши ꙟџерилорь лȣи. ачеста кȣвѫнть дѣка-л ва ѕиче
хс. ачеа тоци диниѡарѫ. кȣ троупȣль. ши кȣ сȣфлетоул
225. лепъда-се-вѡр депреоунѫ. ꙟ фокоул чела мареле. | ꙟ льоунтрȣ
ꙟтрȣ адь. де нѫпраснѫ. кьть ꙗсте клипѣла ѡкюлȣи. дечи аколо
ꙟ льоуньтроу. ꙟтрȣ адь ꙟтȣнѣрекоул алес фи-ва кинь коумплить

*) Aci urmézâ doâ şirurĭ, pe carĭ autorul le-a ştera apoĭ cu desâvirşire.

---

bunâtatĕ ei céla deşarta. Acelora va zice tuturorŭ Hs. cu glasŭ mare de urgie fârâ de mâsurâ: duceţi-vâ dela mine, blâstemaţilor de tatâlŭ mieu, în focul de vécŭ cela ce ĭaste gătitŭ dracului şi îngerilor lui. Au eu focul doară-lŭ gătise voao? ba nu-l gătise voao, ce-lŭ gătise dracului şi îngerilor lui; ce priînsetŭ nâravulŭ dracului şi întru elŭ v'aţi dezmierdatŭ, ĭarâ ale méle nâravure urâtu-léţi şi léţi lepâdatŭ, ce aţi îndulcitŭ nâravul dracului şi întru elŭ v'aţi dezmierdatŭ. Ce ĭaste nâravul dracului? mâriile, şi sâltâturile, şi zbiĭarâtele, şi danţurele, şi beţiile, şi curviile, şi lâcomiile, şi uciderile, şi vrajbele, şi pârâle, şi minciunile, şi fâţârile, şi nespunerile, şi nemilele; câ totŭ omulŭ cela ce aşa face, chémâ-se soţŭ şi râpausŭ dracului şi îngerilorŭ lui. Acesta cuvântŭ déca-l va zice Hs., aceĭa toţi dinioarâ cu trupulŭ şi cu sufletul lepâda-se-vor depreunâ în focul cela mareĭe, în lâuntru întru adŭ, de nâprasnâ câtŭ ĭaste clipéla ochĭului; deci acolo în lâunâtru întru adŭ, întunérecul ales fi-va, chinŭ cumplitŭ şi durére nespusâ;

ши дȣрѣре неспȣсѫ. кь аколѡ варе–че вери симци. ши варе –че вери аоүѕи. тѡтȣ–цї е оүрѫть. ши де тотȣ те ꙟгро-ѕещи. ши варе–че вери атинџе. саȣ се ва атинџе де тине де тоате те ватьми. кь адоүл ꙗсте плинь де амарь фїер-бинте. ши дȣрѣре фьрѫ сѣмѫ. кь аколо сьнть тоате мȣн-чиле мȣнчилѡр ши ꙟтȣнѣрекоүл маре нелȣминат нече ди-нѫоарь ши перире нетрекȣтѫ ꙟ вечїѧ вѣкоулȣи аколо ꙗсте џерь рѣче... ȣне*) ши пȣтоаре нерьбдать ши вїермїи неадȣр-мици ши ꙟтȣнѣр[е]кь грѡсь че те поци рѫѕима де ель.
226. ши цивле|те. шиципете де ѡмини дѣ ноү ле пȣтѣрѣ спȣне атȣнче ва принде а ципа соуфлетȣль. диꙟ мѡүꙟкѫ пре троупȣль сеȣ–шь. ши ва ѕиче кътрѫ ель. ꙗни амоү астѫѕи юѡ–ць сьнтоү цїе мѫндрїиле тале. ши деѕмїерѕїиле тале. ꙗни амоү юѡ цї–е лѫкомїѧ. ши скоүмпїѧ. коү мѫꙟкѫриле чѣлѧ ꙟтре чѣлѧ. кȣ коүкȣрїи[л]е. ши веселїиле. чѣлѧ мариле. ши тоате подѡабеле тале. ши комѡриле-[ц]и. ши сѡцїа та чѣѧ юбита де ачѣста лоуме. чѣѧ че тоү коү нȣшїи. фоарте те деѕмїердаи де пре ѕеȣ те пьрѫсирѫ тине тоци ши трекȣрь ка ȣмбра ши адекь амȣ акмоү ачеѧ де синешь стаоү е тине

*) Un cuvînt nedescifrabil.

---

că acolo vare-ce veri si*m*ți și vare-ce veri auzi, totu-ți e urâtŭ și de totu te îngrozești, și vare-ce veri atinge sau se va atinge de tine, de toate te vatămi; că adu*l* ĭaste plinŭ de amarŭ fierbinte și durére fără sémă; că acolo săntŭ toate muncile muncilo*r*, și întunérecu*l* mare neluminat nece dinăoară, și perire netrecută în veciĭa vécu*lui*; acolo ĭaste gerŭ réce . . . . . și putoare nerăbdată și viermii neadurmiți și întunérecŭ grosŭ ce te poți răzima de elŭ, și țivlete și țipete de omini dé nu le putéré spune. Atunce va prinde a țipa sufletulŭ diîn muîncă pre trupulŭ seu-șŭ, și va zice cătră elŭ: ĭani amu astăzi ĭuo-țŭ săntu ție mândriile tale și dezmierziile tale? ĭani amu ĭuo ți-e lăcomiĭa și scumpiĭa cu mâincările célé între céliĭa, cu bucuriile și veseliile céliĭa marile, și toate podoabele tale, și comorile-ți, și soția ta céĭa ĭubita de acésta lume, céĭa ce tu cu nușii foarte te dezmierdai? de pre zeu! te părăsiră tine toți și trecură ca umbra, și adecă amu acmu aceĭa de sineșŭ stau, e tine părăsiră toți,

пьрѫсирѫ тоци. ши тѣи ꙟплȣть плинь де амарȣл адоулȣи.
227. ши адекѫ доупѫ лȣкрȣреле тале | плѫтѣще-ци-се. ши ва
ѕиче соуфлетоул кьтрѫ трȣпь блѫстематѫ фïе врѣмѣ чѣа
че нои ꙟтрȣ а нѣмь ꙟпреȣнать блѫстемаци сь фïе ши
пѫринцïи нощри чеа че нѣȣ нѫскоуть кȣмоу е[и] спре бȣнѫ-
татѣ лȣи доумнеѕеȣ нȣ нѣȣ ꙟвьцать. блѫстемате фïе тоате
ѕилеле чѣлѣ че нои ꙟтрȣ але амь вись депреоунѫ. атоунче
ва ѕиче троупоул кьтрѫ сȣфлетоул сьоу. блѫстемать фïи
ши тȣ сȣфлете дерепть че тоу мïе ꙟгѫдȣиши а фаче рьоу
щïиндь тоу мïне стрьвь ꙟпоуцить ши поутрежоуне. блѫ-
стемате фïе тоате ѕилеле чѣла че нои ꙟтрȣ але амь вись
228. депре|оунѫ. кь аȣ фость сь нȣ-ми ꙟгьдоуещи. че аȣ фѡсть
сь мѫ деспоуи коумȣ-ши деспоуне ѡ доамнѫ роба са. кȣ
фрикѫ ши аша нои депреоунѫ н'амь вроуть пери. атȣꙟче
драчïи апȣка-и-ворь ачеа че аȣ ꙟблать рѫȣ дѣȣ перить кȣ
кыѡть маре. ши кȣ кыноуль чела че е скрись маинте ши
коу кыноул адȣлоуи. кь тоть ѕикьндȣ-ле кȣ моульть амарь
сь-и батѫ ши дѣчеа-и ворь гони. спѫргѫндȣ-и коу киноуль
чела мареле. оучигѫндоу-и кȣ оучидериле чѣлѣ че н'аȣ
моарте. ши арѕѫндȣ-и кȣ кьрбоуни вïи де фокь. не-

și téi înplutŭ plinŭ de amaru*l* adului; și adecâ dupâ lucrurele tale plâtéște-ți-se. Și va zice sufletu*l* cătrâ trupŭ: blâstematâ fie vrémé cél̆a ce noi întru l̆a némŭ înpreunatŭ! blâstemați să fie și pârinții noștri cel̆a ce néu nâscutŭ, cumu ei spre bunâtaté lui Dumnezeu nu néu învățatŭ! blâstemate fie toate zilele célé ce noi întru l̆ale amŭ visŭ depreunâ! Atunce va zice trupu*l* cătrâ sufletu*l* său: blâstematŭ fii și tu, suflete, dereptŭ ce tu mie îngâduiși a face rău, știindŭ tu mine strâvŭ înpuțitŭ și putrejune! blâstemate fie toate zilele cél̆l̆a ce noi întru l̆ale amŭ visŭ depreunâ! că au fostŭ să nu-mi îngădu-ești, ce au fostŭ să mâ despui, cumu-și despune o doamnâ roba sa: cu fricâ; și așa noi depreunâ n'amŭ vrutŭ peri! Atuînce dracii apu-ca-i-vorŭ acel̆a ce aŭ înblatŭ râŭ, déu peritŭ cu kîotŭ mare și cu kinulŭ cela ce e scrisŭ mainte și cu kînu*l* adului, că totŭ zicându-le cu multŭ amarŭ să-i batâ, și décel̆a-i vorŭ goni, spârgându-i cu chinulŭ cela marele, ucigându-i cu uciderile célé ce n'au moarte, și arzându-i cu cărbuni vii de focŭ nestinși, mestecându-i în râșinâ cu

229. стинши местекжнд8—и ꙟ ржшинж к8 пїатрж поу|чωасж. ши
топинд8—и ꙟ арџинть ши ꙟ аоурь ши ꙟ чюаи. ши ꙟ а-
раме. адьпжндоу—и коу ачѣла ꙟ лωкь де бѣре ꙟ киноуль
чела мареле. фьрж милж моунчиндоу—и кь пьнж а8 фωсть
ꙟ воа са н'а8 вроуть сь к8носкж доумнеѕе8. ши лѣџѣ л8и
фостоу—в'а8 оурьтж сь вь ꙟтоарчеци ши сь аци вроуть віе
ꙟ вечїа вѣк8л8и пре чѣстж л8ме. ꙟкж н'аци вроуть пьржси
нжравоуриле тр8поул8и. чѣла рѣлеле. кариле сьнть ньравоу-
риле тр8п8лоу[и] чѣл[а] рѣлеле. мьрїиле троуфеле мжнїиле
оучидериле. коурвїиле. ꙟкоуреле. сжлтжтоуриле. кьнтечеле
230. коу чиꙟпои. гласвриле. бец[ї]иле. оурџїиле. клеветеле. | ши
тоате ересоуриле. чѣла рѣлеле. дескжнтечеле. фармечеле. вря-
жиле. м[и]нчюниле. ши фоуртоушаг8риле ши ꙟшьлжчюниле.
ши фьртжчюниле недерѣпте. ачеа каде—ль—се. сь се моу-
ꙟчѣскж коу маре кынь ꙟ вѣчи нетрекоуци. ши неслωбωѕнци.
нече диниωарж дерепть ачѣа тωци крещинїи сь се пречѣ-
пж. коувьнт8л8и л8 х҃с. чела че се ѕиче ꙟтр8 сф҃нта еуг҃лїе:.

231. ла Б8лд8рь Некола а8 дать м҃а к҃ л҃.

---

piíatrâ pućoasâ, și topindu-i în argintŭ și în aurŭ și în cíuai și în arame, adăpându-i cu acélía în locŭ de bére în chinulŭ cela marele; fărâ milâ muncindu-i, că pânâ au fostŭ în voía sa n'au vrutŭ să cunoscâ Dumnezeu, și légé lui fostu-v'au urâtâ să vă întoarceți, și să ați vrutŭ vie în vecíía vécului pre céstâ lume, încâ n'ați vrutŭ părâsi nâravurile trupului célía rélele. Carile săntŭ năravurile trupului célía rélele? măriile, trufele, mâniile, uciderile, curviile, încurele, sâltâturile, căntecele cu ciînpoi, glasurile, bețiile, urgiile, clevetele și toate eresurile célía rélele, descântecele, farmecele, vrâjile, mincíunile și furtușagurile și înșălâcíunile și fărtăcíunile nederépte, aceía cade-lă-se să se muîncéscâ cu mare kînŭ în véci netrecuți și neslobozíți nece dinioarâ; dereptŭ acéía toți creștinii să se precépâ cuvăntului lu Hs. cela ce se zice întru sfănta ev*anghe*lie.

La Buldurŭ Necola au datŭ . . . . . ?

NOTANDA

1. finalul *u* nu e întreg nicăirĭ, afară de: кȣмоу (228), тотȣ (226), сьнтоу (227), вирȣнтȣ (221).

2. finalul ь=*ŭ* usurpéză locul luĭ *-i* după *ș*: сьнжтошь (221), чинешь (221, 223), ачїнишь (222), синешь (227), сеȣ-шь (227);

după *ț*: [ю-]ць [сьнтоу] (227);

în patru casurĭ lipsesce chĭar ь=*ŭ*, deşi ultima consónă nu e scrisă d'asupra rînduluĭ: дѣка-л [ва ӡиче] (225), [ѧтȣнѣрекоул] алес (226), [маре] нелȣминат (226), кȣм [аȣ кьщигать] (222).

•3. ѧ întrebuințat ca vocală nasală în interiorul cuvîntuluĭ: мжѧкжриле (227), плжѧџере (228) диѧтроу (221), ржспȣѧсь (221), стжѧга (228), приѧсеть (224), моуѧкж (227), моуѧчѣскж (231), атоуѧче (229), чиѧпои (230);

диѧ (222, 227), dar şi дин (222).

4. ы pentru *i*: ѧџеры (221), кыть (229), кынь (231), кыноуль (229 de 2 orĭ, şi tot acolo: киноуль).

5. -їе-, -їа- din *-e-*: мїеȣ (222), ӡвїаржтеле (225), фїербинте (226), пїатрж (229), деӡмїердать (225 de 2 orĭ), деӡмїерӡїиле (227), деӡмїердаи (227).

6. confusiunea între -*e*- şi -ѣ-: чеа че (221) şi чѣа (227) etc.;

-*i*- pentru -*e*-: wмини (227).

7. *oa* redus la *o:* wмини (227), кѫноскѫ (230), роба (229).

8. forme divergințĭ: дьнѫwарѫ (223), диниwарѫ (225, 231) динѫоарь (226);

дѣчїа (223) şi дѣчеа (229) etc.

9. alte particularitățĭ vocalice:

дѣка (225);

нече (223, 225 etc.);

сѣѫ [темоуть] (223);

дерѣптѫ (222, 223), дѣдерѣпта (222), дерепцїи (222), д... репть (228) etc.;

каде-ль-се (231)=‹cade-li-se›;

ѕѫа (221).

10. predilecțiune pentru ж, nu џ: жоудець (221), жи... (224), поутрежоуне (228).

11. nicăirĭ ѕ, ci numaĭ ѕ, cfr. maĭ sus p. 223.

12. *vare* pentru actualul *orĭ:* варе-че (226 de 3 orĭ) *orĭ-ce.*

13. *r* nemuĭat în вери (226 de 3 orĭ)=*veĭ.*

14. коу нѫшїи (227)=‹cu înşiĭ›, cfr. t. 1, p. 411.

15. *sînt* redus la *s*: че-с гьтите (222).

16. dupla articulare în construcțiunea substantivuluĭ cu a... jectivul: ересѫриле чѣла рѣлеле (231), фwкоуль чела мареле (22... 225), бѫнѫтатѣ еи чѣа дешарта (224), веселїиле чѣла мари (227), свцїа та чѣа юбита (227), киноуль чела мареле (22... 230), нѫравоуриле трѫпоулѫи чѣла рѣлеле (230 de 2 orĭ).

17. pentru articlul *al:* але мѣле ньравоуре (225).

18. articularea luĭ ‹nemo›: нименила (223).

19. genitivo-dativ femeesc cu -*iei:* лоумїеи (222).

20. лоу доумнезеȣ (221, 222 de 2 orĭ), лоу Христос (221, 222, 224), şi numaĭ odată: лȣи доумнезеȣ (228).

21. pluralul cu *-ure:* нъравоуре (225), данцоуреле (225), лȣкроуреле (227).

22. dela infinitivul arcaic а віе (230)=„lat. *vivere*", perfectul: амъ висъ (228 de 2 orĭ).

23. infinitivul cu *-ere-*: дѣ ноу ле пȣтѣрѣ спȣне (227).

24. imperfectul compus cu *vrut:* съ аци вроутъ віе ꙟ вечїа вѣкȣлȣи пре чѣстѫ лȣме, ꙟкъ н'аци вроутъ пъръси нѫравоуриле (230)=„dacă *trăiaţĭ* (saŭ: *aţĭ fi trăit*) o eternitate în acéstă lume, totuşĭ *nu părăsiaţĭ* (saŭ: *n'aţĭ fi părasit*) năravurile", unde tot o-dată съ=„daçă";
н'амъ вроутъ пери (229)=„nu periam" saŭ „n'am fi perit";
cf. t. 1, p. 428 No. 79.

25. perfect arcaic: приꙟсеть (224)=„aţĭ prins".

26. гътисе la 1-a pers. (224 de 3 orĭ)=*gătisem.*

27. conjunctivul *să* bine distins pretutindenĭ de reflexivul *se*: съ се моуꙟчѣскѫ (231), съ се пречѣпѫ (231) etc.

28. cfr. maĭ p. 61 No. 38.

29. omisiunea verbuluĭ ajutător: воа кȣџетелоръ сале бирȣитȣ (221).

30. propaginaţiunea pronumeluĭ personal: те пъръсирѫ тине (227), коумȣ-ши деспоуне w доамнѫ роба са (229), юw-цъ сънтоу џїе (227), cfr. maĭ jos No. 32;
maĭ remarcabil decât tóte: троупȣл сеȣ-шъ (227)=„corpus suum-suum", cu care cfr. сине-шъ (227), lat. *sese.*

31. pronumele personal pleonastic: ачеста кȣвънтъ дѣка-л ва зиче (225), апȣка-и-воръ ачеа (229), фокоул доаръ-лъ гътисе (224), ачеа каде-лъ-се (231) etc., cfr. maĭ jos No. 35.

32. pronumele relativ pleonastic: фwкоулъ чела мареле чела че ва арде (224), фокоул де вѣкъ чела че асте гътитъ (224),

ωм8ль чела че аша фаче (225), де пѫкателе сале де чѣла че а8 лоукрать (221), кыноуль чела че е скрись (229), пѫринцїи ноцри чеѧ че нѣ8 нѫскоуть (228), unde este tot o dată propaginaţiunea pronumeluĭ personal;

cfr. maĭ jos No. 35.

33. prepositiunea pleonastică: ꙟ льоунтр8 ꙟтр8 адь (226 de 2 orĭ), де пѫкателе сале де чѣлѧ (221).

34. acusativ fără *pre*: сь к8носкѫ доумнезе8 (230), пьрѫсирѫ тине (227), тине пьрѫсирѫ (227), щїиндь тоу мїне (228), ап8ка-и-ворь ачеѧ (229), а8 юбить д8мнезе8 (221).

35. *ce*=‹în care›: врѣмѣ чѣѧ че нои ꙟтр8 ѧ (228), зилеле чѣлѣ че нои ꙟтр8 але (228 de 2 orĭ);

cfr. чѣѧ че тоу коу н8шїи (227)=‹aceĭa cu carĭ tu›, şi: ꙟт8нѣрекь грωсь че те поци рѫзима де ель (226)=‹întunerec aşa de gros încăt...›

36. construcţiunea incorporativă: ап8ка-и-ворь (229), каде-ль-се (231), б8к8ра-се-ворь (223), лепьда-се-вωр (225), плѫтѣще-ци-се (228), фостоу-в'а8 (230) etc.

37. singularul *seŭ* pentru pluralul *lor*: виѧца са (222), воѧ са (230).

38. *cele între cele* servind a exprime ideia de ce-va superlativ: чѣлѧ ꙟтре чѣлѧ боук8рїи (223) мѫꙟкѫриле чѣлѧ ꙟтре чѣлѧ (227).

39. construcţiunea nominativuluĭ cu dativul: ачеѧ каде-ль-се (231).

40. dissimilaţiune sintactică: оурѫтоу-лѣци ши лѣци лепѫдать (225).

41. fraseologiă: глась маре де оурлїе фьрѫ де мѫс8рѫ (224), кинь коумплить ши д8рѣре неспѫсѫ (226), амарь фїербинте ши д8рѣре фьрѫ сѣмѫ (226), сωць ши рьплоусь дракоулоуи (225), ꙟт8нѣрекь грωсь че те поци рѫзима де ель (226), acéstă din urmă frasă cuprindênd o admirabilă metaforă.

42. фъртъчюниле недерѣпте (231)=‘associaţiunĭ perniciόse,, cu *fărtăciune* dela *fărtat*, cfr. t. 1, p. 280 No. 63.

43. маинте (229)=‘maĭ nainte,.

44. *e* cu sens de ‘éră,: е тине пържсиръ (227).

45. *a despune*=‘a stăpîni,: сь мъ деспоуи (229), коумѕши деспоуне ѡ дѡамнъ роба са (229), cfr. maĭ sus p. 87 No. 36 şi p. 165 No. 57.

46. organicul араме (230)=lat. *aeramen*, nu analogicul *aramă*.

47. чюди (230)=‘bronz,, cfr. t. 1, p. 273 No. 36.

48. exclamaţiunea: де пре ȥеѕ! (227), cfr. maĭ sus p. 62 No. 40.

49. асѕпръ де тоть (221)=‘maĭ pe sus de tot,.

50. месерѣрѣ (223), cfr. maĭ sus p. 166 No. 67.

51. адекь амѕ акмоу (227)=literalmente: ‘enim-vero nunc,, cfr. maĭ sus p. 134 No. 59 şi p. 199 No. 38.
амѕ дѣчїа (223 de 2 orĭ)=‘éră d'aci,;
ѧни амоу (227 de 2 orĭ)=‘ĭată dară,, cfr. maĭ sus p. 112 No. 48.

52. *derept*=‘pentru,: дерепть че (228), дерепть ачѣа (231).

53. клипитоул ѡкюлоуи (222) şi клипѣла ѡкюлѕи (226).

54. *făţare*=‘ipocrisiă,: минчюниле ши фьцъриле (225).

55. неспѕнериле ши немилеле (225)=‘nesinceritate şi cruḑime,?

56. *au*=interogativul ‘óre,: аѕ еѕ фокоул доаръ-ль гьтисе (224).

57. *a prinde nărav*=‘a contracta o deprindere,: приѧсеть нъравѕль дракѕлѕи (224);
a prinde=‘a începe„: ва принде а ципа (227).

58. цивлете ши ципете (227).

59. *ïuo*=‘unde’: юѡ-ць сьнтоу ціе мжндрïиле (227), юѡ ці-е лжкомïа (227), cfr. maĭ sus p. 134 No. 57.

60. *glas* cu sens de ‘cântare din gură’: кынтечеле ко чиѫпои, гласȣриле, вецïиле (230).

61. *încură*=‘întrecere la joc’: коурвïиле, ѫкоуреле, сжлтж тоуриле (230).

62. стрьвь (228)=*stărv*, paleosl. стръвь ‘cadaver’.

63. . . *aŭ fost*=trebuĭa’: аȣ фость сь нȣ-ми ѫгьдоуещи, аȣ фость сь мж деспоуи (229)=‘*trebuĭa* să nu-mĭ îngădues ci *trebuĭa* să mĕ stăpânescĭ’.

64. *județ*=‘judecată’: ѕȣа де жоудець (221).

65. *grέță*=‘greutate’: грѣцж де нименила нȣ ворь (223).

66. slavisme: икосте (222), похтеле (223) etc.

67. cuvintele nu sînt nicăirĭ accentate.

68. *paĭericul* figuréză numaĭ în дерѣп'тж (223), dar îl locuesce vocala irrațională în льоунльтроу (226)=*lăunătru*.

APENDICE

LA

„Texturĭ Măhăcene“

DOA FRAGMENTE DIN ARGEȘ

— 1626 —

DOA FRAGMENTE DIN ARGEȘ

INTRODUCERE.

§ 1. Distinsul meŭ elev d. I. Bianu îmĭ comunică doă gmente fórte interesante, scrise românesce pe Evangeliarul vic manuscris de sub No. 258 al Bibliotecei Centrale din curescĭ.

Ele îșĭ vor găsi aci locul cel maĭ potrivit, de óră-ce ne esintă un noŭ fenomen de *syllexis*, pe lîngă cele constatate aĭ sus sub No. IX.

§ 2. Primul fragment e scris chĭar pe scórța manuscrisuĭ; cel-l'alt este intercalat în întru după evangeliul luĭ Mateĭu. Ambele sînt de aceĭa-șĭ mână, adecă tot de «popa Stanlu ot Negrașŭ».

§ 3. Satul Negraș se află în plasa Gălășescĭ din districtul geș la cóstele Musceluluĭ.

Nu e dară de mirare, că în aceste fragmente noĭ întâlnim acelașĭ parasitic *h*, pe care în tomul I îl veḑusem deja în ĭ multe texturĭ de provenință muscelénă [1]).

Comunicațiunea d-luĭ Bianu, prin urmare, întăresce și 'n éstă privință conclusiunile nóstre de maĭ 'nainte.

---

1) t. 1, p. 98, 99, 230.

§ 4. Datul fragmentelor nu póte fi pus la îndoélă, cel puţin al celuĭ de 'ntâiŭ, care indică nu numaĭ anul 7134 (=1626), dar maĭ adaugă şi un eveniment istoric bine cunoscut, anume „aducerea trupuluĭ luĭ Radu-vodă din Moldova de către fiĭu-seŭ Alexandru". [2])

§ 5. Ne vom opri acum un moment asupra fenomenuluĭ syllexeĭ, pe care l'am menţionat maĭ sus în §-ful I şi 'n care se cuprinde principalul interes al celor doă fragmente.

Popa Stancĭul preface pe iniţialul *fi* în *hvi:* хвн, хвне.

Pe iniţialul *fo*, *fă* şi *fe*, el preface în *fv-*, şi odată în *hv-*: фвечоръ, фверь, фвость, хвост.

In limba română în genere, *fi-* nu trece directamente în *vi-*, dar fórte des în *hi-*, ér *hi-* póte să trécă în *vi-*, ca în *viclén* din *hiclén* [3]), adecă *fi=hi=vi*.

Trecerea iniţialuluĭ *f* în *v* de'naintea vocalelor dure este l noĭ tot aşa fără exemplu, ca şi a luĭ *fi-* în *vi-*, dar şi a érăşĭ trecerea luĭ *f* în *h* de'naintea vocalelor dure nu este a normală, întimpinându-ne în *hîd*=lat. *foedus*, *horn*=lat. *furnus* etc., ér *h* în acéstă posiţiune lesne se confundă în gur poporuluĭ cu *v*, ca în *hulpe=vulpe*, *hultóre=vultóre*, *hotru=votru*, *holbură=volbură* etc., adecă *fo,fă=ho,hă=vo,vă*.

Maĭ pe scurt, *fi-* prin *hi-* póte să trécă în *vi-*; *fo-* saŭ *fă* prin *ho-* saŭ *hă-* pot trece în *vo-* saŭ *vă-;* aceiaşĭ transiţ une devine admisibilă pentru *fe-*, dacă *-e-* va fi pronunţat î tr'un mod dur, aprópe ca *-ă-*, după cum îl şi pronunţa d s i g u r popa Stancĭul, de vreme ce scrie фверь=*fără*.

Sciindu-se acuma că syllexa presupune neapărat co-existin formelor fonetice divergințĭ în nesce localităţĭ învecinate — ve maĭ sus pag. 218—, noĭ putem afirma că 'n Argeş, în timp luĭ popa Stancĭul, se ḑicea d'o potrivă pentru „fie" *hie vie*, de unde forma syllectică *hvie*; apoĭ se auḑĭa érăşĭ *fo vost* şi *host*, de unde formele syllectice *fvost* şi *hvost*; de *făčor* şi *văčor*, de unde *fvăčor; fără* şi *vără*, de unde *fvără*.

2) Cfr. Şincai, *Cronica*, t. 3, p. 16, ann. 1626.

3) Cfr. t. 1, p. 436 No. 92.

Formele intermediare *hăčor* şi *hără*, prin carĭ singure se explică *văčor* şi *vără*, dacă ele nu vor fi perit cum-va maĭ 'nainte de a se fi putut desfăşura din ele *hvăčor* şi *hvără*, totuşĭ nu ni le-a transmis popa Stancĭul.

Revenind acum asupra celor constatate la pagina 219, noĭ căpătâm următorul lanţ de forme syllectice:

n: r: nr:: f: ş: fş:: p: k: pk:: b: g: bg:: h: v: hv....

In acest lanţ nu póte să între numaĭ *fv*–, care este o syllexă s ă r i t ă:

$$\underbrace{f = h = v}_{fv.}$$

§ 6. Dacă noĭ însistâm atâta asupra syllexeĭ, causa este că acest important fenomen a scăpat pînă aci cu desăvîrşire din vederea linguistilor.

El constitue o varietate fórte originală a reduplicăriĭ fonetice:

$$nr(r = n) = nn\ ;$$
$$pk(k = p) = pp\ ;$$
$$hv(v = h) = hh \text{ etc.}$$

Cela-ce noĭ am verificat prin şése casurĭ sigure asupra limbeĭ române, s'ar puté descoperi, negreşit, şi 'n alte limbe, maĭ mult saŭ maĭ puţin, împlêndu-se astfel o însemnată lacună în fonologia generală.

Ne vom mărgini a da un singur exemplu.

Ţeraniĭ din Mehedinţĭ întrebuinţéză cuvîntul ‹pétră› sub treĭ forme: *pĭatră*, *tĭatră* şi *ptĭatră*, dintre carĭ trépta cea intermediară *tĭatră* a început să dispară. *Ptĭatră* este o învederată syllexă din *pĭatră*+*tĭatră*. Eĭ bine, în limba elenă ne întimpină formele omerice πτόλεμος şi πτόλις lîngă cele obicĭnuite πόλεμος şi πόλις [4]). De ce óre n'ar fi şi aci o syllexă

4) Cfr. Curtius, *Grundzüge d. griech. Etymol.* [3], p. 453—455, unde se află şi alte exemple analóge, tóte n e e x p l i c a t e.

din πόλις+*τόλις și πόλεμος+*τόλεμος? Nici în limba română trecerea cea prealabilă a luĭ *p* în *t* nu este ce-va normal, dar forma mehedințénă cea derivată *ptiatră* este un fapt positiv, o r e a l i t a t e. Tot așa în elena πτό- lîngă πό- nu ne îndémnă óre de a recunósce perderea unuĭ τό-=πό-?

I.

+ исписахъ попъ станчюлѹ ѿ неграшь | сѫ си щиеи къ с'аѹ прыстьвить преѡтѣса | мариа ла пърѣсими. ꙟ ꙁѹѡал де крьсто поклоненїе. ши аѡ рьмасѹ попа сѫракѹ | ши ꙁ коконии сахира де | ѕ҃і аани ши добра де | г҃ї аании ши воика де ѳ аании ши аггль де и аан ши добрѣ д аи ши марина ѕ аи ши ꙁахарiїи | де три лони много плачит на сего | врѣмѣ ,ꙁрлд | исписах ши а фвость домно алиѯандрѹ воив[о]де ши аѹ морито ши радоло воиводе аточе | . . . оѹ адось морто дела молдова ш[и] хвост . . . ѫть рѫѹх фверь саме.

II.

+ скрис-амь еѹ попа станч[ю]лѹ де рьдоулѹ ачещи крьци дѹпѫ морта мѣхъ сь хви лѹ аггилѹ сѫ хвие поманѫ кь-ми асте фвечорь сь ꙁикѫ вечна емѹ памат.

I.

+ (am scris) popă Stancĭulu (dela) Negrașŭ, să si știci că s'au pristăvitŭ preotésa Marĭla la părésimi în zuoaa de (închinarea crucil), și ao rămasu popa săracu și 7 coconi: Sahira de 16 aaii și Dobra de 13 aaii și Voica de 9 aaii și Agghelŭ *de 8 aai* și Dobré *4 ai și* Marina *6 ai* și Zahariii *de tri loni* (mult plânge pentru acésta). Vrémé 7134 (am scris), și a fvostŭ domno Alixandru voivode; și au morito și Radolo voivode atoce [de l'] ou adosŭ morto dela Moldova, și hvost . . . [hv]ostŭ răuh fveră same.

II.

Scris'am eu popa Stancĭulu de rădulu acești crăți: după mortĭa méhŭ să hvi lu Agghilu să hvie pomĭană că-mi ĭaste fvećorŭ, să ḑică: (fieĭ memoria eternă).

NOTANDA.

1. finalul *u* întreg: Станчюлѹ (de 2 orĭ), рьмасѹ, сърак8, дом-но, морито, морто, Радоло, Ꙗггилѹ, рьдоулѹ.

2. *o* pentru *u:* аѡ [рьмасѹ], лони, домно, морито, морто, Радоло, аточе, адось;

o pentru *a* prin acomodațiune cu *u:* оѹ [адось].

3. лл și ии pentru *a* și *i:* ӡѹѡлл, ллии=*ani* de 3 orĭ, dată лли, de 2 orĭ: ли, cfr. t. 1, p. 34—6.

4. *-ei* pentru *-e:* [сѫ си] цииеи;
-ii pentru *-e:* ӡахариїи;
-i pentru *-ei:* три, ачещи [крьци];
-i pentru *-ie:* [сѫ] хви;
-i pentru *-e* după *s:* [сѫ] си [цииеи];
-e pentru *-ă:* воиводе (de 2 orĭ), саме;
-e- pentru *-ă-:* фверь;
ы=*i*: прыстьвить.

5. *n* vocalisat: ллии, лли, ли=*ani*, аточе, рьдоулѹ.

6. metatesa luĭ *r:* крьци=*cărți*.

7. parasiticul *-h:* рѫѹх=*rău*, мѣхь=*mé*, cfr. maĭ sus p. 239

8. trecerea luĭ *f-* în *fv-* și *hv-*, vedĭ maĭ sus p. 240.

9. лѹ Ꙗггилѹ.

10. distincțiunea între conjunctivul *să* și reflexivul *se:* с си [цииеи].

11. *sărac*=‹văduv›: аѡ рьмасѹ попа съракѹ.

12. *cocon*=‹copil›: 7 кокони.

13. numĭ proprie: Станчюлѹ, Сахира=*Safira*, Добра (fem. Боика, Добрѣ (masc.). . .

14. amestec de locuțiunĭ întregĭ slavice: исписахь (de 2 orĭ крьстопоклонеиїе, много плачит на сего, вечна емѹ памат.

PARTEA II.

TEXTURI BOGOMILICE.

— 1550—1580 —

TEXTURI BOGOMILICE.

INTRODUCEREA GENERALĂ.

§ 1. O mare parte din preţiosul volum, care aparţinuse luĭ popa Grigorie, anume intervalul dela pag. 21 pînă la pag. 126, cuprinde bucăţĭ scrise cu o altă mână şi 'ntr'o altă localitate.

La 1600 acest manuscris străin se afla deja în mânile preutuluĭ din Măhacĭu, căcĭ pe ultima'ĭ pagină 126 el a înscris atuncĭ în códă titlul proprieĭ sale lucrărĭ: «Повѣста сфинтее доумиречи».[1]

Manuscrisul în cestiune datéză dară, în tótă puterea cuvîntuluĭ, din secolul XVI; ba chĭar—după cum ne vom încredinţa treptat maĭ la vale—el s'ar puté considera ca cel maĭ vechĭu text cunoscut în limba română, cam de pe la 1550, dacă nu şi maĭ de'nainte, cel puţin în unele părţĭ ale sale.

În adevĕr, acest manuscris este omogen numaĭ în privinţa grafică şi a tendinţeĭ generale, nu însă şi sub raportul compuneriĭ. Diferitele bucăţĭ, carĭ s'aŭ transcris într'însul de către unul şi acelaşĭ individ înainte de 1600, sînt copiate după nesce originalurĭ compuse în diverse timpurĭ şi—probabilmente—în

1) Cfr. maĭ sus p. 43 nota.

diverse locurĭ, deşi tóte provenind dela o singură direcţiune religiósă.

§ 2. Intre lucrările proprie ale luĭ popa Grigorie, am veḑut maĭ sus figurând în frunte «Legenda Duminiceĭ», care nu este alt ce-va decât un apocrif favorit, un fel de stindart al secteĭ Flagellanţilor din secolul XIII.

De astă dată vom avé a face nu cu ereticiĭ pribegĭ din Occidinte, ci cu un eres maĭ apropiat de noĭ, de o origine curat orientală, născut în Persia, renăscut în Bulgaria, crescut póte chĭar în România, respândit apoĭ din Balcanĭ şi Carpaţi pînă la pólele Pireneilor.

Este manicheo-pavlicianismul asiatic, devenit bogomilism lîngă Dunărea de jos şi transformat de aci, în lunga'ĭ călătoriă spre Provenţa, în Catarĭ, în Patarenĭ, în Albigensĭ etc.[2])

Româniĭ avuseseră a face numaĭ cu forma *bogomilică* propriŭ ḑisă, care însă diferĭa atât de puţin de formele cele occidentale, încât episcopiĭ ereticĭ din Bulgaria trimiteaŭ cărţĭ dogmatice celor din Italia şi din Francia [3]).

§. 3. In secolul XIII toţĭ sectariĭ neo-manicheicĭ din întréga Europă eraŭ cunoscuţĭ sub numele de «Bulgarĭ».

Deja Du Cange adunase în acéstă privinţă maĭ multe texturĭ decisive.

Aşa călugărul Mateĭu Paris ḑice sub anul 1238: «Ipsos «autem nomine vulgari Bugaros appellavit, sive essent Pate«rini, sive Joviniani, vel Albigenses, vel aliis haeresibus ma«culati».

Un alt cronicar din aceĭaşĭ epocă sub anul 1207: «Per i«dem tempus Bulgarorum haeresis execranda, errorum omni«um faex extrema, multis serpebat in locis, tanto nocentius,

2) Despre istoria generală a secteĭ dualistice în Europa, cu diferitele eĭ subsecte, veḑĭ maĭ cu sémă pe Hahn, *Geschichte der neu-manichäischen Ketzer*, Stuttgart, 1845, in-8, şi pe adversarul seŭ Schmidt, *Histoire et doctrine de la secte des Cathares*, Paris, 1848—9, 2 vol. in-8.

3) Schmidt, op. cit. t. 2, p. 275.

‘quanto latentius, sed invaluerat maxime in terra Comitis To-‘losani et Principum vicinorum„.

Guilelm de Nangis ḑice sub anul 1223 despre regele Filip-August: ‘Envoia son fils en Albigeois pour destruire l'he-‘resie des Bougres du pays„.

Un episcop catolic afirma chiar atuncĭ, că Albigensiĭ eraŭ supuşĭ unuĭ papă din Bulgaria: ‘quem haeretici Albigenses Papam suum appellant, habitantem in finibus Bulgarorum„.[4])

Printr'o scădere semasiologică, fórte obicĭnuită în istoria tuturor limbelor[5]), cuvîntul *Bulgarus* ‘eretic„ a ajuns în Occidinte, sub forma francesă contrasă de *bougre* şi *bougresse*, a însemna viţiele cele maĭ ruşinóse[6]).

Dar o sórtă analógă a avut tot acolo şi numele de *Vlachus*, *Blachus* ‘Român„.

Spaniolesce, începênd din secolul XIV, cuvîntul *vellaco*, *vellacho*, *bellaco* însemnéză ‘maraud, coquin, fourbe„; la Francesĭ acelaşĭ termen este *blaische*, *blesche*, *blêche*—‘trompeur, homme de mauvaise foie„. Deja bătrînul Huet recunoscuse, că acéstă vorbă nu este alt ce-va decât o formă medievală a numeluĭ *Valaque*, ceĭa-ce constată de asemenea Francisque Michel, maĭ adăogând că 'n argotul frances pînă astăḑĭ *blêche* vrea să ḑică ‘vagabond, gueux„.[7])

Dacă *bougre*=*Bulgarus* datéză din epoca Albigensilor, de ce óre să nu fie tot de atuncĭ *blêche*=*Blachus*, cu atât maĭ mult că cuvîntul este popular numaĭ în Francia şi 'n Spania, de ambele laturĭ ale Provenţeĭ?

De aci ar resulta, că Româniĭ, în seculiĭ XII—XIII, vor fi luat o parte aprópe egală cu Bulgariĭ la respândirea bogomilismuluĭ în Europa.

Dar maĭ este ce-va.

4) Du Cange, *Gloss. med. Latin.*, ed. Firmin Didot, t. 1, p. 800—1, v. Bulgari.
5) Cfr. Marsh, *Lectures on the english language*, New-York, 1862, p. 180, 255.
6) Cf. Littré, *Dictionn.*, ad voc.
7) Fr. Michel, *Etudes de philologie comparée sur l'argot*, Paris, 1856, p. 52—4.

§ 4. Am spus maĭ sus, că doctrina bogomilică este o trans-formaţiune a manicheo-pavlicianismuluĭ.

Insuşĭ Schmidt, care se încércă din res-puterĭ a separa du-alismul european de cel asiatic, este silit a nu ascunde că 'n secolul IX Paulicianiĭ din Armenia făceaŭ o activă propagan-dă în Bulgaria [8]), că manicheismul a exercitat de timpuriŭ o durabilă influinţă asupra mănăstirilor grecescĭ [9]), şi că 'n Tra-cia, în fine, tărîmul bogomilismuluĭ fusese bine preparat ma cu sémă printr'o coloniă arménă pavliciană, pe care împăratul Ion Tzimisces — Armén el-însuşĭ — o stabilise pe la 970 prejmetele Filipopoliĭ. [10])

Teologul rus Golubinskiĭ se rostesce fără şovăire, că ere-sul bogomililor nu este decât o «continuare modificată» (продол-женіе и видоизмѣненіе) a eresuluĭ Armenilor pavlicianĭ, a că-ror aşeḑare în Bulgaria se începuse, cu mult înainte de Tzi-misces, deja sub împăratul Constantin Copronim între an 741—775. [11])

Istoricul cel maĭ recinte al vecinilor nostri de peste Du-năre, d. Jireček, nu vede de asemenea în bogomilism decât cel mult «o reformă a aceluĭ pavlicianism armén», care pe la secolul X era deja atât de înrădăcinat în Tracia, în cât poseda acolo şése centrurĭ bisericescĭ în diferite direc-ţiunĭ. [12])

Nu maĭ puţin categoric se pronunţă, în acelaşĭ sens, cel ma noŭ istoric al bogomilismuluĭ, d. Korolev. [13])

Maĭ pe scurt, acéstă proveninţă a r m e n é s c ă a doc-trineĭ bogomilice ni se pare a fi maĭ pe sus de controversă resultând dintr'o înlănţuire firéscă a unor fapte istorice ne-contestabile.

8) Schmidt, op. cit. t. I, p. 3.

9) Ibid. p. 8.

10) Ib. p. 12.—cfr. ib. p. 113.

11) Golubinskiĭ, Очеркъ исторіи церквей болгарской, сербской и румынской, Moscva, 1871, p. 155.

12) Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, p. 155, 174, 175.

13) За Богомилство-то, in Периодическо списание, Braila, 1871, t. 4, p. 56—61, 66.

Dar propaganda pavliciană mărginitu-s'a ea numaĭ d'a-drépta Dunăriĭ? Nu se găsesc óre, dacă nu probe, cel puţin unele indicĭ, óre-carĭ motive de bănuélă, despre trecerea eĭ în Dacia luĭ Traian?

Nu punem mult temeĭu pe faptul, că pe la 1355 se menţionéză în Transilvania un "episcopus Armenorum de Tulmachy" [14]), căcĭ el nu era eretic, ci catolic, vicar al archiepiscopuluĭ unguresc dela Strigonia.

Există alt ce-va maĭ semnificativ.

Se scie că pavlicianiĭ aveaŭ o veneraţiune specială pentru apostolul Paul, considerându-se ca urmaşĭ direcţĭ aĭ celuĭ maĭ liberal dintre discipoliĭ luĭ Crist. Eĭ pretindeaŭ a fi "creştinĭ de aĭ sântuluĭ Paul", de unde —póte— însuşĭ numele de Paulicianĭ. [15])

Eĭ bine, întocmaĭ aceĭa-şĭ pretensiune aveaŭ Româniĭ pînă 'n secolul XVI şi maĭ încóce, deşi altmintrea păreaŭ a fi fórte corecţĭ în credinţele lor religióse.

La 1527, venind în Moldova Sasul Georgiŭ Reicherstorffer, ca ambasador din partea regeluĭ unguresc Ferdinand, [16]) a aflat aci că Româniĭ se cred a fi conservat intactă religiunea anume a sântuluĭ Paul: "gens ista Moldavica — S. Pauli, ut "ipsi volunt, religionem hactenus iam inde ab initio non sine "summa veneratione et pietate coluit". [17])

Tot aşa un boier moldovenesc încredinţa pe la 1536 pe un diplomat german, că Petru-vodă Rareş este creştin de legea "Sancti Pauli". [18])

---

14) Eder, *Exercitationes diplomaticae*, Hermannstadt, 1802, MS. în Biblioteca Evangelică din Braşov, No. 26 *b*, in—4, copiă după un document aflător în original în Archivul Săsesc Naţional din Sibiĭu, No. 12.

15) Gieseler, *Untersuchungen über die Geschichte der Paulicianer*, in *Theologische Studien und Kritiken*, Hamburg, 1829. — cfr. articlul *Paulicianer* in Herzog, *Real-Encyklopädie für protestantische Theologie*, t. XI, p. 225 etc.

16) Actele oficiale ale acesteĭ ambasade, vedĭ in Aretin, *Beiträge zur Geschichte und Literatur*, München, 1806, t. 6, p. 629—68. Acéstă fântină, din întâmplare, a remas necunoscută tuturor istoricilor noştri.

17) Reichersdorf, *Chorographia Moldaviae*, 1541, in Papiŭ, *Tesaur de monumente*, t. 3, p. 137.

18) *Monumenta Hungariae historica*, Diplomataria t. 1, Pest, 1857, p. 368.

Pînă pe la 1699 existaŭ în Transilvania Românĭ, carĭ puneaŭ pe apostolul Paul maĭ pe sus de toţĭ sfinţiĭ,[19]) ér un proverb săsesc ḑice pînă astăḑĭ în bătaiă de joc: "er hat sie verlassen, wie Sanct-Paul die Bloch„ (el ĭ-a părăsit, *ca sântul Paul pe Românĭ*).

Acéstă extremă preferinţă pentru marele apostol al ginţilor, preferinţă care —la adecă— s'ar puté explica in multe felurĭ, să nu fie óre o reminiscinţă a pavlicianismuluĭ în Dacia luĭ Traian?

Orĭ-cum ar fi fost, saŭ că ideele dualistice se vor fi întrodus la Românĭ deja în cursul evuluĭ mediŭ, orĭ nu,—să aruncâm acum o privire asupra fonduluĭ doctrineĭ bogomilice.

§ 5. Aşa numitele eresurĭ ne sînt cunoscute, în genere, numaĭ după apreciările adversarilor lor, căcĭ biserica domnitóre avea tot-d'a-una grijă de a nimici orĭ-ce cărţĭ eterodoxe, maĭ ales pe cele dogmatice.

Cam tot aşa a păţit'o şi bogomilismul.

Principalele doă fântîne contimpurane despre fondul acestuĭ eres, aş puté ḑice chĭar unicele fântîne, sînt Grecul Eutimiŭ Zygadenos, care trăise pe la începutul seculuĭ XII[20]), şi preutul bulgăresc Cosma de pê la finea secoluluĭ X.[21])

După aceştiĭa, bogomiliĭ credeaŭ că Dumneḑeŭ avusese doĭ fiĭ: pe cel maĭ mare, Satanail, carele s'a resculat contra Tatăluĭ şi a devenit astfel elementul cel reŭ, şi pe un fiiu maĭ mic arcangelul Mihail, pe care dînşiĭ îl identificaŭ cu Crist. Satanail în urma căderiĭ sale, a zidit pămîntul şi intréga natură veḑută. Numaĭ omul represintă în lume un fel de compromis între Dumneḑeŭ şi Satanail, datorind celuĭ de'ntâiŭ sufletul, ér celuĭ-l'alt corpul.

19) Illia, *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium et religionum*, Klausenburg, 1764, p. 15.

20) *Narratio de Bogomilis*, ed. Gieseler, Gottingae. 1842.

21) Слово святаго Козмы на еретики, in Kukuljević Sakcinski, *Arkiv za povjesnicu jugoslavensku*, t. 4, Zagreb, 1857, p. 69—97.

Predomnirea corpuluĭ asupra sufletuluĭ, adecă a luĭ Satanail asupra luĭ Dumnedeŭ, a durat pînă la întruparea arcangeluluĭ Mihail sub numele de Crist. Cea maĭ mare parte a Vechĭuluĭ Testament nu e decât apoteosa luĭ Satanail. Satanail, ér nu Dumnedeŭ, este acela pe care'l adora Moise.

Prins de către Crist, Satanail a fost aruncat în tartar şi despuĭat de finalul *-il*, remănênd de aci înainte numaĭ Satană. Puterea Sataneĭ n'a încetat însă prin acéstă victoriă momentană a frateluĭ seŭ maĭ mic. Însăşĭ restignirea luĭ Crist a fost o machinaţiune a dracilor. Maĭ mult decât atâta, întrégа biserică ortodoxă, cu icónele sale, cu móştele sfinţilor, cu sacramentele, cu ierarchia, cu totalitatea instituţiunilor, este opera Sataneĭ.

Provocând nesupunere contra orĭ-căriĭ autorităţĭ, eclesiastice saŭ civile, bogomiliĭ se privĭaŭ numaĭ pe sine ca adevăraţĭ creştinĭ. Afară de «Tatăl-nostru», pe care'l ţineaŭ în mare onóre, eĭ respingeaŭ cele-l'alte rugăcĭunĭ creştine, înlocuindu-le prin ale lor proprie. Nesocotĭaŭ liturgia şi serbătorile ortodoxe, dar postĭaŭ lunĭa, mĭercurĭa şi vinerĭa. Fie-care biserică se compunea dintr'un învăţător cu 12 «apostolĭ», şi tot-o-dată fie-care membru al secteĭ, chĭar ceĭ de sexul femeiesc, se consideraŭ ca preuţĭ saŭ diaconĭ.

Ca urmare morală rigurósă a dogmaticeĭ lor, bogomiliĭ condamnaŭ tot ce place corpuluĭ saŭ servă a întări acest element diabolic: căsătoriă, vin, carne, avuţiă.

Aprópe toţĭ purtaŭ haĭne călugărescĭ, şi eraŭ în fapt maĭ papĭ decât papa.[22])

Cela-ce deosebĭa maĭ cu sémă pe bogomilĭ de către fraţiĭ lor din Occidinte, era dreptul de a minţi la trebuinţă, pe când ramura albigensă, din contra, era celebră prin ura mincĭuniĭ. Eĭ atribuĭaŭ luĭ Crist monstruósa autorisaţiune de a înşela pe inamicĭ prin viclenià: «τρόπῳ σώθητε, τουτέστι, μετὰ μηχανῆς

22) Ca resumat fórte consciinţios al doctrineĭ Bogomilice, vedĭ Догматическо-то учение на Богомили-тѣ, în Периодическо списание, Braila, 1873, t. 7—8, p. 75—106.

καὶ ἀπάτης„.[23]) Acéstă maximă se unía la dînșiĭ cu cea maĭ nestămpărată patimă de propagandă, de proselitism, fie-care bogomil voind cu orĭ-ce preț să fie dascăl, predicator, "apostol„: "не бо состоꙗтсѧ рѣчи ихъ въкѹпѣ, но разновлекѹтсѧ, аки гнила свита, дрѹгъ дрѹга прехитрити творѧшеса и своимъ комѹждо оумышленїемъ имѧ творѧтъ (învățăturele lor nu se împacă împreună, ci se risipesc ca o haĭnă putredă, unul pe altul dorind a întrece, și fie-care să-șĭ facă un nume prin propria sa născocire)[24]).

De aci a izvorît acea mulțime de cărțĭ bogomilice apocrife, dintre carĭ unele atăt de dibace, atăt de mascate, încăt aŭ reușit a scăpa de obicĭnuita nemicire a literatureĭ eretice, și a deveni chĭar cu timpul, precum vom vedé maĭ jos, cea maĭ favorită lectură a creștinuluĭ.

D. Jirećek observă fórte bine, că bogomiliĭ se sillĭaŭ în genere a se apropia în aparință de ortodoxĭ, pentru ca astfel să-ĭ pótă atrage maĭ cu înlesnire. Uniĭ dintre eĭ primĭaŭ chĭar Testamentul Vechiŭ întreg saŭ făceaŭ alte concesiunĭ, maĭ mult saŭ maĭ puțin importante.[25])

§ 6. Literatura apocrifă a bogomililor nu este tocmaĭ originală.

Eĭ s'aŭ mărginit, în cea maĭ mare parte, a preface după chipul lor din grecesce diferite apocrifurĭ de fabrică bizantină, alegênd maĭ de preferință pe acelea, în carĭ pe de o parte figuréză arcangelul Mihail, ĭubitul secteĭ, ér pe de alta se cuprinde antagonismul între suflet și corp, saŭ lupta între bine și reŭ, saŭ contrastul între paradis și infern, maĭ în sfîrșit ce-va în spiritul doctrineĭ dualistice.

Pe unul din asemenĭ apocrifurĭ bogomilice greco-slavice, anume "Legenda luĭ Avram„, noĭ am studiat deja maĭ sus sub No. VII între "Texturĭ măhăcene„, unde am indicat tot-o-dată în Introducere, după Sbornikul paleo-slavic manuscris

23) Zygadenos, *Narr. de Bogomilis*, p. 30.
24) Kozma, ed. cit. p. 86.
25) Jirećek. op. cit. p. 214.

al Archivelor Statuluĭ din Bucurescĭ, maĭ multe alte bucățĭ probabilmente de acelașĭ proveninţă.

D. Golubinskiĭ, dând o listă a scrierilor apocrife de nuanța bogomilică, a scăpat din vedere o enumerațiune mult maĭ completă, cuprinsă într'un Sbornik din secolul XVI al Bibliotecei Sinodale dela Moscva, sub titlul de: «Cărțĭ de ale Vechĭuluĭ și Nouluĭ Testament, pe carĭ ortodoxiĭ nu trebuĭ să le citéscă.»

Iat'o întrégă:

«Nu trebuĭ să le citéscă ortodoxiĭ, căcĭ ereticiĭ le-aŭ scris «din mintea lor, ér nu din Duhul sfînt, după cum sînt:

«Povestea despre Enos, cum a fost în al cincilea cer și a «scris 300 de cărțĭ:

«Cărțile luĭ Lamech:

«Rugăcĭunile luĭ Seth;

«Testamentul luĭ Moise:

«Psalmiĭ luĭ Salomon:

«Povestea luĭ Iacob:

«*Îmblarea Maĭceĭ Domnuluĭ pe la munce*:

«Despre fruntea luĭ Adam cu cele 7 biserice într'însa;

«Despre liturgia, la care a întărḑiat preutul;

«Despre judecățile luĭ Salomon și enigme:

«Despre sórele, pe care'l învărtesc 300 de îngerĭ, și cocoșul «ce stâ în mare;

«Despre Chitovras (Centaur):

«*Rugăcĭunĭ de frigurĭ* și de buba cea rea (? ѡ нежидехъ);

«Despre cele 7 frigurĭ;

«Apoĭ alte rugăcĭunĭ mincĭunóse de frigurĭ, pe carĭ le scriŭ «pe nafure și pe mere (на ꙗблоцехъ), ca să scape de bólă;

«Și fel de fel de născocirĭ eretice de ale filosofilor, lecture. «canóne, rugăcĭunĭ mincĭunóse, pentru a seduce pe ceĭ simpli. «dintre carĭ mulțĭ, necunoscênd bine Sânta Scriptură, pier din «nesciință, păstrând în casele lor din părințĭ și din moșĭ nesce «scrierĭ eretice, furișate în cărțĭ de predice și de rugăcĭunĭ,

«pe carĭ trebuĭa să le ardă, căcĭ ele depărtéză dela Dumneḑeŭ «şi aduc victime dracilor, precum sînt:

«Vrăjirĭ de noroc şi altele multe;

«Despre ḑilele luneĭ, şi că 'n ḑiua de'ntăiŭ a luneĭ fusese «creat Adam;

«Despre norócele şi césurile bune şi rele;

«Citirea în stele, în care cred ómeniĭ ceĭ fără minte, cău-«tând în ele ḑiua nasceriĭ, şi căpătarea slujbelor, şi despre «traĭu şi mórte, şi despre semne de pe corp, şi despre cum-«părături și vînḑărĭ, şi altele urîte luĭ Dumneḑeŭ şi blăstemate «de sfinţiĭ apostolĭ şi sfinţiĭ părinţĭ.

«Eresul este a doua idolatrie, semenată în dauna sufletelor «şi acela ce ţine la sine scrierĭ eretice şi crede în vrăjile lor, «să fie blăstemat cu toţĭ ereticiĭ, ér cărţile acelea să se ardă «pe fruntea lor.

«*Făptuitoriĭ cărţilor eretice aŭ fost în ţéra bulgăréscă pope* «*Ieremia şi popa Bogomil*, şi Isidor Italianul, şi éraşĭ Italianu «Iacov Tzentzal (?) şi alţĭ mulţĭ, însemnaţĭ în marele Nomo-«canon, carĭ aŭ falsificat regulele sânţilor părinţĭ şi aŭ scri «lucrurĭ eretice, canóne, lecture şi rugăcĭunĭ.»[26])

Din lunga listă de maĭ sus, cam confusă pe a-locurĭ, do bucăţĭ, anume cele indicate prin cursivă, se regăsesc maĭ jo românesce între «Texturĭ bogomilice».

O altă enumeraţiune analógă a scrierilor eretice, în mar parte bogomilice, sub titlul: «Despre cărţĭ adevărate şi fals şi despre superstiţiunĭ», se află într'un codice slavic, publica deja în secolul XVII[27]), unde se menţionéză, maĭ pe d'asupra Visiunea luĭ Isaia, Intrebările luĭ Ion Teologul, Dialog intr sântul Bartolemeŭ şi Maĭca Domnuluĭ, Nomenclatura îngerilo etc. etc., şi se atribue personalmente luĭ «popa bulgăresc Iere-mia» (Єремїа попъ Болгарьскїй) o legendă a Cruciĭ şi—maĭ c

---

26) Gorskiĭ et Nevostruev, Описанiе славянскихъ рукописей, t. 2, secţ. Moscva, 1862, p. 640—1, No. 322, f. 265.

27) Сборникъ именуемый книга Кириллова, Moscva, 1644, in-f.—cf. Kalayd vicz, Іоаннъ екзархъ Болгарскій, Moscva, 1824, in-f., p. 208—12.

sémă—acea rugăciune de frigurĭ, pe care o vom publica maĭ la vale.[28])

§ 7. O imagine fórte poetică, dar nu mult exagerată, a totalitățiĭ literatureĭ bogomilice, religióse și nereligióse, nĭ-o dâ d. Lombard în cartea cea maĭ próspătă despre sectele dualiste din evul-mediŭ:

‹De ce mouvement religieux naquit toute une littérature. ‹À l'origine elle revêt un caractère religieux, naïf et populaire. Peu à peu ce qu'elle a de spécialement bogomile s'efface, ‹les couleurs riches et variées, les fantaisies merveilleuses et ‹bizarres de l'Orient font irruption dans son sein; elle perd ‹de plus en plus les contours précis et nettement terminés des ‹récits bibliques. La littérature profane, ainsi graduellement ‹préparée et annoncée, paraît finalement sous la forme de traductions des romans byzantins du moyen-âge et d'oeuvres ‹originales telles que chroniques, lois expliquées par des exemples, etc. C'est à ce moment que la littérature atteint l'apogée ‹de son développement; elle s'émancipe à la fois de l'ancienne ‹langue slovaque et de l'influence grecque; par la Bosnie, elle ‹se répand chez les Croates, par la Roumanie chez les Russes; ‹elle devient ainsi le canal par lequel l'antique culture de ‹l'Orient et le monde fabuleux de l'Arabie et de l'Inde pénètrent chez les Slaves du sud et du nord; et tandis que la ‹doctrine des Bulgares remuait toute l'Europe occidentale, leurs ‹livres faisaient luire quelques rayons de lumière dans l'Europe ‹orientale›.[29])

Vom constata maĭ jos, în Apendice, că una din cele maĭ frumóse balade poporane ale RomânieĬ a străbătut la noĭ tocmaĭ din Persia pe calea bogomilismuluĭ.

28) Cfr. despre literatura bogomilică: Jagić, *Historija knjizevnosti naroda hrvatskoga*, Zagreb, 1867, t 1, p. 82—93: Jeremija pop bugarski i tako zvane lazne knjige.

29) Lombard, *Pauliciens, Bulgares et Bons-hommes*, Genève, 1879, p. 78.—cfr. Franzos, în *Beilage zur Allgemeinen Zeitung*, 1877, No. 297, 298, 299.

Acésta confirmă pînă la un punct entuziasticul tabel, schiţat de d. Lombard.

Ceĭa-ce se póte ḑice fără cea maĭ mică exageraţiune, este că nicĭ o sectă, nicĭ un eres din vécul de mijloc, nu împinsese atăt de departe ca bogomiliĭ fusiunea în fond şi 'n formă a teorielor teologice cu credinţele vulguluĭ. De aci literatura bogomilică se apropiă în tóte de literatura poporană, şi 'n unele puncturĭ ambele se confundă chĭar, se identifică într'un mod indissolubil, astfel că ar fi peste putinţă a decide, dacă lucrul cutare saŭ cutare va fi trecut dela popor la bogomilĭ orĭ vice-versa.

Acuma însă, maĭ întâiŭ de tóte, să ne întrebâm: cine óre să fi fost ceĭ doĭ ‘făptuitorĭ aĭ cărţilor eretice în ţéra bulgărescă‚, popa Jeremia şi popa Bogomil?

§ 8. Făntînele grece menţionéză numaĭ pe popa Bogomil: unele făntîne slavice atribue luĭ popa Jeremia ceĭa-ce în altele se dâ luĭ popa Bogomil, pe când lista de maĭ sus a cărţilor eretice face din Jeremia şi Bogomil, după cum am veḑut, doă individualităţĭ separate; presbiterul Kozma însă, făntîna cea maĭ importantă dintre tóte, nu cunósce de loc pe popa Jeremia, ci numaĭ pe popa Bogomil: ‘въ лѣта православнаго царѧ Петра бысть попъ именемъ Богѹмилъ‚ (în aniĭ ortodoxuluĭ împărat Petru trăia un popă numit Bogomil).[30])

Criticiĭ aŭ ajuns de aci la conclusiunea, că Jeremia şi Bogomil nu sînt decăt unul şi acelaşĭ personagĭu, numit Bogomil ca mirén şi Jeremia ca monac. Pentru a înlătura orĭ-ce obiecţiune, vom adăuga că slavonesce ‘popă‚ se ḑicea şi călugărilor, după cum romănesce de asemenea ‘a popì‚ însemnéză în cronice ‘a călugări‚. Vornicul Ureche, vorbind despre Domnul moldovenesc Alexandru Lăpuşnénul, ḑice: ‘дакъ с'аѹ трецит ши с'аѹ вăзѹт кълѹгър, съ хїе зис, къ де се ва скѹла, ва н о п н ши ел пре ѹнїи‚.[31])

30) Kozma, op. cit. p. 72.
31) *Letopiseţele Moldoveĭ*, t. 1, p. 189.

Acest eresiarc trăia dară sub împăratul bulgăresc Petru, între aniĭ 927—968. Un manuscris paleo-slavic dela 1210, așa ḑisul „Sinodic al tzaruluĭ Boris", ne spune anume, că popa Bogomil „a respăndit în Bulgaria eresul manicheic" (въспрїемшаго манихеискѫѭ сїѭ ересь и въ блъгарстѣи ȥемли раȥсѣавшаго), și ne maĭ dâ și numile primilor seĭ elevĭ saŭ „apostolĭ": Mihail, Todur, Dobri, Stefan, Vasilie și Petru, carĭ vor fi înmulţit și eĭ, neapărat, literatura cea apocrifă a secteĭ.

§ 9. Intemeĭat în secolul X, bogomilismul a durat peste Dunăre maĭ pînă 'n ḑilele nóstre. Clerul bulgar nu poseda nicĭ dibăcia grécă, nicĭ inquisiţiunea romană, pentru a sci să pună capăt eterodoxieĭ. Guvernul turc, maĭ cu deosebire, nu avea nicĭ o raţiune de a o persecuta. Abia pe la 1650 un mare număr de bogomilĭ, carĭ îșĭ dedeaŭ eĭ-însișĭ numele de Pauliciani, aŭ fost convertiţĭ la catolicism. Eĭ ocupaŭ Nicopolea și 14 sate de'mpregĭur, adecă locuĭaŭ tocmaĭ la cóstele nóstre.[32])

Dela 950 pînă la 1650, în curs de șése secolĭ, bogomilismul a putut să exercite o influinţă óre-care, maĭ mare saŭ maĭ mică, dar tot-d'a-una directă, asupra învecinaţilor Românĭ. Dacă acésta nu s'a resimţit la noĭ într'un mod sgomotos, causa principală este cunoscuta toleranţă a cleruluĭ român, carele se prefăcea că nu vede abaterile cele mărunte, ér în parte și ignoranţa dogmatologică a acestuĭ cler, carea nu-ĭ permitea a stabili o distincţiune precisă între eres și ortodoxiă, între „credendum" și „non credendum".

Popa Grigorie din Măhacĭu, care totușĭ nu era om prost și nu era nicĭ eretic, căcĭ n'ar fi copiat cu atăta îngrijire un catechism fórte ortodox, propaga tot felul de apocrifurĭ eretice, numaĭ și numaĭ din lipsa uneĭ solide instrucţiunĭ teologice.

Cu atăt și maĭ lesne trebuĭaŭ să se alunece preuţiĭ ceĭ de rînd.

In acest mod, în cursul seculuĭ XVI, s'aŭ tradus românesce o mulţime de scrierĭ bogomilice.

32) Jireček, op. cit. p. 464.

Pe la 1580 un amator de lucrurĭ miraculóse, probabilmente cleric, s'a apucat a le aduna, a le transcrie şi a le grupa într'o singură colecţiune, din care o parte a nimerit apoĭ în mânile luĭ popa Grigorie.

Nicĭ traducĕtoriĭ, nicĭ colectorul, nicĭ preutul din Măhaciu, nicĭ unul din eĭ nu-şĭ închipuĭa, de sigur, că respăndesce cu tot dinadinsul pintre aĭ seĭ afurisitul eres al luĭ Bogomil!

§ 10. După cum am făcut în privinţa 'Texturilor măhăcene,, de asemenea şi aci vom indica la marginea textuluĭ paginele după manuscris, prevenind pe lectorĭ că la ele se referă cifrele cele între parentesĭ din *Notanda*.

I.

RUGACIUNE DE SCOATEREA DRACULUI

RUGACIUNE DE SCOATEREA DRACULUI

INTRODUCERE.

§ 1. In «Texturi măhăcene», sub No. VI, am vorbit pe larg despre exorcismul în genere, şi maĭ ales la Românĭ.

Ceĭa ce légă fragmentul de conjurațiune, publicat acolo, cu intréga conjurațiune, pe care o dâm aice, este nu numaĭ că ambele de o potrivă sînt menite a goni pe dracul, dar încă anume pe dracul cel maĭ periculos în România, cel maĭ destrugător: f r i g u r i l e.

Acolo, bietul creştin afurisesce pe «dracul din ape» (p. 176), adecă —în limbagĭu maĭ prozaic— alungă dela sine *miazmele palustre*, nesecata sorginte a frigurilor şi chĭar —dacă ar fi să credem pe d. dr. Obedenaru— izvor aprópe al tuturor bólelor din România. Aice, vom avé a face érăşĭ cu frigurĭ, ba încă cu vr'o doă-ḑecĭ de varietățĭ febrile, demonisate sub fel de fel de numĭ, care de care maĭ fantastic.

Intr'un studiŭ a-parte, noĭ ne-am încercat a demonstra, că Românĭĭ din Temeşiana, deja în epoca Gepiḑilor, considerau febra ca cea maĭ teribilă «drăcóică», pe care de atuncĭ şi pînă astăḑĭ eĭ o personifică cu gróză sub numele gotic de *Filma.*[1]) Cantemir ne spune, pe de altă parte, că—după credința Moldovenilor — dracul locuesce în bălțĭ, saŭ cel puțin o speciă

1) Veḑĭ studiul meŭ: *Ḑina Filma, Goțiĭ şi Gepiḑiĭ în Dacia*, Bucurescĭ, 1877.

drăcéscă: «*dracul in valle*, daemones appellant, quos aquas habitare credunt» [2]).

Câmpia Bulgarieĭ suferă însă de frigurĭ tot aşa de mult ca şi câmpia Românieĭ. Este o prerogativă a ambelor laturĭ ale Dunăriĭ de jos. Să nu ne mirâm dară, că marele reformator bulgar din secolul X, popa Bogomil, s'a socotit dator a înzestra el-însuşĭ pe sectariĭ seĭ cu o rugăcĭune specială contra acestuĭ puternic demon; şi acea rugăcĭune, prefăcută apoĭ şi reprefăcută, a trecut maĭ târḑiŭ la Românĭ, ca un fel de recetă febrifugă.

§ 2. A doua din cele doă liste ale scrierilor slavice eretice, despre carĭ am vorbit maĭ sus în Introducerea generală (pag. 256–7), cuprinde, după unul din manuscrise, următorul pasagĭu:

«. . . Sînt fabule ale blăstematuluĭ Jeremia, popă bulgăresc,
«care spune cum şedea sântul Sisinie pe muntele Sinaia, şi
«menţionéză şi pe îngerul Mihail, ca să înşele maĭ bine mul-
«ţimea, şi bărfesce că frigurile sînt şépte fiĭce ale luĭ Irod,
«deşi evangelistiĭ şi sfinţiĭ părinţĭ nu le pun şépte, ci numaĭ
«pe una, care ceruse capul Botezătoruluĭ, ba nicĭ aceĭa nu
«era fiĭca luĭ Irod, ci a luĭ Filip. Despre tóte acestea, marele
«Sisinie, patriarcul de Constantinopole, ne spune în scrierile
«sale: să nu credeţĭ că eŭ aş fi Sisinie cel mincĭunos, de-
«scris de nebunul popă Jeremia spre amăgirea ómenilor...» [3])

Pasagĭul e cam obscur. Este evidinte însă, că popa Jeremia, adecă eresiarcul Bogomil—veḑĭ maĭ sus p. 258—recurgea în acea «fabulă» la un sânt Sisinie pentru a goni prin el frigurile, personificate în cele pretinse şépte fiĭce ale luĭ Irod.

Străbătênd în Rusia, acéstă operă a luĭ Bogomil a luat forma următoruluĭ descântec, după un manuscris din secolul XVII:

2) *Descriptio Moldaviae*, ed. Bucur. 1872, p. 141.
3) Kalaydovicz, op. cit., p. 210, nota 8.

«Lîngă Marea-roşiă stâ un stîlp de pétră. Pe stîlp şéde
«sântul apostol Sisinie, şi privesce cum se turbură marea pînă
«la norĭ, eşind din ea doă-spre-ḑecĭ muierĭ pletóse. Muierile
«ḑiceaŭ: Noĭ sîntem frigurile, fetele împăratuluĭ Irod. Intrebâ
«atuncĭ sântul Sisinie: Dracĭ blăstemaţĭ, de ce aţĭ venit aice?
«Respunseră ele: Am venit să muncim némul omenesc, pe a-
«ceĭ ce se scólă tărḑiŭ, nu se închină luĭ Dumneḑeŭ, nu pă-
«zesc serbătorile, béŭ şi mănîncă de diminéţă. Se rugâ atuncĭ
«sântul Sisinie luĭ Dumneḑeŭ: Dómne! Dómne! măntuesce né-
«mul omenesc de aceştĭ blăstemaţĭ dracĭ! Şi ĭ-a trimis Crist
«doĭ îngerĭ, pe Sihail şi Anos, şi pe ceĭ patru evangeliştĭ; şi
«s'aŭ apucat eĭ a bate frigurile cu patru vergĭ de fer, făcên-
«du-le câte 4000 de rane pe ḑi. Şi aŭ început a se ruga fri-
«gurile: Nu ne chinuiţĭ, căcĭ orĭ-unde vom auḑi noĭ sfintele
«numĭ ale vóstre şi orĭ-unde se cinstesce numele vostru, de
«acolo noĭ vom fugi cale de treĭ poste. Şi le-a întrebat sân-
«tul Sisinie: Carĭ sînt numile vóstre cele drăcescĭ? Cea de'n-
«tăiŭ ḑise: Mĕ chĭamă Tremurice (Трѧсеѧ). Ḑise a doua: Mĕ
«chĭamă Focósă (Огнеѧ), căcĭ ard corpul omenesc, ca şi când
«ar arde lemne smolite. Ḑise a treĭa: Mĕ chĭamă Ghieţósă
«(Ледеѧ), căcĭ înghieţ némul omenesc, de nicĭ focul nu-l maĭ
«încălḑesce. Ḑise a patra: Mĕ chĭamă Apăsătóre (Гнетеѧ),
«căcĭ mĕ las pe om la cóste şi la stomah etc.»[4])

Din acest vechĭu descântec s'a născut în Rusia un descântec noŭ, cu mult maĭ lung, în care însă a despărut la început «stîlpul de pétră».[5])

Intre prototipul luĭ Bogomil şi redacţiunea ruséscă cea veche, deosebirea în fond şi 'n formă trebuĭ să fie cel puţin tot aşa de mare ca şi deosebirea între cele doă redacţiunĭ rusescĭ.

4) Buslaiev apud Jagić, *Historija knjizevnosti*, t. 1, p. 85—6.

5) Veḑĭ Maykov, Великорусскія заклинанія, în Записки Русскаго Географ. Общества, secţ. etnograf., t. 2, Petersburg, 1869, No. 103, p. 462—64, unde citéză şi alte texturĭ rusescĭ ale acestuĭ descântec: Вѣстникъ географическаго общества, 1859, t. XXVI, secţ. V, p. 155; Библіотека для чтенія. 1848. t. XC, secţ. III, p. 51—2; Пермскій сборникъ, t. 2, apend. p. XXXVI etc.

Nu este de mirare de a găsi o deosebire și maĭ pronunțată între redacțiunile cele slavice și între redacțiunea românéscă saŭ —maĭ bine— redacțiunile românescĭ.

Nu avem trebuință de a maĭ repeta aice ceĭa-ce am desvoltat la începutul volumuluĭ de față: biblioteca poporană se modifică necontenit sub péna fie-căruĭ noŭ redactor, întocmaĭ după cum literatura poporană se modifică necontenit în gura fie-căruĭ noŭ cântăreț saŭ povestitor, astfel că une-orĭ, după un șir de generațiunĭ, abia se maĭ póte recunósce prototipul.

§ 3. Textul, pe care'l dâm maĭ la vale, conservă patru particularitățĭ caracteristice ale originaluluĭ bogomilic:

1. Pe sântul Sisinie;

2. Stîlpul de pétră saŭ «de marmure» pe malul mâriĭ:

3. Alungarea draculuĭ:

4. Promissiunea draculuĭ că: «orĭ-unde vom audi noĭ sfinte«le numĭ ale vóstre și orĭ-unde se cinstesce numele vostru. «de acolo noĭ vom fugi...»

Tóte cele-l'alte elemente aŭ perit, pînă și mențiunea febreĭ, înlocuindu-se cu alte amărunte, fórte poetice.

Lunga nomenclatură a frigurilor: *Tremurice, Focósă. Ghiețósă* etc., n'a despărut însă cu desăvîrșire, ci numaĭ s'a deslipit de tulpina'ĭ primitivă pentru a forma un corp separat după cum vom vedé maĭ jos în §-fiĭ 10—12.

Aci ne vom mărgini d'o cam dată numaĭ cu textul cel cuprins, pe pag. 114—126, în volumul luĭ popa Grigorie.

§ 4. Am spus că acéstă redacțiune este românéscă.

Cu tóte acestea, ea s'a tradus din slavonesce, și textul slavic figuréză în manuscris alăturĭ cu cel românesc, după fie care frază slavónă urmând fraza română corespundinte, întocmaĭ ca în Psaltirea luĭ Coresi, saŭ în bucata cea publicat sub No. II între «Texturĭ măhăcene».

Va dice dară cine-va, cu drept cuvînt la prima vedere redacțiunea nu este românéscă.

Ba este, şi ĭată cum.

Textul slavon, după care s'a făcut traducerea română, fusese compus şi el de cătră un Român, şi anume de cătră un Român care nu sciea slavonesce, de unde a provenit că numaĭ vorbele sînt slavóne, numaĭ lexiologia, ér nicĭ decum morfologia şi sintaxa.

Slaviştiĭ aŭ constatat de-mult existinţa unor texturĭ slavice scrise de cătră Românĭ contra regulelor celor maĭ elementare ale gramaticeĭ slavice, dar în deplină conformitate cu spiritul limbeĭ române.

Cel maĭ celebru din asemenĭ texturĭ este o parte din aşa numitul «Texte du Sacre» dela Reims, căruĭa nu ne desplace de a-ĭ consacra aci o notiţă a-parte.

§ 5. Un monument, a căruĭ istorie este un romanţ întreg, plin de complicaţiunĭ, de peripeţie, de epizóde, de elemente patetice şi comice, şi presintând, în fine, un desnodămînt atăt de neaşteptat, încăt ar crede cine-va a citi pe Peter Schlemil al luĭ Chamisseau!

In catedrala dela Reims se găsĭa un evangeliar, d'asupra căruĭa regiĭ FrancieĭI depuneaŭ jurămîntul lor la ceremonia incoronăriĭ, şi care de aceĭa căpătase numele de Textul Sacruluĭ, Texte du Sacre, deşi nemine nu sciea, nicĭ de unde provine acea carte, nicĭ epoca apariţiuniĭ sale, nicĭ măcar limba în care este scrisă.

Tzarul Petru cel Mare, călătorind prin Francia, se ḑice a fi declarat cel de'ntâiŭ pe la 1717, cum-că monumentul este slavic. De atuncĭ încóce s'aŭ scris sute de diferite monografie asupra cestiuniĭ, dintre carĭ însă, tocmaĭ pînă la 1836, nicĭ una nu era basată pe inspecţiunea oculară a manuscrisuluĭ, căcĭ in turburările revoluţiuniĭ francese el despăruse din catedrala dela Reims, şi aŭ trebuit apoĭ ḑecimĭ de anĭ pentru ca să se redescopere tot acolo in fundul biblioteceĭ municipale.

La 1843 o superbă ediţiune în fac-simile, executată din ordinea Curţiĭ Imperiale Ruse, permise filologilor a'l studia maĭ de apрópe.

Kopitar, Berednikov, Hanka, Kunik, Miklosich, Paplonski, afară de Germanî, se aruncară cu aviditate asupra uneî prade atât de seducătóre, adresându'șî fie-care o seriă de întrebărî: când, unde, în ce dialect să fie scris prețiosul evangeliar, pe care juraŭ Burbonii?....

O împregiurare maî cu deosebire servi a îngreuia óre-cum perspicacitatea specialiștilor.

Manuscrisul întreg se compune din doă porțiunî diferite, dar legate la un loc: o porțiune cu litere cirilice, și o altă scrisă cu alfabetul propriŭ dalmatin, cunoscut sub numele de glagolitic, pe care nu l'aŭ întrebuințat nicî odată decât numaî Slaviî de rit catolic de pe litoralul Măriî Adriatice.

In acéstă ultimă porțiune, între altele, se vede următórea curiósă indicațiune, tot cu litere glagolitice, dar în dialectul boem:

«Anul Domnuluî 1390. Evangeliele și epistolele de fața «(adecă partea glagolitică), scrise în limba slavică, se cântă «la serbătorî marî de peste an, când egumenul servesce liturgia «în mitră, ér cea-l'altă parte a acestuî volum (adecă porțiunea «cirilică), scrisă după credința legiî rutene, a scris'o sântul «Procopiŭ egumen cu însășî măna sa, și pe acest manuscri «ruten reposatul Carol IV, împăratul roman, îl dede spre glori «acesteî mănăstirî și celebrarea fericituluî Ieronim și a sântulu «Procopiŭ. Dómne, acórdă-î o pace eternă! Amin.»

In presința acesteî inscripțiunî, atât de clare, slaviștiî s'a desbinat în doă tabere antagoniste.

Uniî, cu Hanka în frunte, îî dederă încrederea cea maî ab solută, afirmând că porțiunea cirilică a monumentuluî este scris de către sântul Procopiŭ, egumenul monastiriî de Sazawa î Boemia înainte de anul 1053, ér la 1347 a fost dăruită d către împăratul german Carol IV mănăstiriî Emmaus în Prag încât este o proprietate boemă în tótă puterea cuvîntuluî: u evangeliar sazawo-emmausian.

Alțiî, sub conducerea luî Kopitar și a luî Kunik, respunser prin o mulțime de obiecțiunî, și anume:

1. Adnotatorul din 1390 nu este o autoritate pentru cele petrecute înainte de 1053, adecă cu treĭ secolĭ şi jumătate înainte;

2. El nu presintă nicĭ o probă despre adevărul aserţiuniĭ sale, afară numaĭ de o gólă afirmare, care putea să fi fost o simplă consecinţă a patriotismuluĭ seŭ local boem;

3. Impăratul Carol IV, dăruind în 1347 acest manuscris mănăstiriĭ dela Emmaus, în credinţă că ar fi o reliquiă procopiană, putea să fi fost victima unuĭ înşelător;

4. Semnele paleografice şi filologice ale evangeliaruluĭ în cestiune nu sînt nicĭ de cum din secolul XI, ci posterióre cu treĭ saŭ cel puţin cu doĭ secolĭ;

5. Limbagiul porţiuniĭ cirilice nu înfăţişéză nicĭ o umbră de dialectul boem, în care este scrisă numaĭ şi numaĭ adnotaţiunea cea din 1390, căcĭ chĭar porţiunea glagolitică este iliră...

Lupta a remas nedecisă pînă la 1848, când un filolog rus, Petru Biliarski, scóse la lumină o disertaţiune specială de 300 pagine despre porţiunea cirilică a evangeliaruluĭ dela Reims.

Academia din Petersburg o creḑu demnă de un premiŭ, ér ilustrul Vostokov, cea maĭ mare autoritate slavistă de atuncĭ, recunoscu justeţa conclusiunilor autoruluĭ.[6])

Confruntând cu amănunţime ortografia şi stilul fragmentuluĭ cirilic dela Reims cu ortografia şi stilul tuturor monumentelor analóge de prin alte regiunĭ, pe unde va fi fost vre-o dată în us oficial limba paleo-slavică, ér în privinţa Românilor consultând maĭ în speciă crisóvele moldovene şi muntene din colecţiunea luĭ Venelin, Biliarski a ajuns la conclusiunea că manuscrisul în cestiune este îndoit romănesc, adecă o copiă făcută de către un Muntén pe la începutul seculuĭ XIV după un exemplar scris de către un Moldovén.

6) Семнадцатое присужденіе учрежденныхъ Демидовымъ наградъ, Petersburg, 1848, p. 103—106.

Nesciind romănesce, el n'a fost însă în stare de a arăta d'a-dreptul r o m ă n i s m e l e textuluĭ slavic.

Completând acéstă lacună, noĭ vom indica aci vr'o doă-treĭ maĭ remarcabile.

Biliarski citéză pasagele: памать стма безмьзденикома козьмы и демьана şi памать стма оцма афанасиа и курила, observând că ele manifestă o învederată nesciinţă a scriitoruluĭ de a distinge casurile dativ şi genitiv, precum şi de a întrebuinţa numărul dual.

Eĭ bine, confusiunea dativuluĭ cu genitivul este propriă graiuluĭ român, în care ambele se finesc egalmente prin *-luĭ* saŭ prin *-eĭ:* casa o m u l u ĭ, dă o m u l u ĭ, haĭna m a m e ĭ, spune m a m e ĭ... La Slavĭ genitivul şi dativul nu se confundă nicĭ o-dată, avênd nesce desininţe cu totul diferite.

In cât se atinge de numărul dual, este lucrul şi maĭ firesc că Românul, scriind slavonesce, nu'l putea înţelege, de óră-ce nu'l are nicĭ în limba sa propriă, nicĭ în limbele surorĭ, nicĭ în limba latină...

Biliarski reproduce apoĭ următórele pasage, nu maĭ puţin curióse: сьньмь стхь аггль Михаилу и Гаврилу... страсть стмоу истратиа... стхь г отрокь ананиа азариа и мисаилу и данилу..., în carĭ numile proprie Истратиа, Ананиа, Азариа, Михаилу, Гаврилу, Мисаилу, Данилу, sînt puse la nominativ în loc de a fi la genitiv, însă nu la nominativ slavic, ci curat romănesce, adică *-u* şi *-ie*: Mihail-u, Gavril-u, Misail-u, Daniil-u, Azar-ie, Anan-ie, Istrat-ie, ceĭa-ce filologuluĭ rusesc i se părea a fi o galimatiă inexplicabilă, fiindcă nu cunoscea limba română.

In dialectele slavice, ca şi grecesce saŭ lătinesce, tóte cuvintele concordate se declină de o potrivă, ér nu numaĭ cuvîntul cel de'ntâiŭ al fie-căriĭ serie, ca în graĭul nostru şi în cele-l'alte romanice. Aşa dară, frasele de maĭ sus trebuĭaŭ să fie slavonesce cam aşa: chorus s a n c t o r u m a n g e l o r u m M i c h a e l i s et G a b r i e l i s... s a n c t o r u m t r i -

um adolescentium Ananiae Azariae Misaelis et Danielis... passio sancti Eustratii, pe când scriitorul porţiunii cirilice a evangeliarului dela Reims, stăpînit de spiritul limbei sale naţionale, ḑice: chorus sanctorum angelorum Michael et Gabriel, passio sancto (*sic*) Eustratius, sanctorum trium adolescentium Ananias Azarias Misael et Daniel, — fiindcă românesce el nu putea să ḑică decăt numai: chorul sănţilor îngeri Michail şi Gavriil, patima sântului Eustratiŭ, a sânţilor trei adolescinţi Ananie, Azarie, Misail şi Daniil...

Biliarski observă, că fragmentul cirilic dela Reims pune лоу, ноу, acolo unde regula cere: лю, ню, întrebându-se apoi, dacă acésta n'ar fi cum-va un fonetism serb.

Iarăşi un pur romănism, ba încă anume din Moldova saŭ din Ţéra-Românéscă, ér nu de peste Carpaţi saŭ de peste Dunăre!

Românul de ambe laturile Milcovului nu póte suferi sonurile *liu* şi *niu*, pe cari le móiă tot-d'a-una în *iu*, atăt în cuvintele de origine latină, precum şi în cele slavice: iubi, muiere, cuiu, iute, fiiŭ, aiŭ, întâiŭ etc. din люд, *mulier*, *cuneus*, лют, *filius*, *allium* şi altele, în cari, de pildă, Bănăţenii conservă pe *n*: *întâniu*, ér Macedonenii pe *l*: *hiliu*.

Astfel nu este de mirare, dacă scriitorul porţiunii cirilice a evangeliarului dela Reims, născut în România dunăréna, nu putea admite nici măcar într'un text slavic sonurile nelocale лю, ню, preferind a le preface în лоу şi în ноу, cela-ce se părea atăt de curios lui Biliarski.

O asemenea fonetică este cu totul imposibilă la Slavi, după cum a arătat'o deja Dobrowski.[7])

Pe lîngă cele de mai sus, am mai puté indica în Textul Sacrului unele contracţiuni, neobicinuite în limbele slavice, precum mărturesce însuşi Biliarski; de exemplu: ащединого în loc de аще единого saŭ ничимьньши în loc de ничимь мьньши, ca

7) *Institutiones linguae slavicae*, p. 30.

romănesce p r i n din p r e-i n, n'a m din n u-a m, c'u n din c u-u n etc. etc.

Lăsâm însă tóte acestea la o parte, căcĭ chĭar fără argumentele nóstre, basate pe limba română, tot încă era de ajuns demonstraţiunea luĭ însuşĭ Biliarski[8]), întemeĭată pe studiul intrensec al filologieĭ slavice.

§ 6. Tóte romănismele, constatate maĭ sus în Textul Sacruluĭ, afară de casul contracţiuniĭ, nu se află în corpul evangeliaruluĭ, unde copistul s'a ţinut destul de strict, cel puţin sub raportul morfologic, de vechĭul original slavic ce'l avea de'naintea ochilor, ci ne întimpină exclusivamente în partea cea suplementară, în aşa numitul sinaxár, pe care el-însuşĭ se vede a'l fi tradus din grecesce.

Romănismele dară, în tesă generală, nu caracteriséză copiele făcute de cătră Românĭ de pe manuscrise slavice anteriόre, ci numaĭ lucrările proprie ale Românilor în slavonesce, fie atuncĭ când eĭ traduc ce-va slavonesce dintr'o altă limbă, fie atuncĭ—*à fortiori*—când se apucă a compune, a p r e l u c r a slavonesce.

Redacţiunea rugăcĭuniĭ sântuluĭ Sisinie, pe care o publicăm maĭ la vale, nu póte fi o traducere, de vreme ce ea amplifică slavonesce un prototip de asemenea slavic; şi 'n acelaşĭ timp, nu este o copiă de pe lucrarea unuĭ Slav, de óră-ce se distinge nu numaĭ printr'o nesocotire extremă a regulelor ortografice şi gramaticale ale limbeĭ slavice, dar încă prin o sémă de romănisme cu totul imposibile din partea orĭ-căruĭ ne-Român.

Erórile ordinare contra limbeĭ slavice le trecem cu vederea, căcĭ ele ne isbesc în fie-care frază, astfel că am fi siliţĭ a reproduce aci textul întreg. Ne mulţumim dară a indica numaĭ romănismele, şi anume pe cele maĭ pronunţate.

Confusiunea cea specifică romănéscă a dativuluĭ cu genitivul ocupă şi aci primul loc, ca şi 'n evangeliaruĭ dela Reims.

8) Судьбы церковнаго языка, No. 2, Petersburg, 1848, p. 194—283.

Aşa citim de treĭ orĭ: дїаволꙋ того (116,118)=‹diabolo illius› în loc de: дїавола того=‹diaboli illius›, şi o dată viceversa: дїавола томꙋ (117)=‹diaboli illi› în loc de: дїаволꙋ томꙋ=‹diabolo illi›.

Intr'un alt pasagĭu: ѡтврьзи его стльпь (118)=‹aperuit illius columnam› în loc de: ѡтврьзи емꙋ стльпь=‹aperuit illi columnam›.

Intr'un al treilea: веки веком (126)=‹saecula saeculis› în loc de: вѣка вѣковъ=‹saecula saeculorum›.

Apoĭ fiindcă românesce se întrebuinţéză adverbial nominativul ‹ḑiua şi nóptea›, autorul pune şi slavonesce la nominativ adverbele: дьнь и нощ (125)=‹dies et nox› în loc de ablativul дьниѭ и нощиѭ=‹die et noctu›, saŭ: въ дьне и въ нощи=‹în die et in nocte›.

Fiindcă românesce se preferă ‹soru-*sa*› pentru ‹sóra *luĭ*›, vedem şi aci: Мелинтїана же сестра своа (116)=‹soror sua› în loc de: сестра его=‹soror illius›.

Fiindcă românesce a treĭa persónă a presinteluĭ indicativ are aceĭa-şĭ formă în prima conjugaţiune la singular şi la plural: *el strică* şi *eĭ strică*, autorul ḑice şi slavonesce: поповь иже ѹестоить и творить (125)=‹parentum qui *circumstat* et *creat*› în loc de: ѡбстоіѫть и творіѫть=‹circumstant et creant›.

Fiindcă românesce din latinul *currere* s'a format în limba veche *a cură* cu duplul sens de ‹alergà› şi ‹curge› — cfr. maĭ sus pag. 198 No. 30 — autorul întrebuinţéză pe slavicul текѫ cu sensul de ‹alerg›, deşi el nu însemnéză decât ‹curg›: потече и виде (119, 120)=кꙋрсе ши вьꙁꙋ, алергь ши вꙁꙋ...

Ne oprim aci, maĭ atragênd însă atenţiunea asupra N-lor 1 şi 12 din *Notanda* de maĭ jos.

§ 7. O dată constatat că textul slavic s'a scris de către un Român, s'ar puté nasce întrebarea: dacă nu cum-va acelaşĭ Român îl va fi tradus şi românesce?

O asemenea ipotesă ar simplifica succesiunea celor treĭ momente cronologice: compunere, traducere și copiare,—reducêndu-le numaĭ la doă.

O inspecțiune atentivă a ambelor texturĭ, celuĭ slavic și celuĭ român, probéză însă imposibilitatea identificăriĭ autoruluĭ cu traducătorul.

Vom da un singur exemplu.

Textul slavic ḑice: начет его 8 б и т и=romănesce: ꙟчеп8 а-л б а т е (122). Slavonesce оубити însemnéză numaĭ ‘a omorî‚, nicĭ o dată ‘a bate‚. Unirea sensurilor ‘omorî‚ și ‘bate‚ se găsesce însă în vechĭul român *ucide*=lat. *occidere*. Chĭar în texturile cele publicate de către noĭ am veḑut: тремѣсе воиничїи тоци ши боіарїи сѫ се 8 ч и г ѫ к8 Т8рчїи (t. 1, p. 379), saŭ: к8 трестїе мѫ о у ч и д ѣ пре кап8 (t. 2, p. 46). Autorul dară dâ cuvîntuluĭ slavic оубити un sens ne-slavic, ci curat romănesc. Dar atuncĭ este învederat că și 'n traducerea romănéscă, dacă ar fi făcut'o tot dînsul după propriul seŭ original slavic, n'ar fi pus: бате, ci ar fi lăsat: оучиде.

Trebuĭ să admitem, prin urmare, că autorul și traducătorul aŭ fost doă individualitățĭ distinse, remănênd astfel intacte cele treĭ momente cronologice de maĭ sus:

1. Pe la 1580 *minimum*, s'a făcut copia cea ajunsă, înainte de 1600, în mânile luĭ popă Grigorie din Măhacĭu;

2. Pe la 1550, *plus-minus*, s'a făcut traducerea romănéscă din slavonesce;

3. Redacțiunea, scrisă slavonesce de către un Român și pe care de aceĭa noĭ o numim romănéscă, ar puté să fie chĭar de pe la 1500.

§ 8. In prototipul luĭ Bogomil sântul Sisinie este un pusnic, ba încă ‘stylites‚, petrecênd vința pe un stîlp de pétră, ca sântul Simeon, cu care—póte—l'a și confundat eresiarcul bulgar din causa nasceriĭ luĭ Simeon într'o localitate numită *Sisan*. Sântul Sisinie din redacțiunea romănéscă, din contra, este

ın voĭnic, un armaş ca sânţiĭ Georgiŭ saŭ Demetriŭ, ceĭa-ce se ıotrivesce maĭ bine cu datele hagiografice, căcĭ sântul Sisiıie cel adevărat, născut în Armenia, fusese ostaş în armata mpăratuluĭ Liciniŭ la 320. [9]) Numele luĭ se serbéză la 10 ıartiŭ. Să observâm însă, că maĭ există în calendarul cretin alţĭ vr'o cincĭ saŭ şése sfinţĭ cu acelaşĭ nume, afară de eĭ doĭ sfinţĭ Sisoe, despre carĭ vom vorbi maĭ jos.

In redacţiunea românéscă stîlpul de pétră capătă o altă lestinaţiune. El servă de locuinţă nu sântuluĭ Sisinie, ci suoreĭ sale Melantia, despre care prototipul luĭ Bogomil nu scie ıemic. Sântul Sisinie, cavaler în tótă puterea cuvîntuluĭ: ка-ꙋла л8и вьпꙁи дихнїа ши аве ꙟ мꙁнꙟ ѡ с8лицꙁ де фок8, — ıerge a alunga pe dracul din casa suroriĭ sale.

Nu este maĭ puţin caracteristic în redacţiunea românéscă episodul celor treĭ arborĭ: salce, rug şi maslin, ceĭ de'ntâiŭ doĭ afurisiţĭ, cel al treilea bine-cuvîntat de către sântul Sisinie.

Blăstemurĭ şi bine-cuvîntârĭ analóge se găsesc la tot paul în legendarul paganic şi eretic al tuturor popórelor. Ne om mărgini aci de a cita, avêndu-l maĭ la îndămână în momentul de faţă, următorul pasagiŭ din legenda medievală a ânteĭ Barbare:

« . . . duo pastores erant pascentes oves suas, et illi consideraverunt, quod beata Barbara a facie patris extra petram fugeret. Pater autem ejus quaeritando discurrens venit ad praedictos pastores inquirendo, utrum vidissent Barbaram filiam suam; *unus autem eorum cousiderans iram patris juravit, se nescire, alter vero digito eam prodidit. Beata autem Barbara proditori suo maledixit*, et *subito ipse versus est in statuam marmoream* etc.» [10]).

---

9) Pétin, *Dictionnaire hagiographique*, Paris, 1850, t. 2, p. 1033, in Migne, *Encyclopédie théologique*, t. 41.

10) Köhler în Wolf, *Zeitschrift für deutsche Mythologie*, t. 3, Göttingen, 1855, p. 299.

Intr'un cântec poporan bulgar, Maĭca Domnuluĭ afurisesce plopul «ca să n'aibă umbră», bradul «ca să nu înflorĕscă», iedera «ca să facă rodurĭ negre»[11]); ér amicul meŭ Angelo de Gubernatis ne spune, că într'o legendă poporană italiană, Fecĭóra Maria, din contra, bine-cuvîntéză maĭ multe plante: «Pour soustraire son fils aux sicaires d'Hérode, la Vierge le «cache sous des plantes et des arbrisseaux que, naturellement. «elle bénit...» [12])

§ 9. Maĭ pe scurt, redacţiunea românéscă se află într'o legătură necontestabilă cu prototipul luĭ Bogomil—vedĭ maĭ sus §-ful 3—, dar în acelaşĭ timp este fórte independinte.

Dela acea veche redacţiune din secolul XVI trebuĭ să facem acum o săritură, peste treĭ vécurĭ, pînă la o redacţiune de tot nouă, care —cam între aniĭ 1860-70— s'a tipărit pentru prima óră în Iaşĭ, şi apoĭ --dela 1870 încóce— s'a reprodus în Bucurescĭ maĭ de multe orĭ de către tipograful Teodor Mihăescu.

Noĭ posedâm numaĭ ultima ediţiune bucurescénă, 1878, in-16, pagine 16, sub titlul: *Minunile sfîntuluĭ Sisoe.*

Afară de text, ea cuprinde la capăt o grosolană gravură, representând pe «Sft. Sisoe», îmbrăcat călugăresce, răzimat de o stâncă şi arătând cu mâna dréptă la «Satana», sub forma tradiţională de ţap, pe care «Arh. Mihail» îl ţine cu o mână de chică, ér cu cea-l'altă iĭ împlântă în gît vîrful sabieĭ, curgênd din gura draculuĭ voluminóse picăture de sânge.

Intre cele-l'alte particularităţĭ ale acesteĭ noue redacţiunĭ, să constatâm maĭ întâiŭ de tóte schimbarea întâmplată chiar în numele sântuluĭ: din *Sisinie* s'a făcut *Sisoe.*

Calendarul creştin cunósce doĭ sfinţĭ *Sisoes,* ambiĭ Egipteni de nascere şi ambiĭ serbaţĭ în luna luĭ iuliŭ.

Despre cel dela 6 iuliŭ, Sisoe supranumit cel mare, Me-

11) Miladinovtzi, Бѫлгарски народни пѣсни, Zagreb, 1861, p. 36, No. XXXVI.
12) Gubernatis, *La mythologie des plantes,* Paris, 1868, t. 1, p. 216.

neele ne spun anume că: «putérnică era rugăciunea luĭ spre goniré dracilor». [13])

Iată de ce, prin asemenare de numĭ şi prin asociaţiune de ideĭ tot-o-dată, sântuluĭ Sisoe «gonitorul de dracĭ» ĭ-a fost lesne de a înlocui în noua redacţiune românéscă pe sântul Sisinie «gonitorul de dracĭ» din redacţiunea cea veche.

Intre cele doă redacţiunĭ maĭ există şi alte diferinţe secundare, precum dispariţiunea «stîlpuluĭ de marmure» şi adaosul «paltenuluĭ» pe lîngă «salce», «rug» şi «măslin»; în totalitate însă, identitatea ambelor este atât de învederată, încât noĭ ne-am credut datorĭ a reproduce pe cea nouă în josul celeĭ vechĭ, întocmaĭ după cum am făcut în «Texturĭ măhăcene» la No. I în privinţa celor doă redacţiunĭ române ale Legendeĭ Duminiceĭ.

§ 10. Dar cărticica intitulată «Minunile sfîntuluĭ Sisoe», coprinde nu numaĭ textul cel modernisat al vechiĭ redacţiunĭ românescĭ. După acest text urméză în ea: «Visul Maĭceĭ Domnuluĭ». asupra căruĭa vom reveni maĭ jos la No. II; de aci o sentinţă a luĭ Ponţiŭ Pilat contra Mântuitoruluĭ; şi 'n fine, o fantastică enumeraţiune a suspinelor, lacrimelor etc. etc. ale luĭ Crist: carĭ tóte ar merita de a fi studiate maĭ de aprópe, ca nesce apocrifurĭ fórte populare în tótă Europa, dacă ar fi în vre-o legătură cu texturile ce ne preocupă.

In casul de faţă, fără comparaţiune maĭ importantă este bucata cea pusă în cărticică chĭar la început, înainte de cea-ce noĭ am numit redacţiunea românéscă cea nouă.

Iat'o întrégă:

«Eŭ, robul luĭ Dumnedeŭ sfîntul Sisoe, pogorîndu-mĕ din muntele «Sionuluĭ, adecă din măgura Eleonuluĭ, vedŭĭ pe Arhanghelul Mi«hail, voevod îngeresc, întimpinând pe Avestiţa, aripa Sataneĭ, şi e«ra pĕrul capuluĭ eĭ lung pînă la călcâe, şi ochiĭ eraŭ ca focul, şi «din gură-ĭ eşĭa foc şi din tot trupul eĭ, şi mergea fórte strălucită «şi cu trupul schimonosit. Şi o întâlni Arhanghelul Mihail şi o în-

13) *Vieţile sfinţilor din luna luĭ Iulie*, Bucurescĭ, 1836, in-f., f. 69.

«trebâ: de unde viĭ tu, Satano, duh necurat, şi unde te ducĭ, ş
«cum îţĭ este numele? Ĭar ea ḑise: eŭ sînt duh necurat, aripa Sa
«taneĭ. Atuncĭ Arhanghelul o luâ de pĕr şi o bâtu cumplit; ér ea
«striga cu glas mare, şi ḑicea ca să maĭ înceteze îngerul de bătae
«că i le va spune tóte pe rînd; şi încetând îngerul de bătae, e
«începu a i le spune: — Auḑit'am de o fecĭóră Maria, fata luĭ Ioa
«chim şi a Aneĭ, pe care a vestit'o Arhanghelul Mihail prin tót
«cetăţile, vrînd Maria să nască pe Isus Nazarinénul; şi eŭ mer
«cu ale mele diavolescĭ meşteşugurĭ ca s'o smintesc pe dînsa. I
«Arhanghelul a ḑis: pînă 'n ḑiua de astăḑĭ, aceste meşteşugurĭ a
"tale să mi le spuĭ. Şi o luâ de pĕrul capuluĭ, începu a o bate re
«şi o junghia; ér ea ḑise îngeruluĭ: lasă-mĕ că ţi le voĭu spu
«tóte pe rînd: —Eŭ mĕ fac muscă, eŭ mĕ fac paĭanjene, eŭ n
«fac ogar, şi tóte nălucirile vĕḑute şi nevĕḑute, şi merg de smi
«tesc femeile, şi ĭeaŭ copiĭ, şi sminteso feţile (fetele?) lor pr
«somn greŭ dormind; şi eŭ am 19 numĭ ale mele: Avestiţa, Na
«dar, Salomnia, Zurina, Nicara, Aveziha, Scarbola, Miha, Puha, C
«pa, Zlia, Nevaţa, Pesia, Cilipina, Igra, Fosfor, Luţifer, Avie, B
«zebuti; dar unde se vor găsi numile mele scrise, eŭ acolo nu
«voĭu apropia de 7 mile de loc de acea casă, nicĭ de nimenĭ c
«vor fi întru acea casă, pînă va fi cerul şi pămîntul, în vecĭ
«min.»

Noĭ scim —veḑĭ pag. 254 § 6— că bogomiliĭ aveaŭ o
osebită veneraţiune pentru arcangelul Mihail, şi avem tot
dată o mărturiă positivă —maĭ sus § 2— cumcă acest «v
vod al îngerilor» figura anume în rugăcĭunea luĭ Bogomil
cu sântul Sisinie. Cu tóte astea, nicĭ în redacţiunile ruse
pe câte le cunóscem, nicĭ în cele doă românescĭ, despre
am vorbit pînă aci, arcangelul Mihail nu se aflâ; şi ĭată
pe neaşteptate noĭ îl găsim acum alăturĭ cu sântul Sisi
devenit Sisoe, şi alăturĭ cu nomenclatura cea lungă din
totipul luĭ Bogomil şi din redacţiunile rusescĭ.

Din acésta ar trebui să conchidem una din doă:

Saŭ că Bogomil va fi scris diferite rugăcĭunĭ contra fr
rilor, tóte cu sântul Sisinie, dar numaĭ una cu arcan
Mihail;

Orĭ că din prototipul luĭ Bogomil se vor fi desfăşurat

tărḑiŭ doă saŭ maĭ multe varianturĭ, din carĭ numaĭ într'unul s'a conservat arcangelul Mihail.

Prima ipotesă pare a fi întărită prin acea împregĭurare, că în lista scrierilor bogomilice—-maĭ sus pag. 255—figuréză alăturĭ: «rugăcĭunĭ de frigurĭ» şi «despre cele 7 frigurĭ», ca doă saŭ maĭ multe bucăţĭ deosebite; cea-l'altă ipotesă este totuşĭ nu maĭ puţin probabilă, de óră-ce în redacţiunea românéscă cea veche noĭ nu vedem nomenclatura cea diabolică, care ar fi trebuit să figureze şi acolo, după cum figuréză în redacţiunea cea veche rusésca, ambele redacţiunĭ fiind legate prin punctul comun al «stîlpuluĭ de pétră».

Orĭ-cum ar fi, mărginindu-ne în sfera variantelor româuescĭ, «Sisinie cu Mihail», adecă redacţiunea cea scurtă, este tot atăt de bogomilic ca şi «Sisinie cu stîlpul», adecă redacţiunea cea lungă.

§ 11. După cum în Rusia opera luĭ Bogomil a ajuns la trépta unuĭ simplu descântec poporan, tot aşa şi 'n România, cel puţin unul din cele doă varianturĭ.

D. S. F. Marian a publicat de-mult următorul descântec din Bucovina:

«Pogorîndu-se arhanghelul Mihail din muntele Eleonuluĭ, a întimpinat pe Avezuha, aripa Sataneĭ, şi era fórte grozavă. Pĕrul capuluĭ eĭ era pînă 'n călcâe, şi ochiĭ eĭ eraŭ ca stelele, şi mânile de fer, şi unghile la mânĭ şi la picĭóre eraŭ ca secerea, şi din gura eĭ eşĭa pară de foc. Şi ĭ-a ḑis arhanghelul Mihail, maĭ marele voevod puterilor ceresci:

«—De unde viĭ tu, duh necurat, şi unde te ducĭ?

«—Eŭ merg în Vifleemul Iudeeĭ, că am auḑit că are să se nască Isus Hristos din Maria fecĭóră, şi merg ca s'o smintesc pe ea.

«Atuncĭ o luâ arhanghelul Mihail de pĕrul capuluĭ, şi o legâ cu lanţurĭ de fer, şi ĭ puse paloşul în cóste, şi începu a o bate fórte tare, ca să spună tóte meşteşugurile sale.

«Ĭară ea începu a spune:

«—Eŭ mĕ fac ogar, mîţă, muscă, păingăn, cĭóră, fată gróznică, şi aşa intru în casele ómenilor de le smintesc femeile, şi le smintesc pruncíĭ, şi le aduc pripaşiĭ, şi eŭ am 19 numĭ: I. Vestiţa; II. Novadaria; III. Valnomia; IV. Sina; V. Nicozda; VI. Avezuha; VII.

«Scorcoila; VIII. Tiba; IX. Miha; X. Grompa; XI. Slaló; XII. Ne-«causa; XIII. Hatav; XIV. Hulila; XV. Huva; XVI. Ghiana; XVII. «Gluviana; XVIII. Prava; XIX. Samca. Şi unde sînt aceste numĭ scrise, «eŭ acolo de casa acela nu mĕ pot apropia de 3000 de paşĭ.

«Atuncĭ ĭĭ ḑise arhanghelul Mihail, maĭ marele voevod puterilor «cerescĭ:

«—Iată 'ţĭ ḑic ţie şi te jur, să n'aĭ putere a te apropia de casa «robuluĭ luĭ Dumneḑeŭ N. N., nicĭ de averea luĭ, nicĭ de dobitócele «luĭ, nicĭ de tóte câte sînt ale luĭ, ci să te ducĭ în munţiĭ ceĭ pustiĭ, «unde nime nu locuesce, acolo să 'ţĭ fie locuinţa ta. Amin.»[12])

Nu avem nevoe de a insista asupra perfecteĭ identităţĭ a acestuĭ descântec cu bucata cea introductivă la «Minunile sfîntuluĭ Sisoe», cu acea deosebire fundamentală însă, că aci s'a perdut deja orĭ-ce urmă, directă saŭ indirectă, de sântul Sisinie din prototipul luĭ Bogomil.

§ 12. Acelaşĭ variant, érăşĭ fórte modificat şi érăşĭ fără sântul Sisinie, se află slavonesce între exorcismele luĭ popa Simeon, pe cele doă foĭ adause la finea volumuluĭ luĭ popa Grigorie din Măhacĭu, despre carĭ noĭ am vorbit în trécăt între «Texturĭ măhăcene», la pag. 175.

Iată'l literalmente, cu lipsurĭ din causă că hârtia e rósă pe la margine:

Ꙗзь архаггль михаиль ходих по горѣ елеѡнстѣи и ѡбрѣтох вѣщицꙋ именим авиѕою и рекох еи ти еси ѕлоплемен и проклетое вѣ.... ѡна бо бѣше прострѣла власи свои до петꙋ. и рече еи архаггль михаиль не имам поустити. аще ми са не клꙋнеши и повѣжди ми родꙋ своемꙋ. и	Eŭ, arcangelul Mihail, îmblat'am pe muntele Eleonuluĭ şi am aflat pe Veştiţa numită Avizoe, şi ĭ-am ḑis: tu eştĭ ném reŭ şi blăstĕmat... căcĭ ea îşĭ întinsese pletele pînă la călcâe. Şi-ĭ ḑise arcangelul Mihail: nu te voĭu lăsa, dacă nu te veĭ jura şi

12) Marian, *Descântece din Bucovina*, în *Traian*, 1869, No. 87, p. 252.

име... же рече емꙋ наш родмо (*sic*) име (?). а̄ мора. в̄ вѣщица. г̄ ахоха. д̄ пладница. е̄ лекта. ѕ̄ чл҃коу... дница. з̄ полоноцшница. ӣ свевела. ѳ̄ дѣ... иѡдаважцїа. ї нерадостна. аї чрьни.... нигде да не сам била кльноутиса. арх҃гле михаиле. идеже стоит м҃лтви сїе въ домꙋ...	nu-mĭ veĭ spune némul teŭ şi numile; éră dînsa a ḑis: numile némuluĭ meŭ sînt: 1. Mora; 2. Véştiţa; 3. Ahoha; 4. De-mĭaḑi-ḑi; 5. Lerta; 6. A-omuluĭ... 7. De-mĭaḑi-nópte; 8. Svevela; 9. . . . . . 10. Ne-bucurósa; 11. Négra......... arcangele Mihaile, unde în casă va fi acéstă rugăcĭune...

E peste putinţă de a nu vedé, dela cea de'ntâiŭ aruncătură de ochĭ, intima legătură a aceste̮ĭ pretinse rugăcĭunĭ cu redacţiunea cea din «Minunile sfîntuluĭ Sisoe», şi cu descăntecul românesc din Bucovina pe de o parte, ér pe de alta cu cele doă descântece rusescĭ, tóte acestea izvorîte, pe diverse pogorîşurĭ, din unul şi acelaşĭ prototip al luĭ Bogomil.

§ 13. Redacţiunea cea scurtă şi cele doă rusescĭ conservă cu persistinţă nomenclatura dracilor, pe care a perdut'o redacţiunea cea lungă, veche şi nouă.

Câtă desbinare însă în numĭ şi chĭar în numere!

In Bogomil sînt numaĭ 7 dracĭ, în redacţiunile rusescĭ—12; tot 12 în exemplarul slavic al luĭ popa Simeon; apoĭ 19 în redacţiunea românéscă cea scurtă şi 'n descântecul din Bucovina.

Diverginţa numilor se póte constata maĭ bine prin următorul tabel:

Redacţiunea română:	Descântec:	Popa Simeon:	Redacţiunile ruse:
Avestiţa	Vestiţa	Вѣщицѫ	Трясея
Aveziha	Avezuha	Явизоѡ	Огноя
Salomnia	Valnomia	Мора	Ледоя
Năvodar	Navadaria	Пладница	Гнотея
Scarbola	Scorcoila	Полоноцшница	Хрипуша

Miha	Miha	Лєкта	Глухая
Puha	Tiha	Ѧхоха	Ломея
Cripa	Grompa	Чрънa	Унея
Zlia	Slaló	. . . .	Желтея
Nicara	Nicozda	Свевєлa	Коркуша
Zurina	Sina	. . . .	Гледея
Nevaţa	Necauza	Нєрадостнa	Невея.
Fosfor	Hatav		
Luţifer	Hulila		
Berzebuti	Ghiana		
Avie	Huva		
Cilipina	Gluviana		
Igra	Prava		
Pesia	Samca		

Afară de *Avestiţă* (=*Vestiţă*=Вѣщицъ) şi *Avezuhă* (=*Avezihă*=Ѧвизоıа), carĭ figuréză în treĭ liste; afară de *Salomnia* (=*Valnomia?*), *Miha*, *Tiha* (=*Puha?*), *Scarbola* (=*Scorcoila*), *Năvodar* (=*Navadaria*), *Grompa* (=*Cripa*) şi *Zlia* (=*Slaló?*) din cele doă liste românescĭ; afară de o apropiare posibilă între românul *Nevaţă* şi rusul Невея; tóte cele-l'alte numĭ sînt în disarmonia cea maĭ infernală, astfel că nomenclatura drăcéscă se urcă nu la 7, nu la 12, nu la 19, ci la un minimum de 50!

Să nu ne închipuim însă, că numaĭ Româniĭ şi Slaviĭ ar fi nesce naşĭ atât de darnicĭ în privinţa Sataneĭ.

In dosarele faĭmóselor procese de fermecătoriă din Germania, dracul pórtă maĭ multe ḑecimĭ de numĭ: *Bickelhut*, *Breitkopf*, *Bolomolo*, *Federbusch*, *Fröhlich*, *Gerlach*, *Grünwald*, *Hundskopf*, *Kehrauss*, *Limper*, *Lucifer*, *Moritz*, *Pompernickel*, *Seltenfroh*, *Strule* etc. etc. Aprópe fie-care fermecătorésă cunoscea pe acest gentleman sub un altfel de nume, când semnificativ, când cabalistic, când fără nicĭ un căpătâĭu [13].

In Francia, o demonologiă din secolul XVI ne spune de asemenea, că statul major al infernuluĭ se compune din: *Lucifer*, *Belzebut*, *Astarot*, *Lucifugé*, *Satanachia*, *Fleuretty*, *Ne-*

13) Wolf, *Zeitschr. f. deutsche Mythol.*, t. 2, p. 64.

biros, *Baël*, *Agares*, *Marbas*, *Pruslas*, *Aamon*, *Barbatos*, *Buer*, *Gusoyn*, *Botis*, *Bathim*, *Pursan*, *Abigar* etc. etc.[14])

Incă o probă, că bogomilismul căuta să se identifice în tóte cu pornirile cele instinctive, aşa ḑicênd antropologice, fie bune saŭ rele, ale poporuluĭ.

§ 14. Desvoltările de maĭ sus ne permit a stabili un paralelism fórte instructiv între apocriful eretic, cu care începusem ‹Texturile măhăcene›, şi apocriful cesta-l'alt, tot aşa de eretic, cu care începem acuma ‹Texturile bogomilice›, adecă între ‹Legenda Duminiceĭ› şi între ceĭa-ce am puté numi: ‹Legenda Frigurilor›.

Aci, ca şi acolo, un singur prototip se bifurcă din capul loculuĭ în doă redacţiunĭ, diferite nu numaĭ prin scurtimea saŭ lungimea lor relativă, dar încă prin punctul de plecare, prin óre-carĭ amărunte şi —pînă la un punct— chĭar prin intenţiune.

Aci, ca şi acolo, ambele redacţiunĭ, născute printr'o timpurià bifurcare dintr'una şi aceĭaşĭ sorginte, încep apoĭ a se încrucişa la o-l'altă, a se amesteca, a se împleteci, dar fără a se identifica, fără a perde fie-care propria sa existinţă separată, astfel că une-orĭ ele figuréză împreună în aceĭaşĭ broşură, ca şi când ar fi doă legende deosebite.

In fine, aci ca şi acolo, după secolĭ de adîncă uĭtare, apocriful recâştigă d'o dată vechĭa'ĭ popularitate, re'noindu-se în limbă sub raportul formeĭ, şi adaptându-se — în privinţa fonduluĭ— la situaţiunea momentuluĭ. . . .

---

14) *Le grand grimoire ou l'art de commander aux esprits, sur un manuscrit de 1522*, Paris, 1845, in-12, passim.

Млтва стго Сїсина ѡт диавола проклета:	(Rugăciunea sântuluĭ Sisin contra afurisituluĭ drac).
кто воинь бист ꙗкож сти Сисинь.	кареле воиникь фꙋ ка сти Сїсинъ.
иже многимъ воемъ ѡдолѣатъ.	че мꙋлте ощи бирꙋи.
пръво Сирианомъ, и втора Исмаилтеном, и три Тартаромъ.	ꙟтъю Сїриꙗнїи. аи доии Тꙋрчїи, аи треїи Тътаръи.
114. егда млтвꙋ твораше възвратись сти Сїсинь ѡт въстока въ Равїю.	е дека-ш фѣпсе рꙋгъ, | ꙟтоарсесѣ сти Сисїнъ де ръсърит ла Равїѧ.
и прїиде къ немꙋ аггль, гспднъ вь съне и рече емꙋ.	ши вине кътрѫ елꙋ ꙟџерꙋл домнꙋлꙋи ꙟ вис ши ѕисе лꙋи.
иди Сисине къ сестри свое Мелинтию.	дꙋ-те Сисине кътрѫ сорꙋта Мелинтїе.

Carele voin*i*cŭ fu ca s*ve*ti Sisinŭ, ce mu*l*te oşti biru*i*? înt*ă*ĭu Si
riĭanii, a*i* doii Tu*r*cii, ai treii Tătarăi. E deca-*ş* fépse rugă, întoar
sesé s*ve*ti Sisinŭ de ră*să*ri*t* la Raviĭa; şi vine cătrâ elu îngeru*l* Dom
nului în vi*s* şi ḑi*se* lui: Du-te, Sisine, cătrâ soru-ta Melintie, că ş'a

---

MINUNILE SFÎNTULUĬ SISOE.

Atuncea in vremea Sfîntuluĭ Sisoe, plecară cu un impărat la vinătóre şi dim
preună cu fraţiĭ mulţĭ; iar când fu intr'o pădure mare, cu voia luĭ Dumneḑ
dete o furtună mare, şi se risipiră toţĭ pe faţa pămîntuluĭ, ne-sciind nimenĭ ca
in cotro a apucat. Iar Sfîntul Sisoe, cu voia luĭ Dumneḑeŭ, nemeri drept la chi
sori-seĭ Meletia, in marginea Măriĭ. Şi stând la uşă, striga cu glas mare ca să-ĭ d
schiḑă uşa. Iară Meletia îl intrebâ: cine eştĭ tu, că eŭ nu te cunosc pe tine? El éră
ḑise: deschide-mĭ uşa, soru-mea Meletia, că n'am unde să scap de furtuna Măriĭ;

понеж ест родила, е дети, и въѕел их ест дїаволъ. и 8 хощеть въѕети.	кь шї'а8 нъск8т чинчи кокони. ши ю8 л8ать драк8лъ ши аль шаселе ва се и-лъ ю.
не сътворити ловц8 дїавол8 том8.	съ н8 фачи вънат ачел8[ю] дракъ.
115. юко тебѣ | радї wтженет гь дїавол8 того.	къ пентр8 тине гонеще д8мн8л прѣ ачела дракь.
Мелинтїна же сестра своа роди сътвори стлпь, мрамо-рень.	Мелинтїа сора л8и, нъск8 де фък8 стьлп8 де марм8ре.
и ѕаковала гвоѕдїемъ, и wловомъ ѕилиюна (*sic*).	ши-л ферекъ к8 пироане де фїер8, ши коперит к8 пл8мб8.
и поет, в, wтроковице на сл8жб8 себе брашно ѕа леть.	ши л8w доw фете съ-и сл8жаскъ к8 хранъ ꙟтр8 ань.
116. и прїиде сти Сїси[нъ] къ стьлп8 и рече.	ши мерса сти Сисин | кътръ стьлп8 ши ѕисе.
сестро Мелинтїе wтвръѕи ми стлпь да вьнид8.	соро Мелинтїе дешькиде-ми стьлп8л съ ꙟтр8.
wна же рече, не смеаю ти wтвръсти, юкож боасе врага Вараха.	а ѕисе н8 к8теѕ съ-ци дешкиѕ, къ мъ тем8 де драк8л ꙟшельторюл.

născu*t* cinci coconi, şi ĭ-au luatŭ dra*cu*lŭ, şi alŭ şasele va se i-lŭ ĭa, să *nu* faci văna*t* aceluĭa drac; că pentru tine goneşte Dumnu*l* pré acela dracŭ. Melintia, sora lui, născu de făc*u* stlăpu de ma*r*mure, şi-*l* ferecă cu piroane de fieru, şi coperi*t* cu plu*m*bu, şi luo doo fete să-i slujască *cu* hrană întru anŭ. Şi me*r*sĭa s*v*eti Sisi*n* către stlăpu, şi zise: soro Melintie, deşăchide-mi stlăpu*l* să întru. Ĭa zise: nu cute*z* să-ţi deşchi*z*, că m*ă* temu de d*r*cau*l* înşelătorĭu*l*. E*l* zise: soro Me-

soru-sa Meletia respunse ḑicénd: nu-ţĭ voĭu deschide uşa, că mĕ tem de Diavolul ca să nu'mĭ iea şi pe copilul acesta, ca incă n'aŭ implinit 40 de ḑile. Ĭar Sfintul ḑise: deschide uşa, că pe mine m'a orinduit Dumneḑeŭ după vinătoriĭ de diavolĭ. Auḑind soru-sa, indată ĭ-a deschis uşa, şi intrând Sfintul cu calul in casă, iar Diavolul se făcu grăunte de meiŭ şi se lipi supt copita caluluĭ, şi intră şi el cu Sfintul in casă. Ĭar Meletia soru-sa, singură fiind fără de ajutor, cu o mână bucate făcea şi cu altă mână copilul ţinea; apoĭ cinară şi se culcară; iar când fu pe la mieḑul nopţiĭ, se sculă Diavolul şi fură copilul din légăn şi fugi cu el. Ĭar

ѡнь же рече ѡтврьзи ми стлъпь да вьнидꙋ ꙗк велїа ест вьнꙋ зима.

и велїа вълица (*sic*), нест главꙋ подклонити.

117. азь есмъ ловцꙋ дїавола томꙋ, мене радї ѡтженет гь дїаволꙋ того.

тогда ѡана (*sic*) ѡврьзи (*sic*) его стлпь.

и вьниде дїавол же подмичеса просеною лоспою под копитом коню Сисина.

и вьсхити ѡтрок и побеже къ морю.

ѡна же рече, ѡ брате мою еж ти рех се ми быст.

тогда сти Сисин вьседи на кон свою, и потече вь след дїаволꙋ того.

ел зисе, соро Мелинтие дешкиде-ми стьлпꙋл съ ꙟтрꙋ, кѫ афарѫ маре фригꙋ асте.

ши маре вихор, н'ам капꙋл оунде-ми ꙟкина.

еꙋ синтꙋ вьнѫторꙋл ачелꙋꙗ драк, пентрꙋ мене гонеще домнꙋль прѣ ачела драк.

атꙋнче ꙗ дешкисе лꙋи стьлпꙋл.

ши ꙟтрѫ дракꙋл питꙋлиш ка ѡ грьꙋнце де мею сꙋптꙋ копита калꙋлꙋи лꙋ Сисин.

ши ръпи коконꙋл ши фꙋџи кътръ маре.

ꙗ ѕисе ѡ фрателе меꙋ, кꙋм ци ѕиш аша фꙋ.

атꙋнче сти Сисин ꙟкѫлекъ прѣ калꙋл лꙋи ши алергъ прѣ ꙋрма ачелꙋꙗ драк.

---

li*n*tie, deşchide-mi stlăpu*l* să întru, c*ă* afară mare frigu ĭaste ş*i* mare vih*or*: n'a*m* capu*l* unde-mi închina; eu si*n*tu vănătoru*l* aceluĭa dra*c*: pe*n*tru mene goneşt*e* Domnulŭ pr*é* acela dra*c*. Atu*n*ce ĭa deşchise lui stlăpu*l*. Şi întră dracu*l* pituli*ş* ca o grău*n*ţe de meĭu suptu copita calului lu Sisi*n*, şi răpi cocon*l*, şi fugi cătră mare. Ĭa ḑise: o, fratele meu! cu*m* ţi ḑi*ş*, aşa fu. Atunce s*v*eti Sisi*n* încălecă pré calu*l* lui şi ale*r*gă pré u*r*ma aceluĭa dra*c*. Calu*l* lu*i* văpăi dihnila;

---

copilul ţipând tare, Meletia îl auḑi prin somn şi se deşteptă, şi puse mâna în légăn, şi găsi légănul gol şi începu a plânge cu glas mare, şi cu multă jale strigă: scólă, fratele meŭ Sfinte Sisoe, că şi pre acest copil mi l'a furat Diavolul! Ĭar Sfîntul se deşteptă şi ḑise: ce este acésta? iar soru-sa ĭ-a spus luĭ pricina. Deci el îndată se sculă şi încălecă pe cal şi'şĭ luă paloşul în mână, şi plecă după Diavolul ca să'l găséscă. Şi mergênd pe drum, află pe marginea Măriĭ o salce, şi stătu în loc şi descălecă de pe cal jos, şi se rugă luĭ Dumneḑeŭ cu lacrimĭ ca să'ĭ grăéscă salcea, şi începu a o întreba: sfîntă salce a luĭ Dumneḑeŭ, n'aĭ

118. кои же его | пламеном дихаша имееи вь рȣкахь пламено копїе.	калȣл лȣи вьпѫи дихнїѧ, ши аве ꙟ мѫнѫ ѡ сȣлицѫ де фокȣ.
и погна кѫ вржбе.	ши-л гони прѣ ла ѡ салче.
и рече древо бжїи вржбо. видѣли врага бежаща и ѡтрокȣ носеща.	ши ѕисе лемнȣл лȣ дȣмнеѕеȣ салче, вьѕȣш дракȣл фȣџиндȣ ши ꙟȣ коконȣ дȣкѫндȣ.
и беше вржба видела и рече не видех.	ши салче-л фȣсеса вьѕȣт ши ѕисе нȣ л'ам вьѕȣт.
и рече сти Сисин, да цветеш а плод да не сътвориш.	ши ѕисе сти Сисин, сѫ ꙟфлȣрещи ꙗрѫ поаме сѫ нȣ фачи.
паки потече и виде иное древо кȣпино.	ꙗрѫши кȣрсе ши вьѕȣ алтѫ лемнȣ рȣгь.
119. и рече сти Сисинѫ древо бжїе кȣпино, видели врага бежеща и ѡтроче носеща.	ши | ѕисе сти Сисинь, лемнȣл лȣ дȣмнеӡеȣ рȣгȣле. вьѕȣш дракȣл фȣџиндȣ, ши ȣꙟ кокон дȣкьндȣ.
и кȣпино беше видел и рече не видех.	ши рȣгȣл фȣсеса вьѕȣт ши ѕисе нȣ л'ам вьѕȣт.
и рече имѫ (*sic*) Сисин, да	ши ӡисе лȣи сѫ фїи блѫ-

i ave în mănâ o suliţă de focu. Şi-*l* goni pré la o sa*l*ce, şi ḑi*se*: e*m*nu*l* lu Dumneḑeu sa*l*ce! văḑuş dracu*l* fugi*n*du şi înu coconu du- :ăndu? Şi sa*l*ce-*l* fusesĭa văḑu*t*, şi ḑi*se*: nu l'a*m* văḑu*t*. Şi ḑi*se* s*v*eti)isi*n*: să înflureşti, ĭară poame să nu faci. Ĭar*ă*şi cu*r*se, şi văḑu ltŭ lemnu, rugŭ; şi ḑi*se* s*v*eti Si*sin*ŭ: lemnu*l* lu Dumnezeu rugule! ăḑuş dracu*l* fugi*n*du şi uîn coco*n* ducăndu? Şi rugu*l* fusesĭa văḑu*t*, i ḑi*se*: nu l'a*m* văḑu*t*. Şi zi*se* lu*i*: să fi*i* blâstema*t*! un*de*-ţi e rădâ-

ĕḑut pe Diavolul fugind cu copil în braţe? iar salcea vĕḑuse, şi ḑise că n'a vĕut; decĭ Sfîntul, cunoscĕnd vicleşugul dintr'însa, ĭ-a ḑis: să fiĭ blestemată de Dumneḑeŭ, ce veĭ înflori să nu legĭ; şi fu aşa. Şi Sfîntul tot alergâ după Diaolul, şi vĕḑĕnd în cale un rug, ĭĭ ḑise: rugule al luĭ Dumneḑeŭ, n'aĭ vĕḑut pe)iavolul fugind cu un copil în braţe? Ĭară rugul vĕḑuse, şi ḑise că n'a vĕḑut; ecĭ şi pe acesta, ca şi pe salce, l'a blestemat ḑicĕnd: unde 'ţĭ este rădăcina, să'ţĭ .e şi vîrful, şi să fiĭ împedecarea ómenilor; şi fu aşa. Iar Sfîntul tot alergâ după)iavolul, şi vĕḑu în marginea Măriĭ un paltin, şi ḑise: sfinte paltine al luĭ Dum-

си проклета. гдеж ест коренъ твои. тȣ бѫдеть и врьх твои.

кто хощет мимо ити к тебѣ, а ты потькнетї е. а себе на проклетїе.

и потече и виде маслинȣ прї мора стоеща.

120. и рече сти Сисинъ | древо бжїи маслино. видели врага бежаща, и ѡтроче носеща.

и рече маслинȣ, видѣх вь морю пориношасе.

и рече сти Сисин. да иси блсвенно и ѡсщенно древо бжїи маслинȣ.

и бȣдеше вьсем црквам на просщенїе, а чком на спасенїе.

тако быст.

стемат, ȣнде цї-е ръдѫчїна та аколе сѫ-ци фїе връхȣл тѫȣ.

чине ва тречe прѣ льнгѫ тине. тȣ сѫ-и ꙟпеадечи, ꙗрь еи сѫ те бластемѣ.

ши маи алергь ши вѫзȣ оуꙟ маслинъ стьндȣ льнгь маре.

ши зисе сти Сисин, лемнȣл лȣ дȣмнезеȣ маслинȣ. вьзȣши дракȣл фȣциндȣ, ши ȣ кокон дȣкьндȣ.

ши зисе маслинȣл, вѫзȣю-л ꙟ маре афȣньдѫндȣ-се.

ши зисе сти Сисин. сь фїи блсвитȣ и ѡсветит. лемнȣл лȣ дȣмнезеȣ маслинъ.

ши сѫ фїи ла тоате бесѣречилѣ де лȣминѫ; ши ѡаменилѡр де спсенїе.

аша фȣ.

---

cina ta, acole să-ţi fie vrăhul tâu! cine va trece pré lăngâ tine, tu să-i înpeadeci, ïară ei să te blastemé. Şi mai alergă, şi văḑu uïn maslinŭ stându lăngă Mare, şi ḑise sveti Sisin: lemnul lu Dumneḑeu maslinu! văḑuşi dracul fugindu şi u cocon ducându? Şi ḑise maslinul: văḑuïu-l în Mare afunădăndu-se. Şi ḑise sveti Sisin: să fii blagoslovitu şi osvetit, lemnul lu Dumnezeu maslinŭ! şi să fii la toate besérecilé de luminâ, şi oamenilor de spasenie. Aşa fu. Şi vine la

---

neḑeŭ, n'aĭ vĕḑut pe Diavolul fugind cu un copil în braţe? iar el spuse drept, că l'a vĕḑut, dară a şi auḑit copilul ţipând pe cale; deci Sfîntul îĭ ḑise: să fiĭ blagoslovit de Dumneḑeŭ, şi să staĭ înaintea bisericeĭ cu păcătoşiĭ la pocăinţă şi cu drepţiĭ la spăsenie; şi fu aşa. Ïar Sfîntul tot alergă după Diavolul, şi vĕḑu în marginea Măriĭ un maslin şi ḑise: sfinte masline al luĭ Dumneḑeŭ, n'aĭ vĕḑut pe Diavolul fugind cu un copil în braţe? ïar maslinul spuse drept: l'am vĕḑut, s'a afundat în Mare, şi se juca cu pesciĭ Măriĭ şi cu copilul împreună; iar Sfîntul ḑise: să fiĭ blagoslovit de Dumneḑeŭ, din tine să fie mirul, şi fără de tine să nu

121. прїиде къ морю и връже ȣндицȣ свою вь море, изъвлече мрежъ врага на сȣхо.

и начет его ȣбити, ѡв. палицю железною.

и гла емȣ даждь ми. ѕ. дети Мѣлинтїани сестре мои.

и рече дїавол, не им чесо дати изель их есмъ.

и рече Сисин. изъвȣ (*sic*) их проклете дїаволе.

дїавол же рече, изблю и ти млеко матерно на дланж, еж еси съсал млад.

тогда сти Сисин сътвори
122. млтвȣ къ бȣ.

и зблѵва млеко матерно на длань.

тогда дїаволь изблюва, ѕ. дѣти Мелинтиѩнїи.

ши вине ла маре, ши-шъ арȣнкъ ȣндица лȣи ꙟ марѣ, ши скосе дракȣл ла ȣскат.

ши ꙟчепȣ а-л бате кȣ. ѡв де бȣздȣгане де фїерȣ.

ши грьи лȣи, дь-ми ѕ фечори аи сȣрори-ме Мѣлинтїеи.

ши зисе дракȣл, н'ам че-ци да къ л'ам мънкат.

шї-и зисе лȣи Сисинъ, бореще-и проклете драче.

дракȣль зисе. бораще-ци ши тȣ лаптеле мъни-та ꙟ палмж чела че-и сȣптȣ ꙟ тинереце-ле.

атȣнче сти Сисин, елȣ-ши фече рȣгж кътрь дȣмнезеȣ.

ши бори лаптеле мъни-са ꙟ палмж.

атȣнче ши дракȣл бори, ѕ фечори аи Мелинтїеи.

---

are şi-şŭ aru*n*că undiţa lu*i* în mar*é*, şi sco*se* dracu*l* la usca*t*, şi în-pu a-*l* bate cu 802 (82?) de b*uzd*ugane de fieru; şi grăi lui: i-mi 6 fećori ai surori-me Méli*n*tiei. Şi ḑi*se* dracu*l*: n'a*m* ce-ţi da, l'a*m* mănca*t*. Şi-i ḑi*se* lu*i* Sisinŭ: boreşte-i, proclete dra*ce*! Dra-lŭ ḑi*se*: boraşte-*ţi* şi tu laptele măni-ta în pa*l*mâ, cela ce-i suptu tinereţ*ele*. Atunce s*ve*ti Sisi*n* elu-şi fe*ce* rugâ că*t*ră Dumneḑeu, şi ri laptele măni-sa în pa*l*mâ. Atunc*e* şi dracu*l* bori 6 fećori ai Me-

---

boteze omul, şi fu aşa. Atuncea sfîntul Sisoe descălecâ de pe cal în marginea rii şi îngenunchiâ cu faţa la pămînt şi se rugâ luĭ Dumneḑeŭ ca să-ĭ dea pe volul în mână. Şi rugându-se sfîntul cu lacrimĭ de foc luĭ Dumneḑeŭ, a a-cat cârligul în Mare, şi îndată a prins pe Diavolul, şi apucându-l de céfă l'a afară din Mare, şi l'a bătut cu bătăĭ de usturime şi cu paloşul de foc în gul trupuluĭ. Şi ḑicea Diavolul sfîntuluĭ: ce aĭ cu mine, sfinte Sisoe, de mĕ !? iar sfîntul ḑise: să daĭ, Diavole, copiiĭ soru-me Meletia carĭ i-aĭ luat; iar ḑise: n'am de unde să ţi-ĭ daŭ, că i-am înghiţit; iar sfîntul ḑise: dacă i-aĭ hiţit, borasce-ĭ; ĭar Diavolul ḑise sfîntuluĭ: borasce şi tu laptele, care l'aĭ t dela maĭcă-ta. Ĭar sfîntul se rugâ luĭ Dumneḑeŭ cu lacrimĭ, şi îndată vĕr-

и рече им Сисин, живь гь бь наш нбсы и на ѕемле, не имами пѹстити (*sic*) дїаволе доклe ми сѫ не кльниши.	шї-и ѕисе лѹи Сисин. вїѹ дѹмнеѕеѹ домнѹл нострѹ ал черюлѹи ши алѫ пѫмѫнтѹлѹи, н'ам а те лъса драче пѫнѫ нѹ те вери џѹра.
и начеть диꙗвол клетисе, тако ми сил страшнаго 123. прстола.	ши ꙟчепѹ дракѹл а се џѹра сѫ мѫ парде де тѫрїа ꙟфрикатѹлѹи ска|оунь.
идеже мава сїнꙗ глетса име мое (?) вѫспоминанїе те тѹ дїавол не настигнет.	юѡ рѹга ачаста грѫи-се-ва ши нѹмеле тѫѹ помени-се-ва, аколѣ дракѹл сѫ нѹ-л акопере.
живь гь бь нашь нбсни и на ѕемле, не имам тебе пѹстити дїаволе. аще не кльниш ми сѫ.	вїѹ дѹмнеѕеѹ домнѹл нострѹ ал черюлѹи ши ал пѫмѫнтѹлѹи, н'ам а те лъса драче сѫ нѹ те вери џѹра.
и начет дїꙗволѫ сѫ сльѕами клетиса.	ши ꙟчепѹ дракѹл кѹ лакрѫми а сѫ џѹра.
тако ми сил страшнаго прѣ- 124. стола и мишца високаго.	сѫ мь парде де тѫрїа ꙟфрїинкатѹлѹи|и скаѹнѹл ши де брацеле ꙟналте.

lin*t*iei. Şi-i ḑi*se* lui Sis*in*: viu Dumneḑeu, Domnu*l* nostru a*l* cerĭulu*i* şi alŭ pămăntulu*i*! n'a*m* a te lăsa, drace, până nu te veri g'ura. Şi începu dracu*l* a se g'ura: să mă pa*r*de de tăria înfricatului scaunŭ. Ĭuo ruga acasta grâi-se-va ş*i* numele tău pomeni-se-va, acole dracu*l* să nu-*l* acopere. Viu Dumnezeu, Domnu*l* nostru a*l* cerĭu*lu*i şi a*l* pământului! n'a*m* a te lăsa, dra*ce*, să nu te veri g'ura. Şi începu dracu*l* cu lacrâmi a sâ g'ura: să m*ă* pa*r*de de tăria înfriicatu*lu*i scaunu

să laptele care l'a supt dela maĭcă-sa. Atuncea Diavolul se sperià fórte reŭ şi de frică borì şi el copiiĭ soru-seĭ pe câte şése, fiind nevătămaţĭ. Atuncea Dia volul s'a rugat sfîntuluĭ Sisoe ca să'l lase, iar sfîntul îĭ ḑise: ba, Diavole, pin nu te veĭ jura ca să nu maĭ aibĭ putere asupra creştinilor, să le facĭ vre-o r utate. Atuncea Diavolul neputênd scăpa într'alt chip din mâĭnele sfîntuluĭ, i- dat zapis la mână, că unde se vor găsi aceste foiţe orĭ în ce casă, la orĭ-ce o şi în orĭ-ce loc, să nu se apropie Diavolul de şépte mile de loc. Atuncea sfînt încă tot îl bătea şi 'l chinuia şi 'l tăvălĭa, şi l'a apucat cu cârligul de gruma şi cu mâna de păr, şi'l bătea şi'l căsnĭa, şi ḑicea sfîntul: să te ducĭ în munca d veci şi în pustiă, unde e dat ţie; şi i-a tăiat capul, şi i-a spintecat pieptul d

и чистаго порфїра шсъненщи прѣчстиа его врьх.	ши чинститȣл вешьмѫнтȣл че акопере чинститȣл капȣл лȣи.
и сил тжх, м, поповь иже шбстоить вишнии Іеросалим.	ши де търїаѫ челор. м. де попи челора че цинъ ѧналтȣл Іерсалмȣлȣи.
и млтвȣ творит днъ и нощ.	ши рȣгѫ фак ши ȣȣа ши ноапте.
идеж млтва сїа глжце (sic) име твое вьспоминанїе те.	юш рȣга ачаста гръи-съ-ва ши нȣмеле тьȣ помени-се-ва.
125. стое ти никоторїи дїаволь не настигнѫт, ни кь дȣмȣ (sic) бжїю, мр.	свѫнтȣл ачела нȣ сокоти | прѣ дракȣл ниче-л амънѫ. ниче кътрѫ каса лȣ дȣмнезеȣ.
абїе посла его под мраком.	ачиеши-л тремесе елȣ сȣптȣ ѧнтȣнерек.
а зде славитса име шца и сна, и стго дха и ннѣ и прсно и вь веки веком амин.	іарь чича слъвим нȣмеле татълȣи свнтȣлъи дхь ши акмȣ ши пȣрȣре ши ѧ вечии векȣлȣи. адъвърат амин. |
26.	

de brațele înalte, și cinstitul veșământul ce acopere cinstitul capul
i, și de tăriaă celor 40 de popi celora ce țină înaltul Ierusalimu-
i și rugă fac și ḑua și noapte, ĭuo ruga aćasta grăi-să-va și numele
u pomeni-se-va. Svântul acela nu socoti pré dracul, nice-l amănă,
e cătră casa lu Dumnezeu, acieși-l tremese elu suptu întunerec;
ră cicĭa slăvim numele Tatălui, Svăntulăi duhă și acmu și purure
în vecii vecului adăvărat, amin.

grumaz pină la buric. Și atuncea l'a aruncat în Mare, și l'a blăstemat ca să
maĭ iasă de acolo. Atuncea sfîntul Sisoe a luat copiiĭ sori-seĭ pe câte șése și
dus la chilia unde ședea Meletia. Și ḑise sfîntul: ține, soru-mea Meletio, co-
carĭ ți-a furat Diavolul; iar ea cu multă bucuriă și cu mare dragoste iĭ pri-
și pe Dumneḑeŭ lăudă.
)eci unde se va găsi acéstă carte, fraților, să nu aĭbă putere Diavolul și vrăș-
piĭ nicĭ o silă asupra creștinilor acelora; la carĭ se va găsi acéstă carte, să nu
atingă, nicĭ să se apropie de casa aceĭa, nicĭ de femeĭa omuluĭ acela, nicĭ de
iiĭ lor, să nu se apropie de nimica ale creștinilor acelora; și mila luĭ Dum-
leŭ să fie cu dumné-vóstră în vecĭ, amin

NOTANDA.

1. finalul *u* întreg: єлȣ (115), лємнȣ (119), фȣцинꙋȣ (119, 120, 121), дȣкьндȣ (119, 120, 121), стьндȣ (120), маслинȣ (121), благословитȣ (121), стьлпȣ (116, 117), сȣптȣ prepos. (118, 126), сȣптȣ particip. (122), фїєрȣ (116, 122), [мѫ] тємȣ (117), фригȣ (117), [єȣ] синтȣ (118), фокȣ (119), коконȣ (119), плȣмбȣ (116);

finalul *u* întreg, băgat în textul slavic: ловцȣ (115, 117) =paleo-sl. ловьць ‹venator›, şi маслинȣ (120, 121 de 2 orĭ)= paleo-sl. маслина ‹oliva›, cfr. maĭ sus p. 273, § 6;

finalul *u* jumătăţit în ъ saŭ ь: воиникь (114), лȣать (115), дракъ (115, 116), дракȣль, дракȣлъ (115, 122), аль [шасєлє] (115), [и-]лъ [ѭ] (115), ань (116), домнȣль (118), рȣгь (119), маслинъ (120, 121), склоунь (124), цинь a 3 pers. plur (125).

2. *-en-* pentru actualul *-in-*: мєнє (118).

3. ѫ ca vocală nasală numaĭ în ȣѫ [кокон] (120), оуѫ [маслинъ] (120), într'un loc prin metatesă grafică ѫȣ=ȣѫ [коконȣ] (119), şi 'ntr'un alt loc prin vocalisare totală: ȣ [кокон] (121).

4. ѣ şi ѧ pentru *-e*: прѣ [ȣрма] (118), прѣ [дракȣл] (126) прѣ [ачєла] (116, 118). прѣ [калȣл] (118), прѣ [ла ѡ салчє

(119), прѣ [лънгъ] (120), ꙟтоарсесѣ (115), мерса (116), [съ те] бластемѣ (120), бесѣречилѣ (121), [ꙟ] марѣ (122), фꙋсеса (119, 120).

5. *e* pentru vechĭul -ѣ- acolo unde şi astăḑĭ se pronunţă -*e*-: гонеще (116, 118), фече (122), тинерецеле (122)=тинерѣцеле, кореще (122, şi tot acolo: кораще), фете (116), мерса (116), тремесе (126), тречe (120), ꙟнтꙋнерек (126);

[сꙋрори-]ме (122);

дека (114), векꙋлꙋи (126)=вѣкꙋлꙋи.

6. descompunerea luĭ ѣ în *ea*: ꙟпеадечи (120)=ꙟпѣдечи, cfr. maĭ sus p. 159 No. 65, şi t. 1, p. 40.

7. -їи- pentru -*i*-: ꙟфрїикатꙋлꙋи (124, dar 123: ꙟфрикатꙋлꙋи).

8. *ă* pentru *i* după *r*: Тътаръи (114), dar şi *i* pentru ъ după *r*: кори (123 de 2 orĭ);

a pentru *e* după *r*: кораще lîngă кореще (122).

9. ъ=*ĭ* pentru *i* după *ş*: (ши]-шъ [арꙋнкъ] (122), dar şi: аръши (119), въꙋши (121).

10. *i* pentru ъ saŭ ъ după *s*: [еꙋ] синтꙋ (118).

11. *e* pentru ъ după *ţ*: [w] гръꙋнце (118).

12. *oa* generalmente bine păzit: тоате (121), wаменилwр (121), ꙟтоарсесѣ (115), поаме (119), пироане (116) etc., afară de: скосе (122);

oa pus pentru *o* în textul slavic: wана (118)=wна, cfr. maĭ sus p. 273 § 6.

13. contracţiunea: чела че-и сꙋптꙋ(122)=«*ce ai* supt».

14. alte particularităţĭ vocalice:

адъвърат (126);

съънтꙋлъи (126), probabilmente numaĭ prin scăpare din vedere grafică pentru съънтꙋлꙋи;

дꙋмнꙋл (116)=домнꙋл;

фїерꙋ (116, 122), dar меꙋ (118), nu мїеꙋ;

търїаъ (125)=търїа;

ѕȣа (125)=ḑioa.

15. predilecţiune pentru џ, nu ж: џȣра (123 de 2 orĭ, 124 de 2 orĭ).

16. confusiune perpetuă între ȥ (=*z*) şi ѕ (=*dz*): ѕисе, ѕиш (115, 118 de 2 orĭ, 119 de 3 orĭ, 120, 121 de 3 orĭ, 122 de 3 orĭ, 123) şi ȥисе (117 de 2 orĭ, 120 de 2 orĭ), дȣмнеѕеȣ (119, 121, 123 de 2 orĭ) şi дȣмнеȥеȣ (119, 121, 124, 126), вьѕȣю, вѣѕȣ, вьѕȣши, вьѕȣт etc. (119 de 4 orĭ, 120 de 3 orĭ, 121) şi вьȥȣт (120), adecă totuşĭ cu marea preponderinţă a luĭ ѕ;

numaĭ cu ȥ: дешкиȥ (117), кȣтеȥ (117), бȣȥдȣгане (122), şi numaĭ cu ѕ: ѕȣа (125), dar fie-care din aceste cuvinte se întrebuinţéză o singură dată.

17. *o* din *v*–: лȣѡ (116).

18. metatesa: стьлпȣ (116, 117), врѣхȣл (120).

19. alte particularităţĭ consonantice:
вихор (117)=*vifor* şi врѣхȣл (120)=*vîrful*;
вери (123, 124)=*veĭ*;
дешкиȥ (117).

20. dupla post-articulare în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul: дракȣл ꙟшельторюл (117), ꙟфрїнкатȣлȣи скаȣнȣл (125, dar 123: ꙟфрикатȣлȣи скаоүнь), чинститȣл вешьмѫнтȣл (125), cfr. maĭ sus p. 130 No. 18;

în: чинститȣл капȣл лȣи (125) prin contracţiune din: чинститȣл кап ал лȣи, reduplicarea articluluĭ postpositiv este numaĭ aparinte.

21. nearticulare anormală la feminin: [ѕȣа ши] ноапте (125] слаче[-л фȣсеса вьѕȣт] (119).

22. pentru articlul *al:* домнȣл нострȣ ал черюлȣи ши алѣ пѣ мѫнтȣлȣи (123, 124), аль шаселе (115), фечори аи Мелинтїи (123), фечори аи сȣрори-ме (122), аи дои (114), аи треĭ (114).

23. ordinalul fără amplificativul *-a:* [аль] шаселе (115), ca şi adverbul пврвре (126).

24. лв двмнезев (120, 126), лв двмнезев (119, 121), лв Сисин (118).

25. genitivo-dativ femeiesc contras şi apocopat: сврори-ме (122), мѫни-та (122), мѫни-са (123);
сорв-та (115), dar сора лви (126).

26. duplul perfect dela *a face*: фѫкв (116) şi фече (122):
maĭ-mult-ca-perfect: фѣнсе (114)=actualul *făcuse*.

27. alte perfecturĭ arcaice: вине (115, 121)=în textul slavic прїиде ‹venì›:
виш (118).

28. maĭ-mult-ca-perfect: фвсеса вьзвт, фвсеса вьввт (119, 120).

29. *-e* pentru -ѣ la imperfect: аве [ѱ мѫнѫ] (119).

30. imperfectul cu *-iea* dela infinitivul cu *-i*: дихнїѧ (119).

31. viitorul cu ‹habeo›: н'ам а те льса (123, 124)=‹nu e voĭu lăsa›.

32. ва се и-лѫ ю (115)=‹i-l va lua›.

33. propaginaţiunea pronumeluĭ personal: шї-и зисе лви 122, 123), ачиеши-л тремесе елв (126), сѫ-ци фїе врѫхвл жв (120), внде цї-е рѫдѫчїна та (120), ши-шѫ арвнкѫ вни-ца лви (122).

34. pronumele personal pleonastic: свети Сисин елв-ши фе-е (122).

35. propaginaţiunea luĭ *cel:* челор 40 де попи челора че цинѫ 125).

36. acusativul fără *pre:* скосе дракла (122), рѫпи коконвл 118).

37. infinitivul fără *a*: н'ам капвл оунде-ми ѱкина (117) 'ам че-ци да (122).

38. omisiunea verbuluĭ ajutător: ферекж кȣ пироане де фїерȣ ши [а] коперит кȣ плȣмбȣ (116), cfr. maĭ sus p. 233 No. 29.

39. composiţiunea incorporativă: гржи-сѫ-ва, гржи-се-ва (124, 125), помени-се-ва (124, 125).

40. metatesă sintactică: бьѳȣю-л (121).

41. condiţionalul *să* se confundă grafic cu reflexivul *se*: гржи-се-ва (124) şi гржи-сѫ-ва (125), а се џȣра (123) şi а сѫ џȣра (124), ва се и-лѫ ꙗ (115) etc.

42. *fecĭor* cu sensul general de ‹copil›: фечори ай Мелинтїеи (123), фечори ай сȣрори-ме (122), cfr. maĭ sus p. 165 No. 64.

43. *cocon* cu acelaş înţeles: ш'лȣ нъскȣт чинчи кокони (115, cfr. 118, 119).

44. лемнȣл=‹arbure›, în textul slavic древо (119).

45. питȣлиш (118), adverb căruĭa în textul slavic îĭ corespunde подмичеса, formă coruptă dela подъмещѫ ‹subjicio›.

46. кȣрсе (119) ca sinonim cu алергъ (120), cfr. maĭ sus p. 273.

47. мармȣре (116).

48. *să* cu sensul ‹dacă›: и-лѫ ꙗ, сѫ нȣ фачи вѫнат (115), сѫ нȣ те вери џȣра (124).

49. *de* pentru *din* saŭ *dela*: де рѫсѫрит ла Равїа (115).

50. *ĭuo* ‹unde›: ю рȣга ачаста гржи-се-ва (124, 125), cfr. maĭ sus p. 134 No. 57 şi p. 236 No. 59.

51. акмȣ (126)=*acum*.

52. чича (126)=‹aice›, cfr. maĭ sus p. 165 No. 62, şi t. 1, p. 221.

53. *înfricat* ‹teribil›: ꙟфрїнкатȣлȣи (124)=în textul slavic страшнаго.

54. ꙟтрȣ анъ (116)=‹pe fie-care an›.

55. exclamaţiunea: вїȣ дȣмнезеȣ! (123, 124).

56. *a acoperi* cu sensul ‹a ajunge, a apuca›: сѫ нѹ-л акопере (124)=în textul slavic: не настигнет, diferit de *coperi:* коперит кѹ плѹмбѹ (116, dar 125: акопере чинститѹл капѹлѹи).

57. slavism maĭ insolit: ѡсветит (121).

58. *să mă parde*=? сѫ мѫ парде де тѫрїа (123, 124), unde în ambele locurĭ luĭ *să-mă-parde* îĭ corespunde în textul slavic adverbul тако ‹aşa›.

59. е cu sensul ‹éră›: е дека-ш фѣпсе рѹгѫ (114).

60. sub raportul accentuaţiuniĭ, este de observat duplul accent:

pe diftongĭ: ѫтѫ''ю (114), ''ıа (115), ''а (117, 118), ''ıарѫ (119, 120, 126), ''ѡаменилѡр (121), ''ю''ѡ, (124);

pe vocale graficesce lungĭ: ''ѡ салче (119), ''ѡсветит (121), ю''ѡ (125);

maĭ tot-d'a-una pe ѫ=*în*, isolat saŭ în composiţiune;

pe vocale finale: ф''ѹ (114, 121), ш''и (123), бор''и (123), џѹр''а (124), лѹмин''ж (121), ѹндиц''а (122), акопер''е (124).

61. *paĭeric*:

după *n*: ѹн'дица (122), Мелин'тїе (115, 116, 117), дѹкьн'дѹ (120, 121), льн'гж, льн'гь (120), стьн'дѹ (120), лтѹн'че (122), пѫмѫн'тѹлѹи (123), чин'ститѹл (125);

după *p*: фѣп'се (114), лап'теле (123), ноап'те (125);

după *r*: алер'гь (120).

62. vocala irraţională:

după *n*: афѹньдѫндѹ-се (121);

după *ş*: вешьмжнтѹл (125), дешькиде (117, şi tot acolo: дешкиде).

63. fiind posibil, ca epizodul celor treĭ arborĭ (patru în redacţiunea ceă modernă) să fi existat deja în vre-un variant bogomilic bulgar al rugăcĭuniĭ sântuluĭ Sisinie, fără a fi neapĕrat o innovaţiune curat românéscă, este interesant de a pune

aci faţă 'n faţă pasagele corespundĕtóre din textul de maĭ sus şi din cântecul bulgar citat în trécăt la pag. 276 § 8:

да цветеш [връбо], а плод да не сътвориш...

да си проклета [древо кꙋпино], гдеж ест коренъ твои, тꙋ бѫдеть и връх твои...

Тонка евла тонка да бидит,
Ни цꙋт да цꙋтит, ни род да родит...
Тонка ѧсика тонка да бидит,
Тонка да бидит, сенка да немат...
Зелени бѫршлен ѕелен да бидит,
Зелен да бидит ѕиме и лете,
Цꙋт да ми цꙋтит, род да ми родит,
Род да ми родит цѫрни ѧгленѧ...

unde e fórte caracteristic, din ambele părţĭ, că negaţiunea, adecă blăstemul propriŭ ḑis, este precésă de o întroducere afirmativă, care constată și confirmă o calitate positivă a arboreluĭ în cestiune: «*să înflorescĭ*, dar...», «*să fiĭ verde*, dar...», «*să fiĭ subţire*, dar...»;

să se observe, că un variant al cântecululĭ bulgar blastemă anume salcea, ca și 'n textul nostru al rugăcĭuniĭ sântuluĭ Sisinie:

Крива-на бѫрба крива да бидит...

II.

CĂLĂTORIA MAÏCEÏ DOMNULUÏ LA ÏAD

CALATORIA MAÏCEÏ DOMNULUÏ LA ÏAD

INTRODUCERE.

§ 1. Vom indica aïurĭ, sub No. III, cu ocasiunea așa numituluĭ «Apocalips al apostoluluĭ Paul», mulțimea legendelor antice și medievale despre fel de fel de excursiunĭ în împărăția ïaduluĭ, dintre carĭ cea maĭ faĭmósă, fără îndoélă, este «Infernul» luĭ Dante.

Aci ne vom mărgini strict la ceĭa-ce se atribue Sânteĭ Fecióre.

§ 2. «Cuvântu de înblare pre la munci» ocupă în volumul luĭ popă Grigorie din Măhacĭu paginele 31—73.

Este scris cu aceĭașĭ mână ca și cele-l'alte texturĭ bogomilice, adecă copiat tot pe la 1580 după un original maĭ vechĭu, de pe la 1550 saŭ și maĭ de'nainte.

§ 3. Sorgintea acestuĭ apocrif este bizantină.

Sînt cunoscute pînă acum patru exemplare grece: unul la Oxford, al doilea în biblioteca imperială din Viena, al treilea în biblioteca San-Marco la Veneția, al patrulea la Paris în biblioteca națională, fie-care diferind maĭ mult saŭ maĭ puțin

de cele-l'alte, astfel că d. Gidel are tot dreptul de a ḑice în privinţa lor:

«Il était difficile que des ouvrages de cette nature demeu-«rassent dans une forme rigoureusement la même. L'idée une «fois trouvée, chacun s'en servait à son gré, selon l'intention «présente qui le dirigeait. C'était un cadre commode où l'auteur «insinuait les conseils, les reproches, les paroles d'édification «que lui inspirait la nécessité du moment. C'est ainsi qu'au «moyen-âge toutes les nombreuses descentes aux enfers inven-«tées par les moines avaient toujours, au milieu d'incidents «forcément semblables, quelques traits particuliers qui s'appli-«quaient d'une manière plus précise. C'est ainsi que Dante, qui «résume et éclipse toutes ces élucubrations monacales, se ser-«vait de cette machine commode pour satisfaire sa colère; «c'est ainsi que, de nos jours même, Lammenais, dans les «*Paroles d'un Croyant*, foudroyait le pape et les rois». [1])

Ne-am convins adesea, în cursul opereĭ de faţă, că acéstă indefinită v a r i a b i l i t a t e a fonduluĭ primitiv este propriă tuturor *cărţilor poporane*, carĭ se modifică necontenit, din copiă în copiă şi maĭ ales din limbă în limbă, întocmaĭ ca şi producţiunile cele nescrise ale poporuluĭ.

§ 4. Afară de exemplarele bizantine, cunoscute d-luĭ Gidel şi al cărora prototip se urcă cam pînă la secolul VIII, maĭ există o redacţiune grécă de tot modernă, în privinţa căriĭ ïată ce ne spune d. Politês:

«Acéstă cărticică este lectura cea maĭ favorită a poporuluĭ «grec şi a exercitat o influinţă nespusă asupra concepţiuniĭ «poporane despre viaţa după mórte. Când aud citindu-se căr-«tecica Maĭceĭ Domnuluĭ, mi se rumpe inima în patru, — îmĭ «ḑicea o femee din popor. Noĭ nu cunóscem prima ediţiune «a acestuĭ apocalips al Sânteĭ Fecĭóre, pe care nu-l menţio-

1) Gidel, *Etude sur une apocalypse de la Vierge Marie*, în *Annuaire de l'assoc. pour l'encouragement des études grecques*, t. 5, 1871, p. 99.—cfr. Tischendorf. *Apocalypses apocryphae*, Leipzig, 1866, p. XXVII-XXX.

‘néză de loc Papadopulos-Vretos în bibliografia sa neo-eleni-‘că; scim însă, că el s’a tipărit într’o mulţime de ediţiunĭ ‘de câte 16 pagine în formatul 24›.[2])

§ 5. Exemplarul romănesc nu s’a tradus din grecesce, ci din slavonesce, după cum — la adecă — s’ar puté recunósce chĭar după titlu:

ꙋБЛАРЕ ПРЕ ЛА МꙋНЧИ = ХОЖЕНЇЕ ПО МꙋКАМЪ.

Apocriful bizantin a fost din cele de’ntăiŭ cărţĭ traduse slavonesce: pînă astădĭ s’a conservat un manuscris tocmaĭ din secolul XII, reprodus întreg de către Sreznevskiĭ faţă ’n faţă cu textul grec dela Viena, pe care l’a reveḑut cunoscutul elenist Destunis.[3])

Intre exemplarul slavic şi traducerea română se observă însă nesce deosebirĭ marĭ, cel puţin tot atăt de simţite ca şi deosebirile între traducerea slavică şi originalul bizantin.

§ 6. Una din particularităţile cele maĭ remarcabile ale textuluĭ slavic, este următorĭul pasagĭu mitologic:

... Троꙗна Хърса Велеса Пероуна. на бы ѡбратиша бѣсомъ злыимъ вѣроваша ...	... pe *Troĭan*, Hărs, Veles, Perun, şĭ-aŭ făcut ḑeĭ, în dracĭĭ ceĭ reĭ credeaŭ ...

Hărs saŭ Hors, Veles saŭ Volos şi Perun sînt divinităţĭ slavice cunoscute, menţionate nu o dată în străvechea cronică a luĭ Nestor.[4])

Ce caută însă pintre aceştiĭa, ba încă maĭ pe sus de ceĭ-l’alţĭ treĭ, numele luĭ *Troĭan*, pe care nu’l descrie şi nu-l scie nicĭ un mitograf al Slavilor?[5])

Un alt monument paleo-slavic, făcênd parte de asemenea din literatura teologică apocrifă: ‘Cuvîntul şi revelaţiunea

2) Πολίτης, Νεοελληνική Μυθολογία, t. 2, Athenis, 1874, p. 374.

3) Извѣстія Академіи Наукъ по отдѣленію русскаго языка, t. 10, Petersburg. 1863, p. 551—574.

4) Veḑĭ texturile reproduse în Saharov, Сказанія русскаго народа, t. 1, Petersburg, 1841, part. 1, p. 11—12.

5) Cfr. ibid. p. 10—11 lista divinităţilor slavice cunoscute.

sfinților apostolĭ», după un manuscris din secolul XVI, asédă pe același Troĭan, deși nu la primul loc, între diferite divinitățĭ slavice:

... мнаще богы многы, Пероуна и Хорса Дыꙗ и Троꙗна и инїи мнози ...	... închipuindu-șĭ mulțĭ deĭ: Perun și Hors, Dĭĭu și *Troĭan*, și alțĭ mulțĭ ...

și maĭ adaugă:

... Пероунъ въ Ѣлинѣхъ а Хорсъ въ Кvпрѣ, Троꙗнъ бꙑше црь въ Римѣ ...	... Perun la Elinĭ, Hors la Cipru, ĭar *Troĭan fusese împărat la Roma* ...[6])

Aci este deja de tot învederată identitatea saŭ —cel puțin— identificarea deuluĭ slavic *Troĭan* cu marele împărat *Traĭan*, «Trajanus», întemeiătorul Dacieĭ romane.

Archeologul rus Kotliarevskiĭ combină tóte acestea cu următórele patru puncturĭ:

1. numele luĭ *Troĭan* figuréză de maĭ multe orĭ în vestita poemă rusă medievală despre Expedițiunea luĭ Igor «la Dunăre», dintre carĭ o dată ca «drumul luĭ Troĭan» (въ тропꙋ Троꙗню) și o dată ca «țéra luĭ Troĭan» (въ землю Троꙗню);

2. Serbiĭ și Bulgariĭ conservă pînă astădĭ în legendele lor poporane memoria unuĭ «împărat Troĭan» (царь Тројан);

3. așa numitŭl val saŭ șanț «al luĭ Troĭan», care se începe la noĭ în România, se prelungesce apoĭ departe în Rusia sudică, unde poporul îĭ conservă același nume, maĭ existând acolo chĭar o tradițiune că fundatorul acesteĭ immense construcțiunĭ ar fi fost un «Troĭan împărat rîmlenesc» (Троꙗна царꙗ Ѣрманланскаго=Римлꙗнскаго).

Kotliarevskiĭ trage de aci conclusiunea, că deul *Troĭan* p ó t e

---

6) Vostokov, Словарь церковно-славянскаго языка, Petersburg, 1861, t. 2, p. 232.

7) Матерьялы для археологическаго словаря, p. 13—14, în Древности, t. 1. Moscva, 1865—7.

să nu fie în realitate decât divinisarea de către Slaviĭ meridionalĭ a împăratuluĭ roman *Traĭan.*[7])

O divinisare—credem noĭ din parte-ne—, pe care Slaviĭ o vor fi împrumutat, în cursul evuluĭ mediŭ, anume dela Românĭ.

În orĭ-ce cas. este românéscă de origine următórea tradițiune din Bosnia. pe care a reprodus'o Vuk Karag'ić:

«Craĭul Troĭan în fie-care nópte pleca în Sirmia, unde se «ĭubĭa cu o nevéstă saŭ fată, și se întorcea de acolo înainte «de zorĭ, căcĭ ḑiua el se temea a eși la lumină, ca să nu-l «topéscă sórele. Cum sosĭa la ĭubita sa, îndată dedea cailor «ovăs, și apoĭ petrecea drăgostindu-se, pînă ce caiĭ isprăvĭaŭ «nutrețul și pînă ce cocoșiĭ începeaŭ a cănta. Intr'o nópte «însă, fratele saŭ bărbatul aceleĭ muĭerĭ a legat limbile tu«turor cocoșilor, ca să nu pótă cănta, și a dat cailor năsip «în loc de ovăs. Când dară craĭul, simțind vremea de plecare, «întrebâ dacă caiĭ aŭ isprăvit ovăsul, sluga ĭ-a respuns că nu. «Maĭ tărḑiŭ, înțelegênd cursa în care a căḑut, craĭul a încă«lecat în pripă ca să fugă spre orașul seŭ, dar în cale l'a a«juns sórele. Ca să scape de raḑe, el s'a ascuns sub un stog «de fîn; însă vitele, din nenorocire, aŭ împrăștiat fînul, și «astfel sórele a topit pe Troĭan».[8])

Peste Olt, în districtul Romanațĭ, există la noĭ pînă astăḑĭ acelașĭ tradițiune. Impăratul cel topit de raḑele sóreluĭ se numesce aci «Domnul-de-rouă», și poporul asigură că drumul cel roman de pétră, care duce dela Dunăre la Olt prin Caracal, fusese făcut anume de către dînsul, «ca să pótă merge maĭ iute la amanta sa».[9])

Se scie că reposatul Bolintinénu a transformat acéstă tradițiune olténă într'o frumósă baladă:

8) Karag'ić, *Lexicon*. p. 750 v. Тројан. — cfr. idem, Живот народа српскаго, Viena. 1867, p. 244, unde după *Troĭan* urméză o legendă serbă despre un alt împărat roman: Дуклян=*Diocletianus*.

9) Bolintinénu. *Poesiile vechĭ și noue*, Bucurescĭ, 1855, p. 80 nota.

. . . .
Cum se face nópte, dela Istrul mare
Cătră Olt te ducĭ,
Ca să ştergĭ de lacrimĭ, cu o sărutare,
Ochiĭ eĭ ceĭ dulcĭ!
Află că o dată sórele pe cale
De te va găsi,
Intr'o rouă dulce cu ḑilele tale
Te va răsipi!
. . . .

Tot aşa cunoscutul scriitor rus Weltmann a compus din tradiţiunea serbă o poemă întrégă sub titlul de ‹Troĭan şi Angeliţa›.[10])

In ce mod legenda română a putut să străbată în Bosnia, nĭ-o lămuresc ultimele cercetărĭ ale d-luĭ C. Jireček, carĭ demonstră, că acea ţéră poseda în vécul de mijloc o numerósă populaţiune curat românéscă, slavisată maĭ în urmă[11]); pe când nemic nu dovedesce, din contra, existinţa colonielor serbe în Oltenia.

Numele *Troĭan*, în care bogata imaginaţiune a poporuluĭ se va fi legat de silaba *-ro-*, pare a fi dat nascere mituluĭ întreg despre ‹Domnul-de-*rouă*›: sórele sórbe roua; decĭ Domnul-de-rouă putea să träéscă numaĭ nóptea, desmierdându-se pe 'ntunerec—amant fericit—pe sînul fraged al flóriĭ, şi trebuĭa să péră vrênd-nevrênd la cele de 'ntâiŭ raḑe ale dimineţeĭ.

Orĭ-cine a luat ostenéla de a se familiariza cu noua sciinţă a mitologieĭ comparative, scie bine că tot aşa, prin profusiunea sensurilor unuĭ singur cuvînt saŭ a unuĭ grup de sunete, adecă prin *homonymiă* şi *polysemasiă*, s'aŭ desfăşurat cele maĭ multe şi cele maĭ frumóse miturĭ poporane....

§ 7. Ca şi ‹Legenda Duminiceĭ› ca şi ‹Rugăcĭunea de scóterea draculuĭ› a Sântuluĭ Sisinie, tot aşa ‹Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Ĭad› ni se presintă în doă exemplare românescĭ:

10) Вельтманъ, Троянъ и Ангелица, Moscva, 1846.

11) Jireček. *Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa*. Prag. 1879, p. 7—8.

unul vechiu, din secolul XVI, cuprins în volumul luĭ popa Grigorie din Măhacĭu; cel-alt noŭ, chiar din ḑilele nóstre.

Acesta din urmă se publică tot-d'a-una în acelaşĭ broşură cu redacţiunea modernă cea lungă a Legendeĭ Duminiceĭ, figurând pe planul al doilea în tóte ediţiunile eĭ, începênd dela cea transilvană din 1862.

In acest chip, s'a învrednicit şi el de a avé pînă acum vr'o 20 de ediţiunĭ!

In forma sa cea nouă, Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ este cusută la un loc—ca să ḑicem aşa—şi cusută anume într'un mod fórte stângacĭu, cu redacţiunea cea scurtă a Legendeĭ Duminiceĭ, pe care noĭ am reprodus'o şi am analisat'o pe larg în "Texturĭ Măhăcene„ sub No. I, şi cu "Visul Maĭceĭ Domnuluĭ„ căruĭ îĭ vom consacra maĭ la vale un Excurs a-parte. Tóte acestea pórtă împreună un singur titlu de "Epistolia Maĭceĭ Domnuluĭ„, printr'un fel de paralelism cu redacţiunea cea lungă a Legendeĭ Duminiceĭ, care se intituléză: "Epistolia a Domnuluĭ nostru Isus Hristos„. Sînt doă E p i s t o l i e: dela Mumă şi dela Fiĭu.

Separându-se fără nicĭ o dificultate de cele doă bucăţĭ eterogene, cu carĭ l'a înlănţuit bunul plac al nouluĭ seŭ redactor, textul modern al Călătorieĭ Maĭceĭ Domnuluĭ se deosebesce de redacţiunea cea veche, sub raportul fonduluĭ, maĭ mult numaĭ dóră prin acela că este fórte prescurtat, maĭ ales la început şi la sfîrşit, deşi nu fără óre-carĭ adaosurĭ la mijloc.

Aşa, ca să nu dâm decât un singur exemplu, lungul şir de "bucură-te„ (=радѹисѧ=χαῖρε), prin care se începe conversaţiunea Sânteĭ Fecióre cu arcangelul Mihail în tóte redacţiunile grece şi slavice şi pe care d. Gidel îl numesce: "échange de politesses graves et saintes„, a despărut cu desăvîrşire în noua redacţiune română.

§ 8. Pentru ca reproducerea de maĭ jos să pótă întruni tóte condiţiunile uneĭ ediţiunĭ critice, noĭ publicâm textul românesc modern dedesuptul celuĭ vechĭu, după cum am maĭ făcut'o deja în privinţa Legendeĭ Duminiceĭ şi a Rugăcĭuniĭ

Sântuluĭ Sisinie; dar tot-o-dată punem în fața lor textul slavic cel din secolul XII, în care lipsurile sînt completate de către Sreznevskiĭ după un manuscris maĭ noŭ,[12]) apoĭ textul bizantin din recensiunea luĭ Destunis, și'n fine pe cel neo-grec după edițiunea luĭ Politês.

§ 9. Să nu ne închipuim însă, că ideia călătorieĭ Maĭceĭ Domnuluĭ la Ĭad a fost prelucrată numaĭ în proză și numaĭ din condeĭu.

Prin intima legătură a cărților poporane cu literatura poporană, o legătură asupra căriĭ noĭ am insistat nu o dată în cursul acestor studie, pogorîrea Sânteĭ Fecĭóre în Infern s'a transformat la Serbĭ, póte și pe aĭurĭ, într'o curiósă baladă, unde arcangelul Mihail, favoritul bogomililor, este înlocuit prin apostolul Petru.

Ĭat'o întrégă, după cum o găsim în colecțiunea luĭ Karag'ić

«Pe Dumnedeŭ rógă luminósa Mariă: — Dâ'mĭ, Dómne, cheile ra«iuluĭ, — ca să deschid ale raĭuluĭ porțĭ — și prin raĭu să ajung l«ĭad, — să'mĭ vĕd pe bătrîna mea maĭcă, — dóră voĭu putè să «scap sufletul. — Așa rugâ pe Dumnedeŭ, și-ĭ fu ascultată ruga: «ĭ-a închinat Dumnedeŭ cheile raĭuluĭ — și a trímis cu dînsa pe a«postolul Petru, — ca să-ĭ deschidă ale raĭuluĭ porțĭ. — Astfel pr«raĭu eĭ aŭ sosit la ĭad. — In ĭad se plimbă treĭ tovarășĭ: — unu «din eĭ ardea picĭorul, — éră celuĭ-l'alt mâna pînă la umĕr, — é «celuĭ al treilea îĭ ardea capul. — Și întrébă Maria pe apostol: «Cu ce, Petre, păcătuit-aŭ eĭ luĭ Dumnedeŭ—de se chinuesc cu mu«atât de cumplite? — Să-țĭ spuĭu eŭ, luminósă Mariă! — Dacă «nuĭa îĭ arde bălanul cap, — este că n'a dăruit pe nașă-sa,—pe ac«ce-ĭ dede pe sântul Ion, — ĭar el nu ĭ-a dat nicĭ o pará, nicĭ «ban; — dacă celuĭ-l'alt îĭ arde mâna cea dréptă, este că tăĭa «ea oile de pripas; — dacă celuĭ al treilea îĭ arde picĭorul, — «că a isbit cu el în tată și'n mumă. — Aŭ trecut pe lîngă ceĭ «și s'aŭ dus înainte. — Ĭată șed doĭ moșĭ bătrînĭ, — cărora le «și bărbile și capetele; — ĭar Maria întrébă pe Petru: — Spun«Petre, cu ce aŭ păcătuit aceștiĭa? — Îțĭ voĭu spune, dragă sur«— Aceștiĭa fuseseră judecătorĭ pămîntescĭ, — eĭ împăcaŭ resbu

12) Necompletat, acest text s'a publicat în Tichonravov, Памятники от...ной русской литературы, Moscva, 1863, t. 2, p. 23—30, unde este reprodu... o-dată, p. 30—39, o redacțiune serbă din secolul XV.

'pentru morții și rănî, — dar judecaŭ cu strâmbătate -- și luaŭ blă-
'stemată mită,—încât tot încă nu sînt pedepsițî cum s'ar cădé—unor
'cămătarî, surioro, și celor ce se vînd, — căcî sînt, o Dumneḑeule,
'doî marî blăstemațî! — Apoî trecură ce-va înainte, — acolo găsiră
'o nevestică, — căriî îî ardeaŭ și mânile și piciórele, — ïar limba
'îî era eșită pintre fălcî — și atârnaŭ șerpî de țîțele eî. — Când
'o vĕḑu luminósa Maria, — întrébă cu necaz pe apostol: — Cu
'ce a păcătuit luî Dumneḑeŭ acéstă cățea —de se chinuesce cu mun-
'ce așa de cumplite? — Îțî voïu spune, dragă surióră! — Acéstă
'păcătósă a fost cârșmărésă, - și tot amesteca apă în vin — de lua
'banî pentru apă; — ea avea un bărbat cu cununiă, — dar trăia
'cu alțiî pe d'alăturî; — și când dînsa cu el s'a cununat, — făcuse
'asupră-șî fermece — ca să nu aïbă copiï, — dar Dumneḑeŭ ï-a scris
'să facă șépte feciorî — de-î veḑî, soro, atârnațî de țițele sale,
'- și cu dînșiî are să mérgă înaintea Domnuluî. — Apoî aŭ maî
'mers ce-va înainte — de aŭ găsit o babă bătrînă, — care era mu-
'ma luminóseï Marie: — acesteïa îî ardeaŭ și mâïnele și piciórele,
'- și-î maî ardea și pĕrul în vîrful capuluî. — A stat Maria lingă
'mumă-sa, — și întrébă pe bătrîna sa mumă: — Spune'mî, maïcă,
'cu ce aî păcătuit? — Óre n'aș puté eŭ să-țî scap sufletul? — Îî re-
'spunde Marieï maïcă-sa: —Nu e nicî un folos, dacă'țî voïu spune! —
'Când ajunseï eŭ fată de măritat, — într'o diminéță în ḑi de pascî
'— mumă-mea s'a dus la biserică, — lăsându-mĕ a-casă să gătesc
'prânḑul; — când mumă-mea s'a întors dela biserică, — m'a găsit gólă
'fără haïne, — și mĕ lovi cu mâna și cu inelul, —ïar eŭ am isbit'o
'de zidul turleï! — Atuncî m'a blăstemat mumă-mea — de măritiș
'să n'am parte. — M'am măritat eŭ de treï-patru orî, -- dar n'am
'fost cinstită de'naintea luî Dumneḑeŭ, — și nicî de un bărbat n'am
'avut parte; — apoî când m'am măritat, fă, d'al patrulea, — am gă-
'sit la bărbat doî copiî vitregî, — unul era ca de doî anî, — cel-l'alt,
'fă, împlinise patru anî. — Acești copiî mĕ luară drept maïca lor în
'Dumneḑeŭ. — Când veniră copiiî dela joc, — către mine amîndoî s'aŭ
'plâns;—plângĕnd cel maî mare, mî-a ḑis: — fă-mî, maïco, o cămașă
'albă,—ïar eŭ ï-am croit'o să nu maî crescă; cel maî mic mî-a ḑis: dă-mî,
'maïco, o bucată de pâïne,—ïar eŭ ï-am dat o bucată de pămînt negru...
'— Încă baba voïá să se maî plângă, — dar n'a lăsat'o apostolul
'Petru, — ci a apucat'o Petru de mânî — și a împins'o pintre dracî:
'— Iat'o, diavole! țineți-o, dracilor! — Așa s'a întâmplat, și acum
'Dumneḑeŭ să ne ajute!» [13])

13) Karag'ić, Српске народне пјесме, Vieua, 1845, t. 2, p. 11—14.

§ 10. Este învederat, că balada de maĭ sus a confundat, nu fără dibăciă, călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Ĭad, remasă ca fond al narațiuniĭ, cu alte motive poporane, maĭ ales cu acela din colinda „Loc în raĭu„, unde — după cum se cântă în Ardél — apostolul Petru ḑice mumeĭ sale:

"Loc în raĭu,
"Maĭcuță, n'aĭ,
"Căcĭ săraciĭ țĭ-aŭ lucrat,
"Séra plată nu lĭ-aĭ dat,
"Făr' neghina grâuluĭ
"De pe fundul cĭuruluĭ;
"Birtășiță când eraĭ,
"Cupa mică măsuraĭ,
"Vin cu apă aĭ vîndut,
"Nicĭ un bine n'aĭ făcut„ etc.[14])

Acéstă colindă nu este necunoscută Slavilor de peste Dunăre. Într'o redacțiune bulgară, ce-va maĭ scurtă decât cea românéscă, apostolul Petru respunde mameĭ sale:

Надзад, надзад, стара мале:
Ты не можешь у рай д'ндешь:
Твоя душа грѣховита,
Че си была механджійка,
Ексик вино продавала
И водица придавала...[15])

Amestecul „Călătorieĭ Maĭceĭ Domnuluĭ„ cu „Locul în raĭu„, pe tărîmul literatureĭ poporane celeĭ nescrise, este paralel amesteculuĭ aceluĭașĭ apocrif cu „Legenda Duminiceĭ„ și cu „Visul Maĭceĭ Domnuluĭ„, în sfera cărților poporane: într'o parte ca și'n cea-l'altă, poporul procede pe aceĭașĭ cale a fusiuniĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin intime a elementelor eterogene, îngreuind astfel peste măsură sarcina criticuluĭ, care—dacă nu-l vor ajuta nesce cunoscințe prealabile tot atât de eterogene — este amenințat a rătăci fără scăpare în complicațiunile abirintuluĭ.

14) Marienescu, *Colinde*, Pesta, 1859, p. 74—6.

15) Чолаков, Българскый народен сборник, Bolgrad, 1872, p. 341 No. 90.

Aci se aplică pe deplin admirabila comparațiune a luĭ Ozanam:

"Comme des plantes touffues ne peuvent croître ensemble sans se mêler, s'envelopper, se nuire peut-être; de même, dans cette forte végétation poétique, chaque fable pousse des branches qui vont s'entrelacer avec les rameaux voisins". [16]

§ 11. Terminând, atragem tótă atențiunea asupra mareĭ importanțe linguistice a vechĭuluĭ text românesc al "Călătorieĭ Maiceĭ Domnuluĭ".

Observâm aci tot-o-dată, că copistul cel de pe la 1580 a transcris într'un mod maĭ ne'ngrijit decât pe Rugăcĭunea antuluĭ Sisinie, omițênd une-orĭ, din grăbire, litere și silabe ntregĭ, pe carĭ noĭ le restabilim în reproducerea cirilică în- [ ].

emnele ѫ și ѧ, ꙗ și ѩ, sînt scrise astfel, incăt de multe este a-nevoe de a le puté deosebi una de alta.

[16] Ozanam *Les poëtes franciscains en Italie*, Paris, 1859, p. 370.

Коуȣвѫнтȣ де ꙟбларе пре ла мȣнчи сфнта маріа вра сѫ вазѫ коум се мȣнческȣ рѡдȣль крещинескȣ ѡче блсви. :—

Сфнта ши прѣ-слѫвитаа дѡамна родитоарѣ нȣ аи митрече а лȣ дȣмнеѕеȣ маика лȣ христос ши мерсе сь ваѕѫ тоате мȣнчила. ши мерсе ꙟ мѫгȣра елеѡнȣлȣи ши сь рȣгь лоу доумнеѕеȣ. фїюлȣи сеȣ лȣ ıс хс. ши ѕисе ꙟ нȣмеле татѫлȣи шї фїюлȣи ши ал сфнтȣлȣи дхȣ. сѫ дещїнгѫ кѫтрѫ мине архагель михаилѫ сѫ ми спȣе дин черȣ*) ши де пре пѫмѫнтȣ. ши ера ачела час дещинсѫ архаггле (*sic*)
31. михаил кȣ патрȣ сȣта де | ꙟџерї кȣ елȣ. ѡ сȣтѫ деспре рѫсѫритȣ. алтѫ сȣтѫ**) деспре

CUVÂNTU DE ÎNBLARE PRE LA MUNC[I] SFÂNTA MARIA VRÎA SĂ VAḐĂ CUM SE MUNCESCU RODULŬ CREȘTINESCU. (PĂRINTE BINE-CUVINTÉZĂ!)

Sfânta și pré-slâvitaa doamna roditoaré nu-ai-mitrece a lu Dumnezeu, maica lu Hristosu [se sculâ?] și merse să vază toate muncilĭa; și merse în măgura Eleonului și să rugă lu Dumneḑeu fiĭului seu lu Is. Hs. și ḑise: în numele Tatâlui și Fiĭului și al Sfântului duhu! să deștingâ câtră mine arhagheliŭ Mihailŭ, să mi spue din ceru și de pre pâmântu. Și era acela ćas: deștinsă arhagghele Mihail cu patru sutĭa de îngeri cu elu: o sutâ despre răsăritu, altâ sutâ despre apusu, altâ sutâ despre amiaḑâḑi, altâ sutâ despre meaḑânoapte. Și săru-

*) D'asupra luĭ ȣ e pus ю, ca și când scriitorul ar fi vrut să arate, că se póte ḑice d'o potrivă: черȣ și черю.

**) După acésta a maĭ fost scris: альтѫ с[ȣтѫ], dar s'a șters cu aceiași mână.

Acéstă carte arată muncile creștinilor, ce le-a arătat arhanghelul Mihail Pré-sfinteĭ Născătóreĭ de Dumneḑeŭ, ca să véḑă unde se muncesc creștiniĭ cu suflete. Și ḑise Maĭca Domnuluĭ: Spune'mĭ, Mihaile,

Хоженіе пресвятыя бца по мѹкамъ.

[Слово пресвятыя Богородицы велми душеполезно. о поков (покаи? покании?) всего мира. Ги блгви отче.

Хотѣ св. Богородица помолитися къ гду бу нашему на горѣ Еліоньстѣй.

Во имя оца и сна и св. духа. дасвидеть архангелъ Михаилъ. и 400 ангелъ съ нимъ. 100 отъ востока. 100 отъ запада. 100 отъ полудня. 100 отъ полувоп҃ь.

И цѣлова благодатную Михаилъ со англы. и рече. Радуйся отче исполненіе. радуйся сыновне пребаваніе. радуйся св. духа (....) похвало. радуйся Хви и утвержденіе.

Ἀποκάλυψις τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου περὶ τῶν κολάσεων καὶ πῶς καὶ ὅποι (ὁίπὶ) κολάζονται καὶ περὶ μετανοίας· δέσποτα εὐλόγησον.

Ἔμελλεν ἡ παναγία θεοτόκος πορεύεσθαι ἰδεῖν τὰς κολάσεις καὶ ἦλθεν ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν προσεύξασθαι· προσευχομένης δὲ αὐτῆς πρὸς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν εἶπεν:

ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, κατελθέτω ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ, ὅπως εἴποι μοι (μι) περὶ τῶν κολάσεων. καὶ ἅμα τῷ λόγῳ αὐτῆς κατῆλθεν ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῆς ἀνατολῆς ἑκατόν, καὶ τῆς μεσημβρίας ἑκα-

---

Ἀποκάλυψις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἥτις κατέβη εἰς τὸν Ἅδην καὶ εἶδε πῶς κολάζονται οἱ ἁμαρτωλοί.

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅτε ἔμελε νὰ μετασταθῇ ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος, ἀνέβη ... τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν διὰ νὰ προσευχηθῇ, καὶ εἶπεν «Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ... τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ, διὰ νὰ ... δείξῃ τὰς κολάσεις ὁποῦ κολάζονται οἱ ἁμαρτωλοὶ κάτω εἰς τὸν ᾅδην» ... παρευθὺς ἦλθεν ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ μὲ τετρακοσίους ἀγγέλους καὶ

апȣсȣ алтѫ сȣтѫ деспре амiа-
ѕѫѕи. алтѫ сȣтѫ деспре меа-
ѕѫноапте. ши сърȣтарь прѣ-
свнтаа маика лȣ хс ши ѕисерѫ
бȣкȣрѫ-та чинстита лȣмiеи.
бȣкȣрѫ-та вiаца фiюлȣи. бȣ-
кȣрь-та кѫ а порѫнка свнтȣ-
лȣи дхȣ. бȣкȣрѫ-та тѫрие че-
рюлȣи. ши черюл сѫ ꙟкинѫ цiе.
бȣкȣрѫ-та пророчествiеи че се-ȣ
пророчить. бȣкȣрѫ-та кѫ а деш-
кис цiа пѫнѫ ла скаȣнȣл лȣ
дȣмнеѕеȣ. ши ѕисе прѣ-сфнта
маика лȣи хс кѫтрѫ архаггль
михаил. бȣкȣрѫ-те архагеле ми-
хаиле. кѫ е повеленiа сфнтȣлȣи
32. дхȣ. бȣкȣрѫ-те арха|ггле кѫ ащи
лѫȣдатȣ кȣ чеѧ кѫте шасе ари-
пи. кȣ херȣвимии ши кȣ се-
рафимии. бȣкȣрѫ-те архагеле
кьлкѫторю мȣнчилорȣ. ши стаи
наи ꙟнаинте деспȣеторȣлюи та-
тѫлȣи стаи. бȣкȣрѫ-те архаггле
михаиле кѫ ещi пȣрȣрѣ лȣминѫ
нестинсѫ. бȣкȣрѫ-та архагеле.
кѫ тȣ вери бȣчина ла џȣдецȣ,
ши вери дещепта адȣрмицiи
дин векȣ. бȣкȣрѫ-те архагеле.
кь де тоци ещи тȣ маи сȣсь
ла скаȣнȣл лȣ дȣмнеѕеȣ. аша
тоци ꙟџерiи лѫȣдарѫ прѣ маи-

tară pré-svăntaa maica lu Hs. şi ḑiseră: bucură-tĭa, cinstita lumiei! bucură-tĭa, viaţa fiiului! bucură-tĭa, că ĭa porănca svăntului duhu! bucură-tĭa, tărie cerĭului, şi cerĭul să închină ţie! bucură-tĭa prorocestviei ce se-u prorocitŭ! bucură-tĭa, că ĭa deşchis ţĭa până la scaunul lu dumneḑeu! Şi ḑise pré-sfănta maica lui Hs. cătră arhagghelŭ Mihail: bucură-te, arhaghele Mihaile, că e povelenia sfăntului duhu! bucură-te, arhagghele, că ĭaşti lăudatu cu ceĭa căte şase a-ripi, cu heruvimii şi cu serafimii! bucură-te, arhaghele călcătorĭu munciloru şi [care?] stai nai[te], înaite despuetorulĭui Tatălui stai! bucură-te, arhagghele Mihaile, că eşti pururé lumină nestinsă! bucură-tĭa, arhaghele, că tu veri bucina la ǵudeţu şi veri deştepta adurmiţii din vecu! bucură-te, arhaghele, că de toţi eşti tu mai susŭ la scaunul lu Dumneḑeu! Aşa toţi îngerii lăudară pré maica lu Hs. Şi se rugă maica lu Hs.

---

câte munce sint? Ĭară Mihail ḑise: ce voĭu spune, fără numĕr sint! Atuncea deschiseră îngeriĭ ĭadul, şi vedură acolo mulţime de suflete muncindu-se, noróde multe, bărbaţĭ şi muierĭ, şi era plânsurĭ şi chiote

радуйся Давидово пророченіе. радуйся святое поклоненіе. радуйся пророческое проповѣданіе. радуйся превышняя всѣхъ у престола божія.

Рече же благодатная ко архангл͞у Михаилу. Радуйся ты архистратиже. радуйся Михаиле первый воинства. святаго д͞ха повелѣніе. радуйся архистратиже. шестокрыльству похвала. Радуйся Михаиле архистратиже. мучителемъ попраніе. а престолу владыки достойно стоиши. Радуйся Михаиле (свѣтильникъ) просвѣщенія никако же угасая. Радуйся архистратиже первый воине хотя вострубити и убудити отъ вѣка умершая. Радуйся Михаиле первый всѣмъ н͞бснымъ силамъ первый же и до престола божія вся ангели прославльшаго.

τὸν καὶ τῆς δύσεως ἑκατὸν καὶ τοῦ βοῤῥᾶ ἑκατὸν (καὶ τῆς μεσημβρίας ἑκατόν).

καὶ ἠσπάσαντο (εἰσπάσαντο) τὴν κεχαριτωμένην καὶ εἶπον πρὸς αὐτήν· χαῖρε κεχαριτωμένη, τοῦ πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα, χαῖρε τοῦ κυρίου ἡ κατοίκησις, χαῖρε τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸ κέλευσμα, χαῖρε τῶν ἑξαπτερύγων ὁ ἔπαινος, χαῖρε τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν τὸ στερέωμα, χαῖρε τῶν δεκατεσσάρων στερεωμάτων τὸ ὀχύρωμα, χαῖρε τῶν ἀγγέλων τὸ προσκύνημα, χαῖρε πάντων ὑψηλοτέρα ἕως τῶν θρόνων τοῦ θεοῦ.

εἶπε δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον ἡ παναγία· χαῖρε καὶ σύ, Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγε, τῶν ἑξαπτερύγων ὁ ἔπαινος, χαῖρε Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγε, ὁ τὸν τύραννον καταπατῶν καὶ τὸν φόβον τοῦ θεοῦ ἀξίως παριστάμενος, χαῖρε Μιχαὴλ ἀρ-

ἐχαιρέτησαν τὴν Παναγίαν καὶ εἶπασι τούτους τοὺς λόγους· «Χαῖρε τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα. Χαῖρε τοῦ Υἱοῦ ἡ κατοίκησις· χαῖρε τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν τὸ στερέωμα· χαῖρε τῶν δεκατεσσάρων ἀσμάτων τὸ ὀχύρωμα· χαῖρε τῶν ἑξαπτερύγων ὁ ἔπαινος· χαῖρε τῶν προφητῶν τὸ κήρυγμα· χαῖρε τῶν τοῦ Θεοῦ ποιημάτων ὑψηλοτέρα καὶ πάσης κτήσεως τιμιωτέρα· χαῖρε καὶ ἕως τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ διελθοῦσα.» **Καὶ** ἡ Παναγία εἶπε πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον· «Χαίροις καὶ σύ, Μιχαὴλ Ἀρχιστράτηγε, καὶ τοῦ ἀοράτου Πατρὸς λειτουργέ, καὶ τοῦ υἱοῦ μου συνόμιλε· χαῖρε ὁ τὸν διάβολον καταισχύνας, καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ στολὴν ἀφελόμενος·» ὁμοίως καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀγγέλους ἐχαιρέτησεν ἡ Παναγία καὶ εἶπε «Χαίρετε καὶ ἐσεῖς ἅγιοι ἄγγελοι καὶ λειτουργοὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ μου·» καὶ

ка лȣ хс. ши се рȣгѫ маика
лȣ хс дерептȣ пѫкѫтошїи. ши
33. зисе пре-сфнта кътрь арха|гелъ
михаилъ. спȣне-ми че е ꙟ черю
ши пре пъмънтȣ. ши зисе аръ-
хагглȣл ею цȣ вою спȣне тот.
ши зисе прѣ-сфнта. късе мȣнчи
сънтȣ. юѡ съ мȣческȣ џинтȣ
ѡменескȣ. ши зисе архаггль
михаилъ мȣнчиле н'аȣ нȣмърȣ.
шї дешкиса архаггль спре а-
пȣс іадȣл ши вьзȣ пре-сфнта
маика лȣ хс мȣлте мȣнчи џин-
тȣлȣи ѡменескȣ бърбаци ши
мȣери. ши ера ꙟ іадȣ пльнџери
маре врьтоасе. ши ꙟтребѫ пре-
сфнта марїае прѣ архагель
чине синтȣ ачеще ши че пь-
кате аȣ. ши зисе архаггль. а-
34. чеще сънтȣ чеіа че н'аȣ кре-
ȥȣт ꙟ татѫл шї ꙟ фїюль. ши
ꙟ дȣхȣл сфнть. дерептȣ ачеѧ
се мȣнческȣ аша. ши вьзȣ пре-
свнта марїѫ. альтȣ ꙟтоунере-
коу ши мȣнкѫ маре. ши зисе
кътрѫ архаггле. че ꙟтȣнерекȣ
есте ачеста. ши чине се мȣн-
ческъ аиче. ши зисе архаггль
мȣлте закȣ ꙟтȣнерекȣл ачеста.
ши зисе прѣ-свнта Марїѧ а ꙟ-
тȣнерекȣль ачеста сѧ редиче сь

dereptu pâcâtoşii, şi ḑise pre-sf*ă*nta că*t*ră arhagheldŭ Mihailŭ: Spune-mi ce e în ceriu şi pre pământu. Şi ḑi*se* a-r*ăh*aggheluI*l*: Eĭu ţu voĭu spune to*t*. Şi ḑi*se* pr*é*-st*ă*nta: Căte munci săntu, *ĭu*o să mucescu gintu omenescu? Şi ḑi*se* arhaggh*e*lŭ M*i*hailŭ: Muncile n'au număru. Şi deschisĭa arhaggh*e*lŭ spre apus ĭadu*l*, şi văḑu pre-sf*ă*nta maica lu Hs. multe munci gintu*lui* omenescu, bărbaţi şi mueri: şi era în ĭadu plă*n*geri mare vr*ă*toase. Şi în*t*rebâ pre-sf*ă*nta Mariae pr*é* arhaghelŭ: cine sintu aceşte şi ce păcate au? Şi ḑi*se* arhaggh*e*lŭ: Aceşte săntu ceĭa ce n'au crezu*t* in Tatâ*l* şi în Fiĭulŭ şi *in* Duhu*l* sf*ă*ntŭ, dereptu aceĭa se muncescu aşa. Ş*i* văḑu pre-sv*ă*nta Mariâ alătu întunerecu şi muncâ mare, şi ḑi*se* cătrâ arhaggh*e*le: Ce întunerecu este acesta şi cine se m*u*ncescŭ aice? Şi ḑise arhaggh*e*lŭ: M*u*lte ḑacu [in] întunerecu*l* acesta. Şi ḑi*se* pré-sv*ă*nta M*a*riĭa: Ĭa intunere-

marĭ; şi ḑise Maĭca Domnuluĭ: ce le sint păcatele acestora? Şi ḑise Mihail: aceştiĭa sint făcătoriĭ de rele, şi carĭ n'aŭ creḑut in Dumneḑeŭ, şi aşa se vor munci în vecĭ; éră maĭca Domnuluĭ plânse cu

Бца хотящи дабы видѣла. како ся душа мучать. и рече Михаилу архистратигу. Исповѣждь ми. яже суть на земли всяческая.

И рече къ ней Михаилъ. Яко же речеши благодатная. азъ всяческая тебѣ исповѣмъ.

И рече къ нему св. бца. Колко есть мукъ идѣ же мучится родъ христіаньскiи.

И рече къ ней архистратигъ. Неизрекомыи суть мукы.

Рече же къ нему благодатная. Исповѣждь ми на нбси и на земли.

Тогда повелѣ архистратигъ явитися ангеломъ отъ полудне. и отверзеся адъ. И видѣ въ адѣ мучащаяся и бяше ту множество мужь и женъ. и вопль многъ бяше.

И вопроси благодатная архистратига. Кто си суть.

И рече архистратигъ. Сіи

χιστράτηγε, ὁ μέλλων σαλπίσαι καὶ ἐξυπνίσαι τοὺς ἀπ' αἰώνων κεκοιμημένους· χαῖρε Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγε, ὁ πρῶτος πάντων τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων ἕως τῶν θρόνων τοῦ θεοῦ.

ὁμοίως καὶ πάντας τοὺς ἀγγέλους εὐφημήσασα (εὐφημήσας) ἡ κεχαριτωμένη, ἐδέετο διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ εἶπεν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον. ἀνάγγειλόν μοι πάντα τὰ ἐπὶ γῆς.

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· ἐγώ σοι ἀναγγέλλω πάντα.

καὶ εἶπεν ἡ κεχαριτωμένη· πόσαι κολάσεις (κολασαὶ) εἰσὶν, ὅπου κολάζονται τὸ γένος τῶν ἁμαρτωλῶν.

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· ἀναρίθμητοι κολάσεις (κολάσαι) εἰσίν, παναγία.

καὶ εἶπεν· ἀνάγγειλόν μοι πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

λέγει πάλιν ἡ Παναγία πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον· «Χαίροις Μιχαὴλ, Ἀρχιστράτηγε, ὁ πρεσβεύων ὑπὲρ τοῦ κόσμου καὶ πάσης τῆς κτίσεως· καὶ παρὰ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ ἀξίως παριστάμενος,» καὶ εἶπε· «δεῖξαί μου ὅλους τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὅπου κολάζονται κάτω εἰς τὸν ᾄδην·» καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος εἶπε «Μετὰ πάσης χαρᾶς εἶπε μὲ ἐρωτήσεις Παναγία μου, ἐγὼ θὰ σοῦ τὰ εἰπῶ ὅλα·» καὶ ἡ Παναγία εἶπε «πόσαις κόλασαις εἶναι τῶν ἁμαρτωλῶν;» ὁ δὲ Ἀρχιστράτηγος εἶπε «πολλαῖς καὶ ἀμέτρητες εἶναι· ἀμὴ εἰς ποῖον τόπον ὁρίζεις νὰ ὑπάγωμεν;» καὶ ἡ Παναγία εἶπε· «εἰς τὸ δυτικὸν μέρος·» καὶ τότε ὥρισεν ὁ ἀρχιστράτηγος τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἔφεραν τὴν Παναγίαν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος· καὶ ἄνοιξεν ὁ ᾄδης τὸ στόμα του· καὶ ἐφάνησαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες πλῆθος πολὺ, καὶ μὲ

въѫ8 м8нка ачаста. ши зисе ар-
хаггль н8 поци веде м8нка ача-
ста. ши зисе ꙟџерꙋл чела че стре-
35. жоуна м8нка ачеа. wпрїт'а 8
татъль невъѫ8т сѫ н8 ваѫъ
ачаще л8минѫ. пънъ кънд8 се
ва л8мина фїюл тъ8 ꙟ черю.
връто с8 маи л8минос8 де шап-
те wрї декът соареле. ши
жел8и пре-сфнта марїеѫ ши ръ-
дикѫ wкїи еи кътрѫ черю. ши
зисе ꙟ н8меле татѫл8и ши фї-
юлюи ши а сфнт8л8и дхъ сѫ
вѫѫ8 ачаста м8нкѫ. ши се л8w
ꙟт8нерек8л де прѣ м8нкѫ ши
акопери шапте черюре. ши ѫъче
ачии нѫрwд м8лт8 бърбаци ши
м8ери ши плънџере маре ꙗшиꙗ
дин еи. ши лъкрѫмъ прѣ-
сфнта марїꙗ ши зисе че аци
36. л8крать мишеилwр | ши еи н8
а8зирѫ глас8л еи. ши зисе ꙟ-
џер8л чела че стрежꙋиꙗ моун-
ка. кѫче н8 грѫици кътрѫ
сфнта маика л8 хс. къ дин век8
се м8нчиꙗ еи. ши н8 п8те
веде л8мина ши н8 п8т8ръ къ-

culŭ acesta să redice să vădu munca aćasta. Şi dise arhagghelŭ: Nu poţi vede munca aćasta. Şi dise îngerul cela ce strejuîa munca aceîa: Oprit-au Tatălŭ nevădut să nu vadâ aceaşte lumină pănă căndu se va lumina fiîul tău în cerîu vrătosu, mai luminosu de şapte ori decătŭ soarele. Şi jelui pre-sfănta Marieâ, şi rădicâ ochii ei cătrâ cerîu. şi dise: în numele Tatălui şi Fiîuliui şi a sfăntului Duhŭ, să vădu aćasta muncâ! Şi se luo întunerecul de pré muncâ şi acoperi şapte cerîure; şi dăce acii nărod multu, bărbaţi şi mueri, şi plăngere mare îaşiîa diîn ei. Şi lăcrâmă pré-sfănta Mariîa, şi dise: Ce aţi lucratŭ, mişeilor? Şi ei nu audirâ glasul ei. Şi dise îngerul cela ce strejuiîa munca: Câce nu grâiţi cătrâ sfănta maica lu Hs.? Că diîn vecu

jale mare. Şi vedură în tartar întunerec mare, şi dise maîca Domnuluî: Mihaile, ce le sînt păcatele acestora, de se muncesc într'atât întunerec? Mihail dise: aceştia nu s'aŭ temut de Dumnedeŭ, şi păcate aŭ făcut, şi trupul luî aŭ răstignit; şi dise Mihail: nu e învăţătură la acéstă muncă să se ridice întunerecul să vedî, că sînt de Tatăl nevĕduţî (sic), şi i-aŭ băgat aicea ca să nu védă lumina lumiî. Şi se milostivi maîca Domnuluî, şi căută la cer, şi se rugâ Fiîuluî şi Duhuluî sfînt; atuncea se ridicâ întunerecul, şi vĕdură acolo mulţime

суть иже не вѣроваша въ отца] и сна и стго дха. нъ забыша ба. и вѣроваша. юже ны бѣ тварь бъ на работоу створилъ. то то они все богы прозваша. слнце и мць землю и водоу. звѣри и гады. тосетьнѣіе и члвчьска мена та оутрию Троюна Хърса Велеса Пероуна. на бы ѡбратиша бѣсомъ злыимъ вѣроваша. до и доселѣ мракъмь злыимъ одържими соуть. того ради сде тако моучатьсѧ.

и видѣ на друзѣмь мѣстѣ тьмоу великоу. и рече стаю гжа. что іесть тьма си и кто соуть пребывающеи въ ніеи.

и рече архистратигъ. многы дша прѣбывають въ мѣстѣ томь.

и рече стаю бца. да ѡтимется тьма си. да быхъ видѣла и ту моукоу.

и ѡтвѣщаша англи стрѣгоу-

τότε ἐκέλευσεν ὁ ἀρχιστράτηγος τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἐπὶ δυσμὰς καὶ ἔχανεν ὁ ᾅδης καὶ εἶδεν ἡ παναγία τοὺς κολαζομένους.

καὶ ἠρώτησεν ἡ παναγία τὸν ἀρχιστράτηγον καὶ εἶπεν· τίνες εἰσὶν οὗτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτοι εἰσὶν οἱ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα μὴ πιστεύοντες καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶδεν εἰς ἕτερον τόπον σκότος μέγα καὶ εἶπεν ἡ παναγία· τί τὸ σκότος τοῦτο καὶ τίνες εἰσὶν οἱ κείμενοι εἰς τὸ σκότος;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· πολλαὶ ψυχαὶ κατάκεινται ἐν τῷ σκότει τούτῳ.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία ἀρθήτω τὸ σκότος, ὅπως εἴδω τὴν κόλασιν ταύτην.

πολλὴν ὥραν ἤκουσε φωνὰς καὶ θρήνους πολλούς, καὶ ἡ Παναγία εἶπε· «ποῖοι εἶναι τοῦτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ εἶπεν ὁ Ἀρχιστράτηγος «ἐτοῦτοι εἶναι ὁποῦ δὲν ἐφύλαξαν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται.» Καὶ εἶδεν ἡ Παναγία εἰς ἄλλον τόπον σκότος πολὺ καὶ μέγα καὶ εἶπεν ὁ Ἀρχιστράτηγος· «αὐτὸ εἶναι τὸ αἰώνιον σκότος, καὶ πολλαῖς ψυχαῖς εὑρίσκονται μέσα εἰς αὐτό·» καὶ εἶπεν ἡ Παναγία «σηκώσατε τὸ σκότος αὐτὸ διὰ νὰ ἰδῶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς πῶς κολάζονται·» τότε ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπε, «ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ σηκώσωμεν τὸ σκότος αὐτό·» καὶ οἱ ἄγγελοι ὁποῦ ἐφύλαχαν ταῖς κόλασαις εἶπαν· «ἡμεῖς ἔχομεν παραγγελίαν ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ νὰ μὴ ἴδωσι φῶς ἐτοῦτοι οἱ κολασμένοι ἕως εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ

8тa ꙟ с8с8 кѫ ѕѫчѣ смоaлѫ
пре еи. ши ѕисерѫ дин м8н-
кѫ. ѡ деспѹитоaре фїюл8и тѫ8
чела благословит8л. де м8нка
aчаста нече не-8 сп8с аврам
мош8-ностр8. нече їѡaнь бо-
тезѫтор8лю. нече апостоль па-
вель. че те-и ивит8 т8 нѡa
прѣ-сфинть к8м8 не ꙟтребы.
ши ѕисе прѣ-сфинта марїѧ кѫ-
37. трѫ архагел михаилѫ | чине
синт8 ачеще ши че-8 грешїт8.
ши ѕисе архаггль. ачеще н'а8
кре88т8 ꙟ свнта, Троице. ши
ꙟтр8 тине нѫскѫтоaре домн8-
лоуи. н'а8 крез8т кѫ динтр8
тине нѫск8т8-се-8. ıс хс. ши
а8 прїимит пелицѫ. ши лѫкрѫ-
мѫ прѣ-сфинта марїѧ ши ѕи-
се м8нчицилѡр а8 н'аци кре-
88т ши н'ацї а8ѕит8 кѫ прин-
тр8 н8меле ме8 м8нчи-се-ва*)
тот8 чела че н8 ва креде. ши
ѕисе пре-сфинта марїѧ сѫ ка-

se muncila ei, și nu pute ve-
de lumina, și nu puturâ că-
uta în susu, că ḑâcé smoală
pre ei. Și ḑiserâ din muncâ:
O, despuitoare fiilului tău cela
blagoslovitul! de munca aća-
sta nece ne-u spus Avram mo-
șu-nostru, nece Ioanŭ Boteză-
torulŭ, nece apostolŭ Pavelŭ
ce te-i ivitu tu noa, pré-sfäntŭ
cumu ne întrebî? Și ḑise pré-
sfänta Mariĭa cătrâ arhaghel
Mihailŭ: Cine sintu aceşte
și ce-u greșitu? Și ḑise ar-
haggheiŭ: Aceşte n'au creḑutu
în svänta Troiţe şi întru tine
nâscâtoare Domnului, n'au cre-
ḑut că dintru tine nâscutu-
se-u Is. Hs. și au priimit pe-
liţâ. Și lăcrâmâ pré-sfänta
Mariĭa și ḑise munciţilor: au
n'aţi creḑut și n'aţi auḑitu,
că printru numele meu munci-
se-va totu cela ce nu va crede?

*) Inainte era scris: м8нчивеци.

de suflete muncindu-se și ţipând; ĭară maĭca Domnuluĭ plânse și ḑise către eĭ: oh! săracilor, ce aţĭ stricat de v'aŭ băgat aicea? Ĭară îngeriĭ, carĭ păzĭaŭ acéstă muncă, ḑiseră: căcĭ nu respundeţĭ maĭceĭ Domnuluĭ? Ĭară eĭ ḑiseră către maĭca Domnuluĭ: Dómnă, nam veḑut de când am venit aicea, și nu putem căuta în sus, că fierbe rășina și seul pre noĭ; și lăcrămară și ḑiseră către maĭca Domnuluĭ: oh. maĭca Domnuluĭ milostivă cum ne-a venit! cum n'aŭ venit Avram. nicĭ apostolul Pavel, nicĭ Ión Botezătorul, să grăéscă cu noĭ! Atuncea ḑise maĭca Domnuluĭ către Mihail: acestora ce le sînt păcatele

щеи м8коу. поручено ны iесть. да не видять свѣта. донъдеже ꙗвиться снъ твои блгыи паче. ꙁ. слнчь свѣтьлѣишь.

I прискърбьна быс стаꙗ бца. i къ англомъ възведе очи свои. и възрѣ на невидимыи прѣстолъ оца своiего и рече. въ имѧ оца и сна и стго дха. [да отъиме]тьсѧ тьма си. да быхъ видѣла [сию м8к8].

I wтъꙗся тьма. и ꙁ. нбсъ ꙗвися и [т8 пребы]ваше множьство народъ моужь и женъ i въпль многъ быс. и гласъ великъ исхожаше.

I видѣвъши ꙗ пртаꙗ бца. i рече к нимъ. плачющисѧ съ сльзами. что сътвористе бѣдьниці оканьнии недостоиши. како въ семь постигос-

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὐκ ἔστι δυνατὸν ἵνα εἰδῇς (ᾔδεις) τὴν κόλασιν ταύτην.

καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἄγγελοι οἱ φυλάσσοντες αὐτοὺς καὶ εἶπον· παραγγελίαν ἔχομεν ἐκ τοῦ ἀοράτου πατρός, ἵνα μὴ ἴδωσιν οὗτοι φῶς ἕως οὗ λάμψῃ ὁ υἱός σου ὁ εὐλογημένος παρὰ ἑπταπλάσιον τοῦ ἡλίου λαμπρότερος.

καὶ ἐν λύπῃ γενομένῃ ἡ παναγία ἀνέστησε τὸ ὄμμα αὐτῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπεν· ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀρθήτω τὸ σκότος, ὅπως ἴδω τὴν κόλασιν ταύτην.

καὶ εὐθέως ἐπήρθη τὸ σκότος ἐκεῖνο καὶ τοὺς ἑπτὰ οὐρανοὺς ἐκάλυψεν καὶ ὀδυρμὸς μέγας ἐγένετο καὶ βοὴ μεγάλη ἀνήργετο.

..., τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.» καὶ τότε ἡ Παναγία ἐσήκωσε τὰς χεῖρας της εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπεν· «Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νὰ σηκωθῇ τὸ σκότος αὐτό·» καὶ πάραυτα μὲ τὸν λόγον τῆς Παναγίας ἐσηκώθη τὸ σκότος αὐτὸ ὡσὰν σύννεφον καὶ ἐσκέπασε τὸν οὐρανόν, ... ἦτον ἐκεῖ πλῆθος ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· καὶ ἤρχετο πολὺς ἀναστεναγμὸς ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ βλέποντάς τους ἡ Παναγία εἶπε· «τί ποιεῖτε, ..., καὶ πῶς ἔχετε, ταλαίπωροι;» καὶ κανένας δὲν ἀπεκρίθηκε· καὶ οἱ ἄγγελοι λέγουσιν αὐτοῖς· «διατί δὲν ἀπεκρίνεσθε εἰς αὐτὸ ὁποῦ σᾶς ἐρωτᾷ ἡ κεχαριτωμένη;» καὶ τότε ἀπηλογήθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ εἶπασιν, «ἡμεῖς ἀφ' ... ἤλθαμεν ἐδῶ δὲν εἴδαμεν φῶς, ἀλλὰ εἴμεθα μέσα εἰς τὴν πίσσαν ὁποῦ ... καὶ κοχλάζει ἡμέραν καὶ νύκτα» καὶ λέγουσι πρὸς τὴν Παναγίαν· «ὁ Υἱός σου ὁ εὐλογημένος ἦλθε καὶ δὲν μᾶς ἐλυπήθηκε οὔτε ὁ Ἀβραάμ, οὔτε ὁ Μωϋσῆς, οὔτε ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής· οὔτε ἄλλοι τινὲς ἀπὸ τοὺς προφήτας ... ἁγίους καὶ ἐσὺ Θεοτόκε τὸ τεῖχος τῶν Χριστιανῶν, πῶς ἦλθες πρὸς ἡμᾶς;»

ѕѫ ꙟтꙋнерекꙋль ка ка (*sic*) ши
деинте ши къѕꙋ пре ꙗи ши
38. ѕисе архаггль. ꙟкътрꙋѡ вери съ
мерџи прѣ-сфнть маика лꙋ хс.
спре апꙋс аꙋ спре амеаѕѫѕи.
ши ръспꙋнсе сфнта м:рїꙗ ши
ѕисе. блѫмꙋ спрѣ амїаѕъѕи.
ши венирѫ патрꙋ сꙋте де ꙟ-
џерї херꙋвимїи ши сърафимїи.
ши лꙋаръ прѣ-сфнта марїꙗ
шї ѡ дꙋсерѫ спре амїаѕеѕи.
оунде ера ꙋнъ рѫꙋ*) де фокь.
ши ешиꙗ парѫ де фокꙋ ши ера
ꙟтр'ънсь мꙋлтꙋ нърод, бърбацї
ши мꙋери. оунїи арде пънѫ ꙟ
брьꙋ. альцїи арде пънѫ ꙟ пї-
ептꙋ. алцїи пънѫ крещетꙋ ал-
цїи ера акоперици ꙟ фок. ши
39. сꙋсьпинѫ прѣ-сфнта маика лꙋ
хс. ши ꙟтребѫ чине синтꙋ а-
чеще ши че пькате аꙋ фѫкꙋт.
чеꙗ че ардꙋ пьнѫ ꙟ брьꙋ. ши
ѕисе архаггль михаил. ачеще
синтꙋ карїи н'аꙋ аскꙋль[тать де]

Şi ḑise pre-svӑnta Mariĭa să
caḑâ întunereculŭ ca şi de'inte,
şi căḑu pre ĭai. Şi ḑise arhag-
ghelŭ: Incătruo veri să mergi,
pré-sfӑntă maica lu Hs.: spre
apus au spre ameaḑâḑi? Şi
răspunse sfӑnta Mariĭa şi ḑise:
Blâmu spré amiaḑăḑi. Şi ve-
niră patru sute de îngeri, he-
ruvimii şi sărafimii; şi luară
pré-sfӑnta Mariĭa şi o duserâ
spre amiaḑeḑi, unde era unŭ
râŭ (saŭ: u nuoru) de focŭ, şi
eşiĭa parâ de focu, şi era în-
tr'ânsă multu nărod, bărbaţi
şi mueri: unii arde pănâ în
brău, alăţii arde pănâ în pi-
eptu, alţii pănâ [în] creştetu, al-
ţii era acoperiţi în foc. Şi susă-
pinâ pré-sfӑnta maica lu Hs.
şi întrebâ: cine sintu aceşte,
şi ce păcate au fâcut ceĭa ce
ardu pănâ în brău? Şi ḑise
arhagghelŭ Mihail: Aceşte

*) Inainte era scris: ꙋ нꙋѡрꙋ.

---

de sînt întru atâta muncă de răşină şi de smólă cu foc? Şi respunse Mihail: aceştia n'aŭ creḑut în sânta Troiţă, şi cuvintele proorocilor n'aŭ ascultat că veĭ nasce pre Hristos din tine. Şi lăcrămâ maica Domnuluĭ şi ḑise: oh! săracilor, cum v'aţĭ înşelat de n'aţĭ creḑut că voiŭ nasce pre Hristos din mine! Şi atuncea éră căḑu întunerecul pre dînşiĭ. Şi ḑise Mihail: Dómnă, merge-vom la resărit saŭ la méḑă-nópte, unde 'ţĭ este voĭa? Şi o luară îngeriĭ şi o duseră spre miaḑi-ḑi. Şi veḑu eşind rîul de foc, şi sta în el noróde multe, bărbaţĭ şi muierĭ, uniĭ pînă la grumaz în foc, éră alţiĭ pînă la brâŭ,

тєсѧ (=како вы семо придосте).

не бы гласа ѡт нихъ. ни ѡтвѣта.

и рекоша англи стрѣгущеи почто не глиете.

и рекоша моучащеися *** Благодатьнаꙗ. ѡт вѣка нѣсмь свѣта видѣли. да не можемъ възьрѣти горѣ.

и възьрѣвъши на ниꙗ стаꙗ бца. и въсплакаса вельми. и видѣвъше ю моучащаися рекоша къ ніеи. како ны іеси присетила стаꙗ бце. нъ снъ твои благодатьныи. на землю приходи и не въпроси насъ. то ни Аврамъ прадѣдъ. ни Моиси пррκъ. ни Иωанъ крьститель. то ни аплъ Павелъ.

καὶ ἰδοῦσα αὐτοὺς ἡ παναγία ἐδάκρυσεν καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· τί ποιεῖτε, ἄθλιοι, καὶ πῶς ἐνταῦθα εὑρέθητε.

καὶ οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις.

καὶ εἶπον οἱ ἄγγελοι οἱ φυλάσσοντες αὐτούς· τί οὐ λαλεῖτε τὴν κεχαριτωμένην;

καὶ εἶπον οἱ κολαζόμενοι· ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ εἴδομεν φῶς καὶ οὐ δυνάμεθα ἀνανεῦσαι. καὶ κατέκειτο πίσσα κοχλάζουσα ἐπ' αὐτούς.

καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία ἔκλαυσεν, καὶ εἶπον πρὸς αὐτὴν οἱ κολαζόμενοι· πῶς ἡμᾶς κατηρώτησας, παναγία δέσποινα; ὁ υἱός σου ὁ εὐλογημένος ἦλθε καὶ οὐκ ἐπερώτησεν ἡμᾶς, οὔτε

καὶ ἠρώτησεν ἡ Παναγία «ποῖοι εἶναι τοῦτοι, καὶ τί τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπε· «τοῦτοι εἶναι ὁποῦ δὲν ἐπίστευσαν εἰς Πατέρα Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐσένα δὲν ὡμολόγησαν Θεοτόκον, καὶ πῶς ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἐσένα, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται»· καὶ ἡ Παναγία εἶπε πρὸς τοὺς ἁμαρτωλούς· «διατί ἐπλανήθητε ταλαίπωροι; δὲν ἠκούσατε πῶς ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ ἐμένα, καὶ ὅλος ὁ Κόσμος τὸν τιμᾷ καὶ τὸν μακαρίζει;» καὶ πάλιν ἔπεσε τὸ σκότος ἐκεῖνο καὶ ἐσκέπασέ τους ὡσὰν καὶ πρῶτα. Καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπε· «ποῦ ὁρίζεις, Παναγία μου, νὰ ὑπάγωμεν;» καὶ ἡ Παναγία εἶπεν «ἂς ὑπάγωμεν εἰς τὸ βόρειον μέρος· καὶ παρευθὺς ἐκίνησε τὸ ἁμάξι τὸ χερουβικὸν, καὶ οἱ τετρακόσιοι ἄγγελοι καὶ ἐπῆραν τὴν Παναγίαν εἰς τὸ βόρειον μέρος ἐκεῖ ὅπου εὔγαινεν ὁ πύρινος ποταμὸς· καὶ ἦτον ἐκεῖ πολὺ πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ ἦτον ἐκεῖ μέσα εἰς τὸν πύρινον ποταμὸν χωσμένοι ἄλλοι ὡς τὰ γόνατα, ἄλλοι ὡς τὸ στῆθος, ἄλλοι ἕως τὴν μέσην, ἄλλοι ἕως τὸν λαιμὸν καὶ ἄλλοι ἕως τὴν κορυφήν· καὶ ὡς τοὺς εἶδεν ἡ Παναγία ἀναστέναξε, καὶ εἶπε· «ποῖοι εἶναι τοῦτοι ὁποῦ εἶναι ἕως τὰ γόνατα χωσμένοι, καὶ λοιποὶ, καὶ τί εἶναι τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος εἶπε·

татъ-сеѹ ши де мѹмѫ-са. че-ѹ прїимитѹ блъстемѹл пъринци-лорѹ. де[ре]птѹ ачеѫ съ мѹнческѹ аша. ши сфнта марїѧ ꙟтребѫ дарѫ чеѧ че ардѹ ꙟ фокѹ пьнѫ ꙟ [пїе]птѹ. ѕисе архагелъ. ачеѧ ръѹ аѹ грѫитѹ кѹм ворѹ кѹрви ши аѹ фькѹт [кѹ]рвие. дерептѹ аче се мѹнческѹ. ши ѕисе прѣ-сфнта марїѧ. дарѫ чеѧ че ардѹ ꙟ фокѹ пънѫ ꙟ крещетѹ. ши | ѕисе *) архагел. ачеѧ синтѹ ѡаменїи чеѧ че мънъꙟкѫ карне де ѡмѹ. дерептѹ ачаѫ сѫ мѹнческѹ. ши ѕисе прѣ-сфнта марїе. аѹ дѡрѫ поате мънка ѡмѹ ꙗръ карне де ѡм. ши ѕисе архаггль еѹ тотѹ ци вою спѹне. къ синтѹ фетеле ши мѹериле чѣле че ш'аѹ некат ши ш'лаѹ лепъдат фечорїи кънилѡр ачеле синтѹ. ши чеѧ [че] вънд фрате пре фр[ат]е

sintu carii n'au asculătatŭ de tată-seu şi de mumâ-sa, ce-u priimitu blăstemul părinţiloru, dereptu aceâ să muncescu aşa. Şi sfânta Mariĭa întrebâ: Dară ceĭa ce ardu în focu pănâ în pieptu? Ḑise arhaghelŭ: aceĭa rău au grâitu cum voru curvi şi au făcut curvie, dereptu ace se muncescu. Şi ḑise pré-sfănta Mariĭa: Dară ceĭa ce ardu în focu pănâ în creştetu? Şi ḑise arhaghel: Aceĭa sintu oamenii ceĭa ce mănăîncâ carne de omu, dereptu aéaâ sâ muncescu. Şi ḑise pré-sfănta Marie: Au dorâ poate mănca omu ĭară carne de om? Şi ḑise arhagghelŭ: Eu totu ţi voĭu spune; că sintu fetele şi muerile céle ce ş'au necat şi ş'aau lepădat fecorii cănilor, acele sintu; şi ceĭa ce văndu fra-

*) Aci din eróre copistul repetase frasa precedinte începênd dela: ши ѕисе, şi apoĭ a şters'o.

éră alţiĭ pînă la crescet. Şi plânse maĭca Domnuluĭ, şi ḑise către Mihail: ce sînt aceştia, carĭ sînt în foc pînă la brâŭ? Mihail ḑise: aceştia sînt ceĭa ce şĭ-aŭ blestemat părinţiĭ, şi aşa se vor munci în vecĭ. Dar aceştia pînă la grumaz? Ḑise Mihail: aceştia sînt curvariĭ, şi aşa se vor munci în vecĭ. Dar aceştia pînă la crescet? Aceştia sînt carĭ aŭ mâncat carne de om. Ḑise maĭca Domnuluĭ: cum aŭ mâncat carne de om? Mihail ḑise: muierea când îşĭ omóră pruncul în pântece saŭ dacă 'l face, şi cel ce păresce pre altul de'l perde,

възлюблıеникъ бжiи. нъ ты прстаꙗ бце и застоупьнице. ты ıеси родоу крьстьꙗньскоу стѣна. ты молïши ба. како ıеси, насъ присетила бѣдьныхъ.

тъгда рече стаꙗ бцѧ. къ архистратигꙋ [Михаилу]. что ıесть съгрѣшениıе тѣхъ.

и [рече Михаилъ:] си соуть иже не вѣроваша въ [отца и сына и] стго дха. то ни въ тѧ стаꙗ бца. и не хотѧша проповѣдати имени твоıего. ꙗкоже ѿт тебе родисѧ гь нашь Іс Хъ. плъть приимъ ости землю крьщениıемь. да того дѣлꙗ томь мѣстѣ моучатьсѧ.

и пакы прослъзащисѧ стаꙗ бце. и рече къ нимъ. почто съблазнистесѧ. не вѣсте ли

ὁ Ἀβραὰμ ὁ προπάτωρ, οὔτε ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὔτε ὁ ἀπόστολος Παῦλος, καὶ σύ, παναγία, τὸ τεῖχος τῶν χριστιανῶν (τῆχος τὸν χριστιανὸν) ἡ παρακαλοῦσα τὸν θεὸν διὰ τῶν ἁμαρτωλῶν, πῶς ἡμᾶς κατηρώτησας;

καὶ εἶπεν ἡ παναγία πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον· τίνες εἰσὶν οὗτοι καὶ τί τό ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτοι εἰσὶν οἱ εἰς (εἰσίν εἰς) πατέρα καὶ υἱὸν μὴ πιστεύσαντες καὶ σὲ θεοτόκον μὴ ὁμολογήσαντες, ὅτι ἐκ σοῦ ἐτέχθη ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ σάρκα προσελάβετο, καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· κατὰ

«τοῦτοι ὁποῦ εἶναι ἕως τὰ γόνατα χωσμένοι, εἶναι ἐκεῖνοι ὁποῦ παρήκουσαν τὸ θέλημα τῶν γονέων των καὶ τοὺς ὕβριζαν καὶ τοὺς ἀντιλογοῦσαν· καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ εἶναι ὡς εἰς τὴν μέσην, εἶναι ὁποῦ ἐκληρονόμησαν τὸν βίον τῶν γονέων αὐτῶν, καὶ τὰ ἔφαγαν μὲ πορνείας καὶ ἀσωτείας καὶ δὲν ἔδωκαν ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ τὴν ψυχὴν τῶν γονέων τους, οὔτε τοὺς ἐμνημόνευσαν καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται· καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ εἶναι ἕως τὸ στῆθος, εἶναι ἐκεῖνοι ὁποῦ ὕβρισαν τοὺς συντέκνους τους καὶ τοὺς ὠνείδισαν· καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ εἶναι ἕως τὸν λαιμὸν, εἶναι ὅσοι ὕβρισαν τοὺς διδασκάλους τους, καὶ τοὺς ἔδειραν, ὁποῦ τοὺς ἐσπούδασαν, λέγω τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα, καὶ ὁμοιάζουν τὸν προδότην Ἰούδαν, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται· καὶ ἐκεῖνοι ὅπου εἶναι ἕως τὴν κορυφὴν, εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου τρώγουν μετὰ ἀπίστων μαγαρισμένα φαγητὰ, καὶ ὅσοι ἐφάγασιν ἀνθρώπου κρέας·» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «ἄκουσον Παναγία· ἐκοῖνοι ὁποῦ σκοτώνουν τὰ παιδιά τους καὶ τὰ ρίπτουν καὶ τὰ τρώγουν τὰ σκυλία καὶ ὅσοι παραδίδουν τοὺς ἀδελφούς τους εἰς τὰ χέρια τῶν ἀσεβῶν καὶ τοὺς τιμωροῦν καὶ τοὺς βασανίζουν, ἐκεῖνοι εἶναι ὁποῦ τρώγουσιν ἀνθρώπινον κρέας· καὶ ὅσοι κρα-

ши пърините пре фечорȣ. ши
соцȣ пре соцȣл сеȣ де-лъ въ-
дескȣ ꙟнаите домнилѡр. ши
41. наите жȣ|децелѡр. ачеѧ мън-
[ь]ꙟкь карне де ѡм. дерептȣ
аче се мȣнческȣ. ши ѕисе пре-
сфнта марїе. дарь чеѧ че сънтȣ
ꙟгрȣпаци пѫнѫ де тоат ꙟ фо-
кȣ чине синтȣ ачеѧ. шї ѕисе
архагел ачеѧ сȣ чеѧ че-ȣ џȣ-
ратȣ прѣ чинстита кроуче. ши
ѕикȣ аша-ми аџȣте дȣмнеѕъȣ
ши сила крȣчиеи. атȣнче ꙟ-
џерїи тремȣрѫ ꙟнаите крȣчїеи.
арѫ ѡменїи ѡ цинъ а мѫнѫ
ши џȣрѫ прѣ ѧ стръмбȣ. де-
рептȣ аче съ мȣнческȣ. ши въѕȣ
прѣ-сфнта маика лȣ хс. ȣꙟ
ѡм. спьнѕȣрат де пичоаре. ши-
42. лъ | мънка вермїи. ши ѕисе
прѣ-сфнта чине ѧ ачеста ши
че пъкатѣ аре. ши ѕисе ар-
хаггль· ачела аȣ коумпърат а-
ȣр стръмбȣ. дерептȣ ачеѫ съ
мȣнчеще. ши ꙗръ въѕȣ прѣ-
сфнта. ѡ мȣере спънѕȣратѫ де
ȣреки. ши ꙟтребъ прѣ-сфн-
та че пъкате аȣ фькȣт. ши
ѕисе архагел. ачаста асте чеѧ
че че(*sic*)-ȣ аскȣлтатȣ фȣришȣ

te pre frate, şi părinte pre fećoru, ş*i* soţu pre soţu*l* seu, de-lŭ vădescu înaite domnilo*r* şi na*i*te judeţelo*r*, aceĭa măn*ă*încă carne de o*m*, dere*p*tu ace se m*u*ncescu. Ş*i* ḑis*e* pre-sf*ă*nta Marie: Dară ceĭa ce săntu ingrupaţi pănâ de toa*t* (*sic*) în focu, cine sintu aceĭa? Şi ḑis*e* arhaghe*l*: Aceĭa su ceĭa ce-u g′uratu pr*é* cinstita cru*ce*, şi ḑicu: „aşa-mi ag′ute Dumneḑău şi sila cruciei„, atunce ingerii *t*remurâ înaite cruciei, ar*ă* omenii o *ţi*nŭ a-mână şi g′urâ pr*é* ĭa stră*m*b*u*, dereptu ace să muncescu. Şi văḑu pr*é*-sf*ă*nta maica lu Hs. uîn o*m* spănḑura*t* de pićoare, şi-lŭ mănca vermii, şi ḑis*e* pr*é*-sf*ă*nta: Cine ĭa acesta şi ce păca*té* are? Ş*i* ḑis*e* arhaggh*e*lŭ: Acela au cu*m*păra*t* au*r* stră*m*bu, dereptu aceâ să munceşt*e*. Şi ĭară văḑu pr*é*-sf*ă*nta o muere spănḑuratâ de urechi. şi întrebă pr*é*-sf*ă*nta: Ce păca*te* au făcu*t*? Ş*i* ḑis*e* arhaghe*l*: Aćasta ĭaste ceĭa ce-u a-

---

aceĭa aşa se vor munci în vecĭ. Şi éră veḑu maĭca Domnuluĭ o muiere spănḑurată de unghiĭ, şi ḑise maĭca Domnuluĭ: acéstă ce a făcut? Acésta a ascultat pe la ferestrele altora, şi a învrăjbit pre alţĭ de s'aŭ omorît, şi aşa se va munci în vecĭ. Şi plânse maĭca

вын ꙗко же моıе имѧ чтеть всѥ създанııе.

то рекъши стаꙗ бцꙗ. и пакы тьма паде на нихъ.

и рече къ нıеи архистратигъ. коудѣ хощеши блгодатьнаꙗ. да изидемъ. на полоудне или на полоунощь.

и рече блгодатьнаꙗ. да изидемъ на полоудне.

и тъгда обратишасѧ хѣрувими и серафими. и .у. англъ изведоша бцю на полоудне.

иде же рѣка исхожаше огньна. и тоу бащее (=баше) множьство моужь и женъ. и бѧхоу погроужени. ови до поꙗса. ови до пазоухоу. ови до шиꙗ. а дроузии до върха.

и видѣвъши стаѧ бцѧ. въ-

τὴν πίστιν αὐτῶν γενηθήτω αὐτοῖς. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· διατί οὕτως ἐπλανήθητε, ταλαίπωροι, οὐκ ἠκούσατε, ὅτι τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐπικαλεῖται πᾶσα κτίσις;

καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἡ παναγία, ἔπεσε τὸ σκότος ἐπάνω αὐτοῖς ὡς ἦν ἀπ' ἀρχῆς.

καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὴν ὁ ἀρχιστράτηγος· ποῦ θέλεις ἡ κεχαριτωμένη ἐξελθεῖν, ἐπὶ δυσμὰς ἢ ἐπὶ μεσημβρίαν;

καὶ εἶπεν ἡ κεχαριτωμένη· ἐπὶ μεσημβρίας ὅπου ὁ ποταμὸς ὁ τοῦ πυρὸς ἐξέρχεται· καὶ εὐθέως παρέστησαν τὰ χερουβὶμ καὶ τὰ σεραφὶμ καὶ οἱ τετρακόσιοι ἄγγελοι καὶ ἐξήγαγον τὴν κεχαριτωμένην ἐπὶ μεσημ-

τοῦσι τὸν Τίμιον Σταυρὸν, καὶ ὀμνύουσι ψεύματα, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται·» καὶ εἶδεν ἡ Παναγία εἰς ἄλλο μέρος ἄνθρωπον ὁποῦ ἐκρέμετο ἀπὸ τὰ χέρια καὶ ἀπὸ τὰ ποδάρια, καὶ τὸν ἔτρωγον τὰ σκωλήκια τῆς κολάσεως· καὶ εἶπεν ἡ Παναγία· «ποῖος εἶναι τοῦτος, καὶ τί τὸ ἁμάρτημά του;» Καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «αὐτὸς εἶναι ὁποῦ ἔδιδε τὰ ἄσπρά του μὲ τόκον ἤγουν μὲ διάφορον καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται»· καὶ πάλιν εἶδεν ἡ Παναγία γυναῖκα ὁποῦ ἐκρέματο ἀπὸ τὰ αὐτία, καὶ τὰ θηρία ἔτρωγαν τὰ βυζία της, καὶ ἡ Παναγία εἶπε· «ποία εἶναι τούτη, καὶ τί τὸ ἁμάρτημά της;» Καὶ εἶπεν ὁ Ἀρχιστράτηγος, «ἐτούτη εἶναι ὁποῦ ἐπαραφουγκράζετο εἰς τὰ σπίτια τῶν γειτόνων της, καὶ ἔπερνε λόγια ἀπὸ ἕνα ὁσπῆτι καὶ ἐπήγαινεν εἰς ἄλλο καὶ ἔβαλλε σκάνδαλα, καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται·» καὶ ἡ Παναγία εἶπε, «κάλλιον νὰ μὴ ἤθελε γεννηθῇ»· καὶ εἶπεν ὁ Ἀρχιστράτηγος, «ἀκόμη δὲν εἶδες, Παναγία μου, ταῖς μεγάλαις κόλασαις·» καὶ ἡ Παναγία εἶπεν «ἂς ὑπάγωμεν νὰ ταῖς ἰδοῦμεν»· καὶ παρευθὺς οἱ τετρακόσιοι ἄγγελοι τὴν ὑπῆγαν καὶ εἶδεν ἐκεῖ σκαμνία πυρωμένα καὶ ἐκάθονταν ἐπάνω ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ ἐφλογίζονταν, καὶ ἐδάκρυσεν ἡ Παναγία καὶ εἶπε· «πικρὰ κόλασις εἶναι αὕτη, καὶ τί εἶναι τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ εἶπεν ὁ Ἀρχιστρά-

ла вечинȣла сеȣ ши аȣ пȣртат кле-
ветеле фечорȣлȣи съȣ. дерептȣ
аче се мȣнȣчеще. ши лъкрѫмъ
прѣ-сфнта. ши ѕисе бине аȣ
врȣт фї съ нȣ фїе нъскȣтȣ а-
43. честа ѡм. | ши ѕисе архагел
прѣ-сфнтѫ. Ꙟнкъ н'аи вѫзȣт
мȣнчиле чале марї шї ѕисе ар-
хагел прѣ-сфнтѫ Ꙟкѫтрȣѡ вери
сь ашимȣ. ши ѕисе прѣ-чин-
стита. съ ешим спре апȣс. ши
съ апропиꙗръ херȣвїимїи ши
сърафимии патрȣ сȣте де Ꙟџерї.
ши лȣаръ прѣ-чинстита маика
лȣ хс. ши ѡ дȣсеръ спре апȣс. ши
вѫѕȣ прѣ-сфнта. оуꙟ нȣѡрь
де фокȣ тинсȣ. ши прѣ мижъ-
локȣл нȣѡрȣлȣи ера патȣре Ꙟ
парѫ де фокȣ ши спрѣ але
ѕѫче нърѡд мȣлтȣ бърбаци ши
44. мȣерї. ши вѫѕȣ | прѣ-сфнта
ши сȣспинѫ ши Ꙟтребѫ пре
архагел михаил. чине синтȣ а-
чеще ши че пъкате аȣ фькȣт.
шї ѕисе архагел. ачеще сынтȣ
чеа че нȣ се-ȣ скȣлат сфн-
та дȣминекѫ да диминецъ де

scultatu furişu la vecinul
seu şi au purtat clevetele fe-
ćorului său, dereptu ace se
mununceşte. Şi lăcrămă pré-
sfănta şi ḑise: Bine au vrut
fi să nu fie născutu acesta
om. Şi ḑise arhaghel: pré-
sfăntâ! încă n'ai văzut mun-
cile cĭale marĭ. Şi ḑise ar-
haghel: pré-sfăntâ! încâtruo
veri să ĭaşimu? Şi ḑise pré-
cinstita: Să eşim spre apus.
Şi să apropiĭară heruviimii
şi sărafimii patru-sute de în-
geri, şi luară pré-cinstita maica
lu Hs. şi o duseră spre apus.
Şi văḑu pré-sfănta uîn nuorŭ
de focu tinsu, şi pré mijlo-
cul nuorului era pature în
parâ de focu, şi spré ĭale
ḑâce nărod multu, bărbaţi şi
mueri. Şi văḑu pré-sfănta,
şi suspinâ, şi întrebâ pre ar-
haghel Mihail: Cine sintu a-
ceşte şi ce păcate au făcut?
Şi ḑise arhaghel: aceşte săntu
ceĭa ce nu se-u sculat sfănta

Domnuluĭ şi ḑise: maĭ bine de nu s'ar fi născut să véḑă aşa! Şi ḑise Mihail: încă nu aĭ văḑut muncele cele marĭ şi amare! Şi se duseră la apus; şi veḑu maĭca Domnuluĭ un nor alb şi luminat şi mare, şi în mijloc şi pre laturĭ zăcea mulţime de ómenĭ şi muierĭ, şi umbla şerpĭ peste eĭ, şi focul ardea peste eĭ; şi întrebâ maĭca Domnuluĭ: dar acestora ce le sînt păcatele? Ḑise Mihail: aceştia n'aŭ vrut să se scóle duminica să se ducă la biserică, şi aşa se vor munci în vecĭ. Şi ḑise maĭca Domnuluĭ: dar de vor fi bolnavĭ şi

зьпи гласъмь великъмь. и въпроси архистратига. котории се соуть иже до пояса въ огни погроужени.

и рече къ нiеи архистратигъ. си соуть иже оцю и мтрь(ню) клатвоу прияша. да за то сде моучаться яко и проклатии.

И пакы рече бца. иже соуть подъ пазоусѣ въ огни. котории сѫть.

и рече къ нiеи архистратигъ. си соуть иже присныя кѫмы били кораще я. а блоудъ дроузии творахоу. да за то ти сде моучаться.

и рече прстая бца. а иже соуть до шия. въ пламени огню котори соуть.

βρίας, κἀκεῖ κατέκειτο πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἱ μὲν ἕως ζώνης, οἱ δὲ ἕως στήθους, ἄλλοι δὲ ἕως τραχήλου, ἕτεροι δὲ ἕως κορυφῆς.

καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία ἠρώτησε τὸν ἀρχιστράτηγον· τίνες εἰσὶν οἱ κείμενοι ἕως ζώνης;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οἱ κατάραν πατρὸς καὶ μητρὸς κληρονομήσαντες καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· τίνες εἰσὶν οἱ κείμενοι ἕως στήθους εἰς τὸ πῦρ;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οἱ τοὺς ἰδίους συντέκνους ὑβρίσαντες καὶ εἰς πορνείαν ἐμπεσόντες.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· τίνες

τηγος, «αὐτοὶ εἶναι ὁποῦ ἐδέρνασι τοὺς ἱερεῖς ἄδικα, καὶ χωρὶς πταίσιμον, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται·» καὶ πάλιν εἶδεν ἡ Παναγία εἰς ἄλλον τόπον κρεβάτια πεπυρωμένα καὶ ἐκοίτουνταν ἐπάνω πολὺ πλῆθος ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· καὶ ἠρώτησεν ἡ Παναγία «ποῖοι εἶναι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν, «ἐτοῦτοι εἶναι ὁποῦ ἐκοιμοῦνταν τὴν ἁγίαν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς καὶ δὲν ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἐκκλησίαν»· καὶ ἡ Παναγία εἶπεν· «ἀμὴ ἂν δὲν ἠδύνατο νὰ σηκωθῇ τότε πῶς νὰ κάμῃ;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «ἄκουσον, Παναγία· ἐὰν εἶναι ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ἀσθενὴς ὅτι νὰ ἀνάψῃ τὸ σπῆτί του καὶ νὰ καίεται ἀπὸ ταὶς τέσσαρες γωνίαις, καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ σηκωθῇ νὰ σβύσῃ τὴν φωτίαν, ἔχει συμπάθειαν·» καὶ ἡ Παναγία εἶπε «καλὰ παθαίνουσιν ὅσοι ἀμελοῦσι τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Κυριακῆς.» Καὶ πάλιν εἶδεν εἰς ἄλλον τόπον, δένδρα σιδερένια ἀμέτρητα, καὶ εἴχασι κλαδία σιδερένια καὶ ἐκρέμουνταν εἰς ἐκεῖνα πολλοὶ ἄνθρωποι ἀπὸ ταὶς γλώσσαις· καὶ ἠρώτησεν ἡ Παναγία «ποῖοι εἶναι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν «αὐτοὶ εἶναι οἱ βλάσφημοι, οἱ καταλαλητάδες, οἱ πόρνοι, οἱ κλέπται, οἱ λησταὶ, οἱ φονιάδες, οἱ

съ мергѫ ла бесерекъ че-ȣ ѕѫ-
кȣтȣ ка ши морцїи. дерѣптȣ
аче съ мȣнческȣ. ши ѕисе пре-
сфнта доаръ аȣ фостȣ бетеџї
ачеѩ ѡамени де н'аȣ авȣт че
фаче. ши ѕисе архагел. съ с'ерѫ
апрїнде каса ачелѡра де тȣте
патрȣ юнгюреле. ши съ ѡ ꙟ-
45. кȣнџȣре фокȣлȣ ши н'аръ пȣте
еши афаръ че аръ арде ачиѧ.
ачеѩ нȣмаи че н'аръ аве пъ-
кат. ѩрѫ кȣм сѣрѫ траџе де
сȣптȣ фокȣ сь ѩсѫ афарѫ. аша
съ сѫ трагь ши ла бесѩрекь.
ши въѕȣ пре-сфнта ꙟтр'алтъ
лѡкȣ. нещє скаȣне де фокȣ.
ши шеде прѣ еле нърѡаде мȣлте.
бьрбаци ши мȣери. ши паръ
де фокȣ ꙟбла ꙟтр'ъшїи де-и
арде ши мȣнчиѧ. ши ꙟтрѧбь
прѣ-сфнта прѣ архагел миха-
ил. чине сънтȣ ачещє ши че
46. пъкате аȣ. | ши ѕисе архаггль.
ачещє синтȣ чеѧ че нȣ се-ȣ
скȣлатȣ ꙟнаинте преѡтȣлȣи.
къндȣ вине дела бесерека дѡм-
нȣлȣи дȣмнеѕеȣ. дерептȣ аче
се мȣнческȣ. ши въѕȣ прѣ-

duminecă dĭa dimineţă de să
mergă la beserecă, ce-u dă·
cutu ca şi morţii, deréptu ace
să muncescu. Şi dise pre-
sfănta: Doară au fostu betegi
aceĭa oameni, de n'au avut
ce face? Şi dise arhaghel:
Să s'eră aprinde casa acelora
de tute patru ĭunghĭurele şi
să o incung'ure foculu şi n'ară
pute eşi afară, ce ară arde
acĭĭa, aceĭa numai ce n'ară
ave păcat; ĭară cum s'éră
trage de suptu focu să ĭasă
afară, aşa să să tragă şi la
besĭarecă. Şi vădu pre-sfănta
intr'altŭ locu neşte scaune de
focu, şi şede pré ele năroade
multe, bărbaţi şi mueri, şi
pară de focu înbla într'ăşii
de-i arde şi muncila; şi intrĭa-
bă pré-sfănta pré arhaghel
Mihail: Cine săntu aceşte şi
ce păcate au? Şi dise arhag-
ghelŭ: Aceşte sintu ceĭa ce
nu se-u sculatu înainte pre-
otului căndu vine dela be-
sereca Domnului Dumnedeu.

n'or puté eşi? Mihail dise: de va fi bolnav cât să se aprindă casa pe el şi de nu va puté eşi, ci-l vor scóte alţiĭ, acel om va fi iertat. Şi éră vedu maĭca Domnuluĭ într'alt loc scaune de foc, şi şedeaŭ pre ele ómenĭ mulţĭ, bărbaţĭ şi muierĭ; şi dise maĭca Domnuluĭ: ce le sînt păcatele acelora? El dise: aceştia nu s'aŭ sculat înaintea preoţilor când aŭ venit dela biserecă şi aŭ slujit liturghiă, şi aşa se vor munci în vecĭ. Şi într'alt loc vĕdu maĭca Domnuluĭ un copacĭu

и рече къ неи англъ се соуть иже маса іаша члвча. да за то ти сде моучатьсѧ тако.

и рече стаіа а си до върха соуть въвържени въ пламени огньныи. котории соуть се.

и рече архистратигъ. соуть си гже иже крьстъ ченыи (= чьстьныи) държаще кльноуть-сѧ лъжами. тако ми силы чєтьнаго крьста. іего же англи зьрѧще трепещють. и съ страхмь покланіаються іемоу. того же члвци държаще кльноуться вь нь. не вѣдоуще какова моука ожидаіеть ихъ. того ради тако м8чатьсѧ.

и оувидѣ стаіа бцѧ моужа висѧща. за нозѣ. и чьрвые іадахоу іего.

εἰσὶν οἱ κείμενοι ἕως τραχήλου εἰς τὸ πῦρ;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτοι εἰσὶν οἱ κρέα ἀνθρώπων φαγόντες.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· καὶ πῶς ἐστὶν δυνατὸν ἄνθρωπος ἀνθρώπου κρέα φαγεῖν;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· ἄκουσον, παναγία, κἀγὼ σοὶ ἀναγγέλλω περὶ τούτου· οὗτοι εἰσὶν οἵτινες κατέφερον (κατήφερον *n*) τὰ ἴδια τέκνα ἀπὸ τῆς κοιλίας αὐτῶν καὶ ἔρριψαν αὐτὰ βρώματα τοῖς κυναρίοις, καὶ οἵτινες παρέδωκαν ἀδίκως τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ἔμπροσθεν βασιλέων καὶ ἀρχόντων, οὗτοι ἔφαγον κρέα ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· τίνες

ψευδομάρτυρες· καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ χωρίζουν ἀνδρόγυνα, καὶ παιδία ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, καὶ ἀδέλφια ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς· καὶ ὅσοι κάμνουσιν ἁμαρτίαν μὲ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται,» καὶ πάλιν εἶδεν ἡ Παναγία ἄνθρωπον κρεμάμενον ἀπὸ τὰ εἴκοσι ὀνύχια καὶ ἦτο δεμένη ἡ γλῶσσά του ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ εἰπῇ τὸ Κύριε ἐλέησον. καὶ ἐδάκρυσεν ἡ Παναγία καὶ ἐπαρεκάλεσε τὸν Θεὸν, καὶ ἦλθεν ὁ Ἄγγελος ὁποῦ εἶχεν τὴν γλῶσσαν του δεμένην καὶ τὴν ἔλυσε καὶ εἶπε τρεῖς φοραὶς τὸ Κύριε ἐλέησον· καὶ εἶπεν ἡ Παναγία· «ποῖος εἶναι τοῦτος, καὶ τί τὸ ἁμάτημά του;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν «αὐτὸς ἦτον οἰκονόμος εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας, καὶ δὲν τα ἔσκαπτεν, οὔτε τὰ ἐκαλλιέργει, μόνον τὰ ἔτρωγε, καὶ τὰ ἐχαλνοῦσε, καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται·» καὶ ἡ Παναγία εἶπε· «κακὸς δοῦλος καὶ κακῶς κριθήσεται·» καὶ πάλιν ἔδεσεν ὁ ἄγγελος τὴν γλῶσσάν του· καὶ εἶδεν ἡ Παναγία ἄνθρωπον ὁποῦ ἐκρέματο ἀπὸ τὰ εἴκοσιν ὀνύχια καὶ εὔγενεν πῦρ ἀπὸ τὴν κεφαλήν του, καὶ ἐκατάκαιεν αὐτόν· καὶ ἠρώτησε «ποῖος εἶναι τοῦτος καὶ τί τὸ ἁμάρτημά του;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «αὐτὸς εἶναι παπᾶς καὶ ἐλειτούργα ἀναξίως, καὶ ἐκαταφρόνει καὶ ἐμέλιζε τὸν ἅγιον ἄρτον καὶ ἔπεφταν οἱ μαργαρῖται ἀπὸ τὰ χέρια του· καὶ ὁ φοβερὸς

сфнта оун копачю де фїєр8.
ши стлъп8реле л8и де фїєр8.
ши де стлъп8риле ꙗра спън88-
рацїи нърѡд м8лт8. бьрбацї ши
м8єрїи де лимби. ши лъкрѫмъ
пре-сфнта ши ꙟтребѫ пре ар-
хагел михаил, чине синтъ а-
чеще ши че пъкатѣ а8. ши
47. ѕисе архагел. ачеще синт8 ѡ-
кърѫторни. ши блъстемъторїи.
ши клеветничїи. ши менчюно-
шїи. ши тлъхарїи. ши чеꙗ че
деспарт8 фраци де фраци. ши
ѕисе прѣ-сфнта. чине поа-
те деспъ[р]ци фрате де фра-
тѣ. ши ѕисе архагел. аск8лтъ
прѣ-сфнтѫ. де ва вени оунъ
ѡм8 неботеѕат8 ши сп8ркат8
ши ва вени кътрѣ крещини.
ши арь врѣ съ сѣ ботеѕе.
ꙗрѫ крещиноуль ва ѕиче къ
ещи сп8ркат8. дечи чел небо-
тѣѕат8 н8 ва прїими ботеѕ8л
че-л ва ꙟтоарче ши н8-л ва
48. ботеѕа. ачела деспаръте | фра-
те де фрате. дерепт8 аче съ

dereptu ace se muncescu. Şi
vădu pré-sfănta un copacĭu
de fieru şi stlăpurele lui de
fieru, şi *de* stlăpurile ĭara
spăndurații nărod multu, băr-
bați şi muerii, de limbi; şi lă-
crâmă pre-sfănta, şi întrebâ
pre arhaghel Mihail: Cine sintŭ
aceşte şi ce păcaté au? Şi ḑi-
se arhaghel: Aceşte sintu o-
cărâtorii şi blăstemătorii şi
clevetnicii şi mencĭunoşii şi
tlăharii şi ceĭa ce despartu
frați de frați. Şi ḑise pré-
sfănta: Cine poate despărți
frate de fraté? Şi ḑise arha-
ghel: Ascultă, pré-sfăntâ! de
va veni unŭ omu nebotezatu şi
spurcatu, şi va veni cătrâ
creştini şi ară vré să sé boteḑe,
ĭarâ creştinulŭ va ḑice că eşti
spurcatu, deci cel nebotéḑatu
nu va priimi boteḑul, ce-l va
întoarce şi nu-l va boteḑa,
acela desparăte frate de fra-
te, dereptu ace să muncescu.

---

mare, şi avea dințĭ de fier, şi de dințĭ eraŭ bărbațĭ şi muierĭ spănḑurațĭ de limbĭ; şi lăcrămâ maĭca Domnuluĭ şi întrebâ pre Mihail: acestora ce le sînt păcatele? Aceştia aŭ fost volnicĭ de s'aŭ sfădit frate cu frate şi vecin cu vecin, şi aşa se vor munci în vecĭ. Şi veḑu maĭca Domnuluĭ într'alt loc ómenĭ spănḑurațĭ de unghiĭ şi de limbĭ, şi eraŭ toțĭ legațĭ, şi le eşĭa foc din gure şi nu puteaŭ ḑice: «Dómne, miluesce-ne»; şi ḑise maĭca Domnuluĭ: ce le sînt păcatele acestora? Şi ḑise Mihail: Aceştia nu s'aŭ închinat icónelor, ci aŭ rîs de ele, şi de biserică n'aŭ găndit; şi cum aŭ făcut, aşa şi plată îşĭ

и въпроси англа кто сь іесть. что ли грѣхъ сътворилъ іесть.

и рече к ніеи архистратигъ. сь іесть иже приклады имаше на злато своіе и на сребро. да за то на вѣкы моучитьсѧ.

и видѣ женоу висѧщю по зоубы. и различьныѩ змїѩ исхожахоу из оустъ іеѩ и ıадѧхоу тѣло еѩ.

и видѣвъши прстаѩ въпроси англа что іесть жена си что ли грѣхъ іеѩ.

и ѡтвѣща архистратигъ и рече. та іесть гже іеже хожаше по ближьнıаѩ своѩ и по соусѣдомъ послоушаюши что глть. и слагающи словеса неприѩзнина. съважающи на

εἰσὶν οἱ ἕως (εἰσίν ἕως *n*) ἄνω κεχωσμένοι εἰς τὸ πῦρ;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτοι εἰσὶν οἱ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν κρατοῦσιν καί ὃ οὐκ οἴδασιν μαρτυροῦσιν, ὃν ἄγγελοι τρέμουσιν, οἱ ἄνθρωποι κρατοῦσιν καὶ ὀμνύουσιν, καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶδεν ἡ παναγία ἄνθρωπον κρεμάμενον ἐκ τῶν ποδῶν καὶ σκώληκες κατεσθίουσιν αὐτόν.

καὶ ἠρώτησεν τὸν ἀρχιστράτηγον ἡ παναγία, τίς ἐστιν οὗτος καὶ τί τὸ ἁμάρτημα αὐτοῦ;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτος ἐστὶν ὁ τόκον λαμβάνων ἐκ τοῦ χρυσίου αὐτοῦ.

καὶ εἶδεν γυναῖκα κρεμαμέ-

θρόνος τοῦ Θεοῦ ἐσαλεύετο, καὶ τὸ ὑποπόδιον αὐτοῦ ἔτρεμε καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται·» καὶ πάλιν εἶδεν ἡ Παναγία ἄλλον ἄνθρωπον εἰς μεγάλα βάσανα, καὶ ἐρώτησεν ἡ Παναγία, «ποῖος εἶναι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά του;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «αὐτὸς ἦτο διάκονος καὶ ἐδίδασκεν ἄλλους καὶ τὸν ἑαυτόν του δὲν ἐδίδασκεν, καὶ ἀγαποῦσε τὴν φυλαργυρίαν καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται· καὶ πάλιν εἶδεν ἡ Παναγία καὶ ἄλλους εἰς ἄλλα βάσανα καὶ ἐρώτησε ποῖος εἶναι, καὶ τί τὸ ἁμάρτημά του· καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπε· αὐτὸς εἶναι ἀναγνώστης καὶ δὲν ἐδίδασκε τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲ ἔκαμνεν ἐκεῖνα ὁποῦ ἔλεγαν αἱ γραφαῖς καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται. Καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «ἂς ὑπάγωμεν καὶ εἰς ἄλλον τόπον·» καὶ ὅταν ἐπήγασιν ἐκεῖ εἶδε πύργον μέγαν καὶ σκοτεινὸν πολλά, καὶ ἦτον ἐκεῖ πλῆθος ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ τοὺς ἔτρωγαν τὰ σκωλήκια τῆς κολάσεως· καὶ ἐρώτησεν ἡ Παναγία «ποῖοι εἶναι τοῦτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπε· «τοῦτοι εἶναι οἱ καλόγεροι ὅπου δὲν ἐτίμησαν τὸ Ἀγγελικὸν σχῆμα, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται·» καὶ πολλοὶ Πατριάρχαι καὶ Μητροπολῖται εἶναι αὐτοῦ μέσα, καὶ πολλοὶ ἄδικοι βασιλεῖς καὶ κολάζονται, καὶ

мȣнческȣ. ши вꙟѕȣ пре-кȣрата
ши алъте мȣлте мȣнчи ѡмени
спънѕȣраці де оунги ши ле
кȣра сънџеле динꙟ оунги. ши
лимба лорȣ ера легатѫ ꙟ паръ
де фокȣ. ши нȣ пȣте гръи
доамнѧ милоуѧще-не. ши пре-
сфнта сѫ рȣгь лȣ дȣмнеѕеȣ съ
сѫ деꙁлеџе лимбиле лѡр. ши
сѣ деꙁлегаръ лим[би]лѧ лѡр.
ши ꙟтребъ чине синтȣ ачеще
ши че пъкате аоу. ши ѕисе
архагел ачеще синтȣ чѧ че
н'аȣ фѫкȣтȣ вое лȣ дȣмнеѕеȣ.
ши мȣлт аȣ хȣлитȣ прѣ слȣ-
житоріи бѣсеречилѡрȣ. ꙗръ дин-
49. тр|ъ|нсе сѣȣ адѫпатȣ слȣџиле
лȣ дȣмнеꙁеȣ. ши ѕисе. пре-
сфнта кȣм аȣ фькȣтȣ аша сѫ
ле фие. ши аръ съ легѫ лим-
ба лѡр. ши ѕисе архагел блъ-
мȣ пре-сфнтѫ съ-ци арѫтȣ
юѡ се мȣнческȣ преѡціи. ши
вꙟѕȣ пре-сфнта преѡціи спън-
ѕȣраціи де оунги. ши фокȣ ешіѧ
дин крещетȣлъ лорȣ ші-и арде

Și vădu pre-curata și alâte
multe munci: omeni spăndu-
rați de unghi, și le cura sân-
gele diîn unghi, și li*m*ba loru
era legatâ în p*a*ră de focu,
și nu pute grăi: „Doamn*ia*,
miluïaște-ne!„ și pre-sf*ă*nta sâ
rugă lu Dumnedeu să sâ dez-
lege li*m*bile lo*r*, și sé dezle-
*ga*ră li*mbi*lia lo*r*; și întrebâ:
cine sintu aceşte și ce păcate
au? Și di*se* arhaghe*l*: aceşte
sintu ceia ce n'au fâcutu
voe lu Dumnedeu, și mu*lt*
au hulitu pr*é* slujitorii bése-
recilo*ru*, iară di*ntr'ă*nse séu
adâpatu slugile lu Dumnezeu.
Și di*se* pre-sf*ă*nta: cum au
fâcutu, așa sâ le fie! și ară
să leg*â* li*m*ba lo*r*. Și di*se*
arhaghe*l*: Blămu, pre-sf*ă*ntâ,
să-ți arâtu iuo se muncescu
preoții. Și vădu pre-sf*ă*nta pre-
oții spăndurații de unghi, și
focu eșiia din creştetulŭ loru
și-i arde. Și întrebâ pr*é*-sf*ă*n-

ieaŭ. Și dise Mihail cătră maïca Domnuluĭ: Să mergem să vedem unde se muncesc preoțiĭ. Și merseră, și vedură preoțiĭ spîndurațĭ de limbĭ și de degete, și dedesupt îĭ ardea focul. Și dise maïca Damnuluĭ: ce aŭ făcut aceştĭ preoțĭ? Mihail dise: aceştia aŭ spurcat liturghia, și le-aŭ cădut fărămiturĭ printre degete pe pămînt, și așa se vor munci în vecĭ. Și vedu maïca Domnuluĭ într'alt loc un om de-l mânca o gadină mare, cu aripĭ și cu noă capete; cu doă capete era pre ochiĭ luĭ, éră cu patru era pre gura luĭ, și cu treĭ capete îl sugea de țîță. Și întrebâ maïca Domnuluĭ: ïar acestuïa ce sînt păcatele? Mihail dise:

сваръ. да того ради сице моучитьса.

и рече стаꙗ бца. добръ (=добрѣ) бы было чловкоу томоу да сѧ бы не ражалъ.

и рече к неи Михаилъ. и еще стаꙗ бце нѣси видѣла великыхъ моукъ.

и рече стаꙗ къ англоу изидѣмъ да походимъ. да видимъ вся моукы. и рече Михаилъ. коудѣ хощеши блгодатьнаꙗ. да изидемъ. и рече стаꙗ на полоунощь.

и обратишася хероувими и серафими. и. у. англъ изведоша блгодатьноую на полоунощь.

и быс облакъ огньнъ. распростьртъ по срѣдѣ его. и ѡдрове ꙗко и пламень и огнь

νην ἐκ τῶν δύω ὠτίων αὐτῆς καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐξήρχοντο θηρία καὶ ἔτρωγαν αὐτήν.

καὶ ἠρώτησεν ἡ κεχαριτωμένη τὸν ἀρχιστράτηγον· τίς ἐστιν αὕτη;

καὶ εἶπεν· αὕτη ἐστιν ἡ ἐπακροαμένη τῶν πλησίων (τὸν πλησίων *n*) καὶ συμβάλλουσα μάχας πρὸς τὸ ποιεῖν σκάνδαλα καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζεται.

καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία ἔκλαυσεν πικρῶς καὶ εἶπεν· καλὸν (καλ. *n*) ἦν τὸν ἄνθρωπον ἵνα μὴ ἐγεννήθη.

καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος· ἀκμήν, παναγία, οὐχ ἑώρακας τὰς μεγάλας κολάσεις.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· ἂς ἐξέλθωμεν, ἵνα ἴδωμεν αὐτάς.

εἶδεν ἡ Παναγία γυναῖκα ὅπερ ἐκρέμετο ἀπὸ τὰ χέρια καὶ ἀπὸ τὰ ποδάρια, καὶ ἔβγανε φωτία καὶ κατέκαιεν αὐτήν, καὶ ἐρώτησεν ἡ Παναγία, «ποία εἶναι ταύτη, καὶ τί τὸ ἁμάρτημά της;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν, «αὐτὴ εἶναι παπαδιὰ καὶ δὲν ἐφύλαττε τὴν τιμήν της, ἀλλὰ ἐπορνεύετο καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται·» καὶ πάλιν εἶδεν ἡ Παναγία ἄλλην γυναῖκα ὅπου ἦτον εἰς μεγάλα βάσανα καὶ ἐρώτησε, «ποία εἶναι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά της;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «αὐτὴ ἦτον διακόνισα, καὶ δὲν ἐτίμα τὸν ἄνδρα της, ἀμὴ ἐπορνεύετο καὶ ἔλεγεν· ὅταν γενῇ ὁ ἄνδρας μου παπᾶς τότε θέλω τὸν τιμήσει, καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται.» Καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπε, «ποῦ ὁρίζεις, Παναγία μου νὰ ὑπάγωμεν;» καὶ εἶπεν ἡ Παναγία, «εἰς τὸ νότιον μέρος.» Καὶ παρευθὺς ἐκίνησε τὸ ἁμάξι τὸ χερουβικὸν καὶ οἱ τετρακόσιοι ἄγγελλοι καὶ ἐπῆραν τὴν Παναγίαν εἰς τὸ νότιον μέρος ἐκεῖ ὅπου ἔβγαινεν ὁ πύρινος ποταμὸς καὶ ἐκόχλαζεν ὡσὰν φωτιά, καὶ ἔκαμνε κύματα ὡσὰν ἄγρια θάλασσα, καὶ ἐξεβύθιζε τοὺς ἁμαρτωλοὺς δέκα [illegible]ες ὀργυαῖς· καὶ ἐδάκρυσεν ἡ Παναγία καὶ εἶπε «ποῖοι εἶναι τοῦτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά τους;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «αὐτοὶ εἶναι ὅπου ἐπαραμόναν, ὅπου ἐπαραζύγιαζαν, καὶ οἱ κάπηλοι ὅπου ἔβαλλαν νερὸν εἰς τὸ κρασὶ

ши ꙟтребѫ прѣ-сфнта чине сннтꙋ ачеще ши че пѫкате аꙋ фькꙋт. ши ѕисе архагел аче-ще сѫнтꙋ попїи чеа че-ꙋ стѫ-тꙋ[т] ꙟнаинтѣ ꙟфрїкатꙋлꙋи скаꙋнꙋлоуи [лꙋ] хс. ꙟнаинта та-
50. тѫлꙋи невѫѕꙋт. | кѫндꙋ ꙁробескꙋ*) трꙋпꙋл лꙋи хс. шї чинститꙋл сннџеле лꙋи ши н'аꙋ пѫѕїтꙋ че-ꙋ кѫѕꙋт фѫрьме џосꙋ ка стелеле лꙋминате. ши де фрика ачеѫ черюл сѫ ꙟналцѫ сꙋптꙋ пїичоареле лꙋи хс ши сѫ кꙋтремꙋра. ıарѫ еи н'а[ꙋ] ꙟцелесꙋ. дерептꙋ ачеѫ се мꙋнческꙋ аша. ши вѫѕꙋ пре-сфнта неще wамени мѫнкѫдꙋ-и неще ферї кꙋ арепи ши треи капете ши кꙋ доаw капете. шї-и мѫнка де wкн, кꙋ ал треиле де гꙋрѫ кꙋ парѫ де фwкꙋ. ши ѕисе архагел. ачещѣ| сѫнтꙋ четецїи чеа че-ꙋ четитꙋ ши н'аꙋ ꙟцелесꙋ. ши н'аꙋ фѫкꙋт кꙋм ѕиче сфнта

ta: cine sintu aceşte şi ce păcate au făcut? Şi ḑise arhaghel: Aceşte săntu popii ceĭa ce-u stâtut înainté înfricatului scaunului lu Hs., înaitĭa Tatălui nevăḑut, căndu zrobescu trupul lui Hs. şi cinstitul singele lui, şi n'au păḑitu, ce-u căḑut fărăme g'osu ca stelele luminate; şi de frica aceâ cerĭul sâ înalţâ suptu piićoarele lui Hs. şi sâ cutremura, ĭară ei n'au înţelesu, dereptu aceâ se muncescu aşa. Şi văḑu pre-sfănta neşte oameni măncădu-i neşte feri cu arepi şi trei capete, şi cu doao capete şi-i mănca de ochi, cu al treile de gurâ cu parâ de focu. Şi ḑise arhaghel: Aceşté săntu cetEţii ceĭa ce-u cetitu şi n'au înţelesu, şi n'au făcut cum ḑice sfănta evanghelie. Şi văḑu pré-sfănta neşte oameni spăn-

*) Inainte era scris din grăbire: ꙁробитꙋ.

aceştia sînt cărturariĭ, cariĭ aŭ cetit la evanghelie, şi cuvintele luĭ Hristos n'aŭ ascultat cum a spus la cărţĭ, şi-ĭ va mănca gadina aceĭa in vecĭ. Şi ĭară vĕḑu maĭca Domnuluĭ un cărturar muncindu-se, şi ḑise: dar acesta ce a greşit? Acesta n'a spus cum este scris în cărţĭ, ci a spus alte mincĭunĭ, şi aşa se va munci în vecĭ. Şi ḑise Mihail: să mergem, maĭca Domnuluĭ, unde se muncesc fraţiĭ apostolilor. Şi eşi într'alt loc, şi vĕḑu maĭca Domnuluĭ mulţime de ómenĭ, şi-ĭ măn-

на нихъ лежаше множьство моужь и женъ.

и видѣвъши стаꙗ и въздъше. и рече къ архистратигоу. кто сї соути (= соуть) что соуть съгрѣшили.

и рече архистратигъ. си соуть гже иже въ стоую недѣлю на заоутрьню не въстають. нъ лѣнащеса лежать. ꙗко и мьртви. да за то ти моучатьса.

и рече стаꙗ бца. да аще кто не можеть въстати. что да створили.

и рече Михаилъ. послоушаи прстаꙗ. аще комоу загоритьса храмина на четверо. и обидеть и огнь. и съгорить не мога въстати. то таковы не имать грѣха.

и видѣ на дроузѣмъ мѣстѣ столы огньны. и на нихъ множьство народа. и моужь и женъ. изгарахоу на нихъ. и въпроси архистратига прстаꙗ....

... иже поповъ не чьтоуть то ни въстають имъ. ıегда приходать ѿт црквe бжиѣ. да того ради моучатьса.

и оувидѣ стаꙗ древо железно. имѣющь отрасли и вѣтвиıе железно (=желѣзныи).

καὶ εὐθὺς παρέστη τὰ χερουβὶμ καὶ τὰ σεραφὶμ καὶ ἐξήγαγον τὴν κεχαριτωμένην ἐπὶ δυσμάς.

καὶ εἶδεν νεφέλην πυρὸς καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς κλινάρια (κληνάρια) ὡσεὶ φλόγα πυρὸς καὶ ἐκεῖ κατέκειτο πλῆθος ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ πύρινοι δράκοντες ἐπάνω αὐτῶν καὶ φλὸξ πυρὸς κατέτρωγεν αὐτοὺς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπάνω τῶν κλιναρίων (τὸν κλιναρίον).

καὶ ἰδοῦσα αὐτοὺς ἡ παναγία θεοτόκος ἀνεστέναξεν καὶ εἶπεν· τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτοι εἰσὶν οἱ τὸν ὄρθρον τῆς ἁγίας κυριακῆς κοιμῶνται ὡσεὶ νεκροὶ καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· ἐάν τις οὐ δύναται ἐγερθῆναι τί ποιήσει;

καὶ εἶπεν· ἄκουσον, παναγία, περὶ τούτου. ἐάν τινος ἐξάψει ὁ οἶκος ἐκ τεσσάρων γωνιῶν αὐτοῦ καὶ οὐ δύναται ἐγερθῆναι, ἔχει συγχώρησιν;

καὶ εἶδεν εἰς ἕτερον τόπον

καὶ ἀδικοῦσιν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ὅσοι μεθοῦν καὶ παραλογίζουν· καὶ ὅσοι κάμνουν ἀδικίαις, καὶ τρώγουν τοὺς ξένους κόπους, καὶ ὅσοι ἔχουσι καὶ εἶναι πλούσιοι καὶ δὲν δίδουν ἐλεημοσύνας εἰς τοὺς πτωχούς, ἀλλὰ τρώγουν καὶ πίνουν ὡσὰν τὰ ἄλογα ζῶα· καὶ οἱ ἄδικοι βασιλεῖς, καὶ κριτάδες, καὶ ὅλοι οἱ ἀσεβεῖς ὅσοι κάμνουν ἁμαρτίαν μὲ παπαδιαῖς καὶ καλογριαῖς, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται»· καὶ

еvглїе. ши въѕȣ пре-сфнта не-
цїе шамени спънеȣрацїи. ши
ꙟтребѫ прѣ архагел чине синтȣ
ачеще. ши ѕисе архагел ачеще
синътȣ чеѧ че-ȣ ꙟвѫцат прѣ
алъцїи, ѩръ ꙟшиші порънка
лȣ хс н'аȣ пъѕитъ. дерептȣ
ачеѫ сѫ мȣнческȣ. ши ѕисе
архагел ꙟблѫмȣ прѣ-сфнтѫ де
веѕи ю съ мȣнческȣ кълȣгъ-
52. рїи. ши мер|се ши въѕȣ мѫн-
кѫндȣ-и вермїи неадȣрмици. ши
ꙟтребъ пре-сфнта че пѣкате
аȣ фѫкȣт. ши ѕисе архагел.
сънтȣ чеѧ че-ȣ пȣртатȣ пре
пъмънтȣ шбраѕȣ ꙟџерескȣ ши
апслѣскȣ. патриѩршїи. слѫви-
цїи, ши слȣжиторїи черюлȣи,
с'аȣ аȣѕитȣ. ши н'аȣ фѣкȣтȣ
кȣмȣ-и ꙟџереще ши апслеще.

ḑuraţii, şi în*t*rebă pr*é* arhaghe*l*: Cine sintu aceşte? Şi ḑis*e* arhaghe*l*: Aceşte sinătu ceĭa ce-u învâţa*t* pr*é* alăţii, Ĭară înşişi porănca lu Hs. n'*a*u păḑitŭ, dereptu aceâ să muncescu. Şi ḑis*e* arhaghe*l*: Înbl*â*mu, pr*é*-sf*â*ntâ, de veḑi Ĭuo să muncescu călugării. Şi me*r*se, şi văḑu mâncându-i vermii neadu*r*miţi, şi în*t*rebă pre-sf*â*nta: Ce păcate au făcu*t*? Şi ḑis*e* arhaghe*l*: Săntu ceĭa ce-u pu*r*tatu pre pămăntu obraḑu îngerescu şi ap*osto*léscu, pa*t*riĭarşii slâviţii şi slujitorii cerĭului, s'au auḑitu şi n'au făcutu cumu-i îngereşte şi ap*osto*leşte, dereptu ace să muncescu. Şi văḑu pre-

ca vermiĭ ceĭ neadormiţĭ, şi ḑise maĭca Domnuluĭ: dar aceĭa ce aŭ greşit? Şi ḑise Mihail: aceştia sînt patriarhiĭ, carĭ s'aŭ purtat ca apostoliĭ, şi în cinul lor nu s'aŭ chemat preoţĭ pe pămînt, şi n'aŭ purtat cinurile lor al călugărieĭ [?], şi aŭ făcut cum n'a fost la legea lor, pentru aceĭa aşa se vor munci în vecĭ. Şi éră vĕḑu maĭca Domnuluĭ într'alt loc muierĭ multe, şi le mănca viermiĭ ceĭ neadormiţĭ. şi le eşĭa văpae din gurĭ, şi strigaŭ: miluesce-ne, maĭca Domnuluĭ. că ne muncim maĭ reŭ decăt tóte sufletele! Şi plânse maĭca Domnuluĭ către Mihail şi'l întrebâ: dar acestora ce le sînt păcatele? El

и връшие вѣтвиꙗ того. имѣꙗше оуды желѣзны. и бꙗше тоу висꙙщихъ множьство. моужь и женъ за ꙗзыкы.

и видѣвши стаꙗ прослъзисꙙ. и въпроси Михаила кто си соуть. что ли съгрѣшениие ихъ.

и рече архистратигъ. се соуть клеветьници съвадьници. и іеже разлоучиша брата ѡт бра[та] и моужѣ ѡт женъ своихъ.

и рече Михаилъ послоушаи прстаꙗ. да ти азъ скажю о сихъ. аще кто хотꙙше крститисꙙ. или покаꙗтисꙙ грѣхъ своихъ. то ти разглахꙋ (=разглаголахꙋ) и не пооучахоу спсению. да того ради тако сꙙ моучать сꙙ (=сьдѣ) на вѣкы.

и видѣ стаꙗ на дроузѣмь мѣстѣ висꙙща моужа за четверо. за вся краꙗ ногътии іего. исхожаше кръвь вельми зѣло. и ꙗзыкъ іего вазашеся ѡт пламене огньнаго. и не можаше въздъхноути ни рещи. ги помилоуи мꙙ.

и видѣвъши іего прстаꙗ бцꙙ и въсплакасꙙ. и рече ги помилоуи .г. и створи млтвоу.

σκαμνία πύρινα καὶ ἐπ' αὐτὰ ἐκάθηντο πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ἐκαίοντο. καὶ ἠρώτησεν ἡ παναγία τὸν ἀρχιστράτηγον· τίνες εἰσὶν οὗτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ εἶπεν· οὗτοι εἰσίν, οἵτινες τῷ πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπεγειρόμενοι (ἐπηγειρόμενοι) ὅτε εἰσέρχονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶδεν ἡ παναγία δένδρον σιδηρὸν καὶ ἐκρέμοντο ἐπ' αὐτῷ πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκ τῆς γλώσσης.

καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία ἐδάκρυσεν καὶ εἶπεν· τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτοι εἰσὶν βλάσφημοι, κατάλαλοι, ἐπίορκοι καὶ οἵτινες ἐχώρησαν ἀδελφὸν ἀπὸ ἀδελφοῦ.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· καὶ πῶς ἐστιν δυνατὸν ἀδελφὸς ἀπὸ ἀδελφοῦ χωρισθῆναι;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· ἄκουσον, παναγία, περὶ τούτου· ἐάν τις ἀπὸ ἔθνους ἦλθεν βαπτι-

πάλιν εἶδεν ἡ Παναγία γυναῖκα καὶ ἐκαίετο εἰς τὴν φωτιά· καὶ ἐρώτησε «ποία εἶναι τούτη καὶ τί τὸ ἁμάρτημά της,» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «αὐτὴ ἦτο καλογριὰ καὶ δὲν ἐφύλαξε τὴν παρθενίαν της ἀλλὰ ἐπορνεύετο κρυφίως καὶ διὰ τοῦτο κολάζεται·» καὶ πάλιν ὑπῆγεν ἡ Παναγία εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἦτον ἐκεῖ ποταμὸς μέγας καὶ σκοτεινὸς πολύ, ὁ λεγόμενος Τάρταρος καὶ ἦτον ἐκεῖ πλῆθος

	дерептȣ аче съ мȣнческȣ. ши	sfănta neşte mueri spăndurată
	вѫѕȣ пре-сфнта нещe мȣери	de unghi, şi pară de focu e-
	спънѕȣратѣ де оунги. ши па-	şiia diin rostul loru. şi le
53.	рѫ де фокȣ ешїа дин҇ ростȣл	mânăca neşte fierii, iale stri-
	лорȣ. ши ле мѫнъка нещe фїе-	ga: «miluеşte-ne, Doamne, că
	рїи. але стрига милȣеще-не	noi ne muncim mai vrătosu
	доамне. къ нои не мȣнчим маи	de toţi!» Şi vădu sfăntă Ma-
	врътосȣ де тоцї. ши вѫѕȣ сфнтѫ	rie, şi întrebă: Cine săntu
	марїе. ши ҇птребѫ чине сьнтȣ	acelé? Şi dise arhaghel: A-
	ачелѣ ши ѕисе архагел ачеста	cestia sintu preutesele celé
	синтȣ преȣтеселе челѣ че дȣпъ	ce după morte popilor iale
	морте попїлѡр, але с'аȣ мъ-	s'au măritatu, dereptu acela
	ритатȣ. дерептȣ ачеа съ мȣн-	să muncescu. Şi vădu pre-
	ческȣ. ши вѫѕȣ пре-сфнта	sfănta şi alte mueri decăndu
	ши алте мȣерї ѕекѫндȣ ҇п фокȣ.	în focu şi le mănca vermii;
	ши ле мънка вермїи. ши ѕисе	şi dise arhaghel: Acesté sintu
54.	архагел. ачестѣ синтȣ | кѫлȣ-	călugăriţele ce-u visu în mă-
	гѫрицеле. че-ȣ висȣ ҇п мънъ-	năstire, şi în curvie se-u datu
	стире ши ҇п кȣрвие се-ȣ датȣ	pre sine, dereptu acela să
	пре сине. дерептȣ ачеа съ мȣн-	muncescu. Şi dise arhaghel:

dise: acestea sînt preotesele carĭ, când le mor preoţiĭ, ele ĭară se mărită, pentru aceĭa aşa se vor munci în vecĭ. Şi ĭară vědu maĭca Domnuluĭ într'alt loc muierĭ multe, şi le mănca vermiĭ ceĭ neadormiţĭ şi se muncĭaŭ fórte cumplit; şi dise către Mihail: dar acestea ce aŭ greşit? Mihail dise: acestea sînt călugăriţele, carĭ aŭ făcut curviă pe pămînt, şi pentru aceĭa aşa se vor munci in vecĭ, amin. Şi ĭară vědu maĭca Domnuluĭ o pară de foc, şi era ómenĭ mulţĭ spăndurаţĭ; şi întrebă maĭca Domnuluĭ: dar acestora ce le sînt păca-ele? Mihail dise: aceştia sînt curvariĭ şi ceĭ ce jură strîmb, şi toţĭ

и приде къ нiеи англъ. иже обладаше моуками. отрѣши[ти] ıазъкъ (= ıазыкъ) моужеви томоу.

и въпроси пресҭаıа кто сь ıесть бѣдьныи чл҃вкъ приıемлıаи сию моукоу.

и рече англъ сь ıесть иконамъ и цр҃кви слоужитель. и не твора волıа божиıа. нъ да продаıаше съсоуды имѣнiе цр҃квноıе и гл҃ше иже цр҃кви работаıеть. то ѡт цр҃кве питаıеться. и того ради моучиться сде.

и рече пресҭаıа ıако же ıесть сътворилъ тако и приıемлıеть.

и пакы ıемоу англъ съвяза ıемоу ıазыкъ.

и рече архистратигъ. пойди гєже. да ти покажю, къдѣ моучать ıереи.

и видѣ попы висаща. ѡт краи ногътии исхожаше огнь ѡт тѣмене ихъ и опалıеше ıа.

и видѣвъши престаıа и рече. кто си соу[ть] что ли съгрѣшенiе ихъ.

и рече Михаилъ. се соуть литоургии слоужитıели. и престоıаще престолоу бж҃iю. и достоинии сѧ твораще. да ıег-

σθῆναι καὶ εἴπῃ αὐτῷ· τίς εἶ σύ, μιαρόφαγοι ἔθνος ἄπιστον. ἀδιαλείπτως λήψεται τὴν τιμωρίαν.

καὶ εἶδεν ἡ παναγία ἄνθρωπον κρεμάμενον ἐκ τῶν ποδῶν, καὶ ἐκ τῶν ὀνύχων αὐτοῦ ἐξήρχετο αἷμα σφοδρῶς καὶ ἐκ τῆς γλώσσης αὐτοῦ πῦρ καὶ οὐκ ἠδύνατο εἰπεῖν· κύριε, ἐλέησόν με.

καὶ ποιήσας εὐχὴν ἡ παναγία.

ἦλθεν ὁ ἄγγελος ὁ ἐπὶ τῆς μάστιγος ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ ἔλυσεν τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ.

καὶ ἠρώτησεν ἡ παναγία τὸν ἀρχιστράτηγον· τίς ἐστιν οὗτος καὶ τί τὸ ἁμάρτημα αὐτοῦ; ὁ ἐλεεινὸς οὗτος ὁ ἔχων ταύτην τὴν τιμωρίαν;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτός ἐστιν οἰκονόμος τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἔτρωγε τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔλεγεν. ὁ δουλεύων ναὸν ἐκ τοῦ ναοῦ τραφήσεται· καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζεται.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· ὡς

ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ἐκυματίζεν ὁ ποταμὸς ὡσὰν ἄγρια θάλασσα, καὶ ἐξεβύθιζε τοὺς ἁμαρτωλοὺς σαράντα χιλιάδας ὀργυαίς. καὶ δὲν ἐσώνασι νὰ εἰποῦν τὸ κύριε ἐλέησον· καὶ οἱ ἄγγελοι ὅπου ἐφύλαγαν τὰς κολάσεις, ὅταν εἶδον τὴν Παναγίαν εἶπον, «Χαῖρε κεχαριτωμένη Θεοτόκε παρθένε, χαίροις καὶ σὺ Μιχαὴλ Ἀρχιστράτηγε καὶ παραστάτα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» καὶ ἡ Παναγία εἶπε· «χαίρετε

ческ8. ши ѕисе архагел пасѫ
пре-сфнтѫ де веѕи оунде сѣ
м8ническ8 фѣр де н8мѣр8 нѫ-
роаде пѣкѫтоши. ши мерсѣ ши
вѣѕ8 нъроаде бѫрбаци ши м8-
ери. ши рѫ8 де фок8 ши па-
рѫ ешиѧ дін еи. ши арде ши
пре фаца пѣмѫнт8л8и. ши лѣ-
крѫмѫ пре-сфнта. ши ѕисе
чине синт8 ачестѣ ши че пѣ-
кате а8. ши ѕисе архагел. а-
55. чеще си синт8 (*sic*) светиничїи
ши х8литорїи. ши ѡкѣрѫторїи.
ши клеветиторїи. ши свѣдито-
рїи. ши к8 клеветеле сале а8
спарт8 касе. ши соци де соци
а8 деспѣрцит8. ш'а8 спарт8
пост8риле. ши бецивїи. ши ск8м-
пїи. ши немилостивїи. ши џю-
дечїи. ши епиtermск8пїи. ши па-

Pasâ, pre-sf*â*nt*â*, de veḑi unde *să* muncescu făr de *nu*măru nâroade păcâtoşi. Şi mersă, şi văḑu năroade, b*â*rbaţi şi m*u*eri, şi rău de focu şi pa-râ eşiïa diïn ei, ş*i* arde şi pre faţa pămăntului; şi lă-crâmâ pre-sf*â*nta şi ḑi*se*: Cine sintu acesté şi ce păcate au? Şi ḑi*se* arhaghe*l*: Aceşte sintu sve*t*nicii şi hulitorii şi ocără-torii şi cleve*ti*torii şi svădi-torii, şi cu clevetele sale au spa*r*tu case, şi soţi de s*o*ţi au despă*r*ţitu, ş'au spa*r*tu posturile; şi beţivii, şi scu*m*pii, şi nemilostivii; şi gïudecii, şi ep*is*cupii, şi pa*t*riarşii; şi înpăraţii ceïa ce n'a*u* fâcu*t* voeâ lu Hs.; şi cu*r*varii, şi

carĭ n'aŭ vrut să facă voïa luĭ Dumneḑeŭ, saŭ săracul saŭ bogatul saŭ ïubitorul de argint şi care n'a vrut să facă milă. Şi ḑise maïca Domnuluĭ: oh, vaĭ de voĭ, cum v'a înşelat lumea cea deşartă şi trecătóre! Şi ïară vĕḑu maïca Domnuluĭ într'alt loc, unde se muncïaŭ Domniĭ şi ardeaŭ în foc ḑioa şi nóptea; şi lăcrămâ maïca Domnuluĭ pentru creştinĭ, şi ḑise cătră arhanghelul Mihail: dar acestora ce le sînt păcatele? Mihail ḑise: Aceştia sînt Domniĭ şi judecătoriĭ pămîntuluĭ ceĭ nemilostivĭ, carĭ aŭ judecat în făţărniciĭ, şi aşa se vor munci în veciĭ vecilor, amin.

да проскоумисахоу проскоуроу. и не хранахоу. и роняхоу кроупицѣ на землю. ıако и звѣзды бжиıа. тогда страшныї престолъ колѣбашеся. и подъножиıе бжиıе трепеташе. да того ради тако моучаться.

и видѣ стаıа моужа и змии крилатъ имѣющь три главы. ıедина же бѣ глава къ очима моужю. а в. къ оустомъ ıего....

и рече [прстаıа] архистратигъ[= —оу. кто] сь ıесть бѣдьныи члвкъ. ıако не можеть ѡтдъхноути ѡт змиıа сего.

и рече архистратигъ. сь ıесть гже и[же] стыıа гниги (=книги) прочиташе и еуаглиıа самъ не послоушаше. люди оучаше а самъ не твораше волıа бжиıа. блоудъмь и всѣмь безаконїıемь.

и рече архистратигъ силы гня. поиди престая да ти покажю кде ся моучить чинъ англьскыи и апельскыи.

и оувидѣ стая къ[дѣ лежахоу на пламени огненемь. и ядяше ихъ червь неусыпая.

И рече стаıа. Кто си суть.

И отвѣща Михаилъ. Си

ἐποίησεν, γενηθήτω (γεννηθήτω) αὐτῷ (αὐτό).

καὶ πάλιν ἐδέσμευσεν ὁ ἄγγελος τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ.

καὶ λέγει αὐτῇ ὁ ἀρχιστράτηγος· δεῦρο, παναγία, καὶ ὑποδείξω σοι, ποῦ κολάζονται οἱ ἱερεῖς.

καὶ ἐξῆλθεν καὶ εἶδεν ἐκεῖ πρεσβυτέρους κρεμαμένους, καὶ ἐκ τῶν εἴκοσιν ὀνύχων αὐτοῦ πῦρ ἐξήρχετο καὶ κατέκαιεν αὐτούς.

καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία ἠρώτησεν τὸν ἀρχιστράτηγον καὶ λέγει· τίνες εἰσὶν οὗτοι, καὶ τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτοι εἰσὶν οἱ ἱερεῖς οἱ τῷ φοβερῷ θρόνῳ παριστάμενοι τοῦ ἀοράτου πατρός, καὶ ὅτε ἐμέλιζον τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξέπευτον οἱ ἀστέρες κάτω καὶ ὁ φοβερὸς θρόνος τοῦ δεσπότου ἐσαλεύετο καὶ τὸ ὑποπόδιον τοῦ σωτῆρος ἔτρεμε καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐσυνήκουσαν καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ σεῖς ἅγιοι Ἄγγελοι καὶ λειτουργοὶ τοῦ υἱοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν·» καὶ οἱ ἄγγελοι εἶπον «ἡμεῖς δὲν ἤλθαμεν. Παναγία μου, πρὸς ἐσέ, καὶ ἐσὺ πῶς ἦλθες πρὸς ἡμᾶς;» καὶ εἶπον οἱ ἄγγελοι τὸ Κύριε ἐλέησον τρεῖς φοραῖς καὶ παρευθὺς ἔπαυσεν ἡ φουρτοῦνα τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐρράγησαν τὰ κύματα καὶ ἐφάνησαν οἱ ἁμαρτωλοί· καὶ ἐρώτησεν ἡ Παναγία «ποῖοι εἶναι τοῦτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημά

трирршїи. ши ѫпърацїи чеѥ че
н'а[8] фѫк8т воеѫ л8 хс. ши
к8рварїи. ши юбиторїи де ар-
џинт8. ши чеѧ че-8 к8мпъ-
рат8 мархѫ стръмъбѫ. ши
нек8рацїи. ши ав8и прѣ-к8рата·
56. ши лъкрѫмѫ | ши ѕисе. ѡ ваи
де во[и] пъкѫтошилѡр. шї ѕисе
архагел аск8лтѫ прѣ-сфнтѫ ѫн-
кѫ н'аи въѕ8т м8нка чеѧ маре.
ши ѕисе пре-сфнта. блѫм8 ми-
хаиле џюдекъторю съ ведем8
м8нчиле челе мариле. ши со-
сиръ херовимии ши сърафимии,
патр8 с8те де ѫџерїи. ши ръ-
дикаръ пре прѣ-чинстита а л8
хс маикѫ. ши ѡ д8сьрѫ ѫна-
стънга. ши въѕ8 аколо 8нъ рьѹ
де фок8 ши ѫнт8нерек маре.
ши виеръмии неад8рмицї. ши
смоаль клокотинд8 ка фо-

lubitorii de a*r*gintu, şi ceĭa ce-u cu*m*părătu marhă *s*trămăbă, şi necuraţii. Şi auḑi pr*é*-curata şi lăcrâm*ă*, şi ḑi*se*: o, v*ai* de vo*i*, păcătoşilo*r*! Şi ḑi*se* arhaghe*l*: Ascu*l*tă, pré-sf*ă*nt*ă*! încă n'a*i* văḑu*t* munca ceĭa mare. Ş*i* ḑi*se* pre-sf*ă*nta: Blâmu, Mihaile gĭu-decătorĭu, să vedemu muncile cele marile. Şi sosiră herovi-*m*ii şi sărafimii, pa*t*ru sute de îngerii, şi rădicară pre pr*é*-cinstita a lu Hs. ma*i*că, şi o dusără în-a-stănga; şi văḑu acolo unŭ rău de focu şi întunere*c* mare, şi v*i*erămii neadurmiţi, şi smoală cloco-tindu ca focu*l* spr'inşii, şi ca mare sfrărăiĭa. Şi era acii năroa*de* şi s*t*rigare, şi se a-

τους;» καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπε· «τοῦτοι εἶναι οἱ Ἑβραῖοι ὅπου ἐσταύρωσαν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τὰ ἄπιστα· καὶ ἐκεῖνοι ὅπου φαρμακεύουν ἀνθρώπους καὶ ἀποθαίνουν, καὶ γυναῖκες ὅπου πνίγουσιν τὰ παιδιά τους καὶ τὰ ῥίχνουν· καὶ μαντεύουσι καὶ μαγεύουσι·» καὶ ἡ Παναγία εἶπε «καθὼς ἔκαμνον ηὗρον·» καὶ πάλιν ἤρχισεν ὁ πύρινος ποταμὸς καὶ ἔκαμνε τὰ κύματά του ὡς καὶ πρῶτα· καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «ὅποιος βαλθῇ εἰς ταύτην τὴν κόλασιν, δὲν βγαίνει πλέον· ἀλλοίμονο, ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὅτι πάντοτε ἔχουσι τὴν κόλασιν.» Καὶ ἡ Παναγία εἶπεν «ἂς ὑπάγωμεν καὶ εἰς ἄλ-

суть. иже образъ англски носять и апостольски на земли. величающи(ся) патриархи и епспи славныи имены. и словяху благословити отцы святіи. но на небеси не звашася святіи. не сотвориша бо ꙗко бо англьскій и апсльскій образъ носиша. да того ради тако мучаться.

И видѣ прстая жены висяща за вся ногти. и пламени исхожаше изъ устъ ихъ и опаляше вся. и змія исхожаше изъ пламени того. и прилѣпяхоу къ нимъ. и вопіаху. глагола(въ)ше. помилуйте насъ. яко мы едины мучимся паче всѣхъ мукъ.

И рече святая прослезившися. Что есть согрѣшеніе тѣхъ.

И рече архистратигъ. То суть попадьи иже поповъ своихъ не почьтоша. и по смерти ихъ идоша за мужь. да того ради мучаться.

И видѣ другія жены во огни лежаща. и различныя змія ядяху ихъ.

И рече святая. Что согрѣшеніе ихъ.

И отвѣща Михаилъ. То суть монастыря черницы. яже тѣлеса своя продаша на блудъ. да того ради здѣ мучатся.

И рече архистратигъ. Поди пресвятая. и покажу ти гдѣ (ся) мучитъ множество грѣшьникъ.

И видѣ святая рѣку ог-

καὶ εἶδεν εἰς ἕτερον τόπον ἄνθρωπον καὶ θηρίον πτερωτὸν ἔχοντα τρεῖς κεφαλὰς ὡς φλόγα πυρός· αἱ μὲν δύο κεφαλαὶ πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καὶ ἡ τρίτη κεφαλὴ πρὸς τὸ στόμα αὐτοῦ.

καὶ ἠρώτησεν ἡ παναγία τὸν ἀρχιστράτηγον. τί τοῦτο, ὅτι οὐ δύναταί τις ἐξελέσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δράκοντος;

καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος· οὗτος ἐστὶν ἀναγνώστης, ὅστις τὸν λαὸν ἐδίδασκεν, αὐτὸς δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ οὐκ ἐποίησεν.

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· δεῦρο. παναγία, καὶ ὑποδείξω σοι, ποῦ κολάζονται οἱ τὸ ἀρχαγγελικὸν καὶ ἀποστολικὸν σχῆμα φοροῦντες, ἐπὶ τῆς γῆς πατριάρχαι ἐκαλοῦντο καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ᾔδεσαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἅγιοι ἐκλήθησαν καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ἅγιοι οὐκ ἐκλήθησαν· οὐ γὰρ ἐποίησαν, ὡς τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα φοροῦντες, καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶδεν γυναῖκας κρεμαμένας ἐκ τῶν ὀνύχων αὐτῶν, καὶ θηρία κατέτρωγαν αὐτάς. καὶ στενάζουσαι ἐβόουν· ἐλεήσατε ἡμᾶς, ὅτι ἡμεῖς μόναι (ὑμεῖς μόνη) κολαζόμεθα ὑπὲρ πάντας τοὺς χριστιανούς.

кѸл спр'иншїи. ши ка маре,
57. сфрьрѫна. ши ера ачии нѫ-
рѡаде ши стрїгаре. ши се а-
фѸнда пѫкѫтошїи. ши нѸ пѸ-
те ӡиче милѸеще-не дѡамне.
џѸдекѫторю дирептѸ. шї-и мѫн-
ка вїермїи неадѸрмици. ши
скрѫшка кѸ динцїи. ши вѫѸ-
рѫ пѫкѫтошїи дин мѸнкѫ. ши
стригарѫ кѸ глас. ши ѸисерѫѸ
дѡамне милостиве фїюлѫ та-
тѫлѸи. н'ам вѫѸѸтѸ лоуминѫ
де⸙ векѸ. че акѸм ведемѸ ти-
не родїтоаре домнѸлѸи. ши стри-
гарѫ тоци ⸙џерїи кѸ глас бѸ-
кѸрѫ-те пре-благословитѫ роди-
тоаре домнѸлоуи. пѸрѸре фе-
чюрице. бѸкѸрѫ-те лѸминѫ не-
58. стинсѫ. бѸкѸрѫ-те ши тѸ ар-
хагеле михаиле. рѸгѫторюль де-
рептѸ сѸфлетеле тѸтѸрорѸ. ши

funda păcâtoşi*i* şi nu pute zi-
ce ʻmilueşte-ne Doamne. g'u-
decătorĭu direptu˒, şi-*i* mănca
viermii neadu*r*miţi, ş*i* scrâşca
cu dinţii; şi văḑu*ră* păcâtoşii
din muncâ şi s*t*rigară cu glas
şi ḑis*e*râ: Doamne milostive,
fiĭulŭ Tatălui! n'a*m* văḑ*u*tu
lumin*ă* deìn vecu, ce acu*m*
ve*de*mu tine, ro*di*toare Dom-
nului! Şi s*t*rigară toţi înge-
rii cu gla*s*: Bucurâ-te, pre-
bl*agoslo*vită roditoare Dom-
nulu*i*, purure fecĭuriţe! b*u*-
curâ-te, lumină nestinsâ! b*u*-
cură-te şi tu, arhaghele Mi-
haile. r*u*gătorĭulŭ dereptu su-
fletele tuturoru! Şi văḑură
păcâtoşii ş*i* jăluiră; şi *vă*ḑ*u*
pré-cinstita jelanĭa îngeriloru
prin*t*ru păcâtoşii. şi lăcrămă;

λον τόπον» καὶ ὅταν ὑπῆγαν ἐκεῖ ἦτον ὅλο λίμναι πύριναις καὶ εἶχον βρώ-
μαν μεγάλην καὶ ἔκαιον πίσσα, κατράμι, θειάφι· καὶ ἦτον ἐκεῖ μέσα πολὺ πλῆθος
ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ ἄλλοι ἐφαίνοντο, καὶ ἄλλοι μόνον ὅσον ἠκούοντο
αἱ φωναῖς των· καὶ ἠρώτησεν ἡ Παναγία «ποῖοι εἶναι τοῦτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημα
τους;» καὶ εἶπεν ὁ Ἀρχιστράτηγος· «τοῦτοι εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου ἔκαμνον ἁμαρτίαν
μὲ τὰς ἀδελφάς τους, καὶ μὲ ταῖς ἐξαδέλφαις καὶ μὲ ταῖς πενθεραῖς τους, καὶ
μὲ ταῖς μητριαῖς τους καὶ μὲ ταῖς συντέκνισσαῖς τους, καὶ ἄλλοι ὅσοι πορνεύουσι
μὲ ξέναις γυναῖκες, καὶ πλέον σωσμὸν δὲν ἔχουσι· καὶ ὅσοι ἀκούωσι τὰς ἁγίας

неуую. и видѣніе рѣки тоя яко огнь текущи. и поядa всю землю. и посредѣ волны тоя множество грѣшьникъ.

И видѣвши бця прослезися и рече. Что есть согрѣшеніе ихъ.

Рече архистратигъ. То суть блудници и любодѣицы татіе. иже послуша(ша) и о таи. что ближніи гть. свадници. и клеветници. иже чужіе нивы ужинаху или урояху. иже брени ся остани дожидають. иже ядять труды чужи и мз(л)жены и разлучають пьяницы. немилостиви князи. епископи и патріарси. и цари. иже не сотвориша воля божія. сребролюбци. иже лихву емлють. беззаконьници.

Слышавше то прстая бца прослезися и рече. О лютѣ грѣшникомъ.

И рече ко архистратигу. Тяжко согрѣшающимъ (лѣпѣ бы было) дабы ся не ражали.

И рече къ ней Михаилъ. Почто ся плачеши. святая. нѣси ли видѣла великъ мукъ.

И рече пресвята]ю. поведи мя. да вижю вся моукы.

и рече къ ніей Михаилъ. куде хощеши блдатьная да идемъ на встокъ ли. или на западъ. или въ раи. на десно ли или на лѣво. иде же соуть великыя моукы.

и рече прстая изидѣмъ на лѣвоу страноу....

καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία ἐδάκρυσεν καὶ εἶπεν· τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος· αὗται εἰσὶν πρεσβυτέρισσαι (πρεσβυτέρησσαις), αἵτινες τοὺς πρεσβυτέρους αὐτῶν οὐκ ἐτίμησαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον ἔλαβον ἄνδρας, καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶδεν τὸν αὐτὸν τρόπον ἀρχιδιακόνισσαν, καὶ θηρίον δικέφαλον κατέτρωγεν τοὺς μασθοὺς αὐτῆς.

καὶ εἶδεν ἕτερον τόπον γυναῖκας κρεμαμένας εἰς τὸ πῦρ, καὶ θηρία κατέτρωγαν αὐτάς.

καὶ ἠρώτησεν ἡ παναγία τὸν ἀρχιστράτηγον· τίνες εἰσὶν αὗται; καὶ τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος. αὗται εἰσὶν μονάστριαι, αἵτινες εἰς τὴν πορνείαν ἔδωκαν ἑαυτὰς (ἑαυτοὺς) καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος· δεῦρο, παναγία, καὶ ὑποδείξω σοι, ποῦ κολάζονται τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτωλῶν.

καὶ εἶδεν ποταμὸν πυρὸς καὶ ἦν ἡ ἰδέα (εἰδέα) τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου ὡς αἷμα, καὶ ἐξερχόμενος κατέτρωγεν τοὺς κειμένους ὑπὸ τῶν κυμάτων αὐτοῦ.

вьѳѹрѫ пъкѫтошїи. ши жѫлѹ-
нрѫ. ши вьѹѹ прѣ-чинстита
желанїа ꙟцернилорѹ. прїнтрѹ пъ-
кѫтошїи ши лъкрѫмѫ. ши стри-
гаръ пъкѫтошїи ши ѕисерѫ
бине а[и] венит. прїнтрѹ нои.
къ сем ꙟтѹнерекѹл деꙟ векѹ.
ши ѕисе пре-кѹрата ѡ ва[и]
де вои пъкѫто[ши]лорѹ. ши
ꙟтребѫ пре архагел. че ръѹ е
ачеста. ши чине есте ꙟтрѹ елѹ.
ши ѕисе архагел. ачаста асте
смоалъ кѹ оунде де фокѹ. ши
се мѹнческѹ ꙟтр'ꙟсѹ жидовїи.
59. чеꙗ че-ѹ ръстигнїт | прѣ дом-
нѹль нострѹ іс хс. ши тоци
чеа че н'аѹ креѕѹт. ꙟ татѫл
ши ꙟ фїюл ши дѹхѹл сфнтѹ.
ши с'аѹ лепѫдат де чинстита
крѹче ши де сфнтѹл ботеѕѹл.
ши аѹ фѫкѹт кѹръвїа кѹ кѹ-

şi s*tr*igar*ă* păcâtoşi*i* şi ḑise-
râ: Bine a*i* veni*t* printru noi,
că se*m* [în] întunerecu*l* deî*n*
vecu: Şi ḑi*se* pre-curata: O,
va*i* de vo*i*, păcâtoş*i*loru! Şi în-
*t*rebâ pre arhaghe*l*: Ce rău e
acesta şi cine este în*t*ru elu?
Şi ḑi*se* arhaghe*l*: Aćasta ĭa-
ste smoală cu un*d*e de focu,
şi se m*u*ncescu în*t*r'însu Ji-
dovii ceĭa ce-u răstigni*t* pré
Domnulŭ nos*t*ru Is. Hs. şi
t*o*ţi ceĭa ce n'au cre*ḑ*u*t* în
Tatâ*l* şi în Fiĭu*l* şi D*u*hu*l*
sf*ă*ntu, şi s'au lepâda*t* de
cinstita cru*ce* şi *de* sf*ă*ntu*l*
boteḑu*l*, şi au făcu*t* curăviĭa
cu cumâtrâ-sa şi vecin*i*i sei
şi cu apropele seu, şi otrâ-
vitorii, şi tălăharii, şi-u ne-
ca*t* fećorii mici. Şi ḑi*se* pré-

γραφὰς καὶ γελοῦν, καὶ ὅσοι ψευδομαρτυροῦν· καὶ ὅσοι ἀγαποῦν τὰ ξένα, καὶ ζημιόνουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τὰς χήρας, καὶ ὅσοι ἀποθαίνουν ἀμετανόητοι καὶ δὲν ἀγάπησαν τὴν δικαιοσύνην, καὶ ὅσοι δὲν ἐλεοῦν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ξένους καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται. Καὶ ἡ Παναγία εἶπε· «νὰ συνάξω τὰς στρατιὰς τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἀρχαγγέλων, καὶ ὅλων τῶν ἁγίων, ἵνα παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς» καὶ εἶπεν ἡ Παναγία ταῦτα πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον· ὁ δὲ Ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «ἡμεῖς, Παναγία μου, ὅταν τὸν Ἀρχαγγελικὸν ποιοῦμεν ὕμνον ἀναφέρομεν καὶ διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἑπτὰ φοραῖς τὴν

і слово рекше престѣи и обратишасѧ хѣровими и серафими. и .у. англъ. изведоша прстоую. ѡт въстокъ на лѣвоую страноу.

.... близь рѣкы тоѩ баше тьма мрачьна. и тоу лежаше множьство моужь и женъ. и клокотахоу ꙗко въ котьлѣ. и ꙗко морьскыѩ вълны и обраꙁаютьсѧ надъ грѣшьникы. да егда вълны въсхожахоу і погроужахѹ грѣшьникы тысащю лакътъ. и не можахѹть рещи. помилоуи ны правьдьныи соудии. ѩдаше же ѩ чрьвь неоусыпаѩ и скрьжьтъ зоубомъ.

і видѣвъше прстоую англи стрѣгѫщии [ихъ] възъпиша вси единѣми оусты глюще. стъ стъ стъ іеси бе. и ты бце благословимъ та и сна бжиѩ родивъшаго та (=сѧ) ѡт тебе. ꙗко бо ѡт вѣка не видѣхомъ свѣта. и днь видимъ свѣтъ тебе ради бце. и паки възъпиша вси единѣмь гласъмь глюще. радоуисѧ благодатьнаѩ бце. радоуисѧ просвѣщение вѣчьнаго свѣта. радоуисѧ и ты архистратиже Михаиле. молисѧ влдцѣ за весь миръ. мы бо видимъ грѣшьныѩ моучащаѩсѧ. и зѣло скърбимъ.

і видѣвъши бца англы скърбьны оунылы грѣшьникъ ради. і въсплакасѧ прстаѩ.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν.;.

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος. οὗτοι εἰσὶν πόρνοι, μοιχοί, μάχιμοι, κλέπται, παρακροαταί, παραθερισταί, κατήγοροι, καταλαληταί, βλάσφημοι καὶ οἱ πρώτην ὥραν καταλύοντες τῆς νηστείας καὶ οἱ τρώγοντες ἀλλοτρίους καμάτους, οἱ χωρίζοντες ἀνδρόγυνα (ἀνδρώγινα), μεθυσταί, παρακαμπανισταί (ποραχαμπανίσται), οἱ ἀνελεήμονες ἄρχοντες καὶ ἐπίσκοποι ἀμετάδοτοι (ἐπίσκοποι, ἀμετάδοτοι), καὶ οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ βασιλεῖς οἱ μὴ ποιήσαντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καταφρονοῦντες εἰς αὐτόν, οἱ φιλάργυροι, οἱ τόκον λαμβάνοντες ἐκ τοῦ χρυσίου αὐτοῦ.

καὶ ἀκούσασα ἡ παναγία ἐδάκρυσεν καὶ εἶπεν· οὐαὶ τοὺς ἁμαρτωλούς!

καὶ λέγει ὁ ἀρχιστράτηγος· τί κλαίεις, δέσποινα, ἀκμὴ οὐκ ἑώρακας τὰς μεγάλας κολάσεις.

καὶ λέγει ἡ παναγία· δεῦρο, Μιχαὴλ ὁ μέγας ἄρχων, ὑπάγωμεν εἰς τὰς μεγάλας κολάσεις· (καὶ λέγει· παναγία, δεῦρο, Μιχαὴλ ὁ μέγας ἄρχων, ὑπάγωμεν εἰς τὰς μεγάλας κολάσης).

καὶ λέγει πρὸς τὴν κεχαριτωμένην ὁ ἀρχιστράτηγος· ποῦ

мѫтрѫ-са. ши вечинии сеи. ши
кꙋ апропеле сеꙋ. ши ѡтрѫви-
торїи ши тълъхарїи. ши-ꙋ не-
кат фечорїи мичи. ши ѕисе прѣ-
сфнта. дꙋпъ крединца лорꙋ съ
ле фиа аша. ши се акопери
ꙟтꙋнерекꙋлъ ꙗрѫш. ши ѕисе
архагел кътрѫ сфнтѫм (*sic*) ма-
риѫ. чине ꙟтрѫ ꙟн ачаста мꙋн-
кѫ н'аре ачела а веде лꙋминъ ꙟ
60. векꙋ, | ши ѕисе прѣ-свтна (*sic*)
ѡ ва[и] де вои пъкѫтошилорꙋ
къ фѫрѫ де съвръшире ве веції
мꙋнчи. ши ѕисе архагел блъмꙋ
пре-чиститѫ съ-ци арѫтꙋ. ѹнъ
ꙗзерꙋ. де фокꙋ. ѹнде се мꙋнческꙋ
џинтꙋлъ ѡминескꙋ. крещинескꙋ.
ши ѕисе пре-сфнта. ꙟблъмꙋ
амꙋ съ ведемꙋ. ши въѕоу ѹн-
де арде ши се мꙋнчиа фѫръ
самѫ мꙋлци. ши ѕисе прѣ-

sf*ă*nta: După credința loru
să le fiĭa așa; *și se* acoperi
întunereculŭ ĭarâș. Și ḑi*se*
arhaghe*l* cătrâ sf*ă*ntâ*m* Mariâ:
Cine în*t*râ în aćasta m*u*ncâ,
n'are acela a vede lu*m*ină
în vecu. Și ḑi*se* pr*é*-sv*ă*tna:
o, va*i* de voi, păcâtoșiloru,
că fârâ de săvrășire ve veți
munci. Și ḑi*se* arhaghe*l*: Blă-
mu, pre-cistitâ, să-ți arâtu
unŭ ĭazeru de focu, unde se
muncescu gintulŭ ominescu
creștinescu. Și ḑi*se* pre-sf*ă*nta:
Înblâm*u* amu să vedemu. Și
văḑu unde a*r*de și *se* mun-
ciĭa fârâ samâ mu*l*ți, și ḑise
pr*é*-sf*ă*nta: C'au greșitu a-
cește? Și ḑi*se* arhaghe*l*: A-
cește sintu ceĭa ce s'au bo-
teḑa*t* și séu făgăduitu cruci-

ἡμέραν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἀκούει» καὶ ἡ Παναγία εἶπε «πάρετέ μοι νὰ ὑπάγωμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ·» καὶ παρευθὺς τὴν ἐπῆραν· καὶ εἶπεν· «ἐλέησον, Δέσποτα, τοὺς ἁμαρτωλούς, διότι πολλά τους ἐλυπήθηκα εἰς τὰ βάσανα ὅπου εἶδα καὶ ἔχουν εἰς τὴν κόλασιν·» καὶ ἤκουσε φωνὴν ὅπου ἔλεγεν οὕτω· «Δὲν θέλω νὰ τοὺς ἐλεήσω, διότι δὲν ἔκαμον καλὸν εἰς ὅλην τους τὴν ζωήν, δὲν ἐτίμησαν τοὺς ἀδελφούς των, πτωχοὺς δὲν ἐλέησαν· ἀλλὰ οὔτε εἰς ξένους ἔκαμαν καλοσύνην διὰ τὸ ὄνομά μου, δὲν ἐκρατοῦσαν τὰς παραγγελίας μου, δὲν ἐτίμησαν

и възъпиша вси iединѣмь гласмь глюще. добрѣ iесте пришли въ тьмоу сию. да ны видить како ны iесть м8ка.

и помолиса прстаꙗ съ архаггльмь. и слыша плачь грѣшьныихъ.

и възвигоша гласъ свои въпиюще и глюще. ги помилоуи ны.

да ꙗко опростиша млтвоу. оустависа боура рѣчьнаꙗ и вълны огньныꙗ. и ꙗвишаса грѣшьници. ꙗко и зьрна горюшничьна.

ї видѣвъши стаꙗ просльзиса и рече. что iесть рѣка си и вълны iеꙗ.

и рече къ нiеи архистратигъ. си рѣка вса смольна. а вълны iеꙗ вса огньны. а иже са моучать. то то соуть Жидове. иже моучиша га нашего Iсъ Ха сна бжиꙗ. и вси ꙗзыци. иже крьстишаса въ има оца и сна и стго дха. иже крьстиꙗне соуще ти вѣроують въ дѣмоны. и ѡтвергошаса ба ї стго крщениꙗ. и iеже блоудъ сътвориша о стѣм крьщении. съ коумы своими и съ мтерьми своими и съ дъщерьми своими. и огравьници (и)же ꙗдъще оуморають члвкы. и ороужиемъ оубиваю(ть). иже давать дѣти своꙗ. и того ради моучатьса противоу дѣломъ своимъ.

и рече стаꙗ. по дѣломъ ихъ боуди тако.

θέλεις ἡ κεχαριτωμένη ἐξελθεῖν, ἐπὶ ἀνατολὰς ἢ ἐπὶ δυσμάς, ἢ εἰς τὰ ἀριστερά, ὅπου αἱ μεγάλαι κολάσεις εἰσίν;

καὶ εἶπεν ἡ παναγία πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον· ἂς ἐξέλθωμεν, ὅπου αἱ μεγάλαι κολάσεις εἰσίν.

καὶ ἅμα τῷ λόγῳ εἰποῦσα εὐθέως παρέστη τὰ χερουβὶμ καὶ τὰ σεραφὶμ καὶ οἱ τετρακόσιοι ἄγγελοι καὶ ἀπήγαγον τὴν κεχαριτωμένην ἐπὶ τὰ ἀριστερά, ὅπου αἱ μεγάλαι κολάσεις εἰσίν.

καὶ εἶδεν ἐκεῖ ποταμὸν πυρὸς καὶ ἦν ἡ ἰδέα (εἰδέα) τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου σκοτεινοτέρα πίσσης καὶ ἐπ' αὐτῷ κατέκειτο πλῆθος ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἐκόχλαζεν γὰρ τὸ πῦρ ὡς χαλκίον καὶ ὡς ἄγρια θάλασσα ἐβύθιζεν τοὺς ἁμαρτωλοὺς μυρίας (*sic*) πήχεις καὶ οὐκ ἠδύναντο εἰπεῖν· ἐλέησον ἡμᾶς, δίκαιος κριτής· ἔτρωγεν γὰρ αὐτοὺς ὡς σκώληξ ὁ ἀκοίμητος καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

καὶ ἰδόντες τὴν παναγίαν οἱ ἄγγελοι οἱ φυλάσσοντες αὐτούς, ἀνεβόησαν μίαν φωνήν, λέγοντες· ὁ σπλαγχνιζόμενος (ὡς πλαγχνιζόμενος) διὰ τῆς θεοτόκου.... ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ εἴδομεν φῶς.

сфнта чаꙋ грешїтꙋ ачеще. шн
ꙁнсе архагел. ачеще снитꙋ чеѧ
че с'аꙋ ботеꙁат шн сѣꙋ фъ-
гъдꙋнтꙋ крꙋчїен. ꙗрѫ ен лꙋ
фѫкꙋтꙋ лꙋкрꙋл дїаволꙋлꙋн. шн
ш'лꙋ пїердꙋтꙋ време де покъ-
61. н|нинцѫ (*sic*). дерептꙋ ачеѧ съ
мꙋнческꙋ. шн ꙁнсе пре-чинстита
манка лꙋ хс кътрѫ архагел.
фаче-вою ѡ черерѣ дела тине съ
мъ шн еꙋ мꙋнческꙋ кꙋ крещї-
нинїн къ се-ꙋ грешитꙋ фїнн лꙋ
дꙋмнеꙁеꙋ, шн ꙗрѫ грѫи прѣ-
сфнта. кътрѫ архагел. роагѫ-
те шн те ꙟналцъ ꙟн ал шап-
теле черю. шн кꙋ тоцн вон-
ничнн ꙟѱерещїн. де те роагъ
дерептꙋ пѫкътошн. доаръ не
ва аскꙋлта домнꙋл ностꙋ іс
хс. съ милꙋꙗскѫ пѫкътошїн.
шн ꙁнсе архагел вїю дꙋмнеꙁеч

ei, ĭarâ ei au fâcutu lucru*l* diavolului ş*i*. ş'au pierdutu vreme de pocăinţâ, dereptu aceĭa să muncesc*u*. Şi ḑi*se* pre-cinstita ma*i*ca lu Hs. că-*t*râ arhaghe*l*: Face-voĭu o carer*é* dela tine, să mă şi eu munces*cu* cu creştiinii, că se-u greşitu — fiii lu Dumneḑeu. Şi ĭarâ grâi pré-sf*ă*nta cătrâ arhaghe*l*: roagâ-te şi te îna*l*ţă în a*l* şaptele ceriu, şi cu toţi voinicii îngereşti, de te roagă dereptu pâcătoşi; doară ne v*a* ascu*l*ta Domnu*l* nos*t*ru Is. Hs. să miluĭascâ pâcătoşii. Şi ḑi*se* arhaghe*l*: viĭu Du*m*neḑeu Hs. a*l* lumiei mare numele lui, şi lau*du* de şĭapte ori în ḑi şi de şepte ori în nopté;

τὴν ἁγίαν Κυριακὴν, δὲν ἐτιμοῦσαν τὰς ἑορτὰς τῶν ἁγίων μου ἀλλὰ ἐδούλευον, εἰς τὴν ἐκκλησίαν μου δὲν ἐπήγαιναν, μόνον εἰς τὰ καπηλεῖα, καὶ εἰς τοὺς χοροὺς καὶ παιγνίδια ἔτρεχον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν θέλω νὰ τοὺς ἐλεήσω·» καὶ πάλιν εἶπεν ἡ Παναγία «ἐλέησον, Δέσποτα, τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὸ πλάσμα τῆς χειρός σου, εἰ καὶ ἁμαρτωλοὶ εἰσί, συγχώρησέ τους διὰ λόγου μου ὅτι δὲν δύναμαι νὰ τοὺς βλέπω νὰ βασανίζωνται, διότι πᾶς χριστιανὸς τὸ ὄνομά μου ἐπικαλεῖται καὶ λέγει τὸ Παναγία Θεοτόκε βοήθει μοι·» καὶ πάλιν ἤκουσε φωνὴν

и пакы наиде на ню боурьнаю рѣка и огньныю вълны. и тьма покры ю.

и рече Михаилъ къ бцı аще са кто затворить въ тьмѣ сеи. нѣсть памати о ниемь ѡт ба.

и рече прстаю о лютѣ грѣшьникомъ. юако не оусыпаемыи iесть пламы огню сего.

и рече къ ниеи архистратигъ. поіди прстаю да ти покажю езеро огньно. да видиши. кде са моучить родъ крстиюньскъ.

видѣ и оуслыша плачь и въпль ѡт нихъ. а онѣхъ не бѣ видѣти.

и рече. которни се соуть что ли съгрѣшениıе ихъ iесть.

и рече къ ниеи Михаилъ. се соуть иже крьстишаса. и крсть словъмь нарицахоу а диавола дѣла творяще. и юогоубиша врѣма поканию. и того ради тако сде моучатьса.

и рече прстаю къ архистратигоу. при iединои млтвѣ молю ти са. да вънидоу и азъ да са моучю съ крстьяны. понеже чада нарекошаса сна моiего.

и рече архистратигъ. почивай въ раи.

и рече прстаю молю ти са подвігни воиньства. ѕ нбсъ и вса воиньства англ. да са молимъ за грѣшьныю. не бы ли васъ оуслышалъ гь бъ. и помиловалъ ихъ.

καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία τοὺς ἀγγέλους τεταπεινωμένους καὶ στυγνοὺς ἐδάκρυσεν, καὶ ἐβόησαν οἱ ἐν σκότει, λέγοντες· καλῶς ἤλθατε δι' ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλούς· καὶ ἰδοῦσα ἡ παναγία τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἦραν (εἴραν) μιᾷ φωνῇ λέγοντες· κύριε ἐλέησον· καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τὴν ἐκτενήν, ἠρώτησεν ἡ παναγία τὸν ἀρχιστράτηγον· τίς ὁ ποταμὸς οὗτος καὶ τί τὰ κύματα ταῦτα; καὶ τίνες κατάκεινται ἐν αὐτῷ;

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· τοῦτο ἐστὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον καὶ οἱ βασανιζόμενοι ἐν αὐτῷ εἰσὶν οἱ σταυρώσαντες τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος τὸν ἐκ σοῦ τῆς ἁγνῆς θεοτόκου σαρκωθέντα καὶ πάντα τὰ μὴ πιστεύσαντα εἰς αὐτὸν καὶ οἱ ἐκ τῶν χριστιανῶν οἱ (*sic*) ἐξαγορασόμενοι τοὺς δαίμονας καὶ ἀρνούμενοι τὸν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ οἱ πορνεύοντες εἰς τὸ ἄφθεκτον τῆς συντεκνίας καὶ οἵτινες εἰς μητέρα καὶ θυγατέρα ἐπιβαίνοντες καὶ οἱ ἀποκτένοντες (*sic*) τοὺς ἀνθρώπους μετὰ ξίφους καὶ οἱ φάρμακοι καὶ οἱ πνίγοντες τὰ βρέφη.

сфнта чаȣ грешїтȣ ачеще. ши
ѕисе архагел. ачеще синтȣ чеа
че с'аȣ ботезат ши сѣȣ фх-
гъдȣнтȣ крȣчїен. іарж ей лȣ
фжкȣтȣ лȣкрȣл дїаволȣлȣи. ши
ш'аȣ пїердȣтȣ време де покх-
61. и|инцж (*sic*). дерептȣ ачеа сх
мȣнческȣ. ши ѕисе пре-чинстита
манка лȣ хс кътрж архагел.
фаче-вою ѡ черерѣ дела тине сх
мъ ши еȣ мȣнческȣ кȣ крещї-
ннїи кх се-ȣ грешитȣ фїин лȣ
дȣмнезеȣ, ши іарж гржи прѣ-
сфнта. кътрж архагел. ролгж-
те ши те ѫнлацх ѫн ла шап-
теле черю. ши кȣ тоци вон-
ничии ѫцерещи. де те роагъ
дерептȣ пжкътоши. доарх не
ва аскȣлта домнȣл ностру іс
хс. сх милȣіаскж пжкътошїи.
ши ѕисе архагел вїю дȣмнезеȣ

...ν Κυριακὴν, δὲν ἐτιμοῦσαν τὰς ἑορτὰ[ς]
...κκλησίαν μου δὲν ἐπήγαιναν, μόνον
... παιγνίδια ἔτρεχον, καὶ διὰ τοῦτο ὁ
...ν ἡ Παναγία «ἐλέησον, Δέσποτα, το...
...ο, εἰ καὶ ἁμαρτωλοί εἰσι, συγχώρησέ
... τοὺς βλέπω νὰ βασανίζωνται, διότι π...
...αὶ λέγει τὸ Παναγία Θεοτόκε βοήθει

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· κατὰ τὴν πίστιν αὐτῶν γενηθήτω αὐτοῖς.

καὶ εὐθέως ἔδωκεν ὁ κλύδων καὶ ἔπεσαν τὰ κύματα ἐπάνω αὐτῶν.

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος πρὸς τὴν παναγίαν· ἐάν τις βληθῇ ἐν τῷ σκότει τούτῳ οὐκέτι μνεία αὐτοῦ γίνεται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία, ὅτι ἀτελεύτητος ἐστὶν ἡ φλὸξ τοῦ πυρός.

καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὴν ὁ ἀρχιστράτηγος· δεῦρο παναγία, ὅπως ὑποδείξω σοι τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

καὶ ἐξῆλθεν καὶ ἤκουσεν τὸν ὀδυρμὸν καὶ τὸν δὲ (*sic*) οὐκ ἤκουεν.

καὶ ἠρώτησε τὸν ἀρχιστράγον· τίνες εἰσὶν οὗτοι καὶ τί ἁμάρτημα αὐτῶν;

αὶ εἶπεν· οὗτοι εἰσίν, πανα-οἱ (ἡ) βαπτισθέντες καὶ όγῳ συνταξάμενοι, τὰ δὲ ῦ διαβόλου ποιήσαντες, όλεσαν τὸν καιρὸν τῆς

62. хс ал | лȣмїеи маре нȣме-
ле лȣи. ши лаȣдȣ де шапте
ѡри ꙟ ѕи. ши де шепте ѡрї
ꙟ ноптѣ. кънд-и адȣкȣ кън-
течѣ дȣмнеѕеащи. рогȣ-мъ ши
дерептȣ пъкътоши * * * ши
нȣ мъ аскȣлтъ дȣмнеѕеȣ. ши
ѕисе прѣ-сфнта кьтрь архагел.
ѕи ꙟџерилорȣ съ мѫ а съ мъ
пȣе ꙟнаинтѣ татѫлюи невъѕȣтȣ.
ши ѕисе архаггел ꙟџерїлѡр ши
сосиръ амȣ херовїмїи ши се-
рафимїи. ши лȣарѫ прѣ пре-
сфнта марїа де ѡ пȣсерѫ ꙟ-
наинте татѫлюи невъѕȣтȣ. ши-
63. ши тынсѫ мъ|иниле сале къ-
трь скаȣнȣл ꙟфрикат. ши-ши
ридикѫ ѡкии съи кътрь фї-
июлȣ сеȣ домнȣл черюлȣи ши
алъ пъмѫнтȣлȣи. ши сѫ рȣгѫ
ши грѫи. милȣиеще дѡамне

căndu-i aducu căntec*é* dum-
neḑeĭaşti, rogu-mă şi dereptu
păcătoşi, şi nu mă ascu*lt*ă
Dumneḑeu. Şi ḑis*e* pré-sf*ă*n-
ta c*ăt*ră arhaghe*l*: Ḑi înge-
riloru să mâ ĭa să mă pue̦
înaité T*a*tâlĭui nevăḑutu. Şi
ḑis*e* arhagghe*l* îngeril*or*, şi
sosiră amu herovimii şi se-
rafimii, şi luară pr*é* pre-sf*ă*nta
Maria de o puseră îna*in*te
Tatâlĭui nevăḑutu; şi-şi tîn-
să măinile sale c*ăt*ră scaunu*l*
înfrica*t*, şi-şi ridică ochii săi
c*ăt*ră fiĭulu seu Domnu*l* ce-
rĭului şi alŭ pământului, şi
să rugă şi grăi: Miluieşte,
Doamne despuĭatoare, creşti-
nii! că vâḑuĭu muncă de nu
o poću răbda,—şi eu mă voĭu

ὅπου ἔλεγεν οὕτω· «ἄκουσον Παναγία καὶ Μητέρα μου· ὅποιος σὲ τιμᾷ καὶ σὲ ἐπικαλεῖται θέλω τὸν τιμήσει καὶ ἐγὼ ὅπου ἔπλασα τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἔκαμα αὐθέντην τοῦ Παραδείσου, καὶ αὐτὸς παρήκουσε τὴν ἐντολήν μου καὶ τὸν ἔβγαλα ἀπὸ τὸν Παράδεισον· καὶ πάλιν δι' αὐτὸν ἐκατέβηκα εἰς τὴν γῆν, καὶ μὲ ὠνείδισαν καὶ μὲ ὑβρίσασι, καὶ ἐπτύσασί με εἰς τὸ πρόσωπον καὶ ἐραπίσασί με καὶ μοῦ ἔβαλαν ἀκάνθινον στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐκαρφώσασί με χεῖρας καὶ πόδας εἰς τὸν σταυρὸν, καὶ ἐκεντήσασί με εἰς τὴν πλευρὰν μὲ τὸ

... живъ гь бъ имѧ іего велико. ꙁ шды на дьнь. и ꙁ. на нощь. іегда хвалоу приносимъ влдцѣ. и за грѣшьникы гже гви покланıаıемъсѧ. да ни хоудѣ насъ послоушаıеть влдка.

и рече прстаıа бцѧ. молимъ ти сѧ. повели воиньствоу англьскомоу. и възнесеть мѧ на высотоу нбсьноую. и поставите мѧ. прѣдъ невидимымь оцьмь.

и повелѣ архистратигъ. и предъсташа хѣровимъ и серафимъ (= херувими и серафими). и възнесоша блгодатьноую на высотоу нбнсьноую. (=нбсьноую). и поставиша ю прѣдъ невидимымь оцмь оу прѣстола.

и възведе (= въздѣ) роуцѣ свои. къ блгдатьному сноу своıемоу. и рече. помилоуи влдко грѣшьныıа. ıако видѣхъ ıа и не могоу търпѣти. да сѧ моучю и азъ съ крьстьıаны.

и приде гласъ къ нıеи глıа. ıако хощю тыıа помиловати. а вижю гвоздиıа. въ дланьхъ своу моıемоу. да не имамъ ıако ıа тѣхъ помиловати.

и рече. влдко не молюсѧ за невѣрныıа Жиды. нъ за крьстьıаны молю твоıе млсрдие.

и приде къ неи гласъ глıа азъ вижю ıако братиıа моıеıа

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· κατὰ τὴν πίστιν αὐτῶν γενηθήτω αὐτοῖς.

καὶ εὐθέως ἔδωκεν ὁ κλύδων καὶ ἔπεσαν τὰ κύματα ἐπάνω αὐτῶν.

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος πρὸς τὴν παναγίαν· ἐάν τις βληθῇ ἐν τῷ σκότει τούτῳ οὐκέτι μνεία αὐτοῦ γίνεται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία, ὅτι ἀτελεύτητος ἐστὶν ἡ φλὸξ τοῦ πυρός.

καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὴν ὁ ἀρχιστράτηγος· δεῦρο παναγία, ὅπως ὑποδείξω σοι τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

καὶ ἐξῆλθεν καὶ ἤκουσεν τὸν ὀδυρμὸν καὶ τὸν δὲ (*sic*) οὐχ ἤκουεν.

καὶ ἠρώτησε τὸν ἀρχιστράτηγον· τίνες εἰσὶν οὗτοι καὶ τί τὸ ἁμάρτημα αὐτῶν;

καὶ εἶπεν· οὗτοι εἰσίν, παναγία, οἱ (ἡ) βαπτισθέντες καὶ τῷ λόγῳ συνταξάμενοι, τὰ δὲ γαρ τοῦ διαβόλου ποιήσαντες, καὶ ἀπόλεσαν τὸν καιρὸν τῆς

деспȣатоаре крещинїи. къ вѫ-
ȣȣю мȣнкѫ де нȣ ѡ почȣ ръб-
да. ши еȣ мъ вою мȣнчи кȣ
еи. ши вени глас ши грьи.
кȣмȣ-и вою милȣи. ши ѕисе
прѣ-сфнта. аȣ нȣ се-ȣ боте-
ѕатȣ ꙟ нȣмеле тьȣ. нȣ мъ
рогȣ деспȣаторю дерептȣ не-
крединчошїи жидовїи. ши ръ-
спȣнсѫ хс ши ѕисе. кȣм се
64. аибȣ еȣ а-и милȣи. кѫндȣ фра
фрацїи (*sic*) съи ши мишеи
меи н'аȣ милȣитȣ. ши ꙗръ
ѕисе пр:-сфнта марїе. милȣ-
еще доамне крещинїи. ши ка-
ȣтѫ прѣ фаптȣл мѫинилѡр
тале. къ ꙟ тоатѫ време с'аȣ
мъритȣ нȣмеле тьȣ прѣ пъ-
мѫнтȣ. аша ꙗръ гръи прѣ-
чинститаа. аџȣтѫ-ми доамне.
ши ѕисе дȣмнеѕеȣ кътрѫ а.

munci cu ei! Şi veni glas şi grăi: Cumu-*i* voĭu milui? Şi ḑise pr*é*-sf*ă*nta: Au nu se-*u* boteḑatu în numele tău? nu mă rogu, despuĭatorĭu, derept*u* necredi*n*ćoşii Jidovii. Şi răspunsâ Hs. şi ḑi*se*: Cu*m* se aibu eu a-i milui, căndu fraţii săi şi mişei mei n'au miluitu? Şi ĭară ḑi*se* pre-sf*ă*nta Marie: Milueşte, Doamne, creşt*i*nii, şi cautâ pré faptu*l* mâinilo*r* tale, că în toatâ vre*me* s'au măritu numele tău pr*é* pămăntu. Aşa ĭară grăi pré-ci*n*stitaa: ag'utâ-mi, Doamne! Şi ḑi*se* Dumneḑeu cătrâ ĭa: Nu ĭast*e* o*m* pre pământu cela ce mâ va chema, să nu-*l* *eu* ascu*l*tu; ĭarâ ei n'a*u* vrutu

---

κοντάρι· καὶ ἐποτίσασί με χολὴν καὶ ὄξος οἱ παράνομοι Ἑβραῖοι καὶ ἐθάψασί με εἰς τὸν τάφον, καὶ πάλιν εἰς τρεῖς ἡμέρας ἀναστήθηκα καὶ ἀνάστησα καὶ ἄλλους νεκροὺς καὶ ὕστερον πάλιν ἀπὸ σαράντα ἡμέρας ἀνέβην εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔκαμα ἐγὼ ὅ, τι τοὺς ἔταξα· καὶ αὐτοὶ δὲν ἔκαμαν ἐκεῖνα ὅπου τοὺς ἐπαρήγγειλα καὶ διὰ τοῦτο δὲν τοὺς λυποῦμαι νὰ τοὺς ἐλεήσω.» Καὶ ὅταν ἤκουσε τούτους τοὺς λόγους ἡ Παναγία εἶπε μὲ μεγάλην φωνήν· «Ποῦ εἶναι τὰ τάγματα τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ ὅλων τῶν ἁγίων; ποῦ εἶναι

не помиловаша. да нѣсть ми како тѣхъ помиловати.

и рече пакы пртаıа. помилоуи влдк. грѣшьныıа. помилоуи ги тварь роукоу своıею. ıако по всеи земли. твоıе имѧ нарицають. и въ моукахъ и на вѕакомь мѣстѣ. и по всеи земли глюще. пртаıа гже бце помагаи намъ. и ıегда ражаıетьсѧ члвкъ и глеть. стаıа бце помози ми.

тъгда рече къ ніеи гь. послоушаи пртаıа бце влдчце. нѣсть того члвк иже не молить имене твоıего. азъ же не оставлıаю тѣхъ. то ни на нбси ни на земли.

и рече пртаıа бцѧ. кде ıесть Моиси пррк. кде ли соуть вси пррци. и вы оци иже грѣха не твористе николи же. къде ли Павелъ възлюблıеникъ бжии. кде лї ıесть недѣлıа. похвала крстьıаньскаıа. кде ли ıесть сила чьстьнаго крста имьже Адама и Іевъгоу ѡт клатвы избави.

тъгда Михаилъ архистратигъ. и вси англи рекоша. помилоуи влдко грѣшьныıа.

тъгда Моиси възъпи глıа. помилоуи влдко. ıако азъ законъ твои дахъ имъ.

тъгда Иѡнъ възъпи глıа. помилоуи влдко. азъ еуангліıе твоıе проповѣдахъ имъ.

тъгда и Павелъ възъпи

μετανοίας καὶ διὰ τοῦτο οὕτως κολάζονται.

καὶ εἶπεν ἡ παναγία πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον· δέομαί σου μίαν αἴτησιν· αἰτοῦμαι παρὰ σοῦ, ἂς ἐξέλθω κἀγὼ καὶ ἂς κολάζωμαι μετὰ τοὺς χριστιανούς.

καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἀρχιστράτηγος· σὺ παναγία ἐν παραδείσῳ ἀναπαύσει.

δέομαί σου, ἀρχιστράτηγε τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, κίνησον τὰ δεκατέσσαρα στερεώματα καὶ τοὺς ἑπτὰ οὐρανούς, ὅπως ἐπακούσῃ κύριος ὁ θεὸς καὶ ἐλεήσει (*sic*) αὐτούς.

καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος· ζῇ κύριος ὁ θεός, τὸ ὄνομα τὸ μέγα ἑπτάκις τῆς ἡμέρας καὶ ἑπτάκις τῆς νυκτὸς τὸν τρισάγιον ὕμνον προσᾴδομεν τῷ δεσπότῃ ἀλλ' εἰς οὐδὲν λογίσεται ἡμᾶς ὁ κύριος.

δέομαί σου, κέλευσον τὰ στρατεύματα τῶν ἀγγέλων καὶ ἄρατε εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ῥίψατέ με ἔμπροσθεν τοῦ ἀοράτου πατρός.

καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν ὁ ἀρ-

н8 асте ѡм пре пъмѫнт8. че-
ла че мѫ ва кема сь н8-л е8
аск8лт8. іаръ еи н'а[8] връг8
се кеме н8меле міе8. ши се ꙟ-
тоарса прѣ-чинстита ши ѕисе.
65. оунде есте пророчествіа | л8
м8исіи пророк8. оунде с8 про-
рочіи ши пъринціи чае че н'а8
грешит8 нече диншрь немикъ.
оунде а сфнт8л апостоль па-
вел. юбит8л л8 д8мнеѕе8. оун-
де а сфнта д8менекъ ла8да
крещинилѡр. оунде а п8терѣ
чинститееи кр8чи. чеа че ада-
м8 ши ева изъвви деꙟ бль-
стем8. ат8нче архагел михаил
ши тоци сфнціи ꙟџери стри-
гаръ ши гръиръ. мил8еще доам-
не крещиніи. ши ѕисе д8м-
неѕе8. н'а8 ꙟблат8 прѣ леџе
66. л8 моисуи пророкь ши прѣ |
евглиа ма. ши пре ꙟвъцът8-
ра л8 павелъ апостоль. ши
ачеа џюдека-се-вор8. еи н8
ав8ръ че маи ръсп8нде сфнціи.
...маи че ѕисерь мил8еще кре-
...ніи пъкътошіи доамне къ
...га ѡ-8 пъѕит8 че пъкъ-

se cheme numele mieu! Și se întoarsĭa pré-cinstita și ḑise: Un*d*e este pr*o*r*o*ce*st*via lu Muisii pr*o*r*o*cu? unde su prorocii și părinții cĭae ce n'au greșitu ne*ce* di*n*oră nemică? unde ĭa sf*ă*ntu*l* ap*osto*lŭ Pave*l*, ĭubitu*l* lu Dumneḑeu? unde ĭa sf*ă*nta Dumenecă, lauda creștinilo*r*? unde ĭa puteré cinstite*e*i cru*ci*, ceĭa ce Ada*m*u și Eva izbâvi deîn blăstem*u*? Atunce arhaghe*l* Mihai*l* și toți sf*i*nții îngeri strigară și grăiră: Miluește, Doamne, creștinii! Și ḑise Dumneḑeu: N'au înblat*u* pré lege lu Moisy*i* pr*o*r*o*cŭ și pré ev*an*ghel*i*ĭa mĭa și pre învățătura lu Pavelŭ ap*osto*lŭ. și *a*ceĭa gĭudeca-se-voru. Ei nu avură ce mai ră*s*punde sfinții, numai ce ziseră: Miluește creștinii păcâtoșii, Doamne, că lege ta o-u păḑitu, ce păcâtoși sintu. Și ḑi*se* Dumneḑeu: Ascu*lt*â, pre-cinstitâ!

глꙗ. помилоуи влдко. како (= ꙗко) азъ іепистолиꙗ твоꙗ принесохъ црквамъ.

и рече гь бъ послоушаите вси вы. аще [іесть] по еунглью моіемоу. или по законоу моіем8. и аще іесть по іеунгльскомоу проповѣданию. юже проповѣда Иоанъ [и по] іепистолиꙗмъ. ꙗже принесе Павьлъ. то такъ соудъ примоуть.

и оумѣшь (= не оумѣша) чсо ради рещи англи. толико. помїлоуи правьдьнь іеси ги.

и рече пртаа бца. помилоуи влдко грѣшьныꙗ. ꙗко ти еунлиіе твоіе приꙗша. и законъ твои съхраниша.

тъгда рече къ ниеи гь. послоушаи пртаꙗ. аще кто тѣхъ сътвори зло не покаꙗса. нї ѿ работы да добрѣ глıеши. ꙗко же закон8 твоıемоу пооучишаса. и пакы сътвориша зло іегда не ѿдаша злаго. азъ что да рекоу ꙗко іесть речено: дасть тѣмь противоу злобѣ ихъ.

тъгда и вси стии слыша-

χιστράτηγος καὶ παρέστησαν τὰ χερουβὶμ καὶ οἱ τετρακόσιοι ἄγγελοι καὶ ἦραν τὴν κεχαριτωμένην εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔστησαν αὐτὴν ἔμπροσθεν τοῦ ἀοράτου πατρός.

καὶ ἐξέτεινεν τὰς χεῖρας αὐτῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπεν· ἐλέησον, δέσποτα, τοὺς ἁμαρτωλούς, οἵτινες τὴν σφραγῖδα ἔλαβον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ ἔπιδε (ἔπηδε) ἐπὶ τὰς κολάσεις,

ὅτι πᾶσα κτίσις ὀνομάζεται διὰ τοῦ ὀνόματός μου, ὅτι ὅταν ἄνθρωπος γεννᾶται, λέγει· παναγία δέσποινα, βοήθει μοι· καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος λέγουν (*sic*) κύριε βοήθει μοι.

καὶ λέγει αὐτῇ ὁ κύριος· ἄκουσον, παναγία, ὅστις τὸ ὄνομά του ἐπικαλεῖται (ἐπικαλῆται), ἐγὼ αὐτὸν οὐκ ἐγκαταλείπω οὔτε ἐν τῷ οὐρανῷ, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς.

ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καὶ ὁ Πρόδρομος; ποῦ εἶναι οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἄλλοι ἑβδομήκοντα; ποῦ εἶναι οἱ προφῆται καὶ οἱ μάρτυρες, καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι ὅσοι ἔχουσι παρρησίαν εἰς τὸν Θεόν; Ἐλᾶτε νὰ προσπέσωμεν καὶ νὰ παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν μήπως εἰσακούσῃ τῆς δεήσεώς μας διὰ τοὺς ἁμαρτωλούς, καὶ μὴ ἀποδώσῃ αὐτοῖς κατὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἐλέη του ἐλεήσῃ αὐτούς·» καὶ ἤκουσαν φωνὴν ὁποῦ ἔλεγεν ἔτσι· «διατί μὲ παρακαλεῖτε;» καὶ ἀπελογήθηκαν καὶ εἶπον, «διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς νὰ τοὺς ἐλεήσῃς·» καὶ ὁ

тоши синтȣ. ши ѕисе дȣмнеѕеȣ.
аскȣлтѫ пре-чинститѫ. сѣȣ фѫ-
кȣтȣ рѫȣ рѫи синтȣ. нȣ ли се'рѫ
да дȣпѫ протива лорȣ. че пре
дирептȣ ле ꙗсте кѫ пѫкѫтоши
синтȣ. кѫ грѫиці кѫ ꙟ леџе
лȣ моүисі саȣ ꙟвѫцат. ши кȣ-
вꙟнтȣл еүглїе-мела н'аоү пѫ-
67. ѕитȣ. че сѫ ли сь де рѫȣ де|-
рептȣ рѫȣ. аша сѫ грѫѧскȣ кѫ
пѫкѫтоши синтȣ. акмȣ ли сѫ
дѫ дȣпѫ лȣкрȣлѫ лорȣ. ши
сфнціїи аскȣльтарѫ кȣвꙟнтȣл
лȣ хс. ши нимикѫ нȣ кȣте-
ѕарѫ грѫи. ши вѫѕȣ прѣ-
сфнта марїе кѫтѫ рȣгѫчюне
фȣ а сфнціїилорȣ. ши ѕисе ꙗтѫ
вѫѕȣ деспȣеторю кѫ се ѡпри
рȣгьчюнѣ. ши се ꙟторса кѫ-
трѫ сфнціїи. ши ѕисе оүнде
ꙗсте архагел гавриил. чела че-ми
спȣсе бȣкȣрїе ши дȣлче весте.
кѫ се ва наще фїюлȣ татѫлȣи.
акмȣ нȣ се роагѫ дерептȣ пѫ-
кѫтоши. ши ѕисе веници тоцї
68. | ꙟџерїи чеꙗ че виꙗ ꙟ че-
рюре. ши тоци дерепціїи чеꙗ
че сȣ дерепціїи лȣ хс. ꙟпѫрѫ-

séu fâcutu râu, râi sîntu: nu li se'râ da dupâ protiva loru, ce pre direptu le ĭaste, că păcătoşi sintu; că grăiţi că în lege lu Muisi sĭ-au învâţat şi cuvăntul evanghelie-melĭa n'au pădţitu, ce să li să de rău dereptu rău, aşa sâ grăĭascu, că păcâtoşi sintu; acmu li să dâ dupâ lucrulŭ loru. Şi sfinţii ascultară cuvăntul lu Hs. şi nimicâ nu cutedţară grâi. Şi vădţu pré-sfănta Marie, câtâ rugâcĭune fu a sfinţiiloru, şi dţise: Ĭatâ vădţu, despuetorĭu, că se opri rugăcĭuné! Şi se întorsĭa cătră sfinţii şi dţise: Unde ĭaste arhaghel Gavriil, cela ce-mi spuse bucurie şi dulce veste, că se va naşte fiĭulu Tatâlui? acmu nu se roagâ dereptu păcâtoşi. Şi dţise: Veniţi, toţi îngerii, celа ce viĭa în cerĭure, şi toţi dereptii, celа ce su dereptii lu Hs. [în] înpărâţia lui şi au îndrăznire a se ruga dereptu

въше владкоу. не съмѣша что ѡтвѣщати.

и видѣвъши прстаꙗ. ꙗко вси не оуспѣша ничсо же. и гь стыхъ не послоуша. нъ оудалꙗеть млсть свою ѡт грѣшьникъ. и рече прстаꙗ кде ѥсть архистратигъ. Гаврилъ же (= иже) възъвѣсти мнѣ. радоуиса. ꙗко же прѣже всѣхъ вѣкъ въиемлꙗше оца. и нынѣ на грѣшьникы не призираѥть. кде ѥсть великыи. иже градъ носить на вьрсѣ своѥмь. и на ѥдинои земли. за неприꙗзнина дѣла члвча съкалꙗна быс землꙗ. и посла гь бъ [сына] своѥго. и оутвьрди плодъ земьныи. кде соуть слоужители престолоу. кде ѥсть Иѡанъ бословьць. почто не ꙗвистеса съ нами. мольбоу влдцѣ за крьстиꙗныꙗ грѣшьникы. не видите ли мене плачющюса за грѣшьныꙗ. придѣте вси англи соущии на нбсьхъ. придѣте вси правьдьнии: ꙗже гь оправьди. вамъ дано ѥсть молитиса за грѣшьныꙗ. приди и ты Михаиле. ты ѥси

καὶ εἶπεν ἡ παναγία· ποῦ ἡ προφητία Μωϋσέως, ποῦ εἰσὶν πάντες οἱ προφῆται, ποῦ ὁ ἅγιος Παῦλος ὁ ἠγαπημένος τοῦ θεοῦ, ποῦ ἡ ἁγία κυριακή, τὸ τεῖχος τῶν χριστιανῶν, ποῦ ἡ δύναμις τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὁ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν λυτρωσάμενος ἐκ τῆς ἀρχαίας κατάρας;

τότε Μιχαὴλ ὁ ἀρχιστράτηγος καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι ἦραν μίαν φωνὴν λέγοντες· ἐλέησον, δέσποτα, τοὺς ἁμαρτωλούς.

τότε ἐλάλησεν καὶ ὁ προφήτης Μωϋσῆς· ἐλέησον, δέσποτα, τοὺς ἁμαρτωλούς, ὡς ἐγὼ τὰς ἐπιστολάς σου ἔφερον ταῖς ἁγίαις σου ἐκκλησίαις.

καὶ εἶπεν κύριος ὁ θεός· (θεὸς· ἐὰν) κατὰ τὸν νόμον, ὃν ἔδωκεν Μωϋσῆς καὶ κατὰ τὸ εὐαγ-

---

Πανάγαθος Θεὸς εἶπε· «διὰ τὴν ἄχραντόν μου Μητέρα, καὶ διὰ τὰ πλήθη τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ ὅλων μου τῶν ἁγίων, δίδω ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἡμέρας πεντήκοντα ἑπτά· ἤγουν ἀπὸ τὴν Λαμπρὰν ἕως τῶν ἁγίων Πάντων». Καὶ ὅταν ἤκουσαν οἱ ἅγιοι ταύτην τὴν φωνήν, εὐχαρίστησαν καὶ εἶπον· «εὐχαριστοῦμεν σοι Υἱὲ καὶ λόγε τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ὁποῦ μᾶς ἐχάρισες τέτοιον ζήτημα, καὶ ἔδωκες ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς ἁμαρτωλούς· καὶ πάλιν ἠκούσασι φωνὴν ὅπου ἔλεγεν οὕτως· «ἐπάρετε τὴν Παναγίαν, καὶ ὑπάγετέ την εἰς τὸν Παράδεισον,

циа лȣи. ши аȣ ꙟдръзнире а
се рȣга дерептȣ пъкѫтоши. ши
зисе вино ши тȣ архагеле ми-
хаиле. чела че еши ма[и] сȣсȣ
де тоате силеле черȣлȣи. ши зи
тȣтȣрорȣ се кѫдемȣ ꙟнаите лȣ
хс. ши се нȣ не скȣлѫм пънѫ нȣ
се ва милостиви дȣмнезеȣ. ши се
аскȣлте прѣ нои. ши архагель
зисѫ тȣтȣрорȣ. ши къзȣ ꙟсȣши
прѣ фаца са. ши кȣ тоцї ꙟџерїи.
ши кȣ тоате чинȣреле сфнцилорȣ
сфнте ши кȣ милъ маре. ши зисе
прѣ-лȣмїната фиюлȣи сеȣ. фиюла
69. меȣ че|ла пре-юбитȣл. дешинџе
ши везї рȣгъчюне дерептȣ пъкѫ-
тоши. ши дешинсѫ фїюль татѫ-
люи домнȣлъ хс. дела сфнтȣль
(*sic*) престолъ. ши вьзȣрь ши
мȣнчиции динꙟ мȣнкѫ. ши стри-
гаръ кȣ глас ши гръиръ. ми-
лȣеще-не фїюль лȣ дȣмнезеȣ ми-
лȣаще-не ꙟпѫрать вечниникȣ
(*sic*). ши зисе дȣмнезеȣ аша. а-
скȣ[л]тацї тоци ѡаменїи. къ фе-
чю адам ꙟ кипȣл меȣ ши-л пȣш
ꙟ раю. ши-и дедȣ виꙗца де векȣ.
ꙗръ ель кълькѫ порънка ме, ꙟ

păcâtoși! Și ḑise: Vino și tu
arhaghele Mihaile, cela ce
eşti mai susu de toate silele
cerului, și ḑi tuturoru se câ-
demu înaite lu Hs. și se nu
ne sculâm pănâ nu se va
milostivi Dumneḑeu și se a-
sculte pré noi. Și arhaghelŭ
ḑisâ tuturoru, și cắḑu însuși
pré fața sa și cu toți îngerii
și cu toate cinurele sfințiloru,
sfinte și cu milă mare. Și
ḑise pré-luminata filului seu:
Filiul meu cela pre-iubitul!
deștinge și veḑi rugăciune
dereptu pâcâtoși. Și deștinsâ
filulŭ Tatâlui Domnulŭ Hs.
dela sfântul prestolŭ. Și vă-
ḑură și munciții diin muncă,
și strigară cu glas și grăiră:
Miluește-ne, filulŭ lu Dum-
neḑeu! miluiaște-ne, înpăratŭ
vecnicu! Și ḑise Dumneḑeu
așa: Ascultați, toți oamenii!
că feciu Adam în chipul meu
și-l puș în raiu, și-i dedu
viiața de vecu, iară elŭ că-
lăcă porănca me în păcatele

пьрвыи бесплътьныимъ. до прѣстола бжиꙗ. повели и всѣмъ да припадемъ предъ невидимымь оцьмь. и не подвижимь себе. дондеже послоушаıеть насъ бъ. и помилоуıеть грѣшьныꙗ.

тъгда падеса Михаилъ ниць лицьмь своимь предъ престолъмь и вса лилы (= силы) нбсьныꙗ. и вси чини бесплътьныихъ.

и видѣ влдка мольбоу стыихъ. и оумилосьрдиса сна ради своıего ıединочадаго. и рече. сънидѝ сноу мои възлюблıеныи. и вижь мольбѹ стыихъ. и ꙗви лице своıе на грѣшьникы.

и съшьдъ гь. ѿт ıевидимаго престола. и оувидѣша и въ тьмѣ соущии. и възъпиша вси ıединѣмь гласъмь. глюще. помилоуи ны сне бжии помилоуи ны цьсарю всѣхъ вѣкъ.

и рече влдка. слышите вси. раи насадихъ и члвка създахъ по образоу своıемоу. и поставихъ и гна раıеви. и

γέλιον, ὃ εὐαγγελίσατο Παῦλος καὶ κατὰ τὰς ἐπιστολάς, ἃς ἔφερον οὗτοι, οὕτως καὶ ἃς κριθῶσιν.

καὶ οὐκ ἔχων τι εἰπεῖν, εἰ μή· δίκαιος εἶ σύ, κύριε.

τότε ἰδὼν ὁ δεσπότης τὴν δέησιν τῶν ἁγίων καὶ τῆς θεοτόκου λέγει· κάτελθε υἱέ μου ἀγαπητὲ καὶ ἴδε τὴν δέησιν τῶν ἁγίων καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τοὺς ἁμαρτωλούς.

τότε κατῆλθεν ὁ δεσπότης ἐκ τοῦ ἀχράντου αὐτοῦ θρόνου καὶ εἶπεν· ἀκούσατε πάντες τῆς φωνῆς· παράδεισον ἐφύτευσα καὶ ἄνθρωπον ἔπλασα κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν, αὐτὸς παρέβη καὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασι θανάτῳ παρεδόθη, ἐγὼ δὲ οὐκ

τὰ νὰ ἰδῇ τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ἁγίους μου νὰ χαρῇ.» Καὶ παρευθὺς ἐκίνησε τὸ κατὰ τὸ χερουβικὸν καὶ οἱ τετρακόσιοι Ἄγγελοι, καὶ ἐπῆγαν τὴν Παναγίαν εἰς τὸν Παράδεισον καὶ εἶδεν ἐκεῖ Πατριάρχας καὶ Μητροπολίτας, ἱερεῖς καὶ διακόνους, καλογέρους καὶ καλογριάδες, ψάλτας καὶ ἀναγνώστας ὅπου ἔλαμπαν ὡς τὸν ἥλιον· εἶδε βασιλεῖς καὶ αὐθεντάδες, καὶ ἄρχοντας, ὅπου ἔφεγγαν ὡς τὸ φῶς· καὶ ἐρώτησεν ἡ Παναγία· «ποῖοι εἶναι, καὶ τί ἀρεταῖς ἔκαμαν ὁποῦ ἔχουσι τοιαύτην χάριν;» καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος εἶπεν· «αὐτοὶ εἶναι ὁποῦ ἐκάμασι τὰ καλὰ

	пъкателе сале. ши морцїи сѫ	sale, şi mo*r*ţii sâ dedérâ ĭa-
	дедѣрѫ ꙗдȣлюи. ꙗрѫ еȣ вьѕȣю	dulĭui; ĭarâ eu văḑuĭu şi nu
	ши нȣ пȣтȣю ръбда фаптȣл	putuĭu răbda f*a*ptu*l* mâinilo*r*
	мѫинилѡр меле съ-и мȣн-	mele să-i munć*a*scă diavolulu,
70.	часкъ дїаволȣлȣ. че венїю, ши	ce veniĭu şi luaĭu peliţă di
	лȣаю пелиць ди прѣ-чинстита	pr*é*-cinstita fećuriţe Mariĭa,
	фечȣрице марїа. ши ла Їѡр-	şi la Io*r*danu mă boteḑaĭu,
	данȣ мъ ботеѕаю. ши изБѫ-	şi izbâviĭu Ada*m* diĭn m*u*ncâ,
	вїю адам, динꙟ мȣнкѫ ши мъ	şi mă răstigniĭu pr*é* crucĭa:
	рѫстигнию прѣ крȣча. врȣю	vruĭu să vă slobozescu de
	съ вь слобоꙁескȣ де блѫсте-	blâstem*u*lŭ din *în*taĭu. Apâ
	мȣль дин ꙟтью. апѫ черȣю	cer*u*ĭu, şi-mi dede*ră* oţetu cu
	ши-ми дедеръ ѡцетȣ. кȣ фере	fere mestecatu; cu mân*a* mĭa
	местекатȣ. кȣ мѫна ма ꙁидїю	zidiĭu omu, e voi în gro*u*p*â*
	ѡмȣ. е вои ꙟ гроапѫ мѫ пȣ-	mâ pusetu; ĭarăşi cu me*r*şu
	сетȣ. ꙗръши, сȣ мершȣ ла ꙗ-	la ĭadu*l*, vrăjămaşu*l* călcaĭu şi
	дȣл връжьмашȣл кьлкаю. ши	aleşi*i* mei învişu; dedu-le să
	алешии меи ꙟвишȣ. дедȣ-ле	sâ boteḑe, şi în c*u*văntu sâ
	сь сѫ ботеѕе. ши ꙟ кȣвънтȣ	făgâduĭascâ num*ai*, ĭară lucru
71.	сѫ фьгѫдȣаскѫ нȣмаи | ꙗрь	nu facu. Acеĭa să *to*rănâ în
	лȣкрȣ нȣ факȣ. ачеа съ торънѫ	munca aćasta. Dereptu aceĭa
	ꙟ мȣнка ачаста. дерептȣ ачеа	n'a*m* a vă milĭui; ce dereptu
	н'ам а вь милюи. че дерептȣ	mila maicei méle ş*i* dereptu a
	мила маичеи мѣле. ши дерептȣ	îngeriloru rugâcĭune, că mu*l*tu
	а ꙟџерилорȣ рȣгѫчюне кь мȣлтȣ	mâ rugarâ pin*tru* pâcâtoşi, ĭatâ
	мѫ рȣгарѫ пинтрȣ пъкѫтоши.	da-voĭu vo*a*o şi altora a mulţi:
	ꙗтѫ да-вою воаѡ ши алтора	dela înviere mé diĭu ḑua de p*a*-
	а мȣлци. дела ꙟвиере мѣ. динꙟ	şti până la dumineca mar*é*, du-
	ѕȣа де пащи пънѫ ла дȣми-	

живот вѣчьныи дахъ имъ. они же ослоухоу створиша. и въ своıемь хотѣнии съгрѣшиша. и предашаса съмрьти. азъ же не быхъ хотѣлъ обоузьрѣти дѣла роукоу своıею моучима ѡт дияавола. и сьидохъ на земл(ю) и въплътихъса двци. възнесохъса на крстъ. да свобожю а ѡт работы. и ѡт пьрвыıа клатвы. водыи просихъ. и даша ми зьлычї (=зълъчи) размѣшены съ оцьтъмь. роуцѣ мои създаста члвк(а). и въ гробъ вьложиша ма. да и въ адъ сьидох(ъ) и врага своıего поборахъ. избраныıа своıа въскрѣсихъ. и Іерданъ блгословихъ. да вы прощю ѡт пьрвыıа клатвы. и вы не брегосте са покаıати своихъ грѣхъ. нъ крстьıане са твораще словомь тъчию. а заповѣдии моихъ не съблюдосте. да того ради обрѣтостеса въ огнї негасимѣмь. да не имамъ васъ помиловати. нынѣ же за млсрдие оца моıего. ıако посла ма к вамъ. и за млтвы мтре моıеıа. ıако плакаса много за

ἔφερον (ἤφερον) ὁρᾶν τὸ πλᾶσμα τῶν χειρῶν μου τυραννούμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου, κατῆλθον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ σάρκα ἐφόρεσα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας καὶ ἐβαπτίσθην καὶ ἐσταυρώθην, ὄξος ἐποτίσθην καὶ ἐτάφην καὶ ἀνέστην, πάντα ταῦτα ἔπαθον διὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ οἱ βαπτισθέντες μόνῳ λόγῳ συνετάξαντο, τὰ δὲ ἔργα τοῦ διαβόλου ἐποίησαν καὶ οὐκ ἔχω πῶς αὐτοὺς ἐλεῆσαι, νῦν δὲ διὰ τὴν κατάνυξιν τῆς μητρός μου, ὅτι ἔκλαυσεν πολλὰ καὶ διὰ Μιχαὴλ τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς διαθήκης μου, ὅτι ἐδυσώπησέν με πολλὰ καὶ διὰ τῆς τῶν προφητῶν μου δεήσεως, ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τοῖς κολαζομένοις ἔχειν ἀνάπαυσιν τὴν ἁγίαν μου πεντηκοστὴν ἕως τὸ δοξάζειν πατέρα, υἱὸν ἅγιον πνεῦμα.

[illegible] εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐμίσησαν τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀδικίαν καὶ ὅλα τὰ κακὰ [illegible] γίνονται εἰς τὸν κόσμον καὶ μὲ λόγον καὶ μὲ ἔργον καὶ ἀλλοίμονο εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ εἰς τοὺς πόρνους, ὅτι τιμωροῦνται αἰωνίως· ἀλλοίμονο εἰς [illegible] ὁποῦ δὲν τιμῶσι τὴν ἁγίαν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς καὶ τὰς ἑορτὰς τῶν [illegible] ἀλλοίμονο εἰς ἐκείνους ὁποῦ ὑβρίζουν τοὺς γονεῖς, ὅτι αἰωνίως θέλουν [illegible]ρῶνται» καὶ μετὰ ταῦτα ἔφερον τὴν Παναγίαν οἱ Ἄγγελοι πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, οἵτινες συνέγραψαν ὅσα ἤκουσαν καὶ τὰ ἄφησαν εἰς τὸν κόσμον πρὸς

некa марѣ дꙋминекa. a тоци
сфнцїи. сѫ лькꙋици ꙟ раю.
дꙋп'аче iарѫ се мергь ꙟ мꙋн-
кѫ. ши сфнцїи тоци сльвирь
ꙟ дꙋмнеꙃеꙋ. ши аше[п]та-
72. рѫ ꙟвїерѣ | лꙋ хс, слава та-
тѫлꙋи ши а фїюлоуи ши а дꙋх-
лꙋи сфнтꙋ. ши акмоу ши поу-
рꙋрѧ ꙟ вечїинѧ векꙋлꙋи аде-
73. върѫ :—:.— |

mineca a toţi sfinţii, să lăcuiţi în raĭu; dup'ace ĭară se mergă în muncâ. Şi sfinţii toţi slăviră în Dumneḑeu şi aşteptarâ învieré lu Hs. Slava Tatâlui şi a Fiĭului şi a Duhului sfăntu, şi acmu şi purur̆ia în veciiĭa vecului, adevărŭ.

и за Михаила архи-
га. завѣтоу. и за мно-
мчнкъ моихъ. ꙗко
троудишаса за васъ.
даю вымъ (=вамъ).
щимъса день и нощь.
великаго четвьрътка до
пантикостїꙗ имѣти вы
. и прославити оца и
стаго дха.
отвѣщаша вси. слава мї-
дию твоιемоу. слава о-
сноу и стомоу дх8.
и присно и въ в.:.

Τότε οἱ ἅγιοι πάντες ἦραν μίαν φωνὴν λέγοντες· δόξα τῇ βασιλείᾳ σου, δόξα τῇ οἰκονομίᾳ (τῆς οἰκονομίας) σου, δόξα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ὑιῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

σίαν ἐδικήν μας καὶ καλότυχοι ἐκεῖνοι ὁποῦ τὰ ἀκούουσι καὶ φυλάγονται ἐν κάμνουσιν ἁμαρτίας καὶ ἀτυχίας εἰς τὴν ζωήν τους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἔχουσιν αὐτὴν τὴν ἁγίαν Ἀποκάλυψιν, καὶ τὴν ἀναγινώσκουσι μετὰ φόβου τρόμου, θέλουν πάρει ἄξιον μισθὸν ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ φρικτῇ παρουσίᾳ τοῦ ου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρί, καὶ τῷ Παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύ-, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

NOTANDA

---

1. **finalul** *u* **întreg:** апȣсȣ (32), аȣѕнтȣ (38, 53), анѣȣ (64), ардȣ (40 de 3 orĭ), аскȣлтȣ (65), аскȣлтатȣ (43), адѫпатȣ (50), арѫтȣ (50 61), апостолѣскȣ (53), арџинтȣ (56), Адамȣ (66), адȣкȣ (63), бѣсе-речилорȣ (49), блъмȣ, бльмȣ, блѫмȣ (50, 57, 61), ꙟблѫмȣ (52, 61), ꙟблатȣ (66), бльстемȣ (66), ботеѕатȣ (64), неботеꙁатȣ, неботѣѕатȣ (48 de 2 orĭ), дȣхȣ (31, 32 de 2 orĭ), дерептȣ, дирептȣ, дирѣптȣ, adv. şi adj. (33, 35, 40, 41 etc.) деспартȣ (48), деспьрцитȣ (56) датȣ (55), дїаволȣлȣ (71), елȣ (32, 59), лорȣ (49, 50, 54, 60, 67, 68), ашимȣ (44), фокȣ, фѡкȣ (39, 40 de 2 orĭ, 44, 46 de 3 orĭ etc.), фокȣлȣ (45), фечорȣ (41), фȣришȣ (43) фостȣ (45) фїерȣ (47 de 2 orĭ), факȣ (72), фѫкȣтȣ, фькȣтȣ (49, 50, 53, 61, 67), фїюлȣ, фїнюлȣ (64, 68), фъгъдȣитȣ (61), грешїтȣ, грешитȣ (38, 62, 66), гръѧскȣ (68), грѫитȣ (40), џȣдецȣ (33), џинтȣ (34), џȣратȣ (42), џосȣ (51), Христосȣ (31), хȣлитȣ (49) ѩдȣ (34), Іѡрданȣ (71), аꙁерȣ (61), ивитȣ (37), ꙟтоүнерекȣ (35 de 2 orĭ), ꙟцелесȣ (51, 52), ꙟсȣ (59), ꙟџерескȣ (53), ꙟ-џерилорȣ (59, 63, 72), кȣвѫнтȣ, коүвѫнтȣ (31, 71), кѫндȣ (36. 47, 51, 64), крещинескȣ (31, 61), креѕȣтȣ (38), кȣмȣ (37), крещетȣ (39, 40), кȣмпъратȣ (56), клокотиндȣ (57) кѫдемȣ (69) четитȣ (52), лаȣдȣ (63), лъȣдатȣ (33), лȣминосȣ (36), лѡкȣ (46), милȣитȣ (65), мъритȣ (65), местекатȣ (71), мȣнческȣ (31, 34, 35, 40 de 2 orĭ, 41, 42 de 2 orĭ etc.), мȣнчи-

лорȣ (33), мȣлтȣ (36, 39, 44, 72), мъритатȣ (54), нȣѡрȣ (39), нȣмърȣ (34, 55), нъскȣтȣ (43), ѡмȣ (41 de 2 orĭ, 44, 48, 71), ѡменескȣ, ѡминескȣ (34 de 2 orĭ, 61), ѡцетȣ (71), ѡбразȣ (53), почȣ (64), пъмънтȣ, пъмѫнтȣ, пъмѫнтȣ (31, 34, 53, 65 de 2 orĭ), пророкȣ (66), пъзїтȣ, пъзитȣ (51, 67 de 2 orĭ), пъкѫтошилорȣ (59, 61), пїердȣтȣ (61), пїептȣ (39, 40), прїимитȣ (40), пъринцилорȣ (40), пȣртатȣ (53), рогȣ (64), ръсъритȣ (32), сънтȣ, сьнтȣ, синтȣ, синътȣ (34 de 3 orĭ, 41 de 3 orĭ, 42 de 2 orĭ, 67 de 3 orĭ etc.), сфънтȣ (60, 73), сфинцилорȣ (69), сфинцїилорȣ (68), слобоѕескȣ (71), сȣсȣ (37, 69), соцȣ (41), стръмбȣ (42, 43), сȣптȣ (46, 51), сȣфлатȣ (47), спȣркатȣ (48 de 2 orĭ), спартȣ (56 de 2 orĭ), тотȣ (38, 41), тȣтȣрорȣ (59, 69 de 2 orĭ), тинсȣ (44), ворȣ (40, 67), врȣтȣ (65), векȣ (58, 59, 60, 70), вечникȣ (70), вѫзȣ, вазȣ (35, 36), възȣтȣ (58), невъзȣтȣ (63 de 2 orĭ), ведемȣ (57, 58, 61), въдескȣ (41), врътосȣ, врьтосȣ (36, 54), въндȣ (41), винȣ (55), зикȣ (42), ѕробескȣ (51), закȣ (35), зѫкȣтȣ (45), зекѫндȣ (54);

adesea finalul *u* e privit ca atăt de esenţial, încăt scriitorul îl adauge d'asupra şiruluĭ, anume în: бльстемȣ (66), ꙟблатȣ (66), синтȣ (67), ꙟбльмȣ (61), лаȣдȣ (63), мȣнческȣ (62 de 2 orĭ), фокȣ (39), ꙟшимȣ (44), бѣсеречилѡрȣ (49), ѡмȣ (48) etc., unde — după pronunciaţiunea actuală — ajunge consóna finală: лаȣд, ꙟбльм etc.;

une-orĭ o frasă întrégă presintă maĭ de multe orĭ pe finalul u întreg, de ex.: бльм-ȣ пре-чиститѫ сь-ци арѫт-ȣ оунъ лѣк-ȣ де фок-ȣ оунде се мȣнческ-ȣ цинтȣлъ ѡминеск-ȣ ши фецинеск-ȣ (61), saŭ: пȣртат-ȣ пре пъмънт-ȣ ѡбраз-ȣ ꙟцереск-ȣ ши апостолѣск-ȣ (53) etc.;

se întimpină totuşĭ şi *u* jumătăţit, expres prin ь şi ъ: алъ (64), Павелъ апостоль (67), лȣкрȣлъ (68), фїюлъ, фїюль (35, 55, 70), домнȣлъ, домнȣль (59, 70), престолъ (70), ꙟпѫрать (70), ель (70), блѫстемȣль (71), оунъ (39, 48, 57, 61), цинтълъ (61), рѡдȣль (31), архагель (31, 32 etc.), пророчить (32), сол (33), фѡкъ (39), татъль (36), декътъ (36), дȣхь (36),

лȣкрать (36), ꙟтȣнерекȣлъ, ꙟтȣнерекȣль (35, 38, 60), ꙟтр'ънсь (39), сфънть (35), мȣнческъ (35), цинъ (42), де-лъ (41), ши-лъ (42), нȣѡрь (44), синтъ (47), крещиноуль (48), крещетȣлъ (50), пъзитъ (52), рȣгъторюль (59), адевьръ (73), ceïa-ce însĕ revine la fórte puţin faţă cu profusiunea finaluluĭ *u* întreg, care ne apare, bună óră, de 19 orĭ în фокȣ lîngă un singur фѡкъ, de 22 de orĭ în мȣнческȣ lîngă un singur мȣнческъ, de 41 de orĭ în синтȣ saŭ сънтȣ lîngă un singur синтъ, de unde resultă pînă la ultima evidinţă, că scriitorul nu pronunţa întreg saŭ chĭar de loc pe finalul *u* numaĭ într'un mod excepţional;

finalul *u* perit, fără ca ultima consónă să fie scrisă d'asupra şiruluĭ: кȣм [аȣ фькȣтȣ] (50).

2. ꙟ întrebuinţat ca vocală nasală: мъньꙟкѫ (41, 42), ȣꙟ [ѡм] (42), оуꙟ [нȣѡрь] (44), dar şi оун (47), оунъ (48);

деꙟ (58, 59, 66), диꙟ (36, 37, 49, 54, 55, 70, 71, 72), dar şi дин (31, 37, 50, 58, 71);

динтрȣ (38), принтрȣ (38), прїнтрȣ (59 de 2 orĭ), пинтрȣ (72);

vocalisarea totală a nasaleĭ: ꙟнаитѣ (63, şi tot acolo: ꙟнаинте), ꙟнаита (50, şi tot acolo: ꙟнаинтѣ), ꙟнаите (33, 41, 42, 69), наите (41), мънкъдȣ-и (51, dar 53: мѫнкѫндȣ-и), мȣческȣ (34, pe aĭurĭ: мȣнческȣ), ꙟтр'ъшїи (46), чиститѫ (61), ди (71);

după ꙟ, de'naintea vocaleĭ şi de'naintea consóneĭ tenue, adaos н: ꙟн ал [шаптеле] (62), ꙟнастънга (57), ꙟн ачаста (60), ꙟнкѫ, ꙟнкъ (44, 57), ꙟнтȣнерек (57)...

3. -ен-=actualul *-in-*: дȣменекъ (66, dar 72: дȣминека, 45: дȣминекѫ, şi tot acolo: диминецъ), менчюношїи (48).

4. nicăirĭ nu se confundă *o* cu *u*, afară de епискȣпїи (56), херовїмїи (63)=херȣвїнмїи (44) şi numele propriŭ Мȣисїи (66), Моисуи (66), Моуисї (67);

oa e pretutindenĭ bine păzit, afară de: ноптѣ (63), меазѫ-нопте (32), [се] ꙟторса (68), дѡрѫ (41), ѡменїи (42), ѡмени (49), морте (54);

тȣте (45)=*toate*, dar *oa* de prisos: де тоат (42);

нωа ‹nobis› (37), dar воаω ‹vobis› (72), cfr. доаω (51).

5. fórte adesea se pune -*e*- în grupul *e*+cons.+*e* saŭ *e*+cons.+ѣ, după cum se pronunţă astădĭ, dar unde cărţile vechĭ pun generalmente -ѣ-: весте (68), леџе (66, 67 de 2 orĭ), пȣтерѣ (66), меле (70), мела (67), милȣеще (54, 58, 65, 66, 67, 70 şi tot acolo: милȣаще), милȣиеще (64), ботезе (48, 71), време (61, 65), есте (35, 59 şi tot acolo: асте, 65 şi tot acolo: асте), шепте (63, şi tot acolo: шапте, ér 36: шапте, cfr. 33: шасе), кеме (65), мерсе (31 de 2 orĭ, 52, ér 55: мерсъ), креде (38), ꙟнтȣнерек, ꙟтоүнерекȣ (35 de 2 orĭ, 57), ꙟтȣнерекȣл (35, 36, 38, 60), мȣнчеще, мȣнȣчеще (43 de 2 orĭ), дезлеџе (49), преȣтеселе (54), апостолеще (53), ꙟџерещe (53), стелеле (51), челе (57), челѣ (54), ачеле (41), беserекъ (45, dar 46: бесарекъ), бесерека (47), бѣсеречилорȣ (49), ꙟвïерѣ (72), ꙟвиер: (72), фетеле (41), еле (46, dar 44: але), фере 71) etc.;

-*ь*- anormal pentru -ѣ-: [се] мергь, [съ] мергѫ (45, 72), векȣ (33, 37, 58, 59, 60)=*vécu*, векȣлȣи (73), диминецъ(54);

[съ ли сь] де (67)=‹să li se *dea*›;

[порънк.] ме (70) lîngă: [евглиа] ма (67), ꙟ[виере] мѣ (72);

la superlativ пре: пре-юбитȣл (70), пре-сфънта (33, 34 de 2 orĭ, 35 etc.), dar maĭ adesea прѣ.

6. ѣ saŭ а pentru -*e*: прѣ [маика] (33), прѣ [леџе] (66), прѣ [евглïа] (66), прѣ [нои] (69), прѣ [фаца] (69), прѣ [крȣча] (71), прѣ [слȣжиторïи] (49), прѣ [пъмънтȣ] (65, şi tot acolo: пре пъмѫнтȣ), прѣ пре-сфънта (63), прѣ [алъцïи] (52), прѣ [фаптȣл] (65), прѣ [мȣнкѫ] (36), прѣ [архагель] (34), спрѣ [амïазъзи] (39), спрѣ [але] (44), [ꙟ] нoптѣ (63), кънтечѣ (63), [ω] черерѣ (62), дешкиса (34), [дешкис] цïа (32), мела (67, dar 70: меле, 72: мѣле), бȣкȣръ-та (32 de 5 orĭ, 33 şi tot acolo: бȣкȣръ-те), [тоате] мȣнчила (31), [патрȣ] сȣта (31), пъкатѣ (43, 47), [чеꙗ че] виа (69), лимбила (49), доамна vocat. (49), [фрате џе] фратѣ (48, dar 49: фрате де фрате, cu doă accente grave pe -е), [съ ле] фиа (60), [се] ꙟторса (68, dar 65: ꙟгоарсѫ), [мȣери] спьнȣȣратѣ (53), [чеꙗ че] биа [ꙟ черюре] (69);

maĭ rar ѣ saŭ ѧ pentru -*e*-: дедѣрж (70, dar 71: дедерж), дерѣптȣ (45, pe aĭurĭ дерептȣ, дирептȣ), дȣмнезеѧцји (63, unde însă se póte citi şi: дȣмнезежцји), бѣсеречилѡрȣ (49), деспȣѧторю, деспȣѧтоаре (64, dar 37: деспȣитоаре, 68: деспȣеторю, 33: деспȣеторȣлюи), гръѧскȣ (67), неботѧзѧтȣ (48, şi tot acolo: неботезатȣ), апостолѣскȣ (53);

ѧ pentru *e*-: ѧшиѧ (36, dar 53, 55: ешїа, ешиѧ), ѧшимȣ (44, şi tot acolo: ешим), ѧцји [лъȣдатȣ] (33, şi tot acolo: ецјї, ецји), [пре] ѧи (38), ѧра [спьнȣȣрацїи] (47, pe aĭurĭ: ера);

ѧ=*e* din *este*: ѧ [дешкис] (32), ѧ [порънка] (32), [чине] ѧ [ѧчестѧ] (43), [оунде] ѧ [сфънтȣл] (66), [оунде] ѧ [сфънтѧ] (66), [оунде] ѧ [пȣтерѣ] (66);

сѣ=*se*: съ сѣ ботезе (48), ши сѣ дезлегаръ (49), pe aĭurĭ pretutindenĭ: се, сь, съ, сж, cfr. maĭ jos No. 45;

чѧе че (66) pe aceĭa-şĭ pagină cu: чеѧ че;

дѧ [диминецъ] (45).

7. пїептȣ (39), фїерȣ (47 de 2 orĭ, o dată cu ї adaos d'asupra), мїеȣ (65), пїердȣтȣ (61), ѧмїѧȣжȣи, ѧмїѧȣеȣи (32, 39 de 2 orĭ), фїерїи (54), вїермїи, виермъмии (57, 58), dar şi: меȣ (38, 69, 70), меи (65, 71), кеме (65), фере=lat. *fel* (71), фери=lat. *ferae* (51), вермїи (43, 53, 54).

8. reduplicarea vocalelor:

a) -ѧѧ: слѧвитѧѧ (31), свѧнтѧѧ (32), чинститѧѧ (65);

b) -їи-:

пїичоареле (51), unde numaĭ prin acest -їи- se póte explica forma poporană *kicĭórele=pĭicĭórele*, cfr. maĭ sus p. 159 No. 10;

крецјїинїи (62), unde -їи-=*ia* din *christianus*, dar şi contras крецјинїи (67), крецјиноуль (48);

вечїиѧ (73), фїиюлȣ (64, cfr. 69: фиюл), херȣвїимїи (44), cfr. милȣиецје (64);

c) -їи la pluralul nearticulat: [патрȣ сȣте де] ѫцерїи (57), [нецје ѡмени] спънȣȣрацїи (51), [ѧра] спънȣȣрацїи [нърѡд мȣлтȣ] (47), [бърбацї ши] мȣерїи (47), нецје фїерїи (54), [преѡцїи] спънȣȣрацїи (50);

cfr. lungirea vocaleĭ finale fără reduplicare: Мџрїає (34), Мџрїєѫ (36), воєѫ (56), cfr. maĭ sus p. 293 No. 14;
pentru -єє- veḑĭ maĭ jos No. 29.

9. pluralul masculin *acești* saŭ *aceștiĭa* scris tot-d'a-una cu -є: ачєщє (34 de 2 orĭ, 38 de 2 orĭ, 40 de 2 orĭ, 45 de 2 orĭ, 46, 47 de 2 orĭ, 48, 49 de 2 orĭ, 50 de 2 orĭ, 52 de 2 orĭ, 55, 61), ачащє (35), afară de ачєщѣ (51, 55), cela-ce pare ă proba că finalul *i* din *acești* se pronunța întreg, nu ca *ĭ*.

10. ъ trecut în *i* după *s*:
синтꙋ, синтъ, синътꙋ (34, 38, 40 de 2 orĭ, 41 de 3 orĭ, 42, 45, 47 de 2 orĭ, 48, 49 de 2 orĭ, 50, 52 de 2 orĭ, 54 de 2 orĭ, 55 de 2 orĭ, 61, 67 de 3 orĭ, 68), dar și: сънтꙋ, сьнтꙋ (34 de 2 orĭ, 42, 45, 46, 50, 52, 53, 54);
синцєлє (51), dar și съnцєлє (49).

11. ъ trecut în *e* după ц: троицє (38), фєчꙋрицє (71) saŭ фєчюрѫцє (58), unde este de observat tot-o-dată -чꙋ-,-чю- pentru *-cĭo-*, cfr. maĭ sus p. 293 No. 11.

12. ъ trecut în *e* după ѕ: ѕєкъндꙋ (54), ѧмїаѕєѕи (39, și tot acolo: амєаѕѫѕи).

13. *ea* pentru *ia*: мєаѕѫноптє (32), амєаѕѫѕи (39), lîngă амїаѕѫѕи (32), амїаѕъѕи (39), cfr. maĭ sus p. 393 No. 6.

14. єю цꙋ вою спꙋнє (34, dar 41: тотꙋ ци вою спꙋнє), cu ciudata metatesă a vocalelor: єю цꙋ=єꙋ ци, deși într'un mod isolat цꙋ s'ar puté explica prin *tiu* din lat. *tib-i*, ér єю prin acomodațiune vocalică, analógă cu acea din вїю (62)=*viŭ*.

15. аръ=*ĭară* prin dissimilațiune cu finalul *i* din cuvîntul precedinte: ши аръ съ лєгѫ лимба лѡр (50), ѫцєрїи трємꙋрѫ ѫнаинтє крꙋчїєи, аръ ѡмєнїи ѡ цинъ (42).

16. *-e-au* se contrage prin aferesa luĭ *a-* în *-e-u*: чє-ꙋ ръстигнїт (59), сє-ꙋ скꙋлатꙋ (45, 47), чє-ꙋ ѕѫкꙋтꙋ (45), чє-ꙋ кꙋмпъратꙋ (56), чє-ꙋ пꙋртатꙋ (53), чє-ꙋ висꙋ (55) сє-ꙋ датꙋ (55

че-8 стжт8т (50), се-8 грешит8 (62), че-8 грешїт8 (38), се-8 ботезат8 (64), че-8 прїимит8 (40), нъск8т8-се-8 (38), се-8 пророчить (32), че-8 аск8лтат8 (43), че-8 џ8рат8 (42), че-8 ꙟвжцат (52), че-8 четит8 (52), че-8 къз8т (51), не-8 сп8с (37);

de asemenea *-e-i* din *-e-ai*: те-и ивит8 (37), деинте (38) contras din де аинте;

tot aşa *o-u* din *o-au*: ѡ-8 пъз8ит8 (67);

tot aşa *i-u* din *i-au*: ши-8 некат (60);

cfr. *se'ră=se ară*=actualul ‹s'ar›: н8 ли серж да д8пж противa лор8 (67), серж апрїнде каса (45);

maĭ rar contracţiunea se face prin apocopă saŭ cu conservarea ambelor elemente: сѣрж траџе (46), с'а8 ботезат ши сѣ8 фъгъд8ит8 (61), ч'а8 грешїт8 (61), са8 ꙟвжцат (67), сѣ8 фжк8т8 (67), ш'а8 спарт8 (56), с'а8 а8зит8 (53), сѣ8 аджпат8 (50);

cfr. maĭ sus p. 85 No. 7, p. 109 No. 10.

17. alte particularităţĭ vocalice:

юнгюреле (45);

дирепт8 (58), дерепт8 (33, etc.);

мъиниле (63), мжинилѡр (65, 70), dar къинилѡр (41);

съ редиче (35), ръдикж (36, cfr. 57: ръдикаръ), ридикж (64);

ве [веџї м8нчи] (61);

черю şi чер8 (31), чер8л8и (69) şi черюл8и (31 etc.);

џюдекъторю (57) şi џ8декъторю (58), cfr. maĭ jos No. 20;

нече (37);

м8н8чеще (43), cfr. maĭ jos No. 81;

н8ѡрь, н8ѡр8 (39, 44), н8ѡр8л8и (44)=din punct în punct ital. *nuvolo*, de unde prin contracţiune actualul *nor=noor=nuor*, ér prin metatesă moldovenescul *nour*, singură formă cunoscută d-luĭ Cihac, Dict. p. 181;

ы pentru *i*: тынсж (63, dar 44: тинс8), ꙟтребы (37);

88а (72)=*ḑioa*;

ѡминеск8 (61) şi ѡменеск8 (34);

дерептȣ ачаѧ (41), дерептȣ ачеѧ (35, 40, 43, 51, 52, 61), дерептȣ ачеѫ (51, 52, cfr. 51: фрика ачеѫ), дерептȣ аче (40, 42 de 2 orĭ, 43, 47, 49, 53, 54 etc.), tóte=«pentru aceĭa».

18. -люи pentru -лȣи: татѫлюи (63 de 2 orĭ, 70), ꙗдȣлюи (70), фїюлюи (36), деспȣеторȣлюи (33), [н'ам а вь] милюи (72);

-лю pentru -лȣ: котеѕъторȣлю (37);

fenomen curios, anormal în fonetica română — cfr. maĭ sus p. 271 — dar prin care se explică forma enclitică -*ĭ* pentru *luĭ* prin intermediul *ľuĭ*=*iuĭ*=*ĭ*.

19. distincţiunea între ѕ (=*dz*) şi ꙁ (=*z*) nu este tot-d'a-una păzită:

ꙁ pentru ѕ: крещȣт (35, 38, şi tot acolo de 2 orĭ: креѕȣтȣ), въꙁȣт (44), ваꙁъ (31, şi tot acolo: ваѕѫ), ꙁиче (58), ꙁисерь (67), спънꙁȣрацїи (49), дȣмнеꙁеȣ (50), небоѕеꙁатȣ (48, şi tot acolo небот̑ѣѕатȣ), котеꙁъторȣлю (37), în cele-l'alte locurĭ pretutindenĭ se întrebuinţéză corect ѕ;

ѕ pentru ꙁ: обраѕȣ (53), пъѕитȣ (51, 67);

întrebuinţat corect numaĭ ꙁ: ꙟдръꙁнире (69), иꙁбѫви (66), иꙁбѫвїю (71), слобоꙁескȣ (71), ꙁидїю (71), ꙁробескȣ (51), аꙁерȣ (61), деꙁлеџе (49), деꙁлегаръ (49).

20. predilecţiune pentru џ=lat. *j*: аџȣтѫ (65), аџȣте (42), џюдекъторю, џȣдекъторю (57, 58), џȣратȣ (42), џȣрѫ (42), џȣдецȣ (33), џюдечїи (56), џосȣ (51), џюдека (67), dar într'un loc: жȣдецелѡр (41).

21. metatesa licuideĭ: тлъхарїи (48, cfr. 60: тълъхарїи), сталъпȣреле, сталъпȣриле (47), врьтоасе (34), врътосȣ (36, 54).

22. alte particularităţĭ consonantice:

вери [кȣчина] (33), вери [деџепта (33), вери [съ мерџи] (38);

ꙟкѫтрȣѡ, ꙟкътрȣѡ (38, 44), лȣѡ (36), cfr. maĭ sus p. 59 No. 17;

сфънтѫм Марїѫ (60);

почȣ (64).

23. *su*=lat. *sunt*: ачеа с8 чеа че-8 џ8рат8 (42), чеа че с8 дерепціи (69), оунде с8 пророчіи (66).

24. pentru articlul *al*: домн8л черюл8и ши алъ пъмънт8л8и (64), а ҂џерилор8 р8гъчюне (72), родитоаръ н8-ай-митрече а л8 д8мнез8 (31), кътъ р8гъчюне ф8 а сфинціилор8 (68), а л8 христос маикъ (57)...

cfr. maĭ jos No. 54.

25. ordinalele ал трейле (51), ал шаптеле (62), fără amplificativul *-a*;

de asemenea п8р8ре (58, dar 73: поур8ра).

26. adjectivul post- şi pre-articulat în construcţiune cu substantivul post-articulat: м8нчиле челе мариле (57, dar pe aceiaşĭ pagină la singular: м8нка чеа маре, ér 44: м8нчиле чале марї), фїюл8и тъ8 чела благословит8л (37), фїюл мe8 чела пре-юбит8л (70).

27. dupla post-articulare în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul: сфънт8л котез8л (60), некрединчошїи жидовїи (64), ҂фрїкат8л8и скан8л8оуи (50), крещинїи пъкътошїи (67), cfr. maĭ sus p. 130 No. 18, p. 294 No. 20;

în д8минека маръ (72) şi дwамна родитоаръ (31), finalul -ъ ar puté să nu fie datorit articluluĭ, cfr. maĭ sus No. 6;

pentru чинстит8л синџелб л8и (41), vedĭ p. 131 No. 18.

28. л8 христос (31 de 2 orĭ, 32, 33 etc.), л8 д8мнез8 (31 de 2 orĭ, 32, 33 etc.), л8 М8исї (66 de 2 orĭ, 67), dar şi л8и христос (32, 51 de 2 orĭ).

29. genitivo-dativul femeesc cu *-eei*: чинститеей (66), cu unul din ceĭ doĭ *e* pus d'asupra şiruluĭ;

cu *-iei*: кр8чїей (42, 61), л8мїей (32, 63).

30. pluralul cu *-ure*: пат8ре (44), чин8реле (69), юнгюреле (45), черюре (36), стълп8реле (47, şi tot acolo: стълп8риле), dar пост8риле (56).

31. nearticulare:

a) cu sens partitiv: сѫ мѫческѫ ɥинтѫ ѡменескѫ (34)=‹se muncesc mulţĭ *din* némul omenesc›, dar într'un alt loc: се мѫнческѫ рѡдѫлѫ крещинескѫ (31), се мѫнческѫ ɥинтѫлѫ ѡменескѫ (61);

b) dupĕ *tot*: тоатѫ време (65), cfr. maĭ sus p. 111 No. 30, p. 131 No. 21.

c) în construcţiunea substantivuluĭ cu genitivul, prin analogiă cu dativul: тѫрие черюлѫи (31), леɥе лѫ Моуисї (67), морте попїлѡр (54);

d) în construcţiunea substantivuluĭ cu posesivul: ꙟвиере мѣ (72), леɥе та (67), мишеи меи (65), prin analogiă cu мошѫ-нострѫ (37), кѫмѫтрѫ-са (60);

e) în construcţiunea genitivuluĭ cu posesivul: евагтелїе-мела (67), prin analogiă cu: ‹domnie-tale›, etc.;

sĕ observâm însĕ cĕ'n treĭ casurĭ de maĭ sus: ɥинтѫ, мишеи şi евагтелїе, ar puté sĕ fie o simplĕ uĭtare curat materialĕ din partea copistuluĭ de a pune un л şi un и d'asupra ulţimelor litere.

32. propaginaţiunea pronumeluĭ personal: се-ѫ датѫ пре сине (55).

33. pronume personal pleonastic: челѣ че дѫпѫ морте попїлѡр а л е с'аѫ мѫритатѫ (54), е и нѫ авѫрѫ че маи рѫспѫнде сфинцїи (67).

34. perfectul simplu arcaic:

a) prima pers. sing.: фечю (70), пѫш (70), дедѫ (70), дедѫ-ле (71), ꙟвишѫ (71), мершѫ (71);

b) a doua pers. plur.: пѫсетѫ (71);

c) a treĭa pers. plur.: дедѣрѫ (70), дедерѫ (71).

35. perfectul compus arcaic: *a vis*=actualul ‹a vieţuit›: кѫлѫгѫрицеле че-ѫ висѫ ꙟ мѫнѫстире (55), cfr. чеꙗ че виа ꙟ черюре (69);

nicăirĭ perfectul compus arcaic *a fapt*, ci: аѫ фѫкѫтѫ, аѫ фькѫтѫ (49, 50 etc.), *fapt* fiind conservat numaĭ în participiul substantivat: фаптѫл мѫинилѡр (65, 70).

36. la imperfect se păzesce o strictă deosebire între *-ia* la verbele cu *-ire* şi *-e* din- ѣ=*-ea* la verbele cu *-ere*:

imperfectul cu *-ia*: ешїа, ашиа, ешиа (36, 39, 50 etc.), мѫнчиа (37), стрежоуиа (35, 37), сфрьрѫиа (58);

imperfectul cu *-e*: пѫте (37, 49, 58 etc.), арде (39 de 2 orĭ, 50 etc.), ѫѫче (36, 44, dar 37: ѫжчѣ), шеде (46), întocmaĭ după cum se pronunţă astădĭ în Moldova;

ambele forme faţă'n faţă: де-и арде ши мѫнчиа (46), арде ши се мѫнчиа (61).

37. imperfectul compus cu *vrut*: бине аѫ врѫт фї сѫ нѫ фіе нѫскѫтѫ ачеста wм (43), cfr. maĭ sus p. 233 No. 24.

38. infinitivul verbelor cu *-ere*, ca şi imperfectul lor, are *-e* în loc de -ѣ: нѫ поци веде (35), нѫ пѫте веде (37), а веде (60);

н'арѫ пѫте еши (45), н'арѫ аве пѫкат (46).

39. infinitivul fără *a*: нѫ кѫтеварѫ гржи (68), еи нѫ авѫрѫ че маи рѫспѫнде (67).

40. acusativ fără *pre*: иѕгжвию Ядам (71), чеа че Ядам ши Єва иѕгжви (66), фечю Ядам (70), ведемѫ тине (58), ѕидїю wмѫ (71), фрацїи сѫи ши мишеи меи н'аѫ милѫитѫ (64-5).

41. organicul *sem*=actualul analogic *sîntem*: сем ѫтѫнерекѫл (59), cfr. maĭ sus p. 131 No. 30.

42. *ară*=actualul *ar*: арѫ пѫте (45), арѫ арде (45), арѫ аве (46), серж да (67), серж апрїнде (45), сѣрж траџе (46) etc., unde ortografia cu -ж nu lasă nicĭ o îndoélă asupra valoriĭ fonetice *-ă*, cfr. maĭ sus p. 132 No. 34.

43. се аибѫ (64)=actualul ‘să am’.

44. *a*=lat. *ad*: воаw ши алтора а мѫлци (72), w цинѫ а мжнж (42).

45. condiţionalul *să*, reflexivul *se* şi conjuncţiunea *să* ‘dacă’, se confundă tot-d'a-una graficesce, fie-care scriindu-se în tóte

modurile posibile, astfel, de exemplu, că se vede alăturĭ: се мѹнческѹ (40, 42 etc.), сѫ мѹнческѹ (40, 42 etc.) şi сѫ мѹнческѹ (41, 52 etc.), се рѹгѫ (33) şi сь рѹгь (31) etc.

46. omisiunea dissimilativă a prepoziţiuniĭ *in* de'naintea cuvîntuluĭ începător cu *în*—: сем ꙟтѹнерекѹл (59)=‹sîntem *în* *în*tunerecul›, дерепцїи лѹ христос ꙟпѫрѫциа лѹи (69)=‹drepţiĭ luĭ Hristos *în* *în*părăţia luĭ›, мѹлте ѕакѹ ꙟтѹнерекѹл ачеста (35) =‹multe ḑac *în* *în*ţunerecul acesta›.

47. pleonasticul *ḑise*: рѫспѹнсе сфѫнта Марїа ши ѕисе (39), стригарѫ пѫкѫтошїи ши ѕисерѫ (59), стригарѫ кѹ глас ши ѕисерѫ (58, ĭar 70: стригарѫ кѹ глас ши грѫирѫ), cfr. maĭ sus p. 164 No. 51, p. 198 No. 20.

48. *să* cu sensul ‹dacă›: с'аѹ аѹѕитѹ ши н'аѹ фькѹтѹ (53), сѣѹ фѫкѹтѹ рѫѹ, рѫи синтѹ (67), се-ѹ грешитѹ фїии лѹ дѹмнеѕеѹ (62), сѫ серѫ апрїнде каса (45) etc.

49. е=‹ĭară›: е вои ꙟ гроапѫ мѫ пѹсетѹ (71).

50. verbul la plural concordat cu numele colectiv la singular: се мѹнческѹ рѡдѹлѫ крещинескѹ (31), сѫ мѹнческѹ цинтѹ ѡменескѹ (34), се мѹнческѹ цинтѹлѫ ѡменескѹ (61), нѹ пѹтѹю рѫбда фаптѹа мѫинилѡр меле сѫ-и мѹнчаскѫ дїаволѹлѹ (70).

51. *nărode* cu sensul de ‹mulţĭ›: нѫроаде пѫкѫтоши (55), ньроаде бѫрбаци ши мѹери (55).

52. *mare* întrebuinţat ca adverb? плѫнцери маре крьтолсе (34).

53. dissimilaţiunea sintactică: роагѫ-те ши те ꙟналцѫ (62), дерептѹ мила манчеи мѣле ши дерептѹ а ꙟцерилорѹ рѹгѫчюне (72), че рѫѹ е ачеста ши чине есте ꙟтрѹ елѹ (59), cfr. maĭ sus p. 197 No. 17.

54. construcţiune eliptică: се-ѹ грешитѹ—фїии лѹ дѹмнеѕеѹ (62)=‹şi dacă aŭ greşit, totuşĭ sînt fiiĭ luĭ Dumneḑeŭ› (=în contextul slavic: понеже чада нарекошаса сына моего), unde totuşĭ maĭ curînd s'ar puté admite omisiunea curat materială a vre-unuĭ cuvînt la mijloc, ca şi 'n frasa nu maĭ puţin ob-

scură pe aceĭaşĭ pagină: вію дѹмнезеѹ христос ла лѹміен маре нѹмеле лѹи=slav. живъ господь богъ, има іего велико=gr. ζῆ κύριος ὁ Θεός, τὸ ὄνομα τὸ μέγα...

55. pentru fraseologiă:

съ серж (=dacă s'ar) апрінде каса ачелора де тѹте патрѹ юнгюреле ши съ ѡ ӂкѹнџѹре фокѹлѹ ши н'аръ пѹте еши афаръ, че аръ арде ачиа, ачеіа нѹмаи че н'аръ аве пъкат, іаръ кѹм сѣрж (=s'ar) траџе де сѹптѹ фокѹ сь іасж афарж, аша съ сж трагь ши ла бесарекъ (45—6);

кѹ мжна ма ӡидїю ѡмѹ, е (=ĭară) вои ӂ гроапж мж пѹсетѹ (=puserăţĭ), іаръши еѹ мершѹ (=merseĭ) ла іадѹл, вржжьмашѹл кьлкаю ши алешии меи ӂвишѹ (=am înviĭat), дедѹ-ле (=le deduĭ) сь сж ботезе (71);

фечю (=făcuĭ) (pe) Адам ӂ кипѹл меѹ ши-л пѹш (=puseĭ) ӂ раю ши-и дедѹ (=deduĭ) виіаца (70);

сѣѹ (=dacă aŭ) фжкѹтѹ ржѹ, ржи синтѹ, нѹ ли серж (=s'ar) да дѹпж протива (=în contra) лорѹ, че пре дирептѹ ле асте, къ пъкътоши синтѹ (67);

кѹм се аибѹ (=am) еѹ а-и милѹи, къндѹ (pe) фраціи съи (=lor) ши (pe) мишеи меи н'аѹ милѹитѹ? (64—5);

нѹ асте ѡм пре пъмжнтѹ чела че мж ва кема сь нѹ-л еѹ аскѹлтѹ (65);

вжзѹю мѹнкж де нѹ ѡ почѹ ръбда (64);

пасж, пре-сфънтж, де вези (55);

възѹ пре-сфънта неще ѡамени мънкъдѹ-и неще фери (51);

аѹ н'аци кредѹт? (38) — аѹ дѡрж поате мънка? (41);

доаръ аѹ фостѹ бетеџї (45) — доаръ не ва аскѹлта (62);

аша-ми аџѹте дѹмнезеѹ ши сила кръчиеи! (42).

56. construcţiunea incorporativă: џюдека-се-ворѹ (67), нъскѹтѹ-се-ѹ (38).

57. composiţiune lexică fórte remarcabilă: родитоарѣ нѹ-а и-м и т р е ч е а лѹ дѹмнезеѹ (31), care la prima vedere s'ar păré a fi literalmente: ‹genitrix *non-habes-matricem*›, unde митрече=lat. *matricem*=it. *matrice* ‹uterus›.

să se observe însă, că митрече presupune accentul pe prima silabă, căcĭ altfel ar fi мътриче, după cum se şi găsesce în vechile nóstre tipăriture, de exemplu în Psaltirea cea versificată a mitropolituluĭ Dosofteĭu, ps. XXI:

Дин мътриче ши дин скълдътоаре
Ши дин фаше м'аи пус пре пичоаре...

şi în tóte limbele romanice de asemenea, ca şi 'n prototipul latin *matricem*, accentul cade tot pe a doua silabă;

dacă dară, în adevăr, митрече este=*matricem*, atuncĭ schimbarea intonaţiuniĭ şi chïar a vocalismuluĭ (ми=*ma*) nu s'ar puté datori decât numaĭ dóră influinţeĭ sinonimuluĭ *mitră*=gr. μήτρα, adecă митрече=мътриче+митръ.

58. *gintu*=lat. *gentem*: џинту wменеску (34), џинтулуи wменеску (34), џинтулъ wминеску (61), adecă din punct în punct „*gens humana*„, în contextul slavic: родъ христіаньскій=γένος τῶν ἁμαρτωλῶν;

gintu nu ne întimpină nicăirĭ în vechile tipăriture române, şi a despărut cu desăvîrşire din graĭul poporuluĭ;

d. Cihac (Dict. p. 109) aduce *ghintă*, *gintă*, fără a ne spune de unde a scos aceste doă forme, din carĭ *ghintă* este un macedo-romănism, ér *gintă* un neologism din ḑilele nóstre, datorit —pare-ni-se—reposatuluĭ Asaky, nicĭ una din amîndoă nefiind o vorbă poporană în Dacia luĭ Traian;

arcaicul *gintu*, pe care 'l vom maĭ găsi maĭ jos cu o altă nuanţă de semnificaţiune în textul No. IV, nu derivă însă direct din lat. *gentem*, de unde noĭ am avé femininul *ginte*, ci trebuĭ să-ĭ presupunem vre-un intermediŭ, bună-óră:

1°. saŭ masculinisarea latină rustică a luĭ *gentem* sub influinţa sinonimuluĭ *genus*=γένος, trecut ca masculin în tóte limbile romanice, adecă *gintu*=*gentem*+*genus*;

2°. saŭ existinţa ante-romană la Tracĭ a unuĭ sinonim masculin, prin reacţiunea căruĭa se va fi masculinisat termenul latin, ceĭa-ce convergesce, pînă la un punct, cu acea împre-

giurare că albanesul *ghiind* ‹ginte› este de asemenea masculin;

3°. saŭ, în fine, înriurirea posterióră specifică daco-română a sinonimilor latinĭ şi ne-latinĭ ca: *popor*, *norod*, *rod*, *ném* etc., ceĭa-ce ni se pare a fi maĭ probabil decăt tóte.

59. *ĭuo*=‹unde›: кжте мѹнчи сѫнтѹ юѡ сѫ мѹческѹ џинтѹ ѡменескѹ (34), сѫ-ци арѫтѹ юѡ се мѹнческѹ преѡцїи (50), вези юѡ сѫ мѹнческѹ кѫлѹгѫрїи (52), cfr. maĭ sus p. 296 No. 50

60. *a descinde*=lat. *descendere*: сѫ дещїнгѫ кѫтрѫ мине (31), дещинсѫ архангеле (31,) дещинце ши везї (70), дещинсѫ фїюль тателюи (70), cfr. maĭ sus p. 198 No 29.

61. *peliță*=‹corp›: лѹаю пелиць (71), а прїимит пелицѫ (38), cfr. maĭ sus p. 198 No. 28.

62. фечѹрице (71), фечюрице (58)=‹virgo›, cfr. p. 165 No. 64.

63. *a sfrărăi*, expresiune onomatopoetică pentru ‹sgomotul valurilor mării, φλοῖσβος›: к. маре сфрьрѫна 57;
bătrînul Aristia care. în traducerile sale homerice, a întrebuințat — dacă ne aducem bine a-minte — grecismul ‹marea *flisvăindă*›, ar fi spus curat romănesce şi mult maĭ energic: ‹marea *sfrărăindă*›.

64. блѫмѹ (39, 57), бльмѹ (61), блѫмѹ (50)=imperativul ‹să mergem›, dar şi fără aferesa luĭ *în-*: ꙟблѫмѹ (61), ꙟблѫмѹ (52).

65. ши ера ачела час (31)=‹şi chĭar în acel moment›.

66. *ĭa* în loc de *ĭanĭ*: а ꙟтѹнерекѹль ачеста сѫ редиче (35).

67. *despuetorĭu*=‹stăpân›: деспѹеторю (68), деспѹаторю (64), доамне деспѹатоаре (64), дѹспѹетоаре (37), деспѹеторѹлюи (33), cfr. maĭ sus p. 235 No. 45.

68. бѹчина (33)=actualul *bucĭumă*.

69. амѹ (61, 63), vedĭ maĭ sus p. 220 No. 21.

70. акмꙋ (68 de 2 orĭ, 73), dar şi акꙋм (58).

71. *măgură*=‹munte›: мъгꙋра Ꙋлеѡнꙋлꙋи (31).

72. ꙃробеꙁкꙋ (51)=*sdrobescu*? cfr. Miklosich v. съдробити: хлѣбы съдробивъ, сьдроблιена пльть.

73. кѫче (37)=‹pentru ce›, cfr. maĭ sus p. 199 No. 40.

74. *marhă*=actualul *marfă*: че-ꙋ кꙋмпърatꙋ мархѫ стръмбѫ (56), învederat ung. *marha* ‹vită›, ceĭa-ce probéză că comerciul de căpetenia al Românilor consista în vite.

75. џюдечїи [ши епискꙋпїи], unde în contextul slavic: кнꙙꙃи, епископи=gr. ἄρχοντες καὶ ἐπίσκοποι, adică *giudece*=‹principe›.

76. *judeţ*=lat. *judicium* cu sens de ‹tribunal›: ꙟнаинте домнилѡр ши наинте жꙋдецелѡр (41), cfr. maĭ sus p. 236 No. 64.

77. *scump*=‹avar, sgărcit›: скꙋмпїи ши немилостивїи (56), slav. скѫпъ (Miklosich).

78. slavisme maĭ insolite: пророчествїа (65), повеленїа (32), locuţiunea întrégă: ѡтче благослови (31)=‹părinte bine-cuvintéză›.

79. sub raportul accentuaţiuniĭ, maĭ cu sémă se observă duplul accent:

pe diftongĭ: д‵‵ѡамна (31), ‵‵юбиторїи (56), чер‵‵ю (36 de 2 orĭ), чер‵‵юре (69), чер‵‵юлꙋи (32), че‵‵ѩ, че‵‵ѧ, аче‵‵ѧ (33, 35, 41 etc.), менч‵‵юношїи (48), кълкътор‵‵ю (33), ботеꙃъторꙋл‵‵ю (37), ѥши‵‵ѧ (39), ‵‵аꙃерꙋ (61), фї‵‵юлюи (36), џ‵‵юдекътор‵‵ю (57), џ‵‵юдека (67,) сѫ мѫ ‵‵ѧ (63), кътрѫ ‵‵ѧ (65), деспꙋрат‵‵оаре (64), деспꙋратор‵‵ю (64, 68) etc.;

pe vocale graficesce lungĭ: ‵‵ѡ сꙋт‵‵ѫ (32), нꙋ‵‵ѡрь (44), ‵‵ѡкїи (36, 64), пре‵‵ѡцїи (50), пре‵‵ѡтꙋлꙋи (47), ‵‵ѡмꙋ (48), ю‵‵ѡ (50), ‵‵ѡкьрѫторїи (56) etc.;

pe ꙟ: ‵‵ꙟџерї (32), ‵‵ꙟџерїи (42), ‵‵ꙟ черю (34), ‵‵ꙟ фокꙋ (42), дѣ‵‵ꙟ (36), ‵‵ꙟкътрꙋ‵‵ѡ (38), ‵‵ꙟтребѫ (50), ‵‵ꙟтоарче (48) etc.;

pe vocala finală, maĭ ales neaccentată: басꙋ‵ѫ (31), мерс‵‵е

(31 de 2 orĭ), дȣмнеѕеʺȣ (31, 62, 66), дешїнгʺѫ (31), пѫмѫн-тʺȣ (31), бȣкȣрѫ-тʺѧ, бȣкȣрь-тʺе (32, 33 de 2 orĭ), пънʺѫ (32), ачешʺе (45, 46, 50), ачастʺа (35), естʺе, ѧстʺе, (35, 43), лȣ-минʺѫ (36), мънь꙼ꙟкʺѫ (41), бърбацʺи (36), мȣерʺи (36), пели-цʺѫ (38), мергʺѫ (45), фачʺе (45), фратʺе (49), мȣнческʺȣ (49), оунгʺи (49), капетʺе (51), рȣгʺь (49), тренлʺе (51), воеʺѫ (56), дȣсьрʺѫ (57) etc.;

căte doă accente duple pe acelaşĭ cuvînt: елеʺѡнȣлȣʺи (31), ʺачеʺѧ (35), Марʺиʺѫ (60);

căte doă accente duple şi unul simplu: ʺꙟвˋерʺе мѣ (72);

căte un accent duplu şi unul simplu: амїлȣˋѫвʺи (32), ачеˊшʺе (34), аиˊчʺе (35), тʺатѫлˋюи (63), соˊарелʺе (36);

căte doă accente simple: тˋатѫлȣˋи (31), мȣнчˋиˋѧ (61), а-чеˊстˋа (35), ꙟтреˊбˋѫ (40), а-мˋѫнˋѫ (42), фечˋюрˋице (58), крˋе-шˋинилѡр (66) etc.

80. *paĭeric*:

după licuidă: мерʼсе, мерʼсъ (31, 55), мерʼгь (72), арʼхаг-гелъ (31, 32, 33 etc.), бърʼбаци (34, 39, 44, 47, 55), арʼде (39 de 2 orĭ, 46, 50, 55), арʼдȣ (40 de 3 orĭ), кȣрʼви (40), кȣрʼвие (40), верʼмїи, вїерʼмїи (43, 53, 58), пїерʼдȣтȣ (61), па-триꙗрʼшїи (53, 56), ꙟтоарʼсѫ (65), марʼхѫ (56), адȣрʼмиці (57), кьлʼкаю (71), кълʼкъторю (33), алʼте (54), алʼтора (72), алʼцїи (39 de 2 orĭ), мȣлʼте (49), ꙟналʼцѫ (51), алʼтреиле (51);

după nasală: синʼтъ (47), синʼтȣ (34, 38, 40, 41, 45, 49, 61, 68), юнʼгюреле (45), мȣнʼкѫ (36, 71), мȣнʼка (57, 72), мȣнʼчиѧ (37, 46), мȣнʼческȣ (40 de 2 orĭ, 49, 52, 61, 62), мȣнʼчеше (43), мȣнʼчи (64), менʼчюношїи (48), спънʼꙁȣраці (49), спънʼѕȣратѫ (43), спънʼѕȣрацїи (52), сънʼџеле (49), динʼкрещетȣлъ (50), динʼвекȣ (33), динʼмȣнкѫ (37, 58), динʼꙟтью (71), мънʼка (43, 51, 54, 58), мѫнкѫнʼдȣ (53), дешїнʼгѫ (31), дешинʼџе (70), порънʼка (32, 52, 70), нестинʼсѫ (33, 58), џинʼтȣ (34), џинʼтȣлъ (61), плънʼџере (36), пъринʼте (41), пъринʼцїи (66), пъ-ринʼцилорȣ (40), тинʼсȣ (44), тынʼсѫ (63), оунʼги (53), ѕекънʼдȣ (54), арџинʼтȣ (56), ꙟнʼкѫ (57), стънʼга (57), спринʼшїи (57), прїнʼтрȣ (59 de 2 orĭ), крединʼца (60), оунʼде (61, 66), сфънʼта

(61), пъмън'тȣлȣи (64), атȣн'че (66), чин'ститъ (67), чин'стита (42, 44, 57, 60, 62, 65, 71), дин'цїи (58), афȣн'да (58);

după *p*: шап'теле (62), дереп'тȣ (54);

după *s*: пос'тȣриле (56);

după *ş*: деш'кис (32), деш'киса (34).

81. în loc de *paleric*:

vocala irraţională ъ saŭ ь: аскȣльтарѫ (68), аскȣльтатъ (40), кълькѫ (70), торънѫ (72), връжьм.шȣл (71, cfr. t. 1, p. 17: връжимашїи), кȣръвїѧ (60), талѧхарїи (60), альтѧ (32), альтȣ (35), алѧте (49), алъцїи, альцїи, (39, 52), мънъка (54), стръмъбѫ (56), синътȣ (52), виеръмии (57), деспаръте (48), арьхаггелȣл (34), сȣсьпинѫ (39);

vocala irraţională *u*: мȣнȣчеще (43).

EXCURS

LA

„CĂLĂTORIA MAÏCEÏ DOMNULUÏ LA ÏAD".

Crist şi Tudor Vladimirescu.

§ 1. Nu de-mult, profesorul A. Wesselofsky dela Petersburg, unul din ceï maï agerï scrutatorï contimpuranï aï credinţelor poporane, a publicat, în «Ḑiarul ministeriuluï Instrucţiuniï Publice» din Rusia, un şir de articolï sub titlul comun de: «Încercărï despre istoria desvoltăriï legendeï creştine».

Graţiă amabilităţiï d-luï profesor A. Potebnia dela Kharkov, la care am recurs în acéstă privinţă, de vreme ce pe calea librărieï n'am reuşit de a ne procura căte-va volume isolate dintr'o colecţiune de vr'o 200 tomurï, noï avem astăḑï de'naintea ochilor o parte din acea interesantă lucrare, şi anume aceïa care se referă la «Legenda Duminiceï» şi la «Visul Maïceï Domnuluï».

Regretâm de a nu fi avut la îndemână maï de timpuriŭ, atuncï când studiam noï înşi-ne «Legenda Duminiceï», monografia d-luï Wesselofsky asupra aceluï apocrif. O regretâm, deşi d-sa n'a cunoscut — afară de Fabricius, Closener, Jerlicz şi

Hanka — pe nicĭ una din cele-l'alte fântîne ale nóstre: nicĭ redacţiunile orientale, nicĭ redacţiunea din Gerlach, nicĭ redacţiunea maghiară, nicĭ pe cea francesă etc. E şi maĭ curios, că l-a scăpat cu totul din vedere antica redacţiune slavică, care menţionéză pe Pecenegĭ; nu maĭ puţin redacţiunea cea din biblioteca Societăţiĭ Archeologice dela Moscva; ba până şi cântecul bulgar cel cu "doă foĭ din cer".

Orĭ-cum ar fi însă, d. Wesselofsky completéză întru cât-va datele nóstre prin unele puncturĭ secundare, maĭ ales printr'o sémă de redacţiunĭ germane, între carĭ prin vechime ocupă primul loc cele anglo-saxone.[1])

Maĭ multe am putut învăţa din monografia d-luĭ Wesselofsky despre "Visul Maĭceĭ Domnuluĭ[2])"; o altă mistificaţiune religiósă fórte respândită, căriĭ sîntem datorĭ cu tot dinadinsul de a-ĭ consacra aci o notiţă a parte, căcĭ:

1. Fórte scurt prin sineşĭ, acest apocrif figuréză tot-d'a-una la un loc cu alte bucăţĭ omogene, maĭ cu sémă cu "Legenda Duminiceĭ" şi maĭ mult încă cu "Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad";

2. Rare-orĭ se arată pe aĭurĭ maĭ la lumină intima legătură între cărţile poporane şi literatura cea nescrisă a poporuluĭ, o legătură une-orĭ fără nicĭ o strictă liniă de demarcaţiune, o legătură aşa dicênd indissolubilă, care ne-a preocupat mereŭ şi nu va înceta de a ne preocupa în cursul volumuluĭ de faţă.

Sîntem veselĭ dară de a profita, cel puţin acum, de cercetările d-luĭ Wesselofsky, completându-le la rîndul nostru prin ceĭa-ce le lipsesce.

§ 2. "Visul Maĭceĭ Domnuluĭ", aşa după cum este intercalat în redacţiunea română cea modernă a "Călătorieĭ Maĭceĭ Domnuluĭ", sună în următorul mod:

1) Wesselofsky, Эпистолія о недѣлѣ, în Журналъ минист. Народнаго Просвѣщенія, 1876 martiŭ, p. 50 - 116.

2) Idem, Сонъ Богородицы и сводная редакція Эпистоліи, ibid., 1876 aprile, p. 341 – 363.

«Visul pré-curateĭ Născătóreĭ, când a adormit în muntele Maslinilor şi când veni către dînsa Domnul Hristos în vedeniă şi dise:— «Oh, maĭca mea ĭubită! Dormĭ? — Şi dacă s'a deşteptat sfînta, a «respuns luĭ Isus Hristos şi a dis: — Adormiĭ, fiĭul meŭ ĭubite, şi «éră mě deşteptaĭ; şi pe tine te-am vedut însuţĭ legat şi vîndut «şi la stîlp legat, bătut şi pe cruce ristignit, şi din pré-curat şi «sfîntul teŭ trup ca un lemn cojit, şi sângele curgênd. — Respunse «Isus Hristos şi dise: — Oh, maĭca mea ĭubită! Adevărat că visul, «care l'aĭ visat, voĭu să'l paţ eŭ pentru némul omenesc şi pentru «păcatele norodululuĭ acestuĭa . . . Cine o va arăta saŭ o va scrie «acéstă carte, acel om va avé milă dela Dumnedeŭ şi privinţă dela «toţĭ ómeniĭ, şi la césul morţiĭ luĭ mě voĭu arăta eŭ singură şi mě «voĭu ruga cu toţĭ îngeriĭ către fiĭul meŭ, pentru sufletul aceluĭ om «care va scrie saŭ o va arăta şi altora, saŭ o va purta la sine a«céstă sfîntă carte, şi-l voĭu duce întru împărăţia ceruluĭ, amin».

Prin «muntele Maslinilor», acest apocrif se apropiă de începutul redacţiuniĭ celeĭ scurte a Legendeĭ Duminiceĭ; prin «rugăcĭunea pentru păcătoşĭ a Sânteĭ Fecĭóre cu toţĭ îngeriĭ», se apropiă, pe de altă parte, de porţiunea finală a Călătorieĭ Maĭceĭ Domnuluĭ. Dacă Legenda Duminiceĭ este A+B; dacă Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ este C+D; atuncĭ Visul s'ar puté formula prin $A+x+D$. Astfel se explică de ce poporul, care nu face nemic fără a avé un pretext óre-care, un fel de raţiune a sa— obscură pentru noĭ câte o dată, căcĭ este *a sa*, ér nu *a nóstră* — a lăsat să se lege pe tóte într'un singur mănuchĭu.

§ 3. Am observat pînă acum adesea, că cărţile poporane circuléză maĭ tot-d'a-una în câte doă redacţiunĭ: una lungă şi una scurtă.

Redacţiunea de maĭ sus a Visuluĭ Maĭceĭ Domnuluĭ este cea scurtă.

Pe cea lungă o aflâm:

1°. In broşurica ce se publică chĭar sub titlul de *Visul Născătóreĭ de Dumnedeŭ*, unde o însoţesc maĭ multe rugăcĭunĭ «găsite la sfîntul mormînt al Pré-sfinteĭ», şi din care noĭ avem doă ediţiunĭ bucurescene din 1878, una editată de L.

Alcalay, cea-l'altă fără numele editoruluĭ, ambele de pagine 64 in-32;

2°. In broşurica întitulată *Carte de închinăcĭune către Născătórea de Dumneḑeŭ*, care nu este decât o travestire de speculă a celeĭ de'ntâiŭ şi din care noĭ avem o ediţiune craiovénă tot din 1878, editată de Ph. Lazar, 44 pagine in-16.

Ambele cărtecele aŭ avut o mulţime de ediţiunĭ de câte 5000 de exemplare în cursul ultimilor ḑece anĭ, câte doă şi treĭ pe an, pe lîngă carĭ maĭ adăogându-se cele vr'o 80,000 de exemplare din *Epistolia*, ar resulta că cĭudatul apocrif, în cele doă redacţiunĭ ale sale, s'a respândit în poporul român în nu maĭ puţin de vr'o 300,000 exemplare!

Prima ediţiune bucurescénă se făcuse la 1846; a doua la 1847[3]); cele maĭ multe dela 1862 încóce.

Nu există şi nu va exista — póte — nicĭ o dată o carte românéscă maĭ poporană, deşi în fond este tocmaĭ cea maĭ sărăcăciósă din tóte, cea maĭ lipsită de interes şi de învăţămînt, fără un grăunte de hrană pentru minte saŭ pentru imaginaţiune.

Cată să constatâm însă, că poporul nu atât o citesce, pe cât o ţ i n e, femeile maĭ cu sémă purtând'o la sîn saŭ punênd'o sub perină.

Am fost nu puţin surprins, aflând într'o ḑi că fetiţa mea, de noă anĭ şi câte-va lune, dar deja elevă în a treĭa clasă gimnasială, nu se culcă fără a avé lîngă dînsa Visul Maĭceĭ Domnuluĭ, imitând în acésta pe amicele sale de acelaşĭ vrîstă; şi mărturisesc fără sfială, că nicĭ eŭ, nicĭ soţia mea, n'am voit a o desamăgi asupra puteriĭ pretinsuluĭ talisman, căcĭ copilul-individ, ca şi poporul-copil, are trebuinţă de a trece prin credinţă pentru a ajunge la sciinţă. Din acest punct de vedere aşa ḑicênd pegagogic, clerul nostru n'a făcut reŭ de a lăsa pe Românĭ să se desfete în pace cu o nevinovată mincĭună.

---

3) Iarcu, op. cit., p. 52, 55.

§ 4. Iată acum redacţiunea românéscă cea lungă:

«Dormind Pré-sfînta Fecióră Născătóre de Dumnedeŭ în muntele «Eleonuluĭ, când a fost în cetatea Vitleemuluĭ, unde ar fi venit la «sfinţia sa Domnul nostru Isus Hristos şi a întrebat'o: Maĭca mea «pré-sfîntă, dormĭ? Iară ea a dis: Fiĭul meŭ pré-dulce, pré-frumóse «Isuse, am fost adormită, şi iată că am vĕdut straşnic vis pentru «tine! Şi a dis Domnul: Spune, maĭca mea, visul ce aĭ vĕdut. «Şi ea a dis: Fiĭul meŭ pré-dulce! Am vĕdut pe Petru în Roma «şi pe Pavel în Damasc, éră pe tine te-am vĕdut în cetatea Ieru- «salimuluĭ, răstignit pe cruce între doĭ tâlharĭ. Cărturariĭ şi Fariseiĭ «şi necredincioşiĭ Jidovĭ defăimându-te, fórte te-aŭ batjocorit, şi cu «fiere te-aŭ hrănit, şi cu oţet te-aŭ adăpat, cu trestiă şi cu toiag «peste cap te-aŭ bătut, şi în sântul obraz te-aŭ scuĭpat, şi cunună «de spinĭ pe capul teŭ aŭ pus, şi unul din ostaşĭ cu suliţa în cóstă «te-a împuns, din care îndată a eşit sânge şi apă. Sórele s'a întu- «necat, luna în roşéţă s'a schimbat, catapetézma Bisericeĭ de sus pînă «jos în doă s'a despicat, întunerec mare s'a făcut peste tot pămîntul «dela al şaselea pînă la al nouălea cés. Iosif şi cu Nicodim mi se «părea că te pogóră de pe cruce, şi cu gĭulgĭu curat te-aŭ înfăşurat, «şi în mormînt noŭ te-aŭ pus. Şi în Iad te-aĭ pogorît, şi uşele cele «de aramă le-aĭ sfărâmat, şi zăvórele cele de fer le-aĭ zdrobit, pe «Adam şi pe Eva scoţêndu'ĭ afară. Şi înviind a treĭa di, te-aĭ înălţat «la cerurĭ şi te-aĭ pus d'a-drépta Tatăluĭ. Iar Domnul a dis; Maĭca «mea pré-sfîntă, adevărat vis aĭ vĕdut! Şi aceste tóte eŭ voĭu să le «pătimesc pentru némul omenesc. Şi de va scrie cine-va visul teŭ «şi-l va ţiné, şi la sine îl va purta, şi în casa sa îl va avé, de acea «casă dracul nu se va apropia, şi pe duhul cel necurat îl va goni, «şi îngerul luĭ Dumnedeŭ va sta tot-d'a-una lîngă dînsul d'a-drépta, «şi de năvălirile despre ómeniĭ ceĭ reĭ va fi măntuit; şi la drum de «va călători şi va avé acest vis pe lîngă sine, acel om nu se va «teme de grindină, de tunet, de fulger, şi de tótă mórtea grabnică «va fi ferit; arhanghelul Mihail va fi lîngă dînsul, îndreptând calea «luĭ orĭ în cotro va merge; la drépta judecată va afla milă, şi la «eşirea sa din viéţă mĕ voiŭ arăta luĭ om de'npreună cu tine, maĭca «mea; şi îngerul meŭ va lua sufletul luĭ, ducêndu'l întru împărăţia «cerurilor, veselindu-se acolo cu toţĭ drepţiĭ, carĭ din véc bine aŭ «plăcut mie, amin.»

§ 5. D. Wesselofsky cunósce o mulţime de redacţiunĭ ru- descĭ ale Visuluĭ Maĭceĭ Domnuluĭ, în proză şi'n versurĭ; apoĭ

o redacţiune polonă în proză; o redacţiune italiană şi una portugesă, ambele versificate; în fine, o imitaţiune serbă.

Pe lîngă acestea, afară de cele doă redacţiunĭ române şi afară de o imitaţiune spaniolă, noĭ maĭ cunóscem una maghiară în proză, una rutenă tot în proză, una provenţală în versurĭ.

Să începem dela cele prozaice.

§ 6. Nu vom reproduce aci redacţiunea polonă, căcĭ ea nu diferă de cea românéscă scurtă decât numaĭ dóră prin aceĭa că adaugă «Britania» (=Bethania) pe lîngă «muntele Maslinilor» (w Brytanii na górze Oliwnéj), ceĭa ce am maĭ vedut maĭ sus — «Texturĭ măhăcene» No. I — în redacţiunea cea scurtă maghiaro-ruteno-polonă a Legendeĭ Duminiceĭ; apoĭ menţionéză ca judecătorĭ aĭ luĭ Crist pe «Anna, Caiafa, Pilat şi Erod»; în sfîrşit, maĭ anină pe icĭ pe colea câte un cuvinţel fără consecinţă.[4])

Nu este totuşĭ fără interes datul cronologic, cu care se încheiă acéstă redacţiune polonă: «S'a scris în anul 1545...».

De aceĭaşĭ natură este şi redacţiunea rutenă, pe care însă o termină următorul adaos eterogen:

«Aceste sfinte cuvinte, însuşĭ Domnul nostru Isus Hristos le a trimis în lumea acésta luĭ Leone, patriarculuĭ dela Ierusalim; ĭar Leone, sfinţindu-le, le-a trimis frateluĭ seŭ regeluĭ, care era atuncĭ în resbelu şi, cu ajutorul lor, a isbutit a birui pe duşmanĭ; căcĭ acéstă carte avea atâta putere, încât dacă se afla într'o casă, acea casă nu se temea de foc, nicĭ de fermece, nicĭ de vorbele cele rele; omul care o va purta pe sine, va dovedi pe toţĭ vrăjmaşiĭ seĭ şi va avé iertare de păcate pentru patru-decĭ de dile; ĭar femeĭa, de va fi însărcinată şi va purta acéstă carte, va avé facere uşóră, dicênd următórele cuvinte: Hristos cu mine, Hristos d'asupra mea, Hristos mĕ păzesce di şi nópte şi'n tot cĭasul de orĭ-ce reŭ. Rogute, Dumnedeule meŭ, prin patima ta, pe care aĭ îndurat'o pentru noĭ păcătoşiĭ, apără-mĕ de orĭ-ce năpaste şi ispită drăcéscă. Sfinte Ióne Botezătorule, apără-mĕ de tóte relele!»[5])

---

4) Jerlicz, op. cit., t. 2, p. 41-5.
5) Dragomanov, op. cit., p. 168.

Acest adaos, asupra căruia nu credem de trebuinţă a ne opri maĭ mult, este un fel de *mixtum-compositum* din Legenda Duminiceĭ, dintr'un descântec şi din alte motive analóge.

E maĭ originală redacţiunea maghiară, publicată, împreună cu redacţiunea cea scurtă a Legendeĭ Duminiceĭ, în: *A hét mennyei sz. zárok*, broşurică despre care noĭ am vorbit maĭ sus la No. I între «Texturĭ măhăcene».

Ea sună în următorul mod:

«A boldogságos szüz Anyának álma: Hogy a kegyetlen zsidók megfogták és megkötözték, Jeruzsálem városában utczáról utczára Annáshoz, Kaifástól Pilátushoz megkötözve kegyetlenül hurczolták szent testedet, Pilátusnál mezitelen oszlophoz kötözték, kegyetlenül megostoroztak, töviskoronát szent fejedre tevén, kezedbe nádat adtak, mint király ugy csufoltak; hogy szent testedből bőven vért vertek s folyattak ki, s iszonyu halálra itéltek; hogy szent válladra nehéz keresztfát adtak, a városból egy nagy magas hegyre kisérték; hogy a te szent testedet a keresztfára szörnyüképen kétfelé húzták, vas szegekkel hozzá szegezték, és hogy szent szádat epével, eczettel s méreggel itatták, szent oldaladat általverték, hogy abból szörnyü és iszonyu vér és viz csurgott, és terólad mind énreám cseppegett; annakutána hogy téged koporsóba tettek és az én kezeimből kivettek, a min az én szivem igen megszomorodott, és szegény lelkem, testem ellankadott. A mi Urunk Jézus Szüz Máriának igy felele, mondván: Kedves szerelmes Anyám, igazán való álmot láttál; mert valaki arról az álomról gondolkozik, vagy magával hordozza, vagy házánál tartja, megszabadul minden gonosztól, és valamire tégedet vagy engemet kér, mindenben meghallgattatik, hirtelen halállal meg nem hal, és semmi fogyatkozás házánal nem lészen, szent gyónás és áldozat nélkül meg nem hal; és én és te, szerelmes Anyám! készek leszünk a lelket halála óráján mennyországba vinni, hogy örvendezzen az angyalokkal s megdicsőült szentekkel mindörökön örökké. Amen».

Adică:

«Visul bine-cuvîntateĭ Fecióre Născătóre: Nemiloşiĭ Jidovĭ te-aŭ «prins şi te-aŭ legat în oraşul Ierusalim, sfîntul teŭ corp legat l'aŭ «purtat fără milă dela Ana la Caiafa şi Pilat; la Pilat te-aŭ legat gol «de stîlp, te-aŭ biciuit fără milă, punênd pe sfîntu'ţĭ cap cunună de «spinĭ, ţĭ-aŭ dat în mână o bucată de trestiă şi te-aŭ batjocorit de

'rege; din sfintu'ţĭ corp aŭ stors prin bătaiă de a curs cu îmbel-
'şugare sânge; osăndindu-te la mórte gróznică, pe umărul teŭ sfînt
'aŭ pus o cruce grea, şi te-aŭ scos din oraş pe un deal mare şi
'inalt; sfîntul teŭ corp l'aŭ întins pe cruce în doă părţĭ, ca pe
'un monstru; l'aŭ pironit acolo cu piróne de fer, ĭar sfînta ta gură
'aŭ adăpat'o cu fiere, oţet şi venin; ţĭ-aŭ străpuns sfînta córtă,
'ast-fel că din ea a curs grozav de mult sânge şi apă, care de
'pe tine a picurat pe mine, după ce te-aŭ aşeḑat în coşcĭug, luându-
'te din braţele mele, ceĭa-ce a întristat fórte inima mea, ĭar săr-
'manul meŭ corp şi suflet şĭ-aŭ perdut simţirea. — Domnul nostru
'Isus a respuns Fecĭóreĭ Maria ast-fel: Dragă şi ĭubită mamă, aĭ
'avut un vis adevărat, şi dacă se va gândi cine-va la acel vis, saŭ
'il va purta cu sine, saŭ îl va ţiné în casa sa, va scăpa de tot rĕul,
'şi dacă s'ar ruga de ce-va la mine saŭ la tine, va fi ascultat întru
'tóte; nu va muri de mórte grabnică şi nu va suferi nicĭ o scădere
'in casa sa; nu va muri fără sfînta spovedaniă şi comunicare, ĭar
'eŭ şi tu, ĭubita mea mamă, vom sta gata în cĭasul morţiĭ a-ĭ duce
'sufletul în raiŭ, ca să se bucure cu îngeriĭ şi cu sfinţiĭ glorificaţĭ
'in veciĭ vecilor, amin„.

§ 7. Trecem la redacţiunile în versurĭ.

Din cele rusescĭ, lungĭ şi scurte, alegem pe cea următóre, pe care d. Wesselofsky o citéză numaĭ în trécăt:

Что во церкви, во соборѣ,	Iată in biserică, în catedrală,
На правой рукѣ, на престолѣ	La mâna dréptă, pe altar,
Стоитъ Дѣва Марія,	Stă Fecĭóra Maria,
Молится Богу со слезами	Se'nchină luĭ Dumneḑeŭ cu lacrime
И проситъ своего сына:	Şi se rógă fiiuluĭ seŭ:
—Оже Ты, Сынъ,	—O tu, fiiule!
Я видѣла про Тя сонъ,	Eŭ te-am veḑut in vis,
Страшенъ, ужасенъ;	Infricoşat, gróznic:
Поведутъ Тя къ Богу, къ императору,	Te vor duce la Dumneḑeŭ, la impărat;
Станутъ руки и ноги распинати,	Îţĭ vor răstigni mânele şi picĭórele;
Голову крестомъ убивати,	Cu crucea te vor ucide la cap;
Потечетъ Твоя кровь, что быстрая рѣка,	Va curge sângele teŭ, ca rîul cel repede;
Запечется Твое тѣло, что еловая кара.	Se va inchega corpul teŭ, ca scórţa de brad...
—Оже Ты, Мать,	

Я самъ про то знаю,
Я самъ про то вѣду,
Что поведутъ Меня къ Богу...
Кто этотъ сонъ въ день три
раза проговоритъ,
Съ тѣмъ человѣкомъ будетъ
ангелъ ходить.
О, Господи, слава Тебѣ!
Дѣва Богородица, слава Тебѣ![6])

—O tu, mamă!
Insumĭ o cunosc,
Însumĭ o sciŭ,
Că mĕ vor duce la Dumnedeŭ!
Cine va rosti acest vis de treĭ
orĭ pe di,
Cu acel om va umbla îngerul.
O, Dómne! gloriă ţie!
O, Fecióră născătóre! gloriă ţie!

Iată acum redacţiunea cea italiană, descoperită de d. Weselofsky într'un manuscris tocmaĭ din secolul XIV, şi 'n care "pétra de marmură" amintesce "stîlpul de marmură" din Textul nostru bogomilic No. I, p. 266, § 3.

"Questa seguente orazione è una visione che fecie la Nostra Don-"na del suo figliuolo Gesù Cristo, ed e di grande vertude a dirla e "grande perdonanza:

Siedesi, siedesi madre Maria
In su pietra marmoria;
Il su'bel figlio di là si venia
E dicie: che fate voi qui, madre mia,
Madonna Santa Maria?
—I'ò dormito e so isvegliato
D'un forte songnio che i'ò songniato:
In sul monte Chalvano che io ti vedea a menare,
Le mani e i piedi ti vedea inchiavellare,
Corone di spine ti vedea incoronare,
D'acieto e di fiele ti vedea abeverare,
Il tuo bel fianco vedieti lanciare,
Latte e sangue vedie versare.
—Madre mia, cotesto nonn'è songnio,
Anzi è ben verità.

"Di l'oggi e dì lo sempre. Che sappia tutta giente, chi per lo mio "amore tre volte il die il dira, le pene dello'nferno giamai non vedrà, "le sedoria del paradiso mecho le riempierà, nè in acqua chorrente, "nè in fuoco arezente, nè in podestà potente non perirà. Amen, amen. "amen, amen, amen."

6) Maykov, op. cit. p. 516, No. 246.

E mult maĭ poetică următórea redacţiune portugesă de pe insulele Açore, unde Maĭca Domnuluĭ ne apare „cu pĕr de aur„ şi unde ea „nicĭ veghĭază, nicĭ dórme, ci speră în venirea luĭ Crist„, după ce visase despre el un vis „cum maĭ bine să nu'l fi visat„ :

Senhora Santa Maria,
Seu cabello de ouro fino!
Perguntou seu bento filho,
Se velava ou dormia?
Respondeu Nossa Senhora:
—Filho, perguntas se vêlo?
Eu não velo e não durmo,
Pela vossa vinda espero!
Sonhei esta noite um sonho,
Mais valera não sonhal'o:
Que o meu filho era morto,
N'uma cruz crucificado!
Seus sagrados pés e mãos
N'uma cruz estão pregados!
A sua sagrada bocca
Cheia de fel e vinagre!
—Calae vos, oh minha mãe,
Senhora Santa Maria,
Não valera não sonhar,
Que isso verdade seria!
Quem esta oração souber,
Quando este mundo largar,
As portas do céo abertas
De par em par achará,
Pelas portas do inferno
Nunca por là passará.

Iată, în fine, şi redacţiunea provenţală, în care conversaţiunea între Crist şi Sânta Fecĭóră se face prin intermediul arcangeluluĭ Gabriele şi unde nu sînt fără frumseţă „suspinele stelelor„ şi „picăturele de sânge ale sóreluĭ„, puse în locul prozaiceĭ relaţiunĭ despre crucificarea Mântuitoruluĭ:

Au bouesc doou mount des Ouliviers
Ounte Jesus a fach soun liech,

Jesus un tant grand cris a gitat,
Que Gabriel s'est reveillat.
—Gabriel, veilletz ou dourmetz?
—Iou ni n'en douerme ni n'en veille.
—Anetz au bouesc de Jerusio
Li trouvaretz ma Mero Mario,
Li diretz: Diou vous douno lou bouen jour.
—Mero, boueno Mero, n'en siatz tristo,
Que marri pantai n'avetz-vous fach?
—Ai fach un pantai que les estellos
S'en ananavoun en souspirant,
Que lou sourcou doou ciel saunavo
Et n'en degoutavo de sang.
—Ah! Mero, boueno Mero,
N'es pas un pantai qu'avetz fach,
Es la puro realita.
Qu aquest ouresoun saura
Tous les divendres lou dira,
Jamai soun amo perira,
Diou de l'Infer la tirara . . .[7])

§ 8. Cela-ce ni se pare a fi semnificativ în redacţiunea provenţală, este prescripţiunea de a se recita ‹Visul Maicei Domnuluĭ› nu în tóte dilele, ci anume ‹în tóte *vinerile*›.

Să nu fie óre acésta, în reminiscinţa Latinilor din Provenţa, o remăşiţă a cultuluĭ paganic al *Venereĭ*, confundat cu adoraţiunea creştină a Sânteĭ Fecióre?

Pe lingă cele ce am spus deja într'un alt loc—vedĭ maĭ sus pag. 143 § 7—asupra persistinţeĭ Venereĭ în panteonul creştin. vom maĭ adăoga următórea observaţiune generală a unuĭ cugetător engles:

‹Creştinismul a devenit în lume o putere intelectuală cen‹trală nu atât prin învingerea şi înlocuirea religiunilor rivale, ‹cât prin absorbirea şi transformarea lor. Vechile sisteme, ve‹chile riturĭ, vechile imaginĭ s'aŭ altoit către noul cred, re‹ţinênd mult din anticul lor caracter, dar luând alte numĭ

7) Arbaud, *Chants populaires de la Provence*, Aix, 1862 t 1, p. 13-14.

«saŭ altă nuanţă. În Sânta Feciórà se maĭ recunósce ce-va «şi din simbolismul gnosticilor, şi din Isis a Egiptenilor, şi «din Cibela . . .» [8]).

De ce nu şi din Venere?

D. Wesselofsky, căruĭa ĭ-a scăpat din vedere redacţiunea provenţală, ar fi în astă privinţă — credem noĭ — de o altă opiniune. Vinerea era o ḑi de predilecţiune a faĭmóseĭ secte a Flagellanţilor, cărora — din acéstă causă — savantul Rus le atribue intercalarea eĭ în Legenda Duminiceĭ. De aci însă ar resulta, pe acelaşĭ temeĭu, amestecul Flagellanţilor şi în redacţiunea provenţală a Visuluĭ Maĭceĭ Domnuluĭ.

Ambele ipotese sînt de o potrivă ademenitóre. E maĭ probabil totuşĭ, că Provenţaliĭ aveaŭ în vedere nu atăt pe antica Venere, dar nicĭ calendarul flagellantic, pe căt pur şi simplu acea împregĭurare că răstignirea luĭ Crist s'a întâmplat într'o ḑi de vinerĭ, de unde consecinţa naturală că nicĭ o altă ḑi nu se potrivesce maĭ bine cu aducerea a-minte a Patimeĭ Mântuitoruluĭ la creştinĭ de orĭ-ce rit şi de orĭ-ce ginte.

Acésta nu exclude însă cu desăvîrşire pe cele-l'alte doă ipotese. Tóte împreună aŭ putut concurge în casul de faţă, maĭ mult saŭ maĭ puţin, la preferinţa Provenţalilor pentru ḑiua de vinerĭ. In privinţa credinţelor poporane în genere, trebuĭ să ne ferim cu stăruinţă de a le atribui într'un mod exclusiv căte uneĭ singure cause, căcĭ studiul maĭ profund ni le arată, aprópe tot-d'a-una, desfăşurându-se dintr'o causalitate fórte multiplă, din împletecirea influinţelor celor maĭ eterogene şi adesea anacronistice.

§ 9. Tóte redacţiunile de maĭ sus se aprópiă maĭ mult de redacţiunea românéscă cea scurtă, cu care unele din ele se chĭar identifică. Redacţiunea românéscă cea lungă remâne órecum singuratecă, cuprinḑênd în sine căte ce-va din alte apocrifurĭ, bună-óră menţiunea luĭ Petru la Roma şi Pavel la Damasc.

8) Lecky, *History of the rise and influence of the spirit of rationalism*, London, 1865, t. 1, p. 231.

Care din doă să fie cea maĭ veche?

Ne mărginim a pune înainte acéstă întrebare, fără să ne încercâm a o resólve.

Deşi nu avem la mână din cele doă redacţiunĭ române niciĭ un text anterior seculuĭ XIX, totuşĭ nu ne îndoim, că străbuniĭ noştri aŭ cunoscut Visul Maĭceĭ Domnuluĭ între aniĭ 1500-1600, póte chiar maĭ de'nainte.

Este nu maĭ puţin probabil, că Româniĭ, Slaviĭ, Unguriĭ, Italianiĭ, Portugesiĭ şi Provenţaliĭ nu sînt singurele popóre în Europa la carĭ a circulat vre-o dată saŭ maĭ circuléză acest apocrif; ba încă cine scie dacă, asemenea Legendeĭ Duminiceĭ, el nu va fi străbătut cum-va pînă şi la creştiniĭ din Asia şi din Africa.

Este curios totuşĭ, în orĭ-ce cas, că niciĭ d. Wesselofsky, niciĭ noĭ înşi-ne, n'am putut găsi o redacţiune grécă, deşi maĭ tóte cărţile poporane religióse ale Slavilor şi ale Românilor, după cum am constatat'o adesea în cursul acestuĭ volum, se datoresc fabriceĭ bizantine.

N'ar trebui óre să bănuim de aci, că Visul Maĭceĭ Domnuluĭ, printr'o excepţiune din regulă, va fi fost un ἅπαξ λεγόμενον născut în Occidinte?

Iată încă o întrebare, pe care érăşĭ o lăsâm fără soluţiune.

§ 10. Orĭ-care ar fi originea primitivă şi respăndirea relativă a misteriosuluĭ Vis, el a reuşit a prinde cele maĭ adâncĭ rădăcine în consciinţa poporuluĭ român; rădăcine maĭ adâncĭ — póte — decât orĭ-unde aĭurĭ, căcĭ numaĭ la noĭ — întru cât am putut afla pînă acum — acest apocrif a isbutit din sfera «cărţilor poporane» a trece cu desăvîrşire, printr'o transfigurațiune totală, în sfera «literatureĭ poporane nescrise».

Tóte redacţiunile, menţionate saŭ reproduse maĭ sus, cele în proză ca şi cele versificate, sînt de provenință c ă r t u r a r ă, saŭ maĭ bine p o p é s c ă. Tóte aŭ fost compuse pentru popor, dar nu de către popor, măcar-că după gustul poporuluĭ.

Unica prelucrare pe jumătate poporană a Visuluĭ, pe care o aduce d. Wesselofsky, este următorul frumos cântec serbesc:

«Pe sântul munte stă o sântă biserică, îngrădită cu mir, afumată „cu tămîe. In sânta biserecă sântul Ilie şi sântul Penteleŭ cântă li- „turgia, chĭamă pe fecĭóra Maria: —Veghezĭ tu óre, saŭ dormĭ? saŭ „pe Domnul Hristos îl ţiĭ pe braţe? — Nicĭ veghez eŭ, nicĭ dorm, „ci ţin în braţe pe Domnul Hristos. — Aŭ năvălit Jidoviĭ, ĭ-aŭ „răpit pe Hristos, l'aŭ răstignit pe cruce, sub unghĭ ĭ-aŭ bătut cuĭe, „unde aŭ bătut cuĭe — acolo a ţîşnit sângele, unde a ţîşnit sânge- „le — acolo aŭ resărit florĭ: sburaŭ îngeriĭ, culegeaŭ florile, le le- „gaŭ în mănuchĭu-ĭ, le împletĭaŭ în cunune, le duceaŭ de'nainte a luĭ „Dumnedeŭ.»

Şi apoĭ adaos în proză:

„Dumnedeŭ a dis: cine va ceti acéstă rugăcĭune de treĭ orĭ dimi „néţa şi séra, eŭ îĭ voĭu fi în ajutor şi-ĭ voĭu ierta păcatele.„

Acest cântec însă, după cum am spus, este abia pe jumătate poporan, nu numaĭ din causa adaosuluĭ celuĭ prozaic dela sfîrşit, dar pînă şi prin amăruntele sale pré-bisericescĭ, carĭ par'că nu se împacă pe deplin cu admirabila metamorfosă a sângeluĭ în florĭ.

Maĭ poporan este următorul descântec spaniol, pe care nu l'a cunoscut d. Wesselofsky:

A la puerta del Cielo
Polonia estaba;
Y la Virgen Maria
Alli pasaba:
— Diz, Polonia, que haces?
Duermes o velas?
— Señora mia, ni duermo ni velo,
Que de un dolor de muelas
Me estoy muriendo.
— Por la estrella de Venus
Y el sol poniente,
Por el santisimo sacramento
Que tuve en mi vientre,
Que no te duela mas ni muela ni diente.[9])

9) Nisard, *Hist. des livres populaires*, t. 2, p. 95.

Aci totul s'a schimbat. Crist s'a prefăcut în *Polonia*, adecă *sânta Apollonia*, care se plânge de durerea de măsele. S'aŭ păstrat numaĭ tonul general, forma dialoguluĭ şi tipica expresiune:

Duermes o velas...,

pe care noĭ am veḑut'o deja maĭ sus în redacţiunile portugesă şi provenţală ale Visuluĭ Maĭceĭ Domnuluĭ şi chiar în cântecul serbesc.

Nu e fără interes tot o dată de a vedé pe Sânta Fecióră jurând pe "stéua Venus", ceĭa-ce confirmă pînă la un punct observaţiunile nóstre de maĭ sus—pag. 143 şi 396—despre désa amalgamare a credinţelor creştine cu cele paganice.

Nu se póte îndoi cine-va, că descântecul spaniol procede directamente din Visul Maĭceĭ Domnuluĭ.[10]) Ca descântec, el este tot ce póte fi maĭ poporan. In privinţa estetică însă, nu s'a făcut nicĭ un pas înainte, nu s'a adaos nemic roditor către originalul cel arid. Este curat poporan, şi totuşĭ mult maĭ pe jos de cântecul serbesc cel pe jumătate poporan.

Numaĭ Româniĭ aŭ isbutit a plăsmui din prozaicul Vis o creaţiune pe deplin poporană, fără nicĭ un amestec cărturar, şi fórte poetică în acelaşĭ timp, deşi ea a remas maĭ credincĭósă ideeĭ prototipuluĭ decât descântecul spaniol şi decât cântecul serbesc.

Iată o baladă română din Oltenia:

— Tudor, Tudor, Tudorel,
Dragul mameĭ voĭnicel!
Decând mama ţĭ-aĭ lăsat
Şi Oltenĭ ţĭ-aĭ adunat
Pe cĭocoĭ să-ĭ prinḑĭ în ghĭară
Şi s'alungĭ Greciĭ din ţéră,
Mult la faţă te-aĭ schimbat

10) Indirectamente se légă cu acelaşĭ apocrif un descântec săsesc din Transilvania, citat de d. Wesselofsky după Schuster, *Siebenbürgisch-sächsische Volkslieder*, p. 307—8, unde Crist şéde pe o "pétră de marmură", ca Maĭca Domnuluĭ în redacţiunea italiană, ér rugăcĭunea "trebuĭ citită în tóte vinerile", ca în redacţiunea provenţală; dar ideĭa visuluĭ şi dialogul aŭ despărut acolo cu desăvîrşire.

Şi mi-te-aĭ întunecat!
Spune, maĭcă, ce te dóre?
Că m'oĭu face vrăjitóre,
De alén să te descânt:
Să calcĭ vesel pe pămînt!

— Aleĭ, maĭcă! aleĭ, dragă!
Curând visul mi-l deslégă!
Că sciĭ, maĭcă? am visat
Buzduganu-mĭ fărîmat,
Sabia-mĭ cea bună nouă
Am visat'o ruptă 'n două,
Puşca mea cea ghintuită
Am visat'o ruginită;
Maĭcă! pistólele mele
Le-am visat făr' de oţele;
Apoĭ înc'am maĭ vědut
Şérpe galben prefăcut,
Ce purta córne de ţap
Şi créstă roşiă 'n cap;
El avea ochĭu vîndător,
Avea graĭu linguşitor,
Şi mě tot ruga mereŭ
Să mě duc la cuĭbul seŭ!

— Ba, feréscă Dumnedeŭ!
Să nu te ducĭ, fătul meŭ,
C'acel şérpe veninos
E vr'un duşman ticălos,
Vre-un hoţ volintiraş
Şi la inimă vrăjmaş.

— Maĭcă, măiculiţa mea!
Cum să scap de cursă rea?
Căcĭ un glas prevestitor
Îmĭ tot spune c'am să mor...

— D'aĭ să morĭ, drăguţul meŭ,
Facă ce-a vrea Dumnedeŭ!
Dar să sciĭ tu dela mine,
C'un Român voĭnic ca tine,
Pîn'ce cade, pîn'ce móre
Calcă şerpiĭ în picĭóre,

Căcĭ d'un şérpe 'nveninat
I se ĭértă un păcat![11])

Crist, «măntuitorul» omeniriĭ, a devenit aci Tudor Vladimirescu, «măntuitorul» Românieĭ. Dialogul între mumă şi fiĭu, ideĭa visuluĭ profetic, fatala luĭ realisare, tóte astea aŭ remas intacte. S'a conservat la sfîrşit pînă şi caracteristica «iertare a păcatelor». Deosebirea esenţială este numaĭ că viséză fiĭul, ĭar nu muma. Imitaţiunea saŭ — maĭ bine — l o c a l i s a r e a «Visuluĭ Maĭceĭ Domnuluĭ» e învederată; şi totuşĭ câtă distanţă, sub raportul poetic, dela sarbedul original pînă la strălucita luĭ resfrângere!

Se scie că August Comte, părintele aşa numituluĭ Positivism, propunea întroducerea unuĭ noŭ calendar, în care numile cele obscure din Menee să fie înlocuite prin illustraţiunile omeniriĭ, prin Dante, prin Shakspeare, prin Guttemberg, prin Cesar etc., remânênd însă neatinşĭ giganţiĭ creştinismuluĭ: un Paul saŭ un Augustin.[12]) Românul, în acest sens, a fost maĭ de mult p o s i t i v i s t, fără a înceta totuşĭ un singur moment de a respecta religiunea. El n'a renegat pe Crist, dar ĭ-a făcut cu propriele sale mijlóce o icónă, o imagine, o representaţiune locală, un tip maĭ familiar din răstignitul eroŭ naţional. Nu Crist s'a pogorît pînă la Tudor Vladimirescu, ci Tudor Vladimirescu s'a rădicat pînă la Crist...

---

11) Alexandri, *Poesiĭ populare*, ed. 2, p. 216.—*Revista Română*, 1863, p. 308, unde sînt varianturĭ.

12) Caro, *La religion positiviste*, in *Etudes morales sur le temps présent*, Paris, 1855, p. 83.

III.

APOCALIPSUL

APOSTOLULUI PAUL

APOCALIPSUL APOSTOLULUI PAUL.

INTRODUCERE.

§ 1. Neuitatul Ozanam, într'un studiŭ «Despre fântînele poetice ale Comedieĭ Divine», a analisat un lung şir de «călătorie la Iad», antice şi medievale, începênd dela un pasagĭu din Mahâbhârata pînă la Infernul luĭ Dante.[1])

Lista, deşi fórte lungă, este totuşĭ departe de a fi fără lacune; şi nu noĭ vom lua asupră-ne sarcina de a o completa, ba nicĭ măcar de a o reproduce.

Cele maĭ celebre visiunĭ antice de acéstă natură sînt a luĭ Ulisse în Homer şi a luĭ Enea în Virgiliŭ, pe lîngă carĭ ar fi păcat de a uĭta parodia muşcătoruluĭ Lucian, unde ne arată pe marele rege Filip redus în Iad la modestul rol de a-şĭ cărpi nesce vechĭ papucĭ.

La Romanĭ imaginile muncelor din Infern eraŭ atât de comune, atât de respăndite în popor, încât Plaut dice unde-va:

Vidi ego multo saepe quae Acherunti fierent
Cruciamenta.... ;

iar la Grecĭ Aristotele ne spune că, din cele patru felurĭ de tragedie, unul este anume acela în care acţiunea se petrece în Tartar.

---

1) Ozanam, *Des sources poétiques de la Divine Comédie*, in *Les poëtes franciscains*, p. 351—469. — Cfr. Alfred Maury, *Enfer*, in *Encyclopédie moderne*, t. 14 (1851), p. 76—115.

Cu tóte astea, nicĭ o dată capitala Sataneĭ n'a fost maĭ frecuentată ca în cursul véculuĭ de mijloc. In literatură cel puţin, acea epocă ne-a lăsat maĭ multe pelerinagĭurĭ la Ĭad decât la Ierusalim; şi 'n orĭ-ce cas, nesce pelerinagĭurĭ cu mult maĭ citite. Să ĭea cine-va Vieţele Sânţilor, cele grece saŭ cele latine, şi o să se sperie de mulţimea visiunilor infernale. Altele, tot pe atât de numeróse, nu s'aŭ cuprins în Hagiografiă. Cele maĭ renumite sînt: a luĭ Patrick, a luĭ Guerino Meschino, a luĭ Tindal, a luĭ Wettin, a luĭ Bernold, a luĭ Alberic, a luĭ Owen, a luĭ Winfred, a sântuluĭ Ansgar, a sânteĭ Terese, a regeluĭ Carol Pleşuvul, a marchesuluĭ Hugo de Brandeburg, a landgrafuluĭ Ludovic de Turingia etc.[2]), ĭar la Bizantinĭ: a luĭ Timarion şi a luĭ Mazari. Se găsesc printre ele pînă şi bucăţĭ comice, ca: „Jongleur qui va en enfer„ şi altele, carĭ ne amintesc, prin lipsă de respect pentru cele ne-sfinte, pogorirea în Infern a luĭ Bacchus în Aristofan.

Nu maĭ menţionâm drăciele ne-creştine, bună-óră călătoria la ĭad a poetuluĭ evreesc Immanuel ben Salomo pe la 1330, pe care'l călăuzĭa profetul Daniele, întocmaĭ ca Virgiliŭ pe Dante.[3])

§ 2. Multe şi diferite cause, unele generale, altele proprie evuluĭ mediŭ, aŭ concurs la producerea acestuĭ fenomen.

Pe de o parte, don-quichotismul era la ordinea ḑileĭ. Toţĭ, pînă şi sfinţiĭ, dorĭaŭ a fi cavalerĭ. Pe apostolul Paul — veḑĭ maĭ jos §-ful 4 — trubaduriĭ îl numĭaŭ „baronul Paul„: *Pol le ber*; ĭar pictoriĭ şi sculptoriĭ bisericescĭ îl înarmaŭ ca pe un vitéz mergênd la bătăliă.[4]) Erà spiritul timpuluĭ. Pe când uniĭ provocaŭ la duel pe falniciĭ paladinĭ, alţiĭ chiămaŭ la trîntă

2) Cfr. Delepierre, *L'Enfer, essai philosophique et historique sur les légendes de la vie future*, Londres, 1876, passim.

3) Steinschneider, *Apocalypsen mit polemischer Tendenz*, în *Zeitschr. d. d. morgenl. Gesellschaft*, t. 28 (1874), p. 628.

4) St. Laurent, *Iconographie de St. Pierre et St. Paul*, în Didron ainé, *Annales archéologiques*, t. 25, p. 217: „Or saint Paul n'était, assurément, revêtu d'aucun caractère militaire, sa mission était purement civile; et cependant, dès le Moyen-Age, l'usage avait prévalu de l'armer de pied en cap, comme un guerrier..„

pe însușĭ dracul, ba încă mergeaŭ chĭar la el a-casă, pentru a-ĭ arunca mănușa drept între córne.

Pe de altă parte, teribilul e frumos: «fair is foul and foul is fair», după expresiunea fermecătoreselor luĭ Shakspeare. Poporul alérgă nebun după cela ce'l îngrozesce: acĭ, la arena gladiatorilor; dincolo, la auto-da-fè; dincóce, la lupta taurilor; pretutindenĭ, la guillotină saŭ la spîndurătóre, negreșit nu pentru a fi victimă, dar pentru a privi în siguranță suferințele altora, pentru a vĕrsa o lacrimă, pentru a simți o bătaiă de inimă. Și ce óre póte fi maĭ teribil ca Infernul, construit ad-hoc prin fantasia omuluĭ din tot ce însuflă teróre?

Nu maĭ vorbim de alte cause maĭ secundare. Frica ĭaduluĭ înlesnĭa stăpînuluĭ ținerea în frâŭ a celor stăpîniți, dar și pe ceĭ stăpîniți îĭ apĕra adesea de desfrâul stăpînuluĭ; frica ĭaduluĭ umplea pînă'n vîrf punga cleruluĭ, dar împedeca în acelașĭ timp abusurile clericale; frica ĭaduluĭ funcționa ca un fel de lege penală preventivă în sînul superstițióseĭ barbarie a véculuĭ de mijloc; maĭ în sfîrșit, frica ĭaduluĭ era bună atuncĭ pentru toțĭ și pentru fie-care.

§ 3. Crist, Maĭca Domnuluĭ și Apostoliĭ staŭ în capul religiuniĭ creștine, conducĕtorĭ vĕduțĭ către cele nevĕdute, elastică trăsură de unire între om și Divinitate.

Călătoriele lor la ĭad trebuĭaŭ să serve de model pentru excursiunile posterióre maĭ mărunte.

Cea maĭ puțin poporană a fost pogorîrea în Infern a luĭ însușĭ Crist, descrisă, nu fără scânteĭ de adevărată poesiă, dar pré pe scurt, maĭ mult ca o aparițiune decât ca o «umblare», în pretinsul evangeliŭ al luĭ Nicodem, de unde a trecut pe de'ntregul în Messiada luĭ Klopstock.

Dacă acest apocrif a fost saŭ n'a fost cunoscut Românilor, nu scim. Intre cărțile bogomilice, în orĭ-ce cas, el nu figuréză. Mult gustat nu era nicĭ în Occidinte. Puținătatea amăruntelor infernale se pare a-ĭ fi stricat în opiniunea publică a ómenilor din vécul de mijloc, cărora le plăceaŭ grozăviele grămă-

dite una peste alta într'o panoramă pe cât se póte maĭ prelungită.

Să nu uĭtâm totuşĭ, că din evangeliul luĭ Nicodem epizodul luĭ Crist în Infern a fost intercalat într'un alt apocrif maĭ norocos, maĭ poporan, certamente familiar Bogomililor — veḑĭ maĭ sus p. 256 —, anume în aşa numitele «Intrebărĭ ale apostoluluĭ Bartolemeŭ către Maĭca Domnuluĭ», de care există manuscrise slavice fórte vechĭ.[5])

Despre pogorîrea Maĭceĭ Domnuluĭ, de tot lungă, plină cu fel de fel de «quae Acherunti fierent cruciamenta», şi tocmaĭ de aceĭa fórte poporană în tóte ţerele creştine medievale, noĭ am vorbit pe larg în întroducerea la textul precedinte.

Dintre Apostolĭ, pogorîrea în ĭad a fost reservată celuĭ maĭ de frunte, celuĭ maĭ vorbitor şi maĭ umblător tot-o-dată: Paul, a căruĭa călătoriă, în adevĕr, dacă n'a întrecut în popularitate pe a Maĭceĭ Domnuluĭ, dar cel puţin n'a remas nicĭ decum în urmă.

Este remarcabil, că însuşĭ Dante o citéză într'un mod indirect în cântul II din «Infern»:

Andòvvi poi lo vas d'elezione . . .,

unde o glossă adauge: «Paolo apostolo, lo quale fu vaso d'elettione, andò al inferno».[6])

§ 4. Textul grec al acestuĭ apocrif, publicat întreg de către Tischendorf, de'mpreună cu variante dintr'o redacţiune siriacă, şi a căruĭa compunere nu este cu mult posterióră epoceĭ luĭ Teodosiŭ cel Mare, pórtă titlul de: Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Παύλου.[7])

El a fost prelucrat în evul mediŭ, în proză şi'n versurĭ, în maĭ tóte limbele europeane, începênd dela cea latină.

Reproducênd un fragment dintr'o redacţiune versificată francesă, d. Paul Meyer îl precede de următórea notiţă:

5) Tichonravov, op. cit., t. 2, p. 18—22.
6) Ozanam, op. cit. p. 375.
7) Tischendorf, *Apocalypses*, p. 34—69.

«Je ne m'étendrai pas sur ce poëme, ayant l'intention de «l'étudier, avec d'autres sur le même sujet, dans un mémoire «sur les légendes pieuses dans la littérature française, dont «je rassemble les matériaux depuis bien des années. Je me «bornerai à dire qu'il est fondé sur un apocryphe dont nous «possédons *deux rédactions latines*. . .»

Şi apoĭ adauge:

«Je connais *en français cinq rédactions rimées* de cette légende . . .»[8])

Şi acésta nu e încă tot.

O *a şesea redacţiune francesă rimată*, compusă în 334 versurĭ de cătră călugărul anglo-normand Adam de Ros în secolul XIII, a publicat'o întrégă Ozanam:

Seignors freres, ore ecoutez,
Vos qui estes à Deu nummez.
Et aidez-moi à translater
La visiun saint Pol le ber . . . [9])

Tot în versurĭ, maĭ este cunoscută o veche traducţiune englesă,[10]) ér în proză—una provenţală[11]) şi una italiană.[12])

N'am avut ocasiunea de a da peste redacţiunile medievale spaniólă saŭ portugesă şi peste cele germane; dar nĭ-ar fi greŭ a ne îndoui despre existinţa lor; ba încă nu ne sfiim a bănui, că fericitul apocrif va fi fost tradus óre-când pînă şi unguresce.

Din cele orientale, afară de redacţiunea siriacă, Du Pin citéză una coptică, ér Assemani una arabă.[13])

Pe noĭ însă, după ce am indicat respăndirea aşa numituluĭ Apocalips al luĭ Paul, în cursul evuluĭ mediŭ, pînă la marginile extreme ale creştinătăţiĭ spre apus şi spre resărit, ne

8) P. Meyer, *Descente de St. Paul en Enfer*, în *Romania*, t. 6 (1877), p. 11—16.
9) Ozanam, *Dante et la philosophie catholique*, Paris, 1859, p. 413—423.
10) Warton, *History of poetry*, I, 19, ap. Ozanam, *Les poëtes franciscains*, p. 375.
11) Gidel, *Apocalypsé de Marie*, în *Annuaire des études grecques*, t. 5 (1871), p. 102.
12) Villari, *Antiche legende e tradizioni che illustrano la Divina Comedia*, ap. Wesselofsky, Берта, Анастасія и Пятница, în Журналъ Мин. Нар. Просвѣщенія, 1877 februariŭ, p. 188.
13) Tischendorf, op. cit. Proleg. p. XVI.

interesă mai cu sémă, în casul de față, anume redacțiunile cele slavice.

Apostolul Ginților bucurându-se, de'mpreună cu arcangelul Mihail, de cea 'mai deosebită favóre din partea Bogomililor, este învederat că aceștia, mai mult ca ori-cine altul, nu puteaŭ să nu-și însușéscă cu grabă un apocrif care, din tóte puncturile de vedere, se potrivia de minute cu propria lor doctrină.

Să observâm că Apocalipsul lui Paul, chiar în evul mediŭ, era considerat de către ortodoxii cei riguroși ca o operă eretică a Paulicianilor,[14]) iar prin urmare ca ce-va fórte bogomilic, din causa intimei legăture între ambele aceste secte de nuanță manicheică.

Dela Bogomili apoi, el a trecut la Români.

§ 5. Apocalipsul lui Paul a avut sórtea tuturor cărților poporane: redacțiunile sale, une-ori chiar copiele aceleia-și redacțiuni, diferă una de alta.

Un exemplu.

Biblioteca Imperială din Viena posedă trei redacțiuni latine manuscrise ale acestui apocrif (NNo. Rec. 3129, Theol. 745 și Lunael. F. 11), dintre cari:

cea de'ntâiu se începe cu: «Paulus vero cum erat in carne»;
cea a doua: «Dies dominicus dies est electus»;
cea a treia: «Oportet nos timere»...[15])

Generalmente însă, lăsându-se la o parte deosebirile specifice din limbă în limbă și din timp în timp, prototipul s'a diferențiat într'o redacțiune lungă și o redacțiune scurtă.

Vechia redacțiune slavică cea lungă, cu variante după doă copie, s'a reprodus de către profesorul Tichonravov dela Moscva

14) Bekker, *Anecdota graeca*, t. 3, p. 1165, ap. Tischendorf, op. cit. p. XV: «ἀλλὰ καὶ ὁμωνύμως ψευδῆ συγγράμματά εἰσιν, οἷον ἡ λεγομένη ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Παύλου· οὐ γάρ ἐστι τοῦ ἁγίου Παύλου, ἀλλ' ἑτέρου, αἱρετικοῦ, τοῦ Σαμωσατέως, ὅθεν οἱ Παυλικιανοὶ κατάγονται».

15) *Tabulae codicum MS-rum in Bibliotheca Vindobonensi asservatorum*, t. 1, p. 147, 265, t. 3, p. 110.

titlul de: Слово о видиньи сватаго апостола Павла (Cuvînt pre visiunea sântuluĭ apostol Paul).[16])

Ea diferă pré-puţin de textul grec publicat de Tischendorf:

Бысть слово господне ко мнѣ глагола. рчи людемъ симъ. доколѣ согрѣшаете и прилагаете грѣхы на грѣхы. и прогнѣваете господа бога створшаго небо и землю. и вы нарѣчаютеса божии чада. а дѣла дѣавольскаа дѣлающе....	Ἐγένετο λόγος κυρίου πρός με λέγων· εἰπὲ τῷ λαῷ τούτῳ. ἕως πότε ἁμαρτάνετε καὶ προστίθεσθε τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ παροργίζετε· τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντα ὑμᾶς, λέγοντες εἶναι τέκνα τῷ Ἀβραάμ, τὰ δὲ ἔργα τοῦ σατανᾶ πράττοντες....

De aci însă nu urméză că redacţiunea slavică cea lungă este maĭ veche. Şi la Bizantinĭ putea să fi existat o redacţiune scurtă, alăturĭ cu cea lungă, dintr'o epocă medievală căt de depărtată. Slaviĭ, după tótă probabilitatea, aŭ tradus ambele din grecesce.

Redacţiunea slavică cea scurtă, reprodusă de curînd de profesorul Stoĭan Novaković dela Bielgrad, după ce fusese publicată pentru prima óră deja la 1520 în Veneţia de cătră Božidar Vuković, se întituléză: Слово светаго Павла апостола w исходѣ доушевнѣмь (Cuvîntul sântuluĭ apostol Paul despre eşirea sufletelor).[17])

§ 6. Deosebirea între ambele redacţiunĭ este mare.

Redacţiunea cea lungă cuprinde întréga istorie postumă a sufletuluĭ uman, consistând din treĭ momente:

1° Judecarea sufletuluĭ de cătră Dumneḑeŭ;

2° Resplătirea sufletuluĭ celuĭ bunĭ în Paradis;

3° Pedépsa sufletuluĭ celuĭ reŭ în Infern.

Secţiunea Paradisuluĭ este maĭ mică decăt a Infernuluĭ, nu numaĭ pentru că 'n raĭu nemeresc maĭ puţinĭ, dar maĭ cu sé-

---

16) Tichonravov, op. cit., t 2. p 40—58.

17) Novaković, Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога, Биоград, 1877, p. 437—40.

mă—raţiune retorică—pentru că fericirea se descrie maĭ cu anevoe decăt durerea.

Din cele treĭ momente, în redacţiunea cea scurtă găsim abia pe cel de'ntăiŭ. Paradisul şi maĭ ales Infernul, atăt de voluminos prin natura sa, sînt lăsate la o parte. Totul se reduce la porţiunea cea introductivă, la ‹judecarea sufletuluĭ de către Dumneḑeŭ›, saŭ—după titlul puţin corect ce şi-l'a ales acéstă redacţiune—la ‹eşirea sufletelor›.

Nu maĭ este dară o călătoriă la Iad, ci numaĭ, ca să ḑicem aşa, strîngerea gĭamantanuluĭ, aşeḑarea saculuĭ cu care sufletul se pregătesce a pleca în lumea cea-l'altă.

Dacă redacţiunea cea scurtă ar fi cronologicesce posterióră Călătorieĭ Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad, atuncĭ ea s'ar puté considera ca resultatul uneĭ d i s s o c i a ţ i u n ĭ de i d e ĭ, în puterea căriĭa din Apocalipsul luĭ Paul s'a şters tot ce sémenă pré-mult cu cuprinsul celuĭ-l'alt apocrif.

§ 7. Redacţiunea cea lungă a fost cunoscută şi ea strămoşilor noştri în secolul XVI.

O traducere română nu s'a descoperit încă; dar în textul, pe care'l vom publica maĭ la vale sub No. IV, se află o indicaţiune fórte precisă în astă privinţă, şi anume:

... спѹсе ꙟџерѹл лѹ Павел апостолꙋ, кꙋ-ль портѫ де-и арꙋть тоате мѹнчиле, кꙋ арꙋ фи оунь воиникѹ де трей-ѕечи де ани де арꙋ прꙋвѫли ѡ пїатрь ши ѡ арѫ слобози ꙟ џос сꙋ збоаре ꙟ трей ани сꙋ каѕѫ аколо, акóло есте мѹнка пꙋкѫтошилорѹ.

Acest pasagĭu corespunde celuĭ următor din redacţiunea slavică cea lungă:

... аще кто въꙁметь камень и вверъжеть в кладаꙁь глѹбокꙋ ѕѣло, и по многѣ доидеть дна, тако есть глѹбина...	... dacă va lua cine-va o pétră şi o va svîrli într'un puţ fórte adînc, încăt să ajungă la fund după mult timp. aşa este acéstă adîncime...

Intre redacțiunea slavică cea lungă și redacțiunea corespundétóre românéscă, pe care nĭ-o indică pasagĭul de maĭ sus, exista, prin urmare, o însemnată diferință în amăruntе; fondul însă era identic. În redacțiunea cea scurtă, fie slavică, fie românéscă, pe care o dâm întrégă maĭ jos, nu ne întimpină nicăirĭ, din contra, «o piatră prăvălită», saŭ ce-va analog.

§ 8. Nicĭ redacțiunea românéscă cea scurtă n'a ajuns pînă la noĭ completă.

In volumul luĭ popa Grigorie din Măhacĭu, ea cuprinde paginele 21-30; dar între paginele 24-25 lipsesce o fóiă întrégă, adecă $^1/_6$ din totalitate.

Grațiă contextuluĭ slavic, pe care, după edițiunea d-luĭ Novaković, noĭ îl reproducem în josul textuluĭ românesc, am putut completa, sub raportul sensuluĭ, acéstă regretabilă lacună.

§ 9. Textul de față ne procură o indicațiune cronologică fórte prețiósă, deși indirectă.

Ca și contextul slavic, el cuprinde începutul luĭ Tatăl-nostru pînă la: «și pe pămînt».

Noĭ cunóscem deja acéstă rugăcĭune — vedĭ maĭ sus pag. 118-19 — după patru exemplare dintre aniĭ 1560-1619, în carĭ pasagĭul în cestiune sună în următorul mod:

1560:	1580:	1593:	1619:
татьль нострoу че єщи ꙟ че- рю, сфинцѣскѫ- се ноуменеле тъоу, съ вїе ꙟпъръ- цїе та, фїе воа та коум ꙟ че- рю аша ши пре пѫмѫнть. . .	татѫль нострȣ че єщи ꙟ че- рю, сфинцѣскѫ- се ноуменеле тъȣ, съ вїе ꙟпъръ- цїа та, фїе воа та коумь ꙟ че- ри аша ши пре пъмѫнть. . .	parintele nos- tru ce esti in ce- riu, swincaske- se numele teu, se vie inperecia ta, se fie voia ta, komu ie in ceru assa ssi pre pemintu . . .	татъль нострȣ чел че єщи ꙟ черюре, се сфен- цѣскъ-се нȣме- ле тъȣ, съ вїꙟе ꙟпъръцїа та ши се фїе воа та ка ꙟ черю ши пре пѫмънтȣ. .

Prin urmare, între texturile din 1560 și 1580 nu este nicĭ o deosebire, ĭar texturile din 1593 și 1619 se depărtéză pré-

puţin de acelaşĭ tip comun al luĭ Tatăl-nostru, tip ce se vede a se fi respăndit la toţĭ Românii în a doua jumătate a seculuĭ XVI.

Cu totul altfel, mult maĭ imperfect, maĭ rudimentar, maĭ dibuitor, maĭ primitiv, este pasagĭul corespunḑĕtor în textul de maĭ jos, şi anume:

татьа ностр8 чела че ащи ꙟ черю, свꙟнт8 н8меле тꙟ8, кьнд8 вери вени динтр8 ꙟпꙟрьцие та, фїе вола та к8м ꙟ черю аша прѣ пре пьмꙟнт8...

De aci este legitim de a conchide, că traducerea românéscă a Apocalipsuluĭ luĭ Paul s'a făcut în prima jumătate a secoluluĭ XVI, pînă a nu se fi născut tipul cel cu "sfinţéscă-se" şi "să vie", pe care'l găsim aşa ḑicênd stereotipat dela 1560 încóce.

Să se alăture cu acésta cele spuse deja de noĭ la pag. 247 despre epoca generală a "Texturilor bogomilice" din volumul luĭ popa Grigorie.

Кꙋвꙟнтꙋл свтꙋлꙋи Павел апсль дє ешйрє сꙋфлетелѡр.

фъръ де старе. въ рꙋгаци фрацилѡр кътръ хс. ꙟ тоатє часꙋриле. ши ꙁꙋа ши нѡапте. ши блсвици дꙋмнеꙁеꙋ. къ ꙟ тѡте ꙁїле дека апꙋне сѡареле то[ци] ꙟџерїи ѡменилѡрꙋ. а бърбацилѡр ши а мꙋерилѡр. мергꙋ ла дꙋмнеꙁеꙋ съ се ꙟкине. ши дꙋкꙋ лꙋкрꙋреле тѡате ꙟнаинтє лꙋ хс. дела тоци ѡамєнїи. е дхꙋл свнтꙋ асе дела хс. ꙟ тъмъпинарє лорꙋ. ши

Cuvântul svântului Pavel apostolŭ dé eşiré sufletelor.

Fără de stare vă rugaţi, *fraţilor*, cătră Hs. în toaté ćasurile, şi ḑua şi noapte, şi bl*a*gosl*o*viţi Dumneḑeu. Că în tote ḑile, deca ap*u*ne soarele, to*ţi* îngerii omeniloru, a bărbaţilor şi a muerilor, mergu la Dumneḑeu să se închine, şi ducu lucrurele toate înainté lu Hs. dela toţi oamenii; e D*u*hul svântu ĭase dela Hs.

СЛОВО СВЕТАГО ПАВЛА АПОСТОЛА Ѡ ИСХОДѢ ДОУШЕВНѢМЬ.

Сынове чловѣчьсцїи, благословите Господа безьпрѣстани на вьсе часи дьнь и нощь; на вьсе бо дьни заходещоу сльнцоу и вьси аггелы людьсцїи, моужьсци же и жен'сцїи, вьсходеть кь Богꙋ и покланяють се и приносеть когождо дѣла еже сьдѣвають чловѣци ѡть ютра и до вечера, любо добраа, любо злаа. Есть бо аггель добраго чловѣка, и идеть радоуїе се кь Богꙋ; есть же аггель злаго чловѣка, и идеть плаче се кь Богꙋ; и вьси сходеть

грѫцїе де оунде веницї ꙟџе-
рїи меи де адȣчеци ачѣле сар-
чине юшоаре ши рȣгѫчюни кȣ
алте дарȣре дȣлчи ши чинстите
21. ꙗрѫ еи рѫспȣндȣ аша. нѡи
венимȣ дела чеꙗ че с'аȣ лъсатȣ
де дȣлчаца лȣмїеи. дерептȣ свн-
тȣл нȣмеле тѫȣ. ши сѫ рѡагъ
аша. татъл нострȣ чела че ꙗщи
ꙟ черю свнтȣ нȣмеле тѫȣ.
кънд8 вери вени динтрȣ ꙟпѫ-
рьцие та. фїе волꙗ та кȣм ꙟ
черю аша прѣ пре пъмѫнтȣ.
де сь мȣнческȣ ꙟ пȣстїе, ши
ꙟ мѫгȣри ши ꙟ пещıери. ши сь
дȣкȣ ꙟ ѡрашѣ ши ꙟ четъци. де-и
гонескȣ шї-и хȣлескȣ. ши-и ȣ-
чигȣ. ши скȣепескȣ спре ꙗи. еи
ꙟ тоате часȣриле пльнгȣ, ши
сь фльмѫнѕескȣ. ши сѫ ꙟсе-
тошаѕѫ. ꙗрѫ еи ꙟблѫндȣ ꙟ
четъци. дерѣптȣ сфнтȣ кȣвън-
тȣл тѫȣ. ши сѫнтȣ ȣчиши, ши
ȣȣа ши ноапте. ꙗрь инима

în tămăpinaré loru şi grăĭaşte: De unde veniţi, îngerii mei, de aduceţi acéle sarcine ĭuşo*a*re şi rugăcĭuni *cu* alte darure du*l*ci şi cinstite? Ĭară ei
răspundu aşa: Noi veni*mu* dela ceĭa ce s'au lăsatu de du*l*c*é*aţa lumiei dereptu sv*ăn*tu*l* numele tău şi să roagă aşa: „tată*l* nos*t*ru cela ce „ĭaşt*i* în cerĭu, sv*ă*ntu nume„le tău, căndu veri veni din„*t*ru înpărăţie ta, fie voaĭa ta „cu*m* în cerĭu aşa pr*é* pre pă„mântu„, de să muncescu în pustie şi în măguri şi în peşteri, şi să ducu în oraş*é* şi în cetăţi, de-i gonescu şi-i hulescu şi-i ucigu şi scuepescu spre ĭai: ei în toate ćasurile plă*n*gu şi să flămănzescu şi să însetoşaḑâ; ĭarâ ei înblându în cetăţi der*é*ptu sf*ă*ntu cuvăntu*l* tău şi săntu

ѡтвѣть дающїе Богȣ ѡ дѣлѣхъ чловѣчьскыхъ. Изыде же доухъ на срѣтенїе имь ѡть Бога и рече имь: ѡть коудȣ прїидосте, аггелы мои, носеще брѣмена благыхъ дѣль и молитвы чьстные? Ѡни же ѡтвѣщаше: мы ѡть ѡнѣхъ прїидохѡмь ѡтрекшиx' се сластїи мир'скыхъ имени ради светаго твоего и глаголющїихъ: „ѡче нашь, иже іеси на небесы, да светыть се име твоіе и да прїидѣть царьство твое, и да боудеть волꙗ твоꙗ, ꙗко на небеси и на ѕемли“, скитающїиx' се вь градѣхь, иѕгонимїи и хоулимїи, биıемы и ѡпльвлемїи по вьсе часи, плачющїе се и жеждоущїе,

22. лwр асте милwасѫ. нои сем | ꙟџерї ꙟнкъ не мирѫмȣ де ръбдаре лор. ши гръи гласȣ кьтрь еи. ши ѕисѣ ачеѧ съ-и щици. къ вои аиче сеци кȣ мине. ꙗръ дȣлчаца ме асте аколо кȣ еи. кь сънтȣ ачеѧ фїи меи чеѧ пре-юбїцїи. стаци ꙟ тоате часȣриле де слȣжици, лwр. нече диниwръ нȣ лъсаре пре еи. къ лwк де веселїе а-ичѧ асте ачелора тȣтȣрорȣ.*) ꙗръ се дȣкȣ ꙟџерии. ши слȣжескȣ лwрȣ, ши ꙗрь ꙟџерии wмени-лор челwра че н'аȣ фапте бȣне. мергȣ съ сь ꙟкинѣ ла скаȣнȣл татълȣи. еи мергȣ тънгȣиндȣ-се кь дȣкȣ нȣмаи стръмбътъци дела wменїи съи. дхȣл свнтȣ асе ꙟ тимъпинаре лwрȣ. шї гръи глас кътрѫ еи. ши ѕисе

ucişi şi ḑua şi noapte, ĭar*ă* inima lo*r* ĭaste miloasâ; noi se*m* îngeri, încă ne mirâmu de răbdare lo*r*! Şi grăi gla*su* că*t*ră ei şi ḑisé: Aceĭa să-i ştiţi, că voi aice seţi cu mine, ĭară dulcéaţa me ĭaste acolo cu ei, că săntu aceĭa fii mei ceĭa pre-ĭubiţii; staţi în toate éasurile de slu*ji*ţi lo*r*; ne*ce* diniorĕ nu lăsare pre ei, că lo*c* de ve*se*lie aicĭa ĭaste acelora tut*u*roru. Ĭară se ducu îngerii şi slujescu loru. Şi ĭară îngerii omenilo*r* celora ce n'au fapte bune me*r*gu să să închi*n*é la scaunu*l* Tatălui; ei me*r*gu tănguindu-se, că ducu numai s*tră*m*bătăţi dela omenii săi. D*u*hu*l* sv*ă*ntu ĭase în timăpinare loru, şi grăi glas

*) Era scris: тȣтȣрȣрȣ, apoĭ s'a adaus de aceĭaşĭ mână un о d'asupra luĭ р.

прѣходеще из' града вь градь за слово твое светоıе и прѣпоꙗсани дьнь и нощь, вь роукахь имоуще милостиню; мы же, аггелы ихь, чюдим' се, зреще трьпѣнїꙗ ихь. И се бысть глась кь нимь глаголıе: се ıесте ꙗко да вѣдоуще, ꙗко здѣ вамъ стоещїимь моꙗ благодѣть сь ними ıесть, ꙗко сынь мои възлюблıен'ныи прѣдстоить по вьсе часи слоуже имь, никогда же wставлꙗю ихь, ꙗко мѣсто и веселїе ихь здѣ ıесть всѣхь. И пакы идоше аггелы слоужити имь. И се дроугы аггелы прїидоше wть инѣхь прѣдь прѣстоль божїи. Ты же покланꙗхоу се и рыдахоу, и доухь божїи изыде

де 8нде вѣници ӂџерїи мен
23. де ад8чеци ачеле | сарчинѣ гре-
ле. ши веници поносици. еи
ръсп8нд8 нои веним дела ѡ-
мени ботеѕаци ӂ н8меле тъ8.
ꙗръ еи фак8 вое тр8п8л8и се8.
де гржмъдеск8 пъкате пре пъ-
кате. де съ сп8ркж к8 реле л8-
кр8ре. прѣ-юбире. ши клеве-
теск8. ши мънт8 оүнии кътрь
альцї. к8 ф8рт8шаг8ре. ши к8
к8рвїе. ши к8 ѕавистїи. ши-
шь варсъ сънџеле. ши-съ грь-
битори ӂ фьръ-де-леџи. ши
калкь пор8нка та. ши тоате
л8кр8рела съ сп8ркж. кр8че ѡ
цинь ӂ мъниле сале ꙗръ дин
рѡст8л лор8 грьещꙗ дїавол8л.
ꙗръ свнт8л ботеѕ8л н8-л пъ-
ѕеск8. ши праѕничеле свнте але
тале, ши а шапте ѕї свнта д8-
24. минакь еи н8 ѡ пъѕеск8. ши |

cătrâ ei și ḑise: De unde vé-
niți, îngerïi mei, de aduceți
acele sarciné grele și veniți
ponosiți? Ei răspundu: Noi
venim dela omeni botezați în
numele tău, ĭară ei facu voe
trupului seu de grâmădescu
păcate pre păcate, de să spur-
câ cu rele lucrure: pré-ĭubi-
re, și clevetescu, și măntu unii
cătră alăți, cu furtușagure și
cu curvie și cu zavistii, și-șŭ
varsă săngele, și-sŭ grăbitori
în fără-de-legi, și calcă porunca
ta, și toate lucrurelĭa să spurcâ;
cruce o țină în mănile sale,
ĭară din rostul loru grăeștia
diavolul, ĭară svăntul boteḑul
nu-l păzescu și praznicele svin-
te ale tale, și a șapte ḑi svănta
Duminĭacă ei nu o păzescu. Și

на срѣтенїе имь, и бысть гласъ къ нымь глаголїе: ѡть коүдоү прїидосте, аггелы мои, носеще теш'ка брѣмена? Ѡни же глаголаше: мы прїидохомь ѡть ѡнѣхь нарицающїихь име твоіе, пльти оүгодиꙗ твореще и прикладающе грѣхь кь грѣхꙋ и ниединое молитвы чистимь срьдцемь не сьтвор'ше; что бо потрѣба намь слоүжить таковымь грѣшникомь? И рече Господь: идѣте, не прѣстающе, слоүжити имь, дои'дѣже ѡбратеть се и покають се, и прїидоуть къ мнѣ, и азь тогда соүждꙋ имь.

Видите оүбо, сынове чловѣчьсцїи, ꙗко вьса дѣла чловѣчьская на земли аггелы вьзносеть на небеса прѣдь Бога, любо добраа,

[ḑise Dumneḑeŭ: Duceţi-vă, fără încetare, de le slujiţĭ lor pînă ce se vor întórce şi se vor pocăi şi vor veni la mine, şi atuncĭ eŭ îĭ voĭu judeca.—Vedeţĭ dară, fiĭ omenescĭ, că tóte faptele ómenilor de pe pămînt îngeriĭ le duc în cer de'naintea luĭ Dumneḑeŭ, fie cele bune, fie cele rele; şi sciind acésta, nu încetaţi de a lăuda pe Dumneḑeŭ. Căcĭ ĭată eŭ, Pavel, am fost în Duhul sfânt şi am veḑut acestea. Şi la întrebarea mea, îngerul ce mĕ purta îmĭ ḑise: Urméză după mine, Pavele, de'ţĭ voĭu arăta locaşul sfinţilor şi veĭ cunósce locaşul celor drepţĭ, unde sînt duse sufletele celor drepţĭ. Şi veḑuĭ acolo bunătăţĭ nepovestite. Şi apoĭ ne-am pogorît sub pămînt, unde este întunerecul şi ĭadul, şi aci mĭ-a arătat sufletele păcătoşilor şi locaşul unde ele sînt duse. Şi ĭarăşĭ am mers sus la tăriă, unde veḑurăm pe Satana cu îngeriĭ luĭ, cu puterile şi cu maĭ mariĭ luĭ; şi eraŭ aci lupte şi rescóle, vrênd reŭ unul altuĭa; şi eraŭ sufletele cele pizmaşe, clevetitóre, desfrânate şi mănióse; şi'n fruntea lor eraŭ sufletele cele viclene, carĭ intră în inimele puternicilor de'ĭ aţîţă la mórtea unul altuĭa. Şi am întrebat eŭ pe înger: Cine sînt aceştiĭa? Şi-mĭ ḑise îngerul: Sînt stăpîniĭ pămîntescĭ şi domniĭ lumiĭ aceşteĭa; sînt ceĭ ce se trimit asupra sufletelor ómenilor necredincĭoşĭ în cĭasul morţiĭ, căcĭ n'aŭ avut credinţă în Dumneḑeŭ, n'aŭ avut nădejde în Dumneḑeŭ, nicĭ în numele luĭ. Şi căutaĭ spre cer, şi vĕḑuĭ acolo alţĭ îngerĭ, ale cărora feţe luminaŭ ca sórele, şi eraŭ încinşĭ cu brâne de aur, şi eraŭ fórte cinsteşĭ în haĭnele lor, şi era scris numele]

любо ѕлаа; да вѣдоущие сїи вьса, беспрѣстани благословите Господа. Аз' же Пав'ль, бывь вь доусѣ светѣ и сїа видѣхь. Пакы же отвѣщавь аггель водеи ме, и рече ми: послѣдоуи ми, Павле, и покажоу ти мѣсто светыхь, и познаеши мѣсто правед'ныхь, идѣже носимїи соуть доуше праведныхь. И видѣхомь тоу неиз'речен'ные доброти, и пакы сьнидоховѣ вь пωдземльные, идѣже тма есть и адь. И тоу показа ми доуше грѣшныхь, и вь кое мѣсто носеть

де ꙋнде вѣници ꙟџерїи мей
23. де адꙋчеци ачеле | сарчинѣ гре-
ле. ши веници поносици. еи
рѫспꙋндꙋ нои веним дела ѡ-
мени ботезаци ꙟ нꙋмеле тѫꙋ.
ꙗрѫ еи факꙋ вое трꙋпꙋлꙋи сеꙋ.
де грѫмѫдескꙋ пѫкате пре пѫ-
кате. де сѫ спꙋркѫ кꙋ реле лꙋ-
крꙋре. прѣ-юбире. ши клеве-
тескꙋ. ши мѫнтꙋ оунии кѫтрѣ
альцї. кꙋ фꙋртꙋшагꙋре. ши кꙋ
кꙋрвїе. ши кꙋ ꙁавистїи. ши-
шь варсѫ сѫнџеле. ши-сѫ грь-
битори ꙟ фьрѫ-де-леџи. ши
калкь порꙋнка та. ши тоате
лꙋкрꙋрела сѫ спꙋркѫ. крꙋче ѡ
цинь ꙟ мѫниле сале ꙗрѫ дин
рѡстꙋл лорꙋ грьещѧ дїаволꙋл.
ꙗрѫ свнтꙋл ботезꙋл нꙋ-л пѫ-
ꙁескꙋ. ши праꙁничеле свнте але
тале, ши а шапте ꙋї свнта дꙋ-
24. минакь еи нꙋ ѡ пѫꙁескꙋ. ши |

cătrâ ei şi ḑise: I
niţi, îngerii mei,
acele sarciné grel
ponosiţi? Ei răsp
venim dela omeni
numele tău, ĭară
trupului seu de
păcate pre păcate,
câ cu rele lucrur
re, şi clevetescu, ş
cătrâ alăţi, cu fu
cu curvie şi cu z
varsă săngele, şi-
în fără-de-legi, şi c
ta, şi toate lucrure
cruce o ţină în
ĭară din rostul l
diavolul, ĭară sv
nu-l păzescu şi pr
te ale tale, şi a şa
Duminĭacă ei nu

на срѣтенїе имь, и бысть гласъ къ нымь глаголе:
прїидосте, аггелы мои, носеще теш'ка брѣмена? Ѿ
лаше: мы прїидохомь ѿть ѡнѣхь нарицающїихь им
оугодиѩ твореще и прикладающе грѣхь кь грѣх
молитвы чистимь срьдцемь не сьтвор'ше; что ко
слоужить таковымь грѣшникомь? И рече Господ
прѣстающе, слоужити имь, дон'дѣже ѡбратеть се
и прїидоуть къ мнѣ, и азь тогда со... им
Видите оубо, сынове чловѣч
на ꙁемли аггелы вьꙁносет

лꙋ хс. пре еи. ши ера ꙟ тоа-
тъ фрꙋмсеце ши милоши. ши
ꙟтребаю ꙟџерꙋл. че ꙟџерї синтꙋ
ачеще. ши-ми ръспꙋнсь ꙟџе-
рꙋл ши зисе. ачеще синтꙋ ꙟ-
џерїи ѡаменилѡр дирепци. ши
зиш кътрь ꙟџерꙋ. тоцї дерепцїи
ши пъкътошїи. щиꙋ-се кындꙋ
морꙋ. ши-ми ѕїсе ꙟџерꙋл каꙋ-
ть пре пьмъньтꙋ. шї кътаю
шї вьѕꙋю тоатъ лꙋме. ши фꙋ
ка ѡ нимика. ши зисе ꙟџерꙋл
чела че мь пꙋрта. аколо есте
мърїае. ши ювирѣ ѡменилор
чеа дешарта. ши вьѕꙋю оуꙟ
нꙋѡрꙋ де фокꙋ преспрѣ тотꙋ
пьмънтꙋл. ши ѕїшꙋ че ѧсте
25. доамне ачела. ши| ши(*sic*)-ми
зисе ꙟџерꙋл. ачела нꙋѡр де
фокꙋ ѧстѣ а ѡменилѡр невꙋни.

lu Hs. pre ei, și era în toată frâ*m*sețe și miloși. Și în*t*rebaĭu îngeru*l*: ce îngeri sintu acește? Și-m*i* răspunsă îngeru*l* și ḑise: Acește sintu îngerii oamenilo*r* direpți. Și ḑiș că*t*ră îngeru: Toți dereptii și păcătoșii știu-se căndu moru? Și-mi ḑise îngeru*l*: Caută pre pămănătu. Și căutaĭu, și văḑuĭu toată lume, și fu ca o nimica. Și ḑis*e* îngeru*l* cela ce m*ă* pu*r*ta: Acolo este măriae și ĭubiré omenilo*r* ceĭa deșa*r*ta. Și văḑuĭu uĭn nu*o*ru de focu presp*ré* totu pământu*l*, și ḑișu: Ce ĭaste, Doamne, acela? Ș*i*-mi ḑis*e* îngeru*l*: Acela nuo*r* de focu ĭasté

се. И пакы идоховѣ въ пѡднебеснаа на тврьдь, и тоу оуѕрѣховѣ сотонꙋ, и аггелы его, и власти и старѣишины его. И бѣꙗхоу враны и ѡпльченїа, дроугь дроугꙋ завидеще, и бѣхꙋ тоу доуси завистливи, клеветливїи и блоудны и напраснивїи, и тоу бѣхꙋ дрьжателїе лоукавїи доуси, вьлазеще вь срьдца властемь, да оубиіеть дроугь дроуга. И вьпросихь аггела: кто сїи соуть? И рече ми аггель: се соуть властелїе земльны и кнезы мира сего, сїи соуть послаіемыи по доуше невѣрныихъ чловѣкь вь врѣме съмрьти, не іеше бо вѣры Богꙋ, ни оуповаше на Бога, ни на име іего. И възрѣхь на небо, и видѣхь инїи аггелы, их' же лица свьтѣхꙋ се ꙗко сльнце, и поꙗсани поꙗси златими, имоуще почьсть великоу на ризахь своихь, и написано бѣше име божїе на ныхь, испльнь

чеѫ че се местекь ши сь ꙟ-
преȣнѫ ꙟ рȣгьчюнѣ периџилѡр.
еȣ плѫншȣ ши ѕишȣ кьтрѫ
ꙟџероу. вою сѫ вьѕȣ сȣфлетеле
ѡамениѡр, дирепьцилорȣ ши
а пѫкѫтошилорȣ. ꙟ че кипȣ
асȣ дин ачаста лȣме. шї-ми
рѫспȣнсѫ ꙟџерȣл ши-ми ѕисе.
каȣтѫ ꙟ џосȣ ши кѫȣтаю ꙟ
џосȣ пре пьмѫнтȣ. ши вьѕȣю
ȣ. ѡмȣ мȣриндȣ. ши-ми ѕисе
ꙟџерȣл. ачела астѣ ди дерептȣ.
ши кьȣтаю ши вѫѕȣю фаптеле
лȣи че-ȣ фѫкȣтȣ ꙟ нȣмеле лȣ
дȣмнеѕеȣ*) ꙟ тоатѫ вїаца са
чеѫ че-ȣ висȣ пре пѫмѫнтȣ.
26. шї тоате фа|птеле ста ꙟнаин-
те лȣи ꙟн ачела час. ши вь-
ѕȣю кѫ ꙟ фапте бȣне кȣ сѫ-
врьшитȣ. ши ш'аȣ фькȣтȣ ѡ-
дихнале сȣфлетȣлȣи сьȣ. ши кȣ
юбїре ши кȣ дȣлчацѫ. ꙟнаин-

a omenilor nebuni, ceĭa ce se mestecă şi să împreună în rugăcĭuné periţilor. Eu plânşu şi ḑişu cătrâ îngeru: Voĭu să văḑu sufletele oamenilor, direpăţiloru şi a păcâtoşiloru, în ce chipu ĭasu din acasta lume. Şi-mi răspunsâ îngerul şi-mi ḑise: Cautâ în g'osu. Şi căutaĭu în g'osu pre pămăntu, şi văḑuĭu u omu murindu. Şi-mi ḑise îngerul: Acela ĭasté di dereptu. Şi căutaĭu, şi văḑuĭu faptele lui ce-u făcutu în numele lu Dumneḑeu, în toatâ viaţa sa ceĭa ce-u visu pre pâmântu; şi toate faptele sta înainte lui în acela éas, şi văḑuĭu câ în fapte bune cu săvrăşitu, şi ş'au făcutu odihnĭale sufletu-

*) Aci maĭ era scris o dată: фапте, şi apoĭ şters.

ѡ҆сеѥ красоти и милости. И въпросихъ аггела: которїи сы соуть? И ѡтвѣщавь рече ми: сїи соуть аггелы праведныхъ чловѣкь. И рѣхъ емоу: вьси ли праведници и грѣшници знають се, егда оумирають? И рече ми аггель: зри на землю! И видѣхъ в'сь мирь, и бѣаше прѣдь мною ни вь что же. И рѣхъ аггелоу водещомоу ме: се ли есть величьство чловѣче вьсоуїе метȣще се? И оузрѣхъ ѡблакь ѡгньнь, распрострьть надь вьсѣмь миромь И рѣхъ: что се есть, Господи? И рече ми: се есть безаконїе смѣшено сѫ молитвами грѣшныхъ чловѣкь. Аз' же вьсплакахь се и рекохь кь аггелȣ: хотѣл' быхь видѣти доуше правед'ныхь

те-и ста ꙟџерѹл, лѹ дѹмнезеѹ.
ши депреѹнъ кѹ ꙟџерии дръ-
чещи. ши къѹтаръ тоате фап-
теле ѡмѹлѹи. ши де челе ре-
ла нѹ афларъ немикъ ла елѹ.
ши възѹю ѡмѹл къ кѹ тоа-
тъ дѹлчаца ꙟџерїи сокотиа
ши пъзїе сѹфлетѹл лѹи пънъ
кѫндѹ-л лѹаръ ди трѹпѹ. ши
де треи ѡрї гръиръ лѹи. сѹ-
флє[те] кѹноще-цї трѹпѹл тъѹ
де аи ешит. достоникь ещї.
ши ꙗръ те вери ꙟторче ꙟ
трѹпѹл тъѹ ла зѹа де ꙟвїере.
де сь прїимещи че ци е гь-
27. титъ кѹ | тоцїи дїрепцїи. ши
лѹаръ сѹфлетѹл дї трѹпѹ. ши-л
съртаръ ши съ кѹноскѹръ. ши
зїсеръ сѹфлетѹлѹи рѹгатѹ-не-и.
дѹп'ачеа аи фькѹтѹ воа лѹ
дѹмнезеѹ прѣ пъмѫнтѹ. ши
венїиа. ꙟџерѹл ши пъзиа пре
пьмѫнтѹ ꙟ тоате зиле. ши

lui său; şi cu ĭubire şi cu
du*l*éaţâ înainte-i sta îngeru*l*
lu Dumneḑeu şi depreună cu
îngerii drăceşti; şi căut*a*rā
toate faptele omului, şi de cele
relĭa nu aflară nemică la elu.
Şi văḑuĭu omu*l* că cu toată
du*l*éaţ*a* îngerii socotiĭa şi pă-
zie suflet*ul* lui, până căndu-*l*
luară di *t*rupu; şi de *t*rei ori
grâiră lui: Sufl*ete*, c*u*noşte-ţi
trupu*l* tău de ai eş*it*, dost*o*-
nicŭ eşti şi ĭară te veri în-
to*r*ce în *t*rupu*l* tău la ḑua
de înviere, de să priimeşti
ce ţi e gătitŭ cu toţii direp-
ţii. Şi luară suflet*ul* di *t*rupu,
şi-*l* sărutară şi să cunoscură,
şi ḑiseră sufletului: Rugatu-
ne-i, dup'aceĭa ai făcutu vo*ĭa*
lu Dumneḑeu pré pământu,
şi veniiĭa îngeru*l* şi păḑiĭa pre

и грѣшниҳь чловѣкь, кымь ѡбразомь исходеть ѡть мира сего? И ѡтвѣщавь аггель, и рече ми: възри долоу! И възрѣхь долоу. И видѣхь чловѣка оумирающа. И рече ми аггель: се праведникь бѣ. И възрѣвь, и видѣхь дѣла его, еже сьтвори за име божїе вь в'сѣмь житїи своемь, іеже пожить, и вьсѧ прѣдсташе прѣдь нимь вь ть часъ. И видѣхь юже скон'чав'ша се, и ѡбрѣте покои и дрьзновенїе. И прѣдсташе блази аггелы коупно же и злы, и видѣше и ꙗкоже и вьсе чловѣкы: злы же не ѡбрѣтоше мѣста вь нїемь. И видѣше іе чловѣкь вьсе. Блази же аггелы бьзеше доушоу его, и бѣхоу хранеще ю, дон'дѣже изыде ѡть тѣлесе,

ȣисе ꙟџерȣл. Бȣкȣрѫ-те сȣфлете
кѫ еȣ мъ бȣкȣрȣ де тине кѫ
аи фѫкȣт воа лȣ дȣмнеȣеȣ пъ-
нѫ а[и] вис пре пъ[мъ]нтȣ.
еȣ амȣ дȣче фапте бȣне ꙟ
тоѡте ȣїле кътрѫ хс. аша ꙗ-
ръ еші дхȣл сфнтȣ ꙟ тъмпи-
наре сȣфлетȣлȣи ши ȣисе лȣи
сȣфлете съ нȣ те чюдеши не-
че съ те свиеши. кѫ верї мер-
џе ꙟ локȣль чела че н'аи маи
въȣȣть нече диниѡаръ аша. шї
28. фи-ци-воюеȣ ꙟтр'аџȣторю, | къ
амъ афлат еȣ ꙟтрȣ тине ѡ-
дїхънелъ кътъ амъ фостȣ ꙟ-
трȣ тине. дхȣл сфнтъ мерџе
ꙟнаинте соуфлетȣлȣи. ꙟ черȣ.
ꙗрѫ ꙟтрȣ дхȣл сȣсь еи ста
драчїи де департе ши съ тън-
гȣиа ши гръиа. ѡ кȣ кътѫ
славѫ те-и сподобитȣ сȣфлете
кȣ адевърȣ кь фȣџїаи де нои.
шї дека ꙟтрѫ сȣфлетȣл пре
порта черȣлюи. ꙟ лъȣтрȣ кȣ

pămăntu în toate ḑile. Şi ḑi*se*
îngeru*l:* Bucură-te, suflete, că
eu mă bucur*u* de tine, *că*
ai făcu*t* voĭa lu Dumneḑeu
pănă a*i* vi*s* pre pă*m*ăntu: eu
amu duce (?) fapte bune în
toote ḑile cătră Hs. Aşa ĭară
eşi D*u*hu*l* sf*ă*ntu în tămpi-
nare sufletului şi ḑi*se* lui:
Suflete, să nu te cĭudeşti, ne*ce*
să te svieşti, că veri merge
în loc*u*lŭ cela ce n'ai mai
vă*ḑ*utŭ ne*ce* dinioară aşa, şi
fi-*ţi*-voĭu eu în*t*r'ag'utorĭu, că
amŭ afla*t* eu în*t*ru tine odi-
hănelă cătŭ amŭ fostu în*t*ru
tine. D*u*hu*l* sf*ă*ntŭ me*r*ge îna-
ite sufletului în ceru, ĭară în*t*ru
D*u*hu*l* susŭ ei sta dracii de de-
parte, şi *să* tănguĭa şi grăiĭa:
O, cu cătă slavă te-i spo*do*bitu,
suflete! cu adevăru că fugiĭai
de noi. Şi deca în*t*ră suflet*ul*
pre porta cerulĭui în lăutru,

и три кратїи рекоше ѥи: доуше, позна̀и тѣло свое, ѿноудȣ же изыде, достоить бо ти пакы въ тѣло твоѥ въꙁвратити се вь дьнь въскрьсенїа, да въспрїимеши оуготован'нꙋа съ вьсѣми праведными. И въсприѥм'ше доушȣ тоу ѿть тѣла, и целоваше ю ꙗко ꙁнаема соуща и рѣше еи: молим' ти се, понеже ѥси сътворила волю божїю соущїи на ꙁемли. И прїиде аггель хранивї ю на ꙁемли по в'се дьни, и рече ѥи: радоуи се, доуше, аꙁ' бо радоую се ѡ тебѣ, ꙗко сътворїи волю божїю, живоущїи на ꙁемли, аꙁ' бо по вьсе дьни въꙁношахь дѣла твоꙗ блага кь Богȣ. Также же и доухь изыде на срѣтенїе ѥе и глагола еи: доуше, не сьмоущаи

търіе ӡисе ши к8 глас маре
рьспѹнсе лор8 ши ѕисе аша. де
ѡкьржле воастре ф8џию е8. ши
к8 пѹтере ши сила л8 хс мъ
ѫгрьдию. аша мж п8рть ѫџа-
р8л ши-ми арьтъ. де сх щици
тоци къ н8 ласъ д8мнеѕе8 шер-
бии, ши сл8џиле сале ѫ по-
носл8л некѹрацилѡр. чела че
сл8жаще л8 д8млеӡе8 (*sic*) де-
29. ре|пт8 с8флет8л се8 ѫ тоате
ѕилеле віеціеи сале. ачеѧ сп8ю
воаѡ фрации меи прѣ-юбици.
аша шї вои съ аржтацї л8кр8ре
б8не. дестоиничи сь фици ѫ-
пжръціе чер8л8и*) п8неци ѫ-
тр'ънимиле воастре фрика л8
д8мнеӡе8. нѹ де негъндире ши
де лене воастрж съ пердеци
д8лчаца че-8 гьтит воаѡ дом-

cu tărie z*ise* şi cu glas mare
răspu*n*se loru şi ḑ*ise* aşa:
De ocărâle voas*t*re fugiiu eu
şi cu put*ere* şi sila lu Hs.
mă îngrădiiu.—Aşa mâ pu*r*tà
îngiarul şi-mi arătă, de *să*
ştiţi toţi că nu la*să* Dumne-
ḑeu şe*r*bii şi slugile sale în
ponoslu*l* necuraţilo*r*, cela ce
slujaşte lu Dumlezeu dereptu
sufletu*l* seu în toate ḑilele
vieţiei sale. Aceia spuiu voao,
fraţii mei pr*é*-iubi*ţi*; aşa şi
voi să arâtaţi lucrure bune,
desto*i*ni*ci* să f*i*ţi înpârăţie ce-
rului. Puneţi într'ănimile voa-
s*t*re frica lu Dumneze*u*, nu
de negăndire şi de lene voa-
strâ să p*e*rdeţi dulćaţa ce-u

*) D'asupra lui -р8- scris cu aceiaşi mână ю pentru a se puté citi şi: черюл8и.

се ни оусоумни се, нь пріиди на мѣсто, егоже не видѣ николиже, боуд8 ти и аӡь помощникь, ѡбрѣтох' бо и аӡь вь тебѣ покои, елико врѣме быхь вь тебѣ. И доухь идѣше прѣдь ніею на небеса. Вьӡдоушни же бѣсы, далече стоіеще, рыдахоу глаголюще: ѡ каковѣи славѣ сподобила се іеси, доуше, по истинѣ иӡ'бѣже ѡть нась! Іегда же бысть вьноутрь врать небесныхь крѣп'чаишимь гласомь ѡтвѣщаеи рече: кьӡны ваше иӡ'бѣгль есмь, Христа моего силою ѡграждаема.

Сіе скаӡа ми аггель водеи ме. Да вѣсте, ꙗко не ѡставить Господь рабь своихь вь поношеніе нечьстивомоу, иже искрьно ра-

нȣа ностръȣ Іс. Хс. ачелȣѧ е слава ши ꙟпъръціє ши цинȣтȣлȣ кȣ татълȣ ши кȣ дхȣл сфнтȣ де акȣм. ши пȣрȣрѣ ꙟ векȣ :— адевърȣ :—

gàtit voao Domnul nostru Is. Hs., aceluĭa e slava şi înpâ-răţie şi ţinutulu cu Tatălu şi cu Duhul sfăntu de acum şi pururé în vecu, adevăru.

ботающїихъ емȣ вьсе дьни живота своего. Сїа сказахъ вамь, чеда моꙗ вьзлюблıен'наа, да и вы покажете плоди достоины небеснаго царствїа, и вьложить Богь страхь вь срьдца наша, да не небрѣженıемъ и лѣностїю погоубимь оуготован'наа намь благаа ѿть Господа нашего Іус. Христа, ıемоуже слава и дрьжава сь ѿцемь и светымь доухѡмь и нынѣ и присно и вь вѣкы вѣкѡмь аминь.

NOTANDA

---

1. finalul *u* intreg: мȣнческȣ (22), гонескȣ (22), хȣлескȣ (22), ȣчигȣ (22), скȣспескȣ (22), пльнгȣ (22), фльмѫнꙅескȣ (22), ꙟблѫндȣ (22), мергȣ (21, 23 de 2 orĭ), дȣкȣ (21, 22, 23 de 2 orĭ), сфѫнтȣ, свѫнтȣ, (21, 22, 23, 30), лорȣ, лѡрȣ (21, 23 de 2 orĭ, 24, 29), рѫспȣндȣ (22, 24), лѫсатȣ (22), дерептȣ (22, 30), кѫндȣ, кьндȣ (22, 25), мирѫмȣ (23), тотȣ (25), тȣтȣрорȣ (23), слȣжескȣ (23), грѫмѫдескȣ (24), клеветескȣ (24), пѫꙅескȣ (24 de 2 orĭ), ꙟѱерȣ (25, 26), морȣ (25), черȣ (29), мȣриндȣ (26), кипȣ (26), деренꙑцилорȣ (26), пѫкѫтошилорȣ (26), вьвȣ (26), фокȣ (25, 26), нȣѡрȣ (25), сподобитȣ (29), ѱосȣ (26 de 2 orĭ), адевърȣ (29, 30), ѡмȣ (26), ѡменилѡрȣ (21), фькȣтȣ, фѫкȣтȣ (26, 27, 28), висȣ (26), сьврьшитȣ (27), елȣ (27), ȣншȣ (25, 26), плѫншȣ (26), векȣ (30), трȣпȣ (27, 28), фостȣ (29), мѫнтȣ (24), татьлȣ (30), цинȣтȣлȣ (30), пьмѫнтȣ, пѫмѫнтȣ, пѫмѫнтȣ, пѫмѫнтȣ, пьмѫнтȣ (22, 25, 26 de 2 orĭ, 28 de 2 orĭ), асȣ (26), сѫнтȣ, синтȣ (22, 23, 25 de 2 orĭ);

finalul *u* scris d'asupra șiruluĭ: факȣ (24), фѫкȣтȣ (26), гласȣ (23), бȣкȣрȣ (28), венимȣ (22), cfr. maĭ sus p. 369 No 1:

frasa cu *u* întreg maĭ de multe orĭ: еȣ плѫншȣ ши ȣншȣ кътрѫ ꙟѱероу вою сѫ вьвȣ (26), кьȣтаю ꙟ ѱосȣ пре пьмѫнтȣ ши вьвȣю ȣ ѡмȣ мȣриндȣ (26) etc.;

dar şi *u* jumătăţit în ъ saŭ ь: вѫвѹтъ (28), локѹлъ (28), свсь (29), кѫтѫ (29)=*cătă*, сфѫнтѫ (29)=*sfăntă*, амѫ (29 de 2 orĭ), цинь (24), достоникь (27).

2. ⱥ întrebuinţat ca vocală nasală: оуⱥ [нѹѡрѹ] (25); vocalisat cu desăvîrşire: ѹ [ѡмѹ] (26), ⱥнаинте (29), лъѹтрѹ (29), ди [трѹпѹ] (27, 28); trecut în н: дин [ачаста] (26), ⱥн [ачела] (27), дин [рѡстѹл] (24)...

3. confusiunea între *o* şi *u*: тѹтѹрѹрѹ şi тѹтѹрорѹ (23); *o* pentru *oa*: динишрь (23, dar 28: динишарѫ), порта (29), кѹноще (27), тѡте (21), ѡменилѡрѹ, ѡменилор (21, 23, 25, 26, dar 25, 26: ѡаменилѡр), ѡменїи (23), ⱥторче (27);

oa pentru *o*: воаѫ (22, dar 28 de 2 orĭ: воѫ);

oo pentru *oa*: тоѡте (28).

4. есте (25, şi tot acolo: асте), фрѫмсеце (24), челе (27), ачеле (23, dar 21: ачѣле), грьеща (24, dar 21: грѫаще), греле (24), реле (24), рела (27), лене (30), ⱥвїере (27), мерџе (28, 29), пѹтере (29);

ѡдїхнелѫ (29, dar 27: ѡдїхнале), векѹ (30), дека (21, 29); [дѹлчаца] ме (23);

cfr. pentru tóte aceste maĭ sus p. 371 No. 5.

5. ⱥкинѣ (23, dar 21: ⱥкине), сарчинѣ (24, dar 21: сарчине), астѣ (26 de 2 orĭ, dar 25: асте), ѹисѣ (23, şi tot acolo: ѹисе), грьеща (24, dar 21: грѫаще), лѹкрѹрела (24, dar 21: лѹкрѹреле), дѣ [ешпрѣ] (21), тоатѣ [часѹриле] (21, dar 22, 23: тоате часѹриле), ѡрашѣ (22), прѣ [пѫмѫнтѹ] (28, şi tot acolo: пре пѫмѫнтѹ), рела (27, dar 24: реле), преспрѣ (25);

аши (22), [спре] аи (22, şi tot acolo: еи):

дерѣптѹ (22, pe aĭurĭ: дерептѹ), дѹминакь (24), вѣници (23, pe aĭurĭ: вениџи), ⱥџарѹа (29)...

cfr. maĭ sus p. 371 No. 6.

6. ѫ trecut în *e* după ц: [тоатѫ] фрѫмсеце (25), cfr. p. 373 No. 11, p. 200 No. 42.

7. се-ȣ сьвршитȣ (27), че-ȣ фъкȣтȣ (26), че-ȣ гътит (30), че-ȣ висȣ (26), те-и сподобитȣ (29), рȣгатȣ-не-и (28), cfr. p. 373 No. 16.

8. alte particularitățĭ vocalice:
мънтȣ (24)=*mințesc*:
черȣлȣи și черюлȣи (30);
пердеци (30), мен (21, 23 etc.) fără *-ic-*;
синтȣ (25 de 2 orĭ) și сънтȣ (22, 23), cfr. p. 373 No. 10;
скȣепескȣ (22);
дирепци (25) și дерепції (25);
мъниле (24) fără *-i-*;
нȣwрȣ (25), нȣwр (26), cfr. p. 374 No. 17;
ачеще (25 de 2 orĭ)=*aceștĭ*, cfr. p. 373 No. 9;
ши-шь [варсъ] (24);
мъріае (25)=*măria*, cfr. p. 373 No. 8;
слȣжаще (29);
wкьржле (29);
юшоаре (21);
ѕȣа (21, 22, 27).

9. -люи pentru -лȣи: черȣлюи (29), cfr. maĭ sus p. 375 No. 18.

10. confusiune perpetuă între ѕ (=*dz*) și ȥ (=*z*), fiind scris alăturĭ: ȥисе și ѕисе (29), пъȥіе (27) și пъѕина (28), ботеѕȣа și ботеȥаци (24) etc., cfr. p. 375 No. 19.

11. alte particularitățĭ consonantice:
дȣмлеȥеȣ (29), probabilmente numaĭ prin eróre grafică;
џосȣ (26 de 2 orĭ), аџȣторю (28), cfr. p. 375 No. 20;
вери [вени] (22), верї [мерџе] (28), вери [ꙟторче] (27);
ȣчигȣ (22).

12. *să*=lat. *sunt:* ши-съ грьбитори (24).

13. articolul *al*: праȥничеле свинте але тале (24), dar numaĭ *a* pentru *aĭ*: [ꙟџерїи] а бьрбацилwр ши а мȣерилwр (21), pentru

al: нꙋѡр де фокꙋ ѫстѣ а ѡменилѡр (26), pentru *ale*: [сꙋфлетеле] диреньцилорꙋ ши а пъкѫтошилорꙋ (26);
а шапте [ꙋї] (24), fără amplificativul *-a*.

14. adjectivul post- și pre-articulat în construcțiune cu substantivul post-articulat: ѭбирѣ ѡменилор чеа дешартъ (25);
pentru фїи меи чеѫ преюбїцїи (23), cfr. maĭ jos No. 20.

15. dupla post-articulare în construcțiunea substantivuluĭ cu adjectivul: свѫнтꙋл котеꙋꙋл (24), тоцїи дїренцїи (28), cfr. maĭ sus p. 376 No. 27;
pentru свѫнтꙋл нꙋмеле тъꙋ, cfr. p. 131 No. 18, p. 376 No. 27.

16. adjectiv nearticulat de'naintea substantivuluĭ articulat: сфѫнтꙋ кꙋвьнтꙋл [тьꙋ] (22), unde însă scriitorul a putut să uite de a pune un л d'asupra luĭ ꙋ.

17. genitivo-dativ femeesc cu *-iei*: лꙋмїеи (22), вїецїеи (30).

18. лꙋ христос (25, 29), лꙋ дꙋмнеꙋеꙋ (26, 27, 28 etc).

19. pluralul cu *-ure*: фꙋртꙋшагꙋре (24), дарꙋре (21), лꙋкрꙋре (24, 30), лꙋкрꙋреле (21), лꙋкрꙋрелѫ (24), dar: часꙋриле (21, 22, 23).

20. nearticulare:
după *tot*: тоатѫ лꙋме (25), тоатъ фрѫмсеце (25), тѡте ꙋїле, тоѡте ꙋїле, тоате ꙋиле (21, 28 de 2 orĭ), dar: тоате часꙋриле (21, 22, 23), тоате ꙋилеле вїецїеи (30) etc.;
în construcțiunea substantivuluĭ cu genitivul și cu posesivul: ръбдаре лор (23), фїи меи (23), тимъпинаре лѡрꙋ (23), тъмпинаре сꙋфлетꙋлꙋи (28), вое трꙋпꙋлꙋи (24), ѧпъръцие та (22), лене волстрѫ (30), cfr. maĭ sus p. 377 No. 31;
[дестоиничи сь фици] ѧпѫръцїе черꙋлꙋи (30);
ꙋꙋа ши нѡапте (21, 22).

21. pronume personal pleonastic: еи ста драчїи (29), крꙋче ѡ цинь (24), котеꙋꙋл нꙋ-л пъѯескꙋ (24) etc.

22. perfectul simplu arcaic: еѕ плѫнишѕ ши ѕишѕ (26), ѕиш, ѕїшѕ (25 de 2 orĭ).

23. perfectul compus arcaic: [чеа че]-ѕ висѕ (26), ан вис (28), cfr. p. 377 No. 35.

24. imperativul negativ arcaic: нѕ лъсаре [пре еи] (23).

25. *-iĭa* la imperfectul verbelor cu *-ire*: сокотиа (27), пъѕиа (28), тъngѕиа (29), гръиа (29), фѕџїали (29);
-iĭĭa: венїиа, cfr. p. 372 No. 8;
-ĭe: пъѕїе (27).

26. нои сем (22), вои сеци (23), cfr. p. 378 No. 41.

27. pleonasticul *ḑise*: ръспѕнсе лорѕ ши ѕисе (29), ръспѕнсъ ҂џерѕл ши-ми ѕисе (26), ръспѕнсь ҂џерѕл ши ѕисе (25), cfr. p. 379 No. 47.

28. е=‹ĭară›: е дѕхѕл свънтѕ асе (21)=în contextul slavic: изыде же доухь, adecă е=же.

29. *nu* cu sensul lat. *ne*: нѕ де негъндире ши де лене воастръ съ пердеци (30)=în contextul slavic: да не . . .

30. *de* cu sens partitiv: де челе рела (27);
ачела асте ди (?) дерептѕ (26)=în contextul slavic: се праведникь бѣ.

31. *de*=‹ca›: де сь прїимеции (27)...

32. construcţiunea incorporativă: фи-ци-вою еѕ (28), рѕгатѕ-не-и (28).

33. construcţiunea metatetică: циѕ-се [кьндѕ морѕ] (25)...

34. еѕ амѕ дѕче (28)=?
аша прѣ пре пьмънтѕ (22)=?

35. pentru fraseologiă: вьѕѕю w м ѕ л къ кѕ тоатъ дѕлчаца ҂џерїи сокwтиа ши пъѕїе сѕфлетѕл л ѕ и (27)=veḑuĭu că îngeriĭ cu tótă dulcéţa socotĭa şi păzĭa sufletul *omuluĭ.*›

36. *a se svii*=actualul *sfii* şi chĭar *sii*: съ те свиещи (28)= în contextul slavic: оусоумни се, cfr. t. 1, p. 303 No. 171.

37. *a se ciudi*=‘a se mira›: съ нȣ те чюдещи (28)= paleo-sl. чоудити-сѧ ‘mirari›, totuşĭ în contextul slavic: не смоущали се=‘nu te turbura›.

38. преспрѣ=actualul *peste*, cfr. t. 1, p. 111 nota 2, p. 114, p. 296 No. 136.

39. *măgură*: ꙟ пȣстїе ши ꙟ мъгȣри ши ꙟ пещери (22), cfr. t. 1, p. 288 No. 105.

40. цинȣтȣлȣ (30)=‘putere›=literalmente din contextul slavic дрьжава ‘*tenere*›, cfr. totuşĭ p. 166 No. 75.

41. поносици (24)=‘ruşinaţĭ›, поносȣл (29)=‘ruşine›, paleo-sl. поносити, поносъ, ĭar pentru -л- cfr. paleo-sl. поносливъ.

42. ш е р б и и ши слȣџиле (29)=în contextul slavic numaĭ рабь.

43. ѡдїхънелъ (29), ѡдїхнале (27), paleo-sl. отъдъхнѫти.

44. фъръ де старе (21)=‘ne'ncetat›, literalmente după contextul slavic: безь прѣстани.

45. pentru accentuaţiunea, cfr. maĭ sus p. 383 No. 79, nefiind de adaus ce-va noŭ.

46. *paĭeric:*

dupǎ nasalǎ: ръспȣн'дȣ (22, 24), ръспȣн'сѫ (26), кьн'дȣ (22), дин'трȣ (22), фльмън'ѕескȣ (22), сън'тȣ, син'тȣ (22, 23, 25), ꙟн'къ (23), пьмѫн'тȣл (25, 26, 28), плѫн'шȣ (26), мȣрин'дȣ (26), ꙟнаин'те (27), тьн'гȣна (29), гън'дире (30), тъм'пинире (28);

dupǎ licuidǎ: спȣр'кѫ (24), фȣр'тȣшагȣре (24), мер'џе (28), пор'та (29), пер'деци (30):

dupǎ labialǎ: шап'те (24), диреп'ци (25), дереп'тȣ (26, 30), фап'те (26).

47. vocala irraţională ъ saŭ ь: ѡдїхънелъ (29), дерепьцилорѹ (26), пьмѫньтѹ (25), альцї (24), тѫмѫпинарѣ (21) şi тимѫпинаре (23), numaĭ într'un loc din treĭ simplul paleric: тъм'пинаре (28).

48. ca specimen de ortografiă, un singur cuvînt din treĭ silabe scris în cinci modurĭ: пьмѫнтѹ, пѫмѫнтѹ, пѫмѫнтѹ, пѫмѫнтѹ şi пьмѫньтѹ (22, 25, 26, 28).

IV.

CUGETĂRĬ ÎN ÓRA MORȚIĬ.

Cugetărĭ în óra morţiĭ.

Introducere.

§ 1. Textul, pe care'l publicâm maĭ la vale, ocupă în volumul luĭ popa Grigorie paginele 73—114, terminându-se pe pagina unde se începe Rugăcĭunea Sântuluĭ Sisinie şi începêndu-se pe pagina unde se termină Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Ĭad.

Neavênd nicĭ un titlu separat, el pare, la prima vedere, ca şi când ar fi o simplă continuare a celora ce'ĭ preced.

Acésta este cu atăt maĭ semnificativ, cu căt tóte cele-l'alte „Texturĭ Bogomilice„ sînt intitulate.

E ce-va neisprăvit, nerevĕdut, la care nu s'a pus *la dernière main.*

§ 2. Unele bucăţĭ din acest text pot fi copiate, altele sînt certamente traduse; unele şi altele însă, de'mpreună cu pasagele proprie ale autoruluĭ, formézĕ o compilaţiune óre-cum originală; originală — negreşit — nu prin tóte părţile sale constitutive, ci prin distribuirea lor, prin combinarea elementelor celor disparate, a cărora grupare, dacă s'ar maĭ fi netedit întru căt-va puncturile unde ele sînt întrecusute, ar presinta un corp compact şi armonios.

Scriitorul se pare a fi cunoscut el-însuşĭ imperfecţiunea opereĭ sale. Une-orĭ el îşĭ îndreptéză stilul. Aşa la pag. 75 al manuscriptuluĭ, după ce scrisese: ва ер..., adecă începutul din: ерта, îl şterge şi pune sinonimul: милѹи. La pag. 76 suprimă pe: кѹмѹ лѫ е, punênd în loc: кѹм петрек ѡаменїи кѹ рѹга лѹ дѹмнезеѹ. La pag. 78, după ce pusese: спѹркате сиитѹ, a şters aceste cuvinte, înlocuindu-le d'asupra prin: трекѹрѫ ка ѹмбра, din carĭ apoĭ a şters: ка ѹмбра, remănênd numaĭ: трекѹрѫ. Şi aşa maĭ încolo. Aceste corecţiunĭ totuşĭ nu s'aŭ atins de cusutura diverselor fragmente, din carĭ se compune întregul.

Însuşĭ compilatorul indică pînă la un punct, póte numaĭ pînă la o redacţiune ulterióră definitivă, independinţa diferitelor sale materialurĭ, punênd după fie-care din ele nesce steluţe şi începênd pe fie-care cu căte o literă majusculă scrisă cu roşu. Într'un loc, la pag. 90, noua bucată pórtă chĭar un fel de titlu deosebit: Дарѹриле ши фрѫмсѣце дерепцилорь ла зѹа де џодецѹ.

§ 3. Din cele de maĭ sus resultă, că textul nostru, în totalitatea sa, nu este o copiă după o operă anterióră a unuĭ alt autor, şi nu este ĭarăşĭ o traducere dintr'o limbă străină. ci trebuĭ considerat ca o lucrare propriă a necunoscutuluĭ cărturar român de pe la 1550, căruĭa îĭ datorim interesanta colecţiune de apocrifurĭ bogomilice din volumul luĭ popa Grigorie.

Citind mereŭ şi transcriind la cărţĭ poporane, se vede că s'a încercat o dată a croi şi el, bine-reŭ, o nouă carte poporană, tot aşa cum s'aŭ croit atătea altele maĭ 'nainte saŭ maĭ în urmă: printr'o amalgamare, maĭ mult saŭ maĭ puţin dibace, a unor rapsodie eterogene.

Este o adevĕrată fericire pentru noĭ, că autorul n'a reuşit pe deplin în acéstă dorinţă, păcătuind nu numaĭ prin lipsa de ciment între părţile constitutive ale întreguluĭ, dar încă maĭ cu sémă prin c i t a ţ i u n ĭ. O carte ajunsă a fi poporană nu citéză maĭ nicĭ o dată. Tocmaĭ de aceĭa este maĭ anevoiósă descurcarea făntînelor sale. Textul nostru, din contra, ne spune

el-însușĭ, de unde a luat cutare saŭ cutare pasagĭu, deși nu tot-d'a-una.

§ 4. Ca și generalitatea literatureĭ bogomilice, lucrarea ce ne preocupă are în vedere, maĭ pe sus de tóte, eternul antagonism între principiul bineluĭ și principiul reuluĭ, între Paradis și Infern, între Dumneḑeŭ și Satana. Dar șovăirile sufletuluĭ omenesc între aceste doă extreme nu se desfășură aci obiectivamente, ca în Apocalipsul luĭ Paul saŭ în Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ, unde drama se jócă de'naintea unuĭ spectator pus în afară, ci într'un mod subiectiv: sufletul in agoniă cugetă cu îngrijire la ceĭa-ce i se póte întâmpla luĭ însușĭ.

Literatura medievală numĕră o mulțime de opere și opuscole analóge, ortodoxe și eretice, în proză și 'n versurĭ, dintre carĭ cea maĭ frumósă, póte, este o poemă francesă din secolul XIV, compusă din 60 strofe, terminate tóte prin desperatul: «Je vois morir»:

«Je vois morir. Venez avant
«Tuit cil qu'encore estez vivant.
«Et jeune et viel et feble et fort,
«Vous estez tous jugez a mort.
«S'en poves dire sanz mentir
«Chascun de vous: je vois morir . . .»[1])

Străbuniĭ nostri aŭ cunoscut doă lucrărĭ de acest fel, asupra cărora cată să ne oprim un moment.

§ 5. Homilia sântuluĭ Ciril de Alexandria «despre eșirea sufletuluĭ»: περὶ ἐξόδου ψυχῆς,[2]) a fost adesea tradusă slavonesce sub titlul de: Слово о исходѣ дѹши ѿ тѣла (Cuvînt despre eșirea sufletuluĭ din corp).[3])

Grecesce, afară de edițiunĭ separate, ea s'a intercalat în Ὡρολόγιον, publicat în Veneția la 1535 și 1553,[4]) unde s'a pus la sfîrșit, ca un fel de apendice la rugăciunĭ.

1) Varnhagen, în *Zeitschr. f. romanische Philologie*, t. 1 (1877), p. 549.
2) S. Cyrillus, *Opera omnia*, Lutetiae, 1638, t 1, part. 2, p. 404.
3) Cfr. Kalaydovicz-Stroev, Опис. рукописей гр. Толстова, p. 107, 396.
4) Fabricius, *Biblioth. graeca*, ed. Harles, t. 9, p. 485.

Tot aşa noĭ o găsim romănesce în *Molitvennicul* episcopuluĭ Mitrofan dela Buzăŭ din 1701 sub lungul titlu de:

Кꙋвꙿнть пентрꙋ еширѣ сꙋфлетꙋлꙋй ден трꙋпь ши пентрꙋ ꙟфрикошата а доꙋа венирѣ лꙋй хс. ал челꙋй дентрꙋ сфинцй пѫринтеле нострꙋ Кvриль архїепископꙋл Ꙗлеѯандрїей, фоарте де фолос сꙋфлетꙋлꙋй, кареле адꙋче ла оумилинцѫ ши ла покѫинцѫ; скоасѫ ꙟтѫй ден еллїнїе пре лимба словенѣскѫ, ши ꙗрѫ пре лимба чѣ проастѧ рꙋсѣскѫ, ши акꙋм пре лимба рꙋмѫнѣскѫ.[5])

Iată începutul:

"Темꙋ-мѧ де моарте, кѫ амарѫ мїе ꙟмй асте. Ꙟгроѯескꙋ-мѫ "де фокꙋль ꙗдꙋлꙋй, кѫ фѫр' де сфѫршить асте. Спѫймѫнтеѯꙋ-"мѧ де скѫршнирѣ динцилор, кѧчй нꙋ асте ꙟпѧртѧшитѧ кѫлдꙋрїй. "Ꙟгроѯескꙋ-мѫ де ꙟтꙋнѣрекь, кѧ нꙋ аре парте кꙋ лꙋмина. Темꙋ-"мѧ де вїармеле чел вениниать, etc.

Se póte ca anonimul nostru să fi cunoscut acest opuscol al sântuluĭ Ciril; dar noĭ uniĭ nu sîntem în stare de a da vre-o probă în astă privinţă, căcĭ alăturarea ambelor texturĭ nu ne presintă nicĭ un indice sigur, nicĭ un paralelism destul de convingĕtor.

Nu se póte contesta, negreşit, o mare asemenare în următorul şir de întrebărĭ:

Anonimul:	*Ciril:*
Оунде-цї а атꙋнчи авꙋцїа ши богѫцїꙗ ши скꙋмпїа? Оунде-цї а ꙡинтꙋл тѫꙋ ши фрацїи тѫи ши пѧринцїи тѧи ши сѡцїи тѧи?... Оунде ци-сь месалѣ кꙋ бѣꙋтꙋриле ши кꙋ мѫнкѫриле...?	Ꙟтрꙋ ачель чась оунде ва фи лаꙋда лꙋмїй ачеꙡїа? Оунде мѫрирѣ дешартѫ? оунде деѯмїердѫчюниле? оунде ѡбичнꙋинцеле рѣле? Оунде ѡспѣцеле чѣле ꙟдѫстꙋлите? оунде нѫлꙋчириле? оунде ѡдихнеле? оунде подоабеле? оунде авꙋцїиле? оунде нѣмꙋл чел маре...?

5) *Euchologhionŭ adecă molitvennicŭ acum tipăritŭ al doile rândŭ*, Buzăŭ, 1701, in-4, foile 245-262. — Regretâm de a nu cunósce prima ediţiune, care cată să fi fost din secolul XVII.

Acéstă asemĕnare însă, fie cât de isbitóre în aparinţă, póte să nu fie resultatul uneĭ cunoscinţe directe cu Homilia luĭ Ciril, de vreme ce pasage analóge ne întimpină adesea pe aĭurĭ, şi maĭ ales într'o altă scriere despre «eşirea sufletuluĭ», pe care — după cum vom vede îndată — este aprópe sigur că o citise anonimul nostru.

§ 6. Nu e aci locul de a schiţà biografia luĭ Négoe Basarab, acest Marc-Aureliŭ al Ţereĭ-Românescĭ, principe artist şi filosof, care ne face a privi cu uĭmire, ca o epocă excepţională de pace şi de cultură în mijlocul uneĭ întunecóse furtune de maĭ mulţĭ secolĭ, scurtul interval dintre aniĭ 1512-1521.

Se ḑice, că el însuşĭ şĭ-ar fi descris viéţa; dar manuscrisul acesteĭ preţióse auto-biografie, depus în vechĭa mitropoliă din Tîrgovisce, cine maĭ scie de când nu se maĭ pomenesce.[6])

S'a conservat totuşĭ într'o copiă cu mult posterióră, ĭar prin urmare fórte desfigurată, o altă operă a luĭ Négoe Basarab, asupra căriĭ atrăsese óre-când atenţiunea d. Cogălnicénu, pe care o citase în trécăt reposatul Bălcescu, şi care s'a şi reprodus în Bucurescĭ la 1843 sub titlul de: *Învăţăturile bunului şi credincĭosuluĭ Domn al Ţeriĭ–Românescĭ Négoe Basarab Vv. către fiul seŭ Teodosie Vv.*, pagine II, 336 in-8, cu portretul autoruluĭ.

Acéstă ediţiune s'a executat după un manuscris din 1654, care între 1714-1716 fusese în posesiunea luĭ Stefan-vodă Cantacuzino şi pe care în ḑilele nóstre spătarul Antonie Sion l'a dăruit Biblioteceĭ Centrale din Bucurescĭ, unde l'am vedut noĭ înşi-ne şi'n parte l'am şi utilisat la 1865.[7]) Ediţiunea s'a făcut sub îngrijirea «Sfinţieĭ sale Părinteluĭ Ioan Eclisiarhul Curţiĭ», care se laudă în prefaţă că: «a îndreptat'o». In realitate însă, acest pretins «îndreptător» şĭ-a dat tótă silinţa posibilă de a strica ediţiunea, schimbând fără milă limba o-

---

6) Engel, *Gesch. d. Walachey*, p. 199.

7) Veḑĭ a mea *Archivă Istorică a Românieĭ*, t. 1 part. 2, p. 111 sqq.

riginaluluĭ; un vandalism cu atăt maĭ de regretat, cu căt manuscrisul a perit de vr'o căţĭ-va anĭ, nu se scie cum, din Biblioteca Centrală.

Ultimul capitol din aceste «Invăţăture» este întitulat: *Rugăcĭunea luĭ Ioan Négoe Basarab care a făcut la eşirea sufletuluĭ seŭ.* In ediţiunea din 1843, după care l'am consultat noĭ, el ocupă paginele 320-336.

Şi aci ĭarăşĭ ne întimpină un fel de cestionar, ca acela pe care l'am vedut maĭ sus în opuscolul sântuluĭ Ciril.

Bună-óră:

«Spune-mĭ acum, ticălóse suflete, unde este domnia nóstră? Unde «este muma nóstră? Unde sînt fecĭoriĭ şi fetele nóstre? Unde este «slava cea deşartă a lumiĭ aceştiĭa şi bucuria eĭ? etc. etc.»

Pe acéstă coincidinţă însă, dacă ea ar fi singură, noĭ n'am pune mult preţ, nefiind ce-va caracteristic, deşi nu trebue să-ĭ refusâm o însemnătate óre-care.

După tótă probabilitatea, Négoe Basarab va fi cunoscut opuscolul περὶ ἐξόδου ψυχῆς, la care pare a face allusiune în doă pasage, unde vorbesce despre trecerea sufletuluĭ «prin vămile cele infricoşate» şi «prin vămile cele nefăţarnice», ceĭa-ce se explică din Homilia sântuluĭ Ciril:

«... цинь сȣфлетȣль сфинціи ꙟцери трекѫндь ла вꙋмиле челора «че пѫꙁескь кѫиле ши шпрескь ши нȣ лась сȣфлетеле сꙋ сꙋ сȣе, «кꙋ фіеще-каре вамꙋ ꙟй адȣче лȣй ꙟнаинте тоате фꙟлюриле «де пѫкате оусибите» etc.

In acest cas, cestionarul de maĭ sus, imitat de Négoe după Ciril, va fi fost imitat apoĭ după Négoe de către anonimul român de pe la 1550.

Este mult maĭ semnificativ, că însuşĭ începutul textuluĭ nostru, saŭ maĭ bine dicênd întregul întâiŭ fragment are aerul de a fi inspirat d'a-dreptul din ultima învăţătură a luĭ Négoe Basarab; şi anume:

Anonimul:

(a) Vedeţi-mâ fără glas şi fără sufletu dăcăndu. Plăngeţi dupà mine, fraţilor şi soţii miei şi gintul şi cunoscuţii mei. (*b*) că până a-serâ al-alta sérâ cu voi grăiia, şi de năprasnâ-mi vine şi-mi sosi ćasul de mortia. *(c)*. Ce veniţi să ne ertămu, că dacu înaite voastră. Sărutaţi-mâ sărutare de apoi, că cu voi de acmu nu voiu mai înbla. *(d)* Că mâ ducu eu unde acolo făţerie nu este: slugile amu şi cu domnii înpreunâ stau, înpăraţii cu voinicii, mişeii cu bogaţii; şi toţi asemene vor sta, cine-şi cu ale sale păcate vor sta: unii se vor preslăvi, alţii să vor ruşina. *(e)* Ce vă rugaţi dereptu mine; rugaţi-vâ cătră Domnul Dumnedeu, *(f)* să nu mă judece inprotiva lucrului meu în locul cela de muncâ, ce se mă ducâ unde este luminatâ viaţâ de vecŭ.

Négoe:

(a). Iată acum mi se apropie césul morţiĭ; ci păsaţĭ de chemaţĭ pre ĭubiţiĭ meĭ coconĭ şi pre dragele mele cocóne şi pre dragiĭ meĭ boĭerĭ şi slugĭ. Iară eĭ veniră toţĭ la mine şi stătură înaintea ochilor meĭ, şi le diseĭ: Veniţĭ, ĭubiţiĭ meĭ . . .

b). . Astădĭ limba mea, cu care d'a-pururé vă îndulcĭam şi de'npreună cu voĭ petreceam şi ne veselĭam, acum se amărî şi se încuiă, şi de acum nicĭ o vorbă dulce nu vă póte respunde şi să vă grăéscă...

(*c)* . . . Şi de acum nu maĭ pot lungi cuvinte către voĭ, că s'a apropiat césul şi vremea sfîrşitului meŭ, ci numaĭ veniţĭ de vă iertaţĭ cu iertarea cea de apoĭ...

d) . . . Merg la judecătorul cel nefăţarnic, unde vor sta toţĭ într'o potrivă şi întocmaĭ: împăraţiĭ şi domniĭ, boieriĭ şi slugile, bogaţiĭ şi săraciĭ, toţĭ vor fi într'un chip; şi saŭ se vor osîndi, saŭ se vor proslăvi, fiesce-care după lucrul seŭ...

e) . . . Bucuraţi-vă şi voĭ, boieriĭ meĭ şi slugile mele cele credincĭóse, carĭ mĭ-aţĭ slujit bine; bucuraţi-vă toţĭ şi rugaţĭ pre Dumnedeŭ pentru mine . . .

f) . . . După păcatele mele nu mĕ voĭu puté izbăvi, ci acum tótă nădejdea mea spre tine pun, Dumnedeul meŭ...

Faţă cu un asemenea paralelism, maĭ ales la litera *d*, ar fi, credem noĭ, maĭ cutedător de a tăgădui legătura între ambele texturĭ, decât de a recunósce că compilatorul de pe la 1550 consultase „învăţătura la eşirea sufletuluĭ", cea curat

românéscă, scrisă numaĭ cu vr'o 30 de anĭ înainte. Să nu se uĭte maĭ pe d'asupra, că opera luĭ Négoe a ajuns pînă la noĭ într'un manuscris abia de pe la 1654 şi într'o ediţiune fórte coruptă. Un text al eĭ din secolul XVI s'ar apropia şi maĭ mult de textul nostru anonim.

Vom maĭ adăoga, că fragmentul al doilea, maĭ lung decât cel de maĭ sus, aduce şi el a Négoe, dacă nu în trăsăturele isolate, cel puţin în fisionomia sa totală.

Maĭ pe scurt, cunoscinţa anonimuluĭ nostru cu «Invăţăturele» luĭ Négoe trece peste marginile uneĭ simple probabilităţĭ.

Pentru noĭ în parte, ea este maĭ pe sus de îndoélă.

§ 7. Ultima învăţătură a luĭ Négoe Basarab, ca şi cele-l'alte ale sale, ne oferă unele trăsure de cea maĭ înaltă poesiă, pe carĭ nu putem a nu le atinge aci măcar în trécăt.

Ce póte fi maĭ frumos, bună-óră, ca următórea comparaţiune:

«... astăḑĭ, fiiĭ meĭ, vă depărtaţĭ de mine şi *săriţĭ dela inima* «*mea ca o scîntee când sare pre faţa apeĭ în adîncurile cele întune*«*cate şi în valurile cele cumplite.*»

Şi maĭ remarcabil este pasagĭul:

... «ca turturéua ceĭa ce se desparte şi-ĭ pere soţia; multă jale «şi dor are pentru dînsa, şi *nicĭ o dată pre copacĭu verde nu se pune,* «*ci tot pre uscat; şi când va să bé apă, întâiŭ o turbură cu picĭórele* «*şi atuncĭ bea*; şi nicĭ o dată inima eĭ nu dobândesce veseliă ...»

Este învederat, că Négoe Basarab nu face aci decât a reduce în proză vechĭul nostru cântec poporan:

Amărîtă turturică,
Cât remâne singurică,
Sbóră tristă pin pustie,
Maĭ mult mórtă decât vie!
Cât trăesce, tot jelesce;
Cu alta nu se 'nsoţesce!
Trece pin pădurea verde,
Dar ea pare că n'o vede.
Sbóră, sbóră pîn' ce cade,
Şi pe lemn verde nu şéde,

Iar când stâ câte o dată,
Stâ pe ramură uscată,
Orĭ se pune pe o stîncă,
Şi nicĭ bea, nicĭ nu mănîncă!
Unde vede apă rece,
Ea o turbură şi trece!
Unde vede-un vînător,
Cătră el se duce 'n sbor...[8])

Acest cântec, prin urmare, cată să fi fost la noĭ fórte ĭubit pe la începutul secululuĭ XVI.

Cât despre filiaţiunile sale externe, mĕ voĭu mărgini de a reproduce ceĭa-ce'mĭ scriea neuĭtatul meŭ părinte, sînt acum 20 de anĭ, într'o epistolă din 10 februariŭ 1859:

«Bagă bine de sémă, că doĭna nóstră ţeranéscă despre «*Turturica* îşĭ are surorĭ gemene în multe alte ţerĭ. Ĭată ce «dice, de pildă, sărmana turturică într'o romanţă spaniólă din «vécul al XIV-lea, pe care vedĭ-o în *Cancionero de Romances*, «Antverpia, 1550, p. 245:

Que ni poso en ramo verde,
Ni en prado que tenga flor.
Que si hallo el agua clara
Turbia la bevio yo...

«Apoĭ o baladă danesă cu acelaşĭ înţeles a pus'o vestitul «Oelenschläger în tragedia sa *Axel und Walbor*, după cum «nĭ-o spune şi Ampère în *Littérature et voyages*. In sfîrşit, «îmĭ aduc aminte că Serbiĭ aŭ şi eĭ o doĭnă fórte asemĕnată «cu a nóstră.»

In secolul trecut, pe timpul Banuluĭ Ianăchiţă Văcărescu, acest cântec poporan se cânta ce-va altfel, cu óre-carĭ variantur̆ ce'l apropie şi maĭ mult de romanţa spaniólă şi de textul luĭ Négoe Basarab:

Amărîta turturea
Când remâne singurea,

8) Alexandri, *Poesiĭ populare*, ed. 2, p 364.

Căcĭ soţia şĭ-a repus,
Jalea eĭ nu e de spus.
Căt trăesce, tot jelesce
Şi nu se maĭ însoţesce!
Trece prin florĭ, prin livede;
Nu se uĭtă, nicĭ nu vede.
Şi când şéde căte-o dată,
Tot pe ramură uscată.
Umblă prin dumbrav'adîncă;
Nicĭ nu bea, nicĭ nu mănâncă.
Unde vede apă rece,
Ea o turbură şi trece;
Unde e apa maĭ rea,
O maĭ turbură şi bea.
Trece prin pădurea verde
Şi se duce de se perde;
Sbóră pînă de tot cade,
Dar pe lemn verde nu şéde.
Unde vede vînătorul,
Acolo o duce dorul,
Ca s'o védă, s'o lovéscă,
Să nu se maĭ pedepséscă...

Remănênd văduv, Văcărescu îşĭ aplicase acest frumos cântec poporan, maĭ adăogând dela sine următórele doă strofe:

Când o bĭétă păsărică
Atăt inima îşĭ strică,
Incăt doresce să móră
Pentru a sa soţióră;
Dar eŭ, om de naltă fire,
Decăt ea maĭ cu simţire,
Cum póte să'mĭ fie bine?
Oh! amar şi vaĭ de mine!

Din causa acestuĭ adaus, cântecul nostru poporan, unul din cele maĭ vechĭ, a ajuns maĭ tărḑiŭ a fi atribuit luĭ Văcărescu[9], deşi cele doă strofe eşite în adevăr din péna luĭ se deosebesc

9) *Revista Română*, 1861, p. 510-11.

cu desăvîrşire prin artificialitate, prin ‹a sa soţióră›, prin ‹naltă fire›, etc., de mersul nemeşteşugit al opereĭ poporuluĭ, care la rîndul seŭ diferă éră̆şĭ tot pe atâta de felul celor-l'alte poesie ale nemuritoruluĭ Ban Ianăchiţă...

§ 8. Primul fragment din textul de maĭ la vale, ba şi fragmentul al doilea, se par a fi dat nascere compilaţiuniĭ întregĭ prin adaosul succesiv al unuĭ şir de alte bucăţĭ omogene.

Dacă dară acest început este imitat după Négoe Basarab, atuncĭ totalitatea póte fi privită ca un reflex prelungit al scrieriĭ nemuritoruluĭ principe român, pe care totuşĭ compilatorul nu-l citéză.

Citaţiunile sale, afară de Noul Testament şi afară de Crisostom, se reduc la doă apocrifurĭ bogomilice: Apocalipsul apostoluluĭ Paul în redacţiunea cea lungă şi Pseudo-apocalipsul evangelistuluĭ Ioan.

Iată pasagĭul în cestiune:

... къ спꙋсѫ христос лꙋи ıеѵаггелистоѵ Iwанъ богословъ ши спꙋсе ꙟџерꙋл лꙋ Павел апостолъ, къ-ль портѫ де-и арътъ тоате мꙋнчиле, къ аръ фи оунъ воиникꙋ де тревечи де ани де аръ прѫвѫли w пїатрѣ ши w арѫ слобови ꙟ џос съ ꙃкоаре ꙟ треи ани съ кавѫ аколо, аколо есте мꙋнка...

Acéstă naraţiune, aşa cum este scrisă: ‹spuse îngerul lu Pavel apostolŭ că..›, se referă maĭ mult, dacă nu unicamente, la Apocalipsul luĭ Paul, în care însă, precum ne-am încredinţat maĭ sus la pag. 412 § 7, există numaĭ ‹svîrlirea petreĭ într'un puţ fórte adînc, încăt să ajungă la fund după mult timp›, dar nicĭ o vorbă despre cel ‹voĭnic de treĭ-ḑecĭ de anĭ› şi despre intervalul de ‹treĭ anĭ›.

Nemic de acéstă natură, ba nicĭ măcar ‹svîrlirea petreĭ›, nu se găsesce în numerósele redacţiunĭ slavice ale Pseudo-apocalipsuluĭ luĭ Ioan, din care Tichonravov a publicat un text din secolul XV şi unul din secolul XVI, cel de'ntâiŭ intitulat: Слово сватаго Iwанна Богословца w пришествїи Господни, како

хоцієть пріити на землю (Cuvîntul sântuluĭ Ioan Teologul despre venirea Domnuluĭ, când va veni pe pămînt).[10])

Ce se întâmplă însă? Tischendorf a dat la lumină textul grecesc al acestuĭ apocrif: Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου după vr'o opt manuscrise, carĭ la un loc ne procură din punct în punct pasagĭul romănesc de maĭ sus, căcĭ unele din ele dic:

...că ară fi unŭ voinicŭ de tre-deci de ani, de ară prăvâli o piatră şi o ară slobodi în g'os...	...ὅσον δύναται ἀνὴρ τριακονταέτης κυλίσαι λίθον καὶ ἀπολῦσαι κάτω εἰς τὸν βυθόν...

Ĭar altele adaugă:

...să zboare în trei ani să cadă...	...ἵνα τρία ἔτη φθάσει...[11])

De aci se învederéză, că Românii cunosceaŭ în secolul XVI o redacţiune lungă a Apocalipsuluĭ luĭ Paul, diferită de cele slavice existinţĭ, cel puţin întru atâta că se furişară în ea elemente din Pseudo-apocalipsul luĭ Ioan; şi tot-o-dată, pe de altă parte, cunosceaŭ Pseudo-apocalipsul luĭ Ioan într'o redacţiune deosebită, maĭ apropiată de cele grecescĭ decăt de cele slavice.

§ 9. S'ar puté nasce întrebarea: De ce óre laboriosul adunător român de «Texturĭ bogomilice» n'a copiat în colecţiunea sa aceste doă apocrifurĭ, alăturĭ cu Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ şi cu cele-l'alte?

La nevoe, ar fi lesne de a respunde, că manuscrisul bogomilic cel intercalat în volumul luĭ popa Grigorie póte să nu fi fost decăt o mică parte dintr'o colecţiune maĭ întinsă. Noĭ preferim totuşĭ de a căuta o soluţiune maĭ puţin expeditivă. Să se observe, că 'n textul de maĭ jos anonimul nostru nu citéză nicĭ unul din apocrifurile copiate de către el însuşĭ; o

10) Tichonravov, op. cit. t. 2, p. 174-192.—Despre alte manuscrise ale acestuĭ apocrif, cfr. Novaković, op. cit. p 433, unde este şi începutul uneĭ redacţiunĭ serbe.
11) Tischendorf, op. cit. p. 88—9.

împregĭurare, care ne-ar face deja ea singură a bănui *per contrarium*, că pe cele citate nu le copiase.

Ne maĭ întrebâm dară încă o dată: de ce nu le-a copiat?

Redacţiunea cea lungă a Apocalipsuluĭ luĭ Paul nu putea să figureze lîngă cea scurtă, pe care o cuprinde în sine întrégă, astfel că ar fi fost o repetiţiune. Cât despre Pseudo-apocalipsul luĭ Ioan, el se depărtézá pré-mult de caracterul specific al celor-l'alte «Texturĭ bogomilice» din volumul luĭ popa Grigorie, carĭ tóte aŭ în vedere exclusivamente sufletul omenesc la eşirea din corp şi după acéstă eşire. Colectorul a voit să codifice, ca să ḑicem aşa, acéstă şi numaĭ acéstă preocupaţiune. In Pseudo-apocalipsul luĭ Ioan, din contra, sufletul jócă un rol de tot secundar. Evangelistul se urcă pe muntele Tabor, şi de aci apoĭ se începe între el şi Mântuitorul un dialog asupra celor şépte peceţĭ, carĭ se vor deschide la sfirşitul lumiĭ, ca şi 'n Apocalipsul cel admis de Biserică. Este dară ce-va cu totul în afară de programa cea psichică a colecţiuniĭ întregĭ.

§ 10. După Tischendorf,[12]) prima menţiune a Pseudo-apocalipsuluĭ luĭ Ioan ar fi din secolul IX. In cursul véculuĭ de mijloc, el se respândise chĭar afară din Europa, precum probézá existinţa unor redacţiunĭ arabe.

La Bogomilĭ acest apocrif era atăt de poporan, încăt anume din Bulgaria, nu de aĭurĭ, l'aŭ căpătat Albigensiĭ din Occidinte. Redacţiunea latină manuscrisă din archivul inquisiţiuniĭ dela Carcassone pórtă notiţa: «Hoc est secretum Haereticorum «de Concorezio, *portatum de Bulgaria* Nazario suo Episcopo, «plenum erroribus.»[13])

§ 11. Ultimul fragment din textul de maĭ jos, în care se slăvesc «călugârii ceĭa ce se-au pocâitu», fiind ameninţaţĭ tot-o-dată din «cinulŭ călugărescu» ceĭ «căḑuţĭ în păcate», pe când nicăirĭ nu se vorbesce despre preuţiĭ de mir, pare a ne spune că însuşĭ autorul era călugăr.

12) Op. cit. Proleg. p. XVIII.
13) Schmidt, *Hist. de la secte des Cathares*, t. 2, p. 275.

Acésta resultă nu maĭ puţin din descrierea paradisuluĭ, unde sînt puşĭ numaĭ «călugări plăcure alature cu îngerii înpréună», fără nicĭ un alt amestec.

Să nu uĭtâm însă, că Bogomiliĭ în genere, după nemerita expresiune a profesoruluĭ Golubinsky, formaŭ: «o tagmă călugăréscă creştină cu o doctrină dogmatică necreştină».[14]) După cum am maĭ spus'o într'un alt loc, eĭ maĭ toţĭ se îmbrăcaŭ călugăresce, nu beaŭ vin, nu măncaŭ carne şi condamnaŭ radicalmente căsătoria.

In acéstă din urmă privinţă, maĭ este de observat, că în primul fragment, unde Négoe Basarab pune «coconĭ şi cocóne», adecă copiĭ de ambele sexe, anonimul nostru nu are decât «fraţĭ», «soţĭ», «gintul şi cunoscuţiĭ»; ĭar în fragmentul al doilea, menţionând de asemenea numaĭ «gintul», «fraţiĭ», «părinţiĭ» şi «soţiĭ», vorbesce cu mustrare despre sufletul care se îngrijesce în viéţă de «fecĭorĭ» şi de «muere»...

Maĭ pe scurt, autorul era Bogomil în tótă puterea cuvîntuluĭ; Bogomil pînă şi prin aceĭa că nu-ĭ place a cita Vechĭul Testament, pentru care acéstă sectă manifestă o pronunţată aversiune.

Despre tóte astea, alătură cele spuse maĭ sus la pag. 252-4 § 5.

§ 12. Terminâm.

Dacă textul nostru n'ar avé alt merit decât acela de a ne aduce indirectamente la Négoe Basarab şi de a constata că Româniĭ din secolul XVI maĭ cunosceaŭ alte apocrifurĭ afară de cele cuprinse în volumul luĭ popa Grigorie, şi tot încă ar fi mult.

Să se maĭ adauge cătră acésta, că el este unica composiţiune bogomilică cunoscută de fabrică curat românéscă.

Cât despre însemnătatea sa linguistică, veḑĭ *Notanda*.

14) Golubinsky, op. cit. p. 162.

I.

Ведеци-мѫ фѫрь глас ши
фьрь сȣфлетȣ*) ѕъкъндȣ. пльн-
џеци дȣпѫ мине фрацилор ши
соции мїеи. ши џинтȣл ши кȣно-
скȣцїи меи. къ пънѫ а-серѫ ал-
алта сѣрѫ. кȣ вои грѫила ши де
нъпраснѫ-ми вине ши-ми соси
часȣл де морта. че веницї се
не ертьмȣ. къ ѕакȣ ꙟнаинте
воастрь. сърȣтаци-мѫ сърȣтаре
де апои. къ кȣ вои де акмȣ
нȣ вою маи ꙟбла. къ мѫ дȣкȣ
73. еȣ ȣнде | аколо фьцерїе нȣ есте.
слȣџиле амȣ ши кȣ домнии ꙟ-
преȣнѫ стаȣ ꙟпъраціи кȣ во-
иничїи. мишеии кȣ богацїи. бъ-
трънїи кȣ тинерїи. ши тоци
асемене вор ста чине-ши кȣ але
сале пъкате вор ста. оунїи се
вор пресльви. алцїи съ вор рȣ-
шина. че вь рȣгацї дерептȣ

Vedeţi-mâ, fârâ gla*s* şi fără sufletu ḑăcându! Plângeţi dupâ mine, fraţilo*r* şi soţi*i* miei, şi gintu*l* şi cunoscuţi*i* mei! că pânâ a-serâ al-alta sér*â* cu voi grăila, şi de năprasnâ-mi vine şi-mi sosi ćasu*l* de mortia. Ce veniţi se ne ertămu, că ḑacu înai*t*e voas*tr*ă. Sărutaţi-mâ săr*u*tare de apoi, că cu voi de acm*u* nu voiu mai *în*bla, că mâ ducu eu unde acolo fâţerie nu este: slugile amu şi cu domni*i* înpreunâ st*a*u, înpăraţii cu voinici*i*, mişe*i*i cu bogaţii, bătrânii cu tinerii; şi toţi asemene vor sta, cine-şi cu ale sale păcate vo*r* sta: unii se vo*r* pres*l*ăvi, alţii să vo*r* ruşina. Ce vă rugaţi

*) Intâiu era scris: фьрь сȣ . . ., apoĭ s'a ştera. Se vede că autorul se oprise, căutând, pentru ideia de "respiraţiune", un alt cuvint decât *suflet*, care este ambiguŭ; dar negăsindu-l, a scris érăşĭ: фьрь сȣфлетȣ.

мине, рȣгаци-вѫ кѫтрѫ домнȣл дȣмнезеȣ. сѫ нȣ мѫ жȣдече ꙟпротива лȣкрȣлȣи меȣ ꙟ локȣл чела де мȣнкѫ. че се мѫ дȣкѫ оунде есте лȣминатѫ вїацѫ де векь.

dereptu mine, rugaţi-vâ cătră Domnu*l* Dumneḑeu să nu mă judece înprotiva lucrului meu în locu*l* cela de muncâ, ce se mă ducâ unde este luminatâ viaţâ de vecŭ.

II.

Ꙗша се роагѫ сȣфлетȣлȣ кȣ
маре рȣгьчюне. лѫсаци-мѫ ꙟџе-
74. рїи*) лȣ дȣмнезеȣ се покѫ|ескȣ.
милȣици-мѫ льсаци-мѫ ꙟтрȣ
анȣ. сь плѫнгȣ де пькателе меле
челе релѣле че амѫ фькȣт доарѫ
мѫ ва милȣи**) дȣмнезеȣ. дȣпа
аче мѫ вецн лȣа кȣм в'аȣ ѕисȣ
дȣмнезеȣ. атȣнче грѫеск ꙟ-
џерїи фьрѫ милѫ. ши ѕикȣ аша
анїи тѫи сѣȣ сфрьшитȣ. еши
дин трȣп кь не-ȣ ѕисȣ маре-
лѣ џюдецȣ. чела ꙟфрикатȣл сѫ
те мȣтѫмѫ дин ачаста лȣме.
кѫ тоци ании тѫи аи висȣ ꙟ
негѫдире та. де желȣиаи сѫ
беи ши се мѫнѫꙟчи. ꙗрѫ де
морте нȣ те темеи. акмȣ дека
веѕи кѫ те лȣѡмѫ тȣ поме-
нещи де покѫинце. аȣѕиаи тоа-
тѫ ꙟвѫцѫтȣра скриптȣриеи.
ши кȣм ци ва фи дека вери
75. мȣри. бечисниче ѡме | кѫ ꙟ

Aşa se roagă sufletulu cu mare rugăcĭune: Lăsaţi-mâ, îngerii lu Dumneḑeu, se pocăescu! Miluiţi-mâ! lăsaţi-mă întru anu să plăngu de păcatele mele cele reléle ce amŭ făcu*t*, doară mă va milui Dumneḑeu; dup*a* ace mâ veţi lua, cu*m* v'au zisu Dumneḑeu. Atunce grâescu îngerii fără milâ şi ḑicu aşa: Anii tăi séu sfrăşitu; eş*i*, suflete, din tru*p*, că ne-u ḑisu marelé gĭudeţu, cela înfricatu*l*, să te m*u*tămŭ din acésta lume; că to*ţi* anii tăi l-ai visu în negădire ta, de jeluiĭai să bei şi se mânâinci, ĭară de morte nu te temei: acmu, deca veḑi că te luomŭ, tu pomeneşti de pocâinţe! Auḑiĭai toatâ învâţătura Scripturiei şi cu*m* ţi va fi deca

*) Aci era scris: мен, apoĭ s'a şters.

**) Inainte scriitorul începuse: ер . . . adecă: ерта, apoĭ l'a şters şi a scris: милȣи.

тоате ѕиле ведеи кȣм петрек
ѡаменїи кȣ рȣга лȣ. д. *) ши
бътрънїи ши тинерїи. кȣм нȣ
те покъиши ꙟ времѣ та. ак-
мȣ блъмȣ кѫтрѫ дȣмнȣл **)
тъȣ ши домнȣл нострȣ. атȣн-
че се ва траџе сȣфлетȣл деꙟ
тоате ꙟкеетȣриле. ши-л ворȣ
лȣа ꙟфрикации ꙟџери. сȣфлете
атȣнчи нȣ вери грижи ничи
де фечори ничи де мȣере. че
нȣмаи че те верї теме де ꙟ-
фрикатȣлȣ џȣдецȣ. ши те вери
кȣтремȣра кȣмȣ-ци ва плъти
дȣмнеѕеȣ прѣ фаптелѣ тале.
оунде цї-ꙗ атȣнчи авȣцїа ши
богѫцїꙗ. ши скȣмпїꙗ. оунде
цї-ꙗ џинтȣл тѫȣ ши фрацїи
тѫи ши пъринцїи тъи. ши
сѡцїи тъи. соуфлете ѡме нимѣ
76. де чеꙗ нȣ-ци потȣ аџȣта.
оунде ци-сь месалѣ кȣ бѣȣ-
тȣриле. ши кȣ мѫнкѫриле. ши
юбосте та. ши дȣлчаца та ши
юбире трȣпȣлȣи тъȣ. ачеле тоа-
те спȣркате синтȣ.***) ка ȣбра
аȣ трекȣтȣ. ка фȣмȣл сѣȣ
спартȣ. ка прахȣл де вънтȣ
аȣ перит. сȣфлете ѡме че фо-
лосȣ цї-е де дȣлча[ца] трȣпȣлȣи.
чеа че тꙗ ꙟчиндеи ши ѕȣа ши

veri muri, becisnice ome, că
în toate ḑile vedei cu*m* pe·
tre*c* oamenii cu ruga lu D*um*-
neḑeu, şi bătrănii şi tinerii;
cu*m* nu te pocăişi în vremé
ta? Acmu blămu câ*t*râ Dum-
nu*l* tău şi Domnu*l* nostru.
Atunce se va trage sufletu*l*
deîn toate încheeturile, şi-*l*
voru lua înfricaţi*i* îngeri. Su-
flete! atunci nu veri griji nici
de fećori, nic*i* de m*u*ere, ce
numai ce te veri teme de
înfricatulu g'udeţu, şi te veri
cutremura cumu-ţi va plăti
Dumneḑeu pr*é* faptelé tale.
Unde ţi-ĭa atu*n*ci avuţia şi
bogâţiĭa şi scu*m*piĭa? Unde
ţi-ĭa gintu*l* tâu şi fraţii tâi
şi pări*n*ţii tăi şi soţii tăi?
Suflete-ome! nimé de ceĭa
nu-ţi potu ag'uta! Un*de* ţi-sŭ
mesĭalé cu béuturile şi cu
mâ*n*cârile, şi ĭuboste ta, şi
du*lć*aţa ta, şi ĭub*i*re trupului
tău? Acele toate sp*u*rcate si*n*-
tu: ca ubra au trecutu, ca
fumu*l* séu spa*r*tu, ca prahu*l*
de văntu au peri*t*. Suflete-ome!
ce folosu ţi-e de du*lćaţa* tr*u*-
pului, ceĭa ce tĭa încindei şi

*) După веде era scris: кȣмȣ лѫ е, apoĭ s'a şters.

**) D'asupra luĭ д e pus cu aceĭaşĭ mână о pentru a îndrepta pe дȣмнȣл, fără însă a fi şters ȣ.

***) Cfr. maĭ sus p. 436 § 2.

ноѡпте. ꙟ кȣрвїе ши ꙟ ѡдихнѫлъ. ши тѣ мъниаи. ши кȣ лимба бадџокориаи. ши досъдиеи, ши аскȣлтаи. ши юбиаи хитланшȣгȣре. кȣ мѫниле оучидеи сърачии, ши сърачелѣ. ꙗръ кȣ пичоарела кȣреи ши съриаи, ши џюкаи ꙟ гласȣре де чин-
78*) пои | ѡ ваи де тине сȣфлете. мȣлте юбиаи ꙟ дешертȣ акмȣ плънџи ши те кȣтремȣри. кь трȣпȣл ци-л вор мьнка вїерьмии ꙟ гроапъ. ни амȣ сȣфлетѣ. чине аръ пȣте спȣне фрика ши кȣтремȣрȣл ши мȣнка часȣлȣи де моарте. къ моарте фьрѫ де весте вине. ка ȣн леȣ ръгъндȣ ши кȣ тȣате армела. кȣ спатѫ. ши кȣ кȣцитȣ. ши кȣ сечере. ши кȣ пилѫ. ши кȣ съкȣре. ши кȣ цапѫ. ши кȣ сьџете. ши кȣ теслѫ. ши кȣ бардъ ши свредел. ши кȣ грозѫ юте ꙟ тоате кипȣриле. ши кȣ тоате-ль мȣнчеще де-лъ џȣнге ши-л тае.
79. че се поате спȣ|не мȣнка морцїиеи. аша кȣм аръ ѕѫче голȣ ꙟ парѫ де фокȣ се се фригѫ. атȣнчї-и адȣкь де бе пъхарȣл чела де моарте амаръ. атȣнчи-и асе соуфлетȣл афарь. атȣнчи драчїи се адȣнѫ апроапе де тине.**) де стаȣ ши адȣкȣ

ḑua şi noopte, în cu*r*vie şi în odi*h*nĭală? Şi té mănilai, şi cu li*m*ba ba*dg'*ocorilai, şi dosădiei, ş*i* ascu*l*tai, şi ĭubiĭai hitlĭa*n*şug*u*re! Cu mânile ucidei săraci*i* ş*i* săracelé, ĭară cu pićo*a*relĭa curei şi sărilai şi g'ucai în glasure de ci*n*poi! O, vai de tine, suflete! Mu*l*te ĭubiĭai în deşe*r*tu; acmu plă*n*gi şi te cutremu*r*i, că trupu*l* ţi-*l* vo*r* mă*n*ca viermi*i* în groapă. Ni amu, sufleté, cine ară pute spune frica ş*i* cutremuru*l* şi munca ćasulu*i* de moa*r*te? Că mo*a*rte fără de veste vine, ca u*n* leu răgăndu şi cu tuate armelĭa: cu spatâ, şi cu cuţitu, şi cu secere, şi cu pilâ, şi cu săcure, şi cu ţapâ, şi cu săgete, şi cu teslâ, şi cu ba*r*d*ă* şi svrede*l*, şi cu grozâ ĭute în toate chipurile; şi cu toate-lŭ mu*n*ceşte de-lŭ g'unghe şi-*l* tae. Ce se poat[e] sp*u*ne mu*n*ca mo*r*ţiei? aş[a] cu*m* ară ḑâce g*o*lu în par[ă] de focu se se frigâ. Atunci aducŭ de be păharu*l* cela d[e] moart*e* amarâ; atu*n*ci-i ĭa[u] sufletu*l* afară; atu*n*ci dra[cii] se adunâ aproape de tine

*) Paginaţiunea pusă în manuscris din greşélă: 78 în loc de 77.
**) Scris: тина, apoĭ е pus d'asupra luĭ и.

скрисе тоате пъкателе тале че ай фѫк8т. дин тинереце пънѫ ла морте. де ле п8нь ꙟ к8мъпьнѫ. а8 доаръ ай ѡбидитъ вр'8ꙟ ѡм мишель. са8 ай оучись. са8 ай ф8ратъ. са8 доарѫ ай вьнд8т прѣ чине-ва. са8 н'ай лък8итъ бине к8 вечин8л тъ8. са8 ай фѫк8т пре-юбире тр8п8л8и. са[8] доаръ ай гръитъ минчюнѫ. са8 н'ай юбитъ пре тоцї*) ѡменїй 8-
30. н8л ка алт8л | тоате кѫте-и грешитъ. де кънд8 ай нѫск8т. ши вьѕинд8 ши невьѕинд8. ши к8 вое ши фьръ вое. тоате сѫнт8 скрисе ши ле ад8к8 де ѡ лат8ри м8лци драчи невъѕ8ци. ши ѕикь аша ни съ-ль ръпим сь-лъ л8ѡм. де алътъ лат8ри вор8 ста дои ꙟџери ай л8 хс. де воръ аштепта дела тине. ши вор8 ад8че тоате фаптеле б8не де ле вор п8не ꙟ к8мпѫнѫ. дѣлтъ лат8ри вор8 къ8та ꙟџерїй л8 хс. а8 доаръ ай мил8ить вр'8н сърак8 са8 ай дат мѫнкаре флъмѫнѕилѡр. са8 ай адьпат8 вр'8н сетос8. са8 ай ꙟбрькат вр'8 ѡм мишел8 са8 ай мил8ит8

stau şi aducu scrise toate păcatele ta*l*e ce ai fâcu*t* di*n* t*i*nereţe până la mo*r*te, de le punŭ în cu*m*ăpână: au doară ai obiditŭ vr'uîn o*m* mişelŭ, sau ai ucisŭ, sau ai f*u*ratŭ, sau do*a*râ ai văndu*t* pr*é* cine-va, sau n'ai lăcuitŭ bine cu vecinu*l* tău, sau ai fâcu*t* pre-ĭubire trupului, s*au* doară ai grăitŭ me*n*cĭună, sau n'ai ĭubitŭ pre *t*oţi omenii unu*l* ca a*l*tu*l*. Toate căte-*i* greşitŭ de căndu a*i* nâscu*t*, şi vă-ḑindu şi nevăḑ*in*du, şi cu voe şi fără voe, toate sănt*u* sc*r*ise, şi le aducu de o laturi mu*l*ţi draci nevăzuţi, şi ḑicŭ aşa: Ni să-lŭ răpi*m* să-lŭ luo*m*! De alătă laturi voru sta doi îngeri ai lu Hs. de vo*r*ŭ a-ştepta dela tine şi voru a-duce toate faptele bune de le vo*r* pune în cu*m*pânâ. Déltă laturi voru căuta îngerii lu Hs.: au doară ai miluitŭ vr'un seracu, sau ai da*t* mă*n*care flămănḑilo*r*, sau ai adăpatu vr'u*n* setosu, sau ai înbrăca*t* vr'u o*m* mişelu, sau ai mi-luitu vr'oîn omu în priînsoare,

*) Scris: прєѿцї, adecă scriitorul citise de'ntăiŭ în original: [н'ай юбитъ] прєѿцї, şi apoĭ veḑênd din urmarea fraseĭ că a greşit, a adaus un т d'asupra lui ѡ; probă, în orĭ-ce cas, că acest pasagĭu este o copiă după un exemplar românesc maĭ vechĭu.

81. в'оꙟ wмȣ ꙟ приꙟсоаре са|ȣ
вр'ȣꙟ бетегȣ. саȣ аи датȣ съ-
лашь вр'ȣнȣи кълъторȣ. саȣ
аи гръитъ бине дерептȣ вр'ȣꙟ
wм wбидить, де-и аџютатȣ кȣ
кȣвьнтȣл. саȣ милостеніе. де-
рептȣ вр'ȣꙟ мишел. тоате ле
вор къȣта ꙟџеріи лȣ хс. де лѣ
ворȣ пȣне ꙟ кȣмпънѫ. съ-ль
ворȣ лȣа ꙟџеріи лȣ дȣмнезеȣ.
еи-лъ ворȣ дȣче ꙟ вигаца ве-
кȣлȣи. ꙟнаинте лȣ дȣмнезеȣ.
ши наите ꙟџеріилорȣ. ꙟ веса-
ліꙗ несфръшитъ. іаръ съ-л
ворȣ лȣа ꙟџеріи діаволȣлȣи, еи-ль
вор дȣче ꙟ мȣнка векȣлȣи.

s*a*u vr'u*în* betegu, sau ai datu
sălaşŭ vr'unui călâtoru, sau
ai grăitŭ b*i*ne dereptu vr'uîn
om obiditŭ de-i ag*iu*tatu cu
cuvăntu*l*, sau milostenie de-
reptu vr'u*în* mişe*l*. Toate le
vo*r* căuta îngerii lu Hs. de
lé voru pune în cu*m*pănâ.
Să-lŭ voru lua îngerii lu Dum-
neḑeu, ei-lŭ voru duce în viĭa-
ţa vecului, înainte lu Dum-
neḑeu şi na*i*te îngerilor*u*, în
vesĭaliĭa nesfrăşitâ; ĭară să-l
voru lua îngerii diavolului,
ei-lŭ vo*r* duce în mu*n*ca ve-
cului.

III.

Іаръ къндȣ ворȣ бȣчина арха-
гелии спре патрȣ корнȣре а
пѫмьнтȣлȣи. де треи wри кȣ
фрикѫ ши бȣрѫ марѣ пъмьн-
82. тȣл се ва| кȣтремȣра ден ꙟ
(*sic*) тоате капетелѣ. атȣнче
ворȣ ꙟвіꙗ морціи. сѣрь фи де
фіери мьнкаци. саȣ де пасери
мьнкатȣ. саȣ де пещи мьнка-
ціи. тоци ворȣ ꙟвиꙗ дин морте
диꙟ тоате адънкȣрилꙗ пьмън-
тȣлȣи ши мичии ши маріи ши
дерепціи ши пѫкѫтошіи. ши
џюдечи стрьмби. ши ꙟпъраціи
ши богаціи ши мишеии. ши
воръ ста тоци асеменеле. чине

Ĭarâ când*u* voru bucina
arhaghelii spre patru co*r*-
nure' a pâmăntului, de trei ori
cu fricâ şi burâ maré pămăn-
tu*l* se va cutremura de*n* în
toate capetelé; atunce voru
învilla morţii, sérâ fi de f*i*eri
mănçaţi, sau de paseri m*ă*n-
catu, sau de peşti măncaţii,
toţi voru învilla din morte diin
toate adăncurilla pămăntului,
şi micii şi marii, şi dereptii
şi pâcâtoşii, şi giudeci strămbi
şi înpăraţii, şi bogaţii şi mişeii;
şi vorŭ sta toţi asemenele
cine cu faptele salé, şi de ḑ

кȣ фаптеле салѣ*). ши де зи
ши де ноапте. ши деꙟ тоате
чясȣриле ши тоате аскȣнсȣриле
се вор иви. нече ȣꙟ пърȣ диꙟ
капȣл лорȣ нȣ ва фи перитȣ.
оуніи вор фи лȣминаци. алціи
ши маи лȣминаци. алціи вор
83. фи ꙟтȣнекаци. атȣнче вор веде
тоци пъкѫтошии. марѣ де фокȣ
клокотинѕдь. ши сфрѫиндȣ. ши
мѫніꙗ лȣ дȣмнеѕеȣ фи-ва а-
тȣнчи. ши ва апринде лȣме
де ва арде тотȣ пѫмѫнтȣл. ши
тоци мȣнціи ши тоате мѫгȣриле.
ши тоатѫ спȣркѫчюнѣ. че се-ȣ
фѫкȣт пре пѫмѫнтȣ. атȣнче
марѣ де апѫ ва сека. ши
тоате рѫȣреле. ши тоате иѕ-
воареле атȣнче. кȣм ѕиче хс
ꙟ еѵгліе. стелѣле ворȣ къ-
да. ши ѡареле ва ꙟтȣнека.
черюл л ворȣ ꙟвъли архангглїи
ка ȣ сфитокȣ. ши се ва иви
черю ноȣ ка соареле. атȣнчи
се ва иви дин черю рѫстикни-
84. тȣл лȣ хс. чинстита крȣче
де ва лȣмина преспрѣ тоате
капетеле пѫмѫнтȣлȣи. ши вор
кѫнта прецюрь ꙟ чинȣре де
ꙟцери архангглы ши херовїмїи.
ши сѫрафїмии ши тоата пȣ-
териле, ши ворь гѫта скаȣнȣл
де цюдецȣ. атȣнчи се ва деш-

şi de noapte, şi deîn toate ćasurile şi toate ascunsurile se vor ivi: nece uîn păru diîn capul loru nu va *fi* peritu. Unii vor fi luminaţi, alţii şi mai luminaţi, alţii vor fi întunecaţi. Atunce vor vede toţi păcâtoşii maré de focu clocotinădŭ şi sfrăindu, şi măniiĭa lu Dumneḑeu fi-va atunci, şi va aprinde lume de va arde totu pământul şi toţi munţii şi toate mâgurile, şi toatâ spurcăcĭuné ce se-u făcut pre pâmântu. Atunce maré de apâ va seca, şi toate răurele, şi toate izvoarele atunce; cum zice Hs. în evanghelie: steléle voru cădĭa, şi soarele va întuneca, cerĭul l voru învăli arhagghelii ca u sfitocu, şi se va ivi *cerĭu* nou ca soarele. Atunci se va ivi din cerĭu răsticnitul lu Hs. cinstita cruce de va lumina presprẽ toate capetele pâmântului, şi vor cănta pregĭurŭ ĭa cinure de îngeri, arhagghelî şi herovimii şi sărafimii şi toatĭa puterile, şi vorŭ gâta scaunul de gĭudeţu. Atunci se va deşchide poarăta cerĭului despre răsâ-

*) Inainte era scris салѧ, apoĭ s'a îndreptat салѣ.

киде поарта черюлȣи деспре ръсърить. ши се ва иви ꙟпъратȣль хс. кȣм гръеще пророкȣл. ши ва боучина ши ва апрїнде фокȣ кȣ маре боуръ ши кȣ маре треснетȣ. атȣнчи ворȣ къȣта де-л ворȣ веде тоци ѡаменїи ши тоате фелюриле. атȣнче. коум гръаџѣ хс. къ ва шедѣ спре скаȣнȣл сла-[в]еи салѣ. атȣнчи ворь ста десȣпра ꙟ сънинȣ плинь де ꙟџери. ши пъмъж|нтȣл ва фи ꙟндесатȣ де ѡмени плинȣ. атȣнчи-ши воръ веде тоци ѡаменїи фаптела сале. аȣ боуне аȣ рела. ши тоате аȣскȣнсȣриле ꙟнаинтѣ феџееи сала. атȣнчи ва тремите хс архаггли коу фокȣ ши треснетȣ ши фȣлџер. ши кȣ патрȣ вънтȣре. де ворȣ алеџе тоци дерепцїи. де-и ворȣ пȣне*) де дѣрепта лȣи хс. їаръ стръмъбїи де стънга. коум алеџе оунь пъсторю ѡиле дин**) капре. атȣнче пъкътошїи ворȣ пльнџе ши се вор тънгȣи. ши во[р] зиче. ѡ кȣм нȣ не-мȣ покъитȣ. ѡ коум не-мъ пїердȣт врѣме де покънце. де-мъ бадџо|кърить. ши амъ џȣкатȣ, ши-мъ сьритȣ.

ritŭ, şi se va ivi înpăratulŭ Hs., cum grăeşte prorocul, şi va bucina şi va aprinde focu cu mare bură şi cu mare tresnetu. Atunci voru căuta de-l voru vede toţi oamenii şi toate felĭurile. Atunce, cum grăĭaşte Hs. că va şedé spre scaunul slavei salé. Atunci vorŭ sta desupra în săninu plinŭ de îngeri, şi pământul va fi îndesatu de omeni plinu. Atunci-şi vorŭ vede toţi oamenii faptelĭa sale, au bune, au relé, şi toate auscunsurile înainté feţeei salĭa. Atunci va tremite Hs. arhagghelĭ cu focu şi tresnetu şi fulger, şi cu patru vănture, de voru alege toţi derepţii, de-i voru pune de dérepta lui Hs., ĭară strămăbii de stânga, cum alege unŭ păstorĭu oile din capre. Atunce păcătoşii voru plănge şi se vor tăngui, şi vor ḑice: o, cum nu ne-mu pocăitu! o, cum ne-mŭ pierdut vréme de pocăinţe, de-mŭ badg'ocuritŭ şi amŭ g'ucatu şi-mŭ săritu în hetlĭanşug!

*) De'ntâiŭ era scris: пȣре, apoĭ s'a adaus не, scriitorul uĭtând însă a şterge ре.

**) De'ntâiŭ s'a scris: динь, apoĭ s'a adaus d'asupra ꙟ.

ꙟ хетланшȣг. ѡ кѫче н'ам постить. ѡ кьче н'ам милȣитъ мишеии. ѡ кьче нȣ не-м покьить. де се не фие акȣм ертате пъкателя. че амȣ ръсȣ ши амь беȣтȣ. ши амь мѫнкатȣ фьръ де леџе. ши не-м веселитȣ фьръ дирептȣ. ши ачея време аȣ трекȣтȣ. ѡ амар ноѡ ши ютѣ. атȣнче ва еши марѣ де фокȣ ꙟнаинте џюдецȣлȣи. ши вор веде пъкѫтошїи че-ȣ лȣкрат. ѡ фрика ши кȣтремȣрȣл маре. ꙟџерїи синтȣ негрешици ꙟкъ се ворȣ кȣтремȣра де фрика џюдецȣлȣи. атȣнче ва кѫȣта ꙟпѫратȣль џȣдецȣ хс спрѣ дирепта. ши ва веде сфнцїи лȣминаци ши се ва весели де ли. | ши ва грѫи кȣ глас дȣлче. веници бл҃свицїи де татѫл мїеȣ. де добъндици ꙟпъръцїа ши виаца де векȣ. веници постничїи меи веници фїи лȣминїеи. веницї милостивїи меи. веници лȣминацїи татѫлȣи мїеȣ. веници чея че аци льсат лȣме ши аци венит дȣпь мине. веници чея че аци ръбдать ꙟ нȣмеле мїеȣ. веници де ꙟпѫрѫцици кȣ мине прѣ-юбицїи мїи. атȣнче ва къȣта ꙟпъратȣл хс къ[трѫ] чея дѣ стѫнга са. ши ва ѕиче аша. адȣчеци-вѫ лȣкрȣл. ши

O, căce n'am postitŭ? o, căce n'am miluitŭ mişeii? o, căce nu ne-m pocăitŭ, de se ne fie acum ertate păcatelĭa? ce amu răsu, și amŭ beutu, și amŭ mâncatu fără de lege, şi ne-m veselitu fără direptu, şi acеĭa vreme au trecutu! O, amar noo și ĭuté! Atunce va eși maré de focu înainte gĭudețului, şi vor vede păcătoșii ce-u lucrat. O, frica şi cutremurul mare! Îngerii sintu negreşiţi, încă se voru cutremura de frica gĭudețului! Atunce va câuta înpăratulŭ g'udețu Hs. spré direpta, și va vede sfinții luminați, și se va veseli de ĭai, și va grâi cu glas dulce: Veniți, blagosloviții de tatâl mieu, de dobândiți înpărăția şi viața de vecu; veniți, pustnicii mei; veniţi, fii luminiei; veniți, milostivii mei; veniți, luminații tatâlui mieu; veniți, ceĭa ce ați lăsat lume şi ați venit după mine; veniți, ceĭa ce aţi răbdatŭ în numele mieu; veniţi de înpârâţiţi cu mine, pré-ĭubiţii mii! Atunce va căuta înpăratul Hs. cătrâ ceĭa dé-stânga sa, şi va ḑice aşa:

вѫ прїиминици прѣцȣл. атоунчи
ва веде Хс пѫкѫтошїи негри
ши спȣркаци. ши ꙟтȣнекаци.
88. ши ва грѫи кȣ глас де ȣрџїе.
фѫрѫ де мѫсȣрѫ. дȣчеци-вѫ
дела мине немилостивилѡр. кѫ
н'аци милȣит мишеии. ниче
еȣ вою милȣи вои, ничи аци
аскȣлтат. ievгліе ши скриптȣра.
нече ꙟферекаци оученичии мїеи..
нече еȣ вою аскȣл[та] плѫн-
џѣре ши тѫнгȣире воастрѫ.
че аци мѫнкатȣ ши аци беȣт
ши в'аци веселитȣ ꙟ дȣлчаца
воастрѫ фѫрѫ де лѣџе. дȣче-
ци-вѫ дела мине пѫкѫтоши-
лорȣ. кȣрварилѡр ши некȣра-
цилѡр. кѫ ꙟтроу аȣскȣнс хи-
тлени аци фостȣ. ши рѫȣ
аци фѫкȣт. дȣчеци-вѫ*) дела
минѣ блѫстемацилор. ꙟ фокȣл
векȣлȣи. оунде е гѫтит дїаво-
89. лȣлȣи. ши ꙟнџерилор лȣи. кѫ
аци фѫкȣт вое лȣи. кѫ аци
бадџокȣритѫ ши аци клеветитѫ
ши в'аци ленитȣ де кѫтрѫ рȣ-
гѫчюни. дȣчеци-вѫ ꙟ іадоу ꙟ
кȣпторȣлю де фокȣ. оунде вор
фи ципетеле ши плѫнџериле.
ши скрѫшкѫкарѣ динцилорȣ. а-
тȣнче Хс ва ӡврѫли кȣ тоіагȣл
де фокȣ де-и ва ȣчиде ши-и ва
рȣмпе. ши ва тримитѣ ꙟџерїи

Aduceți-vă lucrul și vă prii-
miiți prețul! Atunci va vede
Hs. păcătoșii negri și spur-
cați și întunecați, și va grăi
cu glas de urgie fără de mă-
sură: Duceți-vă dela mine,
nemilostivilor, că n'ați miluit
mișeii — nice eu voiu milui
voi, nici ați ascultat ievan-
ghelie și scriptura, nece în-
ferecați ucenicii miei — nece
eu voiu asculta plăngére și
tănguire voastră; ce ați măn-
catu și ați beut și v'ați ve-
selitu în dulćața voastră fără
de lége! duceți-vă dela mine.
păcătoșiloru, curvarilor și ne-
curaților, că întru auscuns
hitleni ați fostu și rău ați
făcut! duceți-vă dela mine,
blăstemaților, în focul vecu
lui, unde e gătit diavolului
și îngerilor lui, că ați făcut
voe lui, că ați badg'ocuritŭ
și ați clevetitŭ și v'ați lenitu
de către rugăciuni! duceți-vă
în iadu în cuptorulĭu de focu.
unde vor fi țipetele și plăn-
gerile și scrășăcaré dințiloru!
Atunce Hs. va zvrăli cu to-
iagul de focu de-i va ucide
și-i va rumpe, și va trimité
îngerii de-i voru arunca în

*) Aci s'aŭ maĭ repetat ultimele doă silabe: ци-вѫ.

...ии ворȣ арȣнка ꙟ клокотелѣ ...марѣ де фокȣ*). атȣнче де-...щїи еи ворȣ лȣмина ка сореле ...ро пъръцим татълȣи. ꙗръ ...ътошїи ꙟ мȣнка векȣлȣи.

clocote*lé* în mar*é* de focu. Atu*n*ce derepţii, ei se voru lumina ca sorele întro pără-ţiĭa Tat*ă*lui; ĭară pâcâtoşii în munca vecului.

IV-V.**)

...риле ши фръмсѣце дереп-...илоръ ла ȣȣа де џоде|цȣ.

Darurile şi frâ*m*sé*ţ*e derepţi-lorŭ la ḑua de g'odeţu.

...ȣмина-ва фаца лорȣ ка сте-... ꙟ черю. оунїи ворȣ фи ...наци, алцїи ши маи лȣ-...и. кȣм грьеще апслалȣл ... оунора ле ва фи фаца ка ...а лȣниеи, алцїи ка лȣмина ...и. алцїи ка фїерȣл апрїнсȣ ... сар скънтеиле динтрȣ елȣ. ...ка сѡрелȣи. алцїи ворȣ фи ...а ѡ хьртїе. алцїи ка лъна. ...ворȣ фи рȣмени. алцїи вор ...чине кȣм ва фи фѡстȣ ...лȣ. прѣ тоци [ва] фи ...тȣръ чине кȣ че аȣ слȣ-... лȣ дȣмнезеȣ. ста-ворȣ ... чинȣре лȣминате де дѣ-... лоу хс, мȣлци фъръ де ...ръ. | ачелора тȣтȣ[ро]рь ле ...шкиде хс коморъле ꙟпъ-... черȣлȣи. ши ле ва дъ-

Lumina-va faţa loru ca stelele în cerĭu. Unii voru fi luminaţi, altii şi ma*i* luminaţi, cu*m* grăeşt*e* ap*osto*llul: unora le va fi faţa ca lumina luniei, alţii ca lumina ḑ*i*leei, a*l*ţii ca fieru*l* aprinsu căndu sa*r* scânteile dintru elu, alţii ca [raḑele?] sorelu*i*, alţii voru fi a*l*bi ca o hărtie, alţii ca lăna, a*l*ţii voru fi rumeni, alţii vo*r* fi cine cu*m* va fi fostu şi elŭ. Pr*é* toţi *va* fi scriptu*ră*: cine cu ce au slujitŭ lu Dumneḑeu. Sta-voru alesĭa cinure luminate de dérepta lu Hs. m*u*lţi fără de numărŭ. Acelora tutu*ro*rŭ le va deşchide Hs. comorăle înpărăţiei cer*u*lui, şi le va dărui veşminte luminate

...ris de'ntâiu prin asimilaţiune grafică: фофȣ; apoĭ observând gre-...torul a adaus: кȣ, uĭtând însă a şterge фȣ.

...ele fragmente IV şi V, separate în manuscris prin steluţe şi prin iniţiala ...strîns legate unul cu altul, n'am credut de cuviinţă a le isola.

р8и вешминте л8минате. ши
к8н8ни ꙟпърътещи. ат8нче вор8
ꙟчепе а кынта ꙟџерїи ши ар-
хаггльии. ши херовимїи ши съ-
рафимїи ши вор лѫ8да прѣ хс.
ши вор дешкиде порта чѫтъ-
цїеи. ши вор8 иви комоарѫле.
ши дар8реле ꙟпѫрѫцїеи черюл8и.
хс ва шеде спрѣ ска8н8л сла-
веи сале. ши ва кема хс тоци
сфнцїи. де вор8 прими деꙟ
мъна л8 хс вешьментеле, ши
дар8риле тоци чине-ши к8 чин-
сте ши к8 дар8л съ8. ши ма-
92. инте ва мерџе прѣ-чинстита
маика л8 хс. ши деꙟ талъпѣ
еи парѫ де фок8 ва лъса. ши
динтр8 а славѫ неспѹсь фи-ва
ши фаца еи сь ва л8мина ка
сореле ши ва мерџе де се ва
ꙟкина домн8л8и хс. д8пъ ачеа
ши-ва плека*) хс кап8л кътрѫ
маика са. ши ва л8а сфнта
к8н8нѫ де ѡ ва п8не ꙟ чис-
тит8л кап8л еи. ши ва ѕи[че]
прїимеще маика ме ачаста сла-
вѫ. чеа че ме-8 дър8ит8 та-
тѫлъ мї8. къ кь (*sic*) к8 ачаста
амъ кълкат8 прѣ диꙗвол8л8. къ
е8 динтр8 тине синт8 ши м'ам
нъск8тъ, ши ам л8атъ пелице.
шї-и ва да оѵн вешъмент8 мо-
93. хорѫт8 ꙟпърѫтеск8. | д8пѫ а-

și cununi înpărătești. Atunce voru începe a cănta îngerii și arhagghelii și herovimii și sărafimii, și vor lâuda pré Hs.: și vor deșchide porta cétăției și voru ivi comoarâle și darurele înpârăției cerîului. Hs. va șede spré scaunul slavei sale, și va chema Hs. toți sfinții de voru priimi deîn măna lu Hs. veșămentele și darurile, toți cine-și cu cinste și cu darul său. Și mainte va merge pré-cinstita maica lu Hs.: și deîn talăpé ei pară de focu va lăsa, și dintru ia slavă nespusă fi-va, și fața ei să va lumina ca sorele: și va merge de se va închina Domnului Hs.; după aceîa și-va pleca Hs. capul către maica sa, și va lua sfânta cunună de o va pune în cistitul capul ei, și va dice: priimește, maica me, acéasta slavă, ceîa ce me-u dăruitu tatălŭ miu, că cu acéasta amŭ călcatu pré diîavolulu, că eu dintru tine sintu și m'am născutŭ și am luatŭ peliţe. Și-i va da un veșămentu mohorâtu înpărâtescu. După aceîa va grăi

*) Aci era scris de'ntâîu: кап8л, apoî s'a șters cu aceîașî mână.

чеа ва гръи аша. пасж сфнтж
манка ме ꙟ бѹкѹрїа домнѹлѹи
тьѹ. ши кѹ тоцї чеа че те-ѹ
рѹгатѹ ши аѹ слѹжить цие прѣ
пъмънтѹ. ши дестоиничии лоу-
минации фечорїи тъи. ꙟ ва
сърѹта прѣ-чинстителе але лѹи
мъини. кѹ фрꙟмсаце маре ва
ꙟтра ꙟ сфнта четате. ши ворѹ
кънта ꙟцерїи ꙟтро слава ѡ-
дихнѣлееи сале.*—* Дѹпж
ачеа ва кема хс. доиспръзѣче
апслы ши ле ва да вешъменте
ꙟпжрътешѝ. ши дѡаѡспржѕѣче
скаѹне де аѹрѹ. кѹ пїетри скѹмпе.
кѹ биросѹ. ши кѹ мъргърїтарю.
94. дѹп'ачеа ле ва да кѹнѹни ꙟ ка|пѹл
лѡрѹ. маи лѹминате де соареле.
дѹпа ачеа ва кема дѹмнеѕеѹ.
шаптеѕечи де апостоли. ши про-
рочи. ши мъченичи. ши прѣ-
гътицїи лѹи чеа чеа (*sic*) че
с'аѹ гътатѹ дела адам пънж
ла свръшитѹл векѹлѹи. ши-и ва
слобоѕи хс ꙟ пометеле раюлѹи.
кь раюлъ плинь есте де родѹре
ши де флори ꙟфрꙟмсацате ꙟ
тоате кипѹриле. ши четате лѹ хс
ши тѹрнѹриле кѹ корнѹре ꙟпле-
тите кѹ мъргъритарю, ши кѹ би-
сорѹре ꙟплетите. ши кѹ чинстите
лѹминате пїетри скѹмпе. богъ-
цїие, ꙟпържцїеи векѹлѹи плинж.
ши корабиа ꙟпържтескж. ши
95. мѹлци кълѹгърї | ꙟтрьнсж плъ-

aşa: Pasâ, sf*ă*ntâ maica me,
în bucuria D*om*nului tău, şi
cu toţi ceĭa ce te-u rugatu
şi au slujitŭ ţie pr*é* pământu,
şi destoinici*i* luminaţii fe-
córii tăi. Ĭa va săruta pr*é*-
cinstitele ale lui mâini; cu
frâ*m*sĭaţe mare va întra în
sf*ă*nta cetate: şi voru cânta
îngerii întro slava odi*h*néleei
sale.—Dupâ aceĭa va chema
Hs. doisprăzéce ap*osto*lĭ, şi le
va da veşâmente înpârăteşti şi
doaosprâḑéce scaune de auru
cu pietri scu*m*pe, cu birosu şi
cu mărgăritarĭu: dup'aceĭa *le*
va da cununi în capu*l* loru,
ma*i* luminate de so*a*rele;
dupa *a*ceĭa va chema Dum-
neḑeu şlapteḑeci de aposto-
li şi pro*r*oci şi măcenici şi
pr*é*gătiţii lui, ceĭa ce s'au
gătatu dela Ada*m* până la
svrăşitu*l* vecului. Şi-*i* va slo-
boḑi Hs. în pometele raĭului,
că raĭulŭ plinŭ este de rodure
şi de flori înfrâ*m*sĭaţate în
toate ch*i*purile, şi cetate lu
Hs., şi tu*r*nurile cu cornure
înpletite cu mărgăritarĭu, şi
cu bisorure înpletite, şi cu
cinstite luminat*e* pietri scu*m*-
pe: bogăţiie înpărăţiei vecului
plinâ şi corabi*la* înpărâtescâ.
Şi mu*l*ţi călugări întră'nsâ

кꙋре. алатꙋре кꙋ ꙟӡерїи ꙟпрѣ-
ꙋнѫ. кꙋ дꙋхꙋл сфнтꙋ ꙟ векꙋ
несврѫшитꙋ. кꙋ кꙋнꙋни лꙋми-
нате ши ꙟфрѫмѫсецате. ши
ворꙋ кѫнта ꙟпрѣоунѫ кꙋ ꙟӡе-
рїи. кꙋ лаꙋда ꙟ слава сфнтееи
троице ꙟ векꙋ адевьрꙋ оунїи
коу альцїи се ворꙋ весели вь-
рѫ де старе. аколо нꙋ ва фї
векꙋ нече анꙋ. нече време. не-
че час. нече ѕи нече ноапте.
нече се ва щи кѫндꙋ е нꙋмѫ-
рꙋ. нече ва трече времѣ ничи
се ва адаѡӡе. ниче ва липси
плое ниче кѫлѫдꙋрѫ де соаре.
ниче ворꙋ мꙋнчи де фоаме.
нече де сѣте. ниче алтѫ ми-
шелиѫ. че нꙋмаи ꙟтр'ꙋн ки-
96. поу па|че фьрѫ де грижe ворꙋ
вїе вїаца де векꙋ. нꙋ ворꙋ аве
скрѫбѫ. нече дꙋрерѣ. нече сꙋ-
спинаре. нече во[р] аве фрикѫ
де морѫте. нече де ӡюдец.
нече ва фи поҳтѫ де трꙋпꙋ.
че тоате поҳтеле ши хитлен-
шꙋгꙋриле дїаволꙋлꙋи вор пери.
нꙋ ва липѫси а мꙋнчи. нече
а се фаче фоамени. нече ва
липси варѫ. нече тоамнѫ. не-
че ꙗрнѫ. нече прїмѫварѫ. че
нꙋмаи лꙋминѫ ши дꙋлчацѫ ꙟ
векꙋ се вор весели*) ꙟ дꙋлчацѫ
сѫ вор ꙟдꙋлчи ши сѫ ворꙋ

plăcure alature cu îngerii în-préunâ, cu D*u*hu*l* sf*ă*ntu în vecu nesvrăşitu, cu cunun[i] luminate şi înfrămăseţate; şi voru cănta înpr*é*unâ cu înge-rii cu lauda, în slava sf*i*nteei *t*roiţe în vecu adevăru. Unii cu alăţii se voru ve*s*eli văr[ă] de stare. Acolo nu va fi vecu ne*ce* anu, ne*ce* vreme ne*ce* ć*a*s, nece ḑi nece noapte; nece se va şti căndu e număru: ne*ce* va trece vremé nici se va adaoge; nice va lipsi ploe, nice călădurâ de soare; nice voru mu*n*ci de foame, *nece* de séte, nice altâ mişeliâ; ce numai într'un chipu: p*a*ce fără de grije. Voru vie viaţa de vecu: nu voru ave scrăbâ, ne*ce* dureré, ne*ce* suspinare: nece vo*r* ave fricâ de *morăte*, nece de gĭude*ţ*, nece va fi po*h*tâ de trupu: ce toate po*h*-te*le* şi hitle*n*şugurile diavolu-lui vo*r* peri. Nu va lipăsi a munci, nece a se face foa-meni, nece va lipsi varâ, ne*ce* toamnâ, ne*ce* ĭa*r*nâ, ne*ce* pri-măvară, ce numai luminâ şi du*l*ća*ţ*ă: în vecu se vor ve-

*) Aci era scris: ш[и], apoĭ s'a şters.

сподоби. ѡ ферикацїи къ вор
фи ка ꙟнџерїи черюлȣи. ши
нȣ се вор маи скимба нече
динишарѫ. че тоть се ворȣ
ворȣ (*sic*) весели ꙟ векȣл ве-
97. кȣлȣи. |

seli, în du*lć*aţâ să vo*r* îndulci
şi să voru spo*du*bi. O. feri-
caţii! că vo*r* fi ca îngerii ce-
rĭului şi nu se vo*r* mai schi*m*-
ba nece dinioară, ce totŭ se
voru veseli în vecu*l* vecu*lui*.

VI.

Ꙗрѫ грѫеще деꙟ сфнцїи
ѡци мареле патриархȣл іѡань
златаоустъ ꙟвьцъторȣль а тоѡ-
тѫ лȣме. ѡ амаръ воаѡ тль-
харилѡр. ѡ амарь чела че ѡ-
бидеще прѣ мишеи. ѡ амарȣ
челȣе че-ши оурѫще фрателе
сеȣ ши вечинȣл сеȣ. ѡ а-
марь челȣа че нȣ аскȣльтѫ
ши нȣ чинстеще пъринцїи сѫи
ши дȣховникȣл сеȣ. ѡ амарь че-
лȣе че клеветеще. ши хȣлеще
прѣ алцїи. ѕиче хс, нȣ веде
щеркȣл ꙟ ѡкюл альтȣа. че
веѕи брънa деꙟ ѡкюл тъȣ. ѡ
амаръ менчиношилорȣ. ѡ амар
чеа че џюрѫ прѣ крȣче прїн-
98. трȣ коурвїа. ѡ амарȣ чела |
че калъкѫ крȣче. ѡ амарȣ чела
че-ши фаче фацѫ ла дѡмни ши
дъ митѫ пентрȣ съ поатѫ къ-
лькa мишеии. ѡ марȣ фьцарни-
чилорȣ. ѡ амар чела че съ темѣ
де домнии пъмънтȣлȣи. ꙗръ де
ꙟпъратȣл черюлȣи нȣ се тамe.
ѡ амар прѣ-юбиторилор. ѡ а-

Iară grăeşte deîn s*fi*nţii o*t*ţi
marele patriarhu*l* Ioanŭ Zla-
taustŭ, învăţătorulŭ a tootă
lume: O, amarŭ vo*ao*, tlăha-
rilo*r*! O, amarŭ cela ce obi-
deşte pr*é* mişei! O, amaru ce-
lue ce-şi urĭaşte fratele seu şi
vecinu*l* seu! O, amarŭ celu-
ĭa ce nu asculătă şi nu cin-
steşte părinţii săi şi d*u*hov-
nicu*l* seu! O, amarŭ celue ce
cleveteşte şi huleşte pr*é* alţii!
—ḑice Hs.: nu vede ştercu*l*
în ochĭu*l* alătuĭa, ce veḑi
brăna deîn ochĭu*l* tău. O a-
marŭ mencinoş*i*loru! O, ama*r*
c*e*la ce gĭură pré cruc*e* printru
cu*r*vĭa! O, amaru cela ce
calăcă cruce! O, amaru cela
ce-şi face faţă la domni şi
dă mită pentru să poată că-
lăca mişeii! O, ’maru făţar-
niciloru! O, ama*r* cela ce să
temé de domnii pămăntului,
ĭar*ă* de înpăratu*l* cerĭului nu
se tĭame! O, ama*r* pré-ĭubi-

кȣре. алатȣре кȣ ꙟцерїи ꙟпрѣ-
ȣнѫ. кȣ дȣхȣл сфнтȣ ꙟ векȣ
несврѫшитȣ. кȣ кȣнȣни лȣми-
нате ши ꙟфрѫмѫсецате. ши
ворȣ кѫнта ꙟпрѣоунѫ кȣ ꙟце-
рїи, кȣ лаȣда ꙟ слава сфнтеи
троице ꙟ векȣ адевърȣ оунїи
коу альцїи се ворȣ весели въ-
рѫ де старе. аколо нȣ ва фї
векȣ нече анȣ. нече време. не-
че час. нече ѕи нече ноапте.
нече се ва щи кѫндȣ е нȣмѫ-
рȣ. нече ва трече времѣ ничи
се ва адаѡце. ниче ва липси
плое ниче кѫлѫдȣрѫ де соаре.
ниче ворȣ мȣнчи де фоаме.
нече де сѣте. ниче алтѫ ми-
шелиѫ. че нȣмаи ꙟтр'ȣн ки-
96. поу па|че фѫрѫ де грижe ворȣ
вїе вїаца де векȣ. нȣ ворȣ аве
скрѫбѫ. нече дȣрерѣ. нече сȣ-
спинаре. нече во[р] аве фрикѫ
де морѫте. нече де џюдец.
нече ва фи похтѫ де трȣпȣ.
че тоате похтеле ши хитлен-
шȣгȣриле дїаволȣлȣи вор пери.
нȣ ва липсъси а мȣнчи. нече
а се фаче фоамени. нече ва
липси варѫ. нече тоамнѫ. не-
че ꙗрнѫ. нече прїмѫварѫ. че
нȣмаи лȣминѫ ши дȣлчацѫ ꙟ
...екȣ се вор весел...*) ꙟ дȣлчацѫ
... сѫ ворȣ

plăcure alature cu în...
préunâ, cu Duhul s...
vecu nesvrăşitu, c...
luminate şi înfrăm...
voru cănta înpréu...
rii cu lauda, în sl...
troiţe în vecu a...
cu alăţii se vor...
de stare. Acolo...
nece anu, nec...
ćas, nece ḑi ne...
se va şti că...
nece va trec...
va adaoge; ...
nice călădu...
voru mun...
de séte, ...
numai înt...
de grije...
vecu: n...
nece d...
nece v...
nece...
pohtă...
tele...
lui...
mu...
m...
t...

...], apoĭ s'a şte...

seli, în dulcéță să vor îndulci și să voru spodobi. O, fericații! că vor fi cu îngerii cerului și nu se vor mai schimba nece diniоară, cu totă se voru veseli în veacul veaculuí.

VI.

Iară grăeşte dela sfinţii ... marele patriarhul Ioann Zlataustu, învăţătorulu a totă lumea: O, amarŭ mie ...

ii neadur-

i
s-
ită
unŭ
i de
o arâ
are în
, acolo
oru. De-
eştinii, şi
să sâ is-
e păcatele
ască: cu la-
cu postul şi
poate sparăge
ateloru sale.

grâeşte Hs. în sfănta
lie: Ferecaţi de ceïa
gu, că aceïa măngă-
rŭ fi! Ferecaţi de ceïa
plăngu şi să tănguescu

ters ц, dar cu altă cernélă.

ters ц ... ters .

мар чела че бе ши мънъꙟкѫ
кȣ чимпои ши кȣ четери, ши
кȣ алъȣте. ѡ амар преѡтȣл
чела че нȣ е дестоиникъ ши
кънтѫ летоургїе кȣм ноу се
покъеще че съ лась фокȣлȣи
де векȣ ѡ амарȣ воаѡ кȣрва-
99. рилорȣ. | ѡ амарȣ чела че хȣ-
леще картѣ. шї скриптȣра. ѡ
амар чела че гьндеще кȣмȣ-ши
ва ꙟгръша трȣпȣл съȣ. ѡ а-
мар чела че-ши пїерде врѣме де
по[къ]инце. ꙟн ачаста лȣме. къ
ꙟ чеѧ лȣме нȣ се ва маи покъи.
че съ ва мȣнчи ꙟ вечи дѣ вечи.
ѡ амар бецицилор. ѡ амаръ чеѧ
че ноу мѣргоу. ꙟ сфнта дȣ-
минекъ ла бесерѣкь*) ла каса
лȣ хс. ѡ амар чела че нȣ пъ-
ѕеще празничеле ши постȣриле.
кȣ кȣрѫциѧ. кȣм гръеще пра-
вила сфнцилор. къ ачеѧ сън-
100. тȣ менчюноши бо|теѕȣ[лȣ]и ѡ
амар че чеѧ (sic) че съ сфѫдескȣ
ши морȣ неерътаци. ѡ амарȣ
чела че-ши подобеще троупȣл
ши съ лаȣдъ ꙟтрȣ сине. нȣ
нȣмаи ѡамении пїерȣ кȣ ачеѧ
кȣ трȣфа ши кȣ лаȣда. че ши
ꙟџерїи деꙟ черȣ аȣ кьȣтȣ
ши аȣ перитъ. ѡ амар чеѧ че
нȣ се покѫескȣ де пъкателе
сале къ ачеѧ тоци се дȣкȣ ꙟ

torilor! O, amar cela ce be şi mănăîncâ cu cimpoi şi cu ceteri şi cu alăute! O, amar preotul cela ce nu e destoinicĭ şi căntâ leturghie: cum nu se pocăeşte, ce să lasă focului de vecu! O, amaru voao, curvariloru! O, amaru cela ce huleşte carté şi scriptura! O, amar cela ce găndeşte cumu-şi va îngrăşa trupul său! O, amar cela ce-şi pierde vréme de pocăinţe în acésta lume! că în ceĭa lume nu se va mai pocăi, ce să va munci în veci dé veci. O, amar beţiţilor! O, amarŭ ceĭa ce nu mérgu în sfânta duminecă la beserécă la casa lu Hs.! O, amar cela ce nu pazeşte praznicele şi posturile cu curâţiĭa cum grăeşte pravila sfinţilor, că aceĭa săntu menclunoşi botezului! O, amar ceĭa ce să sfâdescu şi moru neerătaţi! O, amaru cela ce-şi podobeşte trupul şi să laudă întru sine! nu numai oamenii pieru cu aceĭa cu trufa şi cu lauda, ce şi îngerii deîn ceru au cădutu şi au peritŭ. O, amar ceĭa ce nu se pocăescu de păcatele sale, că aceĭa toţi se ducu în foculŭ

*) Era scris: бесерѣка, apoĭ s'a pus un ь d'asupra luĭ к.

фокȣлъ нестинсȣ. ши ꙟ вер-
мїи неадȣрмици. ши ꙟ тартарȣ.
ѡ мȣнка ши амарȣл маре. ши
ѡаменїи нȣ пречепȣ.

nestinsu şi în vermii neadu*r*-
miţi şi în ta*r*t*a*ru! O, mu*n*-
ca şi amaru*l* mare! şi oame-
nii nu precepu.

VII.

Къ спȣса хс. лȣи іеvглистоу
іѡанъ бгословъ. ши спȣсе ꙟ-
џерȣл лȣ павел апслъ къ-ль
101. портѫ де-и аръть тоате мȣ|н-
чиле. къ аръ фи оунь воиникȣ
де тревечи де ани де аръ пръ-
вѫли ѡ пїатрь ши ѡ арѫ сло-
бови ꙟ џос съ ꙃбоаре ꙟ треи
ани сѫ кавѫ аколо. аколо есте
мȣнка пъкѫтошилорȣ. дерептоу
ачеа тоци крещинїи ши бъ-
трънїи, ши тинерїи сѫ сѫ испо-
ведескѫ де тоате пъкателе сале.
съ сѫ покѫаскѫ кȣ лакрѫмиле
сале ши кȣ постȣл. ши кȣ роу-
гѫчюне.*) поате спаръџе скри-
пътȣра пъкателорȣ сале.

Că spusĭa Hs. lui iev*an*-
ghelistu Io*a*nŭ b*o*goslovŭ, şi
spuse îngeru*l* lu Pave*l* apo*s*-
*to*lŭ, că-lŭ portâ de-i arătă
toate muncile, că ară fi unŭ
voinicu de treḑeci de ani de
ară prăvâli o piatră şi o arâ
sloboḑi în g'*os* să zboare în
trei ani să caḑâ ac*o*lo, acolo
este m*u*nca păcâtoşiloru. De-
reptu acelĭa toţi creşt*i*nii, şi
bătrânii şi tinerii, să sâ is-
povedescâ de toate păcatele
sale, să sâ pocâĭască: cu la-
crâmile sale şi cu po*s*tu*l* şi
cu rugâcĭune poate sp*a*răge
scripătura păcateloru sale.

VIII.

Кȣм грѫеџїе хс ꙟ сфнта
еvглїе. ферекаци де чеа че
плѫнгоу. кь ачеа мънгьеци
102. воръ | фи. ферекаци де чеа че
плънгȣ ши съ тьнгȣескоу аиче.

Cu*m* grâeşte Hs. în sf*ă*nta
ev*an*gh*e*lie: Ferecaţi de celĭa
ce plângu, că acelĭa măngă-
eţi vorŭ fi! Ferecaţi de celĭa
ce plăngu ş*i* să tănguescu

*) De'ntâiŭ era scris: роугѫцчюне, apoĭ s'a ştes ц, dar cu altă cernélă.

къ аколо воръ ръда ши съ вор8
весели. ѡ ферикаци мишеии к8
с8флет8л ши к8 инима дѣ-
репци. *) ши плекацї. къ а-
челора асте ꙟпъръцїа л8 ҳс.
ѡ ферикаци де блѫзїи. къ ачеа
вор8 добънди д8лчаца век8л8и.
ѡ ферикаци де чеа че съ флѫ-
мънѕеск8 ши са ꙟсетошазѫ. къ
ачелора се ва да сацї8л8 ꙟ
век8. ѡ ферикаци де ѡменїи
милостиви къ ачеа мил8ици
вор8 фи ꙟ век8. къ милостенїеа
ѡ д8коу ꙟџерїи ꙟ черю пънъ
ла сфнт8л прѣстол8 ꙟнаите л8
ҳс. ѡ ферекаци де чеа че
103. поартъ гънд8 боун8 кътрѫ**)
ҳс. къ ачеа к8 д8мнезе8 се
вѫд8. ѡ ферикаци де ѡаменїи
чеа че факъ пачиле ши ꙟпакѫ
сфъдицїи къ ачеа соу фїии л8
д8мнезе8. ѡ ферикаци де при-
дъдицїи чеа че-и скот8 алцїи
де пре лок8реле лор8 принтр8 де-
рептате. къ ачелора есте ꙟпъ-
рѫцїа черюл8и. ѡ ферикаци
де чеа че-и бат8џок8реск8 ал-
цїи принтр8 мишелиа де-и
пореклеск8. де ле гръеск8 ꙟ
бадџок8ръ. къ ачеа мари-с ꙟ-
наинте л8 ҳс. ѡ ферикаци де
чеа че съ сфѫдеск8 ши к8р8нд8

aice, că acolo vorŭ rădia şi
să voru veseli! O, fericaţi
mişeii cu sufletul şi cu inima
dérepţi şi plecaţi, că acelora
ïaste înpărâţiïa lu Hs.! O,
fericaţi de blâḑii, că aceïa
voru dobăndi dulcaţa vecului!
O, fericaţi de cea ce să flâ-
mănḑescu şi sïa însetoşaḑâ,
că acelora se va da saţiulu
în vecu! O, fericaţi de ome-
nii milostivi, că aceïa milui-
ţi voru fi în vecu! că milo-
stenieïa o ducu îngerii în ce-
rïu până la sfântul préstolu
înaite lu Hs. O, ferecaţi de
ceïa ce poartă gându bunu
cătrâ Hs., că aceïa cu Dum-
neḑeu se vădu! O, fericaţi
de oamenii ceïa ce facŭ pa-
cile şi înpacâ sfădiţii, că a-
ceïa su fiii lu Dumneḑeu! O,
fericaţi de pridădiţii ceïa ce-i
scotu alţii de pre locurele loru
printru dereptate, că acelora
este înpărâţiïa cerïului! O,
fericaţi de ceïa ce-i batug'o-
curescu alţii printru mişeliïa
de-i poreclescu, de le grăescu
în badg'ocură, că aceïa ma-
ri-s înainte lu Hs.! O, feri-
caţi de ceïa ce să sfâdescu

*) Inainte se scrisese: плєкаци, de aci prin schimbarea primelor litere s'a făcut: дѣрєпци.

**) După acest cuvînt era scris: д8..., adecă [illegible] din д8... [illegible] apoi s'a [illegible]

се ꙟпакѫ. ши нȣ дь локȣ мъ-
нїией сале. къ ачеа калкѫ
104. пре ка|пȣл дїаволȣлȣи. кȣм грѫ-
еще павел апслъ ши ѕиче аша.
съ те ве[ри] сфьди ѕȣа съ нȣ
шаѕѫ соареле ꙟ мънїа та нече
съ рѫсае. ѡ ферикаци де пос-
ничїи ши аџȣнъторїи кȣ кȣрь-
ције. къ ачеа сȣе ꙟ черю ка
пре ѡ скаръ. ши н'аȣ кеа ла
поарта ра раюлȣи (*sic*) че ꙟн-
шиши ꙟтрѫ ꙟ раю. ѡ фе-
рекаци де чеа че съ скоа-
лъ ꙟ сфнта дȣминекѫ ши ꙟ
праздничеле лȣ хс де съ скоалъ
де ноапте де се роагь лȣ хс.
ши съ роагѫ сфвинцилорȣ (*sic*)
съ се роаџе лȣ хс дерепть ель.
ши мергȣ ла бесѣрекь. ши съ
споведеще де тоате пъкателе
105. че-ȣ гре|шитȣ преспре съптѫ-
мѫнѫ. ачеа пȣрȣре съ спаль
де пъкателе лорȣ ши съ лоу-
минѣѕѫ ꙟнаите лȣ хс ши на-
ите ꙟнџерилорȣ. ѡ ферикаци де
чеа че-ши ласъ пъринцїи ши
фрацїи, ши сорориле ши брать-
шїи съи. ши тоатѫ дȣлчаца де
пре пъмьнтȣ дерептȣ дȣмнеѕеȣ.
къ ачеа-с фїии лоу дȣмнеѕеȣ
ши асамене кȣ ꙟнџерїи. ѡ фе-
рикаци де соцїи бърьбацїи ши
крещинеле. чеа че кȣрȣндȣ се
ворȣ льса ши съ ворȣ ерта де
воаа са де-ши ворȣ прїими кȣ

şi curundu se înpacâ şi nu
dă locu măniiei sale, că a-
ceĭa ca*l*câ pre capu*l* diavo-
lului! cum grâeşte Pave*l* a-
p*osto*lŭ şi ḑice aşa: să te
ve*ri* sfădi ḑua, să nu şaḑâ
soarele în mănia ta, ne*ce* să
răsae. O, fericaţi de posnicii
şi ag'unătorii cu curăţie, că
aceĭa sue în cerĭu ca pre o
scară, şi n'au cheĭa la po*a*r-
ta raĭului, ce înşişi întrâ în
raĭu! O, ferecaţi de ceĭa ce
să scoală în sf*ă*nta duminecâ
şi în praz*d*nicele lu Hs. de
să scoală de noapte de se
roagă lu Hs. şi să roagă
sfvinţ*i*loru să se roage lu Hs.
dereptŭ elŭ, şi me*r*gu la be-
séreca şi să spovedeşte de
toate păcatele ce-u greşitu
prespre săptâmână: aceĭa pu-
rure să spală de păcatele
lor*u* şi să luminéḑâ înaite lu
Hs. şi naite îngeriloru. O,
fericaţi de ceĭa ce-şi lasă pă-
rinţii şi fraţii şi sororile şi
brătăşii săi, şi toată du*l*éaţa
de pre pământu dereptu Dum-
neḑeu, că aceĭa-*s* fiii lu Dum-
neḑeu şi asĭamene cu î*n*gerii!
O, fericaţi de soţii, bărăbaţii
şi creştinele, ceĭa ce cur*un*du
se voru lăsa şi să voru erta
de voaĭa sa de-şi voru prii-

к8ржціе. ши фечорїи де ꙟнтѫи
106. | кѫ ачеа д8мнезе8 приимеск8
ꙟтр8 еи. ѡ ферикаци де ѡаме-
нїи чеа че сѫ роагѫ ши з8а ши
нопте. кь ачеа гонеск8 дира-
инте са д8х8риле ши час8реле
релѣ. н8 н8маи ꙟраинте л8и.
че ши прѣспре ел8 ꙟтр8 д҃х8.
ѡферикат де*) чела че-ши
ꙗртѫ виноват8ль се8 ши ни-
микѫ н8 а дела ел8 кѫ ачела
н8-л ва џ8дека х҃с ла џюдец8.
к8м грьеще павел апостол. сѫ
а фльмьнд8 врьжмаш8л ть8
е т8-лѫ мил8еще шї-и дѫ
пѫине де-лѫ сат8рѫ. дечи се
верї фаче аша кѫрб8ни априн-
107. ши де фок8 априн8ї | ꙟ ка-
п8л л8и. ѡ ферикат де чела
че-ши портѫ тр8п8л ꙟ к8рьцие.
ꙗрѫ к8 инима роагь д8мнез8.
кѫ д҃х8л сфнт8 спе ачела ѡ-
дихнеще ши скаѹн8л л8 х҃с
ꙟтр'ѫнима ачел8е асте. кѫ а-
чела тр8п8 кемѫ-сѫ бесерекѫ.
ѡ ферикаци де ѡменїи чеꙗ
че фрѫнг8 воа са ꙟ тоатѫ
виаца са. ши ноапте л8кр8реле
сале. кѫ ачеа фак8 вое л8
д8мнез8. аша грѫеще х҃с ꙟ
сфнта еѵглїе ачелора. б8к8ра-
ци-вѫ ши вѫ веселици кѫ
м8лт8 прѣц8 асте воаѡ ꙟпь-
108. рѫциен черюл8и. | кѫ ꙟтр8 пь-

mi cu curâție, și fećorii de întâi, că aceĭa Dumneḑeu priimescu întru ei! O, fericați de oamenii ceĭa ce să roagă și ḑua și nopte, că aceĭa gonescu dirainte sa duhurile și ćasurele relé! nu numai înrainte lui, ce și préspre elu întru duhu. O, fericat de cela ce-și ĭartâ vinovatulŭ seu și nimicâ nu ĭa dela elu, că acela nu-l va g'udeca Hs. Ĭa gĭudețu! cum grăește Pavel apostol: să ĭa flămându vrăjmașul tău, e tu-lŭ milueşte și-i dă păine de-lŭ saturâ; deci, se veri face așa, cărbuni aprinși de focu aprinḑi în capul lui. O, fericat de cela ce-și portâ trupul în curăție, ĭară cu inima roagă Dumneḑeu, că Duhul sfăntu spe acela odihnește și scaunul lu Hs. într'ânima acelue ĭaste! că acela trupu chemâ-să beserecâ. O, fericați de omenii ceĭa ce frângu voĭa sa în toatâ viața sa, și noapte lucrurele sale, că aceĭa facu voe lu Dumneḑeu! Așa grăește Hs. în sfănta evanghelie acelora: Bucurați-vâ și vâ veseliți, că multu préțu ĭaste voao înpă-

*) Maĭ era scris o dată де, dar s'a șters.

ръціє татълȣи міȣ маре виацъ ꙗсте ши мергȣ еȣ ма[и] мȣлтоу съ гътеѕȣ. сфнтȣл павел апсльлȣл (*sic*) лȣ Хс аша гръꙗще. wки де wмоу нȣ вЪдȣ ꙟ инимъ де wмȣ нȣ поате гънди. че гътеѕе дȣмнеѕеȣ wаменилорȣ сеи чеꙗ че факȣ вое лȣи.

răţiei cerĭului, că întru părăţie tatâlui miu mare viaţâ ĭaste, şi me*r*gu eu ma*i* m*u*ltu să găteḑu. Sf*ă*ntu*l* Pave*l* ap*osto*lŭlu*l* lu Hs. aşa grâĭaşte: och*i* de omu nu vădu, în inimâ de o*m*u nu poate găndi, ce gâteḑe Dumneḑeu oamenilor*u* sei ceĭa ce facu voe lui.

IX.

Ꙗръ ла ѕȣа де џюдецȣ дека ва џȣдека пъкътошіи. ши-и ва арȣнка ꙟ ꙗдȣ. ши ва пȣне оун мȣнте де пеатръ прѣ гȣра ꙗдȣлȣи де-л ва астȣпа.

Ĭară la ḑua de gĭudeţu, deca va g'udeca păcătoşii şi-*i* va arunca în ĭadu, şi va pune un munte de peatrâ pr*é* gura ĭadului de-*l* va astupa....

X.

Wаменіи ботеѕаци чеꙗ че-ȣ
вис ꙟ пъкате. ши нȣ се-ȣ
109.споведитȣ | ши нȣ с'аоу покъ-
итȣ. скȣла-съ-вор ла ѕȣа де
џюдецȣ. голи ши негри ꙟтȣ-
некаци. стрьмби ши гроѕави
некȣраци. ши юци. ши амаръ
иви-се-ва фаца лwр. хитленъ.
кȣм нȣ се поате спȣне спȣръ-
къчюне лорȣ. оунора ле ва фи
фаца ка църъна пъмънтȣлюи.
алъціи ка тина спȣркатъ дин
оулиць. алціи ка гоуноюл. ал-
ціи ле ва фи трȣпȣл пȣ-

Oamenii boteḑaţi, ceĭa ce-u vi*s* în păcate şi nu se-u spoveditu şi nu s'au pocăitu, scula-să-vo*r* la ḑua de gĭudeţu goli şi negr*i*, întunecaţi, stră*m*bi şi groḑavi, necuraţi şi ĭuţi, şi am*a*ră ivi-se-va faţa lo*r* hitlenâ, cu*m* *nu* se poate spune spurăcâcĭune loru. Unora le va fi faţa ca ţărăna pămăntulĭui, alăţii ca tina spu*r*catâ diĭn uliţă, alţii ca gunoĭu*l*, alţii le va fi trupu*l* putredu ca

тредꙋ. ка ꙋнь кѫине мортꙋ
кѫндꙋ-и сарꙋ вїермїи динтрꙋ
елꙋ. алтора ле ва кꙋрь диꙟтро
ѡки смрад кꙋ пꙋрои. ши вор
110. фи ꙟгьнфаци. ал|цїи ворꙋ фи
негри ка ꙟсꙋш дїаволꙋл. алцїи
вор фи ка пеиле аспїдееи. алцїи
ка пїеале асенꙋлꙋи. алцїи ка
фꙋмꙋл верꙃи. алцїи ворь фи
сѫнџераци. алцїи ка пїеиле по-
рꙋчилорꙋ. алцїи аспꙋмаци. ал-
цїи ворꙋ фи гꙋноици. алцїи кꙋ
тоатѫ спꙋрꙋкьчюне. диꙟ тал-
пе пѫнѫ ꙟ капꙋ. гроꙃави ши
ꙟпꙋцици ꙟ тоате кипꙋриле.
ачеа тоци вор грѫи оунїи кѫ-
трѫ алальци. ѡ амар ноѡ ши
юте. кѫ ачаста есте ꙃꙋа де
пои венире лꙋ хс. кꙋм аꙋꙃиамѫ
111. | пѫнь нꙋ ерамꙋ морци.

unŭ căine mortu căndu-i saru viermii di*n*tru elu, altora le va cură diĭntro *o*chi smra*d* cu puroi şi vor fi îngănfaţi, a*l*ţii voru fi negri ca î*n*suş diavolu*l*, alţii vo*r* fi ca peile aspid*e*ei, alţii ca pieĭale asenului, alţii ca fumu*l* verḑi, alţii vorŭ fi săngeraţi, alţii ca p*i*eile p*o*ruciloru, alţii aspumaţi, alţii voru fi gunoiţi, alţii cu toată spurucăcĭune diĭn talpe pănă în capu, groḑavi şi înpuţiţi în toate chipurile. Aceĭa toţi vo*r* grâ*i* unii cătrâ alalăţi: O, amar noo şi ĭute! că a-căsta este ḑua de poi, venire lu Hs., cu*m* auḑiĭamŭ pănă nu eramu mo*r*ţi.

XI.

Ꙗрѫ кѫлоугьрїи ла џюдецꙋ кема-и-ва дꙋмнеꙃеꙋ. де дерѣпта са. оу чинь де себорꙋ маре де ворꙋ фи кѫлꙋгѫрїи чеа че сѣꙋ покѫитꙋ. кꙋ покѫинце адевѫратѫ. ши вор ꙟнтра ꙟ сфнта четате кꙋ мꙋлтѫ бꙋкꙋрїа ши кꙋ мꙋлтѫ славѫ. еи ши-вор рѫдика мѫиниле сале ши ворꙋ слѫви ꙟ сфнта троице ꙟтрꙋ татѫлѫ ши фїюль ши ꙟ дхꙋл сфнтꙋ. ши ворь фи мꙋлци перици деꙟ

Ĭară călugării la giudeţu chema-i-va Dumneḑeu de derépta sa, u cinŭ de seboru mare, de voru fi călugârii ceĭa ce séu pocâitu cu pocâinţe adevârată; şi vo*r* intra în sf*ă*nta cetate cu mu*l*tâ bucuriĭa şi *cu* mu*l*tâ slavâ. Ei şi-vo*r* rădica măinile sale şi voru slăvi în sf*ă*nta troiţe întru Tatâlŭ şi Fiĭulŭ şi în D*u*hu*l* sf*ă*ntu. Şi vorŭ

чинȣлѫ кѫлȣгърескȣ кѫѕȣци ꙟ
112. пѫкате ши | ворȣ ста де стѫнга лȣ хс. веде-ворȣ ши ворȣ аскȣлта. ши кȣ маре желаніе ворȣ стрига ши ворȣ плѫнџе кȣ амаръ маре. ꙟшишь сѫ ворȣ оучиде прѣ сине ȣнде вор веде слава сфнцилорȣ. ши дарȣреле ши минȣната-ши фрѫмсаце четѫцией. ши дȣлчаца ши бȣнѫтате лоу хс. аша ворȣ веде к'аȣ перитȣ. ши се-ȣ ꙟпърѫцитȣ де вїаца ꙟпърѫцией чериюлȣи. ши кȣ амар маре ворȣ плѫнџе. ши прѣ сине се ворȣ ȣчиде. ши ворȣ ѕиче ѡ вай
[illegible]
[illegible]
113. [illegible]

fi mul*ț*i periți dein cinulŭ călugărescu, căḑuți în păcate, și voru sta de stănga lu Hs. Vede-voru și voru asculta, și cu mare jelanie voru striga și voru plănge c*u* amarŭ mare. Înșișŭ să voru ucide pr*é* sine, unde vo*r* vede slava sf*i*nțiloru și darurele și minu*na*ta-și frămsĭațe cetăției, și du*l*ć*ața și bunâtate lu Hs. Așa voru vede c'au peritu și se-u înpărățitu de v*i*ața înpărăției cerĭului. Și cu ama*r* mare voru plănge și pr*é* sine se voru ucide și voru
zice: o, vai de noi, cum voru [illegible]
[illegible]
[illegible]

NOTANDA.

---

1. finalul *u* întreg fórte des: лȣрȣ (94), амȣ [ръсȣ] (87), апрїнсȣ (91), адевърȣ (96), анȣ (75, 96), амарȣ (98 de 2 orĭ, 99 de 3 orĭ, 100, 101), адȣкȣ (80, 81), адьпатȣ (81), аџютатȣ (82), беѹтȣ (87), бпросȣ (94), боѵнȣ (103), батȣџокȣрескȣ (104), блъмȣ (76), бетегȣ (81), кȣпторȣлю (90), кьлкатȣ (93) кȣрварилорȣ (99), кȣмȣ (76 de 2 orĭ, 100), кьѹтȣ (101), кȣрȣндȣ (104, 106), кипоѵ (96), капȣ (111), кълȣгърескȣ (112), кȣцитȣ (79), къндȣ (81, 82, 91, 96), кълѫторȣ (82), черȣ (101), дирептȣ, дерептȣ (82, 87, 102, 106), динцилорȣ (90), дърȣитȣ (93), диꙗволȣлȣ (93), дȣкȣ (73, 101, 103), дȣхȣ (107), дешертȣ (79), датȣ (82), ерамȣ (112), ертьмȣ (73), елȣ (91, 107 de 2 orĭ, 110), лорȣ, лѡрȣ (83, 91, 95, 104, 106, 110), фостȣ, фѡстȣ (89, 91), фьцарничилорȣ (99), фалѫмънѹескȣ (103), фьльмьндȣ (107), фрѫнгȣ (108), факȣ (108, 109), фолосȣ (78), фокȣ (80, 84, 85, 86, 87, 90 de 3 orĭ, 93, 107), гътатȣ (95), гътеѹȣ (109), гъндȣ (103), гръескȣ, грѫескȣ (75, 104), грешитȣ (106), гонескȣ (107), голȣ (80), џюдецȣ, џȣдецȣ (75, 85, 87, 107, 109, 110, 112), џȣкатȣ (87), ꙗдȣ, ꙗдоѵ (90, 109), ꙟпъръѫтескȣ (93), іеѵаггелистоѵ (101), ꙟнџерилорȣ, ꙟџерїлорȣ (82, 106), ꙟпъръцитȣ (113), ꙟфрикатȣлȣ (76), ꙟндесатȣ (86), ленитȣ (90), локȣ (104), мьнкатȣ, мънкатȣ, мѫнкатȣ (83, 87, 89), моχорѫтȣ (93), менчиношилорȣ (98), мергȣ,

мѣргоү (100, 105, 109), морȣ (101), мȣлтѫ, мȣлтоү (108, 109), мортȣ (110), мишелѧ (81), милȣитȣ (81), невьȣиндȣ (81), несвръшитȣ (96), нȣмърȣ (96), нестинсȣ (101), не-мȣ (86)= *ne am*, ѡмȣ, ѡмоү (81, 109 de 2 orĭ), ѡаменилорȣ (109), плинȣ (86), покжескȣ (75, 101), покъитȣ, покжитȣ (86, 110, 112), пъкателорȣ (102), пъкжтошилорȣ (89, 102), пжмжнтȣ, пъмънтȣ (84, 94, 106), пїерȣ (101), перитȣ (83, 113), пречепȣ (101), пльнгоү, плънгȣ (102, 103), прѣстолȣ (103), пореклескȣ (104), прїимескȣ (107), пȣтредȣ (110), порȣчилорȣ (111), потȣ (78), пьрȣ (83), прѣцȣ (108), ржсȣ (87), рȣгатȣ (94), ръгъндȣ (79), сарȣ (110), сьритȣ (87), сфжнтȣ (96, 108, 112), сфинцилорȣ (113), сънтȣ, синтȣ (78, 81, 87, 93, 100), сфждескȣ (101, 104), сацȣлȣ (103), скотȣ (104), споведитȣ (109), себорȣ (112), сȣфлетȣлȣ (74), сȣфлетȣ (73), сфрьшитȣ (75), спартȣ (78), саракȣ (81), сетосȣ (81), сфрънндȣ (84), сфитокȣ (84), сънинȣ (85), треснетȣ (85, 86), тотȣ (84), трекȣтȣ (78, 87), трȣпȣ (97, 108), тартарȣ (101), тьнгȣескоү (103), веселитȣ (87, 89), вешъментȣ (93), воиникȣ (102), въдȣ (104, 109), вьȣиндȣ (81), висȣ (75), вънтȣ (78), векȣ (88, 96 de 3 orĭ, 97, 99, 103 de 2 orĭ), ворȣ la viitor de vr'o 60 de orĭ, ȣакȣ (73), ȣъкъндȣ (73), ȣикȣ (75), ȣисȣ, ӡисȣ (75 de 2 orĭ);

une-orĭ finalul *u* e scris d'asupra şiruluĭ, ca în фокȣ (85), сфждескȣ (101) etc.;

destul de des şi finalul *u* jumătăţit, expres prin ъ şi ь: прецюрь (85), ворь, воръ la viitor (81, 83, 45 de 2 orĭ, 86, 102, 111, 112), ꙟпжратȣль (85, 87), плинь (85, 95), векъ (74), мȣтъмъ (75), лȣѡмъ (75), адȣкь (80), ѡбидить, ѡбидитъ (80, 82), мишель (80), оүчись (80), фȣратъ (80), лькȣитъ (80), гржитъ (80, 82), юбитъ (80), грешитъ (81), ȣикь (81), милȣить (81, 87), сълашь (82), клокотинъдь (84), ȣнь, оүнь (86, 102, 110), динь (86), амъ, амь (75, 87 de 3 orĭ, 93), поститьь (87), покьить (87), ръбдать (88), бадцокȣрить, бадцокȣритъ (87, 90), клеветитъ (90), дерепть (105), дерепцилорь (90), ель, елъ (91, 105), слȣжить (91, 94), нȣмъръ (91),

тоть (97), тȣтȣрорь (92), татжлъ, татжль (93, 112), нъскȣтъ (93), лȣатъ (93), раюлъ (95), ꙟвьцъторȣль (98), амаръ, амарь (98 de 5 orĭ, 100), дестоиникъ (99), перитъ (101), фокȣлъ (101), факь (104), виноватȣль (107), лȣвиамъ (111), фїюль (112), чинȣлъ (112), съ-лъ, съ-ль (81 de 2 orĭ, 82), еи-лъ, еи-ль (82 de 2 orĭ), кȣ тоате-ль (79), де-лъ (79, 107), къ-ль (101), тȣ-лъ (107), де-мъ (86)=*de am*, не-мъ (86)=*ne am*, ши-мъ (87)=*şi am*;

finalul *u* înlocuit prin paieric: вор' [ста] (74), ȣн' [серакȣ] (81), оүн' [вешъментȣ] (93), ȣн' [кипоү] (96), оүн' [мȣнте] (109), [съ-]л' [ворȣ лȣа] (82), вор' [веде] (83), [черюл] л' [ворȣ ꙟвьли] (84), вор' [кънта] (85), кȣм' (86), ꙟнџерилор' (90), вор' [дешкиде] (92), вор' [весели] (97), вор' [фи] (110);

nu cunóscem nicĭ un text românesc, în care finalul *u* întreg şi finalul *u* jumătăţit saŭ chĭar supres să se contrabalanţeze atât de bine, ceĭa-ce concurge mult la eufonia stiluluĭ, de ex.: лȣ кьвȣтȣ ши лȣ перитъ, фокȣлъ нестинсȣ, ȣнь кънне мортȣ, оүнь воиникȣ, лȣвиамъ пънь нȣ ерамȣ etc.

2. -ен- pentru actualul -*in*-: вешъментȣ (93), вешъменте (94), вешьментеле (92, şi tot acolo: вешминте), менчюнж (80), менчюноши (100), менчиношилорȣ (98).

3. ꙟ întrebuinţat ca vocală nasală: мжнжꙟчи (75), мънъꙟкъ (99), приꙟсоаре (81);

деꙟ (76, 92, 93, 112), диꙟ (83 de 2 orĭ, 110, 111), динь cu ꙟ pus d'asupra luĭ н (86), dar şi дин (75 de 2 orĭ, 83, 84), ден (83), динтрȣ (93 de 2 orĭ);

прїнтрȣ, принтрȣ (98, 104 de 2 orĭ) şi пентрȣ (99);

вр'ȣꙟ [кетегȣ] (82), вр'ȣꙟ [мишел] (82), вр'оꙟ [ѡмȣ] (81);

vocalisarea completă a nasaleĭ: ȣ [сфитокȣ] (84), оү [чинь] (112), [вр']ȣ [ѡм] (81), ȣбра (78), негъдире (75), блжȣїи (103), ꙟнаинте (73, 103, 106), наинте (82, şi tot acolo: ꙟнаинте).

4. aprópe tot-d'a-una -*e*- în grupul -*è*+ cons. +*e* saŭ -*è*+ cons. +ѣ, acolo unde vechile tipăriture române pun regulat ѣ saŭ ѧ: асемене (74, dar 106: асѧмене), асеменеле (83),

ачеле (78), челе (75), весте (79), сечере (79), сьцете (79), мѹнчеще (79), меле (75), тинереце (80), гржеще, грѫеще, грьеще (85, 91, 98, 100, 102, 105, 107, 108, dar 85 și 109: гржаще), алеце (86 de 2 orĭ), леце (87, dar 89: лѣце), време (87, 96, dar 86 și 100: врѣме), времѣ (76, 96), стелеле (91), алеса (91), ѫчепе (92), мерце (92, 93), прїимеще (93), есте (74 de 2 orĭ, 95, 102, 104, 111, dar 103, 108, 109: асте), ѡбидеще (98), чинстеще (98), клеветеще (98), хѹлеще (98, 100), теме (76), темѣ (99, și tot acolo: таме), покѫеще (99), гьндеще (100), пїерде (100), бесерекж (108, dar 105: бесѣрекь), бесерѣкь (100), пѫѕеще (100), подобеще (100), кеа (105), месалѣ (78), релѣле (75), релѣ (86, 107), споведеще (105), милѹеще (107), ѡдихнеще (108), дѹрерѣ (97), фецеен (86), четери (99), пѹтериле (85), шеде (92);

anormalul *e* pentru ѣ saŭ а în grupul *-è*+cons. +*ă*: асерж (73, și tot acolo: сѣрж), кемж (108), хитленж (110) ѫпѫржтескж (95), исповедескж (102), дека (75 de 2 orĭ, 109 etc., nicăirĭ дѣка), гжтеѕе (109)=*gătéză*, unde tot-o-dată finalul *-e*=*ă* (cfr. maĭ jos No. 16);

alte casurĭ de *e* pentru ѣ saŭ а: векѫ, векѹ, векѹлѹи (74, 82, 89 etc., nicăirĭ вѣкѹ), мѫнгьеци (102), бетегѹ, (82), беи (75), бе (80, 99), челѹе (98 de 2 orĭ, și tot acolo: челѹа), ачелѹе (108), [маика] ме (93, 94);

cfr. maĭ sus p. 427 No. 4.

5. fórte des ѣ saŭ а pentru *-e*: месалѣ (78), сала saŭ салѣ (83, 85), та [ѫчиндеи] (78), тѣ [мѫниаи] (78), сѫрачелѣ (78), марелѣ (75), [бѹрж] марѣ (82), фаптелѣ (76), фаптела (86), пичоарела (78), сѹфлетѣ (79), армела (79), тина (80), минѣ (89), капетелѣ (83, dar 85: капетеле), адѫнкѹрила (83), лѣ [ворѹ пѹне] (82), преспрѣ (85), спрѣ (87, 92), релѣ (86, 107), тоата (85), пѫкатела (87), ютѣ (87), тримитѣ (90), клокотелѣ (90), алеса (91), темѣ (99), [вечи] дѣ [вечи] (100), спѹса (101, și tot acolo: спѹсе), [вор] рѫда (103), са [ѫсетошавж] (103), а=*e*, *este* (76 de 2 orĭ, 107), [часѹл де] морта (73), нимѣ (76), [мѹлтж] бѹкѹрїа (112), прѣ [пѫмѫнтѹ] (94), прѣ

[чине-ва] (80), прѣ диаволȣлȣ (93), прѣ [гȣра] (109), прѣ [сине] (113 de 2 orĭ), прѣ [фаптелѣ] (76), прѣ [мишеи] (98), прѣ [алцїи] (98), прѣ [крȣче] [98];

maĭ rar ѣ saŭ а pentru *-e-*: бѣȣтȣриле (78), весалїа (82), стелѣле (84), месалѣ (78), дѣрепта (86, 91), дѣрепци (103), прѣцȣ (108), прѣцȣл (88), плънџѣре (89), ꙟпрѣȣнж (96 de 2 orĭ), мѣргоѵ (100), бесерѣкь (100), прѣспре (107), релѣле (75);

а pentru *e-* numaĭ în: [се ва весели де] аи (87);

cfr. maĭ sus p. 427 No. 5.

6. finalul ъ trecut în *e* după ц: пелице (93), фръмсаце, фржмсѣце, фржмсаце (90, 94, 113), троице (112), тинереце (80), покжинце (75, 86, 100, 112), cfr. maĭ sus p. 427 No. 6;

în фьцерїе medialul *-e-* = *-ă-* póte să fie datorit acomodaţiuniĭ cu *-ie*.

7. *oa* bine păzit, afară de: морте (75, 80, 83), морта (73), моръте (97), порта (92, 105), плое (96), портж (108), ѡмени (86), ѡменїи (80), vocativul ѡме (75, 76, 78), нопте (107), гровж (79), сореле (90, 93), сѡрелȣи (91), коморъле (92, şi tot acolo комоаржле cu а scris d'asupra luĭ о, ca şi la 95 în соареле);

oo pentru *oa*: тоѡтж (98), ноѡпте (78);

ua pentru *oa*: тȣлте (79);

oa pentru *o*: воаа (106, dar 108: воа).

8. confusiunea între *o* şi *u*: ȣꙟ (82) şi оꙟ (81), дȣмнȣл şi домнȣл (76), џодецȣ (90, pe aĭurĭ: џȣдецȣ şi џюдецȣ), сорориле (106), бȣдџо-кориаи (78) lîngă бадџокȣрить (86, 90), портж (101)=perfectul *purtâ*, şi maĭ sistematic în: ꙟтро [слава] (94), динꙟтро [ѡки] (110), ꙟтро [пържциа] (90, dar 109: ꙟтрȣ пьрьцїе).

9. мъиниле (112), мъини (94), пъине (107), къине (110), dar o dată şi мжниле (78) fără *-i-*.

10. фїерȣл (91), пїатрь (102), пїетри (94, 95), пїерде (100), пїердȣт (86), пїерȣ (101), пїеиле (111, cu ї scris d'asupra, dar tot acolo şi: пеиле), вїермїи, вїерьмїи (79, 110, dar 101: вермїи), фїери (83, cu ї scris d'asupra), мїеȣ (88 de 3 orĭ, o

dată cu ĭ d'asupra) şi міен (73, 89), reduse apoĭ la мїꙋ (93, 109) şi мїн (88), dar şi fără *-i-*: меꙋ (74), мен (73, 74, 88 de 2 orĭ);

пїеале (111) pentru пїеле saŭ пїале;

пеатрѫ (109), cfr. maĭ sus p. 293 No. 6, p. 373 No. 13.

11. lungirea accentatuluĭ *i* prin reduplicare: мънїина (84) şi la genitivo-dativ: мънїиеи (104), богъцїине (95), прїимиици (88);

reduplicarea neaccentatuluĭ *i*: морцїиеи (80), вїинаца (113).

12. -їеа- pentru -їа-: пїеале (111), милостенїеа (103), cfr. maĭ sus No. 10.

13. aferesa luĭ *a* pentru a înlătura hiatul: кътe-и [грешитъ] (81)=*câte ai*, де-и [аџютатꙋ] (82)=*de ai*, не-мꙋ [покѫитꙋ] (86) =*ne amu*, не-м [покьить] (87)=*ne am*, не-мъ [пїердꙋт] (86), де-мъ [бадџокꙋрить] (86)=*de amŭ*, ши-мъ [сьритꙋ] (87)=*şi amŭ*, не-ꙋ [ꙋисꙋ] (75) =*ne au*, ме-ꙋ [дьрꙋитꙋ] (93)=*me au*, те-ꙋ [рꙋгатꙋ] (94)=*te au*, че-ꙋ [грешитꙋ] (105)=*ce au*, че-ꙋ [лꙋкрат] (87), че-ꙋ [вис] (109), се-ꙋ [фъкꙋт] (84)=*se au*, се-ꙋ [споведитꙋ] (109), се-ꙋ [ⰼпъръцитꙋ] (113), rare-orĭ şi contracţiunea fără aferesă: сѣꙋ [покѫитꙋ] (112), сѣрь [фи] (83), сѣꙋ [сфрьшитꙋ] (75), сѣꙋ [спартꙋ] (78) etc., saŭ prin apocopă: с'лоу [пꙋкънтꙋ] (110);

de aceĭaşĭ natură: депои (111)=де апои (73);

маинте (92)=*mai ainte*;

ѡ марꙋ (99)=ѡ амарꙋ (ibid.).

14. [ⰼтрꙋ] пьръцїе (109), [ⰼтро] пъръцина (90), aferesa luĭ *în-* explicată maĭ sus p. 379 No. 46, cfr. t. 1, p. 412 No. 8.

15. după *s*:

ă trecut în *e*: серакꙋ (81, dar 78: сърачии), себорꙋ (112);

» » » *i*: синтꙋ (78, 87, 93, dar 81, 100: сънтꙋ);

e » » *ă*: съкꙋре (79), сънинꙋ (85).

16. după *z* trecerea vocaleĭ obscure în *i*: вьꙋинꙋ (81), невьꙋинꙋ (81);

гѫтеꙋе (109)=*gătéză*.

17. alte particularitățĭ vocalice:
лѫ e (76) = *le e*, cfr. p. 232 No. 9;
пачиле (104), алатѹре (96);
фрѫмсаце (113 etc.), ꙟфрѫмсацате, ꙟфрѫмѫсецате (95, 96);
ѕѹа (78, 90, 105, 107, 109, 110, 111) = *ḑiua*;
ы = *i*: архаггелы (85), архаггелыи (92), апостолы (94);
ꙟнишиши (105) = ꙟшишь (113);
бѣѹт (89), беѹтѹ (87), бѣѹтѹриле (78), nicăirĭ cu *bă*-, cfr. t. 1 p. 418 No. 31;
десперѫцици (114) = *despărțiți*;
чѫтѫцїеи (92, dar 113: четѫциеи), cfr. p. 159 No. 11;
metatesa licuideĭ: тльхарилѡр (98), брѫна (98), ѕбрѫли (90).

18. șovăirea între *u* și *iu* după ц: цюдецѹ (75 etc.) și цѹдецѹ (76), ацѹта (78) și ацютатѹ (82), цѹкатѹ (87) și цюкаи (78);
șovăirea între *i* și *iu* după ч: менчюноши (100) și менчиношилорѹ (98).

19. -лю, -люи pentru -лѹ, -лѹи: кѹпторѹлю (90), пѫмьнтѹлюи (110), cfr. maĭ sus p. 375 No. 18, p. 428 No. 9.

20. treĭ casurĭ de trecerea luĭ *n* în *r* întocmaĭ ca în Texturile Măhăcene: пѹре (86) îndreptat apoĭ în пѹне, și pe una și aceîașĭ pagină: дираинте și ꙟраинте (107).

21. o predilecțiune fórte pronunțată, aprópe exclusivă, pentru ц contra luĭ ж: цюдец, цюдецѹ, цѹдецѹ, цодецѹ (75, 76, 85, 87, 90, 97, 107, 109, 110, 112), цюдецѹлѹи (87 de 2 orĭ), цѹдека (107, 109), цюдечи (83), ацѹта (78), ацютатѹ (82), цюкаи (78), цѹкатѹ (87), цѹнге (79), ацѹнѫторїи (105), цюрѫ (98), блацокѹрь (104), блтѹцокѹрескѹ (104), бладцокорили (78), бладцокѹрить (86, 90);
numaĭ în primul fragment, cel imitat după Négoe Basarab: жѹдече (74).

22. acomodațiunea:
...tesivă: *t+c* din *t+g*: рѫстикнитѹл (84), cfr. maĭ sus p. ... No 17;

regresivă: $d+g'$ din $t+g'$: бадџокврь (104), бадџокорнаи (78), бадџокврить (86, 90) din батвџокврескв (104).

23. nu se observă nicĭ o deosebire între ӡ (=*s*) şi ѕ (=*dz*): ӡикв şi pe aceĭaşĭ pagină ѕикв (75), ӡиче (113), невъӡвци şi tot acolo вьѕиндв, невьѕиндв (81), доиспръӡѣче şi tot acolo дwаwспрѫѕѣче (94) etc.

24. conservarea slaviculuĭ *h* devenit la Românĭ actualmente *f*: поχтѫ (97), поχтеле (97), праχвл (78), cfr. p. 112 No. 50.

25. alte particularitățĭ consonantice:

o din *va*: лвwм (81), лвwмъ (75);

спе (108)=спре (92);

бвчина (82), боүчина (85)=actualul *bucĭumà*;

чимпои (99) şi чинпои (78);

vără=*fără* (cfr. maĭ sus p. 240 § 5), însă póte numaĭ prin alliterațiune cu cuvintele ce-ĭ preced: ворв весели вьрѫ [де старе] (96);

сфвинцилорв (105), compromis între forma сфънтв şi forma свънтв, cfr. maĭ sus p. 218 No. 9.

26. întrebuințarea corectă a articluluĭ *al*: але сале пъкате (74), дои ҂џери аи лв χристос (81);

a pentru *ale*: корнвре а пѫмьнтвлви (82);

алальци (111), алалта [сѣрѫ] (73);

cfr. maĭ jos No. 27.

27. tripla àrticulare în construcțiunea adjectivuluĭ cu substantivul: пькателе [меле] челе релѣле (75);

în construcțiunea substantivuluĭ între doă adjective: марелѣ џюдецв чела ҂фрикатвл (75);

în construcțiunea adjectivuluĭ cu genitivul: прѣ-чинстителе але лви [мънии] (94).

28. dupla post-articulare în construcțiunea substantivuluĭ cu adjectivul: мареле патриарχвл (98);

pentru чинститвл капвл еи (93), cfr. maĭ sus p. 429 No. 15;

дестоиничии л8минации фечоріи тъи (94).

29. nearticularea:

a) a substantivuluĭ de'naintea genitivuluĭ: пърьціе татъл8и (109), піеале асен8л8и (111), венире л8 христос (111), фрѫмсаце четъциеи (113), б8нѫтате лоу христос (113), юбире тр8п8л8и (78), преюбире тр8п8л8и (80), фіи л8миніеи (88), вое л8и (90, 108, 109);

b) a substantivuluĭ de'naintea posesivuluĭ: негъдире та (75), юбосте та (78), тънг8ире воастрѫ (89);

c) după *tot*: тоwтѫ л8ме (98), тоатѫ сп8р8кьчюне (111), ѧ тоате ѕиле (76);

d) калъкѫ кр8че (99), ва апринде л8ме (84), аци ласат л8ме (88);

e) ѕ8а ши нопте (107), ѕ8а ши ноwпте (78);

f) моарте фърѫ де весте вине (79).

30. numaĭ într'un loc: л8и христос (86), pe aĭurĭ pretutindenĭ: л8 д8мнеѕе8 (74, 76, 82 de orĭ etc.), л8 христос (81 de 2 orĭ, 82 etc.)...

л8и іеvаггелистоу (101).

31. genitivo-dativul femeesc cu *-eei*: феціеи (86), ѕилееи (91), wдихнѣлееи (94), сфинтееи (96), аспидееи (111, cu un е scris d'asupra şiruluĭ);

cu *-iei*: скрипт8риеи (75), л8миніеи (88), л8ниеи (91), четъциеи, чътъціеи (92, 113);

cu *-iiei*: морціиеи (80), мъніиеи (104), cfr. maĭ sus No. 11.

32. pluralul cu *-ure*: час8реле (107, dar 83: час8риле), хитланш8г8ре (78, dar 97: хитленш8г8риле), глас8ре (78), корн8ре (82, 95), л8кр8реле (108), плък8ре (96), рък8реле (84), чин8ре (85, 91), вънт8ре (86), дар8реле (113, 92 şi tot acolo: дар8риле), род8ре (95), лок8реле (104), бисор8ре;

cu *-ră*: коморъле (92), комоарѫле (92).

33. *ară* pentru actualul *ar*: арѫ слобоѕи (102), аръ пръвѫли (102), аръ фи (102), аръ ѕѫче (80), аръ п8те (79) etc., cfr. maĭ sus p. 378 No. 42.

34. верї фаче (107), вери м8ри (75), вери грижи (76), вери 'еме (76), вери к8тремара (76).

35. *su*, *sŭ*, *s'* pentru ‹sunt›: ачеа соу фїии (104), ачеа-с ‌їии (106), мари-с ꙟнаинте л8 (104), оунде ци-сь (78).

36. gerundiul cu *-undu*: к8р8нд8 (104), dela forma arcaică *cură*=lat. *currere*: ле ва к 8 р ь дин͡тро wки (110), de unde ɔt-o-dată a doua persónă a imperfectuluĭ *curei*: к 8 р е и ши ъриаи, cfr. maĭ jos No. 38.

37. de treĭ orĭ vocativul wме (75, 76, 77), dintre carĭ de oă orĭ în composiţiune cu *suflet*: соуфлете-wме, с8флете-wме 76, 78).

38. imperfectul cu *-ĭa* dela verbele cu *-ire*: жел8иаи (75), 8иаи (75), л88иамъ (111), юбиаи (78, 79), съриаи (78), ar şi cu *-ie*: доскдиеи (78);
imperfectul cu *-e* dela verbele cu *-ere*: темеи (75), ведеи 76), ꙟчиндеи (78), оучидеи (78), к8реи (78);
prima persónă a imperfectuluĭ fără *-m*: [еŭ] к8 вои г р ж и а 73)=actualul *grăĭam*, cfr. maĭ sus p. 197 No. 15.

39. infinitivul cu *-e* pentru -ѣ: [ва] веде (87, 88), [вор8] ‌де (83, 86, 113 de 2 orĭ), веде[-вор8] (113), [вор8] аве 7 de 2 orĭ), [ва] шеде (92, dar 85: ва шедѣ), [аръ] п8те '9), [аръ] в**ж**че (80);
la imperativ: [н8] веде (98).

40. trecerea din conjugaţiunea *-ire* în conjugaţiunea *-are*: ricat saŭ *ferecat* pentru *fericit*: ферикат (107, 108), ферицци (103 de 3 orĭ, 104 de 4 orĭ, 105, 106 de 2 orĭ, 07, 108), ферекацїи (97), ферекаци (102, 103 de 3 orĭ, 05), unde să se observe tot-o-dată re'ntórcerea analogică a ı ч la к, cfr. maĭ sus p. 133 No. 50;
гътит (89) dela *a găti* alăturĭ cu гътат8 (95) dela *a găta*, ъта (85), fără vre-o diferenţiare semasiologică.

41. trecerea din conjugaţiunea *-ĕre* (-ере) în conjugaţiunea

-*êre* (-ѣре): [ворѕ] ꙟвїѧ (83 de 2 orĭ) lîngă organicul: [ворѕ] вїе (97), dela care perfectul compus *a vis*: аний тъй ай висѕ (75), чеѧ че-ѕ вис ꙟ пъкате (109).

42. din асемене (74) o formă amplificată cu *-le* prin analogiă cu *doile*, *treile* etc.: воръ ста тоцй асеменеле, cfr. t. 1 p. 90 nota 3.

43. pronumele pleonastic: алтора ле ва кѕръ (110), тѕтѕрорь ле ва дешкиде (92), оунора ле ва фи (110), трѕпѕл ци-л вор мьнка (79), аний тъй ай висѕ (75), алцїи ле ва фи трѕпѕл (110), черюл л ворѕ ꙟвьли (84), кънѕ-и сарѕ вїермїи динтрѕ елѕ (110) etc., dar şi fără pleonasm, de ex.: пъкателе тале че ай фѫкѕт (80), ачелора есте ꙟпъръцїѧ (104).

44. acusativ fără *pre*: вою милѕй вой (89), роагь дѕмнезеѕ (108), дѕмнезеѕ примеск ꙟтрѕ ей (107), ачела нѕ-л ва цѕдека христос (107).

45. metatesa sintactică: веде-ворѕ (113), кемѫ-съ (108), фи-ва (84, 93), ста-ворѕ (91);

мѫ дѕкѕ еѕ ѕнде аколо (73), амаръ иви-се-ва фаца лѡр (110).

46. construcţiunea incorporativă, иви-се-ва (110), кема-и-ва (112), скѕла-съ-вор (110).

47. specimen de ne'ngrijire stilistică: съ сколлъ ꙟ сфънта дѕминекѫ шй ꙟ праꙃдничеле лѕ христос де съ сколлъ де ноапте де се роагь лѕ христос шй съ роагъ сфвинцилорѕ съ се роаџе лѕ христос дерепть ель шй мергѕ ла бесѣрекь шй съ споведеще (105), cu doă ‹scólă›, treĭ ‹se roagă› saŭ ‹să róge›, treĭ ‹lu Hristos›, şi confusiunea între singular şi plural;

мѕлтѕ прѣцѕ асте воаѡ ꙟпьръциеи черюлѕи (108)=?

ръстикнитѕл лѕ христос (84)=?

48. casurĭ interesante de dissimilaţiune sintactică:

forma viitoruluĭ dissimilată în directă şi metatetică: веде-ворѕ шй ворѕ аскѕлта (113), фи-ва атѕнчи шй ва апринде (84), ва лъса шй динтрѕ а славъ неспѕсъ фи-ва (93);

pronumele dissimilat prin post-punere şi pre-punere: бъкбра-
і-въ ши вѫ веселици (108), адбчеци-вѫ лбкрбл ши вѫ пріи-
іци прѣцбл (88);

кб маре желаніе ворб стрига ши ворб пльнџе кб амарь
аре (113);

сѣрь фи де фїери мьнкаци, саб де пасери мьнкатб, саб
пещи мѫнкацїи (83);

cfr. maĭ sus p. 61 No. 35, p. 133 No. 42, p. 164 No.
), p. 197 No. 17, p. 234 No. 40, p. 379 No. 53;

acest fel de *chiasmus* este cu atăt maĭ remarcabil, cu căt
vechile texturĭ române el nu este nicĭ decum resultatul
eĭ preocupaţiunĭ stilistice, ca bună-óră la Cesar în: «pro
ta hominis nisi hominis vita reddatur» (D. B. G.
. 16), ci se produce într'un mod instinctiv, involuntar, şi
ne se póte observa pînă astădĭ în graĭul ţeranuluĭ;

către exemplele de dissimilaţiune sintactică din volumul luĭ
pa Grigorie, ĭată—tot din secolul XVI—altele căte-va din
niliarul luĭ Coresi: фолосѣще-не ши не слобозѣще (VIII 6),
грѫ дбмнезеескбль ши фрьмсецатблби ачестби(=către frămse-
ul acesta) адъпость (XVII, 9), кътрѫ ꙟцелегѫторїи ши пре-
ѫторилwр (=precepătoriĭ) (XXVI, 12), нб ноумаи проповедбиа
і сѫ ꙟвѣце (=învăţa) домнбль (XXIII, 14), врѣ непречепбцїи
і пизмашїи іоудеии а wкърѫ ши сѫ аскоунзѫ (=a ascunde)
XV, 3), wпрескб-не ши не ꙟпарть (XXV, 9), аратѫ-не ши
споуне (XXVI, 3), топѣціе-се ши се поутредѣще (XXIX, 4),
пѣще-се ши се невоаще (ib.), гръескь кѫ дблчеле е амарь ши
арблби (=că amarul e) дблче (XXIX, 12), сѫ се мѣстече
епцилwрь хитлѣнїи ши коурацїи споуркацилwрь (=spurcaţilor
ţiĭ) (XXX, 15), слобози-не ши не милби (XXXV, 4), ръс-
гнескб-се ши се скоалѫ (XXXVI, 15), де испита лоуи ши де
гления-и (=hitlenia luĭ) (XXXVII, 8), сѫ ва фи фость ши
ать саб ши сърак, wаре маре wаре микь, варе бътрѫнь варе
нѫрь, сѫ е домнь сь е бwари (XXXVIII, 11) etc.;

în Psaltirea sa, Coresi dissimiléză mereŭ, deşi originalul
vic nu-ĭ oferĭa nicĭ un fenomen sintactic analog, de ex.:

веселеск8-мѫ ши мѫ б8к8рь, unde slavonesce pronumele nu-șĭ schimbă nicĭ decum posițiunea: възвеселa-са и възрад8ѫ-са (Ps. IX).

49. expresiunĭ caracteristice:
н8 дъ лок8 мънїеи (104);
фаче фацѫ ла дwмни (99);
льсаци-мѫ ꙟтр8 ан8 (75), cfr. p. 296 No. 54;
поарть гънд8 боүн8 кътрѫ... (103);
ли гръитъ бине дерепт8 вр'8ꙟ wм (82);
ден ꙟ тоате (83);
че н8маи че (76)...

50. frasa: w амар преwтѹл чела че н8 е дестоиникъ ши кънтѫ летоүргїе, кѹм ноү се покъеціе, че съ ласъ фок8л8и де век8 (99), a fost aprópe literalmente reprodusă de popa Grigorie în Legenda Duminiceĭ: ваи де де преоүтол8 чела че но-и достоиникь ши кънтъ лет8ргїе, коүм н8 се покъаціе, че съ ласъ фок8л8и де вѣк8 (13).

51. *gintu*: фрацилор ши соции мїеи ши џ и н т 8 л ши к8носк8цїи (73), џ и н т 8 л тѫ8 ши фрацїи тѫи ши пърницїи тѫи ши соцїи (76), prin urmare cu o altă nuanță de sens decât maĭ sus la p. 381 No. 58, și anume cu o accepțiune maĭ specifică latină de *gens* ‹colectivitatea consângenilor›: ‹les deux mots ‹*gens* et *familia*, pris au point de vue politique, sont entre eux ‹comme le tout est à la partie; *gens* est la souche qui con‹tient ordinairement plusieures familles; *familiae* en sont les ‹branches...›;[1])

să ne maĭ aducem aminte, că Românii aŭ conservat tot din latina și termenul cel subordinat *fămĕiă=familia*, vedĭ în Texturĭ Măhăcene p. 61 No. 37, pe lingă care să se alăture următórele pasage din Noul Testament tipărit în Alba-Julia la 1648:

кареле де але л8и ши маи врътось де ф ъ м ѣ а са н8 поартъ грижe=si quis autem suorum et maxime *domesticorum* curam

---

1) Barrault, *Traité des synonymes de la langue latine*, Paris, 1853, p. 673-4.

non habet=εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα οἰκείων οὐ προνοεῖ (Paul. ad Timoth. I. V. 8);

дентр'ачеа сѫнтꙋ ачещѣ че нѫвѫлескꙋ ꙟ фѫмени ши дꙋкъ пре мꙋери кꙋпринсе=ex his enim sunt qui penetrant *domos* et captivas ducunt mulierculas=ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια (Paul. ad Timoth. II, III, 6);

ботезат'амъ дерепть ачѣа ши фѫмѣа Стефанеи=baptizavi autem et Stephanae *domum*=ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον (Paul. ad Corinth. I, I, 16)....

eĭ bine, ambele aceste venerabile resturĭ juridice ale Romeĭ, *gens* şi *familia*, aŭ perit astădĭ cu desăvîrşire din graĭul poporuluĭ român, re'ntroducêndu-se în dilele nóstre ca neologisme.

52. акмꙋ (73, 75, 76, 79), cfr. p. 296 No. 51 etc.

53. амꙋ (74, 79), cfr. p. 382 No. 69.

54. *ni*=«étă», prin aferesă din *ĭani* (cfr. p. 112 No. 48): ни амꙋ сꙋфлетѣ чине арѫ пꙋте (79)=«*ĭani* dară, suflete, cine etc.», ни сѫ-лъ рѫпим (81)=«*ĭani* să'l răpim».

55. хитлени (89), хитленѫ (110), хетланшꙋг (87), хитланшꙋгꙋре (78) etc., cfr. maĭ sus p. 112 No. 53.

56. *îngănfat*, care a conservat astădĭ numaĭ semnificaţiunea morală de «vaniteux», «orgueilleux», are aci literalmente sensul fisic al francesuluĭ *gonflé*=it. *gonfiato*=lat. *conflatus*: алтора ле ва кꙋръ динтро ѡки смрад кꙋ нꙋрои ши вор фи ꙟгънфаци (110);

cu tóte astea, o legătură etimologică între al nostru *gănfat* şi latinul *conflatus* este fórte anevoiă de stabilit, nefiind în fonetica română nicĭ un cas de *găn*-=*con*- şi -*fa*-=*fla*-;

unica ipotesă plausibilă pentru a apropia pe *gănfat* de *conflatus* ar fi o formă intermediară metatetică *clonfat* (cf. *chiag*=*clag* din *caglu*=*coagulum*), de unde *glonfat* cu *g* din *c* de'naintea licuideĭ (cfr. *gras*=*crassus*), apoĭ *ghinfat* (cfr. *ghindă*=*glandem*).

57. *a priddădi*: придъдиціїи чеѧ че-и скотȣ алціи де пре ло-кȣреле лорȣ (104), vedĭ t. 1, p. 442 No. 147.

58. *spată:* кȣ спатѫ ши кȣ кȣцитȣ (79), cfr. maĭ sus p. 166 No. 71.

59. *auscund*=obicĭnuitul *ascund*: тоате аȣскȣнсȣриле (86), ꙟтроу аȣскȣнс (89), adecă de doă orĭ, ceĭa-ce cu greŭ s'ar puté atribui uneĭ erorĭ grafice, dar într'un loc şi: ascȣн-сȣриле (83);

au- să nu fie óre aci=*ab*- din lat. *abscondo*?

60. *căce*=‹pentru ce› saŭ ‹de ce›: ѡ кѫче н'ам постить? ѡ кьче н'ам милȣитъ мишеии? ѡ кьче нȣ не-м покьить? (87) cfr. maĭ sus p. 383 No. 73, p. 199 No. 40.

61. *mişel* pretutindenĭ cu sensul de ‹sărac›, *misellus*: ми-шелȣ (81, 82), мишеи (98), мишеии (74, 83, 89, 99, 103), мишелиѧ (104).

62. блъмȣ (76), cfr. p. 199 No. 33, p. 382 No. 64.

63. пелице (93), cfr. p. 133 No. 51 etc.

64. *bisor*=‹un fel de pétră scumpă›: кȣ мъргъритарю ши кȣ бисорȣре (95), învederat paleo-slav. бисьръ ‹margarita› (Miklosich);

cu o pagină maĭ sus: *birosu*, érăşĭ o ‹pétră scumpă›: кȣ пїетри скȣмпе кȣ биросȣ ши кȣ мъргьрїтарю (94), dacă nu este o metatesă din *bisoru*=бисьръ, atuncĭ cată să fie rusul бирюза=turc. *pîruzè*=neogr. περουζὲ ‹turquoise›.

65. *prinsóre*=‹temniţă, închisóre›: ли милȣитȣ вр'оꙟ ѡмȣ ꙟ приꙟсоаре (81).

66. *a înfereca*=? ничи аци аскȣлтат іеvаггелїе ши скриптȣра, нече ꙟферекаци оученичии мїеи (89).

67. *asen*=lat. *asinus*: алцїи ка пїеалле асенȣлȣи (111), cu conservarea română specifică a latinuluĭ *s* între vocale, întocmaĭ ca în *casă*=*casa*, *Rusaliĭ*=*Rosalia*, *nas*=*nasus* etc.,

unde toțĭ ceĭ-l'alțĭ Neo-latinĭ îl pronunță ca *z*, ceĭa-ce probéză că *asen*, actualmente de tot perdut prin concurență cu *măgar*, nu era o vorbă împrumutată, ci adusă din Italia.

68. numirĭ de instrumente musicale: џюкаи ꙟ гласȣре де чинпои (78), кȣ чимпои ши кȣ четери ши кȣ алѫ-ȣте (99);

alăută—vedĭ t. 1, p. 267 No. 5;

ceteră=lat. *cithara*, dar prin intermediul maghĭaruluĭ *citera*=germ. *zither*, cfr. Cihac, Dict. I, p. 52;

cimpoĭu saŭ *cinpoĭu*=it. *zampogna*=lat. *symphonia*, cfr. francesul dialectic *chinfounio* şi *sampogna* ‘cornemuse’.[1])

69. *creştină* cu sens de ‘névéstă’, ‘uxor’: ѡ ферикаци де соції, бѫрьбації ши крещинеле (106), cfr. în t. 1, p. 125 nota, sensul pejorativ dat cuvîntuluĭ *creştin*.

70. *a încinde*=lat. *incendere*: ꙟчиндеи (78).

71. *înfricat*=actualul *înfricoşat*: ꙟфрикации ꙟџери (76), ꙟфрикатȣл џȣдецȣ (76), cfr. p. 296 No. 53.

72. бецицилор (100)=actualul *bețivilor*.

73. *a sfrăi*: [марѣ] сфрѫиндȣ (84), pentru reduplicatul *a sfrărăi*, despre care vedĭ maĭ sus p. 383 No. 63.

74. тартарȣ (101)=‘ĭad’, gr. τάρταρος lat. *tartarus*, trecut şi la Slavĭ: тарътаръ (Miklosich).

75. џюдечи стрьмби ши ꙟпѫрації (83), cfr. p. 383 No. 75.

76. *gĭudeț* se întrebuințéză cu doă înțelesurĭ:

a) ca ‘judecată’: ворь гѫта скаȣнȣл де џюдецȣ (85), фокȣ ꙟнаинте џюдецȣлȣи (87), фрика џюдецȣлȣи (87), ва џȣдека христос ла џюдецȣ (107), ȣȣа де џюдецȣ (90, 109, 110), ла џюдецȣ кема-и-ва (112) etc.;

b) ca ‘judecător’ saŭ ‘tribunal: ‚марелѣ џюдецȣ чела ꙟ-

1) *Revue des langues romanes*. t. 6 (1874), p. 478.

фрикатѕл (75), ↑пжратѕль цѕдецѕ христос (87), ↑фрикатѕлѕ цѕдецѕ (76);

cfr. maĭ sus p. 236 No. 64, p. 383 No. 76.

77. *să*, *se*, cu sensul "dacă": сz-л ворѕ лѕа (82 de 2 ori), сѣрь фи (83), се верї фаче (107), сz а фльмьндѕ (107), сz те вери сфьди (105).

78. е="iară": е тѕ-лz милѕеще (107), cfr. p. 61 No. 36, p. 134 No. 55 etc.

79. *spre* cu sensul latinuluĭ *super*: шеде спре скаѕнѕл (92).

80. преспрѣ (85), преспрь (106), прѣспре (107)=actualul *peste*.

81. *au*=lat *aut*: аѕ коуне аѕ релѣ (85), cfr. p. 235 No. 56 etc.

82. *bratăş*:="văr, saŭ "fărtat": фрацїи ши сорориле ши братьшїи (106), slav. братz "frate".

83. imperativul пасж (94)="du-te, "păşesce".

84. *felĭu*="specia animală": wаменїи ши тоате фелюриле (85).

85. *bură*: де треи wри кѕ фрикж ши бѕрж марѣ пzмьнтѕл се ва кѕтремѕра (82), кѕ маре боурж ши кѕ маре трѣснетѕ (85), învederat slav. боурıа "procella, "tempestas, (Miklosich), pe care d. Cihac (Dict. I p. 1) confundă în modul cel maĭ nemetodic cu derivatele din latinul *vapor*.

86. тоци мѕнцїи ши тоате мжгѕриле (84).

87. долрz (75, 80 de 3 orĭ, 81)="peut-être".

88. фолмени (97), în loc de фолмеци, plural dela фолмете: să fie óre printr'o eróre grafică? orĭ printr'o falsă analogiă cu pluralul *oámenĭ?*

89. талпе (111), талпѣ (93)=actualul *talpă*.

90. *ĭute* cu sensul slaviculuĭ лютz, лютѣ: кѕ грозж ютѣ тоате кипѕриле (79), амар ноw ши ютѣ (87), амар ноw ши юте (111).

91. slavisme maĭ insolite: ѡтци ‹parinţĭ› (98), Златаоустъ ‹Crisostom› (98), богословъ ‹teolog› (101), смрад ‹putóre› (110), сфитокȣ ‹sul› (84), vocativul бечисниче (75)=slav. безчьстьникъ ‹infamis›, юбосте (78)=slav. любьство ‹amor›.

92. despre accentuaţiune şi întrebuinţarea paiericuluĭ, nu avem nemic de adaus către cele spuse la texturile precedinţĭ.

93. vocala irraţională ъ saŭ ь:

după *r*: вїерьмїи (79), бърьбацїи (106), морътe (97), поаръта (85), неерътаци (101), спарърe (102), спȣрькѫчюне (110), ӂпърцить (113)=*inpărţită*, десперъцици (114);

după *l*: талъпѣ (93), кълька (99), калъкѫ (99), аскȣльтѫ (89), альтȣа (98), альцїи (96), алъцїи (110), алътъ (81), алальци (111), кълъдȣрѫ (96);

după nasală: кȣмъпьнѫ (80), стръмъбїи (86), клокотинъдь (84);

după *ş*: скръшькарѣ (90).

94. vocala irraţională *и*: спȣрѝкьчюне (111), порȣчилорȣ (111).

POST-SCRIPTUM

LA

CĂLĂTORIA MAÏCEÏ DOMNULUÏ LA ÏAD.

SÂNTUL PETRU ŞI MUMĂ-SA.

§ 1. Ne sosesce în acest moment importanta lucrare a profesoruluĭ Miklosich: «Despre migraţiunile Românilor în Alpiĭ dalmatinĭ şi 'n Carpaţĭ», unde—între cele-l'alte—ne întimpină următórea naraţiune în dialectul istriano-român:

De la maje lu sveti Petru, che vire fara din pkè toc anj opt zile.

Sveti Petru avut a (vut a) ura (o) maje, kar a fost kativa muljère, fost avara, grumbokuvintaja, envidiosa (nenavidna), aveja toc şapte mar pekac (pekaci de morte), nav fakavejt nicur bire (nićur bur lucru): nu lj a fost za de nićur, şi n a davejt niş lu nióur. En tot sae zivljenje (pir a vijut) n a fakut ata lemozina, se nu o (ura) şbula dat a lu un pekljar. Şi ja murit a. Morta kèn (kn) a fost, gospodinu (şijoru) vo pus en pkè. Si ćestu ljej filju, kar le fost en ćer. avut a mare paşion, zać (perke) luj maje fost a en pkè, si vavik rugat a gospodinu (şijoru), si prirugat a, neka lj faće ća bire. se raevo levei din pkè, si pure vo en ur kantun de ćer, ali serae vo provej, ćire stije, se nu saera si rivedej en sire veri. Sijoru (gospodinu) zis a: ma kum vèr tu ke vo bavu fara ken nigdar n a fakut bur lukru.

ke nav (n a) nigdar fakut lemozina, şi niş de bire en lume. Zis a sveti Petru: ma pur avut a de faće karle bur lukru? n a fakut nanka ur, jo kmoce voj turna kavta en melj libri. Si kolae (kolo) kavtat a pre ur mare libru, si vaede, ka ćastata maja lu sv. Petru en tota vraema (pir a vije fost) n a ato fakut de bire, si ke n a nićura lemozina fakut, far de kav (ke av) o şbula lu ur (un) brizė nu dat (poveretu). Zis a gospodinu sijoru: ben din casta şbula elj voj akordej, ke potė veri sus netezendo se pre ćasta şbula; ma ver vedaė, ke şi anć va avae sae invidia. Şi gospod. (sij.) kalejt a casta şbula, si ja se rempigae (potezae). Atornu de ja sa kacat kita ate suflete e ja trupae ku... tića ur, cela atu, (ura ća ata) si treile si toc zićendo: emnac tja ke voj alje nu klaema. Zis a gosp. (sijor) lu sv. Petru: vezut aj tu, aj tu vezut, ke am jo pravoraćun, ke j semprovavik isteşa, e ke ara isteşa kativeria. Si tunce gosp. (sijor) mulejt a sbula ku ja, si mes a en fundu de pkė. Pre kavtatu pak (riguardu) de svet Petru lj a lasat ke untrat de saki anj kenje zija lu sveti Petru, neka vire fara e ke steje opt (osem) zile oć si kolo si se remena pre lume. Infati vire fara toc anj, si en ceste opt zile, ke staje fara, face de tote sortile, si ne face aketa si aketa pati.[1])

Acest text a fost comunicat luĭ Miklosich de către Antonio Ive, carele la rîndul seŭ îl căpătase dela preotul Anto Micetić, Istriano-român din Valdarsa, cunoscut de-mult prin relaţiunile sale cu reposatul Ion Maiorescu[2]) şi cu Ascoli[3]).

Miklosich ne asigură, că a reprodus textul de maĭ sus întocmaĭ după original, în care însă el mărturisesce că n'a inţeles multe lucrurĭ: «Der Abdruck halt sich genau an das Original, von dem mir gar vieles dunkel ist.»

N'am fi în stare nicĭ noĭ de a traduce literalmente întrega bucată, în care, pe lîngă dificultăţile sale intrensece, s'aŭ maĭ furişat unele erorĭ de transcripţiune. Iată însă, aprópe *in extenso*, sensul naraţiuniĭ:

Sântul Petru avusese o mumă fórte rea, sgărcită, grosolană la vorbă, pizmătareţă, care avea tóte cele şépte păcate de mórte. Ea nu făcuse nicĭ un bine nimenuĭ, nu ĭ-a fost milă

1) Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen*, Wien, 1879, p. 9.
2) I. Maiorescu, *Itinerar în Istria*, Iaşĭ, 1874 p. 8, 16 etc.
3) Ascoli, *Studj critici*, t. 1 (Gorizia, 1861), p. 52.

de nemiuĭ, n'a dat nimenuĭ nemic: singura pomană, ce făcuse în tot timpul vieţeĭ sale, a fost o cépă, pe care a dat'o unuĭ cerşitor. Murind ea, Dumneḑeŭ a pus'o în ĭad. Dar fiĭul eĭ, carele era în cer, simţĭa o mare durere că maĭcă-sa se află în ĭad, şi mereŭ se tot ruga luĭ Dumneḑeŭ: să-ĭ facă graţia de a-ĭ da şi eĭ vre-un locuşor în cer. Cum vreĭ tu — îĭ ḑicea Dumneḑeŭ—s'o scot eŭ din ĭad, când ea n'a făcut nicĭ o dată vre-un bine în lume? Decĭ · sântul Petru s'a apucat să caute într'o mare carte a sa, şi a găsit acolo că mumă-sa, cât a trăit, n'a făcut alt bine şi altă pomană, decât numaĭ că a dat o cépă unuĭ cerşitor. Dumneḑeŭ a spus însă că o ĭértă şi pentru atâta, dându-ĭ voe să se suĭe în cer pe acea cépă; dar a adaus: veĭ vedé totuşĭ, că ea nicĭ acuma nu se va lăsa de pizmă. Apoĭ Dumneḑeŭ a întins acea cépă din cer pînă'n ĭad, şi îndată o mulţime de suflete aŭ început a se căţăra pe ea, ca să se urce şi ele în cer; însă muma sântuluĭ Petru le gonĭa pe tóte, ḑicênd că ele nu sînt chiămate. Veḑênd acésta, Dumneḑeŭ a ḑis sântuluĭ Petru: ĭată dară că eŭ am avut dreptate, căcĭ ea tot a remas cu reutatea eĭ. Atuncĭ Dumneḑeŭ a slobozit în jos acea cépă, şi ea a mers pînă 'n fundul ĭaduluĭ. Orĭ-cum însă, pentru hatîrul luĭ Petru, Dumneḑeŭ a ĭertat pe maĭca sfântuluĭ să ĭésă din ĭad în fie-care an câte pe opt ḑile şi să petrécă atuncĭ pe icĭ pe colé în lume. Tocmaĭ în cursul acestor opt ḑile ómeniĭ sufer de reutatea eĭ...

Acest text, cel maĭ lung din câte ne sînt pînă acum cunoscute în dialectul istriano-român, nu póte a nu ne interesa sub tóte puncturile de vedere. Pe de o parte, el este de o mare însemnătate în privinţa curat linguistică; pe de alta—ceĭa-ce ne preocupă maĭ în speciă în casul de faţă—el se află într'o intimă legătură cu Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad şi chĭar cu cele-l'alte apocrifurĭ aşa ḑicênd infernale ale Bogomililor.

§ 2. In introducerea generală la «Texturĭ Măhăcene», noi am arătat identitatea între rhotacismul istriano-român ‹i acela al luĭ popa Grigorie. Textul de maĭ sus ne dă un şir de

cuvinte cu *n*=*r*, pe carĭ le găsim întocmaĭ așa în manuscrisul preutuluĭ dela Măhaciu; de exemplu: *bire*=бнре (17), *bur*=бѹрь, бѹрѹ (127, 129, 158, 159), *pir*=пърѫ (156), *cire*=чнре (158, 156, 160, 234), etc. Insă cela-ce'ĭ cu mult maĭ remarcabil, este că aci, ca și'n graĭul dela Măhaciu, *n* nu numaĭ se conservă excepționalmente, dar încă forma cu *n* se întrebuințéză une-orĭ alăturĭ cu forma cu *r*, bună-óră: *un* [pekljar], *gospodinu*, *pașion*, *lemozina*, *remena*, după cum și la popa Grigorie noĭ găsim: мънїе (10), лѣнешилорѹ (11), ѡаменилѡр (2), оунѹл (135), лѹминат (132) și altele. Dintr'o parte ca și din cea-l'altă, ne întimpină dară un fel de luptă între cele doă tendințe antagoniste, o luptă în care *n* nu perde nicĭ o dată speranța de a-șĭ recăștiga posițiunea usurpată asupră-ĭ de către *r*.

Sub raportul morfologic, este interesant de a vedé în textul de maĭ sus doă tipurĭ aoristice: *a facaveĭt* lingă *a facut* și *a daveĭt* lingă *a dat*, tipul cel lung fiind format cu acelaș element *-v-* prin care se distinge la Slavĭ verbul frecuentativ, de ex. даваѭ lingă даѭ, fără însă a fi acésta la Istriano-românĭ un împrumut slavic, căcĭ la Albanesĭ — coincidință maĭ apropiată—acest *-v-* caracterisă chiar aoristul uneĭ clase verbale: *kerko-v-a*, *pago-v-a* etc.

Importanța linguistică a acestuĭ text s'ar arăta și maĭ la lumină, dacă nĭ-ar fi cu putință de a-l analisa într'un mod interlinear. O bună parte dintr'însul nu se póte explica prin cela-ce scim noĭ despre dialectul istriano-român după cercetările luĭ Ascoli, Miklosich și Ion Maiorescu. Orĭ că acest text represintă un sub-dialect nestudiat încă, saŭ că el ne dă dialectul într'o fasă a sa maĭ arcaică, maĭ învechită,—una din doă. Reservând altora, maĭ apropiațĭ de fața loculuĭ, limpeḑirea acesteĭ dilemme, noĭ din parte-ne trecem la un alt punct de vedere.

§ 3. «Muma sântuluĭ Petru», ca bucată literară, se compune din acelea-șĭ doă elemente din carĭ s'a combinat balada

poporană serbă despre «Luminósa Mariă», reprodusă maĭ sus la pag. 308-9, şi anume din:

1°. Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad;

2°. Cântecul romănesc şi sudo-slavic despre «Locul în raĭu», pe care noĭ l'am atins în trécăt la pag. 310.

Prin urmare, dacă Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ este A, dacă Locul în raĭu este B, Muma sântuluĭ Petru şi Luminósa Mariă, lăsându-se la o parte ingredientele lor secundare, se formuléză ambele de o potrivă prin A+B.

Şi totuşĭ între ele există, la prima vedere, o diferinţă extremă, căcĭ fie-care a luat din cele doă elemente constitutive câte un alt ce-va. Dacă vom ḑice că A cuprinde în sine *c* şi *d*, pe când B se compune din *e* şi *f*, va resulta că Muma sântuluĭ Petru este *c*+*e*, ĭar Luminósa Mariă *d*+*f*, ca şi când n'ar avé a face una cu alta.

In Luminósa Mariă aŭ întrat:

1° Din Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ, ideĭa pogorâriĭ Sânteĭ Fecĭóre în ĭad;

2°. Din Locul în raĭu, tipul uneĭ femeĭ atât de pĕcătóse, încât nu vrea s'o scóţă din infern nicĭ chĭar fiĭul seŭ, deşi are la disposiţiune cheile paradisuluĭ.

In Muma sântuluĭ Petru aŭ întrat:

1°. Din Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ, ideĭa ĭertăriĭ parţiale a pĕcătoşilor;

2°. Din Locul în raĭu, relaţiunile de familiă ale apostoluluĭ.

§ 4. «Locul în raĭu», cu care coincidă «Muma sântuluĭ Petru», nu este tocmaĭ colinda cea scurtă, despre care noĭ am vorbit la pag. 310, ci o baladă poporană bulgară destul de lungă, publicată în treĭ exemplare diferite de cătră fraţiĭ Miladinovtzi şi unde, după ce apostolul refusă maĭceĭ sale întrarea paradisuluĭ, mustrând'o pe larg—ca şi 'n acea colindă—pentru tóte câte pĕcătuise, apoĭ i se face milă de dînsa, şi ĭată că 'n curs de treĭ anĭ el se rógă luĭ Dumneḑeŭ, primind în fine drept respuns:

Да си пойдиш по край море,
Да усучиш танка вѫрфца,
Да ѭ пущиш у пекол-от,
Да сѣ фати твоя майка,
Твоя майка грешна душа.
Тамо имат други грешни,
Грешни седумдесет души,
Да сѣ дѫржат от нейдзини поли,
Нейдзини поли и рѫкави,
Да излезѣт на бѣли свет....
Ми отиде свѣти Петер,
Ми отиде по край море.
Му сѣ фати за десна пола,
Му сѣ фати лен поясмо,
Го усука тѫнка вѫрфца,
Па го пущи у пекол-от.
Вѫрфца-та не достигнала;
Свѣти Петер си имаше,
Си имаше русо перче,
Па наддаде тѫнка вѫрфца.
Глас си даде свѣти Петер:
— О ти майка, грешна душо!
Те измолих от господа.
Ел' чуете седумдесет души!
Дѫржете сѣ за поли-те,
За поли-те, за рѫкави!...
А що бѣше завидлива,
Ток' що виде бѣли свѣта:
— Ай от тува свински керки,
Свински керки, песьи керки!
Я сум дойла свѣти Петра,
Я сум лулала свѣти Петра,
Віе не сте го доиле,
Ни па сте го лулале!...
Тогай господ пак си дочу.

Du-te la marginea mărĭ,
Resucesce o şvóră subţire,
Slobozesce-o în ĭad:
Ca s'o apuce maĭcă-ta,
Maĭcă-ta suflet pěcătos.
Maĭ sînt acolo şi alţĭ pěcătoşĭ,
Pěcătoşĭ şépte-ḑecĭ de suflete:
Să se ţină şi dînşiĭ de pólele eĭ,
De pólele eĭ şi de mânecele,
Ca să ésă la lumea cea albă...
S'a dus sântul Petru,
S'a dus la marginea mărĭ:
Acolo s'a acăţat de póla luĭ dréptă,
S'a acăţat un mănunchĭu de in;
Resuci el dintr'însul o şvóră subţire
Şi o slobozi în ĭad;
Dar şvóra nu era de ajuns,
Şi sântul Petru a maĭ luat,
A maĭ luat şi din pěrul seŭ bălan
De a înnădit şvóra cea subţire.
Apoĭ a strigat sântul Petru:
— O, tu maĭcă, suflet pěcătos!
Am milostivit eŭ pentru tine pe Dumneḑeŭ!
Dar ascultaţĭ şi voĭ, 70 de suflete:
Ţineţi-vě de pólele eĭ,
De pólele, de mânecele!...
Ea însă, fiind pizmătareţă,
Le strigă, dacă a vě̆ḑut lumea cea albă:
— Fugiţĭ de aci, purcele!
Purcele, căţele!
Eŭ sînt care am dat lapte sântuluĭ Petru,
Eŭ sînt care am legănat pe sântul Petru;
Nu voĭ ĭ-aţĭ dat lapte,
Nu voĭ l'aţĭ legănat!..
Acésta Dumneḑeŭ a auḑit'o.

Стреде вѫрфца ми сѣ скина,	S'aŭ desfăcut firele şvórei:
Ѝа дно пекол ми пропадна....	S'a prăvălit în fundul ĭaduluĭ...[4])

§ 5. Prin ideĭa ĭertăriĭ parţiale a pĕcătoşilor, naraţiunea istriano-română se înlănţuesce nu numaĭ cu Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ, dar încă cu redacţiunea cea lungă a Apocalipsuluĭ luĭ Paul şi cu maĭ multe alte apocrifurĭ medievale, de exemplu cu legenda luĭ Brendan, unde Crist dâ căte-va ḑile de ĭertare luĭ Iuda.

Asupra acesteĭ trăsure caracteristice, Ozanam observă:

‹Rien de plus touchant que ce pardon partiel, le seul que Dieu ‹puisse accorder aux réprouvés. On y reconnaît les habitudes de ‹douceur que la religion introduisait dans la société moderne.›[5])

§ 6. Nu este fără interes în redacţiunea istriano-română a Mumeĭ sântuluĭ Petru comicul epizod al cepeĭ, pe care nu-l vedem în redacţiunile cele slavice.

‹A da cuĭ-va cépă›, este la Românĭ o expresiune proverbială pentru a ḑice: ‹a nu da màĭ nemic›. N'ar fi de mirare, ca acéstă metaforă să se găséscă şi pe aĭurĭ. Departe dela noĭ, în dialectul sardinez dela Logudoro, se întrebuinţéză de asemenea proverbialmente: *mi faghes un azu* ‹îmĭ facĭ o cépă› saŭ: *mi'mportat un azu* ‹îmĭ aduce o cépă›, pentru a ḑice: ‹mi fai niente›, ‹m'importa un frullo›.[6])

Aci însă cépa jócă un rol mitologic: ea procură ĭertarea pĕcatelor şi servă a scóte sufletele din ĭad. Acésta ne aduce a-minte, că'n India şi la Serbĭ: ‹on attribuait à l'ail une vertu particulière contre les mauvais esprits›.[7])

Să nu uĭtâm, că şi faĭmosa érbă omerică μῶλυ, care scăpase pe Ulisse, era tot un fel de cépă.[8])

---

4) Miladinovtzi, Български народни пѣсни, Zagreb, 1861, p. 47—51, cfr. ibid. p. 56.
5) Ozanam, *Poëtes franciscains*, p. 374.—Cfr. Wesselofsky in Журналъ Минист. Нар. Просвѣщенія, 1877 februariŭ, p. 188 nota.
6) Spano, *Vocabulariu sardu-italianu*, Kalaris, 1851, p. 104.
7) Pictet, *Les origines indo-européennes*, ed. 2 (1878), t. 1 p. 374
8) Dierbach, *Flora mythologica*, Frankfurt a. M., 1833, p. 192.

APENDICE

LA

„TEXTURI BOGOMILICE"

I. BALADA ‘CUCUL ȘI TURTURICA,.

II. POVESTEA NUMERELOR.

APENDICE

LA

„TEXTURI BOGOMILICE".

INTRODUCERE.

Bogomiliĭ, ca şi fraţiĭ lor Albigensiĭ, ca şi Valdensiĭ, ca şi Flagellanţiĭ, ca şi cele-l'alte secte eretice din vécul de mijloc, aveaŭ o literatură poporană a lor, o literatură poporană în tótă puterea cuvîntuluĭ: cântece, poveştĭ, descântece, cimiliture etc.; parte, zămislite chĭar între sectarĭ, generalmente ómenĭ din popor, lipsiţĭ de orĭ-ce cultură; parte, adoptate de către dînşiĭ dela ortodoxĭ, întru cât ĉele împrumutate se potrivĭaŭ cu propria lor doctrină şi, prin urmare, servĭaŭ a o întări maĭ bine în memoria adepţilor saŭ a o respăndi printre glóte.

Pe lîngă acéstă literatură poporană directamente eretică, maĭ exista o altă aşa ḑicênd indirectă, născută şi crescută cu bună credinţă în sînul poporaţiuniĭ celeĭ ortodoxe, dar avêndu-şĭ ascunsa rădăcină în vre-o ideă condamnată de biserică, în vre-un apocrif tendenţios, în vre-o emanaţiune de ceĭa ce—pe drept saŭ pe nedrept—era considerat ca eresiă.

A distinge în literatura poporană actuală a uneĭ naţiunĭ elementul eretic direct de cel indirect, ba chĭar elementul eretic în genere, este cu atât maĭ greŭ, cu cât sectele etero-

doxe din evul-mediŭ eraŭ p o p o r a n e în totalitatea lor. Una din trăsurele comune cele maĭ caracteristice ale eresieĭ medievale era tocmaĭ cultul pentru limba cea nemeşteşugită a poporuluĭ, în locul căriĭa biserica întrebuinţa atuncĭ o limbă ne'nţelésă, străină saŭ cel puţin obsolită. In acest mod poporul, fie căt de ortodox, era tot-d'a-una cu mult maĭ aprópe de ereticiĭ din sînul seŭ, decăt de clasa cea cultă, şi maĭ ales de cler.

Greutatea de a urmări eresia în literatura poporană devine şi maĭ mare prin dispariţiunea celor maĭ multe din scrierile eretice, pe carĭ biserica domnitóre le distrugea într'un mod sistematic. Dela unele secte nu nĭ-a remas nemic; dela altele, pré-puţin; despre maĭ tóte, sîntem siliţĭ a judeca maĭ cu sémă după căte ne spun adversariĭ lor, rare-orĭ nepărtenitorĭ şi cu sânge rece.

Iată de ce, faţă cu tot felul de dificultăţĭ, nu fără multă sfială întreprindem noĭ, în cele doă monografie ce urméză, a reversa o radă de lumină, în lipsa unor indicaţiunĭ positive, asupra originiĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin eretice, probabilmente bogomilice, a uneĭ porţiunĭ din literatura poporană a Românilor.

In orĭ-ce cas, este prima încercare de acéstă natură.

I.

BALADA

„CUCUL ŞI TURTURICA"

la Românĭ, la Moravĭ, la Provenţalĭ, la Reto-romanĭ, la Perşĭ, la Turcomanĭ etc.

§ 1. Balada «Cucul şi turturica» este una din acele pré-puţine bucăţĭ poporane române, carĭ posedă deja un sîmbure de bibliografiă.

In cursul ultimilor treĭ anĭ, aŭ scris despre ea:

H a s d e ŭ, *Cucul şi turturica la Românĭ şi la Persianĭ*, în *Columna luĭ Traian*, 1876, pag. 40–44;

A c e l a ş ĭ, *Balada poporană Cucul şi turturica în România, în Persia şi în Francia*, tot acolo, 1877, pag. 301-303;

Dr. M. G a s t e r, *Cucul şi turturica*, în *Convorbirĭ literare*, 1879 septembre, pag. 229–234;

în fine, a atins'o în trécăt V. S m i t h, *Vieilles chansons du Velay et du Forez*, în *Romania*, 1878, p. 64 nota.

Şi totuşĭ originea, filiaţiunile, pînă şi natura acesteĭ balade, aŭ remas pînă acum obscure, căcĭ nu se adunase destul ma-

terial obiectiv, fără care nu se putea procede la deslegarea problemeĭ într'un mod metodic.

După îndelungate cercetărĭ, sperâm a face în acéstă privinţă un mare pas înainte faţă cu studiele anterióre, ale mele proprie şi ale juneluĭ meŭ amic Gaster, căruĭ i se datoresce maĭ în speciă:

1°. indicarea variantelor curat române ale acesteĭ balade;

2°. constatarea unuĭ variant morav de origine românéscă.

§ 2. Ceĭa-ce a paralisat mult pînă astădĭ studiul comparativ al literatureĭ poporane în genere, este puţina rigóre a metódeĭ. Se grupéză mereŭ tot ce se asémĕnă, fără a se deosebi cu scrupulositate gradurile de asemenare. In acest mod, pe de o parte se fac maĭ tot-d'a-una salturĭ peste puncturĭ intermediare, pe de alta se confundă adesea lucrurĭ de o înrudire problematică saŭ numaĭ aparinte.

Pentru ca literatura poporană comparativă să se rădice la o adevĕrată înălţime sciinţifică, se cere aplicarea aceleĭ severe metode, prin care se distinge astădĭ l i n g u i s t i c a.

Dacă varianturile interne şi externe ale uneĭ bucăţĭ poporane sînt pré-puţine, ele trebuesc d'o cam dată numaĭ adunate, întocmaĭ aşa cum se aud în popor, fără a se trage cu grabă din comparaţiunea lor o conclusiune, căriĭ îĭ va lipsi o temeliă solidă.

Dacă varianturile sînt multe, atuncĭ, maĭ 'nainte de tóte, cată să se clasifice în cele interne, corespundĕtóre divergintelor dialectice în linguistică, şi 'n cele externe, datorite altor popóre.

După cum în linguistică, de exemplu, românul *nas* nu póte fi comparat d'a-dreptul cu sanscritul *nâsâ*, ci de'ntâĭu cu tipurile romanice, carĭ ne vor da drept prima conclusiune prototipul latin *nasus*, cu agĭutorul căruĭa, dacă am voi, vom puté apoĭ, alăturându-l cu sanscrita, cu gotica etc., să ne urcâm, printr'o a doua conclusiune, pînă la un prototip ario-europeanː tot aşa în literatura poporană comparativă, ultima conclusiune pe o scară fórte vastă trebuĭ să resulte din conclusiunĭ anterióre maĭ restrînse.

Prin varianturĭ, în literatura poporană ca şi 'n linguistică, se înţeleg exemplare diferite în formă, în accidente, în punturĭ secundare, dar identice în tóte elementele fonduluĭ, ĭar nu numaĭ în unele din ele.

Procedênd în acest chip, tot încă póte cine-va să greşéscă; va avé însă, cel puţin, consciinţa liniştită de a fi luat tóte mesurele, posibile saŭ accesibile, pentru a descoperi adevĕrul.

Să vedem acuma, dacă o asemenea procedură se póte aplica la «Cucul şi turturica».

I. Varianturĭ interne.

§ 3. Dr. Gaster a grupat fórte bine tóte varianturile interne cunoscute ale baladeĭ poporane ce ne preocupă, adecă tóte varianturile românescĭ.

El le numĕră patru, din carĭ unul s'a slavisat în Moravia împreună cu Româniĭ de acolo, ceĭa-ce nu-ĭ răpesce totuşĭ însuşirea de a fi un variant intern, de vreme ce n'a trecut la un alt popor, ci numaĭ s'a tradus maĭ târḑiŭ de către aceĭ ce-l avuseseră maĭ de'nainte eĭ-înşiĭ românesce.

Gaster n'a cunoscut un al doilea variant moravo-român, prin care numĕrul total se rădică la cincĭ.

Pentru maĭ multă claritate, vom începe prin a examina:

a) Varianturile daco-române.

§ 4. Variantul cu titlul propriŭ de «Cucul şi turturica» s'a cules în Moldova de către d. Alexandri.

După a doua ediţiune, el sună în următorul mod:

Cucul.

Dulce turturică,
Dalbă păsărică!
Haĭ să ne ĭubim,
Să ne drăgostim
La nourĭ, la sóre,
În frunḑĭ la recóre,
La stele, la lună
Cântând împreună!

Turturica.

Pentru dumné-ta
Eŭ n'aş ḑice ba,
Dar ḑic şi ḑic ba
Pentru maĭcă-ta,
Că-ĭ bănuitóre
Şi fărmecătóre:
Ea'mĭ va bănui
De te-oĭu pré-ĭubi,

Şi m'a fărmeca
De te-oĭu desmĭerda.

Cucul.

Dragă turturică,
Pasere dălbică,
Nu-mĭ fiĭ duşmănică!
Vara că ne'ndémnă
Şi frunḑa ne chĭamă
Să ne drăgostim
Şi să ne ĭubim.

Turturica.

Ba, cucule, ba,
Nu te-oĭu asculta.
Dă'mĭ tu bună pace,
Că, ḑeŭ, m'oĭu preface
Azimĭóră'n vatră
Cu lacrămĭ udată
Şi de foc uscată,
De toţĭ lepădată.

Cucul.

Orĭ-cum te'ĭ preface,
Tot nu ţĭ-oĭu da pace,
Că şi eŭ m'oĭu face
Un mic vătrărel,
Frumos, supţirel,
Şi'n foc voĭu întra
De te-oĭu săruta,
Şi te-oĭu coperi,
De foc te-oĭu feri;
Incât chĭar de silă,
Dacă nu de milă,
Tu meĭ îndrăgi
Şi ne vom ĭubi.

Turturica.

Eŭ n'aş ḑice ba
Pentru dumné-ta,
Dar cumplit mĭ-e témă
De cumplita'ţĭ mamă,
Că-ĭ bănuitóre
Şi fărmecătóre.
Decât m'a mustra
Că te-oĭu desmĭerda,
Şi mĭ-a bănui
Că te-oĭu pré-iubi,
M'oĭu face maĭ bine,
Ca să scap de tine,
Trestióră'n baltă,
Subţire şi naltă.

Cucul.

Orĭ-cum te-ĭ preface,
Tot nu ţĭ-oĭu da pace,
Că şi eŭ m'oĭu face
Un mic cĭobănaş
Din fluer doĭnaş,
Ş'oĭu căta prin baltă
O trestiă naltă,
Şi cât te-oĭu vedé
Pe loc te-oĭu tăia,
Şi'n tine-oĭu cânta
Şi te-oĭu săruta.

Turturica.

Ba, cucule, ba!
Nu te-oĭu asculta,
Porumbacule!
Frumuşelule!
Pestrişorule!
Drăguşorule!
Sciŭ că mĭ-ar fi bine
Să fiŭ tot cu tine;
Dar maĭcă-ta'ĭ rea,
Şi decât cu ea
M'oĭu face maĭ bine,
Cu gândul la tine,
Iconiţă mică
Într'o biserică.

Cucul.

Orĭ-cum te-ĭ preface,
Tot nu ţĭ-oĭu da pace,
Că şi eŭ m'oĭu face
Un mic dăscălaş
La cel sfînt locaş,
Şi pe la icóne
Voĭu duce plocóne,
Şi m'oĭu închina,
Şi le-oĭu săruta
De lunĭ care pică
Pînă duminică;
Ĭar când te-oĭu zări,
Astfel ţĭ-oĭu grăi:
«Sfîntă iconică,
«Fă-te păserică,
«Ca să ne ĭubim,
«Să ne drăgostim
«La nourĭ, la sóre,
«In frunḑĭ la recóre,
«La stele, la lună,
«In vecĭ împreună!»[1])

La 1852 d. Alexandri publicase acéstă baladă cam altfel, negreşit după un exemplar tot poporan, dar atăt de diverginte, încăt ambele trebuesc considerate ca doă sub-varianturĭ.

In locul versurilor 1—8 din a doua ediţiune, sînt aci numaĭ patru:

Mică turturică,
Dalbă păserică,
Fi-mĭ tu ibovnică
Pînă duminică!

In locul versurilor 19—25, sînt ĭarăşĭ numaĭ patru:

Dragă turturică,
Nu-mĭ fiĭ duşmănică,
Şi 'mĭ fiĭ ibovnică
Pînă duminică!

Versurile 32—33 lipsesc.

In locul versurilor 37—46, citim:

Dumic vătrăraş,
In foc arde-m'aş!
Şi te-oĭu coperi,
De foc te-oĭu feri,
Şi mi-te-oĭu sufla,
Şi te-oĭu săruta,
Şi tot nu-ĭ scăpa

1) Alexandri, *Poesiĭ populare*, ed. 2, p. 7-9.

D'a-mĭ fi ibovnică,
Dragă turturică!

In locul versurilor 49—56, citim:

Dar ḑic şi ḑic ba
Pentru maĭcă-ta,
Că-ĭ bănuitóre
Şi fermecătóre;
Şi mĭ-a bănui •
Că te-oĭu pré-ĭubi,
Şi m'a fermeca
Că te-oĭu desmĭerda;
Decăt m'a mustra
Şi m'a fermeca..,

adecă se repetă, cu óre-carĭ variaţiunĭ, versurile din a doua replică.

După versul 71 se maĭ adauge:

Şi tot nu-ĭ scăpa
D'a-mĭ fi ibovnică,
Dragă turturică...,

ĭarăşĭ printr'o repetiţiune în gustul poporan a cuvintelor spuse deja maĭ 'nainte.

Versurile 91—105 sînt scurtate în următorul mod:

Ş'aşa m'oĭu smeri
Că voĭu tot veni
In cea biserică,
De lunĭ care pică
Pînă duminică;
Şi m'oĭu închina,
Şi te-oĭu săruta;
Şi tot nu-ĭ scăpa
D'a-mĭ fi ibovnică,
Dragă turturică!

Nu maĭ indicâm diferinţele cele micĭ de căte un cuvînt saŭ doă.

In sub-variantul din 1852 «Cucul şi turturica» numĕră 95 versurĭ, cu ḑece maĭ puţin decăt în cel dela 1866.[2])

2) Alexandri, *Poesiĭ populare. Balade*, Iaşĭ, 1852, t. 1, p. 35-39.

§ 5. Variantul din Bucovina, cules în satul Cĭahor de către d. S. F. Marian, se intituléză: „Bărbatul urît”.

Acest titlu arată deja el-însuşĭ, că motivul poporan a luat aci o altă nuanţă.

Nu maĭ micĭ sînt diferinţele de formă ale acestuĭ variant. Iată-l întreg:

— Urîte urîte!
Du-te la oĭ, du-te
Intr'un vîrf de munte,
Ş'acolo te-ascunde
Într'o sîlhă verde,
Ş'acolo te perde!
Du-te şi-mĭ dă pace:
Cu tine nu-mĭ place
Maĭ mult să trăesc,
Să mĕ chinuesc
Şi să'mĭ amăresc
Inimĭóra mea,
Sărmana de ea,
Ş'al meŭ sufleţel,
Sărmanul de el!
Căcĭ traĭul cu tine—
Vaĭ ş'amar de mine!
Eŭ am socotit,
Când m'am logodit,
Că cu mintea mea
De soţ mĭ-oĭu lua
Spicul grâuluĭ—
Cinstea tîrguluĭ;
Dar—vaĭ!—mĕ'nşelaĭ,
Căcĭ eŭ îmĭ luaĭ
Spicul secăriĭ—
Urîtul ţeriĭ,
Neghina cea rea
Ce n'o pot mânca,
Nicĭ a arunca,
Nicĭ alteĭ a da.
Te luaĭ pe tine,
Urîte de lume!
Şi c'urîtul teŭ
Ce să mĕ fac eŭ?

— Fă-te ceĭ voi,
Că tot a mea'ĭ fi!

— Urîte, urîte!
Du-te la oĭ, du-te
Intr'un vîrf de munte,
Ş'acolo te-ascunde
Într'o sîlhă verde,
Ş'acolo te perde!
Şi'mĭ dă bună pace,
Că eŭ, ḑeŭ, m'oĭu face,
De urîtul teŭ,
Colo'ntr'un părîŭ
Mrénă d'apă lină
Jos la rădăcină!

—Fă-te ce te'ĭ face,
Că şi eŭ m'oĭu face
Dar' un pescărel,
Tînăr, voĭnicel,
Şi tot mĭ-oĭu căta
Unde mĭ-oĭu afla
Mrénă d'apă lină
Jos la rădăcină;
Şi mi-te-oĭu afla,
Şi 'n mânĭ te-oĭu lua,
Şi te-oĭu săruta:
Tot veĭ fi a mea,
Nu a altuĭa!

— Urîte, urîte!
Du-te la oĭ, du-te

Într'un vîrf de munte,
Ş'acolo te-ascunde
Într'o sîlhă verde,
Ş'acolo te perde!
Că de nu'mĭ daĭ pace,
Eŭ, ḑeŭ, că m'oĭu face
Mlădiţă de ulm
Jos pe lîngă drum!

— Fă-te ce te'ĭ face,
Tot nu ţĭ-oĭu da pace,
Că şi eŭ m'oĭu face
Un cărăuşel,
Tînăr, sprintenel,
Şi tot mĭ-oĭu căta
Unde mĭ-oĭu afla
Mlădiţă de ulm
Jos pe lîngă drum;
Şi eŭ te-oĭu afla,
Şi mi-te-oĭu tăia,
Şi mi-te-oĭu lua:
Tot veĭ fi a mea,
Nu a altuĭa!

— Urîte, urîte!
Du-te la oĭ, du-te
Într'un vîrf de munte,
Ş'acolo te-ascunde
Într'o sîlhă verde,
Ş'acolo te perde!
Du-te şi 'mĭ dă pace,
Că de nu—m'oĭu face,
De urîtul teŭ,
Lîngă un păreŭ
Mlădiţă de soc
La capăt de pod!

— Fă-te ce te'ĭ face,
Tot nu ţĭ-oĭu da pace,
Că şi eŭ m'oĭu face
Dar' un cĭobănaş
Din fluer doĭnaş,
Şi tot mĭ-oĭu căta
Unde mĭ-oĭu afla
Mlădiţă de soc
La capăt de pod;
Şi mi-te-oĭu tăia,
Fluer mĭ-oĭu forma,
Flueraş de soc
Cu rostul de foc,
Cu găurĭ de zele,
Să cânte cu jele
Inimióreĭ mele:
Şi veĭ fi a mea,
Nu a altuĭa!

—Urîte, urîte!
Du-te la oĭ, du-te,
Că decăt cu tine
M'oĭu face maĭ bine
Flóre galbenă
In cea ţarină!

—Fă-te ce te'ĭ face,
Tot nu ţĭ-oĭu da pace,
Că şi eŭ m'oĭu face
Dar un cosăşel,
Mîndru, voĭnicel,
Tare hărnicel;
Cósa mĭ-oĭu lua
Şi tot mĭ-oĭu căta
Unde mĭ-oĭu afla
Flóre galbenă
In cea ţarină;
Şi eŭ te-oĭu găsi
Şi mi-te-oĭu cosi,
La sór' te-oĭu usca,
In pălmĭ te-oĭu freca,
In vînt te-oĭu sufla:
Şi nu-ĭ fi a mea,
Nicĭ a altuĭa! [3])

3) Marian, *Poesiĭ poporale române*, Cernăuţĭ, 1873, t. 1, p. 96-101.

§ 6. In fine, în satul Steĭu de lîngă Crişul-negru, la pólele apusene ale Transilvanieĭ, d. Miron Pompiliŭ a cules un al treilea variant al baladeĭ în cestiune; un variant care, ca şi cel bucovinén, se distinge prin originalitatea ţesetureĭ sale.

El pórtă titlul: „Tudoriţa şi moşnégul„.

Îl dâm aci ĭarăşĭ întreg:

Pe ţermurĭ de Dunăriţă
Merge dalba Tudoriţă,
Olurele zuruind,
Cisme roşiĭ tropotind,
Cu rochiţa vînturând,
Pe norocu-şĭ blăstemând.
Blăstema şi blăstema,
Şi nime n'o audĭa,
Numaĭ un moşnég bătrîn
Ce şedea în sălcĭ păndind.

—Fetişóră, puĭul meŭ!
Ce blastemĭ norocul teŭ?
Vino, dragă, la moşŭ,
Că eŭ sînt ce blastemĭ tu!
Eŭ am casă,
Eŭ am masă,
Şi prin curte
Vite multe,
Eŭ am coşurĭ de bucate
Şi am cară ferecate...

—Decăt moş, fie găzdac,
Maĭ bine fecĭor sărac!
Că moşul îmbătrînit
Ca păcatuĭ de urît:
Es'afară tot tuşind,
Întră'n casă mărăind;
Íar fecĭorul cel sărac
E plăcut ca ş'un colac:
Es'afară fluerând,
Întră'n casă tot căntând,
Cu dragoste'n vecĭ trăind
Şi pe mine'ntinerind!
Şi omul care'ĭ bătrîn
Merge'n câmp şi strînge fîn,
Vine-a casă tot gemênd,
Făr'a ḑice un cuvînt;
Şi de cină vrînd a-ĭ da,
El ḑice că n'a cina
Pînă nu s'a maĭ culca;
Dar tînărul, săracul,
După ce-a gătat fînul,
Vine-a casă tot horind,
La mîndruţa luĭ găndind;
Şi de cină vrînd a-ĭ da,
El ḑice că n'a cina
Pînă nu m'a săruta!
Decât un moşnég bogat
Să'mĭ fie mie bărbat,
Maĭ bine eŭ face-m'oĭu
Batăr lîng'un moşinoĭu
Floricéua câmpilor,
Şi pe mine pasce-m'or
Bouţiĭ bouarilor.

—Íar eŭ, fată, face-m'aş
În fînaţe un cosaş,
Ḑi de vară
Pînă'n séră
Tóte florile-aş cosi,
Pre tine te-aş mirosi,
Şi la sînu-mĭ te-aş lua
Şi cu drag te-aş săruta,
De mine tot n'aĭ scăpa!

—Decăt, moşule, cu tine,
Maĭ bine va fi de mine
Să mě fac o mîndră mrénă,
Mîndră mrénă mureşénă.

—Nicĭ aşa n'aĭ avé pace,
Că eŭ un pescar m'aş face,
Mreja'n Mureş aş întinde,
Tóte mrenele le-aş prinde,
Şi pre tine te-aş găsi:
De mine nu poţĭ fugí!

—Decăt ţie nevestuĭcă
Maĭ bine o păseruĭcă,
C'aş sbura din créngă'n créngă
Câtu-ĭ pădurea de largă,
Ş'aş sbura din fag în fag,
Ş'aş trăi'n frunḑiş cu drag!

—De te-ĭ face păserea,
Tot cată să fiĭ a mea,
Că m'aş face-un vînător
Ce ĭea paserea din sbor;
Şi prin codri m'aş lua
Pînă, dragă, te-aş afla,
Arcul ĭute-aş încorda,
Aripa ţĭ-aş săgeta,
Şi în braţe mĭ-aĭ cădé:
Tot cată să fiĭ a mea![4])

§ 7. Pentru a scurta, vom numi A^1 sub-variantul din Alexandri dela 1852, A^2 sub-variantul din a doua ediţiune, P variantul din Pompiliŭ, M variantul din Marian.

În variantul P, versurile 21-46, adecă aprópe a treĭa parte din totalitate, represintă un alt cântec poporan de tot independinte, o satiră intercalată aci într'un mod stăngacĭu, care ea-însăşĭ posedă următorul variant bucovinén:

Frunḑă verde pănuşică,
Draga mameĭ frumuşică!
Spusu-ţĭ-am ţie de mică
De bătrîn să nu te-apucĭ,
După tînăr să te ducĭ?
Că bătrînul când se scólă,
Pe obraz d'abĭa se spală,
Şi prin casă mocoşesce,
Şĭ pricinĭ îţĭ tot găsesce;
Şi de merge la lucrat,
Vine séra supărat;
Şi de-ĭ puĭ luĭ de măncat,
El ḑice că n'a mănca
La cap pîn' nu le-ĭ lega.
Ĭar cel tînăr când se scólă,
Intr'o clipă mi se spală,
Te cuprinde 'n calde braţă,
Te sărută cu dulcéţă,
Şi numaĭ d'abĭa te lasă,
Şi se duce 'n câmp la cósă,
Şi lucréză pînă 'n séră,
Şi se 'ntórce-a casă ĭară;
Şi de-ĭ puĭ ce-va pe masă,
Nu se uĭtă, nu te lasă,
Şi ḑice că n'a mănca
Pînă nu te-a săruta....[5])

---

4) Pompiliŭ, *Balade populare române*, Iaşĭ, 1870, p. 16-19.

5) Marian, op. cit. t. 2. p. 90-91.

Tot aşa în cele-l'alte doă varianturĭ par a se fi furişat diverse ingrediente secundare de pe din afară, carĭ aŭ concurs a le diferenţia unul de altul, a le desbina atăt de mult pe căte-trele. Unele din acestea aŭ putut să 'şĭ pérḑă la noĭ cu timpul existinţa lor individuală; dar şi ele se maĭ găsesc încă în literatura poporană străină. Aşa în variantul A motivul:

Şi le-oĭu săruta
De lunĭ care pică
Pînă duminică...,

care în sub-variantul A¹ se maĭ repetă încă de doă orĭ, sub forma şi maĭ bine caracterisată de:

Fi-mĭ tu ibovnică
Pînă ḑuminică...,

ne întimpină adesea în cântecele poporane italiane, de exemplu:

Amime, bela, per sta setimana,
Che ai do de st'altra parto e vago via.
E me ne parto un pezzo a la lontana,
Amime, bela, per sta setimana...,

saŭ:

Voglimi bene questa settimana,
Che di quest'altra me ne vo' andare...[6])

Fără a urmări maĭ departe aceste interpolaţiunĭ poporane, constatate saŭ posibile, dar puţin importante în casul de faţă, bună-oră motivul sócreĭ în variantul A, despre care veḑĭ maĭ jos §-ful 11, să ne mărginim asupra fonduluĭ.

§ 8. Cele treĭ varianturĭ de maĭ sus ne oferă aceleaşĭ peripeţie de luptă între o fată şi un seducĕtor. Acésta este sîmburele comun, omogen, carele însă, rodind de treĭ orĭ, a produs treĭ fructe de căte o altă nuanţă:

6) Ap. Schuchardt, *Ritornell und Terzine*, Halle, 1874, p. 21.

In variantul A, seducĕtorul e tînăr şi frumos;
In variantul P, el este bătrîn;
In variantul M, e urît.

In variantul A, femeĭa îl ĭubesce, deşi fuge de seducţiune;
In variantul P, nu l'a ĭubit, nu-l ĭubesce şi nu-l va ĭubi;
In variantul M, l'a ĭubit, dar nu-l maĭ ĭubesce.

Care óre din aceste treĭ nuanţe să fie cea maĭ veche? Varianturile P şi M se întâlnesc în punctul: «nu-l ĭubesce». Acéstă întîlnire între variantul din Crişana şi cel din Bucovina, la doă extremităţĭ ale pămîntuluĭ românesc, probéză —negreşit—că punctul în cestiune e vechĭu la noĭ; dar ea nu dovedesce că el este maĭ vechĭu decât variantul A.

Numaĭ treĭ termenĭ de comparaţiune, e pré-puţin pentru ca să ne pripim a trage din ele o consecinţă.

Din fericire maĭ avem încă doă varianturĭ interne, anume:

b) Varianturile moravo-române.

§ 9. Vom lăsa maĭ întâiŭ să vorbéscă d. Gaster:

«Wenzig (Westslawischer Märchenschatz, Leipzig, 1857, «p. 220) comunică o baladă poporană din Bohemia, care mi «se pare a sta în relaţiune intimă cu versiunile luĭ Pompiliŭ «şi Marian, şi care cred că este de origine românéscă, cu tóte «că editorul nu specifică că ar fi cules'o din gura Românilor «slavisaţĭ, dela carĭ însă ne dă o grămadă însemnată de basme, «pe carĭ le caracterisézā ca originare românescĭ, alăturând «pretutindenĭ vorba: w a l a c h i s c h. Cu tóte acestea, ḑic «că se pare a fi de aceĭaşĭ origine, cum lesne se póte con«vinge fie-care alăturând traducerea nóstră ce urméză cu cele «românescĭ:

—Haĭ, ĭubito, draga mea,
Că curînd ne-om cununa,
Căcĭ a mea tu tot veĭ fi,
Chĭar dacă nu me'ĭ ĭubi!

—In porumb alb m'oĭu schimba
Şi'n pădure voĭu sbura,
Căcĭ eŭ nu te voĭu iubi,
Nicĭ a ta eŭ nu voĭu fi!

—Eŭ cu puşca voĭu ţinti
Şi cu glonţ te-oĭu nemeri,

Căcĭ a mea tu tot veĭ fi,
Chĭar dacă nu me'ĭ ĭubi!

—In pesce eŭ m'oĭu schimba,
'N fundul apeĭ m'oĭu băga,
Căcĭ eŭ nu te voĭu ĭubi,
Nicĭ a ta eŭ nu voĭu fi!

—Mréjă bună voĭu întinde
Şi pe tine te voĭu prinde,
Căcĭ a mea tu tot veĭ fi,
Chĭar dacă nu me'ĭ ĭubi!

—Atuncĭ ĭepure m'oĭu face,
Ca să staŭ în crîng cu pace,
Căcĭ eŭ nu te voĭu ĭubi,
Nicĭ a ta eŭ nu voĭu fi!

—Cu ogariĭ te-oĭu goni
Şi de mine nu-ĭ fugi,
Căcĭ a mea tu tot veĭ fi,
Chĭar dacă nu me'ĭ ĭubi!

§ 10. Am spus în §-ful 3, că maĭ există un al doilea variant româno-morav.

Ni l'a comunicat profesorul Dr. U. Jarnik din Viena, aşa după cum îl audise óre-când căntat la Praga de către d-na Studnicka.

Ĭată'l în text şi'n traducere, prevenind însă că neajunsul tipografic ne-a împedecat de a reproduce ortografia bohemă, şi că nicĭ eŭ, nicĭ d. Jarnik, nu înţelegem exclamativul «boja boja», cu care se încep primele doă strofe şi cea din urmă:

—O boja boja
Musiş byt' moja,
Treba bys chtêla skočit' de mora,
Prece ty moja musiş byt'.
Prece ty za mn'a musiş jit'.

—O boja boja
Nebudu tvoja.
Treba tych mêla skočit' de mora,
Prece ja tvoja nebudu,
Prece ja za t'a ne pudu.
Ja sa udêlam malou rybicou,
Uteku ja ti chladnou vodicou.
Prece etc.

—A ja mam doma zlatou udicu,
A na tu chytnu tuto rybicu,

— . . . .
Trebuĭ să fiĭ a mea!
Chĭar dacă aĭ sări în mare,
Totuşĭ a mea trebuĭ să fiĭ,
Totuşĭ după mine trebuĭ să mergĭ!

— . . . .
Nu voĭu fi a ta!
Chĭar dacă aş sări în mare,
Totuşĭ a ta nu voĭu fi,
Totuşĭ după tine nu voĭu merge!
Eŭ mě voĭu face mic pescişor:
Voĭu fugi în rîuleţul cel rece,
Totuşĭ etc.

—Iar eŭ am a-casă undiţă de aur:
Voĭu prinde cu ea acel pescişor,

Prece etc.

—Ja sa udêlam malym zajučkem,
Uteču ja ti hustym lesučkem,
Prece etc.

—A ja mam doma malého psučka,
A ten mê chyti toho zajučka,
Prece etc.

—Ja sa udêlam hvêzdou na nebi,
A budu svitit' ludem na zemi,
Prece etc.

—Ja si vyhledam toho hvêzdarze,
A on mnê onu hvêzdu ukaze,
Prece etc.

—O boja boja
Musim byt' tvoja.
Treba bych mêla skočit' do mora,
Prece ja tvoja musim byt',
Prece ja za t'a musim jit'.

Totuşĭ etc.

—Eŭ mĕ voĭu face mic ĭepuraş:
Voĭu fugi de tine în désa pădure,
Totuşĭ etc.

—Iar eŭ am a-casă un mic căţel:
Acela 'mĭ va prinde pe ĭepuraş,
Totuşĭ etc.

—Eŭ mĕ voĭu face o stea pe cer:
Voĭu lumina ómenilor pe pămînt,
Totuşĭ etc.

—Eŭ îmĭ voĭu găsi pe cel zodiaş
Şi el îmĭ va arăta acea stea,
Totuşĭ etc.

— . . . .
Trebuĭ să fiŭ a ta!
Chĭar dacă aş sări în mare,
Totuşĭ eŭ a ta trebuĭ să fiŭ,
Totuşĭ eŭ după tine trebuĭ să merg!

Dialectul slavic al acestuĭ text, transcris de către Dr. Jarnik cu multă grabă într'un moment de conversaţiune, dar pe care 'l conservâm aci întocmaĭ cum ni s'a dat, era pentru noĭ fórte problematic. Creḑurăm dară de cuviinţă a consulta asupră-ĭ pe profesorul Miklosich. Marele slavist nĭ-a respuns, că nemic analog nu se găsesce în colecţiunea cântecelor poporane boheme a luĭ Erben, nicĭ în a celor morave a luĭ Suşil, şi că dialectul nu póte fi bohem, ci aparţine maĭ mult Moravieĭ orientale, adecă regiuniĭ unde locuesc aşa numiţiĭ Valahĭ din Moravia.

De-mult deja fraţiĭ Jireček aŭ constatat originea românéscă a acestor «Valahĭ din Moravia».[7]) Ultimele cercetărĭ ale luĭ Miklosich aŭ pus faptul maĭ pe sus de orĭ-ce îndoélă.[8])

7) Veḑĭ t. 1, p. 288 nota 6.

8) *Ueber die Wanderungen der Rumunen*, p. 6-7, 22-25.

Tot ce nu se scie încă d'o cam dată, este numaĭ epoca aproximativă a aşeḑăriĭ Românilor în munţiĭ resăritenĭ aĭ Moravieĭ; un punct fórte important, pe care—póte—îl va lumina întru căt-va studiul de faţă.

§ 11. Cele doă varianturĭ româno-morave, pe carĭ le vom formula prin V[1] şi V[2], diferă unul de altul într'un mod destul de simţit. Ele se întălnesc totuşĭ prin acea împregĭurare, că în ambele seducĕtorul nu se metamorfoséză el-însuşĭ, ci se mulţumesce de a întrebuinţa numaĭ mijlóce externe pentru a dejuca metamorfosele feteĭ: el nu se face undiţă, ci «are undiţă», nu se face câne, ci «are căţel» etc. Elementul miraculos este astfel redus, ba chĭar scăḑut pe jumătate; însă comparaţiunea tuturor celor-l'alte varianturĭ interne de maĭ sus, ca şi a celor externe de maĭ la vale, lesne ne convinge, că acéstă scădere a miraculosuluĭ, acéstă naturalisare a drameĭ, este o modificare posterióră a temeĭ primitive, o variaţiune specifică moravo-română.

In ambele varianturĭ româno-morave fata «nu ĭubesce» şi nu se vede a fi ĭubit vre-o dată pe seducĕtorul eĭ. De aci resultă, că «ĭubirea» în variantul A, carele în acest punct remâne singur-singurel contra varianturilor M, P, V[1] şi V[2]. este o nuanţă maĭ nouă, necunoscută prototipuluĭ român comun.

E fórte probabil, că ura feteĭ contra aceluĭa ce o urmăresce a despărut în A numaĭ graţiă introduceriĭ acolo a motivuluĭ străin al «sócreĭ», asupra căriĭ antipatia s'a concentrat tradiţionalmente, sócra fiind urîtă în literatura poporană din tóte ţerele.

«Le suocere — observă Angelo de Gubernatis — hanno «nell'opinione popolare quel posto medesimo che le matrigne: «sono tristi. Quindi nel Pesarese, chiamano bacio di Giuda «quello che la suocera dà alla nuora; nell' Umbria dicono: «*suocera e nuora, tempesta e gragnuola*; nella Fiera del «Buonarroti, un tale volendo far sacramento per qualcosa di

«spiacevole, grida: *orbè, suocera mia*! E nella novella 227 di «Franco Sacchetti, il piacevole motto di una nuora diventa «proverbio: *Buon per te, passera, che non avesti suocera...*» [9])

O sócră, iată spaima şi a păsăruicei nóstre din Cucul şi turturica. Ura reversându-se asupra acestuĭ motiv introdus de pe aĭurĭ, seducĕtorul s'a descărcat pe neaşteptate de povară şi a putut să capete cu încetul o nuanţă simpatică, pe care —maĭ repetâm încă o dată—el n'o avea de loc în vechiul prototip român al baladeĭ.

In totalitatea varianturilor interne, metamorfosele correlative ale celor doă elemente sînt:

Elementul pasiv:	Elementul activ:
Azimă (A 30);	Vătrar (A 37);
Trestiă (A 59, M 97);	Cântăreţ din fluer (A 64, M 102);
Icónă (A 84);	Popă (A 89);
Pesce (M 48, P 65, V¹ 13, V² 11);	Pescar (M 52, P 68, V¹ 17, V² 14);
Arbure (M 71);	Cărăuş (M 75);
Flóre (M 122, P 51);	Cosaş (M 127, P 55);
Pasere (P 74, V¹ 5);	Vînător (P 81, V¹ 9);
Iepure (V¹ 21, V² 17);	Ogar (V¹ 25, V² 20);
Stea (V² 23);	Zodiaş (V 26²).

Aşa dară, varianturile daco-române şi cele moravo-române se întâlnesc numaĭ în metamorfosa p e s c e — p e s c a r şi p a s e r e — v î n ă t o r. De aci s'ar puté afirma aprópe cu certitudine, că aceste doă metamorfose figurau deja în prototipul român comun. Să maĭ adaogâm că'n variantul A ambele elemente sînt p ă s e r ĭ chiar înainte de începerea metamorfoselor, adecă printr'o primă metamorfosă, luată ca punct de plecare pentru cele-l'alte.

9) Gubernatis, *Storia comparata degli usi nuziali*, Milano, 1878, p. 194.

Acésta este tot ce ne póte procura comparaţiunea varianturilor interne: un prototip represintând lupta între un persecutor şi o victimă, cu nesce metamorfose bi-laterale, puţine la număr şi fórte simple.

De altmintrea, orĭ-cum să fi fost acel prototip, derivatele luĭ represintă pentru noĭ cea maĭ veche baladă română poporană existinte, căcĭ ea este, cu o perfectă siguranţă, anterióră despărţiriĭ Moravo-românilor de cătră Daco-romanĭ, ceĭa-ce cată să se fi întâmplat fórte de-mult, de vreme ce astădĭ ceĭ de-ntâiŭ sînt deja pe deplin slavisaţĭ, ba încă slavisaţĭ nu se maĭ scie de când.

§ 12. Să trecem acum la:

II. Varianturĭ externe,

şi maĭ întâiŭ de tóte la:

a) Varianturile neo-latine,

dintre carĭ cele maĭ numeróse sînt:

α) Varianturile provenţale,

isbutite a se respăndi pînă şi 'n America.

§ 13. Se scie immensul succes, pe care l'a căştigat opera mareluĭ poet provenţal contimpuran Frederic Mistral: *Mirèio pouèmo prouvençáu*, ajunsă în câţĭ-va anĭ la o a şesea ediţiune.

Unul din epizódele cele maĭ admirate ale acesteĭ poeme este următorul cântec al frumóseĭ Magali:

O Magali, ma tant amado, Mete la tèsto au fenestroun! Escouto un pau aquesto aubado De tambourin e de vióuloun.	O, Magali, a mea pré-ĭubită! Scóte capul la feréstră: Ascultă puţin acest concert De tambure şi de vióre.
Ei plen d'estello, aperamount! L'auro es toumbado, Mai lis estello paliran, Quand te veiran!	E plin de stele colo sus, Vîntul a trecut: Dar stelele vor păli, Când te vor vedé.

—Pas mai que dóu murmur di
broundo
De toun aubado ieu fau cas!
Mai iéu m'envau dins la mar
bloundo
Me faire anguielo de roucas!

—O Magali! se tu te fas
Lou pèis de l'oundo,
Iéu, lou pescaire me farai:
Te pescarai!

—Oh! mai, se tu te fas pescaire,
Ti vertoulet quand jitaras,
Iéu me farai l'aucèu voulaire,
M'envoularai dins li campas.

—O Magali! se tu te fas
L'aucèu de l'aire,
Iéu lou cassaire me farai:
Te cassarai.

—I perdigau, i bouscarido
Se vènes, tu, cala ti las,
Iéu me farai l'erbo flourido
E m'escoundrai dins li pradas.

— O Magali! se tu te fas
La margarido,
Iéu l'aigo lindo me farai:
T'arrousarai.

— Se tu te fas l'aigueto lindo,
Iéu me farai lou nivoulas,
E lèu m'enanarai ansindo
A l'Americo, perabas!

— O Magali! se tu t'envas
Alin is Indo,
L'auro de mar iéu me farai:
Te pourtarai!

— Se tu te fas la marinado,
Iéu fugirai d'un autre las:
Iéu me farai l'escandihado

—Nu maĭ mult ca de frémĕtul
crengelor,
De concertul teŭ îmĭ pasă!
Maĭ bine 'n marea cea bălană
Să mĕ fac ţipar de stîncă!

—O Magali! dacă tu te facĭ
Pesce al undeĭ,
Eŭ pescar mĕ voĭu face:
Te voĭu pescui.

—O, dar de te facĭ tu pescar,
Când veĭ arunca mrejele tale,
Mĕ voĭu face pasere sburătóre:
Voĭu sbura în câmpiă.

—O, Magali! dacă tu te facĭ
Pasere al văzduhuluĭ.
Eŭ vînător mĕ voĭu face:
Te voĭu vînà.

—Păsăruĭcelor câmpuluĭ
De veĭ tinde cursele tale,
Eŭ mĕ voĭu face ĭérbă 'nflorită
Şi mĕ voĭu ascunde în luncĭ.

— O, Magali! dacă tu te facĭ
Flóre de câmp,
Eŭ apă limpede m'oĭu face:
Te voĭu stropi.

— Dacă tu te facĭ undă limpede,
Eŭ mĕ voĭu face nor,
Şi astfel mĕ voĭu duce ĭute
In America, colo departe!

— O, Magali! dacă tu te ducĭ
Departe 'n India,
Vînt de mare m'oĭu face eŭ:
Te voĭu purta.

— Dacă tu te facĭ vînt de mare,
Eŭ voĭu fugi de cea-l'altă parte:
Mĕ voĭu face o scînteiă

Dóu grand soulèu que found
lou glas!

— O Magali! se tu te fas
La souleiado,
Lou verd limbert iéu me farai,
E te béurai!

— Se tu te rèndes l'alabreno
Que se rescound dins lou bertas,
Iéu me rendrai la luno pleno
Que dins la niue fai lume i
masc!

— O Magali! se tu te fas
Luno sereno,
Iéu bello nèblo me farai:
T'acatarai.

— Mai se la nèblo m'enmantello,
Tu, pèr acò, noun me tendras;
Iéu, bello roso vierginello,
M'espandirai dins l'espinas!

— O Magali! se tu te fas
La roso bello,
Lou parpaioun iéu me farai:
Te beisarai.

—Vai, calignaire, courre, courre!
Jamai, jamai m'agantaras.
Iéu, de la rusco d'un grand
roure,
Me vestirai dins lou bouscas.

— O Magali! se tu te fas
L'aubre di moure,
Iéu lou clot d'èurre me farai:
T'embrasserai!

—Se me vos prene à la brasseto,
Rèn qu'un vièi chaine arra-
paras...
Iéu me farai blanco moungeto

Din marele sóre ce topesce
ghĭaţă!

— O, Magali! dacă tu te facĭ
Radă de sóre.
Eŭ salamandră mĕ voĭu face:
Te voĭu bé!

— Dacă tu te facĭ salamandră
Ce se ascunde 'n desiş,
Eŭ mĕ voĭu face lună plină.
Care nóptea luminéză fermecă-
torilor!

— O, Magali! dacă tu te facĭ
Lună senină,
Frumósă brumă m'oĭu face eŭ:
Te voĭu acoperi!

—Dar dacă bruma mĕ 'nvălesce,
Tu totuşĭ nu mĕ veĭ avé:
Eŭ, ca trandafir fecĭoresc,
Mĕ voĭu desfăşura între spinĭ!

— O, Magali! dacă tu te facĭ
Trandafir frumos,
Fluture eŭ mĕ voĭu face:
Te voĭu săruta!

— Du-te, gonacĭule! fuga! fuga!
Nicĭ o dată, nicĭ o dată nu meĭ
ajunge!
Eŭ cu scórţa unuĭ mare stejar
Mĕ voĭu îmbrăca în codru!

— O, Magali! dacă tu te facĭ
Arborele măgurelor,
Iederă mĕ voĭu face eŭ:
Te voĭu îmbrăţişa!

—Deĭ vré să mĕ strîngĭ la pept,
Veĭ apuca numaĭ un bătrîn
stejar!
Eŭ mĕ voĭu face albă călugăriţă

Dóu mounastié dóu grand Sant Blas!

—O Magali! se tu te fas
Mounjo blanqueto,
Iéu, capelan, counfessarai,
E t'ausirai!

—Se dóu couvènt passes li porto,
Tóuti li mounjo trouvaras
Qu'à moun entour saran pèr orto,
Car·en susàri me veiras!

— O Magali! se tu te fas
La pauro morto,
Adounc la terro me farai:
Aqui t'aurai!

— Aro coumence enfin de crèire
Que noun me parles en risènt:
Vaqui moun aneloun de vèire
Pèr souvenènço, o bèu jouvènt!

— O Magali! me fas de bèn!..
Mai, tre te vèire,
Ve lis estello, o Magali,
Coume an pali!..

In locaşul mareluĭ Sân-Blasiŭ.

— O, Magali! dacă tu te facĭ
Călugăriţă albă,
Eŭ, ca duhovnic, te voĭu spovedi:
Te voĭu auḑi!

—Dacă tu trecĭ pórta mănăstiriĭ,
Veĭ găsi tóte călugăriţele
Umblând în gĭurul meŭ,
Căcĭ mĕ veĭ vedé în gĭulgĭu!

— O, Magali! dacă tu te facĭ
Sărmană mórtă,
Atuncĭ eŭ mĕ voĭu face pămînt:
Acolo te voĭu avé!

—Acum eŭ încep dar a crede
Că tu nu glumescĭ;
Ĭată inelul meŭ de sticlă
Pentru amintire, frumosule flăcăŭ!

— O, Magali! tu'mĭ facĭ bine!..
Dar din dată ce te-aŭ vĕḑut,
Privesce stelele, o Magali!
Cum ele aŭ pălit!...[10])

Nu scim, pînă la ce punct anume d. Mistral a adaus dela sine, în fond şi 'n formă, la cântecul poporan provenţal. El-însuşĭ mărturisesce, că poesia de maĭ sus a fost compusă de către dînsul după o arià luată din popor: «l'air populaire sur lequel a été c o m p o s é e la Chanson de Magali.»[11]) Orĭ-cum ar fi, ea a avut meritul, maĭ cu sémă, de a atrage atenţiunea generală asupra originaluluĭ celuĭ poporan, singurul important din punctul de vedere istoric; şi astfel, peste puţin, s'aŭ cules o mulţime de varianturĭ ale acesteĭ balade în tótă Francia, carĭ mult timp încă ar fi remas necunoscute, să nu le fi sgăndărit în ascunseturele lor acest fericit îndemn.

10) Mistral, *Mireille, poème provençal*, Paris, 1878, p. 116—126
11) Ibid. p. 129.

§ 14. **Maĭ întâĭu, ĭată variantul audit de d. Dr. Guibaud în regiunea Narbonnesă a Provenţeĭ:**

—Catarino, m'aimio,	- Caterino ĭubită!
Rebelho-te siuplèt;	Deşteptă-te, mĕ rog;
Regardo à ta finestro	Privesce din ferêstră
Lou mai et lou bouquet.	La maĭu şi la buchet!
Regardo à ta finestro	Privesce din ferêstră
Las guirlandos de flous,	Cununele de florĭ,
Per celebrà ta festo,	Pentru a 'ţĭ serba diua
Que planto l'amourous.	Gătite de amant!
Per celebrà ta festo,	Pentru a 'ţĭ serba diua,
Mas prumièros amours,	Întâĭul meŭ amor,
Te jougarei d'aubados,	Îţĭ voĭu face concerte,
D'aubados de tambours.	Concerte din tambure.
M'enchaute pla d'aubados,	—Nu'mĭ pasă de concerte:
N'es pas ço que me cal:	Nu'ĭ asta grija mea;
Ço que sustout me presso,	Ceĭa-ce mĕ zoresce
Es de me maridà.	Este să mĕ mărit;
Ço que sustout me presso	Ceĭa-ce mĕ zoresce,
Es de me maridà,	Este să mĕ mărit,
Car, s'aco duro gaire,	Căcĭ d'aş maĭ sta tot astfel,
Iéu m'anirei negà.	M'oĭu duce să mĕ 'nnec!
—S'aco te duro gaire,	D'ar fi să staĭ tot astfel,
Que te borgues negà,	D'ar fi ca să te 'nnecĭ,
Iéu me farei nadaire	Eŭ notător m'oĭu face
Et n'anirei pescà.	Ca să te pescuesc.
—Se tu te fas nadaire	—De te facĭ notător
Per me veni pescà,	Ca să mĕ pescuescĭ,
Iéu me farei andialo,	Mĕ voĭu face ţipar
Te glissarei en ma.	Să-ţĭ alunec pintre mânĭ,
—Se tu te fas andialo	—De te facĭ ţipar
Per me glissa à la ma,	Să-mĭ alunecĭ pintre mânĭ,
Me farei la floureto	Mĕ voĭu face floricea
Que brilho dins lou prat.	Strălucind pe câmp.
—Se tu te fas floureto	—De te facĭ floricea
Que brilho dins lou prat,	Strălucind pe câmp.

Me farei margarideto
Per estre à toun coustat.

—Se te fas margarideto
Per estre à moun coustat,
Iéu me farei rousèlo
Que mirgalho lou prat.

—Se tu te fas rousèlo
Per mergalhà lou prat,
Iéu me farei segaire.
Te prendrai am'el blat.

—Se tu te fas segaire
Per me prene am'el blat,
Iéu me farei la bicho
Que sauto su'l serrat.

—Se tu te fas la bicho
Que sauto su'l serrat.
Iéu me farei cassaire,
T'aurei am'un fialat.

—Se tu te fas cassaire
Per me prene au fialat,
Iéu me farei la roso
Del jardin de papa.

—Se tu te fas la roso
Del jardin de papa.
Iéu me farei l'aigueto
Per te plà arrousà.

—Se tu te fas l'aigueto
Per me plà arrousà,
Iéu me farei l'abelho
Per te poudè baisà.

—Se tu te fas l'abelho
Per me poudè baisà.
Iéu me farei la luno
Que brilho al cèl ta grand.

—Se tu te fas la luno
Que brilho al cèl ta grand,

M'oĭu face şi eŭ o flóre
Lîngă tine crescênd.

—De te facĭ şi tu flóre
Lîngă mine crescênd,
M'oĭu face mac selbatec
Ascuns pintre grâŭ.

—De te facĭ mac selbatec
Ascuns pintre grâŭ,
Mĕ voĭu face cosaş:
Cu grâul te-oĭu lua.

De te facĭ cosaş
Cu grâul să mĕ ĭeĭ,
M'oĭu face căprióră
Pe munte sărind.

—De te facĭ căprióră
Pe munte sărind,
M'oĭu face vînător:
Te-oĭu prinde în laţ.

—De te facĭ vînător
Să më prindĭ în laţ,
M'oĭu face trandafir
In grădina tateĭ.

—De te facĭ trandafir
In grădina tateĭ,
Mĕ voĭu face rouă
Ca să te stropesc.

—De te facĭ rouă
Ca să mĕ stropescĭ.
M'oĭu face albină
Şi te-oĭu săruta.

—De te facĭ albină
Ca să mĕ săruţĭ,
Mĕ voĭu face lună
Luminând pe cer.

—De te facĭ lună
Luminând pe cer,

Iéu me farei nuage,	Mĕ voĭu face nor
T'anirei al dabant.	De'naintea ta.
—Se tu te fas nuage	—De te facĭ nor
Per m'anà al dabant.	De'naintea mea.
Iéu me farei l'estèlo	Mĕ voĭu face stea
Que brilho al cèl ta grand.	Luminând pe cer.
—Se tu te fas l'estèlo	—De te facĭ stea
Que brilho al cèl ta grand,	Luminând pe cer,
Iéu me farei l'aubeto,	M'oĭu face auroră:
T'aurei en me lebant.	Te-oĭu prinde în zorĭ.
—Se tu te fas l'aubeto,	—De te facĭ auroră
Per m'abe'n te lebant,	Să mĕ prindĭ în zorĭ,
Iéu me farei moungeto	Mĕ voĭu face maĭcă
Dins un coubant.	Intr'un sfînt locaş.
—Se tu te fas moungeto	—De te facĭ maĭcă
Dins un coubant,	Intr'un sfînt locaş,
Iéu me farei lou prestre,	M'oĭu face preut
T'aurei en counfessan.	Să te spovedesc.
—Se tu te fas lou prestre	—De te facĭ preut
Per m'abe'n counfessan,	Să mĕ spovedescĭ,
Iéu farei de la morto,	M'oĭu preface mórtă:
Las surs me plouraran.	Maĭcele m'or boci.
—Se tu fas de la morto.	—De te prefacĭ mórtă,
Las surs te plouraran;	Maĭcele bocind,
Me farei terro santo,	M'oĭu face ţărînă
De iéu te coubriran.	Şi te-oĭu coperi.
—Se te fas terro santo,	—De te facĭ ţărînă
De que me coubriran,	Ca să mĕ acoperĭ,
Tant bol dounc que tu m'ages,	Maĭ bine ĭea-mĕ tu
Coum'un autre galant.	Decât un alt voĭnic!
Tant bol dounc que tu m'ages	Maĭ bine ĭea-mĕ tu
Coum'un autre galant,	Decât un alt voĭnic:
Beni dounc que t'embrasse,	Vino de mĕ sărută,
Sarro-me tendrement!	Imbrăţişându-mĕ dulce![12]

12) Montel et Lambert, *Chants populaires du Languedoc*, în *Revue des langues romanes*, t. 4 (1877), p. 264-7.

Din tóte varianturile provenţale, am ales maĭ cu preferinţă pe cel de maĭ sus din maĭ multe puncturĭ de vedere. Pe de o parte, el se aprópiă maĭ mult de faĭmósa imitaţiune a d-luĭ Mistral; pe de alta, el este cel maĭ lung şi—tot-o-dată—cel maĭ neartificial, adecă cel maĭ poporan pînă şi prin imperfecţiunile sale, dintre carĭ ne vom mărgini de a indica aci numaĭ vr'o doă.

La versul 31 căntăreţul uĭtă, care anume din ceĭ doĭ actorĭ aĭ baladeĭ este cel persecutat şi care este persecutorul, schimbându-le de o dată rolurile, astfel că tocmaĭ pe persecutor îl vedem pe neaşteptate metamorfosându-se într'o floricică pentru că să se ascundă de cel persecutat.

La versurile 63-4, vice-versa, persecutatul este acela care se apucă a nu lăsa în pace pe persecutorul seŭ, voind cu orĭ-ce preţ să'l sărute.

Versurile 67-8 şi 75-6 caracterisézǎ cu acelaşĭ cuvint «luna» şi «stéua»:

Que brilho al cèl ta grand...,

ceĭa-ce nu maĭ este o repetiţiune poetică, atât de ĭubită de popor, ci constituă pur şi simplu o scăpare din vedere, poporană şi ea, dar cu mult maĭ rară.

Acest variant îl vom formula prin PR[1].

§ 15. Cel maĭ apropiat de PR[1] este variantul PR[2], publicat de d. Arbaud sub nemeritul titlu de «Les transfourmatiens».

El cuprinde 80 versurĭ şi se adresézǎ la o «Margaretă», care înlocuesce pe «Caterina» din PR[1]:

Margarido, ma mie,
Mes premieres amours,
Te fau toucar d'aubados,
D'aubados de tambours...

Ar fi de prisos a-l reproduce aci întreg, de vreme ce el se întâlnesce cu PR[1] în tóte metamorfosele, ba pînă şi'n or-

dinea lor, începênd dela amenințarea feteĭ de a se înneca și sfîrșind cu finala hotărîre de a se împăca:

Tant vau dounc que tu m'agues
Coum'un autre galant!

O desbinare abia pe jumătate consistă numaĭ în aceĭa că vînătorul din PR[2] alérgă după ‹ĭepure›, în locul ‹căprióreĭ› din PR[1], și că ‹albina› sărută ‹flórea›, ĭar nu — ideiă maĭ cĭudată — ‹roua de pe flóre›.

D. Arbaud observă:

‹Cette chanson este fort connue dans toute la Provence, ‹aussi en existe-t-il de nombreuses variantes, mais elles portent ‹exclusivement sur la forme, le fonds et les détails restent ‹les mêmes.›

El-însușĭ citéză treĭ sub-varianturĭ provențale, afară de un al patrulea care, deși este franțusesce, dar se cântă tot în Provența.

Intr'unul din aceste sub-varianturĭ persecutorul repetă mereŭ feteĭ:

Fagues que que fagues,
Belo, iéu t'aurai...[13]),

adecă literalmente ca în varianturile române:

Fă ce-ĭ face...;

o coincidință fórte interesantă chĭar sub raportul curat linguistic.

§ 16. Vom formula prin PR[3] următorul variant, culcs numaĭ în fragment la Carcassonne:

—Sé tu té métés daillaïré, Qué m'ajés en daillan, Jéou mé mettréi escarpo An aquél riou tan gran.	—De te facĭ secerător Ca să mă aĭbĭ cosind, Mĕ voĭu face crap In cel mare rîŭ!

13) Arbaud, *Chants populaires de la Provence*, Aix, 1864, t. 2, p. 128-134.

—Sé tu té métés escarpo
An aquél riou tan gran,
Jéou mé mettréi pescaïre
E t'aourei en pescan.

—Sé tu té métés pescaïre
E qué m'ajés en pescan,
Jéou mé mettréi mounjéto
An aquél coubén tan gran.

—Sé tu té métés mounjéto
An aquél coubén tan gran,
Jéou mé mettréi érmito
T'aourei en coufessan.

—Sé tu té métés érmito
Qué m'ajés en coufessan,
Jéou me mettréi estèlo
An aquél cél tan gran.

—Sé tu té métés estèlo
An aquél cél tan gran,
Jéou mé mettréi bruméto,
Té passarei daban.

Sé tu té métés bruméto,
Qué mé passés daban,
Jéou mé farei la morto,
Atal m'enterraran.

—Sé tu fas dé la morto,
Qu'atal t'enterraran,
Jéou mé mettréi terréto,
E dé iéou té coubriran.

—De te facĭ tu crap
In cel mare rîŭ
Mĕ voĭu face pescar
De te-oĭu pescui!

—De te facĭ pescar
Să mĕ pescuescĭ,
Mĕ voĭu face maĭcă
In cel mare schit!

—De te facĭ maĭcă
In cel mare schit,
M'oĭu face săhastru:
Te-oĭu avé spovedind!

—De te facĭ săhastru
Să mĕ aĭbĭ spovedind,
Eŭ m'oĭu face stea
Pe cel mare cer!

—De te facĭ tu stea
Pe cel mare cer,
Mĕ voĭu face nor
De'naintea ta!

—De te facĭ tu nor
De'naintea mea,
Mĕ voĭu face mórtă
Şi o să mĕ 'ngrópe!

—De te facĭ mórtă
Ca să te'ngrópe,
M'oĭu face ţărînă:
De mine te-or coperi![14]

§ 17. Cel maĭ scurt din varianturile provenţale este cel cules de d. Dr. Cavani la Montferrier în departamentul Hérault şi care se adreséză la o «Janetă»:

— Adiu, Janetoun m'amiga,
Mas pus cheras amours,

— Iute, dragă Janetă,
Scumpul meŭ amor,

14) Gaidoz et Rolland, *Mélusine, revue de mythologie*, Paris, 1877, p. 341-2.

Beni entendre une cansouneta
Que n'es facha per bous.

— Se iéu l'entende dire
Ou l'entende cantà,
Dedins la ribieireta,
Iéu, m'anarai gità.

— Se dins la ribieireta
Bous, bous anàs gita,
Iéu me mettrai pescaire,
En pesquen bous aurai.

— Se bous mettès pescaire,
Qu'en pesquen bous m'ages,
Iéu me mettrai erbeta
Dins lou pradet tant grand.

— Se bous mettès erbeta
Dins lou pradet tant grand,
Iéu me mettrai dalhaire,
En dalhen bous aurai.

— Se bous mettès dalhaire,
Qu'en dalhen bous m'ages
Iéu me mettrai sureta
Dins lou couvent tant grand.

— Se bous mettès sureta
Dins lou couvent tant grand,
Iéu me mettrai frereta,
En counfessen bous aurai.

— Se bous mettès frereta,
Qu'en counfessen m'ages,
Iéu me mettrai esteleta
Dins lou ciel qu'es tant grand.

— Se bous mettès esteletta
Dins lou ciel qu'es tant grand,
Iéu me mettrai nibetta,
En niben bous aurai!

Vino să ascultĭ cântecul
Pentru d-ta!

— De mi'l veĭ ḑice
Saŭ mi'l veĭ cănta,
Maĭ bine 'n rîuleţ
Eŭ să m'arunc!

— Dacă 'n rîuleţ
Va fi să te aruncĭ.
Mĕ voĭu face pescar:
Te-oĭu avé pescuind!

— De te facĭ pescar
Să mĕ pescuescĭ.
Mĕ voĭu face érbă
Pe câmpul cel mare!

— De te facĭ érbă
Pe câmpul cel mare,
Secerător m'oĭu face:
Te-oĭu avé secerând!

— De'ĭ fi secerător
Să mĕ aĭbĭ secerând,
Eŭ m'oĭu face sóră
In schitul cel mare!

— De te facĭ sóră
In schitul cel mare,
Eŭ m'oĭu face popă:
Te-oĭu avé spovedind!

— De te facĭ popă
Să mĕ spovedescĭ,
Eŭ m'oĭu face steluţă
Pe cerul cel mare!

— De te facĭ steluţă
Pe cerul cel mare,
Nouraş m'oĭu face:
In negură te-oĭu avé![16])

15) *Revue des langues romanes*, 2e série t. 4, p. 263—4.

Acest variant — îl vom formula prin PR[4] — este fórte important.

Cel maĭ scurt dintre tóte, deşi complet, el se pare a fi conservat fără adaosurĭ, ba póte chĭar cu suprimerĭ, trăsurele esenţiale ale prototipuluĭ provenţal, pe care l'aŭ amplificat cele-l'alte varianturĭ.

El ne dâ numaĭ patru şirurĭ de metamorfose:

pesce—pescar;
érbă—cosaş;
călugăriţă—preut;
stea —nor.

Finalul cel sentimental din PR[1] şi PR[2] lipsesce aci, ca şi'n PR[3]. Fata nu sfîrşesce prin a se îndupleca. Ea póte să caḑă de nevoe, dar nu ḑice că ĭubesce.

§ 18. Publicând varianturile PR[1] şi PR[4], dd. Montel şi Lambert observă:

«Ces chants représentent le chef-d'oeuvre du genre, «la Chanson des Métamorphoses, illustrée par la *Magali* de «Mistral.»[16])

§ 19. După cum Româniĭ din Moravia, slavisându-se, şĭ-aŭ tradus «cântecul metamorfoselor» din românesce în slavonesce, tot aşa parţiala franţusire a Provenţeĭ a făcut ca acéstă baladă să se cânte acolo şi franţusesce, fără a înceta totuşĭ de a fi curat provenţală.

Varianturile franceso-provenţale sînt numeróse.

La Lodève, tot în departamentul Hérault, adecă alăturĭ cu PR[3], d. Rouis a cules următorul variant, pe care'l formulâm prin F[1]:

—J'ai fait une maitresse,
Trois jours, n'y a pas longtems.
J'irai la voir dimanche,
Sans plus tarder.
5. J'irai revoir la belle,
Par amitié.

16) Ibid. t. 1, p. 325.

—Si tu me viens voir dimanche,
Sans plus tarder,
Je me mettrai rosette
Sur un rosier,
Et tu n'auras de moi
Aucun agrément.

—Si tu te mets rosette
Sur un rosier,
Je me mettrai fleuriste,
Fleuriste jardinier:
Je cueillerai la rose,
Par amitié.

— Si tu te mets fleuriste,
Fleuriste jardinier,
Je me mettrai bichette,
Courant dans les champs,
Et tu n'auras de moi
Aucun agrément.

—Si tu te mets bichette,
Courant par les champs,
Je me mettrai chasseur,
Pour te chasser:
Je chasserai la biche
Par amitié.

—Si tu te mets chasseur
Pour me chasser,
Je me mettrai étoile
Du firmament,
Et tu n'auras de moi
Aucun agrément.

—Si tu te mets étoile
Du firmament,
Je me mettrai nuage,
Nuage blanc:
Je couvrirai l'étoile
Du firmament.

—Si tu te mets nuage,
Nuage blanc,
Je ferai la malade
Dans un lit blanc,
Et tu n'auras de moi
Aucun agrément.

—Si tu te fais malade
Dans un lit blanc,
Je me mettrai docteur
Pour te docter:
Je docterai la belle
Par amitié.

—Si tu te mets docteur
Pour me docter,
Je ferai bien la morte
Pour un moment,
Et tu n'auras de moi
Aucun agrément.

—Si tu fais bien la morte
Pour un moment,
Je me mettrai saint Pierre
Du paradis,
Et j'ouvrirai la porte
A ma bonne amie.[17])

17) Ibid. t. 4, p. 261-3.

În acest variant, dintre cele cincĭ şirurĭ de metamorfose, una: b o l n a v — m e d i c, este nouă; precum şi ingeniosul final de a se preface persecutorul în s â n-P e t r u pentru a primi pe m ó r t a în Paradis.

Prin tonul seŭ păcălitor, acest variant se deosebesce mult de cele curat provenţale, în carĭ dialogul nu se pogóră nicĭ o dată pînă la glumă.

De altmintrea, în F^1 ca şi'n PR^4, féta nu se împacă cu persecutorul seŭ.

§ 20. Vom formula prin F^2 un alt variant franceso-provenţal, cules de d. V. Smith în Velay şi pe care noĭ îl vom reproduce aci ĭarăşĭ întreg, fiind-că el — prin formă şi prin unele amărunte — se depărtéză de F^1 şi de tóte varianturile provenţale.

Ĭată-l:

—O, petite brunette que j'aime tant,
Je te donnerai le livre de mon argent,
Si tu voulais me rendre mon coeur content.

—Je ne veux point du livre de ton argent,
Je veux me mettre en dame dans un couvent:
Jamais tu en auras le coeur content.

—Si tu te mets en dame dans un couvent,
Je me mettrai en prêtre, gaillard chantant:
Confesserai les dames de ton couvent.

—Si tu te mets en prêtre, gaillard chantant,
Je me mettrai en lièvre, courant les champs:
Et jamais tu en auras le coeur content,

—Si tu te mets en lièvre, courant les champs,
Je me mettrai en forme d'un chien courant:
J'attraperai le lièvre, courant les champs.

—Si tu te mets en forme d'un chien courant,
Je me mettrai en grive, volant en l'air:
Et jamais tu en auras mes amitiés.

—Si tu te mets en grive, volant en l'air,
Je me mettrai en forme d'un bon chasseur:
Je tirerai la grive, volant en l'air.

—Si tu te mets en forme d'un bon chasseur,
Je me mettrai en caille, volant au blé:
Et jamais tu en auras mes amitiés.

—Si tu te mets en caille, volant au blé,
Je me mettrai en forme d'un moissonier:
J'attraperai la caille, volant au blé.

—Si tu te mets en forme d'un moissonnier,
Je me mettrai en truite dans la rivier:
Et jamais tu en auras mes amitiés.

—Si tu te mets en truite dans la rivier,
Je me mettrai en forme d'un esparvier:
J'attraperai la truite dans la rivier.

—Si tu te mets en forme d'un esparvier,
Je me mettrai en rose sur un rosier:
Et jamais tu en auras mes amitiés.

—Si tu te mets en rose sur un rosier,
Je me mettrai en forme d'un jardinier:
Je cueillerai la rose sur le rosier.

—Si tu te mets en forme d'un jardinier,
Je me mettrai en pomme sur le pommier:
Et jamais tu en auras mes amitiés.

—Si tu te mets en pomme sur le pommier,
Je me mettrai en forme d'un grand panier:
Je cueillerai la pomme dans le panier.

—Si tu te mets en forme d'un grand panier,
Je me mettrai étoile au firmament,
Et jamais tu en auras ton coeur content.

—Si tu te mets étoile au firmament,
Je me mettrai nuage, nuage blanc:
Je couvrirai l'étoile du firmament.

—Si tu te mets nuage, nuage blanc,
Tu m'as suivi partout jusqu'au firmament:
Prends-moi en mariage, brave galant![18])

D. Smith observă în privința colecțiunii sale întregi: ‹main-‹tes fois nous nous bornons à revêtir d'un français aussi lit-‹téral que possible des chants provençaux de la rive droite ‹ou de la rive gauche du Rhône›.[19]) În casul de față însă, traducțiunea francesă este departe de a fi ‹literală›. Originalul provențal, orĭ-care ar fi fost, ne apare în F² slăbit cu desăvîrșire, mulat, sărbeḑit prin nesce adaosurĭ reŭ brodite. Unde era suc, s'a turnat apă, încăt sucul a despărut, dar nu maĭ este nicĭ măcar apă. Dintr'o singură ‹pasere de vînat› s'aŭ bifurcat ‹pătîrniche› și ‹sturḑ›. Pe lîngă ‹rose sur un rosier› s'a maĭ acățat ‹pomme sur un pommier›. ‹Vînătorul› fiind deja întrebuințat pentru ‹pătîrniche›, nevoĭa a silit de a pune pentru ‹sturḑ› nepotrivitul correlativ de ‹secerător›. Tot așa ‹grădinarul› fiind opus ‹trandafiruluĭ›, s'a născocit cu d'asila o ‹coșniță› pentru a se opune ‹măruluĭ›.

§ 21. O dată întórsă franțusesce chiar în Provența, ba încă în maĭ multe felurĭ, balada metamorfoselor, trecênd maĭ întâiŭ în regiunile învecinate, bună-óră în Bourbonnais și'n Berry,[20]) a reușit cu timpul a se respăndi în tótă Francia, diferențiându-se treptat într'o grămadă de varianturĭ, dintre carĭ abia o mică parte s'aŭ putut da la lumină, tóte grațiă sgomotuluĭ produs prin norocósa Magali a luĭ Mistral.

Astfel departe la nord, d. Garcin a găsit'o tocmaĭ în Picardia într'un frumos variant, din care ne pare reŭ de a cunósce numaĭ următorul fragment:

—Je me rendrai rose
Sur un rosier:
Tu n'auras ni de moi
Ni d'amitié!

5. —Ah! si tu te rends rose
Sur un rosier,
Je me rendrai jardinier
Pour t'y cueiller:

18) *Romania*, t. 7 (1878), p. 62-3.
19) Ibid. p. 53.
20) Ib. p. 63 nota 2.

Je t'y cueillerai, la belle,
Par amitié!

—Si tu te rends jardinier
Pour m'y cueiller,
Je me rendrai carpe
Dans un vivier:
Tu n'auras ni de moi
Ni d'amitié!

—Ah! si tu te rends carpe
Dans un vivier,
Je me rendrai pêcheur
Pour t'y pêcher:
Je t'y pêcherai, la belle,
Par amitié!

—Si tu te rends pêcheur
Pour m'y pêcher,
Je me rendrai biche
Courant les champs:
Tu n'auras ni de moi
Ni d'agrément!... [21])

Acest variant, pe care'l vom formula prin F^3, cu tóte că geograficesce s'a depărtat atăt de mult de Provenţa, este însă fără alăturare maĭ puţin încărcat decăt F^2, maĭ aprópe de frumseţea cea nesilită a varianturilor curat provenţale.

§ 22. Cu migraţiunile Francesilor în America, cântecul nostru a isbutit a trece şi el dincolo de Oceanul Pacific.

Coloniĭ francesĭ, originarĭ din Provenţa şi de pe aĭurĭ, îl cântă astădĭ în selbateca şi frigurósa Canadă.

D. Gagnon a publicat doă varianturĭ canadiane, dintre carĭ unul — fie F^4 — nu este decăt sub-variant la F^1, presintând totuşĭ la sfîrşit o altă întorsetură fórte interesantă, şi anume:

—Si tu te mets prêcheure pour me prêcher,
Je me mettrai soleille au firmament:
De moi tu n'auras pas de contentement.

—Si tu te mets soleille au firmament,
Je me mettrai nuage pour te cacher:
Je cacherai la belle, ma bien-aimée.

21) Garcin, *Les Français du Nord et du Midi*, Paris, 1868, citat de Chavée în *Revue de linguistique*, t. 1 (1868), p. 487.

--Si tu te mets nuage pour me cacher,
Je me mettrai Saint Pierre au paradis:
Je n'ouvrirai la porte qu'à mes bons amis![22])

Aci dară féta, ĭar nu persecutorul ca în F[1], se preface în Sân-Petru, ceĭa-ce este maĭ logic şi se pare a fi maĭ primitiv. In adevĕr, ne maĭ sciind încotro să scape de gónă, victima îşĭ află un adăpost sigur, un locaş bine îngrădit contra ispiteĭ, numaĭ dóră devenind portar al Paradisuluĭ, de unde:

—Je n'ouvrirai la porte qu'à mes bons amis!

§ 23. Cel-l'alt variant canadian — fie F[5] — trebuĭ reprodus întreg:

—Par derrièr chez ma tante
Il lui ya-t-un étang,
Je me mettrai anguille,
Anguille dans l'étang.

—Si tu te mets anguille
Anguille dans l'étang,
Je me mettrai pêcheur:
Je t'aurai en pêchant.

—Si tu te mets pêcheur
Pour m'avoir en pêchant
Je me mettrai allouette,
Allouette dans les champs.

—Si tu te mets allouette,
Allouette dans les champs,
Je me mettrai chasseur:
Je t'aurai en chassant.

—Si tu te mets chasseur
Pour m'avoir en chassant,
Je me mettrai nonnette,
Nonnett' dans un couvent.

—Si tu te mets nonnette,
Nonnett' dans un couvent,
Je me mettrai prêcheur:
Je t'aurai en prêchant.

—Si tu te mets prêcheur
Pour m'avoir en prêchant,
Je me donn'rai à toi
Puisque tu m'aimes tant!

D. Gagnon observă:

«Le dernier vers: *Je me donn'rai à toi puisque tu m'aimes* «*tant*! devrait être séparé des vers qui précèdent par plusi«eurs couplets. C'est simplement parce que ces couplets ont

22) Gagnon, *Chansons populaires du Canada*, Québec, 1865, p. 140.

‘eté oubliés que cette chanson, și poétique d'ailleurs, se ter‘mine si sottement. Il ne fut jamais venu à l'esprit de nos ‘braves habitants, qui n'ont, grâce à Dieu, jamais mis le pied ‘au théâtre, et qui n'ont jamais, non plus, nourri leur esprit ‘des romans de Mms et Mme Dumas, Sue, Sand, Kock et ‘C-ie, de fabriquer ce dénouement *à la Favorite.*„ [23])

Orĭ-ce s'ar puté ḑice despre acéstă observaţiune cam uşoratecă, adevĕrul este că, dacă vom suprime finalul cel sentimental prin care ballada ‘se termine si sottement„, restul va semena, prin simplicitatea cea primitivă şi puţinătatea metamorfoselor, maĭ cu sémă cu PR^4.

§ 24. Posedênd patru variantur̆ provenţale şi cincĭ francese, saŭ maĭ bine franceso-provenţale, căcĭ tóte — direct saŭ indirect — îşĭ aŭ légănul tot în Provenţa, avem dreptul de a trage din alăturarea lor o conclusiune destul de sigură, pe care — sperâm — n'o vor desminţi varianturile ce nu le-am putut cunósce.

Maĭ întâiŭ, ĭată statistica metamorfoselor:

Elementul pasiv:	Elementul activ:
1. bolnavă (F^1 44. F^4);	medic (F^1 50. F^4);
2. călugăriţă (PR^1 83. PR^2. PR^3 11. PR^4 23. F^{2}5. F^4. F^5 19);	duhovnic (PR^1 87. PR^2. PR^3 15. PR^4 27. F^2 8. F^4. F^5 23):
3. căprióră (PR^1 47. F^1 21. F^3 25. F^4);	vînător (PR^1 51. [F^2]. F^1 26. F^4);
4. flóre (PR^1 55. PR^2);	rouă (PR^1 59. PR^2);
5. flóre (PR^2);	albină (PR^2);
6. flóre (PR^1 31);	flóre (PR^1 35);
7. flóre (F^1 9. F^2 35. F^{3}1);	grădinar (F^1 15. F^2 38. F^3 7);
8. flóre (PR^1 39);	cosaş (PR^1 43);
9. ĭérbă (PR^2. PR^4 15);	cosaş (PR^2. PR^4 19);

23) Gagnon, op. cit. p. 76-9.

10. ĭepure (F^2 11);	ogar (F^2 14);
11. ĭepure (PR^2);	vînător (PR^2);
12. lună (PR^1 67);	nor (PR^1 71);
13. mâr (F^2 41);	coşniţă (F^2 44);
14. mórtă (F^1 56);	St. Petru (F^1 62);
15. mórtă (PR^1 91. PR^2. PR^3 27);	ţărînă (PR^1 95. PR^2. PR^3 31);
16. pasere (F^3 17. F^5 11);	vînător (F^3 20. F^5 15);
17. pasere (F^2 23);	cosaş (F^2 26);
18. pesce (PR^1 27. PR^2. PR^3 3. PR^4 7. F^3 13. F^4. F^5 3);	pescar (PR^1 23. PR^2. PR^3 7. PR^4 11. F^3 19. F^4. F^5 7);
19. pesce (F^2 29);	şoĭm (F^2 32);
20. St. Petru (F^4);	*
21. sóre (F^4);	nor (F^4);
22. stea (PR^1 75. PR^2);	aurora (PR^1 97. PR^2);
23. stea (F^1 32. F^2 47. PR^3 19. PR^4 31);	nor (F^1 38. F^2 50. PR^3 23. PR^4 35);
24. *	albină (PR^1 63).

Din acest tabel resultă, că prototipul comun, de unde s'aŭ desfăşurat cu timpul atâtea varianturĭ, cuprindea în sine cu certitudine metamorfosele: călugăriţă — duhovnic (No. 2), pesce — pescar (No. 18) şi stea — nor (No. 12, 21, 22, 23), carĭ ne întimpină aprópe în totalitatea derivatelor provenţale şi francese.

Este nu maĭ puţin sigur, că acel prototip maĭ avea metamorfosele vînător (No. 3, 11, 16) şi cosaş (No. 8, 9, 17) pentru elementul activ, deşi correlativele acestora nu sînt tot atât de certe, varianturile desbinându-se pentru elementul pasiv între căprióră, ĭepure şi pasere d'o parte, între flóre şi ĭérbă de alta.

Este maĭ mult decât probabil, în fine, că prototipul maĭ cunoscea încă metamorfosa mórtă—ţărînă (No. 14, 15), pe care aŭ căutat s'o înlăture varianturile francese, ferindu-se de imaginĭ lugubre, dar care persistă în majoritatea celor provenţale.

Maĭ pe scurt, metamorfosele cele primitive ale baladeĭ provențale sînt :

Element pasiv:		Element activ:
1. călugăriță	—	duhovnic;
2. pesce	—	pescar;
3. stea	—	nor;
4. [ĭérbă?]	—	cosaş;
5. [pasere?]	—	vînător;
6. mórtă	—	țărînă.

Noĭ am bănuit deja maĭ sus în §-ful 17, că variantul PR⁴ este cel maĭ vechĭu, cel maĭ apropiat de prototipul provențal comun. In adevĕr, din cele şése şirurĭ de metamorfose originare, el a conservat primele patru.

§ 25. Din varianturile provențale, în doă—PR[I] şi PR[2]—féta ajunge a ĭubi pe persecutorul seŭ; în altele doă—PR[3] şi PR[4] —nu'l ĭubesce. Greutatea relativă a variantuluĭ PR[4] ne face a crede că şi'n prototipul provențal comun féta n ù ĭ u b ĭ a. Galanteria finală din PR[1] şi PR[2] pare a fi un ingredient posterior, datorit — probabilmente — influințeĭ francese, după cum a ghicit'o în parte d. Gagnon.

§ 26. Orĭ pe unde a străbătut în Francia şi'n coloniele francese cântecul metamorfoselor, el a devenit fórte respăndit.

„Cette douce cantilène — ḑice d. Gagnon — est connue de „tout le monde en Canada„.[24])

„Cette chanson — ne spune d. Smith — est l'une des plus „populaires de la France, l'une de celles qui plaisent le plus „à l'esprit par la forme de la lutte qu'elle revêt, par l'ingé„nieuse invention de ressources que chacun des deux interlo„cuteurs est contraint de déployer. Nos dentelières ont plai„sir à la chanter aux veillées, et en juin, quand les jeunes „hommes de la montagne descendent dans nos collines ou dans

---

24) Gagnon, op cit. p. 76.

«nos plaines pour prêter leurs bras aux fauchaisons et aux «moissons, *le Jeu des transformations* est, aux heures de re«pos, l'une de ces chansons avec lesquelles ils aiment à me«surer la puissance de leur voix.»[25])

Şi totuşĭ acest cântec, în totalitatea sa, diferă radicalmente de totalitatea poesieĭ poporane francese şi chĭar provenţale.

Însuşĭ d. Smith mărturesce că:

«Quand cette chanson fut envoyée de l'arrondissement d'Aix «à la section du *Comité de la langue* chargée de réunir les «chansons dignes de voir le jour dans un recueil national, «certains membres du Comité ne crurent pas à la popularité «de cet chant, ils craignirent même une supercherie...»[26])

Dd. Montel şi Lambert, în frumósa lor colecţiune de cântece languedociane, nu scieaŭ unde anume să aşeḑe acéstă baladă, care în orĭ-ce rubrică era: «un peu déplacée, à cause même «de sa forme de composition, qui est *toute particulière.*»[27])

Cu alte cuvinte, toţĭ cunoscĕtoriĭ constată în acest cântec ce-va *ne-franţusesc*: un óre-care aer a c l i m a t a t, ĭar nu i n d i g e n.

Inainte însă de a ne puté rosti într'un mod general asupra varianturilor neo-latine, se'nţelege a celor occidentale, maĭ avem de examinat:

β) VARIANTUL RETO-ROMAN.

§ 27. In Engadin, la Reto-romaniĭ din Elveţia, o ramură neolatină atăt de puţin studiată pînă astăḑĭ, d. de Flugi a descoperit următórea baladă poporană:

Chi me ais que famailg	Cine să fie acel flăcăŭ
Chi's leiva usche manvailg	Ce se scólă aşa de diminéţă
Cun la staila dal sulailg?	De o dată cu zorile?
Chi me ho'l per marusa?	Cine să fie a luĭ drăguţă?

25) V. Smith, loco cit., p. 62.
26) Ib. p. 61.
27) *Revue des langues romanes*, 2-e sér. t. 1, p. 325.

L'ho zuond üna bella matta;
Ma da scis bap ho ella artô
Bain üna pitschna dota:
Sulet ün êr chi rösas ho portô.

—O bella matta, voust am der
Üna bella rösa da tieu êr?

—O madinà cha nu farò,
Cha mieu bap m'ho scumando.

—Nu voust tü ma marusa gnir?

—A unt cu quella eu dvanter,
In ün graunet am voelg cunvertir,
Ed in la terra am voelg zuper.

—Scha tü voust gnir ün bel graunet,
Ed in la terra at voust zuper,
Voelg eau gnir ün utscheet.
Ed our dalla terra at voelg picler.

—Ün utscheet scha tü voust gnir,
Ed our dalla terra am voust picler,
Voe'm convertir in chiamuotschet
Ed in la cripla am voelg risçher.

—Füssast tü ün chiamuotschet,
Per in la cripla at risçher,
Voelg esser eu ün chatschedret,
Ed our dalla sassa at voelg claper.

Este o fétă pré-frumuşică;
Dar dela tată-seŭ ea are
O zestre cam mică:
Un câmp cu trandafirĭ.

—Frumósă fétă! mĭ-aĭ da tu óre
Un frumos trandafir din câmpul teŭ?

—O, nicĭ o dată n'o voĭu face,
Căcĭ tatăl meŭ m'a oprit!

—Nu vreĭ tu dară să'mĭ fiĭ drăguţă?

—Decât să ajung eŭ acolo,
Maĭ bine m'oĭu preface în grăunte
Şi m'oĭu ascunde în pămînt!

—De te'ĭ preface maĭ bine în grăunte,
Ascunḑêndu-te'n pămînt,
Eŭ pasere mĕ voĭu face
Şi din pămînt te-oĭu ciuguli.

Pasere de te veĭ face
Din pămînt să mĕ cĭugulescĭ,
Mĕ voĭu face căprióră,
Avîntându-mĕ pe stâncĭ.

—De veĭ fi tu căprióră,
Avîntându-te pe stâncĭ,
Eŭ vînător mĕ voĭu face
De pe stâncĭ ca să te-apuc.

—In chatschedret t'voust convertir,	—Un vînător de te veĭ face
Ed our d'la sassa am voust claper,	Ca de pe stâncă să m'apucĭ.
Schi voelg eu gnir üna bella rösa,	M'oĭu face eŭ trandafir mîndru.
Ed in la plazza am voelg plazzer.	Scos de vîndare în tîrg.
—Scha tü füssast üna rösa	—De'ĭ fi tu trandafir mîndru
Ed in la plazza at voust plazzer,	Scos de vîndare în tîrg,
Ün cumpredar voelg eu gnir,	Cumpĕrător mĕ voĭu face
Gio dalla plazza t'acquister.	Şi din tîrg te-oĭu căpĕta.
—Scu cumpredar voust tü gnir	Cumpĕrător de te'ĭ face
Gio dalla plazza am voust cumprer,	Ca să mĕ capeţĭ din tîrg,
Voelg in aunglet am convertir	Eŭ m'oĭu preface în înger
Ed aint in tschêl am voelg retrer.	Şi m'oĭu ascunde în cer.
—In ün aunglet t'voust convertir	—In înger de te'ĭ preface
Ed aint in tschêl voust at plazer,	Ca în cer să te ascundĭ,
Schi voelg ün otr'aunglet en gnir,	Eŭ m'oĭu face un alt înger:
E svess in tschêl at voe brancler.	Chĭar în cer te-oĭu săruta![28])

Noĭ nu ne îndoim, că Reto-romaniĭ trebuĭ să fi posedênd maĭ multe variauturĭ ale acestuĭ cântec, a cărora culegere ar fi, negreşit, de cea maĭ mare importanţă în cestiunea ce ne preocupă.

Judecând, cu óre-care sfială, după un singur exemplar, ni se pare că balada metamorfoselor a străbătut în valea Engadinuluĭ din Provenţa, póte chĭar într'o versiune francesă, căcĭ începutul despre «drăguţă» amintesce pe «maîtresse» din variauturile F¹ şi F⁴.

Metamorfosele reto-romane sînt:

1.	grăunte	—	pasere;
2.	căprióră	—	vînător;
3.	flóre	—	cumpĕrător;
4.	înger	—	înger;

28) Flugi, *Die Volkslieder des Engadin*, Strassburg, 1873, p. 82-4.—Cf. Cornu în *Romania*, t. 3 (1874), p. 114.

ntre carĭ părechĭa 2, 1*b* şi 3*a* se regăsesc în variantu-
e provenţale şi franceso-provenţale, deşi 1*b* este aci activ,
nu pasiv; dar părechĭa 4 e de tot originală, măcar-că
uce a-minte pînă la un punct pe Sân-Petru din F[1]
F[4]. Tot atât de originale maĭ sînt apoĭ 1*a* şi 3*b*.
Este fórte remarcabil, în sfîrşit, că variantul reto-roman,
care'l vom formula prin E, nu cunósce finalul cel senti-
ntal: féta *nu* ĭubesce.

§ 28. La Slavĭ, la Grecĭ, în Germania şi'n Italia, întru căt
este permis a ne întemeĭa pe îndelungate cercetărĭ, cântecul
tamorfoselor nu există.
Pe Peninsula Pireneică, el este cunoscut numaĭ acolo unde
vorbesce limba provenţală: în Catalonia.[29])
In acest mod, în Europa intrégă acéstă frumósă baladă îşĭ
doă cuĭburĭ sigure, de unde a putut să se respăndéscă
parte s'a şi respăndit: la resărit România şi la apus
venţa.
Am constatat însă maĭ sus în §-ful 25, că Provenţa nu póte
n orĭ-ce cas, decât o patriă adoptivă a acestuĭ cântec,
bătut acolo dintr'o altă ţéră.
De unde dară?
nvederat din România, de vreme ce nu avem în tótă Eu-
a vre-un al treilea punct de plecare.

§ 29. Metamorfosele comune varianturilor române şi celor
venţale, adecă tuturor varianturilor europeane, sînt:

Elementul pasiv:	Elementul activ:
pesce (M 48. P 65. V[1] 13. V[2] 11. PR[1] 27. PR[2]. PR[3] 3. PR[4] 7. F[3] 13. F[4]. F[5] 3);	pescar (M 52. P 68. V[1] 17. V[2] 14. PR[1] 23. PR[2]. PR[3] 7. PR[4] 11. F[3] 19. F[4]. F[5] 7);

[29]) Briz, *Cants populars catalans*, I. 125, ap. V. Smith, loco cit. p. 63, nota 2.

2 a) pasere (P 74. V^1 5. F^2 17. F^5 11. cfr. F^2 23);	vînător (P 81. V^1 9. F^3 20. F^5 15. cfr. PR^1 51. F^1 26. F^4. PR^2. E 29);
b) ĭepure (V^1 21. V^2 17. F^2 11. cfr. PR^2);	ogar (V^1 25. V^2 20. F^2 14);
3. flóre (M 122. P 51. PR^1 39. cfr. PR^1 55. PR^2. PR^1 31. F^1 9. F^2 35. F^3 1. PR^4 15. E 31);	cosaş (M 127. P 55. PR^1 43. cfr. PR^2. PR^4 19 F^2 26).
4. stea (V^2 23. PR^1 75. PR^2. PR^3 19. PR^4 31. F^1 32. F^2 47).	*

In fine, dacă vom uni i c ó n a şi c ă l u g ă r i ţ a într'o singură ideă de *sacrum*, vom maĭ avé:

5. *res sacra* (A 84. PR^1 83. PR^2. PR^3 11. PR^4 23. F^2 5. F^4. F^5 19);	*sacerdos* (A 89. PR^1 87. PR^2. PR^3 15. PR^4 27. F^2 8. F^4. F^5 23).

Prototipul comun româno-provenţal poseda, prin urmare, c e l m u l t cincĭ şirurĭ de metamorfose, consistând din imaginĭ de tot patriarcale, proprie traĭuluĭ cămpenesc, cu o nuanţă religiósă.

Nuanţa cea religiósă se maĭ resfrînge în S â n-P e t r u al unora din varianturile francese şi'n ceĭ d o ĭ î n g e r ĭ din variantul reto-roman.

§ 30. Dacă ne-am întreba acuma d'a-dreptul: în ce mod Româniĭ transmis-aŭ eĭ Provenţalilor cântecul metamorfoselor?—un respuns temeĭnic la o asemenea cestiune, pusă înainte de timp, ar fi peste putinţă.

Pentru a dobăndi o soluţiune metodică, care să resulte dela sine dintr'o înlănţuire treptată a faptelor, cată să cercetăm maĭ întăĭu de tóte, dacă nu există cum-va varianturĭ ale acesteĭ balade afară din Europa, de pe unde s'o fi căpătat Româniĭ, după cum dela Românĭ aŭ luat'o Provenţaliĭ.

Numaĭ prin alăturarea tuturor varianturilor, cel puţin a tuturor celor accesibile în momentul de faţă, vom puté petrunde în adevĕrata **n a t u r ă** a cântecului nostru; ĭar adevĕrata luĭ natură, o dată descoperită, ne va înlesni apoĭ înţelegerea motivuluĭ şi moduluĭ de transmisiune a acesteĭ aventuróse călătóre, care ne apare sărind din Carpaţĭ la Pireneĭ.

Să trecem dară la:

b) V a r i a n t u r ĭ a s i a t i c e,

şi maĭ întâiŭ:

α) Variantul persian.

§ 31. D. Alexandru Chodzko, maĭ bun persianist decăt slavist, a publicat—din nefericire numaĭ în traducere—următorul cântec poporan, cules în dialectul ghilani între triburile persiane de pe ţermul sudic al Măriĭ-caspice:

El.

Tu te preumbli sus pe movilă,
Aruncând în mine cu petricele.
O, dacă aş fi eŭ şoĭm,
Cum te-aş maĭ prinde în ghĭarele mele!

Ea.

Dacă aĭ fi tu şoĭm
Ca să mĕ prindĭ în ghĭarele tale,
Eŭ m'aş face pesce
Şi m'aş cufunda în Mare.

El.

Dacă aĭ fi tu pesce
Ca să te cufundĭ în Mare,
Eŭ m'aş face pescar
Ş'aş veni să te pescuesc.

Ea.

Dacă tu aĭ fi pescar
Ca să mĕ pescuescĭ
Eŭ m'aş face nor
Şi aş sbura cătră cer.

El.

Dacă tu aĭ fi nor
Ca să sborĭ cătră cer,
Eŭ m'aş face plóiă
Şi te-aş străbate.

Ea.

Dacă tu aĭ fi plóiă
Ca să mĕ străbaţĭ,
Eŭ în pămînt
Aş încolţi ca ĭérbă.

El.

Dacă tu în pămînt
Aĭ încolţi ca ĭérbă,
Eŭ m'aş face oiţă
Şi te-aş mânca.

Ea.

Daca tu aĭ fi oiţă
Ca să mĕ mănâncĭ,
Eŭ m'aş face ac
In prăvălia unuĭ croitor.

El.

Dacă tu aĭ fi ac
In prăvălia unuĭ croitor,
Eŭ m'aş face aţă
Ş'aş intra în urechĭa aculuĭ![30])

§ 32. Variantul persian, pe care'l vom formula prin G, este de o importanţă extremă în studiul de faţă, nu numaĭ pentru că — serviciŭ negativ — el ne strămută d'o-dată în Asia, împedecându-ne astfel, prin lărgirea cerculuĭ de observaţiune, de a ne pronunţa fără timp asupra originiĭ posibile a prototipuluĭ romăno-provenţal, dar încă — serviciŭ positiv — pentru că stabilesce într'un mod categoric tóte trăsurele fundamentale ale prototipuluĭ general aşa ḑicênd a s i a t i c o - e u r o p e a n, şi anume:

1°. Cântec, ĭar nu proză;

2°. Metamorfose bi-laterale, nu uni-laterale;

3°. Luptă între un bărbat, care ĭubesce saŭ pretinde a ĭubi, şi între o fétă;

4°. Nu ĭubire, ci maĭ mult ură din partea elementuluĭ pasiv, care în variantul persian debută prin a arunca de sus cu petre în persecutorul seŭ.

Trecênd la amărunte, ne întimpină în G pe prima liniă metamorfosa p e s c e — p e s c a r, de care ne-am isbit aprópe în tóte varianturile europeane; apoĭ metamorfosa ĭ é r b ă, fórte respăndită în varianturile provenţale, unde am veḑut de asemenea metamorfosa n o r, care însă acolo jócă un rol activ.

Metamorfosa persecutoruluĭ în ş o ĭ m, cu care se începe G şi care ne apare într'un mod sporadic şi'n varianturile francese, deşteptă în noĭ o bănuélă, fórte legitimă chĭar dacă ar lipsi acéstă împregĭurare.

30) Chodzko, *Specimens of the popular poetry of Persia*, London, 1842, p. 487-8.

Unul din cele maĭ frumóse cântece poporane române, pe care d. Alexandri îl aşéḑă între balade, este «Şoĭmul şi flórea fraguluĭ».

Iată-l:

Sus în vîrf de brăduleţ,
S'a oprit un şoĭmuleţ.
El se uĭtă drept în sóre,
Tot mişcând din aripĭóre.
Jos la trunchĭul braduluĭ
Cresce flórea fraguluĭ:
Ea de sóre se feresce.
Şi de umbră se lipesce.

—Floricică dela munte,
Eŭ sînt şoĭm, şoĭmuţ de munte!
Eşĭ din umbră, din tulpină,
Să'ţĭ vĕd faţa la lumină,
C'a venit pînă la mine
Miros dulce dela tine,
Căt am pus în gândul meŭ
Pe-o aripă să te ĭeŭ
Şi să mi te port prin sóre
Pîn'te'ĭ face roditóre.

—Şoĭmuleţ, duĭos la graĭu!
Fie-care cu-al seŭ traĭu.
Tu aĭ aripĭ sburătóre
Ca să te înalţĭ la sóre;
Eŭ la umbră, la recóre,
Am menire 'nfloritóre.
Tu te légănĭ sus, pe vînt;
Eŭ mĕ légăn pe pămînt.
Du-te'n cale'ţĭ, mergĭ cu bine,
Făr'a te găndi la mine,
Că e lume'ncăpătóre
Pentr'o pasere ş'o flóre.[31])

Acest admirabil cântec, unde ne întimpină acelaş vioĭu dialog între un seducĕtor şi o fétă, cu aceĭaşĭ nepregetată resistinţă din partea elementuluĭ pasiv, ni se pare a nu fi decăt un fragment amplificat dintr'un vechĭu variant românesc al baladeĭ metamorfoselor, în care persecutata se prefăcea în f l ó r e şi persecutatul în ş o ĭ m.

Vom formula acest semi-variant prin K.

§ 33. Cântecul ghilanĭ nu póte fi singurul variant persian al baladeĭ nóstre. E maĭ mult decăt probabil, că o posedă de asemenea, în varianturĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin diferenţiate, cele-l'alte dialecte persiane, póte chĭar Curḑiĭ şi Afganiĭ. Probă este că, într'un alt variant, ea a trecut la triburile turce aşeḑate în Persia.

---

31) Alexandri, *Poesiĭ populare*, ed. 2, p. 31.

β) Variantul turco-persian.

§ 34. Textul turc al cânteculuĭ de maĭ jos nu s'a publicat. Noĭ cunóscem, prin urmare, numaĭ traducerea englesă, cam obscură, făcută de d. Chodzko sub titlul de: "Cértă între un amant şi o fétă„:

She.	*Ea.*
I am the grass on the top of a mountain.	Eŭ sînt érbă p'un vîrf de munte.
I am a sharp diamond-dagger.	Eŭ sînt un ascuţit pumnar de diamant.
Be silent, aushik, or else I'll sting you.	Tacĭ, amantule, căcĭ te voĭu străpunge.
I, turned into a snake, into a dragon.	Iată-mĕ prefăcută în şérpe! Iată-mĕ zmeŭ!
He.	*El.*
I'll walk safe on the green turf of the mountain's top.	Eŭ voĭu călca fără grijă érba de pe vîrful munteluĭ.
I can throw a spell upon a snake.	Eŭ pot fermeca pe şérpe.
I know how to get possession of you.	Sciŭ eŭ, cum să te apuc.
I, turned into a strong magic word.	Iată-mĕ prefăcut într'un descântec puternic!
She.	*Ea.*
Do not talk to me, impious aushik.	Nu 'mĭ vorbi, nelegĭuitule amant!
I become a saint; I, turned into a dragon.	Ĭată-mĕ sfîntă! Ĭată-mĕ prefăcută în zmeŭ!
Take the benedictions which I have deserved from heaven, but give me an answer.	Iea bine-cuvîntările ce le-am căştigat în cer, dar dâ-mĭ un respuns.
I, transformed into Nakir and Munkir.	Ĭată-mĕ schimbată în ceĭ doĭ îngerĭ ce judecă pe ceĭ morţĭ!
He.	*El.*
Do not talk to me, impious goat.	Nu 'mĭ vorbi, nelegĭuită capră

I become a saint; I turn myself into Khyber.
Take the merits which I have before heaven:
Give me an answer.

She.

I put an arrow to my bow;
A coward will not withstand me.
I rejoin a group of beauties.
I, turned into a ruby of the purest water.

He.

'll be a slave to my sweetheart's brow
nd to her auburn tresses of hair that fall gracefully on her shoulders.
rubbed myself upon a touch-stone.
became a coin of the purest gold.

She.

he bosom of a sweetheart is the garden of paradise.
ow many aushiks sigh after it!
ut it is not accessible to every one.
turned into the fortress Khyber.

He.

I put my head on your path,
ll call the aid of my patron Heider,
nd will take the fortress of Khyber.
turned into Allahu-akber!

Ĭată-mĕ devenit sfînt! Mĕ prefac în cetatea Khyber!
Iea meritele mele de'naintea ceruluĭ,
Dar dâ-mĭ un respuns.

Ea.

Eŭ pun o săgétă la arcul meŭ:
Un mişel nu va puté să'mĭ resiste.
Eŭ mĕ 'ntorc la o cétă de frumseţĭ.
Ĭată-mĕ prefăcută în cel maĭ curat rubin!

El.

Eŭ voĭu fi robul sprinceneĭ ĭubiteĭ mele
Şi al pletelor blonde ce-ĭ cad graţios pe umerĭ.
Eŭ mĕ 'ncerc însumĭ pe pétra de probă:
Ĭată-mĕ devenit o monetă de cel maĭ curat aur!

Ea.

Sînul ĭubiteĭ este o grădină de paradis.
Mulţĭ amanţĭ suspină după el;
Dar nu orĭ-cine îl póte dobândi.
Ĭată-mĕ schimbată în cetatea Khyber!

El.

Când m'oĭu pune eŭ în calea ta,
Voĭu chema în ajutor pe patronul meŭ Ali
Şi voĭu lua cetatea Khyber.
Ĭată-mĕ prefăcut în strigăt de năvală!

She.

Sayadi says: I am burning;
Now I rise aloft, now I descend.
I burn at the break of the day;
I, turned into a lantern, into a torch.

Ea.

Vînătórea ḑice: eŭ sînt flacări
Acum mĕ rădic în sus, acum mĕ las în jos.
Eŭ ard în faptul ḑilei.
Iată-mĕ prefăcută în lampă! Iată-mĕ torţă!

He.

Aushik says: O woe! O woe!
Thy beauty scoffs at the moon.
Thou art a beautiful eyed she-camel.
I am turned into a mad he-camel. Beware!

El.

Amantul ḑice: vaĭ! vaĭ!
Frumseţea ta glumesce la lună.
Tu eştĭ o cămilă cu ochĭ frumoşĭ
Eŭ m'am prefăcut într'un cămiloĭu nebun. Pazesce-te!

Acest variant turco-persian, căruĭ îĭ vom ḑice TP, întrunesce cele patru caractere esenţiale ale prototipuluĭ asiatico-european, arătate în §-ful 25; şi totuşĭ el diferă fórte mult de tóte variunturile, pe carĭ le-am examinat pînă aci. Pe de o parte, el este de un misticism, care une-orĭ se apropiă de non-sens; pe de alta, pe când în totalitatea celor-l'alte varianturĭ noĭ vedem în orĭ-ce replică câte o singură metamorfosă, aci metamorfosele sînt grămădite, fie-care interlocutor prefăcêndu-se d'o dată în *a*, *b*, *c*, fără să aştepte respunsul adversaruluĭ, ceĭa-ce maĭ măresce obscuritatea întreguluĭ.

Acest fenomen să fie óre datorit schimbăriĭ radicale de sferă genetică prin trecerea cânteculuĭ din familia ario-europeă, unde el ne apare omogen pretutindenĭ dela Pirenei pînă la Marea-caspică, în familia turanică, unde l'a întimpinat o altă logică, o altă ordine în legarea ideelor şi 'n expresiunea simţimintelor?

Orĭ-cum ar fi, TP nĭ-a conservat o importantă trăsură dispărută în G, dar pe care noĭ am constatat'o în prototipul european: elementul religios. Ceĭ doĭ îngerĭ din TP ...

32) Chodzko, op. cit. p. 405-7.

amintesc pe ceĭ **d o ĭ î n g e r ĭ** din variantul reto-roman; apoĭ un **s f î n t** și **o s f î n t ă**; în fine, **d e s c â n t e c** saŭ ‹cuvîntul magic›, după cum îl traduce d. Chodzko.

Religiunea a jucat dară un rol însemnat în prototipul comun asiatico-european.

§ 35. In Persia se opresc cercetările nóstre.

Pe aĭurĭ în Asia noĭ în deșert ne-am încercat a căuta vre-un variant al cânteculuĭ metamorfoselor, ajungênd la convicțiunea că el nu se găsesce acolo, decât numaĭ dóră la popóre eranice saŭ, cel mult, prin împrumut dela Eranĭ.

Ar fi fórte interesant de a-ĭ afla o urmă maĭ cu sémă la Armenĭ, a cărora literatură poporană este d'o cam dată a-própe necunoscută, dar cărora—întru cât putem judeca după puține specimene publicate—le place în poesiă dialogul.[33])

§. 36. Avem dară treĭ și numaĭ treĭ centrurĭ de repaos în lunga călătoriă a baladeĭ nóstre: Persia—România—Provența.

Orĭ-cine ar vré s'o urmăréscă afară din aceste treĭ puncturĭ de radiațiune, cată să nu pérdă din vedere un singur moment următorul criteriŭ, stabilit cu mult tact de d. Smith:

‹Les chants dans lesquels l'un des deux seulement exprime ‹le désir d'être transformé en l'objet qui touche de plus près ‹l'être aimé appartiennent à toutes les poésies; un tel désir ‹est le voeu universel de la passion, et sa manifestation n'est ‹point ce qui caractérise notre églogue; ce qui fait son ori-‹ginalité, c'est cette série de problèmes que l'un des interlo-‹cuteurs pose à l'autre, et l'heureuse promptitude avec laquelle ‹cet autre les résout. Les chants où se déroulent de tels pro-‹blèmes de métamorphoses sont donc les seuls qui peuvent être ‹considérés comme des versions parallèles ou parentes à notre ‹chant.›[34])

Să fi avut de'nainte'ĭ acest criteriŭ, d. Victor Leclerc[35]) nu

---

33) Cfr. Alishan, *Armenian popular songs*, Venice, 1852, passim.
34) Smith, loco cit., p. 64 nota.
35) Ap. Arbaud, op. cit. t. 2, p. 134.

şĭ-ar fi închipuit obîrşia baladeĭ metamorfoselor în oda luĭ Anacreonte εἰς κόρην:

Ἡ Ταντάλου ποτ' ἔστη
Λίθος Φρυγῶν ἐν ὄχθαις...;

odă imitată în secolul trecut de către faĭmosul cavaler de Boufiers:

Que ne suis-je la fougère
Où, sur le soir d'un beau jour,
Se repose ma bergère, etc.[36])

Tot aşa, balada metamorfoselor n'are nemic a face cu acele basmurĭ, în carĭ amantul şi amanta se metamorfoséză amîndoĭ pentru a fugi de u n a l t r e i l e.

Este mult maĭ seriósă, dar fórte depărtată, o altă analogiă.

§ 37. D. Gaster pune mare preţ, în cestiunea ce ne preocupă, pe un ciclu metamorfic, de-mult indicat de veneratul meŭ amic profesorul Benfey în clasica'ĭ întroducere la *Pancatantra*, şi anume lupta de transformaţiunĭ reciproce între un dascal şi un discipol saŭ între un persecutor şi un persecutat, luptă povestită în óre-carĭ legende de provenință sanscrită buddhistică.

Iată cuvintele d-luĭ Gaster, carĭ merită de a fi reproduse în întregul lor:

«Incepem cu un basm romănesc din Schott No. 18 pag. 193—199: Dracul şi ucenicul seŭ. Fiĭul unuĭ ţeran, care învăţase carte, dar nu se procopsise, se duce să caute pe dracul ca să maĭ înveţe dela dînsul. Dracul se învoesce cu tată-seŭ, să nu-ĭ plătéscă nimica dacă-l va recunósce după un an de ḑile, ĭar de nu — băĭatul să rămână al draculuĭ. Băĭatul ḑise tatăluĭ că va încovoĭa degetul arătător dela mâna stângă, şi aşa o să-l recunóscă. După un an vine tatăl, îl recunósce, şi vrea să'l scóţă din şcóla draculuĭ. Dracul însă îl rugă să'l maĭ lase un an la dînsul, şi apoĭ să şi-l ĭea îndărît. Tot aşa îĭ merge şi la anul, dar în sfîrşit plécă dela dracul. Venind

36) Saint-Victor, *Odes d'Anacréon*, Paris, 1813, p. 190.

a-casă, băiatul spuse tatălui seŭ că o să se facă boŭ, pe care să nu-l vîndă maĭ jos de doă banițe de banĭ, dar să nu cum-va să vîndă și frînghia de care'l ducea. După ce'l vîndu, băĭatul ĭar se făcu om, și se întórse a-casă. Apoĭ se schimbâ într'un cal, rugând însă pe tată-seŭ să nu vîndă frîul, că acum are să vină dracul singur să-l cumpere, și îndată ce are și frîul, el e perdut. Țeranul însă, vĕdênd grămada de banĭ, căcĭ căpătase șése banițe de galbenĭ, îĭ dede și frîul. Dracul plecâ vesel a-casă. Odată merse fecĭorul draculuĭ cu alțĭ puĭ de dracĭ la o nuntă. Tată-seŭ îĭ dede calul fermecat și-ĭ porunci să nu-ĭ dea apă de beut, nicĭ ce-va de mâncat. Pe drum însă il îndemnaŭ ceĭ-l'alțĭ tinerĭ, dicênd că are să ajungă acolo cu o mârțógă de cal, slăbănogită, de rușine. Dar cum beu calul puțină apă, se schimbâ într'o svărlugă și o tuli la fugă. Dracul bătrîn o simți îndată și se apucâ după dînsul, făcêndu-se știucă; dar când era să-l apuce, se făcu băĭatul inel și sări în degetul feteĭ de împărat ce sta tocmaĭ la malul apeĭ, și o rugâ să nu-l dea în mâna draculuĭ. Dracul, vĕdênd că nu póte să'l scóță dela dînsa, se duse la împărat de ceru inelul seŭ. Inelul dise atuncĭ feteĭ de împărat să céră dela dracul să-ĭ facă un pod de aur cu un puț în mijloc și cu pomĭ verdĭ la amîndoă părțile; și dacă va face, fata de împărat să nu-ĭ dea inelul în mână, ci să-l lase să cadă jos. Cum cădu, se și prefăcu într'o grămadă de semințe, care se împrăștieaŭ în tóte părțile; dracul ce să facă? se face cocoș și începe să le mănânce; una însă sări în pantoful feteĭ de împărat și se făcu nagâț, care scóse ochiĭ cocoșuluĭ și'l omorî. Apoĭ deveni ĭar om și se însurâ cu fata de împărat. Cu acésta se potrivesce întocmaĭ basmul serbesc la Vuk Karagicĭ, No. 6. Și aicĭ se învață la dracul, se face cal și se vinde fără frîŭ; apoĭ casă fără cheiă; a treĭa óră se face porumb, și dracul cumpărător vindereŭ. Porumbul, ca și la Schott, devine inel în degetul uneĭ fete de împărat. Dracul slujesce treĭ anĭ pentru inel; dar, rugată de inel, fata împăratuluĭ îl aruncă jos, unde se transformă într'o grămadă de meĭu; dracul, ca vrabiă, începu să'l mănânce; un grăunte însă sărind în papucul feteĭ de împărat, se face cotoĭu și omóră vrabia, scăpând astfel de dracul.

*In literatura Europeĭ maĭ dâm, afară de Stroparola: Piacevoli notti VIII, 5 (6), de Grimm, Kindermärchen No. 68, și Grimm vol. III, p. 117 — 119, unde e citată tótă literatura europeă, pe care o trecem noĭ aicĭ, ne voind a ne depărta pré-mult de obiectul cercetăriĭ nóstre; carĭ basme amîndoă se asémănă fórte mult cu cele doă sus amintite, adică cu cel romănesc și cu cel serbesc; maĭ dâm încă de o altă paralelă în Hahn No. 68, care ne raportă la cele orientale prin tră-

sătura caracteristică că tînărul remâne orb, după ce învinge pe dracul tot în acelaş mod ca şi în cele-l'alte basme.

«Trecênd în Orient, ni se presintă ca cea maĭ modernă recensiunea din Ceĭ patru-ḑecĭ veziri, Nóptea XVIII, p. 195 şi următ. Un tînăr învaţă necromanţia, este urmărit de meşterul seŭ, se transformă în baĭă, apoĭ în porumb; meşterul într'un coroĭu; el într'un trandadafir, care cade la picĭórele împăratuluĭ; meşterul făcêndu-se lăutar, cere pentru cântecele sale numaĭ trandafir; dar cum se aprópie, trandafirul devine grăunte de meĭu; meşterul cocoş; dar un grăunte se face om şi-ĭ rumpe capul. O formă maĭ antică are acéstă luptă în 1001 Nopţĭ (nóptea 54—55). Un fecĭor de împărat este transformat de către un demon într'o maĭmuţă, păstrându-şĭ însă tóte facultăţile omenescĭ. Condus înaintea unuĭ Sultan, acest din urmă se miră de sagacitatea şi frumósa scrisóre a uneĭ maĭmuţe, şi chĭamă pe fiĭcă-sa să-ĭ arate o maĭmuţă aşa de minunată. Dar fiĭca era o vrăjitóre, şi îndată ce intră în odaiă, unde se afla prinţul-maĭmuţă, ea recunósce că e om, şi—rugată de tată-seŭ—se înduplecă a'l face ĭarăş om; se apucă dar la luptă cu demonul care 'l schimbase, şi transformă un fir de pěr într'o sabiă cu care vrea să taie leul, formă sub care acest din urmă i se presintă; el se schimbă dar într'o scorpiă, pe când ea într'un şérpe; el într'un vultur, ea într'un vultur negru; el într'o pisică tărcată, ea într'un lup; el maĭ întâĭu verme în rodiă, apoĭ sîmbure de rodiă, ea cocoş; el într'un pesce, ea într'o stîncă; în sfîrşit se transformă amîndoĭ în doă flacărĭ. Sărind o scînteе în ochĭul maĭmuţeĭ, o orbi de un ochĭu, precum am vědut maĭ sus în basmul albanes; dar ea îl birui cu acest mod. Acéstă isbândă însă a fost fórte scumpă, căcĭ şi ea îşĭ perdu viaţa, fiind arsă de focul eĭ intern.

«Acest din urmă mod de luptă, pe care 'l întâlnim în 1001 de Nopţĭ, ne este fórte cunoscut din basmele românescĭ, unde şi feţĭ frumoşĭ şi balaurĭ se fac unul flacără galbenă, altul flacără roşiă, şi corbul care sbóră d'asupra lor móiă o aripă în seŭ şi stropesce pe fět-frumos, care-ĭ făgăduesce treĭ zmeĭ şi treĭ caĭ de mâncat, pe când aripa cea-l'altă o móiă în apă şi stropesce pe zmeŭ. De ex. «Spaĭma zmeilor» în basmele luĭ Fundescu etc.

"Ajungem în sfîrşit la forma cea maĭ veche, originară: forma mongolică din Ssiddi-kür, care se basézá pe indicul Vetâlapancavinçati, adică cele doă-ḑecĭ şi cincĭ istorie ale unuĭ Vetala (vărcolac). In Ssiddi-kür introducţiunea forméză un fel de cercevea, în care se află cele-l'alte poveştĭ. Şépte vrăjitorĭ aveaŭ o calfă; acesta fuge şi se schimbă într'un cal; frate-seŭ, cam prost, vinde calul tocmaĭ la aceştĭ

vrăjitorĭ, carĭ îndată ce simt că este cal vrăjit şi că este tocmaĭ ucenicul lor, pe care 'l caută, vrêŭ să-l înjunghie; calul fuge şi se face pesce, ceĭ şapte vrăjitorĭ se fac şapte bătlanĭ; el se face apoĭ porumb, eĭ şapte coroĭ; porumbul fuge şi se ascunde în sînul luĭ Nâgasena. Vrăjitoriĭ se transformă în cerşitorĭ (adică în Bhikshus =preoţĭ cerşitorĭ) şi rógă pe Nâgasena să le dea metaniile sale; porumbul se prefăcuse într'un globuleţ de metaniĭ şi sfătui pe Nâgasena să le dea toţĭ globuleţiĭ, dar pe cel maĭ mare să-l ţină în gură. Aruncând dar metaniele, se fac vermĭ, şi vrăjitoriĭ găine, carĭ se pun de-ĭ mănâncă. Acum Nâgasena lasă să cadă globuleţul cel maĭ mare, care se face îndată om şi omóră pe cele şépte găine, carĭ murind se prefac în trupurĭ omenescĭ,.[37])

§ 38. In ciclul, urmărit de d. Gaster, ne întimpină:

1°. Un persecutor şi o victimă;

2°. Metamorfose bi-laterale active şi pasive.

Aci se mărginesce însă tótă asemĕnarea cu ciclul cela-l'alt.

Diferinţele între ambele sînt:

1°. Ciclul d-luĭ Gaster nu e cântec, ci poveste:

2°. Nu e dialog, ci acţiune;

3°. Victima nu este o fétă fugind de seducţiune;

4°. Chĭar unde apare o fétă pe scenă, nu ea este victimă, ci din contra;

5°. Persecutorul nu ĭubesce şi nu pretinde a ĭubi pe victima.

Ambele ciclurĭ, să dicem x şi z, s'aŭ p u t u t nasce dintr'un prototip comun y; dar bifurcarea aceluĭ prototip s'ar urca într'o anticitate immemorială şi, o dată bifurcându-se, fie-care din cele doă exemplare emancipate va fi apucat o cale caracteristică independinte, unul producênd x', x'', x''' etc., cel-l'alt pe z', z'', z'''..., fără a se confunda vre-o dată unul cu altul în interesantele lor migraţiunĭ prin Asia şi prin Europa, unde s'aŭ întâlnit adesea la acelea-şĭ popóre.

Dacă originile exemplaruluĭ z, adecă ale cicluluĭ d-luĭ Gaster, se perd în India, tot atât de antic póte să fie şi exemplarul x, a căruĭa străbatere în Carpaţĭ şi'n Pireneĭ trebuĭ să

37) Gaster, în *Convorbirĭ literare*, 1879, p. 232—4.

fie fórte veche, ĭar fără comparaţiune şi maĭ vechĭu cată a fi, negreşit, cuĭbul seŭ primordial în Persia.

Să nu uĭtâm totuşĭ, încă o dată, că înrudirea între ambele ciclurĭ, asemenate abia prin doă puncturĭ contra a cincĭ divergințe, nu este o resultantă, ci o simplă posibilitate, şi încă de o natură fórte ecuivocă. In adevĕr, în locul *bifurcăriĭ*, nemic nu ne-ar împedeca de a admite ipotesa *amalgamăriĭ*: doă ciclurĭ, cu totul diferite prin origine, s'aŭ putut amesteca pînă la un punct într'o epocă primordială, unul din ele primind ce-va dela cel-l'alt, saŭ chĭar împrumutându-se ambele unul pe altul. Ipotesa bifurcăriĭ ar corespunde «dubletuluĭ» în Linguistică; ipotesa amalgamăriĭ ar fi un fel de «etimologiă poporană», *Volksetymologie*; în orĭ ce cas însă, este o ipotesă, nemic maĭ mult, deşi o ipotesă instructivă.

§ 39. D. Gaster a scăpat din vedere un alt ciclu, care este mult maĭ apropiat de «Cucul şi turturica», dar tot încă afară din sfera uneĭ înrudirĭ sigure, a uneĭ filiaţiunĭ necontestabile.

Bătrînul Cantemir, descriind usurile nupţiale la Românĭ, ḑice că trimişiĭ mireluĭ cer dela părinţiĭ feteĭ să le dea căprióra, pe care o vînéză. Socriĭ respund că nu e la dînşiĭ, ci póte să fie la vecinĭ. Veḑênd însă că cu acésta nu scapă, eĭ scot o babă. Nu-ĭ asta! — strigă peţitoriĭ: căprióra nóstră avea pĕr de aur, ochĭ de şoĭm, dinţĭ de mărgăritar, pept de gîscă, gît de lebedă etc., şi dacă nu nĭ-o veţĭ da, avem ogarĭ, carĭ s'o găséscă. Lucrul ajunge astfel la cértă, la ameninţărĭ, şi numaĭ atuncĭ părinţiĭ arată de nevoe pe féta.[38])

Intocmaĭ astfel se petrece şi la căsătoria unuĭ Celt din Bretania. Intre peţitor şi aşa numitul apĕrător al feteĭ se încinge următorul viŭ dialog în versurĭ:

Ar bazvalan.	*Peţitorul.*
Enn han ann Tad holl-galloudek,	In numele Tatăluĭ pré-puternic,
Ar Mab hag ar Spered-Meulet,	Al fiĭuluĭ şi sfîntuluĭ Duh,

38) Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 131—2.

Bennoz ha joa barz ann ti-me
Muioc'h evit zo gan-i-me.

Ar breutaer.

Na petra 'teuz'ta, ma mignon,
Pa ne d-eo joauz dà galon?

Ar bazvalan.

Eur goulming em boa em c'houl-
dri,
Hag eur gudon em boa gat hi,
Ha setu digouet ar sparfel,
Ker prim hag eur barrad avel,
Ha ma c'houlmig en deuz spon-
tet,
N'ouier doare pelec'h ma ost.

Ar breutaer.

Meurbed da gavann kempennet
Evit bea ker glac'haret;
Kribet e teuz da vleo melen,
'Vel ma iefez d'ann abaden.

Ar bazvalan.

Ma mignon, n'em godiset ket;
Ma c'houlmik wenn p'euz ket
gwelet?
N'em bo, a-vad, plijadur 'bed,
Ken n'em bo ma c'houlmik
kavet.

Ar breutaer.

Da goulmik, n'em euz ket gwe-
let,
Na da gudon wenn ken-neubed.

Ar bazvalan.

Den iaouang, eur gaou a lerez,
Gwelet e bet gand re oa mez,

Fie bine-cuvîntare în astă casă
Şi maĭ multă bucuriă decât a
mea!

Apĕrătorul.

Dară ce aĭ tu, amice,
De nu-tĭ este inima voĭósă?

Peţitorul.

Aveam eŭ o porumbiţă
Trăind în coteţ cu porumbul,
Dar ĭată c'a năvălit un şoĭm,
Ĭute ca şi vîntul:
Mĭ-a speriat porumbiţa
De a fugit nu se maĭ scie unde!

Apĕrătorul.

Şi totuşĭ eŭ te ved prê-gătit
Pentru un om atât de întristat:
Ţĭ-aĭ peptenat pĕrul cel bălan,
Ca şi când aĭ merge la o horă.

Peţitorul.

Nu'ţĭ bate joc de mine, amice!
N'aţĭ vedut voĭ alba'mĭ porum-
biţă?
Eŭ nu voĭu fi fericit în lume,
Pînă nu'mĭ voĭu găsi porumbiţa.

Apĕrătorul.

Eŭ n'am vedut porumbiţa ta,
Nicĭ albul teŭ porumbel.

Peţitorul.

Îmĭ spuĭ minciunĭ, tinere!
Trecĕtoriĭ din afară aŭ vedut'o

Hag o nijal trezek da bors,
Hag o tiskenn barz da liors.

Ar breutaer.

Da goulmik n'em euz ket gwelet,
Na da gudon wenn ken-neubed.

Ar bazvalan.

Ma c'hudon vo kavet maro,
Ma na zeu ked he far endro;
Mervel a rei ma c'hudon baour:
Me ia da welet dre ann nour.

Ar breutaer.

Harz! ma mignon, na iaffec'h ket,
Me ia ma unan da welet.

Sburând spre curtea ta
Şi lăsându-se în grădină.

Apĕrătorul.

Eŭ n'am veḑut porumbiţa ta,
Nicĭ albul teŭ porumbel.

Peţitorul.

Albul meŭ porumbel va muri
De nu-şĭ va găsi soţia;
Va muri bĭetul porumbaş...
Las'să caut eŭ prin uşă.

Apĕrătorul.

Stâĭ, amice! Nu e voe a trece!
Voĭu merge să vĕd eŭ singur.

(Intră în casă, de unde apoĭ se'ntórce după o clipă).

D'am liorz, ma mignon, onn bet
Na koulmik 'bed n'em euz kavet
Nemed eur frapad boukedou,
Bleuniou lila ha rozennou,
Ha dreist-holl eur rozennik gaer,
Savet e kornig ar voger.
Me ia d'he c'hlask d'hoc'h mar keret,
Da lakat laouen ho spered.

M'am dus, amice, în grădiniţă,
Dar n'am găsit porumbiţă,
Ci o mulţime de florĭ,
Tot crinĭ şi trandafirĭ,
Şi maĭ ales un b o b o c e l
Inflorind în colţ pintre tufe.
Mĕ duc să ţi-l găsesc,
Ca să'ţĭ fie inima voĭósă.

(Intră érăşĭ în casă, şi revine cu o mică fetiţă)

Ar bazvalan.

Braoik fe! koant hag a feson
Da lakat laouen eur galon!
Ma ve ma c'hudon ar c'hlizin,
Teufe da gouea war-n-ezhin.

Peţitorul.

Ḑeŭ, frumósă flóre,
Tocmaĭ să'nveseléscă inima!
Dacă porumbelul meŭ ar fi r o u ă,
S'ar lăsa pe dînsa...

(După o pausă)

Me ia da bignat d'ar c'hreunial;
Marse ma eet di, o nijal.

Mĕ voĭu sui eŭ în pod:
Dóră a nimerit acolo porumbiţa.

Ar breutaer.

Chomet, mignon-kaer, gortoet,
Me ia ma unan da welet.

Apĕrătorul.

Maĭ stăĭ, dragă amice,
Mĕ duc eŭ-însumĭ.

(Se re'ntórce cu sócra)

D'ar c'hreunial d'al lae onn bet,
Na koulm e-bed n'em euz kavet,
Nemed ann damoezennik-man,
Hi chomet warlec'h he unan:
Lak-hi deuz da dok mar kerez,
Da gaout frealzidigez.

Am fost în pod,
Dar n'am găsit porumbiţă,
Ci numaĭ acest s p i c:
Pune-ţi-l în pălăriă,
Ca să te maĭ mângăĭ.

Ar bozvalan.

Kemend a c'hreun zo enn damoen,
Kelliez evn gand ma c'houlm wenn,
Dindan he eskel, enn he neiz,
Hag hi ker goustadik e kreiz.

Peţitorul.

Câte grăunţe are spicul,
Atâţĭa puĭ va purta porumbiţa'mĭ
Cea albă sub aripĭórele'ĭ,
Stând ea în mijloc duĭósă.

(După o pausă)

Mont a rann d'ar park da welet.

Mĕ duc s'o caut la câmp.

Ar breutaer.

Harz, ma mignon, na iaffec'h ket,
Sotra refec'h ho potou ler;
Me ia ma unan enn ho lec'h.

Apĕrătorul.

Stăĭ, amice! opresce-te!
Îţĭ veĭ mănji frumoşiĭ papucĭ.
Las'să mĕ duc eŭ pentru tine.

(Se re'ntórce cu bunica)

Ne gavann koulmik mod e-bed
Nemed eunn aval 'meuz kavet,
'Nn aval-ma, krizet a bell-zo,
Dindan ar ween, 'touez ann delio.
Enn ho jakotik likit hi,

N'am găsit nicăirĭ porumbiţă,
Ci numaĭ acest m â r,
Mâr sbărcit de vechime
Sub arbore pintre frunḑe:
Pune-ţi-l în buzunar,

Da rei d'ho kudon da zibri,
Ha neuze na oelo ket mui.

Ar bazvalan.

Ma mignon, ho trugarekat:
'Vit ma krizet, eunn aval mad
Ne d-eo ket kollet he c'houez-
vad:
Met n'em euz c'hoant deuz aval'
bed,
Deuz bleun na deuz tamoen e-bed,
Ma c'houlmik renkann da gaouet,
Me ia ma unan d'he c'herc'het.

Ar breutaer.

Trou Doue! he-man zo potr fin!
Deuz'ta, ma mignon, deuz gan-in;
Da goulmik wenn ne ket kollet,
Me ma un em euz hi miret,
Em c'hambr, enn eur gaoud
olifant,
Ar biri a aour hag arc'hant.
Hag hi dreoig enn hi meurbed,
Ker probik, ker brao, ker fichet.

Dă să'l mănânce porumbul teŭ,
Şi nu va maĭ plânge.

Peţitorul.

Mulţumesc, amice!
O ródă bună, fie şi sbărcită,
Nu'şĭ perde profumul;
Dar mie nu-mĭ trebuĭ mârul
vostru,
Nicĭ flórea, nicĭ spicul,
Ci vréŭ a mea porumbiţă,
Şi voĭu găsi-o eŭ însumĭ.

Apĕrătorul.

O, Dumneḑeule! Ce şiret maĭ este!
Vino dară, amice, vino cu mine;
Porumbiţa ta nu s'a perdut:
Eŭ însumĭ am păzit'o
In odaiă într'o coliviă de sedef,
Cu gratie de aur şi de argint;
Ea este acolo, fórte voĭósă,
Fórte drăgălaşă, mândră şi gă-
tită.[39])

§ 40. Identitatea între formula de peţire celtică şi între cea românescă este evidinte.

In opera mea despre *Căsătoria la Românĭ*, la care lucrez de maĭ mulţĭ anĭ, voĭu da varianturile române şi voĭu indica alte paralelurĭ europeane şi asiatice ale acesteĭ formule. Aci ne ajung cele doă specimene de maĭ sus, dela doă capete extreme ale Europeĭ, pentru a ne convinge pe deplin, că avem a face cu un ciclu separat, bine definit, cu totul independinte, care póte să se asemene cu alte ciclurĭ, dar nu să confundă cu ele.

39) Hersart de la Villemarqué, *Barzaz breiz*, *Chants populaires de la Bretagne*, Paris, 1867, p. 413-16.

In exemplarul celtic, ca să scape de persecutorul seŭ, féta se metamorfoséză succesivamente în:

copil — flóre,
sócră — spic,
bunică — mâr,

afară de prima metamorfosă: porumbiţă; pe când elementul activ este porumbel, dar tot-o-dată ne apare ca rouă, şi se pare că tot dînsul este şoîm.

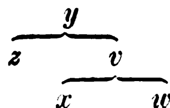
Acest ciclu, afară de antagonism, bi-lateralitatea metamorfoselor şi nuanţa cea religiósă, pe carî le aflâm de asemenea în ciclul d-luî Gaster, se maî aprópiă de Cucul şi turturica prin alte doă puncturî:

1°. Dialog în versurî, nu narraţiune în proză, şi anume cântec, ïar nu basm;

2°. Luptă între un bărbat şi o fétă, pe care el o ïubesce şi voesce s'o prindă.

Există însă, tot-o-dată, o mare diferinţă. Ceî doî luptătorî nu sînt aci puşî faţă 'n faţă, ci despărţiţî printr'un al treilea, carele nu se metamorfoséză. Féta nu apare de loc pe scenă. Nu maî vórbim de deosebirî secundare.

Dacă am admite că ciclurile x şi z s'aŭ desfăşurat dintr'un singur archetip y, apoî ar trebui să derivâm tot de acolo ciclul w, represintat prin cântecul cel nupţial. Ba ce-va maî mult. Am fi conduşî a presupune un sub-archetip v pentru cele doă tipurî poetice. Cu alte cuvinte, dintr'un archetip comun, caracterisat prin: «persecutor şi victimă+metamorfose bi-laterale+nuanţă religiósă», s'aŭ născut: 1° un tip prozaic, fără dialog, cu luptă între doî bărbaţî, excepţionalmente între un bărbat şi o fétă maî tare decăt dînsul; şi 2° un tip poetic, în dialog, cu luptă între un bărbat şi o fétă gonită de el; din acesta din urmă s'aŭ bifurcat apoî «Cucul şi turturica» pe d'o parte, pe de alta cântecul cel nupţial. Adecă:

Maĭ repetâm însă şi de astă dată: în privinţa înrudiriĭ directe chĭar a cânteculuĭ nupţial cu balada metamorfoselor, tot încă este numaĭ o posibilitate, nu o resultantă.

Pentru a asigura acea filiaţiune, orĭ-cât de ademenitóre ar fi ea, se cer nesce probe maĭ decisive, pe carĭ nu le avem.

A trece sub tăcere asemenĭ interesante coincidinţe, carĭ— în orĭ-ce cas—deschid un noŭ câmp cercetăriĭ, ar fi fórte nemetodic; dar nu e tocmaĭ corect de a întemeĭa pe ele cu grabă alt ce-va decât o probabilitate.

§ 41. Ciclul cel prozaic, în care d. Gaster se încércă a găsi sorgintea baladeĭ Cucul şi turturica, este, după Benfey, de o natură eminamente religiósă: el represintă lupta cea originară între partisaniĭ Buddhismuluĭ şi partisaniĭ Brahmanismuluĭ.[40]) Şi maĭ religios este cântecul cel nupţial, prin însăşĭ natura sa rituală, făcênd parte integrantă din ceremonialul căsătorieĭ.

Fie cele treĭ ciclurĭ înrudite saŭ nu, ceĭa-ce este indiferinte în casul de faţă, de ce óre n'ar fi de o natură analógă şi balada metamorfoselor, unde s'a constatat la tot pasul presinţa unuĭ element religios?

Respunsul la acéstă întrebare noĭ nu'l vom căuta însă în Buddhism, ci într'o altă direcţiune maĭ apropiată, pe care nĭ-o indică extremul variant oriental al baladeĭ nóstre: în Persia.

§ 42. Paganismul persian a concurs, mediat saŭ immediat, la nascerea tuturor sectelor creştine dualistice.

Doă din acestea, manicheismul şi paulicianismul, s'aŭ născut cele de'ntâiŭ, chĭar în Persia saŭ la hotarele eĭ, în intervalul dintre seculiĭ III-VII.

Manicheismul şi paulicianismul combinate aŭ produs, ce-va înainte de secolul X, secta bogomilică, căriĭa un popă

40) Benfey, *Pantschatantra, fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen*, Leipzig, 1859, t. 1, p. 411: „Dieser Kampf des Zauberlehrlings mit den Meistern scheint ursprünglich sich aus den vielfachen Zauberkämpfen zwischen buddhistischen und brahmanischen Heiligen, von denen die Legenden der Buddhisten berichten, gestaltet zu haben.„—Cfr. *Orient und Occident*, t 3 (1864), p. 374.

bulgăresc n'a făcut decât a-ĭ da o formă definitivă şi care— vedĭ maĭ sus p. 249 — era aprópe egalmente înculbată în Bulgaria şi'n România.

In fine, ce-va înainte de secolul XI, bogomilismul, respândindu-se spre Occidinte, a contribuit la nascerea putericeĭ secte a Albigensilor în Provenţa, carĭ recunosceaŭ eĭ-înşiĭ de a fi o ramură a Bogomililor.

Maĭ pe scurt, cele treĭ staţiunĭ ale creştinismuluĭ dualistic sînt: Persia — Dunărea de jos—Provenţa.

Cum óre se întîmplă, că anume aceste treĭ regiunĭ sînt tot-o-dată cele treĭ staţiunĭ ale baladeĭ poporane Cucul şi turturica, în care este atât de manifest elementul religios şi care, în acelaşĭ timp, ne depinge într'un mod atât de poetic tocmaĭ lupta între un principiŭ reŭ şi un principiŭ bun, adecă însuşĭ fondul doctrineĭ dualistice, însuşĭ sîmburele Parsismuluĭ?

§ 43. Cea maĭ bine cunoscută din sectele neo-manicheice, sînt Albigensiĭ.

D. C. Schmidt, prima autoritate în acéstă materiă, după ce vorbesce despre cărţile cele favorite ale acestor ereticĭ, adauge:

«Outre ces livres, qui paraissent avoir été composés de pré- «férence pour les hommes plus instruits, la secte avait aussi «des écrits et même *des chants populaires dans les idiomes* «*nationaux* et qui n'ont dû être les moins curieuses de ses «productions. Tous ces ouvrages, qui seraient aujourd'hui pour «l'historien d'un si grand prix, l'inquisition les a détruits...»[38])

Inquisiţiunea putea să distrugă şi a şi reuşit a distruge cărţile; dar «cântecele poporane» se distrug ele óre vre-o dată prin jandarmĭ saŭ prin decrete?

Acele cântece poporane ale Albigensilor trebuiaŭ să fi fost pline de imaginĭ poetice, judecând după puternica fantasiă

41) Schmidt, *Histoire et doctrine de la secte des Cathares ou Albigeois*, Paris 1849, t. 2, p. 2. — cfr. ibid. p. 168.

care'ĭ făcea să-şĭ închipuéscă, de exemplu, că: «Le principe «mauvais est le soleil; la lune est son épouse, et par une «rencontre mensuelle ils produisent la rosée qui tombe sur la «terre„[42])—ceĭa-ce ne amintesce, fie ḑis în trécăt, că 'n subvariantul românesc K principiul cel reŭ este legat cu s ó r e l e:

Pe-o aripă să te ĭeŭ
Şi să mi *te port prin sóre...*

În sfîrşit, metamorfosele cată să fi jucat şi ele un rol însemnat în poesia poporană a Albigensilor, de vreme ce eĭ credeaŭ în metempsicosă.[43])

Tóte acestea se aplică d'o potrivă bine la cele-l'alte secte creştine dualistice. Intre Albigensĭ şi Bogomilĭ nu era aprópe nicĭ o diferinţă pronunţată. Căt pentru Paulicianĭ şi maĭ cu sémă Manicheĭ, ne ajunge a aduce a-minte imaginaţiunea orientală şi contactul lor direct cu zoroastrismul.

§ 44. Din cele de maĭ sus resultă, că'n balada metamorfoselor seducĕtorul, principiul cel reŭ, nu póte fi decăt Satan. Cine însă este victima, principiul cel bun, frumósa fétă pe care demonul, după o lungă resistinţă, reuşesce a o învinge, deşi ea'l uresce?

Mitul, pe care'l căutâm, existà la sectele dualistice din vécul de mijloc; şi nemic nu ne împedică de a'l crede împrumutat, ca şi fondul doctrineĭ lor, dela anticul paganism persian.

Iată legenda în cestiune:

Satan, după ce zidise lumea cea materială, vrĕĭa cu orĭ-ce preţ să facă pe om. Corpul a eşit cum a eşit, dar nu se mişca, lipsind sufletul. Atuncĭ demonul s'a decis a fura din cer un înger, pentru ca să'l bage în corpul cel ne'nsufleţit al omuluĭ. Însă cum să'l fure? Trebuĭa să'l înşele, să'l seducă pentru ca să'l prinḑă, trebuĭa să recurgă el-însuşĭ la fel de fel de travestirĭ pentru ca să nu se ghicéscă cine este...

42) Schmidt, op. cit. t. 2, p. 14.
43) Ib. p. 46-7.

Acéstă legendă trecea la dualiştĭ prin diferite variaţiunĭ, unele cărturare, altele poporane, dintre carĭ numaĭ o parte aŭ ajuns pînă la noĭ.

'Les dualistes absolus — dice d. Schmidt — croient se tirer 'd'embarras en attribuant la cause de la chute au Dieu 'mauvais par le mythe suivant: le Dieu mauvais, jaloux de voir 'le Dieu bon régner sur un peuple saint et heureux, et enviant à 'ce peuple sa félicité inaltérable, *s'introduisit dans le ciel, prit la 'figure d'un ange resplendissant de beauté et de lumière, et parvint 'à se faire aimer des âmes célestes qui ne soupçonnaient pas 'sa ruse; après les avoir, par mille séductions, attachées a 'sa volonté, il leur persuada de le suivre sur la terre* etc.,[44])

Dominicanul Moneta din secolul XIII resumă acéstă doctrină în următórele cuvinte: 'Diabolus, qui et Satanas dicitur, in'videns Altissimo, *caute ascendit in coelum Dei sancti, et ibi "c o l l o q u i o f r a u d u l e n t o praedictas animas dece'pit*, et ad terram istam et caliginosum aërem duxit...,[45])

Balada metamorfoselor nu este dară decât acel 'colloquium fraudulentum,, prin care demonul voesce să înşele pe înger, să'l atragă la sine, pentru ca să'l închidă apoĭ în corpul luĭ Adam: 'quemdam Angelum lucis in eo summa vi inclusisse,, după expresiunea uneĭ alte fântîne din vécul de mijloc.[46])

Acéstă legendă circula atuncĭ pintre sectele dualistice, după cum am maĭ spus, cu diferite variaţiunĭ,[47]) carĭ însă tóte aveaŭ în vedere de a lămuri, în ce mod Satan, prin perfidiă, a isbutit a da corpuluĭ uman, fabricat de către dînsul, sufletul vieţeĭ, emanat dela Dumnedeŭ.

In variantul persian modern G, desbrăcat deja de orĭ-ce nuanţă religiósă, începutul maĭ păstrézá ce-va din tendinţa cea originară: îngerul stă sus, aruncând cu petre în Satan, carele de jos îl amenință cu ghĭarele sale.

---

44) Schmidt, op. cit., t. 2, p. 25.
45) Ap. Hahn, *Geschichte der neu-manichæischen Ketzer*, Stuttgart, 1845, p. 68.
46) Ibid. p. 454.
47) Schmidt, t. 2, p. 68.

In variantul TP, Satan se preface şi el în ‹sfînt› pentru ca să pótă apuca pe ‹sfânta›, după cum şi'n variantul E el se transfigurézá în ‹înger› lîngă cel-l'alt "înger›...

Odată nemerită adevĕrata natură a baladeĭ metamorfoselor, nu maĭ este greŭ de a întrevedé urmele archetipuluĭ pînă şi'n varianturile cele maĭ degenerate.

§ 45. Numaĭ prin legătura Albigensilor cu Bogomilismul se limpeḑesce trecerea cânteculuĭ nostru din România în Provenţa; numaĭ prin legătura Bogomilismuluĭ cu Paulicianismul şi Manicheismul, se explică, pe de altă parte, migraţiunea acestuĭ cântec din Persia în România.

Un singur fapt maĭ remâne obscur.

Cum de nu se găsesce nicĭ un variant al baladeĭ metamorfoselor tocmaĭ la Bulgarĭ, deşi acolo, maĭ mult ca orĭ-unde, prinsese rădăcină secta bogomilică?

Perdut'o-aŭ eĭ, orĭ n'aŭ avut'o nicĭ o dată?

Este maĭ probabilă perderea, de óră-ce întroducerea acestuĭ cântec din Persia în România, împreună cu Bogomilismul, trebuĭa să se fi întâmplat prin Bulgaria.

Ipotesa, că Româniĭ ar fi putut să'l capete în evul mediŭ dela Pecenegĭ, dela Cumanĭ saŭ dela vre-un alt popor turanic, care'l va fi adus din Persia; ipotesă plausibilă la prima vedere şi care n'ar fi nicĭ ea cu mult în desacord cu resultatele dobăndite în §-fiĭ precedinţĭ, căcĭ tot Bogomiliĭ din România ar fi comunicat apoĭ cântecul în cestiune Albigensilor;—acéstă ipotesă nu este admisibilă din causa variantuluĭ TP. In adevĕr, balada ario-europeă s'a desfigurat din dată ce a trecut la Turanĭ, ba chĭar la Turaniĭ din Persia, *à fortiori* la ceĭ maĭ de departe; şi decĭ—dacă printr'un canal turanic ea s'ar fi re'ntors maĭ tărḑiŭ Ario-europeilor, am vedé-o la aceştiĭa deja desfigurată, ceĭa-ce nu este. Varianturile române şi cele provenţale sînt fără alăturare maĭ aprópe de G decât de TP. Cum dară s'ar puté admite, ca ele să derive dintr'un prototip analog cu TP?

Dacă străbunii nostri n'aŭ primit acest cântec din Bulgaria, atuncĭ este maĭ mult decât sigur că nicĭ dela Turanĭ nu l'aŭ luat, ci vom fi silițĭ a bănui, într'un asemenea cas, o veche propagandă pauliciană saŭ manicheică în România, anterióră Bogomilismuluĭ propriŭ ḑis. Lucrul nu e tocmaĭ cu neputință, maĭ ales dacă ne vom aduce a-minte cele ḑise la pag. 250-52 § 4.

§ 46. Noĭ am presupus în §-ful precedinte, că Bulgariĭ aŭ putut să pérḑă orĭ să nu fi avut de loc balada metamorfoselor.

Ar fi nu maĭ puțin legitimă o a treia presupunere, şi anume: cântecul în cestiune există la Bulgarĭ, dar nu s'a scos încă la lumină.

Colecțiunile poesielor poporane bulgare, publicate de Bezsonov, frațiĭ Miladinovtzi, Cĭolakov, Dozon etc. sînt departe de a ne da ce-va complet.

Se ḑice că Academia croată din Agram ar avé în momentul de față la disposițiune o colosală colecțiune inedită de cântece bulgare din Macedonia, consistând din vr'o 250,000 versurĭ, carĭ sînt maĭ cu sémă de un caracter m i t o l o g i c.

Este adevĕrat că colectorul lor, d. Vercović, faĭmosul descoperitor al pretinseĭ „Vede a Slavilor„, nu este tocmaĭ o bună garanțiă de autenticitate; să nu uĭtâm însă, în acelaşĭ timp, că pînă şi acolo unde el şĭ-a permis de a falsifica în formă saŭ în amăruntе, totuşĭ fondul este poporan, şi critica filologică—aşa cum a ajuns ea în starea actuală a sciințeĭ—lesne va puté să alégă neghina din grâŭ.[48])

A ḑice dară într'un mod categoric, că Bulgariĭ nu cunosc balada metamorfoselor, ar fi d'o cam dată pripit.

§ 47. Orĭ-cum ar fi, cu tóte lacunele ce maĭ sînt în argumentațiunea de maĭ sus şi pe carĭ în parte noĭ înşi-ne ne-am şi făcut datoria de a le indica, credem a fi demonstrat că:

---

48) Cfr. Geitler, *Poetické tradice Thrákuo i Bulharuo*, Praha, 1878, passim.

1°. «Cucul şi turturica» este de origine persiană, de'ntâiŭ paganică zoroastrică, apoĭ creştină manicheico-pauliciană;

2°. Din Persia, fie maĭ direct prin Manicheĭ saŭ prin Pauliciani, fie maĭ indirect prin Bogomilĭ, acéstă baladă a străbătut în România;

3°. Din România, tot prin proselitism religios, ea a petruns la Albigensiĭ din Provenţa.

Epoca acestor migraţiunĭ, circumscrisă prin apariţiunea doctrineĭ dualistice la Dunărea de jos şi prin desvoltarea secteĭ Albigensilor în Occidinte, este necesarmente între secoliĭ X-XI, póte chiar IX-XI; cela-ce probéză tot-o-dată, fie ḑis între parentesĭ, că aşeḑarea Românilor în Moravia este posterióră secoluluĭ X, de vreme ce eĭ aŭ dus acolo cu sine preţiosul cântec al metamorfoselor....

II.

POVESTEA NUMERELOR

la Românĭ, la Slavĭ, la Francesĭ, la Evreĭ etc.

---

§ 1. Aceĭașĭ metodă, care ne-a servit în studiul baladeĭ Cucul și turturica, ne va călăuzi acum în limpeḑirea unuĭ alt monument, dacă nu tot așa de poetic, cel puțin de o potrivă vechĭu, al literatureĭ poporane a Românilor.

Să începem dară prin a cerceta:

I. V a r i a n t u r i l e i n t e r n e,

și maĭ întâiŭ:

a) Varianturile române.

§ 2. Intre așa numitele "Cântece de stea și de vicleim", cu carĭ îșĭ petrece Românul în ajunul luĭ Moș-Crăcĭun, ne întimpină următórea **a r i t m e t i c ă p o p o r a n ă**:

1.

— Dascăle pré învĕțate
Cel ce 'nvețĭ pe școlarĭ carte,
Spune'mĭ cine-ĭ u n u l?
— Unul, fiĭul Marieĭ,
Cel ce 'n Cer locuesce
Și pre noĭ ne stăpânesce.

2.

— Dascăle pré învĕțate
Cel ce'nvețĭ școlariĭ carte,
Spune'mĭ mie ce sînt d o ă?
— Doă table a luĭ Moĭsi,
Unul fiĭul Marieĭ,
Cel ce'n cer locuesce
Și pre noĭ ne stăpânesce.

3.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ în şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt t r e ĭ?
— Treĭ feţe Dumneḑeescĭ,
Doă table a luĭ Moĭsi,
Unul fiĭul Marieĭ,
Cel ce'n cer locuesce
Şi pre noĭ ne stăpânesce.

4.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ în şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt p a t r u?
— Patru sfinţĭ Evanghelistĭ,
Treĭ feţe Dumneḑeescĭ,
Doă table a luĭ Moĭsi,
Unul fiĭul Marieĭ,
Cel ce'n cer locuesce
Şi pre noĭ ne stăpânesce.

5.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ în şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt c i n c ĭ?
— Cincĭ rânile Domnuluĭ,
Patru sfinţĭ Evanghelişţĭ,
Treĭ feţe Dumneḑeescĭ etc.

6.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ în şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt ş é s e?
— Şése-s criniĭ Precisteĭ,
Cincĭ rânile Domnuluĭ,
Patru sfinţĭ Evanghelişţĭ etc.

7.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ la şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt ş é p t e?
— Şépte taĭnĭ Dumneḑeescĭ,
Şése-s criniĭ Precisteĭ,
Cincĭ rânile Domnuluĭ,
Patru sfinţĭ Evanghelişţĭ etc.

8.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ în şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt o p t?
— Opt sînt fericirile,
Şépte taĭnĭ Dumneḑeescĭ,
Şése-'s criniĭ Precisteĭ etc.

9.

— Dascăle pré învĕţate,
Cel ce'nveţĭ în şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt n o ă?
— Noă cete îngerescĭ,
Opt sînt fericirile,
Cincĭ rânele Domnuluĭ etc.

10.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ la şcólă carte,
Spune'mĭ mie ce sînt ḑ e c e?
— Ḑece poruncĭ Dumneḑeescĭ,
Noă cete îngerescĭ,
Opt sînt fericirile,
Şépte taĭnĭ Dumneḑeescĭ,
Şése-'s criniĭ Precisteĭ etc.

11.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ la şcólă carte,
Spune'mĭ ce sînt u n-s p r e-ḑ e c e?
— Un-spre-ḑece-'s voscresnele,
Ḑece poruncĭ Dumneḑeescĭ,
Noă cete îngerescĭ,
Opt sînt fericirile,
Şépte taĭnĭ Dumneḑeescĭ etc.

12.

— Dascăle pré învĕţate
Cel ce'nveţĭ în şcólă carte,
Spune'mĭ ce sînt doĭ-spre-ḑece?
— Doĭ-spre-ḑece-'s Apostoliĭ,
Un-spre-ḑece-'s voscresnele,
Ḑece poruncĭ Dumneḑeescĭ,
Noă cete îngerescĭ,
Opt sînt fericirile,
Şépte taĭnĭ Dumneḑeescĭ,
Şése's criniĭ Precisteĭ,
Cincĭ rânele Domnuluĭ,
Patru sfinţĭ Evanghelişti,
Treĭ feţe Dumneḑeescĭ,
Doă table a luĭ Moĭsi,
Unul fiĭul Marieĭ,
Cel ce 'n cer locuesce
Şi pre noĭ ne stăpânesce.[1])

§ 3. Un alt variant s'a cules de d. S. F. Marian în Bucovina şi s'a reprodus acum ca broşura No. 6, sub titlul de «Originea cimiliturelor», în interesanta colecţiune de «Basmele Românilor» ce se publică într'un mod periodic de către librăria Dressnandt din Braşov.

Iată-l întreg:

«Pe când umbla Dumneḑeŭ şi cu Sf. Petru pe pămînt, s'a întâlnit într'o ḑi dracul cu dînşiĭ, şi întrebându-l Dumneḑeŭ unde se duce, el ĭĭ rĕspunse: «Mĕ duc să cimilesc pe la casele ómenilor, şi omul acela care va deslega cimiliturele mele, va intra împărăţia ta; ĭară acela care nu le va puté deslega, va fi al meŭ!»

«Ḑicênd acestea, dracul s'a făcut nevĕḑut prin văzduh. Ĭată că înserase, şi Dumneḑeŭ cu Sf. Petru aŭ tras la o casă de mas. Gazda, bucurându-se că drumeţiĭ aŭ venit la el în sălaş, ĭ-a primit fórte bine, ĭ-a ospĕtat cu ceĭa ce a avut, şi după aceĭa le-a aşternut un pat să se culce.

«Când eraŭ să adórmă cu toţiĭ, ĭată că şi dracul în chip de om intră în casă, şi cum a intrat a şi început a cimili: «Cimel-cimel: ce e unul?»

«Gazda nu sciea ce să-ĭ respunḑă; Dumneḑeŭ însă, nefiind încă adormit, şi sciind pré-bine că acesta e dracul care a venit să moméscă pe om prin cimiliturele sale, ĭĭ respunse:

—La un puţ bun
Mulţĭ voĭnicĭ s'adun!

«Dracul cimili maĭ departe:

—Cimel-cimel: ce e doĭ?
—Omul cu doĭ ochĭ bine vede!

1) Anton Pann, *Versurĭ saŭ cântece de stea şi de vicleim*, Bucurescĭ, 1877, p. 51-60.

—Cimel-cimel: ce e treĭ?
—Caseĭ cu treĭ ferestre bine-ĭ şéde!
—Cimel-cimel: ce e patru?
—Carul cu patru róte bine fuge!
—Cimel-cimel: ce e cincĭ?
—Mâna cu cincĭ degete, bine prinde!
—Cimel-cimel: ce e şése?
—Plugul cu şase boĭ, bine ară.
—Cimel-cimel: ce e şépte?
—Unde-s şépte fete într'o şedĕtóre, şedĕtórea e plină.
—Cimel-cimel: ce e opt?
—Unde sînt opt fecĭorĭ în casă,
Nu băga mâna'n feréstră,
Că nu-ĭ scóte-o sănătósă!
—Cimel-cimel: ce e noă?
—Să crăpĭ, drace, drept în doă!
—Cimel-cimel: ce e dece?
—Să pieĭ, drace, 'n apă rece!

«Vĕdênd dracul, că tóte cimiliturele i le-a ghicit şi nesciind că era Dumnedeŭ, a ţîuit şi s'a făcut nevĕdut.

«De atuncĭ încóce dracul n'a maĭ cercat să înşele pe niminea cu cimiliturele sale, şi ómeniĭ aŭ rĕmas toţĭ aĭ luĭ Dumnedeŭ.»

§ 4. Un al treilea variant, cules de d. P. Ispirescu în Muntenia, face parte dintr'un basm destul de lung, întitulat: «Măzărel împărat».

Un ştrengar, care nu avea altă stare decât «treĭ bóbe de mazăre», de unde'ĭ eşise şi porecla de *Măzărel*, înşélă pe un împărat de-l face să-ĭ dea pe féta în căsătoriă, trecênd de 'naintea tuturor de un om «putred de bogat». După un timp óre-care, trebuĭa să arate avuţia ce are, şi nu sciea de unde s'o ĭea. Atuncĭ intră la învoiélă cu 9 dracĭ, «ómenĭ roşiĭ», cu tocmélă ca tótă bogăţia lor să fie a luĭ, dacă le va ghici 9 ghicitorĭ; ĭar de nu, să le dea lor pe cel de'ntâiŭ copil ce i se va nasce. Dumnedeŭ însă, sub chip de «unchĭaş bătrîn şi neputincĭos», de care luĭ Măzărel îĭ fusese milă, se decise a'l scăpa, şi la nópte s'a culcat în aceĭaşĭ odaiă, ca să respundă el «ómenilor celor roşiĭ» la ghicitórele lor.

De aci, reproducem textualmente:

«După ce se culcară şi se stinse luminarea, un sgomot surd, ca de o vijeliă ce se apropiă, se audi. Apoi o voce răguşită şi aspră dise:

— Măzărel împărat! Măzărel împărat!

— Ce poftescĭ? respunse unchiaşul.

— Nu te chem pe tine,—dise; pe Măzărel împărat îl strig.

— Tot una este, respunse unchiaşul; stăpânu-meŭ dórme; este obosit.

«Atuncĭ un sgomot de o mulţime de glasurĭ se audi, ca cum se gâlcevĭa cine-va. Apoĭ ĭarăşĭ se audi vocea de'ntâiŭ strigând:

— Măzărel împărat! Măzărel împărat!

— Ce este? respunse iarăşĭ unchiaşul.

— Ce a fi u n a?

— Una este luna, respunse bătrînul.

— Tu eştĭ, Dómne?

— Crăpĭ, drace!

«După aceĭa se făcu un vuet de socotĭaĭ că este ĭadul afară. Apoĭ altă voce dise:

— Ce a fi d o ă?

— Doĭ ochĭ în capul omuluĭ bine vede.

— Tu eştĭ, Dómne?

— Crăpĭ, drace!

— Ce a fi t r e ĭ?

— Unde sînt treĭ fete marĭ în casă, códa să nu-ţĭ bagĭ.

— Tu eştĭ, Dómne?

— Crăpĭ, drace!

— Ce a fi p a t r u?

— Carul cu patru róte bine umblă.

— Tu eştĭ, Dómne?

— Crăpĭ, drace!

— Ce a fi c i n c ĭ?

— Palma cu cincĭ degete bine te isbesce.

— Tu eştĭ, Dómne?

— Crăpĭ, drace!

«Atuncĭ se audi din noŭ nesce sgomote ca de tunete şi de trăsnete; se cutremuraŭ casele şi par'că sta să se cufunde pămîntul. Se audi ĭarăşĭ strigând pe Măzărel împărat, care se făcuse mititel şi nicĭ nu sufla. Tăcea mâlcă. Bătrînul respunse şi de astă dată. Apoĭ o altă voce dise:

— Ce a fi ş é s e?

— Fluerul cu şése găurĭ bine resună.
— Tu eştĭ, Dómne?
— Crăpĭ, drace!
— Ce a fi şépte?
— Unde sînt şépte fraţĭ, să nu te amestecĭ în trebile lor.
— Tu eştĭ, Dómne?
— Crăpĭ, drace!
— Ce a fi opt?
— Plugul cu opt boĭ bine restórnă ţelina.
— Tu eştĭ, Dómne?
— Crăpĭ, drace!
— Ce-o fi nouă?
— Unde sînt nouă fete marĭ, casa remâne nemăturată.
— Tu eştĭ, Dómne?
— Crăpĭ, drace!

«Măzărel împărat, care audise tóte astea, nu putu să dórmă tótă nóptea, măcar că se făcuse linisce de puteaĭ audi o muscă; şi aştepta dioa ca mortul colacul.

«Adoua di când se sculă, ĭea pe unchiaş de unde nu e. Eşi afară; când, ce se vedă? Nouă leşurĭ crăpate de ómenĭ roşiĭ, pe carĭ le dede corbilor de le mâncară...»[2])

§ 5. Din comparaţiunea celor treĭ varianturĭ române resultă:

1°. Primul variant, pe care'l vom formula prin AR, diferă fórte mult de cele-l'alte două, BR[1] şi BR[2], nu atât prin forma versificată, pe care o întrevedem de asemenea în BR[1] şi chĭar în BR[2]:

— Ce a fi una?
— Una este luna...,

ci maĭ ales prin:

a) Natura sa eminamente religiósă dogmatică, ca şi când ar fi un catechism, pus în versurĭ pentru înlesnirea memorieĭ;

b) Preocupaţiunea sa didactică saŭ «dăscăléscă», care'l face să fie o adevĕrată carte poporană, ĭar nu o manifestaţiune nescrisă a poporuluĭ;

2) Ispirescu, *Legende şi basmele Românilor*, Bucurescĭ, 1872, part. I, p. 53-5.

c) Repetiţiunea la fie-care cifră a tuturor cifrelor precedinţĭ de jos în sus, ceĭa-ce dâ celor doă-spre-ḑecĭ strofe următórea cĭudată expresiune aritmetică:

											1
										2	1
									3	2	1
								4	3	2	1
							5	4	3	2	1
						6	5	4	3	2	1
					7	6	5	4	3	2	1
				8	7	6	5	4	3	2	1
			9	8	7	6	5	4	3	2	1
		10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

2°. Varianturile BR[1] şi BR[2] represintă unul şi acelaşĭ tip puţin diferenţiat, trecut pe nesimţite din poesiă în proză şi distins prin:

a) Caracterul seŭ de poveste, de felul acelora cărora Hahn, în clasificarea generală a basmurilor, le dâ epitetul de *Turando* saŭ «basmurĭ cu ghicitorĭ», citând, ca exemple, miturile luĭ Oenomaos, Atalante, Oedipos etc. la Grecĭ, Vafthrudnismal în Edda scandinavă şi altele;[3])

b) Natura sa cel mult mitologică, dar nicĭ de cum religiósă, şi cu atăt maĭ puţin dogmatică:

c) Inlăturarea orĭ-căriĭ preocupaţiunĭ didactice: este ce-va p o p o r a n n e s c r i s în tótă puterea cuvîntuluĭ, nu ce-va c ă r t u r ă r e s c.

Tipuluĭ B, represintat la noĭ prin BR[1] şi BR[2], maĭ aparţine un variant străin, pe care totuşĭ sîntem siliţĭ a'l despărţi de cele externe, fiindcă s'a născut pe pămîntul românesc şi ni se pare a fi tradus immediat din românesce, anume:

---

3) Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, Leipzig, 1864, t. 1, p. 54.

β) Variantul săsesc.

§ 6. Nu vom reproduce textualmente şi nu avem nevoe nicĭ măcar de a traduce în întregul seŭ povestea nemţéscă din Transilvania, publicată de d. Haltrich sub titlul de: «Găsitor de mazăre», pe care o vom formula prin BRS.

In adevĕr, totalitatea acestuĭ basm, aprópe fără nicĭ o deosebire, nu este alt ce-va decât BR², dela care se depărtéză într'un mod maĭ simţit, apropiându-se saŭ chĭar identificându-se cu BR¹, numaĭ în partea finală.

In loc de «noă ómenĭ roşiĭ» este aci un singur drac, căruĭa nu-ĭ respunde Dumneḑeŭ d'a-dreptul, ci prin gura luĭ Măzărel.

Urméză dialogul, după ce dracul promisese tînăruluĭ un castel şi noă porcĭ, dacă'ĭ va ghici cimiliturele:

«Ce este u n u l şi de preţ?

«Tînărul respunse: U n bun puţ în curte preţuesce mult pentru un gospodar.

«Dracul s'a mulţumit cu acest respuns şi a întrebat maĭ departe:

— Ce sînt d o ĭ şi de mare trebuinţă?

— Cine are d o ĭ ochĭ sănătoşĭ, lumea şi cerul îĭ sînt deschise; dacă'ĭ perde, totul i se 'nchide.

«Dracul, cam supĕrat că ĭarăşĭ s'a brodit respunsul, întrebâ maĭ încolo:

— Ce sînt t r e ĭ şi bine se întrebuinţéză?

— Când are cine-va o furcă cu t r e ĭ crăcĭ, póte să mănânce în linişte şi fînul nu-ĭ lipsesce.

«Se potrivĭa şi respunsul acesta. Dracul, ferbênd de mănie, maĭ întrebâ:

— Ce sînt p a t r u şi fórte de folos?

— Cine are p a t r u bune róte la căruţă şi p a t r u bunĭ telegarĭ, póte departe să mérgă.

— Ce sînt c i n c ĭ şi un lucru de trébă? maĭ întrebâ dracul cu ĭuţélă.

— Cine are c i n c ĭ boĭ bunĭ, póte să încarce o mare povară, căcĭ de-ĭ va lipsi cum-va al patrulea, va înhăma pe al cincilea.

— Ce sînt ş é s e şi de noroc? Respunde ĭute! ĭute!

— Cine are ş é s e pogóne de câmp, are un venit bun şi nu va cerşitori.

- Ce sînt ş é p t e şi de ispravă?
- Cine are ş é p t e feciorĭ voĭnicĭ, îşĭ isprăvesce orĭ-ce lucru în
şi póte să se bucure.
- Ce sînt o p t şi tocmaĭ cum trebuĭ?
- O p t fete, tocmaĭ o şeḑĕtóre.
Dracul turba de furiă, veḑênd că tînerul ĭ-a ghicit aşa de bine
ıte tóte ghicitorile.
- Maĭ aştéptă! strigâ el. De nu'mĭ veĭ respunde la a noua în-
are, tot al meŭ veĭ fi! Ce este n o ă şi lucru bun?
- Sînt ceĭ n o ă porcĭ în coteţ. Nu-ĭ aşa? Şi acuma eĭ sînt aĭ meĭ!
Atuncĭ dracul fugi blăstĕmând, ĭar tînărul puse mâna pe castel şi
ceĭ noă porcĭ, etc.»[4])

7. Iată acum comparaţiunea între BR[1], BR[2] şi BRS în
inţa fie-căriĭ cifre a-parte:
=puţ (BR[1], BRS)—luna (BR[2]);
=ochĭ (BR[1], BR[2], BRŞ);
=ferestre (BR[1])—fete (BR[2])—furcă tricórnă (BRS);
=róte (BR[1], BR[2], BRS), pe lîngă carĭ în BRS «caĭ»;
=degete (BR[1], BR[2])—boĭ (BRS);
=boĭ (BR[1])—fluer cu şése găurĭ (BR[2])—pogóne de câmp
S);
=fete (BR[1])—fraţĭ (BR[2], BRS);
=fraţĭ (BR[1])—boĭ (BR[2])—fete (BRS);
=fete (BR[2])—porcĭ (BRS).
ı BR[2] şi BRS sînt de o potrivă 9 cifre; în BR[1] sînt 10,
ealitate însă la întrebările a noua şi a ḑecea nu se res-
le acolo nemic.
ăte-trele varianturile se unesc pe deplin numaĭ asupra
lor 2 şi 4, ceĭa-ce probéză că «doĭ ochĭ» şi «patru róte»
aŭ cu o perfectă certitudine în prototipul român.
Boĭ», «fete» şi «fraţĭ» se află de asemenea în tóte varian-
e, dar cu nesce ecuivalinţe cifrice diferite.
e tot isolate sînt: «furca=3», «pogóne de câmp=6» şi

Haltrich, *Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Sieberbürgen*, Her-
stadt, 1877, p. 183-7 —Prima ediţiune: Berlin, 1856.

„porcĭ=9" în BRS; apoĭ „ferestre=3" în BR[1]; şi 'n fine, „luna=1" şi „fluer=6" în BR[2].

Ferindu-ne de a trage din tóte acestea de o cam dată vre-o conclusiune generală, să trecem la:

II. Varianturĭ externe,

între carĭ primul loc, cel puţin prin mulţime, ocupă:

α) Varianturile provenţale.

§ 8. Maĭ întâiŭ, ĭată variantul, publicat de d. Arbaud sub titlul de „Les noumbres":

Un, fai lou pichot fiou de la viergi Mario,
Que benid' sie la ben lausado!

Dous, es les tauros de Mose;
Un fai lou pichot fiou de la viergi Mario,
Que benid' sie la ben lausado!

Tres, es la patrio;
Dous les tauros.....

Quatre, es les quatre evangelistos de Diou
Que soun Jacques, Mathiou, Jean et Marc d'abriou;
Tres la patrio.......

Cinq, es les cinq plagos de Jesus-Christ;
Quatre les quatre evangelistos......

Siei, es les siei lampis que velhoun dins Jerusalem;
Cinq les cinq plagos......

Sept, es les sept joyos de la mero de Diou;
Siei les siei lampis.......

Huech, es les huech armetos
Que descendoun doou ciel en terro;
Sept les sept joyos......

Noou, es les noou offros de sant Jause;
Huech les huech armetos .....

Dez, es les dez coumandaments de Diou,
Noou les noou offros....

Ounze, es les ounze rayouns de la luno,
Dez les dez coumandaments....

Douze, es les douze rayouns doou soureou,
Ounze les ounze rayouns de la luno,
Dez, es les dez....

Treze, es les treze millo viergis,
Douze, les douze rayouns doou soureou,
Ounze, les ounze rayouns de la luno,
Dez, les dez coumandaments de Diou,
Noou, les noou offros de sant Jause,
Huech, les huech armetos descendudos doou ciel en terro,
Sept, les sept joyos de la mero de Diou,
Siei, les siei lampis que velhoun dins Jerusalem,
Cinq, les cinq plagos de Jesus-Christ,
Quatre, les quatre evangelistos de Diou,
Tres, es la patrio,
Dous, les tauros de Mose,
Un fai lou pichat fiou de la viergi Mario
Que benid' sie la ben lausado![5])

Adecă:

1=«fiĭul Marieĭ»;	7=bucuriele Maĭceĭ Domnuluĭ;
2=tablele luĭ Moĭse;	8=«fericirile»;
3=patriarchiĭ;	9=darurile sântuluĭ Iosif;
4=evangelistiĭ;	10=poruncele luĭ D-ḑeŭ;
5=rânele luĭ Crist;	11=raḑele luneĭ;
6=lâmpele ce ard în Ierusalim;	12=raḑele sóreluĭ;

13=treĭ-spre-ḑecĭ miĭ de fecĭóre.

La cifra 9, d. Arbaud aduce variantul:

Noou es, les noou freros de Sant Jause...,

ceĭa-ce nu ne luminéză cătuşĭ de puţin, ceĭ «noă fraţĭ» ale

5) Arbaud, op. cit. t. 2, p. 42—6.

sântuluĭ Iosif fiind o particularitate biografică tot atât de obscură ca şi cele ‹noă darurĭ› ale luĭ.

La cifra 8, noĭ am tradus pe ghicite ‹armetos› prin ‹fericirĭ›, avênd în vedere maĭ cu sémă, că şi d. Arbaud observă aci într'o notă: ‹peut-être les huit *béatitudes*›.

Acest variant provençal, pe care'l vom formula prin AP¹, se recitéză întocmaĭ ca variantul român AR: la fie-care strófă se repetă de jos în sus tóte strófele precedinţĭ, formânduse astfel curiosul treunghĭu aritmetic, semnalat maĭ sus în §-ful 5.

§ 9. Dd. Montel şi Lambert aŭ publicat un alt variant provençal, fie AP², care diferă întru cât-va de AP¹ în caracterisarea cifrelor, şi anume:

1. Un, lou bon Dieu.
2. Dous, lous Testamens,
   Un, lou bon Dieu.
3. Tres, la Trinitat,
   Dous, lous Testamens,
   Un . . . .
4. Quatre, lous Evangelistas,
   Tres, la Trinitat,
   Dous . . . .
5. Cinq, las plagas de nostre Segne,
   Quatre, lous Evangelistas,
   Tres . . . .
6. Sieis, lous luns dou Temple,
   Cinq, las plagas de Nostre Segne,
   Quatre . . . . . .
7. Sept, las joias de Nostra-Dama,
   Sieis, lous luns dou Temple,
   Cinq. . . . .
8. Ioch, las Beatitudas,
   Sept . . . .
9. Nòus, lous Anges,
   Ioch . . . .
10. Dech, lous Coumandamens,
    Nòus . . . .
11. Ounze, las Estelas,
    Dech . . . .
12. Douge, lous Apôtres,
    Ounze, las Estelas,
    Dech, lous Coumandamens,
    Nòus, lous Anges,
    Ioch, las Beatitudas etc.⁶)

Aci sînt numaĭ 12 cifre, dintre carĭ 4, 5, 6, 7, 8 şi 10 coincidă cu AP¹.

Cifrele divergintĭ sînt:

6) Montel et Lambert, *Chants populaires du Languedoc*, în *Revue des langues romanes*, 2-e série, t. 3 (1877), p. 78—9.

1=„fiĭul Marieĭ„ (AP[1]) — Dumnedeŭ (AP[2]);
2=tablele luĭ Moïse — Testamenturile;
3=patriarchiĭ — Treimea;
9=frațiĭ luĭ Iosif — îngeriĭ;
11=radele luneĭ — stelele;
12=radele sóreluĭ — apostoliĭ;
13=13 miĭ de fecĭóre — O.

Dd. Lambert și Montel constată, că copiiĭ învață pe din ară acéstă enumerațiune, ca un fel de prescurtare a cateismuluĭ.

§ 10. Un al treilea variant provențal—AP[3]—este cel calan, publicat de d. F. Pelay Briz sub titlul: „Los dotze ombres„:

na n'es una
a sols una
que va parí à Batlem
Verge pura.
vos las diré
s dotze paraulas que Cristo
digué.

uas son duas
s taulas de Moisés.
na n'es una
na sols una
que va parí etc.
o vos las diré
las dotze paraulas que Cristo
digué.

Tres ne son tres
la Santissima Trinitat es.
Duas son duas etc.

Quatre son quatre
los quatre Evangelistas.
Tres son tres etc.

Cinch ne son cinch
las cinch llagas de Cristo.
Quatre son quatre etc.[7])

Și așa maĭ departe pînă la 12 inclusiv, unindu-se cu AP[1] umaĭ prin cifra 2, cu AP[2] prin cifrele 3, 9 și 12, cu AP[1] i AP[2] prin 4, 5 și 10, ĭar diferind de ambele prin:

1=Sânta Fecĭóră;
6=„las horas de la creu„=órele pe cruce?
7=bucuriele sântuluĭ Iosif;

7) Briz, *Cansons de la terra*, Barcelona, 1871, t. 3, p. 5—8.

8=inimele drepte;
11=11 miĭ fecióre:

dintre carĭ înse 7 nu este decât un compromis între 7 și 9 din AP[1], ĭar 11 o modificare a luĭ 13 tot de acolo.

De tot original este refrenul: «Vĕ voĭu spune cele doă-spre-ḍecĭ cuvinte ḍise de Crist», atribuind astfel Povestea Numerelor tocmaĭ Mântuitoruluĭ.

Este nu maĭ puțin interesantă particularitatea, pe care ne-o împărtășesce d. Briz despre modul de a recita acest quasi-cântec. După ce se termină ultima strófă cu cifra 12, enumerațiunea întrégă se repetă apoĭ în ordinea inversă, formând adecă următorĭul pătrat în locul treunghĭuluĭ din §-ful 5:

12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2
3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
					12					

O asemenea recitațiune durézǎ, negreșit, césurĭ întregĭ, procurând Catalanilor o petrecere, pe care o póte aprecia numaĭ dóră un pasionat matematic.

§ 11. Cea maĭ ingeniósă parodiă populară provențală a Povesteĭ Numerelor, este următorul cântec, întitulat «Luna luĭ Maiŭ»:

1. Le prumié del més de mai, Qu'embouiarei à mai mio? U n o perdic que bolo, que bolo, Uno perdic que bolo.	La întâiŭ Maĭu Ce să trimit eŭ drăguțeĭ? U n a pătîrniche ce sbóră, sbóră, Una pătîrniche ce sbóră!

2. Le segoun del més de mai,	La doă Maĭu
Qu'embouiarei à mai mio?	Ce să trimit eŭ drăguţeĭ?
Dos tourtourèlos,	Doă turturele,
Uno perdic que bolo...	Una pătîrniche ce sbóră...!
3. Le tres del més de mai,	La treĭ Maĭu
Qu'embouiarei à mai mio?	Ce să trimit eŭ drăguţeĭ?
Tres pijouns blancs,	Treĭ porumbeĭ albĭ,
Dos tourtourèlos,	Doă turturele,
Uno perdic que bolo...	Una pătîrniche ce sbóră etc.

Aşa urméză tot înainte, repetându-se mereŭ cifrele precedinţĭ de jos în sus, pînă la 15 Maĭu, când darnicul amant trimite drăguţeĭ sale—„cincĭ-spre-ḑecĭ buţĭ cu vin„![8])

Vom formula acéstă imitaţiune prin $A/_{\iota}P$.

D. Montel ne maĭ dâ, ca o altă parodiă a aceluĭaşĭ cântec, un joc copilăresc, „une sorte de cheval fondu„, unde unul din jucătorĭ spune cifra, ĭar alţiĭ trebuĭ ĭute să-ĭ găséscă o rimă, de exemplu:

Un?—lou lum;
Dous?—d'amellous;
Tres?—lou bres etc.[9])

In acest joc, care merge pînă la 12, dar probabilmente n'are a face cu Povestea Numerelor, cifrele precedinţĭ nu se maĭ repetă tóte în ordinea inversă, despărênd cu desăvîrşire trăsura didactică cea maĭ caracteristică a tipuluĭ A, dusă pînă la non-plus-ultra în variantul AP^3.

§ 12. Tot ca provenţale de origine, trebuesc considerate:

β) Varianturile francese,

dintre carĭ cel maĭ depărtat geograficesce, dar diferind în fond pré-puţin de AP^2, este variantul AF^1, conservat în Canada:

8) Montel et Lambert, op. cit. p. 85—6.
9) Montel, *Contes populaires*, in *Revue des langues romanes*, 1-e série, t. 3 (1872), p. 211.

[—Dis-moi pourquoi u n ?]
— Il n'ya qu'un seul Dieu.

— Dis-moi pourquoi d e u x?
— Il y a deux Testaments,
Il n'ya qu'un seul Dieu.

— Dis-moi pourquoi t r o i s?
— Il ya trois grands patriarches,
Il y a deux Testaments,
Il n'ya qu'un seul Dieu.

— Dis-moi pourquoi q u a t r' ?
— Il y a quatre évangélistes.
Il ya trois grands patriarches etc.

Apoĭ urmézĭ:

5=«cinq livr's de Moïse»;
6=«six urn's de vin rempli's à Cana en Galilée»;
7=«sept sacrements»;
8=«huit béatitudes»;
9=«neuf choeurs des anges»;
10=«dix commandements»;
11=«onz' cents mill' vierges»;
12=«douze apôtres».[1])

Prin cifrele 4 şi 10 AF[1] coincidĭ cu AP[1], AP[2] şi AP[3] tot-o-datĭ; prin 8 cu AP[1] şi AP[2]; prin 9 şi 12 cu AP[2] şi AP[3]; prin 1 şi 2 cu AP[2]; prin 3 cu AP[1]; prin 11 cu AP[3].

Puncturile de divergință de căte-trele varianturile provențale sînt:

5=Pentateucul;
6=cófe de vin dela Cana;
7=Sacramentele.

D. Gagnon însoțesce acest variant canadian de următórea importantĭ notițĭ:

«Je connais depuis bien longtemps cette ancienne ronde «que l'on pourrait parfaitement appeler une *ronde religieuse*. «L'exécution en est très-simple. Les danseurs se comptent

‹d'abord à haute voix, de façon que chacun d'eux se trouve ‹désigné par un nombre pair ou impair. Le chant commence ‹ensuite et la chaîne se met à tourner. On tourne ainsi con‹stamment, tantôt à droite, tantôt à gauche; mais quand les ‹chanteurs en sont au sixième couplet, et chaque fois que ‹ce sixième couplet se répète, tout le monde s'arrête, et, ‹pendant que l'on chante: *Six urnes de vin remplies*, les ‹danseurs désignés par un nombre pair se tournent, d'abord ‹à droite, puis à gauche, et font à leurs voisins de profonds ‹saluts. Ceux que designe un nombre impair font la même ‹cérémonie en sens inverse: le tout avec la gravité d'une ‹cérémonie religieuse. Puis, lorsque l'on chante: *A Cana en* ‹*Galilée*, les danseurs recommencent.› [10])

Iată dară Povestea Numerelor prefăcêndu-se într'un danţ!

§ 13. Dela acel respect religios, pe care'l constată maĭ sus d. Gagnon, Francesuluĭ nu ĭ-a fost greŭ de a sări la glumă.

Parodiele francese ale cânteculuĭ ce ne preocupă sînt de o varietate extremă, dar nu sînt sigure: asemĕnarea lor cu Povestea Numerelor după tipul A ar puté să fie fictivă.

Iată una în dialectul de lîngă Metz:

1-2. Ing et dousse,	Unul şi doĭ,
Lès ôyes so boussent;	Gâscele se împing;
3-4. Treûhh et quouètte,	Treĭ şi patru,
Lès ôyes so bèttent;	Gâscele se bat;
5-6. Cinq et hhihh,	Cincĭ şi şése,
Lès ôyes so bihhent...	Gâscele se légănă, etc. [11])

Acéstă parodiă — fie $A/_1F$ — merge aşa pînă la 12, dar cifrele nu se repetă, după cum nu se repetă nicĭ în cele doă următóre.

Parodia $A/_2F$, din departamentul Yonne, este tot pe atăt de trivială, pe căt de nesărată este cea precedinte.

10) Gagnon, op. cit. p. 298—304; cfr. ib. p. 369-71.
11) *La Mélusine*, 1877, p. 171.

Iat'o:

1-3. Un, deux, trois,
La culotte en bas;
4 6. Quatre, cinq, six,
Levez la chemise;
7-9. Sept, huit, neuf,
Tapez sur le boeuf;
10-12. Dix, onze, douze,
J'ai les fesses toutes rouges.[12])

Dacă nu maĭ ingeniósă, cel puţin maĭ practică, este parodia $A/_8F$, din departamentul Jura. Lucrătoriĭ dela drumul de fer, când bat pariĭ în pămînt, însoţesc loviturele în tact de următorul cântec:

1. En voilà une,
La jolie une;
Une s'en va,
Ça ira;
Deux s'en vient,
Ça va bien!

2. En voilà deux,
La jolie deux;
Deux s'en va,
Ça ira;
Trois s'en vient,
Ça va bien!

3. En voilà trois,
La jolie trois, etc.[13])

Tóte astea, maĭ repetâm încă o dată, ar puté să fie de tot străine tipuluĭ A, şi chĭar Povestiĭ Numerelor în genere. O parodiă bine asigurată, necontestabilă, nu este decât variantul provenţal $A/_1P$.

§ 14. Părăsind pe un moment Franţa, unde ne vom întórce maĭ la vale, să trecem acum peste Pireneĭ la:

γ) Varianturĭ portugese,

carĭ, deşi fórte originale, ni se par totuşĭ a fi străbătut în Portugalia anume din Provenţa.

12) Ibid. p. 78.
13) Ib. p. 218.

Se scie că 'n evul-mediŭ, anume între secoliĭ XI-XIII, literatura provențală, cultă și poporană, cea religiósă ca și cea profană, a exercitat o influință simțită asupra mișcăriĭ intelectuale portugese.[14])

Orĭ-cum ar fi, Povestea Numerelor a reușit a se localisa în Portugalia atăt de bine, încăt a căpĕtat acolo un aer *sui generis*, o individualitate propriă în comparațiune cu exemplarele provențale, și chĭar cu cele-l'alte exemplare europene. Ce-va maĭ mult; varianturile portugese, după cum ne vom încredința îndată, nu pot proveni din cele provențale cunoscute, ci ne fac a bănui un variant retăcit, un variant mixt, în care se contopĭa tipul A cu tipul B, pe când actualmente noĭ n'am găsit în Provența nicĭ o urmă de tipul B, atăt de respăndit la Românĭ.

§ 15. D. Coelho cunósce treĭ saŭ patru varianturĭ portugese.

Variantul ABP[1] a perdut forma dialogică, devenind curat narativ:

1. U m e' nosso Senhor Jesu Christo.

2. D u a s sao as duas tabuas de Moysés,
   Um e' nosso Senhor Jesu Christo.

3. T r e s sao as tres pessoas da Santissima Trindade,
   Duas sao as duas etc.[15])

După 1=Crist, 2=tablele luĭ Moĭse și 3=Trinitatea, merge așa pînă la 12:

4=evangelistiĭ;
5=ranele luĭ Crist;
6=luminărĭ sănțite;
7=Sacramentele;
8=corurĭ de îngerĭ;
9=templurĭ;
10=porunce;
11=11 miĭ fecĭóre;

12=apostoliĭ.

14) Braga, *Historia da litteratura portugueza*, Porto, 1876, p. 32-42.
15) Coelho, *Romances sacros*, în *Romania*, t. 3 (1874), p. 272.

Acest variant, ca şi cele-l'alte portugese, servă drept descântec, maĭ ales contra draculuĭ. La finea luĭ se adauge următórea strofă:

Sete raios leva o sol!	Şépte raḑe are sórele;
Sete raios leva a lua!	Şépte raḑe are luna;
Arrebenta para ahi nabo,	Pieĭ de aci, drace,
Que esta alma nαo é tua!	Căcĭ acest suflet nu e al teŭ!

o strofă care se pare a fi luată dintr'un alt variant, căcĭ «7=Sacramentele» nu se împacă cu «7=raḑele sóreluĭ».

Prin acest final, orĭ de unde ar veni el, ĭată-ne strămutaţĭ pe neaşteptate în elementul anti-demoniac al tipuluĭ B, element despărut cu desăvîrşire din varianturile provenţale cunoscute şi din cele francese.

§ 16. Variantul ABP² se bucură în Portugalia de o veche celebritate juridică.

El se află înregistrat în următorul mod în procesul Anneĭ Martins, pe care inquisiţiunea din Lisabona a condamnat'o în secolul XVII a fi arsă de viuă, ca vrăjitóre şi fermecătóre:

—Custodio queres ser solto?
—Elle respondia:
Em graça de Deus quero.

1. —Dize-me um que, é só Deus, amen;
2. Dize-me deus, que sαo as tabuinhas de Moysés;
3. Dize-me tres; as tres sαo os tres patriarchos de Jacob;
4. Dize-me quatro, que sαo os quatro Evangelistas Lucas Marcus e Matheus;
5. Dize-me cinco, que sαo as cinco chagas de N. S. I. Christo;
6. Dize-me seis, que sαo os seis cirios bentos,
Que a virgem accendeu
Quando seu bento filho nasceu;
7. Dize-me sete, sαo os sete goivos que goivaram a Virgem Maria;
8. Dize-me oito, que sαo os oito corpos dos Santos ou os oito corpos christαos que estαo em Massarelos;

9. Dize-me nove, que sαo os nove anjos;
10. Dize-me dez, que sαo dez mandamentos;
11. Dize-me onze, que sᾶo os onze mil virgens;
12. Dize-me doze, que sαo os doze Apostolos;
13. Dize-me treze, que sαo
As treze varinhas do sol
Que arrebentam ao diabo
Do pequeno até ao maior.

Acest variant, care merge pînă la 13, conservă, cel puţin în parte, forma dialogului, ḑiferind tot-o-dată de variantul cel narativ ABP[1] prin cifrele:

3=Trinitatea (ABP[1])	—	Patriarchiĭ (ABP[2]);
7=Sacramentele	—	bucuriele Maĭceĭ Domnuluĭ;
8=corurĭ de îngerĭ	—	móşte de sfinţĭ;
9=templurĭ	—	îngerĭ;

afară de 13=raḑele sóreluĭ «carĭ alungă pe toţĭ draciĭ dela mic pînă la mare.»

Trebuĭ să maĭ adaugâm, că unul dintre ceĭ doĭ vorbitorĭ este aci specificat: *Custodio*, adecă «îngerul păzitor», pe când în ABP[1] acest personagĭu se menţionéză numaĭ în titlu: «Oraçαo de S. Custodio», dar nu în text.

Anna Martins—ḑice dosarul procesuluĭ—repeta de treĭ orĭ acest descântec, cu care, «sempre com bom successo», scotea pe dracĭ din bĭeţiĭ păcătoşĭ;[16]) nu ni se spune însă, dacă se repetaŭ la fie-care strofă tóte cifrele precedinţĭ, ca în generalitatea tipuluĭ A.

Nu este fără interes, că la cifra 4 se menţionéză numaĭ t r e ĭ evangeliştĭ, ca şi când n'ar fi fost sigur numele celuĭ de al patrulea. Asupra acestuĭ punct, indiferinte în aparinţă, noĭ vom maĭ reveni maĭ jos.

§ 17. Cel maĭ important variant portuges este ABP[3].

16) Coelho, op. cit. p. 274.

Aci conversaţiunea se petrece pe faţă între «Îngerul păzitor» şi «diavolul».

Fie-care strofă se începe prin:

D.—Custodio, amigo meu.	— Păzitorule, amicul meŭ.
C.—Custodio sim, amigo não.	— Păzitor sînt, amic nu.
D.—Dize-me as santas palavras,	— Ḑi-mĭ cuvintele cele sfinte,
Dize-m'as ditas e retornadas....	Ḑi-mĭ vorbele şi respunsurile....

apoĭ urméză:

— Eu te digo duas etc.,

repetându-se la fie-care cifră tóte cifrele precedinţĭ.

Prima strofă, care cuprindea caracterisarea luĭ 1, lipsesce:

Cele-l'alte cifre sînt:

2=tablele luĭ Moĭse;	6=luminările sănţite;
3=Trinitatea;	7=Sacramentele;
4=evangeliştiĭ;	8=fericirile;
5=ranele luĭ Crist;	9=lunele de sarcină ale S. Fecĭóre;

10=poruncele;
11=11 miĭ fecĭóre.

Cifra 12, care încheiă şirul, este caracterisată într'un mod cam analog cu finalul variantuluĭ ABP[1]:

—Eu te digo doze;	—Eŭ îţĭ ḑic doă-spre-ḑecĭ;
Doze raios tem o sol,	Doă-spre-ḑecĭ raḑe are sórele,
Doze raios tem a lua;	Doă-spre-ḑecĭ raḑe are luna;
Rebenta d'ahi, diabo,	Pieĭ de aci, drace,
Que esta alma não é tua.	Căcĭ acest suflet nu e al teŭ!

D. Coelho, constatând că descântecul de maĭ sus este fórte respăndit în Portugalia şi că 'n unele sub-varianturĭ «îngerul păzitor» e înlocuit prin «Sântul Ciprian», adaugă:

«Poporul asigură, că în acest dialog dracul se'ncércă a răpi «sufletul adversaruluĭ seŭ, fie Custodio, fie Ciprian, şi că 'n

„adevĕr, dacă sântul ar greşi într'un singur respuns, „ar fi perdut.„

Eĭ bine, tocmaĭ acéstă sbucĭumare a demonuluĭ contra sufletuluĭ, şi tocmaĭ acéstă consecinţă pentru suflet la cas de nedeslegarea enigmelor, elemente cu totul străine tipuluĭ A, sînt trăsurele cele maĭ caracteristice ale tipuluĭ B, după cum am vedut'o în BR[1], BR[2], BRS, şi vom maĭ vedé maĭ jos. Variauturile portugese formézā dară pe deplin un dibacĭu compromis între tipurile A şi B, adecă un al treilea tip AB. O asemenea amalgamă însă ar fi imposibilă, dacă Portugesiĭ, saŭ cel puţin Provenţaliĭ, n'ar fi cunoscut tipul B alăturĭ cu tipul A.

§ 18. Tot din Provenţa, probabilmente însă prin intermediul frances, derivă:

δ) Variauturile celtice,

dintre carĭ unul a făcut atâta sgomot în lumea sciinţifică, a stîrnit atâtea certe, bănuelĭ, lovirĭ şi apĕrărĭ, încât posedă astădĭ o literatură întrégă, compusă din cărţĭ, broşure şi articolĭ de prin diare, tóte însă străine metódeĭ comparative pe o scară întinsă, ceĭa-ce le-a împedecat de a reversa o radă de lumină asupra cestiuniĭ.

§ 19. Vicontele Hersart de la Villemarqué, în capul colecţiuniĭ sale de „Cânturĭ poporane ale Bretanieĭ„, încoronată de Academia Francesă şi pe care noĭ o cunóscem în a şesea ediţiune, a pus—între „cânturĭ mitologice„—o lungă bucată intitulată *Ar rannou*: „Les séries ou le druide et l'enfant„.

Bucata se începe prin:

Ann drouiz.

—Daik, mab gwenn Drouiz; ore;
Daik, petra fel d'id-de?
Petra ganinn-me d'id-de.

Ar bugel.

—Kan d'in euz a eur rann,
Ken a oufenn breman . . . ,

Druidul întrébă mereŭ pe copil: ce vreĭ să-ţĭ cânt? Copilul cere succesivamente „şirul numĕruluĭ": unul căte unul dela 1 pînă la 12. Druidul caracterisă fie-care cifră pe rînd, repetând în acelaşĭ timp de jos în sus pe tóte cele precedinţĭ, întocmaĭ după cum am vedut în generalitatea tipuluĭ A.

Cele maĭ multe cifre nu sînt caracterisate printr'o singură equivalenţă, ci printr'o aglomeraţiune.

Aşa:

1=mórtea „nevoĭa unică, tatăl dureriĭ";

2=doĭ boĭ înhămaţĭ la o scóĭcă şi murind de obosélă;

3=treĭ părţĭ ale lumiĭ,—treĭ începuturĭ şi treĭ sfîrşiturĭ „pentru om ca şi pentru ştejar", — treĭ crăimĭ ale luĭ Merlin „pline de fructe de aur, de florĭ strălucite, de copilaşĭ rîdetorĭ";

4=patru cuţĭ ale luĭ Merlin „pentru a ascuţi săbiele vitejilor";

5=cincĭ zóne pămîntescĭ, — cincĭ vécurĭ, — cincĭ stâncĭ „peste sóra nóstră";

6=şése copilaşĭ de céră „înviuaţĭ prin puterea luneĭ", — şése ĭerburĭ de léc „într'un mic cazan, unde piticul amestecă beutura, ţinênd degetul cel mic în gură";

7=şépte sorĭ şi şépte lune, — şépte planete „împreună cu Găina", — şépte elemente „cu făina aeruluĭ";

8=opt vînturĭ, — opt focurĭ „cu Marele Foc, aprins în luna luĭ maĭu pe muntele resboĭuluĭ", — opt vacĭ albe „ale Dómneĭ" păscênd érbă „pe insula cea adîncă";

9=noue mănuţe albe „pe mésa arieĭ lîngă turnul Lezarmeur", —noue mume plăngênd, — noue vestale „danţând cu florĭ în cosiţe şi cu rochiĭ de lână albă, împregĭurul fântîneĭ, la lumina luneĭ pline", — scrófa cu ceĭ noue purceĭ la uşa coteţuluĭ, ţipând „mic! mic! mic! ĭute la mâr! bătrînul gligan va să vĕ înveţe!"

10=dece corăbiĭ duşmane venind dela Nantes, „vaĭ voue! vaĭ voue! ómenĭ dela Vannes!"

11=un-spre-decĭ preuţĭ înarmaţĭ „fugênd dela Vannes cu

săbiĭ sfărămate, cu haĭne săngerate, cu beţe de corn, din 300 ce eraŭ„;

12=doă-spre-ḑecĭ lune şi doă-spre-ḑecĭ semne ale zodiaculuĭ, —doă-spre-ḑecĭ semne la resboĭu„ etc.[17])

D. de la Villemarqué începe prin a da următórea noţiune generală despre acéstă curiósă bucată:

„La pièce qui ouvre ce recueil est une des plus singulières „et peut-être la plus ancienne de la poésie bretonne. C'est un „dialogue pédagogique entre un Druide et un enfant. Il con„tient une sorte de récapitulation, en douze questions et douze „réponses, des doctrines druidiques sur le destin, la cosmogo„nie, la géographie, la chronologie, l'astronomie, la magie, la „médecine, la métempsycose...„

Unde va fi găsit tóte acestea în cântul de maĭ sus, d. de la Villemarqué nĭ-o lîmuresce fórte ingenios pe cincĭ pagine îndesate de note, carĭ ne'nvaţă, de exemplu, că „scrófa cu ceĭ noue purceĭ„ este un simbol mitologic al Celţilor, represintat pe o medaliă în Montfaucon, menţionat în legende şi 'n cronice locale, şi aşa maĭ încolo.

§ 20. Mulţĭ aŭ primit fără control descoperirea d-luĭ de la Villemarqué.

Unul din eruditiĭ francesĭ ceĭ maĭ distinşĭ, competinte maĭ cu sémă în studiele celtice, reposatul Roget de Belloguet, o luase de tot la serios, ḑicênd că: „elle nous révèle peut-être „la méthode particulière que les Druides, qui repoussaient tout „enseignement écrit, employaient avec les enfants.„[18])

Dar furtuna n'a zăbăvit a isbucni.

Dd. Le Men, d'Arbois de Jubainville, Luzel şi alţiĭ aŭ atacat succesivamente, în întreg saŭ în parte, colecţiunea d-luĭ de la Villemarqué.[19])

17) Villemarqué, op. cit. p. 1 şi urm.

18) Belloguet, *Ethnogénie gauloise*, t. 3, *Le génie gaulois*, Paris, 1868, p. 360—62.

19) Cfr. maĭ cu sémă Luzel, *De l'autenticité des chants du Barzaz-Breiz*, St. Brieuc, 1872.

Intre cele-l'alte, s'aŭ găsit în Bretania, în vr'o 50 de variantur̆ care de care maĭ ciudate, o galimatiă în limba celtică, întitulată *Gousperou ar Ranet* «Vesperele bróscelor».

Iată un specimen în traducere francesă:

«1=Demi-soleil à Marie: passe le soleil à Marie.

«2=Deux propriétaires qui parient: passe au large, tu feras bien.

«3=Trois bagues d'argent pour jouer. Passant, dis-moi, où sont «les trois fils du logis?

«4=Quatre vaches d'un noir de mûre, traversant des terres, des «terres...

«5=Cinq canards chantant *l'Exaudi.*

«6=Six frères, sept soeurs.

«7=Sept soleils, sept lunes.

«8=Huit petits batteurs sur l'aire: battant des pois, battant des «pampres; ils battent sur l'aire en se tenant par la main.

«9=Neuf prêtres armés revenant de Nantes, avec leurs épées bri«sées, leurs chemises sanglantes: le plus rude gars qui lève la tête «tremble en les voyant.

«10=Dix chariots tout neufs, qui ne cessent de gémir, en grand «danger de périr.

«11=Grognant et regrognant, onze truies toutes semblables allant «à l'accouplement.

«12=Douze épées amies démolissent le bout du pignon menu comme «son.»

D. de la Villemarqué nu ascundea nicĭ de cum, ba încă a spus'o — póte—el cel de'ntâiŭ, că o asemenea galimatiă există la Bretonĭ; criticiĭ seĭ însă aŭ pretins că numaĭ ea există în realitate, ĭar «cântul mitologic» nu este decât o născocire, o falsificare, o contra-facere artistică a aceleĭ galimatie.

Unul din eĭ, d. Lejean, ḑice:

«On peut se demander comment on a pu tirer de cette folie «en douze couplets le chant réellement beau des *Séries.* Rien «de plus simple: on a conservé la charpente, le rythme. «quelques vers du texte; sur le reste, on a plaqué des vers «nouveaux dont l'ensemble forme un résumé complet de la «mythologie celtique.» [20]

20) Lejean, *La poésie populaire en Bretagne*, în *Revue celtique*, t. 2 (1873), p. 61.

In mersul firesc al lucrurilor, parodia se nasce din serios, nu vice-versa. Niměnuĭ n'a venit în minte de a susţine, bună óră, că Povestea Numerelor la Provenţalĭ s'a născut din parodia provenţală $A/_1P$, aprópe tot atăt de absurdă ca şi parodia celtică de maĭ sus.

Explicaţiunile cele druidice ale d-luĭ de la Villemarqué pot fi false, fără ca totuşĭ să fie fals însuşĭ cântul, cel puţin fără a fi fals în totalitatea luĭ.

Criticiĭ nu şĭ-aŭ dat cea maĭ mică ostenélă de a studia cestiunea într'un mod comparativ pe o scară vastă.

Ne vom mărgini d'o cam dată de a atrage atenţiunea asupra unuĭ singur punct.

D. Villemarqué n'a cunoscut şi n'a putut să cunóscă variantul transilvan BRS.

Cum de se întîmplă dară, că «ceĭ 9 purceĭ» din variantul celtic se regăsesc tocmaĭ în Ardél; şi-ĭ vom maĭ revedé maĭ la vale în §-ful 28, deşi împuţinaţĭ la numěr, într'un variant slavic tot al tipuluĭ B?

Noĭ credem, că varianturile celtice, fie cele seriόse, fie cele burlesce, provin tóte din amestecul tipuluĭ A cu tipul B; un amestec însă de o altă natură, negreşit, decăt acela al varianturilor portugese.

Vom formula dară cântul cel pretins druidic al d-luĭ Villemarqué prin ABG, ĭar parodia prin $AB/_1G$.

Insă Celţiĭ din Bretania maĭ posedă şi tipul curat A, cel puţin într'un:

ε) Variant latin.

§ 21. D. Villemarqué cunósce acest variant —AGL— în doă exemplare aprópe identice: cel întâĭu, publicat de preutul Tanguy Guéguen la 1650; cel-l'alt, comunicat de abbatele Henry.

Ĭată începutul după ambele:

Guégen: | *Henry*:

—Dic mihi quid unus?

—Unus est Deus Qui regnat in coelis.	—Unus est Christus Qui regnat Deus.

—Dic mihi quid duo?
—Duo sunt Testamenta,
Unus est Deus, etc.

Apoĭ respunsurile comune ambelor:

3=Patriarchiĭ;	8=fericirile;
4=Evangeliştiĭ;	9=corurĭ de îngerĭ;
5=Pentateucul;	10=poruncele;
6=urnele în Cana Galileeĭ;	11=stelele luĭ Iosif.

Puncturile în divergință:
7=Sacramentele — luminările;
12=apostoliĭ — articoliĭ credințeĭ.[21])

Este de observat coincidința acestuĭ variant cu cel frances din Canada sub raportul luĭ 5=‹Pentateucul› şi 7=‹urnele în Cana Galileeĭ›; doă ecuivalințe, pe carĭ nu le găsim de loc în varianturile provențale.

η) Varianturĭ italiane.

§ 22. Din Italia noĭ nu cunóscem nicĭ un representante direct, saŭ cel puțin sigur, al vre-unuĭa din cele treĭ tipurĭ A, B şi AB.

Se află însă o mulțime de cântece poporane enumerative, fórte asemenate cu presupusele parodie provențale şi francese ale tipuluĭ A, carĭ totuşĭ, ca şi acelea maĭ tóte, ar puté să fie în realitate fără nicĭ o înrudire genetică cu Povestea Numerelor.

La Neapole, bună óră, se aude:

Uno, doje e tre! Lu papa nun è re, Lu re nun è papa,	Una, doă, treĭ! Papa nu e rege, Regele nu e papă,

21) De la Villemarqué, op. cit. p. 16-17.

La vespa nun è ape,
L'ape nun è vespa etc.

Vespea nu e albină,
Albina nu e vespe etc.,

şi aşa înainte pînă la infinit,[22]) ca şi când s'ar apuca cine-va a cânta: 1 nu e 2, 2 nu e 3, 3 nu e 4, 4 nu e 5 etc.

Nu ne este cunoscut, de asemenea, nicĭ un variant spaniol.

Înainte de a trece la cele germane şi slavice, să nu uĭtâm un variant imitat dela Germanĭ, saŭ maĭ curând dela Slavĭ, într'o limbă orientală, dar rětăcită în Europa, astfel că nu scim cum să-ĭ găsim vre-un loc maĭ potrivit în studiul de faţă, şi anume :

ϑ) Variantul evreesc.

§ 23. In acest variant —AE— fie-care strófă se începe prin: '—Cine scie ce este [cifra cutare]?, ; urméză respunsul : '—Eŭ sciŭ ce este [cifra cutare]..., ; apoĭ se repetă mereŭ ca şi'n cele-l'alte varianturĭ ale tipuluĭ A, tóte cifrele precedinţĭ. Iată începutul:

1. אחד מי יודע. אחד אני יודע. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:
2. שנים מי יודע שנים אני יודע. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:
3. שלשה מי יודע. שלשה אני יודע. שלשה אבות. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:
4. ארבע מי יודע. ארבע אני יודע. ארבע אמהות. שלשה אבות...

Peste tot sînt 13 cifre:

1=Dumneḑeŭ;
2=tablele luĭ Moĭse:
3=patriarchiĭ;
4=nevestele patriarchilor (Sara, Rachela, Rebecca şi Lia);
5=Pentateucul;
6=cărţile Mischneĭ;
7=ḑilele sĕptĕmâneĭ;
8=ḑilele înainte de circumcisiune;
9=lunele de sarcină la femeiă;
10=poruncele;
11=stelele luĭ Iosif;
12=triburile ovreescĭ;
13=atributele luĭ Dumneḑeŭ.

22) Casetti e Imbriani, *Canti popolari delle provincie meridionali*, Torino, 1872, p. 189-194 şi 445, unde sînt grupate maĭ multe paralelurĭ. — Cfr. Gianandrea *Canti popolari Marchigiani*, Torino, 1875, p. 259-603.

D. Darmestetter a constatat, că Evreiĭ posedă acest cântec, care se recită împreună cu altele în primele doă ḑile ale Pascelor, numaĭ de pe la finea secoluluĭ XVI şi numaĭ în Germania şi'n ţerile slavice, nicăirĭ în Occidinte.[23])

In acest mod, fără a ne opri asupră'ĭ, putem trece la:

ι) Varianturĭ germane.

§ 24. După o lungă despărţire, ĭată-ne ĭarăşĭ faţă'n faţă cu tipul B.

Intre basmurile din Schleswig-Holstein, adunate de Müllenhoff, este unul care se întitulézā: „Numerele dela unul pînă la şépte".

Un ţeran, sărăcit şi ajuns la desperare, ese la câmp, unde întâlnesce pe un om fórte mic la statură. Acesta îĭ propune că'l va îmbogăţi îndată, cu singura condiţiune că, după un timp óre-care, să-ĭ spună însemnarea numerelor dela 1 pînă la 7. La expirarea fataluluĭ termen, Crist îĭ vine în ajutor, înveţându-l maĭ de'nainte deslegarea cam pré-naivă a celor şépte enigme, şi anume:

Eins ist eine Schiebkarre:	1=o róbă cu o rótă;
Zwei eine Karjole;	2=o cariolă cu doă róte:
Drei ein Dreifuss;	3=tripod;
Vier ein Wagen;	4=căruţă;
Fünf die Finger an der Hand;	5=degete;
Sechs die Werkeltage in der Woche;	6=ḑile de lucru:
Sieben das Siebengestirn.	7=Pleĭade.[24])

Müllenhoff citéză numaĭ în trécăt un alt variant german — vom formula ambele prin BH[1] şi BH[2] — auḑit în partea nordică a Schleswiguluĭ. Acolo dracul este înlocuit printr'un bogat „om din munte". La cas de a nu ghici cele şépte numere, ţeranul va perde pe fiĭul seŭ cel maĭ mare.[25])

Acelaşĭ tip B ne întimpină în:

23) Darmestetter, in *Romania*, t. 1 (1872), p. 223.
24) Müllenhoff, *Sagen, Märchen und Lieder*, Kiel, 1845, p. 303-5.
25) Ibid. p. 306.

κ) Variantul neo-grec.

§ 25. Acest variant —BN— s'ar puté numi greco-albanes, căcĭ circulă pintre Greciĭ din Epir, de unde a trecut apoĭ pe insula Tinos.

Aşa cum il reproduce Hahn în doă exemplare, carĭ se completéză unul pe altul, el se deosebesce pré-puţin, aprópe prin nemic, cel puţin în întrigă, de variantul român BR[2] şi chĭar de variantul BRS, afară dóră că „găsitorul mazăriĭ„ se chĭamă aci *Penteklimas* în loc de *Măzărică*. In epizodul dela sfîrşit, care ne interesă maĭ în specie, figuréză la Grecĭ o babă care deslégă enigmele, ĭar nu un moşnég, ca în basmul românesc.

Iată acum şi caracterisarea cifrelor, carĭ merg pînă la 10, dar numaĭ în aparinţă, ca şi'n BR[1], căcĭ în fapt la cifra 10 nu se constată decăt victoria omuluĭ asupra draculuĭ:

1=Dumneḑeŭ;	6=şése stele în Pleĭade;
2=ceĭ drepţĭ (die Gerechten);	7=jocul celor şépte ḑîne;
3=tripod;	8=insectul octopod;
4=ţîţele vaceĭ;	9=lunele sarcineĭ la femeiă:
5=degete;	10=enigmele draculuĭ.[26])

λ) Varianturĭ slavice.

§ 26. Profesorul A. Wesselofsky dela Petersburg, atăt de competinte în tot ce se referă la literatura poporană în genere, a bine-voit a-mĭ împărtăşi intr'o epistolă, că toţĭ Slaviĭ cunosc cântece poporane analóge cu „Dic mihi quid unus„, adică după tipul A.

Iată propriele sale cuvinte:

„Il y en a en Bulgarie, chez les Russes, les Polonais et les Tchèkes. „Ils commencent ordinairement par la question typique: Dis-moi; „les questions et réponses varient de 7 à 9 et 12. Je vous donne „les réponses avec les variantes:

26) Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, Leipzig. 1864. t. 2, p. 210-11 cfr. ibid. t. 1, p. 148-51.

"1=le fils de Marie—Dieu;
"2=deux tables de Moïse;
"3=la Trinité—les trois patriarches;
"4=les quatre évangélistes;
"5=les cinq coupoles de l'église — les cinq plaies du Sauveur — les cinq vierges folles et les cinq vierges sages de l'Evangile.
"6=les six ailes des chérubins—les six vases à la noce de Cana;
"7=les sept Conciles—les sept hiérarchies des anges—les sept Sacrements;
"8=les huit cercles du soleil (les 8 cieux?)—les huit chants de l'Eglise;
"9=les neuf joies de l'année—les neuf hiérarchies des anges;
"10=les Dix Commandements—les dix lépreux de l'Evangile—les "dix (?) Sacrements;
"11=les onze apôtres (sans Judas?) — les onze patriarches — les onze étoiles mineures=les frères de Joseph;
"12=les douze mois—les douze apôtres.»

Acéstă interesantă notiță ne scutesce de a ne maĭ întinde asupra tipuluĭ A la Slavĭ, mulțumindu-ne a formula tóte varianturile slavice prin AS*.

Vom maĭ adăuga însă, că la Ruşĭ acest tip pórtă caracteristicul nume de «cântec evangelic»: евангелистая пѣснь; şi că variantul, pe care'l cunóscem noĭ înşi-ne, se începe acolo aprópe întocmaĭ ca AR:

Вы люди оные	Voĭ, ómeniĭ aceĭa,
Рабы поученые,	Robĭ învățațĭ,
Надъ школами выбраны!	Aleşĭ peste şcóle,
Повѣдайте, что есть єдинъ?.[27]	Spunețĭ: ce este unul?...

§ 27. E fórte interesant, că la Bulgarĭ se află o parodiă necontestabilă a acestuĭ «cântec evangelic»; necontestabilă, căcĭ în fond ea nu diferă de parodia provențală $A/_1 I'$, a căriĭ origine din tipul A—precum am vĕḑut maĭ sus în §-ful 11—este asigurată prin repetițiunea cifrelor.

27) Kirĭeevskiĭ, Русскіе народные стихи, p. 191-3, în Чтенія Моск. Общества исторіи, 1848, No. 9.

Iat'o;

Първа вечер вечерафме Ѣсно пиле геребица; Втора вечер вечерафме Два гулаба пролетни: Трети вечер вечерафме Три кокошки менгюшки...	1-a séră am cinat [un] puĭu mă- ricel de pătîrniche; 2 a séră am cinat doĭ porum- beĭ de primăvéră; 3-a séră am cinat treĭ găine grecescĭ...;

apoĭ, apetitul crescênd mereŭ, ca şi'n parodia cea provenţală, după cum în tipul A sporesce mereŭ prin repetiţiune volumul strófelor, parodia bulgară se isprăvesce prin enormitatea:

Единайсета вечерафме Единайсет коньи крастави![28])	11-a séră am cinat un-spre- ḑecĭ caĭ răpcĭugoşĭ!

E peste putinţă, ca parodia bulgară $A_{/1}S$ şi cea provenţală $A/_1P$ să nu aibă o sorginte comună. Acea sorginte însă fost'a ea la Dunăre? fost'a în Pireneĭ? — o vom vedé maĭ departe.

§ 28. In fine, Slaviĭ cunosc şi tipul B; însă unicul luĭ variant — BS — pare a fi de o proveninţă română relativamente modernă, căcĭ s'a cules numaĭ în Podolia, la hotarul Basarabieĭ, în dialectul ruten.

Iată-l în traducere:

"Un om sărac a plecat în tîrg să cumpere pâne pentru copiĭ. Îl "întâlnesce dracul şi'l întrébă: Unde te ducĭ, omule? El respunde: "Mĕ duc în tîrg să cumpĕr pâne pentru copiĭ. Dracul îĭ ḑice: Dacă "te veĭ vinde mie, îţĭ voĭu da şése porcĭ şi te veĭ face bogat. Bĭe-"tul om s'a învoit, şi chĭar în acea séră dracul ĭ-a şi adus şése "porcĭ, cu tocmélă de a veni peste treĭ anĭ. Omul a tăiat un porc, "a vîndut ceĭ-l'alţĭ cincĭ şi s'a îmbogăţit. Peste treĭ anĭ el s'a pus "pe gândurĭ: veni-va dracul după mine? Atuncĭ se arată un bă-"trîn şi se rógă a fi primit pe o nópte. El întrébă apoĭ despre grija "omuluĭ, şi aflând tótă întâmplarea, îĭ ḑice: Nu te teme; numaĭ "când va veni dracul, tu să nu-ĭ respunḑĭ nemic. Pe la mĭeḑul nopţiĭ, "iată şi dracul în feréstră şi se apucă a intreba, respunḑêndu-ĭ bă-"trînul:

---

28) Miladinovtzi, op. cit., p. 419.

— Кто есть в хаті?

— Одйн так як одного нема.

— А два?

— Вдвох добре молотити.

— А три?

— Втрох добре в дорогу їхати.

— А чотирї?

— Чотирї чоловік колисі мав, то свій віз мае.

— А пъять?

— Пъять чоловік дівок мав, то свої вечерниці мав.

— А шість?

— Шість кабанів чорт мав, бідному чоловікові дав і на вічне відданне пропало.

— Cineĭ în casă?

— U n u l ca ne-unul.

— Iar doĭ?

— D o ĭ împreună bine îmblătesc.

— Iar treĭ?

— T r e ĭ împreună bine călătoresc.

— Iar patru?

— P a t r u róte când are omul, are o căruţă.

— Iar cincĭ?

— C i n c ĭ fete când are omul, are o şeḑĕtóre.

— Iar şése?

— Ş é s e porcĭ avea dracul, ĭ-a dat unuĭ bĭet om şi ĭ-a perdut pentru tot-d'a-una.

«S'a supĕrat dracul, a rupt acoperişul de pe casă şi a sburat; «Ĭar omul a mulţumit bătrînuluĭ, că l'a scăpat de mórte.»[29])

§ 29. Ne oprim acuma în speciă asupra tipuluĭ B, din care cunóscem în Europa şépte varianturĭ: BR¹, BR², BRS, BH¹, BH², BN şi BS.

Din acestea, BR¹, BR², BRS şi BN aŭ 9 cifre, de vreme ce respunsul la 10 în BR¹ şi BN nu caracteriséză acéstă cifră, ci numaĭ curmă lupta prin păcălirea draculuĭ.

Variantul BS are 6 cifre saŭ maĭ bine 5, respunsul la 6 fiind de aceĭa-şĭ natură ca 10 în BR¹ şi BN.

Este de creḑut totuşĭ, că acest variant, atăt de scurtat în amăraunte, este scurtat tot-o-dată şi 'n numĕrul cifrelor. In varianturile BRS şi ABG sînt «9 porcĭ», şi tot 9, ĭar nu 6, cată să fi fost şi 'n BS; cu atăt maĭ mult, dacă Ruteniĭ vor fi împrumutat tipul B dela Românĭ.

Remân dară în divergință numaĭ varianturile BH¹ şi BH², carĭ nu se rădică maĭ sus de 7 cifre.

29) Dragomanov, op. cit., p. 56—7.

In acest mod, majoritatea varianturilor ne dâ 9 cifre, dar cu tendinţă de a le urca la 10 saŭ de a păstra pe 10. A urca, dacă în prototipul comun vor fi fost numaĭ 9; a păstra, dacă el avea 10, dintre carĭ ultima cifră începuse a se perde.

Este remarcabil că, după d. Wesselofsky — veḑĭ maĭ sus § 26 — la Slavĭ există şi varianturĭ ale tipuluĭ A numaĭ cu 9 cifre, ba chĭar cu 7.

In orĭ-ce cas, numĕrul cifrelor în tipul B nu trece nicăirĭ peste 10:

§ 30. In tóte cele şepte varianturĭ, cifrele sînt caracterisate în următorul mod:

1=puţ (BR[1], BRS) — luna (BR[2]) — róbă (BH[1—2]) — Dumneḑeŭ (BN, BS?);
2=ochĭ (BR[1], BR[2], BRS) — cariólă (BH[1—2]) — ceĭ dreptĭ (BN) — îmblătitorĭ (BS);
3=ferestre (BR[1]) — fete (BR[2]) — furcă tricórnă (BRS) — tripod (BH[1—2], BN) — călătorĭ (BS);
4=căruţă (BR[1], BR[2], BRS. BH[1—2], BS) — ţîţele vaceĭ (BN);
5=degete (BR[1], BR[2], BH[1—2], BN) — boĭ (BRS) — fete (BS);
6=boĭ (BR[1]) — fluer cu şése gaure (BR[2]) — pogóne de câmp (BRS) — ḑile de lucru (BH[1—2]) — Pleĭade (BN) — porcĭ (BS);
7=fete (BR[1]) — fraţĭ (BR[2], BRS) — Pleĭade (BH[1—2]) — ḑine (BN);
8=fraţĭ (BR[1]) — boĭ (BR[2]) — fete (BRS)—insectul octopod (BN);
9=fete (BR[2]) — porcĭ (BRS) — lunele de sarcină (BN).

De aci urméză, că prototipul comun european al tipuluĭ B avea ecuivalinţele:

4=róte de căruţă,

5=degete,

carĭ se află în marea majoritate a varianturilor; probabilmente şi:

2=ochĭ,

pe care — ecuivalinţă atăt de firéscă — o găsim în tóte varianturile române.

Cea maĭ curiósă ecuivalinţă este «fete», care respunde la 7 (BR[1]), la 5 (BS), la 8 (BRS), ba chĭar într'unul şi acelaşĭ

variant BR[2] la 3 şi la 9 tot-o-dată. Este învederat, că prototipul comun avea „fete„ ; dar — sub care cifră anume?

La 7 în variantul român BR[1] respund „fete„, în variantul neo-grec — „ḑîne„, adecă tot „fete„. Numaĭ la cifra 7 se întâlnesc „fete„ în doă varianturĭ, ceĭa-ce ne face a crede, că şi 'n prototip acéstă ecuivalinţă figura la 7, dislocându-se apoĭ în varianturile cele derivate.

Accepţiunea de „ḑîne„, ca maĭ mitologică, ni se pare a fi maĭ propriă în tipul B.

Vom avé dară ca primitive, cel puţin în Europa:

2=ochĭ,

4=róte de căruţă;

5=degete;

7=ḑîne.

Ecuivalinţele isolate şi pré-artificiale, ca „róbă„, „cariólă„, „îmblătitorĭ„, „furcă tricórnă„, „tripod„, „călătorĭ„, „octopod„ etc., trebuĭ înlăturate, ca de tot posterióre.

In privinţa celor-l'alte, orĭ-ce soluţiune ar fi pripită.

§ 31. Tóte varianturile tipuluĭ B se află în ţerile române saŭ în vecinătate, afară numaĭ de cele doă varianturĭ germane, carĭ — prin lipsa deosebirilor între cifre — forméză în realitate un singur variant.

Dela Dunăre pînă la Schleswig-Holstein e departe!

Cu tóte astea, proveninţa aşa ḑicênd danubiană a varianturilor BH[1]—[2] se probéză nu numaĭ prin completa lor isolare în Germania şi prin extrema asemenare în peripeţie cu BS, dar maĭ pe sus de tóte printr'o mărturiă medievală autentică, cumcă tipul B exista la Românĭ deja pe la începutul seculuĭ XIII.

In variantul român BR[2], dracul este represintat prin „ómenĭ *roşiĭ*„. In variantul german BH[2], demonul este un „om *din munte*„ (Bergmann), ĭar în BH[1] un om de o statură *fórte mică* (ganz kleines Männchen).

Să ascultăm acuma, ce ne spune cronicarul contimpuran

Albericus Trium-Fontium, mort pe la 1246, carele călătorise el însuşĭ în Oriinte, ba trăise şi 'n Ungaria.[30])

Sub anul 1235, el dice:

Eodem anno extra sylvas juxta Kerte apparuit quaedam, ut dicitur, daemonum ludificatio, apparuerunt rubei homines, qui de montana quadam exierunt in rubeis equis, minoris tamen staturae quam sint nostri, homines fere ducenti, qui discursos varios spectante populo faciebant, illis de oppido contra illos irruentibus, caveam suam intraverunt, nec postea comparuerunt, unus tamen aliquantum ab uno de oppido retentus fecit ejus manum omnino esse rubeam, et sic effugit, qui quamdiu vixit, rubea permansit. Fere omnes illi, qui eos viderunt, aliquod infortunium eodem anno incurrerunt...[31])

In acelaşĭ an, în Transilvania lînga Kertz, s'a ivit, după cum se povestesce, un fel de *jucăriă dracéscă*: s'aŭ arătat nesce *ómenĭ roşiĭ*, eşiţĭ *dintr'un munte*, călărĭ pe caĭ tot roşiĭ, dar *maĭ micĭ decât aĭ noştri*, peste tot vr'o 200 ómenĭ, carĭ *făceaŭ vorbe* de'naintea poporuluĭ. Năvălind asupră-le o sémă de orăşenĭ, eĭ s'aŭ întors în pescera lor şi nu s'aŭ maĭ arătat; unul însă dintr'înşiĭ, fiind reţinut cât-va timp de către un orăşén, a roşit de tot mâna acestuĭa şi a scăpat, ĭar mâna a remas roşiă pentru tot-d'a-una. Aprópe toţĭ, câţĭ vedŭseră acea arătare, a păţit câte ce-va în cursul anuluĭ...

Fondul acesteĭ naraţiunĭ este: nesce dracĭ, sub formă de ómenĭ roşiĭ fórte micĭ, eşiţĭ dintr'un munte, vrênd să înşele pe creştinĭ prin vorbe, «discursus varii», în casul nostru enigme cifrice, aŭ fost învinşĭ şi goniţĭ.

Fie aceĭ dracĭ numaĭ unul ca în BH[1]—[2], fie 9 ca în BR[2], fie 200 ca în Albericus, este o cestiune indiferinte.

Vechĭul orăşel Kertz, astădĭ un bĭet sat cu ruine, se află anume în ţéra Făgăraşuluĭ, partea altă dată cea maĭ românéscă a Transilvanieĭ, unde era renumită însă în evul mediŭ o mănăstire nemţéscă.

Fie prin Germaniĭ din Ardél, fie prin călătorĭ ca Albericus, tipul B a străbătut dară pînă la Schleswig-Holstein.

30) Despre viaţa luĭ, cfr. Hasdeu, *Originile Craiovei*, Bucurescĭ, 1877, p. 10-14.
31) Albericus, *Chronicon*, ed. Leibnitz, Lipsiae, 1698, t. 2, p. 556.

§ 32. Decĭ în Europa, şi anume în România, Povestea Numerelor după tipul B duréză, cu o certitudine documentală cel puţin de şépte secolĭ; pe când nemic, din contra, nu dovedesce o mare vechime a tipuluĭ A.

Cum-că tipul A s'a născut în adevĕr din tipul B, dând apoĭ ambele nascere tipuluĭ amestecat AB, o demonstră într'un mod definitiv, dacă vom trece din Europa în Asia:

μ) Variantul persian.

§ 33. De'ntâiŭ Perles,[32]) apoĭ maĭ cu sémă Reinhold Köhler,[33]) aŭ semnalat importanţa enigmelor cifrice dintr'un vechiu text persian scris în dialectul pehlevic, care datéză din primiĭ secolĭ aĭ ereĭ creştine, înainte de urcarea pe tronul persian a dinastieĭ Sassaniḑilor.[34])

Cuprinsul aceluĭ text consistă în lupta de enigme între fermecătorul Akht şi piosul Gôsht-i Fryânô. Acela care nu va deslega ghicitorile, trebuĭ să péră din mâna adversaruluĭ seŭ. Elementul cel bun învinge. Intre enigmele, propuse de elementul cel reŭ, figuréză şi cele 10 cifre: "Spune-mĭ ce este 1 şi nu sînt 2? ghicĭ gândul meŭ!" — "Spune-mĭ ce sînt 2 şi nu sînt 3? etc."

Maĭ pe scurt, sîntem aci chiar la sorgintea tipuluĭ B, o sorginte veche de vr'o doă miĭ de anĭ, verificându-se astfel cu desăvîrşire paternitatea acestuĭ tip în privinţa celor-l'alte doă B şi AB.

In variantul persian cifrele sînt caracterisate aşa:

1=sórele;	6=epocele lumiĭ;
2=suflu şi resuflu;	7=îngeriĭ;
3=gândul, cuvîntul şi fapta;	8=celebrităţile lumiĭ;
4=apă, pămînt, plante şi animale;	9=găurele în corpul omuluĭ;
5=buniĭ regĭ Kaianiḑĭ;	10=degete.

32) Perles, *Zur rabbinischen Sprach- und Sagenkunde*, Breslau, 1873, p. 98 seq.
33) Köhler, *Die Pehlevi-Erzählung von Gôsht-i Fryânô* in *Zeitschr. d. d. morgenl. Gesellschaft*, t. 29 (1875), p. 635—6.
34) Ap. Haug, *The book of Arda-Viraf*, Bombay, 1872, p. 205—6.

Respunsurile la 5, 6 şi 8 sînt specifice persiane, carĭ nu puteaŭ a nu se modifica prin trecere în orĭ-ce altă sferă etnică.

«Degete» ne întimpină şi 'n prototipul european, dar nu la cifra 10, ci la 5, ceĭa-ce se pare a fi maĭ primitiv.

«7 ingerĭ» coincidă de minune cu «7 ḑîne» din variantul român BR[1] şi din cel neo-grec.

In fine, «1=sórele» amintesce pe «1=luna» in variantul BR[2].

Orĭ-cum ar fi, antica origine persiană a tipuluĭ B, ĭar prin urmare a Povestiĭ Numerelor în genere, se ridică maĭ pe sus de orĭ-ce îndoélă:

1°. Acelaşĭ duel pe mórte între cele doă elemente antagoniste ale cosmogonieĭ eranice;

2°. Aceleaşĭ enigme cifrice, şi anume pînă la 10.

§ 34. Köhler constată, că din Persia Povestea Numerelor a petruns tot în Asia la Turanĭ, citând:

ν) Variantul kirghis,

cuprins într'un cântec întitulat «Ciocărlia».

In acest variant caracterisarea cifrelor este:

1=Dumneḑeŭ;	6=cuvintele luĭ Dumneḑeŭ;
2=sórele şi luna;	7=infernurile;
3=Oturashyp (?);	8=paradisurile;
4=Kalifiĭ;	9=fiiĭ profetuluĭ Ibrahim;
5=rugăcĭunĭ;	10=lunele de sarcină la femeiă.

Ceĭa-ce distinge variantul kirghis, ca şi variantul turcoman al baladeĭ Cucul şi turturica, — veḑĭ maĭ sus p. 548 — este confusiunea şi misticismul respunsurilor. Iată, de exemplu, într'o traducere germană literală, respunsul la 3:

Ich will sagen, was ich weiss, viele sind versammelt,
Wird es richtig sein, wenn ich so sage?
Was sollen es vier sein, du feindlicher Ungläubiger,
Auf das Nachtgebet folgt das Oturashyp...

Un fenomen analog în variantul ABG nu indică óre un fel de t u r a n i s m, de-mult bănuit, în logica Celţilor?[35])

§ 35. In migraţiunea sa din Asia în Europa, Povestea Numerelor ne presintă din punct în punct acelea-şĭ treĭ staţiunĭ principale, pe carĭ noĭ le-am urmărit deja în călătoria baladeĭ Cucul şi turturica:

Prima staţiune: P e r s i a, patria sectelor creştine dualistice a Manicheilor şi a Paulicianilor;

A doa staţiune: R o m â n i a, adăpost medieval al Bogomililor, născuţĭ în Bulgaria din Pauliciano-manicheĭ;

A treĭa staţiune: P r o v e n ţ a, cuĭbul Albigensilor, sectă omogenă cu Bogomiliĭ şi chĭar patronată de Bogomilĭ.

§ 36. A pune doctrinele religióse în dialog, ba încă anume sub formă de enigme, une-orĭ chĭar cifrice, era în spiritul eresielor medievale în genere, dar maĭ ales la Bogomilĭ.

Astfel sînt, între apocrifurile favorite ale acesteĭ secte: Conversaţiunea MaĭceĭDomnuluĭ cu apostolul Bartolomeŭ, a luĭ Ioan Teologul cu Mântuitorul, a aceluĭa-şĭ cu patriarcul Avram, a Mântuitoruluĭ cu Satana etc., ĭar maĭ cu sémă aşa numita «Convorbire a treĭ ierarchĭ».[36])

Povestea Numerelor, religiósă chĭar în archetipul persian, oferind cea maĭ propriă stofă pentru un asemenea catechism, Bogomiliĭ s'aŭ grăbit a transforma basmul B în exerciţiul catechetic A, urcând scara cifrelor dela 10 la 12, póte chĭar la 13, şi întroducênd, ca un mijloc mnemonic fórte dibacĭu, repetiţiunea la fie-care strófă a cifrelor precedinţĭ.

Căt privesce cifrele în poesia poporană în genere, fie chĭar cu scop didactic, dar în alt fel de combinaţiunĭ, adecă nu ca enigme într'un dialog, ele pot fi înrudite cu Povestea Numerelor şi pot a nu fi, după cum am observat'o deja maĭ de multe orĭ cu ocasiunea parodielor cifrice provenţale, francese

35) Cfr. Benloew, *Aperçu général de la science comparative des langues*, Paris, 1872. p. 139—145.
36) Tichonravov, Памятники отреченной русской литературы, Moscva, 1863, t. 2, p. 435.

şi italiane, de carĭ s'ar găsi multe alte exemple la diferite popóre. Saşiĭ din Transilvania, bună-óră, se exercită în tabla de multiplicare prin următorul cântec:

> Einmal eins' ist eins —
> geld habn mer keins, etc.[37])

§ 37. Ca ce fel să fi fost în amăruntele sale cestionarul cel bogomilic al tipuluĭ A, este greŭ a decide; şi acésta maĭ ales din causa grămădiriĭ modificărilor posterióre, după cum se póte vedé din următorul tabel statistic:

1=Crist (AR, AP^1, ABP^1, AGL, AS*) — Dumneḑeŭ (AP^2, AF^1, ABP^2, AGL, AE, AS*) — Sânta Fecĭóră (AP^3);
2=Tablele luĭ Moĭse (AR, AP^1, AP^3, ABP^1, ABP^2, AE, AS*)— Testamentele (AP^2, AF^1, AGL);
3=Trinitatea (AR, AP^2, AP^3, ABP^1, ABP^3, AS*) — patriarchiĭ (AP^1, AF^1, ABP^2, AGL, AE, AS*);
4=evangeliştiĭ (AR, AP^1, AP^2, AP^3, AF^1, ABP^1, ABP^2, ABP^3, AGL, AS*) — nevestele patriarchilor (AE);
5=ranele luĭ Crist (AR, AP^1, AP^2, AP^3, ABP^1, ABP^2, ABP^3, AS*)—Pentateucul (AF^1, AGL, AE)—cupólele bisericeĭ (AS*, — fetele nebune şi fetele cu minte din Evangeliŭ (AS*);
6=criniĭ S-teĭ Fecĭóre (AR) — lampele în Ierusalim (AP^1, AP^2) ABP^1, ABP^2, ABP^3), —órele ristigniriĭ (AP^3) — urnele în Cana (AF^1, AGL, AS*) — cărţile Mischneĭ (AE) — aripele cherubinilor (AS*);
7=Sacramentele (AR, AF^1, ABP^1, ABP^3, AGL, AS*) —bucuriele S-teĭ Fecĭóre (AP^1, AP^2, ABP^2) — bucuriele S-tuluĭ Iosif (AP^3) — raḑele sóreluĭ (ABP^1) — raḑele luneĭ (ABP^1)—luminările (AGL) — ḑilele septemâneĭ (AE) —Conciliele (AS*) — corurĭ de îngerĭ (AS*);
8=fericirile (AR, AP^1, AP^2, AF^1, ABP^3, AGL) — inimele drepte (AP^3) — corurĭ de îngerĭ (ABP^1) — moştiĭ (ABP^2) — ḑile înainte de circumcisiune (AE) — cercurile sóreluĭ (AS*) — cânturile bisericeĭ (AS*);
9=corurĭ de îngerĭ (AR, AP^2, AP^3, AF^1, ABP^2, AGL, AS*) — darurile St-luĭ Iosif (AP^1) — fraţiĭ luĭ St. Iosif (AP^1) — templurĭ (ABP^1) — lunele de sarcină (ABP^3, AE) — bucuriele peste an (AS*);
10=porunce (AR, AP^1, AP^2, AP^3, AF^1, ABP^1, ABP^2, ABP^3, AGL, AE, AS*) — leproşiĭ din Evangeliŭ (AS*) — Sacramentele (AS*);

---

37) Schuster, *Siebenbürgisch-sächsische Volkslieder*, Hermannstadt, 1865, p. 401. — Tot acolo, p. 284, este textul săsesc dialectic al enigmelor din BRS, cu care cfr. şi la p. 476 nota 103.

11=voscresnele (AR) — radele luneĭ (AP[1]) — stelele St-luĭ Iosif (AP[2], AGL, AE, AS*)—miĭ de fecĭóre (AP[3], AF[1], ABP[1], ABP[2], ABP[3]) — apostoliĭ (AS*) — patriarchiĭ (AS*);
12—apostoliĭ (AR, AP[2], AP[3], AF[1], ABP[1], ABP[2], AGL, AS*) — radele sóreluĭ (AP[1], ABP[3]) — radele luneĭ (ABP[3]) — articoliĭ credințeĭ (AGL) — triburile evreescĭ (AE);
13=miĭ de fecĭóre (AP[1]) — radele sóreluĭ (ABP[2]) — atributele luĭ Dumnedeŭ (AE).

§ 38. A explica tóte ecuivalințele de maĭ sus, ar fi a face un lung tractat teologico-mitologic.

Vom atrage atențiunea numaĭ asupra „evangeliștilor„ în doă varianturĭ de proveninţă provențală. In AP[1], evangeliștiĭ sînt: „I a c o b, Mateĭu, Ioan și Marcu„; în ABP[2]: „Marcu Luca și Mateĭu„, fără a se menționa numele celuĭ de al patrulea. Se scie, că pretinsul evangeliŭ al luĭ Iacob este un apocrif, pe care'l recunosceaŭ numaĭ ereticiĭ, ba încă ca „proto-evangeliŭ„; și se scie în același timp, că dînșiĭ aveaŭ maĭ multe alte evangelie pseudepigrafice,[38]) astfel că nu scieaŭ bine eĭ-înșiĭ numĕrul evangeliștilor.

§ 39. Povestea Numerelor este dară, ca și balada Cucul și turturica, un fel de c a r t e p o p o r a n ă de origine persiană, cunoscută Românilor din secolul XII și care, póte tot de pe atuncĭ, s'a propagat din regiunea dunăréna peste maĭ întréga Europă.

In Portugalia ea a ajuns a fi un simplu descântec contra draculuĭ; în America a scădut la trépta unuĭ danț de o monotonie superlativă; în fine, printr'o întârdiată săritură, a nemerit pînă și 'n Talmud!

Tipul B, care este cel primitiv, s'a păstrat maĭ cu deosebire la Românĭ. E fórte cĭudat, că noĭ nu-l găsim la Bulgarĭ, primiĭ adepțĭ aĭ Bogomilismuluĭ, după cum eĭ se par a nu avé nicĭ balada Cucul și turturica. Asupra acestuĭ fenomen, vedĭ cele dise maĭ sus la pag. 564-5 § 45...

38) Fabricius, *Codex apocryphus Novi Testamenti*, t. 1, Hambourg, 1719. p. 40 și urm. — Cfr. Tichonravov, op. cit. t. 1, p. IV.

PARTEA III

SPECIMEN

DE

GRAMATICA COMPARATIVĂ ISTORICĂ

A

LIMBEĬ ROMÂNE.

O PAGINA

DIN

SINTAXA ROMANO-ALBANESA

REDUPLICAREA ŞI TRIPLICAREA ARTICLULUĬ DEFINIT.

---

§ 1. O schiţă fórte pe scurt a primelor patru capitole ale studiuluĭ de faţă s'a publicat în Revista Linguistică Italiană.[1]) Maĭ pe larg, aceĭaşĭ parte şi capitolul V s'aŭ reprodus în *Românul*, 1879, februariŭ-martiŭ. Aci însă este locul cel maĭ propriŭ de a se da la lumină lucrarea întrégă, căcĭ tóte fenomenele, pe carĭ le constatâm maĭ jos în privinţa limbeĭ nóstre, ba tocmaĭ cele maĭ rare şi maĭ instructive, se găsesc în preţiosul volum al luĭ popa Grigorie din Măhacĭu, maĭ mult decât în orĭ-ce alt text românesc, vechĭu saŭ noŭ, tipărit saŭ manuscris.

§ 2. Illustrul meŭ amic profesorul G. I. Ascoli, în ultima sa publicaţiune, vorbind despre câte-va trăsure comune între limba română şi limba albanesă, face—între cele-l'alte—următórea observaţiune:

---

1) Hasdeu, *Le type syntactique homo-ille ille-bonus et sa parentèle*, în *Archivio glottologico italiano*, t. 3 (1879), p. 420-41.

„Pentru a exprime ceĭa-ce se ḑice italianesce *il bell'uomo*:
„limba română póte şi obicĭnuesce a întrebuinţa o construc-
„ţiune străină tuturor dialectelor neo-latine, anume: *omu-l cel*
„*bun*, literalmente: *homo ille ille bonus*. Eĭ bine, limba alba-
„nesă, la rîndul seŭ, trebuĭ să traducă pe *il bell' uomo* prin
„*nyeri-u i mirë*, ceĭa ce însemnéză de asemenea: *homo ille*
ille bonus." [2])

Ascoli n'a făcut aci, cu cunoscuta sa petrundere, decât a atinge în trécăt, a destăinui printr'o răpede raḑă de lumină, un punct fórte important, care merită de a fi studiat cu tot din-adinsul; căcĭ el presintă, în diferitele sale manifestaţiunĭ, una din particularităţile cele maĭ caracteristice, cele maĭ respăndite, cele maĭ înrădăcinate ale limbeĭ române.

Vom examina fenomenul de'ntâiŭ la Românĭ, apoĭ la Albanesĭ, de aci la cele-l'alte popóre balcanice, şi'n fine—pe cât se va puté fără a ne abate dela metódă—în afară de acéstă sferă.

I. Limba română.

§ 3. Pentru ḑicerea francesă *l'homme bon=ille homo bonus*, românesce se póte ḑice de o potrivă corect: *omu-l bun=homo ille bonus*, şi: *omu-l cel bun=homo ille ille bonus*.

Intre ambele modurĭ de a se exprime există o diferinţă generală şi o diferinţă parţială.

Diferinţa generală consistă în maĭ marea energiă a expresiuniĭ *omu-l cel bun*, adecă a formeĭ cu duplul articol; energiă resultând din însăşĭ natura procesuluĭ de reduplicare, la care tóte limbele, maĭ mult saŭ maĭ puţin, într'un cas saŭ într'altul, recurg atuncĭ când voesc a întări saŭ a rădica la emfasă ideia cuprinsă într'o silabă considerată ca cea maĭ semnificativă.[3]) Schleicher, într'o notiţă întitulată "Curiosităţĭ linguistice", ne dâ exemple analóge de reduplicaţiune, de triplicaţiune.

---

2) Ascoli, *Studj critici*, t. 2, Roma, 1877, p. 67.

3) Cf. Sayce, *The principles of comparative philology*, London, 1874, p. 270, 347.

ba chiar de quadruplicațiune și de quintuplicațiune în unele graiuri polinesiane și africane; bună-óră: *lo-a* ‹lung›, *lo-lo-a* ‹mai lung›, *lo-lo-lo-a* ‹fórte lung›, etc.[4]) Mai pe scurt, *omu-l cel bun* presintă ce-va mai mult decât *omul bun*; ce-va care, după cum constată Ascoli, lipsesce celor-l'alte limbe neolatine.

Mai este o altă diferință, o diferință parțială, pe care a surprins'o deja Bucovinénul Blazewicz. In *omu-l bun* atențiunea este atrasă asupra ideei din prima parte a construcțiunii: *om;* în *omu-l cel bun*, din contra, intențiunea vorbitorului apasă nu asupra substanței, ci mai ales asupra calității: *bun.*[5]) Limba română posedă în aceste doă forme un fin mijloc de nuanțare, pe care frații noștri din Occidinte sînt siliți a-l înlocui prin accent, prin inversiune saŭ prin perifrasă.

Vom vedé mai la vale, că bogăția de colorit în acéstă privință merge la Români și mai departe, fără a se mărgini numai cu cele doă nuanțe; dar mai 'nainte să spunem un cuvînt despre numerósele varianturi ale lui *cel*, care jócă un rol atât de interesant în studiul de față.

§ 4. Vistierul Ienache din gloriósa viță a Văcărescilor, cel mai vechiu autor de gramatică tipărită din Téra-Românéscă, înșiră în următorul mod diversele forme ecuivalinți lui *cel*, fie ca articol, fie ca pronume demonstrativ:

Masculin singular:
acela, cela, cel, ăla;

Masculin plural:
acei, cei, ăi:

Feminin singular:
acéia, céia, aia, cea, a;

Feminin plural:
acele, cele, ale.[6])

4) Kuhn's *Beitraege*, t. 2, p. 392. — Ca explicațiune psicologică a fenomenului, [.] W. Humboldt, *Gesammelte Werke*, t. 7, p 334.

5) Blazewicz. *Grammatik der romanischen Sprache*, Lemberg, 1856, p. 40.

6) *Observații saŭ băgări de séma asupra regulelor și orinduelelor gramaticei românesci*, Rimnic, 1787, p. 46.—După edițiunea din Viena, 1787, p. 38.

Văcărescu sciea deja, cel întâiŭ dintre toţĭ, că *cel* în *omu-l cel bun* este un articol, ĭar nu pronume, căcĭ el ḍice fórte limpede:

‹Se scriŭ din obiceĭu doĭ articolĭ, cum la: *lucruri-le cele bune*, *ómeni-ĭ ceĭ frumoşĭ* etc.› [7])

Acest pasagĭu este cu atât maĭ remarcabil, cu cât vestiţiĭ Samuil Klain şi Şincai, compilatoriĭ celeĭ de 'ntâiŭ gramatice române din Transilvania, anteriorĭ abĭa cu 7 anĭ luĭ Văcărescu, nu deosebĭaŭ de loc articlul *cel* de pronumele *cel*, [8]) după cum nu-l deosebĭa nicĭ Némţul Johann Molnar, scriind, peste un an după Văcărescu, cea maĭ grósă gramatică existinte a limbeĭ române, în care pe *omul cel mare* traduce prin ‹*jener* grosse Mensch› în loc de: ‹*der* grosse Mensch›. [9])

Nu maĭ puţin nedumeriţĭ, în urma vistieruluĭ Ienache şi pînă în ḍilele nóstre, aŭ fost Radu Tempea, [10]) Alexi, [11]) d. Laurian [12]) şi alţiĭ; ba pînă şi astăḍĭ, cu fórte puţine excepţiunĭ, dacă sînt încă şi acelea, se învaţă în şcólele nóstre că *cel* în *omu-l cel bun* este un simplu demonstrativ.

Insuşĭ reposatul Heliade sta la îndoiélă asupra natureĭ acestuĭ nenorocit *cel*.

El ḍice:

"Avem încă şi alte articole, carĭ se pun numaĭ înaintea ‹adjectivelor şi sînt: *cel* şi *ăl*, *cea* şi *a*; cum: *omu-l cel în*‹*ţelept*, *femei-a cea înţeléptă*, carĭ sînt adjective demonstrati‹ve maĭ mult.› [13])

Dacă *cel* în *cel înţelept* saŭ *cel întâiŭ* ar fi în adevăr ‹adjectiv demonstrativ maĭ mult›, după cum bănuesce Heliade,

7) Ed. Rimnic p. 124; ed. de Viena p. 151.

8) *Elementa linguae daco-romanae*, Vindobonae, 1780, p. 16.—După ediţiunea din Buda, 1805, p. 26.

9) *Deutsch-walachische Sprachlehre*, Wien, 1788, p. 332. — După ediţiunea din Hermannstadt, 1810, p. 304.

10) *Gramatica romănéscă*, Sibiĭu, 1797, p. 28.

11) *Grammatica daco-romana*, Viennae, 1826, p. 45.

12) *Tentamen criticum in originem linguae romanae*, Viennae, 1840, p. 101.

13) *Gramatica romănéscă*, sine loco, 1828, p. 34.

ïar nu curat un articol definit, atuncï ar urma **necesarmente** că tot ‹demonstrativ maï mult› este francesul *le* în *le sage*, *le premier*, saŭ germanul *der* în *der weise*, *der erste.*

Dar să revenim la varianturile luï *cel.*

Pe lîngă formele enumerate de Văcărescu, pe carï cam tot aşa le găsim în gramatica luï Diaconovicï Loga,[14]) trebuï să maï adăogâm la masculin pe *ăl* şi *al* cu pluralul seŭ *aï*, la feminin pluralul *ăle* saŭ *ălea.*

D. Picot ne maï procură formele aspirate, întrebuinţate în Banat: *hăl* pentru *ăl*, *ha* pentru *a*, *hăï* pentru *ăï*, *hăle* pentru *ăle*, apoï *ahăl*, *ahaïa*, *ahăï* şi *ahăle.*[15])

Pe pagina 378 din exemplarul manuscris al Psaltiriï luï Coresi, aflător actualmente în Muzeul din Bucurescï,[16]) citim scris, cu caractere din secolul XVII, probabilmente de către un Bănăţén:

Дȣпь сѣма чѣ маре ам дат ла ѡ рȣпторе кост[анде] 2, дȣпъ ахаꙗ ам дат ла бирȣл сфорълор ѡр[ци] 2, дȣпъ ахаа ам дат ла алтъ рȣмторе кост[анде] 2 ши ла бирȣл салаоурилор кост[анде] 4.

In acest chip scriitorul întrebuinţa în acelaşï timp forma *cea* şi forma *ahaïa*; pe cea de'ntăiŭ însă ca articol, pe cea-l'altă ca pronume demonstrativ. Este interesant tot-o-dată, sub raportul fonetic, că aspirând inorganic în *ahaïa,* el suprimă aspiraţiunea cea organică în *salaur*=turcul *salahor*, ceïa-ce se explică însă prin influinţa serbă.

Româniï din Dacia luï Traïan, întru cât sciŭ eŭ, reservă pentru articol numaï forma cea scurtă: *cel*, *ăl*, *cea*, *a*, *ceï*, *cele* etc. Româniï din Macedonia, din contra, preferă pentru acésta pe forma cea lungă. Eï nu ḑic: *om-lu ţelu bunu*, ci: *om-lu*

14) *Gramatica românéscă*, Buda, 1822, p. 74.

15) Picot, în *Revue de linguistique*, t. 5, p. 245. — La începutul seculuļuï trecut, Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Bucurescï, 1872, p. 151, atribuïa forma aspirată *ahcla* pentru *acela* locuitorilor Ţereï-Româneseï în genere.

16) Cfr. Tocilescu, *Inscripţiunile dela Schitul Verbila*, Bucurescï, 1878, p. 18.

ațelu bunu. Așa cel puțin am citit în tóte texturile macedo-române cunoscute, deși sub-dialectele de acolo, necercetate încă, pot înfățișa divergințe.

In fine în Transilvania, după reposatul Ion Maiorescu, ar exista și forma *célă* în loc de *cela*, pe care el o audise de asemenea la Românii din Istria.[17]) Orĭ-cum ar fi, la plural Istriano-românii dic *celi*, judecând maĭ cu sémă după prețiósele texturĭ adunate de Miklosich: "celi vii și celi morți".[18])

Resultă dară că, după provinciă saŭ localitățĭ, Românul dice: *omu-l acel bun. cel bun. ăl bun*, *cela bun*, *ăla bun* etc., la plural: *ómeni-ĭ aceĭ bunĭ*, *ceĭ bunĭ*, *ăĭ bunĭ* etc.; după cum la feminin se dice: *muĭere-a aceĭa frumósă*, *acea frumósă*, *ceĭa frumósă*, *aĭa frumósă*, *a frumósă*, la plural: *muĭerile acele frumóse*, *cele frumóse* și așa maĭ încolo; divergind uniĭ de alțiĭ prin forme, dar posedênd toțĭ fără excepțiune pe *cel* cu funcțiune de a r t i c o l.

Aci este locul de a stabili o distincțiune.

§ 5. Pe când femininul *a* pentru *cea* cu pluralul seŭ *ale* pentru *cele* póte fi pus de o potrivă de 'naintea a tot felul de adjectivĭ, cel puțin în graĭul din Țéra-Românéscă, care preferă de asemenea pe *ăl* luĭ *cel* și pe *ăĭ* în loc de *ceĭ*, — corespondintele seŭ masculin *al* și *aĭ*, adecă forma cea bărbătéscă cu *a* clar, nu cu obscurul *ă*, se întrebuințéză la toțĭ Româniĭ din Dacia luĭ Traĭan exclusivamente de 'naintea numerelor ordinale, a pronumeluĭ posesiv și a genitivuluĭ, nicĭ o dată de 'naintea adjectivuluĭ în sensul strict al cuvîntuluĭ.

Așa se dice:

al doile, lîngă *a doua*, cu care compară pe *a frumósă* = *cea frumósă*;

---

17) *Itinerar în Istria*, Iașĭ, 1874, p. 91.

18) *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861, p. 58.—După speci-menele publicate de Ascoli, *Studj critici* t. 1, Gorizia, 1861, p. 55, s'ar puté crede că Istro-Româniĭ întrebuințéză fórte rar articolul *cel*. — Cfr. și texturile în Miklosich, *Ueber die Wanderungen der Rumunen*, Wien, 1879, p. 8—10.

al meŭ, *aĭ meĭ*, lîngă *a mea*, *ale mele*, cu carĭ compară pe *ale frumóse=cele frumóse*;

aĭ omuluĭ, *aĭ ómenilor*, *a muleriĭ*, *ale mulerilor*, etc.

Dacă ne aducem bine a-minte, numaĭ în *al-alt* lîngă *ăl-alt*, *cel-alt* şi bânăţénul *hăl-alt*, formele *al*, *ăl* şi *cel* alternéză fără deosebire.

Afară de *al-alt*, Macedo-românii nu cunosc pe *al*, *aĭ*, *ale*, decât sub unica formă redusă *a*; adecă aplică pe femininul singular *a* către tóte genurile şi numerele: *a doilea*, *a mĭeŭ*, *a steaolĭi*, *a domnuluĭ*, *a calĭilor* etc.

Acelaşĭ reducere a tuturor formelor la femininul singular *a* ne întîmpină în unele regiunĭ ale Transilvanieĭ, de exemplu în préjma Blajuluĭ.

In gramatica de Klain şi Şincaĭ noĭ citim: *a doillea*, *a treillea*, *fărtaţĭ a luĭ*, *a meŭ tată*, *a meĭ părinţĭ* etc.[19])

La Moldovenĭ acelaşĭ formă redusă *a* pentru *al*, *a*, *aĭ*, *ale* este aprópe tot aşa de predomnitóre în graĭul poporan, maĭ cu deosebire în privinţa genitivuluĭ, de 'naintea căruĭa se pune numaĭ *a*, fie el concordat cu un feminin saŭ cu un masculin, cu un singular saŭ cu un plural.

Se scie că poeţiĭ noştri utiliséză une-orĭ pentru metru, póte şi pentru armonie, pe acest *a*, maĭ comod decât formele cele lungĭ: bună-óră Bolliac în "Schitul":

"E verde ca tulpina *a cărŭ crăcĭ părlite*
"Se 'ncarcă 'n mĭeḑul ĭerneĭ...",

în loc de: "ale căriĭ crăcĭ".

Intrebuinţarea cea corectă a luĭ *al*, după gen şi numĕr, deosebesce maĭ cu preferinţă pe Muntenĭ.

Ca model póte servi următórea bucată din poesia luĭ Bolintinénu "La o rîndunică":

Iară noĭ prin ţerĭ străine
Plângem ţéra ta cu dor.

---

19) Ed. din 1780, p. 28—9, 34.

Triştĭ de *ale eĭ suspine*,
Insetaţĭ *d'al eĭ amor*.
Când în ţéra 'nstrăinată
Încă te veĭ înturna,
Vino, dragă, înc'o dată
Pe *aĭ teĭ* a-ĭ cerceta.
Insă la *a ta privire* etc.

Dintre texturile publicate de noĭ în colecţiunea de faţă, vedem:

Intr'un scurt zapis mehedinţén, scris la 1599: «*a* nóstră scriptură», «*al* lor cuvînt», «părinţi *ai* noştri».[20])

In interesanta cronică olténă a luĭ Moxa de la 1620 concordarea luĭ *al* este fórte corectă în: «réle lucrure *ale* lui», «fećor *alŭ* mieu», «*a* lui maicâ», «nepoţii lui Iacov şi *ai* Iudei» etc., dar totuşĭ în maĭ multe alte pasage femininul singular *a* usurpă locul tuturor celor-l'alte forme.[21])

In volumul luĭ popa Grigorie:

1º Flexiunea regulată a luĭ *al*:

Texturĭ Măhăcene: «Legenda Duminiceĭ» 4: o ḑisă de-*ale* méle; «Încercărĭ de traducere» 130: *ai* doii, 128, 159: *al* treile etc.; «Intrebarea creştinéscă» 205: *alŭ* doile, 201: *a* zécé, 205: făcătorĭul cerĭului şi *alŭ* pământului, 201: cuvinte *ale* lui, 211: faptele bune *ale* lui, 212: *al* cui nume etc.; «Predica I» 239: numele sfântu *al* tău, 234: cuvente *ale* loru, 238: *ale* noastré bure lucrure etc.; «Legenda sânteĭ Vinerĭ» 193: foc *al* lor, 185: slugi *ale* lui etc.; «Predica II» 225: *ale* méle năravure;

Texturĭ Bogomilice: «Rugăcĭunea de scóterea draculuĭ» 114: *ai* doii, *ai* treii, 115: *alŭ* şasele, 123: fećori *ai* Melintiei, 122: fećori *ai* surori-me etc.; «Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ» 72: *a* îngeriloru rugâcĭune, 68: rugâcĭune fu *a* sfinţiiloru, 57: *a* lu Hristos maicâ etc.; «Apocalipsul luĭ Paul»

20) T. 1, p. 88.
21) Ibid. p. 424, No. 60.

24: praznicele svinte *ale* tale; ‹Cugetări în óra morţiĭ› 74: *ale* sale păcate, 81: îngeri *ai* lu Hristos...

2° Flexiunea luĭ *al* redusă numaĭ la *a*:

Texturĭ Bogomilice: ‹Apocalipsul luĭ Paul› 21: îngerii *a* bărbaţilor şi *a* muerilor, 26: nuor de focu ĭaste *a* omenilor, 26: sufletele direpăţiloru şi *a* păcătoşiloru; ‹Cugetărĭ în óra morţiĭ› 82: cornure *a* pământului.

§ 6. Numaĭ într'un singur idiotism, masculinul *al* s'a petrificat, remănênd neschimbat, orĭ-care ar fi genul saŭ numerul în concordanţă, şi nereducêndu-se nicĭ o dată la *a*; anume atuncĭ când este legat cu preposiţiunea *de*, formând ḑicerea *al-de*, bună-óră în ‹Sburătorul› luĭ Heliade:

‹Or aĭde l'*al-de* baba Comana...

apoĭ maĭ departe:

‹Tot smeŭ a fost, surato. Veḑuşĭ împeliţatul!
‹Că ţintă l'*al-de* Flórea în clipă străbătu...›,

saŭ în ‹Ocna› luĭ Bolliac:

‹Ajung cu ea a-casă ş'o bag la *al-de* tata....›,

pasage în carĭ *al-de* se raportă la o fiinţă cunoscută, bine determinată, fie bărbat saŭ femeiă; de unde însă, întocmaĭ ca în francesul *certain*, s'a putut desvolta în urmă accepţiunea, astăḑi aprópe unicamente admisă, de "óre-cine› în expresiunea poporană *al-de voĭ*, *al-de eĭ*, adecă ‹óre-cine de felul cutare›.

Tot cu sensul de ‹cine-va bine cunoscut›, deşi cu o nuanţă propriă, figuréză *al-de* în gramatica basarabiană a luĭ Doncev, care ne spune: ‹Pentru a arăta numirile familice în numĕrul ‹plural, se întrebuinţéză preposiţia *al-de* saŭ finalele -escĭĭ, ‹-ulescĭĭ: *al-de* Cazimir=Cazimirescĭĭ, *al-de* Catargi=Catargi-‹escĭĭ, *al-de* Ghica=Ghiculescĭĭ etc. De ex: Pre *al-de* Cazimir ‹şi *al-de* Alexandri, ca şi pre Donicescĭĭ şi Bălşescĭĭ....›[22])

---

22) Doncev, *Cursul primitiv de limba română*, Kişineŭ, 1865, part. 2, p. 23.

E ciudat că nicĭ într'o gramatică românéscă, afară de a luĭ Doncev, nu se vorbesce nemic despre nefericitul *al-de*; şi este şi maĭ ciudat, că el nu se găsesce nicăirĭ în vechile monumente ale limbeĭ române.

Limbile romanice occidentale, de nu mĕ amăgesc, nu ne presintă nicĭ o analogiă în astă privinţă, afară numaĭ dacă va privi cine-va pe *al-de* ca o metatesă a articluluĭ partitiv frances şi italian, compus în ordinea inversă din aceleaşĭ părţĭ constitutive *de* şi *ille*, însă cu un înţeles de tot depărtat. Francesul "j'ai trouvé *des* amis„ saŭ italianul «parlare a *degli* sciocchi„ nu s'ar puté exprime românesce nicĭ într'un cas cu ajutorul luĭ *al-de.* Noĭ preferim, prin urmare, de a-l considera, pînă la probă contrariă, ca un ce specific românesc.

Ceĭa-ce ne confirmă în acéstă opiniune, este existinţa în limba română a idiotismuluĭ: săracu-*l de* mine, păcătosu-*l de* el, amărîtu-*l de* om[23]) etc., unde *-l de* corespunde luĭ *al-de*, astfel că *al* ni se pare a înlocui un adjectiv articulat órecare, ce-va cum s'ar dice: «cunoscutu-*l de* cutare„. Dar de ce atuncĭ noĭ nu avem şi *a-de*, care să corespundă cu: «cunoscut-*a de* cutare„?

De astă dată, orĭ-cum ar fi, nu este în cestiune idiotismul *al-de*, fie cât de interesant, ci elementul *al* în genere.

§ 7. Alăturĭ cu articlul *cel* există dară în limba română, după tóte dialectele, articlul *al*, care se declină de asemenea după gen şi numĕr, putênd însă a fi înlocuit la tóte genurile şi numerele, maĭ mult saŭ maĭ puţin, prin femininul singular *a*, pe când femininul *cea*, din contra, nu póte înlocui nicĭ o dată pe *cel*, *ceĭ*, *cele*.

Sub raportul etimologic, *al* se referă cătră *cel* din punct în punct ca *ast* cătră *cest.*

Să examinâm acuma maĭ de aprópe, în ce anume consistă

23) Cf. Coresi, *Evanghelie cu învĕţătură*, Braşov, 1580, quatern. II, p. 2: «amărâtulŭ de omŭ să se sature„ = «amăritul om„.

între ambele diferinţa cea funcţională, adecă în modul de întrebuinţare al fie-căruia.

§ 8. Natura adjectivală a numerelor ordinale şi a pronumilor posesivi n'a fost nici o dată şi nu póte fi contestată. *Doile, doua, meŭ, mea*, sînt rude fórte de aprópe cu *bun*, *bună*, formând cel mult o varietate din clasa adjectivilor qualificativi, dar nici de cum o rubrică separată. Nemic mai corect ca dicerea ‹adjectiv ordinal› saŭ ‹adjectiv posesiv›. De aci resultă că funcţiunea lui *al* în *al meŭ* este acelaşi cu funcţiunea lui *cel* în *cel bun*. In ambele casuri de o potrivă este un articol pus de 'naintea unui adjectiv. De asemenea în privinţa lui *al doile*, deşi acéstă construcţiune se póte explica mai bine într'un alt mod, după cum vom vedé mai jos, când vom avé a vorbi despre limba arménă.

O mai mare dificultate se pare a presinta la prima vedere rolul lui *al* în *al omului, al ómenilor. Omului, ómenilor,* să fie óre adjectivi? Indoiéla în acéstă privinţă ar fi fost legitimă numai dóră înainte de frumósele cercetări ale lui Garnett, carele a demonstrat definitivamente, că ori-ce genitiv în orice limbă nu este decât un adjectiv, *patris* în *domus patris* fiind tot una cu *paternus* în *domus paterna*.[24]) Chiar înainte de Garnett însă, adjectivitatea genitivului fusese prevedută fórte bine de către Schlegel, Becker şi alţii, deşi nu ajunsese încă a deveni o dogmă linguistică.[25])

Deci: limba română are un articol pre-positiv a d j e c t i v a l, diferenţiat în doă forme primare: *cel* şi *al*, lăsându-se la o parte varianturile cele secundare ale fie-căriia.

---

24) Garnett, *On the origin and import of the genitive case*, în *Proceedings of the Philological society*, t. 2 (1846), p. 165, reprodus apoi cu alte studie ale lui Garnett în *The philological essays*, London, 1859, p. 214. Este o eróre de a atribui paternitatea acestei demonstraţiuni lui Höfer, a cărui excelintea lucrare *Zur Lautlehre*, Berlin, 1839, p. 90—97, abia atinge cestiunea adjectivităţii genitivului.—Cf. Max Müller, *Lectures* ed. 5, p. 114, şi Hübschmann, *Zur Casuslehre*, München, 1875, p. 104.

25) Cf. Charma, *Essai sur le langage*, Paris, 1846, p. 217.

§ 9. In *omu-l cel bun*, după cum constatase deja Văcărescu, construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul este de doă orĭ articulată: *homo ille ille bonus.*

In *al doi-le*, este de doă orĭ articulat un singur adjectiv din cele numite circumstanţiale.[24])

Tot de doă orĭ este articulat un singur adjectiv în genitivul *al omu-lu-ĭ*, ceĭa-ce franţusesce ar trebui să se dică: «*l*'homme-*le*-de».

In fine, ĭarăşĭ articulat de doă orĭ şi ĭarăşĭ un singur adjectiv, ne întimpină în *cel-al-ălt*, literalmente: *ille-ille-alter.*

De aci urméză că în *omu-l al doi-le* construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul este de treĭ orĭ articulată: *homo-ille ille-duo-ille.*

De asemenea în *omu-l cel-al-alt*, care nu este decăt: *homo-ille ille-ille-alter.*

Nu maĭ puţin la Macedo-românĭ în *fratile a[l] viţi-nu lu-ĭ*, ceĭa-ce ar fi franţusesce: «frère-*le* *le*-voisin-*le*-de».

In expresiunea *omu-l cel al doi-le*, care nu presintă nemic anormal în limba română, avem chĭar patru articolĭ în construcţiunea unuĭ singur substantiv cu un singur adjectiv: *homo -ille ille ille-duo-ille*! Dar poporul obicĭnuesce a întrepunc într'o asemenea construcţiune preposiţiunea *de*: «omu-l cel *de* al doi-le».

Să se maĭ observe că la noĭ, ca şi la Macedo-românĭ, ordinalele *al doile, al treile* etc. se pronunţă generalmente *al doi-le-a, al trei-le-a*, primind la códă acelaşĭ apendice pe care'l găsim în *acest-a, acel-a, acum-a, atuncĭ-a, ăl-a, aĭ-a, ăle-a*, şi care, orĭ-cum ar voi cine-va să-l boteze saŭ să-l comenteze, servă a întări sensul cuvîntuluĭ, a-l maĭ afirma, ce-va ca la Elinĭ -*i* în οὑτοσ-ί, αὑτη-ί, τουτον-ί, ἐκεινοσ-ί, saŭ ca la Francesĭ -*là*, astfel că *omu-l cel al doi-le-a* ar suna franţusesce: «homme-le le le deuxième-le-là» !!

24) Termin introdus de Silvestre de Sacy, *Principes de Grammaire générale*, part. I, ch. 7.

Să adăugâm însă, că amplificativul *-a* în códa ordinalelor e fórte rar în texturile române din secolul XVI. In volumul luĭ popa Grigorie, maĭ în speciă, noĭ vedem: ‹al doi-le› (202, 205), ‹al trei-le› (51, 128, 159, 207), ‹al şase-le› (115, 128), ‹al şapte-le› (62) etc., pretutindenĭ fără *-a*.

§ 10. Dacă Ascoli credea cu tot dreptul a fi atăt de importantă dupla articulare română în *omu-l cel bun*, cu căt şi maĭ important ĭ-ar fi apărut acest fenomen, să fi voit a împinge analisa ce-va maĭ adînc, constatând că el face abia o mică parte dintr'o sistemă întrégă, fórte complicată, depărtată cu desăvîrşire de mecanismul limbelor neo-latine occidentale şi—după cum ne vom încredinţa maĭ jos—coincidând în tóte particularităţile sale, pînă şi 'n cele maĭ mărunte, numaĭ cu sistema albanesă.

Dar de o cam dată maĭ avem de urmărit încă o construcţiune analógă, pe care n'am atins'o în desvoltările de maĭ sus, reservându-ĭ un loc a-parte.

§ 11. Pe lîngă formele *omu-l bun* şi *omu-l cel bun*, maĭ există construcţiunea *omu-l cel bunu-l*.

Poporul din unele regiunĭ ale Munteniei şi de peste Olt o întrebuinţéză pînă astă-dĭ, deşi în cărţĭ noĭ am vădut'o de o cam dată numaĭ într'o mică comediă, represintată óre-când pe scena din Bucurescĭ şi unde un ţeran din Ilfov dice: ‹vorbe-le ale dulci-le›.[27])

Acest tip, care ne dâ un al treilea grad de intensitate, de energiă, de emfasă, în comparaţiune cu primul grad *omu-l bun*, este fórte familiar Macedo-românilor, după cum ne-a încredinţat d. Apostol Margarit şi alţiĭ. Cu tóte astea, în renumita gramatică a luĭ Boiadji, resfoind'o cu destulă atenţiune, noĭ am dat peste un singur specimen de acest fel, anume: *fiĭor-lĭi aţelĭi niiţ-lĭi*, adecă ‹feciori-ĭ ceĭ mici-ĭ›, alăturĭ cu: *fiĭor-lĭi aţelĭi niiţi*=‹feciori-ĭ ceĭ micĭ›.[28])

27) Dumitrescu, *Zmărăndiţa saŭ fata păndarului*, Bucurescĭ, 1855, p. 28.
28) Boiadji, *Macedowlachische Sprachlehre*, Bucurescĭ, 1863, p. 166 şi 208.—După prima ediţiune, Viena, 1813, p. 166 şi 228.

Maĭ pe scurt, de 'ncóce şi de 'ncolo de Dunăre, este de o potrivă cunoscută graĭuluĭ român, măcar-că de o potrivă nesocotită în gramatică şi 'n literatură, construcţiunea *omu-l cel bunu-l.*

Nicăirĭ însă ea nu ni se presintă pe o scară maĭ întinsă şi cu nesce trăsure maĭ pronunţate, ca în cel maĭ voluminos monument al limbeĭ române din secolul XVI, asupra căruia ne vom opri aci un moment maĭ cu din-adinsul.

§ 12. In anul 1580—1581, sub îngrijirea diaconuluĭ Coresi şi a doĭ popĭ din Braşov, s'a tipărit românesce un Omiliar in folio, cuprin̦ḑend 320 foĭ în 39 ½ quaternionurĭ.

In acéstă carte noĭ am găsit peste treĭ-sute de casurĭ ale formuleĭ *omu-l cel bunu-l*, pe carĭ le vom clasifica în următórele patru-spre-ḑecĭ modalităţĭ de aplicaţiune:

a) Masculin singular: omu-l cela rău-l (X. 11), locu-l cela frumosu-l (XII, 15), soare-le cela dereptu-l (XIV. 9), omu-l cela vechĭu-l (VIII. 1, XIV. 13, XXXVI. 14), glasu-l cela dulce-le (XVIII. 3), lucru-l cela bunu-l (I. 6, III. 7, IV. 14, XII. 14, XXIX. 5) etc.

b) Feminin singular: măn-a céĭa tare-a (VIII. 7), ţar-a céĭa făgăduit-a (X. 12), gur-a céĭa mincinoas-a (XII. 2. 3), viaţ-a céĭa bun-a (XIV. 3), parte-a céĭa stâng-a (III. 5, XXXVII. 13), cale-a céĭa larg-a (VIII. 3, XXVI. 15) etc.

c) Masculin plural: sfiinţi-ĭ ceĭa aleşi-ĭ (II. 5), oameni-ĭ ceĭa buni-ĭ (III. 16), muguri-ĭ ceĭa mari-ĭ (VII. 16) etc.

d) Feminin plural: păcate-le célé réle-le (II. 2, III. 11), cugete-le célé bune-le (IX. 4), cuvinte-le célé mincinoase-le (XIV. 5), fieri-le célé sălbateci-le (XXIV. 10) etc.

e) Casul de sub *a* şi *b*, când însă maĭ urméză un alt adjectiv numaĭ post-articulat: viaţ-a céĭa dulce-a şi înfrămseţat-a (IX. 5), inem-a céĭa bun-a şi deşchis-a (XVI. 8), văntu-l cela neopritu-l şi greu-l (III.7) etc.

f) Casul de sub *b*, când însă maĭ urméză un alt adjectiv post-articulat şi pre-articulat: munc-a céĭa ĭute-a şi céĭa amar-a (XI. 1), viaţ-a céĭa nesfrăşit-a şi céĭa bun-a (V. 12) etc.

g) Casul de sub *c* şi *d*, când însă maĭ urméză un alt adjectiv numaĭ post-articulat: preuţi-i ceĭa derepţi-i şi buni-i (VIII. 4), slugi-le célé bune-le şi înţelepte-le (VIII. 4), lucrure-le célé bune-le şi dulci-le (X. 5) etc.

h) Casul de sub *g* cu doĭ adjectivĭ numaĭ post-articulaţĭ: paşti-le célé cinstite-le şi ĭubite-le (IX. 4).

i) Substantivul la genitivo-dativ, articlul prepositiv şi adjectivul la nominativ: măndri-ei céĭa bun-a (I. 16), vieţi-ei céĭa dulce-a (XII. 3), dumnezeu-lui cela viu-l (XII. 16), păcate-lor célé marile (XIV. 4) etc.

j) Substantivul şi articolul prepositiv la genitivo-dativ, adjectivul la nominativ: sufletu-lui celuĭa necuviosu-l (V. 8), lucrurilor celora bune-le (XXVI. 15) etc., ba chĭar cu un adjectiv suplementar numaĭ post-articulat: oameni-lor celora dulci-i şi blânzi-i (XX. 11).

k) Substantivul şi adjectivul la genitivo-dativ, articlul prepositiv la nominativ: lucruri-lor célé nevăzute-lor (IX. 15).

l) Tóte la genitivo-dativ: vracĭu-lui celuĭa mare-lui (X. 11), mielu-lui celuĭa nevinovatu-lui (XXXII. 8), oameni-lor celora răi-lor (XIII. 10) etc.

m) Casul de sub *l*, cu un alt adjectiv numaĭ post-articulat la nominativ: vracĭu-lui celuĭa milostivu-lui şi dulce-le (V. 15).

n) Când substantivul este separat de adjectiv printr'o altă parte a cuvîntuluĭ: draci-i noştri ceĭa neadormiţi-i (XIII. 13), trupuri-le păcătoşilor célé întunecate-le (VII, 8), frămséţe-a lui céĭa neputred-a (XII. 14) etc.

Ceĭa ce e de observat în exemplele din Coresi, este că articlul pre-positiv al adjectivuluĭ post-articolat e tot-d'a-una amplificat cu *a*: *cel-a, ceĭ-a, celor-a*, pe când acéstă emfatică anexă lipsesce acolo unde adjectivul nu este post-articulat, de exemplu: *vrăjmaşu-l cel ĭute* (XVII. 2), *minte-a cé bună* (XXXI. 12), *răbdare-a cé lungă* (XXXIV. 10), *coconi-lor ceĭ nezlobivĭ* (XVII. 4). Pe aceĭa-şĭ pagină figuréză: *tărie-a céĭa mare-a* alăturĭ cu: *tărie-a cé multă* (XXX. 4). Cu alte cuvinte, *omu-l*

cel-a bunu-l ‹homme-le le-là bon-le› se distinge în Coresi și prin amplificativul *-a* de *omu-l cel bun* ‹homme-le le bon›.

§ 13. Afară de Omiliarul dela 1580, formula *omu-l cel bunu-l* ne întimpină maĭ cu deosebire des în prețióseie texturi dintre 1550—1600, cuprinse în volumul luĭ popa Grigorie, și anume:

Texturĭ Măhăcene: ‹Legenda Duminiceĭ› 2: fapte-le voastre celé multe-lé, 3: greșale-le voastre cĭalé multe-le, fapte-le voastre cĭalé rĭale-le, fărădelégĭ-a voastră éaĭa mult-a, 6: viermi-i ceĭa neadormiți-i, mâr-a mé cĭaĭa înralt-a, scaunu-l mieu cela sfăntu-l, 7: sfinți-i miei ceĭa mari-i, 8: cuinrur-a éaĭa sfănt-a, capu-l miu cela précuratu-l, 13: omu-l cela nemilostivu-l, 15: maic-a mĭa ceâ précurat-a, 16: tată-lŭ mieu cela nevădutu-l, focu-l cela nestinsu-l; ‹Predica II› 231: eresuri-le céĭĭa réle-le, 224, 225: focu-lŭ cela mare-le, 224: bunâtate-a ei céĭa deșart-a, 227: veselii-le céĭĭa mari-le. soți-a ta céĭa ĭubit-a, 229, 230: chinu-lŭ cela mare-le, 230: nâravuri-le trupului céĭĭa réle-le.

Texturĭ Bogomilice: ‹Călătoria Maĭceĭ Domnului› 57: munci-le cele mari-le, 37: fiĭu-lui tău cela blagoslovitu-l. 70: fiĭu-l meu cela preĭubitul; ‹Apocalipsul luĭ Paul› 25: ĭubire-a omenilor ceĭa deșart-a, 23: fii[i] mei ceĭa preĭubiți-i: ‹Cugetărĭ în óra morțiĭ› 75: păcate-le mele cele relé-le, mare-lé gĭudețu cela înfricatu-l.

In aceste exemple, ca și 'n cele din Coresi, articlul prepositiv *cel*, afară de vr'o doă excepțiunĭ, este tot-d'a-una amplificat cu *-a*.

§ 14. Articlul *cel* saŭ *al* aparține, în modul cel maĭ necontestabil, adjectivuluĭ și numaĭ adjectivuluĭ.

El este atăt de adjectival, încăt Germanul Clemens nu s'a sfiit de a îndesa într'un dicționar româno-german toțĭ adjectiviĭ nostri supt singura rubrică *cel*:

cel ascuns, der heimliche,
cel bătrîn, der alte,

cel credincîos, der treue,
cel legat, der gebundene etc.[29])

Acéstă excentricitate se justifică pînă la un punct printr'o particularitate a limbeĭ române. La noĭ aprópe toţĭ adjectiviĭ sînt în acelaşĭ timp adverbĭ; astfel *frumos* însemnéză de o potrivă ‹pulcher› şi ‹pulchre›, *reŭ*—‹malus› şi ‹male›, *drept* —‹rectus› şi ‹recte›, *credincîos* ‹fidelis› şi ‹fideliter› etc.; dar numaĭ adjectivul póte să priméscă articlul *cel*. Un adverb, ba chîar o prepoziţiune, devine adjectiv din dată ce i se prepune acest articol; de exemplu: *ceĭ dela ţéră*, *ceĭ din oraş*, *obiceiele cele de atuncĭ* etc., întocmaĭ ca grecesce în: οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς, οἱ ἐν τῇ πόλει, τὰ τότε ἤθη....

In Omiliarul din 1580 ne întimpină la tot pasul adjectivĭ pre-articulaţĭ, întrebuinţaţĭ fără nicĭ un substantiv, deşi sînt şi post-articulaţĭ tot-o-dată, precum: *cela bunu-l* (II. 1), *celora buni-lor* (V. 2), *celora dragi-lor* (XIV. 4), *ceĭa dragi-i* (X. 6), *ceĭa setoşi-i* (XV. 3), *célé mici-le* (XVI. 11, XIX. 8), *célé bune-le* (II. 1) etc.

De asemenea în volumul luĭ popa Grigorie: *ceĭa înturecaţi-i* (235), *ceĭa făţarnici-i* (234) etc.

De acelaşĭ natură este locuţiunea poporană, care ocurge nu o dată în basmele muntene adunate de d. P. Ispirescu, precum: ‹o nuntă d'*ale împărătesci-le*›, ‹o masă d'*alea înfricoşate-le* li se pregăti în pripă şi luară câte niţel vin d'*alea nemuritóre-le*› etc.,[30]) unde adjectivul pre- şi post-articulat urméză după un substantiv nearticulat.

Nu maĭ puţin adjectival este acelaşĭ articol sub forma *al* în *al doile* saŭ *al meŭ*; îar cu atât maĭ mult în *cel-al-alt*, pronunţat generalmente *cela-l'alt*, unde tóte elementele sînt legate, unite, cimentate în modul cel maĭ intim.

Este evidinte că articlul *cel* saŭ *al* se concórdă la gen şi numĕr cu adjectivul seŭ, carele şi el se concórdă de aseme-

29) Clemens, *Kleines walachisch-deutsch Woerterbuch*, Ofen, 1823, p. 157—169.
30) Ispirescu, *Legende şi basmele Românilor*, part. 1, p. 50, 53, 59 etc.

nea cu substantivul ce 'l însoţesce saŭ carele se presupune. Ar fi de prisos de a maĭ ḑice chĭar acésta, dacă n'am avé a face decât cu *cel bun*, *cea bună*, *ceĭ bunĭ*, *cele bune*, saŭ cu *al doile*, *a doua*, *aĭ meĭ*, *ale mele* etc. Sîntem datorĭ însă a o spune, fiindcă există o excepţiune din acéstă regulă generală: o excepţiune fundamentală, fórte remarcabilă, prin care limba română se separă ĭarăşĭ cu totul de suratele sale din Occidinte.

Este un fenomen, care merită pe deplin de a fi studiat maĭ de aprópe.

§ 15. Deşi articlul *al*, construit cu genitivul, aparţine acestuĭa din urmă, adecă adjectivuluĭ, ca şi 'n *al meŭ*, *a mea* etc., totuşĭ el se pune în acord la gen şi la numĕr cu substantivul ce-ĭ precede. Se ḑice, de exemplu: *acéstă casă a boeruluĭ*, literalmente: „cette maison *la*-boyard-le-de„, dar: *acel cal al cocóneĭ*=„ce cheval *le*-dame-la-de„.

Dacă vom înlocui pe *al* printr'un simplu pronume demonstrativ, saŭ fie şi relativ, adecă prin accepţiunea cea primitivă a orĭ-căruĭ articol definit, fenomenul va înceta de a fi curios, ni se va explica de sine, ba încă va apare ca singurul logic. In adevĕr: „acéstă casă *acéstă* boieruluĭ„ saŭ: „acel cal *acel* cocóneĭ„ cuprind un pleonasm, dar sînt fórte naturale. Nelogică ar fi numaĭ dóră construcţiunea contrariă: „acéstă casă *acest* boieruluĭ„ saŭ „acel cal *acea* cocóneĭ„.

Şi totuşĭ un asemenea mod de a articula pe genitiv, fie cât de firesc, distinge numaĭ pe Românĭ între tóte popórele neo-latine. Din acest punct de vedere, chĭar dacă n'ar fi altele — ceĭa ce vom cerceta maĭ departe — construcţiunea nóstră genitivală merită deja o deosebită atenţiune, căcĭ altmintrelea—adecă de 'naintea ordinalelor şi posesivilor, când aceştiĭa nu sînt însoţiţĭ de substantiv—întrebuinţarea luĭ *al* coincidă cu cea neo-latină: *al meŭ*=„le mien„, *a mea* =„la mienne„, *al doile*=„le deuxième„ etc.

§ 16. Articlul prepositiv al genitivuluĭ se perde la noĭ în aparinţă, când urméză după un substantiv articulat, de exemplu:

casa boierului saŭ *calul cocónei*, nu *casa a boierului* saŭ *calul al cocónei*; după cum el se perde, de asemenea, în *fratele meŭ* în loc de *fratele al meŭ*. Acéstă disparițiune însă nu este în realitate decât o contracțiune a doă elemente omofone: *cas'-a boierului* pentru *casa-a...*, *calu'l cocónei* pentru *calul-al...* Și probe despre acésta, étă-le:

1°. La Macedo-românĭ, după cum am vědut'o maĭ sus, o asemenea contracțiune nu s'a întrodus. Eĭ dic: „frati*le a* niŭ„, „jocure*le a* mele„, „cas*a a* viținuluĭ„, „ór*a a* morți*lĭi a* mei„ etc. Fiind învederat, că forma cea necontrasă e maĭ veche decât cea contrasă, resultă că trebuĭa s'o fi avut óre-când și Româniĭ din Dacia luĭ Traian. Acésta se confirmă, între altele, prin următórele fapte:

2°. In Omiliarul din 1580 ne întimpină de multe orĭ articlul genitival *al* după un substantiv post-articulat, precum: „milosrădie-*a a* dulcelui„ (XI, 9), „locu-*l al* muncilor„ (XVI, 13), „tărie-*a a* domnului„ (XVII, 4), „mărăcini-*i ai* ĭubireei„ (XXI, 1), „înțelepție-*a a* lor„ (XXXII, 13), „cuvinte-*le ale* ceștii evanghelii„ (I, 4) etc.

3°. Tot acolo pronumele posesiv se vede pre-articolat în urma unuĭ substantiv post-articulat, precum: „mil-*a a* sa„ (VII, 13), „dulce-*lui al* tău părinte„ (XI, 9) etc.

4°. In Texturĭ Bogomilice noĭ citim: „précinstite-*le ale* lui măini„ (94); în Texturĭ Măhăcene: „nume-*le al* lui„ (210).

5°. In Transilvania acéstă construcțiune necontrasă pare a se conserva în popor pînă astădĭ, cel puțin în unele localitățĭ, de vreme ce Klain și Șincai o menționéză anume ca maĭ puțin elegantă decât cea contrasă: „loco *cauallul a domnului* elegantius dicitur *cauallul domnului*, quod idem significat.„ [31])

6°. In Texturĭ Măhăcene și'n Texturĭ Bogomilice ne întimpină fórte des o contracțiune identică cu cea în cestiune, dar în nesce casurĭ unde limbagĭul obicĭnuit n'a consacrat'o, de

31) Ed. din 1780, p. 15.—Acest pasagiŭ este însă modificat în ed. din 1805 p. 24.

ex: ‹zéce cuvinte-*le* sale› (198, 201, 202)=‹ḑece cuvinte *ale* sale›, ‹sfânta peliţ-'*a* lui şi curatul sânge-*le* lui› (241) =‹sfânta peliţ*ă* *a* luĭ şi curatul sâng*e* *al* luĭ›, ‹slăvitul nume-*le* tău› (238)=‹slăvitul num*e* *al* tău›, ‹cinstitul capu-*l* lui› (125)=‹cinstitul cap*u* *al* luĭ› etc., ceĭa ce ne explică facilitatea cu care, prin aceĭaşĭ procedură, s'aŭ contopit articlul prepositiv al genitivuluĭ cu articlul postpositiv al substantivuluĭ.

Maĭ pe scurt, t r i p l a articulare în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul genitival: ‹equus-*ille ille* dominae-*illius*›, un fenomen sintactic atât de interesant sub tóte raporturile, nu este propriŭ dialectuluĭ macedo-român, după cum se crede generalmente, ci aparţine limbeĭ române întregĭ. Numaĭ de dincóce de Dunăre a remas totuşĭ intactă, dar nu pretutindenea, fina luĭ concordare cu substantivul ce precede, pe când acolo unde cele patru forme: *al*, *a*, *aĭ*, *ale* s'aŭ redus tóte la singurul feminin *a*, s'a sters cu desăvîrşire elementul logic al construcţiuniĭ.

§ 17. Din cele de maĭ sus resultă, că articlul prepositiv este trăsura cea maĭ caracteristică a adjectivuluĭ român.

Substantivul póte fi numaĭ post-articulat: *omu-l*, *părinte-le*, *femee-a*, *fecĭori-ĭ*, *fete-le*.

Un *cel*, un *ăl*, un *a* de 'naintea substantivuluĭ nu sînt nicĭ o dată articolĭ, ci tot-d'a-una pronumĭ demonstrativĭ n e t o c i ţ ĭ. Ḑic ‹netociţĭ›, căcĭ tocmaĭ tocirea ideologică a unuĭ pronume, generalmente demonstrativ, une-orĭ relativ, este ceĭa-ce'l schimbă în a r t i c o l, făcêndu-l să înceteze de a maĭ servi la indicaţiunea realistă a lucruluĭ saŭ a posiţiuniĭ între lucrurĭ. Articlul nu este decât un pronume tocit, micşurat, deslipit de elementul seŭ material; un pronume ‹attenuated›, după expresiunea luĭ Whitney.[32])

32) *Language and the study of language*, ed. 3. p. 274.—Definiţiunea articluluĭ în Heyse, *System der Sprachwissenschaft*, Berlin, 1856, p. 407-8, este obscură pe de o parte, unilaterală pe de alta.

Astfel *cel* saŭ *ăl* este numaĭ articol în *casa cea mare* — ‹la grande maison›; dar e numaĭ pronume demonstrativ în *cea casă mare*—‹cette grande maison-là›. Din dată ce ar vré cine-va să indice un edificiŭ materialmente, pe lîngă *casa cea mare* trebuĭ a se maĭ adăoga: ‹pe care o veḑĭ, o sciĭ etc.›, pe când un asemenea corolar este deja implicat în: *cea casă mare*. Negreşit că şi aci el se póte adăoga după placul vorbitoruluĭ; însă nu ca o necesitate, ci ca un fel de gest însoţind într'un mod suplementar o indicaţiune orală destul de clară.

D. Cipariŭ ne asigură, că poporul—probabilmente în Transilvania—ḑice une-orĭ *cel domn bun* în loc de *domnul cel bun*, întrebuinţând pe *cel* ca articol prepositiv al substantivuluĭ.[33])

Venerabilul canonic, mişcat prin cunoscuta sa antipatiă pentru articlul postpositiv, fiindcă ar dori ca Româniĭ să nu aĭbă nemic afară de ceĭa-ce se găsesce deja în cele-l'alte limbe neo-latine, lesne a putut să fie indus într'o eróre óre-cum sentimentală asupra adevĕrateĭ accepţiunĭ a construcţiuniĭ *cel domn bun* în gura poporuluĭ, luând pe *cel* drept articol acolo unde el nu este decât un demonstrativ.

In vechile monumente literare române ni s'a întâmplat a da noĭ înşi-ne peste tipul sintactic *cel domn bun* într'un sens aprópe de articol.

In Omiliarul din 1580 găsim următórele şése casurĭ:

a) ‹Şarpele când tréce prentru o gaură strimtă şi se despoae de *cé piéle véche*› (XIV, 13);

b) ‹Să purcédem spre lucraré *celor lucrure bune*› (XVIII, 3);

c) ‹*Cé léne multă* să o lepădâm› (XVIII, 12);

d) ‹*Céle cuvintele* cu nebunie cine le-ară spune› (XX, 14);

e) ‹Să-şĭ ude *cel déget mai mic* al lui în apă› (XXVI, 9);

f) ‹Să răsipim *céle păcate* ce-s băgate întru suflete-ne› (XXIX 5).

Apoĭ în Cronica luĭ Moxa alte patru:

---

33) Cipariŭ, *Principia de limba*, p. 71.

g) ‹Goniĭa pre *cei creştini derepţi*;[34])
h) ‹Tăe atunci 35 de mii de *cei vrăjmaşi hitléni*›;[35])
i) ‹Se ivi atunci *cé sté* comit ca o sabie›;[36])
j) ‹*Ceĭ boĭari buni...*›[37])

In volumul luĭ popă Grigorie:

Dintre Texturĭ Măhăcene, un singur cas sigur ne întimpină numaĭ în Legenda Duminiceĭ 4: ‹spuse *ceii* féte précurate›, căcĭ în Legenda sânteĭ Vinerĭ—veḑĭ maĭ sus p. 161 No. 20 — întrebuinţarea analógă a luĭ *cel* pare a se datori influinţeĭ originaluluĭ grec.

In Texturĭ Bogomilice—nu găsim nicĭ un cas, unde *cel* de'naintea substantivuluĭ să nu fie pronume demonstrativ în tótă puterea cuvîntuluĭ.

La un numĕr de vr'o 1500 de casurĭ de întrebuinţarea luĭ *cel* ca articol prepositiv adjectival, carĭ se află în Omiliar, în Moxa şi'n volumul luĭ popa Grigorie, étă dară peste tot 10, să ḑicem chĭar 15 saŭ 20 de excepţiunĭ de o funcţiune quasi-substantivală. Dar nicĭ acestea nu sînt decât *quasi*.

Dacă articlul *cel* ar puté în adevĕr să fie substantival, noĭ l'am găsi unde-va de 'naintea unuĭ substantiv neconstruit cu adjectivul. Să luâm frasa: ‹*câne-le* nu se 'mpacă cu *pisic'-a*›. Se póte óre ḑice, fără a se trece pe dată în sfera demonstrativuluĭ pur: ‹*cel câne* nu se 'mpacă cu *cea pisică*›?

D. Cipar ne aduce exemplul: ‹cel domn bun›. In Coresi şi 'n Moxa citim: ‹cea piéle véche›, ‹celor lucrure bune›, ‹cea léne multă› ‹ceĭ creştinĭ derepţĭ›, ‹ceĭ vrăjmaşĭ hitlenĭ›, ‹ceĭ boĭarĭ bunĭ›, adecă pretutindenĭ construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul, ĭar nu un substantiv isolat.

In ‹cele cuvinte-le› *cel* este un demonstrativ întocmaĭ ca grecesce în οὗτοι οἱ λόγοι.

---

34) T. 1, p. 369.
35) Ibid. p. 371.
36) Ib. p. 374.
37) Ib. p. 388.

Numaĭ şi numaĭ în ‹cele păcate› şi în ‹cea stea› póte fi o îndoélă óre-care asupra natureĭ luĭ *cel*, deşi nemic nu probéză că el este aci articol, articol cu orĭ-ce preţ, ĭar nu un simplu demonstrativ.

Ceĭa-ce remâne dară constatat, este numaĭ posibilitatea sporadică a articluluĭ *cel* de a sări în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul. ‹Cel deget maĭ mic› este o anastrofă pentru: ‹degetul cel maĭ mic›, substantivul perḑênd aci articlul seŭ postpositiv prin falsă analogiă cu casul când se construesce cu demonstrativul *cel*. Tot aşa, prin metatesă sintactică regresivă, póte să sară în limba română pînă şi articlul postpositiv, adecă cel substantival, care se pare la prima vedere a fi inseparabil. Astfel mitropolitul Dosofteiŭ ḑice într'un loc: ‹rugăcĭuné noastră a serbi-lor tăi›, şi apoĭ într'-un alt pasagiŭ din aceĭaşĭ scriere: ‹rugile a lor tăi şerbi›,[38]) unde *lor* din *şerbi-lor* s'a deslipit dintr'o posiţiune cu mult maĭ solidă şi a făcut o săritură cu mult maĭ grea decât *cel* în *cel domn bun* pentru *domnul cel bun*. Să nu uĭtâm însă că metatesa sintactică, ca şi cea fonetică, ca şi orĭ-ce transiţiune distractivă în Linguistică, este un fenomen anormal.

Prin urmare, noĭ ne credem pe deplin autorisaţĭ să afirmâm, că articlul prepositiv in limba română există numaĭ pentru adjectiv, nicĭ o dată pentru substantiv. Substantivul póte fi post-articulat, numaĭ post-articulat.

§ 18. Am spus maĭ sus, că un articol definit derivă prin tocire ideologică, une-orĭ şi fonetică tot-o-dată, dintr'un pronume demonstrativ saŭ din cel relativ.[39])

Tocirea nu este însă nicĭ o dată atât de radicală, încât să nu remână o nuanţă primitivă, o urmă a originiĭ.

Din acest punct de vedere, articlul român postpositiv, adecă substantival, diferă esenţialmente de articlul prepositiv saŭ adjectival. Pe când cel de 'ntăiŭ păstréză o necontesta-

38) Dosofteĭu, *Trebnic*, Iaşĭ, 1679, f. 30 şi 37.
39) Cfr. Egger, *Notions de grammaire comparée*, ed. 4, p. 67.

bilă nuanţă demonstrativă, cel-alt ne presintă un caracter relatival destul de pronunţat; şi acésta nu numaĭ în composiţiunea *cel-ce*, dar şi atuncĭ când se întrebuinţéză curat ca articol. Aşa, de exemplu, în psaltirea cea în proză a mitropolituluĭ Dosofteĭu frasa slavónă: „ꙁмїй сꙑй егоже сꙁда рѹгатисѧ емѹ" este tradusă românesce: „zmăul acesta *cel* formuit să-şĭ mădăréscă şie".[40]) Acelaşĭ pasagĭu sună lătinesce: „draco *quem* finxisti ad illudendum ei", ĭar grecesce: „δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ". Intr'un cuvînt, *cel* în *cel formuit* „*le* créé", fără a perde căt de puţin rolul seŭ de articol prepositiv, corespunde aci pronumeluĭ relativ din cele-l'alte limbe: иже, *quis*, ὅς.

O asemenea nuanţă relativală nu convine nicĭ o dată articluluĭ nostru postpositiv. *Omu-l* ar puté fi perifrasat prin construcţiunea demonstrativă: „cet homme", pe când *cel bun* s'ar împăca pînă la un punct cu întorsetura relativă: „qui est bon". Ambiĭ articolĭ în „omu-*l* *cel* bun" se urcă la o accepţiune originară de: „*cet* homme *qui* bon".[41])

Acéstă observaţiune despre nuanţa relativală a articluluĭ român prepositiv îşĭ va avé interesul seŭ în desvoltările de maĭ jos.

§ 19. In *cel bunu-l*, *al doi-le* etc. adjectivul ne apare închis între un articol prepositiv şi un articol postpositiv. Articlul postpositiv, prin urmare, este nu numaĭ substantival, dar póte fi şi adjectival. De aci se nasce întrebarea: în privinţa unuĭ adjectiv, din ceĭ doĭ articolĭ, care se fie óre cel maĭ important?

In *al meŭ*, *aĭ meĭ* etc. noĭ vedem numaĭ articlul prepositiv.

---

40) Dosofteĭu, *Psaltirea de 'nţeles*, Iaşĭ, 1680, ps. 103, f. 133.

41) Să nu uĭtâm că şi 'n limbele neo-latine occidentale articlul definit de 'naintea adjectivuluĭ trebuĭ une-orĭ a se lua într'un sens relatival. Aşa Fuchs, *Die romanischen Sprachen*, Halle, 1849, p. 335, traduce pe spaniolul „lo bueno" prin „das was gut ist". Dacă acésta se întâmplă acolo rar, causa este lipsa unuĭ articol special pentru adjectiv

De asemenea în adjectivii *ceĭ doĭ*, *cele treĭ*.[42]) In *cel-al-alt* sînt doĭ articolĭ prepositivĭ şi nicĭ unul postpositiv. Numaĭ adjectivul înzestrat deja cu articlul prepositiv póte să maĭ fie şi post-articulat; pe când adjectivul pre-articulat, din contra, nu are nicĭ o trebuinţă neapĕrată de a fi post-articulat. Resultă dară că articlul prepositiv este cel adjectival *per excellentiam*, articlul postpositiv funcţionând numaĭ într'un mod suplementar.

Un adjectiv care nu este decât post-articulat încetéză prin însăşĭ acésta de a fi adjectiv, trecênd în categoria substantivilor. *Bunu-l*, *reu-l*, *frumosu-l*, sînt tot aşa de substantivĭ ca grecesce τὸ καλόν saŭ τὸ κακόν.

Ḑicênd acésta, noĭ facem abstracţiune, negreşit, de tipul sintactic *bunu-l om*, unde adjectivul usurpă óre-cum locul substantivuluĭ. O asemenea construcţiune, patronată din ce în ce maĭ mult de către scriitoriĭ noştri şi pe care Alexandri a împins'o pînă la ultima margine în :

Latina gintă e regină....,

este fórte poetică a-nume prin aceĭa că.... nu e obicĭnuită în graĭul poporuluĭ. La singular ea este de tot rară, astfel că Românul nu întrebuinţéză maĭ nicĭ o dată, de exemplu, *dulce le pom, alb'a pănură*, locuţiunĭ citate totuşĭ ca poporane de către romaniştiĭ străinĭ.[43]) La plural, acésta este şì maĭ rar, şì maĭ neromănesc. In cântecele poporane române, adunate de către însuşĭ Alexandri, eŭ n'am găsit, pe patru-sute de pagine, un singur adjectiv articolat de'naintea unuĭ substantiv; şi dacă mĭ-a scăpat chĭar ce-va din vedere, apoĭ numaĭ dóră vr'un cas saŭ doă, nu maĭ mult. O întorsetură ca în poesia poporană italiană:

Vaghe *le montanine pastorelle*,
Donde venite etc.

---

42) Forma macedo-română *doi-lĭi*, *trei-lĭi*, nu este o excepţiune, adjectivul fiind aci substantivat. Ca adjectiv, Macedo-româniĭ ḑic şi eĭ: *aţelĭi doi*, *aţele trei* etc.

43) Diez, *Grammatik*, ed. 3, t. 3, p. 39.

ar fi pré-artificială în limba română cea vorbită, ba și 'n cea cântată. Pînă și adjectiviĭ nearticulațĭ de 'naintea substantivuluĭ formézá în literatura nóstră poporană abia o treime, în comparațiune cu numĕrul adjectivilor pușĭ după substantiv, ceĭa-ce este construcțiunea cea normală.

Ce-va maĭ mult. Aversiunea limbeĭ române adevĕrat poporane pentru tipul *bunu-l om* e atăt de pronunțată, încăt la eventuala punere a adjectivuluĭ de'naintea substantivuluĭ Românul resimte tentațiunea diametralmente opusă de a articulà pe substantivul cel din códă, lăsând nearticulat pe adjectivul cel din frunte, ceĭa-ce—dacă n'ar fi un cas fórte rar—s'ar puté formula prin *bun omu-l.*

Iată vr'o doă exemple din volumul luĭ popă Grigorie:

Legenda sânteĭ Vinerĭ 195: *curată sufletu-l*;

Fragment liturgic 220: *mare mil'-a*, *milostivă domnu-l...*

§ 20. Să recapitulâm principalele puncturĭ de maĭ sus:

1. Românesce substantivul se pune generalmente înainte de adjectiv: *om bun*, *femee frumósă.*

2. Substantivul póte fi numaĭ post-articulat: *omu-l*, *femee-a.*

3. Adjectivul, când urmézá după substantivul articulat, se póte construi în următórele cincĭ modurĭ:

a) adjectiv nearticulat: *omu-l bun*;

b) cu un singur articol prepositiv: *omu-l cel bun*;

c) cu doĭ articolĭ prepositivĭ: *omu-l cel al-alt*;

d) cu un articol prepositiv și un articol postpositiv: *omu-l cel bunu-l*, *omu-l al-doi-le*;

e) cu doĭ articolĭ prepositivĭ și un articol postpositiv: *omu-l cel al-doi-le.*

4. Complementul genitival face parte din tipul 3*d.*

Să trecem la:

II. Limba albanesă.

§ 21. Ca și românesce, limba albanesă posedă doĭ articolĭ definițĭ, maĭ puțin diferențiațĭ în formă, dar tot așa de deose-

biţĭ prin funcţiune: un articol postpositiv şi un articol prepositiv.

Ca şi romănesce, substantivul albanes póte fi numaĭ post-articulat, anume:

La masculin singular: *-u* saŭ *-i*;

La feminin singular şi la plural pentru ambele genurĭ: *-tă*.

Ca şi romănesce, adjectivul albanes póte să aibă doĭ articolĭ: un articol postpositiv, care nu se deosebesce prin formă de cel substantival, şi un articol prepositiv anume:

La masculin singular: *i-*, nicĭ o dată *u-*;

La feminin singular: *e-*, nicĭ o dată *a-*;

La neutru singular[44]) şi la plural pentru tóte genurile: *tă-*.

Ca şi romănesce, articlul prepositiv albanes caracteriséză esenţialmente pe adjectiv. După cum Clemens—am spus'o maĭ sus—începea toţĭ adjectiviĭ românĭ prin *cel-*, în acelaşĭ mod Lecce, autorul celeĭ maĭ vechĭ gramatice albanese, începe toţĭ adjectiviĭ prin articliĭ prepositivĭ *i-* şi *e-*. El nu ḍice nicĭ o dată *math* (mare) saŭ *mir* (bun), ci numaĭ *imath=i-math* «le grand» saŭ *emath=e-math* «la grande», *imir=i-mir* «le bon» saŭ *emir=e-mir* «la bonne» etc. [45]) Articliĭ prepositivĭ *i-* şi *e-*, sînt atăt de strîns legaţĭ cu adjectiviĭ lor, încăt mulţĭ în trecut nu-ĭ considerau ca nesce elemente separate, creḍêndu-le că fac o parte integrantă a cuvîntuluĭ.[46]) Reposatul lord Strangford, cunoscĕtor adînc al tuturor limbilor balcanice, îşĭ închipuia că a făcut o adevĕrată descoperire, când a cuteḍat a descompune pe *imiră* şi *emiră* în *i-miră* şi *e-miră*![47])

44) Generalmente se contestă genul neutru la Albanesĭ. Studiul texturilor ne-a convins însă, că el există în realitate. Cfr. între ceĭ-l'alţĭ: De Rada, *Grammatica della lingua albanese*, Firenze, 1871, p. 27.

45) Lecce, *Osservazioni sulla lingua albanese*, Roma, 1716, după ediţiunea luĭ Rossi, Roma, 1866, p. 20 etc.

46) Aşa Blanchus, *Dictionarium latino-epiroticum*, Romae, 1635, — Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, Paris, 1820, t. 2, p. 617, — Kaballiotes, *Prôtopeiria*, Venetia, 1770, etc. obicĭnuesc a scrie *ĕberde* (alb), *iri* saŭ *iry* (noŭ), *ibegate* (bogat), *ekukie* (roşu) etc. Cfr. Vater, *Vergleichungstafeln d. europ. Stamm-Sprachen*, Halle, 1822, p. 176 etc.

47) *Original letters and papers*, London, 1878, p. 145.

Să observâm că la Albanesĭ, întocmaĭ ca la Românĭ, ba şi maĭ mult decăt la noĭ, adjectivul nearticulat se póte lua drept adverb. *Bucură=frumos* însemnéză ‹pulcher› şi ‹pulchre›, *dreĭtă=drept* însemnéză ‹rectus› şi ‹recte› etc.; fenomen care ne întîmpină comparativamente fórte rar în limbile neolatine.[48])

Ca şi romănesce, posiţiunea normală a adjectivuluĭ la Albanesĭ este după substantiv, de 'naintea căruĭa el nu se pune decăt numaĭ în unele casurĭ excepţionale, maĭ ales atuncĭ când vorbitorul vrea să atragă atenţiunea într'un mod emfatic asupra calităţiĭ lucruluĭ, ca la noĭ, bună óră, în *frumósă femeiă* în loc de *femeiă frumósă*.[49])

In fine, articlul prepositiv *i*, ca şi *cel* la Românĭ, presintă o pronunţată nuanţă relativală, astfel că De Rada îl traduce prin ‹qui est›, ‹quae est› ‹quod est›.[50])

§ 22. După aceste consideraţiunĭ generale, să dâm acuma între limbile română şi albanesă un şir de corespondinţe morfologice, carĭ convergesc tóte cătră tipul ‹homo-ille ille-bonus›.

1. Românuluĭ *omu-l* ‹homme-le› corespunde albanesul *nĭeri-u* ‹homme-le›.

2. Românul *omu-l bun* ‹homme-le bon› diferă de albanesul *nĭeri i-mirĕ* ‹homme le-bon› numaĭ prin alipirea articluluĭ cătră substantiv, ceĭa-ce ar puté să fie un simplu efect de atracţiune în loc de: *om îl-bun*, de vreme ce se scie că elementul relatival, după cum e şi articlul nostru prepositiv, este expus în genere de a fi atras prin cuvîntul ce precede.[51]) O confirmaţiune a acesteĭ bănuelĭ ni se va presinta maĭ jos, când vom avé a vorbi de limbile eranice.

---

48) Diez, t. 3, p. 9.

49) Cfr. Dozon, *Grammaire albanaise*, în *Revue de philologie et d'ethnographie*, t. 3 (1878), p. 231.

50) Op. cit. p. 42.

51) Cfr. Steinthal, *Assimilation und Attraction*, în *Zeitschr. f. Voelkerpsychologie*, t. 1, p. 94 etc.

3. Românului *omu-l cel bun* ‹homme-le le-bon› corespunde perfectamente albanesul *nieri-u i-mirĕ* ‹homme-le le-bon›.

4. Românului *al-doi-le* ‹le-deux-le› corespunde albanesul *i-dit'-i* ‹le deuxième-le›, cu acea diferinţă însă, că forma nóstră derivă d'a-dreptul din cardinalul *doĭ*, pe când cea albanesă nu vine din *di* ‹deux›, ci din ordinalul nearticulat *ditĕ* ‹deuxième›.

5. Românului *cel-al-alt* ‹le-l'autre› corespunde albanesul *tiatĕrĕ*, contras din *tĕ-i-atĕrĕ*, care însemnéză de asemenea literalmente ‹le-l'autre›.[52]) Asupra acesteĭ corespondinţe, care este fórte remarcabilă, noĭ vom maĭ reveni maĭ la vale.

6. Românului *omu-l al-doi-le* ‹homme-le le-deux-le› corespunde albanesul *nieri-u i-dit'-i* ‹homme-le le-deuxième-le›, negreşit cu reserva făcută la punctul 4.

7. Românului *al omu-luĭ* ‹le-homme-du› corespunde genitivo-dativul albanes *i-nieri-ut* ‹le-homme du›.

8. In sfîrşit, articlul genitival se concórdă albanesce, întocmaĭ ca românesce, cu substantivul ce precede: *vaiz'-a e-baba-it=fat'-a a-tatĕ-luĭ* ‹filia-illa illa-pater-illius›, dar: *baba-i i-vaizĕ-sĕ* saŭ *baba-i i-vaiz'-et=tatĕ-l al-fet'-eĭ* ‹pater-ille ille-filia-illius›.

Acéstă din urmă particularitate, Lecce o resumă în privinţa limbeĭ albanese în următorul mod:

‹Quando due nomi sostantivi s'incontrano assieme, il secondo ‹sarà sempre genitivo; e se il primo sarà di genere masco‹lino, al genitivo precederà la vocale *i*; se poi sarà di genere ‹femminino, al genitivo precederà la vocale *e* etc.›[53])

Să pună cine-va în acest pasagiu pe *al* în loc de *i* şi pe

52) Cfr. explicaţiunea cam analógă a luĭ Camarda, *Saggio di grammatologia sulla lingua albanese*, Livorno, 1864, t. 1, p. 215.—Teoria luĭ Bopp, *Ueber das Albanesische*, Berlin, 1855, p. 31-2, e cu totul inadmisibilă.

53) Lecce, op. cit. p. 300.—Cf. Xylander, *Die Sprache der Albanesen*, Frankfurt, 1835, p. 74.—Hahn, *Albanesische Studien*, Gramm. p. 42 etc.

a în loc de *e*, nemic maĭ mult decât atâta, şi étă că vom avé o regulă specifică a limbeĭ române.

§ 23. Recurgênd la formule algebraice, dacă vom exprime pe substantiv prin S şi articlul substantival prin *s*, pe adjectiv prin A şi articlul adjectival prin *a*, apoĭ prin *x* articlul genitival şi prin *d* desininţa genitivuluĭ, adecă *-ĭ* la Româniĭ şi *-t* la Albanesĭ, atuncĭ vom căpĕta următórele tipurĭ:

1. S+*s*: homo-ille;
2. S+*s* A: homo-ille bonus;
3. S *a*+A: homo ille-bonus;
4. S+*s* *a*+A: homo-ille ille-bonus, homo-ille ille-alter;
5. S+*s* *a*+A+*a*: homo-ille ille-bonus-ille, homo-ille ille-secundus [duo]-ille;
6. S+*s* *a*+*a*+A: homo-ille ille-ille-alter;
7. S+*s* *x*+S+*s*+*d*: filia-illa illa+pater-ill-ius.

Casurile 2 şi 3 putênd a se reduce în ultima analisă la unul singur, avem dară, pe terenul strict al articluluĭ definit, şése formule morfologice, saŭ maĭ bine sintactice dintre cele maĭ caracteristice, carĭ tóte se aplică întocmaĭ, se adaptéză aşa ḑicênd geometricesce numaĭ şi numaĭ către limbele română şi albanesă, fiind cu desăvîrşire străine şi chĭar contrare familieĭ linguistice neo-latine, nu maĭ puţin celeĭ germane, şi maĭ cu sémă celeĭ slavice.

Dar formulele exprimă regule generale, pe când Albanesiĭ şi Româniĭ se întâlnesc pînă şi 'n neregularităţĭ, pînă şi 'n acele excepţiunĭ, acele fenomene anormale, carĭ nu se pot formula şi dintre carĭ vom arăta aci pe cele maĭ interesante.

§ 24. Pronumele neo-latin *luĭ*, frances şi italian *lui*, a fost comentat în multe felurĭ, fără totuşĭ a se fi ajuns pînă acum la vre-o soluţiune definitivă. Se admite generalmente, că el se compune din doă elemente constitutive, dintre carĭ în cel de 'ntâiŭ întră *l-*, adecă *ill-*, ĭar în cel-alt *-i*; dar remâne cestiunea deschisă, dacă descompunerea trebuĭ să fie *ill-ui* saŭ *illu-i*.

Un resultat serios, credem noĭ, se póte dobândi numaĭ atuncĭ, dacă vom studia pe *lui* în legătură cu corespondintele seŭ feminin: italian, provençal şi vechĭu frances *lei*, macedo-român *lei*. Nicĭ *lui* fără *lei*, nicĭ *lei* fără *lui*, nu se pot explica.

In *lei* se află *-i* ca şi 'n *lui*, dar lipsesce *u-*. Prin urmare, ambele forme se descompun în *lu-i*, *le-i*, nicĭ o dată în *l-ui* faţă cu *le-i*, de vreme ce finalul *-i* în ambele forme fiind un element identic, nu póte fi tractat în fie-care din ele într'un alt mod.

Ilustrul Pott a bănuit o dată, că femininul *lei* se urcă la un prototip *illa-i.*[54]) Atuncĭ masculinul *lui* revine necesarmente la *illu-i*. Dacă vom alătura acéstă descompunere cu francesul *autru-i*, italianul *altru-i*, românul *altu-ĭ*, în carĭ tema represintă acusativul latin *alterum*, precum şi *unu-* din *unum* în al nostru *unu-ĭ*, va trebui să conchidem că *illu-* în *illu-i* este de asemenea pentru *illum*, ĭar *illa-* în *illa-i* pentru *illam*; cu alte cuvinte, singurul *-i* represintă aci pe dativ saŭ pe genitiv. In *nimenu-ĭ* din *nimene*, în *căru-ĭ* din *care*, *cutăru-ĭ* din *cutare* etc. tematicul *-e-* a trecut la noĭ în *-u-* prin analogiă cu cele-l'alte masculine. La Macedo-românĭ acţiunea analogieĭ s'a întins şi maĭ departe, prefăcênd nu numaĭ pe *al teu* ‹ille-tuus› în *a tu-i*, dar şi pe *al meŭ*=‹ille-meus› în *a nĭu-i*.

Limba română, pe care linguistiĭ străinĭ aŭ pré lăsat'o la o parte în cercetările lor pe terenul filologieĭ romanice, posedă aci un avantagiŭ immens asupra surorilor sale din Occidinte. Pe când acolo numaĭ *lei*, *costei* şi *colei* înfăţişéză—anume la Italianĭ—o formă feminină, ĭar pentru *altrui* ea nu se găsesce, la noĭ lîngă *altu-ĭ* avem *alte-ĭ*, lîngă *unu-ĭ*—*une-ĭ*, lîngă *cutăru-ĭ*—*cutăre-ĭ*, lîngă *căru-ĭ*—*căre-ĭ*, lîngă *cestu-ĭ*—*ceste-ĭ* etc. Şi maĭ remarcabile sînt formele macedo-române: *nostru-i*=‹nostrum-i›, *vostru-i*=‹vestrum-i› şi altele, lîngă *vostre-i*=‹vestram-i›, *nostre-i*=‹nostram-i› etc.

54) Pott, *Romanische Elemente in den langobardischen Gesetzen*, în Kuhn, *Zeitschr.*, t. 12, p. 196.

După modelul numeróselor forme nearticulate în *-ui*, d. Alexandri nu s'a sfiit de a introduce, cu mult gust, un genitivo-dativ nearticulat *întregu-ĭ* în «Oda ostaşilor românĭ»:

Sînt bătăile de inimĭ a *întreguĭ* ném al nostru....

Originea curat etimologică a finaluluĭ *-i* e cu totul indiferinte în cestiunea de faţă. Ceĭa-ce ne preocupă, este numaĭ rolul seŭ de desininţă casuală, anume genitivo-dativă la Românĭ, dativă şi une-orĭ genitivă la ceĭ-l'alţĭ Neo-latinĭ, de exemplu în textul lombard din secolul XI citat de Pott: «filia «quondam *lui*, que profitetur se ex nacione sua lege vivere «Romana, et ille filius *lui*.»[55]) Natura genitivală a luĭ *lei* şi *lui* se maĭ demonstră, între altele, prin corespondintele lor plural *loro*, care este genitivul şi numaĭ genitivul *illorum*.[56])

Lui este dar *illu-i*, nicĭ decum *ill-ui*.

Dacă ar puté să maĭ persiste vre-o îndoélă în acéstă privinţă, ea dispare prin alăturarea declinaţiuniĭ articulate române cu cea albanesă. Albanesce nominativul articulat dela *nĭeri* «om» este *nĭeri-u*=românesce *omu-l*, în cărţile nóstre vechĭ *omu-lu* saŭ la Macedo-românĭ *om-lu*. Genitivo-dativul albanes este *nĭeri-u-t*=românesce *omu-lu-ĭ*. Decĭ românesce *-lu-* în *-luĭ*, ca şi albanesce *-u-* în *-ut*, este articlul definit la nominativ, pe care'l strămută în genitivo-dativ numaĭ finalul *-i* la Românĭ şi finalul *-t* la Albanesĭ. Intocmaĭ aşa se petrece în limbele scandinave, carĭ aŭ şi ele un articol definit postpositiv. Nearticulatul «om» în svediana, bună-óră, se dice *man*, danesce *mand*; articulatul «omu-lu» se dice *man-en* saŭ *mand-en*; genitivul «omu-lu-ĭ» se dice *man-en-s* saŭ *mand-en-s*, unde numaĭ *-s* represintă pe genitiv, *-en-* fiind articlul definit la nominativ. Comparaţiunea între *omu-lu-ĭ*=*nĭeri-u-t*=*man-en-s*, tóte însemnând literalmente «homme-le-de», demonstră pînă la ultima evidinţă composiţiunea neo-latinuluĭ *lui* din *illu-i* cu sens de

55) Ibid. p. 195.

56) Cumcă *autrui* este anume genitiv, cfr. Brachet, *Grammaire historique de la langue française*, ed. 4, p. 181.

'le-de', maĭ remânênd numaĭ de a se urmări etimologia separată a luĭ -*i*, ceĭa-ce lăsâm pe altă dată.[57])

De aci însă decurge o consecință. Dacă genitivul masculin este *omu-lu-ĭ*, adecă -*i* adaus către nominativul articulat, atuncĭ și genitivul feminin *cununeĭ* trebuĭ să resulte de asemenea din adausul luĭ -*i* către nominativul *cunun'a* din *cunună-a*, astfel că prototipul *cununeĭ* nu póte fi decât *cunună-a-i*. In acelașĭ mod la Albanesĭ genitivul masculin *nĭeri-u-t* necesitéză, prin adausul luĭ -*t* către nominativul articulat, pe un genitiv feminin *curonă-a-t*. Așa la Scandinavĭ — ca să ne'ntórcem la analogia de maĭ sus—masculinuluĭ *man-en-s* 'homme-le-de' îĭ corespunde fórte regulat femininul *kron-an-s* contras din *krona-an-s* 'couronne-la-de'.

In limba română cea veche, așa după cum o găsim în tipăriturele din secolul XVI și de pe la începutul seculuiuĭ XVII, genitivul feminin este *cununeei*, adecă *cunune-e-i*. In texturile din volumul luĭ popa Grigorie din Măhacĭu un asemenea genitivo-dativ singular feminin -*eei* nu e de loc rar: *slaveei* (6,238, 239), *rugăcĭuneei* (184), *sfinteei* (96,185,195), *svinteei* (190), *înpărățieei* (187), *Marieei* (182), *ḑileei* (91,152), *caseei* (157), *Sareei* (156), *sfințieei* (218), *cinstiteei* (66), *fețeei* (86), *aspideei* (111) etc. Nu puține exemple se află și 'n texturile din totul I al publicațiuniĭ de față.

Așa dar prototipul *cunună-a-i* a suferit scăderea luĭ -*ă-a*- la -*e-e*-, de unde apoĭ, printr'o contragere ulterióră, s'a născut forma actuală *cununei*, în care un singur -*e*- maĭ represintă pe -*ă-a*-. Nu maĭ vorbim despre formele poporane *cununiĭ* și chĭar *cununi*, datorite acțiuniĭ asimilative a finaluluĭ *i*.

Acelașĭ fenomen ni-l înfățișéză limba albanesă. Desinința arcaică a genitivo-dativuluĭ feminin este aci -*e-t* pentru -*e-e-t* din primitivul -*ă-a-t*. Așa dela *dită* 'ḑi', articulat *dit'-a*=*dită-a*,

57) Vom observa numaĭ că Meunier și Havet, ***Mémoires de la Société de Linguistique***, t. 1 p. 56 și t. 3 p. 187, cred că și latinul *illius* este compus cu un genitiv suplementar -*ius*. Acest *ius* nu ne-ar explica óre pe romanicul -*i*?

în traducerea Bibliei figuréză genitivul *dittet* pentru *diteet* (Matth. XI. 23)=*dită-a-t*.

In acest mod, românul *omu-lu-ĭ* ne oferă nu numaĭ o construcțiune sintactică identică cu albanesul *nĭeri-u-t*, ambele «homme-le-de», dar încă în forma feminină corespundinte, printr'o procedură anormală, s'a făcut la Românĭ și la Albanesĭ aceĭa-șĭ trecere fonetică succesivă a luĭ *-ă-a-* în *-e-: cunun-e-ĭ* =*cunună-a-ĭ*, *dit-e-t*=*dită-a-t*, literalmente: «couronne-la-de», «journée-la-de».

Coincidința e cu atăt maĭ instructivă, cu căt între articlul definit feminin *-a* la Românĭ și între acelașĭ articol *-a* la Albanesĭ nu este nicĭ o înrudire etimologică, cel de'ntâĭu urcându-se la prototipul *-la*, corespundĕtor articluluĭ masculin *-lu*, pe când cel-l'alt derivă din radicala pronominală *va*, pe care o indică articlul masculin *u*. Formele primitive ale articluluĭ definit substantival cată să fi fost:

la Românĭ { *lu* > *l*, *la* > *a* }

la Albanesĭ { *va* > *u*, *vâ* > *a*. }

Dar étă un alt ce-va nu maĭ puțin interesant.

§ 25. Am vĕdut maĭ sus, că Macedo-românii, Moldovenii și în parte Ardelenii obicĭnuesc a înlocui pe cele patru forme bine caracterisate: *al*, *a*, *aĭ*, *ale*, prin singura formă *a*, care nu este decăt femininul singular. Așa se dice *a-meŭ*, literalmente: «*la*-mien»; *a-mele*=«*la*-miennes»; *a-doi-le*=«*la*-deux-le»; *acest cal a boieru-lu-ĭ*=«ce cheval *la*-boyard-le-de» etc.

Eĭ bine, limba albanesă ne presintă un fenomen fórte analog cu acéstă remarcabilă neregularitate.

In construcțiunea substantivuluĭ cu genitivul, Albanesiĭ întrebuințéză articlul prepositiv feminin la singular, adecă *e-*, după tot felul de pluralurĭ, fie feminin, fie masculin, fie neutru. De exemplu: *kuaĭ-tă e-buĭar-i-t* «les chevaux du boyard», literalmente: «chevaux-les *la*-seigneur-le-de», curat ca în limba

nóstră din secolul XVI saŭ după modul macedo-român: *cai-ĭ a boĭaru-lu-ĭ* în loc de: *cai-ĭ aĭ*... Alt exemplu: *ămpretăr-et e-de-u-t* ‹les rois de la terre›, literalmente: ‹rois-les *la*-pays-le-de›, ca romănesce în: *împărăţi-ĭ a pămîntu-lu-ĭ* în loc de: *împăraţi-ĭ aĭ*...

Propaginaţiunea femininuluĭ *e-* pe socotéla tuturor celor-l'alte forme ale articluluĭ prepositiv, fie ca acusativ singular şi plural, fie ca nominativ plural pentru tóte genurile, este la Albanesĭ atăt de pronunţată, încăt d. Dozon, neînţelegênd natura lucruluĭ, s'a credut dator a imagina pentru acest *e-* o paradigmă a-parte, separată de paradigma articluluĭ prepositiv şi pe care o califică, numaĭ dóră ca să scape de încurcătură: ‹un petit mot que j'appellerai, *faute de mieux*, le conjonctif.›[58])

Dacă ar fi consultat limba română, d. Dozon lesne s'ar fi convins, că albanesul *e-* nu este decăt femininul singular al articluluĭ prepositiv, propaginat într'un mod anormal, din punct în punct ca al nostru *a-*.

Ĭată în fine, un al treilea specimen, nu maĭ puţin instructiv, de asemenĭ întălnirĭ pînă şi între anomaliele articluluĭ definit la Românĭ şi la Albanesĭ.

§ 26. Romănesce pluralul dela *cel-al-alt* este *ceĭ-l'alţĭ* contras din *ceĭ-al-alţĭ*, ceĭa-ce însemnéză literalmente: ‹les-le-autres› printr'o cĭudată asociaţiune între articlul la singular cu articlul la plural. Apoĭ la feminin se dice: *cea-l'altă*, contras din *cea-al-altă*, adecă ‹la-le-autre›, printr'o asociaţiune tot atăt de cĭudată între masculin şi feminin.

Albanesce ‹cel-al-alt› este *tă-i-atără*, pronunţat *t'-ĭ-atără*. Acéstă construcţiune póte fi privită în doă modurĭ din causa dupleĭ funcţiunĭ a luĭ *tă*.

De'ntăiŭ, *tă* fiind articol prepositiv neutru la singular, *tă-i-atără* póte fi tradus prin ‹illud-ille-alter›, însoţindu-se doă

58) Dozon, op. cit. p. 355.— Cf. Hahn, *Alb. Stud.* Gramm. p. 28.

genurĭ diferite, tot aşa ca românesce în *cea-al-altă*=‹illa-ille--alter›. Maĭ mult decăt atăta. Femininul la Românĭ represintă nu numaĭ pe feminin, dar tot-o-dată şi pe neutru din cele-l'alte limbe; de exemplu: *o sciŭ acésta*= ‹scio hoc ipsum›, *acésta este*= ‹hoc est›, *aceĭa ţĭ-am spus'o*= ‹illud dixi tibi› etc. In acest chip albanesul *tă-i-atără* şi românul *cea-al-altă* se pot traduce ambele de o potrivă prin ‹illud-ille-alter›.

Insă *tă* este în acelaşĭ tinp pluralul articluluĭ prepositiv pentru tóte genurile, ast-fel că *tă-i-atără* ar maĭ puté să fie şi ‹les-le-autre›, prin însoţirea pluraluluĭ cu singularul, tot aşa ca românesce în *ceĭ-al-alţĭ*=‹les-le-autres›.

Maĭ pe scurt, orĭ-cum ar fi să ne dâm sémă de anomalia tipuluĭ albanes, ne vom isbi vrênd-nevrênd de o analogiă română.

La adecă, este o analogiă pînă şi 'n acea împregĭurare, că locuţiunea albanesă *tă-i-atără* întrunesce ambele forme ale articluluĭ prepositiv: *tă-* şi *i-*, după cum românul *cel-al-alt* întrunesce de asemenea pe *cel* şi *al-*!

§ 27. Scăderea luĭ *-ăa-* la *-e-* în genitivo-dativul feminin singular; respăndirea neregulată a femininuluĭ singular *a-* şi *e-* în locul formelor eterogene la singular şi la plural; în sfirşit, construcţiunea luĭ ‹alter› cu cele doă varianturĭ întrunite ale articluluĭ prepositiv, discordate la gen şi la numĕr; tóte acestea sînt nesce coincidinţe cu totul de o altă natură, decât cele şése formule normale, aşa ḑicênd algebraice, comune Românilor şi Albanesilor în întrebuinţarea articluluĭ definit.

In Linguistică însă, dacă nu şi 'n cele-l'alte, anomalia este tot atăt de importantă ca şi regula; ba póte chĭar şi maĭ importantă une-orĭ, atuncĭ anume când este vorba de a constata filiaţiunea limbelor.

‹Vom stabili ca un principiŭ general,—ḑice marele Pott în ‹studiul seŭ despre criteriele înrudiriĭ linguistice,—vom stabili ‹ca un principiŭ general, că constatarea puncturilor normale ‹saŭ regulate, în carĭ se întâlnesc unele limbĭ, capĕtă o tă‹riă şi maĭ demonstrativă în favórea originiĭ comune, dacă

«aceste limbĭ se maĭ întâlnesc pînă şi 'n anomaliele lor, pînă «şi 'n abaterile lor specifice dela normă şi dela regulă.»[59])

§ 28. N'am credut necesar de a semnala maĭ sus într'un mod expres coincidinţa formală perpetuă a genitivuluĭ cu dativul la Românĭ şi la Albanesĭ.

Omu-lu-ĭ=*nĭeri-u-t* însemnéză d'o potrivă «hominis» şi «homini».

In ambele limbe, după tóte dialectele saŭ sub-dialectele lor, nu există o singură excepţiune dela acéstă coincidinţă.

Terminând însă aci despre limbele română şi albanesă în parte, sîntem datorĭ a indica măcar în trécăt acest fenomen, asupra căruĭa vom maĭ reveni maĭ jos pe larg cu ocasiunea limbeĭ armene. Pe d'o parte, el se află, prin *-lu-ĭ*=*-u-t*, într'o strînsă legătură cu cestiunea articluluĭ postpositiv; pe de alta, noĭ îl găsim de asemenea în a treĭa limbă balcanică, la care vom trece acuma, şi anume:

III. Limba bulgară.

§ 29. Cel întâiŭ Thunmann în secolul trecut,[60]) apoĭ în dilele nóstre Kopitar,[61]) Miklosich[62]) şi Schuchardt,[63]) aŭ indicat succesivamente modul cel adevĕrat sciinţific de a urmări în limbele actuale de pe peninsula balcanică resturile graĭuluĭ autocton, primordial, anterior cuceririĭ romane şi invasiuniĭ slavice, fără a maĭ vorbi despre dominaţiunea cu mult maĭ tărdiă a Otomanilor.

Punêndu-se pe acelaşĭ tărîm, ĭată ce dice Ascoli în ultima sa publicaţiune:

---

59) Pott, *Die Kennzeichen der Sprachverwandtschaft*, in *Zeitschr. d. deutschen morgenländ. Gesellschaft*, t. 9, p. 443.

60) Thunmann, *Untersuchungen ueber die Geschichte d. oestlichen europ. Voelker*, Leipzig, 1774, p. 175, 246.

61) *Wiener Jahrb. d. Litteratur*, t. 46, p. 85 etc.—Kopitar, *Kleinere Schriften*, Wien, 1857, p. 238.

62) *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, p. 5 etc.

63) *Der Vocalismus des Vulgärlateins*, t. 3, p. 49 etc.

«Fenomenele cele caracteristice ale limbeĭ albanese trebuĭ
«alăturate cu multă fineţă cu fenomenele analóge, prin carĭ
«cele-l'alte doă limbĭ învecinate manifestă, la rîndul lor, reac-
«ţiunea unuĭ graiŭ aborigen contra juguluĭ invasorilor poste-
«riorĭ şi represintă óre-cum pe acel graĭu; adecă trebuĭ ală-
«turate cu acele fenomene, prin carĭ limba română se separă
«de cele-l'alte dialecte neo-latine şi limba bulgară se separă
«de cele-l'alte dialecte slavice.» [64])

Noĭ din parte-ne ne-am unit de-mult cu acéstă programă, dar cu o reservă óre-care fórte substanţială. Recunóscem pe deplin necesitatea uneĭ comparaţiunĭ metodice între cele treĭ limbĭ balcanice învecinate: româna, albanesa şi bulgara; mergem chĭar maĭ departe, cerênd întinderea speculaţiuniĭ comparative, pe un plan secundar, asupra limbeĭ grece — vechĭ şi noue —, ba încă asupra celeĭ serbe şi celeĭ slovene. Şi totuşĭ credem că este o mare retăcire, o eróre capitală, de a pune pe aceĭaşĭ linià legătura între Românĭ şi Albanesĭ pe de o parte, şi raportul Bulgarilor către Românĭ şi Albanesĭ pe de alta. Româniĭ şi Albanesiĭ sînt rude între eĭ, dar nu sînt nicĭ decum rude cu Bulgariĭ.

Pe când morfologia română şi cea albanesă sînt aprópe identice în tóte puncturile, pînă şi 'n trăsurele lor cele maĭ ascunse şi maĭ complicate; limba bulgară, din contra, nu este decât o *caricatură* a morfologieĭ comune d a c o-e p i r o t e, maĭmuţând nesce plecărĭ asemenate, exprimênd nesce veleităţĭ pe cale de a se manifesta, nesce tendinţe pe jumătate realisate, adesea greşite chĭar în acéstă jumătăţire.

Asemĕnarea între româna şi albanesa este o asemĕnare c o n g e n i t a l ă, o asemĕnare din nascere, din tulpină. Divergințele între ele se datoresc unor aginţĭ posteriorĭ, unor condiţiunĭ mesologice diferite, unor împregĭurărĭ carĭ aŭ reuşit să modifice exteriorul, dar n'aŭ putut să schimbe fondul, esenţa, scheletul. Cu totul alt ce-va e limba bulgară. Ea este cu desă-

64) Ascoli, *Studj critici*, II, p. 64.

·îrşire de un alt ném. Fenomenele, carĭ îĭ sînt comune cu ·omâna şi cu albanesa, nu sînt nicĭ o dată, dar nicĭ o dată ›rganice, ci ĭ-aŭ fost numaĭ altoite pe din afară într'un mod ·tîngacĭu într'o epocă nu pré-depărtată, şi acésta maĭ cu sémă ;ub influinţa elementuluĭ român.

Să le examinâm maĭ de aprópe, negreşit însă întru cât se ·tinge numaĭ de articlul definit, singurul punct ce ne intere-;ă în studiul de faţă.

§ 30. Bulgariĭ posedă şi eĭ formula româno-albanesă S+s, a-lecă post-articularea substantivuluĭ: *celeak-ăt*=rom. *omu-l*=alb. *ıleri-u*; *mama-tă*=rom. *mum'-a*=alb. *mămm'-a*; *sito-to*=rom. *:ĭuru-l*=alb. *sit'-a* etc. Acest articol postpositiv sună la ma-;culin singular *-ăt* saŭ *-ot*, la feminin singular *-tă*, la neutru ;ingular *-to*, la plural pentru tóte genurile *-te*. Să nu-şĭ în-:hipuéscă însă cine-va, judecând după aparinţe, precum s'a făcut pînă acum de către toţĭ linguistiĭ, cumcă post-articularea sub-;tantivuluĭ este tot atât de esenţială în limba bulgară ca în :ea română saŭ ca în cea albanesă.

Bulgarul lesne póte să suprime articlul seŭ postpositiv; póte să'l înlăture, după bunul seŭ plac, în modul cel maĭ arbitrar, fără ca acésta să aibă vre-o consecinţă pentru sensul fraseĭ. Articulat saŭ nearticulat, substantivul conservă aceĭaşĭ nuanţă de semnificaţiune. Şi ca probă despre acésta, o probă fórte elocinte, să luâm din cele treĭ limbĭ, puse aci în comparaţi-une, câte o bucată analógă din literaturele lor poporane respective.

Inţeleptul Salomon, în órele sale de ne'nţelepcĭune, celebrând în «Cântarea cântărilor» pe frumósa Sulamită, ḑice că pĕrul eĭ este ca o turmă de capre şi dinţiĭ ca o turmă de berbecĭ, gîtul ca un stîlp de marmură şi sînul ca doĭ puĭ de căprióră etc., la carĭ tóte—lucrurĭ fórte graţióse după epocă—mândra Evreĭcă îĭ respunde la rîndul seŭ, că corpul luĭ este ca osul de elefant împodobit cu sapfir, şi maĭ câte altele. Cam tot în felul acesta, un cântec albanes compară talia copileĭ cu o vĕr-guţă, peliţa eĭ cu chihlibar, pĕrul eĭ cu córdele uneĭ ghitare,

suflarea cu profumurile de munte şi buzele cu garófă; ĭar un cântec bulgar ne spune că féta este „subţire-naltă", obrajiĭ eĭ sînt ca brînză próspătă, sprâncenele ca găitan de Ţarigrad, gura ca o céşcă de argint, ochiĭ ca cereşe negre, limba ca o smochină dulce. In fine, se scie lungul şir de imaginĭ, cu mult maĭ poetice, prin carĭ se depinge cĭobanul român în balada nóstră poporană „Mieóra". Ĭată acuma textualmente pasagĭul român, pasagĭul albanes şi pasagĭul bulgar, în carĭ articlul post-positiv este indicat pretutindenĭ cu litere italice:

Mîndru-*l* cĭobănel
Tras printr'un inel,
Feţişór'-*a* luĭ
Spum'-*a* lapte-*lu*-ĭ,
Musteclór'-*a* luĭ
Spicu-*l* grâu-*lu*-ĭ,
Perişoru-*l* luĭ
Pén'-*a* corbu-*lu*-ĭ,
Ochişori-*ĭ* luĭ
Mur'-*a* câmpu-*lu*-ĭ..[65])

Textul albanes:

Moĭ, e hol'*a* si lĭastar-*i*
E barḑ'-*a* si kĭchribar-*i*,
Lĭeştă tată si telĭ-ĭongar-*i*,
Er'-*a* trăndălină-mallĭ-*i*,
Buz'-*a* karafilĭă-dukĭan-*i*...[66])

Textul bulgar:

Na snagâ—tenko-visoko,
Liţe mu—présno sirene,
Véjdi mu—stambol-gaĭtani,

65) Alexandri, *Poesiĭ populare*, ed. 2, p. 3.

66) Camarda, op. cit. t. 2, p. 24.—Să se observe, că noĭ considerăm ca forme post-articulate casurile de aşa numitul genitivo-dativ albanes nedeterminat, asupra căruĭa vom reveni cu o altă ocasiune. Albanesce genitivo-dativul „de om" se exprimă prin nominativul "omu-l": *nĭeri-u*. Cfr. vechĭul român: „*lu* Petru" = „*de* Pierre".

Usta mu—ceşka srebărna
Oci mu—cerni cereşi,
Ĭazik mu—sladka smokina...[67])

In pasagĭul român, articlul postpositiv se găsesce de treĭ-spre-ḑeci orĭ; în pasagĭul albanes, cel maĭ scurt din tóte, de noue orĭ, fără a se maĭ numĕra articlul prepositiv; în pasagĭul bulgar—nicĭ una singură dată!

Nu ne-ar fi a-nevoe de a înmulţi pînă la infinit asemenĭ exemple, carĭ demonstră pînă la ultima evidinţă, că articlul postpositiv n'a întrat, ca să ḑicem aşa, în însuşĭ sucul limbeĭ bulgare, ci abia plutesce şovăitor pe d'asupra. Bulgarul se servesce de acest articol în modul cel maĭ capricios, cel maĭ fantastic, une-orĭ omiţêndu-l unde ar trebui să fie, alte orĭ grămădindu-l r o c o c o după adjectivĭ, după pronumĭ, pînă şi după adverbĭ!

§ 31. Acest articol postpositiv bulgar, atât de nestatornic sub raportul funcţiuniĭ, se bucură el cel puţin de vre-o formă fixă, precisă, după cum este *-l* şi *-a* la Românĭ, *-i*, *-u*, *-a* la Albanesĭ?

Nu. Nicĭ măcar atâta. Sînt unele graĭurĭ bulgare, unde în loc de *-tă* figuréză articlul postpositiv *-nă*. Astfel în districtul Akhî-celebi, de exemplu, se ḑice *vĕra-na* pentru *vĕra-tă* ‹credinţ'-a›, *kandili-ne* pentru *kandili-te* ‹lampe-le›, *kalpaka-nă* pentru *kalpak-ăt* ‹căcĭul'-a› etc. Rare-orĭ se maĭ întrebuinţéză acolo *-tă* alăturĭ cu *-nă*, ĭar d. Cĭolakov ne asigură că a maĭ auḑit şi a treĭa formă: *-să*.[68])

Acésta nu este tot. Bulgariĭ din Macedonia maĭ cunosc o a patra formă a articluluĭ postpositiv: *-vă*. Eĭ ḑic, bună-óră: *srţe-vo* ‹inim'-a›, *voda-va* ‹ap'-a› etc.[69])

Maĭ pe scurt, un articol postpositiv sigur şi uniform nu există în limba bulgară.

---

67) Bezsonov, *Bolgarskiĭa pĕsni*, Moscva, 1855. t. 2. p. 71.
68) Cĭolakov, *Bălgarskăĭ naroden sbornik*, Bolgrad, 1872. p. 323 nota 5.
69) Miklosich, *Vergleichende Grammatik*, t. 3 (1876), p. 185.

Forma *-sŭ* este învederat paleo-slavicul *sĭ* ‹hic›; forma *-nŭ* pare a fi paleo-slavicul *onŭ* ‹ille›; forma *-vŭ* cată a fi paleo-slavicul *ovŭ* ‹hic›, cu aceeaşĭ aferesă a luĭ *o-* ca în *-nŭ=onŭ*,[70]) deşi n'ar fi peste putinţă de a vedé în ea prototipul *va* al articluluĭ postpositiv albanes, despre care maĭ sus în §-ful 24; în fine, forma *-tŭ*, articlul definit cel maĭ respăndit la Bulgarĭ, este fără îndoiélă paleo-slavicul *tŭ* ‹ille› saŭ ‹ipse›.

§ 32. Articlul postpositiv fiind dară în limba bulgară o adevĕrată superfetaţiune, un element fără consistinţă şi fără rădăcină, o evidinte importaţiune de puţină durată, este maĭ mult decât probabil că el s'a format anume după modelul articluluĭ postpositiv român, căcĭ relaţiunile Bulgarilor cu Albanesiĭ aŭ fost tot-d'a-una maĭ restrînse şi maĭ unilaterale. Traducênd literalmente pe al nostru *-l=ille* prin *-ăt=tŭ* ‹ille›, Slaviĭ din Balcanĭ n'aŭ făcut alt ce-va decât ceĭa-ce făcură Sloveniĭ din Resia lîngă Udine, carĭ, împrumutând dela veciniĭ lor Italianĭ articlul definit *il*, l'aŭ tradus şi eĭ de asemenea tot prin demonstrativul paleo-slavic *tŭ*,[71]) cu acea numaĭ firéscă deosebire că articlul resian este prepositiv ca şi cel italian, pe când articlul bulgar a trebuit să fie postpositiv ca cel român.

Pentru a demonstra şi maĭ limpede, dacă se póte, natura eminamente exotică a articluluĭ postpositiv la Bulgarĭ, să maĭ adăogâm că el n'are casurĭ oblice. In tesă generală, cu nesce excepţiunĭ cam equivóce şi de tot sporadice, acest articol se întrebuinţéză numaĭ la nominativ. Formele daco-epirote *omu-lu-ĭ=nĭeri-u-t* saŭ *ţer'-e-ĭ=dit'-e-t*, adecă ‹homo-ill-ius› saŭ ‹terra-ill-ius›, sînt absolutamente necunoscute limbeĭ bulgare, care le înlocuesce prin *na celeak-ăt* saŭ *na zemle-tă*, ceĭa-ce însemnéză literalmente: ‹sur homme-le› saŭ ‹sur terre-la›.

Este fórte semnificativ, negreşit, că Bulgariĭ, ca şi Româniĭ saŭ Albanesiĭ, contra totalităţiĭ limbelor slavice, aŭ identificat

---

70) Acéstă explicaţiune, noĭ am dat'o pentru prima óră în epistola către Ascoli din 5 aprile 1878, publicată în *Archivio glottologico*, t. 3. Deja în urma nóstră, tot aşa s'a pronunţat *Archiv fuer slavische Philologie*, t. 3, p. 522.

71) Baudouin de Courtenay, *Rezianskiĭ katihizis*, Leipzig, 1875, p. 25.

în formă genitivul cu dativul. La dînşiĭ *na celeak-ăt* însemnéză de o potrivă: ‹hominis› şi ‹homini›. Nicĭ aci însă coincidinţa cu morfologia daco-epirotă nu e perfectă. Pe de o parte, s'aŭ conservat urmele unuĭ dativ separat, după cum vom vedé chĭar îndată în §-ful 34; pe de alta, genitivo-dativul bulgar nu se formézǎ prin sufixaţiune, ca cel româno-albanes, ci prin preposiţiune....

§ 33. Articlul prepositiv, atât de esenţial în graĭul român şi în cel albanes, atât de caracteristic în aceste doă limbe prin legătura sa exclusivă cu adjectivul, lipsesce cu desăvîrşire Bulgarilor, la carĭ—maĭ pe d'asupra—relaţiunea între substantiv şi adjectiv este inversă de ceĭa ce se petrece în sfera daco-epirotă.

Pe când la noĭ şi la Albanesĭ adjectivul, în regula generală, urméză după substantiv; bulgăresce, din contra, adjectivul, érăşĭ în regula generală, precede substantivuluĭ. Bulgarul nu ḑice *celeak-ăt dobăr* ‹homo-ille bonus›, ci numaĭ *dobriĭ-ăt celeak* ‹bonus-ille homo›.[72])

Chĭar atuncĭ când, printr'o rară excepţiune, un adjectiv articulat se pune după substantiv, construcţiunea bulgară sună: *Petăr părviĭ-ăt*, literalmente ‹Pierre premier-le›, adecă o formulă S A+*s*, radicalmente străină sintaxeĭ româno-albanese, care cere formula S *a*+A.

Românul *cel-bun* saŭ albanesul *i-mirě* fiind imposibile la Bulgarĭ, în deşert am cauta la dînşiĭ formula completă S+*s* *a*+A, ca la noĭ în *omu-l cel-bun*, la Albanesĭ în *nĭeri-u i-mirě*.

§ 34. Şi totuşĭ reduplicarea articluluĭ definit este cunoscută pînă la un punct Bulgarilor.

De'ntâiŭ, în locul formuleĭ româno-albanese S+*s* *a*+A, Bulgariĭ şĭ-aŭ închipuit o formulă S+*s* A+*s*; de exemplu: *bulkă-tă hubavă-tă* ‹frumósă femeiă›,[73]) literalmente: ‹femme-la

72) Cankof, *Grammatik der bulgarischen Sprache*, Wien, 1852, p. 46.
73) Bezsonov, op. cit. t. 2, p. 78.

belle-la„, saŭ: *drehi-te samodivski-te* ‘haĭnele de ḑînă„, literalmente: ‘habits-les fééeriques-les„.[74]) Acéstă construcţiune formézā una din licenţele poesieĭ poporane bulgare.

Al doilea, în districtul Akhî-celebi se maĭ aude, tot în poesia poporană, o alt-fel de reduplicaţiune nu maĭ puţin insolită a articluluĭ definit, anume după formula A+*s*+*s*; bună-óră:

Utide maĭka ta nabra
Ut *devetĭ-tu-nu* gradină
Pilinĭ....[75]).

unde *devetĭ-tu-nu*, numĕrul ‘noue„, se traduce literalmente prin: ‘neuf-le-le„.

In fine, în acelaşĭ district, după d. Cĭolakov, către dativul articolat se acaţă dativul de a treĭa persónă, de exemplu *konĭu-tu-mu*. Ĭată ce ’mĭ scrie în acéstă privinţă într’o epistolă profesorul Miklosich: ‘*Konĭu-tu-mu* est difficile à expliquer. ‘Je crois que les Bulgares peuvent dire: *dadoh oves konĭu-‘-tu-mu*, littéralement: dedi avenam equo-τῷ-ei, phrase dans ‘laquelle au datif konĭu-tu τῷ ἵππῳ este ajouté le datif ‘αὐτῷ. La langue bulgare contient encore beaucoup d’énigmes„.

§ 35. Formula reduplicativă S+*s* A+*s*, pe care şĭ-a apropriat’o articlul definit în poesia poporană bulgară, nu e de tot străină limbeĭ române, şi póte că s’ar afla unde-va şi la Albanesĭ.

Dar relaţiunea fenomenelor, precum ne vom încredinţa îndată, este diametralmente opusă.

In volumul luĭ popa Grigorie ne întimpină următórele remarcabile specimene de acéstă formulă:

T e x t u r ĭ M ă h ă c e n e: ‘Predica I„ 244: hiclénu-lu vrajmaşu-lu, 245: hiclénu-l vrăjmaşu-lu, 240: pâĭnre-a noastră săţioas’-a.

74) Dozon, *Chansons populaires bulgares*, Paris, 1875, p. 7, 17 etc.
75) Cĭolakov, op. cit. p. 323, No. 66.

Texturĭ Bogomilice: „Rugăcĭunea de scóterea dracilor„ 117: dracu-l înşelătorĭu-l, 125: înfriicatu-lu-i scaunu-l, cinstitu-l veşământu-l; „Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ„ 60: sfăntu-l botedu-l, 64: necredincóşi-i Jidovi-i, 50: înfricatu-lu-i scaunu-lu-i, 67: creştini-i păcătoşi-i; „Apocalipsul luĭ Paul„ 24: svăntu-l botedu-l, 28: toţi-i drepţi-i; „Cugetărĭ în óra morţiĭ„ 98: mare-le patriarhu-l.

Din aceste 13 specimene, numaĭ în 3 adjectivul e pus după substantiv: „păĭnre-a noastră *săţioas'-a*,„ „dracu-l *înşelătorĭu-l*„ şi „creştini-i *păcătoşi-i*„. În cele-l'alte 11 specimene, adjectivul precede, usurpând astfel locul stereotip al substantivuluĭ, ĭar prin acésta căpĕtând şi post-articularea cea substantivală. A duoa post-articulare ni se presintă dară ca un fel de revendicare din partea substantivuluĭ celuĭ gonit; o revendicare analógă cu cea constatată în §-ful 19. Acolo, în exemplele „curat sufletu-l„, „mare mil'-a„, „milostivŭ domnu-l„, substantivul, perdĕndu-şĭ posiţiunea, a reuşit totuşĭ a împedeca cel puţin articularea usurpatoruluĭ adjectiv; aci, neputĕnd să desarticuleze pe rivalul seŭ, el se mulţumesce cu o a doua articulare. Ambele fenomene provin de o potrivă din aversiunea limbeĭ române pentru formula A S în locul formuleĭ normale daco-epirote S A.

O tendinţă contrariă aŭ produs la Bulgarĭ un resultat aprópe identic: dupla post-articulare în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul; însă nu A+*s* S+*s*, ca în volumul luĭ popa Grigorie, ci S+*s* A+*s*, adecă cu inversiunea celor doĭ membri aĭ formuleĭ. La dînşiĭ posiţiunea normală a adjectivuluĭ este de'naintea substantivuluĭ. De aci decurge consecinţa că, în construcţiunea adjectivuluĭ cu substantivul, post-articularea aparţine de drept celuĭ de'ntâiŭ. Când se'ntîmplă însă, în stilul cel poetic, ca substantivul să împresóre locul adjectivuluĭ, acesta din urmă, perdĕndu-şĭ posiţiunea, nu vrea totuşĭ a perde şi articlul, de unde apoĭ, prin rivalitatea ambelor elemente, se nasce o duplă post-articulare. Iată de ce exemplele de maĭ sus de reduplicarea articluluĭ la Bulgarĭ, exemple

de altmintrea fórte rare, aparţinênd numaĭ poesieĭ poporane, ne presintă tóte construcţiunea: substantiv+adjectiv, nicĭ o dată adjectiv+substantiv.

Diferinţa esenţială între fenomenul român cel excepţional şi fenomenul cel bulgar nu maĭ puţin excepţional consistă dară în diferinţa formulelor: S+*s* A+*s* şi A+*s* S+*s*. Dacă un asemenea fenomen excepţional s'ar găsi cumva şi la Albanesĭ, se póte preḑice cu o deplină certitudine, că el va presinta formula română, nu pe cea bulgară.

§ 36. Conchidem:

Particularităţile cele ne-slavice ale morfologieĭ şi sintaxeĭ bulgare se explică tóte, cel puţin în sfera immediată şi mediată a articluluĭ definit, prin vecinătatea cu Albanesiĭ şi maĭ ales cu Româniĭ; dar prin v e c i n ă t a t e, nu prin î n r u d i r e.

La Bulgarĭ sînt multe lucrurĭ dela Românĭ, unele dela Albanesĭ, nemic însă dela Daco-epiroţĭ, dela substratul autocton, din care s'aŭ desfăşurat pe căĭ diverse Româniĭ şi Albanesiĭ, individualisându-se uniĭ şi alţiĭ cu secolĭ înainte de prima aşeḑare a elementuluĭ bulgar în Balcanĭ.

Să trecem la:

IV. L i m b a g r é c ă.

§ 37. Vorba fiind despre Elenĭ, nu despre Neo-grecĭ, nu póte fi cestiune de un împrumut posterior dela Românĭ saŭ dela Albanesĭ, după cum am veḑut maĭ sus în casul Bulgarilor.

Grecul *ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός*=«l'homme le bon», corespunde prin dupla articulare albanesuluĭ *nïeri-u i-mirë* şi românuluĭ *omu-l cel-bun;* dar numaĭ ca principiŭ, nu ca tip sintactic, căcĭ formula daco-epirotă este S+*s* *a*+A, pe când cea grécă e: *s*+S *a*+A, saŭ maĭ bine: *s*+S *s*+A.

O articulare triplă într'o construcţiune fără genitiv, ca românesce in *omu-l cel-bunu-l* saŭ albanesce în *nïeri-u i-mir'-i*= «homme-le le-bon-le», este necunoscută Grecilor chiar ca prin-

cipiŭ, fiind-că în ὁ ἀνὴρ ὁ ἀρχαῖος ὁ ἀγαθός, de exemplu, ceĭ treĭ articolĭ nu se aplică la doĭ, ci la treĭ membri aĭ propositiuniĭ.

O corespundință perfectă, pe care o indică Camarda, ar fi grecul ὁ ἀγαθός ἀνήρ față cu albanesul *i-mirĕ nĭeri* saŭ cu românul *cel-bun om*;[76]) dar pe de o parte aci articlul nu e reduplicat, ĭar pe de alta—ceĭa-ceĭ şi maĭ important—o asemenea construcţiune este o simplă metatesă sintactică, fórte rară la Românĭ şi la Albanesĭ.

Camarda comite o scăpare din vedere, comparând tipul specific albanes *şpi'-a e-tă-ĭat-i-t*=«cas'-a a-lu-tată-lu-ĭ» cu grecul: ὁ οἶκος ὁ τοῦ πατρός,[77]) căcĭ în construcţiunea albanesă, rare-orĭ întrebuinţată, sînt patru articolĭ, pe când în cea grécă numaĭ treĭ. O corespundință maĭ corectă légă pe ὁ οἶκος ὁ τοῦ πατρός cu tipul comun române-albanes *şpi'-a e-ĭat-i-t*=*cas'-a a-tată-lu-ĭ*=«maison-la la-père-le-de». Dar şi aci trebuesc stabilite unele reserve. De 'ntâĭu *şpi'-a*, *cas'-a*, represintă formula S+*s*, nu *s*+S ca în ὁ οἶκος. Al doilea, *ĭat-i-t*, *tată-lu-ĭ*, după cum am constatat'o maĭ sus, se analiséză în «père-le-de», pe când sufixul genitival *as* în πατρός nu se descompune în doă elemente.[78]) Orĭ-cum ar fi, este în adevĕr o coincidință fórte remarcabilă, că în tipul genitival grec ὁ οἶκος ὁ τοῦ- sînt treĭ articolĭ pentru doĭ membri aĭ propositiuniĭ, întocmaĭ ca în tipul genitival daco-epirot; o coincidință însă nu morfologică, ci ĭarăşĭ numaĭ de principiŭ, de vreme ce formula române-albanesă este: S+*s* α+S+*s*+*d*, cea grécă: *s*+S α+*s*+S+*d*.

Limba grécă nu cunósce un articol adjectival special ca cel române-albanes, diferit prin posiţiune şi diferenţiat prin formă. In ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός, ca şi 'n ὁ οἶκος ὁ τοῦ πατρός, articlul de 'naintea adjectivuluĭ este absolutamente unul şi acelaşĭ articol ca şi cel de'naintea substantivuluĭ, şovăind numaĭ sub raportul funcţiuniĭ între natură demonstrativă şi natură relativală.

76) Camarda, op. cit. I, p. 207-8.
77) Ibid. p. 209.
78) Cf. Schleicher, *Compendium*, ed. 3, p. 537.

Adjectivul elen nu avea vre-o trebuinţă deosebită de a fi articulat, de óră ce el nu se confundă nicĭ o dată cu adverbul, după cum se confundă la Românĭ şi la Albanesĭ. Adjectivul καλός (=rom. *frumos*=alb. *bukură*) şi adverbul καλῶς (=rom. *frumos*=alb. *bukură*), κακός (=rom. *reŭ*=alb. *keiki*) şi κακῶς (=rom. *reŭ*=alb. *keiki*) se pot lua unul drept altul numaĭ dóră la Neo-grecĭ.

In fine, articlul elen este fără comparaţiune maĭ liber, maĭ independinte decăt ceĭ doĭ articolĭ definiţĭ la Românĭ şi la Albanesĭ, lăsând departe în urmă, în acéstă privinţă, nu numaĭ articlul româno-albanes postpositiv, desbrăcat de orĭ-ce individualitate propriă prin strînsa 'ĭ alipire cu substantivul seŭ, dar pînă şi pe cel prepositiv. Un paralelism ca ὁ τῆς τοῦ πάππου μου ἀδελφῆς υἱός, unde articliĭ şi numile corespundinţĭ forméză doă tabere separate, este ce-va cu totul peste putinţă în sintaxa daco-epirotă.

La Grecĭ singurele desininţe casuale, fără ajutorul articluluĭ, de exemplu: πάππου μου ἀδελφῆς υἱός, sînt de ajuns pentru sensul fraseĭ, ceĭa-ce permitea luĭ Omer de a întrebuinţa de o potrivă ὁ γέρων şi γέρων, οἱ ἄλλοι şi ἄλλοι, τὰ πρῶτα şi πρῶτα, «ca cel maĭ comod mijloc metric», după expresiunea luĭ Düntzer.[79])

Cu tóte aceste clătinărĭ formale şi funcţionale, ar fi a merge cine-va pré-departe, dacă s'ar apuca a contesta natura o r g a n i c ă a articluluĭ definit în limba grécă, unde el ne apare în tóte dialectele, fie căt de corupte, pînă şi 'n dialectul aşa numitelor inscripţiunĭ cipriote.

§ 38. Nu este fără interes, că confusiunea formală, dacă nu o coincidinţă perfectă, între genitiv şi dativ, pe care o găsim la Greciĭ modernĭ, se întrevede deja la Elenĭ,[80]) ceĭa-ce înlătură ipotesa unuĭ împrumut medieval dela Albanesĭ saŭ dela Românĭ.

---

79) *Homerische Abhandlungen*, Leipzig, 1872, p. 530.
80) Mullach, *Grammatik der griechischen Vulgärsprache*, Berlin, 1856, p. 26.

Ce-va maĭ mult. La numĕrul dual, limba grécă, începênd din timpiĭ ceĭ maĭ vechĭ, n'a cunoscut nicĭ o dată decăt o singură desinință pentru genitiv și dativ. Să nu uĭtâm tot-o-dată, că genitivo-dativul dual elen, cel puțin omericul -φιν saŭ -φι=*bh-*, indică un dativ primitiv, întocmaĭ ca genitivo-dativul plural albanes -*ve*=*bh-*; pe când genitivo-dativul român, abătêndu-se dela acéstă particularitate greco-albanesă, denótă, din contra, prioritatea genitivuluĭ: -*lor*=*illorum*.

§ 39. Conformitatea de principiŭ în reduplicarea și triplicarea articluluĭ, dacă nu și întâlnirea parțială în coincidința genitivuluĭ cu dativul, stabilesce o ne'ndoĭósă legătură între sfera grécă și sfera daco-epirotă.

Articlul genitival maĭ cu sémă ni se pare a fi de o extremă importanță, căcĭ româno-albanesa și gréca sînt singurele limbe ariane din Europa, carĭ — prin formula α+S+*d* —aŭ reușit a indica lămurit natura adjectivală a genitivuluĭ, fără a-l identifica totușĭ cu adjectivul ordinar, după cum îl identifică, bună-óră, limbele ariane moderne din India. In ὁ οἶκος ὁ πατρός, în *șpĭ'-a e-ĭatit*, în *cas'-a a-tătaluĭ*, πατρός—*ĭatit*—*tatăluĭ* sînt genitivĭ în tótă puterea cuvîntuluĭ, tot așa de specialisațĭ ca latinul *patris*; dar în construcțiunea *domus patris* genitivul masculin *patris* este în divorțiŭ cu femininul *domus*, și ambele nu se pot concorda decăt numaĭ înlocuindu-se *patris* printr'un adjectiv ordinar: ‹domus *paterna*›; pe când al doilea ὁ în gréca, *e-* în albanesa și *a-* în româna concórdă pe genitiv cu numele rector la gen și la numĕr, reconciliând caracterul special al genitivuluĭ cu caracterul general al adjectivuluĭ.

Inrudirea de aprópe între gréca și albanesa, susținută cu atâta căldură de către Camarda maĭ cu deosebire, este dară un fapt necontestabil. Acéstă înrudire însă, resultând din corespondința p r i n c i p i e l o r, este cu mult maĭ depărtată decăt înrudirea între albanesa și româna, care se manifestă printr'o corespondință nu numaĭ principială, dar și a a p l i c a ț i u n i l o r.

Erórea cea capitală a luĭ Camarda, păcatul seŭ contra metódeĭ celeĭ riguróse, prin care se distinge Linguistica modernă, este de a fi comparat d'a-dreptul albanesa cu gréca. Comparaţiunea sciinţifică cere de a se restabili maĭ întâĭu substratul daco-epirot, alăturându-se apoĭ gréca — adecă elena—nu cu albanesa în deosebĭ şi nicĭ cu româna, ci cu români-albanesa. Numaĭ elementul comun româno-albanes este adevĕrat vechĭu ca element balcanic, vechĭu maĭ pe sus de orĭ-ce îndoélă; şi numaĭ acest element vechĭu póte fi pus într'un mod metodic alăturĭ cu limba cea veche a Eladeĭ.

§ 40. Nu putem termina acéstă lungă şi stăruitóre urmărire a reduplicăriĭ articluluĭ definit pe peninsula balcanică, fără a atinge, măcar în trécăt, încă una din manifestaţiunile acestuĭ fenomen, anume în:

V. Limba ţigană.

După cum Bulgariĭ aŭ împrumutat articlul dela Românĭ, tot aşa Ţiganiĭ l'aŭ luat dela Grecĭ; şi s'aŭ încurcat şi eĭ tot aşa ca Bulgariĭ, nesciind cum să-l întrebuinţeze, căcĭ lucrul străin—cel puţin în gramatică—încurcă, pe semne, pînă şi pe Ţigan.

Luminósele cercetărĭ ale luĭ Miklosich aŭ demonstrat că Ţiganiĭ, într'o periódă óre-care din evul-mediŭ, aŭ petrecut maĭ mult timp în provinciele imperiuluĭ bizantin, maĭ 'nainte de a se fi respăndit spre Occidinte.[81])

Comparând graĭul Ţiganilor din Europa cu al celor remaşĭ în Asia, eminentul ţiganist Paspati constată că: «Les Nomades aussi bien que les Sédentaires ont emprunté leur article «des Grecs; parmi les Tchinghianés de l'Asie l'article n'existe pas.»[82])

Acest articol ţigănesc este *o* la masculin singular, *i* saŭ *e* la feminin, *o* la plural pentru ambele genurĭ, *e* la tóte ca-

81) Miklosich, *Ueber die Wanderungen der Zigeuner*, III, Wien, 1873, passim.
82) Paspati, *Etudes sur les Tchinghianés*, Constantinople, 1870, p. 39.

surile oblice. Ca şi la Bulgarĭ însă, el n'are o formă statornică. In România Ţiganiĭ pun la tóte casurile oblice masculine *le*, la cele feminine din singular *la*, la nominativ plural *ol* saŭ *il*, cu un *l* imitat—probabilmente—după articlul român. Alţiĭ érăşĭ întrebuinţéză un articol *do* saŭ *dol*, de exemplu în următorul căntec:

Pe kou plai *do* zeleno,
Kerdol abeau romano;
Te kidean-pe *dol* ceaya,
Dol ceaya *dol* tiknorea....

adecă: «pe acéstă movilă verde se jócă nunta ţigănéscă; să alerge într'acolo fetele, fetele cele micĭ».[83])

In acest căntec ne întimpină o reduplicare a articluluĭ definit întocmaĭ după tipul grec ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός, anume *dol ceaya dol tiknorea*, literalmente «les filles les petites»=αἱ κόραι αἱ μικραὶ.

Alt exemplu:

Ta si lake pheneaki,
Le pheneaki le bareaki...[84])

adecă: «dar este a suroriĭ sale, a suroriĭ sale maĭ marĭ», unde genitivul *le pheneaki le bareaki* însemnéză literalmente: «de la soeur de la grande»=τῆς ἀδελφῆς τῆς μεγάλης.

Tot aşa în: *e piri e sastruni*=«la marmite la ferrée»,[85]) *il raya il barea*=«les dames les grandes»,[86]) *o Dumitr' o balamo* =«le Démètre le marchand»[87]) etc.

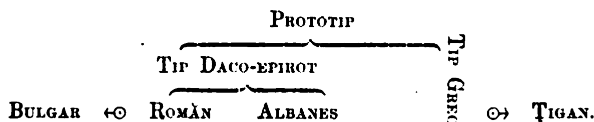
Ţiganiĭ n'aŭ împrumutat dela Grecĭ articlul genitival, fiind-că aŭ adus din India sistemul fórte apropiat, comun tuturor dia-

83) Barbu Constantinescu, *Poesia poporană a Ţiganilor*, in *Columna luĭ Traian* 1877, p. 616.
84) Ibid. p. 618.
85) Ibid. p. 620.
86) Ib. p. 612.
87) Ib. p. 609.

lectelor neo-sanscrite [88]) şi pe care eĭ aŭ început a-l perde numaĭ în Italia;[89]) anume sistemul de a întrebuinţa în loc de genitiv pe adjectivul ordinar. Astfel grecul ὁ τοῦ κρέως, ἡ τοῦ κρέως, τὸ τοῦ κρέως etc. saŭ al nostru *al cărniĭ, a cărniĭ, aĭ cărniĭ, ale cărniĭ*, se traduc ţigănesce prin: *maseskoro, maseskeri, maseskere*, carĭ sînt nesce curaţĭ adjectivĭ, ca şi când noĭ am ḑice: *cărnesc, cărnéscă, cărnescĭ*. Tipul genitival grec şi daço-epirot diferă cu totul sub raportul morfologic de acest tip genitival indian modern, căcĭ *i dadeskeri cei*, de exemplu, nu este ἡ κόρη τοῦ πατρός, nicĭ *fét'-a a tatăluĭ*, ci numaĭ dóră: ἡ πάτρια κόρη=*tătésc'-a fétă*; dar ambele sisteme ajung la acelaşĭ resultat de a concorda pe genitiv la gen şi la numĕr cu numele cel rector. In acest mod, Ţiganiĭ sînt în stare de a imita fórte bine dupla articulare grécă într'o construcţiune genitivală, fără a se depărta totuşĭ dela propriul lor sistem. Aşa, bună-óră, în locuţiunea citată de Paspati: *i khan i mortiangheri* «la puanteur des cuirs»,[90]) eĭ nu fac decât a pune ἡ ὀσμή ἡ δερμάτινη în loc de ἡ ὀσμή ἡ δερμάτων.

VI. Prima conclusiune.

§ 41. Din cele 5 capitole de maĭ sus, resultă următórea genealogiă pe peninsula balcanică pentru tipul sintactic «homo-ille ille-bonus» şi formele înrudite:

Intre Românĭ şi Albanesĭ este o relaţiune **genetică** immediată; între eĭ şi Grecĭ relaţiunea e de asemenea genetică, dar mediată; între dînşiĭ toţĭ şi între Bulgarĭ de o parte, ĭar Ţiganĭ de cea-l'altă, este o relaţiune de **împrumut**, şi a-

88) Beames, *Comparative grammar of the modern aryan languages of India*, t. 2, London, 1875, p. 174.—Fr. Mueller, *Reise der Fregatte Novara*, Linguist. Th p. 141—3.

89) Ascoli, *Zigeunerisches*, Halle, 1865, p. 141.

90) Paspati, op. cit. p. 53—4.

nume raportul Bulgarilor către Românĭ corespunde raportuluĭ Ţiganilor către Grecĭ.

Tipul daco-epirot, substratul comun ante-latin al limbelor română şi albanesă, cată să fi avut, pe lîngă alte particularităţĭ linguistice, următórele şépte trăsure sintactice, relative – maĭ mult saŭ maĭ puţin—la întrebuinţarea articluluĭ definit :

1°. Substantivul pus generalmente de'naintea adjectivuluĭ, după formula S A;

2°. Un articol definit post-positiv substantival: S+*s*;

3°. Un articol definit pre-positiv adjectival: *a*+A;

4°. Posibilitatea unuĭ articol post-positiv pentru adjectivul deja pre-articulat: *a*+A+*a*;

5°. Posibilitatea dupleĭ şi chĭar tripleĭ articulaţiunĭ în construcţiunea substantivuluĭ cu adjectivul: S+*s* *a*+A saŭ S+*s* *a*+A+*a*;

6°. Un articol prepositiv genitival, concordat la gen şi la numĕr cu substantivul ce'ĭ precede: *α*+S saŭ *α*+*s*+S;

7°. Formarea genitivo-dativuluĭ prin adausul uneĭ desininţe speciale către nominativul post-articulat: S+*s*+*d*;

8°. Coincidinţa formală permaninte a genitivuluĭ cu dativul;

9°. Coincidinţa formală predomnitóre a adjectivuluĭ cu adverbul.

Tóte aceste particularităţĭ, maĭ ales primele opt, sînt radicalmente contrare sintaxeĭ romanice, celtice, letto-slavice şi germane.

O unică excepţiune dintre graĭurile ariane ne-balcanice ale Europeĭ presintă, pînă la un punct:

VII. Limbile scandinave.

§ 42. Grupul linguistic scandinav, compus din vechĭa islandesă, svediană, norvegiană şi danesă, dintre carĭ noĭ din partene cunóscem maĭ bine primele doă, posedă în tóte dialectele sale un articol substantival post-positiv după formula S+*s*, oprit de a se acăţa vre-o dată la adjectiv.

In limba svediană, de exemplu, unde acest articol este *-en* saŭ *-n* la masculin şi feminin, *-et* saŭ *-t* la neutru, frasa: ‹var-*en* kommen, fugl-*en* quittrar, skog-*en* löfvas, sol-*en* ler› este sintacticesce identică cu românul: ‹vér'-*a* vine, pasere-*a* cântă, pădure-*a* înfrundesce, sóre-*le* lucesce›, saŭ cu albanesul: ‹ver'-*a* vĭăn, zog-*u* kăndon, pĭul'-*i* ĭeşilon, diel-*i* kĭeş›, ceĭa-ce franţusesce ar fi literalmente: ‹printemps-*le* vient, oiseau-*le* gazouille, bois-*le* verdit, soleil-*le* sourit›.

Limbile scandinave ne oferă în acelaşĭ timp un articol prepositiv adjectival după formula *a*+A, care în formă póte să fie maĭ mult saŭ maĭ puţin diferenţiat de cel substantival, ba chĭar identic, ca bună óră în vechĭa islandesă, dar nu se confundă cu el nicĭ o dată în funcţiune.

In svediana acest articol adjectival sună *den* la masculin şi feminin, *det* la neutru, fiind prin urmare, ca şi la Românĭ, maĭ plin saŭ maĭ lung decât cel substantival.

Am vedut deja maĭ sus, în §-ful 24 pag. 642, că 'n limbele scandinave, întocmaĭ ca romănesce şi albanesce, genitivul se forméză prin adausul uneĭ desininţe la nominativul cel articulat: *man-en-s=omu-lu-ĭ=nĭeri-u-t*.

In fine—ce-va şi maĭ semnificativ — acest grup linguistic cunósce reduplicarea articluluĭ în construcţiunea adjectivuluĭ cu substantivul, punênd S+*s* lîngă *a*+A, după cum fac Românii şi Albanesiĭ.

In vechĭa islandesă fenomenul este maĭ rar, dar nu insolit. Wimmer observă: ‹Hie und da steht der Artikel sowol *vor* dem Adjectiv als *nach* dem Substantiv›, şi aduce ca exemplu: ‹*en* yngri kona-'*n*›, literalmente: ‹illa-junior foemina-illa›.[91])

In svediana acéstă construcţiune este de tot normală: ‹*den* gamle konung-*en*›=‹*cel*-bătrîn rege-*le*›, *den* röda blomma-'*n*›= ‹*cea*-roşiă flóre-*a*›, ‹*det* lilla brefv-*et*›=‹*cea*-mică scrisóre-*a*›, etc.

91) Wimmer, *Altnordische Grammatik*, Halle, 1871, p. 78.

Singura diferință este, că reduplicarea scandinavă se formuléză prin $a+A$ $S+s$, ĭar cea daco-epirotă prin $S+s$ $a+A$; o diferință de principiŭ, resultând din aceĭa că la Românĭ și la Albanesĭ substantivul, în regulă generală, precede adjectivuluĭ, pe când la Scandinavĭ, ĭarășĭ în regulă generală, ĭĭ succede.

Limbele scandinave se întâlnesc dară cu grupul daco-epirot în patru formule fórte caracteristice:

$S+s$: ‹homo-ille›;

$a+A$: ‹ille-bonus›;

$S+s+d$: ‹homo-ill-ius›;

$a+A$ $S+s=S+s$ $a+A$: ‹ille-bonus homo-ille›=‹homo-ille ille-bonus›.

§ 43. In deșert se încércă unii a contesta vechimea acestor particularitățĭ morfologice saŭ maĭ bine sintactice, ĭar maĭ ales a post-articulăriĭ, în limbele scandinave.[92])

Impregĭurarea, că sub-dialectul din Schleswig întrebuințéză *æ man* în loc de *mand-en* se datoresce învederat acțiuniĭ teutonice saŭ germane propriŭ ḑise.

Raritatea articluluĭ post-positiv în Edda însemnéză întocmaĭ atâta ca raritatea articluluĭ pre-positiv în Omer. Scandinaviĭ și Greciĭ posedênd o declinațiune nearticulată pe lîngă cea articulată, antica poesiă, în Islandia ca și 'n Elada, preferĭa pe cea de'ntâiŭ din causa maĭ multeĭ energie și maĭ puțineĭ vulgarităţĭ, dacă nu chĭar din considerațiunĭ curat metrice. Este însă maĭ mult decât sigur, că nu tot așa vorbĭa pe atuncĭ poporul.

In secolul IX, mult înainte de compunerea Eddeĭ, influința scandinavă, prin cuceritoriĭ Varegĭ, se reversase asupra Rusieĭ nordice, ducênd acolo cu sine articlul substantival post-positiv, ale căruĭ urme s'aŭ conservat pînă astăḑĭ, într'un mod sporadic și reŭ altoit, exclusivamente în poesia poporană, în unele sub-dialecte ruse. Astfel lîngă Olonetz, de exemplu, se

92) Latham, *A hand-book of the english language*, London, 1868. p. 176.

póte audi *kresto-tŭ*=‹croix-la, *tzerkvi-ty*=‹églises-les›, etc. Rușiĭ dela nord aŭ împrumutat dela Scandinavĭ, într'o dosă maĭ mică, ceĭa-ce Bulgariĭ aŭ împrumutat dela Românĭ pe o scară maĭ întinsă, datorită uneĭ acțiunĭ maĭ îndelungate și maĭ compacte. Profesorul Leskien în zădar caută o înrudire între post-articularea dialectică ruso-nordică și între cea bulgară.[93]) Filiațiunea între ambele fenomene este maĭ slabă, în orĭ-ce cas, decât înrudirea între Daco-epirоțĭ și Scandinavĭ.

§ 44. Particularitățile de maĭ sus ale grupuluĭ linguistic scandinav sînt cu atât maĭ fenomenale, cu cât pe d'o parte el este fórte depărtat geograficesce de sfera cea compactă a limbelor balcanice, ĭar pe de alta, deși german prin totalitatea *materialuluĭ* seŭ, diferă astfel radicalmente prin *formă* de întréga familiă germanică,[94]) și de întréga familiă letto-slavică, pe care linguistiĭ—bine saŭ reŭ—s'aŭ deprins a o considera ca cea maĭ înrudită cu Germaniĭ, ca un element constitutiv al așa numiteĭ ‹unitățĭ slavo-letto-germane›.

Slaviĭ, Litvaniĭ și Germaniĭ posedă și eĭ un articol postpositiv, dar care nicĭ într'un cas nu póte fi substantival, ci aparține numaĭ adjectivuluĭ. Prin post-articulare, germanul *gut* devine *gut-er*, slavicul *dobrŭ* — *dobrŭ-i*, litvanul *gîvas* — *gîvas-is*, acățându-se la adjectiv un articol format dintr'un pronume personal de a treĭa persónă.[95]) In grupul daco-epirot, cu totul din contra, numaĭ articlul prepositiv, nu cel postpositiv, este propriŭ adjectivuluĭ; și tot așa se petrece la Scandinavĭ. Scandinaviĭ însă, ca și ceĭ-l'alțĭ Germanĭ, ca Litvaniĭ și ca Slaviĭ, obicĭnuesc în acelașĭ timp a pune adjectivul de 'naintea substantivuluĭ, pe când norma daco-epirotă cere ordi-

93) Leskien, *Ueber den Dialekt der russischen Volkslieder*, in Kuhn's *Beitraege*, t. 6, p. 157. — Cfr. Miklosich, *Vergleich. Gramm. d. slavischen Sprachen*, t. 3 (1876), p. 305.

94) Cfr. Garnett, *Philological essays*, p. 49.

95) Leo Meyer, *Ueber die Flexion der Adjectiva im Deutschen*, Berlin, 1863, și Miklosich, *Ueber die zusammengesetzte Deklination in den slavischen Sprachen*, in *Sitzungsb. d. Wien. Akad.*, phil.-hist. Cl., t. 68, p. 133 etc.

nea inversă. De unde óre acéstă curiósă amalgamă de sintaxa specifică slavo-letto-germanică cu sintaxa specifică daco-epirotă?

In starea actuală a sciinţeĭ, din nenorocire, maĭ sînt încă multe cestiunĭ, în carĭ Linguistica invócă cu stăruinţă ajutorul Istorieĭ, dar nu-l capĕtă. Grupul scandinav—s'ar puté întreba Linguistica—nu este cum-va produsul unuĭ amestec etnic, saŭ cel puţin al unuĭ îndelungat contact într'o epocă óre-care, între o ramură germanică şi între substratul autocton al popórelor de pe peninsula balcanică? La acéstă întrebare, Istoria stă pe gândurĭ.

Orĭ-cum ar fi, articlul postpositiv substantival al Scandinavilor este ce-va atăt de ne-germanic, fără ca să maĭ vorbim de Slavĭ şi de Litvanĭ, încăt marele Grimm, nesciind cum să-l înlăture, a imaginat a-l trage din articlul prepositiv adjectival; o teoriă fórte asemĕnată cu faĭmosul *lucus à non lucendo*. Scandinaviĭ—ḑice el—întrebuinţaŭ de'ntâiŭ *madhr hinn gôdhi* «homo ille-bonus», de unde apoĭ *madhr-inn gôdhi* «homo-ille bonus», şi 'n fine simplul *madhr-inn* «homo-ille».[96])

Genesea, propusă de Grimm, este imposibilă, căcĭ:

1°. Ea ar implica perderea la Scandinavĭ a articluluĭ prepositiv adjectival, de vreme ce *madhrinn* resultă din u l t a r e a luĭ *hinn-gôdhi*, pe când noĭ am constatat, din contra, că articlul prepositiv adjectival este tot atăt de scandinav ca şi articlul postpositiv substantival, ba încă ambiĭ concuréză în tipul reduplicat *hinn-gôdhi madhr-inn*.

2°. *Madhrinn* din *madhr hinn gôdhi* ar fi cu putinţă, în casul cel maĭ favorabil, numaĭ într'o limbă cu formula sintactică normală S a+A, de unde S+a A, redus la S+a=S+s; pe când limbele scandinave, ca şi întréga familiă linguistică slavo-letto-germanică, se caracterişéză prin tipul invers a+A S, de unde nicĭ o dată nu vom ajunge la S+s.

Să maĭ adaugâm, că presupusa formaţiune a luĭ *madhrinn*

96) Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 755.

prin uĭtare, cu greŭ putea să se întâmple în tóte dialectele scandinave, tóte fără excepţiune.

Să maĭ observâm, în sfîrşit, că articlul postpositiv substantival cată a fi fórte vechĭu la Scandinavĭ, de óră-ce este anterior separaţiuniĭ lor în dialecte.

Ar fi de preferit, sub orĭ-ce punct de vedere, explicaţiunea printr'un antic amestec etnic între un trib germanic şi órecarĭ elemente balcanice; şi acésta însă, în lipsă de demonstraţiune, remâne de o cam dată o pură ipotesă.

§ 45. Afară de Scandinavĭ, familia linguistică ario-europeă nu ne oferă nemic analog cu tipul daco-epirot ‹homo-ille ille-bonus› decât numaĭ dóră trecênd în Asia la:

VIII. Limbele eranice.

Sub limbele eranice noĭ înţelegem, împreună cu Frideric Müller, patru grupurĭ de dialecte: armén, osetic, persian şi afgan saŭ puştu, fără a întra în cercetare, dacă grupul armén este saŭ nu intermediar între familia eranică şi limbele resăritene ale Europeĭ, după cum susţine Hübschmann, şi dacă grupul puştu este saŭ nu intermediar între familia eranică şi graĭurile moderne ale Indieĭ, după cum pretinde Trumpp. In orĭ-ce cas, aceste patru grupurĭ sînt fórte înrudite unul cu altul, maĭ înrudite între ele decât cu orĭ-care grup din afară, şi atâta ne ajunge, cu atât maĭ mult că despre dialectul afgan nicĭ nu vom avé a vorbi.

Maĭ adaog, că limbele eranice îmĭ sînt cunoscute personalmente într'un mod fórte neperfect. De aci nu resultă că voĭu greşi în ceĭa-ce voĭu avé a spune, căcĭ am avut grijă de a consulta numaĭ fântînele cele maĭ sigure, cele maĭ autorisate; resultă însă, că multe lucrurĭ aŭ putut să'mĭ scape din vedere şi că, prin urmare, filiaţiunile eranice ale grupuluĭ daco-epirot fiind o dată indicate, un eranist special, mergênd în aceĭaşĭ direcţiune, lesne va puté înmulţi numĕrul trăsurelor comune traco-eranice, ba va maĭ întra şi 'n dialectul afgan, în care eŭ-unul n'am cutedat a străbate.

§ 46. Maĭ întâiŭ:

α) Limba arménă,

pe care deja Erodot o înrudĭa cu limbile tracice din Asia-mică şi maĭ ales cu frigiana.[97])

Armeniĭ posedă un articol postpositiv curat substantival: ne-articulatul *mart*=rom. *om*=alb. *nĭeri* devine prin post-articulare: *mart-n*=*omu-l*=*nĭeri-u*.[98])

Acest articol substantival postpositiv, care sună *-s*, *-d*, *-n*, dialecticesce *-ă*, gramaticiĭ armenĭ îl numesc «pronume determinativ», fără a sci să-ĭ preciseze bine funcţiunea. Astfel d. Patkanoff ne spune, că din nearticulatul *têr* «domn» se face *têr-ĕs*, pe care'l traduce apoĭ în treĭ modurĭ: «*moi* seigneur», «*mon* seigneur» şi «*ce* seigneur-ci»,[99]) deşi ar fi fost maĭ propriŭ — credem noĭ — de a-l fi tradus pur şi simplu prin «*le* seigneur». Românul *domnu-l* saŭ albanesul *zot-i* însemnéză de asemenea, după împregĭurărĭ: «*moi* seigneur», «*mon* seigneur», şi «*ce* seigneur-ci», ceĭa-ce nu răpesce totuşĭ luĭ *-l* saŭ luĭ *-i* caracterul lor general, permaninte, singurul precis, de a fi articolĭ postpositivĭ.

Să mărturim însă, în adevĕr, că fixitatea fonetică şi cea ideologică a articluluĭ postpositiv armén este mult maĭ slabă, şovăind cam în felul articluluĭ postpositiv bulgar.

Dacă există la Armenĭ vre-o urmă de articol prepositiv adjectival şi de reduplicarea articluluĭ în genere, nu scim. Este

97) Gosche, *De ariana linguae armeniacae indole*, Berolini, 1846, p. 19 etc.— cfr. De Lagarde, *Gesammelte Abhandlungen*, Leipzig, 1866, p. 276—95.

98) Pott, *Etymol. Forschungen*, ed. 2, t. 1, p. 69, 301.—Cf. Petermann, *Ueber den Dialect der Armenier von Tiflis*, Berlin, 1867, p. 67: "Zwar pflegt man ihm (dem Accusativ) ein Pronominalaffix *s*, *t* oder *n*, oder noch häufiger *ă*, welches in der Vulgärsprache die Stelle derselben vertritt, anzufügen; allein dies ist kein Erkennungszeichen dieses Casus, sondern *steht einfach für den bestimmten Artikel—wie etwa im Dänischen—und wird auf dieselbe Weise an alle Casus obliqui gesetzt. Manche Armenier missbrauchen auch dieses ă so sehr*, *dass sie kein Substantiv ohne dasselbe aussprechen.*»

99) Patkanoff et Dulaurier, *Recherches sur la formation de la langue arménienne*, Paris, 1871, p. 117.

fórte interesant însă că limba arménă servă a ne explica tipul *al-doi-le*=‹ille-duo-ille›, saŭ *a-doŭ-a*=‹illa-duo-illa›, prin care Românii diferă de albanesul *i-dit'-i*=‹ille-*secundus*-ille›, saŭ *e-dit'-a* ‹illa-*secunda*-illa›.

Al-, a-, fiind articol prepositiv genitival, concordat cu numele rector, pe acesta din urmă îl represintă în casul de faţă postpositivul *-le, -a,* astfel că *al-trei-le*, *a-treĭ-a*, sînt literalmente: τοῦ-τρεῖς-ὁ, τῆς-τρεῖς-ἡ. Substantivul presupus prin *-le*, *-a,* nu póte însemna alt ce-va decât ‹născut›, ‹produs›, ‹copil›, căcĭ ordinalul d e r i v ă din cardinal. *Al-trei-le*, *a-treĭ-a* sînt dară: ‹fiĭu *al* treĭ›, ‹fiĭcă *a* treĭ›.

Eĭ bine, întocmaĭ aşa—sub raportul ideologic—se formézä ordinalul din cardinal în limba arménă: *erkr-ord* ‹al-doi-le›= literalmente ‹2+fiĭu›, *err-ord* ‹al-trei-le›=‹3+fiĭu›, adecă: ‹fiĭu al doĭ›, ‹fiĭu al treĭ› etc.[100])

Maĭ adăugâm că la Armenĭ, ca şi la Daco-epiroţĭ, de unde prin împrumut şi la Bulgarĭ, ĭar la Grecĭ numaĭ în parte, genitivul se identifică tot-d'a-una în formă cu dativul; dar acest punct merită de a i se consacra maĭ jos un capitol separat.

Trecem la:

β) Limba ossetă.

§ 47. Acéstă ramură atăt de independinte şi atăt de interesantă a familieĭ eranice posedă şi ea un articol postpositiv substantival: din nearticulatul *füd* ‹tată› saŭ *t'isg* ‹fétă› se face prin post-articulare: *füd-äi* ‹père-le›=rom. *tată-l*=alb. *ĭat-i*, saŭ *t'isg-äi* ‹fille-la›=rom. *fét'-a*=alb. *biĭ'-a.*[101])

Dar coincidinţele cele maĭ numeróse ne oferă diferitele

γ) Graiurĭ persiane.

§ 48. D. Lerch a constatat în dialectul kurmangi al limbeĭ curdice un articol postpositiv substantival, care sună *a*, *e*, *i*,

100) Petermann, *Grammatica linguae armeniacae*, Berolini, 1837, p. 162.—Cfr. diferitele ipotese ale luĭ Bopp, *Grammaire comparée*, trad. Bréal, t. 2, p. 250.
101) Sjögren, *Ossetische Sprachlehre*, Petersb. 1844, p. 46, 50.

la singular, *de*, *di* saŭ *tă* la plural, adecă aprópe ca articlul albanes.

In acelaşĭ dialect există un articol adjectival prepositiv de 'naintea numerelor ordinale: *e-yek*=rom. *cel-întâĭu*=*i-pară*, *e-duduăn*=alb. *i-dită* etc.[102])

Următórele exemple din excelintele dicţionar curdic al luĭ Jaba, saŭ maĭ bine al luĭ Justi, probéză că acel articol adjectival prepositiv este tot-o-dată genitival, întrebuinţându-se întocmaĭ ca *cel-* şi *al-* la Românĭ:

ia-min=*al*-meŭ;
ia-te=*al*-teŭ;
ia-vi=*al*-seŭ;
ia-me=*al*-nostru;
ia-ve=*al*-vostru;
ia-van=*al*-lor;
ia-mezin=*cea* maĭ mare;
ia-bićuk=*cea* maĭ mică;
ia-qodé=*cel*-dumneḑeesc;
ia-bab=*al*-tatăluĭ;
yâ hva bîna=*a*-ta ad'o;
byrq ia-bruské=strălucire *a*-fulgeruluĭ;
hyqqe ia-mrişk=«oŭ *al* găineĭ» ...

In frasa: *bâb-ê ma ya b'asmâ-ê*,[103]) cu care se începe Oraţiunea Dominicală, este un articol post-positiv şi un articol pre-positiv tot-o-dată: *bâb-ê*=«tată-l» şi *ya be asmâ*=«*cel* în cerurĭ»; în *bâb-ê* însă, adecă *bâb-ê ma*, póte să fie numaĭ un cas de atracţiune regresivă, ca la noĭ în *tată-l nostru* pentru *tată al-nostru*, revenind astfel tot la articol pre-positiv.

§ 49. Orĭ-unde substantivul nu este isolat, ciĭ urméză vre-un adjectiv, articlul dela mijloc, deşi legat post-positiv în pronunciaţiune saŭ graficesce cu substantivul, aparţine totuşĭ în re-

102) Lerch, *Ueber das Plural-suffix im Ossetischen*, în *Mélanges asiatiques de l'Acad. de Petersbourg*. t. 5, p. 207 etc.

103) Jaba-Justi, *Dictionnaire kurde-français*, Petersb. 1879, p. 459.

alitate maĭ mult adjectivuluĭ, ca pre-positiv. Este aşa numitul ‹i izâfet›, comun tuturor dialectelor persice, ba şi limbeĭ ossete, dacă nu şi celeĭ armene. Deja Bopp a ḑis: ‹Limba ‹persiană pune tot-d'a-una un *i* de 'naintea adjectivilor şi ge‹nitivilor seĭ, care însă în scrisóre se acaţă la substantivul ce ‹precede›.[104])

D. Leon Feer, într'o lucrare ‹asupra raportuluĭ genitivuluĭ şi adjectivuluĭ cu substantivul›, vorbesce pe larg despre construcţiunea persiană S+*s* A=S *a*(α)+A, pe care n'o înţelege deplin numaĭ din causa necunósceriĭ construcţiunilor analóge română şi albanesă.

Reproducem aci textualmente următorĭul pasagĭu din acel studiŭ:

‹Le persan est une des langues qui offrent le plus d'inté‹rêt pour l'expression du rapport que le substantif soutient ‹avec son génitif ou son adjectif. Comme en anglais, l'adjec‹tif y est invariable; il se place à côté du substantif, mais ‹ordinairement après lui. Lorsqu'il le précède, c'est pour for‹mer un composé dont nous n'avons pas à nous occuper ici: ‹il y a cependaut des exemples d'adjectifs épithètes précédant ‹le substantif; mais on peut considérer ces cas comme des ‹exceptions. Actuellement *nous n'avons à considérer que la règle* ‹*générale: or elle veut que l'adjectif suive immédiatement le* ‹*substantif*. Toutefois, l'expression du rapport ne consiste pas ‹dans cette seule règle de position; entre les deux mots on ‹intercale un *i* qui s'attache au premier des deux. Ainsi pour ‹joindre l'adjectif *buzurg* ‹grand› au substantif *şâh* ‹roi› ou ‹*pîl* ‹éléphant›, on dira:

‹*Şâh-i buzurg*, rex magnus;

‹*Pîl-i buzurg*, elephas magnus.

‹Or cet *i*, qu'on place ainsi entre le substantif et l'adjec‹tif, est également le signe du génitif. Lorsqu'un nom est

104) Bopp, *Vergleich. Grammatik*, ed. 2, t. 1, p. 476.—Cfr. Chodzko, *Grammaire persane*, Paris, 1852, p. 155.

'complément d'un autre, il le suit tout comme l'adjectif, et 'l'*i* appelé izâfet sépare les deux en s'attachant au premier 'des deux, et l'on dit:

'*Pîl-i şâh*, elephas regis;

'*Pîl-i buzurg*, elephas magnus.

'Ainsi le persan assimile de la manière la plus complète le 'génitif ou l'adjectif au génitif; il a une seule et même con'struction, une seule et même forme grammaticale pour expri'mer le rapport du substantif avec un autre substantif ou un 'adjectif lui servant de déterminatif.,[105])

Caracterul relatival al izâfetuluĭ persian este tot atăt de pronunţat ca şi al articluluĭ adjectival romăno-albanes. Prin acésta, maĭ mult chĭar decăt prin etimologiă propriŭ ɖisă, el se urcă directamente la pronumele relativ zendic *ya* şi la pronumele relativ *hya* saŭ *tya* de pe inscripţiunile persiane cuneiforme ale Achemeniɖilor, carĭ pronumĭ aveaŭ şi ele—după cum s'a observat deja nu o dată—funcţiunea de articolĭ prepositivĭ adjectivalĭ.[106])

Iată vr'o doă specimene zendice, însoţite de traducţiunea nóstră şi de modul cum le traduce Bopp pe de o parte, ĭar d. Feer pe de alta:

Ahmi nmânê *yaḍ* Mâzdayaçnôis = { dans cette maison *la* mazdayasnienne (B.)
dans cette maison *qui* mazdayasnienne (F.)
în acéstă casă *cea* mazdayasniană (H.) }

Rathavô aşahê *yaḍ* vahistahê = { domini puritatis τῆς sanctissimae (B.)
domini puritatis *quod* sanctissimae (F.)
domnuluĭ purităţiĭ *celeĭ* maĭ sânte (H.) }

Haća avanhâḍ tanvaḍ *yaḍ* daivôg'atayâo = { de ce corps *le* frappé (B.)
de ce corps *qui* frappé (F.)
acestuĭ corp *celuĭ* lovit (H.) }

105) Feer, *Du rapport de l'adjectif et du génitif avec le substantif*, în *Revue de linguistique*, t. 2 (1868), p. 140-1.

106) Vullers, *Institutiones linguae persicae*, ed. 2, p. 165.

Iată şi specimene achemenidice:

Gaumâta *hya* maghuş =	Gomates ὁ Magus (B.) Gomates ὅς Magus (F.) Gomata *cel* popă (H.)
Gaumâtam *tyam* maghum	Gomatem τὸν Magum (B.) Gomatem ὅν Magum (F.) pe Gomata *cel* popă (H.).
Kâra *hya* Nadhitabirahyâ	Exercitus ὁ Nadhitabiri (B.) Exercitus ὅς Nadhitabiri (F.) Oaste *a* Nadhitabiruluĭ (H.)

Bopp şi d. Feer aŭ amîndoĭ dreptate, dar nu de o potrivă. Zendicul *ya*, achemenidicul *hya* saŭ *tya*, sînt ὁ şi sînt ὅς tot o dată, dar nu în acelaşĭ grad. Natura articluluĭ predomnesce asupra natureĭ pronumeluĭ. Nesocotind acéstă predomnire, d. Feer ar puté traduce pe albanesul *ştăpi c-bardh* ‹maison *la*-blanche›, prin: ‹maison *qui* blanche›, întocmaĭ precum traduce pe zendicul *ahmi nmânê yaḍ Mâzdayaçnôis* prin: ‹dans cette maison *qui* mazdayasnienne›.

§ 50. Limbele eranice, lŭate în totalitatea lor, posedă dară doĭ articolĭ definiţĭ:

1°. Un articol substantival postpositiv, după formula S+*s*;[107])

2°. Un articol adjectival prepositiv, după formula *a*+A, carele funcţionéză în acelaşĭ timp ca:

3°. Articol genitival după formula *α*+S saŭ *α*+S+*d*.

Posiţiunea normală a substantivuluĭ în aceste limbe, ca şi la Daco-epiroţĭ, este de'naintea adjectivuluĭ, după formula S A.

Maĭ remâne cestiunea: Eraniĭ cunosc eĭ óre reduplicarea articluluĭ definit?

§ 51. Cu tótă insuficiinţa mea personală mărturisită, mi se pare a fi surprins formula daco-epirotă *homo-ille ille-bonus* în renumita retorică persiană ‹Heft Qolzum›, unde se ḑice:

107) Trumpp, *Die Stammbildung des Sindhi*, în *Zeitschr d. d. morgenl. Ges.*, t. 16, p. 163, crede a recunósce un fel de articol postpositiv şi'n limba sindhĭ, dialectul neo-indian cel maĭ apropiat de limbile eranice, ĭar maĭ ales de cea afgană.

«La Perșĭ nu există nicĭ o diferință formală între construc-«țiunea substantivuluĭ cu genitivul și între acea cu adjectivul. «*Ghulam-i g'uvân* însemnéză d'o potrivă «robu-l tînăr» și «rob «al-tînăruluĭ». La ceĭ vechĭ însă, în construcțiunea cu ad-«jectivul se scriea un *î*, pe când în acea cu genitivul un simplu «*i*, de exemplu *ghulam-î g'uvân* «robu-l tînăr» lîngă *ghulam-i* «*g'uvan* «rob al-tînăruluĭ».[108])

Lungul *î* representând doĭ *i*, vechĭul persian *gulam-î g'u-vân=gulam-i i-g'uvân* revine literalmente la românul *robu-l cel-tinăr*, și maĭ bine încă la albanesul *sklav-i i-ri*, unde între ambiĭ articolĭ nefiind nicĭ o deosebire fonetică, nemic n'ar împedeca contracțiunea lor în *sklav-î ri* saŭ *sklav î-ri*.

Căt privesce întrebuințarea luĭ *i* la Persianĭ ca articol sub-stantival post-positiv, ea se învederéză maĭ cu sémă în așa numitul «izâfet de respect». O frasă ca: «G'anâb-*i* Mohammed khân-*i* emir nizam-*i* etc.» nu s'ar puté traduce literalmente decăt prin: «excellence-*la* Mohammed prince-*le* généralissime-*le*».[109]) *Mard-i*=«omu-l», fără nicĭ un adjectiv, însemnéză: «homme par excellence»...[110])

§ 52. O reduplicare necontestabilă a articluluĭ în construc-țiunea substantivuluĭ cu adjectivul, după formula S+*s* *a*+A saŭ S+*s* *a*+S, ni se presintă în dialectul curdic.

Exemple din texturile luĭ Justi:

djil-*i* *di*-khou=haĭne-*le* *ale*-sale;
dijmin-*i* *d*-khou=dușmani-*ĭ* *aĭ*-seĭ;
ach-*i* *d*-vé=mór'-*a* *a*-vóstră;
bră-*ê* *t*-wân=frați-*ĭ* *aĭ*-lor;
pôz-*ê* *d*-jăzmâna=vîrfuri-*le* *ale*-papucilor;
kôn-*ê* *d*-mĕrâna=cortu-*l* *al*-vitejilor;
lyng-*e* *de*-myn=picĭóre-*le* *ale*-mele;
ling-*e* *d*-hasba=picĭóre-*le* *ale*-cailor...[111])

108) Rückert, *Grammatik, Poetik und Rhetorik der Perser*, Gotha, 1874, p. 44.
109) Chodzko, *Grammaire persane*, p. 160.
110) Cfr. *Rückert*, op. cit. p. 37
111) Jaba-Justi, op. cit. p. 163.

Tot aşa în citaţiunile luĭ Lerch: *gund-i-d khuda, tâ'ife-i-d Izid-i-d Vân-i* etc., unde el post-pune ambiĭ articolĭ primuluĭ membru al construcţiuniĭ, noĭ vedem:

gund-*i* *d*-khuda=sate-*le* *ale*-sale;

tâ'ife-*i* *d*-Izid-*i* *d*-Vân-*i*=triburi-*le* *ale*-Izidi-*lor* *al*-Vanu-*luĭ* etc.[112])

In *tâ'ife-i d-Izid-i*=«triburi-*le* *ale* Izidi-*lor*» ne întimpină chĭar o t r i p l i c a r e a articluluĭ în construcţiunea bi-membrală a substantivuluĭ cu genitivul, întocmaĭ ca în sintaxa daco-epirotă.

Tóte acestea însă ar trebui studiate maĭ de aprópe şi urmărite maĭ departe, ceĭa-ce trece peste competinţa nóstră personală.

Inainte de a termina, ne maĭ aştéptă capitolul cel promis maĭ sus despre:

IX. Genitivo-dativ.

§ 53. Să declinâm pronumele personal «eŭ» la dativ şi la genitiv din ambiĭ numerĭ în limbele sanscrită, elenă, latină, germană modernă, litvană şi paleo-slavică pe de o parte, ĭar pe de alta în limbele română şi albanesă.

Să observâm însă maĭ de'nainte, că romănesce genitivul singular al primelor doă persóne s'a înlocuit în us prin pronumiĭ posesivĭ *meŭ* (meus) şi *teŭ* (tuus), la plural prin *nostru* (noster) şi *vostru* (vester), ast-feĭ că formele genitivo-dative s'aŭ păstrat numaĭ în genitiviĭ encliticĭ: din parte'*mĭ*, din parte'*ţĭ*, din parte-*ne*, din parte-*vĕ*, carĭ sînt fórte dese maĭ cu sémă în cărţile vechĭ, fie după substantiv articulat, fie după cel nearticulat: bunătatea-*le*, brâulu-*ţĭ*, toĭagulu-*ţĭ*, frăţioru-*vă*, frate-*vă*, mulerilorn-*vă*, părinţiloru-*şĭ* etc.;[113]) în volumul luĭ popa Grigorie: morţi-*vă* (12), părinţi-*vă* (13), lémneloru-*vă* (3), voĭa-*ne* (242)...

Iată acum declinaţiunea în cestiune:

112) Lerch, loco cit. p. 212-3.

113) Cipariŭ, *Principia*, p. 136.

Singular:

Sanscrit.	Elen.	Latin.	Gotic.	Germ. mod.	Litvan.	Slavic.	Român.	Alb.
Gen. mama	ἐμεῖο	mei	meina	meiner	manęs	mene		
mê	ἐμοῦ			mein				
	μοῦ						'mĭ	mua
Dat. mahyam	ἐμίν	mihi	mis	mir	man	mŭnê		
mê								

Plural:

Sanscrit.	Elen.	Latin.	Gotic.	Germ. mod.	Litvan.	Slavic.	Român.	Alb.
G. asmâkam	ἀμμέων	nostri	unsara	unser	musu	nasŭ		
nas	ἡμείων	nostrum						
	ἡμέων						ne	neve
	ἡμῶν							
D. asmabhyam	ἄμμιν	nobis	unsis	uns	mums	namŭ		
nas	ἡμῖν							

Acest tabel ne spune că:

1-o. Grupul daco-epirot diferă în astă privință de tóte limbele greco-italice, germanice și letto-slavice;

2-o. În limba sanscrită se póte însă întrevedé rudimentul fenomenuluĭ în cestiune, căcĭ alăturĭ cu nesce terminațiunĭ distinse, *mama* și *asmâkam* pentru genitiv, *mahyam* și *asmabhyam* pentru dativ, ni apare pentru genitiv și dativ la singular o formă comună *mê*, pentru genitiv și dativ la plural o formă comună *nas*.

Tot așa pentru persóna a doua a pronumeluĭ personal limba sanscrită are pe *tê* pentru genitiv și dativ la singular, ĭar pe *vas* la plural; și Bopp profită de acéstă ocasiune spre a observa, că dativul în sintaxa sanscrită se întrebuințéză adesea în loc de genitiv chĭar în declinațiunea nominală.[114])

Să se maĭ noteze că 'n dialectele pracrite și 'n limba pâli, tóte derivate din aceĭașĭ tulpină cu sanscrita chĭar pe teritoriul Indieĭ printr'o desvoltare ulterióră, genitivul și dativul formézǎ

114) Bopp, *Vergl. Gramm.*, § 329, nota.—Cfr. Kuhn, *Zeitschrift f. vergl. Sprachforschung*, t. 15, p. 420 și urm.

regularmente unul şi acelaşĭ cas, adecă în loc de dativ se întrebuinţéză genitivul.[115])

Iată deja un început de lumină.

§ 54. In tabelul de maĭ sus nĭ-a fost peste putinţă a declina pronumele personal la Celţĭ, de óră-ce eĭ aŭ perdut desininţele casuale pronominale ; cum-că însă la dînşiĭ genitivul nicĭ o dată nu se confunda cu dativul, probă este declinaţiunea celtică a substantivilor, bună-óră:

Athir—tată:

Singular:	Plural:
Gen. ath*ar*	athre
Dat. ath*ir*	athr*aib*.[116])

Dul—creatură:

Gen. dul*o*, dui*le*	dul*a*, du*le*, dai*l*
Dat. dul*i*, dui*l*,	dul*ib*.[117])

§ 55. Pînă aci, sub raportul identităţiĭ genitivuluĭ cu dativul în grupul daco-epirot, noĭ am constatat o asemĕnare numaĭ în limba sanscrită, şi maĭ cu sémă în dialectele pracrit şi pâli, maĭ importante decât chĭar sanscrita prin aceĭa de a fi fost adevĕratele limbe p o p o r a n e, ĭar nu numaĭ l i t e r a r e, ale Indieĭ antice.

Fenomenul devine şi maĭ pronunţat la Eranĭ.

In vechĭa limbă persică, descifrată de pe lespeḑile dela Murghâb, Behistân, Alvend, Susa şi Persepolea, nu există decât un singur cas dativ-genitiv, o singură terminaţiune, şi acésta în tóte părţile declinabile ale cuvîntuluĭ şi 'n toţĭ numeriĭ, la singular ca şi la plural, în numĭ ca şi 'n pronumĭ.

Acea desininţă genitivo-dativă la singular variază după teme, şi anume:

115) Burnouf et Lassen, *Essai sur le Pali*, Paris, 1826, p. 168. — cfr. *Lassen*, *Institutiones linguae pracriticae*, Bonn, 1837, p. 299.

116) Ebel, *Die celtische Declination*, in Kuhn, *Beiträge*, t. 1, p. 155—87.

117) Stokes, *Die irische Declination*, ibid. p. 333—55.

1. In temele bărbătescĭ finite cu *a*, terminaţiunea casuală este *hya*, precum: *Khsayârsa-hyâ* (*Xerxis* şi *Xerxi*) saŭ *Dârayavusa-hyâ* (*Darii* şi *Dario*);

2. In temele bărbătescĭ finite cu *i* saŭ *u*, acestea din urmă cresc la *ai* saŭ *au*, adăugându-se *s*, precum: din *Kur-u*—*Kur-au-s* (*Cyri* şi *Cyro*), din *Fravart-i*—*Fravart-ai-s* (*Phraortis* şi *Phraorti*);

3. In temele femeiescĭ finite cu *i*, terminaţiunea dativo-genitivă este *yâ*, precum: din *d'ipi*—*d'ipi-yâ* (*scripti* şi *scripto*), din *bum'i*—*bum'i-yâ* (*telluris* şi *telluri*).

La plural desininţa dativo-genitivă este *âm* şi *nâm*.

Pronumele personal de prima persónă *adam* are la genitiv şi la dativ singular *manâ*, în forma enclitică *maiy* (*mei* şi *mihi*), la plural *amâkham* (*nostrum* şi *nobis*).[118])

Intr'un cuvînt, antica declinaţiune persică prin identitatea dativuluĭ cu genitivul nu diferă întru nemic de declinaţiunea tipică daco-epirotă.

Graĭul neo-persian, deşi derivă maĭ directamente decât de aĭurĭ din persica inscripţiunilor cuneiforme, totuşĭ a perdut identitatea genitivuluĭ cu dativul.

De assemenea limba ossetă.

In ambele aceste dialecte eranice desininţele casuale sînt însă de o origine relativament modernă.[119])

In aşa numitele dialecte medio-persice, ca huzvareş şi pehlevi, confusiunea între dativ şi genitiv este încă fórte obicĭnuită.[120])

§ 56. Identitatea genitivuluĭ cu dativul reapare pe deplin în limba arménă.

---

118) Spiegel, *Die altpersische Keilinschriften, Uebersetzung, Grammatik und Glossar*, Leipzig, 1862, p. 153—161.

119) Fr. Müller, *Die Declination des Neupersischen und Ossetischen*, in Kuhn's *Beiträge*, t. 5, p. 99: 'Die Flexions-elemente, sowohl Zahl- als Casuszeichen, sind als solche späteren Ursprungs.,

120) Hübschmann, *Zur Casuslehre*, p. 329—30.

Ast-fel armenesce:

Air—bărbat:

Singular:	Plural:
Gen. ar*rn*	ar*anț*
Dat. ar*rn*	ar*anț*

Khoir—soră:

Gen. khêr*r*	khêr*ț*
Dat. khêr*r*	khêr*ț*

Mair—mumă:

Gen. maur	maur*ț*
Dat. maur	maur*ț*

In pronumĭ, limba arménă are un dativ separat de genitiv; nu însă într'un mod sistematic, ci numaĭ la singular, pe când la plural ambele casurĭ se identifică ca şi 'n declinaţiunea nominală, afară de primiĭ doĭ din pronumiĭ personalĭ.[121])

Vorbind despre acest fenomen, d. Fr. Müller observă cu drept cuvînt că: «prin coincidinţa absolută a genitivuluĭ cu «dativul limba arménă se întâlnesce întocmaĭ cu persica a«chemenidică, terenul pentru ambele fiind pregătit în acéstă «privinţă de către sanscrita».[122])

§ 57. In limba zendică genitivul nu se confundă cu dativul.

Totuşĭ declinaţiunea pronominală ni oferă chĭar aci următórele exemple de identitatea ambelor casurĭ:

Azĕm—eŭ:

Singular:	Plural:
Gen. *mê* şi *môi*	
Dat. *mê* şi *môi*	

121) Petermann, *Gramm.*, p. 166 şi urm.

122) Fr. Müller, *Beiträge zur Declination des armenischen Nomens*, Wien, 1864, p. 4.

Tûm—tu:

Gen.	*tôi*, *tê*	*vô* şi *ve*
Dat.	*tôi*, *tê*	*vô* şi *ve*

Pronumele reflexiv:

Gen. *hê*, *hôi*
Dat. *hê*, *hôi*.

Aceste exemple din limba zendică sînt cu atăt maĭ remarcabile, cu căt în aceîaşĭ pronumĭ—fără a maĭ vorbi de Celţĭ—Eleniĭ, Latiniĭ, Germaniĭ, Slaviĭ şi Litvaniĭ separă pe genitiv de dativ, şi anume:

Eŭ:

	Singular:		Plural:	
	Dativ:	Genitiv:	Dativ:	Genitiv:
Grec.	ἐμίν	μοῦ		
Lat.	mihi	mei		
Got.	mis	meina		
Slav.	mŭnê	mene		
Litv.	manεs			

Tu:

Grec.	τείν	τεοῖο	ὔμῖν	ὐμμέων
Lat.	tibi	tui	vobis	vestri, vestrum
Got.	thus	theina	izvis	izvara
Slav.	tebê	tebe	vamŭ	vasŭ
Litv.	taw	tawεs	jums	jusu

Pronumele reflexiv:

Grec.	ἑίν	εἷο οὗ
Lat.	sibi	sui
Got.	sis	seina
Slav.	sebê	sebe
Litv.	saw	sawεs

Să maĭ adăugâm, că 'n zendica nu rare-orĭ se confundă genitivul cu dativul chĭar în declinaţiunea nominală, deşi există ambele casurĭ.[123])

§ 57. Cu modul acesta, numaĭ în limbele indo-eranice noĭ am putut regăsi, maĭ mult saŭ maĭ puţin, caracteristica identitate a genitivuluĭ cu dativul la singular şi la plural.

O singură excepţiune seriósă în astă privinţă, dar parţială, ne presintă identitatea genitivuluĭ cu dativul la dual în limba elenă, despre care vedĭ maĭ sus §-ful 38 ; excepţiune cu atăt maĭ interesantă, cu căt ea coincidă cu alte particularităţĭ comune aşa dicênd traco-greco-eranice.

La prima vedere, tot într'un mod parţial, s'ar păré că fenomenul va fi existat şi 'n limba paleo-slavică.

Dobrowsky dice fórte categoric: «Dativo utuntur f r e «q u e n t i s s i m e Slavi veteres pro Genitivis, qui a «Substantivo reguntur», şi aduce căte-va exemple ca: свѣтъ человѣкwмъ, млеко стадꙋ, верси горамъ etc., unde ar fi trebuit: человѣкъ, стада, горъ.[124]) Deja maĭ de'nainte, Alter adunase sute de specimene analóge, din carĭ însă resultă, că paleoslavica împărtăşĭa acéstă întrebuinţare a dativuluĭ pentru genitiv cu gréca,[125]) ĭar prin urmare—lipsind ce-va asemenea în tóte dialectele slavice fără deosebire—o datorĭa anume influinţeĭ l i t e r a r e saŭ, maĭ bine, imitaţiuniĭ b i s e r i c e s c ĭ a modelurilor grece. Ş'apoĭ, ca limbă balcanică, ea nu putea să nu îndure, pe lîngă acţiunea grécă, pe acea română şi albanesă.

§ 58. Pentru a completa observaţiunile de maĭ sus, sîntem datorĭ a stabili aci o distincţiune fórte oportună între coincidinţa s i n t a c t i c ă a genitivuluĭ cu dativul şi între coincidinţa m o r f o l o g i c ă propriŭ disă.

123) Hübschmann, op. cit. p. 220, 273—4.

124) Dobrowsky. *Institutiones linguae slavicae*, Vindobonae, 1822, p. 629.

125) Alter, *Philologisch-kritische Miscellaneen*, Wien, 1799, p. 35—69: "Ueber den Gebrauch des Dativs anstatt Genitivs in der Griechischen und Slawischen Sprache."

In coincidinţa sintactică, ambele casurĭ există în acelaşĭ timp, dar se confundă une-orĭ în us, întrebuinţându-se unul în loc de cel-l'alt.

In coincidinţa morfologică, unul din cele doă casurĭ reuşesce a înghiţi pe cel-l'alt, devenind ambele în formă un singur cas, dacă nu în totalitatea declinaţiuniĭ, cel puţin într'o sferă declinativă óre-care.

Coincidinţa morfologică presupune neapĕrat o fasă anterióră sintactică, dar nu este tot una cu dînsa, de vreme ce coincidinţa sintactică póte să se oprescă pe loc, să remână într'o stare aşa ḑicênd fluidă, fără a se consolida într'o formă gramaticală precisă.

Din acest punct de vedere, coincidinţa morfologică perfectă totală există în grupul daco-epirot, armén, vechĭu persian şi'n limbele pracrită şi pâli; coincidinţa morfologică perfectă parţială, pe lîngă cea sintactică, se observă în sanscrita, în zendica şi 'n gréca; în paleo-slavica, chĭar dacă n'am admite influinţă grécă, totuşĭ nu este decât o coincidinţă curat sintactică.

§ 59. In limba sanscrită, deşi în pronumiĭ personalĭ genitivo-dativiĭ *nas* şi *vas* pot să fi fost originarmente nu dativĭ, ci genitivĭ, de óră ce aŭ trecut numaĭ ca genitivĭ la Slavĭ, în genere însă dativul este acela care se ĭea drept genitiv.

Din contra, în limbele pracrită, pâli, persică antică şi arménă, ca şi 'n casurile citate maĭ sus din declinaţiunea pronominală zendică, genitivul este acela care se ĭea drept dativ.

Cum óre să fi fost în prototipul daco-epirot: aşa ca în sanscrita? orĭ aşa ca în cele-l'alte dialecte indo-persice?

Un indice de lumină s'ar păré a ni da limba română, al căriĭa genitivo-dativ plural *-or* este evidamente genitivul latin *-orum*; din nenorocire însă, valórea acestuĭ indice se paralisă prin terminaţiunea genitivo-dativă plurală *-ve* al Albanesilor, care este un învederat dativ, după cum am veḑut maĭ sus în §-ful 38.

Cestiunea se complică şi maĭ mult din causa unuĭ text fórte preţios, chĭar în limba cea autoctonă a peninsuleĭ balcanice, aceĭa pe care noĭ—pentru a ne feri de controversă nominală —am numit'o daco-epirotă, dar al căriĭa numele maĭ propriŭ este t r a c i c ă.

Actele sântuluĭ Filip, episcopuluĭ de Eraclea în secolul IV, ne spun că un sat în Tracia, aprópe de Adrianopole, se numĭa *Gestistyrum*, ceĭa-ce în limba locuitorilor însemna *locus possessorum*: «villa quae s e r m o n e p a t r i o *Gestistyrum*, interpretatione vero latinae linguae *locus possessorum* vocatur.»[126])

Fiind-că latinesce se putea ḑice d'o potrivă bine «locus possessorum» şi «possessorum locus», traducĕtorul latin nu era împedecat de a întrebuinţa inversiunea cea maĭ corespunḑĕtóre vorbeĭ compuse tracice, ast-fel că 'n cuvîntul «gestistyrum» prima jumătate se referă la «locus», ĭar a doua la «possessorum».

Noĭ descompunem totalitatea în *gest-i-styrum*.

Pe *gest-i-* îl lăsâm pentru §-ful următor.

Styrum=«possessorum» ni se presintă ca genitiv la plural în limba tracică de lîngă Adrianopole.

Cuvîntul trebuĭ descompus în *styr-um*.

Finalul *um* este desinința genitivuluĭ plural, în limba samscrită *âm*, în zendica *am*, în elena ων, în latina *um*, în litvana *û* din *um*, în persica inscripţiunilor cuneiforme *âm*.

Scăderea luĭ *â* la *u* din *âm* în *um* s'a operat la Tracĭ, ca şi la Latinĭ şi la Litvanĭ, prin asimilaţiune de labialism sub influinţa luĭ *m*.

Aşa dară în declinaţiunea tracică de lîngă Adrianopole, ca şi la Perşĭ, la Armenĭ şi 'n limbele zendică, pâli şi pracrită, pentru casul genitivo-dativ, cel puţin la plural, va fi servit desininţa propriă genitivuluĭ, precum este pînă astăḑĭ în declinaţiunea română.

---

126) *Acta SS. Bolland.* ad XXII Oct. IX, p. 551, ap. Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia*, in *Sitzungsber. d. Wien. Akad.*, phil.-hist. Cl., t. II (1868), p. 382.

Dar ce să facem atuncĭ cu albanesul *-ve*=gr. -φι?

Plecând dela coincidinţa sintactică, constatată maĭ sus în §-ful 58 ca fasă anterióră coincidinţeĭ morfologice propriŭ ḑise, noĭ ajungem la conclusiunea că 'n diversele dialecte ale aceleĭa-şĭ limbe a putut să se 'ntâmple o fixare diversă a ecuivocităţiĭ primitive comune, astfel că 'n unele genitivo-dativul s'a format din genitiv, în altele din dativ. Ce-va maĭ mult. Nu e cu neputinţă chĭar o diversitate între singular şi plural, saŭ între plural şi dual. Pe când genitivo-dativul plural albanes *-ve* indică prioritatea dativuluĭ, genitivo-dativul albanes singular *-ig* pare a fi, din contra, un genitiv.

§ 60. Locuţiunea tracică *gestistyrum*=«locus possessorum», un adevĕrat tesaur prin aceĭa că ne oferă **u n i c u l** rest gramatical, ĭar nu numaĭ lexic, al limbeĭ autoctone a peninsuleĭ balcanice, noĭ l'am descompus în §-ful precedinte în *gest-i-styrum*.

«Locus possessorum» ar fi albanesce «vĕnd *i*-zotărinĭevet», românesce: «loc *al*-stăpânilor». In «gest-*i*-styrum», adecă «gest *i*-styrum», ne întimpină dară articlul prepositiv genitival al grupuluĭ daco-epirot, şi anume albanesul *i*-, perfectamente identic cu eranicul *i*-.

X. A doua conclusiune.

§ 61. Lupta între teoria linguistico-genealogică a luĭ Fick şi teoria linguistico-geografică a luĭ Johannes Schmidt nu s'a terminat încă.[127]) Relaţiunile diferitelor grupurĭ ale familieĭ ario-europee unul cătră altul maĭ remân d'o cam dată tot în stare de problemă. Aşa numitele «unitate indo-eranică», «unitate greco-italică», «unitate slavo-letto-germanică», ĭar cu atăt maĭ mult încă «unitatea ariană asiatică» şi «unitatea ariană europeă», carĭ se păreaŭ aşeḑate pe o temeliă de granit, aŭ primit succesivamente atătea lovirĭ, şi nesce lovirĭ atăt de seriόse, încăt o sentinţă între ceĭ doĭ antagoniştĭ trebuĭ suspensă pînă la o revisiune prealabilă fórte scrupulósă

127) Cfr. Pezzi, *Glottologia aria recentissima*, Roma, 1877, p. 172-185.

a procesuluĭ întreg. In aşteptare, fie-care linguist este dator a completa dosarul; şi cine scie, dacă nu cum-va resultatul cel definitiv va fi un fel de compromis între ambele teorie.

Studiul de faţă ar face a se bănui existinţa unuĭ grup linguistic primar eranico-traco-grec, din care Erano-tracii şi Greciĭ s'ar fi desfăşurat ca doă grupurĭ secundare, de unde apoĭ Erano-traciĭ s'aŭ maĭ împărţit în alte doă grupurĭ terţiare; adecă:

Acéstă genealogiă *à-la-Fick* n'ar respinge însă întâlnirĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin caracteristice între Eranĭ şi Indĭ, între Grecĭ şi Italĭ, între Tracĭ şi Slavĭ, din consideraţiunĭ geografice *à-la-Schmidt.* Maĭ mult decât atâta. Grupul primar eranico-traco-grec întreg a putut, prin vecinătate, să sufere dintr'o epocă immemorială o influinţă fórte pronunţată a familieĭ linguistice semitice, în care noĭ găsim, de asemenea, şi post-articulare substantivală, şi pre-articulare adjectivală, şi reduplicarea articluluĭ, şi articlul genitival, ba pînă şi construcţiunea normală «substantiv+adjectiv», afară numaĭ de coincidinţa formală între genitiv şi dativ, născută—probabilmente—în India. Ḑic: «pînă şi construcţiunea normală substantiv+adjectiv», căcĭ acest fenomen ar căpĕta o mare însemnătate în casul ce ne preocupă, dacă s'ar admite definitivamente argumentaţiunea d-luĭ Bergaigne, cumcă spiritul general al limbelor ario-europee cere construcţiunea contrariă: «adjectiv+substantiv»: «le terme qualifiant précède le terme qualifié».[128])

Pe cât timp linguistiĭ n'aŭ studiat într'un mod comparativ grupurile daco-epirot, eranic şi grec, ĭar maĭ cu sémă primele

128) Bergaigne, *Essai sur la construction grammaticale*, în *Mémoires de la Société de linguistique*, t. 3 (1875), p. 24.

doă, Ewald căuta la Semiţĭ originea articluluĭ postpositiv armén,[129]) Steinthal urmărĭa tot acolo articlul prepositiv zendic saŭ izâfetul persian,[130]) după cum o maĭ face chĭar astădĭ d. Sayce,[131]) pe când d. Justi explică éră̦şĭ prin semitism articlul genitival curdic.[132]) In adevĕr, tóte aceste fenomene sînt semitice din tulpină, căcĭ ele se regăsesc pînă la un punct şi'n familia linguistică hamitică, cea-l'altă ramură a proto-familieĭ semitico-hamitice.[133]) Remâne însă constatat, că nu Eraniĭ în parte, nicĭ Traciĭ saŭ Greciĭ, ci numaĭ dóră grupul primar eranico-traco-grec este acela care, printr'un primordial contact geografic, a putut să priméscă acest altoĭu semitic.

Orĭ-cum ar fi, în sînul familieĭ linguistice ario-europee, Daco-epiroţiĭ, Greciĭ şi Eraniĭ, maĭ ales însă Eraniĭ şi Daco-epiroţiĭ, ni se înfăţişéză într'o legătură reciprocă atăt de strînsă, atăt de intimă, încăt trăsurele lor comune, studiate cu tot din-adinsul, parte pe terenul morfologic şi sintactic, parte pe cel fonetic şi lexic, pe care noĭ l'am înlăturat din cercetările de maĭ sus, după ce ĭ-am consacrat altă dată un studiŭ separat,[134]) ar arunca o viuă lumină tocmaĭ asupra punctuluĭ aşa ḑicĕnd asiatico-european, unde—în regiunile Pontuluĭ—Ariĭ din Asia se cĭocnesc cu Ariĭ din Europa.

129) Ewald, *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, Göttingen, 1861, part. 1 p. 2, part. 2 p. 66.

130) Steinthal, *De pronomine relativo*, Berlin, 1847, p. 66, 67, 81.

131) Sayce, *Principles*, ed. 1, p. 175, 180.

132) Jaba-Justi, op. cit. p. 168.

133) Cfr. Halévy în *Revue de linguistique*, t. 3 (1869), p. 178-80.

134) Hasdeŭ, *Fragmente pentru istoria limbeĭ române*, I-II, Bucurescĭ, 1876. Vorbind despre primul din acele Fragmente, d. N. Caix, în *Giornale di filologia romanza*, t. 1, p. 55, observă: "Ogni romanista leggerà con grande interesse le 'sue dimostrazioni com'è per questa di *ghĭuj* che, anche prescindendo dall'origine 'tracia, può dirsi una dotta ed acuta illustrazione basata sopra dati e testimo- 'nianze di cui il lessicologo dovrà in ogni modo tener conto.„

POST-SCRIPTA

I. Specimene paleografice.
II. Varianturile slavice și italiane ale baladeĭ «Cucul și turturica».
III. Variantul catalan al aceleĭașĭ balade.
IV. Migrațiunile postume ale sufletuluĭ după credința poporuluĭ român din Banat.
V. Descântecul sântuluĭ Iosif.
VI. Călătoriele «Visuluĭ luĭ Tudor Vladimirescu».
VII. Incă un catechism românesc necunoscut.
VIII. Cântecul «Sărmana turturică» in Italia.

I

SPECIMENE PALEOGRAFICE

§ 1. Vom da primul loc pagineĭ pe jumătate române și pe jumătate slavóne, în care popa Grigorie, terminând Legenda Duminiceĭ, vorbesce despre mórtea luĭ Michaĭu Vitézul:

NB. Vedĭ maĭ sus, între Texturĭ Măhăcene, pag. 54 și 65. Cernélă fórte négră. Hârtiă grósă gălbuiă.

§ 2. Urméză pagina numaĭ slavonesce, fórte importantă prin data precisă ‹1583›:

Кс҃ж. Х҃с истинныи бг҃ь нашь мл҃з.
ми пр҃чтых его м҃тра. ст҃ыи слав
ных и вьсехвалных ап҃ль. пр҃пб
ных его носных ѿцъ наших. и вьс
сѣх ст҃ых помлѹет и спсет на(с) ѣ
ко блгъ бь и чл҃колюбецъ:
ѿпоуст. и на полноⷮ. и на павечерн.
и на оутрѣн. Х҃ истинныи
бгъ нашь. мл҃твами пр҃чтыѧ
его м҃тра. и пр҃пбных. его
носных ѿць наших. и вьсѣх ст҃ых
помлѹет и спсет нас ѣко блгъ бь
и чл҃колюбецъ:
Дп҃. григорїе. ѿ мхъхачи. м҃ца
гї. кѳ. днь. лто. зча. ѿро
хва. а. ф. пг. б. бь даи прости.

NB. Vedĭ maĭ sus pag. 1 § 2. Hârtiă nu pré-grósă, dar fórte afumată. Cernélă maĭ mult négră. In rîndul 1 всжг. х, în rîndul 7 wтпоуст. и şi al doilea и, în rîndul 8 iniţialul и şi apoĭ х, sînt scrise cu roşu.

§ 3. Terminâm, ca specimen paleografic din Texturĭ Bogomilice, prin pagina, unde se încheiă ‹Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Ĭad› și se începe ‹Cugetărĭ în óra morțiĭ›:

ІС ХС . славататълꙋи ши а
фїюлꙋи ши а дхꙋи сфнтꙋ.
ши акмꙋ ши пꙋрꙋрѧ ꙟ ве-
їи а веікꙋлꙋи ѯ нѣ вьрь :
ре дѣ цимк фърьтїа ши ~~фьрьеѫ~~
фь сꙋфлетꙋ ѕ дкъ нлꙋ. плъпце
ци дꙋпѫ мине фрѫцилор ши соци
ие и . ши цинетꙋ ши кꙋноскꙋці
мие . къ пътлѫ серъ алалта сьр
кꙋвоигреиѫ ши де пъ прасѫми
зиле ши ми соси дъскꙋ де морте
ке пиці се пе ертъмꙋ. къ заикꙋ
нате вел свъ . съркꙋтацимъ съкр
гере де а пои . къ искꙋвойде а кꙋм
ꙋво май ла . къ мъ дꙋкꙋ ѕ
пре

NB. Vedĭ maĭ sus p. 366 și 449. Hârtiă gălbuiă nu pré grósă; cernélă rădăciniă. In rîndul 5 ѣ e scris cu roșu.

II.

VARIANTURILE SLAVICE ȘI ITALIANE ALE BALADEI

‹CUCUL ŞI TURTURICA›

---

§ 1. Orĭ-cât de bogată s'ar păré colecţiunea varianturilor baladeĭ ‹Cucul şi turturica›, pe carĭ le-am utilisat—p. 501-566—în studiul meŭ asupra acestuĭ admirabil altoĭu eretic al literatureĭ nóstre poporane: vr'o 16 exemplare europeane şi 2 asiatice; totuşĭ mĭ-a maĭ scăpat din vedere vr'o cincĭ: 3 slavice şi 2 italiane; cele de'ntâiŭ, prin uĭtare, căcĭ sînt cuprinse în nesce cărţĭ pe carĭ le-am citit şi citat de ḑecimĭ de orĭ; cele-l'alte, cată s'o mărturisesc, prin curată nescire.

Nouele varianturĭ nu schimbă întru nemic conclusiunile mele, trase cu multă pază dintr'un material atât de avut. Din contra, ele le maĭ întăresc, probând încă o dată, cumcă légănul european al baladeĭ în cestiune este anume în regiunea dunărénă şi nu póte fi decât bogomilic.

Să reproducem maĭ întâĭu:

1. Variianturile italiane.

§ 2. Dd. Casetti și Imbriani aŭ cules în regatul neapolitan :mătorul cântec, pe care'l vom formula prin I[1]:

—Dimmi, palomma, dove ai lu niro?	—Spune'mĭ, turturică, unde'țĭ facĭ cuĭbul?
immi, palomma, se ssi po' pigliare?	Spune'mĭ, turturică, dacă s'ar puté lua?
-Si tu ti fai auciello pe' volare,	—De te'ĭ face pasere ca să sborĭ,
'mmi fazzo valente cacciatore;	Eŭ m'oĭu face voĭnic vînător;
;i ti fai pesce, e ti jetti a lu mare,	De te'ĭ face pesce să te-aruncĭ în Mare,
'mmi fazzo valente pescatore;	Eŭ m'oĭu face voĭnic pescar;
;i tu pigl' 'na lanza pe'mmi ferire,	De te'ĭ face lance ca să mĕ lovescĭ,
['mmi fazzo 'nu marmoro duro...[1])	Eŭ m'oĭu face marmură tare!

Elementul pasiv este aci Turturică, întocmaĭ ca în variantul român A, ceĭa-ce nu se găsesce nicĭ într'un alt variant. Ce-va maĭ mult. Din prima întrebare: «unde'țĭ facĭ cuĭbul?» resultă că elementul activ este anume Cucul, ĭarășĭ întocmaĭ ca în variantul român A, căcĭ se scie credința poporană universală: «préservez votre nid du coucou».[2])

Cântecul de maĭ sus a străbătut dară în Italia d'a-dreptul de pe peninsula balcanică, ĭar nu din Provența; póte anume prin coloniele albanese, stabilite de secolĭ în regatul neapolitan. Acésta ipotesă e cu atât maĭ legitimă, cu cât tot pe acolo s'a cules un al doilea variant italian — I[2] — publicat de asemenea de dd. Casetti și Imbriani, carĭ — atât de cunoscĕtorĭ — nu ĭ-aŭ găsit totușĭ nicĭ o paralelă în restul Italieĭ.

1) Casetti e Imbriani, *Canti popolari delle provincie meridionali*, Torino, 1871, p. 187.

2) Cfr. Gubernatis, *Zoological Mythology*, London, 1872, t. 2, p. 231-2.

Ĭată'l:

Surge mme fici pe'scappà'la vita,	Mĕ făcuĭ şórece ca să'mĭ scap viéţa,
Lu mmiu amore sse fice gattarella;	Amorul meŭ s'a făcut pisicuţă;
E iu mme finsi aucellu de partita,	Eŭ mĕ prefăcuĭ pasere de trecere,
Lu mmiu amore sse finse rendinella;	Amorul meŭ s'a prefăcut rândunică;
E iu farcone e idda calamita;	Eŭ fer, şi dînsa magnet;
Jeu cacciatore e issa cacciuttella:	Eŭ vînător, şi ea vînat...
Cchiù de'n annu la ficemu'sta vita.	Maĭ bine d'un an am dus acest traĭu.
Aimè quantu sse pate pe'na bella!...[3])	O! câte se pat pentru o frumósă!

Gentilă imitaţiune, mult maĭ modernă! Dialogul s'a perdut; a despărut ostilitatea între cele doă elemente; ba s'aŭ schimbat chĭar rolurile, bărbatul devenind el victima feteĭ.

Proveninţa albanesă a celor doă varianturĭ italiane devine şi maĭ probabilă, aprópe sigură, prin acea împregĭurare că tocmaĭ în provincia Basilicata, pe unde se cântă I[1], sînt peste 10,000 de Albanesĭ; ĭar în provincia de Otranto, de unde s'a cules I[2], sînt vr'o 7,000 Albanesĭ, aşeḑaţĭ acolo încă din secolul XIV.[4])

VARIANTURILE SLAVICE.

§ 3. In Galiţia nord-vestică, acolo unde se vorbesce numaĭ polonesce, nu şi rutenesce, s'a cules următorul variant al baladeĭ Metamorfoselor, în reproducerea căruĭa — din nevoiă tipografică — unele caractere polone specifice le vom înlocui prin cursive:

3) Casetti e Imbriani, p. 187-8.
4) Biondelli, *Studii linguistici*, Milano, 1856, p. 60 — cfr. Ascoli, *Studj critici* I, p. 81.

—Choóbym ja jezdzil we dnie i w nocy,
choóbym wyjezdzil koniowi oczy,
przeciez ty musisz moja byó
moje wole wypelnió.

—A ja sie stane drobna ptaszyna,
bede latala gesta krzewina;
przeciez ja nie chce twoja byó,
twoje wole wypelnió.

—Maja tu ciesle takie topory,
co wycinaja lasy i bory;
przeciez ty musisz etc.

—A ja sie stane mala rybeczka,
bede plywala bystra wódeczka;
przeciez ja nie chce etc.

—Maja rybacy takie siateczki,
co wylapuja male rybeczki;
przeciez ty musisz etc.

—A ja sie stane dzikim kaczorem ;
bede plywala wielkiém jeziorem ;
przeciez ja nie chce etc.

— Maja tu strzelcy takowe strzelby,
co wypalaja kaczorom we lby;
preciez ty musisz etc.

— A ja sie stane gwiazda na niebie,
bede swiecila ludziom w potrzebie;
przeciez ja nie chce etc.

— A ja mam litosó nad ubogiemi,
sprosze ja gwiazde z nieba ku ziemi;
przeciez ty musisz etc.

— Juz teraz widze boskie urzedy,

— D'ar fi să călăresc ḑi şi nópte,
D'ar fi să'mĭ orbéscă calul de drumurĭ,
Totuşĭ tu trebuĭ să fiĭ a mea,
Voĭa-mĭ s'o împlinescĭ.

—Dar eŭ m'oĭu face pasere mică
Sburând prin désă pădurice;
Totuşĭ nu vréŭ să fiŭ a ta,
Voĭa-ţĭ s'o împlinesc.

—Dulgheriĭ aŭ nesce securĭ,
Cu carĭ se taiă pădurile şi codriĭ;
Totuşĭ tu trebuĭ etc.

—Dar eŭ m'oĭu face mic pescişor
Înnotând în rîuleţul cel repede;
Totuşĭ nu vréŭ etc.

—Pescariĭ noştri aŭ nesce mrejĭ,
Cu carĭ prind pescişoriĭ ceĭ micĭ;
Totuşĭ tu trebuĭ etc.

—Dar eŭ m'oĭu face raţă selbatecă
Înnotând pe lacul cel mare;
Totuşĭ nu vréŭ etc.

— Vînătoriĭ noştri aŭ nesce pusce,
Cu carĭ împuşcă reţele în cap;
Totuşĭ tu trebuĭ etc.

— Dar eŭ m'oĭu face o stea pe cer,
Luminând ómenilor la nevoiă;
Totuşĭ nu vréŭ etc.

— Iar eŭ sînt milos pentru ceĭ săracĭ,
Voĭu ademeni steluţa pe pă-mînt;
Totuşĭ tu trebuĭ etc.

—Acum veḑ şi eŭ ursita d-ḑeéscă:

gdzie sie obróce znajdziesz mie wszedy:	Orĭ-unde m'aş întórce, tot mĕ găsescĭ!
juz teraz musze twoja byó,	Trebuĭ dară să fiŭ a ta,
wole twoje wypelnió...[5])	Voĭa-ţĭ s'o împlinesc!

Acest variant polones — S[1] — este aprópe identic cu cel româno-morav V[2].

Dacă ne vom aduce a-minte că:

1°. La Româno-moravĭ balada Metamorfoselor nu este isolată, ci există în varianturĭ diverse, carĭ sînt o ramificaţiune a celor române propriŭ ḑise;

2°. In Galiţia ea se află numaĭ la Polonĭ, ĭar nicĭ decum în regiunea de jos a ţereĭ, unde se vorbesce rutenesce;

3°. Nord-vestul Galiţieĭ se învecinéză tocmaĭ cu partea orientală a Moravieĭ, unde s'a adăpostit de secolĭ, slavisându-se, elementul românesc;

Conclusiunea firéscă, ba chĭar n e c e s a r ă, va fi, că la Polonĭ acest cântec a străbătut d'a-dreptul dela Româno-moravĭ, cu trăsura specifică posterióră a metamorfoselor unilaterale, semnalată maĭ sus pe pag. 515 § 11.

§ 4. Junele meŭ amic Dr. Gaster, într'o notiţă în *Convorbirĭ literare* pe Novembre 1879, publicată ca suplement la studiul seŭ anterior, despre carĭ veḑĭ maĭ sus pag. 550, aduce un variant serbesc din Karadzić, după traducerea germană: *Talvj*, *Volkslieder der Serben*, ed. 1835 t. 2 p. 7—8, ed. 1853 t. 2 p. 100—101.

In colecţiunea luĭ Karadzić se află însă nu un singur variant serbesc, ci doă, din carĭ tocmaĭ cel maĭ preţios nu s'a tradus nemţesce.

Variantul S[2], cel citat de d. Gaster, ĭată'l textualmente:

—Oj девојко, душо моја!	—O, fetică, sufletul meŭ!
Отјеш ли ми љуба бити?	Vreĭ tu să'mĭ fiĭ drăguţă?

5) W. z Oleska, *Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskiego*, Lwów, 1833, p. 417—8.

—Не будали, млад јуначе!
Од тог не тје ништа бити;
Волим итји ја у крчму,
Па се створит' златном чашом,
Него твоја љуба бити.

—А ја јунак млади крчмар,
Па тјеш опет моја бити.

—Не будали, млад јуначе!
Од тог не тје ништа бити;
Волим итји у кавану,
Па се створит' златан филџан,
Него твоја љуба бити.

—А ја јунак каведжија,
Па тјеш опет моја бити.

—Не будали, млад јуначе!
Од тог не тје ништа бити;
Волим итји ја у поље,
Па се створит' препелицом,
Него твоја љуба бити.

—А ја јунак итри ловац,
Па тјеш опет моја бити.

—Не будали, млад јуначе!
Од тог не тје ништа бити;
Волим итји ја у море,
Па се створит' белом рибом,
Него твоја љуба бити.

—А ја јунак танка предја,
Па тјеш опет моја бити.
Ил' ти тако, ил' овако,
Ти си моја свакојако;
Ил' ти тамо, ил' овамо,
Ти си моја, од' овамо...[6])

—Nu te prosti, tînărule voĭnic,
Una ca asta n'are să fie!
Maĭ bine mĕ voĭu duce la cârcĭmă
Şi m'oĭu face păhar de aur,
Decât să fiŭ a ta drăguţă!

—Iar eŭ, voĭnicul, tînăr cârcĭmar,
Şi totuşĭ veĭ fi a mea!

—Nu te prosti, tînărule voĭnic,
Una ca asta n'are să fie!
Maĭ bine m'oĭu duce la cafenea
Şi m'oĭu face céşcă de aur,
Decât să fiŭ a ta drăguţă!

—Iar eŭ, voĭnicul, cafegiŭ,
Şi totuşĭ veĭ fi a mea!

—Nu te prosti, tînărule voĭnic,
Una ca asta n'are să fie!
Maĭ bine m'oĭu duce la câmp
Şi m'oĭu face pătîrniche,
Decât să fiŭ a ta drăguţă!

—Iar eŭ, voĭnicul, ager vînător,
Şi totuşĭ veĭ fi a mea!

—Nu te prosti, tînărule voĭnic,
Una ca asta n'are să fie!
Maĭ bine m'oĭu duce la Mare
Şi m'oĭu face pesce alb,
Decât să fiŭ a ta drăguţă!

—Iar eŭ, voĭnicul, mréjă subţire,
Şi totuşĭ veĭ fi a mea;
Orĭ aşa, orĭ altfel,
Tu eştĭ a mea în tot chipul!
Orĭ încotro te veĭ duce,
Tot eştĭ a mea, vino'ncóce!

Ca formă, acest variant e de tot modern: «cârcĭumă» şi maĭ ales «cafenea», ba nicĭ «păhar» cu «céşcă», n'aŭ figu-

6) Karadzić, Српске народне пјесме, Viena, 1841, t. 1, p. 434—5.

rat, de sigur, în forma cea veche, care — dintre varianturile române — se apropiă maĭ mult de A.

Este fără comparaţiune maĭ important variantul serbesc S^3:

Стари сједи на орање,
Погледује на дјевојку:

—О дјевојко, битјеш моја.

—Мајде не тјеш, стари дједе!
Провртј'тју се јагњичицом.

—А ја старац мрки вуче,
Па тју дотји у ливаду,
Уфатитју јагњичицу,
Просутју јој јариницу.

—Мајде не тјеш, стари дједе!
Провртј'тју се препелицом.

—А ја старац сурли орле,
Уфатитју препелицу,
Сломитју јој кобилицу.

—Мајде не тјеш, стари дједе!
Провртј'тју се ружичицом.

—А ја старац роми јарац,
Кудецатју уз улицу,
Тер тју огрист' ружичицу...[7])

Moşul şéde pe arătură
Şi se uĭtă la o fetică.

—O, fetico, aĭ să fiĭ a mea!

—Ba ḑeŭ nu va fi, moşnégule,
Căcĭ mě voĭu face mĭeluşea!

—Iar eŭ, moşul, lup cenuşiŭ,
Voĭu merge la livede,
Voĭu prinde mĭeluşéua
De'ĭ voĭu scărmîna lâna!

—Ba ḑeŭ nu va fi, moşnégule,
Căcĭ mě voĭu face pătîrniche!

—Iar eŭ, moşul, vultur sur,
Voĭu prinde pătîrnichea,
I-oĭu sfăşia peptuşorul!

—Ba ḑeŭ nu va fi, moşnégule,
Căcĭ me voĭu face trandafir!

—Iar eŭ, moşul, un ţap schĭop,
Voĭu behăi pe uliţă
Şi voĭu róde trandafirul!...

Din cele vr'o 20 de varianturĭ cunoscute ale baladeĭ Metamorfoselor, acesta se întâlnesce pe deplin cu variantul român P, pînă la un punct şi cu variantul de asemenea român M, dar cu n i c ĭ u n u l din cele-l'alte varianturĭ, atât de numeróse şi atât de ramificate în sfera provenţală.

Urîcĭunea şi reutatea elementuluĭ activ=demon, extrema resistinţă a celuĭ pasiv=înger, nicăirĭ nu sînt atât de pronunţate ca în aceste treĭ varianturĭ P, M şi S^3, păstrate tocmaĭ pe peninsula balcanică, în légănul Bogomilismuluĭ, a căruĭ ten-

7) Karadzić, op. cit. p. 435—6.

dință dualistică este aci maĭ bine caracterisată decât în tóte cele-l'alte varianturĭ. In S³ elementul activ nicĭ că-şĭ dă măcar ostenéla de a-şĭ ascunde natura-ĭ cea diabolică: el este *lup*, este *vultur*, este *țap schĭop*; el *scarmînă*, el *sfăşiă*, el *róde*...

E de observat, că 'n ambele varianturĭ serbescĭ resistința elementuluĭ pasiv nu se desminte un singur moment, persistând pînă la sfîrşit.

Karadzić ne spune, că S³ este dela Răgusa. Ultimele cercetărĭ ale d-luĭ C. Jirećek constată definitivamente existința în vécul de mijloc a unor colonie curat române în regiunea ragusană.[8]) In poesia poporană serbă de acolo, pe de altă parte, ne întimpină fórte des alusiunĭ directe, chĭar topografice, la Țéra-Românescă; de exemplu:

Када ми се Радосаве војевода одилјаше
Од својега града дивнога С е в е р и н а,
Често ми се Радосав на С е в е р и н обзираше,
Тере то ми овако белу граду бесидјаше:
—Ово ми те оставлјам, бели граде С е в е р и н е,
Мој дивни граде,
Не знам ветје видју ли те, etc.

(Când Radu-vodă se depărta — dela minunatul seŭ oraş *Severin*, — adesea Radu-vodă îşĭ întorcea ochiĭ către *Severin* — vorbind aceste cuvinte oraşuluĭ celuĭ alb: — Iată că te las, oraşule cel alb *Severine*, — minunatul meŭ oraş! — Nu sciŭ, dacă te voĭu maĭ vedé etc.[9])

Este permis dară de a crede, că Serbiĭ, pînă şi ceĭ dela Ragusa, vor fi împrumutat ambele varianturĭ S² şi S³ dela Românĭ, la carĭ acéstă baladă este maĭ a-casă, maĭ în familiă decât orĭ-unde, tipul S² fiind represintat prin doă sub-tipurĭ A şi V, precum şi tipul S³ ĭarăşĭ prin doă: P şi M, pe când V şi M nu se constată în poesia poporană serbă.

Fântîna comună, directă saŭ indirectă, a tuturor variantu-

8) Jirećek, *Die Wlachen und Mauro-wlachen in den Denkmälern von Ragusa*, Prag, 1879.
9) Bogişić, Народне пјесме из старијих записа, Biograd, 1878, p. 126—9.

rilor europeane, o dată constatat bogomilismul lor, ar trebui să fie în Bulgaria; pe cât timp însă nicĭ un exemplar bulgar nu s'a descoperit saŭ nu se va descoperi, după cum nu s'a găsit de asemenea nicĭ un exemplar bulgar al Povesteĭ Numerelor după tipul B, sîntem siliţĭ a admite, cel puţin într'un mod provisoriŭ, că Povestea Numerelor, ca şi balada Metamorfoselor, sînt o operă a Bogomilismuluĭ anume în România, de unde, în orĭ-ce cas, chĭar dacă de'ntâiŭ ni le vor fi dat Bulgariĭ, ele s'aŭ revĕrsat apoĭ asupra Europeĭ întregĭ....

III.

VARIANTUL CATALAN

AL

BALADEI «CUCUL ŞI TURTURICA».

La pag. 541 în notă noi am citat acest variant după V. Smith, care el-însuşi abia'l menţionéză.

Acuma îl putem reproduce textualmente după ediţiunea d-luï F. Pelay Briz:

—Per mes que 'm cantes aubadas
La griva, griva!
casada ab tu no 'm veurán,
La griva ban!
abans me 'n farè una truyta
La griva, griva!
que pèl aiga irá nadant
La griva ban!

—Si tu te 'n fas una truyta
que pèl aiga irá nadant,
jo me 'n farè pescador
que te n' anirá pescant.

—Si tu te fas pescador
que me 'n anirá pescant,
jo me 'n tornarè una griva,
ginestrons irè menjant.

—Si tu te 'n fas una griva
y ginestrons vas menjant,
jo me 'n farè un astor
que te n' anirá cassant.

—Si tu te fas un astor
que me 'n anirá cassant,
jo me 'n tornarè una llebre
d' aquell bosch que n' es tan gran.

—Si tu te fas una llebre
d' aquell bosch que n' es tan gran,
jo me 'n farè un cassador
que te n' anirá tirant.

—Si tu 't fas un cassador
que me n' anirá tirant,
jo me 'n posarè un vestit
hont las balas no hi podrán.

—Si tu te fas un vestit
hont las balas no hi podrán,
jo me 'n farè l' esbarser
que te l' anirá estripant.

—Si tu te fas l' esbarser
que me l' anirá estripant,
jo me 'n tornarè una herbeta
d' aquell prat que n' es tan gran.

—Si tu te fas una herbeta
d' aquell prat que n' es tan gran,
jo me 'n farè l' aiga fresca
que te n' anirá mullant.

—Si tu te fas l' aiga fresca
que me n' anirá mullant,
jo me n' tornarè rateta
que se n' anirá amagant.

—Si 't tornas una rateta
que se 'n anirá amagant,
jo me 'n tornarè un gatet
que te n' anirá cassant.

—Si tu te fas un gatet
que me n' anirá cassant,
jo me 'n tornarè la lluna,
pèls aires iré volant.

—Si tu te 'n tornas la lluna
que pèl cel irá volant,
jo me 'n tornarè lo núvol
que te n' anirá tapant.

—Si tu te fas lo gro· núvol
que me n' anirá tapant,
jo me 'n tornarè una flor
que 'ls ulls s' hi enamorarán.

—Si tu te fas una flor
que 'ls ulls s' hi enamorarán,
jo me 'n farè jardiner
que te n' anirá regant.

—Si tu te fas jardiner
que me n' anirá regant,
jo me 'n tornarè lletuga,
lletugueta de enciam.

—Si tu te tornas lletuga,
lletugueta d' enciam,
jo me tornarè la terra
que te n' anirá criant.

—Si tu te tornas la terra
que me n' anirá criant,
jo me 'n tornarè una monja
y en convent me ficarán.

—Si tu 't tornas una monja,
en convent te ficarán;
mes jo 'm tornarè un fraret
y t' anirè confessant.

—Si tu 't tornas un fraret
que m' anirá confessant,
jo me 'n tornarè una morta
y á la tomba 'm tirarán.

—Si tu te fas una morta
que á la tomba tirarán,
jo me 'n tornarè una caixa
y dins meu te ficarán.

D. Briz maĭ dă ca variant:

—Jo me 'n tornarè lletuga,
lletugueta d' enciam.
—Jo 'm farè oli y vinagre
y 'ls dos irém barrejant.

—Jo me 'n tornarè una plata,
una plata de biram.
—Jo serè dels convidats
dels que més te menjarán.[1])

Acest variant nu adaugă nemic esenţial la totalitatea celor provenţale; ne arată însă maĭ bine ca orĭ-care altul, cât de ingenióse desvoltărĭ posterióre a putut să priméscă originalul primitiv printr'o lungă călătoriă din ţéră în ţéră. Prefacerea elementuluĭ pasiv în «lăptucă», ĭar a celuĭ activ în «unt-de-lemn» şi «oţet», a cărora întrunire produce o deliciósă *salată*, este ce-va plin de spirit, dar fórte departe de intenţiunea prototipuluĭ bogomilic!

1) Briz, *Cansons de la terra*, Barcelona, 1866, t. 1, p. 125—8.

II.

MIGRATIUNILE POSTUME ALE SUFLETULUI

DUPĂ CREDINȚA

POPORULUI ROMÂN DIN BANAT

Așa numitele *bocete*, grație maĭ cu sémă d-luĭ Teodor Burada,[1]) aŭ început a'șĭ căpĕta un loc, de de-mult meritat, în studiul literatureĭ poporane române.

Prin varietate și energiă, în tótă Europa, cel puțin în cea latină, numaĭ dóră ‹i voceri› aĭ Corsicanilor, carĭ însă s'ar puté ḑice că nu posedă o altfel de poesiă poporană, rivaliséză cu ‹bocetele› române. Să observâm că'n restul Italieĭ, cu căte-va excepțiunĭ sporadice, obiceĭul de a b o c i pe cel mort a despărut deja aprópe cu desăvîrșire.[2])

Din punctul nostru de vedere, bocetele sînt importante maĭ cu deosebire prin elementul lor m i t o l o g i c.

Ca descriere a vieţeĭ postume, ele jócă în literatura poporană cea nescrisă acelașĭ rol, pe care, între cărțile poporane, îl aŭ

1) *Bocetele populare la Românĭ*, în *Convorbirĭ literare*, 1879, p. 356-65 și 414-16.

2) Cfr. Rubieri, *Storia della poesia popolare italiana*, Firenze, 1877, p. 130-40.

apocrifurile ca *Apocalipsiul apostolului Paul* saŭ *Călătoria Maĭceĭ Domnuluĭ la Iad.*

Intr'un bocet din Moldova, de exemplu, se dice mortuluĭ:

Tu te ducĭ în ceĭa lume,
Unde nu cunoscĭ pe nime;
Dar ĭea séma tare bine
Şi m'ascultă şi pe mine,
Că sînt doă drumurele:
Unu-ĭ tot cu floricele,
Florĭ negrite şi de jele;
Cel-al-alt cu busuĭoc,
Par'că-ĭ un părîŭ de foc...

Nicĭ un bocet însă, din cele publicate de d. Burada, nu oferă interesul mitologic la un grad aşa de înalt ca bocetul cel inedit din Banat, pe care ni-l comunică d. avocat Simeon Mangĭucă dela Oraviţa.

Îl publicâm dară ca un post-scriptum la Texturĭ Bogomilice, de'mpreună cu câte-va note, pline de erudiţiune, de carĭ îl însoţesce d. Mangĭucă.

In principiŭ, noĭ diferim radicalmente de vederile d-luĭ Mangĭucă. Pe când d-sa explică tóte prin mitologia clasică, noĭ—din contra—vedem tocmaĭ în partea cea esenţială a acestuĭ bocet bănăţén resfrângerea uneĭ c ă r ţ ĭ p o p o r a n e fórte respăndite peste tótă Europa, unde aŭ patronat'o de o potrivă ereticiĭ şi biserica ortodoxă.

Fondul mitologic al bocetuluĭ în cestiune este cel următor. Lumea nóstră şi lumea cea-l'altă, către care mórtea mînă pe om, sînt despărţite prin «sorbul pămîntuluĭ», adecă printr'o adîncime care s ó r b e sufletele. In acea adîncime cresce un colosal arbore, care servă de trecĕtóre între ambele lumĭ. In acel arbore s'aŭ încuĭbat treĭ fĭare duşmane: un şoĭm saŭ vultur, o vidră şi un şérpe, carĭ păndesc şi ameninţă bĭetul suflet.

Eĭ bine, acest fond se află aprópe literalmente în faĭmósa carte poporană *Varlam şi Iosaf*, atribuită generalmente sân-

tuluĭ Ioan Damascen din secolul VIII,[3]) de unde ĭată cum a tradus'o Négoe Basarab pe la începutul secoluluĭ XVI, într'un text negreşit fórte modernisat prin multiplicitatea copielor ulteriόre:

«Aceştiĭa se asémĕnă unuĭ om ce fugĭa de un inorog (=unicorn) «şi nu putea nicĭ cum să rabde şi să tărpéscă (=sufere) strigarea «şi zbieretul glasuluĭ luĭ cel grόznic şi înfricoşat, ci fugĭa tare, ca «nu cum-va să'l ajungă şi să'l mănînce. Aşa fugênd el, *cădu într'o «grόpă mare*, şi dacă cădu într'însa, *află acolo un copacĭu* şi se a«pucă de se urcă într'însul, şi stătu cu picĭόrele pre nisce ramure «şi găndĭa că va fi în pace şi fără de nicĭ o grijă. Iar dacă se ur«că el, *căută la rădăcina aceluĭ copacĭu şi vedu doĭ şόrecĭ, unul alb «şi altul negru, carĭ rodeaŭ tot-d'a-una acel copacĭu* în care sta el; «şi atăta'l rosese, căt puţintel era să cadă jos. Decĭ *căută în fun«dul aceĭ grόpe şi vedu un şérpe mare şi grόznic*, ce sufla şi eşĭa «din gura luĭ pară de foc, şi venĭa cu gura căscată şi cu dinţiĭ «rînjiţĭ numaĭ să'l înghiţă. Decĭ ĭar *căută spre partea încatro sta el «cu picĭόrele, şi vedu patru capete de aspidă, unde se ivĭaŭ din ma«lul acela ce era aprόpe...»*[4])

Aceĭaşĭ parabolă se află la Arabĭ în renumita colecţiune *Kalîlah va Dimnah,* cunoscută maĭ mult sub numele de «Fabulele luĭ Bidpai», unde unicornul e înlocuit prin elefant, căte o dată prin leŭ, ĭar grόpa prin puţ. Ea este nu maĭ puţin populară în India şi'n Persia.[5]) Maĭ pe scurt, sub tόte puncturile de vedere, sîntem fόrte departe de mitologia grécă şi romană.

«Arborele în grόpă cu cele treĭ fĭare» ne este cunoscut şi'ntr'o redacţiune curat b o g o m i l i c ă, conservată într'un manuscript de pe la începutul secoluluĭ XVI, sub titlul: Притча w богатыхъ wт болгарьскыхъ книгъ (Parabola despre ceĭ bogaţĭ din cărţile bulgărescĭ). Aci însă în loc de un singur arbore sînt deja doĭ: unul cu ramure de argint şi cel-l'alt cu ramure de aur. De asemenea în loc de un singur unicorn sînt

3) Dunlop-Liebrecht, *Geschichte der Prosadichtungen*, Berlin, 1851, p. 29-32.
4) Négoe Basarab, *Invĕţăturele*, p. 131-2. — Cfr. maĭ sus p. XXXVI § 29.
5) Benfey, *Pantschatantra*, Leipzig, 1859, t. 1, p. 80-3.

doă animale: camilă şi leŭ.[6]) Cu alte cuvinte, bocetul bănăţén e maĭ aprópe de «Varlam şi Iosaf».

Maĭ este ce-va.

Atragem atenţiunea asupra sublimeĭ atitudinĭ, atribuite în acest bocet Maĭceĭ Domnuluĭ în versurile 238-43:

Acolo-ĭ Sânta Marià,
Cu noĭ mila eĭ să fie!
Călătorĭ căţĭ maĭ trecea,
Ea spre toţĭ se îndura,
Ea pre toţĭ îĭ adăpa,
Drumurile le-arăta...;

o atitudine, pe care Sânta Fecĭóră o are nu maĭ puţin în maĭ tóte cărţile poporane religióse din vécul de mijloc, ĭar maĭ cu sémă, dintre cele publicate de noĭ, în «Legenda Duminiceĭ» şi'n «Călătoria la Iad».

Observaţiunile d-luĭ Mangĭucă nu perd totuşĭ valórea lor. Dacă fondul bocetuluĭ bănăţén se datoresce romanţuluĭ indian buddhistic «Varlam şi Iosaf»; dacă particularitatea mitologică cutare saŭ cutare denótă influinţa unor alte cărţĭ poporane din evul-mediŭ; de aci însă nu resultă lipsa totală a urmelor clasice saŭ — maĭ bine ḑicênd — a moşteniriĭ antice europeane, fie în întregul ţeseтureĭ, fie în óre-carĭ amărunte, fie chĭar în nuanţarea împrumutuluĭ celuĭ posterior. «Arborele în grópă», de exemplu, nu e vechĭu; dar póte fi fórte veche la noĭ adoraţiunea «Braduluĭ Ḑinelor», care a venit să se confunde cu acel arbore. Sub raportul credinţelor poporane în genere, orĭ-ce unilateralitate e periculósă. Ḑecimĭ de secolĭ şi ḑecimĭ de némurĭ concurg adesea, maĭ mult saŭ maĭ puţin, la formaţiunea uneĭ singure asemenĭ credinţe. In acest mod, o explicaţiune este metodică numaĭ atuncĭ, când lasă cu reservă câte o portiţă deschisă pentru alte explicaţiunĭ ulterióre subordonate.

6) Gorski şi Nevostruĭev, Описаніе славянскихъ рукописей, Moscva, 1862, No. 230, p. 58.

PETRECEREA MORTULUI.

Trandafire,[1]) fire,
Reŭ maĭ eştĭ la fire!
Ce te-aĭ zebovit
De n'aĭ înflorit
De ĭerĭ diminéţă
Pîn'adĭ-diminéţă?
Lasă cĭudeĭ c'am privit
Pînă ce s'a despărţit
Suflet dela ósă
Din lume frumósă,
Din lume cu sóre,
Din vînt cu recóre
Ş'apă curgĕtóre!
Trandafire, fire,
Reŭ maĭ eştĭ la fire!
Ce mi te-aĭ grăbit
De aĭ înflorit?

—M'am grăbit
De-am înflorit,
Căcĭ vremea mĭ-a venit,
Ca şi ţie de pornit.
De pornit cătră apus,[2])
Unde sórele-ĭ ascuns,
Unde-s tóte florile
Cu tóte surorile,
Ş'unde Flórea-sóreluĭ
Şede'n pórta raĭuluĭ
Să judece florile
Unde li-s mirósele:
Cu de séră a ploĭat,
Cu de nópte-a'nseninat,
In ḑorĭ bruma a căḑut,
Mirósele s'or perdut!

Suflet despărţit,
De multe măhnit,
Plécă şi se duce,
Marea o ajunge.[3])
Vine Marea mare,
Vine'n tulburare,
Greŭ urlând
Şi urducând,
Tótă lumea spăimîntând:
Unda sa aduce,
Lumea s'o îmbuce,
Tot mălinĭ,
Călinĭ,
Braḑĭ din rădăcinĭ.
Ĭar în rîpa Mărilor,
Unde'ĭ Bradul Ḑînelor,[4])
Trecĕtórea apelor,
Sufletul stătea
Şi mi-se ruga:
Brade, brade!
Să'mĭ fiĭ frate:
Intinde'ţĭ, întinde
Eŭ să le pot prinde
Vîrfurile tele,
Să trec preste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mĭ desparte.

—Eŭ nu pot întinde,
Tu să le poţĭ prinde,
Vîrfurile mele
Să trecĭ preste ele,
Că'n mine-a puĭat
D'inimă spurcat
Roşul şoĭmuleţ
Cu ochĭul semeţ.
Când nicĭ veĭ gândi,
Puiĭ te-or simţi
Şi vor şuera
De te-ĭ speria,
În Mare'ĭ cădé
Şi te'ĭ înneca!
—Las'să fie ş'aşa!

Vine Marea mare,

Vine'n tulburare,
Greŭ urlând
Şi urducând
Tótă lumea spăimîntând:
Unda sa aduce,
Lumea s'o îmbuce,
Tot mălinĭ,
Călinĭ,
Bradḑĭ din rădăcinĭ!
Ĭar în rîpa Mărilor,
Unde-ĭ Bradul Ḑînelor,
Trecĕtórea apelor,
Sufletul stătea
Şi mi se ruga:
—Brade, brade!
Să'mĭ fiĭ frate:
Intinde'mĭ întinde
Să le pot eŭ prinde
Trupinele tele,
Să trec preste ele
Marea în cea parte
Ce lumea'mĭ desparte!
—Eŭ nu'ţĭ pot întinde
Să le poţĭ cuprinde
Trupinele mele,
Să trecĭ preste ele,
Că'n mine-a puĭat
Vidra lătrătóre
De-ómenĭ pănditóre;
Nicĭ nu veĭ găndi,
Puiĭ te-or simţi:
Eĭ mi-te-or lătra
De te'ĭ spăĭmînta,
In Mare'ĭ cădé
Şi te'ĭ înneca!
—Las'să fie ş'aşa!

Vine Marea mare,
Vine'n tulburare,
Greŭ urlând
Şi urducând,
Tótă lumea spăimîntând:
Unda sa aduce,
Lumea s'o îmbuce,
Tot mălinĭ,
Călinĭ,
Bradḑĭ din rădăcinĭ!
Iar în rîpa Mărilor,
Unde'ĭ Bradul Ḑînelor,
Trecĕtórea apelor,
Sufletul stătea
Şi mi-se ruga:
Brade, brade!
Să'mĭ fiĭ frate:
Intinde-mĭ întinde
Ca să le pot prinde
Rădăcinĭ a tele.
Să trec preste ele
Marea în cea parte
Ce lumea'mĭ desparte!
—Eŭ nu pot întinde
Ca să le poţĭ prinde
Rădăcinĭ a mele,
Să trecĭ preste ele;
Că'n mine-a'ncuĭbat
Ş'apoĭ a puĭat
Galbena şerpóne
Ce pĭere de fóme:
Nicĭ nu veĭ găndi,
Puiĭ te-or simţi
Şi or şuera,
Tu te'ĭ spăimînta,
In Mare'ĭ cădé
Şi te'ĭ înneca!

—Las' să fie ş'aşa!
Haĭ, brade, haĭ,
Mult te maĭ rugaĭ
O rugare mare
Cu multă răbdare!
Brade, brade!
Am şi eŭ un frate,
Un frumos pĕcurărel,
Şi are un toporel,

Ş'are verişorĭ
Doĭ voĭnicĭ fecĭorĭ;
Eĭ te vor tăia
Şi te-or resturna;
Maĭstorĭ vor veni
Şi te vor cĭopli;
Din tine vor face
Ca să fie pace
Punte preste Mare:
S'aĭbă trecĕtóre
Suflete-ostenite
Cătră raĭu pornite!

Bradul atuncĭ se găndĭa
Şi trupinele 'ntindea,
Iară mortul îmĭ trecea
Unde dorul îl ducea:
Marea fără nume
L'aĭa-l'altă lume.
Pas, suflete, pas!
Du-te făr' năcaz,
Pîn' veĭ trece tu cu dare
Cele grele şepte vame.[5])
Ţine, dragă suflete,
Drumul 'nainte
Pînă veĭ ajunge
Unde se înfrânge
Drumul jumătate
Ce locurĭ desparte.
Acolo să staĭ
Şi sémă să ĭeaĭ;
Că 'ĭ vedé o salcă[6])
Mare şi înaltă,
Salcă aplecată
Şi cu frunḑa lată.
Sémă aci ĭar să ĭeaĭ
Şi spre stânga să nu-mĭ daĭ,
Căcĭ în partea stângă
E calea cea strâmbă,
Strâmbă ş'astupată,
Cu lacrimĭ udată.
Apoĭ tot în aĭa parte
Sînt câmpurĭ urit arate
Şi cu spinĭ reĭ semenate.
Acolo'ĭ Ḑîna bătrînă,
Şi'ţĭ ĭea pasoşul din mâ
Ci să daĭ în partea dréptă,
Precum firea îţĭ arată.
C'acolo tu veĭ afla
Spre îndestulirea ta
Câmpurĭ frumóse
Cu florĭ alese,
Câmpurĭ d'ale-arate
Cu florĭ semenate.[7])
Florĭ tu veĭ culege
Şi doru'ţĭ va trece.

Ş'apoĭ ĭar să staĭ
Şi sémă să ĭeaĭ;
Că 'n doă răzóre
Va fi căte-o flóre,
Flóre la pămînt
N'ajunsă de vînt,
Flóre
La recóre
N'ajunsă de sóre.
Tu să mi le ĭeaĭ,
Că sînt florĭ din raĭu.

Apoĭ ĭar să mi-te ducĭ
Pînă când veĭ să ajungĭ
L'al măr mare de Sân-
Petru[8])
Cu-ajutorul luĭ Sân-Medru
Măru-ĭ mare şi rotat
Şi de póle aplecat,
Cu vîrful ajunge 'n cerĭu,
Cu pólele pin' la Mărĭ;
Şi spre vîrf e înflorit,
Iar pre póle înpupit;
Jos la rădăcină
E lină
Făntînă:[9])
Acolo-ĭ Sânta-Mariă,

Cu noĭ mila eĭ să fie!
Călătorĭ câțĭ maĭ trecea,
Ea spre toțĭ se îndura,
Ea pre toțĭ îĭ adăpa,
Drumurile le-arăta:
Sufletul din apă bea,
Şi el lumea o uĭta!
Iarășĭ calea să'țĭ apucĭ
Pînă când veĭ să ajungĭ
La mândră răchită,
Răchită 'npupită.
Nu-ĭ mândră răchită,
Răchită 'npupită,
Ci — milă să-ĭ fie! —
Tot Sânta Mariă,
In haĭnă alésă,
Haĭnă de mătasă.
La mésă chitită,
Mésă înflorită,
Şede și scrie
Maĭca Mariă
Pre ceĭ viĭ și pre ceĭ morțĭ
Şi-șĭ însémnă a lor sorțĭ.
Rógă-mi-te tu de ea
Cóla viilor s'o ĭea,
Dóră că s'a îndura
Şi 'ntre viĭ te-o însemna;
Dar ea nu se va 'ndura
Intre viĭ a te scriá,
Căcĭ cóla i s'a împlut,
Condeĭul și-l'a perdut;
Dar tu rógă-mi-te bine
Să te ĭea în raĭu cu sine,
Décă nu mi-te-aĭ rugat
Când a 'ntrat
Scrisórea 'n sat.
Apoĭ ĭar du-mi-te du-te
Pre cărărĭ bătute
Pînă veĭ petrunde
Şi tu veĭ ajunge
Tocma 'n pórta raĭuluĭ,
Unde-ĭ Florea-sóreluĭ.
Acolo să te oprescĭ,
Acolo s'adăpostescĭ,
Şi aștéptă cu răbdare
Ciasul de reînturnare,
Că el va sosi,
Şi tu veĭ veni:
Décă cerbiĭ vor ara,
Ciutele vor semena!

Pămînte, pămînte!
De adĭ înainte
Ian să 'mĭ fiĭ părinte!
Să nu te grăbescĭ
Să mĕ putredescĭ,
Că acum îțĭ daŭ
Şi nu le maĭ ĭeaŭ
Spatele mele
In brațele tele,
Şi'țĭ daŭ fața mea
Sub pajiștea ta![10])

NOTELE D-LUI S. MANGĬUCĂ.

1) Trandafirul în mitologiă (Nork, Mythologisches Wörterbuch, t. IV, p. 185) însémnă: *a*) un simbol de amóre, consacrat Vinereĭ, regineĭ natureĭ, care este urditórea vieţeĭ înfloritóre; *b*) un simbol totodată al morțiĭ, de aceĭa se și află săpat pe crucile de pétră ale mormintelor (Winkelmann, II, p. 561). Cântecul nostru poporan întrebuințéză aci invocațiunea la trandafir în ambele sale accepțiunĭ simbolice.

2) Semnificativă este călătoria sufletuluĭ spre apus. După credința vechilor Grecĭ şi Romanĭ, la apus peste Ocean spre Cadix saŭ Γαδεῖρα sînt «Grădinele Hesperidice», acolo este Elisiul saŭ raĭul, lîngă Elisiŭ apoĭ Hades saŭ ĭadul, precum şi Tartarul înainte de ce a devenit pus sub pămînt (Hahn, Mythologische Paralellen p. 54). Spre apus, în părțile Spanieĭ, după credința celor vechĭ, este capĕtul lumiĭ acesteĭa, şi tot acolo face şi sórele în cursul seŭ capĕtul anuluĭ (Nork, Biblische Mythologie I, p. 287). Acolo sînt titaniĭ (=smeĭ, uriaşĭ) cu titanidele lor cele mândre (=ḑîne), a cărora putere o rĕnise însuşĭ Jupiter (Hartung, Rel. und. Mythol. d. Griechen, t. II p. 42). Acolo trăesce Uran saŭ Saturn în câmpul fericiților. Acolo este etatea de aur, unde ómeniĭ fără a lucra şi fără pĕcat trăesc în fericire. Şi 'n poveştile nóstre româneascĭ, smeiĭ şi uriaşiĭ, carĭ locuesc în lumea cea-l'altă şi răpesc din acéstă lume pe fetele cele mândre de împĕrațĭ, le duc la apus; pe de altă parte, fecĭoriĭ de împĕrațĭ călătoresc spre apus pentru a elibera din lumea cea-l'altă pe fiĭcele de împĕrațĭ răpite şi duse acolo.[1])

3) Marea, la care ajunge sufletul mortuluĭ călătorind spre apus, şi peste care trebuĭ să trécă în lumea cea-l'altă, este Oceanul Grecilor. După Grecĭ, Oceanul încungĭură pămîntul ca un rîŭ, de dincolo de care ḑace lumea cea-l'altă (Hahn, Mythol. Paralellen p. 54). In poveştile nóstre poporale, acea Mare se chĭamă Sorbul-pămîntuluĭ, care forméză hotar între cele doă lumĭ, cele doă tărîmurĭ după cum le ḑice poporul, peste care hotar trebuĭ să trécă omul de pre un tărîm pe cel-l'alt tărîm. *Sorbul-pămîntuluĭ* la noĭ, ca şi *Oceanul* la Grecĭ, este şi personificat. Arghir, fĕtul-frumos din poveste, când trece peste muntele de sticlă din acéstă lume în cea-l'altă, ducêndu-se după Iléna Cosângéna, şi când se întórce înapoĭ cu dînsa, sburând cu calul în aer, Sorbul-pămîntuluĭ strigă, amenințându-ĭ şi vrênd să-ĭ opréscă, căcĭ trec fără voĭa luĭ dintr'o lume în cea-l'altă. Sorbul pămîntuluĭ, ca şi Oceanul Grecilor şi ca Stix, fiĭca cea maĭ bătrînă a Oceanuluĭ, se absórbe sub pămînt, de unde 'ĭ vine şi numele. D. Marienescu a greşit în studiul seŭ despre Argir şi Elena, publicat în »Albina«,[2]) când confundă Sorbul pămîntuluĭ cu arborele „sorb"=lat. *sorbus*, precum o constată şi d. I. M. Moldovan în polemica sa contra d-luĭ Marienescu, în «Albina»

1) Despre posițiunea Paradisuluĭ la apus în credința poporuluĭ român, veḑĭ maĭ sus p. 101—10 — *B. P. H.*

2) Despre acéstă nenorocită lucrare a d-luĭ Dr. At. Marienescu, v. maĭ sus p. XL. — *B. P. H.*

din 1871. Despre absórberea Oceanuluĭ la Grecĭ, veḑĭ Hartung, Rel. und Mythol. d. Griechen, II p. 152-3; despre Stix, v. Nork Biblische Myth. I p. 325.

4) «Bradul-ḑînelor» cel mare, care stâ pe «rîpa Mărilor», formând «trecĕtórea apelor», este asemenea cu «Buştĕnul-ḑînelor» în poveştile românescĭ. Veḑĭ pe «Dafin şi Afin» în colecţiunea luĭ Fundescu şi «Omul de pétră» în a luĭ P. Ispirescu. Acest brad de trecere în lumea cea-l'altă corespunde luntriĭ luĭ Charon din mitologia clasică. Bradul, pe de altă parte, este congener cu «cipresul», cunoscut în mitologiă ca simbol al luĭ Pluto, ḑeul lumiĭ celeĭ-l'alte, ceĭa-ce face şi maĭ potrivită aşeḑarea braduluĭ la marginea acelei lumĭ. In acest brad aŭ puĭat, după cântecul de faţă, treĭ fiare vrăjmaşe ale omuluĭ: *a*) în vîrf—un *roşu şoĭm*[3]), după unele varianturĭ un *vultur negru; b*) în trupine — o *vidră lătrătóre* (fiber, castor); *c)* la rădăcine — o *galbenă şerpóne.*

5) La Grecĭ şi Romanĭ eraŭ de asemenea maĭ multe v a m e prin carĭ trebuĭa să trécă mortul în călătoria sa spre lumea cea-l'altă. Prima vamă, peste rîul Stix saŭ Acheron, se plătĭa cu obolul dat luĭ Charon; altă vamă, pe care a dat'o Orfeŭ când s'a dus la Iad, se plătĭa câneluĭ Cerberus.[4])

6) Salca saŭ salcea, la care ajunge sufletul în lumea cea-l'altă, este simbolul Junoneĭ, regineĭ natureĭ, pe care o înlocuesce Sânta Mariă în creştinătate; dar tot-o-dată este şi simbolul întristăriĭ,[5]) apoĭ al curăţenieĭ sufletescĭ (Dierbach, Flora mythologica p. 32). În tóte ţerile unde nu cresce fenicele, îl substituesce salca. La Floriile nóstre se întrebuinţéză ramure de salcă în loc de fenice. Fenicele este simbolul victorieĭ, al dreptăţiĭ, al libertăţiĭ, precum şi al călătorieĭ fericite (Dierbach, op. cit. p. 87).

7) Sufletul ajunge pe tărîmul cela-l'alt la doă câmpurĭ arate, semenate unul cu spinĭ, altul cu florĭ. Câmpul cu florĭ din cea-l'altă lume este ἀσφόδελος al luĭ Omer. Odyss. 24. 13; veḑĭ şi Richter, Phantasien des Alterthums oder Sammlung mythologischer Sagen t. II. p. 329. Cele doă câmpurĭ sînt raĭul=elisiŭ şi ĭadul=hades, carĭ la ceĭ vechĭ eraŭ învecinate, pînă când maĭ tărḑiŭ ĭadul s'a despărţit în *hades*

3) Despre *roşu* ca culóre diabolică, v. maĭ sus p. 603; ĭar p. 544-5 despre *şoĭm* ca representaţiune a elementuluĭ celuĭ reŭ.—*B. P. H.*

4) Despre *vame postume,* v. maĭ sus p. 440.—*B. P. H.*

5) Despre salce ca simbol diabolic, v. maĭ sus p. 275, 287. *B. P. H.*

şi *tartarus*, acest din urmă punêndu-se sub pămînt. «Dîna bătrînă, din câmpul cel cu spinĭ este tot Sânta Mariă, dar cea n é g r ă, a căriĭ icónă şi astădĭ se află pe'n multe monăstirĭ. Inlocuind la popor pe antica Juno în diferitele eĭ feţe, Sânta Mariă domnesce şi'n raĭu şi'n ĭad, numaĭ în raĭu însă sub propriul seŭ nume.

8) «Mărul mare de sân-Petru» e de o însemnătate extremă în acest cântec. Este a r b o r e l e l u m i ĭ, *der Weltbaum* al mitologieĭ. Tot aşa sînt: 1°. gârniţa saŭ goruniţa luĭ Jupiter dela Dodona în Epir; 2°. gorunul deuluĭ Ares dela resărit din Colchis, pe care sta întinsă pelea de berbece cea cu miţurĭ de aur, păzit la rădăcină de un balaur; 3° frasinul «Iggdrasil» din mitologia scandinavă, care légă la o-l'altă prin rădăcinele sale cerul, pămîntul şi ĭadul, întindêndu-şĭ crengele peste tótă lumea (Grimm, Deutsche Myth. ed. 4, t. 2. p. 664); şi 4° pomul cu mere de aur din Grădina Hesperidică, la a căruĭ trupină ĭarăşĭ veghĭa un balaur, după uniĭ cu 100 de capete. Creştiniĭ din evul de mijloc aŭ aplicat ideĭa «arboreluĭ lumiĭ» cătră c r u c e: «Nam ipsa crux magnum in se mysterium continet, cujus «positio talis est, ut superior pars coelos petat, inferior terrae in«haereat, fixa infernorum ima contingat, latitudo autem ejus partes «mundi appetat.» (Grimm loco cit.). Dar să revenim la «mărul» Hesperidelor. Grădina Hesperidică, după credinţa celor vechĭ, se afla spre apus peste rîul «Ocean», adecă peste S o r b u l-p ă m î n t u l u ĭ, chĭar în acele părţĭ unde cântecul nostru pune «câmpurile frumóse». Pomul cel cu m e r e de aur din Grădina Hesperidică corespunde dară pe deplin «M ă r u l u ĭ mare de sân-Petru».

9) «Lină fântînă» — rîul Lethe, adecă «al uĭtăriĭ», din mitologia antică.

10) Acéstă «petrecere a mortuluĭ» mi s'a comunicat din maĭ multe părţĭ: de *Antonie Muşteţ*, docinte în Făget; de *Paul Cimponeriu* notar cercual din Cacova; de *Stefan Paulovicĭu*, paroc din Gherboveţ; de *Mariţa Şerpe* din Bozovicĭu şi de *Opra Cicelu* din Broştenĭ. Varianturile sînt maĭ lungĭ orĭ maĭ scurte, dar fondul este identic.

IV

DESCÂNTECUL SÂNTULUĬ IOSIF.

In întroducerea nóstră la ‹Rugăcĭunea de scóterea draculuĭ›, sub No. I din ‹Texturĭ Bogomilice›, noĭ n'am sciut să ne dumerim asupra împregĭurăriĭ, care va fi îndemnat pe ereticul Bogomil să-şĭ alégă din atăţĭa sfinţĭ, ce-ĭ steteaŭ la disposiţiune, tocmaĭ pe ‹sf. Sisinie›, unul din ceĭ maĭ puţin cunoscuţĭ în Hagiografiă, pentru a face din el un fel de zid contra Infernuluĭ.

Acea împregĭurare se explică prin originea secteĭ bogomilice din secta manicheică. Manicheismul fusese fundat în secolul III de către Manes, după mórtea căruĭa a urmat cel întâiŭ în capul secteĭ un óre-cine numit S i s i n i e: Σισίνιος ὁ τούτου διάδοχος, după expresiunea luĭ Petru Siculus.[1]) In vechĭa anatemă ortodoxă contra Manicheilor, acest *Sisinie* figuréză pe primul loc, ca moştenitor direct al ‹nebunieĭ› luĭ Manes: Σ ι σ ί ν ν ι ο ν τὸν διάδοχον τῆς τούτου μανίας, Θωμᾶν τὸν συνταξάμενον τὸ κατ' αὐτὸν λεγόμενον Εὐαγγέλιον, Βουδᾶν, Ἑρμᾶν, Ἄδαν etc [2])

---

1) Petrus Siculus, *Historia de vana et stolida Manichaeorum haeresi*, ed. Rader, Ingolstadt, 1604, p. 30.

2) Ap. Fabricius, *Codex apocryphus N. Testamenti*, t. 1, Hamburg. 1719, p. 354.

In acest chip, invocaţiunea la «sf. Sisinie» în unica operă personală recunoscută a luĭ Bogomil este ca un fel de profesiune de credinţă m a n i c h e i c ă.

Imprumutând rugăcĭunea cea bogomilică, creştiniĭ ceĭ-l'alţĭ nu aveaŭ nicĭ o raţiune de a conserva pe *Sisinie*. Prin asemenare fonică, eĭ l'aŭ transformat în «sf. Sisoe», şi tot prin aceĭaşĭ asemenare, din causa caracteristiceĭ silabe *-si-*, l'aŭ prefăcut apoĭ în «sf. Iosif».

Sub acéstă din urmă formă, opera luĭ Bogomil figuréză într'o cărtecică poporană de 32 pagine in-64, întitulată: *Trepetnicu celu mare pentru tóte semnele ce se facŭ la om, şi care suntŭ dâte dela naturŭ. Tîlmăcit din limba francesŭ de un ĭubitor de némul săŭ, şi cu adaos la finit de Avestiţa aripa Sataneĭ*. Craĭova, tip. Ph. Lasar, 1878.

«Trepetnicu» este acelaşĭ, despre care noĭ am vorbit maĭ sus la pag. XXXI-II. Cât despre «adaos la fine», el nu e alt ce-va decât rugăcĭunea luĭ Bogomil, ajunsă însă în următórea formă:

«AVESTIŢA ARIPA SATANEI.

«Eŭ sfîntul Iosif pogorîndu-mĕ din muntele Sionuluĭ, întîmpinaĭ «pe Avestiţa aripa Sataneĭ, care avea pĕrul capuluĭ eĭ pînă în căl«câie şi ochiĭ ca de foc, şi din gura eĭ eşĭa pară de foc, şi unghiile «eĭ era ca secerile şi fórte grozavă la chip, şi depărtându-mĕ dela «dînsa vĕḑuĭ unde o întîlni Arhanghelul Mihail, ḑicêndu'ĭ: stăĭ, Dia«vole! şi îndată stătu; şi ĭarâşĭ îĭ ḑise acela: de unde viĭ, necu«rato? şi unde mergĭ? şi cum îţĭ este numele teŭ? iar ea respunse «ḑicênd: eŭ sînt Avestiţa aripa Sataneĭ, am auḑit de pré-curata «Fecióră, care e fata luĭ Achim şi Aneĭ, cumcă nasce pre Hristos «Mesia, şi merg cu ale mele meşteşugurĭ marĭ ca să smintesc na«scerea eĭ; iar Arhangelul auḑind, o apucă de pĕrul capuluĭ şi o bătu «peste tot trupul eĭ cu bătae de foc şi o împunse cu paloşul în «córtă, şi iară îĭ ḑise: Spune, Diavole, cum te facĭ tu şi întri în «casele ómenilor de le smintescĭ femeile şi le omorĭ copiiĭ? iar ea «respunse cu glas mare ca să maĭ înceteze d'a o maĭ bate, că le va «spune tóte anume, şi începu să ḑică: Eŭ mĕ fac pitună, muscă, «pisică, ogar, găină, capră, femeiă, grăunte de meiŭ, şi întru în ca«sele ómenilor de le smintesc femeile şi le omor copiiĭ; şi maĭ tare

ıĕ apropiŭ de care este fată de căpeteniă din cele-l'alte femeĭ, —
am nouĕ-spre-ḑece numĭ: cel d'întâiŭ Avestiţa, al 2-lé Avaruḑa,
l 3-lé Brano, al 4-lea Pabirano, al 5-lea Zaea, al 6-lea Liba, al
-lea Muza, al 8-lea Dezano, al 9-lea Nazarana, al 10-lé Petia, al
1-lé Grobina, al 12-lé Frango, al 13-lé Labra, al 14-lé Cadachia,
l 15-lé Năfruţa, al 16-lé Necorînda, al 17-lé Grăbina, al 18-lé
ıuza, al 19-lé Zira de Zano; şi iată 'ţĭ daŭ acest zapis, muncitoule, carele muncescĭ numele meŭ, ca să fiŭ lepădată de treĭ mile
ıe loc şi să nu mĕ pociŭ apropia de puterea acestuĭ zapis. Şi'l
lete în mâna mareluĭ Arhanghel Mihail. Arhanghelul ḑise: îţĭ po-
'uncesc ca de acum înainte să nu te maĭ apropiĭ de robul luĭ Dumıeḑeŭ în vécul véculuĭ, ci să te ducĭ în ghena foculuĭ nestins. că
ıcolo e locul teŭ în vecĭ, Amin.„

Diferinţa cea maĭ de observat între acéstă redacţiune şi
ıtre acea din "Minunile sfîntuluĭ Sisoe„, ba şi între desântecul cel bucovinén, despre care am vorbit la pag. 279-80,
fară de *Iosif=Sisoe=Sisinie*, consistă în cele 19 numĭ ale
ıraculuĭ, şi adecă:

Sisoe:	**Iosif:**	**Descântec:**
Avestiţa	Avestiţa	Vestiţa
Aveziha	Avaruza	Avezuha
Salomnia	Brano	Valnomia
Năvodar	Pabirano	Navadaria
Scarbola	Liba	Scorcoila
Miha	Muza	Miha
Puha	Grobina	Tiha
Cripa	Zaĭa	Grompa
Zlia	Necorînda	Slaló
Nicara	Frango	Nicozda
Zurina	Labra	Sina
Nevaţa	Nazarana	Necauza
Eosfor	Cadachia	Hatav
Luţifer	Năfruţa	Hulila
Berzebuti	Dezano	Ghiana
Avie	Zuza	Huva
Cilipina	Grobina	Gluviana
Igra	Zira de Zano	Prava
Pesia	Petia	Samca.

Lăsâm să le comenteze d. Collin de Plancy în marele seŭ ‹Dicționar infernal›, unde ne spune, bună-óră, că Iadul se compune: ‹d'un empereur, qui est *Belzébuth;* de 7 rois, qui ‹règnent aux 4 points cardinaux, et qui sont: *Baël, Pursan,* ‹*Byleth, Paymon, Belial, Asmoday, Zapan*; de 23 ducs, ‹savoir: *Agarès, Busas, Gusoyn, Bathym, Eligor, Valefar,* ‹*Zepar, Sytry, Bune, Berith, Astaroth, Vepar, Chax, Pricel,* ‹*Murmur, Focalor, Gomory, Amduscias, Aym, Orobas, Va-*‹*pula, Hauros, Alocer*; de 13 marquis: *Aamon, Loray, Na-*‹*berus, Forneus, Ronève, Marchocias, Sabnac, Gamigyn, A-*‹*rias, Andras, Androalphus, Cimeries, Phoenix*; de 10 com-‹tes: *Barbatos, Botis, Morax, Ipès, Furfur, Raym, Halphas,* ‹*Vine, Decarabia, Zalcos;* de 10 présidents: *Marbas, Buer,* ‹*Glasialabolas, Forcas, Malphas, Gaap, Caym, Volac, Oze,* ‹*Amy, Haagenti,* et de plusieurs chevaliers, comme *Furcas,* ‹*Bifrons* etc.›[3])

Atragem speciala atențiune a d-luĭ Collin de Plancy asupra fenomenuluĭ, că unul dintre dracii românĭ din catastihul sântuluĭ Iosif pare a se fi bucurat de o nobleță feudală occidentală: Zira *de* Zano!

3) Collin de Plancy, *Dictionnaire infernal*, 6-e éd., Paris, 1863, p. 471.

V.

CALATORIELE

‹VISULUÏ LUÏ TUDOR VLADIMIRESCU›

POST-SCRIPTUM LA PAG. 402.

---

§ 11. După ce cartea poporană ‹Visul Maïceï Domnuluï› s'a transformat la Olteni în balada poporană nescrisă ‹Visul luï Tudor Vladimirescu›, acéstă din urmă s'a supus apoï în gura poporuluï la transformaţiunï ulteriόre fόrte interesante, dintre carï vom constata aci doă.

In Bucovina, dela o Ţigancă din satul Stupca, d. S. F. Marian a cules o baladă, care se începe aşa:

Frunḑă verde păr uscat!
Astă nópte mï-am visat
Busduganul sfïrticat
D'asupra mea spînḑurat;
Puşca mea cea bună nouă,
Am visat'o ruptă'n două;
Puşca mea cea ţintuită
Mï-am visat'o ruginită;
Pistόlele spĕlăţele,
Cele lungï şi supţirele,
Le-am visat făr'de oţele:
Sfîrşirea vieţeï mele!
Petrea astfel cuvînta,
Nicï cuvîntul nu sfîrşïa,
Şépte poterï că sosïa,
Poterile'l coprindea,
Petrea din graïu că grăïa:
—Căpitane potiraş,

Căpitane T u d o r a ș,
Fă-te'ndărît la oraș
Și'ți mai adă potirașĭ,
Că nu's femee de cârpă
Să port de poteră frică,
Ci's voinic cu comănac:
Sciŭ poteriĭ ce să-ĭ fac;
Și's voinic de peste O l t:
Cu opt poterĭ staŭ la șold, etc.[1]

In acest mod, scena se petrece tot în Oltenia, dar nu mai viséză Tudor Vladimirescu, ci viséză un bandit Petrea, pe când însușĭ Tudor se metamorfoséză pe neașteptate într'un capitan de poteră. Sub acéstă nouă formă, balada străbate tocmaĭ în Bucovina.

§ 12. Maĭ aprópe de țéra Oltuluĭ, la Româniĭ din Crișiana, «Visul luĭ Tudor Vladimirescu» a primit o transformațiune și maĭ originală. Dialogul nu maĭ este aci între mumă și fiiŭ, ci între amant și amantă. Iată bucata întrégă, după un variant cules de d. M. Pompiliŭ:

La făntîna luĭ Bujor
Pasce calul luĭ Tudor;
Calul pasce și renchéză,
Tudor dórme și viséză.
Ce folos de visul luĭ,
Dacă nu-ĭ cu dumnéluĭ
Mitutica luĭ Catiță,
Cu sîn alb de porumbiță
Și cu mĭere pe guriță!
—Catiță, póle cĭurate,
Reŭ te-am visat astă nópte!
—Spune'mĭ, bade, spune'mĭ bine,
Cum m'aĭ visat tu pe mine?
—Că eŭ dragă, te-am visat
Cu marama ta din cap,
Cu marama mândră nouă,
Ruptă ruptă chĭar în două!
—Tudore, fecĭor frumos!
Lasă visu-ĭ mincinos!
Nu mi-ĭ ruptă marama,
Ci mi-ĭ ruptă irima!
Reŭ te temĭ că te-oĭu lăsa,
De ce te temĭ nu-ĭ scăpa,
Că fu calul poĭvănit,
Tu la umbr'aĭ adormit,
Eŭ m'am dat la drăgostit...
Tudor din gură grăia:
—Iubesce-te, mândra mea!
Veĭ ĭubi căt veĭ ĭubi,
La mine ĭară-ĭ veni![2])

§ 13. Și ambele aceste transformațiunĭ, atăt de divergințĭ, atăt de caracteristice, atăt de îndrăznețe, născendu-se și respăndindu-se în curs abia de vr'o căte-va decennie, dela 1821 încóce!

1) Marian, *Poesiĭ poporale române*, Cernăuțĭ, 1873, t. 1, p. 47-52.
2) M. Pompiliŭ, în Hasdeŭ, *Traian*, t. 1 (1869), p. 119.—*Balade populare române*, Iașĭ. 1870, p. 74-5.

E peste putință a nu admira geniul poetic creator al unuĭ popor care, în secolul nostru cel eminamente prozaic chïar pentru țĕrănime, scie a varia un singur motiv cu atâta vervă într'un interval de timp atât de scurt!

§ 14. Dacă variantul bucovinén, cel maĭ depărtat dela Olt, n'ar conserva indicele precis, ba chïar nominal, al originiĭ sale o l t e n e, ar puté cine-va să se îndoéscă despre prioritatea «Visuluĭ luĭ Tudor Vladimirescu».

Dacă «Visul luĭ Tudor Vladimirescu» s'ar fi perdut, remănênd numaĭ cele-l'alte doă varianturĭ, ar fi aprópe cu neputință de a recunósce treptata lor desfășurare din cartea cea poporană a «Visuluĭ Maĭceĭ Domnuluĭ».

Nicăirĭ nu se arată maĭ la lumină: pe de o parte, împletecirea cea migălósă a literatureĭ poporane scrise cu cea nescrisă; pe de alta, imposibilitatea de a le despleteci pe fie-care în speciă și pe ambele în genere, dacă nu recurgem la metóda așa ḑicênd n a t u r a l i s t ă de a culege mereŭ, a alătura și a grupa varianturile...

VI.

INCĂ UN CATECHISM ROMĂNESC NECUNOSCUT

POST-SCRIPTUM LA PAG. 97 § 9.

Catechismul romănesc aşa numit rakotzian s'a regăsit, în fine, dacă nu tocmaĭ în prima'ĭ ediţiune din 1642, cel puţin în acea din 1657, şi — după însărcinarea Academieĭ Române — d. G. Bariţ l'a şi reprodus, din nefericire numaĭ într'o transcripţiune latină, sub titlul de: *Catechismulu calvinescu impusu clerului si poporului romanescu sub domni'a principiloru Georgiu Rákoczy I. şi II.* Sibiĭu, 1879.

Intre notiţele, de carĭ d. Bariţ însoţesce textul, este maĭ de sensaţiune, la pag. 98, particularitatea comunicată de d. E. von Trauschenfels după registrele municipale de comptabilitate ale Braşovuluĭ, cumcă: «în anul 1569 s'a cumpĕrat pentru solul moldovén un Calendar cu 6 denarĭ». La prima vedere, ar resulta că era un calendar romănesc. Maĭ cugetând însă puţin, vine întrebarea cea dubitativă: de ce óre să nu fi fost slavonesce, adecă în limba cea obicĭnuită de pe atuncĭ a boerimiĭ şi a cleruluĭ din întréga Româniă? A afirma fără nicĭ o probă, că acel «Calendar» era în limba română, ar fi a se expune la greşéla comisă de d. Dr. G. D. Teutsch, care

a luat drept r o m â n é s c ă din anul 1562 ediţiunea braşovénă cea s l a v i c ă a Evangeliarului de Johann Benkner. Despre acéstă ediţiune noĭ am vorbit deja maĭ sus la pag. 93, şi aflâm acum dela însuşĭ d. Bariţ — căcĭ nu avem la mână "Disertaţia despre tipografiele românescĭ„ a luĭ V. Popp (Sibiĭu, 1838), citată de d-sa în astă privinţă — că ea se află într'un exemplar, cu data precisă de *1562*, "la biserica sf. Nicolae din Braşov„. Este óre probabil, ca Johann Benkner să fi tipărit în a c e l a ş ĭ a n un Evangeliar slavic şi un Evangeliar românesc? E cam greŭ de creḑut, chĭar în vederea condiţiunilor tipografice curat materiale ale Braşovuluĭ în secolul XVI.

Ce-va maĭ positiv decât "Calendarul„ românesc dela 1569 este neaşteptata descoperire, făcută de curând de d. N. Densuşianu şi pe care d-sa a bine-voit a nĭ-o comunica.

Iată-o cu propriele sale cuvinte:

"In biblioteca Colegiuluĭ Reformat din Tîrgul Murăşuluĭ în Tran-"silvania, sub No. 6811, se află cea maĭ veche carte românéscă ti-"părită cu litere, cu totul necunoscută pînă astăḑĭ, şi anume un "catechism de Heidelberga, tradus de Stefan Fogarasi, preotul din "Lugoş în Banat, la anul 1647, şi tipărit în Alba-Julia la 1648, in-8, "48 feţe.

"Catechismul are treĭ titlurĭ: unguresc, românesc şi lătinesc.

"Numaĭ în titlul unguresc este indicat locul şi anuĭ tiparuluĭ: "*Feiervarat Nyomtattatott Brassai Major Márton áltul 1648 eszten-"dőben.*

"Titlul latinesc sună:

"*Catechismus Latino-Ungarico-Walachicus translatus operá ac stu-"dio Stephani Fogarasi Symistae Oppidi Lugas, Anno 1647 die 18 "Decembri.*

"Titlul românesc:

CATECHISMUS

Atsaja ej atsaja

"*Summa szau Meduha à uluitej si a kredinciej christinaszkœ, ku-"prinsze en entreberj, si reszpunszurj szkurtœ; si ku adeveretury den "szkriptura szventœ enterite.*

«Cartea este dedicată luĭ Bartsai Akos, Banul Lugoşuluĭ, Caran-
«sebeşuluĭ şi comiteluĭ Severinuluĭ.

«In prefaţă, Stefan Fogarasi declară, că a început a traduce in
«limba românéscă şi Psaltirea luĭ David, dar n'a terminat'o încă.

«Catechismul conţine treĭ părţĭ:

«*Parte de prima. De præ Nevoja szav Doszada à Omului* (pag. 10);

«*A dovæ Parte. Depræ szlobozitura omului* (pag. 11);

«*A Trea Parte. Dedetura de har ketre Dumnedzeu á omuluj szlo-
«bodzit den nevoja* (pag. 31).

«Ca specimen de limbă şi ortografiă, am copiat simbolul credinţeĭ:

«*Cred entrun Dumnedzeu, en Tatel á tot Puternik, roditorul tse-
«ruluj si à pæmentuluj, si en Iesus Christus, entrunul Fiul neszkut
«al seu, Domnul nosztru, kare sze prinsze de Duhul szvent, neszku
«den Maria Vergure, pæci szupt Pontius Pilatus, resztignisze, si
«mori engrupesze, pogori præ pekuræ, a treja dzi de la morcz esze
«szkulæ, szuji szusz en tser, sede de a derapta Tateluj á tot Puter-
«nik, Dumnedzeuluj, de akolova si vinyetor á dsudeka viji si morci.
«Cred si en Duhul szvent; cred Beszereka kjuzd Christinaszke; si
«netsune szvencilor, iertatsune pekatelor, szkuletura trupurilor, si
«viacza devetsie Amen.*»

Nu scim, cine să fi fost *Stefan Fogarasi*. E fórte curios totuşĭ, că 'n acelaşĭ timp, în aceleaşĭ locurĭ, în aceĭaşĭ calitate, se ocupa cu aceĭaşĭ trébă a traduceriĭ catechismurilor un alt Fogarasi, nu Stefan, ci Francisc, despre care ĭată ce dice Benkö:

«Franciscus Fagarasi, Pastor Káránsebesensis, deinde Viz-
«aknensis, Catechismum mole exiguum è Lingua Anglica in
«Hungaricam transtulit, et edidit inscriptum: *Kis-Keresztyén*,
«Fejérvár, 1654, in-8.»[1])

Ambiĭ Fogarasi eraŭ dară din Banat: unul din Lugos, cel-l'alt din Caransebeş; ambiĭ eraŭ preuţĭ calvinĭ; ambiĭ aŭ tradus catechismul, tipărind ambiĭ în Alba-Julia, unul la 1648, cel-l'alt cu şése anĭ maĭ tărdiŭ . . .

Din micul specimen linguistic, adus de d. Densuşianu, este de observat întrebuinţarea luĭ *dz* în *Dumnedzeu* şi *dzi*, dar o

1) Benkö, *Transilvania*, Vindobonae, 1778, t. 2, p. 389.

confusiune în *szlobodzit* lîngă *szlobozitura*, fenomen despre care vedĭ maĭ sus pag. 9, 85 No. 11 etc.

Pentru "ĭad" saŭ "infern" se pune cuvîntul *păcură*, pe care d. Cihac îl trăgea înainte din lat. *pix* prin deminutivul *picula*,[2]) de unde ar fi eşit la Românĭ *peche*, ca *ureche* din *auricula*, nicĭ o dată *păcură*; acuma însă îl apropie[3]) cam cu sfială de slavicul пекло, dicênd: "la dérivation du latin ne nous paraît plus aussi probable." Aci nu încape probabilitatea. *Păcură* nu este şi nu póte fi decăt slavicul пекло, care însemnéză "păcură" şi "ĭad" tot-o-dată, de unde пѫкѹрѫ din punct în punct prin aceïaşĭ transiţiune fonetică ca românul мѫтѹрѫ din slavicul метла.[4]) In proporţiunea пѫкѹрѫ : пекло :: мѫтѹрѫ : метла este fórte remarcabilă excrescenţa luĭ *u* între consóna tenue şi sufixalul *-ră*=-л.

2) Cihac, *Dict.* I. p. 188.
3) Ib. II. p. 236.
4) Ibid. p. 190.

VII.

„AMARITA TURTURICA" IN ITALIA.

POST-SCRIPTUM LA PAG. 442-444.

Vechĭul nostru cântec poporan «Amărîta turturică» este atât de respăndit în tóte regiunile Italieĭ, încât s'a publicat deja pînă acum în treĭ varianturĭ toscane, treĭ siciliane, doĭ neapolitane, unul marchigian, unul veneţian şi unul istrian, dintre carĭ vom reproduce aci numaĭ vr'o treĭ-patru maĭ caracteristice, fără ca să avem trebuinţă de a le maĭ traduce, fiind tóte aprópe identice cu varianturile române.

Un admirabil variant toscan:

La tortora che ha perso la compagna
Dice che non la sa più ritrovare;
E se trova dell'acqua lei si bagna,
E se l'è chiara la fa intorbidare;
E poi con l'ale si batte nel petto,
E va dicendo: «Amor sia maledetto!»

E poi con l'ale si batte nel core,
Dicendo: «Maledetto sia l'amore!»[1])

Maĭ puţin patetic, dar maĭ complet, este următorul variant toscan:

La tortora che ha perso la compagna
Fa una vita molto dolorosa;
Va in un fiumicello e vi si bagna,
E beve di quell'acqua torbidosa.
Con gli altri uccelli non ci s'accompagna,
Negli alberi fioriti non si posa,
Si bagna l'ale e si percuote il petto:
Ha perso la compagna, oh che tormento!
Si bagna l'ale e si percuote il core:
Ha perso la compagna, oh che dolore![2])

Acuma, luând dela doă extremităţĭ ale Italieĭ, ĭată maĭ întâĭu un variant sicilian, care sémĕnă într'un mod adevĕrat surprindĕtor cu cel românesc:

Quannu la turturidda si scumpagna,
Si parti, e si ni va a ddu virdi locu;
Passa di l'acqua, e lu pizzu s'abbagna,
Prima lu sguazza, e poi ni vivi un pocu;
Va chiancennu pri tutta la campagna,
Comu si stassi 'mmenzu di lu focu:
'Maru cu' perdi la prima cumpagna,
Ca perdi spassu, piaciri e jocu![3])

Iată apoĭ variantul istrian:

La tuortura ch'à pierso la cunpagna,
La mischiniela è doûta dulurusa;
La va per aqua ciara a la funtana,
E la la bivo doûta turbidusa.
La va curendo soun per la muntagna,
La va çercando el sul che nu'la broûsa.

---

1) Tommaseo, *Canti popolari toscani*, Venezia, 1841, t. 1, p. 193.
2) Tigri, *Canti popolari toscani*, ap. d'Ancona, *La poesia popolare italiana*, Livorno, 1878, p. 191—2.
3) Vigo, *Raccolta di canti popolari siciliani*, ap. d'Ancona, p. 192.

E cu'li ale la se bato el core,
Puovera meî chi iè pierso lu me'Amore![4])

Este interesant de a regăsi în variantul istrian pînă şi epitetul de “amărîtă„: “la mischiniela„, “puovera meî„.

Dar ceĭa-ce ’ĭ maĭ cĭudat decât tóte, este că ’n Italia, ca şi ’n România, scriitorĭ culţĭ s’aŭ încercat a pune mâna pe acest mic diamant poporan, a şi-l atribui, a lăsa să se crédă de cătră posteritate că poporul l’a scamotat dela dînşiĭ. La noĭ, Négoiă Basarab şi Ienăchiţă Văcărescu; în Italia — Olimpo da Sassoferrato, tocmaĭ din secolul XV, avênd la disposiţiune unul din cele maĭ vechĭ varianturĭ poporane italiane, maĭ-maĭ ca cele românescĭ, pune într'un sonet la o “Leontia„:

Se tu sarai qual questa tortorella...
Se perde la compagna meschinella
Al viver solitario s'abbandona;
Non d'acqua chiara alla sua bocca dona,
Torbida, fosca, verminosa e fella;
Nè mai posar si vuole in arbor verde,
In qualche tronco secco piange e lugge;
Et così a poco la sua vita perde...[5])

Un variant maĭ modern a fost intercalat într'o poesiă a unuĭ Panfilo Sasso:

La tortorella dolorosa e trista
Dopo ch' ha perso la dolce compagna,
Solctta va per boschi e per campagna,
Fuggendo quanto può l'umana vista;
Nè mai si annida ove fiorisce arista,
Nè d'acqua chiara mai si lava o bagna,
Ma sempre amando più, si duole e lagna etc.[6])

“Amărîtă turturică!„ De doă orĭ *amărîtă!* După ce mórtea ţĭ-a furat soţióra, apoĭ pe tine însă-ţĭ s'aŭ apucat să te fure poeţiĭ....

---

4) Ive, *Canti popolari istriani*, Torino, 1877, p. 117.
5) Casetti e Imbriani, *Canti popolari delle provincie meridionali*, Torino, 1872, p. 288.
6) Ap. D'Ancona, op. cit. p. 192 nota 3.

ADDENDA ET CORRIGENDA

Pag. XVI, după rîndul 16. Publicaţiunea cea maĭ apropiată de scoţianul ‹John Cheap› este ediţiunea cea codificată a cărţilor poporane germane de renumitul Simrock: *Die deutschen Volksbücher, gesammelt und in ihrer ursprünglichen Echtheit wiederhergestellt*, Frankfurt, 1844-67, în 13 tomurĭ in-16, fie-care de peste 400 de pagine. O a doua ediţiune, tot la Frankfurt, s'a început la 1876.

Pag. 11, rînd 16. Dialectul român din Moravia, de demult slavisat, cată să fi fost şi el rhotacistic, judecând după *putyra*=*putină*; v. Miklosich, *Ueber die Wanderungen der Rumunen* p. 24. Acelaşĭ cuvînt, tot cu *r* pentru *n* între vocale, a străbătut la Rutenĭ şi la Polonĭ, cfr. ibid. p. 18 şi 22. Este şi maĭ remarcabil că, după Miklosich (ib. p. 11), latinul *juniperus* a trecut la Rutenĭ p r i n R o m â n ĭ sub forma *jurep* =*junep*, adecă ĭarăşĭ cu *r*=*n*.

Pag. 16, rînd 28. Am fost profeţĭ! Tomul II din Dicţionarul d-luĭ Cihac a apărut în fine, şi — *raţa* înnótă acolo între elemente slavice. Acésta însă este abia o imperceptibilă picătură în noĭanul celor-l'alte monstruosităţĭ contra sciinţeĭ, contra metódeĭ şi contra bunuluĭ simţ, furmicând pe fie-care

pagină din cele 800 ale noueĭ opere a d-luĭ Cihac. Este curios că ea ese la lumină aprópe în acelaşĭ timp cu monografia luĭ Miklosich *Ueber die Wanderungen der Rumunen*, unde primul slavist al secoluluĭ nostru recunósce că Slaviĭ aŭ luat dela Românĭ màĭ tóte câte d-luĭ Cihac i se pare că Româniĭ vor fi primit dela Slavĭ. Să maĭ vorbim óre despre atâtea şi maĭ atâtea pretinse turcisme şi maghĭarisme ale d-luĭ Cihac, din causa cărora devin îndoĭóse pînă şi turcismele saŭ maghĭarismele cele fórte adevĕrate?... Nu ne putem stăpîni de a nu aduce în astă privinţă un singur exemplu, care s'ar puté considera ca microcosm al opereĭ întregĭ. Românesce la un om ‹voĭnic›, şi maĭ ales ‹violent›, se ḑice *leŭ-paraleŭ*. Se scie că la Neo-grecĭ, ba deja la Bizantinĭ (Du Cange, *Gloss. mediae graecit.* p. 1102), prepoşiţiunea παρὰ a căpĕtat sensul de ‹pré-›, ‹extra-›. Astfel *paraleŭ*=παραλέων însemnéză literalmente ‹maĭ mult decât leŭ›. Alexandri, în ‹Păcală şi Tîndală› (Teatru, t. 1. p. 162 ed. Socec), ḑice:

> Cine ţi-a turburat firea? Spune mie, dragul meŭ,
> Cine din mĭel cu blândeţe te-a făcut l e ŭ-p a r a l e ŭ?

Antitesa luĭ *leŭ-paraleŭ* este dară ‹mĭel cu blândeţe›. Eĭ bine, isolând pe *leŭ* şi lăsând numaĭ *paraleŭ*, d. Cihac (*Dict.* II p. 603) ne spune că *paraleŭ* vine din *paralîŭ* ‹qui a de l'argent, richard›, dela *parà* ‹petite monnaie turque›. O dată pornit pe acéstă cale, d-sa se isbesce de cuvîntul *ortoman*, care în poesia nóstră poporană însemnéză ‹fruntaş›, ‹om mare›, de ex. în balada ‹Balaurul›:

> Un vitéz de o r t o m a n
> Pe-un cal negru dobrogéu...

şi maĭ departe tot acolo:

> O r t o m a n e,
> Hoţomane!

de unde se vede că partea radicală în *orto-man* este *ort*, ca în *hoţo-man* — *hoţ*.[1]) Acest *ort* nu póte fi decât vechĭul e-

1) Să observàm in trécăt, că pe *hoţ* d. Cihac (t. II p. 141) îl derivă din slavicul *zŭlŭ* ‹reŭ›, adecă *z* a trecut în *h* şi *l* în *ţ*.

ranic *arta* ‘fruntaş„: ἀρταῖοι· οἱ ἥρωες παρὰ Πέρσαις (Hesychius), cu scăderea luĭ *a* deja la Albanesĭ în *urt* ‘prudente, savio„ (Rossi, *Vocabolario epirotico* 1875, p. 1300). Aş! D. Cihac (*Dict.* II p. 230) ne asigură că *ortoman* însemnéză ‘qui a beaucoup d'argent, riche, richard„ dela *ort* ‘le quart d'une monnaie„, aducênd ca unică probă pe *paraleŭ* dela *parà*. De cum-va s'ar apuca de etimologia germană, d. Cihac ar trage de sigur pe *Held* ‘eroŭ„ din *Geld* ‘monetă„!

Pag. 35, rînd 15. La Ruşĭ, în adevĕr, Legenda Duminiceĭ, deşi n'a trecut în poesia poporană propriŭ ḑisă ca la Bulgarĭ, totuşĭ s'a versificat în gustul poporuluĭ. D. A. Wesselofsky, Эпистолія о недѣлѣ p. 112—15, citéză maĭ multe specimene după Bezsonov, Калѣки перехожіе, fasc. VI NNo. 564-571. In tóte ‘pétra cu scrisórea„ cade din cer în Ierusalim, ĭar într'una din ele patriarcul se chĭamă ‘Ioan„. Regretâm de a nu cunósce noĭ-înşine cartea luĭ Bezsonov, din care d. Wesselofsky nu reproduce nicĭ o bucată întrégă.

Pag. 168, rînd 1-7. D. A. Wesselofsky, Епистолія о недѣлѣ p. 111, aduce după Pypin, Памятники старой русской литературы, t. 3, p. 150-3, o redacţiune ruséscă destul de modernă a Legendeĭ Duminiceĭ, unde pétra cade în Ierusalim şi unde figuréză de asemenea:

... въ пятокъ сотвори Богъ перваго человѣка Адама на земли..	... vinerĭ a creat D-ḑeŭ pe primul om Adam pe pămînt...

Acésta nu înlătură însă probabilitatea, că redacţiunile de acéstă natură, orĭ-câte ar fi, aŭ fost influenţate în speciă de Legenda Sânteĭ Vinerĭ, de vreme ce în cele doă redacţiunĭ flagellantice nu se află pasage corespunḑĕtóre, şi de vreme ce — în redacţiunea luĭ popa Grigorie maĭ cu sémă — Legenda Duminiceĭ şi Legenda Sânteĭ Vinerĭ se întâlnesc, precum am veḑut, pînă şi'n alegerea expresiunilor.

Despre Sânta Vinerĭ în parte, a se consulta cu tot din-adinsul remarcabila monografiă a d-luĭ Wesselofsky: Недѣля-

Анастасія и Пятница-Параскева, în Журналъ Минист. Народнаго Просвѣщенія, 1877, t. 189, secţ. 2, p. 186-247.

Pag. 184, rînd 24—27. In limba rutenă actuală s'a constatat *kotiuha* «câne», la Huţulĭ, veciniĭ carpatinĭ immediaţĭ aĭ Românilor: «*kotiuha* to jest p i e s», în Witwicki, *O Huculach*, Lwów, 1873, p. 93.

Pag. 185, rînd 3—23. Acéstă caracteristică zoomorfică a popórelor există într'o mulţime de varianturĭ paleo-slavice. In momentul când îl publicam, nu aveam a-casă cartea luĭ Tichonravov, Памятники отреченной русской литературы, Moscva, 1863, t. 2, p. 440, 447, unde sînt doă varianturĭ, unul din secolul XV, cel-l'alt din secolul XVI, acesta din urmă cu: «Волохъ кошка». Apoĭ într'un manuscript slavic din secolul XVIII, descris de d. Slaveykov în Българскы книжици, Constantinopole, 1859, p. 266, un alt variant, plin de erorĭ tipografice, astfel că porţiunea finală presintă o perfectă galimatiă. In fine, d. Stoyan Novaković, eminentul meŭ coleg din Societatea Academică Serbă, îmĭ comunică că d. Daničić a publicat variantul cel maĭ corect în *Starine*, t. IV, p. 81, pe care, din nefericire, noĭ nu avem la disposiţiune în momentul de faţă.

Pag. 187, rînd 31. In Tichonravov, op. cit. t. 2 p. 79-90, s'a reprodus, după un manuscript din secolul XVI, o legendă paleo-slavică despre mórtea luĭ Avram: Ѡ ꙗвленїи иже ꙗвльшѹса ѡтцѹ нашемѹ Аврамѹ Михаиломъ архистратигѡмъ ѡ завѣтѣ его и ѡ смьрти (Revelaţiunea ce s'a revelat părintelui nostru Avram prin arcangelul Mihail despre testamentul luĭ şi mórtea). Fondul este acelaşĭ, dar redacţiunea diferă cu desăvîrşire.

Pag. 204, rînd 26—8. Forma *asculto᾿=ascultătorĭ* figurézá la mitropolitul Varlam de treĭ orĭ pe acelaşĭ fóiă 311 retro, tot-d'a-una însă după verbul «a sta»: пре зиса лѹи

стѫтȣрѫ л с к ȣ л т о н... сѫ стѫм л с к ȣ л т о н... пре ӡиса доминȣ-сѫȣ стѫтȣрѫ л с к ȣ л т о н.

Pag. 298, la fine. Un blăstem șerbesc al Maĭceĭ Domnuluĭ contra plopuluĭ, vedĭ în Karadzić, Живот и обичаји народа српскога, Viena, 1867, p. 230—1.

Pag. 387, rînd 1—2. D. Wesselofsky a menționat redacțiunile orientale ale Legendeĭ Duminiceĭ maĭ tărḑiŭ, în Эѳіопская епистолія о недѣлѣ, Ж. М. Н. Пр. t. 191, secț. 2, p. 121-3; un articol care mĭ-a fost necunoscut, pînă ce a bine-voit a mi-l comunica însușĭ d. Wesselofsky, când volumul de față era deja aprópe de sfîrșit.

Pag. 407, rînd 28. Despre Evangeliul luĭ Nicodem, vedĭ Alfred Maury : *Histoire d'un Evangile apocryphe*, în *Croyances et légendes de l'antiquité*, Paris, 1863, p. 289-332, și maĭ ales p. 297-323.

Ана
наго

sta
an

INDICE BIBLIOGRAFIC

FÂNTÎNE ŞI AJUTORINŢE CITATE ÎN VOLUMUL DE FAŢĂ.

NB. Cifrele dela margine indică paginele.

I. Manuscripte.

II. Comunicaţiunĭ.

III. Tipăriture.

INDICE METODIC

ANALISA ȘI CONCORDANȚA

NB. Cifrele între ( ) indică paginele.

Prefața (VII-X).

Excurs la «Legenda luĭ Avram». Genune-genoe-geroe. Paradisul la Românĭ (201-210, cfr. p. 707-16).

Ce însemnéză în popa Grigorie: «geroe r'apusul soarelui»? (201) — Cuvîntul *genune* în mitropolitul Dosofteĭu (202), — în Prale (203), — în Cantemir (203), — într'un crisov dela Mircea cel Mare (203). — Cum din *genune* s'a făcut în popa Grigorie *geroe* (204). — Filiaţiunile etimologice ale cuvîntuluĭ *genune* (205). — Inrudire posibilă cu grecul ὠγενός (205) — dar şi cu celticul *genu* (207), — póte şi cu numele dacic local Γενούκλα (206). — In popa Grigorie *genune* însemnéză «Paradis» (207). — Posiţiunea orientală a Paradisuluĭ la creştinĭ (208), — dar occidentală la păgânĭ (208). — De unde la Românĭ numele «apusuluĭ»: *asfinţit?* (209, cfr. p. 714).

VIII. Fragment liturgic, circa 1600 (211-220).

Introducere (213-214).

Autorul e Măhăcén saŭ din vecinătate (213). — Trecerea fonetică remarcabilă a grupuluĭ *-ft-* în *-şt-* (213). — Epoca probabilă a fragmentuluĭ e înainte de 1600 (214).

Textul (215-219).

Notanda (217-220).

Vocalism (217). — Consonantism (218). — Cum se explică formele dialectice *copkil=cokil=copil* etc. (218) — Syllexis: *n*: *r*: *nr*:: *f*: *ş*: *fş*:: *p*: *k*: *pk*:: *b*: *g*: *bg*:: *m*: *n*: *mn* (218, cfr. p. 15, 240). — Morfologia (218). — Sintaxa (219). — Lexiologia (219). — Accentuaţiunea (219). — Vocala iraţională (219).

IX. O predică, circa 1600 (221-236).

Introducere (223-224).

S'a scris într'o localitate apropiată de Măhacĭu, dar fără *r=n* etc. (223) — Influinţa ulterióră a localităţilor învecinate asupra graĭuluĭ din Măhacĭu (224). — Este o compunere românéscă originală (224). — Insemnătatea linguistică a acestuĭ text prin coincidinţa formelor vechĭ cu cele noue (224). — Paleografia (224).

Textul (225-230).

Notanda (231-236).

Vocalism (231). — Consonantism (232). — Morfologia (232). —

— Caracteristica varianturilor moravo-române (515). — Sócra în literatura poporană (515). — Sintesa varianturilor interne (516). — II. Varianturĭ externe: *a*) Neo-latine: α) Provenţale (517). — *Magali* a luĭ Mistral (517).—Consecinţele acesteĭ imitaţiunĭ (520). — Variantul Narbonnes (521). — Variantul şi sub-varianturile din Arbaud (524). — «Fâ ce'ĭ face» la Provenţalĭ (525). — Variantul din Carcassonne (525). — Cel din Hérault (526). — Importanţa luĭ relativă (528). — Variantul provenţalo-frances din Lodève (528).— Nuanţa glumétă a varianturilor franţuzite (530). — Variantul provenţalo-frances din Velay (530). — Respăndirea acesteĭ balade în tótă Franţa (532). — Variantul picard (532). — Balada trece în America: doă varianturĭ canadiane (533). — Sintesa varianturilor provenţale şi provenţalo-francese (535).—Prototipul provenţal (537). — Marea popularitate a acesteĭ balade pe întregul teritoriŭ frances (537), — şi totuşĭ natura eĭ cu totul ne-francesă generalmente recunoscută (538). — β) Variantul reto-roman (538). — Originea luĭ provenţală (540). — Variantul catalan (541, cfr. p. 703). — România şi Provenţa ca principalele doă cuĭburĭ ale acesteĭ balade în Europa (541).—Sintesa varianturilor europeane (541).—Prototipul european (542).—Nuanţa luĭ religiósă (542).—Trecerea acesteĭ balade din România în Provenţa (542, cfr. p. 564). —Cum însă? (543) — *b*) Varianturĭ asiatice: α) cel persian (543). — Trăsurele esenţiale ale archetipuluĭ general (544).—Cântecul românesc «Şoĭmul şi flórea fraguluĭ» (545, cfr. p. 715).—β) Variantul turco-persian (546).—Diferinţa între logica arică şi logica turanică (548, cfr. p. 606).—Caracterul religios al archetipuluĭ general (548). — Cele treĭ centrurĭ succesive ale acesteĭ balade: Persia, România şi Provenţa (549). — Excluderea ciclurilor analóge, dar eterogene (549). — Posibilitatea înrudiriĭ cu ciclul prozaic narrativ «dracul şi ucenicul seŭ» (550). — Posibilitatea şi maĭ mare a înrudiriĭ cu ciclul poetic dialogic «Peţirea mireseĭ» (554). — Posibila filiaţiune genetică a celor treĭ ciclurĭ (559). — Natura lor religiósă a tuturora (560). — Desvoltarea Parsismuluĭ paganic în Manicheo-paulicianism creştin, de unde apoĭ Bogomilism şi 'n fine Albigensism, tóte caracterisate prin cosmogoniă dualistă (560). — Cele treĭ staţiunĭ principale ale acesteĭ doctrine sînt Persia —România—Provenţa, ca şi cele treĭ staţiunĭ principale ale baladeĭ «Cucul şi turturica» (561, cfr. p. 606).—Acéstă baladă se explică prin legenda dualistă despre îngerul amăgit şi furat de Satana (561).— In ce mod a străbătut acéstă baladă din Persia în România, respăndindu-se de aci pînă la Pireneĭ? (564)— Cum de n'o aŭ Bulgariĭ? (565, cfr. p. 608)—Conclusiunea (566).

II. Povestea Numerelor la Românĭ, la Slavĭ, la Francesĭ, la Evreĭ etc. (567-608).

Necesitatea aceleĭa-şĭ metóde, care s'a aplicat la balada «Cucul şi turturica» (567, cfr. p. 502 şi 723).— I. Varianturĭ interne: α) Cele române (567). — Cântecul de stea cu Povestea Numerelor (567). — Aceĭaşĭ Poveste în basmul «Originea cimiliturelor» (569).—In basmul «Măzărel-împărat» (570).—Constatarea a doă tipurĭ divergințĭ ale Povestiĭ Numerelor: tipul A şi tipul B (572).—Caracteristica tipuluĭ A (572)—şi a tipuluĭ B (573).—β) Variantul săsesc al tipuluĭ B (574, cfr. p. 607 nota).—Sintesa tipuluĭ B la Românĭ (575). —II. Varianturĭ externe: α) Cele provențale (576).— Cele din Arbaud (576). — Cel languedocian (578). — Cel catalan (579). — Tóte varianturile provențale sînt după tipul A (580). — Originalitatea aritmetică a celuĭ catalan (580, cfr. p. 573).—Parodiele provențale ale tipuluĭ A (580, cfr. p. 599).—β) Varianturĭ francese (581). —Derivă din cele provențale (581).—Cel din Canada (582).—Transformațiunea luĭ într'un danț religios (582). — Parodiele francese (583). — γ) Varianturĭ portugese (584). — Originea lor provențală (585). — Ele constituă o importantă amalgamă a tipuluĭ A cu tipul B (585, cfr. p. 589). — Primul variant portuges, cu un final anti-demoniac (585). — Al doilea variant, întrebuințat la gonirea draculuĭ (586). — Al treilea variant, cu dialog între «diavol» şi «îngerul-păzitor» (588). — δ) Varianturĭ celtice (589). -- «Le druide et l'enfant» (589). — Pretinsa anticitate a acestuĭ cânt (591). — El provócă o sgomotósă polemică (591). — Parodia «Vesperele bróscelor» (592). — Adevĕrul asupra varianturilor celtice, în carĭ s'aŭ amalgamat într'un mod original tipurile A şi B (593). — ε) Variant latin (593). — Coincidința luĭ cu cel frances din Canada (594). — η) Varianturĭ italiane (594). — Sînt numaĭ parodie dubióse ale tipuluĭ A (595). — ϑ) Variant evreesc (595). — Este după tipul A (595). — Modernitatea luĭ la Evreĭ (596). — ι) Varianturĭ germane (596). — Doă după tipul B (596). — κ). Variant neo-grec (597) — saŭ maĭ curînd greco-albanes (597) — Marea luĭ asemenare cu tipul român B (597). — λ) Varianturĭ slavice (597). — Sintesa tipuluĭ A la Slavĭ (597). — «Cântec evangelic» la Ruşĭ (598). — Parodia bulgară a tipuluĭ A (599). — Identitatea eĭ cu o parodiă provențală (599). — Tipul B la Rutenĭ, probabilmente prin împrumut dela Românĭ (599). — Sintesa generală a tipuluĭ B în Europa (600). — Prototipul european B (601). — România ca punctul de respăndire al tipuluĭ B în Europa (602). — Existința acestuĭ tip la Românĭ în secolul XII (603). — Paternita-

*) Tocmaĭ acuma observâm o altă curiositate. La pag. 682, d. Cihac traduce bine pe *leŭ-paraleŭ* prin „lion-très grand lion=vrai lion„. Dar atuncĭ cum remâne cu *paraleul* dela pag. 603 şi cu analogia dela pag. 230, şi cum de nu figurézĭ în Indicele dela finea voluminuĭ decât un singur *paraleŭ*?

ortoman dela *ort* (732). — La d. Cihac *z* trece in *h* şi *l* trece în *ţ* (732 nota). — Legenda Duminiceĭ versificată la Ruşĭ (733, cfr. p. 35). — Legătura cea intimă între Legenda Duminiceĭ şi Legenda Sânteĭ Vinerĭ (733, cfr. p. 168). — O monografiă a d-luĭ Wesselofsky despre Sânta Vinerĭ (733). — Caracteristica zoomorfică a popórelor (734, cfr. p. 185). — Un variant paleo-slavic al Legendeĭ luĭ Avram (734, cfr. p. 187). — Contracţiunea *ascultoĭ* din *ascultătorĭ* (734, cfr. p. 204).*) — Arborĭ blăstemaţĭ (735, cfr. p. 298). — Redacţiunile orientale ale Legendeĭ Duminiceĭ (735, cfr. p. 387). — Evangeliul apocrif al luĭ Nicodem (735, cfr. p. 407).

Indice bibliografic: Fântîne şi ajutorinţe citate în volumul de faţă (737-746).

I. Manuscripte (737). — II. Comunicaţiuni (737). — III. Tipărituri (737). — IV. Texturi poporane străine (745).

*) Maĭ cfr. în mitropolitul Dosofteĭu. Parimiar 1672, f. 14: "fiĭu am fost şi eŭ tatăluĭ ascultoĭu", la singular şi fără verbul *a sta*.

FINE.

ERRATA

Pag.	Rînd.	Tipărit :	Citesce :
XXXII	Nota 10	Iarcu, *Biblioteca*	Iarca, *Bibliografia*
XXXVII	27	XVII.	XVIII.
36	27	m p r ă ş t i a t	î m p r ă ş t i a t
59	32	рлѣџа	лѣџа
—	33	ν	ра
95	9	‘liberos	‘libros
128	29	*a* şi *u* :	*o* şi *u* :
142	19	*stenchişóră*	*stă 'n chiciŏre*
—	27	*împarcă*	*îm'par'că*
156	24	răstignitu-s'aŭ	răstignitu-s'au
174	28	felĭurite	felĭurile
189	11	попȣрѣ	порȣрѣ
204	19	nu	cu
—	27	Домнȣлȣи	Домнȣ—сѣȣ
208	4	nombreures	nombreuses
235	18	ѫнии	ани
239	9	No. IX.	No. VIII.
282	8	Fosfor	Eosfor
285	28	d*r*cau*l*	d*r*acu*l*
373	22	393	293
389	31	pegagogic	pedagogic
—	nota	Iarcu	Iarca
427	24	dar	dar
545	25	persecutatul	persecutorul
593	14	BRS.	BRS, căcĭ îşĭ publicase cartea în prima ediţiune la 1839, cu 17 anĭ înainte de colecţiunea basmurilor săsescĭ de Haltrich.
597	9	*Măzărică.*	*Măzărel.*
622	16	*viţi-nu lu-ĭ,*	*viţinu-lu-ĭ,*
640	15	x+S+*s*+*d*:	α+S+*s*+*d*: